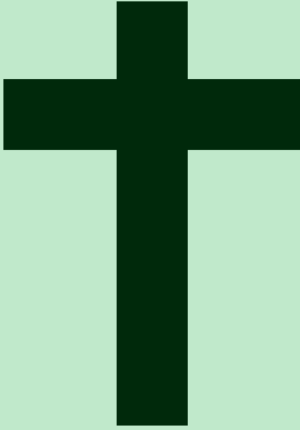

Wapômbêŋ Anêŋ Abô
Mathêŋ

The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a

Contents

FRT	1
Matyu	4
Mak	66
Luk	103
Jon	166
Aposel	210
Lom	266
1 Kolin	294
2 Kolin	317
Galesia	332
Epesus	341
Pilipai	351
Kolosi	357
1 Tesalonaika	364
2 Tesalonaika	369
1 Timoti	372
2 Timoti	380
Titi	385
Pilemon	389
Hiblu	391
Jems	410
1 Pita	417
2 Pita	424
1 Jon	428
2 Jon	435
3 Jon	436
Jut	438
Auk Lonj Kapô	441

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Matherŋ

The New Testament in the Malei-Hote language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Malei-Hote long Niugini

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Matherŋ

The New Testament in the Malei-Hote language of Papua New Guinea
[hot]

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 2010 Wycliffe Inc. and The Malê people

Print publication, 2010 by Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://>

tokplesbaibel.org. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating**. Na tu, **yu no ken senisim Tok**.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa. Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela**.

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela**.

Abô Môn Atu Ba Nêm Avômalô Sa

Abô Nesam Êmôn

Êntêk ma Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi atu ba nê doho ik liliḡ hathak abô Malê. Ma avômalô atu ba enaḡ abô Malê ma hatôm 3,000 ba havôhi. Thêlô ma anêḡ Salamaua Distlik ba êmô Morobe Plovins anêḡ Papua Niugini.

Sêbôk ma Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma eto hathak abô Yabêm lôk Inglis ma Pisin, ba intu hêv malaiḡ hadêḡ avômalô Malê. Ma lêk ma hathak abô Malê da ba tem nêm avômalô Malê sa ek nesam lo nedanḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi esak thêlôda veniḡbôlêk.

Êḡ ba nanêm leḡiḡmavi êndêḡ Wapômbêḡ esak hêv auk mavi hadêḡ nê ik abô liliḡ SIL, ba êv iniḡ nê ku ba êlêm idum ku ik abô liliḡ sondabêḡ bêḡ anôḡ aleba kapy aḡ lukmuk lêk halêm yaiḡ ek avômalô Malê.

Lôk nanêm leḡiḡmavi êndêḡ Wapômbêḡ esak avômalô nômbêḡ atu ba êv ku êntêk êḡ sa. Aêḡ ba môlô atu ba ôêv unim wakma ek udum ku êntêk haviḡ, nodanḡ. Unim wakma êḡ miḡ hi oyaḡ ami. Mi. Anêm ku mavi êḡ lêk hi hayabiḡ o hamô Malak Leḡ.

Hadêḡ 1976 ma SIL êv iniḡ nê ku ba êyô ek nijik abô Malê liliḡ. Ma 1988 ma ik Môḡ Anôḡ liliḡ vêm ma Lut lo Jona. Ma 1992 ma Mak, Aposel, Galesia ma Piliḡpai. Ma lêk 2,010 ma Matyu hi hayô Auk Loḡ Kapô. Ba intu nanêm athêḡ bêḡ êndêḡ Wapômbêḡ esak anêḡ lahiki atu.

Ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi.

Ma ôpatu ba halarḡ ba hasopa ma êmô lôk lamavi

ek malê nena waklavôḡ lêk habobo.

Auk Loḡ Kapô 1:3

Preface

This book is a translation of the New Testament into the Malê language of Papua New Guinea. The population of the Malê language group is over 3,000. Most Malê speakers live in the Lae District of Morobe province, approximately 20 miles south of Lae extending to the coast near Salamaua (see map).

Missionaries from Germany began work among the Malê people in the 1940's. The Yabêm language from the coastal area around Finschhafen was used as a medium for both evangelism and education. In the 1960's English became the language of education in the Malê area. Yabêm and

Melanesian Pidgin continued to be used in the Malê churches until the time this translation work commenced.

At the invitation of the Malê people, the translation of this New Testament began in 1976 with the assistance of SIL. Thanks to the many Malê people whose efforts have gone into the production of this translation. Thanks also to the many people from around the world who have supported this work by means of financial support, prayers and encouragement.

Above all, thanks be to God for His written word given as a means for people to come to know and believe in His Son, the living Word. Thanks to Him for faithfully sustaining and enabling each and every member of the translation team. To Him be the glory.

The one who reads these prophet words, they are blessed.
And the one who hears and follows them, they are blessed
because the day is near.

Abô Mavi atu ba Matyu hato Abô môᶇ

Matyu hato kapya êntêk. Ma anêᶇ athêᶇ yaᶇ nena Livai. Yani ma anyô Israel te. Yani hadum ku hawa takis haviᶇ Lom vêm ma hatak ku êᶇ ma hasopa Yisu. Yisu halam Pita lo Andulu ma Jems lo Jon vêm ma halam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu ma Yisu anêᶇ ᶇê ku lauminᶇ ba lahavuju takatu te.

Matyu hato ek injik thô êndêᶇ avômalô Israel nena Yisu ma thêlô ininᶇ Mesia. Mesia ma abô Hiblu ma hathak abô Glik ma Kilisi. Ma anêᶇ ôdôᶇ nena, ‘Ôpatu ba Wapômbêᶇ habi baᶇ hayô hêk ek nêm anêᶇ avômalô bulubiᶇ.’ Matyu hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba bôk eto hathak yani hêk Mose lôk plopet ininᶇ kapya ba intu abô takêᶇ lêk hik anôᶇ hathak Kilisi. Yani hato kapya êntêk ek avômalô Israel, ma donᶇtom lahaviᶇ avômalô loᶇ buyaᶇ nesam imbiᶇ.

Hato hadêᶇ 60 mena 70 AD la.*

Yisu Kilisi anêᶇ limi

(Luk 3:23-38)

¹ *Êntêk ma Yisu Kilisi anêᶇ limi. Yani ma Ablaham lo Devit ininᶇ lim lukmuk.

² Ablaham habi Aisak vê,
ma Aisak habi Jekop vê,
ma Jekop habi Juda lôk iviyaᶇ vê.

³ *Ma Juda habi Peles lo Sela vê, ma thainiᶇ talêbô Tama.

Ma Peles habi Heslon vê,
ma Heslon habi Lam vê.

⁴ Ma Lam habi Aminadap vê,
ma Aminadap habi Nason vê,
ma Nason habi Salmon vê.

⁵ *Ma Salmon habi Boas vê, ma Boas talêbô Lahap.

Ma Boas habi Obet vê, ma Obet talêbô Lut.
Ma Obet habi Jesi vê.

⁶ *Ma Jesi habi Kiᶇ Devit vê.

Ma Devit habi Solomon vê, ma Solomon anêᶇ talêbô ma Ulia yanavi.

⁷ Ma Solomon habi Lehoboam vê,
ma Lehoboam habi Abiya vê,
ma Abiya habi Asa vê.

⁸ Ma Asa habi Jehosapat vê,
ma Jehosapat habi Jeholam vê.
Ma Jeholam ma Usaia anêᶇ lim.

⁹ Ma Usaia ma Jotam anêᶇ bumalô,
ma Jotam habi Ahas vê,

* :: ‘60 AD’ anêᶇ ôdôᶇ nena Yisu anêᶇ talêbô havathu yani ma sondabêᶇ hatôm 60 bôk hale ba hi yôv.

* **1:1:** Stt 22:18; 1Sto 17:11 * **1:3:** Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sml 12:24

ma Ahas habi Hesekaia vê.

¹⁰ Ma Hesekaia habi Manasa vê,
ma Manasa habi Amon vê,
ma Amon habi Josaia vê.

¹¹ *Ma Josaia ma Jekonaia lôk iviyañ iniy bumalô. Jekonaia lôk iviyañ ibitak
ma avômalô Babilon ik vovak ba ewa avômalô Israeël i êmô Babilon.

¹² *Avômalô Israeël êmô Babilon denañ,
ma Jekonaia habi Sialtiel vê,
ma Sialtiel ma Selubabel anêñ bumalô. Êñ ma avômalô Israeël êvôi iniy loñ
hathak loñbô.

¹³ Ma Selubabel ma Abiut anêñ lim,
ma Abiut ma Elaiakim anêñ lim,
ma Elaiakim ma Aso anêñ lim.

¹⁴ Ma Aso ma Sadok anêñ lim,
ma Sadok ma Akim anêñ lim,
ma Akim ma Eliut anêñ lim.

¹⁵ Ma Eliut ma Eleasal anêñ lim,
ma Eleasal ma Matan anêñ lim,
ma Matan ma Jekop anêñ lim.

¹⁶ Ma Jekop habi Josep vê, ma Josep intu Malia yamalô. Ma Malia êñ intu
havathu Yisu. Ma Yisu êñ atu ba elam nena “Mesia”.

¹⁷ Ma avômalô takatu ba ibitak anêñ Abraham haveñ aleba hayô Devit,
thêlô ma hatôm ôdôñ laumiñ ba lahavuva. Ma avômalô takatu ba ibitak
anêñ Devit aleba hayô avômalô Israeël i Babilon, thêlô ma hatôm ôdôñ laumiñ
ba lahavuva aêñ iyom. Ma avômalô takatu ba ibitak hadêñ waklavôñ atu
ba avômalô Israeël êmô Babilon aleba hayô Mesia ma hatôm ôdôñ laumiñ ba
lahavuva aêñ iyom.

Malia havathu Yisu
(Luk 2:1-7)

¹⁸ *Ma abô hathak Yisu Kilisi halêm pik aêntêk. Malia anêñ avômalô bôk
epesañ abô yôv ek nendom yani êndêñ Josep. Thai miñ ewa i ami denañ ma
êyê nena yani hasabeñ. Lovak Mathen da hêv amena êñ. ¹⁹⁻²⁰ Ma Josep, ôpatu
ba enja Malia ma anyô thêthôñ ba intu hadum ek êndô Malia. Ma hadô indum
yani mama êndôk avômalô malenñ.

Êñ ma habôlêm auk ek êndô avi êñ menañna ba ni. Ma donjom hayê niaviñ
nena Wapômbêñ anêñ anjela hayô ba hanañ, “Josep, Devit anêñ lim lukmuk,
amena êntêk ma Lovak Mathen hêv hadêñ yani. Ba intu miñ ôkô ek onja
Malia ba nu anêm unyak êtôm vônim ami. ²¹ *Ma tem embathu okna te ek
nêm anêñ avômalô bulubiñ ba intu ondam anêñ athêñ nena Yisu.”

²² Ma nômkama takêntêk bôk habitak ek Wapômbêñ anêñ abô injik anôñ ba
hanañ hadêñ plopet nena,

²³ “Avi te miñ hêk haviñ anyô ami denañ ma tem esabeñ ba embathu okna
te. Ba tem nendam anêñ athêñ nena Imanuel.” *Aisaia 7:14*

Abô êñ anêñ ôdôñ nena, “Wapômbêñ hamô haviñ alalô.”

²⁴ Ma Josep hayê niaviñ êñ yôv ma haviyô. Ma hadum hatôm atu ba
Wapômbêñ anêñ anjela hanañ ba hawa Malia ba hi anêñ unyak hatôm yanavi.

* **1:11:** 2Kiy 24:14-16; 2Sto 36:10; Jer 27:20; 40:1; Dan 1:1-2 * **1:12:** Esr 3:2 * **1:18:** Luk 1:27,35

* **1:21:** Luk 1:31; 2:21

25 *Ma miŋ hêk haviŋ ami aleba havathu amena êŋ. Ma halam nena Yisu. Havathu amena êŋ vêm ka hêk haviŋ yanavi haveŋ yam.

2

Nê lôkawk hathak vuliŋ êlêm êyê Yisu

¹ Helot hatu kiŋ ma Malia hawa Yisu hêk Betlehem anêŋ loŋ Judia. Êŋ ma nê lôkawk hathak vuliŋ anêŋ loŋ wak hathak êlêm Jelusalem ²* ma enaŋ hik liŋ, “Amena lukmuk atu ba hatu avômalô Isael iniŋ kiŋ, anêŋ talêbô havathu hêk êsê? Yêlô ayê anêŋ vuliŋ habitak loŋ wak hathak ba alêm ek nanêm yeŋ êndêŋ yani.”

³ Ma kiŋ Helot lôk avômalô Jelusalem sapêŋ elanô abô êŋ ba êkô hathak. ⁴ Êŋ ma Helot halam avômalô iniŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk iniŋ nê lôkawk hathak abô balabuŋ sapêŋ ethak donjom. Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Mesia atu tem nembathu ênjêk êsê?” ⁵ Ma thêlô enaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ bôk hanaŋ ba plopet te bôk hato nena,

⁶* “ ‘O Betlehem atu ba hômô Juda iniŋ pik, anyô bêŋ te tem imbitak anêŋ o ba eyabin yenaŋ avômalô Isael êtôm boksipsip iniŋ alaŋ ba intu o miŋ malak oyaŋ te hômô pik Juda malêvôŋ ami. Mi anôŋ!’ ” *Maika 5:2*

⁷ Yôv ma Helot halam nê lôkawk eyala vuliŋ menaŋna ek endanô nena anjê intu vuliŋ êŋ habitak. ⁸ Ma hêv thêlô ba i Betlehem ma hanaŋ, “Môlônu nômbôlêm amena êŋ katô. Ba ôpôm ma nôlêm nonaŋ êndêŋ ya ek yana yanêm yeŋ êndêŋ yani imbiŋ.”

⁹⁻¹⁰ Thêlô elanô kiŋ anêŋ abô yôv ma i. Ma êyê vuliŋ sêbôk ba habitak loŋ wak hathak. Êŋ ma thêlô leŋiŋmavi bêŋ anôŋ. Vuliŋ êŋ hamôŋ ba hi aleba hamiŋ unyak atu ba amena hêk vôv. ¹¹* Thêlô êyô unyak kapô ba i ma êyê amena lo talêbô Malia. Êŋ ma elek veŋiŋdôŋ lêlô ba êkôm ba êv yeŋ hadêŋ yani. Ma epesaŋ iniŋ nômkama mavi ba êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ yani. Êv gol lôk nôm ôv mavi ju atu ba epesaŋ hathak alokwaŋ thôk. ¹² Ma êyê niaviŋ ma Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ thêlô nena miŋ ini ek Helot ami. Êŋ ma elom loŋôndê yaŋ ba i iniŋ loŋ hathak loŋbô.

Josep lo Malia ma Yisu i Ijip

¹³ Nê lôkawk hathak vuliŋ etak unyak yôv, ma Josep hayê niaviŋ ba Wapômbêŋ anêŋ aŋela te hayô ba hanaŋ, “Helot tem êmbôlêm amena ek injik vônô. Aêŋ ba umbiyô onja amena lo talêbô ba ôsôv ba nu Ijip ma ômô endeba yanêm abô êndêŋ o am.”

¹⁴ Aêŋ ba intu Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô hadêŋ bôlôvôŋ ba etak Betlehem ma êsôv ba i Ijip ¹⁵ ma hamô aleba Helot hama. Nôm takêŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena, “Yahalam yenaŋ okna hêk Ijip ba halêm.” *Hosea 11:1*

Kiŋ Helot hik apenena vônô

¹⁶ Nê lôkawk hathak vuliŋ miŋ êvôi hathak loŋbô ami ba Kiŋ Helot hayala nena esau yani. Ma laŋaŋa kambom anôŋ ma lahabi thêlôniŋ abô takatu ba bôk enaŋ hathak vuliŋ anêŋ waklavôŋ. Êŋ ma hanaŋ ek nijik apenena takatu

* 1:25: Luk 2:21 * 2:2: Nam 24:17 * 2:6: Jon 7:42 * 2:11: Sng 72:10-15; Ais 60:6

ba ininj sondabêḡ hatôm lokwanḡju sapêḡ vônô anêḡ Betlehem lôk anêḡ loḡ yaô nena sapêḡ. ¹⁷ Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô hik anôḡ ba hananḡ hadêḡ plopet Jelemaia nena,

¹⁸* “Voḡvoḡ bêḡ hêk Lama,
asêḡ malêḡ lôk malainḡ bêḡ,
Lesel anêḡ limi lêk ema ba mi.
Aêḡ ba halanḡ ba hadô nêḡnêḡ yani thêvô.”

Jelemaia 31:15

Êvô: Nasalet

¹⁹ Josep hamô Ijip denanḡ ma Helot hama. Hayê niavinḡ ma Wapômbêḡ anêḡ anjela te hayô ²⁰ ba hananḡ nena, “Nê takatu ba idum ek nijik amena vônô bôk ema yôv ma umbiyô onja amena lo talêbô ba ômbônu pik Islael esak loḡbô.” ²¹ Êḡ ma Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô ba êvô pik Islael. ²² Ma halanḡ nena Akelaus hawa lambô Helot anêḡ loḡ ba hatu avômalô Judia ininj kinḡ. Ba intu hakô ek ni loḡ êḡ. Ma hayê niavinḡ ma hasôv ba hi ²³* hamô malak nate anêḡ athêḡ nena Nasalet ba hamô Galili kapô. Nom êḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hananḡ hadêḡ plopet doho nena, “Avômalô tem nendam yani nena anyô Nasalet te.”

3

Jon anyô hathik ḡanḡ hananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô (Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

¹ Wak êḡ ma anyô te ba elam nena “Jon anyô hathik ḡanḡ” hayô Judia ininj loḡ ek enanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êndêḡ avômalô. Ôpêḡ hamô loḡ thiliv ²* ma hananḡ nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak lêk habobo. Ba intu node kapôlômim liliḡ.” ³ Jon êḡ ma ôpatu ba Wapômbêḡ hananḡ hadêḡ plopet Aisaia nena,
“Kaêk te dalam havenḡ loḡ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loḡondê ek Anyô Bêḡ êlêḡ,
ma nopesanḡ ba imbitak thêthôḡ ek yani.’”

Aisaia 40:3

⁴* Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesanḡ hathak bok kamel vuluk ma havak bokḡgôp epesanḡ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayanḡ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ⁵ Ma avômalô anêḡ Jerusalem lôk Judia anêḡ malak sapêḡ lôk loḡ takatu ba êmô habobo ḡanḡ Jolodanḡ ethak i hadêḡ Jon. ⁶ Ma thêlô enanḡ ininj kambom bêḡ ma Jon hathik i halôk ḡanḡ Jolodanḡ.

⁷* Ma hayê avômalô Islael ininj ḡê bêḡbêḡ takatu ba elam nena Palisi lôk Sadyusi ma hananḡ, “Môlô ma umya kambom anêḡ nali ba osonḡ nena tem yasik môlô ek nôsôv êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ lamaninḡ e? Mi anôḡ!” ⁸ Nundum ku takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliḡ am. ⁹* Ma miḡ lemimimbi auk te ba nonanḡ êndêḡ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniḡ bumalô. Ba intu yêlô avômalô thêthôḡ.’ Mi, yananḡ êndêḡ môlô nena Wapômbêḡ hatôm enja valu takêntêk ba epesanḡ Ablaham anêḡ limi esak. ¹⁰* Kisinḡ lêk hamô alokwanḡ ôdôḡ yôv, ek alokwanḡ takatu ba miḡ hik anêḡ anôḡ mavi ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.

* **2:18:** Stt 35:19 * **2:23:** Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45 * **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15 * **3:4:** 2Kin 1:8 * **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:9:** Jon 8:33,39; Lom 4:12 * **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9

11 **“Yahathik môlô hathak njan ek injik thô nena bôk ole kapôlômim liliñ yôv. Ma donjom ôpatu ba tem embenj ya yam anêñ lôklokwanj ma bomanj ek yenanj ba intu tem isik môlô esak Lovak Matherj lôk atum. Yani ma anyô lôk athênj bêñ ma ya ma yaônalôk ba intu miñ hatôm yanja anênj va bokngôp êtôm anyô ku oyanj ami. Mi anônj. 12 Yani tem isuv nôm anênj kupik vê ba êndô anônj êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvônj ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miñ ema ami.”*

*Jon hathik Yisu halôk njan
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22; Jon 1:31-34)*

13 Yisu hatak Galili ma hi njan Jolodanj ek Jon isik yani. 14 Ma donjom Jon hadum ek imiñ yani loñ sinj ba hananj, “Aisê ka hôlêm hadênj ya? Usik ya.”

15 Êñ ma Yisu hananj viyanj nena, “Alalô nasopa loñôndê thêthônj ba intu usik ya.” Ma Jon halôk ba hathik Yisu.

16 **Ma ketherj oyanj ma haviyô hêk njan kapô. Ma leñ hakyav ma hayê Wapômbênj anênj Lovak Matherj halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. 17 *Ma abô te halêm anênj malak leñ ba hananj nena, “Intu ma yenanj Okna atu ba yalenjavinj videdaunj. Ma ya kapôlônj mavi hathak yani.”*

4

*Sadanj halôk Yisu la ek indum kambom
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)*

1 **Yôv ma Lovak Matherj halom Yisu hi loñ thiliv ek Sadanj êndôk yani la ek indum kambom. 2 *Yani hatip ek nôm ba haveñ hatôm wak lo bôlôvônj 40 ba intu hama kisi. 3 Êñ ma ngôk iniñ anyô bêñ hayô ek Yisu ma hananj, “O Wapômbênj anênj Nakadunj ma onanj ek valu takêntêk imbitak êtôm polom.”*

4 **Ma Yisu hananj viyanj nena, “Wapômbênj anênj kapya hananj nena, ‘Anyô miñ hatôm êmô lôkmala esak nôm iyom ami. Mi. Esopa Wapômbênj anênj abô lôkthô.’”*

5 *Vêm ma ngôk hawa Yisu ba hi Jelusalem loñ bêñ atu ba mathenj ma hadô hamiñ unyak mathenj anênj vôn daim te. 6 Ma hananj, “O ma Wapômbênj anênj Nakadunj, e? Wapômbênj anênj kapya hananj nena, “‘Wapômbênj tem nêm anênj anjela ek neyabiñ o.*

*Ma thêlô tem netak bahenj
ek miñ valu la embatho vemkapô ami.’*
Ba intu ôsôv kisi.”

Kapya Yej 91:11-12

7 **Ma Yisu hananj, “Abô bute hêk Wapômbênj anênj kapya aêntêk, ‘Miñ hatôm môlô nundum mambênj esak Wapômbênj, môlônim Anyô Bêñ ami.’”*

8 *Vêm ma ngôk hawa yani hathak loñbô ba hi dumlolê daim te. Ma hik loñ lôk nômkama mavi lomalama takatu ba hamô pik bêñ êntêk lôkthô thô hadênj yani. 9 Ma hananj hadênj Yisu, “Tem yanêm nôm takêntêk sapênj êndênj o. Ma donjom ondek vemdônj lêlô ba nêm yenj êndênj ya am.”*

10 **Ma Yisu hananj, “Sadanj, o vê. Wapômbênj anênj kapya hananj, ‘Nêm yenj êndênj Wapômbênj anêm Anyô Bêñ ma undum yanida anênj ku iyom.’”*

11 *Ba intu ngôk êñ hatak yani ba hi ma anjela êyô êv yani sa.*

* 3:11: Jon 1:26-27,33; Ap 1:5 * 3:16: Jon 1:32 * 3:17: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35 * 4:1: Hib 2:18; 4:15 * 4:2: Kis 34:28 * 4:4: Lo 8:3 * 4:7: Lo 6:16 * 4:10: Lo 6:13

Yisu hadum anêḡ ku mōḡ
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 *Ma Yisu halanḡ nena bōk êdō Jon hamō koladōḡ. Ba intu havōhi Galili
13 ba hi hamō Kapaneam ma miḡ hamō Nasalet ami. Kapaneam êḡ hamō
habobo kasukthōm te ba hamō Sebulun lo Naptali iniḡ pik. 14 Yani hamō lonḡ
êḡ ek Wapōmbêḡ anêḡ abō injik anōḡ ba hananḡ hadêḡ plopet Aisaia nena,
15 “Sebulun lo Naptali iniḡ pik
atu hamō habobo kasukthōm,
lōk pik atu ba hêk ḡanḡ Jolodanḡ anêḡ danḡ vi,
Galili, lonḡ atu ba avōmalō lonḡ buyanḡ êmō.
16 Avōmalō takatu ba êmō momanḡiniḡ bêḡ kapō,
thêlō lêk êyê deda bêḡ te.
Ba idum ek nema,
ma donḡtom deda habi hayō hêk thêlō ba hêv momanḡiniḡ vê.” *Aisaia*
9:1-2

17 *Yisu hayō Kapaneam yōv ma hadum anêḡ ku mōḡ ba hananḡ Wapōmbêḡ
anêḡ abō hadêḡ avōmalō nena, “Wapōmbêḡ anêḡ lonḡ lōklinḡyak lêk habobo ba
nude kapōlōmim liliḡ.”

Yisu halam anyō ayova ek nesopa yani
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

18 Yisu habup hathak kasukthōm Galili anêḡ liḡdanḡ ma hayê anyō lo yanḡ
Saimon atu ba elam nena Pita lōk yanḡ molok Andulu. Thai ma ḡê ik alim
ba ibi iniḡ yakseḡ halōk kasukthōm. 19 Ma hananḡ hadêḡ thai, “Mamu nōlêḡ
nosopa ya! Tem yandum ba mamu nōbōv avōmalō êtōm ôvōv alim halōk
yakseḡ.” 20 Ma ketheḡ oyanḡ ma thai êdō iniḡ yakseḡ hamō ma esopa Yisu.
21 Habup hathak vauna ma hayê anyō loyanḡ, Jems lo Jon. Thai ma Sebеди
nakadunḡ. Thêlō lōk lambō êmō yeḡ ba idu iniḡ yakseḡ. Ma Yisu halam thai.
22 Ma ketheḡ oyanḡ ma etak lambō lōk yeḡ hamō ma esopa Yisu.

Yisu hadum avōmalō lōk liḡḡ mavi
(Luk 6:17-19)

23 *Yisu hi havenḡ Galili lōbōlōbō ba hathak habitak hayō iniḡ unyak yeḡ
ba hananḡ Wapōmbêḡ anêḡ Abō Mavi hathak anêḡ lonḡ lōklinḡyak hadêḡ i.
Ma hadum iniḡ malaiḡ lōk liḡḡ lomaloma ba ibitak mavi. 24 *Ma avōmalō
anêḡ plovinḡ Silia elanḡ abō hathak Yisu anêḡ ku ma ewa iniḡ ḡê lōk liḡḡ
lomaloma sapêḡ ba i hadêḡ yani. Ewa ḡê takatu ba ewa vovanḡ bêḡ lōk ḡê
ḡgōk hamō haviḡ i ma ḡê ema yaklōk ḡê ivuvinḡ sapêḡ i hadêḡ yani ek hêv iniḡ
liḡḡ takêḡ vê. 25 *Avōmalō bêḡ anōḡ êlêḡ esopa yani. Doho êlêḡ anêḡ Galili,
ma doho êlêḡ anêḡ Jerusalem, ma doho êlêḡ anêḡ Judia. Ma doho êlêḡ anêḡ
Dekapolis lōk lonḡ takatu ba hamō ḡanḡ Jolodanḡ vi.

5

Yisu hadōḡ avōmalō
(Luk 6:20-23)

1 Yisu hayê avōmalō bêḡ anōḡ êlêḡ ma hathak dumte ba hi hamō. Ma
avōmalō takatu ba esopa yani i êyō ek yani. 2 Ma hadōḡ i ba hananḡ nena,

* 4:12: Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20

* 4:17: Mat 3:2

* 4:23: Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38

* 4:24: Mak 6:55 * 4:25: Mak 3:7-8

- 3* “Ôpatu ba hayala nena yani anyô kambom anôḡ, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak.
- 4* Ma ôpatu ba lamalain, ôpêḡ lêk hamô mavi ba Wapômbêḡ tem nêḡ yani thêvô.
- 5* Ma ôpatu ba hamô malinḡyaô, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem enja pik sapêḡ.
- 6* Ma ôpatu ba hama kisi lôk hathakmuninḡ ek imbitak êtôm anyô thêthôḡ, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem laviyak.
- 7 Ma ôpatu ba hêv kapô ek anyô yan, ôpêḡ lêk hamô mavi ba Wapômbêḡ tem nêḡ kapô ek ôpêḡ aêḡ iyom.
- 8 Ma ôpatu ba kapô mabuḡ, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem êḡjê Wapômbêḡ.
- 9 Ma ôpatu ba hêv bulubinḡ, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem nendam nena Wapômbêḡ anêḡ nakaduḡ.
- 10* Ma anyô thêthôḡ te hapôm vovanḡ, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak.
- 11* “Hosopa ya ba anyô te hananḡ abôḡma hathak o lôk hêv vovanḡ hadêḡ o lôk hananḡ abô kambom lomaloma hathak o mena hananḡ abôyanḡ hathak o, êḡ ma lêk hôḡmô mavi!
- 12* “Avômalô bôk idum aêḡ hadêḡ plopet tak sêbôk ba êḡḡḡ ek o. Ma Wapômbêḡ tem nêḡ vuli mavi bêḡ te êḡḡḡḡ o êḡḡ malak leḡ ba intu lemmavi anôḡ ba ôḡbô o!

*Wapômbêḡ anêḡ avômalô hatôm ḡḡwêk lo deda
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)*

- 13 “Môlô ma pik êḡḡêk anêḡ ḡḡwêk. Ma donḡtom ḡḡwêk vabô, êḡ ma lêk habitak hatôm sinḡusik ma hatôm imbitak vasiḡ esak loḡbô ami ba intu nôḡḡḡ ni ek avômalô nêyô niniḡ ba nembak pesa.
- 14* “Môlô ma pik anêḡ deda. Ma malak atu ba hamô dum ba avômalô êḡḡḡḡ atum lam sapêḡ, thêlô êḡhôkwêḡ ek nêḡ deda ma miḡ ivuḡ ami. 15* Ma miḡ oḡhak ôḡḡḡḡ atum lam ba uvuḡ halôk uḡ kapô ami. Oḡhak opesanḡ lam anêḡ deda ek imbi êyô unyak kapô lôkthô.
- 16* “Ma môlônim deda imbi êyô êḡḡjêk avômalô lôkthô ek nêḡê unim ku mavi takatu ba udum ek nebam môlônim lemambô atu ba hamô malak leḡ anêḡ athêḡ.

Yisu halêḡ ek embatho abô balabuḡ loḡ

- 17* “Môlô miḡ nosonḡ nena yahalêḡ ek yambulinḡ abô balabuḡ lôk plopet ininḡ abô ami. Yahalôk ba yahalêḡ ek abô takêḡ injik anôḡ ma miḡ yahalêḡ ek yanêḡ vê ami. 18* Yananḡ avanôḡ êḡḡḡḡ môlô. Abô lêlêyanḡ yaô nena sapêḡ atu ba eto hêk kapya abô balabuḡ te tem miḡ nêḡ yak ami. Mi anôḡ. Abô takêḡ tem êḡḡjêk endeba pik lo leḡ anêḡ danḡ. Ma nôḡkama takatu ba hamô abô balabuḡ sapêḡ tem injik anôḡ. 19* Aêḡ ba ôpatu ba hêv abô balabuḡ yaônate vê ba hadôḡ avômalô hathak tem êḡḡḡḡ okna hathek êḡḡjêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Ma donḡtom ôpatu ba hasopa abô balabuḡ lôk hik thô hadêḡ avômalô tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ êḡḡjêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak.

* 5:3: Ais 57:15 * 5:4: Ais 61:2-3; ALK 7:17 * 5:5: Sng 37:11 * 5:6: Ais 55:1-2 * 5:10: 1Pi 3:14 * 5:11: 1Pi 4:14 * 5:12: 2Sto 36:16; Ap 7:52 * 5:14: Jon 8:12; 9:5 * 5:15: Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 * 5:16: Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Lom 3:31 * 5:18: Luk 16:17; 21:33 * 5:19: Jem 2:10

²⁰ Yanan̄j avanôñj êndêñj môlô. Anêm thêthôn̄j miñ hamôn̄j ek Palisi lôk nê lôkkauk hathak abô balabuñ iniñ ami, êñj ma tem miñ hatôm ôyô Wapômbêñj anêñj loñ lôklinyak ami.

Notauiñj unim lemim manij
(Luk 12:57-59)

²¹ * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ hadêñj bumalô thêlô nena, ‘Miñ unñgwik anyô vônô paliñ ami. Ma ôpatu ba hik anyô vônô paliñ tem êpôm abô.’

²² * Ma donñtom yanañ êndêñj môlô. Anyô te lamanij hadêñj anyô yan̄j, ôpêñj tem êpôm abô. Ma anyô te hanañ abôma hathak anyô yan̄j, ôpêñj tem imiñ nê bêñbêñj malenij ek indum abô. Ma anyô te hanañ hadêñj anyô yan̄j nena, ‘O anyô molo’, yakô ôpêñj tem nimbi êndôk loñ atum lôkmala.

²³ * “Aêñj ba hômô loñ êbôk da ek ômbôk anêm da, ma lemhabi nena anêm abô hêk haviñ anyô te, ²⁴ êñj ma otak anêm da êmô loñ êbôk da ma nu êndêñj ôpêñj. Ma opesañ abô imbiñ yani vêmam ka nu ômbôk anêm da.

²⁵ * “Ma anyô te hadum ek idum abô ek o ba mamu overñ loñôndê hi denañ ek nôyô loñ nindum abô, ma opesañ abô imbiñ yani kethen̄j. Yakô tem etak o êndôk anyô halañô abô ban̄j. Êñj ma ôpêñj tem etak o êndôk anêñj nê ku bahenij ek nêndô o êmô koladôn̄j. ²⁶ Odañô! Yanañ avanôn̄j êndêñj o. Tem ômô koladôn̄j ende ba nêm anêm vuli sapêñj atu ba anyô bêñj hanañ am.

Otak auk sek walilij

²⁷ * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ yôv nena, ‘Miñ undum sek imbiñ anyô yan̄j yanavi ami.’ ²⁸ Ma donñtom yanañ êndêñj môlô nena anyô te makilik hathak avi te ba hadum ek êñjêk imbiñ yani, êñj ma lêk hêk haviñ avi êñj yôv. ²⁹ * Aêñj ba malem vianôn̄j hadum ba hudum kambom, êñj ma ômbi vê ba umbini! Malem daluk donñtom iyom, êñj ma malaiñj. Ma donñtom, lemvimkupik sapêñj êndôk loñ atum lôkmala, êñj ma malaiñj bêñj anôn̄j. ³⁰ * Ma bahem vianôn̄j hadum ba hudum kambom, êñj ma odabêñj kisi ba umbini! Bahem donñtom iyom, êñj ma malaiñj. Ma donñtom lemvimkupik sapêñj êndôk loñ atum lôkmala, êñj ma malaiñj bêñj anôn̄j.

Miñ nêm vônim vê ami
(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ * “Môlô bôk olañô yôv nena, ‘Anyô hadum ek êndô avi ma eto abô êndôk kapya ba nêm kapya êñj êndêñj yanavi ek nêm yani vê. Ma miñ hatôm nêm yanavi vê oyan̄j ami.’ ³² * Ma donñtom yanañ êndêñj môlô aêntêk. Anyô te hêv yanavi vê oyan̄j ma miñ hadum sek ami ba avi êñj hi hawa anyô yan̄j êñj ma ôpêñj hadum ba avi êñj hadum sek. Ma yamalô lukmuk êñj hadum sek aêñj iyom.

Nonañ abô anôn̄j iyom

³³ * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ hadêñj bumalô thêlô nena, ‘Hovak balabuñ hathak Wapômbêñj anêñj athêñj hathak nômla, êñj ma undum nôm êñj anôn̄j.’ Miñ ômbôliñj dômim ami. ³⁴ * Ma donñtom yanañ êndêñj môlô nena miñ ombak balabuñ esak nômla ami lôk miñ ombak balabuñ esak Wapômbêñj

* 5:21: Kis 20:13; Lo 5:17 * 5:22: 1Jon 3:15 * 5:23: Mak 11:25 * 5:27: Kis 20:14; Lo 5:18

* 5:29: Mat 18:9; Mak 9:47 * 5:30: Mat 18:8; Mak 9:43 * 5:31: Lo 24:1-4; Mak 10:4 * 5:32:

1Ko 7:10-11 * 5:33: Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * 5:34: Ais 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12

anêḡ athêḡ ami ek malê nena yanida hamô malak leḡ hatôm kir. ³⁵*Ma miḡ ombak balabuḡ esak pik ami ek malê nena pik bêḡ êntêk ma balê Wapômbêḡ da hatak vakapô hayô hamir. Ma miḡ ombak balabuḡ esak Jelusalem ami ek malê nena Jelusalem ma Kir Bêḡ atu anêḡ malak. ³⁶Ma miḡ ombak balabuḡ esak lemkadôk ami ek malê nena o miḡ hatôm onar ba lemkadôk ḡauḡ imbitak thapuk mena lonḡavu la ami. ³⁷Ba intu môlô nonar abô avanôḡ iyom. Ma miḡ nonar balabuḡ lomalama ek injik thô nena onar abô avanôḡ ami. Abô takêḡ habitak anêḡ Sadar anêḡ.

*Môlô miḡ uḡḡwik kambom lilir ami
(Luk 6:29-30)*

³⁸* “Môlô bôk olanô abô takatu ba enar yôv nena, ‘Anyô te habi anyô yar madaluk sir, êḡ ma nômbi ôpêḡ madaluk sir aêḡ iyom. Ma anyô te hik anyô yar abôlêk kalalar lu, ma uḡḡwik ôpêḡ abôlêk kalalar lu aêḡ iyom.’ ³⁹Ma donḡtom yanar êndêḡ môlô nena miḡ uḡḡwik anyô yar anêḡ kambom lilir ami. Ma anyô te hapetav malem dar vi, êḡ ma nuḡḡwik vi lilir ek epetav imbir. ⁴⁰Ma anyô te hadum abô ek o ba anyô atu halanô abô hanar nena nêḡ anêḡ kwêv êndêḡ ôpêḡ, êḡ ma nêḡ anêḡ kwêv thilibur êndêḡ ôpêḡ imbir. ⁴¹Ma anyô vovak te hanar nena onar anêḡ nômkama ba nu êtôm kilomita te, êḡ ma nu êtôm kilomita ju. ⁴²Ma anyô te hanar hik o lir ek nêḡ nômlate êndêḡ yani, êḡ ma nêḡ êndêḡ yani. Ma anyô te lahavin enja nômlate êḡḡk o vêḡ ka nêḡ viyar, êḡ ma miḡ ôpôlik ami.

*Lemimibir ḡê takatu ba êpôlik hathak o
(Luk 6:27-36)*

⁴³* “Môlô bôk olanô abô takatu ba enar yôv nena, ‘Lemimibir anêḡ avômalô ma ôpôlik esak ḡê takatu ba êpôlik hathak o.’ ⁴⁴⁻⁴⁵*Ma donḡtom yanar êndêḡ môlô nena lemimibir ḡê takatu ba êpôlik hathak môlô lôk noter mek esak ḡê takatu ba êv vovar hadêḡ môlô ek numbitak êtôm Lemambô atu ba hamô malak leḡ anêḡ nali. Ek malê nena yanida hêv wak hadêḡ avômalô mavi lôk kambom ma hêv ôthôm ek ḡê thêthôn lôk ḡê lokbar. ⁴⁶Ma môlô othak lemimhavin ḡê takatu ba leḡḡhavin môlô iyom, êḡ ma nôḡ oyar. Tem miḡ môlô noja nôḡ mavi te ami. Nê ewa takis ethak idum aêḡ havin! ⁴⁷Ma môlô othak ôêv wاكلêvôn hadêḡ môlônim avômalô iyom, môlô osor nena kobom hik môlô vônô e? Nê daluk idum aêḡ havin! ⁴⁸*Ba intu nôḡ batôn oyar êtôm Lemambô atu ba hamô batôn oyar hamô malak leḡ.”

6

Nônêḡ avômalô siv sa

¹* “Môlô noyabin am! Miḡ nundum ku mavi lomalama ek avômalô nêḡ ba nebam môlô ami. Yakô Wapômbêḡ atu ba hamô malak leḡ tem miḡ nêḡ nôḡ mavi la êndêḡ môlô ami.

² “Môlô udum ek nôḡ avômalô siv sa, ma miḡ nundum êtôm ḡê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô ethak êv anyô ek iyuv lavuak êmônḡ ba i unyak yer. Êḡ ma thêlô êv nômlate hadêḡ avômalô siv ek avômalô nêḡ ba nebam thêlô. Yanar avanôḡ êndêḡ môlô nena ḡê takêḡ lêk ewa inir mavi yôv ba ember

* 5:35: Sng 48:2; Ais 66:1 * 5:38: Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21 * 5:43: Wkp 19:18

* 5:44-45: Kis 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Lom 12:14,20 * 5:48: Wkp 19:2; Lo 18:13 * 6:1:

Mat 23:5

yam ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ nôm mavi yaḡ êḡdêḡ i ami. ³ Ma doḡtom môlô udum ek nônêḡ nôm late êḡdêḡ avômalô siv, êḡ ma nubuy ba nônêḡ ek avômalô vi miḡ nêḡê ami. Nôm atu ba bahem vianôḡ hadum ma bahem vikeḡ êsôḡ paliḡ ⁴ ek ku êḡ êḡḡêk loḡ kapô iyom. Ma Lemambô atu ba hayê ku takatu ba hudum hêk loḡ kapô ma tem nêḡ nôm mavi te êḡdêḡ o.

*Okopak ba oteḡ mek
(Luk 11:2-4)*

⁵ * “Môlô udum ek noteḡ mek, ma miḡ nundum êtôm ḡê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô leḡḡḡhaviḡ neteḡ mek nimiḡ malaklêvôḡ lôk unyak yeḡ ek avômalô nêḡê i. Odaḡô! Yanaḡ avanôḡ êḡdêḡ môlô. ḡê takêḡ lêk ewa iniḡ mavi yôv ba embeḡ yam ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ nôm mavi yaḡ êḡdêḡ i ami. ⁶ Ma doḡtom hudum ek oteḡ mek, êḡ ma nu anêḡ unyak kapô ma nuḡḡwik unyak abôlêk siḡ. Ma oteḡ mek êḡdêḡ Lemambô atu ba hamô loḡ kapô. Ma Lemambô tem êḡḡê ku takatu ba hudum hêk loḡ kapô ma nêḡ nôm mavi te êḡdêḡ o.

⁷ * “Hudum ek oteḡ mek, ma miḡ ondela abô êtôm ḡê daluk ethak idum ami. Thêlô eteḡ mek daim ek esonḡ nena Wapômbêḡ tem endanḡ iniḡ mek daim êḡ. ⁸ *Ma doḡtom hudum ek oteḡ mek ma Wapômbêḡ lêk hayala anêḡ malaiḡ yôv ba intu miḡ osopa iniḡ bôk lo loḡ ami. ⁹ Ma noteḡ mek aêḡtêk, “Wakamik, hômô malak leḡ. Yêlô nambô anêḡ athêḡ mathenḡ liḡ.

¹⁰ * Anêḡ loḡ lôkliḡḡyak êlêḡ.

Yêlô nasopa anêḡ lemhaviḡ êḡḡêk pik êtôm thêlô esopa hêk malak leḡ.

¹¹ Nêḡ nôm êḡdêḡ yêlô êḡdêḡ wak êḡtêk.

¹² * Ma otak kapôlôm ek yêlô êtôm atu ba yêlô atak kapôlôḡḡḡḡ ek avômalô vi atu ba idum kambom hadêḡ yêlô.

¹³ * Miḡ otak yêlô ek nandum kambom ami. Ma nêḡ yêlô vê êḡḡêk kambom.*

¹⁴ * “Ma notak kapôlômim ek avômalô vi, ma Lemambô atu ba hamô malak leḡ tem etak kapô ek môlô aêḡ iyom. ¹⁵ Ma hovaloḡ kapôlôm lôḡ ek avômalô vi, ma Lemambô tem embaloḡ kapô loḡ ek o aêḡ iyom.

Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêḡ

¹⁶ * “Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêḡ, ma miḡ maleḡ tiyamtiyam êtôm ḡê esau avômalô ethak idum ami. Thêlô miḡ ithik i ba epesaḡ i katô ami ek avômalô neyala nena thêlô lêk itip ek nôm. Yanaḡ avanôḡ êḡdêḡ môlô nena ḡê êḡ lêk ewa iniḡ nôm mavi yôv ba embeḡ yam ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ nôm mavi yaḡ êḡdêḡ i ami. ¹⁷ Ma doḡtom hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêḡ, ma otak nôm lêḡlêḡ esak lemkaḡdôk lôk usik thonam lo maleḡ êtôm lemmavi iyom ¹⁸ ek avômalô miḡ neyala nena lêk hutip ek nôm ami. Ma lemambô atu ba hamô loḡ kapô, yaḡi iyom intu hayê anêḡ ku loḡ kapô êḡ ba tem nêḡ nôm mavi te êḡdêḡ o.

* **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14 * **6:7:** 1Kij 18:26-29 * **6:8:** Mat 6:32 * **6:10:** Luk 22:42

* **6:12:** Mat 6:14-15; 18:21-35 * **6:13:** Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18 * **6:13:**

Nê lôkawk vi enaḡ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêḡtêk: Loḡ lôkliḡḡyak lôk lôklokwaḡ ma athêḡ lôkmaḡḡḡḡ, êḡ ma oda anêḡ êtôm wak nômbeḡ intu sapêḡ. Avanôḡ. * **6:14:**

Mak 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9

Nômbôlêm nômkama malak leŋ
(Luk 12:33-34)

19* “Pik êntêk ma didu lo da tem nimbuliŋ nômkama lôk nê vani tem nijik unyak vose ba neja nômkama takêŋ vani. Ba intu miŋ nômbôlêm nômkama mavi ba nôndô êmô pik êntêk ami. 20* Mi, nusup nômkama malak leŋ mavimavi iyom. Êŋ ma miŋ hatôm da lo didu nimbuliŋ nômkama takêŋ lôk nê vani miŋ hatôm nijik anêm unyak vose ba neja anêm nômkama vani ami. 21 Loŋ atu ba anyô anêŋ nômkama mavi hamô intu kapôlôŋiŋ tem êmô loŋ êŋ imbiŋ.

Maleŋ ma kupik anêŋ deda
(Luk 11:34-36)

22 “Maleŋdaluk ma leŋviŋkupik anêŋ deda. Aêŋ ba malemdaluk hamô mavi, êŋ ma anêŋ deda êŋ hayabiŋ lemvimkupik sapêŋ. 23 Ma doŋtom maleŋdaluk kambom, êŋ ma momaŋiniŋ lêk hayabiŋ leŋviŋkupik sapêŋ. Ba deda atu ba hamô kapôlôm miŋ hadum anêŋ ku ami, ma momaŋiniŋ tem indumbak bêŋ.

Anyô te miŋ hatôm indum anyô ju iniŋ ku ami
(Luk 16:13)

24 “Anyô te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dôm ek anyô yaŋ. Môlô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuselen ami.

Miŋ lemim imbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik ami
(Luk 12:22-32)

25* “Lôkmala ma bêŋ ek nôm eyaŋ. Leŋviŋkupik ma bêŋ ek kwêv lo sup. Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ lemim imbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm lôk ŋaŋ ami. 26* Ôŋgô menak. Thêlô miŋ ethak idum ku lôk elav nôm ami. Ma miŋ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ami. Môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ havakôŋ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek menak. 27 Ma môlô lem hikam hathak nôm pik takêŋ, ma tem nômô lôkmala wak te imbiŋ e? Mi anôŋ!

28 “Aisé ka môlô othak lemimhabi bêŋ anôŋ hathak kwêv? Môlô ôŋgô alokwaŋ vuak takatu ba hamô mayaliv. Thêlô ibitak aisê? Thêlô miŋ ethak idum iniŋ ku lôk idu iniŋ kwêv ami. 29* Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô! Solomon hathak hik anêŋ kwêv kékêlô. Ma anêŋ kwêv sapêŋ ma nôm yaôna ek alokwaŋ vuak mavi takatu. 30 Môlô ma avômalô ôêvhaviŋ yaôna lôk! Ketheŋ oyaŋ ma tem nedabêŋ kamuŋ takatu kisi ba nêmbôk esak atum! Ma doŋtom Wapômbêŋ hathak hêv kwêv hadêŋ kamuŋ takêŋ. Ba intu tem eyabiŋ môlô mavi aêŋ iyom. 31 Aêŋ ba môlô miŋ lemim injik am ba nonaŋ, ‘Yêlô anŋaŋ malê lôk nanum malê?’ ma ‘Yêlôaniŋ kwêv êsê?’ Dô. 32* Nê daluk ethak elaviŋ ba esopa nôm takêŋ. Ma doŋtom môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ hayala môlônim malaiŋ ba tem nêŋ nôm takêŋ êndêŋ môlô. 33* Ba intu ku môŋ ma lem injik o esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk osopa anêŋ abô ma tem nêŋ nôm takêŋ sapêŋ êndêŋ o. 34 Aêŋ ba môlô miŋ lemim malaiŋ

* 6:19: Jem 5:1-3 * 6:20: Mat 19:21; Luk 18:22 * 6:25: Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 * 6:26: Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * 6:29: 1Kin 10:4-7; 2Sto 9:3-6 * 6:32: Mat 6:8 * 6:33: 1Kin 3:11-14; Sng 37:4,25; Lom 14:17

ek yamuṅ anêṅ nôm kama ami. Yamuṅ anêṅ malaiṅ ma wak êṅ da anêṅ. Ma wak te anêṅ malaiṅ ma wak êṅ da iyom anêṅ.

7

Minj nutitiniṅ avômalô ami

(Luk 6:37-42)

¹* “Môlô minj nutitiniṅ anyô vi ami. Wapômbêṅ tem ititiniṅ môlô aêṅ iyom!
²* Abô takatu ba honaṅ hathak anyô vi, êṅ ma Wapômbêṅ tem enaṅ aêṅ êndêṅ o. Ma malêla takatu ba huik sam hadêṅ anyô vi ma tem nêṅ viyaṅ aêṅ iyom êndêṅ o. ³ Ma lem hik o hathak siṅusik yaô atu ba hamiṅ mamuyaṅ madaluk. Ma doṅtom aselenṅ atu ba hapalaṅaniṅ hamiṅ oda malem siṅ ma hôthôṅ paliṅ. ⁴ Ba honaṅ, ‘Aiyaṅ, yahadum ek yanêṅ siṅusik atu ba hamô malem daluk vé.’ Nôṅgô katô, oda anêṅ ma aselenṅ hapalaṅaniṅ hamiṅ malem loṅ siṅ. ⁵ O anyô abôyaṅ! Nêṅ aselenṅ atu ba hêk malem vé ek nôṅgô tak vêṅ ka minj nêṅ siṅusik atu ba hêk mamuyaṅ madaluk vé.
⁶ “Ma minj noja nôṅ mathêṅ ba nôṅnêṅ êndêṅ avuṅ ami. Tem nijik liliṅ ba nesaṅ môlô mayaliv. Ma minj nôṅbi unim kôm kôm mavi êndêṅ bok ami. Tem nembak pesa esak venjṅ kapô.

Loṅôndê neteṅ mek

(Luk 11:9-13)

⁷⁻⁸* “Nê takatu ba enaṅ hik Wapômbêṅ liṅ, ma tem neja nôṅ kama êtôm atu ba enaṅ. Ma anyô habôlêṅ nômlate, êṅ ma tem êpôm. Ma ôpatu ba hapididiṅ unyak abôlêk, ma tem injik unyak abôlêk vé ek ôpêṅ. Aêṅ ba nonaṅ injik Wapômbêṅ liṅ ma tem nêṅ môlônim lemimhaviṅ êndêṅ môlô. Ma môlô ôbôlêṅ ma tem nôpôm. Ma upididiṅ unyak abôlêk ma tem injik vé ek môlô.
⁹ “Nalummalô hanaṅ hik o liṅ ek nêṅ polom êndêṅ yani, ma tem nêṅ valu te êndêṅ yani e? Mi. ¹⁰ Ma nalummalô hanaṅ hik o liṅ ek nêṅ alim ngwêk te êndêṅ yani, ma tem nêṅ umya kambom te êndêṅ yani e? Mi. ¹¹* Odaṅô! Môlô ma avômalô kambom! Ma doṅtom môlô othak ôêv nôṅ kama mavi hadêṅ nalumi. Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leṅ ma Wapômbêṅ mavi anôṅ ba intu tem nêṅ nôṅ kama mavi êndêṅ môlô ṅê takatu ba onaṅ hik yani liṅ.
¹²* “Ma malêla takatu ba môlô lemimhaviṅ avômalô vi nindum êndêṅ môlô, ma nundum aêṅ êndêṅ i. Êṅ ma abô balabuṅ lôk plopet iniṅ abô anêṅ ôdôṅ bêṅ.”

Unyak abôlêk yaôna

(Luk 13:24)

¹³⁻¹⁴ “Loṅôndê bêṅ ma hi loṅ ṅama. Ma badêṅ abôlêk bêṅ te hamô loṅ êṅ ba avômalô bêṅ anôṅ ethak ibitak êyô. Ma doṅtom loṅôndê kamuṅ hi loṅ lôk mala. Ma badêṅ abôlêk yaô nate hêk loṅ êṅ ba avômalô tomtom iyom ethak êpôm ba elom. Ba intu nôsôam ek numbitak nôyô badêṅ abôlêk yaôna êṅ ba unu.

Nê plopet abôyaṅ

(Luk 6:43-44; 13:25-27)

* **7:1:** Lom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * **7:2:** Mak 4:24 * **7:7-8:** Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Jon 3:22; 5:14-15 * **7:11:** Jem 1:17 * **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Lom 13:8-10

15* “Môlô noyabin am êndêḡ ḡê plopet abôyan. Thêlô ma hatôm avuḡ yatap ba ivuliv i sinḡ hathak boksipsip kupik ba i hadêḡ boksipsip ek nimbulinḡ i. 16* Aêḡ ba iniḡ anôḡ intu tem injik i thô. Yak lôkmanḡin mena kamuḡ lôk lilu ma avômalô ethak elav hatôm iniḡ nôm e? 17 Alokwanḡ mavi sapêḡ hathak hik anêḡ anôḡ mavi iyom. Ma alokwanḡ kambom hathak hik anêḡ anôḡ kambom aêḡ iyom. 18 Ba intu alokwanḡ mavi miḡ hatôm injik anêḡ anôḡ kambom ami. Ma alokwanḡ kambom miḡ hatôm injik anêḡ anôḡ mavi ami. 19* Aêḡ ba alokwanḡ sapêḡ atu ba miḡ hik anêḡ anôḡ ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum. 20* Ba intu plopet abôyan iniḡ anôḡ tem injik thêlôda thô êndêḡ môlô.

21* “Avômalô ethak elam ya nena, ‘Anyô Bêḡ, Anyô Bêḡ.’ Ma donḡtom thêlô sapêḡ miḡ hatôm nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak kapô ami. Ma avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leḡ anêḡ abô, thêlô êḡ iyom intu tem nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak kapô. 22 Waklavôḡ yandaḡ avômalô sapêḡ iniḡ abô, ma bêḡ anôḡ tem nenanḡ êndêḡ ya ‘Anyô Bêḡ, Anyô Bêḡ, yêlô athak alam anêḡ athêḡ ba adum anêḡ ku plopet. Ma yêlô athak alam anêḡ athêḡ ba êv ḡḡôk vê lôk adum nômḡithi bêḡ anôḡ hathak.’ 23* Êḡ ma tem yanḡ êndêḡ i, ‘Môlô nu! Môlô ḡê udum kambom ba yahathôḡ môlô paliḡ.’

*Loḡôndê ju ek nedav unyak
(Luk 6:46-49)*

24 “Aêḡ ba ôpatu ba halanô yanḡ abô sapêḡ ba hasopa hatôm anyô lôkauk mavi atu ba halav anêḡ unyak halôk valu. 25 Ma ôthôm lôk lovak bêḡ ma ḡambô hayô ba hayôkwiḡ unyak êḡ. Ma valu havalonḡ unyak êḡ loḡ lôklokwanḡ ba miḡ hapu ami. 26 Ma anyô halanô yanḡ abô ba miḡ hasopa ami hatôm anyô auk mi ba halav anêḡ unyak halôk thathe oyan. 27 Ma ôthôm malokola lôk lovak bêḡ ma ḡambô hayô ba hayôkwiḡ unyak êḡ ba hapu lôk diḡdiḡ bêḡ ba hi.”

28 Yisu hananḡ abô sapêḡ yôv ma avômalô takatu ba elanô esonḡ kambom ba enanḡ, 29* “Yani miḡ hadôḡ alalô ba halam kêdôḡwaga bô iniḡ abô hatôm ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ ethak idum ami. Mi. Hadôḡ alalô hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ.”

8

*Yisu hadum anyô palê lepla te mavi
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)*

1 Yisu hatak dumlolê ba hi ma avômalô bêḡ anôḡ esopa yani. 2 Ma anyô palê lepla te halêm hadêḡ Yisu ma halek vadôḡ lêlô ma hananḡ, “Anyô bêḡ, odanêḡ lemḡhaviḡ ma hatôm undum ba yambitak mavi.”*

3 Ma hatak banḡ hayô hêk ôpêḡ ma hananḡ, “Yalenḡhaviḡ umbitak mabuḡ mavi!” Ma kethenḡ oyan ma lijinḡ êḡ hêv yak ba habitak mabuḡ mavi. 4* Êḡ ma Yisu hananḡ hadêḡ yani, “Nu nuḡḡwik o thô êndêḡ anyô habôk da ma nêḡ

* **7:15:** Mat 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Jem 3:12 * **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * **7:20:** Mat 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Jem 1:25 * **7:23:** Sng 6:8; 2Ti 2:19 * **7:29:** Mak 1:22; Luk 4:32 * **8:2:** Lijin lepla ma palê hatêḡ anyô lijnikupik aleba ibitak pulinḡ ba avômalô êpôlik hathak i. * **8:4:** Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

da êtôm sêbôk ba Mose hanan̄ ek injik thô nena anêm lijij lêk hêv yak. Ma mij onan̄ bêñ êndên̄ anyôla ami.”

*Yisu hadum anyô vovak anên̄ anyô ku te mavi
(Luk 7:1-10)*

⁵ Yisu hayô malak Kapaneam, ma anyô vovak laik te anên̄ malak bêñ Lom halêm hadên̄ yani ⁶ ma hanan̄, “Anyô bêñ, yenan̄ anyô ku hapôm lijij va lo ban havuviñ ba hawa vovan̄ bêñ ba hêk unyak iyom.”

⁷ Ma Yisu hanan̄ hadên̄ yani, “Tem yasôk ek yandum ôpên̄ mavi.”

⁸⁻⁹ Ma don̄tom anyô vovak laik êñ hanan̄, “Anyô bêñ, ya mij anyô mavi ek ôlêm yenan̄ unyak ami. Yada yahamô anyô bêñ te vibin̄, ma yenan̄ nê vovak êmô ya vibin̄. Ba yahanan̄ hadên̄ yenan̄ anyô vovak te nena, ‘Nu,’ êñ ma hi. Mena yahanan̄ hadên̄ yan̄ nena, ‘Ôlêm,’ êñ ma halêm. Ma yahanan̄ hadên̄ yenan̄ anyô ku nena, ‘Undum ku êntêk,’ êñ ma hadum. Aên̄ ba yahayala nena onan̄ iyom ek yenan̄ anyô ku imbitak mavi ma tem imbitak mavi.”

¹⁰ Yisu halan̄ô abô êñ ba hason̄ kambom ma hanan̄ hadên̄ avômalô takatu ba esopa yani nena, “Yanan̄ avanôn̄ êndên̄ môlô. Ya mij bôk yahapôm anyô hêvhavin̄ bêñ te aêntêk hamô lon̄ Israeal ami. ¹¹ *Yanan̄ êndên̄ môlô. Avômalô lon̄ buyan̄ bêñ anôn̄ tem nejan̄ ba ninum imbin̄ Ablaham lo Aisak ma Jekop nêmo Wapômbên̄ anên̄ lon̄ lôklin̄yak. ¹² *Sêbôk ma Wapômbên̄ lahavij avômalô Israeal nêyô anên̄ lon̄ lôklin̄yak kapô, ma don̄tom lêk ma yani tem nê thêlô vê ba ini lon̄ moman̄jinij bêñ. Lon̄ êñ ma tem thêlô nedar̄ asên̄ malen̄ ba nesanj ven̄jnbôlêk ôdôn̄ lon̄.”

¹³ Êñ ma Yisu hanan̄ hadên̄ anyô vovak laik êñ, “Nu! Ma nôm atu ba lêk hôêvhavin̄ ma tem imbitak aên̄.” Ma kethen̄ oyan̄ ma ôpên̄ anên̄ anyô vovak atu habitak mavi.

*Yisu hadum Pita yan̄avi mavi
(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)*

¹⁴ Ma Yisu hayô Pita anên̄ unyak kapô ma hayê Pita yan̄avi hapôm lijij vovan̄ ba hêk iyom. ¹⁵ Ma Yisu havalon̄ avi êñ ban̄ ma lijij êñ hatak yani ma havijô hapôpêk nôm ek Yisu.

*Yisu hadum avômalô bêñ anôn̄ mavi
(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)*

¹⁶ Yan̄sin̄ ma ewa nê lôk ngôk habulin̄ i doho êlêm hadên̄ Yisu. Ma Yisu hanan̄ abô iyom ma ngôk takên̄ etak avômalô takên̄ ba i. Ma hadum avômalô lôk lijij sapên̄ ibitak mavi. ¹⁷ Ba intu Wapômbên̄ anên̄ abô atu ba bôk hanan̄ hadên̄ plopet Aisaia hik anôn̄ nena, “Yani hapesan̄ alalôanij lijij mavi ma hêv alalôanij vovan̄ vê.”

Aisaia 53:4

*Ku bêñ ek nesopa Yisu van̄gwam
(Luk 9:57-62)*

¹⁸ Yisu hayê avômalô bêñ anôn̄ êmô ma hanan̄ hadên̄ anên̄ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ¹⁹ Êñ ma nê lôkauk hathak abô balabun̄ te halêm hadên̄ Yisu ma hanan̄ nena, “Kêdôn̄waga, lon̄ nômbên̄ atu ba hu ma tem yasopa o.”

* 8:11: Luk 13:29 * 8:12: Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28

20* Ma Yisu hanaŋ, “Avuŋ yatap iniŋ pik abyarŋ hamô ma menak iniŋ unyak hamô, ma doŋtom ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ loŋ ênjêk ma mi.”

21* Ma Yisu anêŋ anyô te hanaŋ, “Anyô Bêŋ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

22 Ma doŋtom Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Dô! Nê ŋama da nedav iniŋ ŋama. Ma ôlêm osopa ya!”

Lovak halarô Yisu

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

23 Yôv ma Yisu hathak yeŋ ma anêŋ nê ku i havinŋ yani. 24* Thêlô i êyô kasukthôm malêvônŋ ma ketheŋ oyarŋ ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô. Ma ŋaŋ budum hik ba hadum ek êyô yeŋ vôv. Ma doŋtom Yisu hêk sôm denaŋ. 25 Ma anêŋ nê ku i ik yani liŋ ba enaŋ, “Anyô Bêŋ, nêm alalô bulubiŋ! Tem alalô nama!”

26* Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i, “Môlô nê ôêvhavinŋ yaôna lôk! Aisê ba môlô ôkô?” Êŋ ma haviyô hathaŋ lovak lôk ŋaŋ budum ba êk malinŋyâô ba thêthê mavi.

27 Thêlô esonŋ kambom ba enaŋ, “Anyô aisête ba lovak lôk ŋaŋ budum elanô anêŋ abô ba esopa?”

Yisu hêv ŋgôk doho vê

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

28 Yôv ma Yisu hi kasukthôm vi tuvulu ba hayô avômalô Gadala iniŋ pik. Ma anyô lokwanju atu ba ŋgôk kambom hathak habuliŋ i êlêm anêŋ siô ba êpôm yani halôk loŋôndê. Anyô ju êŋ ethak ibuliŋ avômalô ba intu êkô ek nendom loŋôndê êŋ. 29* Ma êyê Yisu ma elam lôklala, “Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ, hólêm ek undum malê êndêŋ yêlô? Waklavônŋ nindum abô hêk denaŋ. Ma hólêm loŋ êntêk ek nêm vovaŋ êndêŋ yêlô e?”

30 Ma bok dum te êmô daim dokte ba eyaŋ kamuŋ êmô. 31 Ma ŋgôk takêŋ elanŋ lôklokwanŋ hadêŋ Yisu, “Nêm yêlô vê ni êndôk bok takêŋdaku kapô.”

32 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô “Môlô nu!” Êŋ ma ŋgôk takêŋ etak anyô ju êŋ ma i êlôk bok takêŋ kapô ba elanvinŋ ketheŋ ba i hadêŋ loŋ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ema. 33 Nê takatu ba eyabiŋ bok êyê nôm êŋ ma êsôv ba i êyô malak bêŋ. Ma enaŋ hadêŋ avômalô hathak nôm atu ba Yisu hadum hadêŋ bok lôk anyô ju atu ba ŋgôk habuliŋ thai. 34 Êŋ ma avômalô malak lôŋ êŋ iki thô ba i hadêŋ Yisu. Thêlô êyê yani ba êkô kambom ma enaŋ nena, “Ôtak yêlô ba nu!”

9

Yisu hadum anyô havuvinŋ te mavi

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

1* Yôv ma Yisu hathak yeŋ ŋgwêk te ba havôhi anêŋ loŋ. 2 Ma anyô doho evak anyô havuvinŋ te hêk yêm ba êlêm hadêŋ yani. Êŋ ma Yisu hayê thêlôninŋ êvhavinŋ ma hanaŋ hadêŋ anyô havuvinŋ atu nena, “Yenaŋ okna, lem êndôk biŋ. Lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê.”

3 Nê lôkawk hathak abô balabuŋ doho elanô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ i, “Ôpêŋ hasonŋ nena yani ma Wapômbêŋ e?”

4* Yisu hayala thêlôninŋ auk ma hanaŋ, “Aisê ka môlô owa auk kambom

* 8:20: 2Ko 8:9 * 8:21: 1Kiŋ 19:20 * 8:24: Sng 4:8 * 8:26: Mat 14:31; Sng 89:9 * 8:29: Mak 1:24; Luk 4:41 * 9:1: Mat 4:13 * 9:4: Luk 9:47; Jon 2:25

êṅ? ⁵ Abô alê intu vumvum ek yanaṅ: ‘Lêk yahêv anêṅ kambom sapêṅ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’ ^{6*} Aêṅ ba tem yanṅik thô êndêṅ mólô nena Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu anêṅ athêṅ ma bêṅ ba hatôm nêṅ kambom vê.” Êṅ ma hanaṅ hadêṅ anyô havuviṅ atu nena, “Umbiyô umiṅ ma onja anêṅ yêṅ ba nu anêṅ unyak.” ⁷ Êṅ ma ôpêṅ haviyô hamiṅ ba hi anêṅ unyak. ⁸ Ma avômalô êyê nôṅ êṅ ba esonṅ kambom ma êbô Wapômbêṅ atu ba hêv lôklokwaṅ lôk athêṅ bêṅ hadêṅ avômalô.

Yisu dalam Matyu

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Yisu hi ma hayê anyô te ba anêṅ athêṅ nena Matyu ba hamô unyak ewa takis. Ma hanaṅ hadêṅ ôpêṅ nena, “Ôlêṅ osopa ya,” êṅ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁰ Yisu hayaṅ nôṅ haviṅ Matyu hamô anêṅ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêṅ anôṅ êlêṅ eyaṅ nôṅ haviṅ yani lôk anêṅ nê ku. ^{11*} Palisi êyê ma enaṅ hik anêṅ nê ku liṅ, “Aisé ka mólônim kêdôṅwaga hayaṅ nôṅ haviṅ nê ewa takis lôk nê idum kambom?”

¹² Yisu halaṅô abô êṅ ma hanaṅ, “Nê lôk lijiṅ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiṅ mi ma mi. ^{13*} Aêṅ ba mólô lemimimbi Wapômbêṅ anêṅ abô atu ba hêk kapya hanaṅ nena, “Yalenṅhaviṅ mólô nôṅêṅ kapôlômim êndêṅ avômalô. Ma yahapôlik hathak da.”

Hosea 6:6

Ba intu yahalêṅ ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma miṅ yahalêṅ ek yandam nê thêthôṅ ami.”

Enaṅ hik Yisu liṅ hathak kobom evak balabuṅ ek nôṅ

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

^{14*} Jon anêṅ nê ku êlêṅ hadêṅ Yisu ma enaṅ hik yani liṅ, “Yêlô lôk nê Palisi athak avak balabuṅ ek nôṅ ek lenjiṅhabi Wapômbêṅ. Ma doṅtom anêṅ nê ku miṅ ethak idum aêṅ ami eka?”

¹⁵ Ma Yisu hanaṅ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êṅ ma anêṅ anyô mólô eyaṅ nôṅ lôk lenjiṅmavi. Ma miṅ hatôm nembak balabuṅ ek nôṅ ami. Ma doṅtom haveṅ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êṅ ma anêṅ nê mólô tem nembak balabuṅ ek nôṅ.”

¹⁶ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêṅ abyāṅ siṅ esak ami. Hadum aêṅ ma tem sôp lukmuk buêṅ êṅ sôp bô kisi. Êṅ ma tem itip bêṅ. ¹⁷ Ma mólô othak ôkê waiṅ lukmuk halôk kolopak epesaṅ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiṅ lukmuk êṅ tem imbuliṅ bok kupik bô atu bôk thektheṅ ba tem ipup ba waiṅ enṅasô ni. Ba intu othak ôkê waiṅ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiṅ mavi ma miṅ ipup ami lôk waiṅ miṅ enṅasô ni ami.”

Amena ṅama lôk avi lijiṅ

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Yisu hanaṅ abô denaṅ ma anyô bêṅ te halêṅ halek vadôṅ lêlô hêk yani va ma hanaṅ, “Yenaṅ avena lêk hama. Ôlêṅ otak bahem êyôṅgêk yani ek imbiyô esak lonbô.” ¹⁹ Ma Yisu lôk anêṅ nê ku i iviriṅ yani ba i.

* 9:6: Jon 17:2 * 9:11: Luk 15:2 * 9:13: Mat 12:7 * 9:14: Luk 18:12

20 Thêlô even ba i ma avi lôk lijij te halêm hadêj Yisu dômlokwanj ma havalonj Yisu anêj kwêv anêj danj. Avi êj hapôm lijij thalalenj halom hatôm sondabêj lauminj ba lahavuju. 21 *Ma avi êj anêj auk nena, “Yambalonj anêj kwêv iyom, ma tem ya mavi.” 22 Ma Yisu hik i liliñ ba hayê avi êj ma hananj, “Yenanj avena, lem êndôk binj. Anêm hôêvhavij hadum ba lêk hubitak mavi.” Ma kethej oyanj ma avi êj habitak mavi.

23 Vêm ma Yisu hi hayô anyô bêj atu anêj unyak. Ma hayê avômalô iyuv abinj ba elanj ba idum thôthô bêj 24 ma hananj, “Môlô vê! Avena hêk sôm iyom ma mij hama ami.” Êj ma thêlô emalik hathak yani. 25 Ma donjom êv avômalô vê ma Yisu habitak hayô unyak kapô ba havalonj avena êj banj, ma haviyô haminj. 26 Ba intu abô hathak nôm êj havenj lonj êj lôkthô.

Anyô malej pusip ju lôk anyô abôlêk putup te

27 *Ma Yisu hatak lonj êj ma havenj ba hi, ma anyô malej pusip ju esopa yani ba elam kaêk nena, “Devit anêj Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek yai!”

28 Yisu hayô unyak kapô ba hi ma anyô ju atu i hadêj yani. Ma hananj hik thai lij, “Mamu ôêvhavij nena ya hatôm yandum ba mamu numbitak mavi e?”

Ma thai enanj, “Intu êj. Anyô Bêj.”

29 Êj ma yani hatak banj hayô hêk thai malej daluk ma hananj, “Mamu lêk ôêvhavij ba intu tem numbitak mavi.” 30 *Êj ma malejinj daluk hakyav. Ma Yisu hêv abô lôklokwanj hadêj thai, “Mij nonanj êndêj anyôla esak nôm êntêk ami.” 31 Ma donjom i ma enanj nôm atu ba Yisu hadum hadêj thai havenj lonj êj lôkthô.

32 Anyô ju êj etak Yisu ba i denanj, ma avômalô ewa anyô abôlêk putup te atu ba ngôk habulinj yani ba êlêm ek Yisu. 33 *Ma hêv ngôk êj vê ma ôpêj hananj abô. Ma avômalô esonj kambom ba enanj, “Sêbôk ma mij nômlate aêj habitak Israel ami.”

34 *Ma donjom nê Palisi enanj, “Ngôk ininj anyô bêj hêv lôklokwanj hadêj ôpêj. Ba intu hatôm nêm ngôk sapêj vê ênjêk avômalô.”

Nê ku naju iyom

35 *Ma Yisu havenj lonj buêj sapêj ba habitak hayô avômalô ininj unyak yenj ba hadôj avômalô lôk hananj Abô Mavi hathak Wapômbên anêj lonj lôklinyak. Ma hapesanj avômalô ininj malainj sapêj lôk hêv ininj lijij lomalom sapêj vê. 36 *Yisu hayê avômalô nômbêj atu ininj auk lêk mayaliv ba êmô malainj kambom hatôm boksipsip anêj alanj mi. Aêj ba lahiki hathak i. 37 *Ba intu hananj hadêj anêj nê ku nena, “Nôm bêj anôj lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donjom nê ku ma tomtom iyom. 38 Aêj ba noterj mek êndêj ku anêj alanj ek nêm nê ku ba ini ek nindum anêj ku.”

10

Nê ku lauminj ba lahavuju ininj athêj (Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

* 9:21: Mat 14:36 * 9:27: Mat 20:29-34 * 9:30: Mat 8:4 * 9:33: Mak 2:12 * 9:34: Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * 9:35: Mat 4:23; Mak 1:39 * 9:36: Nam 27:17; 1Kinj 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34 * 9:37: Luk 10:2

¹* Ma Yisu halam nê ku laumiñ ba lahavuju i hadêñ yani. Ma hêv lôklokwan hadêñ thêlô ek nênem ngôk lelaik vê ênjêk avômalô ma nindum avômalô lijñ lôk malain lomaloma mavi.

² Êntêk ma aposel laumiñ ba lahavuju takatu iniñ athêñ; anyô môñ ma Saimon, anêñ athêñ yan nena Pita, ma yan Andulu; ma Jems loyan Jon, thai ma Sebedi nali; ³ ma Pilip, Batolomiu, Tomas, Matyu, anyô hawa takis; ma Jems Alpius nakadun ma Tadius, ⁴ ma Saimon, anyô Selot te, ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanan Yisu bêñ.

*Yisu hêv nê ku ba i
(Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)*

⁵ Yisu hanan abô hadêñ anyô laumiñ ba lahavuju takêñ yôv ma hêv i ba i ma hanan, “Avômalô Samalia iniñ loñ lôk avômalô loñ buyan ma miñ unu êndêñ i ami. ⁶* Ma donjom unu êndêñ boksipsip Isael takatu ba even mayaliv. ⁷* Unu luvuluvu ba nonan Wapômbêñ anêñ abô êndêñ avômalô nena, ‘Dokte ma Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak tem êlêm.’ ⁸ Nundum avômalô lôk lijñ mavi, ma ungwik nê ñama liñ, ma nundum nê lôk palê lepla mabun mavi, ma nônem ngôk vê ênjêk avômalô. Athêñ bêñ ma miñ môlô ôêv vuli ami. Bôk yahêv oyan hadêñ môlô ba intu nundum ku takêñ oyan esak avômalô.

⁹⁻¹⁰* “Môlô u hatôm nê ku ba mavi ek avômalô neyabin môlô ba intu nomber oyan. Miñ nobek vak ami. Valuseleñ mi. Kwêv mi. Ven bokngôp mi. Ma kôm mi. ¹¹ Ma môlô ôyô loñ te ma nômbôlêm anyô wapôm te ba nômô imbin yani endeba notak loñ êñ ek unu buyan. ¹²* Ma ubitak ôyô anêñ unyak kapô, ma nonan êndêñ yani lôk anêñ avômalô nena, ‘Wapômbêñ anêñ lamavi êmô imbin môlô.’ ¹³ Avômalô unyak êñ lenjñmavi ba ewa môlô thô, êñ ma môlônim abô mavi êñ tem êmô imbin i. Ma donjom miñ lenjñmavi ba ewa môlô thô ami, êñ ma noja unim abô mavi êñ vê ênjêk i ba unu. ¹⁴* Ma avômalô loñ takatu ba miñ ewa môlô thô ami lôk êdô nedanô môlônim abô, ma waklavôñ otak loñ êñ, ma ungwik vonjgoñ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô malenñ ma unu. ¹⁵* Yanan avanôñ êndêñ môlô nena waklavôñ atu ba Wapômbêñ endelêm ek endanô abô, êñ ma avômalô loñ atu ba miñ ewa môlô thô ami, thêlônin malain tem êmôñ ek avômalô kambom anêñ Sodom lo Gomola.

*Malain lomaloma tem êpôm môlô
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)*

¹⁶* “Odanô! Yahêv môlô hatôm boksipsip ba u ôlôk avun yatap malêvôn. Aêñ ba môlô noja umya iniñ auk mavi ba nômô mabun êtôm menak bôbô. ¹⁷* Aêñ ba intu môlô noyabin am ek avômalô! Thêlô tem nebalon môlô ba netak êndôk iniñ nê bêñbêñ bahenñ lôk nebali môlô êmô iniñ unyak yeñ. ¹⁸ Ma môlô ma yenan avômalô ba intu tem nendom môlô ba unu êndêñ kin lôk nê bêñbêñ ek nonan yenan Abô Mavi êndêñ i lôk avômalô loñ buyan. ¹⁹⁻²⁰* Ma donjom evalon môlô ma môlônim Lemambô anêñ Lovak Matherñ tem êmô imbin môlô ba waklavôñ êñ ma tem nê m abô êndêñ môlô ek nonan. Tem miñ

* **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1 * **10:6:** Jer 50:6 * **10:7:** Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 * **10:9-10:** Luk 10:4,7; 1Ko 9:14 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12; Ap 13:51 * **10:15:** Mat 11:24; Jul 7 * **10:16:** Luk 10:3; Lom 16:19 * **10:17:** Mat 5:22; 23:34; Mak 13:9 * **10:19-20:** Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26

môlôda nonaŋ unim abô ami. Ba intu miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô nanaŋ malê?’ mena ‘nanaŋ aisê?’ ami.

21 * “Ma anyô loyaŋ tem yaŋ enaŋ yaŋ bêŋ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêŋ êndêŋ nakaduŋ. Ma avômena tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lami lo taluvi ba nenaŋ ek nijik i vônô. 22 Ma môlô ma yenaŋ avômalô. Ba intu avômalô sapêŋ tem nêpôlik esak môlô. Ma doŋtom nê takatu ba imiŋ lôklokwaŋ aleba hayô anêŋ daŋ, ma Wapômbêŋ tem nêmi i bulubiŋ. 23 Aêŋ ba avômalô malak te êv vovaŋ hadêŋ môlô, ma nôsôv ba unu malak yaŋ. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô, tem nundum ku êŋ emberŋ Israeŋ denaŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm.

24 * “Avômena ethak unyak ma miŋ bêŋ ek iniŋ kêdôŋwaga ami. Ma nê ku miŋ bêŋ ek iniŋ anyô bêŋ ami. 25 *Avômalô elam lambô nena, ‘Ngôk Bêŋ Belsebul’ êŋ ma tem nindum aêŋ esak yani anêŋ avômalô aêŋ iyom. Avômena ewa kêdôŋwaga iniŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm. Ma nê ku ewa iniŋ anyô bêŋ anêŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm.

Nakô ek Wapômbêŋ iyom

(Luk 12:2-7)

26 * “Aêŋ ba miŋ môlô nôkô ek nê takatu ba idum kambom takêŋ ami. Nôm takatu ba havuŋi hêk loŋ kapô, tem imbitak yaŋi. Ma abô takatu ba havuŋi, tem avômalô sapêŋ neyala. 27 Aêŋ ba abô takatu ba yahanaŋ hadêŋ môlô hadêŋ bôlôvôŋ, êŋ ma nonaŋ êndêŋ lôkwak. Ma abô takatu ba anyô vi enaŋ thikuthik, êŋ ma numiŋ unyak vôv ba nodam ek avômalô nedaŋô. 28 *Miŋ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma dahôlômim ma thêlô miŋ hatôm nijik vônô ami. Aêŋ ba intu nôkô ek Anyô Bêŋ iyom! Yani hatôm imbuliŋ môlônim lemvimkupik lôk dahôlômim êndôk loŋ atum lôkmala.

29 “Avômalô ethak êv vuli menak yaô nena hathak valuselaŋ yaô ek eyaŋ. Ma Lemambô lahiki hathak menak yaô takatu ba te hama. 30 Ma doŋtom môlô ma Wapômbêŋ bôk hakatuŋ môlô sapêŋ lemimkadôk ŋauŋ yôv. 31 *Aêŋ ba môlô ma bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

Miŋ mama esak Yisu ami

(Luk 12:8-9)

32 “Aêŋ ba ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hasopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ ma nena, ‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’ 33 *Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ êndêŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ nena, ‘Yahathôŋ ôpêŋ paliŋ.’

Yisu hadum ba avômalô evak i vose

(Luk 12:49-53; 14:26-27)

34 “Yahalêm ek yanêm kôm jaŋak êndêŋ môlô! Ba intu miŋ nosoraŋ nena yahalêm ek yandum môlô kapôlômim êndôk birŋ ami ma milôk. 35 Yahalêm ek

“ ‘namalô êmbôliŋ dôm êndêŋ lambô, ma nalavi êmbôliŋ dôm êndêŋ talêbô, ma namalô yanavi êmbôliŋ dôm êndêŋ yaŋavi.

* 10:21: Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 * 10:24: Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 * 10:25:

Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * 10:26: Mak 4:22; Luk 8:17 * 10:28: Lom 8:31; Jem 4:12

* 10:31: Mat 6:26 * 10:33: Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12

³⁶ Anyô te lôk anêḡ thalalenḡ tem nêpôlik esak i.’

Maika 7:6

³⁷ “Ma opalê atu ba lahavinḡ lambô lo talêbô bêḡ anôḡ hamôḡ ek ya, ôpêḡ hatôm anyô ôv vathek ba miḡ yenaḡ ami. Ma opalê atu ba lahavinḡ nali bêḡ anôḡ hamôḡ ek ya, ôpêḡ hatôm anyô ôv vathek ba miḡ yenaḡ ami. ³⁸ *Ma ôpatu ba miḡ hawa anêḡ alovalanḡanḡinḡ ba hasopa ya ami, ôpêḡ hatôm anyô ôv vathek ba miḡ yenaḡ ami. ³⁹ *Ma opalê atu ba hadum ku bêḡ ek embatho anêḡ lôkmala loḡ, êḡ ma anêḡ lôkmala êḡ tem nêḡ yak. Ma ôpatu ba hatak anêḡ lôkmala ek hasopa ya, ôpêḡ tem embalonḡ anêḡ lôkmala loḡ.

⁴⁰ * “Ma ôpatu ba hawa môlô thô, êḡ ma hawa ya thô havinḡ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, êḡ ma hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô havinḡ. ⁴¹ Ma ôpatu ba hayê plopet te ba hawa thô, êḡ ma tem enja nôḡ mavi êtôm atu ba plopet êḡ hawa. Ma ôpatu ba hayê anyô thêthôḡ te ba hawa thô, êḡ ma tem enja nôḡ mavi êtôm atu ba anyô thêthôḡ êḡ hawa. ⁴² Ma ôpatu ba hayê anyô oyanḡ te hasopa ya ba hêv ḡanḡ thilibunḡ hadêḡ yani, yanḡ avanôḡ binḡ êndêḡ môlô nena ôpêḡ tem enja anêḡ vuli.”

11

¹ Ma Yisu hadôḡ anêḡ ḡê ku lauminḡ ba lahavuju yôv, ma hatak loḡ êḡ ma hi hananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô lôk hadôḡ avômalô hamô Galili anêḡ malak nenanena.

Yisu hananḡ abô hathak Jon anyô hathik ḡanḡ
(Luk 7:18-35)

² Jon hamô koladôḡ ma halanô abô hathak ku takatu ba Kilisi hadum. Êḡ ma hêv anêḡ ḡê ku doho ba i hadêḡ yani ³ ek nenanḡ injik yani linḡ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ bôk habutinḡ abô ek nêḡ êlêm mena yêlô nayabinḡ anyô yanḡ?”

⁴⁻⁵ * Êḡ ma Yisu hananḡ viyanḡ, “Nôbônu ma nonanḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takatu ba mamu olanô lo ôyê. ḡê malenḡinḡ pusip êyê tak, ma ḡê venḡinḡvuvinḡ evenḡ, ma ḡê palê lepla ibitak mavi, ma ḡê lenḡinḡondôḡ kôtôḡ elanô abô, ma ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma avômalô siv elanô Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonanḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takêḡ. ⁶ Ma ḡê takatu ba êyê ya ba evalonḡ inḡinḡ êvhavinḡ loḡ, nêḡmô lôk lenḡinḡmavi.”

⁷ Jon anêḡ ḡê ku êvôi denanḡ, ma Yisu hananḡ abô hathak Jon hadêḡ avômalô nena, “Bôk môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ⁸ Mi. Ma môlô u ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô e? Mi. ḡê takatu ba ik kwêv kêkêlô, ma êḡmô kinḡ inḡinḡ unyak ma miḡ êḡmô loḡ thiliv ami. ⁹ Môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôḡ! Ma donḡtom yanḡanḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek plopet sapêḡ. ¹⁰ * Bôk eto hathak ôpêḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyra nena,

“ ‘Odanô, tem yanêḡ yenaḡ anyô ku te êḡmôḡ ek o,
ek enanḡ yenaḡ abô bêḡ
ek êpôpêk loḡondê ek o.’

Malakai 3:1

¹¹ “Yananḡ avanôḡ binḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek avômalô pik sapêḡ. Avi te miḡ bôk havathu anyô te aêḡ ami ma mi. Ma donḡtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak, ôpêḡ ma bêḡ ek Jon.

* **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24 * **10:39:** Luk 17:33; Jon 12:25 * **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 * **11:4-5:** Ais 35:5-6; 61:1 * **11:10:** Luk 1:76

12-13 * “Ma plopet sapêṅ lôk kapyra balabunṅ bôk enaṅ Wapômbêṅ anêṅ abô bêṅ aleba lêk hayô Jon habitak haviṅ. Ma sêbôk aleba lêk ma ôpêṅ hanaṅ abô ma Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôklijnyak halêm hatôm ṅê vovak ibi thêthô i ba i aleba ik vovak ba lovak. 14 *Ma môlô lemimhaviṅ nodanô plopet takatu iniṅ abô ba nodanô! Wapômbêṅ anêṅ kapyra hanaṅ nena Elia tem êlêm. Elia êṅ ma Jon. 15 Aêṅ ba môlô ṅê lôk lemôndôṅ ma nodanô abô êntêk katô!

16 “Yanaṅ aisê esak avômalô bôlôṅ êntêk? Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loṅ ethak doṅtom halôk ma elam hi ek avômena vi nena,

17 “ Yêlô abi yeṅ beṅek ek môlô nondo yeṅ,
ma doṅtom miṅ olo yeṅ ami.

Ma yêlô alaṅ asêṅ malêṅ ek môlô nodanṅ,
ma doṅtom miṅ olaṅ ami.’

18 “Ma avômalô bôlôṅ êntêk êtôm avômena takêṅ. Jon halêm ba hathak hatip ek nôm lo waiṅ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onaṅ nena ṅgôk hamô haviṅ yani. 19 *Ma doṅtom Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu halêm ma miṅ hatip ek nôm lo waiṅ ami. Ba intu avômalô êpôlik ba enaṅ, ‘Ôṅgô! Anyô êṅ hathak hayaṅ nôm lôk hanum waiṅ bêṅ anôṅ aleba intu halo molo. Yani ma ṅê idum kambom lôk ṅê ewa takis iniṅ anyô môlô.’ Aêṅ ba Wapômbêṅ anêṅ auk tem injik anôṅ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êṅ ma thêthôṅ anôṅ.”

Avômalô leṅôndôṅ kôtôṅ

(Luk 10:13-15)

20 Yisu bôk hadum nômbithi bêṅ anôṅ yôv hamô malak doho ma avômalô takêṅ miṅ ele kapôlôṅiṅ liliṅ ami. Ba intu Yisu hathaṅ i 21 *ba hanaṅ, “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyê nômbithi lomalama. Ma doṅtom bôk yandum nômbithi takêṅ êmô Taia lo Saidon malêvôṅ, êṅ ma kethêṅ oyaṅ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ṅgavu esak leṅiṅkadôk ek nede kapôlôṅiṅ liliṅ. 22 Odaṅô! Yahananṅ avanôṅ êndêṅ môlô nena waklavôṅ atu ba Wapômbêṅ endelêm ek endanô abô, êṅ ma môlônim malaiṅ tem bêṅ anôṅ êmôṅ ek avômalô Taia lo Saidon iniṅ!

23 * “Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêṅ esak leṅ e? Mi, môlô tem unu ṅê ṅama iniṅ loṅ! Môlô bôk ôyê nômbithi lomalama. Ma doṅtom bôk yandum nômbithi takêṅ êmô Sodom malêvôṅ, êṅ ma tem netak iniṅ kambom ma tem nêmbô denaṅ endeba lêk. 24 *Odaṅô! Yanaṅ avanôṅ! Waklavôṅ atu ba Wapômbêṅ endelêm ek endanô alalôaniṅ abô, êṅ ma môlônim malaiṅ tem bêṅ anôṅ êmôṅ ek avômalô Sodom!”

Wapômbêṅ anêṅ aselenṅ ma vumvum

(Luk 10:21-22)

25 *Yôv ma Yisu hanaṅ, “Wakamik, O ma pik lo leṅ anêṅ alaṅ! Lêk huvuṅ anêm auk hadêṅ ṅê lôkawk lôk ṅê bêṅbêṅ, ma huik thô hadêṅ ṅê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêṅ! 26 Wakamik, avanôṅ oda hosopa anêm lemhaviṅ ba intu hudum aêṅ.

* 11:12-13: Luk 16:16 * 11:14: Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13 * 11:19: Mat 9:14

* 11:21: Ais 23; Ese 26:1-28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * 11:23: Stt 19:24-28; Ais 14:13-15

* 11:24: Mat 10:15; Luk 10:12 * 11:25: 1Ko 1:26-29

27 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêṅ yôv. Ba anyô late miṅ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miṅ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ṅê takatu ba Nalum lahavinṅ injik O thô êndêṅ i iyom.

28 * “Môlô ṅê takatu ba udum ku bêṅ ba owa malaiṅ nôlêm êndêṅ ya ma tem yanêm lovak êndêṅ môlô. 29-30 *Yahathak yahatauvinṅ ya hatôm anyô ku ba intu tem nômô mavi. Ma aseleṅ atu ba yahêv ma vumvum ek noja. Ma vak atu ba yahêv ek nôbô ma miṅ malaiṅ ami. Ba intu nôlêm êndêṅ ya ek noja yenaṅ auk.”

12

Yisu ma Sabat anêṅ alarṅ

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 *Sabat te ma Yisu lôk anêṅ ṅê ku i evenṅ ku kapô te. Ma anêṅ ṅê ku ema kisi ba ewa wit doho hêk ku êṅ kapô ba eyaṅ. 2 *Palisi doho êyê ma enaṅ, “Ondaṅô! Abô balabuṅ hanaṅ nena Sabat ma miṅ hatôm nandum ku ba naja nôm ek naṅgaṅ ami. Ma doṅtom anêm ṅê ku ibulinṅ waklavôṅ êṅ!”

3 *Ma Yisu hanaṅ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêṅ ṅê môlô ema kisi ba idum e? 4 *Yani habitak hayô Wapômbêṅ anêṅ unyak mathêṅ kapô ma hayaṅ polom atu ba mathêṅ anôṅ. Polom êṅ ma ṅê êbôk da iyom iniṅ ek nejaṅ ba intu habulinṅ abô balabuṅ buêṅ. 5 *Ondaṅ abô te imbinṅ. Môlô bôk osam abô te hamô abô balabuṅ nena Sabat sapêṅ ma ṅê êbôk da idum ku ba êv da hadêṅ Wapômbêṅ. Thêlô ethak ibulinṅ abô balabuṅ bô êntêk hathak Sabat. Ma doṅtom thêlô ma kambom mi. 6 *Aêṅ ba yanaṅ êndêṅ môlô nena nômlate lêk hamô loṅ êntêk ma nômbêṅ lôk ek unyak mathêṅ. 7-8 *Môlô bôk osam abô êṅ yôv ba hanaṅ nena,

“Yalenṅhavinṅ môlô nônêm kapôlômim êndêṅ avômalô ma yahapôlik hathak da.”

Hosea 6:6

“Ya Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu ma Sabat anêṅ Alarṅ. Ba intu oyala abô êṅ anêṅ ôdôṅ, ma tem miṅ hatôm notak malaiṅ êyômô ôpatu ba anêṅ kambom mi ami. Mi.”

Sabat ma Yisu hadum anyô banṅ hatyôk te mavi

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9 Yôv ma Yisu hatak buêṅ ma habitak hayô avômalô loṅ êṅ iniṅ unyak yeaṅ kapô. Ma anyô banṅ hatyôk te hamô loṅ êṅ. 10 *Ma Palisi doho êbôlêm loṅôndê ek nenaṅ Yisu bêṅ ba intu enaṅ hik yani linṅ, “Kapy balabuṅ hanaṅ aisê? Hatôm alalô nandum anyô lôk lijinṅ mavi êndêṅ Sabat mena mi e?”

11 *Ma Yisu hanaṅ, “Anyô te anêṅ boksipsip hêv yak halôk lôv hadêṅ Sabat, ma ôpêṅ tem ni edadi boksipsip êṅ imbitak yaiṅ mena mi e? 12 Anyô ma bêṅ ek boksipsip. Ba intu kapy balabuṅ hanaṅ nena alalô hatôm nandum anyô mavi êndêṅ Sabat.”

13 Aêṅ ba Yisu hanaṅ hadêṅ ôpêṅ, “Oto bahem.” Ma hato banṅ ma banṅ vi kambom atu habitak mavi hathak loṅbô hatôm banṅ vi atu mavi. 14 *Êṅ ma

* **11:27:** Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 * **11:28:** Jer 31:25 * **11:29-30:** 1Jon 5:3 * **12:1:** Lo 23:25 * **12:2:** Kis 20:10 * **12:3:** 1Sml 21:1-6 * **12:4:** Wkp 24:5-9 * **12:5:** Nam 28:9-10 * **12:6:** Mat 12:41-42 * **12:7-8:** Mat 9:13 * **12:10:** Luk 14:3 * **12:11:** Luk 14:5 * **12:14:** Jon 5:16

Palisi iviyô ba i ethak donjom ma ekak abô ek nêpôm lojôndê te ek nijik Yisu vônô.

Wapômbêj anêj anyô ku

- 15 Yisu hayala nôm êj ba intu hatak loj êj ba hi. Ma avômalô bêj anôj esopa yani ba hadum inij lijij sapêj mavi. 16 *Ma Yisu hanañ lôklokwan hadêj thêlô nena miñ nenañ yani bêj êndêj anyôla ami. 17 Yisu hanañ aêj ek Wapômbêj anêj abô injik anôj ba bôk hanañ hadêj plopet Aisaia nena, 18 **“Ôpêntêk ma yenañ anyô ku atu ba bôk yahabi yabahañ hayô hêk yani yôv. Ôpêj ma yalenhavinj yani bêj anôj, ma yakapôlôj mavi ek yani; tem yanêm yenañ Lovak Matherj êmô imbinj ôpêj, ma tem enañ bêj êndêj avômalô nena tem nêm i bulubinj.* 19 Yani ma anyô bônôj ba miñ hathak hanañ abô lôk lôklala ami, ma miñ hathak hanañ abô hamô loj ekaksa ami. 20 Ma tem miñ edabêj baselak atu hapu ba hêk pik ami, ma miñ imbi ayôk ngathiniñ ni ami ma mi. Ma tem indum mavi iyom endeba etak kambom sapêj nêmo ku mavi vibinj am. 21 Ma avômalô pik sapêj tem nênem malenij êndêj yani.” *Aisaia 42:1-4*

Yisu lôk Belsebul

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)

22 Vêm ma ewa anyô te atu ngôk habulinj ba êlêm hadêj Yisu. Ngôk êj hadum ba ôpêj madaluk pusip ma abôlêk putup. Ma Yisu hadum ba ôpêj madaluk lôk abôlêk hakyav ba hayê tak lôk hanañ abô. 23 Ma avômalô sapêj esonj kambom ba enañ, “Yakô êntêk ma Devit anêj Lim Lukmuk atu ba Wapômbêj hêv halêm ek nêm alalô bulubinj la?”

24 *Ma Palisi elanj abô êj ma enañ, “Ngôk inij anyô bêj Belsebul hêv lôklokwan hadêj ôpêj. Ba intu hatôm nêm ngôk sapêj vé ênjêk avômalô.”

25 Yisu hayala thêlônij auk ba hanañ, “Loj bêj te da inij avômalô evaki vose hi ôdôj ju, êj ma loj bêj êj tem ênjêk ngathiniñ. Ma malak te evaki vose hi ôdôj ju, êj ma tem nênem yak. Ma ôdôj te evaki vose hi ôdôj ju, êj ma tem nênem yak aêj iyom. 26 Ma Sadañ hêv anêj ngôk vé, êj ma hatôm evaki vose hi ôdôj ju. Ba anêj loj lôklinyak tem iminj majan aisê? Mi. 27 Mólô onañ nena ngôk bêj Belsebul hêv lôklokwan hadêj ya ba yahêv ngôk vé. Ma mólônim avômalô idum ku êj havinj! Ma opalê intu hêv lôklokwan hadêj thêlô ba idum ku mavi êj? Ngôk Bêj, e? Mi! Mólôda unim avômalô ik thô nena mólô onañ abôyañ. 28 *Ma donjom Wapômbêj anêj Lovak Matherj hêv lôklokwan hadêj ya ba yahêv ngôk vé hêk avômalô. Aêj ba oyala nena Wapômbêj anêj loj lôklinyak lêk halêm yôv.

29 “Odanô abô yan imbinj. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwan yañ anêj unyak kapô ba enja anêj nômkama vani e? Mi anôj! Ôpêj embalonj anyô lôklokwan êj ba ekak loj am, êj ma yani hatôm enja anêj nômkama vani.

30 **“Ôpatu ba miñ lahavinj ya ami, yani êj intu hapôlik hathak ya. Ma ôpatu ba miñ hasup avômalô ba ethak donjom ami, êj ma hatôm halupunij i.*

31 **“Aêj ba yanañ êndêj mólô nena Wapômbêj tem nêm avômalô inij kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enañ hathak Wapômbêj vé. Ma*

* 12:16: Mat 8:4; Mak 3:12 * 12:18: Mat 3:17 * 12:24: Mat 9:34; 10:25 * 12:28: Ap 10:38; 1Jon 3:8 * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50 * 12:31: Hib 6:4-6

donptom anyô te hayê Lovak Mathen anêj ku ba hanañ abôma nena, ‘Ëntêk ma Ngôk Bêj anêj ku’, êj ma Wapômbêj miñ hatôm nêk kambom êj vê ênjêk ôpêj ami. Ma mi. ³² Ma anyô te hanañ abô kambom hathak Anyô Anêj Nakadun atu, ma Wapômbêj tem nêk ôpêj anêj kambom vê. Ma donptom anyôla hanañ abô kambom hathak Lovak Mathen, êj ma Wapômbêj tem miñ nêk ôpêj anêj kambom êj vê ami ma ênjêk thêthô.

Alokwanj kambom hathak hik anêj anôj kambom
(Luk 6:43-45)

³³ * “Alokwanj mavi ma tem injik anôj mavi, ma alokwanj kambom ma tem injik anôj kambom aêj iyom. Ma anyô ethak êyê anêj anôj vêm ma eyala nena alokwanj mavi mena kambom. ³⁴ *Môlô ma umya kambom anêj nali ba kapôlômim putup hathak nôk kambom lomaloma atu ba habitak vemimbôlêk. Ba miñ hatôm nonañ abô mavi ami! ³⁵ Anyôla hapesañ anêj nômkama mavi lomaloma ba hamô yani kapô, êj ma tem enañ abô mavi iyom. Ma anyôla hapesañ nômkama kambom lomaloma ba hamô yani kapô, êj ma tem enañ abô kambom iyom.

³⁶ * “Odanô! Yanañ êndêj môlô! Wapômbêj tem êlêm ek endanô abô. Ba intu anyô tomtom tem nenañ inin kambom takatu ba bôk enañ hadêj avômalô vi lôk ibulin i bêj. ³⁷ Wapômbêj tem endanô anêm abô ba enañ êndêj o nena o anyô thêthôn mena o anyô lokban.”

Palisi lenjinhavinj nêgê lavôñij te
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ * Vêm ma Palisi lôk jê lôkauk hathak abô balabun doho enañ hadêj Yisu, “Kêdônwaga, yêlô lenjinhavinj undum lavôñij te ek injik thô nena Wapômbêj hêv o ba hólêm.”

³⁹⁻⁴⁰ * Ma Yisu hanañ, “Môlô avômalô bôlônj êntêk ma avômalô kambom ba miñ ôêvhavinj ya ami. Ba intu lemimhavinj yandum lavôñij ek injik thô nena Wapômbêj bôk hêv ya ba yahalêm, ma donptom tem mi. Wak lô ma Jona haminj alim ngwêk bêj te kapô. Ma wak lô aêj iyom ma tem Anyô Anêj Nakadun atu ênjêk pik kapô. Lavôñij êj iyom intu tem Wapômbêj injik thô nena bôk hêv ya ba yahalêm. ⁴¹ *Sêbôk ma Jona hanañ abô hadêj avômalô Ninive ba ele kapôlônjinj lilin. Odanô! Nômplate lêk hamô lonj êntêk ma bêj hamônj ek Jona. Ma môlô miñ ôêvhavinj ami. Ma waklavônj atu ba Wapômbêj hatak ek nindum abô ma avômalô Ninive tem nenañ môlônim kambom takêj bêj. ⁴² *Ma sêbôk ma Siba inin kwin hatak anêj lonj ma halêm anêj lonj daim bomañ ek endanô Solomon anêj auk mavi. Odanô! Nômplate lêk hamô lonj êntêk ma bêj ek Solomon. Ma donptom môlô ôdô anêj nodanô. Ma waklavônj atu ba Wapômbêj hatak ek nindum abô ma tem Siba inin kwin êj enañ môlônim kambom takêj bêj.”

Ngôk hatup sinj
(Luk 11:24-26)

⁴³ * “Ngôk lelaik hatak anyô te, êj ma hi havenj lonj thiliv ek êmbôlêm lonj mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm lonj te ami, ⁴⁴ ma tem enañ nena, ‘Yatup sinj yana unyak sêbôk esak lonjbô.’ Ma hayô ba hayê nena unyak êj lêk

* **12:33:** Mat 7:16-20 * **12:34:** Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45 * **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 * **12:39-40:** Mat 16:4; Mak 8:12; Jna 1:17 * **12:41:** Jna 3:5 * **12:42:** 1Kinj 10:1-10

hamô oyan ma epesan ba lêk habitak mabun mavi. ⁴⁵*Êj ma tem ni êmbôlêm ngôk bahen vi ba lahavuju takatu ba iniñ lôklokwan hamôj ek anêj ba enja i imbiñ ek nimbitak nêyô unyak êj kapô esak lonbô. Êj ma ôpêj tem êmô kambom anôj ek yan sêbôk. Ba intu môlô avômalô kambom bôlôj êntêk tem nôpôm malain êj imbiñ.”

*Yisu anêj talêbô lôk iviyan
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)*

⁴⁶ Yisu hanañ abô hadêj avômalô denañ ma anêj talêbô lôk iviyan lenjinhavin nenan abô imbiñ yani ba intu êlêm imiñ unyak viyaiñ. ⁴⁷ Ma anyô te hi hanañ hadêj Yisu, “Lemtambô lôk môlôviyan imiñ yain ba thêlô lenjinhavin nenan abô imbiñ o.”

⁴⁸ Ma Yisu hanañ, “Opalê intu yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô?” ⁴⁹⁻⁵⁰ *Ma habi ban hayô hamiñ anêj nê ku ba hanañ, “Avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak len anêj lahavin, intu yenañ wakatik lôk aiyañ ma livôj thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô.”

13

*Abô lon kapô hathak anyô hapaliv yanvêk
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)*

¹ Wak êj iyom ma Yisu hatak unyak atu ma hi hayô kasukthôm anêj dan ma halôk hamô biñ. ² *Ma avômalô bêj anôj ekalabu yani siñ ba intu hathak yeñ te ba hi hamô, ma avômalô imiñ linđañ habup hathak. ³ Ma hadôj avômalô hathak abô lon kapô bêj anôj. Ba hanañ nena, “Anyô te hi hapaliv anêj yanvêk halôk anêj ku. ⁴ Yani hapaliv yanvêk takêj ma vi halôk lonôndê. Êj ma menak êpôm ba eyañ. ⁵ Ma doho halôk valu kikiñ ba intu hapup kethen ek malê nena pik dokte iyom. ⁶ Ma donjom wak habi hayô hêk ma hakaok ek malê nena anêj ngalôk ma bidonja. ⁷ Ma vi halôk lon yak lôkmanjñ kapô ba yak êj halumbak hayô yanvêk takêj vov. ⁸ Ma donjom vi halôk pik mavi ba hik anôj ba vi hatôm 100 ma vi 60 ma vi 30. ⁹ Aên ba môlô nê lôk lemôndôj ma nodanjô abô êntêk katô!”

*Aisé ka Yisu hanañ abô lon kapô?
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)*

¹⁰ Yisu anêj nê ku i hadêj yani ma enañ hik yani lin, “Aisé ba hothak honañ abô lon kapô hadêj avômalô?”

¹¹ Ma Yisu hanañ viyan nena, “Wapômbênj lèk hik anêj auk lon kapô hathak anêj lon lôklinyak thô hadêj môlô. Ma miñ hik thô hadêj thêlô ami. ¹² *Ba anyô te hayala auk êj, ma tem Wapômbênj nêm auk doho imbiñ ba imbitak bêj anôj. Ma donjom anyô te hathôj auk êj, ma anêj auk dokte atu ba ôpêj havalon lon tem yani nêm vê. ¹³ *Ba intu yahanañ abô lon kapô hadêj thêlô ba “Êyê, ma donjom miñ êyê katô ami.

Elañô, ma donjom miñ elañô katô ba eyala abô êj anêj ôdôj ami.

¹⁴⁻¹⁵ *Aên ba Wapômbênj anêj abô hik anôj hatôm bôk ba Aisaia hanañ, “Avômalô iniñ auk bôk thekthek

* **12:45:** 2Pi 2:20 * **12:49-50:** Lom 8:29 * **13:2:** Luk 5:1-3 * **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:13:** Lo 29:4; Jer 5:21 * **13:14-15:** Jon 12:40; Ap 28:26-27

ba ibi leŋôndôŋ siŋ
ma ivuliv malenŋiŋ siŋ.

Wak nômbêŋ intu ma tem nedanô abô,
ma doŋtom miŋ hatôm neyala anêŋ ôdôŋ ami.

Ma wak nômbêŋ intu ma tem nêgê nômlate,
ma doŋtom miŋ hatôm nêpôm anêŋ ôdôŋ ami.

Ba intu etak kambom êŋ
ma tem nêgê esak malenŋiŋ
lôk nedanô êndôk leŋôndôŋ
ma neja ênjêk iniŋ auk

ma nede i liliŋ ek yandum thêlô mavi.’

Aisaia 6:9-10

¹⁶ *Ma môlô lêk ôyê ya hathak malemim daluk lôk olanô ya halôk lemim ôndôŋ. Ba intu lêk ômô mavi. ¹⁷ Odanô! Yanan avanôŋ êndêŋ môlô! Sêbôk ma plopet lôk nê thêthôŋ bêŋ anôŋ leŋiŋhiki ek nêgê nôm êntêk ba lêk môlô ôyê, ma doŋtom miŋ êyê ami. Ma leŋiŋhiki ek nedanô abô takêntêk ba lêk môlô olanô, ma doŋtom miŋ elanô ami.

Abô loŋ kapô hathak yanvêk anêŋ ôdôŋ

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ “Aêŋ ba tem yanan abô loŋ kapô hathak epaliv yanvêk anêŋ ôdôŋ bêŋ êndêŋ môlô. ¹⁹ Anyô te halanô abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma doŋtom miŋ hayala anêŋ ôdôŋ ami, êŋ ma Sadan hayô ba hawa yanvêk atu ba Wapômbêŋ havatho halôk yani kapô vê. Êŋ ma hatôm yanvêk atu ba halôk loŋôndê.

²⁰⁻²¹ “Ma ôpatu halanô abô ba hêvhaviŋ kethen lôk lamavi ma doŋtom malaiŋ lôk vovan hapôm yani hathak Wapômbêŋ anêŋ abô ma hatak anêŋ hêvhaviŋ kethen oyan, êŋ ma hatôm yanvêk atu ba hêv yak halôk valu kikiliŋ ba miŋ habi ŋgalôk ami.

²² * “Anyô te halanô abô ma doŋtom lahiki bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik êntêk lôk nômkama lomaloma lôk valuseleŋ. Ma auk takêŋ intu hasivunŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba ôpêŋ miŋ hik anêŋ anôŋ ami. Êŋ ma hatôm yanvêk atu ba halôk yak lôkmaŋgiŋ kapô.

²³ “Ma anyô halanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba hayala anêŋ ôdôŋ êŋ ma tem indum ku ba injik anôŋ mavi êtôm 100 mena 60 mena 30 la. Êŋ ma hatôm yanvêk atu ba halôk pik mavi.”

Abô loŋ kapô hathak kamuŋ kambom

²⁴ Yisu hanan abô loŋ kapô yan nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te havatho yanvêk mavi halôk anêŋ ku. ²⁵ Ma avômalô i êk sôm, ma ôpêŋ anêŋ anyô lamaniŋ te halêm havatho kamuŋ kambom halôk ku kapô êŋ haviŋ ma hi. ²⁶ Vêm ma nôm anôŋ hadum ek êyôk, ma kamuŋ kambom êŋ havuak haviŋ. ²⁷ Ma nê eyabiŋ ku i hadêŋ ku alaiŋ ma enan hadêŋ yani, ‘Anyô bêŋ, bôk hovatho yanvêk mavi halôk anêm ku iyom. Aisê ka kamuŋ kambom habitak haviŋ?’

²⁸ “Ma yani hanan hadêŋ thêlô, ‘Anyô te lamaniŋ hathak ya ba hadum nôm êŋ.’

“Ma nê ku enan hik yani liŋ, ‘Lemhaviŋ yêlô nayavovonŋ ku êŋ e?’

* 13:16: Luk 10:23-24 * 13:22: Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

29 “Ma donjom ku alañ hananj, ‘Mi. Yahakô môlô noyavovonj ba nosapu nô mavi vê imbiñ kamunj kambom. 30 Môlô nôndô luvi êmô endeba avômalô nedav nô m. Êñ ma tem yananj êndênj nê ku takatu ba tem nedav nô m nena, “Môlô nusup kamunj kambom sapênj ba nokak lôkulôku ba nôndô êmô loñ nêmbôk esak atum. Ma nusup nô m anênj anônj ba notak êmô unyak nô m hamô.” ’ ”

*Abô loñ kapô hathak ava yaôna
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)*

31 Yisu hananj abô loñ kapô te nena, “Wapômbênj anênj loñ lôklinyak ma aêntêk. Anyô te hawa ava yaônate ba havatho halôk anênj ku kapô. 32 Ava êñ ma yaôna lôk, ma donjom habitak alokwanj daim ba hamônj ek nômkama ku kapô vi. Ma menak ethak elav iniñ unyak halôk anênj ñaurj.”

*Abô loñ kapô hathak yis
(Mak 4:33-34; Luk 13:20-21)*

33 Yisu hananj abô loñ kapô te nena, “Wapômbênj anênj loñ lôklinyak ma aêntêk. Avi te hawa yis dokte ba hayelanj halôk palawa bênj anônj kapô, ma haveñ yam ma palawa sapênj hathiñ bênj.”

34 Abô takêntêk ba Yisu hananj hadênj avômalô ma hananj hathak abô loñ kapô iyom ma miñ hathak hadônj i hathak abô yanja ami 35 ek Wapômbênj anênj abô injik anônj ba hananj hadênj plopet nena, “Yavenjbolêk tem ekyav ba yananj abô loñ kapô êndênj môlô.

Ma yananj Wapômbênj anênj auk lomalama takatu ba havunj hadênj sêbôk ba yani hapesanj pik êntêk aleba lêk bênj.” *Kapya Yerj 78:2*

Yisu hananj kamunj kambom anênj ôdônj bênj

36 Yôv ma Yisu hatak avômalô ba i ma hi unyak kapô. Ma anênj nê ku i ek yani ma enanj, “Nunjgwik abô loñ kapô atu ba hathak kamunj kambom habitak ku kapô anênj ôdônj thô êndênj yêlô.”

37 Êñ ma hananj, “Ôpatu ba havatho yanjvêk mavi, êñ ma Anyô Anênj Nakadunj atu. 38 Ma ku kapô ma pik êntêk, ma yanjvêk mavi ma loñ lôklinyak anênj avômalô, ma kamunj kambom ma anyô kambom anênj avômalô. 39 Anyô lamananj atu ba havatho yanjvêk kambom, yani ma Sadanj. Avômalô takatu ba elav nô m, thêlô êñ ma hatôm anjela. Nôm hayôk, êñ ma pik lo leñ anênj danj.

40-42 * “Pik lo leñ anênj danj hayô ma Anyô Anênj Nakadunj atu tem nê m anênj anjela ba ini anênj loñ lôklinyak atu ba hamô pik êntêk ek neja avômalô kambom takatu ba êvôn avômalô ek nindum kambom lôk avômalô sapênj atu ba ethak idum kambom ba nimbi êndôk loñ atum lôkmala. Thêlô tem nedarj kambom ba nesanj venjnbôlêk ôdônj loñ. Nôm êñ hatôm avômalô takatu ba isup kamunj kambom ba êbôk hathak atum.

43 * “Ma donjom avômalô thêthônj tem nimbitak êtôm wak anênj deda ba nê mô Lambô anênj loñ lôklinyak. Aênj ba môlô nê lôk lemôndônj ma nodanj abô êntêk katô!”

Abô loñ kapô hathak ivunj nô m mavi te

44 “Wapômbênj anênj loñ lôklinyak ma hatôm ku kapo te ba ivunj nô m mavi te hamô. Ma anyô te hapôm nô m mavi êñ. Ma havunj halôk loñbô. Yani lamavi ba hêv anênj nômkama sapênj ek nê nê m vuli. Ma hawa valuselenj ba hêv hadênj ku atu ba nô m mavi êñ hamô anênj alanj ek enja ku êñj.”

* **13:40-42:** Mat 8:12; 24:31; 25:31; Mak 13:27; Jon 15:6 * **13:43:** Dan 12:3

Abô loŋ kapô hathak kômkom mavi

⁴⁵ “Abô loŋ kapô te haviŋ nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô hadum ku valuselenj te habôlêm kômkom kêkêlô ek nêm vuli. ⁴⁶ Yani habôlêm aleba hapôm kômkom kêkêlô anêŋ dôêŋ te ba anêŋ vuli bêŋ anôŋ. Êŋ ma hi hêv anêŋ nômkama sapêŋ ek nênenêm vuli. Ma hawa valuselenj ba hi hêv kômkom kêkêlô êŋ hathak.”

Abô loŋ kapô hathak yakseŋ

⁴⁷ “Abô loŋ kapô te hathak loŋbô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Nê ibi yakseŋ halôk kasukthôm êvôv alim lomalama aleba putup. ⁴⁸ Êŋ ma êvôv yakseŋ hathak liŋdaŋ. Ma êlôk êmô ma isup alim mavi halôk vak sam doho. Ma doŋtom alim kambom ma ibi hi. ⁴⁹ Ba intu waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ ma Wapômbêŋ tem indum aêŋ iyom. Ba anêŋ aŋela tem nêlêm neja nê kambom vê ênjêk nê thêthôŋ malêvôŋ ⁵⁰ *ba nimbi êndôk loŋ atum lôkmalâ. Thêlô tem nedaŋ kambom ba nesaŋ veŋŋbôlêk ôdôŋ loŋ.”

⁵¹ Ma Yisu hanaŋ hik anêŋ nê ku liŋ nena, “Môlô lêk oyala abô sapêŋ anêŋ ôdôŋ e?”

Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani, “Intu êŋ.”

⁵² Êŋ ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô lôkauk hathak abô balabuŋ te halaŋ abô ba hawa auk hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak, yani êŋ hatôm unyak te anêŋ lambô. Yani hi unyak kapô ba hawa nôm mavi lukmuk lôk bô haviŋ ba hêv hadêŋ avômalô.”

Plopet ma athêŋ mi hêk anêŋ malak ôdôŋ

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Yisu hanaŋ abô loŋ kapô takêŋ yôv ma yani hatak loŋ êŋ. ⁵⁴ *Ma hi yanida anêŋ malak ôdôŋ. Ma hadôŋ avômalô hamô iniŋ unyak yeŋ aleba eson kambom ba enaŋ, “Ôpêntêk hawa auk êntêk anêŋ êsê? Aisê ba yani hatôm idum nômbithi? ⁵⁵ *Ôpêŋ ma anyô halav unyak te anêŋ nakaduŋ ma anêŋ talêbô ma Malia. Ma anêŋ iviyaŋ ma Jems lo Josep ma Saimon lo Judas. ⁵⁶ Ma anêŋ livi êmô loŋ êntêk haviŋ. Ma aisê ka anyô êŋ hatôm idum nôm takêŋ?” ⁵⁷ *Ma thêlô enaŋ aêŋ, ma êpôlik hathak yani. Ba intu Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Plopet hawa athêŋ bêŋ hêk malak yaŋ. Ma doŋtom anêŋ malak ôdôŋ lôk anêŋ thalaleŋ ma hatôm anyô athêŋ mi.”

⁵⁸ Aêŋ ba intu miŋ hadum nômbithi bêŋ anôŋ hêk loŋ êŋ ami ek malê nena thêlô miŋ êvhaviŋ yani ami.

14

Ik Jon anyô hathik ŋaŋ vônô

(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Wak êŋ ma Anyô Bêŋ Helot Antipas halaŋ abô hathak nôm takatu ba Yisu hadum. ² Êŋ ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Ôpêŋ ma Jon anyô hathik ŋaŋ iyom intu haviyô hathak loŋbô. Ba intu yani hawa lôklokwaŋ ba hadum nômbithi takêŋ.”

³⁻⁴ *Sêbôk ma Helot hawa yaŋ Pilip anêŋ avi Helodias vani. Ba Jon hanaŋ hadêŋ Helot, “Lêk howa avi êntêk vani ba intu hubuliŋ abô balabuŋ.” Êŋ

* **13:50:** Mat 13:42; Luk 13:28 * **13:54:** Jon 7:15 * **13:55:** Jon 6:42 * **13:57:** Jon 4:44

* **14:3-4:** Wkp 18:16; 20:21; Luk 3:19-20

ma Helot hêv anêḡ ḡê ku ba i evalonḡ Jon ba ekak ma êdô hamô koladônḡ. ⁵ *Avômalô leḡḡḡhabi nena Jon ma plopet te. Ba intu Helot hadum ek injik Jon vônô ma donḡtom hakô ek avômalô.

⁶ Anyô doho êlêm eyaḡ nôm haviḡ Helot ek leḡḡḡhabi anêḡ waklavônḡ talêbô hawa yani. Ma Helodias nalavi halêm haloyeḡ hamiḡ thêlô malêvônḡ. Ma Helot hayê ba lamavi anêḡ dôêḡ. ⁷ Êḡ ma Helot havak abô haviḡ yani nena, “Yanaḡ avanônḡ biḡ dake nena honaḡ hik ya liḡ hathak nômlate ek yanêm êndêḡ o, êḡ ma tem yanêm iyom.” ⁸ Ma talêbô hêv auk hadêḡ nalavi ek enaḡ nena, “Yaleḡhaviḡ Jon wakadôk êndôk belev te ba nêm êndêḡ ya!” ⁹⁻¹⁰ Ma kiḡ halaḡô ba lamalaiḡ. Ma donḡtom bôk havak abô halôk ḡê bêḡbêḡ malenḡḡ yôv ba intu hanaḡ hadêḡ ḡê ku ba i koladônḡ ma edabêḡ Jon laselo kisi hatôm atu ba avena hanaḡ. ¹¹ Ma thêlô etak Jon wakadôk halôk belev te ba ewa êlêm êv hadêḡ avi muk atu. Ma yani hawa ba hi hêv hadêḡ talêbô. ¹² Ma Jon anêḡ ḡê ku elañô ma êlêm ewa anêḡ liḡkupik ba i elav. Elav vêm ma i enaḡ hadêḡ Yisu.

Yisu havakônḡ avômalô hatôm 5,000

(Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

¹³ Yisu halaḡô abô êḡ vêm ma hatak loḡ êḡ ma hathak yeḡ te ba hi loḡ thiliv bute. Ma avômalô bêḡ anônḡ elañô nena yani iyom lêk hi ba intu etak iniḡ malak ma everḡ yani yam ba i. ¹⁴ Ma Yisu hathak liḡ ma hayê avômalô bêḡ anônḡ lêk êmô yôv. Ma lahiki hathak thêlô ba hadum iniḡ ḡê lôk liḡḡ mavi.

¹⁵ Yaḡsiḡ hayô ma anêḡ ḡê ku êlêm ma enaḡ, “Lêk yaḡsiḡ ma alalô amô loḡ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak takatu ba hamô habobo ek nênmê iniḡ nôm vuli.”

¹⁶ Ma donḡtom Yisu hanaḡ nena, “Mi! Thêlô nênmô. Môlô da nobakônḡ i.”

¹⁷ Ma donḡtom thêlô enaḡ, “Yêlôaniḡ polom baheḡvi ma alim ju iyom.”

¹⁸ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Noja nôlêm.” ¹⁹ *Ma hanaḡ hadêḡ avômalô nena, “Nôndôk nônmô kamunḡ takêntêk.” Ma hawa polom baheḡvi lôk alim ju atu ma hêv ma hathak leḡ ma hêv mek. Vêm ma haya polom lôk alim ba hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku, ma ḡê ku ewa ba ibi sam ba êv hadêḡ avômalô nômbêḡ atu. ²⁰ Ma avômalô sapêḡ eyaḡ ba leḡḡḡviyak. Ma nôm wata vi atu ba hamô ma ḡê ku isup halôk vak sam laumiḡ ba lahavuju. ²¹ Anyô iyom intu hatôm 5,000 ma avi lo avômena takatu ba eyaḡ nôm êḡ haviḡ miḡ ekatunḡ i ami.

Yisu haveḡ kasukthôm anêḡ dômlê

(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

²² Vêm ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena nesak yeḡ ba nênmônḡ ba ini kasukthôm vi tuvulu. Ma yanida hamô ek nênm avômalô ba ini am. ²³ *Yani hêv avômalô ba i ma hathak dum te ba hi ek eteḡ mek. Bôlôvônḡ hayô ma yani hamô dum êḡ denaḡ. ²⁴ Ma yeḡ lêk hi kasuk malêvônḡ ma lovak hayuv ba hamô yeḡ loḡ hale hi ba intu ḡaḡ budum hik ba yeḡ êḡ halelela liliḡ kambom.

²⁵ Habobo tem eyaḡ ma yani haveḡ kasuk anêḡ dômlê ba hi hadêḡ anêḡ ḡê ku. ²⁶ *Ma anêḡ ḡê ku êyê yani haveḡ kasuk anêḡ dômlê ma êkô kambom ba enaḡ nena, “Anyôla dahô!” ba elañ boloba.

²⁷ Ma ketheḡ oyaḡ ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môlô miḡ nôkô ami ma nônmô yaô! Ya êntêk!”

* **14:5:** Mat 21:26 * **14:19:** Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 * **14:23:** Luk 6:12; 9:28 * **14:26:** Luk 24:37

28 Êḡ ma Pita hanaḡ, “O Anyô Bêḡ Yisu, ma onarḡ ek yamberḡ kasuk anêḡ dômlê ba yasôk êndêḡ o.”

29 Ma Yisu hanaḡ, “Ôlêm.”

Êḡ ma Pita hatak yeḡ ma haveḡ kasuk anêḡ dômlê ba hi. 30 Ma donḡtom hayê lovak hayuv ba hakô. Êḡ ma hêv yak halôk kasuk kapô ma halam nena, “Anyô Bêḡ! Nêm ya sa!”

31 *Ketheḡ oyarḡ ma Yisu havalorḡ yani. Ma hanaḡ, “O anyô hôêvhaveḡ yaôna lôk. Hosorḡ nena hatôm yayabiḡ o ami e?”

32 Ma thai ethak yeḡ ma lovak bêḡ êḡ hama. 33 Aêḡ ba nê takatu ba êmô yeḡ elek veḡḡdôḡ lêlô ma êkôm ba êv yeḡ ba enarḡ, “Avanôḡ biḡ! O ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ.”

*Yisu hadum avômalô lôk liḡḡ mavi hêk Genesalet
(Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)*

34 Thêlô ethak liḡḡḡ vi tuvulu anêḡ Genesalet. 35 Ma avômalô loḡ êḡ êyê Yisu ba eyala yani. Ma êv abô haveḡ malak loḡ êḡ sapêḡ. Ma ewa iniḡ nê lôk liḡḡ sapêḡ ba i hadêḡ Yisu. 36 *Ma eteḡ Yisu ba enarḡ ek nê lôk liḡḡ nêsôm anêḡ kwêv anêḡ danḡ iyom. Ma sapêḡ atu ba êsôm ma ibitak mavi.

15

*Yisu hanaḡ hathak nôḡ takatu ba tem indum anyô lelaik
(Mak 7:1-23)*

1 Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êlêm anêḡ Jelusalem ba i hadêḡ Yisu ma enarḡ hik yani liḡḡ nena, 2 “Bumalô iniḡ abô majarḡ hanaḡ ek alalô nasik baheniḡ vêḡmam ka miḡ arḡḡarḡ nôḡ ek indum Wapômbêḡ lamavi. Ma aisê ka anêm nê ku ibuliḡ abô êḡ ba miḡ ithik baheniḡ ami?”

3 Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Aisê ka môlô ubuliḡ Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ ba osopa môlôda unim abô majarḡ? 4 *Hatôm Wapômbêḡ hanaḡ nena, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hatharḡ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêḡ vônô.’ 5 Ma donḡtom môlô othak onarḡ nena anyôla hanaḡ hadêḡ lami nena, ‘Yenarḡ nôḡkama takatu ba hamô ek yanêm mamu sa, êḡ ma bôk yahanarḡ nena tem yanêm êndêḡ Wapômbêḡ êtôm da. 6 Ba intu miḡ hatôm yanêm mamu sa ami.’ Êḡ ma hatôm môlô ôvôliḡ dôḡmim ek Wapômbêḡ anêḡ abô ba osopa libumi iniḡ bôk lo loḡ. 7 Môlô nê kambom! Môlô udum ba avômalô esorḡ nena môlô nê wapôm. Ma donḡtom môlô ma nê palorḡ anôḡ ba plopet Aisaia anêḡ abô lêk hik anôḡ ba hanaḡ nena, 8 “Avômalô êntêk êbô yenarḡ athêḡ hathak veḡḡḡbôlêk oyarḡ.

Ma donḡtom kapôlôḡḡḡḡ ma hêk daim bô ek ya.

9 Thêlô êv yeḡ oyarḡ hadêḡ ya.

Ma ethak enarḡ thêlôda iniḡ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbêḡ anêḡ abô.” ’ ’ ”

Aisaia 29:13

10 Ma Yisu halam avômalô nôḡmbêḡ atu ba êlêm hadêḡ yani ma hanaḡ nena, “Môlô nodanô ba noyala katô. 11 *Nôm takatu ba anyô hayarḡ halôk abôlêk miḡ hadum yani habitak lelaik ami. Ma donḡtom nôḡ takatu ba anyô hanaḡ hale abôlêk intu hadum anyô habitak lelaik.”

* 14:31: Mat 8:26; Mak 4:39 * 14:36: Mat 9:20-21 * 15:4: Kis 20:12; 21:17; Wkp 20:9; Lo 5:16

* 15:11: Mat 12:34

12 Vêm ma nê ku êlêm enañ hadêñ Yisu nena, “Ondañô. Palisi elañô anêm abô êntêk ba lêk lenjñmaniñ kambom hathak o.”

13 Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Wakamik atu ba hamô malak lenj tem esapu nôm lôk nğalôk takatu ba miñ yani havatho ami. 14 *Ba miñ mólô nodañô nê takêñ inin abô ami. Thêlô ma nê maleññ pusip ba idum ek nendom avômalô vi embenj loñôndê. Ma anyô mapusip yañ halom anyô mapusip yañ havenj loñôndê, êñ ma tem luvi nêñem yak êndôk lôv.”

15 Êñ ma Pita hanañ hadêñ Yisu nena, “Nuñgwik abô loñ kapô êñ anêñ ôdôñ thô êndêñ yêlô.”

16 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Mólô ôthôñ haviñ e? 17 Odañô katô! Nôm takatu ba halôk anyô abôlêk ba hi hamiñ anyô lasoam vêm ma hale yañ ba hi. 18 Ma donjom nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hanañ hale abôlêk, êñ ma habitak anêñ anyô kapô ba intu hadum ôpêñ habitak lelaik. 19 Nôm takêntêk intu hamô avômalô kapôlôññ ba hale yañ: auk kambom lôk ik anyô vônô ma idum sek haviñ anyô yañ yanavi lôk sek waliliñ ma vani lôk enañ abôyañ hathak anyô yañ ba idum abô ek yañ lôk enañ abô kambom hathak anyô vi. 20 Aêñ ba anyô hayañ nôm ba miñ hathik bañ ami, nôm êñ miñ hadum ba yani habitak lelaik ami. Mi. Kambom takêntêk intu hadum ba ôpêñ habitak lelaik.”

Avi Kenan te hêvhaviñ Yisu (Mak 7:24-30)

21 Yisu hatak loñ êñ ma hi hamô habobo Taia lo Saidon. 22 Ma avi Kenan te hamô loñ êñ ba halêm ma halam nena, “Anyô Bêñ! Devit anêñ Lim Lukmuk! Nêm kapôlôm ek ya! Nğôk habuliñ yenañ avena kambom anôñ.”

23 Ma donjom yani bônôñ iyom aleba nê ku êlêm ma enañ nena, “Avi êntêk halam kaêk havenj alalô yam bôsahe! Onañ ek yani ni!”

24 *Êñ ma hanañ viyañ nena, “Wapômbêñ hêv ya ba yahalêm hadêñ avômalô Israeł takatu ba evenj mayaliv iyom hatôm bôksipsip.”

25 Ma avi atu halêm ma halek vadôñ lêlô ma hanañ, “Anyô bêñ, nêm ya sa!”

26 Ma hanañ hadêñ avi êñ nena, “Kambom ek nakaliv avômena inin nôm êndêñ avuñ.”

27 Avi êñ hanañ, “Anyô Bêñ, êñ ma avanôñ. Ma donjom avuñ ethak eyañ alañsi inin nôm mapmap.”

28 Yisu hanañ, “O avi hêvhaviñ bêñ anôñ ba Wapômbêñ tem êndôk esak anêm lemhaviñ.” Ma avi êñ nalavi habitak mavi hathak loñbô.

Yisu hadum avômalô lôk lijiñ bêñ anôñ mavi

29 Ma Yisu hatak loñ êñ ma habup hathak kasukthôm anêñ Galili. Vêm ma hathak dumlolê te ba hi hamô. 30 Ma avômalô bêñ anôñ êlêm hadêñ yani ma ewa nê veññyuvuñ, lôk nê maleññ pusip, lôk nê veññ lo bahenñ thotho, lôk nê veññbôlêk putup, lôk nê lijiñ lomaloma ba êdô i hêk Yisu valuvi. Ma yani hadum ba ibitak mavi. 31 *Ma avômalô êyê nê veññbôlêk putup enañ abô, lôk nê veññ lo bahenñ thotho ibitak mavi, ma nê veññyuvuñ evenj, lôk nê maleññ pusip êyê tak. Ma thêlô esonj kambom ba êbô Israeł inin Wapômbêñ anêñ athêñ.

* 15:14: Luk 6:39; Lom 2:19 * 15:24: Mat 10:6 * 15:31: Mak 7:37

11 “Mólô òthôḡ yenaḡ auk denaḡ ba osonḡ nena yahananaḡ abô hathak polom e? Noyabiḡ am ek Palisi lo Sadyusi ininḡ yis!” 12 Êḡ ma ḡê ku eyala Yisu anêḡ auk. Yani hanaḡ nena thêlô neyabiḡ i ek Palisi lo Sadyusi takatu ba êdôḡ avômalô hathak auk lokbaḡ. Ma miḡ hanaḡ hathak yis atu ba avômalô enḡgabôm polom hathak ami.

Pita hanaḡ nena Yisu ma Kilisi

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Yisu habitak hayô Sisalia Pilipai ma hanaḡ hik ḡê ku liḡ nena, “Avômalô ininḡ auk aisê? Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma opalê?”

14 *Ma thêlô enaḡ nena, “Doho enaḡ nena o ma Jon anyô hathik ḡaḡ. Ma doho enaḡ nena o Elia. Ma vi enaḡ nena o ma Jelemaia mena plopet bô te.”

15 Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Ma mólôda olam ya nena opalê?”

16 *Êḡ ma Saimon Pita hanaḡ nena, “O ma Mesia, Wapômbêḡ lôkmala anêḡ Nakaduḡ atu ba hêv ek nêḡ anêḡ avômalô bulubiḡ.”

17 *Ma hanaḡ viyaḡ, “Saimon, Jona anêḡ nakaduḡ, lêk hômô mavi. Ek malê nena anyô pik êntêk te miḡ hik auk êḡ thô hadêḡ o ami, ma mi. Wakamik atu ba hamô malak leḡ, yani êḡ intu hik auk êntêk thô hadêḡ o. 18 *Ma yanaḡ êndêḡ o nena o ma Pita.* Ma tem yandav yenaḡ avômalô takatu ba êvhaḡin êyô êmô valu êḡ. Ma nômlate miḡ hatôm imbuliḡ avômalô ôdôḡ êḡ ba nema ami ma mi. 19 *Tem yanêḡ loḡ lôkliḡyak anêḡ vovaleḡ êndêḡ o. Nôm takatu ba hubutiḡ hamô pik ma tem yambutinḡ êḡjêk leḡ aêḡ iyom. Ma nôḡ takatu ba hopole hamô pik ma tem yapole êḡjêk leḡ aêḡ iyom.” 20 Ma hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku ek miḡ nenaḡ êndêḡ anyôla nena yani ma Mesia atu ami.

Yisu hanaḡ abô hathak anêḡ ḡama

(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27)

21 Pita hanaḡ nena Yisu ma Mesia vêḡ ma Yisu anêḡ ku yaḡ hayô nena êndôḡ anêḡ ḡê ku, “Tem yasopa Wapômbêḡ anêḡ lahaḡin ba yana Jelusalem. Ma Israel ininḡ ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ tem nêḡḡ vovaḡ êndêḡ ya. Ma Wapômbêḡ tem indum ba nijik ya vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik ya liḡ imbiyô esak loḡbô.”

22 Ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaḡ ba hanaḡ nena, “Anyô Bêḡ, mi anôḡ! Nôm êḡ miḡ hatôm êpôm o ami ma mi anôḡ!”

23 Yisu hik i liliḡ ma hanaḡ hadêḡ Pita, “Sadaḡ, nu daḡ! Hosopa anyô ininḡ auk iyom ma miḡ hosopa Wapômbêḡ anêḡ auk ami. Ba intu o hatôm gwasilim te atu ba elav ek enja ya êmô.”

24 *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êḡ ma êmbôliḡ dôḡ êndêḡ yanida ma enja anêḡ alovalanaḡsiḡ ba esopa ya. 25 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêḡ anôḡ hathak anêḡ lôkmala pik, anêḡ lôkmala êḡ tem nêḡ yak. Ma doḡtom ôpatu ba hatak anêḡ lôkmala ek hasopa ya, yani êḡ tem enja lôkmala anôḡ.

26 * “Anyô te hawa nôḡkama pik sapêḡ ma doḡtom miḡ hasopa Wapômbêḡ anêḡ abô ami ba anêḡ lôkmala hêv yak, êḡ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôḡ, tem enja vovaḡ. Ma anyôla hatôm nêḡ nômlate êndêḡ Wapômbêḡ ek enja

* 16:14: Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * 16:16: Jon 6:69 * 16:17: Gal 1:15-16 * 16:18: Jon 1:42; Ep 2:20 * 16:18: Athêḡ êḡ anêḡ ôdôḡ nena ‘valu’. * 16:19: Mat 18:18; Jon 20:23 * 16:24: Mat 10:38; Luk 14:27 * 16:25: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 16:26: Mat 4:8-9

anêḡ lôkmalā esak loḡbô e? Mi anôḡ! ²⁷ *Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêm imbiḡ aḡela ba embaloḡ Lambô anêḡ lôklokwaḡ lôk deda lôkmaḡḡiḡ. Êḡ ma tem yani nêḡ vuli êndêḡ avômalô sapêḡ êtôm ku mavi lôk ku kambom takatu ba bôk thêlô idum yôv anêḡ vuli. ²⁸ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêm imbiḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Ma môlô vi atu ba lêk umiḡ loḡ êntêk tem nôḡmô lôkmalā denaḡ ma ôḡḡô nôḡm êḡ imbiḡ.”

17

*Yisu liḡkupik habitak yaḡda
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)*

¹ Wak baheḡvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita haviḡ anyô loyaḡ Jems lo Jon ba ethak dumlolê daim bêḡ te ba i. Ma thêlô iyom êḡmô dumlolê êḡ. ² *Êḡ ma Yisu liḡkupik habitak yaḡda hêk thêlô maleḡḡiḡ. Ma thohavloma hatôm wak anêḡ deda, ma anêḡ kwêv sapêḡ habitak thapuk hatôm deda. ³ Ma ketheḡ oyaḡ ma Mose lo Elia êyô ma enaḡ abô haviḡ Yisu ba thêlô êyê. ⁴ Êḡ ma Pita hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô Bêḡ, mavi anôḡ ek lêk alalô amô loḡ êntêk. Lemhaviḡ ma tem yandav unyak lôkkupik lokwaḡlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia?”

⁵ *Pita hanaḡ abô denaḡ ma buliv mabuḡ anôḡ te hayô hava thêlô siḡ. Ma abô te halêm anêḡ buliv êḡ kapô nena, “Intu ma yenaḡ Okna atu ba yaleḡhaviḡ videdaḡ. Ma ya kapôlôḡ mavi hathak yani. Ba nodanô anêḡ abô!”

⁶ Nê ku elanô abô êḡ ma êkô ba elan boloba ba êlôk êk pik. ⁷ Ma Yisu halêm ma hasôm thêlô ba hanaḡ, “Numbiyô, miḡ nôkô ami.” ⁸ Êḡ ma thêlô eson êyê ma Yisu iyom hamiḡ. Ma anyô ju atu ma mi.

⁹ Vêḡ ma etak dumlolê êḡ ba êlôk ele i ma Yisu hanaḡ lôklokwaḡ nena, “Môlô miḡ nonaḡ nôḡm atu ba ôyê bêḡ êndêḡ anyôla ami endeba Wapôḡmbêḡ injiḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu liḡ imbiyô êḡḡêk ḡama esak loḡbô am.”

¹⁰ *Nê ku enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Aisê ka ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ enaḡ nena Elia tem êḡmôḡ ba êlêm vêḡm ka Mesia?”

¹¹ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Avanôḡ! Elia tem êlêm ba indum ku ek nôḡkama sapêḡ imbitak mavi esak loḡbô. ¹² *Ma doḡḡom yanaḡ êndêḡ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô êthôḡ yani paliḡ ba esopa iniḡ leiḡḡhaviḡ iyom ba idum kambom lomaloma hadêḡ yani. Ma tem nêḡnêḡm vovaḡ êndêḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu aêḡ iyom.” ¹³ *Nê ku elanô abô êḡ, ma eyala nena Yisu hanaḡ abô hathak Jon anyô hathik ḡaḡ.

*Yisu hêv ḡḡôk vê hêk okna te
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Yisu thêlô i êyô ma êyê avômalô bêḡ anôḡ lêk êḡmô. Ma anyô te halêm hadêḡ Yisu ma halek vadôḡ lêlô hêk yani ma, ¹⁵ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, nêḡ kapôlôm ek yenaḡ okna. Yani hawa lijiḡ hama yak ba hathak hêv yak halôk ḡaḡ lôk atum. Ma vovaḡ bêḡ hathak hapôm yani. ¹⁶ Ma yahawa hi hadêḡ anêḡ ḡê ku, ma doḡḡom thêlô miḡ hatôm nindum yani mavi ami.”

* 16:27: Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Lom 2:6; ALK 22:12 * 17:2: 2Pi 1:16-18 * 17:5: Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22 * 17:10: Mal 4:5 * 17:12: Mat 11:14 * 17:13: Luk 1:17

17 Ma Yisu hanañ, “Yahamô haviñ mólô sawa daim ma donptom miñ ôêvhaviñ ami ma owa auk lokbañ aleba yakapôlôñ lêk hagiap hathak mólô. Noja okna êñ êlêm!” 18 Ma hathañ ngôk ba ngôk hatak okna êñ ma kethen oyañ ma habitak mavi.

19 *Nê ku i hadêñ Yisu ma enañ, “Aisê ka yêlô miñ hatôm nanêm ngôk êñ vé ami?”

20-21 *Êñ ma Yisu hanañ, “Mólô miñ hatôm ami ek malê nena mólônim ôêvhaviñ ma yaôna lôk ba mi! Ava yaôna ma bêñ anôñ ek mólônim ôêvhaviñ! Yanañ avanôñ êndêñ mólô. Mólônim ôêvhaviñ hatôm ava yaônate iyom, êñ ma hatôm nonañ êndêñ dumlolê êntêk, ‘Umbiyô ba nu buyañ’, êñ ma tem ni. Ma mólô hatôm nundum nômbêñ intu sapêñ!”*

*Yisu hanañ bôlôñ yañ hathak anêñ ñama
(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)*

22 *Yisu lôk anêñ nê ku sapêñ ethak donptom halôk Galili ma hanañ hadêñ i nena, “Tem nenañ Anyô Anêñ Nakaduñ atu bêñ ba netak êndôk avômalô baheññ. 23 Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem injik yani liñ imbiyô esak loñbô.” Nê ku elañô abô êñ ma leññmalaiñ kambom.

Yisu hêv da unyak mathen

24 *Yisu lôk anêñ nê ku i êyô Kapaneam ma nê ewa da unyak mathen êlêm ma enañ hik Pita liñ, “Mólônim kêdôñwaga hathak hêv da unyak mathen e?”

25 Ma Pita hanañ, “Intu êñ. Yani hathak hêv.”

Ma Pita habitak hayô unyak kapô ma Yisu hanañ hik yani liñ hamôñ, “Saimon, lemhabi aisê? Pik sapêñ iniñ kin ethak ewa da anêñ opalêla? Thêlôdaniñ nali mena avômalô vi?”

26 Ma hanañ, “Ewa anêñ avômalô vi.”

Aêñ ba Yisu hanañ, “Nali ma miñ ethak êv da êñ ami. 27 Ma donptom yahadô alalô nanêm malaiñ êndêñ nê takêñ. Ba intu nu kasukthôm ma okaliv lôm. Alim môñ atu ba hôvôv, êñ ma onja ba okyav abôlêk. Ma tem nôñgô valuseñ te hamiñ kapô. Onja valuseñ êñ ba nêm êndêñ nê êñ ek êtôm da unyak mathen.”

18

*Opalê intu bêñ hêk Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô
(Mak 9:33-37,42-48; Luk 9:46-48; 17:1-2)*

1 *Wak êñ ma nê ku êlêm hadêñ Yisu ma enañ hik yani liñ, “Opalê te tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ êmô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô?”

2 Ma Yisu halam amena te halêm ma hadô hamiñ thêlô malêvôñ 3 *ma hanañ, “Yanañ avanôñ êndêñ mólô nena miñ otak unim kobom ba ubitak hatôm amena êntêk ami, êñ ma mólô tem miñ numbitak nôyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba unu ami. Ma mi. 4 Aêñ ba anyô te hatauviñ i aleba yaôna hatôm amena êntêk, yani êñ tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ

* 17:19: Mat 10:1 * 17:20-21: Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * 17:20-21: Nê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: Okav balabuñ ek nôm ba oten mek iyom ma hatôm nêm ngôk lôklokwan anêñ aêñ vé. * 17:22: Mat 16:21 * 17:24: Kis 30:13; 38:26 * 18:1: Luk 22:24 * 18:3: Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17

êmô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô. ⁵ *Ma ôpatu ba hêvḡhaviḡ ya ba hawa amena te aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô haviḡ.

⁶ *Ma doḡtom anyô te hadum ba yenaḡ amena atu ba hêvḡhaviḡ ya te hêv yak, ôpêḡ tem êpôm malaiḡ bêḡ anôḡ. Ôpêḡ tem nêsôkwêḡ valu bêḡ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ḡgwêk makidiḡ ba ema. Malaiḡ êḡ ma yaôna ek malaiḡ atu ba yani tem êpôm embenḡ yam.

⁷ *Alikaknena môlô avômalô pik êntêk! Nôm lomaloma hamô pik êntêk ba hadum ba môlô udum kambom. Nôm takêḡ tem imbitak. Ma doḡtom ôpatu ba halom anyô vi ba idum kambom, yani êḡ tem êpôm malaiḡ bêḡ anôḡ. ⁸ *Bahem lo vem hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba umbini ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Bahem lo vem vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma bahem lo vem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atum hathaḡ hamô hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ. ⁹ Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êḡ ma ômbi vê ba okaliḡ ni ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Malem daluk vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem êndôk loḡ atum lôkmala ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ.

¹⁰ * “Aêḡ ba noyabiḡ am! Miḡ nosoḡ nena yenaḡ avômena ma nôm oyaḡ ami. Yanaḡ êndêḡ môlô nena iniḡ aḡela ethak êyê nôm takatu ba udum hadêḡ i ma i enaḡ hadêḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ. ¹¹ *Ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ yahalêm ek yanêm avômalô takatu ba evenḡ mayaliv bulubiḡ.*

*Abô loḡ kapô hathak boksipsip te mi
(Luk 15:4-7)*

¹² “Anyô te anêḡ boksipsip hatôm 100 êmô ba te haveḡ aidoho. Lemhabi aisê? Boksipsip alaḡ tem indum malê? Tem etak 99 takatu ba nêôm dumlolê ma ni êmbôlêm ali atu ba mi. ¹³ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Yani hapôm ali êḡ, ma tem lamavi anêḡ dôêḡ esak ali atu ba hapôm êmôḡ ek 99 takatu ba êmô. ¹⁴ Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leḡ hadô anyô athêḡ mi te ni loḡ atum lôkmala aêḡ iyom.

Loḡôndê opesaḡ abô imbiḡ mamuyaḡ

¹⁵ * “Mamuyaḡ hadum kambom hadêḡ o,* ma nu êndêḡ yani ma onaḡ anêḡ kambom bêḡ. Yani halaḡô o, êḡ ma mamu ômô hatôm anyô loyaḡ hathak loḡbô. ¹⁶ *Ma miḡ halaḡô o ami, êḡ ma onja anyô te mena ju la imbiḡ o ba unu êndêḡ yani ma nonaḡ anêḡ kambom êḡ bêḡ esak loḡbô. Anyô ju êḡ tem nimiḡ ba nedaḡô mamunim abô êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk hanaḡ yôv. ¹⁷ Yani lêndôḡ kôtôḡ denaḡ, êḡ ma nu onaḡ anêḡ kambom bêḡ êndêḡ avômalô ôdôḡ êvḡhaviḡ. Ma doḡtom yani lêndôḡ kôtôḡ denaḡ ba hadô endaḡô avômalô ôdôḡ êvḡhaviḡ iniḡ auk, êḡ ma môlô nôḡḡô yani êtôm anyô daluk lôk anyô hawa takis.

* **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * **18:8:** Mat 5:29-30 * **18:10:** Hib 1:14 * **18:11:** Luk 19:10 * **18:11:** Hadêḡ sêbôk ḡê doho atu ba eto Abô Mavi eto abô 11 haviḡ, ma doho miḡ eto ami. * **18:15:** Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:15:** ḡê lôkauk vi lenjiḡhabi nena abô ‘hadêḡ o’ êḡ, ma Matyu da miḡ hato ami, ma anyôla hato haveḡ yam. * **18:16:** Lo 19:15; Jon 8:17

18 * “Yanañ avanôñ êndêñ mólô. Nôm takatu ba ubutiñ hamô pik ma tem yambutin êmô malak leñ. Ma nôm takatu ba opole hêk pik ma tem yapole ênjêk malak leñ aêñ iyom.

19-20 * “Odanô! Anyô ju mena lu la ethak donjom hathak yenañ athêñ, êñ ma yada tem yamô i malêvôn. Ba intu te mena ju la kapôlônin donjom hathak nômlate ba eteñ mek, ma yenañ Wakamik atu ba hamô malak leñ tem indum nôm êñ anôn.”

Abô loñ kapô hathak anyô palon

21 Vêma ma Pita halêm ma hanañ hik Yisu lin, “Anyô Bêñ, yenañ aiañ hadum kambom hadêñ ya, êñ ma yatak yakapôlôn bôlôn vithê? Bôlôn baherji ba lahavuju, e?”

22 * Ma Yisu hanañ, “Yanañ êndêñ o. Otak kapôlôm ek mamuyan êtôm wak nômbêñ intu sapêñ, ma miñ bôlôn baherji ba lahavuju ami!

23 “Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak ma hatôm kin te hadum ek anêñ nê ku nêlêm nêwê anêñ valuseleñ viyañ. 24 Wak êñ hayô, ma ewa anyô ku atu halêm. Ôpêñ bôk hayañ kin anêñ valuseleñ vithê ba hathôn palin. 25 Yani miñ hatôm nêma viyañ ami ba intu kin hanañ nena nênem ôpêñ lôk venji lôk nali ba nimbitak êtôm anyô yan anêñ nê ku oyañ ek nênem valuseleñ êñ viyañ. Ma nênem anêñ nômkama sapêñ ba anyô vi nênem vuli ma neja valuseleñ esak ba nêwê kin anêñ valuseleñ êñ viyañ.

26 “Êñ ma ôpêñ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halañ nena, ‘Oyabin vêmam! Valuseleñ takatu ba yahawa hêk o ma tem yanêm viyañ.’ 27 Ma kin lahiki ba hanañ, ‘Viyañ dôlôk!’ Ma hatak ôpêñ ba hi.

28 “Anyô ku êñ hatak kin anêñ unyak ma hi hapôm anyô ku yañ ba thainin ku hatôm donjom. Anyô yañ hawa valuseleñ yaôna lôk hêk yani ba miñ bôk hêv ami. Êñ ma yani havalon ôpêñ ba hakakô laselo sin lôklokwan ma hathan ba hanañ, ‘Yenañ valuseleñ êlêm!’

29 “Ma yañ êñ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halañ nena, ‘Oyabin vêmam! Tem yanêm anêm valuseleñ êñ viyañ.’

30 “Ma donjom ôpêñ hapôlik hathak yañ êñ anêñ abô ba hawa ba hi hatak halôk koladôn endeba ôpêñ nêma valuseleñ êñ viyañ am. 31 Nê ku vi êyê nôma atu ba ôpêñ hadum ba eson kambom ma leñinmalain bêñ ba i enañ hadêñ kin.

32 “Êñ ma kin halam ôpêñ ba halêm ma hanañ, ‘O anyô kambom anôn! Holan bêñ hadêñ ya aleba yahatak o ba miñ hôte anêm valuseleñ viyañ ami. 33 Yalen hik ya hathak o, ma aisê ka miñ hudum aêñ hadêñ mamuyañ ami?’

34 * “Ma kin lamaniñ ba hatak ôpêñ halôk nê takatu ba eyabin koladôn ek thêlô nênem vovañ êndêñ yani endeba nêma valuseleñ êñ viyañ am.

35 * “Aêñ ba mólô tomtom lemimmavi ba notak unim kapôlômim kambom ek mólôviyañ. Yakô Wakamik atu ba hamô malak leñ tem indum aêñ êndêñ o êtôm atu ba kin hadum hadêñ anêñ anyô ku atu.”

19

Yisu hanañ abô hathak nê lôk venji êdô i (Mak 10:1-12; Luk 16:18)

* 18:18: Mat 16:19; Jon 20:23 * 18:19-20: Mak 11:24; Jon 15:7 * 18:22: Luk 17:4 * 18:34: Mat 5:25-26 * 18:35: Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13

1 Yisu hanaŋ abô takêŋ vêm ma hatak Galili ma hi ɲaŋ Jolodaŋ vi tuvulu hêk Judia. 2 Ma hamô loŋ êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êyô. Ma hadum ɲê lôk lijiŋ ba ibitak mavi.

3 Ma Palisi doho êlêm hadêŋ Yisu ma idum ek nesau yani ba enaŋ hik yani liŋ, “Abô balabuŋ hanaŋ aisê? Anyô hatôm nêm yanavi vê esak ôdôŋ lomalomama mena mi e?”

4 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Môlô bôk osam Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba hanaŋ nena, ‘Sêbôk ba môŋ anôŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ avômalô ma hapesaŋ anyô lo avi. 5 *Ba intu Wapômbêŋ bôk hanaŋ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doŋtom imbiŋ yanavi ek thai nimbital êtôm kupik doŋtom iyom.” ’ 6 Thai miŋ ju hathak loŋbô ami ma lêk ibitak doŋtom. Aêŋ ba nôm atu ba Wapômbêŋ bôk havak loŋ hathak doŋtom ma miŋ hatôm anyôla epole vê ami.”

7 *Ma Palisi enaŋ, “Ma doŋtom Mose bôk hanaŋ nena anyô hadum ek êndô yanavi ma eto kapyia nêm yanavi vê ba nêm êndêŋ yanavi ek nêm yani vê.”

8 Ma Yisu hanaŋ, “Môlô ɲê lemimôndôŋ kôtôŋ. Ba intu Mose hik loŋôndê êŋ thô hadêŋ môlô. Môŋ anôŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ pik êntêk, ma auk êŋ miŋ hamô haviŋ ami. 9 *Yanaŋ êndêŋ môlô nena anyô te yanavi miŋ hadum sek ami, ma doŋtom yamalô hadô yanavi ba hawa avi yaŋ. Anyô êŋ hadum sek haviŋ avi yaŋ êŋ.”

10 ɲê ku enaŋ hadêŋ Yisu, “Aêŋ ba anyô muk hamô mavi ek anyô lôk avi.”

11 Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô sapêŋ miŋ hatôm nedaŋô abô êŋ ami. Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ i iyom intu hatôm nedaŋô abô êŋ. 12 Anyô doho ma taluvi ewa i ba malaiŋ hamô ba miŋ hatôm neja avi ami. Doho ma êvê iniŋ thalôk vê ek neyabiŋ kiŋ iniŋ vêŋi. Ma doho lenjiŋhaviŋ nênem iniŋ lôklokwaŋ lôkthô ek nindum Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ ku ba intu miŋ ewa avi ami. Ôpatu ba halanô abô êŋ ba hasopa, ma esopa iyom.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)*

13 Avômalô doho ewa avômena yaônena êlêm ek Yisu etak baŋ êyô ênjêk thêlô ba nêm mek esak i. Ma doŋtom anêŋ ɲê ku ethaŋ avômalô takêŋ.

14 *Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêŋ ya ma miŋ numiŋ thêlô loŋ siŋ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêŋ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma thêlôniŋ.” 15 Êŋ ma hatak baŋ hayôhêk i vêm ma hatak loŋ êŋ ba hi.

*Anyô muk lôk nômkama bêŋ hanaŋ abô haviŋ Yisu
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)*

16 Anyô te halêm hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yandum malê mavi te ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?”

17 *Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te iyom intu mavi! Ma honaŋ hik ya liŋ hathak abô ‘mavi’ êŋ eka? Lemhaviŋ onja lôkmala atu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu, êŋ ma osopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ.”

18 *Ma ôpêŋ hanaŋ hik yani liŋ nena, “Yasopa abô balabuŋ alisê?”

* 19:4: Stt 1:27; 5:2 * 19:5: Stt 2:24; Ep 5:31 * 19:7: Lo 24:1-4; Mat 5:31 * 19:9: Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 * 19:14: Mat 18:2-3 * 19:17: Wkp 18:5; Luk 10:28 * 19:18: Kis 20:13-16; Lo 5:17-20

Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Miḡ nuḡgwik anyô vônô ami. Miḡ undum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami. Miḡ onja vani ami. Miḡ onaj abôyaḡ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. ¹⁹ *Ondovak lemambô lo lemtambô.’ Ma ‘lemimbiḡ avômalô vi êtôm lemhaveḡ oda.’ ”

²⁰ Ma anyô muk êḡ hanaḡ, “Abô balabuḡ takêḡ, ma yahathak yahasopa. Yandum malê te imbiḡ?”

²¹ Ma Yisu hanaḡ, “Lemhaveḡ nuḡgwik anêḡ ku anêḡ daḡ siḡ, êḡ ma nu nêḡ anêḡ nômkaḡ sapêḡ ek avômalô nêḡḡ vuli. Ma onja valuselenḡ sapêḡ ba nêḡ êḡḡ avômalô siv. Hudum aêḡ, ma tem anêḡ nômkaḡ mavi lomalama êḡḡ malak leḡ. Ma ôlêḡ osopa ya.”

²² Anyô muk êḡ ma anyô lôk nômkaḡ bêḡ anôḡ. Ba intu halaḡ abô êḡ ma hêḡ malaiḡ bêḡ hadêḡ yani ba hi lôk lamalaiḡ.

²³ Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Yanaḡ avanôḡ êḡḡḡ môleḡ nena ḡê lôk nômkaḡ bêḡ tem nêḡḡ malaiḡ bêḡ ek nimbitak nêḡḡ Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini. ²⁴ Odaḡô! Miḡ malaiḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êḡḡ luvik idu sôḡ anêḡ abyariḡ ba ni ami, ma doḡtom malaiḡ anôḡ ek anyô lôk nômkaḡ bêḡ te imbitak êḡḡ Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.”

²⁵ ḡê ku elaiḡ abô êḡ ma esoiḡ kambom ba enaiḡ, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êḡḡ Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ni ami e?”

²⁶ *Ma Yisu hayê thêlô lôklokwaḡ ma hanaḡ, “Wapômbêḡ iyom hatôm indum nômkaḡ sapêḡ. Ma anyô te miḡ hatôm nêḡ yanida bulubiḡ ami ma mi.”

²⁷ Ma Pita hanaḡ, “Yêlô bok atak yêlôaniḡ nômkaḡ sapêḡ ba alêḡ asopa o ba intu tem naja malê?”

²⁸ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ i, “Yanaḡ avanôḡ êḡḡḡ môleḡ! Wak te ma Wapômbêḡ tem epesaḡ loḡ lukmuk. Ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êḡḡ loḡ êḡ ba eyabiḡ anêḡ avômalô êtôm kiḡ lôkmaḡḡ. Ma môleḡ anyô ku laumiḡ ba lahavuju takatu ba osopa ya, môleḡ tem noyabiḡ avômalô Israeḡ ôḡḡḡ laumiḡ ba lahavuju êtôm kiḡ aêḡ iyom. ²⁹ Ma avômalô takatu ba leniḡhabi ya ba etak iniḡ unyak lôk iviyaḡ ma livi lôk lami ma taluvi lôk iniḡ nali lôk iniḡ ku, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ bêḡ anôḡ êḡḡḡ i êtôm 100 êḡḡ êḡḡ iniḡ loḡ imbiḡ. Ma thêlô tem neja lôkmala atu ba nêḡḡ êtôm wak nômbeḡ intu sapêḡ imbiḡ.

³⁰ *Odaḡô! ḡê lôk athêḡ bêḡ, bêḡ anôḡ tem nimbitak ḡê lôk athêḡ mi. Ma ḡê lôk athêḡ mi bêḡ anôḡ tem nimbitak ḡê lôk athêḡ bêḡ.”

20

Abô loḡ kapô hathak ku anêḡ vuli

¹ Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma hatôm aêḡḡêk. Lôkbôk momaḡiniḡ ma ku te anêḡ alaiḡ hi ek êḡḡlêḡ ḡê ku ek nindum ku embeḡ anêḡ ku kapô. ² Yani hapôm anyô doho ma hanaḡ hik i liḡ ek nindum anêḡ ku êtôm wak daluk te ma nêḡ i vuli esak valuselenḡ doḡtom ma êlôk hathak anêḡ abô. Yôḡ ma hêḡ thêlô ba i anêḡ ku kapô.

³ “Wak hathak leḡ ma hi loḡ ethak doḡtom halôk ma hayê anyô doho atu ba ida êḡḡ iyom. ⁴ Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, ‘Môleḡ nu nundum yenaḡ ku, ma tem yanêḡ môleḡ vuli êtôm unim ku.’ ⁵ Êḡ ma i.

* **19:19:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Wkp 19:18 * **19:26:** Jop 42:2 * **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30;

ALK 3:21 * **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30

“Waklêvôṛḡ biṇ ma hi hadum aêṇ ma habobo wak êndôk ma hi hadum aêṇ hathak loṇbô. ⁶ Yaṇsiṇ ma hayê anyô doho ida êmô iyom ma hananṇ, ‘Aisê ka môlô ômô oyaṇ wak daluk êntêk?’

⁷ “Ma enanṇ, ‘Anyô te miṇ hêv ku hadêṇ yêlô ami.’

“Ma ku alaṇ hananṇ, ‘Môlô nu nundum yenanṇ ku imbiṇ.’

⁸ * “Bôlôvôṛḡ hayô ma ku alaṇ hananṇ hadêṇ anyô hayabiṇ ku, ‘Ondam nê takatu ba idum ku nêlêṇ ek nêṇ i vuli. Nê yaṇsiṇ êmôṇ ma nê wak halôk êyô ênjêk vêṇ ma nê waklêvôṛḡ ma nê lôkbôk ma embenṇ yam anôṇ.’

⁹ “Nê yaṇsiṇ êlêṇ ma hêv i valuselenṇ doṇtom. ¹⁰ Ma nê lôkbôk esonṇ nena tem neja valuselenṇ esak. Ma doṇtom mi. Ewa hatôm doṇtom. ¹¹ Ewa iniṇ vuli yôv, ma thêlô enanṇ abô munuṇmunuṇ hathak ku alaṇ ba enanṇ, ¹² ‘Aisê ba yêlô alêṇ hadêṇ lôkbôk ba adum ku bêṇ lôk vovanik hamiṇ wak mathalalenṇ. Ma nê yaṇsiṇ idum ku yaôna lôk. Ma doṇtom ewa valuselenṇ hatôm yêlôaniṇ!’

¹³ “Êṇ ma ku alaṇ hananṇ hadêṇ anyô te nena, ‘Aiyarṇ, miṇ yahadam kambom hadêṇ o ami. Bôk yahananṇ ba hólôk nena undum ku ma tem onja valuselenṇ doṇtom iyom. ¹⁴ Yenanṇ yalenṇhaviṇ ba yahêv nê takatu ba evenṇ yam iniṇ vuli hatôm môlônim. Aêṇ ba onja anêṇ ba nu! ¹⁵ Valuselenṇ êntêk ma yenanṇ ba intu hatôm yasopa yenanṇ yalenṇhaviṇ iyom ek yanêṇ. Ma môlô malêṇim thêlêv eka?’

¹⁶ * “Aêṇ ba nê êmôṇ tem nimbitak êtôm nê evenṇ yam. Ma nê evenṇ yam tem nimbitak êtôm nê êmôṇ.”

Yisu hananṇ abô hathak anêṇ ṇama bôlôṇ te lô

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

¹⁷ Yisu hi Jelusalem ma hawa anêṇ nê ku laumiṇ ba lahavuṇu takatu. Thêlô evenṇ ba i ma Yisu havôv thêlô i danṇ vi ma hananṇ nena, ¹⁸ * “Odanô. Alalô a daku Jelusalem. Ma tem nenanṇ Anyô Anêṇ Nakaduṇ atu bêṇ ba nêṇem yani êndêṇ nê bêṇbêṇ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuṇ. Ma tem nenanṇ ek nijik yani vônô. ¹⁹ Tem nêṇem ya êndêṇ avômalô loṇ buyanṇ ek nenanṇ abôma lôk nebali ya ma nijik ya vônô esak a. Ma êtôm wak lô, ma tem injik ya liṇ ba yambiôv esak loṇbô.”

Jems lo Jon iniṇ talêbô anêṇ lahaviṇ

(Mak 10:35-45)

²⁰ Vêṇ ma Sebedi anêṇ nakaduṇ ju atu iniṇ talêbô halêṇ hadêṇ Yisu. Ma halek vadôṇ lêlô ma hadum ek enanṇ injik yani liṇ esak abô te. ²¹ * Êṇ ma Yisu hananṇ, “Lemhaviṇ malê te?”

Ma avi êṇ hananṇ, “Tem otak yenanṇ okna ju êntêk yanṇ sê êmô bahem vianôṇ ma yanṇ sê êmô bahem vikenṇ ênjêk anêṇ loṇ lôkliṇyak kapô?”

²² * “Ma hananṇ hadêṇ anyô loyanṇ, “Mamu ôthôṇ nôm atu ba onanṇ hik ya liṇ paliṇ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum e?”

Ma thai enanṇ, “Yai hatôm.”

²³ Ma hananṇ nena, “Avanôṇ, tase êṇ tem nunum êndôk. Ma doṇtom nêṇmô yabahanṇ vianôṇ lôk vikenṇ, ma miṇ yenanṇ ku ami. Mi, Wakamik da hayabiṇ ku êṇ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêṇmô loṇ êṇ.”

²⁴ Nê ku laumiṇ takêṇ elanô abô êṇ ba lenṇiṇṇaṇa hadêṇ Jems lo Jon. ²⁵ * “Ma Yisu halam thêlô êlêṇ ethak doṇtom ma hananṇ, “Môlô bôk oyala nena

* **20:8:** Wkp 19:13; Lo 24:15

* **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31

* **20:18:** Mat 16:21; 17:22-23

* **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30

* **20:22:** Mat 26:39; Jon 18:11

* **20:25:** Luk 22:25-26

avômalô loŋ buyaŋ iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ nê takatu ba êmô thêlô vibinŋ. Ma iniŋ nê bêŋbêŋ ethak ethaŋ iniŋ avômalô aêŋ iyom ek nesopa iniŋ abô. ²⁶*Odaŋô! Môlô miŋ nundum kobom êŋ ami! Môlô te lahaviŋ imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ êŋjêk môlô malêvônŋ, êŋ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêŋ môlô sa. ²⁷Ma ôpatu lahaviŋ imbitak êtôm môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm môlônim anyô ku oyaŋ ²⁸*hatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba yahadam aêŋ iyom. Miŋ yahalêm ek yandum nê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ avômalô ek nindum yenaŋ ku ami. Mi anônŋ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêŋ avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nêŋ avômalô bulubiŋ.”

Yisu hadum anyô mapusip ju mavi
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹Yisu lôk anêŋ nê ku etak Jeliko ba i ma avômalô bêŋ anônŋ esopa yani. ³⁰Ma anyô maleŋ pusip lokwaŋju êmô loŋôndê daŋ vi, ma thai elanô nena Yisu halêm. Êŋ ma thai elam lôklokwaŋ nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nêŋ kapôlôm ek yai!”

³¹Ma avômalô ethaŋ thai ba enaŋ, “Mamu bônônŋ!” Ma doŋtom thai elam lôklala nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nêŋ kapôlôm ek yai!”

³²Êŋ ma Yisu hamiŋ ma halam thai ba hanaŋ, “Lemimhaviŋ yandum malê êndêŋ mamu?”

³³Ma thai enaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yai leŋiŋhaviŋ nagê tak!”

³⁴Êŋ ma Yisu lahiki hathak thai ba hatak baŋ hayô hêk maleŋiŋ daluk. Ma kethenŋ oyaŋ ma thai ibitak mavi ba êyê tak ma i esopa yani.

21

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiŋ
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

¹Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpagi, malak êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ nê ku ju ba i ²ma hanaŋ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ma kethenŋ oyaŋ ma tem ôŋgô bok doŋki te lôk nakaduŋ ba ekak luvi loŋ ba imiŋ. Nopole yak vê ma nodom luvi ba nôlêm êndêŋ ya. ³Ma anyôla hanaŋ abôla hadêŋ mamu, ma nonaŋ nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak luvi’, êŋ ma tem êndôk ba etak luvi ek nêlêm kethenŋ.”

⁴Nôm êŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anônŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena,

⁵“Nonaŋ abô êŋ êndêŋ avômalô Saion,

‘Ôŋgô. Môlônim kiŋ lêk halêm hadêŋ môlô.

Ôpêŋ anyô labali ba hayô hamô bok doŋki te.

Yani hayô hamô bok doŋki nakaduŋ te ba halêm.’” *Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11*

⁶Ma nê ku ju atu i ma idum hatôm atu ba Yisu hanaŋ. ⁷Ma ewa doŋki talêbô lôk nakaduŋ êŋ ba i ma ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba engava hayôhêk bok doŋki dômlokwaŋ ma Yisu hayô hamô. ⁸Ma avômalô lubuŋlubuŋ engava iniŋ kwêv thilibuŋ hêk loŋôndê. Ma vi ele nôkyaŋlô ŋaŋ ba engava hêk loŋôndê. ⁹Ma vi êmônŋ ma vi evenŋ yam ma Yisu halôk malêvônŋ ba leŋiŋmavi anônŋ ba lôk lêlô ba elam nena,

“Osana ni êndêŋ Devit anêŋ Lim Lukmuk!”

* **20:26:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7

“Wapômbêñ nê m lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ!”
Kapya Yen 118:26

“Osana! Nambô Wapômbêñ anêñ athêñ esak len!”

¹⁰ Yisu habitak hayô Jelusalem kapô ma avômalô nômbêñ atu ba êmô Jelusalem eson kambom ba enañ hik liñ mayaliv nena, “Ôpêntêk ma opalê?”

¹¹ Ma avômalô nômbêñ atu ba esopa Yisu enañ nena, “Yani ma Yisu, plopet atu ba halêm anêñ malak Nasalet hêk Galili.”

Yisu hêv nê idum ku valu vé hêk unyak mathen kapô
(Mak 11:15-19; Luk 19:45-46)

¹² Yisu habitak hayô unyak mathen kapô anêñ piklêvôn ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. Êñ ma halupunin i ba hêv i vé hêk unyak mathen kapô ba ele yain ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê lon buyan inin valuselen hathak Hiblu inin valuselen inin balê lilin. Ma hadum aên hadêñ nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. ¹³ *Ma hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Wapômbêñ anêñ kapy hanañ nena, ‘Yanañ unyak ma unyak neten mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba lêk habitak hatôm nê vani inin lon ekopak êmô.”

¹⁴ Vê m ma nê malenin pusip lôk nê venvuvin i êyô unyak mathen anêñ piklêvôn ma hadum ba ibitak mavi. ¹⁵ Nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun êyê nômbithi takatu ba Yisu hadum. Ma thêlô elañ avômena elam kaêk haveñ unyak mathen anêñ piklêvôn nena, “Osana ni êndêñ Devit anêñ Lim Lukmuk!” Êñ ma thêlô leninmanin ¹⁶ ba enañ hadêñ Yisu nena, “Ondañ avômena inin abô!”

Ma Yisu hanañ, “Yahalañô. Ma môlô bôk osam abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy ba hanañ hathak

“Avômena lôk amena kasek nena Wapômbêñ bôk hatak abô mavi halôk thêlô veninbôlêk ek nêmbô anêñ athêñ.” *Kapya Yen 8:2*

¹⁷ Vê m ma hatak avômalô takêñ ma hi hêk Betani bôlôvôn te.

Alokwan nuan hayen
(Mak 11:12-14,20-24)

¹⁸ Lôkbôk momaninin ma Yisu havôhi Jelusalem hathak lonbô ma hama kisi. ¹⁹ Yani hayê alokwan sabo te hamin lonôndê dan vi. Hi hadêñ alokwan êñ, ma hayê nena nuan oyan inin yom hamin ma anêñ anôn mi. Ma hanañ hadêñ alokwan êñ, “Min hatôm nungwik anôn esak lonbô ami!” Ma kethen oyan ma alokwan êñ anêñ nuan hayen ba hama.

²⁰ Nê ku êyê nô m êñ ba eson kambom ba enañ, “Honañ malê hathak alokwan êntêk ba lêk hama kethen?”

²¹ *Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanôn êndêñ môlô nena môlô ôêvhavin ba min kapôlômim ju ami, êñ ma hatôm nundum êtôm atu ba yahadum hadêñ alokwan êntêk lôk hatôm nundum nômla yan imbin nena nonañ êndêñ dumlolê êntêk, ‘Ômbi o kisi ni tamu nêgwêk.’ Êñ ma Wapômbêñ tem indum ba dumlolê êñ endañô môlônim abô. ²² *Môlô ôêvhavin ba oter mek, ma Wapômbêñ tem nê m nô m takatu ba onañ hik yani liñ hathak êndêñ môlô.”

* **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11

* **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Ko 13:2

* **21:22:** Mat

7:7-11; 18:19

Yisu, opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o?

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Yisu habitak hayô unyak mathenḡ anêḡ piklêvôḡ ma hadôḡ avômalô hamô. Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô ininḡ ḡê bêḡbêḡ êlêm hadêḡ yani ma enaḡ, “Opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o lôk hêv ku hadêḡ o ba intu hudum nôḡ takêntêk?”

²⁴ Ma Yisu hanaḡ, “Tem yanaḡ injik môlô linḡ esak abô te aêḡ iyom. Ba onaḡ abô êḡ bêḡ hadêḡ ya, ma tem yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya êndêḡ môlô. ²⁵ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ḡaḡ hadêḡ Jon? Wapômbêḡ leḡ? Mena anyô pik?”

Ma thêlôda enaḡ hadêḡ i nena, “Alalô anaḡ nena Wapômbêḡ hêv ku êḡ hadêḡ Jon ma tem yani enaḡ, ‘Aisê ka môlô minḡ ôêvhavinḡ yani ami?’ ²⁶ *Ma donḡtom alalô anaḡ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êḡ,’ êḡ ma avômalô tem leḡḡmaniḡ êndêḡ alalô. Ek malê nena thêlô sapêḡ êvhavinḡ nena Jon ma plopet te.”

²⁷ Ma thêlô enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Yêlô athôḡ palinḡ.”

Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Aêḡ ba minḡ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya anêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ môlô ami. Ma mi.”

Abô loḡ kapô hathak anyô lo yanḡ

²⁸ “Lemimbi kukuthinḡ êntêk. Anyô te anêḡ nakaduḡ lokwanḡju êḡmô. Ma yani hi ek namalô yanḡ ma hanaḡ, ‘Yenaḡ okna! Undum yenaḡ ku embenḡ ku yak wainḡ kapô!’

²⁹ “Ma namalô hanaḡ viyanḡ nena, ‘Yahadô.’ Vêḡ ma hik anêḡ auk lilinḡ ma hi.

³⁰ “Lambô hi hadêḡ namalô yanḡ ma hanaḡ abô êḡ hathak loḡbô. Ma nakaduḡ hanaḡ, ‘Wakamik, tem yana’. Ma minḡ hi ami.

³¹ “Namalô ju êḡ yanḡ sê intu hasopa lambô anêḡ abô?”

Ma thêlô enaḡ, “Namalô yanḡ môḡ.”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô. Nê takis lôk avi sek walilinḡ tem nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak kapô nêḡmôḡ ek môlô. ³² *Jon bôk halêm ba hik loḡḡndê thêthôḡḡ thô hadêḡ môlô. Ma donḡtom môlô minḡ ôêvhavinḡ anêḡ abô ami. Ma ḡê takis lôk avi sek walilinḡ, thêlô êvhavinḡ ba bôk môlô ôyê yôv. Ma donḡtom môlô minḡ ole kapôlômim lilinḡ ami. Ba intu ḡê takêḡ tem nêḡmôḡ ba nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak kapô ba ini.”

Abô loḡ kapô hathak ḡê kambom eyabinḡ ku yak wainḡ

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ * “Môlô nodanḡ abô loḡ kapô yanḡ. Ku alaḡ te havatho anêḡ ku yak wainḡ ma havak lôk hawê havenḡ. Ma halav lôv nêyô niminḡ wainḡ anêḡ anôḡ pesa ek neja anêḡ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêḡmô ek neyabinḡ ku êḡ. Vêḡ ma hatak ku êḡ halôk anyô doho bahenḡḡ ek neyabinḡ ek hik anôḡ ma thêlô neja anôḡ vi ma nêḡnêḡ vi êndêḡ yani. Ma hatak loḡ êḡ ba hi loḡ buyanḡ.

³⁴ “Yak wainḡ êḡ hadum ek injik anôḡ ma ku alaḡ hêv anêḡ ḡê ku ba i ek neja yak wainḡ anêḡ anôḡ. ³⁵ Ma ḡê takatu ba eyabinḡ ku evalonḡ thêlô ba epatinḡ i ma ik doho vônô ma ik doho hathak valu. ³⁶ Êḡ ma ku alaḡ hêv ḡê ku bêḡ anôḡ ba i ma ḡê eyabinḡ ku yak wainḡ ibulinḡ thêlô aêḡ iyom.

* **21:26:** Mat 14:5 * **21:32:** Luk 3:12; 7:29-30 * **21:33:** Ais 5:1-2

37 “Ma hasonj nena thêlô tem nedarjô namalô anêj abô ba intu hêv yani iyom ba hi. 38 *Nê eyabinj ku êyê ku alanj nakadunj hayô ma enanj hadêj i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alanj anêj nakadunj ba tem eyabinj lambô anêj ku. Alalô ik yani vônô, ma ku êj tem imbitak alalôanij.’ 39 *Ba intu evalonj yani ba ewa ele ku viyaij ma ik vônô.

40 “Aêj ba ku alanj hayô ma tem indum malê êndêj nê takatu ba eyabinj ku êj?”

41 Nê bêjbêj êbôk da lôk avômalô inij nê bêjbêj enanj hadêj yani nena, “Yani tem imbulinj nê kambom takêj kambom anôj. Ma tem enja ku yak wainj êj ba nê êndêj anyô vi. Yak wainj hik anôj, ma nê êj tem nê nê m ku alanj anêj sam.”

42 *Yisu hananj hadêj thêlô nena, “Môlô bôk osam abô êntêk ba hêk Wapômbêj anêj kapy nena, “Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landinj anôj.

Anyô Bêj da hadum aêj,

ma yêlô ayê nô m nena mavi anêj dôêj.’ *Kapya Yerj 118:22-23*

43 “Aêj ba yananj êndêj môlô nena Wapômbêj tem nê m anêj lonj lôklinjak vê ênjêk môlô ba nê m êndêj nê ôdôj yanj. Ma thêlô tem nijik anôj êtôm alokwanj mavi te hathak hik anôj. 44 Ma ôpatu ba hêv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem ipup nenanena. Mena valu êj hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ôpêj ipulusik ba imbitak malimmalim.”*

45 Nê bêjbêj êbôk da lôk Palisi elanjô Yisu anêj abô lonj kapô takêj ma eyala nena yani hananj hathak thêlôda. 46 Êj ma thêlô êbôlê m lonjôndê ek nebalonj yani. Ma donjom êkô hathak avômalô inij eyala nena Yisu ma plopet te ba intu êkô.

22

Abô lonj kapô hathak enjabôm nô m ewa i

(Luk 14:16-24)

1 Yisu hananj abô lonj kapô yanj hathak lonjbô nena, 2-3 “Wapômbêj anêj lonj lôklinjak ma hatôm aêntêk. Avômalô idum ek nendom avi te ni ek kinj te anêj nakadunj. Êj ma hêv abô hadêj avômalô doho ek nêlê m nejanj nô m imbinj thêlô. Ba hanjabôm nô m bêj atu yô v ma halam avômalô ek nêlê m nejanj nô m ewa i êj imbinj thêlô. Ma donjom êdô.

4 “Êj ma hêv nê ku doho hathak lonjbô ba hananj hadêj avômalô takatu ba halam nena, ‘Môlô nodanjô! Lêk yahapôpêk nô m yô v. Yahik yenanj bokmanj kadoho lôk alim dopdop doho ba yahanjabôm! Ba intu nôlê m!’

5 “Ma donjom minj elanjô ami ma i mayaliv. Vi i inij ku ma vi i idum inij ku valuselenj. 6 *Ma vi evalonj kinj anêj nê ku ba idum kambom lomaloma hadêj i vê m ma iki vônô. 7 Kinj lamaninj kambom ba hêv nê vovak i ek nijik nê êj lenj kadôk linj lôk nê mbôk atum esanj lonj êj.

8 “Êj ma hananj hadêj nê ku nena, ‘Nô m lêk yahapôpêk yô v ba hamô. Ma donjom avômalô takatu ba yahalam i, ma avômalô kambom ba intu êdô nêlê m.

* **21:38:** Mat 27:18 * **21:39:** Hib 13:12 * **21:42:** Lom 9:33; 1Pi 2:6-8 * **21:44:** Nê lôkauk vi enanj nena, “Abô 44, ma Matyu da minj hato ami ma anyô yanj hawa abô êj hêk Luk ba hato.” Ma vi enanj nena, “Mi, Matyu da hato.” * **22:6:** Mat 21:35

⁹ Aêḡ ba unu malaklêvôḡ ma nodam avômalô takatu ba ôpôm i ba nêlêm ek nejaḡ nôm êntêk.’ ¹⁰ Ma ḡê ku i mayaliv ba even loḡôndê sapêḡ ma enaḡ kiḡ anêḡ abô hadêḡ avômalô takatu ba êpôm i. Êḡ ma elom avômalô mavi lôk avômalô kambom ba êyô aleba unyak kapô êḡ putup.

¹¹ “Ma kiḡ habitak hayô unyak kapô ba hi ek êḡnê avômalô, ma hayê nena anyô te miḡ hapesaḡ i mavi ami. ¹² Ma hanaḡ hadêḡ ôpêḡ, ‘Aiyaḡ, miḡ huik kwêv mavi ami eka? Ma opalê hêv o ba hôleḡ unyak kapô êntêk?’ Ma ôpêḡ bônôḡ iyom.

¹³ * “Êḡ ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, ‘Nobaloḡ ôpêntêk ba nokak va lo baḡ lusu ma nônêm yani vê ba ni loḡ momaḡiniḡ. Loḡ êḡ ma tem thêlô nedaḡ kambom ba nesaḡ veḡḡbôlek ôdôḡ loḡ.’ ”

¹⁴ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ yôv ma hanaḡ, “Wapômbêḡ halam avômalô bêḡ anôḡ, ma doḡtom tem enja najaḡ iyom ek nimbital anêḡ avômalô.”

Nênêm takis êndêḡ Sisa mena dô
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ *Ma Palisi i ethak doḡtom ba ibutiḡ abô ba iniḡ abô ma hatôm elav gwasilim. Thêlô idum aêḡ ek Yisu hanaḡ abô kambom te ma nebalôḡ yani.

¹⁶ Êḡ ma thêlô êv iniḡ ḡê ku doho lôk ḡê ôdôḡ te iniḡ athêḡ nena “Helotian” ba i hadêḡ Yisu. Ma enaḡ, “Kêdôḡwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôḡ. Ma hothak huik Wapômbêḡ anêḡ abô thô hadêḡ avômalô. Ma miḡ hothak hobam anyô yaḡ ma hôdô anyô yaḡ ami. Ba intu ḡê bêḡbêḡ êdô anêm abô, ma miḡ hôkô ek i ami. ¹⁷ Aêḡ ba onaḡ êndêḡ yêlô. Bumalô iniḡ balabuḡ hanaḡ nena yêlô hatôm nanêm valuseleḡ êndêḡ Sisa mena mi? Ba lemhabi aisê?”

¹⁸ Yisu hayala iniḡ auk kambom ba intu hanaḡ, “Môlô ḡê abôyaḡ! Aisê ba môlô udum ek numbuliḡ ya? ¹⁹ Uḡḡwik valuseleḡ atu ba othak ôêv hadêḡ Sisa te thô êndêḡ ya.” Ma ewa valuseleḡ êḡ ba i êv hadêḡ yani. ²⁰ Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Opalê anêḡ dahô lôk anêḡ athêḡ hêk valuseleḡ êntêk?”

²¹ *Ma enaḡ nena, “Sisa.”

Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Sisa anêḡ nômkama ma nônêm êndêḡ Sisa da. Ma Wapômbêḡ anêḡ nômkama ma nônêm êndêḡ Wapômbêḡ da.”

²² Thêlô elanjô abô êḡ ba esonḡ kambom ma etak Yisu ba i.

Abô hathak ḡê ḡama tem nimbijô aisê
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ *Wak êḡ ma Sadyusi doho i hadêḡ Yisu. Thêlô ma ôdôḡ te atu ba enaḡ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbijô esak loḡbô ami. Aêḡ ba intu enaḡ hik Yisu liḡ nena, ²⁴ * “Kêdôḡwaga, Mose bôk hanaḡ hadêḡ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêḡ yaḡ hamô, ma enja avi tôp êḡ ek imbi yaḡ atu ba hama anêḡ nakaduḡ vê.’ ²⁵ Aêḡ ba ḡê lôk iviyaḡ baherḡi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduḡ mi. Ma nôk enja avi tôp êḡ, hawa ²⁶ ba hama ma nakaduḡ mi. Ma ḡgwa enja avi tôp bô êḡ, nena hama haviḡ. Êḡ ma iviyaḡ takatu ba êmô ma nesopa kobom doḡtom êḡ iyom. ²⁷ Vêm ma avi tôp êḡ hama haviḡ. ²⁸ Ma waktlavôḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô ma avi tôp atu ba ḡê lôk iviyaḡ baherḡi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêḡ avi?”

* **22:13:** Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 * **22:15:** Mak 3:6 * **22:21:** Lom 13:7 * **22:23:** Ap 23:8

* **22:24:** Lo 25:5

²⁹ Ma Yisu hanañ, “Môlô miñ oyala Wapômbêñ anêñ lôklokwanj lôk anêñ abô atu ba hêk anêñ kapyã katô ami. Ba intu onañ abô lokbanj êntêk. ³⁰ Waklavôñj ñê ñama iviyô hathak lonjbô, ma anyô lo avi tem miñ neja i esak lonjbô ami ma mi. Thêlô tem nêôm êtôm anjela malak leñ iyom.

³¹ “Môlô onañ nena ñê ñama tem miñ nimbiyô esak lonjbô ami. Ma donjom môlô bôk osam abô atu Wapômbêñ bôk hanañ hadêñ Mose aêntêk, ³² * ‘Ya ma Abraham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbêñ.’ Wapômbêñ ma miñ ñê ñama iniñ Wapômbêñ ami. Mi, yani ma ñê lôkmala iyom iniñ Wapômbêñ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma donjom lêk êmô lôkmala.”

³³ Avômalô bêñ anôñ elañô Yisu anêñ abô êñ ba esonj kambom.

Balabuj alisê intu bêñ ek vi?

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Palisi elañô nena Yisu hik Sadyusi iniñ auk lokbanj thô aleba thêlô bônôñ iyom. Ma thêlô ethak donjom ba i hadêñ Yisu. ³⁵ Ma iniñ anyô lôkauk bêñ te hathak balabuj hadum ek esaê Yisu ba hanañ, ³⁶ “Kêdôñwaga, abô balabuj alisê intu bêñ ek abô balabuj vi?”

³⁷ *Êñ ma Yisu hanañ nena, “ ‘Lemimimbiñ Anyô Bêñ unim Wapômbêñ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma unim auk sapêñ.’ ³⁸ Ma balabuj êntêk ma bêñ anôñ ba hamôñ. ³⁹ *Ma balabuj yanj ma hatôm balabuj môñ atu iyom ba hanañ nena, ‘Lemimimbiñ avômalô vi êtôm lemhavij oda.’ ⁴⁰ *Abô balabuj sapêñ lôk plopet iniñ abô ma hamô balabuj ju êntêk kapô.”

Mesia ma opalê anêñ lim lukmuk?

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanañ hik Palisi takatu liñ, ⁴² * “Môlô lemimhabi aisê hathak Mesia atu? Yani ma opalê anêñ lim lukmuk?”

Ma thêlô enañ, “Devit anêñ.”

⁴³⁻⁴⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Mavi. Ma donjom odanô Devit anêñ abô te. Lovak Mathenj hêv auk hadêñ yani ba Devit da hanañ nena,

“ ‘Anyô Bêñ Wapômbêñ hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabahanj vianôñ endeba yatak ñê takatu ba ik vovak hadêñ o nêôm vemkapô vibij am.” ’ *Kapya Yêñ 110:1*

⁴⁵ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbiñ?” ⁴⁶ Ma thêlô miñ hatôm nenanj viyanj ami. Ba intu hayô hamô wak êñ ba hi, ma thêlô êkô ba miñ enañ hik yani liñ ek nesau yani esak lonjbô ami.

23

Yisu hathañ Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuj

(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

¹ Yisu hanañ hadêñ avômalô lubunjlubunj takatu lôk anêñ ñê ku nena, ² “Ñê lôkauk hathak abô balabuj lôk Palisi ma môlônim ñê bêñbêñ êdôñ môlô hathak Mose anêñ abô. ³ *Ba intu nosopa ñê êñ iniñ abô sapêñ. Ma donjom thêlôda miñ ethak esopa iniñ abô ami ma mi. Aêñ ba miñ nundum êtôm atu ba thêlô idum ami. ⁴ *Thêlô êv balabuj anêñ malainj lomalama hadêñ

* **22:32:** Kis 3:6; Mat 8:11 * **22:37:** Lo 6:5 * **22:39:** Wkp 19:18; Mat 7:12 * **22:40:** Lom 13:10; Gal 5:14 * **22:42:** Jon 7:42 * **22:43-44:** Mat 26:64 * **23:3:** Mal 2:7-8 * **23:4:** Luk 11:46

avômalô ek nesopa. Nôm êj ma hatôm vak malain kambom. Ma dojtom thêlôda miñ év sa dokte ami.

5*“Nê takêj ethak epesan vak yaônena ek netak Wapômbêj anêj abô êndôk ba ibutinj hêk luvônjij lôk bahenij. Ma ethak ibutinj yak daim haminj inij kwêv anêj danj hêk venij luvi ek injik thô nena nê êvhavinj Wapômbêj. Lôk epesan inij vak yaô lôk yak daim takatu ba bêj ek avômalô vi inij ek avômalô nêgê ba nebam i. 6*Ma avômalô engabôm nôm bêj, ma lenjinhavinj nejanj nôm êmô nê bêjbêj inij loj ethak êmô. Lôk lenjinhavinj nêmô êtôm nê bêjbêj êmô unyak yenj kapô. 7Ethak i loj ethak dojtom halôk ma lenjinhavinj avômalô bêj anôj nenanj nena, ‘Waklêvôj anyô bêj’ lôk nebam i nena ‘Kêdôjwaga’.

8“Môlônim Anyô Bêj ma dojtom iyom ma môlô ma nê lôk iviyaj sapêj. Ba intu miñ maleminkilik ek avômalô nebam môlô nena nê bêjbêj ami. 9Ma môlônim lemambô ma dojtom iyom hamô malak lenj. Ba intu miñ nodam anyô pik te nena môlônim lemambô ami. 10Ma môlônim kêdôjwaga ma dojtom iyom. Yani ma Mesia atu. Ba intu miñ anyô te endam môlô nena ‘kêdôjwaga’ ami. 11*Ôpatu ba hadum môlônim ku ek hêv môlô sa, yani êj intu tem imbitak anyô lôk athêj bêj. 12*Ma ôpatu ba habam yanida, yani êj tem imbitak anyô athêj mi. Ma ôpatu ba hatauvij i, yani êj tem nebam yani.

*Yisu hathaj nê bêjbêj sapêj
(Mak 12:40; Luk 11:39-52; 20:47)*

13“Aliaknena môlô Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabuj! Môlô onaj auk mavi ma dojtom môlô udum kambom ba uik Wapômbêj anêj loj lôklijyak anêj unyak abôlêk sij ek avômalô. Môlôda ôdô ek numbitak nôyô loj êj. Ma anyô te hadum ek imbitak êyô, êj ma môlô uminj yani loj sij.

14“Aliaknena môlô Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabuj! Môlô onaj auk mavi ma dojtom môlô udum kambom. Môlô othak owa avi tôp inij unyak lôk nômkama sapêj! Ma dojtom môlô othak otenj mek daim bêj ek avômalô nebam môlô. Ba intu môlônim vovaj tem imbitak bêj anôj ek avômalô vi inij.*

15“Aliaknena môlô Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabuj! Môlô onaj auk mavi ma dojtom môlô udum kambom. Môlô othak ovenj pik lôk ngwêk sapêj ek ôdôj avômalô hathak môlônim auk. Ma avômalô takêj esopa môlônim auk ba idum kambom takêj ma hatôm anyô ju inij kambom idum bôlôj ju ba tem ini loj atum lôkmala êtôm môlô.

16*“Aliaknena! Môlô ma hatôm nê malenij pusip ba yanj halom yanj havenj lojôndê ba othak onaj nena, ‘Anyô te havak balabuj hathak Wapômbêj anêj unyak, êj ma nôm yaôna ba yani hatôm êmbôlij dôm êndêj abô êj. Ma dojtom anyô te havak balabuj hathak gol atu ba hamô Wapômbêj anêj unyak, êj ma nômbêj ba yani indum êtôm atu ba yani hanaj.’ 17Môlô nê molo lôk malemim pusip! Wapômbêj anêj unyak ma nômbêj ek gol. Ek malê nena Wapômbêj anêj unyak hadum ba gol êj habitak mathenj.

18“Ma môlô othak onaj abô bute havij nena, ‘Anyô te havak balabuj hathak loj êbôk da, yani êj hatôm êmbôlij dôm êndêj abô êj. Ma dojtom

* 23:5: Kis 13:9; Nam 15:38-39; Lo 6:8; Mat 6:1 * 23:6: Luk 11:43 * 23:11: Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * 23:12: Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14 * 23:14: Nê lôkawk vi lenjinhabi nena abô 14 êj, ma Matyu da miñ hato ami, ma anyôla hato havenj yam. * 23:16: Mat 15:14

anyô te hêv da ba havak balabuŋ hathak da êŋ, êŋ ma yani indum êtôm atu ba yani hananŋ.’ ¹⁹ Môlô nê malemim pusip! Loŋ êbôk da ma nômbêŋ ek nôm atu ba anyô hêv hatôm da. Ek malê nena loŋ êbôk da hadum ba da êŋ habitak matherŋ.

²⁰ “Ba intu Anyô te havak balabuŋ hathak loŋ êbôk da, yani lêk havak balabuŋ hathak loŋ êbôk da lôk da atu ba hamô haviŋ. ²¹ Ma anyô te havak balabuŋ hathak unyak matherŋ êŋ, yani êŋ lêk havak balabuŋ hathak unyak matherŋ lôk Wapômbêŋ atu ba hamô unyak matherŋ êŋ kapô haviŋ. ²² *Ma anyô te havak balabuŋ hathak malak leŋ, êŋ ma hatôm havak balabuŋ hathak Wapômbêŋ lôk loŋ atu ba hayô hamô ek hayabiŋ nômkama sapêŋ.

²³⁻²⁴ * “Alikaknena môlô nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk Palisi! Môlô lôklokwan ba osopa balabuŋ yaônena ma balabuŋ bêŋ ma môlô ôthôŋ paliŋ. Môlô othak usup ava nenanena atu ba hadum nôm vasiŋ ma uik sam hi ôdôŋ laumiŋ ba ôêv te hadêŋ Wapômbêŋ hatôm da. Ma doŋtom môlô othak ubuliŋ avômalô ba miŋ udum thêthôŋ hadêŋ i ami lôk miŋ ôêv kapôlômim ek i ami. Ma miŋ môlô ôêvhaviŋ ba osopa Wapômbêŋ anêŋ abô sapêŋ ami.

“Môlô othak ôêv thêmathôm vé hêk môlônim nôm, ma doŋtom bok kamel ma môlô ôtôkwêŋ paliŋ! Ba intu môlô hatôm anyô mapusip te ba halom anyô yanŋ havenŋ loŋôndê. Notak auk takêŋ ma nosopa balabuŋ bêŋbêŋ lôk balabuŋ yaônena imbiŋ.

²⁵ * “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ! Môlô osau avômalô ba othak uthik unim tase lôk belev anêŋ vidôm iyom. Ma doŋtom nôm takatu ba oŋgasô halôk ma bôk owa vani ba oarŋ palonŋ. ²⁶ Ba intu môlô nê malemim pusip! Nusik tase lôk belev vi kapô ek viyaiŋ imbitak mabuŋ imbiŋ!

²⁷ * “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ! Môlô osau avômalô hatôm valu atu ba hamô siô ma esaba hathak nôm thapuk ek nepesarŋ mavi anôŋ. Ma doŋtom siô kapô ma putup hathak nê ŋama iniŋ lokwan bôk hapalê hamô. ²⁸ * Ba intu avômalô êyê môlônim bôk lo loŋ ma thêlô esonŋ nena môlô ma nê thêthôŋ. Ma doŋtom môlônim kapôlômim ma putup hathak ku esau avômalô lôk auk ôdô Wapômbêŋ anêŋ abô.

²⁹ “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ! Môlô onarŋ nena môlô ôdô kambom te. Ma doŋtom môlôda udum kambom êntêk. Môlô othak olav unyak mavi hayô plopet bô iniŋ siô ma môlô opesarŋ kamuŋ mavi hamô nê thêthôŋ iniŋ siô. ³⁰ Ma môlô othak onarŋ nena, ‘Bumalô iniŋ kambom ma bêŋ ek yêlôaniŋ. Ba intu thêlô ik plopet vônô. Ma yêlô namô imbiŋ bumalô, ma tem miŋ yêlô nadôk ek nijik plopet vônô ami.’ ³¹ * Aêŋ ba lêk hik thô nena môlô ma nê takatu ba uik plopet vônô iniŋ limi ba intu môlô othak udum iniŋ kambom takêŋ haviŋ. ³² Yôv! Môlônu nundum bumalô iniŋ kambom takêŋ endeba êyô anêŋ danŋ!

³³ * “Môlô umya kambom! Môlô nyaleŋ kambom anêŋ nali! Wapômbêŋ indum abô ek môlô ma tem môlônu loŋ atum lôkmala. Ma miŋ hatôm nôsôv ba unu ami.

³⁴ “Ba intu tem yanêm plopet lôk nê lôkauk ma kêdôŋwaga doho êsôk êndêŋ môlô ma tem uŋgwik vi vônô ma vi ma uŋgwik esak alovalanŋsiŋ. Ma vi ma

* ^{23:22:} Ais 66:1; Mat 5:34 * ^{23:23-24:} Wkp 27:30; Mai 6:8 * ^{23:25:} Mak 7:4 * ^{23:27:} Ap 23:3 * ^{23:28:} Luk 16:15 * ^{23:31:} Ap 7:52 * ^{23:33:} Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7

tem nobali êndôk môlônim unyak yerj lôk nudupunij i ba nêsôv mayaliv ba ini lomalak lomalak. ³⁵ *Môlô othak osopa libumi takatu ba bôk ik nê thêthônj bêj anônj vônô. Anyô mônj atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêj habup hathak aleba hayô Sekalaia, Belekia nakadun. Ik yani vônô hêk unyak mathenj lôk lonj êbôk da anêj malêvônj. Ba intu Wapômbênj tem nê m vovanj bêj êndênj môlô. ³⁶ *Yananj avanônj êndênj môlô! Avômalô bôlônj êntêk tem nêpôm vovanj bêj esak limi ininj kambom.”

Yisu lahiki hathak Jerusalem
(Luk 13:34-35; 19:41-44)

³⁷ *‘‘Ai, Jerusalem, Jerusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô! Ma nê takatu ba Wapômbênj hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlônj ek yasup nalumi esak dojtom êtôm tale tinj hasup nali ba êmô banik kapô. Ma dojtom môlô ôdô. ³⁸ *Odanjô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ngathininj! ³⁹ *Yananj avanônj êndênj môlô nena môlô tem minj ôngô ya esak lonjô ami endeba nonanj nena, ‘Wapômbênj nê m lamavi êndênj ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêj anêj athênj!’ am.”

24

Yisu hananj abô hathak unyak mathenj Jerusalem
(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hatak unyak mathenj anêj piklêvônj ba havenj denanj ma anêj nê ku êlêm hadênj yani ba enanj nena, ‘‘Nôngô unyak mathenj lôk anêj unyak yaônena mavi anônj takêntêk!’’ ² *Ma Yisu hananj, ‘‘Môlô ôyê nô m takêntêk ba lemimmavi hathak e? Yananj avanônj êndênj môlô. Malainj bêj tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbênj êntêk pesa ba valu yanj minj hatôm êyômô yanj lonj ami.”

Malainj lomalama tem nimbital
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³ Yisu hathak Dum Oliv ba hi halôk hamô binj. Ma anêj nê ku iyom i hadênj yani ma enanj hik yani linj nena, ‘‘Anjê intu nô m takênj tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena tem ôlêm ek pik lo lej anêj danj?”

⁴⁻⁵ *Ma Yisu hananj nena, ‘‘Nê lomalama tem nêlêm esak yanaj athênj ba nenanj nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêj anônj. Ba intu noyabinj am. ⁶ Ma môlô tem nodanjô abô esak vovak lomalama lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takênj tem imbitak ma dojtom pik lo lej anêj danj ma mi denanj. Ba intu minj nodowalinj ami. ⁷ Ma avômalô ôdônj yanj tem nijik vovak imbinj ôdônj yanj. Ma kinj yanj lôk anêj avômalô tem nijik vovak êndênj kinj yanj. Ma lonj lomalama ma tem bôm lôk duvianj bêj imbitak. ⁸ Nôm takênj ma hatôm vovanj mônj atu ba hapôm avi lôk lasabenj ek embathu.

⁹ *‘‘Ma tem nebalonj môlô ba netak êndôk anyô vi bahenjinj ek nê nê m vovanj êndênj môlô lôk nijik môlô vônô. Môlô ma yanaj avômalô ba intu tem avômalô sapênj nêpôlik esak môlô. ¹⁰ Ma avômalô takatu ba êvhavinj ya bêj anônj tem netak ininj êvhavinj, ma thêlôda tem nêpôlik esak i ba nenanj thêlôda bêj. ¹¹ *Ma plopet abôyanj bêj anônj tem nimbital ba nesau avômalô bêj anônj. ¹² Ma

* 23:35: Stt 4:8; 2Sto 24:20-21 * 23:38: 1Kinj 9:7-8; Jer 22:5 * 23:39: Sng 118:26 * 24:2: Luk 19:44 * 24:4-5: Mat 24:23-24; 1Jon 2:18 * 24:9: Mat 10:22 * 24:11: Mat 24:5,24; 1Jon 4:1

leŋ. Ma avômalô pik tem nedaŋ boloba ba nêgê Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiŋ anêŋ lôkliŋyak lôk anêŋ deda lôkmanŋiŋ. ³¹ *Ma lavuak tem endanŋ lôklokwanŋ bomaŋ, ma yani tem nêŋ anêŋ anjela ba ini pik anêŋ danŋ sapêŋ ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.

³² * “Ba intu môlô noja auk esak alokwanŋ beleŋ.* Hayeŋ ba ŋauŋ lukmuk habitak, êŋ ma oyala nena tem wak mavi êyô. ³³ Ma aêŋ iyom, môlô ôyê nôŋ takêntêk habitak, êŋ ma noyala nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ endelêm lêk habobo ba hamiŋ unyak abôlêk. ³⁴ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena avômalô bôlôŋ êntêk tem miŋ nema ami denaŋ, ma nôŋ takêntêk sapêŋ tem imbitak. ³⁵ *Pik lôk leŋ tem nêŋ yak ba ni, ma doŋtom yenaŋ abô bute miŋ hatôm nêŋ yak ami.

*Anyô te miŋ hayala waklavôŋ Yisu endelêm ami
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)*

³⁶ * “Anyô te miŋ hayala Yisu anêŋ waklavôŋ endelêm ami. Anjela leŋ miŋ eyala ami, ma Nakaduŋ miŋ hayala haviŋ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³⁷ *Ma avômalô bôlôŋ êntêk tem nindum êtôm bôk idum hadêŋ Noa anêŋ waklavôŋ. Êŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm. ³⁸⁻³⁹ *Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthôŋ paliŋ ma Noa hi yeŋ kapô. Êŋ ma ŋambô bêŋ hayô ba habuliŋ thêlô sapêŋ. Ma avômalô bôlôŋ êntêk tem nêsôŋ paliŋ aêŋ iyom. Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm. ⁴⁰ Wak êŋ, ma anyô ju tem nêŋmô kulêvôŋ, ma tem enja anyô yaŋ ma yaŋ êmô. ⁴¹ Ma avi ju tem nepesaŋ nôŋ êmô, ma tem enja avi yaŋ ma yaŋ êmô.

⁴² * “Aêŋ ba môlô noyabiŋ am ek malê nena môlô miŋ oyala waklavôŋ atu ba môlônim Anyô Bêŋ endelêm ami. ⁴³ *Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêŋ alaŋ halaŋô abô nena nê vani tem nijik anêŋ unyak vose, êŋ ma yani hêk lêlê ek nê vani miŋ hatôm nijik unyak êŋ vose ami. ⁴⁴ Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm ba indum môlô nosoŋ kambom. Ba intu nôŋmô lêlê aêŋ iyom.

*Abô loŋ kapô hathak anyô ku mavi lôk anyô ku kambom
(Luk 12:42-46)*

⁴⁵ “Aêŋ ba môlô nundum ku êtôm anyô lôkauk mavi atu ba hayabiŋ nômkama mavi. Unyak alaŋ hatak yani ek eyabiŋ anêŋ nê ku ba nêŋ nôŋ êndêŋ i êtôm anêŋ wakma atu ba hatak. Vêŋ ma hi loŋ buyaŋ. ⁴⁶ Ma unyak alaŋ havôhalêm hathak loŋbô ba hayê nena anêŋ anyô ku êŋ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêŋ. ⁴⁷ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena unyak alaŋ êŋ tem etak ôpêŋ ek eyabiŋ anêŋ nômkama sapêŋ.

⁴⁸ “Ma doŋtom ôpêŋ ma anyô kambom, êŋ ma tem laimbi êŋjêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaŋ anyô bêŋ miŋ havôhalêm ketheŋ ami.’ ⁴⁹ Êŋ ma hik nê ku takatu ba idum ku haviŋ yani ma hayaŋ nôŋmô lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ haviŋ nê takatu ba ethak inum waiŋ ba elo molo. ⁵⁰ Hadum aêŋ ba hathôŋ paliŋ, ma unyak alaŋ tem êyô ba indum ôpêŋ esoŋ kambom. ⁵¹ Êŋ ma unyak

* **24:31:** 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * **24:32:** Abô Bômbôm ma ‘fik’. Ma Abô Malê ma ‘sabo’, ma doŋtom sabo anêŋ waklavôŋ miŋ hatôm Israeŋ iniŋ sabo anêŋ waklavôŋ ami. Ba intu ato beleŋ iyom ek nêŋ auk esak Israeŋ iniŋ sabo anêŋ waklavôŋ. * **24:34:** Mat 16:28 * **24:35:** Mat 5:18 * **24:36:** Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * **24:37:** Stt 6:5-8 * **24:38-39:** Stt 7:21-23 * **24:42:** Mat 25:13 * **24:43:** Luk 12:39-40; ALK 16:15 * **24:47:** Mat 25:21,23

alarj tem nê m vovanj bêj êndêj yani ma êndô ôpêj êmô imbinj nê takatu ba esau avômalô. Loj êj ma thêlô tem nedanj kambom ba nesanj venijbôlêk ôdôj loj.

25

Abô loj kapô hathak avi muk lauminj

1* “Wapômbêj anêj lôklinyak ma aêntêk. Avi muk lauminj ewa ininj atum ba i ek nêpôm ôpatu ba tem enja avi lukmuk. 2 Avi lôkauk ma baherjvi ma auk mi ma baherjvi. 3 Avi auk mi ewa ininj atum ba i, ma minj ewa ininj alokwanj thôk ami. 4 Ma donjom avi lôkauk ewa ininj atum lôk alokwanj thôk halôk kolopak. 5 Avi takêj eyabinj anyô êj ek êyô aleba mi ma maleninj hayanj ba êk sôm.

6 “Bôlôvôj binj ma elam, ‘Anyô hawa avi lêk hayô yôv ba alôana!’

7 “Êj ma avi muk takêj iviyô ma êpôpêk ininj atum. 8 Ma avi auk mi enanj hadêj avi lôkauk nena, ‘Yêlôaninj atum hadum ek ema ba môlô nônêm athôk doho êlêm.’

9 “Ma avi lôkauk enanj, ‘Minj hatôm alalô sapêj ami ba dô, ma unu nonanj êndêj avômalô doho ek nônêm vuli.’

10 “Êj ma thêlô i ek nênêm ininj vuli. Thêlô i denanj ma anyô atu hayô. Ma vi atu ba lêk êpôpêk i yôv ibitak êyô unyak kapô havinj yani ek nejanj nô m ma ik unyak abôlêk sirj.

11* “Vêm ma vi atu êyô ma enanj, ‘Anyô bêj, anyô bêj! Unjgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

12* “Ma donjom ôpêj hanaanj, ‘Yananj avanôj êndêj môlô nena yahathôj môlô palinj.’ ”

13* Êj ma Yisu hanaanj hadêj avômalô takatu ba elanj anêj abô nena, “Môlô minj oyala waklavôj atu ba Anyô Bêj tem endelêm ami. Ba întu noyabinj am.”

Abô loj kapô hathak nê ku eyabinj valuselenj (Luk 19:11-27)

14 “Nodanj abô doho imbinj. Wapômbêj anêj loj lôklinyak ma hatôm anyô te hadum ek ni loj buyanj ba halam anêj nê ku êlêm ek nêm nômkama êndêj i ek neyabinj. 15* Yani hik valuselenj sam hatôm thêlôninj auk lôk ininj ku ba hêv valuselenj 5,000 hadêj anyô te, ma 2,000 hadêj anyô yanj, ma 1,000 hadêj anyô te ma hi. 16 Kethenj oyanj ma ôpatu ba hawa 5,000 hi hadum ku hathak ma havôv 5,000 hayô hamô loj havinj. 17 Ma yanj atu ba hawa 2,000 hi hadum aêj ba havôv 2,000 hayô hamô loj havinj. 18 Ma ali atu ba hawa 1,000 hi halav lôv ba havuj halôk.

19 “Wak doho hale ba hi ma nê êj ininj anyô bêj havôhalêm. Ma halam i ek endanj ininj ku anêj lavôj. 20 Ma ali atu ba hawa 5,000 lôk 5,000 hayô hamô loj havinj halêm ma hanaanj, ‘Anyô bêj, bôk hôv 5,000 ek yayabinj. Nôjgô! Lêk yahavôv 5,000 hayô hamô loj havinj.’

21* “Ma anêj anyô bêj hanaanj, ‘Mavi anôj! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabinj nômkama yaônena mavi ba întu tem yanêm nômkama bêj anôj êndêj o ek oyabinj. Ôlêm ek alai leninj mavi imbinj i!’

* 25:1: Luk 12:35; ALK 19:7 * 25:11: Luk 13:25-27 * 25:12: Mat 7:23 * 25:13: Mat 24:42

* 25:15: Lom 12:6 * 25:21: Mat 24:45-47; Luk 16:10

22 “Ma ôpatu ba hawa 2,000 halêm ma hanan nena, ‘Anyô bêñ, bôk hôêv ya 2,000 ek yayabin. Nôñgô! Lêk yahavôv 2,000 hayô hamô loñ havin.’

23 “Ma anêñ anyô bêñ hanan ‘Mavi anôñ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabin nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêñ anôñ êndêñ o ek oyabin. Ôlêm ek alai leññmavi imbinj i!’

24 “Êñ ma ali atu ba hawa 1,000 halêm ma hanan, ‘Anyô bêñ, yahayala nena o ma anyô malem thêlêv. Hothak holav nôm hêk ku kapô atu ba miñ hovatho ami. Ma pik atu ba anyô yan hapaliv yanvêk halôk ma hothak howa anêñ anôñ. 25 Yahakô ba yahavun anêm 1,000 atu halôk pik. Nôñgô! Anêm valuselenj êntêk.’

26 “Ma anyô bêñ hanan viyan, ‘O anyô vau kambom! Hôyê yenan ku aisê ba intu honan aên? 27 Aisê ka miñ hotak yenan valuselenj halôk unyak valuselenj ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loñbô ma tem yanja doho êyômô loñ imbinj.’

28-29 * “ ‘Ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenan nômkama ba habitak bêñ, êñ ma tem yatak doho êyômô loñ imbinj ba yanêm êndêñ ôpêñ ba anêñ tem imbitak bêñ anôñ. Ma ôpatu ba miñ hadum ku hathak yenan nômkama ami, êñ ma tem yanêm dokte atu ba havalon loñ vê êñjêk yani. Ba intu noja 1,000 atu vê êñjêk ôpêñ ba nônem êndêñ ôpatu ba hawa 10,000. 30 *Ma nônem ôpêñ vê ba ni loñ momaninij. Loñ êñ ma tem nedan kambom ba nesanj venjñbôlêk ôdôn loñ.’ ”

Abô loñ kapô hathak boksipsip lôk bokmeme

31 * “Anyô Anêñ Nakadun atu ma tem êlêm imbinj deda lôkmanññij lôk anjela ma tem êndôk êmô binj ek endanô avômalô inij abô êtôm kin. 32 *Tem nesak doñtom ba ini êndêñ yani ma embaki vose ni ôdôn ju êtôm boksipsip anêñ alanj hathak hik boksipsip sam ba êmô buyan ma bokmeme êmô buyan. 33 Ma yani tem etak boksipsip êmô ban vianôn ma bokmeme êmô ban vikenj.

34 “Êñ ma tem enan êndêñ avômalô takatu ba êmô ban vianôn nena, ‘Môlô nôlêm! Wakamik bôk hadum mavi hadêñ môlô. Nôlêm noja loñ lôklijyak atu ba Wapômbêñ lahavinj nêm êndêñ môlô. Sêbôk ba yani hapesan pik lukmuk, ma hapesan loñ êñ êk môlô. 35 *Yahama kisi ma môlô ôêv nôm hadêñ ya, ma yahathakmunij ma sôp ñan hadêñ ya, ma ya anyô loñ buyan ma owa ya thô. 36 Ya sôp mi ma ôêv sôp hadêñ ya, yahapôm lijñ ma oyabinj ya, yahamô koladôn ma ôlêm ôyê ya. Aên ba nôlêm noja loñ lôklijyak atu!’

37 “Ma avômalô thêthônj tem nenan injik lijñ, ‘Anyô Bêñ, anjê te ma yêlô ayê homa kisi ba yêlô êv nôm hadêñ o ma hothakmunij ba yêlô êv ñan hadêñ o? 38 Anjê te ma o anyô loñ buyan ba yêlô awa o thô ma o sôp mi ba yêlô êv sôp hadêñ o? 39 Anjê te ma hópôm lijñ ba yêlô ayabinj o lôk ayê hómô koladôn ba yêlô athôk ayê o?’

40 * “Ma Kinj tem enan êndêñ i, ‘Yanan avanôn êndêñ môlô! Môlô bôk udum nôm takêñ hadêñ yenan avômalô takatu ba athêñ mi, êñ ma hatôm udum hadêñ ya.’

* 25:28-29: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * 25:30: Mat 8:12; Luk 13:28 * 25:31: Mat 16:27; 19:28 * 25:32: Ese 34:17; ALK 20:11-13 * 25:35: Ais 58:7 * 25:40: Snd 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41

41 * “Yôv ma tem enañ êndêḡ avômalô takatu ba imiḡ ban vikerḡ nena, ‘Môlô nu! Wapômbêḡ lêk hêv malaiḡ hadêḡ môlô ba unu loḡ atum hathañ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Bôk ebanḡ yôv ba hamô ek Sadañ lôk anêḡ ḡê ku nêndôk. 42 Sêbôk ba yahama kisi ma miḡ ôêv nôḡ hadêḡ ya ami, ma yahathakmuniḡ ma miḡ ôêv ḡañ hadêḡ ya ami. 43 Ma ya anyô loḡ buyañ ma miḡ owa ya thô ami, ma ya sôḡ mi ma miḡ ôêv sôḡ hadêḡ ya ami. Yahapôm lijiḡ ba yahamô koladôḡ ma miḡ oyabiḡ ya ami. Ba intu môlô nu loḡ atum êḡ.’

44 “Ma tem nenanḡ, ‘Anyô Bêḡ, aḡgê te ma yêlô ayê homa kisi, mena hothakmuniḡ mena o anyô loḡ buyañ, mena o sôḡ mi, mena hôpôm lijiḡ, mena hôḡ koladôḡ, ba miḡ yêlô êv o sa ami?’

45 “Ma tem enañ nena, ‘Yananḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Môlô miḡ bôk udum nôḡ takêḡ hadêḡ yenanḡ avômalô takatu ba athêḡ mi te ami. Êḡ ma hatôm udum nôḡ êḡ hadêḡ ya.’

46 * “Aêḡ ba avômalô takêḡ tem ini ek neja vovanḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma doḡtom avômalô thêthôḡ tem ini ek neja lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

26

Nê bêḡbêḡ êbôlêm auk ek nijik Yisu vônô
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

1 Yisu hanañ abô nômbêḡ êḡ yôv ma hanañ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, 2 * “Môlô oyala nena wak ju hêk denañ ma waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi* tem êyô. Waklavôḡ êḡ ma tem netak ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êndôk avômalô doho bahenḡ ek nijik ya vônô esak a.”

3 Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethak doḡtom halôk anyô bêḡ habôk da Kaiapas anêḡ unyak. 4 Ma êbôlêm loḡondê ek nesau Yisu ba nebalonḡ ek nijik yani vônô. 5 Ma thêlô enañ, “Lêk ma waklavôḡ matherḡ ba intu natak ku êḡ êḡḡêk vêḡmam. Yakô avômalô tem leḡḡmaniḡ ba nijik vovak.”

Avi te hanḡasô nôḡ ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk
(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

6 Wak êḡ ma Yisu hamô Saimon anêḡ unyak anêḡ Betani. Sêbôk ma ôpêḡ hapôm palê lepla ma doḡtom bôk mi. 7 * “Ma thai lôk Yisu ma anêḡ ḡê ku eyañ nôḡ denañ ma avi te halêm unyak kapô. Ma hawa kolopak valu te ba thapuk ba nôḡ ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ. Ma avi atu hi hanḡasô nôḡ ôv mavi êḡ hayô hamô Yisu wakadôk.

8 ḡê ku êyê nôḡ êḡ ma leḡḡmaniḡ ba enañ, “Aisê ka habuliḡ nôḡ ôv mavi êḡ hi oyañ? 9 Hatôm nêḡ ek anyô yanḡ nêḡ vuli ma naja valuselenḡ bêḡ esak ek nanêḡ avômalô siv sa.”

10 Yani halañḡ thêlôniḡ abô êḡ ma hanañ, “Aisê ka môlô ôêv malaiḡ hadêḡ avi êntêk? Yani hadum nôḡ mavi anôḡ hadêḡ ya. 11 * Avômalô siv tem nêḡ imbiḡ môlô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma doḡtom tem miḡ yamô imbiḡ môlô sawa daim ami. 12 Avi êntêk hanḡasô nôḡ ôv mavi hayô hamô ya ek epesanḡ yalenḡḡkupik ek nedav ya. 13 Odaḡô! Yananḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Pik

* 25:41: Mat 7:23 * 25:46: Dan 12:2; Jon 5:29 * 26:2: Kis 12:1-27; Mat 20:18 * 26:2: Sêbôk Wapômbêḡ anêḡ aḡela hik Ijiḡ iniḡ apenena môḡ vônô. Ma Israeḡ ma hale ba hi ba miḡ hik te vônô ami.

* 26:7: Luk 7:37-38 * 26:11: Lo 15:11

Ba intu yaô bôlôvônḡ ma tem môlô ôḡḡô nôḡ takatu ba tem êpôm ya. Ma môlô sapêḡ tem notak ya ma nôsôv mayaliv ba unu. ³² *Ma donḡtom hik ya liḡ hathak loḡbô, ma tem yamônḡ ba yana Galili vêm ka môlô nombenḡ ya yam.”

³³ Ma Pita hanaḡ nena, “Dô! Thêlô sapêḡ etak o ba i, ma tem yamiḡ imbiḡ o denaḡ.” ³⁴ *Ma Yisu hanaḡ nena, “Ondaḡô! Yanaḡ avanônḡ biḡ êndêḡ o nena bôlôvônḡ êntêk ma tale miḡ halaḡ ami denaḡ, ma tem onanḡ êtôm bôlônḡ lô nena hôthônḡ ya paliḡ.” ³⁵ Ma Pita hanaḡ, “Mi anônḡ! Ik ya vônô, ma miḡ hatôm yanaḡ nena yahathônḡ o paliḡ ami. Milôk!” Ma ḡê ku sapêḡ enaḡ abô êḡ iyom.

Yisu hateḡ hamô Getsemani
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Vêm ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku êyô loḡ atu ba elam nena Getsemani ma hanaḡ hadêḡ i, “Môlô nôḡmô loḡ êntêk ma yana saka ek yateḡ mek.” ³⁷ Ma hawa Pita lôk Sebedi nakaduḡ luvi ba i. Ma yani kapô lêk malaiḡ bomaḡ. ³⁸ *Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yakapôlônḡ lêk malaiḡ bomaḡ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nôḡmô loḡ êntêk ma nôḡnêḡm lêlê imbiḡ ya.” ³⁹ Ma hi daim dokte ma hêv yak ba thohavloḡma halôk pik. Ma hateḡ mek nena, “Yenaḡ Wakamik, loḡôndê vi hamô, êḡ ma yalenḡhaviḡ onja tase êntêk vê êḡḡêk ya. Ma donḡtom miḡ osopa yenaḡ yalenḡhaviḡ ami. Mi, osopa oda anêḡ lemḡhaviḡ.”

⁴⁰ Ma Yisu hale hi ma hayê ḡê ku takatu ma lêk êk sôm. Êḡ ma hanaḡ hik Pita liḡ, “Aisê? Môlô miḡ hatôm nôḡnêḡm lêlê imbiḡ ya êtôm wakma te ami e? ⁴¹ Nômô lêlê ba notenḡ mek ek miḡ nôḡnêḡm yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviḡ indum mavi ma donḡtom auk ma pulusikna ba miḡ hatôm indum ami.”

⁴² Ma havôhi hathak loḡbô ma hateḡ mek nena, “Wakamik, lemḡhaviḡ malaiḡ bêḡ êntêk êpôm ya, êḡ ma mavi. Ma tem yandum êtôm honaḡ.” ⁴³ Ma halehi hathak loḡbô ma hayê thêlô êk sôm denaḡ ek malê nena malenḡḡ hayaḡ ba miḡ hatôm nêḡmô lêlê ami. ⁴⁴ Ma hatak thêlô ma havôhi hateḡ mek bô atu bôlônḡ te lu hathak loḡbô.

⁴⁵ Vêm ma halehi hadêḡ anêḡ ḡê ku ma hanaḡ, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaḡ e? Odaḡô. Wakma lêk habobo ek netak ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êndôk ḡê kambom bahenḡḡ. ⁴⁶ *Aêḡ ba numbiyô ek alôana! Ôḡḡô! Ôpatu ba tem enaḡ ya bêḡ lêk halêḡm yôv!”

Evalonḡ Yisu
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaḡ abô denaḡ ma Judas hayô. Yani ma ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te. Ma avômaloḡ bêḡ anônḡ êlêḡm iviḡ yani ba ewa biḡ vovak lôk okdiba. Nê takêḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômaloḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ êv thêlô ba êlêḡm.

⁴⁸ Ôpatu ba tem enaḡ Yisu bêḡ bôk hik lavônḡḡḡ te thô hadêḡ i nena, “Ôpatu ba yahaliḡu, êḡ ma Yisu ba nobalonḡ!” ⁴⁹ Ma ôpêḡ hi kethenḡ hadêḡ Yisu ma hanaḡ, “Kêdônḡwaga, bôlôvônḡ mavi.” Ma haliḡu yani.

⁵⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Aiyar, undum ku atu ba hôlêḡm hathak.” Ma ḡê takatu ba êlêḡm haviḡ Judas i ma evalonḡ Yisu ba ewa ba i.

⁵¹ *Ma anyô te atu ba hamiḡ haviḡ Yisu hadadi anêḡ biḡ vovak ma hale anyô bêḡ habôk da anêḡ anyô ku te limbuk vi vê. ⁵² *Ma Yisu hanaḡ, “Otak anêḡm biḡ êndôk anêḡ loḡ esak loḡbô! Ôpatu ba hik vovak hathak biḡ, ma biḡ

* 26:32: Mat 28:7,16 * 26:34: Mat 26:69-75 * 26:38: Jon 12:27 * 26:46: Jon 14:31

* 26:51: Jon 18:26 * 26:52: Stt 9:6; ALK 13:10

êḡ tem enjaḡ yani vônô. ⁵³ Lemimbi! Yahalaḡ hadêḡ Wakamik ma ketheḡ ma yani tem nêḡ aḡela vovak ôdôḡ laumiḡ ba lahavuḡu ma doho imbiḡ ba nêlêḡ ek nêḡnêḡ ya sa. ⁵⁴ Ma doḡtom abô atu ba bôk hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyā tem injik anôḡ aisé? Wapômbêḡ anêḡ kapyā hanaḡ nena nôm takêḡ tem êpôm ya.”

⁵⁵ *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô nômbeḡ atu nena, “Ya ma anyô kambom anôḡ ba intu owa biḡ vovak lôk okdiba ba ôlêḡ ek nobaloḡ ya e? Aisé? Wak nômbeḡ intu ma yahadôḡ avômalô hamô unyak matheḡ anêḡ piklêvôḡ ma miḡ ovaloḡ ya ami eka? ⁵⁶ Ma doḡtom nômkaḡ takêḡtêk ba lêk habitak ek plopet iniḡ abô takatu ba bôk eto injik anôḡ.” Êḡ ma anêḡ ḡê ku sapêḡ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

Yisu hadum abô

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

⁵⁷ ḡê takatu ba evaloḡ Yisu ewa ba i Kaiapas anêḡ unyak, ôpêḡ ma anyô bêḡ habôk da. ḡê lôkkaḡ hathak abô balabuḡ lôk ḡê bêḡbêḡ ethak doḡtom ba êḡmô loḡ êḡ. ⁵⁸ Ma Pita hasopa Yisu haveḡ yam ma doḡtom haveḡ daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêḡ habôk da anêḡ badêḡ kapô. Ma hi halôk hamô haviḡ sôp bidôḡ ek êḡḡê nena malê intu tem imbitak.

⁵⁹ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk Sanhedlin sapêḡ *êbôlêḡ avômalô doho ek nenaḡ abôyaḡ esak Yisu ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. ⁶⁰ Anyô bêḡ anôḡ êlêḡ ma enaḡ abôyaḡ hathak yani, ma doḡtom thêlô miḡ êpôm Yisu anêḡ kambom te ek nijik yani vônô ami. Êḡ ma anyô ju êlêḡ ⁶¹ *ma enaḡ, “Anyô êntêk bôk hanaḡ yôv nena, ‘Yahatôm yandiniḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak matheḡ ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loḡbô.’ ”

⁶² Êḡ ma anyô bêḡ habôk da haviyô hamiḡ ma hanaḡ hik Yisu liḡ nena, “Anyô ju êntêk lêk enaḡ o bêḡ yôv ma o bônôḡ eka? O abô mi e?” ⁶³ *Ma doḡtom Yisu bônôḡ iyom. Ma anyô bêḡ habôk da hanaḡ hadêḡ Yisu, “Yanaḡ êndêḡ o! Ondam Wapômbêḡ lôkmala atu anêḡ athêḡ ba onaḡ êndêḡ yêlô nena, ‘O ma Mesia, Wapômbêḡ anêḡ nakaduḡ atu e?’ ”

⁶⁴ *Ma Yisu hanaḡ nena, “Oda honaḡ aêḡ. Ma yanaḡ abô te imbiḡ êndêḡ môlô sapêḡ nena wak te am ka tem môlô ôḡḡô Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êḡmô Wapômbêḡ Lôkliḡyak Anôḡ baḡ vianôḡ ba tem êyô êḡmô buliv ba êlêḡ.”

⁶⁵ *Ma anyô bêḡ habôk da halaḡô abô êḡ ma hakakaviḡ anêḡ kwêv ma hanaḡ, “Lêk yôv! Ôpêḡtêk habuliḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hanaḡ nena yanida ma hatôm Wapômbêḡ ba môlô lêk olanô abô êḡ yôv! Aisé ka alalô leḡḡhaviḡ nadaḡô abô doho imbiḡ? ⁶⁶ *Môlônim auk aisé? Yandum malê te?” Ma thêlô enaḡ, “Yani hanaḡ abôḡa hathak Wapômbêḡ ba intu ema.”

⁶⁷ *Êḡ ma thêlô êsôvwapôk hathak Yisu thohavloma ma êpêḡ yani. Ma doho epetav yani ⁶⁸ ba enaḡ, “O ma Mesia e? O plopet te ma onaḡ êndêḡ yêlô nena opalê intu hik o?”

Pita hanaḡ nena hathôḡ Yisu paliḡ

(Mak 14:66-72; Luk 22:55-62; Jon 18:15-18,25-27)

* **26:55:** Luk 19:47; 21:37 * **26:59:** Elam iniḡ kaunsil nena ‘Sanhedlin’. * **26:61:** Jon 2:19-21
 * **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 * **26:64:** Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * **26:65:** Mat 9:3; Jon 10:33 * **26:66:** Wkp 24:16; Jon 19:7 * **26:67:** Ais 50:6; 53:5

69 Pita hamô unyak atu anêḡ badêḡ kapô ma avi ku te halêm hadêḡ yani ma hananḡ, “O êntêk intu bôk hovenḡ havinḡ Yisu anêḡ Galili.” 70 Ma Pita hananḡ, “Injo! Yahathôḡ abô intu ba honanḡ palinḡ!” Ma avômalô sapêḡ elanḡ anêḡ abô.

71 Pita hi badêḡ abôlêk ma avi ku yanḡ hayê ma hananḡ hadêḡ avômalô, “Anyô êntêk bôk hamô havinḡ Yisu anêḡ Nasalet.” 72 Ma Pita dalam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hananḡ hathak lonḡbô, “Mi anôḡ! Yahathôḡ ôpêntu palinḡ!” 73 Vêm ma nê takatu ba iminḡ badêḡ kapô êlêm hadêḡ Pita ma enanḡ, “Môlô lemimselo donḡtom ba intu o ma Yisu anêḡ anyô te.”

74 Ma donḡtom Pita hananḡ, “Ya minḡ yahananḡ abô avanôḡ ami, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêm vovanḡ êndêḡ ya. Yahalam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba yahananḡ nena yahathôḡ ôpêntu palinḡ!” Kethenḡ oyanḡ ma tale halanḡ. 75 *Ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hananḡ hadêḡ yani nena, “Tale minḡ halanḡ ami denanḡ, ma tem onanḡ êtôm bôlônḡ lô nena hôthônḡ ya palinḡ.” Êḡ ma Pita hale yanḡ ma lahiki ba halanḡ bêḡ.

27

Ewa Yisu ba i hadêḡ Pailat

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

1 Lôkbôk momanḡjininḡ ma nêḡ bêḡbêḡ êbôk da sapêḡ lôk avômalô Israeḡ ininḡ nêḡ bêḡbêḡ ethak donḡtom ma ibutinḡ abô ek nijik Yisu vônô. 2 Ma ekak banḡ luvi lusu ma ewa ba i hadêḡ Pailat, anyô Lom atu ba hayabinḡ Judia.

Judas hama

(Ap 1:18-19)

3 Judas ôpatu ba hananḡ Yisu bêḡ halanḡ nena lêk idum abô yôv ek nijik Yisu vônô. Êḡ ma lahiki bêḡ ba hi hêv valuselenḡ 30 seleva takatu hadêḡ nêḡ bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô ininḡ nêḡ bêḡbêḡ hathak lonḡbô 4 ma hananḡ, “Lêk yahadum kambom hathak yahananḡ ôpatu ba kambom mi bêḡ.”

Êḡ ma thêlô enanḡ, “Oda anêm malainḡ ma minḡ yêlôaninḡ ami.” 5 *Ma Judas hakaliv valuselenḡ seleva takêḡ hayô unyak mathenḡ kapô ma hi havaklôk ba hama.

6 Ma nêḡ bêḡbêḡ êbôk da isup valuselenḡ seleva takêḡ ba enanḡ, “Valuselenḡ êntêk ma valuselenḡ êv ek nijik anyô vônô esak. Ba intu abô balabunḡ hananḡ nena valuselenḡ takêḡ ma minḡ nandô êmô imbinḡ unyak mathenḡ anêḡ valuselenḡ ami.” 7 Ma thêlô ibutinḡ abô ek nêḡnêm anyô hapesanḡ unḡ anêḡ pik bute vuli ek nedav avômalô lonḡ buyanḡ ênjêk. 8 Ma avômalô elam pik êḡ nena “Enḡgasô Thalalenḡ” ek malê nena ewa valuselenḡ ek nijik anyô yanḡ vônô esak.

9-10 *Ba intu Wapômbêḡ anêḡ abô hik anôḡ ba hananḡ hadêḡ plopet Jelemaia nena,

“Thêlô ewa valuselenḡ ba êv anyô hapesanḡ unḡ anêḡ pik bute vuli hatôm atu ba Wapômbêḡ hananḡ hadêḡ ya.

Valuselenḡ êḡ ma avômalô Israeḡ elam hatôm yani anêḡ vuli ba êv ek nijik yani vônô.”

Sekalaia 11:12-13

Yisu hadum abô hathak Pailat

(Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

11 Yisu haminḡ anyô bêḡ Pailat thohavloma, ma Pailat hananḡ, “O ma avômalô Israeḡ ininḡ kinḡ e?” Ma Yisu hananḡ nena, “Intu êḡ, hatôm intu honanḡ.”

* 26:75: Mat 26:34 * 27:5: Mat 26:14-15 * 27:9-10: Jer 19:13; 32:6-9

12 *Nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô ininj nê bêñbêñ ibi Yisu linakupik hathak abô lomaloma. 13 Êñ ma Pailat hanan, “Aisé! Minj holarô ininj abô ami ma o bônônj eka?” 14 Ma donjom yani bônônj iyom ma minj hanan ininj abô viyanj ami. Ba intu Pailat hasonj kambom.

15 Waklavôn Hale ba Hi nômbêñ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladônj te anêñ athêñ ek Pailat nêñm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêñ vê.

16 Sondabêñ êñ ma anyô te anêñ athêñ nena Yisu Balabas hamô koladônj. Ma avômalô bêñ anônj eyala ôpêñ. 17 Aêñ ba avômalô sapêñ ethak donjom ma Pailat hanan hik thêlô linj, “Yatak opalê te êndêñ mólô, Balabas mena Yisu atu ba elam nena Mesia?” 18 *Pailat hayala nena nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ leñjdanj hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hananj aêñ.

19 Pailat halanj abô denanj ma yanavi hêv abô hadêñ yani ba hananj, “Bôkam ma yahayê niavinj te ba yahakô kambom. Aêñ ba minj undum nômlate êndêñ anyô thêthônj intu ami.”

20 Ma donjom nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ êlôk avômalô leñj ek nendam Balabas ma nenanj êndêñ Pailat nena nijik Yisu vônô. 21 Aêñ ba Pailat hananj hik thêlô linj, “Yatak anyô ju êntêk yanj sê?” Ma avômalô elam, “Balabas.” 22 Ma Pailat hananj hik thêlô linj hathak lonjbô nena, “Ma Yisu atu ba elam nena Mesia, yandum ôpêñ aisê?” Ma sapêñ elam nena, “Nijik vônô esak a!” 23 Ma Pailat hananj, “Eka? Yani hadum malê kambom?” Ma donjom thêlô elam lôklala hathak lonjbô nena, “Nijik vônô esak a!”

24 *Pailat halanj thêlôninj kaêk ma hayê nena vovak bêñ hadum ek imbitak ba anêñ ku êñ tem minj hik anônj ami. Êñ ma yani hawa nanj ma hathik banj haminj avômalô maleninj ma hananj nena, “Ôpêntêk hama, ma mólôda unim malainj ma minj yananj malainj ami!” 25 *Ma avômalô sapêñ enanj viyanj, “Yôv! Yêlô lôk yêlôninj avômena ininj malainj!” 26 Êñ ma Pailat hatak Balabas ba hi. Ma hananj ek nebalî Yisu esak yak lôkmanjinj vêñ ma hatak halôk nê vovak baheninj ek nijik vônô esak a.

*Nê vovak enanj abôma hathak Yisu
(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)*

27 Pailat anêñ nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêñ unyak badêñ kapô. Ma elam nê vovak sapêñ êlêñ ethak donjom ba ekalabu yani sinj. 28 *Ma ibi anêñ nômkama thô ba haminj linj popam. Ma ewa kinj anêñ kwêv thalalenj daim te ma ik hathak yani. 29 Ma ewa yak lôkmanjinj atu ba epesanj hatôm kinj ininj kulunj ma ik halôk wakadôk. Ma etak kôm halôk yani banj vianônj ba havalonj hatôm kinj ininj kwandinj. Ma thêlô elek venjndônj lêlô hadêñ yani ma enanj abôma nena, “Waklêvônj mavi, avômalô Israêl ininj kinj!” 30 *Ma vi êsôvwapôk hathak yani ma vi ewa kwandinj atu ba ik wakadôk hathak. 31 Ma enanj abôma hathak yani vêñ ma ibi kwêv thalalenj atu thô ma ik yanida anêñ kwêv daim hathak lonjbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

*Ik Yisu hathak a
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)*

32 Ewa ba i ma êpôm anyô Sailini te ba anêñ athêñ nena Saimon halôk lonjondê. Ma êpôvinj ôpêñ ek enja Yisu anêñ alovalanjanjinj. 33 Êñ ma thêlô i

* 27:12: Ais 53:7 * 27:18: Jon 11:47-48; 12:19 * 27:24: Lo 21:6-9 * 27:25: Ap 5:28

* 27:28: Luk 23:11 * 27:30: Ais 50:6

êyô loŋ te anêŋ athêŋ nena Golgota, athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena Loŋ Lenġkadôk Lokwanġ. ³⁴ *Loŋ êŋ ma thêlô ewa wainġ ba eyelanġ nôŋ maninġ te halôk ma êv hadêŋ yani ek inum ek miŋ vovanġ bêŋ anôŋ ami. Yani hanum dokte iyom ma hadô. ³⁵ *Êŋ ma thêlô ik yani loŋ hathak a. Vêŋ ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêŋ kwêv lo sôp. ³⁶ Vêŋ ma êlôk êmô ma eyabinġ ininġ ku êŋ. ³⁷ Yani wakadôk vulinġ ma eto abô atu ba idum anêŋ abô ŋama hathak ba eto nena,

ÔPÊNTÊK MA YISU, AVÔMALÔ ISLAEL ININġ KIN

³⁸ *Ma êthôkwêŋ anyô vani lokwanġju havinġ. Êthôkwêŋ yanġ haminġ Yisu banġ vianôŋ, ma yanġ haminġ banġ vikenġ. ³⁹ *Ma avômalô takatu ba elom loŋôndê êŋ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuninġ lenġŋkadôk ⁴⁰ *ba enanġ, “O atu ba honanġ nena tem undininġ Wapômbêŋ anêŋ unyak matherġ ma ondav esak loŋbô êtôm wak lô iyom e? Êŋ ma nêŋ oda bulubinġ! O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakadunġ, e? Êŋ ma otak alovalanġsinġ ma ôlêŋ pik!” ⁴¹ Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabunġ lôk avômalô ininġ ŋê bêŋbêŋ, thêlô enanġ abôma havinġ ba enanġ, ⁴² “Ôŋgô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubinġ, ma donġtum miŋ hatôm nêŋ yanida bulubinġ ami eka? Yani ma Israel ininġ kinġ e? Êŋ ma etak alovalanġsinġ ba êlêŋ pik ek alalô nagê ba nanêŋmimbinġ yani! ⁴³ *Ôpêŋ hêvġhavinġ Wapômbêŋ ba hananġ, ‘Ya Wapômbêŋ anêŋ Nakadunġ’. Yôv! Alalô nagê! Wapômbêŋ lahavinġ nêŋ yani bulubinġ e?” ⁴⁴ Ma anyô kambom ju atu ba iminġ alovalanġsinġ havinġ yani enanġ abôma havinġ.

Yisu hama

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Waklêvôŋ binġ ma momanġininġ hayô pik sapêŋ vôv ba hêk aleba hayô 3 kilok. ⁴⁶ *Habobo 3 kilok ma Yisu halam lôklala nena, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êŋ anêŋ ôdôŋ aêntêk, “Yenanġ Wapômbêŋ, yenanġ Wapômbêŋ, aisê ka hôdô ya?” ⁴⁷ Ma avômalô vi atu ba iminġ loŋ êŋ elanġ abô êŋ ma enanġ, “Yani halam Elia!” ⁴⁸ *Ketheŋ oyanġ ma ŋê êŋ te hi ma hawa kapôk ba hasonġ halôk wainġ maninġ. Ma hathôkwêŋ kapôk êŋ hathak apiyak te ba hêv hadêŋ yani ek inum. ⁴⁹ Ma anyô vi enanġ, “Dô! Alalô nagê vêŋmam! Yakô Elia tem êlêŋ nêŋ yani bulubinġ la?” ⁵⁰ Ma yani halam kaêk lôklala hathak loŋbô ma hatak dahô ba hi ma hama.

⁵¹ *Ma sôp bêŋ atu ba haminġ unyak matherġ ek hayanġ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vulinġ ba hayô vibinġ. Ma duvianġ hayôkwinġ pik ma valu hapupup nenanena. ⁵²⁻⁵³ Ma siô abôlêk hakyav. Ma avômalô matherġ sêbôk atu ba ema ma Wapômbêŋ hik i linġ ba etak siô ma iviyô hathak loŋbô. Ma eyabinġ Yisu anêŋ haviyô hathak loŋbô, êŋ ma thêlô lôkthô i unyak matherġ Jelusalem. Ma avômalô bêŋ anôŋ êyê i. ⁵⁴ Ma anyô vovak laik lôk ŋê vovak takatu ba eyabinġ Yisu êmô êyê duvianġ lôk nôŋ takatu ba habitak. Êŋ ma thêlô êkô kambom ba enanġ nena, “Avanôŋ binġ, ôpêntêk ma Wapômbêŋ anêŋ Nakadunġ anôŋ!”

* 27:34: Sng 69:21 * 27:35: Sng 22:18 * 27:38: Ais 53:12 * 27:39: Sng 22:7; 109:25

* 27:40: Mat 26:61; Jon 2:19 * 27:43: Sng 22:8 * 27:46: Sng 22:1 * 27:48: Sng 69:21

* 27:51: Kis 26:31-33; Hib 10:19-20

55-56 *Ma Malia anêḡ Magadala, ma Malia Jems lo Josep inin talêbô, ma Sebedi anêḡ nakaduḡ luvi inin talêbô, thêlô lôk avi bêḡ anôḡ imin daim dokte ba êyê. Avi takêḡ bôk etak Galili ma evenḡ havinḡ Yisu ek êv yani sa.

Elav Yisu

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

57-58 *Yansinḡ ma anyô lôk valuselenḡ bêḡ te anêḡ Alimatia ba anêḡ athêḡ nena Josep halêm hayê Pailat. Yani bôk halaḡô Yisu anêḡ abô ba hasopa ba intu hi hanaḡ hadêḡ Pailat nena, “Hatôm yanja Yisu anêḡ kupik e?” Êḡ ma Pailat hanaḡ hadêḡ nê vovak ba êv hadêḡ Josep. 59 Ma Josep hawa Yisu linḡkupik ba havuliv sinḡ hathak sôḡ thapuk mabuḡ mavi te. 60 *Ma hawa Yisu linḡkupik ba hi hadô hêk anêḡ siô lukmuk te. Siô êḡ ma elav valu abyarḡ ba epeparḡ ek nedav nê ḡama êndôk. Yôv ma habubi valu bêḡ te ba hik siô abôlêk sinḡ hathak ma hi. 61 Ma Malia anêḡ Magadala, thai lôk Malia yanḡ, êmô saku ma êyê siô êḡ.

Nê vovak eyabinḡ siô

62 Waklavôḡ êḡpôpêk nômkama Sabat lêk hale ba hi yôv. Ma haviyô hayaḡ ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk nê Palisi i ek nêḡê Pailat. 63 *Ma thêlô enaḡ, “Anyô bêḡ, yêlô lenḡhabi nena anyô abôyanḡ atu hamô lôkmala denaḡ ma hanaḡ nena êtôm wak lô, ma tem nijik yani linḡ ba imbiyô esak lonḡbô.

64 “Ba intu nêḡ nê vovak ini ek neyabinḡ siô êtôm wak lô êḡ. Yakô yanida anêḡ nê ku ini neja anêḡ kupik vani ma nesau avômalô nena, ‘Wapômbêḡ lêk hik yani linḡ ba haviyô hathak lonḡbô.’ Abôyanḡ êḡ ma tem kambom anôḡ ek yanḡ môḡ atu.” 65 Êḡ ma Pailat hanaḡ hadêḡ thêlô, “Mavi. Noja nê vovak doho ba unu ek nepesarḡ siô abôlêk êḡ ba majanḡ.” 66 Êḡ ma thêlô i ma ebalanḡ valu atu ba hamô siô abôlêk sinḡ. Yôv ma thêlô enaḡ hadêḡ nê vovak, “Môlô nôḡmô ek noyabinḡ siô êntêk.”

28

Yisu haviyô hathak lonḡbô

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

1 Sabat hale ba hi. Ma sonda êḡ anêḡ wak te môḡ hayô. Lôkbôk momaninḡ ma Malia anêḡ Magadala lôk Malia yanḡ thai i ek nêḡê siô. 2 Ma duviaḡ bêḡ hayô ek malê nena Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te halôk anêḡ lenḡ ba halêm ba habubi valu bêḡ atu vê ma hayô hamô lonḡ ba hamô. 3 Anêḡ thohavloma hatôm damak ma anêḡ kwêv ma thapuk anêḡ dôêḡ. 4 Ma nê vovak êyê ba êkô kambom ba elowalinḡ. Ba êv yak êlôk êk êtôm nê ḡama.

5 Êḡ ma aḡela hanaḡ hadêḡ avi ju êḡ, “Minḡ nôkô ami. Yahayala nena mamu ôbôlêm Yisu, ôpatu ba ik hathak a. 6 *Wapômbêḡ lêk hik yani linḡ yôv ba haviyô hathak lonḡbô hatôm bôk ba hanaḡ. Yani minḡ hêk lonḡ êntêk ami ma lêk hi yôv. Ma nôlêm ek ôḡḡô lonḡ atu ba yani hêk. 7 Mamu kethenḡ ba unu nonaḡ êndêḡ anêḡ nê ku nena, ‘Wapômbêḡ lêk hik yani linḡ hêk ḡama ba haviyô hathak lonḡbô. Ma lêk hamôḡ ek môlô ba hi Galili. Ôyô lonḡ êḡ ma tem nôḡpôm yani.’ Abô êntêk intu yahalêm hathak.”

* 27:55-56: Luk 8:2-3 * 27:57-58: Lo 21:22-23 * 27:60: Ais 53:9 * 27:63: Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21 * 28:6: Mat 12:40; 16:21

⁸ Avi ju êḡ elanô abô êḡ ba êkô, ma donṡtom thai lenḡḡmavi anôḡ havinḡ. Ma thai etak siô ma elanḡvin kethenḡ ba i ek nenanḡ abô êḡ êndêḡ anêḡ ḡê ku. ⁹ Ma Yisu hapôm thai ma hananḡ, “Lôkbôk mavi.” Ma thai i evalonḡ vakapô ma êv yenḡ hadêḡ yani. ¹⁰* Êḡ ma hananḡ, “Mamu minḡ nôkô ami ma unu nonanḡ êndêḡ yenanḡ aiyanḡ thêlô nena ini Galili. Lonḡ êḡ ma tem thêlô nêpôm ya.”

Nê vovak inḡ abôyanḡ

¹¹ Avi ju êḡ evenḡ denanḡ ma ḡê vovak doho eyabinḡ siô êyô Jerusalem. Ma thêlô i hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da ma enanḡ abô hathak duviaḡ lôk anḡela. ¹² Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ ethak donṡtom ma epesanḡ abô ek nênem valuselenḡ bêḡ anôḡ êndêḡ ḡê vovak. ¹³ Ma thêlô enanḡ hadêḡ ḡê vovak nena, “Môlô nonanḡ aêntêk êndêḡ avômalô, ‘Yêlô ek sôm ba athônḡ palinḡ ma Yisu anêḡ ḡê ku êlêm hadêḡ bôlôvônḡ ma ewa anêḡ kupik vani.’” ¹⁴ Ma thêlô enanḡ abô doho havinḡ hadêḡ ḡê vovak nena, “Anyô bêḡ Pailat halanô abô hathak nôm êḡ, ma yêlô tem napesanḡ abô imbinḡ yani ek môlô minḡ nôpôm malainḡ ami.” ¹⁵ Ma ḡê vovak ewa valuselenḡ ma idum hatôm atu ba ḡê bêḡbêḡ enanḡ. Ma abô êḡ intu hi havenḡ Islael inḡ lonḡ sapêḡ ba enanḡ aêḡ aleba lêk.

Yisu hêv ku hadêḡ anêḡ ḡê ku

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

¹⁶* Nê ku lauminḡ ba lahavute i Galili ma êyô dumlolê atu ba Yisu bôk hananḡ yôv nena thêlô ini. ¹⁷ Thêlô êyê Yisu ma êv yenḡ hadêḡ yani. Ma doho êthônḡ palinḡ dokte ba lenḡḡhabi nena, “Êntêk ma Yisu mena mi e?” ¹⁸* Êḡ ma halêm ma hananḡ hadêḡ i, “Wapômbêḡ hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya ek yayabinḡ lenḡ lôk pik lôkthô. ¹⁹* Aêḡ ba môlô unu êtôm pik sapêḡ ma nundum avômalô sapêḡ ba nimbitak êtôm yenanḡ avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ḡanḡ esak Wapômbêḡ lôk Nakadunḡ ma Lovak Matherḡ inḡ athêḡ. ²⁰ Ma nôndônḡ thêlô ek nesopa abô nômbêḡ atu ba bôk yahêv hadêḡ môlô yôv. Odanô! Tem yamô imbinḡ môlô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ endeba pik lo lenḡ anêḡ danḡ.”

* **28:10:** Mat 26:32 * **28:16:** Mat 26:32 * **28:18:** Jon 13:3; Ep 1:20-22 * **28:19:** Mak 16:15-16; Ap 1:8

Abô Mavi atu ba Mak hato Abô môᶇ

Mak hato kapyã êntêk. Yani anêᶇ athêᶇ yaᶇ nena Jon Mak. Yani ma anyô Israeᶇ te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêᶇ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denaᶇ ba intu miᶇ hi haviᶇ Yisu ami. Yani halumbak bêᶇ hamô Jelusalem ba intu halaᶇô abô hathak Yisu (Ap 12:12). Môᶇ anôᶇ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak haviᶇ (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Haverᶇ yam ma Mak hamô haviᶇ Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêᶇ ku lôkthô hathak ma, ba intu hanaᶇ ba Mak hato.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapômbêᶇ anêᶇ Nakaduᶇ ba havalon Wapômbêᶇ anêᶇ lôklokwaᶇ ba hadum nômbithi lomaloma hathak. Ma hato haviᶇ nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malaiᶇ lomaloma hapôm avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Lom, ba intu hato kapyã êntêk ek embatho avômalô êvhaviᶇ loᶇ ek nimiᶇ lôklokwaᶇ. Mak hayê nena Yisu anêᶇ lôklokwaᶇ ma bêᶇ anôᶇ ba hamôᶇ ek Sadaᶇ anêᶇ.

Hato kapyã êntêk hadêᶇ sondabêᶇ 55 mena 65 AD la.

*Jon anyô hathik ᶇaᶇ hapôpêk Yisu anêᶇ loᶇôndê
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17; Jon 1:19-28)*

¹ Abô Mavi êntêk ma hathak Wapômbêᶇ nakaduᶇ Yisu Kilisi.

² Hatôm plopet Aisaia bôk hato aêntêk,

“Ondaᶇô! Tem yanêᶇm yenaᶇ anyô ku te ek enja abô êmôᶇ ek o, ôpêᶇ tem êpôpêk anêᶇ loᶇôndê.

Malakai 3:1

^{3*} Kaêk te halam haverᶇ loᶇ thiliv nena,

‘Nôpôpêk loᶇôndê ek Anyô Bêᶇ êlêm,

ma nopesaᶇ ba imbitak thêthôᶇ ek yani.’ ”

Aisaia 40:3

^{4*} Aêᶇ ba Jon anyô hathik ᶇaᶇ habitak anêᶇ loᶇ thiliv ba hanaᶇ ek avômalô nede kapôlôᶇiᶇ liliᶇ ba nisik ᶇaᶇ ek Wapômbêᶇ nêᶇ iniᶇ kambom vê. ⁵ Êᶇ ma avômalô Judia lo Jelusalem sapêᶇ ibi thêthô ba i hadêᶇ yani ek enaᶇ iniᶇ kambom bêᶇ. Ma Jon hathik i halôk ᶇaᶇ Jolodaᶇ. ^{6*} Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesaᶇ hathak bok kamel vuluk ma havak bokᶇgôp epesaᶇ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayaᶇ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ^{7*} Ma hanaᶇ nena, “Ôpatu ba tem embenᶇ ya yam anêᶇ lôklokwaᶇ ma bomaᶇ ek yenaᶇ. Yani ma anyô lôk athêᶇ bêᶇ ma ya yaônalôk ba intu miᶇ hatôm yakôm ba yapole anêᶇ vakapô bokᶇgôp anêᶇ yak vê ami. ⁸ Yahathik môlô hathak ᶇaᶇ. Ma donᶇtom yani tem isik môlô esak Lovak Matheᶇ.”

*Jon hathik Yisu
(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34)*

⁹ Wak te ma Yisu hatak Nasalet anêᶇ Galili ba halêm ma Jon hathik yani halôk ᶇaᶇ Jolodaᶇ. ¹⁰ Yisu haviyô anêᶇ ᶇaᶇ kapô ma hayê leᶇ hakyav ma Lovak Matheᶇ halôk ba halêm ek yani hatôm menak bôbô. ^{11*} Ma abô te

* **1:3:** Ais 40:3 * **1:4:** Ap 13:24; 19:4 * **1:6:** 2Kin 1:8; Mat 11:8 * **1:7:** Ap 13:25 * **1:11:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7

halêm anêḡ leḡ nena, “O ma yenaḡ Okna atu ba yalenḡhavinḡ. Yalenḡmavi anôḡ hathak o.”

Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom
(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹²Ma kethenḡ oyaḡ ma Lovak Mathenḡ hêv Yisu vê hi loḡ thiliv. ¹³*Yisu hamô loḡ êḡ hatôm wak 40, êḡ ma Sadaḡ hayô ba halôk yani la. Yani hamô havinḡ alim bomaḡ ma aḡela eyabinḡ yani.

Yisu anêḡ ku môḡ
(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

¹⁴*Etak Jon halôk koladôḡ, êḡ ma Yisu hi Galili ma hanaḡ Wapômbênḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ nena, ¹⁵*“Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbênḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak lêk habobo. Aêḡ ba node kapôlômim liliḡ lôk nôñemimbinḡ Wapômbênḡ anêḡ Abô Mavi!”

Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani
(Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

¹⁶Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêḡ daḡ ma hayê Saimon lo yaḡ Andulu. Thai ma ḡê ik alim ba lêk ekaliv yakseḡ havenḡ. ¹⁷Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai, “Mamu nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôv alim halôk yakseḡ.” ¹⁸Kethenḡ oyaḡ ma thai êdô ininḡ yakseḡ hamô ma esopa yani.

¹⁹Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô ininḡ yeḡ ma idu ininḡ yakseḡ titip. ²⁰Hayê thai ma halam, êḡ ma êdô lambô Sebedi hamô yeḡ havinḡ anêḡ ḡê ku, ma i esopa yani.

Yisu hêv ḡḡok vé
(Luk 4:31-37)

²¹Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yeḡ ma hadôḡ avômalô. ²²*Thêlô elañô anêḡ abô ba esonḡ kambom ma leḡḡḡhabi nena yani miḡ hadôḡ i hatôm ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ ami. Mí, hadôḡ i hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ. ²³Ma anyô te hamô unyak yeḡ êḡ ba ḡḡok lelaik hamô havinḡ yani. Ma halam nena, ²⁴*“Yisu anêḡ Nasalet, hólêm ek udum malê êndêḡ yêlô? Hólêm ek umbulinḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbênḡ anêḡ Anyô Mathenḡ.”

²⁵Êḡ ma Yisu hathaḡ ḡḡok êḡ ba hanaḡ, “O bônôḡ ma otak ôpêntu!” ²⁶*Ma ḡḡok lelaik êḡ hayôkwîn ôpêḡ kambom anôḡ ba hanḡgaliak ma hatak ôpêḡ ba hi.

²⁷Ma avômalô sapêḡ esonḡ kambom ba enaḡ hadêḡ i, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hadôḡ auk lukmuk hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ. Ma hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ ḡḡok lelaik ma elañô anêḡ abô ba esopa.” ²⁸*Ma abô hathak Yisu halaḡvinḡ haveḡ Galili ininḡ loḡ sapêḡ.

Yisu hadum avômalô lijinḡ bêḡ anôḡ mavi
(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹Ma Yisu thêlô etak unyak yeḡ, ma i Saimon lo Andulu ininḡ unyak. Ma Jems lo Jon i ivinḡ. ³⁰Êyô unyak, ma enaḡ hadêḡ Yisu nena Saimon yaḡavi

* 1:13: Sng 91:11-13 * 1:14: Mak 6:17 * 1:15: Mat 3:2 * 1:22: Mat 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7 * 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mat 4:24

hapôm lijij vovañ ba hêk. ³¹ Ma Yisu hi hadêñ avi êñ ma havalon baj ma hadadi haviyô. Êñ ma lijij hatak yani ma hapôpêk nô m ek thêlô.

³² Wak halôk abuk ma avômalô ewa nê lôk lijij lôk nê takatu ba ngôk habulin i ba êlêm ek Yisu. ³³ Lôk avômalô malak lôñ êñ sapêñ êlêm ivin ba êmô unyak anêñ piklêvôn. ³⁴* Êñ ma Yisu hadum avômalô lôk lijij lomaloma bêñ anôn mavi. Ma hêv ngôk bêñ anôn vê havin. Ngôk takêñ eyala nena yani intu opalê ba minj hatak i ek nenanj abô ami.

Yisu da hi loñ thiliv ek eteñ mek

(Luk 4:42-44)

³⁵* Lôkbôk momanjiniñ mi ma Yisu haviyô ba hi loñ thiliv ek eteñ mek. ³⁶ Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani havenj. ³⁷ Êpôm yani ma enañ, “Avômalô sapêñ êbôlêm o havenj.”

³⁸ Ma Yisu hanaj, “Alôana buyañ. Alôana malak lôñ takatu ba hamô habobo ek yanaj Wapômbêñ anêñ abô êndêñ i imbinj. Hathak ôdôn êñ iyom intu yahalêm.” ³⁹* Ma Yisu havenj Galili inin loñ sapêñ ma hanaj Wapômbêñ anêñ abô hamô inin unyak yeñ lôk hêv ngôk bêñ anôn vê hêk avômalô.

Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi

(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadôn lêlô ma habui hadêñ Yisu ba hanaj, “Hathak oda anêm lemhavenj, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”

⁴¹ Ma Yisu lahiki hathak ôpêñ ba hatak baj hayôhêk yani ma hanaj, “Yalenj havin. Umbitak mabun mavi.” ⁴² Êñ ma palê lepla êñ hayôv ma linjkupik habitak mabun mavi.

⁴³ Ma Yisu hêv ôpêñ ba hi kethen ma hanaj lôklokwanj hadêñ yani nena, ⁴⁴* “Minj onaj nô m êñ bêñ êndêñ avômalô vi ami. Nu êndêñ nê êbôk da ma nungwik o thô êndêñ i iyom. Ma osopa balabunj atu ba Mose bôk hato ba nê m da ek nê êbôk da nêgê o nena lêk hubitak mabunj.” ⁴⁵ Ma donjom ôpêñ minj hasopa Yisu anêñ abô thêthôn ami. Mi, hanaj bêñ ba abô êñ hi mayaliv. Ba intu Yisu minj hatôm ni lomalak nenanena ami. Mi, hi havenj loñ thiliv, ma avômalô êlêm anêñ luvuluvu ba êyô ek nêgê yani.

2

Yisu hadum anyô havuvinj te mavi

(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Kapaneam hathak lonjô ma avômalô elañ nena Yisu lêk hayô anêñ loñ. ² Êñ ma avômalô bêñ anôn êlêm ba êmô unyak kapô êñ aleba putup, ma unyak abôlêk putup aêñ iyom. Ma Yisu hanaj Wapômbêñ anêñ abô hadêñ i. ³ Ma anyô doho ewa anyô havuvinj te ba êlêm ma anyô ayova evak. ⁴ Avômalô bêñ anôn ba loñ putup ba minj hatôm neja ôpêñ ba ini unyak kapô ek Yisu ami. Ba ethak unyak vôn ba êngô unyak vôn abyañ ma êlêlô ôpêñ halôk yê m aleba habup ek Yisu. ⁵ Yisu hayê thêlôninj êvhavin, ma hanaj hadêñ anyô havuvinj atu nena, “Yenanj okna, lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê.”

* **1:34:** Mak 3:10-12 * **1:35:** Mat 14:23; Mak 6:46 * **1:39:** Mat 4:23; 9:35 * **1:44:** Wkp 14:1-32

⁶ Ma nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho êmô havinŋ ba lenŋinŋhabi nena, ⁷ “Aisé ka ôpêntêk hanaŋ aêŋ? Ôpêŋ hasoŋ nena yani ma Wapômbêŋ e? Anyô late miŋ hatôm nêmbom vê ami ma Wapômbêŋ iyom.”

⁸ Yisu hayala thêlôninŋ auk ba hanaŋ nena, “Aisé ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? ⁹ Abô alê intu vumvum ek yanaŋ êndêŋ anyô havuviŋ êntêk: ‘Lêk yahêv anêmbom sapêŋ vê’ mena ‘Umbiyô onja anêmbom yêmba ombenŋ.’ ¹⁰ Aêŋ ba tem yangik thô êndêŋ môlô nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ athêŋ ma bêŋ ba hatôm nêmbom vê.” Êŋ ma hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu aêntêk, ¹¹ “Yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô umiŋ ma onja anêmbom yêmba nu anêmbom unyak.” ¹² Êŋ ma ôpêŋ haviyô anêŋ avômalô malêvôŋ ma hawa anêŋ yêmba hale yaiŋ ba hi. Avômalô esoŋ kambom ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ, “Yêlô miŋ bôk ayê nômlate aêntêk ami!”

Yisu dalam Livai

(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Ma Yisu hatup hi kasukthôm anêŋ danŋ. Ma avômalô bêŋ anôŋ êyô ma yani hadôŋ i. ¹⁴ Yani habup hathak ma hayê Livai, Alpius nakaduŋ hamô unyak ewa takis. Ma hanaŋ, “Ôlêmbom osopa ya.” Êŋ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁵ Yisu hayaŋ nômbom haviŋ Livai hamô anêŋ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêŋ anôŋ êyô eyaŋ nômbom haviŋ yani lôk anêŋ nê ku ek malê nena thêlô bêŋ anôŋ esopa Yisu. ¹⁶ *Ma Palisi doho atu ba nê lôkauk hathak abô balabuŋ êyê ma enaŋ hik anêŋ nê ku liŋ, “Yisu hayaŋ nômbom haviŋ nê ewa takis lôk nê idum kambom eka?”

¹⁷ Yisu halaŋô iniŋ abô ma hanaŋ, “Nê lôk liŋinŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê liŋinŋ mi ma mi. Ma aêŋ iyom yahalêmbom ek yandambom nê takatu ba idum kambom. Ma miŋ yahalêmbom ek yandambom nê thêthôŋ ami.”

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobombom evak balabuŋ ek nômbom

(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Wak te ma Jon anêŋ nê ku lôk Palisi esopa iniŋ kobombom evak balabuŋ ek nômbom ek lenŋinŋhabi Wapômbêŋ. Ma avômalô doho êyô ek Yisu ma enaŋ hik liŋ, “Jon lo Palisi iniŋ nê ku evak balabuŋ ek nômbom ma anêmbom ma mi eka?”

¹⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nômbom lôk lenŋinŋmavi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ ek nômbom ami. ²⁰ Ma donŋtom haveŋ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ nê môlô tem nembak balabuŋ ek nômbom.”

²¹ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêŋ abyany sinŋ esak ami. Hadumbom aêŋ ma tem sôp lukmuk buêŋ êmô sôp bô kisi. Êŋ ma tem itip bêŋ. ²² Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epesaŋ hathak bôk kupik bô e? Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbulinŋ bôk kupik bô atu ba bôk thektheke ba tem ipup ba waiŋ enŋgasô ni. Ba intu othak ôkê waiŋ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk waiŋ miŋ enŋgasô ni ami.”

Yisu ma Sabat anêŋ alay

(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Sabat te ma Yisu lôk anêŋ nê ku i everŋ ku kapô te, ma nê ku ewa wit doho ek nejaŋ. ²⁴ *Ma Palisi enaŋ hadêŋ Yisu, “Ondaŋô! Abô balabuŋ hanaŋ nena

* 2:16: Mat 11:19 * 2:24: Lo 23:25

Sabat ma miñ hatôm nandum ku ba naja nô m ek nanḡan ami. Ma doḡtom anêm ñê ku ibuliñ waklavôñ êñ!”

²⁵*Ma Yisu hanañ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêñ ñê môlô ema kisi ba idum e? ²⁶*Sêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô bêñ habôk da, ma Devit habitak hayô Wapômbêñ anêñ unyak mathen kapô ma hayañ polom atu ba mathen anôñ. Polom êñ ma ñê êbôk da iyom iniñ ek nejañ ba intu habuliñ abô balabuñ buêñ. Ma doḡtom Devit hayañ doho ma hêv doho hadêñ anêñ ñê takatu ba iviñ yani ba eyañ.”

²⁷*Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Wapômbêñ hapesañ Sabat ek nêm avômalô sa ma miñ hapesañ avômalô ek Sabat eyabiñ i ami. ²⁸Aêñ ba Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma Sabat anêñ Alañ.”

3

Sabat ma Yisu hadum anyô bañ hatyôk te mavi (Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹Ma Yisu habitak hayô unyak yeñ kapô hathak loñbô. Ma anyô bañ hatyôk te hamô unyak êñ kapô. ²Ma ñê takatu ba êbôlêm loñôndê ek nenañ Yisu bêñ êmô ma ititiñ yani nena tem indum ôpêñ mavi êndêñ Sabat mena mi e? ³Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ôpatu ba bañ hatyôk nena, “Umbiyô umiñ ek avômalô sapêñ nêgê o.”

⁴*Vêm ma hanañ hik thêlô liñ nena, “Alalô hatôm nandum malê ek nasopa balabuñ Sabat? Hatôm alalô nandum mavi mena nandum kambom? Hatôm alalô nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nanḡik i vônô?” Ma doḡtom sapêñ bônôñ.

⁵Ma Yisu lamaniñ ba hatitiñ i hawê havenñ lôk lamalaiñ hathak thêlô evaloñ kapôlôñiñ loñ. Êñ ma hanañ hadêñ ôpatu, “Oto bahem.” Ma ôpêñ hato bañ ma bañ êñ habitak mavi hathak loñbô. ⁶*Yôv ma Palisi ethak doḡtom haviñ avômalô Israeñ vi atu ba esopa Helot. Ma evak abô ek nêpôm loñôndê te ek nijik Yisu vônô.

Avômalô bêñ anôñ esopa Yisu (Mat 12:15-16; Luk 6:17-19)

⁷Yisu lôk anêñ ñê ku etak loñ êñ ba i kasukthôm anêñ dañ ma avômalô Galili bêñ anôñ esopa yani. ⁸Avômalô anêñ Judia ma Jusalem lo Idumia ma ñañ Jolodañ vi lôk Taia ma Saidon, bêñ anôñ elañô nô m takatu ba Yisu hadum ba intu êlêm ek nêgê yani. ⁹Ma Yisu hayê avômalô bêñ anôñ ba hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena nêpôm yeñ te yapiñ ek avômalô ekalabu yani siñ ma esak yeñ êñ ba ni êmô. ¹⁰*Ek malê nena bôk hadum avômalô lôk lijiñ bêñ anôñ mavi ba avômalô takatu ba idum lijiñ denañ intu lôklokwañ ek nêsôm yani. ¹¹*Ma ñgôk lelaik takatu êyê yani ma êv yak êlôk êk yani ma ba elañ lôklala nena, “O ma Wapômbêñ anêñ Nakaduñ.” ¹²*Ma doḡtom Yisu hanañ lôklokwañ hadêñ thêlô ek miñ nenañ yani bêñ êndêñ anyôla ami.

Yisu dalam ñê ku laumiñ ba lahavuju (Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

* 2:25: 1Sml 21:1-6 * 2:26: Wkp 24:5-9 * 2:27: Lo 5:14 * 3:4: Luk 14:3 * 3:6: Mat 22:15-16 * 3:10: Mat 14:36 * 3:11: Luk 4:41 * 3:12: Mak 1:34

13 Ma Yisu hathak dum te ba hi ma halam nê takatu ba yani lahaviņ ba i hadêņ yani. 14 Ma habi baņ hayô hamiņ anyô hatôm laumiņ ba lahavuju ma halam i nena aposel. Yani hatak i ek nê môm imbiņ yani lôk nê m i ba ini ek nenaņ Wapômbêņ anêņ abô bêņ. 15 Ma yani lahaviņ nê m lôklokwaņ êndêņ thêlô ek nê nê m ngôk lomalomoma vê. 16 *Êntêk ma anyô laumiņ ba lahavuju takatu ba Yisu halam i. Saimon atu ba halam nena Pita ma 17 *Jems lo yaņ Jon, thai iniņ lambô ma Sebedi. Ma halam i nena Boanegis. Boanegis anêņ ôdôņ nena Kakalu anêņ Nali. 18 Ma Andulu lôk Pilip ma Batolomiu lo Matyu ma Tomas lo Jems Alpius nakaduņ ma Tadius lôk Saimon anyô Selot* te 19 ma Judas Iskaliot, ôpatu vê m ma hanaņ Yisu bêņ.

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

20 Ma Yisu lôk anêņ nê ku êyô unyak te kapô ma avômalô bêņ anôņ êyô ba ekalabu thêlô siņ hathak loņbô aleba miņ hatôm nejaņ nôm ami. 21 Ma Yisu anêņ avômalô elañô abô hathak nôm êņ ma êlê m ek neja yani ba ini neyabiņ ek malê nena avômalô enañ nena anêņ auk lêk molo.

22 *Nê lôk kauk hathak abô balabuņ anêņ Jelusalem êlôk ba êlê m ma enañ, “Belsebul* hamô haviņ yani! Ba intu hêv ngôk vê hathak ngôk iniņ anyô bêņ Belsebul anêņ lôklokwaņ.”

23 Ma Yisu halam thêlô êlê m ethak doņtom ma hanaņ abô loņ kapô doho hadêņ i. “Sadaņ hatôm nê m Sadaņ vê e? 24 Mi, avômalô loņ bêņ te evaki vose hi ôdôņ ju, êņ ma tem nê nê m yak. 25 Lôk avômalô ôdôņ te evaki vose hi ôdôņ ju, êņ ma tem nê nê m yak aêņ iyom. 26 Ba intu Sadaņ hik vovak haviņ yanida ba havaki vose hi ôdôņ ju, êņ ma tem yani nê m yak ba tem miņ ê m ô ami. 27 Odaņô abô yaņ imbiņ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwaņ yaņ anêņ unyak kapô ba enja anêņ nô mkama vani e? Mi anôņ! Ôpêņ embalon anyô lôklokwaņ êņ ba ekak loņ am, êņ ma yani hatôm enja anêņ nô mkama vani. 28 Yanaņ avañôņ êndêņ mômlo nena Wapômbêņ tem nê m avômalô iniņ kambom lomalomoma lôk abô ma takatu ba enañ vê. 29 Ma doņtom anyôla hayê Lovak Matherņ anêņ ku ba hanaņ abô ma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêņ anêņ ku’, êņ ma Wapômbêņ miņ hatôm nê m kambom êņ vê êņjêk ôpêņ ami. Ma mi. Anêņ kambom êņ tem êņjêk thêthô.”

30 Yisu hanaņ abô takêņ hathak nê takatu ba enañ nena ngôk lelaik hamô haviņ yani.

Yisu anêņ talêbô lôk iviyaņ

(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 *Ma Yisu anêņ talêbô lôk iviyaņ êyô imiņ yaņ ma êv anyô te ba hi ek enañ êndêņ Yisu nena êlê m yaņ. 32 Avômalô bêņ anôņ lêk ekalabu yani siņ ba enañ, “Lemtambô lôk mômloviyaņ imiņ yaņ ba lenjiņhaviņ nêgê o.”

33 Ma Yisu hanaņ hik liņ, “Opalê intu yenaņ wakatik lôk aiyaņ thêlô?”

34-35 Ma Yisu hayê avômalô nô mbêņ atu ba ekalabu yani siņ ma hanaņ, “Avômalô takatu ba esopa Wapômbêņ anêņ lahaviņ, intu yenaņ wakatik lôk aiyaņ ma livôņ thêlô. Ba intu mômlo êntêk ma yenaņ wakatik lôk aiyaņ thêlô.”

* **3:16:** Jon 1:42 * **3:17:** Luk 9:54 * **3:18:** Selot anêņ ôdôņ nena anyô atu ba hapôlik hathak Lom iniņ gavman ek miņ eyabiņ avômalô Israel ami. * **3:22:** Mat 9:34; 10:25 * **3:22:** Belsebul ma Sadaņ anêņ athêņ yaņ. * **3:31:** Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14

4

*Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yanvêk
(Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)*

1 *Ma Yisu hadôŋ avômalô hathak loŋbô hamô kasukthôm anêŋ dan. Ma avômalô bêŋ anôŋ ekalabu yani siŋ ba intu hathak yeŋ te ba hi hamô kasuk habobo liŋdan ma avômalô imiŋ liŋdan hapup hathak. 2 *Ma hadôŋ thêlô hathak abô loŋ kapô bêŋ anôŋ. Ba hanan nena, 3 “Odanô! Anyô te hi hapaliv anêŋ yanvêk halôk anêŋ ku. 4 Yani hapaliv yanvêk takêŋ ma vi halôk loŋôndê. Êŋ ma menak êpôm ba eyan. 5 Ma doho halôk valu kikiŋ ba intu hapup kethen ek malê nena pik dokte iyom. 6 Ma donjom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêŋ ŋgalôk ma bidonna. 7 Ma vi halôk loŋ yak lôkmanŋiŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yanvêk takêŋ vôv. Ba intu miŋ yanvêk êŋ hik anôŋ ami. 8 Ma donjom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêŋ ba hik anêŋ anôŋ. Vi hatôm 30, ma vi 60, ma vi 100.”

9 Yôv ma Yisu hanan hadêŋ thêlô, “Môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô!”

10 Avômalô nômbêŋ atu etak Yisu ba i, êŋ ma yani lôk anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju ma avômalô takatu ba even haveŋ yani iyom intu thêlô êmô. Ma thêlô enaŋ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô takatu ba yani hanan anêŋ ôdôŋ.

11 Ma Yisu hanan, “Wapômbêŋ lêk hêv anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ lôkliŋyak hadêŋ môlô. Ma donjom avômalô vi atu ba êmô yaiŋ ek anêŋ loŋ lôkliŋyak, thêlô ethak elanô abô êŋ hathak abô loŋ kapô iyom. 12 *Aêŋ ba, “thêlô tem nêgê bêŋ anôŋ, ma donjom tem miŋ neyala ami.

Ma tem nedarô abô bêŋ anôŋ,

ma donjom tem miŋ neyala abô takêŋ anêŋ ôdôŋ ami.

Yakô thêlô nede kapôlôŋiŋ liliŋ,

ma Wapômbêŋ nêmiŋ inŋ kambom vê.’”

Aisaia 6:9-10

13 Ma Yisu hanan hadêŋ thêlô, “Môlô miŋ oyala abô loŋ kapô êntêk ami e? Aêŋ ba tem môlô noyala abô loŋ kapô yan aisé? 14 Anyô atu ba havatho yanvêk, êŋ ma hatôm yani havatho Wapômbêŋ anêŋ abô. 15 Ma avômalô vi ma êtôm yanvêk atu ba epaliv halôk loŋôndê. Thêlô êŋ elanô Wapômbêŋ anêŋ abô. Ma donjom kethen oyan ma Sadan hayô ba hêv abô takatu ba evatho halôk thêlô kapôlôŋiŋ vê. 16 Ma avômalô vi ma hatôm yanvêk epaliv halôk valu kikiŋ. Thêlô elanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba êvhaviŋ kethen lôk lenŋmavi.

17 Ma donjom miŋ habi ŋgalôk ami ba intu imiŋ vauna iyom. Ek malê nena malain lôk vovan hapôm thêlô hathak Wapômbêŋ anêŋ abô, êŋ ma etak inŋ êvhaviŋ kethen oyan. 18 Ma avômalô vi êtôm yanvêk epaliv halôk loŋ yak lôkmanŋiŋ kapô. Avômalô takêŋ elanô Wapômbêŋ anêŋ abô, 19 *ma donjom thêlô lenŋhiki bêŋ anôŋ hathak inŋ lôkmala pik êntêk lôk valuselen ma malenŋkiliŋ hathak nômkama lomaloma. Auk takêŋ intu hasivun Wapômbêŋ anêŋ abô ba thêlô miŋ ik inŋ anôŋ ami. 20 Ma avômalô vi ma êtôm yanvêk epaliv halôk pik mavi. Thêlô elanô ba evalon loŋ hêk thêlôniŋ kapôlôŋiŋ. Doho inŋ anôŋ atu ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma doho hatôm 100.”

*Êthôkwêŋ atum hamin ek nêmiŋ deda
(Luk 8:16-18)*

* 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3 * 4:2: Mat 13:34; Mak 4:33-34 * 4:12: Ap 28:26-27 * 4:19: Mat 19:23-24

21 *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Môlô othak ôtôm atum ba osorŋ halôk uŋ kapô mena uvuŋ hamô loŋ kapô e? Mi, môlô ôtôm ba ôthôkwêŋ liŋ hamiŋ.

22 *Nôm kama nômbêŋ atu ba hamô loŋ kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak yaiŋ. Ma nômkama takatu ba anyô havuŋ hêk loŋ kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak deda. 23 O anyô lôk lemôndôŋ ma ondanô abô êntêk.”

24 *Vêm ma Yisu hanaŋ, “Lemimimbi abô takatu ba yahanaŋ katô. Ma olaŋô mavi, êŋ ma tem noyala katô anôŋ lôk noja auk mavi bêŋ anôŋ imbiŋ.

25 *Ôpatu ba halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma tem Wapômbêŋ nêŋ auk bêŋ anôŋ êndêŋ yani. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ami, anêŋ auk mavi atu ba bôk hamô haviŋ yani, Wapômbêŋ tem nêŋ vê.”

Abô loŋ kapô hathak yanvêk halumbak bêŋ

26 Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yanvêk halôk anêŋ ku kapô. 27 Ma hêk hadêŋ bôlôvôŋ ma haveŋ hadêŋ lôkwak. Ma doŋtom yanvêk da hapup ba habitak bêŋ, ba anyô êŋ miŋ hayala ami. 28 Pik da hadum ku ba yanvêk êŋ hapup ba livuk habitak ma habi ŋauŋ ba hik va hayô hamô. 29 *Ma nôŋ takêŋ hapôpêk i, êŋ ma anyô êŋ hawa biŋ ba hale anôŋ hathak ek malê nena waklavôŋ neja anôŋ hayô.”

Abô loŋ kapô hathak ava yaôna

(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)

30 Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ aisê esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ek nêŋ auk êndêŋ môlô? Lôk abô loŋ kapô alê yan intu tem yanaŋ? 31 Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm ava yaônate ba havatho halôk anêŋ ku. Ava êŋ ma yaôna lôk. 32 Ma doŋtom hapup ba habitak alokwaŋ daim ba hamôŋ ek nômkama ku kapô vi. Alokwaŋ êŋ anêŋ thaŋaŋ ma bêŋ ba intu loŋ kapô mavi ek menak nedav iniŋ unyak êndôk ba nêŋmô.”

Yisu hanaŋ abô loŋ kapô iyom

(Mat 13:34-35)

33 Ma Yisu hathak hanaŋ abô loŋ kapô bêŋ anôŋ aêŋ iyom hadêŋ avômalô. Ma hadôŋ thêlô hatôm thêlôda iniŋ auk eyala nômkama. 34 Avômalô bêŋ anôŋ êmô haviŋ yani, êŋ ma hathak hadôŋ i hathak abô loŋ kapô iyom. Ma yanida lôk anêŋ ŋê ku iyom êmô, êŋ ma hanaŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ hadêŋ i.

Yisu hanaŋ ba lovak bêŋ hama

(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Wak êŋ anêŋ yaŋsiŋ habôk ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” 36 Êŋ ma thêlô etak avômalô nômbêŋ atu ma ethak yeŋ atu ba Yisu hamô ba i. Ma yeŋ doho i haviŋ. 37 Êŋ ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô ba hayuv ŋaŋ ba ŋaŋ hanŋasô halôk yeŋ kapô ba hadum ek êmô yeŋ sesoŋ. 38 Yisu hayô hêk kwalim te hêk yeŋ layuk ba hêk sôm. Êŋ ma anêŋ ŋê ku êyô ik liŋ ba enaŋ, “Kêdôŋwaga, ŋaŋ tem endok alalô. Ma hosor nena êŋ ma nôŋ oyaŋ e?”

39 Êŋ ma Yisu haviyô ma hathaŋ ŋaŋ budum lôk lovak ba hanaŋ nena, “Nôŋgwêk yaô ma ômô tiŋiŋ!” Yôŋ ma lovak hama ma ŋaŋ hêk labalina.

40 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Môlô ôkô eka? Miŋ ôêhvaviŋ ami denaŋ e?”

* 4:21: Mat 5:15; Luk 11:33 * 4:22: Mat 10:26; Luk 12:2 * 4:24: Mat 7:2 * 4:25: Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 * 4:29: Jol 3:13; ALK 14:15

41 Ma nê êḡ elowaliḡ kambom ba enaḡ hik thêlôda liḡ, “Yani ma opalê ba intu ḡaḡ lo lovak elanô anêḡ abô ba esopa.”

5

Yisu hêv ḡḡok kambom vê hêk anyô te

(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

1 Yisu lôk anêḡ nê ku i kasukthôm vi tuvulu ma êyô avômalô Gelasa iniḡ pik. 2 Ma yeḡ hathak liḡ ma Yisu habup pik. Êḡ ma anyô lôk ḡḡok lelaik te halêm anêḡ siô ba hi hadêḡ Yisu. 3 Yani hathak hamô siô ma miḡ hatôm anyô late embalonḡ yani lonḡ ami. Ma miḡ hatôm nekak yani lonḡ esak seḡ ami. 4 Bôk evalonḡ yani lôbôlônḡ ba ekak va lobanḡ lusu hathak seḡ ma donḡtom hathô seḡ êḡ kisi. Anyô late miḡ hatôm embalonḡ ôpêḡ ba êmô tinḡḡ ami, milôk. 5 Ma wak lo bôlôvônḡ sapêḡ ma hamô ba havenḡ siô lo dum ma hanḡgaliak ba hanḡgothe liḡkupik hathak valu.

6 Yani hayê Yisu halêm daim denaḡ, ma halanḡviḡ ba hi hadêḡ Yisu ma halek vadônḡ lêlô hamô Yisu ma. 7-8 *Ma Yisu hananḡ hadêḡ ôpêḡ, “ḡḡok lelaik, otak ôpêntêk ba nu.” Ma anyô lôk ḡḡok êḡ dalam lôklala bomanḡ, “Yisu, Wapômbêḡ Leḡ Anônḡ Biḡ anêḡ Nakadunḡ, hôlêm ek undum malê êndêḡ ya? Esak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ miḡ nêḡ vovaḡ êndêḡ ya ami!”

9 Êḡ ma Yisu hananḡ hik ôpêḡ liḡ, “Anêḡ athêḡ nena?”

Ma ôpêḡ hananḡ, “Yenaḡ athêḡ nena Nê Vovak Lubunḡlubunḡ, ek malê nena yêlô ma bêḡ anônḡ.” 10 Ma yani hatenḡ Yisu lôbôlônḡ nena miḡ nêḡ thêlô vê êḡḡek lonḡ êḡ ami.

11 Bok bêḡ anônḡ eyanḡ nôḡ êmô dum te habobo lonḡ êḡ. 12 Ma ḡḡok takêḡ enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Nêḡ yêlô vê ni êndôk bok takêḡdaku kapô.” 13 Êḡ ma Yisu halôk ba hêv thêlô vê i êlôk bok takêḡ kapô. Ma bok takêḡ elanḡviḡ kethenḡ ba i hadêḡ lonḡ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ḡaḡ halok sapêḡ vônô. Bok takêḡ ma hatôm 2,000.

14 Ma nê takatu ba eyabiḡ bok êsôv ba i enaḡ bêḡ havenḡ malak bêḡ lôk lonḡ yaô nenanaḡ haviḡ. Êḡ ma avômalô i ek nêḡê nôḡ atu ba lêk habitak. 15 Thêlô êyô ma êyê ôpatu ba bôk ḡḡok lubunḡlubunḡ êmô iviḡ yani lêk hapuk sôp ma anêḡ auk mavi ba hamô tinḡḡ. Êḡ ma thêlô êkô kambom. 16 Ma nê takatu ba êyê nôḡ êḡ enaḡ abô hadêḡ avômalô hathak malê atu hapôm anyô lôk ḡḡok êḡ ma enaḡ hathak bok takatu ba elok ḡaḡ ba ema haviḡ. 17 Êḡ ma avômalô etenḡ Yisu lôklokwanḡ ek etak thêlônḡḡ lonḡ ba ni buyanḡ.

18 Yôv ma Yisu hathak yeḡ, ma anyô atu ba ḡḡok bôk hamô haviḡ yani hapetenak nena, “Hatôm yasôk imbiḡ o e?” 19 Ma donḡtom Yisu miḡ halôk hathak ôpêḡ anêḡ abô ami ba hananḡ nena, “Nu anêḡ unyak lôk anêḡ avômalô. Ma onanḡ êndêḡ thêlô esak nômbêḡ atu ba Anyô Bêḡ hadum hathak o lôk hêv anêḡ lahaviḡ hadêḡ o.” 20 Êḡ ma ôpêḡ havôhi anêḡ lonḡ ma hananḡ hathak nômbêḡ atu ba Yisu hadum hadêḡ yani havenḡ malak laumiḡ atu ba hamô Dekapolis kapô. Ma avômalô lonḡ êḡ sapêḡ elanḡ ba esonḡ kambom.

Avena ḡama lôk avi liḡḡ

(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Yisu hathak yeḡ ba hi liḡdanḡ vi tuvulu hathak lonḡbô. Yani hamiḡ liḡdanḡ, ma avômalô bêḡ anônḡ isup i ethak donḡtom ba ekalabu yani siḡ. 22 Ma anyô

* 5:7-8: Mak 1:24

bêḡ hayabin unyak yeḡ te halêm, anêḡ athêḡ nena Jailus. Yani hi hayê Yisu ma hêv yak halôk Yisu va luvi. ²³ Ma hapetenak nena, “Yenaḡ avena tem ema. Ma hatôm ôlêm ba otak bahem êyôḡḡêk yani ek imbitak mavi ba êmô lôkmala e?” ²⁴ Êḡ ma Yisu hi havinḡ yani.

Ma avômalo bêḡ anôḡ esopa yani ba ekalabu yani sinḡ. ²⁵ Avi te hamô loḡ êḡ ba hapôm lijinḡ thalalenḡ halom hatôm sondabêḡ lauminḡ ba lahavuju. ²⁶ Dokta bêḡ anôḡ idum ek nêḡnêḡ yani sa ma doḡtom miḡ êtôm ami ma êv vovanḡ iyom. Avi êḡ hêv anêḡ valu lôkthô hadêḡ thêlô, ma doḡtom lijinḡ êḡ miḡ hakapok dokte ami ma halom hêk denaḡ. ²⁷ Ma bôk halanḡ abô hathak Yisu, ba intu halôk avômalo nômbêḡ êḡ kapô ma havenḡ Yisu yam ba hasôm anêḡ sôp danḡ. ²⁸ Yani lahabi nena, “Yambaloḡ anêḡ kwêv iyom ma tem ya mavi.” ²⁹ Hasôm iyom ma kethenḡ oyaḡ ma anêḡ thalalenḡ hakapok ma hayala nena malainḡ êḡ hatak yani.

³⁰ * Ma Yisu hasaê nena anêḡ lôklokwanḡ doho hêv yak. Êḡ ma hik i liliḡ hamin avômalo takêḡ malêvôḡ ma hananḡ, “Opalê hasôm ya?”

³¹ Ma anêḡ ḡê ku enaḡ, “Hôyê avômalo nômbêḡ êntêk ekalabu o sinḡ ma honanḡ hik lijinḡ hathak opalê hasôm o eka?”

³² Ma doḡtom Yisu hatitiḡ hawê havenḡ nena opalê intu hasôm yani. ³³ Ma avi êḡ hayala nôḡm atu ba lêk hapôm yani, ba intu hakô ba halowalinḡ ma hi halek vadôḡ lêlô hêk Yisu va. Ma hananḡ nôḡm takêḡ bêḡ hadêḡ yani. ³⁴ * Ma Yisu hananḡ hadêḡ yani nena, “Yenaḡ avena, anêḡ hôêv haviḡ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali. Anêḡ lijinḡ lêk hatak o.”

³⁵ Yisu hananḡ abô denaḡ ma anyô êlêm anêḡ Jailus anêḡ unyak ba enaḡ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôḡwaga ma miḡ nêḡm malainḡ êndêḡ yani ami.”

³⁶ Ma doḡtom Yisu miḡ halanḡ ininḡ abô ami ma hananḡ hadêḡ Jailus nena, “Miḡ ôkô ami, ôḡnêḡmiminḡ iyom.”

³⁷ Yisu hadô avômalo ini nimbinḡ yani ba hawa Pita lo Jems ma yanḡ Jon iyom ba i havinḡ yani. ³⁸ Thêlô êyô Jailus anêḡ unyak ma hayê avômalo lêk elan asêḡ malêḡ lôk thôthô bêḡ anôḡ. ³⁹ Êḡ ma hi unyak kapô ma hananḡ hadêḡ thêlô nena, “Olanḡ ba thôthô bêḡ êntêk eka? Amena ma hêk sôm iyom ma miḡ hama ami.” ⁴⁰ Ma thêlô emalik hathak yani.

Ma Yisu hêv thêlô vê ba ele yaḡn ba i, ma hawa amena êḡ anêḡ talêbô lo lambô ma anêḡ ḡê ku lô atu iyom ivinḡ yani ba i unyak kapô atu ba amena hêk. ⁴¹ * Êḡ ma havalonḡ avena banḡ ma hananḡ hathak abô Hiblu aêntêk, “Talita kumi!” (Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena, “Yenaḡ avena, yananḡ êndêḡ o nena umbiyô.”) ⁴² Ma kethenḡ oyaḡ ma avena êḡ haviyô ba havenḡ. Yani anêḡ sondabêḡ hatôm lauminḡ ba lahavuju. Thêlô êyê ba eboloba kambom. ⁴³ Ma Yisu hananḡ lôklokwanḡ hadêḡ thêlô nena miḡ nenanḡ nôḡm êḡ bêḡ êndêḡ anyôla ami. Ma nêḡnêḡm nôḡm ek enjanḡ.

6

Avômalo Nasalet êpôlik hathak Yisu (Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)

¹ Yisu hatak loḡ êḡ ma hi anêḡ malak ôdôḡ ma anêḡ ḡê ku i ivinḡ. ² * Sabat anêḡ Waklavôḡ hayô ba Yisu hi unyak yeḡ ma hadôḡ avômalo. Ma avômalo

* **5:30:** Luk 6:19 * **5:34:** Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19 * **5:41:** Luk 7:14 * **6:2:** Jon 7:15

bêḡ anôḡ elanô anêḡ abô ba eson ma enan nena, “Ôpêntêk hawa abô lôk auk takêntêk anêḡ êsê ba intu hadum nômbithi hathak? ³ Ôpêḡ ma anyô halav unyak e? Yani ma Malia nakaduḡ ma Jems lo Josep ma Judas lo Saimon thêlô inij te bêḡ e? Ma anêḡ livi êmô loḡ êntêk havij alalô e?” Thêlô enan aêḡ, ma êpôlik hathak yani.

⁴ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Plopet hawa athêḡ bêḡ hêk malak yaḡ. Ma doḡtom anêḡ malak ôdôḡ lôk anêḡ thalalenḡ ma anêḡ avômalô, ma hatôm anyô athêḡ mi.” ⁵ Aêḡ ba Yisu miḡ hatôm idum nômbithi ênjêk loḡ êḡ ami, ma hatak baḡ hayô hêk anyô lôk lijij tomtom iyom ba ibitak mavi. ⁶ Ma Yisu hasonḡ kambom hathak thêlô miḡ êvhavij yani ami.

*Yisu hêv ḡê ku ba i
(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)*

Ma Yisu hi lomalak nenanena ma hadôḡ avômalô. ⁷ Ma halam anêḡ ḡê ku lauminḡ ba lahavuju ethak doḡtom ma habi i sam ba hêv juju ba i lôk hêv lôklokaḡ hadêḡ thêlô ek nêḡnêḡ ḡgôk lelaik vê.

⁸ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ i nena, “Nobalonḡ unim kôm kwandiḡ iyom. Ma miḡ noja nômla doho imbiḡ ami. Polom lôk vak ma valu imij unim vak damaḡ ami, dô. ⁹ Ma uḡgwik vemim kapô bokḡḡgôp iyom, ma miḡ noja kwêv ju ami. ¹⁰ Ma ôyô unyak te, ma nômô unyak êḡ iyom endeba notak loḡ êḡ ba unu buyaḡ. ¹¹ *Ma loḡ takatu ba miḡ ewa môlô thô ami lôk êdô nedaḡô môlônim abô, ma waklavôḡ otak loḡ êḡ, ma uḡgwik voḡgovaḡ takatu ba hamô vemim kapô vê êndôk thêlô malenij ek injik inij kambom thô.”

¹² Êḡ ma Yisu anêḡ ḡê ku i lomalak ma enanḡ ek avômalô nede kapôlôḡij liliḡ. ¹³ *Thêlô êv ḡgôk bêḡ anôḡ vê lôk etak nôḡ lêḡlêḡ hayô hamô avômalô lôk lijij bêḡ anôḡ leḡijkadôk ba idum i ibitak mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma Jon anyô hathik ḡaḡ
(Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)*

¹⁴ *Kiḡ Helot Antipas halaḡô abô hathak Yisu ek malê nena avômalô sapêḡ bôk eyala yani katô. Doho enanḡ, “Jon anyô hathik ḡaḡ haviyô hathak loḡbô ba intu hawa lôklokaḡ ba hadum nômbithi takêḡ.”

¹⁵ Ma vi enanḡ, “Yani ma Elia.”

Ma vi enanḡ, “Yani ma plopet te hatôm plopet tak sêbôk doho.”

¹⁶ Ma doḡtom Helot halaḡô abô takêḡ ma hanaḡ nena, “Jon, ôpatu ba bôk yahadabêḡ laselo kisi, lêk haviyô hathak loḡbô!”

¹⁷⁻¹⁸ *Sêbôk ma Helot hawa yaḡ Pilip anêḡ avi Helodias vani. Ba Jon hanaḡ hadêḡ Helot nena, “Lêk howa mamuyaḡ yanavi vani ba intu hubuliḡ abô balabuḡ.” Êḡ ma Helot hêv abô ek nebalonḡ Jon. Ma evalonḡ yani ba ekak loḡ ma êdô hamô koladôḡ. ¹⁹ Ma Helodias havalonḡ anêḡ lamaniḡ hathak Jon loḡ ba lahavij nijik yani vônô, ma doḡtom miḡ hatôm ami, ²⁰ ek malê nena Helot hakô ek Jon. Yani hayala nena Jon ma anyô mathêḡ lôk anyô thêthôḡ. Aêḡ ba hayabiḡ Jon mavi. Ma hathak halaḡô Jon anêḡ abô ba lahiki kambom, ma doḡtom lahavij bêḡ anôḡ ek endanô anêḡ abô.

²¹ Havenḡ yam ma Helodias hapôm loḡôndê te. Helot haḡgabôm nôḡ bêḡ ek lahabi anêḡ waklavôḡ talêbô hawa yani. Ba halam anêḡ ḡê bêḡbêḡ takatu ba

* **6:4:** Jon 4:44 * **6:8:** Luk 10:4-11 * **6:11:** Ap 13:51 * **6:13:** Jem 5:14 * **6:14:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20 * **6:17-18:** Wkp 18:16

ethak êv yani sa lôk nê vovak laik mônj ma nê bênjbênj anêj Galili. ²² Thêlô eyanj nôm êmô ma Helodias nalavi hayô haloyej ba hadum Helot lôk anêj nê bênjbênj sapêj malenij mavi.

Êj ma kinj hananj hadêj avena êj, “Lemhavinj malê ba honanj ma tem yanêm êndêj o.” ²³ Ma havak abô havinj yani nena, “Yananj avanônj binj dake nena honanj hik ya linj hathak nômlate ek yanêm êndêj o, êj ma tem yanêm iyom. Ma honanj hadêj ya ek yambak yenanj pik lôk nômkama sapêj vose êndôk malêvônj ba yanêm vi êndêj o, êj ma hatôm.”

²⁴ Êj ma avena êj hi hananj hik talêbô linj, “Yananj aisêj?”

Ma talêbô hananj, “Onanj nena, ‘Yalenjhavinj Jon anyô hathik njanj wakadôk.’”

²⁵ Ma avena êj havôhi lêvôkê ma hananj hadêj kinj nena, “Yalenjhavinj êntêk iyom ma otak Jon anyô hathik njanj wakadôk êndôk belev te ba nêk êndêj ya.”

²⁶ Ma kinj halanjô ma lamalainj bêj, ma donjom bôk havak abô halôk nê bênjbênj malenij yôv. Ba intu hadô enanj nena mi. ²⁷ Aêj ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêm. Anyô êj hi koladônj ma hadabêj Jon laselo kisi. ²⁸ Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadêj avi muk atu. Ma avi êj hawa ba hi hêv hadêj talêbô. ²⁹ Ma Jon anêj nê ku elanjô abô êj, ma êlêm ewa anêj linjkupik ba i elav halôk siô valu abyanj.

Yisu havakônj avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

³⁰ *Aposel itup êyô ek Yisu hathak lonjô ma enanj hathak nôk takatu ba thêlô idum lo êdônj. ³¹ Ma avômalô bêj anônj i ba êlêm ba Yisu lôk anêj nê ku minj hatôm nejanj nôk ami. Ba intu hananj hadêj anêj nê ku nena, “Nôlêm ek alôana lonj thiliv bute ek naja lovak.”

³² Aêj ba thêlôda iyom ethak yej te ba i lonj thiliv bute. ³³ Ma donjom avômalô bêj anônj êyê thêlô ma eyala lonj atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anêj lomalak lomalak elanjvinj ba êyô lonj êj êmônj vêm ka Yisu lôk anêj nê ku êyô evenj yam. ³⁴ *Ma Yisu hathak linj ma hayê avômalô bêj anônj lêk êmô hatôm boksipsip takatu ba alanj si mi, ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadônj thêlô hathak nômkama bêj anônj.

³⁵ *Yanj sinj hayô ma anêj nê ku i hadêj yani ma enanj, “Lêk yanjinj ma alalô amô lonj thiliv. ³⁶ Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk lonj takatu ba hamô habobo ek nêkêni ininj nôk vuli ek nejanj.”

³⁷ Ma donjom Yisu hananj nena, “Mi, môlôda nobakônj i.”

Êj ma thêlô enanj vianj, “Ai, avômalô nômbênj anônj ba intu napôm valu êtôm ku ayônj bahenji ba lahavulô anêj vuli ek nanêm nôk vuli esak e?”

³⁸ Ma Yisu hananj hik thêlô linj, “Môlônim polom vithê? Ôngô am.”

Ma i êyê ma enanj nena, “Polom bahenji ma alim ju.”

³⁹ Êj ma Yisu hananj ek anêj nê ku nenanj êndêj avômalô ek nimbi i sam ni lodônjlodônj nenanena ba nêndôk nêkô kamuj mavi atu. ⁴⁰ Ma thêlô ibi i sam hi lodônjlodônj ba vi ma hatôm 100 êmô dôk te ma ôdônj yanj ma hatôm 50 êmô lodônjlodônj aêj. ⁴¹ Ma Yisu hawa polom bahenji lôk alim ju atu. Ma hêv ma hathak lenj ma hêv mek. Vêm ma haya polom êj ma hêv hadêj anêj nê ku ek nimbi sam êndêj avômalô takatu ba êmô. Ma hadum aêj hathak alim ju atu havinj. ⁴² Ma avômalô sapêj eyanj ba lenjinjvuyak. ⁴³ Ma polom lôk alim wata vi

* 6:30: Luk 10:17 * 6:34: Nam 27:17; Mat 9:36 * 6:35: Mak 8:1-9

atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam lauminj ba lahavuju. ⁴⁴ Ma anyô takatu ba eyanj nô m ênj ma hatôm 5,000.

*Yisu havej kasukthôm anêj dômlê
(Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)*

⁴⁵ Vê m ma Yisu hana nj hadê nj anê j nê ku nena nesak ye j ba nê môm j ba ini Betsaida. Ma yanida hamô ek nê m avôm alô ba ini am. ⁴⁶ *Yani hê v avôm alô ba i, ê nj ma yani hathak dum te ba hi ek ete nj me k.

⁴⁷ Hale vônô ma ye j atu lô k anê j nê ku ê m ô kasukthôm malê vôm j bi nj ma Yisu da intu hamô li nj da nj dena nj. ⁴⁸ Ma hayê lovak hayuv anê j nê ku lô k ye j ba hamô ye nj lo nj hale hi. Ma thê lô lô k lo k wa nj ek ivusi nj ye j. Habobo tem eya nj ma Yisu have j kasuk anê j dô mlê ba hi hadê nj thê lô. Yani hadum ek nê m thê lô lili nj, ⁴⁹⁻⁵⁰ * ma do nj tom anê j nê ku ê yê yani have j kasuk anê j dô mlê ba esonj nena anyô la dahô. Thê lô sapê nj ê yê yani ba ê kô kambom ba ela nj boloba.

Ma kethê nj oya nj ma Yisu hana nj hadê nj thê lô nena, “Mô lô mi nj nô kô ami ma nô môm yaô! Ya ê ntê k!” ⁵¹ *Ma yani hathak ye j ha vi nj thê lô ma lovak bê nj ê nj hama. Ma thê lô esonj kambom ba le nj i nj ha bi mayali v. ⁵² Ek malê nena ini nj auk ma thek thek dena nj ba mi nj eyala polom atu ba Yisu ha ngô li anê j ô dô nj ami.

*Yisu hadum avôm alô lô k li nj mavi hê k Genesalet
(Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)*

⁵³ Thê lô ethak li nj da nj vi tuvulu anê j Genesalet ma ê thô ye j hamô. ⁵⁴ Eta k ye j ba ê lô k bi nj ma avôm alô ê yê Yisu ba eyala yani kethê nj. ⁵⁵ Ba intu ela nj vi nj eve nj lo nj sapê nj ba ewa nê lô k li nj halô k yê m ba i lo nj atu ba ela njô nena Yisu tem ê m ô. ⁵⁶ Lo nj nô m bê nj atu ba yani hi, malak ya ô nena lô k malak bê nj bê nj, ma avôm alô ewa nê lô k li nj ba i ê dô i hê k lo nj ethak do nj tom halô k. Ma ete nj yani ek nê sôm anê j kwê v daim anê j da nj iyom. Ma sapê nj atu ba ê sôm ma i bitak mavi.

7

*Yisu hana nj hathak nô m takatu ba tem indum anyô lelaik
(Mat 15:1-20)*

¹ Ma Palisi lo nê lô kau k hathak abô balabu nj do ho ê lêm anê j Jelusalem ba ekalabu Yisu si nj. ² *Ma thê lô ê yê Yisu anê j nê ku do ho eya nj nô m lô k ba he nj “lelaik” ma mi nj ithik ba he nj i nj hatôm Palisi ini nj abô maja nj hana nj ami. ³ (Palisi lô k avôm alô Islael ethak esopa limi ini nj kobom ba intu ethak ithik ba he nj i nj hatôm kobom atu ba limi ethak idum. Ithik aê nj ma hatôm ne ja nj nô m, ma mi nj ithik aê nj ami ma mi nj hatôm ne ja nj nô m ami. ⁴ *Lô k i lo nj eta k nô m hamô ek nê nê m vuli ba ê v ô ê lêm ma mi nj ithik nô m takatu ba ewa hatôm ini nj bô k lo lo nj atu ba ethak idum ami, ê nj ma mi nj hatôm ne ja nj nô m takê nj ami. Thê lô ethak esopa limi ini nj bô k lo lo nj ba ithik tase lô k u nj ma belev lô k nô m kama lomaloma hatôm ini nj abô maja nj hana nj.)

⁵ Ê nj ma Palisi lô k nê lô kau k hathak abô balabu nj ena nj hadê nj Yisu, “Aisê ka anê m nê ku eya nj nô m lô k ba he nj i nj lelaik ma mi nj esopa bumalô ini nj abô maja nj ami?”

* 6:46: Luk 5:16 * 6:49-50: Luk 24:37 * 6:51: Mak 4:39 * 7:2: Luk 11:38 * 7:4: Mat 23:25

6 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Plopet Aisaia bôk hato abô avanôŋ hathak mólô ñê takatu ba onañ abô mavi ma doŋtom udum kambom lomaloma ba hanaŋ nena,

“Avômalô êntêk êbô yenaŋ athêŋ hathak veŋŋbôlêk oyaŋ.

Ma doŋtom kapôlôŋŋ ma hêk daim bô ek ya.

7 Thêlô êv yeŋ oyaŋ hadêŋ ya.

Ma ethak enañ thêlôda iniŋ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ abô.”

Aisaia 29:13

8 Mólô ovaloŋ ñê pik iniŋ kobom loŋ ma otak Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ.”

9 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Mólô ôdô Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ ba osopa mólôda unim abô majaŋ. 10 *Hatôm Mose bôk hanaŋ aêntêk, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hathañ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêŋ vônô.’ 11 Ma doŋtom mólô othak onañ nena anyôla hanaŋ hadêŋ lami nena, ‘Yenaŋ nômkama atu ba hamô ek yanêm mamu sa, êŋ ma bôk yahanaŋ nena tem yanêm êndêŋ Wapômbêŋ êtôm da. Ba intu miŋ hatôm yanêm mamu sa ami.’ 12 Êŋ ma numiŋ yani loŋ siŋ ek nêm talêbô lo lambô sa. 13 Mólô othak osopa libumi iniŋ bôk lo loŋ ba ôvôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô. Lôk udum kobom lomaloma aêŋ iyom.”

14 Ma Yisu halam avômalô nômbêŋ atu êlêm hadêŋ yani hathak loŋbô ma hanaŋ, “Mólô sapêŋ, nodaŋô ya lôk noyala abô takêntêk. 15-16 *Nôm eyañ miŋ hatôm indum anyô imbitak lelaik ami. Mi. Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaŋ, intu hadum anyô habitak lelaik.”*

17 Yisu hatak avômalô nômbêŋ atu ma hi unyak kapô. Êŋ ma anêŋ ñê ku enañ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô atu ba hanaŋ. 18 Ma Yisu hanaŋ, “Ma mólô ôthôŋ haviŋ e? Odaŋô katô! Nôm takatu ba eyañ, miŋ hatôm idum anyô imbitak lelaik êŋjêk Wapômbêŋ ma ami. 19 Nôm takêŋ miŋ halôk anyô kapô ba habuliŋ iniŋ auk ami. Mi, hi hamiŋ anyô lasoam vêm ma hale yaŋ ba hi.” (Yisu hanaŋ aêŋ ek hik thô nena nôm eyañ sapêŋ ma lêk mavi iyom.)

20 Ma Yisu hanaŋ nena, “Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaŋ, intu hadum anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêŋ ma. 21 Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaŋ ma aêntêk: auk kambom lôk sek waliliŋ ma vani lôk ik anyô vônô ma idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi lôk 22 malerŋŋkilik ma leŋŋhabi auk kambom hathak anyô vi lôk abôyaŋ ma idum nôm kambom hathak anyô yaŋ ma miŋ mama ami lôk leŋdan hathak anyô yaŋ anêŋ nômkama ma enañ abôyaŋ hathak anyô yaŋ lôk êbôî hathak iniŋ athêŋ ma idum nômkama hatôm ñê molo. 23 Nôm kambom takêŋ intu hamô anyô kapô ba hale yaŋ ba hadum ôpêŋ habitak lelaik.”

*Avi Ponisia te hêvhaviŋ Yisu
(Mat 15:21-28)*

24 Ma Yisu hatak loŋ êŋ ma hi haven loŋ takatu ba habobo Taia. Ma hi unyak te kapô ma hadô ek avômalô neyala nena yani hamô loŋ êŋ. Ma doŋtom miŋ hatôm imbuŋ i ek avômalô ami. 25 Ma avi te atu ba ŋgôk lelaik hamô haviŋ nalavi halaŋô nena Yisu lêk hayô loŋ êŋ. Êŋ ma hi kethêŋ ma halek vadôŋ lêlô hêk Yisu ma. 26 Yani ma avi Glik te ba talêbô havathu hêk

* 7:10- Kis 20:12; 21:17; Lo 5:16 * 7:15-16: Ap 10:14-15 * 7:15-16: Nê lôk kauk vi enañ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denañ. Abô êŋ ma aêntêk: O anyô lôk lemôndôŋ ma ondanô abô êntêk.

Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanañ hik Yisu liñ lôk kapô malain nena nê m ngôk atu ba hamô havin nalavi vê.

²⁷ Ma Yisu hanañ nena, “Alalô nanê m nôm êndêñ avômena vê mam. Ma kambom ek nakaliv avômena inin nôm êndêñ avuñ.”

²⁸ Ma avi êñ hanañ, “Anyô Bêñ, êñ ma avanôñ. Ma donjom avuñ ethak isup avômena inin nôm mapmap atu ba hêv yak halôk balê vibin ba eyañ.”

²⁹ Ma Yisu hanañ, “Abô atu ba honañ ma mavi ba intu ômbônu. Ngôk êñ lêk hatak nalum avi yôv.”

³⁰ Ma avi êñ hayô anêñ unyak ma hayê nena ngôk lêk hatak nalavi ba nalavi lêk hêk bônôñ hêk anêñ loñ.

Yisu hadum anyô lëndôñ lôk abôlêk putup te mavi

³¹ Ma Yisu hatak Taia inin loñ hêk ma hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô Dekapolis inin loñ vê m ma havôhi kasukthôm Galili. ³² Êñ ma ewa anyô lëndôñ lôk abôlêk putup te ba êyô ek Yisu ma enañ hik yani liñ lôk kapôlôñ in ek etak ban êyô ngêk ôpêñ.

³³ Ma Yisu hawa ôpêñ ba hi daim dokte ek avômalô ma hason banwasin halôk ôpêñ lëndôñ kapô. Vê m ma hasôwapôk hathak ban ma hasôm ôpêñ dahalan. ³⁴ Ma hayê leñ ma hik siv auk ma hanañ hadêñ ôpêñ hathak abô Hiblu nena, “Epata!” (Anêñ ôdôñ nena lemôndôñ ekyav.) ³⁵ Êñ ma ôpêñ lëndôñ lo abôlêk hakyav ma hanañ abô halê m yain.

³⁶ *Ma Yisu hanañ nena min nenan bêñ êndêñ anyôla ami. Hanañ aêñ lôbôlôñ ma donjom avômalô min bônôñ ami ma enañ bêñ hi ba hi. ³⁷ *Ma avômalô eson kambom ba enañ, “Yani hadum nômkama lôkthô ma mavi anôñ. Hadum nê leñôndôñ kôthô elañô abô ma nê venjibôlêk putup enañ abô halê m yain.”

8

Yisu havakôñ avômalô hatôm 4,000 (Mat 15:32-39)

¹ *Ma wak te ma avômalô bêñ anôñ êlê m ethak donjom hathak loñbô. Ma thêlô nô m mi ek nejan. Êñ ma Yisu halam anêñ nê ku êlê m ma hanañ hadêñ i nena, ² “Yalen hik ya hathak avômalô nômbêñ êntêk. Thêlô bôk êmô havin ya hatôm wak lô ba inin nô m lêk mi. ³ Doho êlê m anêñ loñ daim bô ba intu yahêv i ba i oyan, ma tem malenjin etaba êndôk loñôndê ba nê nê m yak.”

⁴ Ma anêñ nê ku enañ nena, “Loñ êntêk ma loñ thiliv ma avômalô bêñ anôñ. Aêñ ba alalô naja polom anêñ êsê ek nanê m êndêñ i?”

⁵ Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enañ nena, “Baheñvi ba lahavuju.”

⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ avômalô nômbêñ atu nena nêndôk nê mô bin. Ma hawa polom baheñvi ba lahavuju atu ma hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ. Ma haya ba hêv hadêñ anêñ nê ku ek nebani êndêñ avômalô nômbêñ atu ba êmô.

⁷ Ma inin alim yaônena tomtom hamô havin. Hêv lamavi hathak vê m ma hêv hadêñ anêñ nê ku ek nebani êndêñ avômalô imbin. ⁸ Ma avômalô nômbêñ êñ eyañ ba leñinviyak. Ma nê ku isup nô m wata halôk vak sam baheñvi ba lahavuju. ⁹ Avômalô takêñ ma hatôm 4,000. Yôv ma Yisu hêv thêlô sapêñ ba i.

¹⁰ Ma yani hathak yeñ havin anêñ nê ku ba i Dalmanuta inin loñ.

*Palisi leñjinhavinj nêgê lavôñjij te
(Mat 16:1-4)*

¹¹ Ma Palisi êyô ma enañ hik Yisu liñ lôklokwanj nena, “Undum lavôñjij te ek injik thô nena Wapômbêñj hêv o ba hólêm mena mi e?” Thêlô enañ aêñ ek nesau yani iyom. ¹² *Êñ ma Yisu hik siv auk ma hananj, “Avômalô bôlôñj êntêk leñjinhavinj yandum lavôñjij te ek injik thô nena Wapômbêñj bôk hêv ya ba yahalêm eka. Yananj avanôñj êndêñj môlô nena tem miñ yandum lavôñjij ek avômalô bôlôñj êntêk nêgê ami, ma mi.” ¹³ Yôv ma Yisu hatak thêlô ma hathak yenj hathak loñbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

*Abô loñ kapô hathak Palisi lôk Helot iniñj yis
(Mat 16:5-12)*

¹⁴ Yisu anêñj nê ku leñjinpaliñj ba miñ ewa polom bêñj anôñj ba ethak yenj ami ma ewa polom donjom iyom. ¹⁵ *Ma Yisu hananj lôklokwanj hadêñj thêlô nena, “Noyabinj am esak Palisi lo Helot iniñj yis.”*

¹⁶ Ma nê ku enañ hadêñj thêlôda nena, “Betha hananj hathak alalô polom mi la.”

¹⁷ *Ma donjom yani hayala iniñj abô atu ba enañ ba hananj hik thêlô liñ, “Môlô onañ hathak miñ owa polom ami eka? Môlô ôthôñj lôk miñ oyala ami denañ e? Ma unim auk ma thektheke e? ¹⁸ Môlô nê lôk malemim ma miñ ôyê tak ami e? Ma môlô nê lôk lemimôndôñj ma miñ olañj abô ami e? Ma môlô miñ lemimhabi nôm atu ba bôk yahadum ami e? ¹⁹ *Yahaya polom bahenji ek avômalô hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enañ, “Laumiñ ba lahavuju.”

²⁰ “Ma yahaya polom bahenji ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enañ, “Bahenji ba lahavuju.”

²¹ Êñ ma Yisu hananj hadêñj i, “Aisé, miñ oyala ami denañ e?”

Yisu hadum anyô mapusip te mavi hêk Betsaida

²² Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô doho ewa anyô mapusip te hayô ma enañ hik yani liñ lôklokwanj ek êsôm ôpêñj. ²³ Ma Yisu havalonj anyô mapusip hamô banj ma hadadi ba thai etak malak bêñj ma i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak ôpêñj madaluk luvi ma hatak banj hayô hêk ôpêñj. Ma hananj, “Hôyê nômlate mena mi e?”

²⁴ Ma ôpêñj hêv ma liñ ma hananj, “Yahayê avômalô doho, ma donjom thêlô hatôm alokwanj i ba êlêm.”

²⁵ Êñ ma Yisu hatak banj hayô hêk ôpêñj madaluk hathak loñbô. Ma ôpêñj madaluk hakyav ba habitak mavi ma hayê nômkama sapêñj halêm yainj. ²⁶ Ma Yisu hananj nena, “Nu oda anêm unyak ma miñ nu malak bêñj ami.”

*Pita hananj nena Yisu ma Kilisi
(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)*

²⁷ Ma Yisu lôk anêñj nê ku etak loñj êñ ma ibup ethak malak nenanena takatu ba hamô habobo Sisalia Pilipai. Evenj loñjôndê denañ ma hananj hik anêñj nê ku liñ, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

²⁸ *Ma thêlô enañ nena, “Doho enañ nena o ma Jon anyô hathik ñanj ma doho enañ nena o ma Elia ma doho enañ nena o ma plopet bô te.”

* **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **8:15:** Luk 12:1 * **8:15:** Yis ma nôm atu ba hadum polom hathinj bêñj.
* **8:17:** Mak 6:52 * **8:19:** Mak 6:41-44 * **8:28:** Mak 6:15

29* Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Êŋ ma Pita hanaŋ bêŋ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêŋ anêŋ avômalô bulubiŋ.”

30* Ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ ek miŋ nenaŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.

*Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama
(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)*

31 Ma Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba enja vovaŋ bêŋ anôŋ. Ma Israel iniŋ ñê bêŋbêŋ lôk ñê bêŋbêŋ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nimbuliŋ dômiŋ êndêŋ yani. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loŋbô.” 32 Yisu hanaŋ abô takêŋ bêŋ hadêŋ thêlô, êŋ ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaŋ ba hanaŋ nena, “Miŋ onaŋ aêŋ ami.”

33 Ma doŋtom Yisu hik ma liliŋ ba hayê anêŋ ñê ku vi ma hathaŋ Pita ba hanaŋ, “Sadaŋ, nu daŋ! Hosopa anyô iniŋ auk iyom ma miŋ hosopa Wapômbêŋ anêŋ auk ami.”

34* Êŋ ma Yisu halam avômalô nômbêŋ atu ba êlêm iviŋ anêŋ ñê ku ma hanaŋ, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôŋ êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba esopa ya. 35 Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik, anêŋ lôkmala êŋ tem nêŋ yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya lôk yenaŋ abô, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ. 36 Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ, ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ. 37 Ma anyôla hatôm nêŋ nômlate êndêŋ Wapômbêŋ ek enja anêŋ lôkmala esak loŋbô e? Mi anôŋ! 38* Avômalô bôlôŋ êntêk ma lêk idum kobom kambom lomaloma ba êdô Wapômbêŋ. Aêŋ ba anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embeŋ yam atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ êlêm imbiŋ Lambô anêŋ deda lôkmaŋgiŋ lôk anêŋ aŋela matheŋ, ma yani tem mama ek ôpêŋ aêŋ iyom.”

9

1* Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm imbiŋ anêŋ lôklokwaŋ bêŋ. Ma môlô vi atu ba umiŋ loŋ êntêk tem nômô lôkmala denaŋ, ma ôŋgô nôŋ êŋ imbiŋ.”

*Yisu liŋkupik habitak yaŋda
(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)*

2* Wak baheŋvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita lo Jems ma Jon iviŋ yani ba ethak dumlolê daim te ba i êmô daluk. Êŋ ma Yisu liŋkupik habitak yaŋda hêk thêlô maleniŋ. 3 Ma anêŋ kwêv habitak thapuk anôŋ biŋ ba anyô pik la miŋ hatôm isik anêŋ kwêv ba imbitak thapuk aêŋ ami. 4 Ma ketheŋ oyaŋ ma Elia lo Mose êyô ma enaŋ abô haviŋ Yisu ba thêlô êyê.

5 Ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu, “Kêdôŋwaga, mavi anôŋ ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwaŋlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” 6 (Thêlô êkô kambom ba êthôŋ abô nenaŋ paliŋ ba intu Pita hanaŋ aêŋ.)

* 8:29: Jon 6:68-69 * 8:30: Mak 9:9 * 8:34: Mat 10:38-39; Luk 14:27 * 8:38: Mat 10:33

* 9:1: Mak 13:30 * 9:2: Ap 3:22; 2Pi 1:17-18

7 Ma buliv te hayô hava thêlô sinj, ma abô te halêm anêj buliv êj kapô nena, “Intu ma yenanj Okna atu ba yalenjhavinj videdaunj. Ba nodanjô anêj abô!”

8 Ma kethenj oyanj ma thêlô êyê hawê havenj ma Yisu iyom intu haminj ma minj anyôla haminj havinj yani ami.

9 Vêma ma etak dumlolê êj ba êlôk ele i ma Yisu hananj lôklokwanj ek minj nenanj nôma atu ba êyê bêj êndênj anyôla ami endeba Anyô Anêj Nakadunj atu ema ba imbiyô ênjêk njama esak lonjô am. 10 Aêj ba thêlô ivunj abô êj hêk thêlôda ma minj enanj bêj ami, ma donjom enanj abô pôk bêj hathak “ema lo imbiyô ênjêk njama” anêj ôdônj ma aisê?

11 *Ma thêlô enanj hik Yisu linj, “Aisê ka nê lôkkauk hathak abô balabunj enanj nena Elia tem êmônj ba êlêm vêma ka Mesia?”

12-13 *Ma Yisu hananj nena, “Avanônj! Elia tem êmônj ek indum nômkama sapêj imbitak mavi esak lonjô. Ma donjom yananj êndênj môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalo esopa ininj leninj havinj iyom ba idum kambom lomalomahadênj yani hatôm atu ba Wapômbênj anêj kapya bôk hananj hathak yani. Ma donjom aisê ka Wapômbênj anêj kapya hananj nena Anyô Anêj Nakadunj atu tem enja vovanj bêj lôk nêmbôlinj dôminj êndênj yani?”

*Yisu hêv njôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)*

14 Yisu thêlô êyô ek nê ku vi ma êyê avômalo bêj anônj lêk ethak donjom ba êmô. Ma nê lôkkauk hathak abô balabunj lôk anêj nê ku vi atu ba êmô enanj abô ba êkôki hathak. 15 Ma avômalo nômbênj êj êyê Yisu, ma esonj kambom ba elanjvinj i ma ewa yani thô.

16 Ma Yisu hananj hik thêlô linj, “Môlô ôkôkam hathak malê?”

17 Ma anyô te haminj avômalo nômbênj êj kapô ba hananj, “Kêdônjwaga, njôk te havalonj yenanj okna abôlêk lonj ba minj hatôm enanj abô ami. Ba intu yahawa halêm ek o. 18 Njôk hathak hayôkwinj yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yainj ma halonjolônj abôlêk kalalanj ma linj havuvinj ba thotho. Yahananj ek anêm nê ku nênem njôk êj vê ma donjom thêlô minj hatôm ami.”

19 Ma Yisu hananj viyanj, “Yahamô havinj môlô sawa daim ma donjom minj ôêvhavinj ami ma owa auk lokbanj aleba yakapôlônj lêk hagiap hathak môlô. Noja okna êj êlêm.”

20 Êj ma ewa okna atu hi hadênj Yisu. Njôk hayê Yisu, ma hayôkwinj okna êj kambom ba hêv yak halôk pik ba hapiki ma abôlêk thôk hêv yak.

21 Ma Yisu hananj hik lambô linj, “Njôk habulinj yani hadênj anjê?”
Ma lambô hananj nena, “Sêbôk ba yani yaôna. 22 Njôk êj habi yani halôk atum lôk njanj lôbôlônj ek injik yani vônô ma donjom mi. Aêj ba o hatôm undum ek njôk êj etak yenanj okna, êj ma hôêv kapôlôm ek yai.”

23 *Ma Yisu hananj, “Aisê ka honanj nena, ‘o hatôm?’ Wapômbênj hatôm indum nômkama sapêj ek nê takatu ba êvhavinj yani.”

24 Ma kethenj oyanj ma okna êj anêj lambô hananj, “Yahêvhavinj ba undum ek yenanj auk atu ba minj yahêvhavinj ami êkôk ya linj ek yanêmimbinj!”

25 Ma Yisu hayê nena avômalo êvôn i kethenj ethak donjom, êj ma hathanj njôk lelaik atu ba hananj, “O njôk vembôlêk lôk lemôndônj putup, yahananj hadênj o nena otak okna êntêk ba nu ma minj ômbôlêm esak lonjô ami.”

* 9:11: Mal 3:1 * 9:12-13: Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat 11:14 * 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23

26 *Ma ngôk halan boloba ma hayôkwinj okna ênj kambom ma hale yainj ba hi. Ma okna ênj hêk inanj anyô njama ba avômalô enanj nena, “Lêk hama.” 27 Ma donjom Yisu havalonj hamô banj vi ma havôn ba haviyô haminj.

28 Vêm ma Yisu lôk anênj nê ku iyom êmô unyak kapô ma thêlô enanj hik yani linj, “Aisé ka yêlô minj hatôm nanêm ngôk ênj vê ami?”

29 Ma Yisu hanañ vijañ hadênj thêlô, “Mek iyom intu hatôm nêm ngôk anênj aênj vê.”

*Yisu hanañ bôlônj yañ hathak anênj njama
(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)*

30 *Ma thêlô etak lonj ênj ba ibitak êyô Galili. Ma Yisu hadô avômalô neyala nena thêlô lêk êmô êsê 31 *ek êndônj anênj nê ku. Ênj ma Yisu hanañ hadênj thêlô, “Tem nenañ Anyô Anênj Nakadunj atu bênj ba netak êndôk avômalô baheñnj. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak lonjbô.” 32 *Ma anênj nê ku êthônj abô ênj anênj ôdônj palinj lôk êkô ek nenañ injik yani linj.

*Opalé intu anyô bênj?
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)*

33 Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ma i êmô unyak kapô te. Ênj ma Yisu hanañ hik thêlô linj, “Môlô ôkôkam hathak malê haveñ lonjôndê ba ôlêm?” 34 Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak thêlô alisé intu anyô bênj ek Yisu anênj nê ku vi ba intu thêlô bônônj. 35 *Ma Yisu halôk hamô ma halam anênj nê ku lauminj ba lahavuju takatu ba êlêm. Ma hanañ, “Lemimhavinj numbatak anyô bênj, ênj ma undum o endeba yaóna ba ôtôm avômalô lôkthô ininj anyô ku oyañ.”

36 Ma hawa amena te ba hadô haminj thêlô malêvônj. Ma havalonj haminj ma hanañ hadênj thêlô, 37 * “Ôpatu ba hêvhavinj ya ba hawa amena yaónate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô havinj.”

*Ôpatu ba hadum ku havinj alalô ma minj numinj yani lonj sinj ami
(Luk 9:49-50)*

38 Ma jon hanañ hadênj Yisu nena, “Kêdônjwaga, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anêm athênj. Ma donjom yani ma minj alalô te ami, ba intu yêlô ananj ek yani etak ku ênj.”

39 Ma donjom Yisu hanañ nena, “Dô! Minj numinj yani lonj sinj ami. Ôpatu ba hadum nômbithi hathak yenañ athênj ma tem minj enanj abô kambom ketheñ esak ya ami, 40 *ek malê nena ôpatu ba minj hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaninj te. 41 *Yanañ avanônj êndênj môlô nena anyô te hayê nena môlô ma Kilisi anênj avômalô ba hêv njañ hadênj môlô, ôpênj tem enja anênj vuli.

*Uminj lôklokwanj ek kambom minj esale o thô ami
(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)*

42 “Ma anyô te hadum ba yenañ amena atu ba hêvhavinj ya te hêv yak, ôpênj tem êpôm malainj bênj anônj. Ôpênj tem nêsôkwênj valu bênj te esak laselo ba nimbi yani êndôk ngwêk makidinj ba ema. Malainj ênj ma yaóna ek malainj atu ba yani tem êpôm embenj yam. 43-44 *Ma bahem hadum ba hudum kambom,

* 9:26: Mak 1:26 * 9:30: Jon 7:1 * 9:31: Mak 8:31; 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45 * 9:35: Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 * 9:37: Mat 10:40 * 9:40: Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:41: Mat 10:42 * 9:43-44: Mat 5:30

êḡ ma odabêḡ kisi ba nêḡ vê ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Bahem vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma bahem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba miḡ hama ami. Ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ.* 45-46 Ma vem hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba nêḡ vê ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Vem vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba miḡ hama ami. Ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ.* 47* Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êḡ ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba miḡ hama ami. Ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ. 48* 'Loḡ êḡ ma matinyak tem nejay anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡm aêḡ.' 49 Atum tem êpôm avômalô sapêḡ êtôm ḡḡwêk etak hathak nôḡm ek atum êḡ esaê thêlô.

50* "ḡḡwêk ma nôḡm mavi, ma doḡtom anêḡ maniḡ hêv yak, êḡ ma opalê hatôm idum ba imbitak maniḡ esak loḡbô am? ḡḡwêk hathak hadum nôḡm ba vasiḡ, ba intu nôḡmô yôhók* mavi imbiḡ am aêḡ iyom."

10

Yisu hanaḡ abô hathak ḡê lôk venḡi êdô i
(Mat 19:1-12; Luk 16:18)

1 Ma Yisu hatak loḡ êḡ ma hi havenḡ loḡ Judia lo ḡḡay Jolodaḡ vi. Ma avômalô bêḡ anôḡ êlêḡ hathak loḡbô. Êḡ ma hasopa anêḡ bók lo loḡ ba hadôḡ i.

2 Ma Palisi doho êlêḡ ma idum ek nesau Yisu ba enaḡ hik yani liḡ, "Abô balabuḡ hanaḡ aisê? Anyô hatôm nêḡ yanavi vê mena mi e?"

3 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, "Mose bók hanaḡ aisê?"

4* Ma thêlô enaḡ, "Mose halók ek anyô eto kapyia nêḡ yanavi vê ba etak êḡndók yanavi baḡ ek nêḡ yani vê."

5 Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, "Môlô ḡê lemôḡndôḡ kôtôḡ kambom ba intu Mose hatô balabuḡ êḡ ba hêv hadêḡ môlô. 6* Ma doḡtom 'sêbók ba môḡ anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ avômalô ma hapesaḡ anyô lo avi. 7* Ba intu Wapômbêḡ bók hanaḡ nena, "Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doḡtom imbiḡ yanavi 8 ek thai nimbitak êtôm kupik doḡtom iyom." ' Thai miḡ ju hathak loḡbô ami ma lêk ibitak doḡtom. 9 Aêḡ ba nôḡm atu ba Wapômbêḡ bók havak loḡ hathak doḡtom, ma miḡ hatôm anyôla epole vê ami."

10 Vêḡ ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku êḡmô unyak kapô, ma anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ hathak abô êḡ. 11* Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, "Anyô hadô yanavi

* 9:43-44: ḡê lôk kau vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêḡntêk: Loḡ êḡ ma matinyak tem nejay anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡm aêḡ.

* 9:45-46: ḡê lôk kau vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêḡntêk: Loḡ êḡ ma matinyak tem nejay anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡm aêḡ.

* 9:47: Mat 5:29 * 9:48: Ais 66:24 * 9:50: Mat 5:13; Luk 14:34 * 9:50: 'Yôhók' anêḡ ôdôḡ nena ôpatu ba hamô malinyâô haviḡ avômalô vi. Lôk miḡ lamaniy ketheḡ ami. Ma hêv avômalô sa ek netak vovak. * 10:4: Lo 24:1-4; Mat 5:31 * 10:6: Stt 1:27; 5:2 * 10:7: Stt 2:24; Ep 5:31-33

* 10:11: Mat 5:32

ba hawa avi yan, êḡ ma hadum sek ba habuliḡ yanavi bô. ¹² Ma avi te hadô yamalô ba hawa anyô yan, êḡ ma hadum sek aêḡ iyom.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)*

¹³ Ma avômalô ewa avômena yaônena i hadêḡ Yisu ek etak baḡ êyô êḡjêk thêlô. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ethaḡ avômalô takêḡ. ¹⁴ Yisu hayê nôḡm êḡ, ma lamaniḡ ba hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêḡm êḡndêḡ ya ma miḡ numiḡ thêlô loḡ siḡ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêḡ mi ma hatôm avômena takêḡntêk ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma thêlôniḡ. ¹⁵ *Yanaḡ avanôḡ êḡndêḡ môlô nena ôpatu ba miḡ hawa Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak hatôm avômena yaônena ami, miḡ hatôm imbitak êyô loḡ êḡ kapô ba ni ami. Ma mi.” ¹⁶ Ma Yisu havalonḡ avômena ma hatak baḡ hayô hêk i ma hêv mek hathak thêlô.

*Anyô lôk nômkama bêḡ hanaḡ abô haviḡ Yisu
(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)*

¹⁷ Ma Yisu haviyô ba hi ma anyô te halanḡviḡ hadêḡ yani ma halek vadôḡ lêlô hamô valuvi ma hanaḡ, “Kêdôḡwaga mavi, yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ?”

¹⁸ Ma Yisu hanaḡ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miḡ mavi ami ma Wapômbêḡ iyom intu ba mavi. ¹⁹ *Abô balabuḡ ma bôk hoyala yôv: ‘Miḡ unḡwik anyô vônô ami. Miḡ undum sek imbiḡ anyô yan yanavi ami. Miḡ onja vani ami. Miḡ onan abôyan esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Miḡ onan abôyan ek ômbôv anyô yan anêḡ nômkama ami. Ma ondovak lemambô lo lemambô.’”

²⁰ Ma ôpêḡ hanaḡ, “Kêdôḡwaga, ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuḡ takêḡ.”

²¹ Ma Yisu hayê ôpêḡ ba lahaviḡ. Ma hanaḡ, “O ma nôḡmlate mi denaḡ. Nu nêḡm anêḡm nômkama sapêḡ ek avômalô nêḡnêḡm vuli, ma onja valuselenḡ sapêḡ ba nêḡm êḡndêḡ avômalô siv. Hudum aêḡ, ma tem anêḡm nômkama mavi lomaloma êḡmô malak lenḡ. Ma ôlêḡm osopa ya.”

²² Yani ma anyô lôk nômkama bêḡ anôḡ. Ba intu halanô abô êḡ, ma hakôm ba hi lôk lamalaiḡ bêḡ.

²³ Ma Yisu hayê hawê haveḡ ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku, “Nê lôk nômkama bêḡ tem nêpôm malaiḡ bêḡ ek nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini.”

²⁴ Yisu anêḡ ḡê ku elanô ba esonḡ kambom. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô hathak loḡbô nena, “Yenaḡ avômena, avômalô takatu ba indum ek nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini ma tem nêpôm malaiḡ bêḡ anôḡ! ²⁵ Miḡ malaiḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêḡ abyanḡ ba ni ami, ma doḡtom malaiḡ anôḡ ek anyô lôk nômkama bêḡ te imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.”

²⁶ Ma Yisu anêḡ ḡê ku esonḡ kambom anôḡ ba enaḡ hadêḡ i, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hayê thêlô lôklokwanḡ ma hanaḡ, “Wapômbêḡ iyom hatôm indum nômkama sapêḡ. Ma anyô te miḡ hatôm nêḡm yanida bulubiḡ ami ma mi.”

* **10:15:** Mat 18:3 * **10:19:** Kis 20:12-17; Lo 5:16-20

28 Ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu, “Yêlô bôk atak yêlôaniŋ nôm kama sapêŋ ba alêm asopa o!”

29 Ma Yisu hanaŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô, anyô te lahabi ya lôk yenaŋ Abô Mavi ba hatak anêŋ unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk anêŋ pik, 30 êŋ ma Wapômbêŋ tem nêmbêŋ anôŋ êndêŋ ôpêŋ êtôm 100 êyô êmô anêŋ loŋ imbiŋ. Ôpêŋ hamô pik denaŋ, ma tem enja nôm kama bêŋ anôŋ aêntêk unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma doŋtom avômalô vi tem nimbuliŋ yani imbiŋ. Ma embenj yam ma tem êmô lôk mala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. 31 *Odaŋô! Nê lôk athêŋ bêŋ, bêŋ anôŋ tem nimbatak nê lôk athêŋ mi. Ma nê lôk athêŋ mi bêŋ anôŋ tem nimbatak nê lôk athêŋ bêŋ.”

*Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôŋ te lô
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)*

32 *Yisu thêlô i Jerusalem ma Yisu hi hamôŋ. Ma anêŋ nê ku êyê ba eson kambom ma avômalô takatu ba evenj yam êkô. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu ek nêlêm bidonj ma hanaŋ hathak nômbô takatu ba tem êpôm yani. 33 “Odaŋô. Alalô ayô Jerusalem ma tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba nênbêŋ yani êndêŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôk auk hathak abô balabuŋ. Ma tem nenaŋ ek nijik yani vônô ma nênbêŋ yani êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ 34 ek thêlô nenaŋ abôma lôk nêsôvwapôk esak yani ma nebalî yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak loŋbô.”

*Jems lo Jon leŋiŋhaviŋ nimbatak nê bêŋ
(Mat 20:20-28)*

35 Yôv ma Sebedi nakaduŋ luvi, Jems lo Jon, i hadêŋ Yisu ma enaŋ, “Kêdôŋwaga, yai leŋiŋhaviŋ undum nômlate ek yai.”

36 Ma Yisu hanaŋ, “Mamu lemimhaviŋ malê?”

37 Ma thai enaŋ nena, “Otak yai yaŋ êmô bahem vianôŋ ma yaŋ êmô bahem vikeŋ ênjêk anêm loŋ lôkmanjiŋ kapô.”

38 *Ma Yisu hanaŋ, “Mamu ôthôŋ nômbô atu ba onaj hik ya liŋ paliŋ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum lôk nusik êndôk ŋaŋ atu ba tem yasik e?”

39 *Ma enaŋ, “Yai hatôm.”

Ma Yisu hanaŋ, “Avanôŋ, tase êŋ lôk ŋaŋ êŋ tem nunum lôk nusik. 40 Ma doŋtom nêmbô yabahaŋ vianôŋ lôk vikeŋ, ma miŋ yenaŋ ku ami. Mi, Wapômbêŋ da hayabiŋ ku êŋ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêmbô loŋ êŋ.”

41 Nê ku laumiŋ takêŋ elanô abô êŋ ba leŋiŋŋaŋa hadêŋ Jems lo Jon. 42 *Ma Yisu halam sapêŋ ethak doŋtom ma hanaŋ, “Môlô bôk oyala nena avômalô loŋ buyaŋ iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ nê takatu ba êmô thêlô vibinj. Ma iniŋ nê bêŋbêŋ ethak ethaŋ iniŋ avômalô aêŋ iyom. 43 *Odaŋô! Môlô miŋ nundum kobom êŋ ami! Môlô te lahaviŋ imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk môlô malêvôŋ, êŋ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêmbô môlô sa. 44 Ma ôpatu lahaviŋ imbitak êtôm môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm avômalô sapêŋ iniŋ anyô ku oyaŋ 45 hatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba yahadam aêŋ iyom. Miŋ yahalêm ek yandum nê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ avômalô

* 10:31: Mat 20:16; Luk 13:30 * 10:32: Mak 8:31; 9:31 * 10:38: Mak 14:36; Luk 12:50

* 10:39: Ap 12:2; ALK 1:9 * 10:42: Luk 22:25-26 * 10:43: Mat 23:11; Mak 9:35

ek nindum yenaŋ ku ami. Mi anôŋ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nêm avômalô bulubiŋ.”

Yisu hadum Batimeas madaluk mavi
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Ma Yisu lôk anêŋ nê ku êyô Jeliko. Idum ek netak Jeliko ma avômalô bêŋ anôŋ i haviŋ thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêŋ athêŋ nena Batimeas hamô loŋôndê daŋ vi ba hapetenak ek avômalô nêneni yani sa. (Batimeas anêŋ ôdôŋ nena Timeas nakaduŋ.) ⁴⁷ Yani hanaŋô nena Yisu anêŋ Nasalet halêm, ma halam kaêk lôklala nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!”

⁴⁸ Ma avômalô bêŋ anôŋ ethaŋ yani ba enaŋ, “O bônôŋ!” Ma doŋtom yani halam lôklala nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!”

⁴⁹ Êŋ ma Yisu hamiŋ ma hanaŋ, “Nodam yani êlêm.”

Ma elam hadêŋ anyô madaluk pusip atu nena, “Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani halam o.” ⁵⁰ Êŋ ma hakaliv anêŋ kwêv thilibuŋ hi ma hasôv kisi haviyô hamiŋ ma hi hadêŋ Yisu.

⁵¹ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Lemhaviŋ yandum malê êndêŋ o?”

Ma anyô madaluk pusip êŋ hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yalenhaviŋ yanŋê tak.”

⁵² *Ma Yisu hanaŋ, “Umbiyô ba nu. Anêm hêv haviŋ hadum ba hubitak mavi.” Ma kethêŋ oyaŋ ma ôpêŋ madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu haveŋ loŋôndê.

11

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kinj
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

¹ Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpaga lo Betani, malak ju êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ nê ku ju ba i ² ma hanaŋ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôŋgô ekak bok doŋki map te loŋ ba hamiŋ. Bok êŋ ma miŋ bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³ Ma anyôla hanaŋ hik mamu liŋ nena, ‘Udum aêŋ eka?’ ma nonaŋ êndêŋ yani nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ idum ku te esak vêmam, ka tem nêm êmbôlêm.’”

⁴ Êŋ ma nê ku ju atu i ma êyê bok doŋki map atu ekak loŋ ba êthô hamô unyak abôlêk habobo loŋôndê viyaiŋ. Ma thai epole yak vê. ⁵ Ma anyô doho imiŋ loŋ êŋ êyê ba enaŋ, “Mamu udum malê ba opole bok anêŋ yak vê?” ⁶ Ma thai enaŋ hatôm atu ba Yisu hanaŋ hadêŋ thai. Êŋ ma etak thai ba i. ⁷ Ma ewa bok doŋki êŋ ba i hadêŋ Yisu, ma ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba engava hayôhêk bok dômlokwaŋ ma Yisu hayô hamô. ⁸ Ma avômalô bêŋ anôŋ engava iniŋ kwêv thilibuŋ daim ma vi ele nôkyalô ŋaun hamô kamun ba engava hêk loŋôndê. ⁹ Ma vi êmôŋ ma vi evenŋ yam ma Yisu halôk malêvôŋ ba elam nena, “Osana!”

“Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!”
Kapya Yerj 118:25-26

¹⁰ “Wapômbêŋ nêm anêŋ lamavi êyô êmô bumalô Devit anêŋ lim êntêk atu ba tem eyabiŋ alalô êtôm kinj êtôm sêbôk ba Devit hayabiŋ!
Osana! Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ esak leŋ!”

* 10:52: Mak 5:34

11 Ma hi Jerusalem ma habitak hayô unyak mathen anêḡ piklêvôḡ kapô ba hi. Ma hayê nômkama takatu ba hamô loḡ êḡ. Ma doḡtom wak lêk halôk jalôm, êḡ ma hatak Jerusalem ma hi Betani havinḡ anêḡ ḡê ku lauminḡ ba lahavuju takatu.

*Yisu hêv ḡê idum ku valu vê hêk unyak mathenḡ kapô
(Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)*

12 Haviyô hayarḡ ma etak Betani ek ini Jerusalem. Ma Yisu hama kisi. 13* Ma hayê alokwarḡ sabo te lôk ḡaurḡ haminḡ daim dokte. Êḡ ma hi hayô alokwarḡ êḡ ôdôḡ ek êḡḡê nena hik anôḡ mena mi. Ma doḡtom hayê ḡaurḡ oyarḡ iyom ma miḡ hik ami ek malê nena miḡ anêḡ waklavôḡ injik ami. 14 Êḡ ma Yisu hanarḡ hadêḡ alokwarḡ êḡ nena, “Anyô late miḡ hatôm enjarḡ anêḡ esak loḡḡbô ami.” Ba anêḡ ḡê ku elarḡ.

15* Ma Yisu thêlô êyô Jerusalem. Ma habitak hayô unyak mathenḡ kapô anêḡ piklêvôḡ. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nêḡnêḡm vuli. Êḡ ma halupuninḡ i ba hêv i vê hêk unyak mathenḡ kapô ba ele yainḡ ba i. Ma hale ḡê takatu ba êwê ḡê loḡ buyarḡ ininḡ valuselerḡ hathak Hiblu ininḡ valuselerḡ ininḡ balê liliḡ. Ma hadum aêḡ hadêḡ ḡê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nêḡnêḡm vuli. 16 Ma haminḡ loḡ sinḡ ek avômalô miḡ neja ininḡ nômkama ba ini kapô ek nêḡnêḡm vuli ami. 17* Ma Yisu hadôḡ thêlô ba hanarḡ aêḡntêk, “Wapômbêḡ anêḡ kapyra hanarḡ nena, ‘Yenarḡ unyak ma unyak avômalô pik sapêḡ netenḡ mek êḡndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm ḡê vani ininḡ loḡ ekopak êḡmô.”

18* Nê bêḡḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ elarḡ abô êḡ ma êbôlêḡm loḡḡndê ek ninḡk yani vônô. Ma doḡtom thêlô êkô hathak yani ek malê nena avômalô sapêḡ esonḡ kambom hathak anêḡ abô.

19 Yanḡsinḡ anôḡ ma Yisu thêlô etak Jerusalem ba i.

*Alokwarḡ sabo hakapok
(Mat 21:20-22)*

20 Hayarḡ lôkbôk ma Yisu thêlô êvôḡ ma êyê alokwarḡ sabo atu lêk hama ba hakapok hêk ḡaurḡ ba hayô ôdôḡ. 21 Ma Pita lahabi Yisu anêḡ abô ba hanarḡ nena, “Kêdôḡwaga, nôḡḡô! Alokwarḡ sabo wakbôk atu ba hoḡharḡ ma lêk hakapok yôv.”

22 Ma Yisu hanarḡ hadêḡ thêlô, “Nônêḡmimbiḡ Wapômbêḡ. 23* Yanarḡ avanôḡ êḡndêḡ môlô nena ôpatu ba hanarḡ hadêḡ dumlolê êḡntêk nena, ‘Ômbi o kisi ni tamu ḡḡwêk’, ma hêvḡhavinḡ ba havalonḡ anêḡ abô êḡ loḡ lôklokwarḡ ma miḡ laluvḡ ami, êḡ ma Wapômbêḡ tem indum ba dumlolê êḡ endarḡ ôpêḡ anêḡ abô. 24* Aêḡ ba intu yanarḡ êḡndêḡ môlô nena malê atu ba môlô onarḡ halôk unim mek, êḡ ma nônêḡmimbiḡ nena lêk owa yôv, ma nôḡm êḡ tem imbitak êḡtôm môlônim. 25-26* Môlô uminḡ ba oterḡ mek, ba lemimhabi kambom atu ba anyôla bôk hadum hadêḡ o, êḡ ma notak unim kapôlômim ek ôpêḡ. Udum aêḡ ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leḡ tem etak kapô ek môlô aêḡ iyom.”*

* 11:13: Luk 13:6 * 11:15: Jon 2:14 * 11:17: Ais 56:7; Jer 7:11 * 11:18: Mak 14:1 * 11:23: Mat 17:20 * 11:24: Mat 7:7 * 11:25-26: Mat 6:14-15 * 11:25-26: Nê lôkauk vi enarḡ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denarḡ. Abô êḡ ma aêḡntêk: Ma doḡtom môlô miḡ otak kapôlômim ek avômalô vi ininḡ kambom ami, êḡ ma môlônim Lemambô tem miḡ etak anêḡ kapô ek môlônim kambom ami.

Yisu, opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o?

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Ma Yisu thêlô i Jelusalem hathak loḡbô ba êyô unyak matherḡ anêḡ piklêvôḡ. Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôk kauk hathak abô balabuḡ lôk ḡê bêḡbêḡ vi i hadêḡ Yisu. ²⁸ Ma enaḡ hik yani liḡ nena, “Opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o lôk hêv ku hadêḡ o ba intu hudum nôḡ takêntêk?”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ i nena, “Tem yanaḡ injik môlô liḡ esak abô te aêḡ iyom. Ba onaḡ abô êḡ bêḡ hadêḡ ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya êndêḡ môlô. ³⁰ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ḡaḡ hadêḡ Jon? Wapômbêḡ leḡ? Mena anyô pik? Môlô nonaḡ êndêḡ ya!”

³¹ Ma thêlôda enaḡ hadêḡ i nena, “Alalô anaḡ nena Wapômbêḡ hêv ku êḡ hadêḡ Jon ma tem yani enaḡ, ‘Aisê ka môlô miḡ ôêvhaviḡ yani ami?’”

³² Ma doḡtom alalô anaḡ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êḡ,’ êḡ ma avômalô tem leḡḡmaniḡ êndêḡ alalô. Ek malê nena thêlô sapêḡ êvḡhaviḡ nena Jon ma plopet te.”

³³ Ma thêlô enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Yêlô athôḡ paliḡ.”

Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Aêḡ ba miḡ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya anêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ môlô ami. Ma mi.”

12

Abô loḡ kapô hathak ḡê kambom eyabiḡ ku yak waiḡ

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ *Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô doho hadêḡ thêlô. Ba hanaḡ, “Anyô te havatho anêḡ ku yak waiḡ ma havak lôk hawê haveḡ. Ma halav lôv nêyô nimiḡ waiḡ anêḡ anôḡ pesa ek neja anêḡ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêḡmô ek neyabiḡ ku êḡ. Vêḡ ma hatak ku êḡ halôk anyô doho baheniḡ ek neyabiḡ ba hik anôḡ ma thêlô neja anôḡ vi ma nêḡnêḡ vi êndêḡ yani. Vêḡ ma hatak loḡ êḡ ba hi loḡ buyaḡ. ² Waklavôḡ yak waiḡ hik anôḡ hayô ma hêv anêḡ anyô ku te ba hi hadêḡ ḡê takatu ba eyabiḡ anêḡ ku atu. Yani laḡhaviḡ thêlô nêḡnêḡ anôḡ doho êndêḡ yani êtôm sêbôk ba thêlô evak abô haviḡ i. ³ Ma doḡtom thêlô evaloḡ ôpêḡ loḡ ma ik yani kambom ba êv yani hi oyaḡ. ⁴ Vêḡ ma hêv anyô ku yaḡ ba hi hathak loḡbô, ma doḡtom ik halôk wakadôk ma êv mama hadêḡ yani. ⁵ Êḡ ma hêv anyô ku te hathak loḡbô ma doḡtom thêlô ik yani vônô. Vêḡ ma hêv toḡtom aêḡ habup hathak ba vi ma evali ma vi ma ik vônô.

⁶ “Hadum aêḡ aleba lêk mi ma anyô doḡtom iyom hamô. Ôpêḡ ma anêḡ namalô atu ba yani laḡhaviḡ. Hêv ôpêḡ hi ma laḡhabi nena, ‘Êntêk ma yenaḡ okna ba tem nedaḡô anêḡ abô.’”

⁷ “Ma doḡtom ḡê takatu ba eyabiḡ ku êḡ êyê ôpêḡ ma enaḡ hadêḡ thêlôda aêntêk, ‘Ôpêntêk ma ku alaḡ anêḡ nakaduḡ ba tem eyabiḡ lambô anêḡ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êḡ tem imbitak alalôaniḡ.’ ⁸ *Ba intu evaloḡ yani ba ik yani vônô ma ibi anêḡ kupik hale viyaiḡ ba hi.

⁹ “Aêḡ ba ku alaḡ tem indum malê? Tem ni injik ḡê takêḡ vônô ma nêḡm ku êḡ êndêḡ anyô vi ek neyabiḡ. ¹⁰ Môlô bôk osam Wapômbêḡ anêḡ abô bu êntêk mena mi e?”

“Valu atu ba ḡê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landiḡ anôḡ.

* 12:1: Ais 5:1-2 * 12:8: Hib 13:12

11 Anyô Bêḡ da hadum nôḡ êḡ,
 ma yêlô ayê nôḡ êḡ nena mavi anêḡ dôêḡ.’” *Kapya Yeḡ 118:22-23*
 12 Ma Islael iniḡ ḡê bêḡbêḡ eyala nena Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ hathak
 thêlô ba intu êbôlêḡ loḡôndê ek nebalonḡ yani. Ma doḡtom êkô hathak
 avômalô, ba intu etak yani ma thêlô i.

Nênêḡ takis êndêḡ Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

13* Vêḡ ma êv Palisi doho lôk ḡê esopa Helot doho ba i hadêḡ Yisu ek nesau
 yani esak abô ek nebalonḡ yani. 14 Thêlô êyô ek Yisu ma enaḡ, “Kêdôḡwaga,
 yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôḡ. Ma miḡ hothak hobam anyô yaḡ ma
 hôdô anyô yaḡ ami. Ba intu ḡê bêḡbêḡ êdô anêḡ abô, ma miḡ hôkô ek i ami.
 Ma hothak huik Wapômbêḡ anêḡ abô thô hadêḡ avômalô. Aêḡ ba lemhabi
 aisê? Bumalô iniḡ balabuḡ hanaḡ nena yêlô hatôm nanêḡ valuselenḡ êndêḡ
 Sisa mena mi?”

15 Ma doḡtom Yisu hayê thêlôninḡ auk kambom thô ba hanaḡ hik thêlô liḡ,
 “Aisê ba môlô udum ek numbulinḡ ya? Noja valuselenḡ te êlêḡ ek yangê.” 16 Êḡ
 ma thêlô ewa valuselenḡ te halêḡ ek Yisu. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena,
 “Opalê anêḡ dahô lôk anêḡ athêḡ hêk valuselenḡ êntêk?”

Ma thêlô enaḡ, “Sisa.”

17* Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Sisa anêḡ nôḡkama ma nôḡnêḡ
 êndêḡ Sisa da. Ma Wapômbêḡ anêḡ nôḡkama ma nôḡnêḡ êndêḡ Wapômbêḡ da.”
 Ma thêlô elanô ba esonḡ kambom hathak anêḡ abô êḡ.

Abô hathak ḡê ḡama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

18* Ma Sadyusi doho i hadêḡ Yisu. Thêlô ma ôdôḡ te atu ba enaḡ nena ḡê
 ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Aêḡ ba intu enaḡ hik Yisu liḡ nena,
 19* “Kêdôḡwaga, Mose bôk hatô hadêḡ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma
 anêḡ yaḡ hamô, ma enja avi tôp êḡ ek imbi yaḡ atu ba hama anêḡ nakaduḡ
 vê.’ 20 Aêḡ ba ḡê lôk iviyaḡ bahenḡvi ba lahavuju êḡmô. Ma bôp hawa avi te ba
 hama ma nakaduḡ mi. 21 Ma nôk enja avi tôp êḡ, hawa ba hama ba nakaduḡ
 mi. Ma ḡgwa enja avi tôp bô êḡ, nena hama havinḡ. 22 Êḡ ma iviyaḡ takatu ba
 êḡmô ma nesopa kobom doḡtom êḡ iyom. Vêḡ ma avi tôp êḡ hama havinḡ. 23 Ma
 waklavôḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô ma avi tôp atu ba ḡê lôk iviyaḡ bahenḡvi
 ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêḡ avi?”

24 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô miḡ oyala Wapômbêḡ anêḡ lôklokwanḡ
 lôk anêḡ abô atu ba hêk anêḡ kapya katô ami. Ba intu onanḡ abô lokbanḡ êntêk.
 25 ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma anyô lo avi tem miḡ neja i esak loḡbô ami
 ma mi. Thêlô tem nêḡmô êtôm aḡela malak leḡ iyom. 26* Môlô onanḡ nena ḡê
 ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Ma doḡtom môlô bôk osam Mose anêḡ
 kapya lôk kukuthinḡ atum hathaḡ hamô alinḡ e? Wak êḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ
 hadêḡ Mose aêntêk, ‘Ya ma Abalaham lo Aisak ma Jekop iniḡ Wapômbêḡ.’
 27 Wapômbêḡ ma miḡ ḡê ḡama iniḡ Wapômbêḡ ami. Mi, yani ma ḡê lôkmalâ
 iyom iniḡ Wapômbêḡ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doḡtom lêk
 êḡmô lôkmalâ. Môlônim abô ma lokbanḡ anôḡ!”

Balabuŋ alisê intu bêŋ ek vi?
(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸* Nê lôkauk hathak abô balabuŋ te hayô ma hanaŋô Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma hanaŋô Yisu hanaŋ thêlôninŋ abô viyaiŋ mavi anôŋ. Aêŋ ba yani hanaŋ hik Yisu lin, “Balabuŋ alisê intu bêŋ ek balabuŋ vi?”

²⁹* Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Balabuŋ môŋ hanaŋ nena, ‘Môlô Israeel nodanô katô. Anyô Bêŋ alalôaniŋ Wapômbêŋ, yani iyom intu Anyô Bêŋ. ³⁰ Lemimimbinŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwan lôk unim auk sapêŋ.’ ³¹* Ma balabuŋ yan ma aêntêk: ‘Lemimbinŋ avômalô vi êtôm lemhabiŋ oda.’ Balabuŋ vi ma êmô balabuŋ bêŋ ju êntêk kapô.”

³² Ma anyô lôkauk hathak abô balabuŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, “Kêdôŋwaga, honaŋ abô mavi anôŋ. Anêm abô ma avanôŋ binŋ nena Anyô Bêŋ iyom intu Wapômbêŋ ma miŋ wapômbêŋ la yan hamô doho haviŋ ami. ³³* Alalô leŋinŋimbinŋ yani avanôŋ ênjêk alalôaniŋ kapôlôninŋ lôk auk ma lôklokwan sapêŋ. Lôk leŋinŋimbinŋ avômalô vi êtôm alalô leŋinŋhaviŋ alalôda. Abô balabuŋ ju êŋ ma bêŋ ek da nômbêŋ atu ba êbôk hathak atum.”

³⁴ Yisu hanaŋô ôpêŋ hanaŋ viyanŋ lôkauk mavi ba intu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Miŋ hômô daim ek Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak ami. Mi.” Ma avômalô sapêŋ elanô anêŋ abô ba êkô ma miŋ enaŋ hik yani lin ek nesau yani esak lonbô ami.

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk?
(Mat 22:41-23:36; Luk 20:41-47)

³⁵ Ma Yisu hadôŋ avômalô hamô unyak matherŋ anêŋ piklêvôŋ ma hanaŋ, “Nê lôkauk hathak abô balabuŋ ethak enaŋ nena Mesia ma Devit anêŋ lim lukmuk eka? ³⁶ Lovak Matherŋ hêv auk hadêŋ Devit da ba hanaŋ, “‘Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,

“Ômô yabaheŋ vianôŋ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmô vemkapô vibinŋ am.”’

Kapya Yêŋ 110:1

³⁷ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêŋ Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbinŋ?”

Avômalô elanô Yisu anêŋ abô êŋ ba leŋinŋmavi anôŋ.

³⁸ Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ, “Môlô noyabinŋ am ek nê lôkauk hathak abô balabuŋ. Thêlô leŋinŋhaviŋ nijik kwêv daim kêkêlô ba nemberŋ ek avômalô nebam i. Lôk leŋinŋhaviŋ avômalô bêŋ anôŋ nenaŋ, ‘Waklêvôŋ anyô bêŋ’ emberŋ loŋ ethak donŋtom halôk. ³⁹ Ma leŋinŋhaviŋ nêmô êtôm nê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô. Ma avômalô engabôm nômbêŋ, ma leŋinŋhaviŋ nejanŋ nômbêŋ nê bêŋbêŋ ininŋ loŋ ethak êmô. ⁴⁰ Thêlô ethak esau avi tôp ba ewa ininŋ unyak yani lôk eteŋ mek daim bêŋ ek avômalô leŋinŋimbi nena thêlô ma nê thêthôŋ anôŋ. Nê anêŋ aêŋ ma tem nêpôm vovanŋ bêŋ êndêŋ waklavôŋ idum abô.”

Avi tôp te anêŋ da
(Luk 21:1-4)

⁴¹ Yisu hi halôk hamô habobo unyak matherŋ anêŋ alapa da ma hayê avômalô lubuŋlubuŋ i ibi ininŋ da. Ma nê lôk valu bêŋ ekaliv valu bêŋ anôŋ

* 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Lo 6:4-5 * 12:31: Wkp 19:18 * 12:33: 1Sml 15:22; Hos 6:6

halôk alapa da. ⁴² Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôḡ hayô ma hatak anêḡ da hatôm valuselenḡ thalalenḡ ju iyom halôk alapa da êḡ.

⁴³ *Ma Yisu halam anêḡ ḡê ku êlêm ma hananḡ, “Yananḡ avanôḡ êndêḡ mólô nena avi tôp êntêk hêv valuselenḡ bêḡ anôḡ hamôḡ ek takêntêk sapêḡ. ⁴⁴ Avômalô nômbêḡ êntêk iniḡ valu bêḡ anôḡ hamô ma doḡtom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôḡ ma lêk hêv anêḡ valuselenḡ sapêḡ ba miḡ havalonḡ dokte lonḡ ami.”

13

Yisu hananḡ abô hathak unyak mathenḡ Jelusalem (Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hatak unyak mathenḡ ba hale yainḡ ma anêḡ ḡê ku te hananḡ hadêḡ yanî, “Kêdôḡwaga, nôḡḡo unyak mathenḡ anêḡ lêlêyanḡ ma kêkêlô bomarḡ lôk anêḡ valu bêḡbêḡ!”

² *Ma Yisu hananḡ nena, “Hôyê unyak bêḡbêḡ takêntêk e? Malainḡ bêḡ tem imbitak ba ḡê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêḡ êntêk pesa ba valu yanḡ miḡ hatôm êyômô yanḡ lonḡ ami.”

Malainḡ lomaloma tem imbitak (Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)

³ Vêḡ ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê unyak mathenḡ hamô vi tuvulu. Ma Pita lo Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enanḡ hik yanî linḡ, ⁴ “Onanḡ êndêḡ yêlô nena anḡê intu nôḡ takêḡ tem imbitak? Lôk malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêḡ êḡ lêk habobo?”

⁵⁻⁶ Ma Yisu hananḡ hadêḡ thêlô, “Nê lomaloma tem nêlêm esak yenanḡ athêḡ ba nenanḡ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêḡ anôḡ. Ba intu noyabinḡ am. ⁷ Ma mólô olanḡ abô hathak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêḡ tem imbitak, ma doḡtom pik lo leḡ anêḡ danḡ ma mi denanḡ. Ba intu miḡ nodowalinḡ ami. ⁸ Ma avômalô ôdôḡ yanḡ tem nijik vovak imbinḡ ôdôḡ yanḡ. Ma kinḡ yanḡ lôk anêḡ avômalô tem nijik vovak êndêḡ kinḡ yanḡ. Ma lonḡ lomaloma ma tem duvianḡ lôk bôm bêḡ imbitak. Nôm takêḡ ma hatôm vovanḡ môḡ atu ba hapôm avi lôk lasabenḡ ek embathu.

⁹ * “Aêḡ ba noyabinḡ am. Tem nebalonḡ mólô ba netak êndôk ḡê elanḡ abô bahenjinḡ. Lôk nebalî mólô êḡḡo unyak yenḡ. Hathak yenanḡ athêḡ ma tem numinḡ ḡê bêḡbêḡ lôk kinḡ malenjinḡ ek nonanḡ yenanḡ abô bêḡ êndêḡ i. ¹⁰ Avômalô pik sapêḡ tem nedanḡo yenanḡ Abô Mavi vêḡmam ka nôḡ takêḡ tem imbitak embenḡ yam. ¹¹ *Thêlô ekak mólô lonḡ ma ewa ba i ek nundum abô, êḡ ma miḡ nôkô ba nonanḡ nena, ‘Yêlô tem nananḡ malê?’ Mi. Waklavônḡ êḡ ma nonanḡ auk takatu ba êv hadêḡ mólô iyom. Auk takêḡ ma Lovak Mathenḡ da hananḡ ma miḡ mólôda onanḡ ami.

¹² * “Ma anyô loyanḡ tem yanḡ enanḡ yanḡ bêḡ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêḡ êndêḡ nakadunḡ. Ma avômena tem nêmbôlinḡ dôminḡ êndêḡ lami lo taluvi ba nenanḡ ek nijik i vônô. ¹³ *Mólô ma yenanḡ avômalô. Ba intu avômalô sapêḡ tem nêpôlik esak mólô. Ma doḡtom ḡê takatu ba iminḡ lôklokwanḡ aleba hayô anêḡ danḡ, ma Wapômbêḡ tem nêḡ i bulubinḡ.

* 12:43: 2Ko 8:12 * 13:2: Luk 19:44 * 13:9: Mat 10:17-20 * 13:11: Luk 12:11-12 * 13:12: Mat 10:21 * 13:13: Mat 10:22; Jon 15:21

14 * “Nôm kambom anôḡ te tem imiḡ loḡ mathen anôḡ ba loḡ êḡ ma miḡ hatôm imiḡ ami. (Aêḡ ba mólô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma mólô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êḡ ma nôsôv kethen ba unu dumlolê. 15 *Ma ḡê takatu ba êmô unyak vôv miḡ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniḡ nômkama ami. 16 Ma ḡê takatu ba êmô ku kapô miḡ hatôm nendeni unyak ek neja iniḡ kwêv thilibunḡ ami. 17 *Ai, kikaknena. Waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bêḡ ek avi takatu ba esabenḡ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali. 18 Notenḡ mek ek malaiḡ takêḡ miḡ imbitak êndêḡ waklavôḡ beḡen simbak ami. 19 *Ek malê nena waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bomaḡ anôḡ ba êmôḡ ek malaiḡ tak sêbôk atu ba Wapômbêḡ hapesanḡ pik aleba lêk. Ma tem miḡ imbitak aêḡ esak loḡbô ami. 20 Ma Anyô Bêḡ miḡ hadabêḡ waklavôḡ malaiḡ takêḡ kisi ami, êḡ ma avômalô sapêḡ tem nema. Ma doḡtom yani lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêḡ waklavôḡ êḡ hi bidonḡ.

21 “Waklavôḡ êḡ ma anyôla hananḡ hadêḡ mólô nena, ‘Ôḡgô, Mesia hamô loḡ êntêk’ mena ‘hamô loḡ tamu,’ ma miḡ nônêmiḡmiḡ ami. 22 *Anyô doho tem nêlêḡ ma nenanḡ abôyanḡ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêḡ anêḡ plopet te’, ma nindum lavôḡḡiḡ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêḡ halam i yôv haviḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ bôk halam i yôv ba intu miḡ hatôm ami. 23 Odaḡô! Nôm takêntêk miḡ lêk habitak ami denanḡ ma yahananḡ nôm takêḡ bêḡ hadêḡ mólô ek mólô noyabinḡ am.

Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêḡ
(Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)

24 * “Malaiḡ takêḡ hale halôk vêḡ,
“ ‘ma wak tem imbitak momanḡiniḡ,
ma ayôḡ tem miḡ imbi deda ami;

25 ma vuliḡ leḡ tem nêḡnêḡ yak

ma nôm takatu ba hamô leḡ tem nedowalinḡ.’ *Aisaia 13:10; 34:4*

26 * “Ma wak êḡ ma avômalô tem nêḡê Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êyô êmô buliv ba êlêḡ imbiḡ anêḡ lôklinḡyak lôk anêḡ deda lôkmanḡiḡ. 27 *Yani tem nêḡ anêḡ aḡela ba ini pik anêḡ danḡ sapêḡ ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.

28 “Ba intu mólô noja auk esak alokwanḡ beḡen.* Hayenḡ ba ḡauḡ lukmuk habitak, êḡ ma oyala nena tem wak mavi êyô. 29 Ma aêḡ iyom, mólô ôyê nôm takêntêk habitak, êḡ ma noyala nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡ endelêḡ lêk habobo ba hamiḡ unyak abôlêk. 30 Yananḡ avanôḡ êndêḡ mólô nena avômalô bôlôḡ êntêk tem miḡ nema ami denanḡ ma nôm takêntêk sapêḡ tem imbitak. 31 Pik lôk leḡ tem nêḡ yak ba ni, ma doḡtom yenanḡ abô bute miḡ hatôm nêḡ yak ami.

Anyô te miḡ hayala waklavôḡ Yisu endelêḡ ami
(Mat 24:36-44)

32 “Anyô te miḡ hayala Yisu anêḡ waklavôḡ endelêḡ ami. Aḡela leḡ miḡ eyala ami, ma Nakaduḡ miḡ hayala haviḡ ami. Ma Kamik iyom intu hayala.

* 13:14: Dan 9:27; 11:31; 12:11 * 13:15: Luk 17:31 * 13:17: Luk 23:29 * 13:19: Dan

12:1; ALK 7:14 * 13:22: ALK 13:13 * 13:24: Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13 * 13:26: ALK 1:7

* 13:27: Mat 13:41 * 13:28: Abô Bômbôm ma “fik”. Nôḡgô Mat 24:32.

33 Aêᶇ ba noyabiᶇ am ba nôñêm lêlê! Môlô miᶇ oyala waklavôᶇ atu ba nôᶄm êᶇ tem imbitak ami. 34 Nôm êᶇ ma hatôm anyô hatak anêᶇ unyak ba hi loᶇ buyaᶇ. Yani hi ma hanaᶇ hadêᶇ anêᶇ nê ku ek neyabiᶇ anêᶇ nôᶄmkama. Ma hik ku sam tomtom hatôm thêlô. Ma hanaᶇ hadêᶇ anyô hayabiᶇ malak abôlêk nena eyabiᶇ dedaun mavi.

35* “Môlô miᶇ oyala waklavôᶇ atu ba unyak alaᶇ tem endelêm esak loᶇbô ami. Tem êlêm êndêᶇ yaᶇsiᶇ mena bôlôvôᶇ biᶇ mena wakma tale halaᶇ mena hayaᶇ wak bêᶇ la. 36 Yakô ek êlêm kethêᶇ ma êᶇjê nena môlô ôêk sôm denaᶇ. 37 Ma abô êntêk ba yahananaᶇ hadêᶇ môlô, ma lêk yahananaᶇ hadêᶇ avômalô sapêᶇ haviᶇ nena, ‘Noyabiᶇ am!’ ”

14

*Avi te hanᶇgasô nôᶄm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk
(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)*

1 Wak lokwanᶇju hêk denaᶇ ek waklavôᶇ nôᶄm bêᶇ ju, yaᶇ ma Hale ba Hi* ma yaᶇ ma Eyaᶇ Polom Yis Mi. Ma nê bêᶇbêᶇ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuᶇ idum ek nesau Yisu ba nebalonᶇ ek nijik yani vônô. 2 Ba enaᶇ, “Lêk ma waklavôᶇ matheᶇ ba intu natak ku êᶇ êᶇjêk vêᶄmam. Yakô avômalô tem leᶇiᶇmaniᶇ ba nijik vovak.”

3* Wak êᶇ ma Yisu hamô Saimon anêᶇ unyak anêᶇ Betani. Sêbôk ma ôpêᶇ hapôm palê lepla ma doᶇtom bôk mi. Yisu hamô balê eyaᶇ nôᶄm hamô ma avi te halêm ma hawa kolopak valu te ba thapuk ma nôᶄm ôv mavi hamô kapô ba anêᶇ vuli ma bêᶇ anôᶇ. Ma hik kolopak êᶇ wakadôk lu ma hanᶇgasô nôᶄm ôv mavi êᶇ hayô hamô Yisu wakadôk.

4 Ma avômalô vi atu ba êᶄm loᶇ êᶇ haviᶇ êyê ba leᶇiᶇmaniᶇ ba enaᶇ hadêᶇ thêlôda, “Aisê ka habuliᶇ nôᶄm ôv mavi êᶇ hi oyaᶇ? 5 Hatôm nêᶄm ek anyô yaᶇ nêᶄm vuli êtôm 300 seleva ek naja ba nanêm avômalô siv sa esak!” Êᶇ ma leᶇiᶇmaniᶇ ba ethaᶇ avi êᶇ.

6 Ma doᶇtom Yisu hanaᶇ, “Aisê ka môlô ôêv malaiᶇ hadêᶇ avi êntêk? Notak yani. Yani hadum nôᶄm mavi anôᶇ hadêᶇ ya. 7* Avômalô siv tem nêᶄmô imbiᶇ môlô êtôm wak nôᶄmbêᶇ intu sapêᶇ, ba lemimhaviᶇ nôñêm i sa ma nôñêm sa. Ma doᶇtom tem miᶇ yamô imbiᶇ môlô sawa daim ami. 8* Nôm atu ba yani hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba hanᶇgasô nôᶄm ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav. 9 Yanaᶇ avanôᶇ êndêᶇ môlô nena pik nôᶄmbêᶇ atu ba enaᶇ yenaᶇ Abô Mavi bêᶇ haveᶇ ma tem nenaᶇ esak nôᶄm atu ba avi êntêk lêk hadum imbiᶇ ek avômalô leᶇiᶇimbi yani.”

10 Êᶇ ma Judas Iskaliot, Yisu anêᶇ nê ku laumiᶇ ba lahavuᶇu takatu te, hi hadêᶇ nê bêᶇbêᶇ êbôk da ek nêᶄm Yisu êndôk thêlô baheniᶇ. 11 Thêlô elañô abô êᶇ ma leᶇiᶇmavi anôᶇ ba ibutiᶇ abô ek nêñêm valuselaᶇ êndêᶇ yani. Ba intu yani habôlêᶄm loᶇôndê ek enaᶇ Yisu bêᶇ.

*Yisu hayaᶇ nôᶄm waklavôᶇ Hale ba Hi haviᶇ anêᶇ nê ku
(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)*

* **13:35:** Luk 12:38 * **14:1:** Waklavôᶇ Hale ba Hi ma avômalô Israeᶇ leᶇiᶇhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbêᶇ anêᶇ aᶇela hi avômalô Israeᶇ iniᶇ unyak ma hêv liliᶇ ba hi hathak avômalô Iᶇip iniᶇ unyak ma hik iniᶇ bôp sapêᶇ vônô. * **14:3:** Luk 7:37-38 * **14:7:** Lo 15:11 * **14:8:** Jon 19:40

12 *Waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Eyaḡ Polom Yis Mi anêḡ wak te mōḡ hayô. Wak êḡ ma ethak ik boksipsip nakaduḡ te ek lenḡḡhabi waklavôḡ Hale ba Hi. Ma Yisu anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ, “Lemhaviḡ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôḡ lenḡḡimbi waklavôḡ Hale ba Hi êndôk?”

13 Ma Yisu hêv anêḡ ḡê ku ju ba i ma hanaḡ, “Mamu unu malak bêḡ kapô ma tem nôpôm anyô te ba hawa ḡaḡ lôk kolopak bêḡ te halôk lonḡôndê, ma nosopa yani ba unu. 14 Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonaḡ êndêḡ unyak êḡ anêḡ alaḡ nena, ‘Kêdôḡwaga hanaḡ nena, “Yenaḡ unyak kapô atu ba yaḡḡaḡ nôḡ waklavôḡ Hale ba Hi imbiḡ yenaḡ ḡê ku hamô êsê?” ’ 15 Êḡ ma tem injik unyak kapô bêḡ atu ba hêk vuliḡ thô êndêḡ mamu. Unyak kapô êḡ ma nôḡkama sapêḡ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk alalôaniḡ nôḡ êḡmô lonḡ êḡ.”

16 Êḡ ma ḡê ku ju atu i êyô malak lôḡ êḡ kapô. Ma êpôm nôḡkama sapêḡ hatôm atu ba yani hanaḡ. Ma êpôpêk nôḡ waklavôḡ Hale ba Hi ek thêlô.

17 Yaḡsiḡ habôk ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju i êyô lonḡ êḡ. 18 *Thêlô eyaḡ nôḡ êḡmô ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena môlô te tem enaḡ ya bêḡ. Ôpêḡ lêk hayaḡ nôḡ haviḡ ya.”

19 Ma thêlô lenḡḡmalaiḡ ba tomtom enaḡ hadêḡ yani nena, “Ya mi, aêḡ e?”

20 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô laumiḡ ba lahavuju takatu te. Ôpêḡ intu hasonḡ baḡ halôk belev haviḡ ya. 21 Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doḡtom alikakna. Malaiḡ bêḡ ek ôpatu ba hanaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ bêḡ. Talêbô miḡ bôk havathu ami, êḡ ma mavi ek ôpêḡ!”

22 Thêlô eyaḡ nôḡ hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêḡ ma haya ba hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku ma hanaḡ, “Noja ba oḡḡwaḡ. Êntêk ma yenaḡ vathiap.”

23 Vêḡ ma hawa tase lôk waiḡ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêḡ thêlô ba sapêḡ inum.

24 *Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Êntêk ma yenaḡ thalalenḡ atu ba tem eḡḡasô ek embak tabô imbiḡ Wapômbêḡ lôk avômalô pik ek nêḡ avômalô bêḡ anôḡ sa. 25 Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena tem miḡ hatôm yanum waiḡ esak lonḡbô ami endeba waklavôḡ êḡ hayô ma tem yanum waiḡ lukmuk êḡmô Wapômbêḡ anêḡ lonḡ lôkliḡyak kapô.”

26 Vêḡ ma êv yeḡ te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

*Yisu hanaḡ nena Pita tem enaḡ nena hathôḡ yani paliḡ
(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)*

27 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Bôk eto hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya nena, “Tem yaḡḡik boksipsip alaḡ vônô, ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.”

Sekalaia 13:7

Ba intu môlô sapêḡ tem notak ya ma nôsôv mayaliv ba unu. 28 *Ma doḡtom hik ya liḡ hathak lonḡbô, ma tem yamôḡ ba yana Galili vêḡ ka môlô nomberḡ ya yam.”

29 Ma Pita hanaḡ nena, “Dô! Thêlô sapêḡ etak o ba i, ma tem yamiḡ imbiḡ o denaḡ.”

* 14:12: Kis 12:6 * 14:18: Sng 41:9 * 14:24: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20 * 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7

³⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ o nena bôlôvôŋ êntêk ma tale miŋ halaŋ bôlôŋ ju ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya palinŋ.”

³¹ *Ma doŋtom Pita hanaŋ lôklokwaŋ nena, “Mi anôŋ! Ik ya vônô, ma miŋ hatôm yanaŋ nena yahathôŋ o palinŋ ami. Milôk!” Ma nê ku sapêŋ enaŋ aêŋ iyom.

*Yisu hateŋ mek hamô Getsemani
(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)*

³² *Vêm ma thêlô êyô loŋ atu ba elam nena Getsemani ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku, “Môlô nômô loŋ êntêk ma yana ek yateŋ mek.” ³³ Ma hawa Pita lo Jems ma Jon haviŋ yani. Ma yani kapô halêlêk lôk lamalaiŋ kambom. ³⁴ *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yakapôlôŋ lêk malaiŋ bomaŋ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômô loŋ êntêk ma nônem lêlê.”

³⁵ Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hateŋ mek nena loŋôndê la hêk ek yani ma nêmalaiŋ lôk vovaŋ êntêk vê. ³⁶ *Ma hanaŋ, “O Aba* Wakamik, o hatôm undum nômkama sapêŋ. Aêŋ ba nêmalaiŋ tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenŋhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêmalaiŋ.”

³⁷ Ma Yisu hale hi ma hayê anêŋ nê ku lêk êk sôm. Ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Saimon, hôêk sôm e? O miŋ hatôm ômô lêlê wakma te ami e? ³⁸ Nômô lêlê ba noterŋ mek ek miŋ nônem yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

³⁹ Vêm ma havôhi ma hateŋ mek bô atu hathak loŋbô. ⁴⁰ Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena malenŋ hayarŋ ba miŋ hatôm nêmalaiŋ lêlê ami. Ba intu êthôŋ nena nenaŋ malê êndêŋ yani.

⁴¹ Vêm ma halehi bôlôŋ te lô ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Hatôm! Odaŋô, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk nê kambom baheŋŋ. ⁴² Aêŋ ba numbiyô ek alôana. Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêmalaiŋ yôv.”

*Evalonŋ Yisu
(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)*

⁴³ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêmalaiŋ iviŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Nê takêŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôk kauk hathak abô balabuŋ lôk nê bêŋbêŋ vi êv thêlô ba êlêmalaiŋ.

⁴⁴ Ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavôŋŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu. Ba intu nobaloŋ loŋ ma noja ba unu.” ⁴⁵ Ma ôpêŋ hi ketheŋ hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga.” Ma haliŋu yani. ⁴⁶ Ma nê takatu ba i haviŋ Judas evalonŋ Yisu ba ewa ba i. ⁴⁷ Ma nê takatu ba imiŋ habobo te hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.

⁴⁸ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêmalaiŋ ek nobaloŋ ya e? ⁴⁹ *Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahamô unyak matherŋ anêŋ piklêvôŋ ba yahadôŋ môlô ma miŋ

* **14:31:** Jon 11:16 * **14:32:** Jon 18:1 * **14:34:** Jon 12:27 * **14:36:** Mak 10:38; Jon 6:38

* **14:36:** ‘Aba’ anêŋ ôdôŋ ma kamik. Êŋ ma abô Alam, Yisu thêlô iniŋ abô. * **14:49:** Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

ovalon ya ami eka? Ma donjom lèk nôm takêñ habitak ek Wapômbên anêñ abô injik anôn.” ⁵⁰ *Êñ ma anêñ nê ku sapêñ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

⁵¹ Ma anyô muk te hasopa Yisu haven yam ba havuliv liñkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebalon yani, ⁵² ma donjom evalon sôp oyan ma hasôv liñpopam ba hi.

Ena Yisu bêñ hadêñ Sanhedlin

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)

⁵³ Ma thêlô ewa Yisu ba i hadêñ anyô bêñ habôk da. Ma nê bêñbêñ êbôk da sapêñ lôk nê bêñbêñ sapêñ lôk nê lôkauk hathak abô balabun sapêñ ethak donjom. ⁵⁴ Ma Pita hasopa Yisu haven yam ma donjom haven daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêñ habôk da anêñ badêñ kapô. Ma hi hamô haviñ sôp bidon ba havuñu atum haviñ thêlô.

⁵⁵ Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk Sanhedlin* sapêñ êbôlêm avômalô doho ek nenan Yisu anêñ kambom takatu ba hadum bêñ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma donjom miñ êpôm Yisu anêñ kambom te ek nijik yani vônô ami. ⁵⁶ Avômalô bêñ anôn ena abôyan hathak Yisu, ma donjom iniñ abô takatu ba ena ma miñ hatôm donjom ami.

⁵⁷ Ma doho iviyô imiñ ma ena abôyan hathak Yisu aêntêk, ⁵⁸ * “Yêlô alanô yani hanañ nena, ‘Tem yandiniñ unyak matherêñ êntêk ba anyô elav hathak baheniñ. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yan atu ba miñ elav hathak baheniñ ami.’ ” ⁵⁹ Ma donjom iniñ abô takatu ba ena hi mayaliv ma miñ ena abô donjom ami.

⁶⁰ Êñ ma anyô bêñ habôk da haviyô hamiñ thêlô malleriñ ma hanañ hik Yisu liñ nena, “Nê takêntêk lèk ena o bêñ yôv ma o bônôn eka? O abô mi e?” ⁶¹ Ma donjom Yisu bônôn iyom ma miñ hanañ abôla ami.

Ma anyô bêñ habôk da hanañ hik Yisu liñ hathak lonbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêñ Matherêñ atu anêñ Nakaduñ e?”

⁶² Ma Yisu hanañ nena, “Ya êñ êntêk. Ma tem ôngô Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem êmô Wapômbên Lôklinyak Anôn ban vianôn ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶³ Ma anyô bêñ habôk da halañ abô êñ ma hakakaviñ anêñ kwêv ma hanañ, “Lêk yôv. Aisê ka alalô leniñhaviñ nadanô abô doho imbiñ? ⁶⁴ *Lêk alanô yôv nena habuliñ Wapômbên anêñ athêñ ba hanañ nena yanida ma hatôm Wapômbên. Ba intu lemimhabi aisê?”

Ma thêlô sapêñ ena nena, “Hadum kambom ba intu ema.” ⁶⁵ Vêm ma doho êsôvwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma siñ hathak sôp ma êpêñ yani ba ena nena, “O plopet te ma onan nena opalê intu hik o?” Ma sôp bidon evalon yani ba ik haviñ.

Pita hanañ nena hathôn Yisu paliñ

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Pita hamô tamu unyak atu anêñ badêñ kapô, ma anyô bêñ habôk da anêñ avi ku te halêm. ⁶⁷ Ma hayê Pita havuñu atum hamô. Ma hatitiñ yani ba hanañ, “O êntêk intu bôk hoven haviñ Yisu, anyô Nasalet atu.”

⁶⁸ Êñ ma Pita hanañ, “Mi, yahathôn abô intu ba honañ paliñ.” Ma hale ba hi habobo badêñ abôlêk. Ma tale te halañ.

* **14:50:** Mak 14:27-31 * **14:55:** Sanhedlin ma avômalô Israeliñ iniñ kaunsil. * **14:58:** Jon 2:19-21

* **14:64:** Wkp 24:16; Jon 19:7

69 Ma avi ku atu hayê Pita hathak lojbo ma hanaj hadêj anyô takatu ba iminj habobo yani aêntêk, “Ôpêntêk ma nê takatu ininj anyô te.” 70 Ma dojtom yani hanaj hathak lojbo, “Mi.”

Vêm ma nê takatu ba iminj habobo yani enaj hadêj Pita hathak lojbo, “Avanôj biñ nena o ma anyô Galili te ba intu o ma anêj anyô te.”

71 Ma dojtom Pita hanaj nena, “Ya miñ yahanaj abô avanôj ami, êj ma tem Wapômbêj nêm vovaj êndêj ya. Yahalam Wapômbêj anêj athêj ba yahanaj nena yahathôj ôpêntu ba onaj abô hathak palinj.”

72 Kethêj oyanj ma tale halaj bôlôj yanj, êj ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanaj hadêj yani nena, “Tale miñ halaj bôlôj ju ami denaj, ma tem onaj êtôm bôlôj lô nena hôthôj ya palinj.” Êj ma Pita hakôm ba halaj kambom.

15

Ewa Yisu ba i hadêj Pailat

(Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

1 *Lôkbôk momanjiniñ ma Sanhedlin sapêj ethak dojtom. Thêlo ma nê bêjbêj êbôk da lôk avômalô ininj nê bêjbêj lôk nê lôkauk hathak abô balabun. Ma ibutinj abô hathak dojtom vêm ma ekak banj luvi lusu ma ewa ba i hadêj Pailat.

2 Ma Pailat hanaj hik Yisu lij aêntêk, “O ma avômalô Israël ininj kinj e?” Ma Yisu hanaj nena, “Intu êj, hatôm intu honaj.”

3 Ma nê bêjbêj êbôk da ibi Yisu lijkupik hathak abô lomaloma. 4 Ma Pailat hanaj hadêj Yisu hathak lojbo, “O abô mi e? Thêlo ibi lemvimkupik hathak abô lomaloma.”

5 *Ma dojtom Yisu bônôj iyom. Ba intu Pailat hasonj kambom.

6 Waklavôj Hale ba Hi nômbêj intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôj te anêj athêj ek Pailat nêm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêj vê. 7 Sondabêj êj ma anyô te anêj athêj nena Balabas hamô koladôj. Yani hamô koladôj havinj nê takatu ba thêlo ik vovak hadêj Lom ba ik anyô doho vônô. 8 Êj ma avômalô i hadêj Pailat ma elam ek nêm anyô koladôj te vê êtôm hathak hadum lôbôlôj.

9 Ma Pailat hanaj hadêj thêlo nena, “Lemimhavinj yatak molo avômalô Israël unim kinj êntêk e?” 10 Pailat hayala nena nê bêjbêj êbôk da leñjdanj hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanaj aêj. 11 *Ma dojtom nê bêjbêj êbôk da ik avômalô kapôlôjnj lij ek nendam nena netak Balabas ba ni ma nebalonj Yisu loj.

12 Ma Pailat hanaj hik thêlo lij hathak lojbo nena, “Yandum malê êndêj ôpatu ba molo olam nena Israël ininj kinj?”

13 Ma sapêj elam nena, “Nijik vônô esak a!”

14 Ma Pailat hanaj, “Eka? Yani hadum malê kambom?”

Ma dojtom thêlo elam lôklala hathak lojbo nena, “Nijik vônô esak a!”

15 Ma Pailat lahavinj nêm leñjmavi êndêj avômalô nômbêj atu ba intu hatak Balabas ba hi. Ma hanaj ek nebali Yisu esak yak lôkmanjnj vêm ma hatak halok nê vovak bahenjnj ek nijik vônô esak a.

Nê vovak enaj abôma hathak Yisu *(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)*

¹⁶ Vêm ma nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêḡ unyak badêḡ kapô. Ma elam nê vovak sapêḡ ba êlêm ethak doḡtom. ¹⁷ Ma ewa kin anêḡ kwêv thalalen daim te ma ik hathak Yisu ma ewa yak lôkmangin atu ba epesan hatôm kin inin kuluḡ ma ik halôk wakadôk. ¹⁸ Ma iviyô ma êv bahen hathak len ma enaḡ, “Waklêvônḡ mavi, avômalô Israeḡ inin kin!” ¹⁹ Ma ik wakadôk hathak alokwan te lôbôlônḡ ma êsôvwapôk hathak yani. Vêm ma elek venjindônḡ lêlô hadêḡ yani lôk êbô anêḡ athêḡ. ²⁰ Ma enaḡ abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalen atu thô ma ik yanida anêḡ kwêv daim hathak lonḡbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a
(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹ *Ma anyô te anêḡ athêḡ nena Saimon anêḡ Sailini halêm anêḡ buyan ba hadum ek ni Jelusalem. Yani ma Aleksanda lo Lupus inin lambô. Ma nê vovak êpôm yani ba êpôvinḡ ek enja Yisu anêḡ alovalanḡsin. ²² Êḡ ma ewa Yisu ba i lonḡ te anêḡ athêḡ nena Golgota. Athêḡ êḡ anêḡ ôdônḡ nena Lonḡ Lenkadôk Lokwan. ²³ Ma ewa wainḡ ba eyelanḡ havinḡ alokwanḡ te anêḡ thôk ba êv hadêḡ yani ek inum ek etauvinḡ vovanḡ. Ma doḡtom hadô. ²⁴ *Êḡ ma thêlô ik yanḡ lonḡ hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêḡ kwêv lo sôp.

²⁵ Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik Yisu lonḡ hathak a. ²⁶ Alovalanḡsin anêḡ vulinḡ ma eto abô atu ba enaḡ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL ININ KIN

²⁷⁻²⁸ *Ma êthôkwêḡ anyô vani lokwanḡju havinḡ. Êthôkwêḡ yanḡ haminḡ Yisu banḡ vianônḡ, ma yanḡ haminḡ banḡ vikenḡ. * ²⁹ *Ma avômalô takatu ba elom lonḡndê êḡ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuninḡ leninḡkadôk ba enaḡ, “Ai! O atu ba honanḡ nena tem undininḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ ma ondav esak lonḡbô êtôm wak lô iyom e? ³⁰ Êḡ ma oda nêḡ oda bulubinḡ ba otak alovalanḡsinḡ ma ôlêm pik!”

³¹ Ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabanḡ enaḡ abôma havinḡ. Ba enaḡ hadêḡ i nena, “Ôḡgô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubinḡ, ma doḡtom minḡ hanatôm nêḡ yanida bulubinḡ ami eka? ³² Yani ma Mesia, Israeḡ inin kin e? Êḡ ma etak alovalanḡsinḡ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêḡmiminḡ!” Ma anyô ju atu ba iminḡ alovalanḡsinḡ havinḡ yani enaḡ abôma havinḡ.

Yisu hama
(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³ Waklêvônḡ binḡ ma momanḡininḡ hayô pik sapêḡ vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok. ³⁴ *Ma 3 kilok ma Yisu halam lôklala aêntêk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êḡ anêḡ ôdônḡ nena, “Yenanḡ Wapômbêḡ, yenanḡ Wapômbêḡ, aisê ka hôdô ya?”

³⁵ Ma avômalô vi atu ba iminḡ lonḡ êḡ elanḡ abô êḡ ma enaḡ, “Odanḡ, yani halam Elia.”

* **15:21:** Lom 16:13 * **15:24:** Sng 22:18 * **15:27-28:** Ais 53:12 * **15:27-28:** Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denanḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô bute hik anônḡ. Abô êḡ hananḡ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm anyô kambom.” * **15:29:** Sng 22:7; 109:25; Mak 14:58 * **15:34:** Sng 22:1

³⁶ *Ma anyô te hi bôlônj donjom ma hawa kapôk ba hasonj halôk wainj maninj. Ma hathôkwênj kapôk ênj hathak apiyak te ba hêv hadênj Yisu ek inum. Ma ôpênj hanañ, “Dô! Alalô nagê vêmam. Yakô Elia tem êlêm enja yani vê ênjêk alovalañanj sinj la?”

³⁷ Ma Yisu halam kaêk lôklala ma hama.

³⁸ Ma sôp bênj atu ba haminj unyak mathenj ek hayañ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vulinj ba hayô vibinj. ³⁹ Ma anyô vovak laik atu ba haminj habobo Yisu hayê kobom atu ba Yisu hama hathak, ênj ma hanañ, “Avanônj binj, ôpêntêk ma Wapômbênj anênj Nakadunj anônj.”

⁴⁰ *Avi doho iminj daim dokte ba êyê iminj. Thêlô ênj te ma Malia anênj Magadala. Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep ininj talêbô. Ma te ma Salome. ⁴¹ Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takênj esopa yani ba êv yani sa. Ma avi bênj anônj êmô haviñ ba ivinj Yisu ba i Jerusalem.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁴² Wak ik Yisu vônô, ênj ma waklavônj avômalô ethak êpôpêk ininj nômkama ek Sabat. Ma wak ênj anênj yañanj bôlôvônj ma tem Sabat. ⁴³ Ba intu wak haminj denanj ma Josep anênj Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin ininj anyô bênj te. Yani hathak hêv ma ek Wapômbênj anênj lonj lôklinyak atu tem êlêm. Ma minj hakô ami ma hi hadênj Pailat ma hanañ ek enja Yisu anênj kupik. ⁴⁴ Ma Pailat halanjô nena Yisu lêk hama yôv ba hasonj kambom ma halam anyô vovak laik halêm. Ma hanañ hik ôpênj linj nena, “Yisu lêk hama yôv mena mi e?” ⁴⁵ Ma halanjô anyô vovak laik anênj abô yôv ma halôk ek Josep enja anênj kupik. ⁴⁶ Ênj ma Josep hêv sôp daim mavi te vuli ma hawa Yisu linj kupik vê hêk alovalañanj sinj ma havuliv sinj hathak sôp atu. Ma hi hadô hêk siô valu abyañ atu ba elav ek nedav nê nãma êndôk. Ma habubi valu bênj te ek hik siô abôlêk sinj hathak. ⁴⁷ Malia anênj Magadala lôk Malia, Josep anênj talêbô, iminj ma êyê lonj atu ba etak Yisu anênj kupik hêk.

16

Yisu haviyô hathak lonjbô

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹ Sabat hale ba hi ma Malia anênj Magadala lôk Malia, Jems anênj talêbô, ma Salome êv vuli nôm ôv mavi ek neja ba ini ek netak esak Yisu kupik. ² Ma sonda ênj anênj wak te mônj anênj lôkbôk momanj ininj ma thêlô iviyô ba i siô. ³ Ma enanj hadênj i nena, “Opalê tem ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô am?”

⁴ Êyô siô ma êyê nena valu bênj atu ma lêk ibubi hi hamô danj. ⁵ Thêlô ibitak êyô valu abyañ kapô ma êyê anyô muk lôk kwêv thapuk daim te hamô thêlô bahenj vianônj. Thêlô êyê ma esonj kambom.

⁶ Ma donjom ôpênj hanañ, “Minj nosonj ami. Yahayala nena ôbôlêm Yisu anênj Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ba hi ma minj hêk lonj êntêk ami. Ôngô lonj atu ba êdô yani hêk êntêk. ⁷ *Ma unu nonanj êndênj anênj nê ku lôk Pita nena, ‘Yani lêk hamônj ek môlô ba hi Galili. Ôyô lonj ênj ma tem nôpôm yani êtôm atu ba bôk hanañ yôv hadênj môlô.’”

⁸ Ma avi takêḡ êkô ba elowaliḡ kambom ma etak siô ba êsôv ele yaiḡ ba i. Thêlô êkô ba bônôḡ iyom ma miḡ enaḡ abô êḡ hadêḡ anyôla ami.

[Malia anêḡ Magadala lôk Yisu anêḡ ḡê ku êyê yani
(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)]*

⁹ Yisu haviyô hadêḡ sonda te anêḡ wak te mônḡ. Ma hik i thô mônḡ hadêḡ Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ḡgôk bahenḡvi ba lahavuju vê hêk yani. ¹⁰ Êḡ ma Malia hi hanaḡ hadêḡ ḡê takatu ba bôk evenḡ haviḡ yani. Nê takêḡ lenḡmalaiḡ ba elarḡ êmô. ¹¹ Ma elarḡô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma donḡtom miḡ êvhaviḡ abô êḡ ami.

¹² Havenḡ yam ma Yisu anêḡ ḡê ku ju etak malak bêḡ ba i loḡ yaḡ. Ma Yisu habitak yanḡda ba hik i thô hadêḡ thai. ¹³ Ma ele i enaḡ abô êḡ hadêḡ ḡê ku vi, ma donḡtom miḡ êvhaviḡ iniḡ abô ami.

¹⁴ *Yôv ma Yisu anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavute eyaḡ nôm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathaḡ thêlô hathak iniḡ kapôlôḡniḡ thekthek ba miḡ êvhaviḡ ḡê takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv iniḡ abô ami.

¹⁵ *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Unu êtôm pik sapêḡ ma nonaḡ Abô Mavi atu ba hathak ya bêḡ êndêḡ avômalo sapêḡ. ¹⁶ *Nê takatu ba êvhaviḡ ba ithik ḡaḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ i bulubiḡ. Ma ḡê takatu ba miḡ êvhaviḡ ami, ma tem nêpôm Wapômbêḡ anêḡ abô atu nena ini nêndôk loḡ atum. ¹⁷ *Wapômbêḡ tem etak lavôḡniḡ lomaloma êndôk ḡê êvhaviḡ bahenḡniḡ aêntêk. Esak yenaḡ athêḡ, ma tem nêḡnêḡ ḡgôk vê lôk nenaḡ abô masôm lukmuk. ¹⁸ *Ma nebalonḡ umya kambom êmô bahenḡniḡ lôk ninum nôm atu ba injik anyô vônô ma donḡtom tem nêḡmô mavi. Ma netak bahenḡniḡ êyôḡḡgêk ḡê lôk lijiḡ, ma tem nimbitak mavi.”

*Wapômbêḡ hawa Yisu
(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)*

¹⁹ *Anyô Bêḡ Yisu hanaḡ abô haviḡ thêlô yôv ma ewa yani hathak lenḡ ba hi hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ. ²⁰ *Vêḡ ma anêḡ ḡê ku i enaḡ Abô Mavi êḡ haveḡ loḡ sapêḡ. Ma Anyô Bêḡ hadum ku haviḡ thêlô ba hik iniḡ abô loḡ hathak lavôḡniḡ takatu ba idum.]

* **16:8:** Nê lôkawk bêḡ anôḡ lenḡḡhabi nena abô êḡ ma Mak da miḡ hato ami, ma anyôla hato havenḡ yam. * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Ap 1:8 * **16:16:** Ap 2:38 * **16:17:** Ap 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Ap 28:3-6 * **16:19:** Ap 1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Ap 14:3; Hib 2:3-4

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môñ

Luk hato kapyà êntêk. Yani ma anyô loñ buyañ ma miñ Israèl te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêñ anyô môlô. Yanida ma miñ hayê Yisu ami, ma donptom hanañ abô havinñ nê nômbêñ atu ba bôk êyê Yisu hathak maleñin.

Yani hato kapyà êntêk hadêñ anyô bêñ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miñ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveñ ami. Ba intu Luk hawasa bêñ anôñ. Luk lahavinñ Tiapilus eyala abô avanôñ esak malêla takatu ba Yisu hanañ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waktavôñ hathak lenj ba hi. Aêñ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miñ halêm ek nêñ nê Israèl iyom bulubiñ ami. Mi, halêm ek nêñ nê Israèl lôk nê loñ buyañ bulubiñ imbiñ. Luk dalam Yisu nena, “Anyô Anêñ Nakaduñ” bêñ anôñ.

Hato kapyà êntêk hadêñ 60 mena 70 AD la. Ma haveñ yam ma hato kapyà Aposel havinñ.

Abô môñ

¹* Anyô bêñ Tiapilus, avômalô bêñ anôñ eto kapyà hathak nôñ takatu ba bôk hik anôñ hêk yêlô malêvôñ. ² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanañ. Nê êñ êmô hatôm Wapômbêñ anêñ nê ku ek enañ abô hadêñ avômalô. ³ Aêñ ba yalenmavi anôñ ba yahato kapyà êntêk hadêñ o hathak nôñ takêñ ek malê nena yada yahadum ku bêñ anôñ ek yahanañ hik abô takêñ liñ hathak Yisu anêñ ku sapêñ ek yenañ abô êñ imbitak êtôm loho mavi. ⁴ Yahato abô takêñ ek nêñ o sa ek oyala abô takatu ba bôk holañô, êñ ma abô avanôñ.

Añela hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kin Helot hayabiñ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêñ athêñ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da havinñ nê ôdôñ atu ba iniñ athêñ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêñ Alon anêñ limi havinñ. ⁶ Thai êmô thêthôñ mavi hêk Wapômbêñ ma, ma ethak esopa abô balabuñ lôk Anyô Bêñ anêñ abô sapêñ ba iniñ kambom mi. ⁷ Ma donptom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôñ Abiya iniñ waktavôñ nindum ku êmô unyak mathenñ. Ma etak Sekalaia ek indum ku êñ. ⁹* Thêlô esopa nê êbôk da iniñ kobom ba ibi valu ek nêñ nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêñ anêñ unyak mathenñ ba ni ek êmbôk kamunñ ôv mavi. Êñ ma Sekalaia anêñ athêñ habitak ba yani hi Wapômbêñ anêñ unyak ek êmbôk da. ¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêñ anôñ imiñ unyak viyainñ ba etenñ mek imiñ.

¹¹ Êñ ma Anyô Bêñ anêñ añela te hayô ek Sekalaia ba hamiñ loñ êbôk da ôv mavi anêñ loñ vianôñ. ¹² Sekalaia hayê añela, êñ ma hasonñ ba hakô kambom. ¹³ Ma donptom añela hanañ, “Sekalaia, miñ ôkô ami. Anêñ mek ma Wapômbêñ halañô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêñ athêñ nena Jon. ¹⁴ Ma tem lemmavi bêñ anôñ. Amena êñ habitak ma avômalô

* 1:1 Ap 1:1 * 1:9 Kis 30:7

bêḡ anôḡ tem leḡiḡmavi ¹⁵ * ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ imiḡ Anyô Bêḡ ma. Yani miḡ hatôm inum yak waiḡ lôk ḡaḡ maniḡ vi ami. Hamiḡ talêbô la denaḡ ma tem Lovak Matherḡ êmbôlô yani kapô siḡ. ¹⁶ Ma tem endom avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ ba ini êndêḡ Anyô Bêḡ, thêlônḡiḡ Wapômbêḡ. ¹⁷ * Ma yani tem êmôḡ ek Anyô Bêḡ ma anêḡ lôklokwaḡ lôk ku lo loḡ ma tem êtôm Elia anêḡ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbítak kapôlôḡiḡ doḡtom. Lôk indum ḡê leḡôndôḡ kôtoḡ leḡôndôḡ ekyav ek nedanô ḡê thêthôḡ iniḡ auk mavi. Ma yani tem indum aêḡ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabiḡ Anyô Bêḡ anêḡ êyô.”

¹⁸ Ma Sekalaia hanaḡ hadêḡ aḡela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêḡmimbiḡ abô êḡ aisê?”

¹⁹ * Ma doḡtom aḡela hanaḡ viyaḡ nena, “Ya Gebliel, ba yahamiḡ Wapômbêḡ thohavḡloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêḡ ek yanaḡ abô mavi êntêk êndêḡ o. ²⁰ Yôv ma ondanô, miḡ hôtevhaḡiḡ yenaḡ abô ami. Aêḡ ba vembôlêk tem putup ba miḡ hatôm onan abô ami endeba yenaḡ abô êntêk injik anôḡ êtôm waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hanaḡ am.”

²¹ Avômalô eyabiḡ Sekalaia aleba mi ma leḡiḡḡhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak matherḡ kapô am? ²² Ma Sekalaia hale yaḡiḡ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak baḡ iyom ma miḡ hanaḡ abô ami. Aêḡ ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wêḡ te hêk unyak matherḡ kapô.

²³ Sekalaia hadum anêḡ ku yôv ma yani havôhi anêḡ unyak. ²⁴ Havenḡ yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasabeḡ. Ma havuḡ i hatôm ayôḡ baheḡvi. ²⁵ Ma hanaḡ nena, “Anyô Bêḡ lamavi ba hadum nôḡm êḡ ek ya ba hêv yenaḡ mama vê hêk avômalô maleḡiḡ.”

Aḡela hayô ek Malia

²⁶ Elisabet hasabeḡ hatôm ayôḡ baheḡvi ba lahavute, ma Wapômbêḡ hêv aḡela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô. ²⁷ * Yani hi hadêḡ avi muk te anêḡ athêḡ nena Malia. Malia anêḡ avômalô bôk epesaḡ abô yôv ek nendom yani êndêḡ anyô te anêḡ athêḡ nena Josep. Josep ma Kiḡ Devit anêḡ lim. ²⁸ Aḡela hi hadêḡ Malia ma hanaḡ, “Waklêvôḡ mavi o! Anyô Bêḡ hêv lamavi anôḡ hadêḡ o ba hamô haviḡ o.”

²⁹ Ma Malia hanaḡ abô êḡ ma hason kambom ba lahavi nena abô êntêk ma aisê am. ³⁰ Ma doḡtom aḡela hanaḡ hadêḡ yani, “Malia, miḡ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêḡ anêḡ lamavi. ³¹ * Ondanô, tem osabeḡ ba onja okna te ba ondam anêḡ athêḡ nena Yisu. ³² * Yani ma tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêḡ Leḡ anêḡ Nakaduḡ. Ma tem Anyô Bêḡ Wapômbêḡ nêḡḡ lim Devit anêḡ ku kiḡ êndêḡ yani. ³³ Ma tem êmô êtôm Jekop anêḡ avômalô iniḡ kiḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma anêḡ ku eyabiḡ anêḡ avômalô hatôm nêḡḡ yak ami ma mi anôḡ.”

³⁴ Ma Malia hanaḡ hadêḡ aḡela aêntêk, “Nôḡm êḡ tem imbitak aisê am? Miḡ bôk yahêk haviḡ anyô te ami.”

³⁵ Ma aḡela hanaḡ nena, “Lovak Matherḡ tem êlêḡ êndôk o ma Wapômbêḡ Leḡ anêḡ lôklokwaḡ tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem matherḡ ba nendam nena Wapômbêḡ Anêḡ Nakaduḡ. ³⁶ Ondanô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôḡna ba elam yani nena avi yamu, ma doḡtom lêk hasabeḡ ba anêḡ

* **1:15:** Nam 6:2-3 * **1:17:** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 * **1:19:** Dan 8:16; 9:21 * **1:27:** Mat 1:16,18 * **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23 * **1:32:** 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7

ayôḡ baherḡvi ba lahavute ba tem embathu amena te. ^{37*}Nômlate miḡ malainḡ ek Wapômbêḡ indum ami.”

³⁸Ma Malia hananḡ, “Ya ma Anyô Bêḡ anêḡ avi ku. Ba indum êndêḡ ya êtôm intu honanḡ.” Êḡ ma anḡela hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

³⁹Ma Malia hatak anêḡ loḡ ma hi kethenḡ ba hayô malak te atu ba hêk loḡ dumlolê anêḡ Judia. ⁴⁰Ma habitak hayô Sekalaia anêḡ unyak kapô ma hananḡ wاكلêvôḡ mavi hadêḡ Elisabet. ⁴¹Ma Elisabet halanô anêḡ abô ma amena hapundik hamiḡ yani la kapô ba Lovak Mathenḡ havôlô yani kapô sinḡ. ⁴²Êḡ ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hananḡ, “Wapômbêḡ hêv lamavi bêḡ anôḡ hadêḡ o hamôḡ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêḡ o imbiḡ amena intu ba hamiḡ o kapôlôm. ⁴³Ma donḡtom ya avi alê te ba yenanḡ Anyô Bêḡ anêḡ talêbô halêm ek ênjê ya? ⁴⁴Ondanô, yahalanô anêm wاكلêvôḡ, êḡ ma amena êntêk hamiḡ yalenḡsoam lamavi ba hapundik. ⁴⁵Bôk holanô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hôêvhaviḡ nena tem indum aêḡ. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêḡ yer

- ^{46*}Ma Malia hananḡ,
 “Yakapôlôḡ habô Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ,
⁴⁷ma yadahôlôḡ lamavi hadêḡ Wapômbêḡ atu ba hêv ya bulubiḡ
⁴⁸ek malê nena yani hayê ba lahabi anêḡ avi oyanḡ atu ba hadum anêḡ ku.
 Avômalô sapêḡ tem nenanḡ nena Wapômbêḡ hêv lamavi hadêḡ ya hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ
⁴⁹ek malê nena Wapômbêḡ Lôklokwanḡ Anôḡ hadum nômbêḡ ek ya.
 Ma anêḡ athêḡ ida ênjêk mathenḡ.
^{50*}Yani hathak hêv kapô hadêḡ ḡê takatu ba elanô anêḡ abô hadêḡ sêbôk ma êntêk ma embenḡ yam imbiḡ.
^{51*}Yani hadum ku bêḡbêḡ hathak yani anêḡ lôklokwanḡ.
 Ma hathak havalonḡ avômalô takatu ba êbôi ma habi i hi.
^{52*}Ma hathak hamô ḡê bêḡbêḡ iniḡ lôklokwanḡ lu.
 Ma hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ḡê athêḡ mi.
^{53*}Ma hathak havakôḡ avômalô takatu ba ema kisi hathak nôm mavi anôḡ ba lenḡviyak.
 Ma donḡtom ḡê lôk nômkama bêḡ, ma hathak hêv i vê ba i oyanḡ.
^{54-55*}Ma yani hathak hêv anêḡ avômalô ku Israel sa,
 ma lahabi anêḡ abô atu ba bôk havak haviḡ Ablaham lôk anêḡ limi sapêḡ nena tem laimbi i ba nêḡ i sa wak nômbêḡ intu sapêḡ.”
⁵⁶Êḡ ma Malia hamô haviḡ Elisabet hatôm ayôḡ lô vêm ma halehi anêḡ loḡ hathak lonḡbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ḡanḡ

⁵⁷Ma Elisabet anêḡ wاكلavôḡ embathu hayô ba havathu okna te. ⁵⁸Êḡ ma Elisabet anêḡ thalalenḡ lôk anêḡ avômalô elanô nena Anyô Bêḡ hêv kapô bêḡ hadêḡ yani ba intu êbôi lôk lenḡḡmavi anôḡ.

* **1:37:** Stt 18:14 * **1:46:** 1Sml 2:1-10 * **1:50:** Sng 103:13,17 * **1:51:** 2Sml 22:28 * **1:52:** Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6 * **1:53:** Sng 34:10 * **1:54-55:** Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20

59* Ma amena êḡ hamô hatôm wak bahenḡvi ba lahavulô, ma anêḡ avômalô êlêm ek nenḡgothe anêḡ kupik. Ma lenḡḡhavinḡ nêḡnêḡ lambô Sekalaia da anêḡ athêḡ êḡndêḡ okna êḡ. 60 Ma donḡtom talêbô hananḡ nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

61 Ma thêlô enaḡ hadêḡ yani nena, “Libumi la miḡ bôk ewa athêḡ Jon ami.”

62 Êḡ ma thêlô enaḡ hik lambô liḡ hathak bahenḡḡ nena nendam anêḡ athêḡ aisê? 63 Aêḡ ba hananḡ hathak banḡ nena neḡ aseleḡ te êlêm. Ma hato nena, “Okna êḡ anêḡ athêḡ ma Jon.” Ma thêlô sapêḡ êyê athêḡ êḡ ba esonḡ kambom. 64 Ma ketheḡ oyaḡ ma Sekalaia hananḡ abô hathak lonḡbô ba habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. 65 Ma avômalô malak êḡ êyê nôḡm êḡ ba êkô kambom. Ma abô êḡ hi haveḡ Judia iniḡ lonḡ takatu ba hamô dumlolê sapêḡ. 66 Ma thêlô enaḡ hadêḡ i nena, “Anyô Bêḡ anêḡ lôklokwaḡ hamô haviḡ amena êḡntêk ba embenḡ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêḡ yer

67 Yôḡ ma Lovak Matherḡ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hananḡ abô plopet aêḡntêk,

68* “Anyô Bêḡ, Israeḡ iniḡ Wapômbêḡ, lêk halêm ek nêḡm anêḡ avômalô vê êḡnjêk iniḡ malaiḡ. Ba intu nanêḡm athêḡ bêḡ êḡndêḡ yani.

69* Yani hêḡv Anyô Lôklokwaḡ te habitak anêḡ anyô ku Devit anêḡ thalaleḡ ek nêḡm alalô bulubiḡ.

70 Yani hadum aêḡ hatôm sêbôk ba hananḡ hadêḡ anêḡ plopet matherḡ ba enaḡ nena

71* tem Wapômbêḡ nêḡm alalô bulubiḡ êḡnjêk ḡê vovak lôk ḡê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.

72* Aêḡ ba yani hêḡv kapô ek alalôaniḡ bumalô lôk lahabi anêḡ tabô matherḡ.

73* Abô atu ba yani bôk havak balabuḡ haviḡ alalôaniḡ kamik Ablaham nena

74 tem nêḡm alalô bulubiḡ êḡnjêk ḡê vovak iniḡ lôklokwaḡ ek alalô nandum anêḡ ku ma miḡ nakô ami

75* ek namô matherḡ lôk thêthôḡ êḡnjêk Wapômbêḡ ma êḡtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ.

76* Aêḡ ba, yenaḡ okna, tem ôḡmôḡ ek ôpôpêk Anyô Bêḡ anêḡ lonḡôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbêḡ Lerḡ anêḡ plopet.

77* Lôk ôḡndôḡ anêḡ avômalô ek neyala nena Wapômbêḡ tem nêḡm i bulubiḡ esak hêḡv iniḡ kambom vê.

78* Alalôaniḡ Wapômbêḡ lahiki bêḡ anôḡ ba intu hêḡv kapô ba tem indum nôḡm êḡ lôk nêḡm anêḡ wak êlêm anêḡ leḡ

79 ek nêḡm deda êḡndêḡ avômalô takatu ba bôk ema ba êḡmô momaḡḡniḡ bêḡ kapô. Lôk anêḡ deda êḡ tem nêḡm alalô sa ek namberḡ lonḡôndê labali mavi.”

80 Ma Jon halumbak bêḡ ma habitak lôklokwaḡ hathak hêḡvhaviḡ. Êḡ ma hi hamô lonḡ thiliv ba hayabiḡ anêḡ waklavôḡ êlêm yaiḡ ek indum anêḡ ku êḡnjêk avômalô Israeḡ maleniḡ.

* 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 * 1:68: Sng 72:18 * 1:69: Sng 18:2 * 1:71: Sng 106:10
 * 1:72: Stt 17:7; Sng 105:8-9 * 1:73: Stt 22:16-17 * 1:75: Tit 2:12-14 * 1:76: Ais 40:3
 * 1:77: Jer 31:34 * 1:78: Ais 60:1-2

2

*Malia havathu Yisu
(Mat 1:18-25)*

¹ Waklavôḡ êḡ ma Sisa Ogastus havak abô majanḡ ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabinḡ i ininḡ athêḡ. ² Wak êḡ ma môḡ anôḡ ek gavman hawa avômalô ininḡ athêḡ. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovinḡ Silia ininḡ gavman bêḡ. ³ Êḡ ma avômalô sapêḡ i ininḡ malak ôdôḡ nenanena ek neja ininḡ athêḡ. ⁴ Josep habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalalenḡ. Ba intu hatak Nasalet anêḡ Galili ma hi Devit anêḡ malak ôdôḡ Betlehem anêḡ Judia. ⁵ Yani hi havinḡ Malia ek neto thaininḡ athêḡ. Avi êḡ bôk epesanḡ anêḡ abô yôv ek nendom êndêḡ Josep. Ma wak êḡ ma Malia hasabenḡ.

⁶ Êmô Betlehem denanḡ ma Malia anêḡ waklavôḡ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmanḡkao ininḡ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Aḡela hayô ek nê eyabinḡ bok

⁸ Ma nê eyabinḡ boksipsip doho êmô lonḡ êḡ viyaiḡ ba eyabinḡ ininḡ bok hadêḡ bôlôvôḡ. ⁹ Ma Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêḡ anêḡ deda lôkmanḡḡinḡ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom. ¹⁰ Ma doḡtom aḡela hananḡ nena, “Miḡ nôkô ami. Odanô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêḡ leninḡmavi anôḡ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêḡ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêḡ môlô bulubinḡ. Yani ma Anyô Bêḡ, Mesia* atu ba Wapômbêḡ bôk hatak ek nêḡ anêḡ avômalô bulubinḡ. ¹² Môlô tem ôḡḡô amena kasek te ïvuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmanḡkao ininḡ kabum. Nôm êḡ ma hatôm lavôḡinḡ ek môlô ôḡḡô.”

¹³ Aḡela hananḡ yôv ma kethenḡ oyanḡ ma aḡela bêḡ anôḡ anêḡ lenḡ êlêm ivinḡ yani. Ma êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba enanḡ aentêk,

¹⁴ * “Nômbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ lôkmanḡḡinḡ esak lenḡbum.

Ma pik ma anêḡ labali êmô imbinḡ avômalô takatu ba Wapômbêḡ lamavi hathak.”

Nê eyabinḡ bok i êyé Yisu

¹⁵ Aḡela etak thêlô ba i malak lenḡ ma nê eyabinḡ bok enanḡ hadêḡ i, “Alôana ek nagê nôḡ atu ba Anyô Bêḡ hananḡ hadêḡ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

¹⁶ Êḡ ma thêlô i kethenḡ ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmanḡkao ininḡ kabum. ¹⁷ Thêlô êyé yôv ma enanḡ abô takatu ba aḡela hananḡ hadêḡ i hathak amena êḡ. ¹⁸ Ma avômalô elanḡ nê eyabinḡ bok ininḡ abô êḡ ba esonḡ kambom. ¹⁹ *Ma Malia lahabi abô takêḡ ba havalonḡ lonḡ hêk kapô. ²⁰ Ma nê eyabinḡ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêḡ lôk leninḡmavi anôḡ hadêḡ Wapômbêḡ hathak nôḡ takatu ba thêlô êyé lo elanḡ hatôm atu ba aḡela hananḡ hadêḡ i.

Elam Yisu anêḡ athêḡ

²¹ *Wak bahenḡvi ba lahavulô hale ba hi ma enḡothe okna êḡ anêḡ kupik ba elam anêḡ athêḡ nena Yisu. Athêḡ êḡ ma Malia miḡ hasaberḡ ami denanḡ ma aḡela te bôk halam yôv.

* **2:11:** Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêḡ ôdôḡ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ avômalô bulubinḡ.” * **2:14:** Luk 19:38 * **2:19:** Luk 2:51 * **2:21:** Luk 1:31

Simeon lo Ana êyê Yisu

22 *Josep lo Malia iniŋ waklavôŋ nimbitak mabunj ênjêk Wapômbêŋ ma hayô hatôm balabunj atu ba Mose bôk hato. Êŋ ma ewa Yisu ba i Jelusalem ek nênem êndêŋ Anyô Bêŋ 23 *hatôm anêŋ balabunj bôk hanaŋ yôv nena, “Nônêm anyô môŋ sapêŋ êndêŋ Wapômbêŋ.” 24 *Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêŋ anêŋ balabunj bôk hanaŋ nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

25 Ma anyô te hamô Jelusalem ba anêŋ athêŋ nena Simeon. Yani ma anyô thêthôŋ ba hasopa abô balabunj dedaunj mavi. Yani hayabinj Mesia atu ba tem nêem Israeġ thêvô. Ma Lovak Mathen hamô havinj Simeon. 26 Ma Lovak Mathen bôk hanaŋ hadêŋ yani yôv nena tem miŋ ema ami ma êmô endeba ênjê Anyô Bêŋ anêŋ Mesia vêmam. 27 Ma Lovak Mathen halom yani ba hi Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen. Yani hamô denaŋ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêm ek nesopa abô balabunj. 28 Ma Simeon hasip okna hamô barj ma habô Wapômbêŋ ba hanaŋ aêntêk,

29 “Anyô Bêŋ Wapômbêŋ, ya anêem anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenjmavi êtôm atu ba bôk hovak abô havinj ya.

30 *Lêk yamalenj hayê nôem atu ba hôêv ek nêem yêlô bulubinj.

31 Hôpôpêk nôem êŋ hêk avômalô sapêŋ malenjinj.

32 *Nôm êŋ ma hatôm deda ek avômalô lonj buyanj nêgê,
ma tem nêem athêŋ lôkmanjinj êndêŋ anêem avômalô Israeġ.”

33 Yisu anêŋ lambô lo talêbô elanjo Simeon anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak okna êŋ ba esonj kambom. 34 *Êŋ ma Simeon hêv mek hadêŋ thêlô ma hanaŋ hadêŋ Malia aêntêk, “Wapômbêŋ hatak okna êntêk ek indum avômalô Israeġ bêŋ anôŋ nênem yak ma bêŋ anôŋ nimbiyô niniŋ. Yani tem êmô êtôm Wapômbêŋ anêŋ lavôŋinj te ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ tem miŋ nênemimbiniŋ yani ami. 35 Êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ iniŋ auk lonj kapô tem imbitak lonj yainj. Ma tem kapôlôm indinjo êtôm binj vovak hadabêŋ bimdaluk kisi.”

36 Ma plopet avi te hamô havinj ba anêŋ athêŋ nena Ana. Yani ma Panuel anêŋ nalavi ba habitak anêŋ Asel anêŋ ôdôŋ. Yani bôk avôdôŋna ba anêŋ sondabêŋ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô havinj yamalô hatôm sondabêŋ bahenji ba lahavuju. 37 Vêem ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêŋ bêŋ anôŋ. Wak lo bôlôvôŋ ma miŋ hatak unyak mathen ami, ma hathak hatak nôem ek nêem yerj lo etenj mek. 38 Ma Simeon hanaŋ abô denaŋ, ma avi êŋ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Ma hanaŋ abô hathak okna êŋ hadêŋ avômalô takatu ba êmô ek eyabinj waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ nêem avômalô Israeġ vê ênjêk iniŋ malainj.

39 *Josep lo Malia idum nômkama sapêŋ hatôm atu ba Anyô Bêŋ anêŋ balabunj hanaŋ vêem ma ele i iniŋ malak Nasalet hêk Galili. 40 Ma okna halumbak ba habitak lôklokwanj. Ma anêŋ auk mavi bêŋ anôŋ. Ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm hamô havinj yani.

Yisu hamô unyak mathen kapô

41 *Sondabêŋ nômbêŋ intu ma Yisu anêŋ talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêgê

* 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis 13:2 * 2:24: Wkp 12:8 * 2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11

* 2:32: Ais 42:6; 49:6; 52:10 * 2:34: Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8 * 2:39: Mat 2:23 * 2:41:

Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8

waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi.* 42 Ma Yisu anêḡ sondabêḡ hatôm lauminḡ ba lahavuju, ma thêlô idum aêḡ ba ethak ba i Jerusalem ek nêgê waklavôḡ êḡ. 43 Waklavôḡ bêḡ êḡ hale halôk ma thêlô ele i iniḡ loḡ. Ma okna Yisu ma hamô Jerusalem denaḡ. Ma talêbô lo lambô êthôḡ ba i. 44 Ma esonḡ nena lêk havinḡ anêḡ avômalô vi ba hi la. Ba evenḡ wak daluk te vêm ma êyé mi, êḡ ma i êbôlêm yani havenḡ iniḡ avômalô malêvôḡ. 45 Ma doḡtom miḡ êpôm ami, êḡ ma êvôḡ Jerusalem hathak loḡbô ek nêmbôlêm yani. 46 Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathenḡ kapô. Yani hamô havinḡ kêdôḡwaga doho ba halaḡô iniḡ abô ma hanaḡ hik thêlô liḡ. 47 Avômalô takatu ba elanḡô anêḡ abô lôk anêḡ auk bêḡ ma esonḡ kambom. 48 Êḡ ma lambô lo talêbô êyé yani ba esonḡ kambom havinḡ. Ma talêbô hanaḡ, “Yenaḡ okna, hudum malê aêḡ? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

49 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miḡ oyala nena tem yamô Wakamik anêḡ unyak ami e?” 50 Ma doḡtom êthôḡ anêḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ palinḡ.

51 *Yôv ma hi havinḡ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma halaḡô iniḡ abô ba hasopa. Ma talêbô havalonḡ abô takêḡ loḡ hêk kapô. 52 *Yisu habitak bêḡ ma anêḡ auk mavi anôḡ. Ma Wapômbêḡ lôk avômalô leninḡmavi hathak yani.

3

Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô

(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)

1 Hadêḡ sondabêḡ lauminḡ ba labahenḡvi atu ba kinḡ Sisa Taibelias hayabinḡ Lom, ma Pontius Pailat hayabinḡ Judia, ma Helot hayabinḡ Galili, ma yaḡ molok Pilip hayabinḡ Itulia lo Takonitis, ma Lisaniaḡ hayabinḡ Abilene, 2 ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêḡ êbôk da. Hadêḡ wak êḡ ma Sekalaia nakaduḡ Jon hamô loḡ thiliv, ma Wapômbêḡ hêv anêḡ abô hadêḡ yani. 3 *Êḡ ma Jon hi havenḡ loḡ takatu ba hamô habobo ḡaḡ Jolodaḡ ma hanaḡ ek avômalô nede kapôlôḡniḡ liliḡ ba nisik ḡaḡ ek Wapômbêḡ nêm iniḡ kambom vê. 4 Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêḡ kapyra nena,

“Kaêk te halam havenḡ loḡ thiliv nena,

‘Nôpôpêk loḡôndé ek Anyô Bêḡ êlêm,
ma nopesaḡ ba imbitak thêthôḡ ek yani.

5 Nusivuḡ kolosonḡ sapêḡ siḡ

ma node dumlolê sapêḡ pesa ba imbitak kalôḡ mavi.

Ma nopesaḡ loḡôndé lokbaḡ ba imbitak thêthôḡ,

ma loḡôndé kekela ma nopesaḡ ba imbitak thêthê mavi.

6 Ma avômalô pik sapêḡ tem nêgê Wapômbêḡ anêḡ kobom atu ba hêv avômalô bulubinḡ.’” *Aisaia 40:3-5*

7 *Avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ Jon ek isik thêlô ma hanaḡ hadêḡ i, “Môlô ma umya kambom anêḡ nali ba osonḡ nena tem yasik môlô ek nôsôv êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ e? Mi anôḡ! 8 *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliḡ. Ma miḡ lemimimbi auk takatu ba nonaḡ êndêḡ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniḡ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô

* **2:41:** Sêbôk ma Wapômbêḡ anêḡ aḡala ik Ijip iniḡ apenena môḡ vônô. Ma hayô Israeḡ ma hayê thalalenḡ hamô iniḡ unyak abôlêk, êḡ ma hale ba hi ba miḡ hik Israeḡ te vônô ami. * **2:51:** Luk 2:19

* **2:52:** 1Sml 2:26; Snd 3:4 * **3:3:** Ap 13:24 * **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:8:** Jon 8:33,39

thêthôj.’ Mi, yanaj êndêj mólô nena Wapômbêj hatôm enja valu takêntêk ba epesaj Ablaham anêj limi esak. ⁹*Kisij lêk hamô alokwanj ôdôj yôv ek alokwanj takatu ba mij hik anôj mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰ Ma avômalô nômbêj atu ba elanj anêj abô enaj hik yani lij, “Yêlô nandum malê?”

¹¹ Ma Jon hanaj nena, “Anyô anêj kwêv ju hamô ma nê m yanj êndêj anyô yanj atu ba kwêv mi. Ma anêj nô m hamô ma nê m aêj iyom.”

¹²*Ma jê ewa takis doho êlê m ek Jon isik thêlô imbij ba enaj hik yani lij nena, “Kêdôjwaga, yêlô nandum malê?”

¹³ Ma Jon hanaj, “Mólô noja takis êtôm atu ba Lom inij anyô bêj hanaj iyom ma mij noja vi oyanj ami.”

¹⁴ Ma jê vovak doho enaj hik yani lij havij nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hanaj nena, “Mij o mathalalenj êndêj avômalô ek noja inij valuselenj oyanj ami. Lôk mij osau jê idum abô ek onja anyô yanj anêj nômkama ami. Ma lemimimbi nena mólônim ku anêj vuli ma hatôm mólô.”

¹⁵ Avômalô Israêl ethak êv malenij ek Mesia nena tem êlê m. Ba êyê Jon hadum ku takêj ma esoj nena yani ma Mesia la. ¹⁶*Êj ma Jon hanaj hadêj i nena, “Yahathik mólô hathak naj, ma donjom ôpatu ba tem embenj ya yam anêj lôklokwanj ma bomanj ek yenanj. Yani ma anyô lôk athêj bêj ma ya ma yaônâlôk ba intu mij hatôm yapole anêj vakapô boknjôp anêj yak vê ami. Yani tem isik mólô esak Lovak Matherj lôk atum. ¹⁷ Yani tem isuv nô m anêj kupik vê ba êndô anôj êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôj ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem mij ema ami.” ¹⁸ Ma Jon hanaj abô bêj anôj havij ek imbi avômalô lenij lij ba hathak kobom êj ma hanaj Wapômbêj anêj Abô Mavi bêj hadêj thêlô.

¹⁹*Vê m ma Jon hathanj Galili inij Anyô Bêj Helot hathak anêj kambom takatu ba hadum ba hanaj te bêj nena, “Aisê ka howa mamujanj molok yanavi Helodias hatôm vônim?” ²⁰ Êj ma Helot hadum kambom yanj hathak lonjô nena hatak Jon hamô koladôj.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

²¹ Jon hathik avômalô bêj anôj halôk naj aleba hathik Yisu havij. Hathik vê m ma Yisu haminj ba hatenj mek ma lenj hakyav. ²²*Ma Lovak Matherj halôk ba halê m hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halê m anêj lenj ba hanaj nena, “O ma yenanj okna atu ba yalenjhavij videdaunj. Ma yalenjmavi anôj hathak o.”

²³*Yisu hadum anêj ku môj havenj avômalô malenij, ma anêj sondabêj ma habobo 30. Ma avômalô esoj nena yani ma Josep nakaduñ.

Ma Josep ma Heli nakaduñ.

²⁴ Ma Heli ma Matat nakaduñ.

Matat ma Livai nakaduñ.

Livai ma Melki nakaduñ.

Melki ma Janai nakaduñ.

Janai ma Josep nakaduñ.

* **3:9:** Mat 7:19 * **3:12:** Luk 7:29 * **3:16:** Ap 13:25 * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18

* **3:22:** Jon 1:32 * **3:23:** Luk 4:22; Jon 6:42

25 Josep ma Matatias nakaduŋ.
Matatias ma Amos nakaduŋ.
Amos ma Nahum nakaduŋ.
Nahum ma Esli nakaduŋ.
Esli ma Nagai nakaduŋ.
26 Nagai ma Mat nakaduŋ.
Mat ma Matatias nakaduŋ.
Matatias ma Semen nakaduŋ.
Semen ma Josek nakaduŋ.
Josek ma Joda nakaduŋ.
27 Joda ma Joanan nakaduŋ.
Joanan ma Lesa nakaduŋ.
Lesma ma Selubabel nakaduŋ.
Selubabel ma Sealtiel nakaduŋ.
Sealtiel ma Neli nakaduŋ.
28 Neli ma Melki nakaduŋ.
Melki ma Adi nakaduŋ.
Adi ma Kosam nakaduŋ.
Kosam ma Elmadam nakaduŋ.
Elmadam ma El nakaduŋ.
29 El ma Josua nakaduŋ.
Josua ma Eliesel nakaduŋ.
Eliesel ma Jolim nakaduŋ.
Jolim ma Matat nakaduŋ.
Matat ma Livai nakaduŋ.
30 Livai ma Simeon nakaduŋ.
Simeon ma Juda nakaduŋ.
Juda ma Josep nakaduŋ.
Josep ma Jonam nakaduŋ.
Jonam ma Eliakim nakaduŋ.
31 Eliakim ma Melea nakaduŋ.
Melea ma Mena nakaduŋ.
Mena ma Matata nakaduŋ.
Matata ma Natan nakaduŋ.
Natan ma Devit nakaduŋ.
32 *Devit ma Jesi nakaduŋ.
Jesi ma Obet nakaduŋ.
Obet ma Boas nakaduŋ.
Boas ma Salmon nakaduŋ.
Salmon ma Nason nakaduŋ.
33 Nason ma Aminadap nakaduŋ.
Aminadap ma Atmin nakaduŋ.
Atmin ma Alni nakaduŋ.
Alni ma Heslon nakaduŋ.
Heslon ma Peles nakaduŋ.
Peles ma Juda nakaduŋ.
34 Juda ma Jekop nakaduŋ.
Jekop ma Aisak nakaduŋ.
Aisak ma Ablaham nakaduŋ.
Ablaham ma Tela nakaduŋ.
Tela ma Naho nakaduŋ.
35 Naho ma Seluk nakaduŋ.

* 3:32: Rut 4:17-22

Seluk ma Leu nakaduᅇ.
 Leu ma Pelek nakaduᅇ.
 Pelek ma Ebel nakaduᅇ.
 Ebel ma Sela nakaduᅇ.

³⁶ *Sela ma Kainan nakaduᅇ.
 Kainan ma Alpaksat nakaduᅇ.
 Alpaksat ma Sem nakaduᅇ.
 Sem ma Noa nakaduᅇ.
 Noa ma Lamek nakaduᅇ.

³⁷ Lamek ma Metusela nakaduᅇ.
 Metusela ma Inok nakaduᅇ.
 Inok ma Jalet nakaduᅇ.
 Jalet ma Mahalalel nakaduᅇ.
 Mahalalel ma Kenan nakaduᅇ.

³⁸ *Kenan ma Inos nakaduᅇ.
 Inos ma Set nakaduᅇ.
 Set ma Adam nakaduᅇ.
 Adam ma Wapômbêᅇ nakaduᅇ.

4

Sadaᅇ halôk Yisu la ek indum kambom (Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Lovak Matherᅇ hadum ku lôklokwaᅇ hamô Yisu kapô, êᅇ ma hatak ᅇaᅇ Jolodaᅇ hêk. Ma Lovak Matherᅇ halom yani ba hi loᅇ thiliv. ² Ma hamô loᅇ êᅇ hatôm wak 40 ek Sadaᅇ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miᅇ hayaᅇ nôᅇ ami aleba hama kisi.

³ Ma Sadaᅇ hanaᅇ hadêᅇ yani, “Avanôᅇ, o Wapômbêᅇ anêᅇ Nakaduᅇ ma onaᅇ ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma doᅇtom Yisu hanaᅇ viyaᅇ, “Wapômbêᅇ anêᅇ kapy a hanaᅇ, ‘Anyô miᅇ hatôm êmô lôkmala esak polom iyom ami.’”

⁵ Vêᅇ ma Sadaᅇ halom Yisu ba hathak dumlolê bêᅇ te ba hi daku anêᅇ dum. Ketherᅇ oyaᅇ ma hik pik êntêk anêᅇ loᅇ lôkliᅇyak sapêᅇ thô hadêᅇ yani. ⁶ Ma hanaᅇ hadêᅇ Yisu, “Tem yanêᅇ loᅇ takêᅇ iniᅇ athêᅇ bêᅇ lôk iniᅇ lôkmaᅇgiᅇ sapêᅇ êndêᅇ o ek oyabiᅇ. Nôm takêᅇ ma yenaᅇ ba yalerᅇhaviᅇ yanêᅇ êndêᅇ opalê, êᅇ ma tem yanêᅇ. ⁷ Aêᅇ ba hôêᅇ yeaᅇ hadêᅇ ya, ma tem yanêᅇ nôᅇkama takêntêk sapêᅇ êndêᅇ o.”

⁸ *Ma Yisu hanaᅇ, “Wapômbêᅇ anêᅇ kapy a hanaᅇ, ‘Nêᅇ yeaᅇ êndêᅇ Wapômbêᅇ anêᅇ Anyô Bêᅇ lôk undum yani iyom anêᅇ ku.’”

⁹ Yôᅇ ma Sadaᅇ halom ba hi Jerusalem ma hatak yani hamiᅇ unyak matherᅇ anêᅇ vov. Ma hanaᅇ, “Avanôᅇ, o ma Wapômbêᅇ anêᅇ Nakaduᅇ ma ôsov kisi nu tamu pik ¹⁰ ek malê nena bôk eto yov nena,

“‘Yani tem nêᅇ anêᅇ aᅇla ek neyabiᅇ o mavi ¹¹ lôk nisip o ek miᅇ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’”

Kapy a Yeaᅇ 91:11-12

¹² *Ma Yisu hanaᅇ, “Wapômbêᅇ anêᅇ kapy a hanaᅇ nena, ‘Miᅇ osaê Wapômbêᅇ anêᅇ Anyô Bêᅇ ami.’”

¹³ *Sadaᅇ halôk Yisu la ek indum kambom takêᅇ vêᅇ ma hatak yani ba hi ma hayaᅇbiᅇ wak yaᅇ.

* **3:36:** Stt 11:10-26 * **3:38:** Stt 4:25-26 * **4:4:** Lo 8:3 * **4:8:** Lo 6:13-14 * **4:12:** Lo 6:16;

1Ko 10:9 * **4:13:** Hib 2:18; 4:15

Yisu hadum ku môḡ daluk hêk Galili

(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

¹⁴ Hathak Lovak Matheḡ anêḡ lôklokwanḡ ma Yisu hale hi Galili hathak loḡbô. Ma abô hathak yani haveḡ loḡ takêḡ sapêḡ. ¹⁵ Ma hadôḡ thêlô hamô iniyḡ unyak yeḡ ba avômalô sapêḡ ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu

(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁶ Ma Yisu hi Nasalet, loḡ êḡ intu anêḡ loḡ halumbak bêḡ hamô. Ma Sabat ma hi unyak yeḡ hatôm anêḡ kobom hathak hadum. Haviyô hamiyḡ ek esam Wapômbêḡ anêḡ abô. ¹⁷ Ma êv plopet Aisaia anêḡ kapya hadêḡ yani, ma hakak ma hapôm abô bute hananḡ aêntêk,

¹⁸ “Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Matheḡ hamô haviḡ ya

ek malê nena Anyô Bêḡ hatak ya ek yanarḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêm ek yanarḡ bêḡ êndêḡ ḡê takatu ba êmô koladôḡ ek nede yayiḡ

lôk yanarḡ êndêḡ ḡê maleniyḡ pusip ek nêgê tak esak loḡbô

ma yanja ḡê takatu ba anyô vi êv vovanḡ hadêḡ i vê

¹⁹ *lôk yanarḡ nena lêk ma Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ hik anêḡ lamavi thô.”

Aisaia 62:1-2

²⁰ Êḡ ma hik kapya siḡ ma hêv hadêḡ ôpatu ba hayabinḡ kapya ma halôk hamô biḡ. Ma avômalô sapêḡ ititiyḡ yani. ²¹ Ma hananḡ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ba olaḡô intu lêk hik anôḡ.”

²² *Ma thêlô sapêḡ esonḡ ba enanḡ nena anêḡ abô ma mavi anôḡ. Ma donḡtom enanḡ, “Yani ma Josep anêḡ nakaduḡ iyom, aêḡ e?”

²³ Ma Yisu hananḡ hadêḡ thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonanḡ abô loḡ kapô te êndêḡ ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alaḡô nôḡ takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aêḡ êḡjêk anêḡ malak ôdôḡ imbiḡ.’”

²⁴ *Ma hananḡ, “Yanarḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena plopet te hi anêḡ malak ôdôḡ ma anêḡ avômalô miḡ ethak ewa yani thô ami. ²⁵ *Yanarḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Islael iniyḡ avi tôp bêḡ anôḡ êmô. Ma Wapômbêḡ hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêḡ lô ma wata te haviḡ ba bôm bêḡ habitak loḡ êḡ. ²⁶ *Ma donḡtom Wapômbêḡ miḡ hêv Elia ba hi hadêḡ avi Islael te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêḡ avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon iniyḡ pik.

²⁷ * “Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Islael bêḡ anôḡ êpôm palê lepla. Ma donḡtom thêlô te miḡ mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô loḡ buyarḡ Naiman anêḡ Silia iyom sa.

²⁸ “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeḡ elanḡ abô takêḡ ba leḡḡmaniyḡ kambom. ²⁹ Ma iviyô imiyḡ ma êv Yisu vê hêk anêḡ malak. Ma êmô yani siḡ hi hadêḡ dumlolê atu ba elav iniyḡ malak hamô anêḡ dum. Ma êmô siḡ hadêḡ loḡ kambom te ek nêso yani pôḡḡ êndôk. ³⁰ Ma donḡtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvôḡ ba haveḡ ba hi.”

* 4:19: Ais 58:6 * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42 * 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Kin 17:1,7 * 4:26: 1Kin 17:8-16 * 4:27: 2Kin 5:1-14

*Yisu hêv ngôk vé
(Mak 1:21-28)*

³¹ Vêm ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêḡ Galili. Ma Sabat ma hadôḡ avômalô. ³² *Thêlô elanô anêḡ abô ba eson kambom ek malê nena anêḡ abô ma lôklokwan bomanḡ.

³³ Ma unyak yeḡ êḡ, ma anyô te atu ba ngôk lelaik hamô haviḡ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, ³⁴ *Ei. Yisu anêḡ Nasalet, hôlêm ek undum malê te êndêḡ yêlô? Hôlêm ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathenḡ.”

³⁵ Ma donḡtom Yisu hathanḡ ngôk êḡ ba hanaḡ, “O bônôḡ ma otak ôpêntu.” Ma ngôk êḡ hadum ba ôpêḡ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvôḡ ma hatak ôpêḡ ba hi ma miḡ habuliḡ ôpêḡ dokte ami.

³⁶ Ma avômalô sapêḡ eson kambom ba enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hanaḡ hadêḡ ngôk lelaik hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ ma anêḡ abô ma lôklokwan bomanḡ ba ngôk elanô ba ele yaiḡ ba i.” ³⁷ Ma abô hathak yani hi havenḡ loḡ bêḡ êḡ sapêḡ.

*Yisu hadum nê lôk lijij bêḡ anôḡ mavi
(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)*

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeḡ ma hi Saimon anêḡ unyak. Ma Saimon yanjavi hapôm lijij vovanḡ kambom. Ma thêlô enaḡ ek Yisu nêḡ yani sa. ³⁹ Êḡ ma Yisu hi habobo avi êḡ ma hathanḡ lijij êḡ ma lijij êḡ hatak yani. Ma kethenḡ oyanḡ ma haviyô ba hapôpêk nôḡ ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa nê lôk lijij lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak banḡ hayô hêk tomtom ma sapêḡ ibitak mavi. ⁴¹ *Ma hadum ba ngôk etak avômalô bêḡ anôḡ ba ele yaiḡ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêḡ Anêḡ Nakaduḡ.” Ngôk takêḡ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathanḡ i ek bônôḡ.

⁴² Lôkbôk momanḡiniḡ ma Yisu hatak loḡ êḡ hêk ma hi loḡ thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonḡ yani loḡ ek miḡ etak thêlô ba ni loḡ buyanḡ ami. ⁴³ Ma donḡtom hanaḡ, “Wapômbêḡ hêv ya ba yahalêm ek yandum ku êḡ ba intu yana ek yanarḡ Abô Mavi esak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak êndêḡ avômalô malak yanḡ imbiḡ.” ⁴⁴ *Êḡ ma hi Judia iniḡ unyak yeḡ tomtom ma hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ hadêḡ i.

5

*Yisu hêv ku lukmuk hadêḡ Saimon
(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)*

¹ *Wak te ma Yisu hamiḡ kasukthôm Genesalet* anêḡ danḡ ma avômalô bêḡ anôḡ imiḡ ba elanô Wapômbêḡ anêḡ abô ba iliniḡ yani siḡ hawê havenḡ. ² Ma hayê nê ik alim etak iniḡ yeḡ luvi hamô liḡdanḡ ma i ithik iniḡ yaksenḡ. ³ Êḡ ma hi hathak yeḡ êḡ yanḡ, yeḡ êḡ ma Saimon anêḡ. Ba intu hanaḡ hadêḡ Saimon nena, “Ôlêm ususuniḡ yeḡ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôḡ avômalô.

⁴ Yani hadôḡ avômalô yôḡ ma hanaḡ hadêḡ Saimon nena, “Onja yeḡ ba nu kasuk malêvôḡ ma otak yaksenḡ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

* **4:32:** Mat 7:28-29 * **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12 * **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 * **5:1:** Genesalet ma kasukthôm Galili anêḡ athêḡ yanḡ.

5* Ma Saimon hanan, “Anyô bêñ, bôkam bôlôvôn daim ma yêlô atak yakseñ halôk kasuk aleba miñ avôn alim te ami ma mi anôn. Ma donjom lêk honan ba intu tem yêlô natak yakseñ êndôk kasuk.”

6 Thêlô idum aên ma êvôn alim bêñ anôn ba yakseñ hadum ek itip. 7 Êñ ma ik kaiyav hadên yeñ yan atu ba thêlô idum ku êvôn alim havin i nena nêlêm ek nêlêm thêlô sa. Êñ ma êlêm ba etak alim halôk yeñ luvi ba hayô sin ba hadum ek êmô yeñ luvi seson.

8-9 Saimon Pita lôk nê takatu ba êmô havin yani êyê alim nômbên atu ba êvôn ma eson kambom. Êñ ma Saimon halek vadôn lêlô hamô Yisu va luvi ma hanan nena, “Anyô Bêñ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.” 10 Ma Sebedi anên nakaduñ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôn alim havin i êyê nôm êñ ba eson kambom havin.

Ma Yisu hanan hadên Saimon, “Miñ ôkô ami. Vêm ka tem ômbôn anyô êtôm lêk hôvôn alim.” 11* Êñ ma ewa yeñ ba i ethak liñdan. Ma etak iniñ nômkama sapên hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

12 Wak te ma Yisu hamô malak lôñ te ma anyô palê lepla hatêtô liñkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôn lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanan, “Anyô Bêñ, lemhavin ma hatôm opesan ya ek yanar kupik imbitak thêhê mavi.”

13 Êñ ma Yisu hasôm ôpên ma hanan, “Yalenhavin. Umbitak mabuñ mavi.” Ma kethen oyan ma palê lepla hatak ôpên ma ôpên habitak liñsin anôn.

14* Ma Yisu hanan hadên ôpên nena, “Miñ onar nôm êntêk bêñ ami. Ma nu nurngwik o thô êndên anyô habôk da lôk nêm da êndên Wapômbên hatôm Mose bôk hanan yôv. Ma nê êbôk da tem nenan êndên avômalô sapên nena lêk o mabuñ mavi.”

15 Ma donjom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêñ anôn êlêm ek nedarô anên abô lôk indum iniñ lijin mavi. 16 Ma donjom wak bêñ anôn ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loñ thiliv ek eteñ mek.

Yisu hadum anyô havuvin te mavi
(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

17 Wak te ma Yisu hadôn avômalô. Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êlêm anên Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêñ anên lôklokwan hamô havin Yisu ek indum avômalô lôk lijin nimitak mavi. 18 Ma anyô doho etak anyô havuvin te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak ênjêk ebobo Yisu. 19 Ma donjom avômalô bêñ anôn ba loñ putup ba miñ hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êñ ma ethak unyak vôn ma êngô unyak vôn abyan ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvôn aleba hayô Yisu thohavloma.

20* Yisu hayê thêlônin êvhavin ma hanan hadên anyô havuvin atu nena, “Ayan, lêk yahêv anêm kambom sapên vê.”

21 Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ elanô abô êñ ma lenjhabin nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hason nena yani ma Wapômbên e? Anyô late miñ hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbên iyom.”

* 5:5: Jon 21:3-8 * 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32 * 5:20: Ais 43:25; Luk 7:48

²² Yisu hayala thêlônij auk ba hanañ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? ²³ Abô alê intu vumvum ek yanañ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’ ²⁴ *Aên ba tem yangik Anyô Anênj Nakaduñ atu thô êndênj môlô nena anênj athênj ma bênj ba hatôm nêm kambom vê.” Êñ ma Yisu hanañ hadênj anyô havuviñ atu aêntêk, “Yanañ êndênj o nena umbiyô umiñ ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ²⁵ Ketheñ oyañ ma ôpênj haviyô hamiñ avômalô malêvônj ma hawa anênj yêm. Ma hi anênj unyak ba habô Wapômbênj anênj athênj. ²⁶ Ma avômalô sapênj esonj kambom ba êbô Wapômbênj anênj athênj haviñ. Ma êkô ba enañ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anônj te.”

*Yisu dalam Livai
(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)*

²⁷ Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anênj athênj nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanañ hadênj ôpênj nena, “Ôlêm osopa ya.” ²⁸ Êñ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapênj hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hangabôm nômbênj hamô anênj malak ek Yisu enañ. Ma nê ewa takis bênj anônj lôk avômalô vi eyañ nômbênj haviñ thai. ³⁰ *Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enañ abô diñdiñ hadênj anênj nê ku nena, “Môlô oañ ba unum haviñ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

³¹ Êñ ma Yisu hanañ nena, “Nê lôk lijiñ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiñ mi ma mi. ³² Ma aênj iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlônij liliñ. Ma miñ yahalêm ek yandam nê thêthônj ami.”

*Enañ hik Yisu liñ hathak kobom evak balabuñ ek nômbênj
(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)*

³³ Ma thêlô enañ hadênj Yisu aêntêk, “Wak bênj anônj ma Jon anênj nê ku evak balabuñ ek nômbênj ek leñjñhabi Wapômbênj, ma Palisi iniñ nê ku idum aênj iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyañ nômbênj wak nômbênj intu sapênj?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anênj anyô môlô eyañ nômbênj lôk leñjñmavi. Ma miñ hatôm nembak balabuñ ek nômbênj ami. ³⁵ Ma donjom haveñ yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anênj nê môlô tem nembak balabuñ ek nômbênj.”

³⁶ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Anyô te miñ hatôm edabênj sôp lukmuk ek indu sôp bô anênj abyañ siñ esak ami. Hadum aênj ma habuliñ sôp lukmuk lôk sôp bô iniñ lêlêyan haviñ.

³⁷ “Ma môlô othak ôkê waiñ lukmuk halôk kolopak epesañ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiñ lukmuk êñ tem imbuliñ bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba waiñ engasô ni. ³⁸ Ba intu othak ôkê waiñ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiñ mavi ma miñ ipup ami lôk waiñ miñ engasô ni ami.

³⁹ “Ma donjom nê takatu ba inum waiñ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiñ lukmuk. Ba enañ, ‘Waiñ bô ma vasiñ mavi ek waiñ lukmuk.’ ”

* 5:24: Jon 5:8 * 5:30: Luk 15:1-2 * 5:34: Jon 3:29

6

Yisu ma Sabat anêḡ alay
(*Mat 12:1-8; Mak 2:23-28*)

1 *Sabat te ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku i evenḡ ku kapô te. Ma anêḡ ḡê ku evenḡ haviḡ yani. Ma ewa wit anêḡ va ba ekamithiḡ hamô baheniḡ kapô ek anêḡ kupik nêḡ yak ek nejaḡ. 2 *Ma Palisi doho êyê ba enaḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Sabat ma miḡ hatôm nandum ku ba naja nôḡ ek nanḡaḡ ami. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ibuliḡ waklavôḡ êḡ!”

3 *Ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḡ ḡê môlô ema kisi ba idum e? 4 *Yani habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ kapô ba hawa polom mathenḡ atu ba mathenḡ anôḡ. Polom êḡ ma ḡê êbôk da iyom iniḡ ek nejaḡ ba intu habuliḡ abô balabuḡ buêḡ. Ma doḡtom Devit hayaḡ ma hêv doho hadêḡ anêḡ ḡê takatu ba evenḡ haviḡ yani ba eyaḡ.”

5 Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma Sabat anêḡ Alay.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baḡ hatyôk te mavi
(*Mat 12:9-14; Mak 3:1-6*)

6 Sabat yaḡ ma Yisu habitak hayô unyak yeḡ te ba hi ma hadôḡ avômalô. Ma anyô te hamô loḡ êḡ ba baḡ vianôḡ hatyôk. 7 Ma ḡê Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êḡmô ba ititiḡ Yisu ek nêḡê nena tem indum avômalô lôk lijiḡ mavi êndêḡ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêḡ loḡôndê ek nanaḡ yani bêḡ. 8 Ma doḡtom hayala thêlôniḡ auk ba hanaḡ hadêḡ anyô baḡ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiḡ ek avômalô sapêḡ nêḡê o.” Êḡ ma ôpêḡ haviyô hamiḡ.

9 Ma Yisu hanaḡ, “Yahadum ek yanaḡ injik môlô liḡ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêḡ balabuḡ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêḡ anyô sa ek êḡmô lôkmala mena nambuliḡ i ek nema?”

10 Ma Yisu hatitiḡ thêlô sapêḡ hawê haveḡ ma hanaḡ hadêḡ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êḡ ma ôpêḡ hadum aêḡ ma baḡ habitak mavi hathak loḡbô. 11 Ma doḡtom ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ lôk Palisi leniḡmaniḡ kambom ba enaḡ hadêḡ i hi ba halêḡ nena, “Alalô nandum malê êndêḡ Yisu?”

Yisu halam aposel laumiḡ ba lahavuju
(*Mat 10:1-4; Mak 3:13-19*)

12 Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eteḡ mek. Ma bôlôvôḡ êḡ aleba hayaḡ ma hateḡ mek iyom hadêḡ Wapômbêḡ. 13 Hayaḡ ma halam ḡê takatu ba esopa yani ethak doḡtom. Ma habi baḡ hayô hamiḡ tomtom hatôm laumiḡ ba lahavuju ma halam i nena aposel.* 14 Ma halam Saimon ba hêv athêḡ luknuk nena Pita hadêḡ yani ma yaḡ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu 15 ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduḡ ma Saimon ba elam yani nena Selot 16 ma Judas Jems nakaduḡ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêḡ ma hanaḡ Yisu bêḡ.

Yisu hadum avômalô bêḡ anôḡ mavi
(*Mat 4:24-25; Mak 3:7-12*)

17 Yôv ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku êlôk ba i kalôḡ bute. Ma avômalô nômbêḡ atu ba bôk esopa yani êḡmô loḡ êḡ lôk avômalô bêḡ anôḡ êlêḡ anêḡ Judia lo

* 6:1: Lo 23:25 * 6:2: Jon 5:10 * 6:3: 1Sml 21:1-6 * 6:4: Wkp 24:5-9 * 6:13: ‘Aposel’ anêḡ ôdôḡ nena ḡê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô.

môlô ba nundum kobom mavi lôk nônnêm nômkama oyanj êndêj i. Udum aêj ma embenj yam ma tem noja vuli bêj, ma tem nômo êtom Wapômbêj Lenj anêj nali ek malê nena osopa yani anêj bôk lo loj. Yani hathak hadum kobom mavi hadêj njê palonj lôk avômalô idum kambom havinj. ³⁶ Ma môlô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtom môlônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêj.

Môlô miñ notatale anyô vi inij kobom ami
(Mat 7:1-5)

³⁷ * “Môlô miñ notatale anyô vi ami. Wapômbêj tem etatale môlô aêj iyom! Ma miñ nonanj êndêj anyô vi nena vovanj bêj tem êpôm yani ami. Wapômbêj tem enanj êndêj môlô aêj iyom. Ma anyô te hadum kambom hadêj o, ma otak kapôlôm ek ôpêj. Êj ma tem Wapômbêj nêma anêma kambom vê aêj iyom. ³⁸ *Ma ôêv nômkama hadêj avômalô vi, ma tem Wapômbêj nêma nômkama êndêj môlô. Yani tem nêma bêj anôj. Ma donjom yani hathak hasopa môlônim kobom. Môlô udum palonj ma tem yani indum aêj. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbêj indum aêj iyom êndêj môlô.”

³⁹ *Vêma ma Yisu hananj abô loj kapô te hadêj thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yanj endom anyô mapusip yanj e? Mi anôj. Thai luvi tem nênnêm yak êndôk lôv. ⁴⁰ *Avômena ethak unyak ma miñ bêj ek inij kédôjwaga ami. Ma donjom ethak unyak vêma ma tem nimbatak êtom inij kédôjwaga.

⁴¹ “Aisê ka hôyê sijusik hamô mamujanj madaluk ma miñ lemhabi aselejanj atu ba hapalañaniñ hêk malemdaluk ami? ⁴² Ma aisê ka honanj hadêj mamujanj, ‘Aijan, yalenjhavinj yanêma sijusik vê ênjêk malem?’ O anyô abôyanj, nêma aselejanj atu ba hapalañaniñ hêk malem vê ek nôngô katô am ka nêma sijusik atu ba hamô mamujanj madaluk vê.”

Alokwanj lôk anêj anôj
(Mat 7:15-20; 12:33-35)

⁴³ “Alokwanj mavi ma miñ hathak hik anôj kambom ami. Ma alokwanj kambom miñ hathak hik anôj mavi ami. ⁴⁴ Ma anyô ethak êyê alokwanj anêj anôj ma eyala nena alokwanj mavi mena alokwanj kambom. Ma anyô miñ hatôm enja ngôbêj mena bada êmô yak lôkmanjginj kapô ami. Milôk. ⁴⁵ Aêj ba anyô inij kobom tem injik inij kapôlônijnj thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma donjom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aêj ba malêla takatu ba hamô anyô kapô sijj intu tem enanj ende abôlêk.”

Kobom elav unyak
(Mat 7:24-27)

⁴⁶ * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêj’ ma miñ osopa yenanj abô ami? ⁴⁷ Ma ôpatu ba halêma hadêj ya ba halanjô yenanj abô ba hasopa, êj ma tem yanjik ôpêj anêj bôk lo loj thô êndêj môlô. ⁴⁸ Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêj unyak landinj halôk pik lôk valu ba havalonj loj majanj. Ma nambô bêj hayô ba hayôkwinj unyak êj, ma donjom miñ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalonj loj majanj. ⁴⁹ Ma donjom ôpatu ba halanjô yenanj abô ma miñ hasopa ami, êj ma hatôm halav anêj unyak hayô hamô pik pulusik. Ma nambô bêj hayô ba hayôkwinj unyak êj, ma hapu kethenj oyanj ba mi.”

7

Anyô vovak laik anêḡ hêvhavinḡ
(*Mat 8:5-13*)

¹ Yisu hanaḡ abô takêḡ hadêḡ avômalô vêm ma hi Kapaneam. ² Ma anyô vovak laik te anêḡ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêḡ anyô ku te, ma doḡtom anêḡ anyô ku êḡ hapôm lijij kambom ba hadum ek ema. ³ Anyô vovak laik atu halanô nena Yisu lêk hamô lonḡ êḡ, êḡ ma yani hêv Islael iniḡ ḡê bêḡbêḡ doho ba i hadêḡ Yisu ek nenanḡ injik yani lij ek êlêm indum anêḡ anyô ku êḡ mavi. ⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enaḡ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêḡm yani sa. ⁵ Ôpêḡḡ hathak lahavinḡ alalô avômalô Islael ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeḡ.”

⁶⁻⁸ Êḡ ma Yisu hi havinḡ thêlô. Thêlô ebobo anêḡ unyak ma anyô vovak laik êḡ hêv anêḡ anyô môlô doho ba i hadêḡ Yisu ma enaḡ, “Anyô Bêḡ, ya miḡ anyô mavi ek ôlêm yenaḡ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêḡ iyom ma ya miḡ anyô mavi ek yasôk yanḡgê o ami. Yada yahamô anyô bêḡ te vibij ma yenaḡ ḡê vovak êḡmô ya vibij aêḡ iyom. Ba yahananḡ hadêḡ yenaḡ ḡê vovak te nena, ‘Nu’, ma hi. Mena yahananḡ hadêḡ yanḡ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahananḡ hadêḡ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu huminḡ daim ba honaḡ ek yenaḡ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹ Yisu halanô ôpêḡḡ anêḡ abô ba hasoḡ kambom ma hik i lilij havôhi ma hanaḡ hadêḡ avômalô nômbêḡḡ atu ba evenḡ yani yam nena, “Yanaḡ êndêḡḡ môlô nena miḡ bôk yahayê anyô te anêḡ pik Islael anêḡ hêvhavinḡ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰ Ma ḡê takatu ba enaḡ abô havinḡ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijij atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ḡama te lij

¹¹ Kasana ma Yisu hi malak te anêḡ athêḡḡ nena Nain. Ma anêḡ ḡê ku lôk avômalô bêḡ anôḡ i havinḡ yani. ¹² Thêlô ebobo malak êḡ anêḡ badêḡ abôlêk ma avômalô malak êḡ ewa anyô ḡama te ba ele yaiḡ ba i. Yani ma avi tôp te anêḡ nakaduḡ doḡtom êḡ iyom. Ma avômalô malak êḡ bêḡ anôḡ i havinḡ avi tôp lôk nakaduḡ ḡama atu ba i ek nedav. ¹³ Yisu hayê avi êḡ ma lahiki ba hanaḡ hadêḡ yani nena, “Miḡ ondanḡ andô.”

¹⁴ Ma Yisu hi ma hatak baḡ hayôhêk alapa, ma ḡê takatu ba evak ôpêḡḡ iminḡ tiḡij. Ma Yisu hanaḡ, “Anyô muk, yanaḡ êndêḡḡ o, umbiyô!” ¹⁵ *Ma anyô ḡama êḡ haviyô hamô ma hanaḡ abô, ma Yisu hêv ôpêḡḡ hadêḡ talêbô.

¹⁶ *Ma avômalô sapêḡḡ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêḡḡ anêḡ athêḡḡ ba enaḡ, “Plopet bêḡ te lêk habitak alalô malêvôḡ. Ma Wapômbêḡḡ lêk halêm ek nêḡm anêḡ avômalô sa.” ¹⁷ Êḡ ma abô hathak Yisu anêḡ ku atu ba hadum hi havenḡ avômalô Judia iniḡ lonḡ sapêḡḡ lôk pik buyanḡ takatu ba habobo havinḡ.

Jon hêv ḡê ku ju ba i ek nenanḡ injik Yisu lij
(*Mat 11:2-19*)

¹⁸ Jon anêḡ ḡê ku enaḡ hadêḡ yani hathak nôḡm takatu ba Yisu hadum. ¹⁹ Ma halam anêḡ anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenanḡ injik Yisu lij, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡḡ bôk habutiḡḡ abô ek nêḡm êlêm mena yêlô nayabinḡ anyô yanḡ?”

* **7:15:** 1Kij 17:23; 2Kij 4:36 * **7:16:** Luk 1:68

²⁰ Anyô ju êyê êyô ek Yisu ma enañ, “Jon anyô hathik njan hêv yai ba alêm ek nanañ injik o lijn nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbêñ bôk habutiñ abô ek nê m êlêm mena yêlô nayabiñ anyô yan?’ ”

²¹ Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijij lomaloma mavi lôk hêv ngôk kambom bêñ anôñ vê hêk avômalô. Ma hadum nê malenij pusip bêñ anôñ êyê tak. ²² *Vêm ma hanañ hadêñ thai aêntêk, “Nôbônu ma nonañ êndêñ Jon esak nô m takatu ba mamu ôyê lo olanô. Nê malenij pusip êyê tak, ma nê venijvuvij even, ma nê palê lepla ibitak mavi, ma nê lenijôndôñ kôtôñ elanô abô, ma nê nãma iviyô hathak lonjô ma nê siv elanô Wapômbêñ anêñ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonañ êndêñ Jon esak nô m takêñ. ²³ Ma nê takatu ba êyê ya ba evalonj iniñ êvhavij lonj, nê m ô lôk lenijmavi.”

²⁴ Ma Jon anêñ anyô ku êvô i ma Yisu hanañ abô hathak Jon hadêñ avômalô nena, “Bôk mólô u lonj thiliv ek ôyê malê? Mólô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ²⁵ Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kékêlô ba hayañ nô m mavi lomaloma e? Mi, nê takatu ba ik kwêv kékêlô ma ê m ô kin anêñ unyak ma mij ê m ô lonj thiliv ami. ²⁶ *Mólô u lonj thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôñ! Ma donjom yanañ êndêñ mólô nena Jon ma bêñ ek plopet sapêñ. ²⁷ Bôk eto hathak ôpêñ hêk Wapômbêñ anêñ kapya nena,

“ ‘Odanô, tem yanêm yanañ anyô ku te ê m ôñ ek o,
ek enañ yanañ abô bêñ ek

êpôpêk lonjôndê ek o.’

Malakai 3:1

²⁸ “Yanañ êndêñ mólô nena Jon ma bêñ ek avômalô pik sapêñ. Avi te mij bôk havathu anyô te aêñ ami ma mi. Ma donjom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêñ anêñ lonj lôklijyak, ôpêñ ma bêñ ek Jon.”

²⁹ * (Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk nê ewa takis havij ba intu elanô abô atu ba Yisu hanañ hathak Jon ma enañ, “Wapômbêñ anêñ kobom ma thêthôñ anôñ.” ³⁰ *Ma donjom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balaburj êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôlij dômij hadêñ lonjôndê atu ba Wapômbêñ hik thô hadêñ i.)

³¹ Ma Yisu hanañ, “Yanañ aisê esak avômalô bôlôñ êntêk? Ma thêlô hatôm malê? ³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba ê m ô lonj ethak donjom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“ ‘Yêlô abi yey beleñ ek mólô nondo yey,
ma donjom mij olo yey ami.

Ma yêlô alañ asêñ malêñ ek mólô nodañ,
ma donjom mij olanj ami.’

³³ “Ma avômalô bôlôñ êntêk êtôm avômena takêñ. Jon anyô hathik njan halêm ma hatip ek nô m lôk waiñ. Ma mólô ôpôlik hathak yani ba onañ nena ngôk hamô havij yani. ³⁴ *Ma donjom Anyô Anêñ Nakaduj atu halêm ma mij hatip ek nô m lo waiñ ami. Ba intu mólô onañ, ‘Ôngô, anyô êñ hathak hayañ nô m lôk hanum waiñ bêñ anôñ aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis iniñ anyô mólô.’ ³⁵ Aêñ ba Wapômbêñ anêñ auk tem injik anôñ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êñ ma thêthôñ anôñ.”

Avi te hathik Yisu va hathak nô m ôv mavi

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18

* 7:26: Luk 1:76

* 7:29: Luk 3:12

* 7:30: Mat 21:32

* 7:34: Luk 15:2

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enjan nôm imbiñ yani. Êñ ma yani hi hayô ôpêñ anêñ unyak ma halôk hamô ek enjan nôm. ³⁷*Ma avi sek te anêñ loñ êñ halanô nena Yisu lêk hayañ nôm hamô Palisi atu anêñ unyak. Êñ ma hawa nôm ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êñ. ³⁸Ma halêm hamiñ Yisu dôm habobo valuvi ma halañ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ñauñ. Ma haliñu Yisu vakapô lôbôlôñ ma hawa nôm lêñlêñ ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹Palisi atu hayê nôm êñ ma lahabi nena, “Yisu ma miñ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰Yisu hayala ôpêñ anêñ auk ma hanañ, “Saimon, yenañ abô te hêk ek yanañ êndêñ o.”

Ma Saimon hanañ, “Kêdôñwaga, onañ.”

⁴¹Ma Yisu hanañ, “Anyô ju bôk ewa valuselen hêk anyô bêñ te. Anyô yañ hawa hatôm 500, ma yañ hawa hatôm 50 ba iniñ viyañ hêk. ⁴²Ma thai miñ hatôm nêñem valuselen êñ viyañ ami. Ma anyô bêñ êñ hanañ hadêñ thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’ ”

Yisu hanañ abô loñ kapô êñ yôv ma hanañ hik Saimon liñ nena, “Lemhabi nena anyô ju êñ yañsê intu lahaviñ ôpêñ bêñ anôñ?”

⁴³Ma Saimon hanañ viyañ nena, “Yañ atu ba hawa valu bêñ la.”

Ma Yisu hanañ, “Anêm auk ma mavi.”

⁴⁴Ma Yisu hik i liliñ ma hayê avi êñ ma hanañ hadêñ Saimon, “Nôñgô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miñ hôêv ñañ ba yahathik yaveñ ami. Ma donjom avi êntêk hathik yaveñ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ñauñ. ⁴⁵Ma miñ huliñu ya ami, ma donjom avi êntêk haliñu yaveñkapô lôbôlôñ. ⁴⁶Ma miñ howa nôm lêñlêñ ba hongasô hayô hamô yalenkadôk ami, ma donjom avi êntêk hawa nôm lêñlêñ ôv mavi ba hanjasô hayô hamô yaveñkapô. ⁴⁷Aêñ ba yanañ êndêñ o nena avi êntêk lahaviñ ya bêñ anôñ ba intu alalô ayala nena anêñ kambom bêñ anôñ bôk hêv yak yôv. Ma donjom avômalô takatu ba eson nena iniñ kambom takatu ba Wapômbêñ hêv vê ma dokte iyom, êñ ma leñiñhaviñ yani dokte aêñ iyom.”

⁴⁸Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ nena, “Anêm kambom sapêñ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêñ unyak elañô abô êñ ma enañ hadêñ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

⁵⁰*Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ, “Anêm hôêvhaviñ hêv o bulubiñ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

¹Yôv ma Yisu hi haveñ malak lôbôlôbô ba hanañ Abô Mavi hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak. ²*Nê ku laumiñ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniñ ñgôk lôk lijiñ vê everñ haviñ yani. Avi takatu te ma Malia anêñ Magadala sêbôk ba ñgôk baherñvi ba lahavuju etak yani. ³Ma avi yañ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiñ Helot anêñ unyak. Ma te

* **7:37:** Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3 * **7:50:** Luk 8:48; 18:42 * **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

ma Susana lók avi bêj anôj haviñ. Avi takêj ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

*Abô loj kapô hathak anyô hapaliv yanvêk
(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)*

⁴ Avômalô bêj anôj ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doñtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanañ abô loj kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yanvêk halôk anêj ku. Ma hapaliv yanvêk takêj ma vi halôk lojôndê ba avômalô evak pesa lók menak êpôm ba eyañ. ⁶ Ma doho halôk pik lók valu ba hapup. Ma doñtom pik êj moma ba yanvêk êj hayen ba hama. ⁷ Ma vi halôk loj yak lôkmanjñ kapô ba yak êj halumbak hayô yanvêk takêj vov. ⁸ Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêj ma hik anôj ba hatôm 100.”

Yisu hanañ abô takêj yov ma halam nena, “Môlô nê lók lemôndôj ma nodañô abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anêj nê ku enañ hik yani lij hathak abô loj kapô êj anêj ôdôj. ¹⁰ *Ma yani hanañ nena, “Wapômbêj lêk hik anêj auk loj kapô hathak anêj loj lôklijñak thô hadêj môlô yov. Ma doñtom avômalô vi ma yahathak yahanañ hathak abô loj kapô iyom. Ba intu “thêlô êyê, ma doñtom miñ êyê katô ami.

Ma thêlô elañô, ma doñtom miñ eyala anêj ôdôj katô ami.’ ” *Aisaia 6:9*

¹¹ Ma Yisu hanañ nena, “Abô loj kapô êj anêj ôdôj ma aêntêk. Yanvêk ma hatôm Wapômbêj anêj abô. ¹² Yanvêk takatu ba halôk lojôndê ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêj anêj abô, ma haven yam ma Sadañ hayô ma hêv Wapômbêj anêj abô vê hêk thêlô kapôlôñijñ ek miñ nênimimbiñ ami. Ba intu Wapômbêj miñ hatôm nêk thêlô bulubiñ ami. ¹³ Ma yanvêk takatu ba halôk pik lók valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêj anêj abô ba evaloñ lók leñijmavi. Ma doñtom iniñ ngalók miñ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviñ bidonja iyom ma malaiñ hayô ma etak iniñ êvhaviñ. ¹⁴ Ma yanvêk takatu ba halôk yak lôkmanjñ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêj anêj abô, ma doñtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêj malaiñ lók anêj nômkama lók anêj nôk mavi hathivuñ Wapômbêj anêj abô siñ ba thêlô miñ ik anôj ami ma mi. ¹⁵ Ma doñtom yanvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôñijñ mavi ba malen lêlê. Thêlô elañô Wapômbêj anêj abô ba evaloñ loj majañ. Êj ma hatôm imiñ lôklokwan ba ik anôj mavi.

*Miñ evuñ atum lam anêj deda ami
(Mak 4:21-25)*

¹⁶ * “Anyô miñ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uñ kapô mena ivuñ hamô loj kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwên hamijñ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda. ¹⁷ *Nômkama takatu ba ivuñ hêk loj kapô ma tem nimbitak loj yaiñ. Ma nômkama takatu ba ivuñ i êmô loj momañijñ ma tem nimbitak yaiñ ek sapêj neyala i. ¹⁸ *Aên ba môlô nodañô yenañ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenañ abô katô ma tem Wapômbêj indum ba yani eyala nômkama doho imbiñ. Ma doñtom ôpatu ba miñ hayala yenañ abô

* **8:10:** Ais 6:9-10 * **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

ami, ma tem Wapômbêḡ enja auk takatu ba ôpêḡ hasoḡ nena bôk hawa yôv vê êḡjêk ôpêḡ.”

Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ
(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Ma Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ êlêm ek nêḡê yani, ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ imiḡ loḡ siḡ ba miḡ hatôm nêḡê yani ami. ²⁰ Êḡ ma anyô te hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Lemtambô lôk môlôviyaḡ imiḡ yaḡḡ ba lenḡḡhaviḡ nêḡê o.”

²¹ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Yenaḡ wakatik lôk aiyaḡ thêlô ma ḡê takatu ba elanô Wapômbêḡ anêḡ abô ba esopa.”

Yisu hanaḡ ba lovak bêḡ hama
(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

²² Wak te ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êḡ ma ewa yeḡ ba i. ²³ Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêḡ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeḡ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesoḡ êndôk kasuk kapô ba ini.

²⁴ Êḡ ma i ik Yisu liḡ ba enaḡ, “Anyô bêḡ, anyô bêḡ, alalô tem nama ba mi!” Ma Yisu haviyô ma hathaḡ lovak lôk kasuk budum bêḡ takatu ba ema ba êk tiḡḡ. ²⁵ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlônim ôêvhaḡḡ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba esonḡ kambom ba enaḡ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanaḡ abô hadêḡ kasuk lo lovak ba elanô anêḡ abô ba esopa?”

Yisu hêv ḡḡk vê hêk anyô te
(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶ Ma thêlô ewa yeḡ êḡ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniḡ pik. Loḡ êḡ hêk Galili vi tuvulu. ²⁷ Ma thêlô ethak liḡ ma Yisu hataḡ yeḡ ba hi, ma anyô te atu ba ḡḡk hamô haviḡ yani anêḡ loḡ êḡ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêḡ bôk hatak anêḡ malak ma hi hamô siô ba haveḡḡ kôlôlôḡ. ²⁸⁻²⁹ ḡê loḡ êḡ ethak ekak ôpêḡ baḡ lo va lusu hathak seḡ ma êv anyô te ek eyabiḡ, ma doḡtom ḡḡk êḡ hayô ba hayôkwiḡ ôpêḡ ma hamô seḡ êḡ kisi. Ma habi ôpêḡ vôkê ma hi hamô loḡ thiliv.

Ma anyô êḡ hayê Yisu ma halaḡ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ ḡḡk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êḡ ma ôpêḡ halam lôklala bomaḡ nena, “Yisu, o ma Wapômbêḡ Leḡ Anôḡ Biḡ anêḡ Nakaduḡ, lemhaḡḡ undum malê êndêḡ ya? Miḡ nêḡ vovaḡ êndêḡ ya ami!”

³⁰ Êḡ ma Yisu hanaḡ hik ôpêḡ liḡ, “Anêm athêḡ nena?”

Ma ôpêḡ hanaḡ, “Yenaḡ athêḡ nena ḡê Vovak Lubuḡḡlubuḡ” ek malê nena ḡḡk bêḡ anôḡ êmô yani kapô.

³¹ Ma ḡḡk takêḡ enaḡ lôbôlôḡ hadêḡ Yisu nena, “Miḡ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. ³² Nêḡ yêlô ni êndôk bok takêḡdaku ba êmô dum endaku.” Êḡ ma Yisu halôk hathak iniḡ auk. ³³ Ma ḡḡk takêḡ etak ôpêḡ ma i êlôk bok takêḡ kapô. Ma bok takêḡ elanḡḡḡ kethêḡ ba i hadêḡ loḡ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ḡaḡ halok sapêḡ vônô.

³⁴ Ma ḡê takatu ba eyabiḡ bok êyê nôḡ êḡ ma êsôv ba i enaḡ mayaliv haveḡ lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêm ek nêḡê nena malê te habitak loḡ êḡ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ḡḡk bêḡ anôḡ bôk êmô haviḡ yani ba lêk anêḡ auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma ḡê takatu ba êyê nôḡ êḡ enaḡ hadêḡ avômalô hathak nôḡ

takatu ba hadum ba anyô lôk ngôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêḡ êkô ba elowalinḡ kambom ba enaḡ ek Yisu etak i ba ni buyaḡ. Aêḡ ba Yisu hathak yeḡ ma thêlô êvôi Galili hathak loḡbô.

³⁸ Ma anyô lôk ngôk atu lêk mavi ba hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiḡ o e?” Ma doḡtom Yisu hêv ek êmbôni anêḡ loḡ ba hanaḡ, ³⁹ “Onaḡ êndêḡ avômalô esak nômbêḡ atu ba Wapômbêḡ hadum hathak o.” Êḡ ma havôhi anêḡ loḡ ma hanaḡ hadêḡ avômalô sapêḡ hathak nômbêḡ atu ba Yisu hadum hadêḡ yani.

Avena ḡama lo avi liḡḡ
(*Mat 9:18-26; Mak 5:21-43*)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loḡbô ma avômalô bêḡ anôḡ lêk eyabiḡ yani êmô liḡdaḡ ba ewa yani thô. ⁴¹ Ma anyô bêḡ hayabiḡ unyak yeḡ te halêm ma anêḡ athêḡ nena Jailus. Yani halek vadôḡ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaḡ hik yani liḡ lôk kapô malaiḡ ek Yisu imbiḡ yani ba ini anêḡ unyak. ⁴² Ek malê nena anêḡ amena ma doḡtom iyom ba hapôm liḡḡ ba hadum ek ema. Amena êḡ anêḡ sondabêḡ ma hatôm laumiḡ ba lahavuju.

Êḡ ma Yisu hi haviḡ yani ma avômalô bêḡ anôḡ ekalabu yani siḡ. ⁴³ Ma avi te hamô loḡ êḡ ba hapôm liḡḡ thalaleḡ halom hatôm sondabêḡ laumiḡ ba lahavuju. Ma anyôla miḡ hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êḡ halêm habobo Yisu dômlokwaḡ ma hasôm Yisu anêḡ kwêv daim anêḡ daḡ iyom ma ketheḡ oyaḡ ma thalaleḡ êḡ hakapok.

⁴⁵ Êḡ ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêḡ enaḡ nena thêlô mi. Ma Pita hanaḡ, “Anyô Bêḡ, avômalô bêḡ anôḡ ekalabu o siḡ ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenaḡ lôklokwaḡ doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êḡ hayê nena miḡ hatôm imbuḡ i ami. Ba intu hakô ba halowalinḡ ba hi halek vadôḡ lêlô habobo Yisu va. Ma hanaḡ hathak hasôm yani ma ketheḡ oyaḡ ma anêḡ thalaleḡ atu hakapok ba avômalô nômbêḡ atu elarḡ.

⁴⁸ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Yenaḡ avena, anêm hôêvhaviḡ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹ Yisu hanaḡ abô hamiḡ denaḡ ma anyô te halêm anêḡ Jailus anêḡ unyak ba hanaḡ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôḡwaga ma miḡ nêḡ malaiḡ êndêḡ yani ami.” ⁵⁰ Yisu halaḡô abô êḡ ma hanaḡ hadêḡ Jailus, “Miḡ ôkô ami. Nêḡmibiḡ iyom ma tem nalum avi mavi esak loḡbô.”

⁵¹⁻⁵³ Yisu hayô Jailus anêḡ unyak ma avômalô êmô ba elarḡ asêḡ malêḡ lôk leḡḡmalaiḡ bêḡ hathak yani. Ma Yisu hanaḡ, “Asêḡ dô. Yani hêk sôm iyom ma miḡ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiḡ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êḡ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviḡ yani.

⁵⁴ Êḡ ma havalorḡ avena hamô baḡ ma halam nena, “Avena, umbiyô!” ⁵⁵ Ma avena êḡ anêḡ dahô hayô halôk kupik hathak loḡbô ma ketheḡ oyaḡ ma haviyô. Ma Yisu hanaḡ ek nêḡnêḡ nôḡ êndêḡ avena êḡ ek enjaḡ. ⁵⁶ Ma anêḡ talêbô lo lambô esorḡ kambom. Ma doḡtom Yisu hanaḡ lôklokwaḡ nena miḡ nenaḡ nôḡm êḡ bêḡ êndêḡ anyôla ami.

* 8:48: Luk 7:50

9

*Yisu hêv nê ku ba i
(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)*

¹ Yisu dalam anêḡ nê ku laumiḡ ba lahavuju ethak doḡtom ma hêv lôklokwaḡ lôk athêḡ bêḡ hadêḡ i ek nênem ḡgôk sapêḡ vé lôk nindum avômalô lijij mavi. ² Ma yani hêv thêlô ba i ek nenanḡ abô esak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lôk nindum avômalô lôk lijij mavi. ³ *Ma Yisu hananḡ hadêḡ thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miḡ noja kôm lo vak ma nôḡ lo valuselerḡ imbiḡ ami. Uḡḡwik kwêv doḡtom ma miḡ noja kwêv yaḡ imbiḡ ami. ⁴ Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nôḡmô unyak êḡ iyom endeḡba notak loḡ êḡ ek unu buyanḡ. ⁵ Ma doḡtom loḡ takatu ba miḡ ewa môlô thô ami, ma waklavôḡ otak loḡ êḡ, ma uḡḡwik vonḡgoḡanḡ takatu ba hamô vemimkapô vé êndôk thêlô maleḡniḡ ek injik iniḡ kambom thô.” ⁶ Yôv ma thêlô i evenḡ lomalak lomalak ba enanḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijij mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma opalê
(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)*

⁷ *Anyô Bêḡ Helot halanô nôḡm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêḡ anôḡḡ hathak ek malê nena anyô doho enanḡ aêntêk, “Jon haviyô hêk ḡama hathak loḡbô.” ⁸ Ma anyô doho enanḡ, “Elia halêḡm,” ma doho enanḡ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loḡbô.” ⁹ *Êḡ ma Helot hananḡ nena, “Bôk yahadabêḡ Jon laselo kisi yôv, ma doḡtom Yisu ma opalê ba yahalanô avômalô enanḡ abôkama hathak yani?” Êḡ ma yani hadum ek êḡjê Yisu.

*Yisu havakôḡ avômalô hatôm 5,000
(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)*

¹⁰ Ma Yisu anêḡ aposel êyô, ma enanḡ hathak nôḡm takatu ba thêlô idum bêḡ hadêḡ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêḡ athêḡ nena Betsaida. ¹¹ Ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡḡ eyala nena Yisu lêk hi. Êḡ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hananḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ba hadum avômalô lôk lijij ibitak mavi.

¹² Ma yaḡsiḡ bôlôvôḡ ma Yisu anêḡ nê ku êlêḡ ma enanḡ hadêḡ yani nena, “Lêk yaḡsiḡ ma alalô amô loḡ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loḡ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêḡ iniḡ nôḡm lôk loḡ nêjêk.”

¹³ Ma doḡtom Yisu hananḡ nena, “Mi, môlôda nobakôḡ i.” Ma thêlô enanḡ, “Yêlôaniḡ nôḡm ma polom bahenḡvi ma alim ju iyom hamô ba miḡ hatôm ami. Aêḡ ba yêlô ana nanêḡm nôḡm vuli ek avômalô nôḡmbêḡ êntêk êḡ la?” ¹⁴ Thêlô enanḡ abô êḡ ek malê nena anyô bêḡ anôḡḡ ba hatôm 5,000 la intu êḡm.

Ma Yisu hananḡ hadêḡ anêḡ nê ku nena, “Môlô nonanḡ êndêḡ avômalô nena nesak doḡtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yaḡ êtôm 5,000.” ¹⁵ Nê ku idum aêḡ hadêḡ avômalô ba sapêḡ êlôk êḡm biḡ. ¹⁶ Ma Yisu hawa polom bahenḡvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leḡ ma hateḡ mek. Vêḡm mā haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêḡ anêḡ nê ku ba ibi sam hadêḡ avômalô nôḡmbêḡ atu. ¹⁷ Ma avômalô sapêḡ eyanḡ ba leḡniḡvivyak. Ma nôḡm wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiḡ ba lahavuju.

* 9:3: Luk 10:4-11

* 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19

* 9:9: Luk 23:8

Pita hanan nena Yisu ma Kilisi

(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)

18 Wak te ma Yisu hateŋ mek ma anêŋ nê ku iyom êmô haviŋ yani. Ma Yisu hanan hik thêlô liŋ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

19 *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik njan. Ma doho enaŋ nena o ma Elia, ma doho enaŋ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak loŋbô.”

20 *Ma Yisu hanan hik thêlô liŋ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Ma Pita hanan viyaŋ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêma anêŋ avômalô bulubin.”

21 Êŋ ma Yisu hanan lôklokwan hadêŋ thêlô ek miŋ nenaŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami. 22 *Ma yani hanan nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba enja vovaŋ bêŋ anôŋ. Ma Israel iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ yani. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liŋ imbiyô esak loŋbô.”

23 *Ma yani hanan hadêŋ avômalô sapêŋ nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôma êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba esopa ya. 24 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik ma anêŋ lôkmala êŋ tem nêma yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ. 25 Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ, ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ.

26 *Ma anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embenj yam atu ba ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ yandealêma imbiŋ yenaŋ deda lôkmaŋŋiŋ lôk lambô ma aŋela mathêŋ iniŋ deda lôkmaŋŋiŋ, ma tem ya mama ek ôpêŋ aêŋ iyom. 27 Aêŋ ba yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêma. Ma môlô vi atu ba umiŋ loŋ êntêk tem nômô lôkmala denaŋ ma ôŋgô nôma êŋ imbiŋ.”

Yisu liŋkupik habitak yanja

(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)

28 Ma Yisu hanan abô êŋ yôv ma wak bahenji ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek eteŋ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviŋ yani. 29 Yisu hateŋ mek denaŋ ma thohavloma habitak yanja ba anêŋ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv. 30-31 *Ma ketheŋ oyaŋ ma anyô lokwanju lôk deda bêŋ imiŋ ba enaŋ abô haviŋ yani, yaŋ ma Mose ma yaŋ ma Elia. Thai enaŋ abô hadêŋ Yisu hathak nôma takatu ba Yisu tem indum ba injik anôŋ êmô Jerusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni. 32 *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleŋ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêŋ deda bêŋ lôk anyô ju imiŋ iviŋ yani. 33 Ma thai idum ek ini ma Pita hanan hadêŋ Yisu aêntêk, “Anyô bêŋ, mavi anôŋ ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwanjô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôŋ abô atu ba enaŋ ba intu hanan aêŋ.

* 9:19: Luk 9:7-8 * 9:20: Jon 6:68-69 * 9:22: Luk 9:44; 18:32-33 * 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9 * 9:30-31: Luk 9:22 * 9:32: 2Pi 1:16-18

34 Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv te hayô hava thêlô siŋ ba thêlô êkô. 35 *Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenaŋ ku. Ba nodanô anêŋ abô.” 36 Abô êŋ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiŋ. Pita lo Jems ma Jon miŋ enaŋ hadêŋ anyôla hathak nôm takatu ba êyê lo elanô ami.

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)*

37 Haviyô hayaŋ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêŋ anôŋ i êpôm yani. 38 Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdôŋwaga, hatôm nê m kapôlôm ek yenaŋ okna ba nê m yani sa ek malê nena yenaŋ okna doŋtom iyom. 39 Ngôk te hathak hayôkwiŋ yani ba kethenŋ oyaŋ ma yani halaŋ boloba ba halowaliŋ kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êŋ habuliŋ yani liŋkupik kambom anôŋ ba miŋ hathak hatak yani dokte ami. 40 Yahananŋ hik anê m nê ku liŋ lôklokwaŋ ek nê nê m ngôk kambom êŋ vê, ma doŋtom thêlô miŋ hatôm ami.”

41 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Yahamô haviŋ môlô sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlôŋ lêk hagiap hathak môlô. Onja okna êŋ êlê m.”

42 Ma okna êŋ haveŋ denaŋ, ma ngôk êŋ habi vôkê halôk pik ba hadum ba okna halowaliŋ kambom. Ma doŋtom Yisu hathaŋ ngôk lelaik êŋ, ma hadum okna êŋ ba habitak mavi ma hêv hi hadêŋ lambô hathak loŋbô. 43 Ma avômalô sapêŋ esonŋ kambom hathak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ bêŋ.

*Yisu hanaŋ bôlôŋ yaŋ hathak anêŋ ŋama
(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)*

Avômalô sapêŋ lenjiŋhabi abô bêŋ anôŋ hathak nô m takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, 44 * “Môlô nodanô abô êntêk katô. Tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba netak êndôk avômalô bahenŋ.” 45 *Ma anêŋ nê ku êthôŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ paliŋ ek malê nena havuŋ ek thêlô. Ma êkô ek nenaŋ injik yani liŋ ek enaŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ êndêŋ thêlô.

*Opalê intu anyô bêŋ?
(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)*

46 *Ma Yisu anêŋ nê ku êkôki nena thêlô alisê intu bêŋ ek nê ku vi. 47 Ma Yisu hayala thêlôniŋ auk êŋ. Ma hawa amena te ba hadô hamiŋ habobo yani. 48 *Ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviŋ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalê m thô haviŋ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvôŋ intu anyô bêŋ ek môlô.”

49 Ma Jon hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anê m athêŋ. Ma doŋtom yani ma miŋ alalô te ami ba intu yêlô anaŋ ek yani etak ku êŋ.”

50 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Dô! Miŋ numiŋ yani loŋ siŋ ami. Ôpatu ba miŋ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniŋ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

* 9:35: Luk 3:22 * 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34 * 9:46: Luk 22:24 * 9:48: Mat 10:40 * 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23

⁵¹ Wapômbêḡ Wapômbêḡ enja Yisu ni leḡ lêk habobo, êḡ ma yani lavidonḡ ek ni Jelusalem. ⁵² Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmônḡ ek yani. ⁵³ Ma doḡtom avômalô loḡ êḡ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jelusalem. ⁵⁴ *Ma ḡê ku Jems lo Jon êyê nôḡm êḡ ma enaḡ hik yani liḡ aêntêk, “Anyô Bêḡ, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêḡ leḡ ek esaḡ thêlô e?” ⁵⁵ Ma doḡtom Yisu hik i liliḡ ma hayanda thai. ⁵⁶ Ma thêlô i malak yaḡ.

Ku bêḡ ek nesopa Yisu vanḡwam

(Mat 8:18-22)

⁵⁷ Thêlô even loḡondê ba i ma anyô te hanaḡ nena, “Loḡ nômbêḡ atu ba hu ma tem yasopa o.”

⁵⁸ Ma Yisu hanaḡ, “Avuḡ yatap iniḡ pik abyanaḡ hamô ma menak iniḡ unyak hamô aliḡ, ma doḡtom ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma yenaḡ loḡ yanḡgêk ma mi.”

⁵⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ anyô yaḡ nena, “Osopa ya.”

Ma doḡtom ôpêḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, otak ya ek yana yandav wakamik vêḡmam.”

⁶⁰ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Dô, ḡê ḡama da nedav iniḡ ḡama. Ma nu onanḡ abô esak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak bêḡ.”

⁶¹ *Ma anyô yaḡ hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Anyô Bêḡ, tem yasopa o, ma doḡtom otak ya ek yanaḡ waklêvônḡ êndêḡ yenaḡ avômalô vêḡmam.”

⁶² Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Ôpatu ba havenḡ loḡondê ma hik ma liliḡ miḡ hatôm indum ku êḡḡêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv ḡê ku hatôm 72 ba i

(Mat 11:20-24)

¹ *Yôv ma Anyô Bêḡ hatak avômalô yanḡa hatôm 72 ba hêv i juju ba êmônḡ ek yani ba i hadêḡ malak lôḡ sapêḡ atu ba yani tem ni. ² *Ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Nôm bêḡ anônḡ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doḡtom ḡê ku ma tomtom iyom. Aêḡ ba noterḡ mek êndêḡ ku anêḡ alaḡ ek nêḡm ḡê ku ba ini ek nindum anêḡ ku. ³ *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êḡm avuḡ yatap malêvônḡ. ⁴ *Ma miḡ môlô noja valuselenḡ lôk vak lôk bokḡḡôḡ imbiḡ ami. Ma miḡ nonanḡ abô pôk embenḡ loḡondê ami ma unu nundum ku êḡ ketherḡ.

⁵ “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonanḡ êndêḡ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêḡ hatôm indum ba môlô nôḡmô yôhok mavi.’ ⁶ Anyô yôhok te hamô unyak êḡ ba hêvhaviḡ, êḡ ma tem môlônim abô mavi êḡ êḡm imbiḡ thêlô. Ma mi, ma tem abô êḡ êḡmbôlêḡm ek môlôda esak loḡbô. ⁷ *Ma môlô nôḡmô unyak êḡ iyom. Ma môlô onḡwaḡ ba nunum êtôm atu ba êv hadêḡ môlô iyom ek malê nena môlô ma ḡê ku ba mavi ek avômalô neyabiḡ môlô. Ma miḡ môlô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸ * “Môlô ôyô malak lôḡ te ba ewa môlô thô ba êv nôḡm hadêḡ môlô, êḡ ma môlôḡḡaḡ. ⁹ Ma môlô nundum thêlônḡ avômalô lôk liḡḡ nimbitak mavi, ma

* **9:54:** 2Kinḡ 1:9-16 * **9:61:** 1Kinḡ 19:20 * **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Jon 4:35

* **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

* **10:8:** 1Ko 10:27

môlô nonaḡ aêntêk, ‘Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk halêm habobo môlô.’
 10 Ma doḡtom miḡ ewa môlô thô ami, êḡ ma môlô unu numiḡ loḡôndê ma nonaḡ nena, 11 *Yêlô ik voḡgoḡaḡ veḡiḡkapô vê halôk môlô malemim ek injik môlônim kambom thô. Ba intu môlô lemim imbi katô nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk halêm habobo môlô.’ 12 *Yanaḡ êndêḡ môlô nena waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endanô abô, êḡ ma avômalô loḡ atu ba miḡ ewa môlô thô ami, thêlônḡ malaiḡ tem êmôḡ ek avômalô kambom anêḡ Sodom.

13 “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyê nômbithi lomalama. Ma doḡtom bôk yandum nômbithi takêḡ êmô Taia lo Saidon malêvôḡ, êḡ ma ketheḡ oyaḡ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ḡgavu esak leḡiḡkadôk ek nede kapôlôḡiḡ liliḡ. 14 Waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endanô abô, êḡ ma môlônim malaiḡ tem bêḡ anôḡ êmôḡ ek avômalô Taia lo Saidon iniḡ! 15 Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêḡ esak leḡ e? Mi, môlô tem unu ḡê ḡama iniḡ loḡ!

16 * “Anyô halaḡô môlônim abô, êḡ ma yani halaḡô yenaḡ abô haviḡ. Ma anyô havôliḡ dôḡ hadêḡ môlô, êḡ ma yani havôliḡ dôḡ hadêḡ ya haviḡ. Ma anyô havôliḡ dôḡ hadêḡ ya, êḡ ma yani havôliḡ dôḡ hadêḡ Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviḡ.”

Nê ku êvôlêm hathak loḡbô
 (Mat 11:25-27; 13:16-17)

17 Nê ku 72 takatu êvôlêm hathak loḡbô ma leḡiḡmavi bêḡ anôḡ ba enaḡ, “Anyô Bêḡ, yêlô adum ku lomalama lôk êv ḡḡôk vê hathak anêm athêḡ.”

18 *Ma Yisu hanaḡ aêntêk, “Yahayê Sadanḡ hêv yak anêḡ leḡ hatôm damak. 19 *Odanô, yahêv lôklokwaḡ hadêḡ môlô ek nombak umya lo danḡgaviḡ pesa. Ma môlô hatôm nôḡô Sadanḡ ôpatu ba lamaniḡ hathak môlô anêḡ lôklokwaḡ sapêḡ lu. Ma nôḡlata miḡ hatôm imbuliḡ môlô ami ma mi. 20 *Ma môlô miḡ lemimmavi bêḡ anôḡ esak ḡḡôk elanô môlônim abô ami ma mi, ma doḡtom môlô lemimmavi esak Wapômbêḡ bôk hatô môlônim athêḡ hêk leḡ.”

21 Yôv ma Lovak Matherḡ hadum Yisu anêḡ kapô lamavi ba hanaḡ, “Wakamik, O ma leḡ lo pik anêḡ alaḡ! Lêk huvuḡ anêm auk hadêḡ ḡê lôkawk lôk ḡê bêḡbêḡ ma huik thô hadêḡ ḡê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêḡ! Wakamik, avanôḡ oda hosopa anêm lemhaviḡ ba intu hadum aêḡ.

22 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêḡ yôv. Ba anyô late miḡ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miḡ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ḡê takatu ba Nalum lahaviḡ injik O thô êndêḡ i iyom.”

23 Ma Yisu hik i liliḡ ba hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku iyom nena, “Wapômbêḡ hadum mavi hadêḡ môlô ba môlô ôyê nôḡ takatu. 24 Yanaḡ êndêḡ môlô nena sêbôk ma plopet lôk kiḡ bêḡ anôḡ leḡiḡhaviḡ nêḡê nôḡ êntêk ba lêk môlô ôyê, ma doḡtom miḡ êyê ami. Ma leḡiḡhaviḡ nedaḡô abô takêntêk ba lêk môlô olaḡô, ma doḡtom miḡ elanô ami.”

Anyô Samalia mavi te
 (Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)

* **10:11:** Ap 13:51; 18:6 * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24 * **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48;
 Jon 5:23 * **10:18:** Jon 12:31; ALK 12:8-9 * **10:19:** Sng 91:13; Mak 16:18 * **10:20:** Plp 4:3;
 ALK 3:5 * **10:22:** Jon 3:35; 10:15

25 *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabuŋ hayô hamiŋ ba hadum ek esaé Yisu ba hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yandum malé ek Wapômbêŋ nêŋm lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ ya?”

26 Ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ aêntêk, “Abô balabuŋ hanaŋ malé? Êŋ ma oda osam abô êŋ ba lemimbi nena abô êŋ hanaŋ aisê?”

27 *Ma yani hanaŋ nena, “Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwaŋ lôk unim auk sapêŋ. Ma lemimbiŋ anêŋ avômalô êtôm lemhabiŋ oda.”

28 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Avanôŋ. Undum aêŋ ma tem ôŋmô lôkmala.”

29 Ma doŋtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêŋ auk ma mavi, aêŋ ba yani hanaŋ nena, “Yenaŋ avômalô êŋ ma opalêla?”

30 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êŋ ma nê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loŋôndê ma ewa anêŋ nômkama vani ba i. 31 Ma anyô habôk da te hasopa loŋôndê êŋ ba halôk ba hi. Êŋ ma yani hayê anyô êŋ, ma doŋtom yani habup halôk loŋôndê vi hale ba hi. 32 Aêŋ iyom ma Livai te halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma kethen oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi. 33 Ma doŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki. 34 Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma hanŋgasô waiŋ lôk nôŋm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palé ma hasum. Yôŋ ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok doŋki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ. 35 Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêŋ ma tem yanêŋm doho imbiŋ.’”

36 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôŋ ma hanaŋ hik anyô lôkauk êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba nê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

37 Ma anyô lôkauk hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

38 Yisu lôk anêŋ nê ku evenŋ ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak. 39 *Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba hanaŋ abô.

40 Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôŋm. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aiaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêŋ ek nêŋm ya sa.”

41 Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ viyaŋ hadêŋ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama lomaloma? 42 *Ma doŋtom nômlate iyom intu ba nômbêŋ ma Malia lêk hawa nôŋm êŋ yôŋ ba anyô te miŋ hatôm enja nôŋm êŋ vê ênjêk yani ami ma mi.”

11

Kobom neteŋ mek (Mat 6:9-15; 7:7-11)

* 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18 * 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5 * 10:28: Wkp 18:5 * 10:33: Avômalô Samalia ma Israel iniŋ nê kambom. * 10:39: Jon 11:1; 12:2-3 * 10:42: Mat 6:33

1 Wak te ma Yisu hatenj mek hamô bute. Ma hatenj mek yôv ma anêj nê ku te hanañ hadêj yani nena, “Anyô Bêj, ôndôj yêlô ek yêlô natenj mek êtôm sêbôk ba Jon hadôj anêj nê ku.”

2 Ma Yisu hanañ, “Môlô notenj mek aêntêk, “Wakamik, anêm athêj ênjêk mathenj.

Ma anêm loj lôklijyak êlêm êtôm loj lôkthô.

3 Ma nêm wak tomtom anêj nô m êndêj yêlô.

4 Ma yêlô êv avômalô iniñ kambom takatu ba idum hadêj yêlô vê, ba intu nêm yêlôaniñ kambom vê aêj iyom.

Lôk miñ otak yêlô êndôk nô m atu ba esau yêlô ami.’”

5-6 Yôv ma Yisu hanañ abô loj kapô te hadêj thêlô aêntêk, “Bôlôvôj biñ te ma hu hadêj anêm anyô môlô te anêj unyak ma honañ, ‘Aiyañ, yenañ anyô môlô te halêm anêj loj daim ba lêk hamô yenañ unyak ba hama kisi ma ya nô m mi. Ba hatôm nêm polom lokwanjô ek yani e?’ 7 Ma anêm anyô môlô atu hamô unyak kapô tem enañ viyañ nena, ‘Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba tem miñ yanêm nô m êndêj o ami ma mi.’ 8 Yani hadô ek nêm anêj anyô môlô sa. Ma doñtom yahanañ hadêj môlô nena oterj lôbôlôj, êj ma tem yani mama ba imbiyô ba nêm nô m êtôm atu ba hotenj yani.

9-10 “Ba intu yahanañ hadêj môlô nena nê takatu ba enañ hik Wapômbêj liñ, ma tem neja nô mkama êtôm atu ba enañ. Ma êbôlêm nô mlate ma tem nêpôm. Ma ipididiñ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i. Aêj ba onañ hik Wapômbêj liñ ma tem nêm môlônim lemimhaviñ êndêj môlô. Ma ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididiñ unyak abôlêk ma tem injik vê ek môlô.

11 “Môlô avômena iniñ lami, nalum hanañ hik o liñ ek enañ alim ma tem nêm unya kambom te êndêj yani e? Ma mi! 12 Mena yani hanañ ek enañ menak daluk, êj ma tem nêm ngalivanj te e? Ma mi! 13 Môlô avômalô pik unim bôk lo loj ma kambom, ma doñtom môlô othak ôêv nô mkama mavi hadêj nalumi. Aêj ba môlô noyala katô nena môlônim Lemambô Bêj atu ba hamô malak leñ yani lamavi anôj ek nêm Lovak Mathenj êndêj nê takatu ba enañ hik yani liñ.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

14 Yisu hêv ngôk vê hêk anyô abôlêk putup te. Ma ngôk êj hatak ôpêj ba hi ma ôpêj hanañ abô ba avômalô sapêj êyê ba eson kambom. 15 *Ma doñtom avômalô doho enañ, “Ngôk iniñ anyô bêj Belsebul hêv lôklokwanj hadêj ôpêj. Ba intu hatôm nêm ngôk sapêj vê ênjêk avômalô.” 16 *Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enañ hik yani liñ nena, “Undum lavôjñ te ek injik thô nena Wapômbêj hêv o ba hólêm mena mi e?”

17 Ma doñtom Yisu hayala thêlônin auk ba hanañ abô loj kapô te hadêj thêlô nena, “Avômalô malak lôj te evaki vose hi ôdôj ju, êj ma tem malak lôj êj ngathiniñ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôj te evaki vose hi ôdôj ju ma tem thêlôda nê nêm yak. 18 Aêj ba Sadañ anêj ngôk vi evaki vose hi ôdôj ju, êj ma Sadañ anêj loj lôklijyak tem imin majar aisê? Mi. Ma aisê ka môlô onañ nena yahêv ngôk vê hathak Belsebul anêj lôklokwanj? 19 Môlô onañ nena ngôk bêj Belsebul hêv lôklokwanj hadêj ya ba yahêv ngôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êj haviñ! Ma opalê intu hêv lôklokwanj hadêj thêlô ba idum ku mavi êj? Ngôk Bêj, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena

* 11:15: Mat 9:34; 10:25 * 11:16: Mat 12:38

môlô onañ abôyan. ²⁰ Wapômbêñ da hêv lôklokwan hadêñ ya ba yahêv ñgôk vê hêk avômalô. Aêñ ba oyala nena Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak lêk halêm yôv.

²¹ “Anyô lôklokwan te havalon nômka vovak ba hayabin anêñ loñ, êñ ma anêñ nômka tem êmô mavi. ²² *Ma donjom anyô vovak laik môñ hayô ba hik vovak hadêñ ôpêñ aleba hamô lu, êñ ma yani tem enja ôpêñ anêñ nômka vovak takatu ba bôk hadum ôpêñ ba habitak lôklokwan vê. Aêñ ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yan atu ba hêv yak anêñ nômka sam.

²³ * “Anyôla miñ hêv ya sa ek yai nanjik vovak êndêñ Sadan ami, ôpêñ hatôm haviñ Sadan ba thai ik vovak hadêñ ya. Ma anyô miñ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak donjom ami, êñ ma hatôm halupuniñ i ba êsôv mayaliv.”

²⁴ “Ñgôk lelaik hatak anyô te, êñ ma hi haven loñ thiliv ek êmbôlêm loñ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm loñ te ami ma tem enañ nena, ‘Yatup siñ yana unyak sêbôk esak loñbô.’ ²⁵ Ma hayô ba hayê nena unyak êñ lêk epesan ba habitak mabun mavi. ²⁶ Êñ ma tem ni êmbôlêm ñgôk bahen vi ba lahavuju takatu ba iniñ lôklokwan hamôñ ek anêñ ba enja i imbin ek nimitak nêyô unyak êñ kapô esak loñbô. Êñ ma ôpêñ tem êmô kambom anôñ ek yan sêbôk.”

²⁷ * Yisu hanañ abô takêñ hamô denañ ma avi te hamiñ avômalô nômbêñ êñ malêvôñ ma halam aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadêñ o, yani êñ êmô lôk lamavi.”

²⁸ Ma donjom Yisu hanañ, “Ôpatu ba halanô Wapômbêñ anêñ abô ba hasopa, yani êñ êmô lôk lamavi anôñ.”

Anyô doho leñihaviñ nêgê lavôñij

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

²⁹ * Avômalô bêñ anôñ êyô ek Yisu. Êñ ma Yisu hanañ, “Avômalô bôlôñ êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enañ ek yandum lavôñij ek injik thô nena Wapômbêñ bôk hêv ya ba yahalêm, ma donjom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anêñ lavôñij iyom. ³⁰ Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôñij ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêñ Nakadun atu tem imbitak aêñ iyom êndêñ avômalô bôlôñ êntêk.

³¹ * “Sêbôk ma Siba iniñ kwin hatak anêñ loñ ma halêm anêñ pik anêñ dan ek endanô Solomon anêñ auk mavi. Odañô! Nômlate hamô loñ êntêk ma bêñ ek Solomon. Ma donjom môlô ôdô anêñ nodanô. Ma waklavôñ atu ba Wapômbêñ hatak ek nindum abô ma Siba iniñ kwin êñ tem enañ môlônim kambom takêñ bêñ. ³² *Ma sêbôk ba avômalô Ninive elanô Jona anêñ abô ba ele kapôlôñij liliñ. Ma nômlate lêk hamô loñ êntêk ma bêñ ek Jona. Ma donjom môlô ôdô anêñ nodanô. Ma waklavôñ atu ba Wapômbêñ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive niniñ ba nenan môlônim kambom takêñ bêñ.”

Deda leñivkupik

(Mat 5:15; 6:22-23)

³³ * “Anyô miñ ethak êtôm atum ba ivun hamô lôñ kapô mena êdô hamô un kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêñ hamiñ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêgê deda. ³⁴ Malem daluk ma hatôm atum ek nê m deda êndêñ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêñ. Ma

* 11:22: Kol 2:15 * 11:23: Luk 9:50 * 11:27: Luk 1:28,42,48 * 11:29: Mat 16:4 * 11:31: 1Kin 10:1-10 * 11:32: Jna 3:5-10 * 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16

doŋtom malem daluk kambom ma tem momaŋiniŋ bêŋ ênjêk lemvimkupik. ³⁵ Aêŋ ba nôŋgô katô nena anêm deda ma deda anôŋ ek malê nena deda doho ma hatôm momaŋiniŋ. ³⁶ Ma deda hamô lemvimkupik sapêŋ, ma momaŋiniŋ miŋ hêk bute ami. Êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loŋ.”

*Yisu hathaŋ Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ
(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)*

³⁷ Yisu hanaŋ abô yôv ma Palisi te hanaŋ hik Yisu liŋ ek enjaŋ nôm êmô imbiŋ yani. Êŋ ma Yisu hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak kapô. ³⁸ Ma Palisi êŋ hayê Yisu halôk hamô ek enjaŋ nôm ma miŋ hathik i ami. Êŋ ma yani hasoŋ kambom.

³⁹ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Môlô nê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêŋ vidôm iyom, ma doŋtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom. ⁴⁰ Môlô nê molo, Wapômbêŋ hapesaŋ viyaiŋ lôk vikaŋô haviŋ. ⁴¹ Ma doŋtom môlônim nômkama takatu ba hamô ma môlô nônem êndêŋ nê nômkama mi ek nêŋ thêlô sa. Môlô nundum aêŋ ma tem môlônim nômkama sapêŋ êmô mabuŋ mavi ênjêk Wapômbêŋ ma.

⁴² “Alikaknena môlô nê Palisi, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nôm vasiŋ ba uik sam hi ôdôŋ laumiŋ ba ôêv ôdôŋ te hadêŋ Wapômbêŋ hatôm da. Kobom êŋ ma nôm yaôna. Ma doŋtom môlô otak kobom thêthôŋ lôk kobom lemimimbiŋ Wapômbêŋ. Kobom êntêk ma nômbêŋ! Nodaŋô! Môlô nosopa abô balabuŋ bêŋ takêntêk lôk abô balabuŋ yaônena imbiŋ!

⁴³ “Alikaknena môlô nê Palisi, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviŋ nômô êtôm nê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô lôk lemimhaviŋ avômalô nenaŋ, ‘Waklêvôŋ anyô bêŋ’ êndôk loŋ ethak doŋtom halôk.

⁴⁴ “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ŋama te atu ba bôk elav bô ma lêk miŋ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiŋ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêŋ ma. Aêŋ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêŋ iyom.”

⁴⁵ Nê eyala abô balabuŋ te halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, honaŋ abô êŋ hadêŋ nê Palisi ma huik yêlô susu haviŋ.”

⁴⁶ Ma Yisu hanaŋ, “Alikaknena môlô nê lôkauk hathak abô balabuŋ haviŋ, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuŋ anêŋ malaiŋ lomaloma hadêŋ avômalô ek nesopa. Nôm êŋ ma hatôm vak malaiŋ kambom ek thêlô. Ma doŋtom môlô miŋ ôêv thêlô sa dokte ami.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêŋ anôŋ vônô ma môlô oyabiŋ iniŋ siô dedauŋ mavi. Aêŋ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniŋ bôk lo loŋ takatu ba idum. ⁴⁹ Ba intu Wapômbêŋ anyô lôkauk bêŋ bôk hanaŋ aêntêk, ‘Tem yanêm plopet lo aposel bêŋ anôŋ êndêŋ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêŋ doho ba nijik doho vônô.’

⁵⁰ Aêŋ ba avômalô bôlôŋ êntêk tem neja vovaŋ bêŋ esak plopet takatu ba ik vônô hadêŋ waklavôŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik aleba lêk. ⁵¹ Plopet môŋ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêŋ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêŋ daŋ. Ik yani vônô hêk unyak mathenŋ lôk loŋ êbôk da anêŋ malêvôŋ. Avanôŋ, yanaŋ êndêŋ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loŋ takêŋ tem imbitak êpôm avômalô bôlôŋ êntêk.

⁵² “Alikaknena môlô nê uik abô majan thô, vovan bêj tem êpôm môlô! Môlô umin auk mavi anêj lojôndê loj sin. Môlôda minj ovej lojôndê êj ami ma umin sinj ek avômalô takatu ba lejinjhavinj nesopa ma minj hatôm nesopa ami.”

⁵³ Yôv ma Yisu hatak unyak êj ma nê lôkawk hathak abô balabunj lôk nê Palisi lejinjhanja kambom ba enanj ik yani linj lomaloma. ⁵⁴ Thêlô idum aêj ek neja yani êndôk adêk esak anêj abô.

12

Noyabinj am esak Palisi ininj kobom kambom (Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹ *Avômalô bêj anôj bomanj ethak donjom ba êyô iminj i pesa. Ma Yisu hananj hadêj anêj nê ku aêntêk, “Noyabinj am esak Palisi ininj kobom kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi êmô avômalô malêvôj, ma donjom auk lomaloma hêk ininj kapôlôjinj. Nôm êj ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bêj anôj. ² *Nôm takatu ba havunji hêk loj kapô ma tem imbitak loj yainj. Ma abô takatu ba havunji ma tem avômalô sapêj neyala. ³ Aêj ba abô takatu ba môlô onanj hadêj bôlôvôj ma tem avômalô nedañô êndêj lôkwak. Ma abô takatu ba môlô onanj thikuthik halôk unyak kapô, êj ma tem nimirj unyak vôv ba nendam bêj.

⁴ “Yenanj avômalô, yananj êndêj môlô nena minj nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvmikupik iyom vônô. Ma emberj yam ma tem minj hatôm nindum nômlate ami. ⁵ Odañô tem yanjik ôpatu ba môlô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bêj. Yani hatôm injik môlô lemvmikupik vônô vém ma imbi êndôk atum lôkma. Ba intu nôkô ek yani iyom.

⁶ “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuselenj yaô ek eyanj. Ma donjom Wapômbêj minj hathôj thêlô te ami, mi. ⁷ *Yani bôk hakatunj môlô sapêj lemimkadôk njanj yôv. Aêj ba môlô ma bêj ek menak, ba intu minj nôkô ami.

⁸ “Yananj êndêj môlô nena ôpatu ba hananj hadêj avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêj Nakadunj atu yananj iminj Wapômbêj ma ba anjela nedañô nena, ‘Ôpêntêk ma yenanj.’ ⁹ Ma ôpatu ba hananj hadêj avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yananj iminj Wapômbêj ma ba anjela nedañô nena, ‘Yahathôj ôpêj palinj.’ ¹⁰ Ma anyô te hananj abô kambom hathak Anyô Anêj Nakadunj atu, ma Wapômbêj tem nê m ôpêj anêj kambom vê. Ma donjom anyôla hayê Lovak Matherj anêj ku ba hananj abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêj anêj ku’, êj ma Wapômbêj tem minj nê m ôpêj anêj kambom êj vê ami.

¹¹ * “Avômalô evalonj môlô loj ba u unyak yej mena êdô môlô haminj nê bêjbêj mena nê loj buyanj ininj nê bêjbêj malenjin, êj ma minj nôkô ba nonanj nena, ‘Yêlô tem nananj malê?’ mena ‘nananj viyanj aisê?’ ami. Mi. ¹² Lovak Matherj tem nê m auk êndêj môlô ek nonanj.”

Anyô lôkmanjinj atu ba auk mi

¹³ Anyô te haminj avômalô nômbêj atu kapô ma hananj hadêj Yisu aêntêk, “Kêdôjwaga, wakamik bôk hama yôv ba onanj ek aiyanj bêj imbi anêj nômkama sam ba nê m ôdôj te ek ya.”

* **12:1:** Mat 16:5-6; Mak 8:14-15 * **12:2:** Luk 8:17 * **12:7:** Luk 12:24; Ap 27:34 * **12:11:** Mak 13:11; Luk 21:12-15

14 Ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bêŋ ek yambi môlônim nômkama sam?” 15 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô aêntêk, “Noyabiŋ am katô ek miŋ malemimkilik ek nômkama lomaloma ami. Anyô miŋ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

16 Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêŋ te anêŋ nômkama hik anôŋ bêŋ anôŋ hamiŋ ku. 17 Êŋ ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenaŋ nôm êmô êsê? Yenaŋ unyak kapô sapêŋ putup ba mi.’ 18 Ma yani hanaŋ, ‘Aêŋ ba dô ma yandum aêntêk. Yaseŋ yenaŋ unyak sapêŋ thô ma yandav unyak lukmuk bêŋbêŋ ek yandô yenaŋ nôm lôk nômkama sapêŋ êmô kapô. 19 Ma yada yanaŋ êndêŋ ya aêntêk, ‘Ya ma anyô lôkmanŋiŋ kambom. Yenaŋ nômkama bêŋ anôŋ hamô. Ba tem yanŋaŋ lo yanum ma yanô mavi iyom êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma miŋ hatôm yandum ku te ami.’”

20 “Ma doŋtom Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ ôpêŋ aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvôŋ êntêk ma tem yanŋa anêm lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enŋa nômkama takatu ba hopesaŋ ek oda?’

21 * “Noyabiŋ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêŋ anôŋ ek thêlôda ba leŋiŋpaliŋ Anyô Bêŋ hatôm ôpêntêk, thêlô êŋ ma nômkama mi anôŋ hêk malak leŋ.”

Minj nôkô esak nôm atu tem imbitak ami
(Mat 6:25-34)

22-23 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêŋ ek nôm eyaŋ. Ma leŋviŋkupik ma bêŋ ek kwêv lo sup. Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ lemimimbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm ami. 24 Môlô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma miŋ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ek waklavôŋ nôm mi ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ havakôŋ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek menak ba intu tem eyabiŋ môlô. 25 Ma hatôm anyô te hamô ba hakôŋi ek êmô pik êntêk, êŋ ma tem kobom êŋ nêŋ mi sa ek êmô lôkmala dokte imbiŋ e? Ma mi anôŋ. 26 Môlô miŋ hatôm nundum nôm yaôna aêŋ ami. Aêŋ ba aisê ka môlô lemimhabi bêŋ anôŋ hathak nômkama takêŋ.

27 “Lemimimbi alokwaŋ vuak. Thêlô miŋ idum ku lôk epesaŋ sôp ami. Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena alokwaŋ vuak takêŋ iniŋ lêlêyaŋ hamôŋ ek Kiŋ Solomon anêŋ nômkama mavi sapêŋ. 28 Aêŋ ba Wapômbêŋ hêv sôp mavi anôŋ hadêŋ alokwaŋ vuak lo kamunŋ lomaloma atu ba êmô bidon, êŋ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêŋ ba môlô oyala nena Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ ek nêŋ sôp êndêŋ môlô imbiŋ. Alikaknena, môlônim ôêvhaviŋ miŋ bêŋ ami. 29 Ba miŋ kapôlômim injik am esak onŋwaŋ malê mena nunum malê ami. 30 Nê daluk ethak leŋiŋhiki ba êbôlêm nôm takêŋ, ma doŋtom môlônim Lemambô hayala môlônim malaiŋ ba tem nêŋ nôm takêŋ êndêŋ môlô. 31 Aêŋ ba môlô lemim injik am ek nômbôlêm Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma tem yani nêŋ nôm takêŋ sapêŋ êndêŋ môlô imbiŋ.

32 * “Môlô boksipsip ôdôŋ yaôna, miŋ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nêŋ loŋ lôkliŋyak êndêŋ môlô. 33 *Ma môlô owa vuli hathak unim nômkama ma nônêŋ êndêŋ nê siv. Noja vak valuseleŋ atu ba tem miŋ kambom ami, ma nusup nômkama kêkêlô lomaloma ek môlô ênjêk leŋ. Loŋ êŋ ma nêŋ vani lo

* 12:15: 1Ti 6:9-10 * 12:21: Mat 6:19-20 * 12:32: Mat 14:27; 25:34 * 12:33: Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2

didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êmô. ³⁴ Ma loŋ atu ba môleŋnim nômkama kêkêlô hamô, loŋ êŋ iyom intu tem môleŋnim lemimhaviŋ êmô imbiŋ.

*Noyabiŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu
(Mat 24:42-51)*

³⁵ * “Môleŋ nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiŋ nômô ³⁶ êtôm avômalô ku takatu ba eyabiŋ iniŋ anyô bêŋ. Thêlôniniŋ anyô bêŋ bôk hi hayaŋ nôm ewa avi vêm ma tem êmbôlêm esak loŋbô. Yani havôhalêm anêŋ loŋ ba hapididiŋ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê kethêŋ ba neja yani thô. ³⁷ Anyô bêŋ êŋ hayô ba hayê nena anêŋ nê ku eyabiŋ yani ba êmô lêlê, êŋ ma tem yani lamavi ma thêlô nêmo lôk leŋŋmavi. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môleŋ nena anyô bêŋ êŋ tem ipuk anêŋ sôp ku ma enaŋ ek thêlô nêndôk nêmo biŋ ma yani nêmo nômo êndêŋ thêlô êtôm anyô ku te. ³⁸ Anyô bêŋ hale halêm hadêŋ bôleŋvôŋ biŋ mena lôkbôk momaŋiniŋ ba hayê anêŋ nê ku miŋ êk sôm ami ma eyabiŋ yani iyom, êŋ ma tem nêmo anêŋ lamavi êndêŋ thêlô.

³⁹ * “Môleŋ lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêŋ alaŋ halaŋô abô nena nê vani tem nijik anêŋ unyak vose, êŋ ma yani hêk lêlê ek nê vani miŋ hatôm nijik unyak êŋ vose ami. ⁴⁰ Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm ba indum môleŋ nosoŋ kambom. Ba intu nômo lêlê aêŋ iyom.”

⁴¹ Ma Pita hanaŋ aêntêk, “Anyô Bêŋ, hêv abô loŋ kapô êntêk hadêŋ yêlô iyom mena hêv hadêŋ avômalô sapêŋ haviŋ e?”

⁴² Êŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, “Yahanaŋ hadêŋ nê takatu ba idum iniŋ anyô bêŋ alaŋ haviŋ mavi êtôm anyô lôkauk bêŋ atu ba hayaŋnim nômkama mavi. Unyak alaŋ hatak yani ek eyabiŋ anêŋ nê ku vi ba nêmo nômo êndêŋ i êtôm anêŋ wakma atu ba hatak. Vêm ma hi loŋ buyaŋ. ⁴³ Ma unyak alaŋ havôhalêm hathak loŋbô ma hayê nena anyô ku êŋ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêŋ. ⁴⁴ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môleŋ nena unyak alaŋ êŋ tem etak ôpêŋ ek eyabiŋ anêŋ nômkama sapêŋ. ⁴⁵ Ma doŋtom anyô ku êŋ lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaŋ anyô bêŋ miŋ havôhalêm kethêŋ ami.’ Êŋ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayaŋ nômo lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba halo molo. ⁴⁶ Hadum aêŋ ba hathôŋ paliŋ ma unyak alaŋ tem êyô ba indum ôpêŋ eson kambom. Êŋ ma unyak alaŋ tem nêmo vovaŋ bêŋ êndêŋ yani ma êndô ôpêŋ êmô imbiŋ nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami.

⁴⁷ * “Anyô ku atu ba hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ma doŋtom miŋ hapesaŋ nômkama ba hasopa anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ami ma tem enja vovaŋ bêŋ. ⁴⁸ Ma doŋtom anyô ku atu ba miŋ hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovaŋ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahaviŋ yani indum ku bêŋ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ anôŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahaviŋ yani indum ku bêŋ anôŋ esak.

*Yisu halêm ek embak avômalô vose
(Mat 10:34-36)*

⁴⁹ “Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalenjhaviŋ lôklokwaŋ nena atum êŋ bôk hathaŋ yôv. ⁵⁰ *Tem yanja vovaŋ bêŋ ba intu yakapôleŋ malaiŋ kambom

* **12:35:** Mat 25:1-13 * **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2 * **12:44:** Mat 25:21,23 * **12:47:** Jem 4:17 * **12:50:** Mak 10:38-39

endeba anêḡ daḡ. ⁵¹ Mólô osoḡ nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlôḡḡḡḡ êndôk biḡ e? Mi anôḡ! Yananḡ êndêḡ mólô nena yahalêm ek yambak i vose. ⁵² Yaô lôk embeḡ yam ma avômalô bahenḡvi anêḡ unyak te tem nembaki vose ni ôdôḡ ju ba lokwanḡlô tem nêmbôliḡ dômiḡ êndêḡ lokwanḡju ma lokwanḡju tem nêmbôliḡ dômiḡ êndêḡ lokwanḡlô. ⁵³ *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliḡ dôm êndêḡ nakaduḡ, ma namalô tem êmbôliḡ dôm êndêḡ lambô, ma talêbô tem êmbôliḡ dôm êndêḡ nalavi, ma nalavi tem êmbôliḡ dôm êndêḡ talêbô, ma yanḡavi tem êmbôliḡ dôm êndêḡ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliḡ dôm êndêḡ yanḡavi.”

Noyala waklavôḡ bôlôḡ êntêk
(Mat 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Ma Yisu hananḡ hadêḡ avômalô nômbêḡ atu aêntêk, “Mólô ôyê buliv lonḡavu hamô lonḡ wak halôk, êḡ ma mólô onanḡ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êḡ ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêḡ lonḡ vovanḡ, êḡ ma mólô onanḡ nena, ‘Tem vovanḡ kambom.’ Êḡ ma tak vovanḡ kambom. ⁵⁶ Mólô avômalô abôyanḡ. Mólô ôyê leḡ lo pik ma oyala anêḡ ôdôḡ, ma doḡtom waklavôḡ êntêk ma mólô ôthôḡ anêḡ ôdôḡ paliḡ.

⁵⁷ “Aisê ka mólô miḡ lemimhabi katô nena yanḡ abô ma thêthôḡḡ mena mi e? ⁵⁸ Nodaḡô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu oveḡ lonḡôndê denanḡ, êḡ ma opesanḡ abô imbiḡ yani kethenḡ. Ma miḡ honanḡ abô mavi hadêḡ yani ami, êḡ ma tem ôpêḡ êmbôv o lôklokwanḡ kambom ba ni êndêḡ anyô halanḡ abô. Ma anyô bêḡ êḡ tem nêḡ o ni êndêḡ sôp bidonḡ. Ma sôp bidonḡ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôḡ. ⁵⁹ Yananḡ êndêḡ o nena tem ômô koladôḡ endeba nêḡ anêḡ vuli sapêḡ am. Aêḡ ba lemimbi katô am!”

13

Node am lilij

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enanḡ hadêḡ Yisu hathak ḡê Galili doho êbôk inin da ma Pailat hik thêlô vônô ba inin thalalenḡ hanḡasô hathak inin da. ² *Ma Yisu hananḡ viyanḡ nena, “Mólô osoḡ nena ḡê Galili êḡ inin kambom hamôḡ ek avômalô Galili vi ba malaiḡ êḡ hapôm thêlô e? ³ Ma mi. Ma doḡtom mólô miḡ ole kapôlômim lilij ami, êḡ ma malaiḡ tem êpôm mólô imbiḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêḡ Siloam hanḡôli ba hik thêlô vônô, êḡ ma mólô osoḡ nena thêlôninḡ kambom hamôḡ ek avômalô Jerusalem inin kambom e? ⁵ Ma mi. Ma doḡtom mólô miḡ ole kapôlômim lilij ami, êḡ ma malaiḡ tem êpôm mólô imbiḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

Abô lonḡ kapô hathak alokwanḡ anôḡ mi

⁶ Ma Yisu hananḡ abô lonḡ kapô te aêntêk, “Alokwanḡ sabo te hamiḡ anyô te anêḡ ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek êḡḡ nena hik mena mi e? Ma doḡtom mi. ⁷ *Êḡ ma yani hananḡ hadêḡ anêḡ anyô ku nena, ‘Ondaḡô. Sondabêḡ lokwanḡlô ma yahalêm ek yanḡê a êntêk anêḡ va ma doḡtom mi. Alokwanḡ êḡ habulinḡ yanḡ pik anêḡ lêḡlêḡ, ba dô ma onde lu.’

* 12:53: Mai 7:6 * 13:2: Jon 9:2 * 13:7: Luk 3:9

8 * “Ma anyô ku êḡ hanaḡ viyaḡ nena, ‘Anyô bêḡ, otak imiḡ sondabêḡ te vēmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôḡ. 9 Êḡ ma tem injik anôḡ êndêḡ sondabêḡ yaḡ endake. Nena mi, ma onde lu.’ ”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

10 Sabat te ma Yisu hanaḡ abô hadêḡ avômalô halôk unyak yeḡ. 11 Ma avi te hamô ba ḡgôk bôk hêv lijiḡ hadêḡ avi êḡ hatôm sondabêḡ 18. Avi êḡ anêḡ dômlokwaḡ lokbaḡ kambom ba miḡ hatôm imiḡ tibum dokte ami ma mi. 12-13 Ma Yisu hayê avi êḡ ma halam “Ôlêḡ.” Ma avi êḡ halêḡ ma Yisu hatak baḡ hayôhêk yani ma hanaḡ, “Avi, yahêv anêḡ lijiḡ vê.” Êḡ ma ketheḡ oyaḡ ma avi êḡ hamij tibum mavi ma habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.

14 *Ma doḡtom anyô bêḡ atu ba hayabiḡ unyak yeḡ lamaniḡ hathak Yisu hadum avi êḡ mavi hadêḡ Sabat. Êḡ ma anyô bêḡ atu hanaḡ hadêḡ avômalô aêntêk, “Wak bahenḡi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêḡ êndêḡ wak takêḡ ek nêḡ môlônim lijiḡ vê, ma Sabat ma dô.”

15 *Ma Anyô Bêḡ hanaḡ ôpêḡ anêḡ abô viyaḡ nena, “Môlô ḡê abôyaḡ. Môlô sapêḡ othak opole unim bokmanḡkao lôk doḡki ba i inum ḡaḡ hadêḡ Sabat mena mi e? 16 Avi êntêk ma Ablaham anêḡ lim te. Sadaḡ hakak yani loḡ hathak lijiḡ hatôm sondabêḡ 18. Ma kambom ek yapole anêḡ yak vê êndêḡ Sabat e? Mi anôḡ. Êḡ ma nôḡ mavi.”

17 Yisu hanaḡ abô êḡ ma ḡê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapêḡ leniḡmavi hathak nômbêḡ atu ba Yisu hadum.

Wapômbêḡ anêḡ lôkliḡyak ma hatôm malê?

(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

18 Vêḡ ma Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma aisê ba hatôm malê? 19 Êḡ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêḡ ku kapô. Ma havenḡ yam ma ava êḡ halumbak bêḡ hatôm alokwaḡ ba menak elav iniḡ unyak halôk anêḡ thaḡaḡ.”

20 Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ hathak loḡbô, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak, êḡ ma hatôm malê? 21 Êḡ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelaḡ halôk palawa bêḡ anôḡ kapô, ma havenḡ yam ma palawa sapêḡ hathiḡ bêḡ.”

Unyak abôlêk yaôna

(Mat 7:13-14,21-23)

22 Yisu hi Jelusalem ma havenḡ malak lodôḡlodôḡ nenanena ba hadôḡ avômalô. 23 Ma anyô te hanaḡ hik yani liḡ nena, “Anyô Bêḡ, Wapômbêḡ tem nêḡ anyô tomtom iyom bulubiḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, 24 “Môlô majanaḡ anôḡ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanaḡ êndêḡ môlô nena tem anyô bêḡ anôḡ leniḡhaviḡ nimbitak nêyô, ma doḡtom thêlô miḡ hatôm ami. 25 *Unyak alaḡ tem imbiyô injik unyak abôlêk siḡ, êḡ ma môlô tem numiḡ viyaiḡ ma nupididiḡ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêḡ, nuḡgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doḡtom yani tem enaḡ viyaḡ nena, ‘Yahathôḡ môlô paliḡ. Môlô ôlêḡ anêḡ êsêḡ’

* 13:8: 2Pi 3:9,15 * 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14 * 13:15: Luk 14:5 * 13:25: Mat 25:10-12

26 “Ma mólô tem nonaŋ êndêŋ yani nena, ‘Bôk yêlô aŋ nôŋm haviŋ o ma hôdôŋ yêlô hamô yêlôaniŋ loŋ.’ 27* Ma doŋtom yani tem enaŋ nena, ‘Yahathôŋ mólô paliŋ. Mólô ôlêm anêŋ êsê? Mólô nê kambom ba unu daim ek ya!’

28-29* “Ma avômalô loŋ buyaŋ tem netak pik luvuluvu sapêŋ ma ini nejaŋ nôŋm bêŋ nêŋmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma mólô tem ôŋgô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêŋ tem nêŋmô loŋ êŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ tem nêŋmô mólô vê ba mólô tem nodaŋ asêŋ malêŋ ba nosaŋ vemimbôlêk ôdôŋ loŋ. 30* Odaŋô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêŋ. Ma anyô bêŋ doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

Yisu hanaŋ hathak Jelusalem

(Mat 23:37-39)

31 Yisu hanaŋ abô yôŋ ma Palisi doho êlêm ma enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Otaŋ loŋ êntêk ma nu buyaŋ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

32 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Unu nonaŋ êndêŋ avuŋ yatap êŋ aêntêk, ‘Ondaŋô, yaô lo yamuŋ ma tem yanêŋ ŋgôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijiŋ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yaŋgik yenaŋ ku anêŋ daŋ siŋ.’ 33 Aêŋ ba yaô lo yamuŋ ma yaŋ ma yaŋ ma yambaŋ ba yana Jelusalem ek malê nena kambom ek plopet ema êŋjêk loŋ yaŋda.

34 “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Mólô othak uik plopet pôpônô. Ma nê takatu ba Wapômbêŋ hêv halêm ma mólô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôŋ ek yasup nalumi esak doŋtom êtôm tale tiŋ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doŋtom mólô ôdô! 35* Odaŋô! Mólônim malak ma tem kambom ba êmô ŋgathiniŋ! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ mólô nena mólô tem miŋ ôŋgô ya esak loŋbô ami endeba nonaŋ nena, ‘Wapômbêŋ nêŋ lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thiŋ te mavi

1 Sabat te ma Yisu hi hayaŋ nôŋm hamô Palisi iniŋ anyô bêŋ te anêŋ unyak ma thêlô ititiŋ yani lôklokwaŋ. 2 Anyô te hathiŋ kambom ba hamô haviŋ yani.

3* Ma Yisu hanaŋ hik nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ liŋ nena, “Alalôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e?” 4 Ma doŋtom thêlô bônôŋ iyom. Êŋ ma yani hawa anyô lijiŋ êŋ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

5* Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Mólônim nalumi mena bokmaŋkao la hêv yak halôk lôv hadêŋ Sabat, ma mólô tem ketheŋ unu nodadi imbitak yaŋj mena mi e?” 6 Ma thêlô miŋ hatôm nenaŋ abô êŋ viyaŋ ami.

Undum o endeba yaôna

7 Yisu hayê avômalô êlêm ek nejaŋ nôŋm ma thêlô leŋiŋhaviŋ nêndôk nêŋmô nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ iyom. Aêŋ ba yani hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô nena,

8* “Anyô te hapôpêk anêŋ nôŋm bêŋ ba halam o ma miŋ nu ômô nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ami. Yakô thêlô bôk netak loŋ êŋ ek anyô lôk athêŋ bêŋ te la. 9 Ma nôŋm anêŋ alaŋ tem êyô ma enaŋ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêŋ loŋ.’ Êŋ ma tem o mama kambom ba nu ômô nê yaô iniŋ loŋ. 10 Aêŋ ba anyô te halam

* 13:27: Sng 6:8 * 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3 * 13:30: Mat 19:30 * 13:35: Sng 118:26 * 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15 * 14:8: Snd 25:6-7

o ba hu ek nonjgwan nôm, êj ma nu ômô anyô yaô inij lonj. Hudum aêj ma nôm anêj alaj tem êlêm ma enaj, ‘Aiyaj, ôlêm ômô imbijj nê bêjbêj.’ Yani hadum aêj ma tem onja athêj bêj ênjêk nê nômbêj atu ba êlêm eyaj nôm êj. ¹¹* Anyô habô anêj athêj hathak lej ma tem Wapômbêj etauvij yani. Ma dojtom anyô hatauvij i aleba yaôna ma Wapômbêj tem nêj athêj bêj êndêj yani.”

¹² Ma Yisu hanaj hadêj unyak anêj alaj nena, “Hudum ek ôpôpêk nôm bêj ma mijj ondam anêm avômalô môlô lôk anêm thalalej ma avômalô lôkmanjij ami. Embej yam ma thêlô tem nendam o ba nu nonjgwan nôm êndôk thêlônij unyak aêj iyom. ¹³ Ma dojtom hôpôpêk nôm bêj, ma ondam nêj siv ma nêj bahenij kambom lôk nêj venij kambom ma nêj malenij pusip. ¹⁴ *Nê anêj aêj ma mijj hatôm nêj nêj anêm nôm vijaj ami. Êj ma tem lemmavi ek malê nena embej yam ma tem Wapômbêj nêj anêm nôm êj vijaj êndêj waklavôj atu ba nêj thêthôj mavi iviyô hêk njama.”

Abô lonj kapô hathak nôm bêj te

(Mat 22:1-14)

¹⁵ * Anyô te atu ba hayaj nôm hamô havij Yisu halanjô abô êj ma hanaj hadêj Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaj nôm nêj Wapômbêj anêj lonj lôklijyak anêj lej nêj lôk lejinj mavi.”

¹⁶ Ma Yisu hanaj vijaj nena, “Anyô te hatak waklavôj te ek êpôpêk anêj nôm bêj ma hêj abô hadêj avômalô bêj anôj ek nêlêm nejaj. ¹⁷ Waklavôj hayô ma yani hêj anêj anyô ku ba hi hadêj avômalô takatu ba bôk hanaj yôj hadêj i ma hanaj nena, ‘Môlô nôlêm, lêk yêlô apesaj nôm yôj.’

¹⁸ “Ma dojtom avômalô takêj malej baki iyom. Anyô te hanaj, ‘Lêk yahêj pik te vuli yôj ba yana ek yangê. Alikakna, ku êj havalonj ya lonj ba tem mijj hatôm yasôk ami.’

¹⁹ “Ma anyô yaj hanaj, ‘Lêk yahêj bokmanjao laumij vuli ek nindum yenaj ku ba tem yana ek yasaê i ek yangê. Alikakna, ku êj havalonj ya lonj ba tem mijj hatôm yasôk ami.’

²⁰ * “Ma anyô yaj hanaj, ‘Lêk yahawa avi lukmuk ba mijj hatôm yasôk ami.’

²¹ “Êj ma anyô ku hawa abô takêj ba hi hadêj anêj anyô bêj. Ma unyak anêj alaj lamanij kambom ba hanaj hadêj ôpêj nena, ‘Nu kethej êndêj malak lôj anêj lonjondê bêj lôk lonjondê yaô ma onja nêj siv lôk nêj bahenij kambom ma nêj malenij pusip lôk nêj venij kambom ba ôlêm yenaj unyak kapô.’

²² “Havej yam ma anyô ku êj hanaj, ‘Anyô bêj, lêk yahadum hatôm honaj, ma dojtom unyak mijj putup ami denaj.’

²³ “Ma anyô bêj hanaj hadêj anyô ku nena, ‘Otak malak lôj ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk njaj onaj sapêj ba onaj lôklokwanj nena thêlô nêlêm. Yalenj havij yenaj unyak putup am. ²⁴ Yanaj êndêj môlô nena nêj takatu ba malejij baki, thêlô mijj hatôm nejaj yenaj nôm dokte ami ma mi anôj.’”

Hudum ek osopa Yisu

(Mat 10:37-38)

* 14:11: Mat 23:12; Luk 18:14

* 14:14: Jon 5:29

* 14:15: Luk 13:29

* 14:20: 1Ko 7:33

²⁵ Avômalô bêñ anôñ i haviñ Yisu. Ma yani hik i liliñ ma hanañ hadêñ thêlô nena, ²⁶* “Anyô hadum ek esopa ya ma donjom miñ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyañ lôk livi ma anêñ lôkmala haviñ ami ma miñ hatôm imbitak yenañ anyô ku ami. ²⁷ Ma ôpatu ba miñ hawa anêñ alovalañsinañ ba hasopa ya ami ma miñ hatôm imbitak yenañ anyô ku ami.

²⁸ “Môlônim anyô te lahaviñ endav unyak bêñ te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êñ ba injik siñ e. ²⁹ Ma miñ lahabi aêñ ami ma tem endav landiñ iyom ma miñ hatôm injik siñ ami. Ma avômalô sapêñ tem nêgê ba nemalik esak yani ³⁰ ba nenañ nena, ‘Halav landiñ iyom ma miñ hatôm injik unyak siñ ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lemimbi katô am.

³¹ “Ma kiñ te lahabi injik vovak êndêñ kiñ yañ, êñ ma êmô ba laimbi katô êña anêñ nê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêñ kiñ yañ atu ba anêñ 20,000 e? ³² Ma mi, ma nêma abô ni ek kiñ yañ atu ba hamô daim denañ ek thai nepesañ abô ek vovak dô.

³³ “Ma aêñ iyom ma môlô te lahaviñ imbitak yenañ anyô ku, êñ ma etak anêñ nômkama sapêñ.

³⁴* “Njgwêk ma nôma mavi. Ma donjom njgwêk doho thilibuñ kambom ma tem nindum aisê ek anêñ vasiñ êmô esak lonbô? Mi anôñ, ³⁵* “Ma anêñ ku lêk mi ba dô ma nubini. Nê lôk leñondôñ ma nodanô abô êntêk katô.”

15

Abô loñ kapô hathak boksipsip mi (Mat 18:12-14)

¹ Nê ewa takis lôk nê idum kambom, thêlô êlêm ek nedanô Yisu anêñ abô. ²* “Ma donjom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ enañ abô munuñmunuñ nena, “Ôpêntêk hawa nê kambom thô ba hayañ nôma hamô haviñ thêlô.”

³ Aêñ ba Yisu hanañ abô loñ kapô hadêñ thêlô aêntêk, ⁴* “Môlônim anyô te anêñ boksipsip hatôm 100 ba te mi, êñ ma tem yani etak 99 ba nejañ kamuñ nêma ma ni ek êmbôlêm ali atu ba mi endeba êpôm am. ⁵ Ma hapôm boksipsip êñ, ma tem ekaliv êñjêk vakôk lôk lamavi ba ni. ⁶ Ma hayô anêñ unyak ma tem endam anêñ avômalô ma enañ nena, ‘Yaleñmavi anêñ dôêñ hathak lêk yahapôm yenañ boksipsip hathak lonbô ba nôlêm ek alalô leñiñmavi imbiñ i.’

⁷ “Yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ lamavi hathak avômalô thêthôñ hatôm 99 takatu ba bók ele kapôlôñiñ liliñ yôv. Ma donjom anyô kambom te hale kapô liliñ ma tem avômalô malak leñ leñiñmavi anôñ êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loñ kapô hathak valuseleñ mi

⁸ Ma Yisu hanañ, “Avi te anêñ valuseleñ seleva laumiñ hamô ma donjom te mi. Êñ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am. ⁹ Êñ ma yani halam anêñ avômalô ba hanañ hadêñ thêlô, ‘Yaleñmavi anêñ dôêñ ek malê nena lêk yahapôm yenañ valuseleñ hathak lonbô ba alalô leñiñmavi.’ ¹⁰ Yanañ êndêñ môlô nena leñiñmavi anêñ aêñ iyom habitak Wapômbêñ anêñ anjela malêvônñ hathak anyô kambom te hale kapô liliñ.”

* 14:26: Luk 9:23 * 14:34: Mak 9:49-50 * 14:35: Mat 5:13 * 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

Abô loŋ kapô hathak nakaduŋ hatak lambô

11 Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ nakaduŋ bôp lo nôk êmô. 12 Wak te ma nôk hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdôŋ yaŋ êndêŋ ya.’ Êŋ ma lambô hik nômkama sam hi ôdôŋ ju.

13 “Nôk hamô vauna ma hêv anêŋ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuselen sapêŋ ba hi loŋ buyaŋ. Ma yani hadum kambom lomalama ba habuliŋ anêŋ nômkama sapêŋ. 14 Êŋ ma yani anêŋ valuselen lêk thô, ma bôm bêŋ hayô loŋ êŋ. Ba yani hama kisi kambom. 15 Ma nôk hi hayô ek anyô loŋ êŋ te ma ôpêŋ hêv ku ni ek embakôŋ anêŋ bok. Ku êŋ ma lelaik kambom hêk Israeël malenjŋ. 16 Ma nôk hama kisi ba lahavijŋ enjaŋ bok iniŋ nôm, ma doŋtom thêlô miŋ êv nôm dokte hadêŋ yani ami.

17 “Êŋ ma yani hawa auk mavi ma hanaŋ, ‘Ai, Wakamik anêŋ nê ku sapêŋ eyaŋ nôm mavi bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yahamô loŋ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama! 18 *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaŋ êndêŋ yani aêntêk, ‘Wakamik, yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. 19 Ya miŋ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.’”

20 “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêŋ lambô. Ma hamiŋ daim denaŋ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halanjiŋ ba hi hadêŋ namalô ma havalon ba halan hathak.

21 “Ma nakaduŋ hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. Ya miŋ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami.’

22 “Ma doŋtom lambô dalam hadêŋ anêŋ nê ku nena, ‘Ketheŋ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek nanjik esak yenaŋ okna. Ma notak mote êndôk banjwasijŋ ma unjwik va bokŋgôp esak vakapô. 23 Ma môlô unu noja bokmanjkaŋo dopdop te êlêm ma unjwik ek alalô anjaŋ lôk lenjiŋmavi. 24 *Ek malê nena yenaŋ okna êntêk bôk hama yôv, ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak loŋbô. Yani bôk mi, ma doŋtom lêk apôm yani hathak loŋbô.’ Êŋ ma thêlô engabôm nôm bêŋ ba eyaŋ lôk lenjiŋmavi.

25 “Ma namalô bôp havenj ku denaŋ. Ma havenj yam ma yani hale halêm anêŋ ku kapô ba habobo unyak ma halanô avômalô eloyeŋ bêŋ. 26 Êŋ ma yani dalam anyô ku te halêm ma hanaŋ hik yani liŋ, ‘Idum malê?’ 27 Ma anyô ku hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Mamuyaŋ molok hale halêm hathak loŋbô ba lemambô hik bokmanjkaŋo dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

28 “Bôp halanô abô êŋ ma lamaniŋ kambom ba hadô ni unyak kapô. Êŋ ma lambô hale yaŋi ma hadum ek indum yani lamavi. 29-30 Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Ondaŋô! Aisê ba huik bok siŋ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyaŋ. Yani habuliŋ anêm nômkama sapêŋ ba hêv hadêŋ avi idum sek waliliŋ. Ma ya ma yahayabiŋ o mavi ba yahalanô anêm abô hatôm sondabêŋ nômbêŋ intu sapêŋ. Yahadum anêm ku hatôm anyô oyaŋ. Ma doŋtom miŋ bôk huik bok nate ek ya lôk yenaŋ nê môlô ami.’

31 “Ma lambô hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Yenaŋ okna, wak nômbêŋ intu ma hômô haviŋ ya ba yenaŋ nômkama sapêŋ ma o iyom anêm. 32 Ma doŋtom lêk ma alalô lenjiŋmavi ek malê nena mamuyaŋ molok bôk mi ma lêk alalô apôm

* 15:18: Sng 51:4 * 15:24: Ep 2:1,5

yani hathak loṅbô. Alalô asoṅ nena bôk hama ma doṅtom lêk hamô lôkmala hathak loṅbô.’ ”

16

Abô loṅ kapô hathak kobom neyabinj valuseleṅ

¹ Yisu hanaṅ hadêṅ anêṅ nê ku nena, “Anyô lôkmaṅgiṅ te hatak anyô te ek eyabinj anêṅ ku. Ma havenj yam ma halanô nena ôpêṅ habulij anêṅ nômkama. ² Ba intu halam yani ba hanaṅ, ‘Yahalanô nena hubulij yenaṅ nômkama. Ba oto anêṅ ku anêṅ lavôṅ êlêm ek yangê. O miṅ hatôm oyabinj yenaṅ ku esak loṅbô ami.’

³ “Ma anyô ku lahabi aêntêk, ‘Yenaṅ anyô bêṅ tem nêṅ ya vê ênjêk anêṅ ku, aêṅ ba yandum malê. Ya miṅ anyô lôklokwaṅ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêṅem ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôṅm atu ba yandum ek avômalô leṅiṅmavi ba neja ya thô êndêṅ waklavôṅ atu ba ya ku mi.’

⁵ “Aêṅ ba yani halam nê takatu ba bôk ewa anyô bêṅ anêṅ nômkama ba anêṅ viyanj hêk denaṅ. Anyô môṅ hayô ba yani hanaṅ hik ôpêṅ liṅ, ‘Howa yenaṅ anyô bêṅ anêṅ nômkama vithê ba anêṅ viyanj hêk?’

⁶ “Ma hanaṅ, ‘Yahawa nôṅm lêṅlêṅ lôk uṅ hatôm 100.’ Êṅ ma anyô ku hanaṅ, ‘Onja kapyā atu ba bôk ato anêṅ nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.’

⁷ “Yôv ma hanaṅ hadêṅ yaṅ atu ba havenj yam, ‘Anêṅ viyanj ma vithê?’

“Êṅ ma ôpêṅ hanaṅ, ‘Yahawa wit lôk vak hatôm 100.’

“Ma anyô ku hanaṅ, ‘Onja kapyā atu ba bôk ato anêṅ nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.’

⁸ “Ma havenj yam ma anyô lôkmaṅgiṅ atu hayê nôṅm atu ba anêṅ anyô ku hadum. Êṅ ma hanaṅ nena ôpêṅ ma anyô kambom ma doṅtom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêṅ. Avanoṅ, nê pik eyala kobom pik mavi anôṅ hamôṅ ek avômalô takatu ba esopa deda.

⁹ “Yanaṅ êndêṅ môlô nena noja nômkama pik ba nôṅem êndêṅ avômalô vi ek thêlô leṅiṅmavi êndêṅ môlô. Ma waklavôṅ atu ba nômkama mi, êṅ ma tem Wapômbêṅ enja môlô thô ba unu unyak atu ba tem nôṅmô mavi wak nômbêṅ intu sapêṅ.

¹⁰ * “Ôpatu ba hayabinj nôṅm yaônena mavi ma hatôm eyabinj nômbêṅ mavi aêṅ iyom. Ma ôpatu ba hayabinj nôṅm yaônena kambom ma tem eyabinj nômbêṅ kambom aêṅ iyom. ¹¹ Aêṅ ba oyabinj nômkama pik êntêk kambom, êṅ ma opalê tem nêṅ nômkama anôṅ êndêṅ môlô? Mi. ¹² Ma oyabinj anyô yaṅ anêṅ nômkama kambom, êṅ ma opalê tem nêṅ nômkama ek môlôda? Milôk.

¹³ * “Anyô ku te miṅ hatôm indum anyô bêṅ ju iniṅ ku ami. Ma tem la imbinj anyô yaṅ ma kapô êndô yaṅ. Ma tem ma endahaliṅ anyô yaṅ ma imbulij dôṅm ek anyô yaṅ. Môlô miṅ hatôm nosopa Wapômbêṅ lôk valuseleṅ ami.”

¹⁴ Nê Palisi takatu ba leṅiṅhaviṅ valuseleṅ elanô Yisu anêṅ abô takêṅ ba maledj thêlêv hathak Yisu. ¹⁵ * Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô, “Môlô udum ek avômalô leṅiṅmavi nena môlô nê thêthôṅ mavi. Ma doṅtom Wapômbêṅ hayala môlônim kapôlômim. Nôṅm takatu ba avômalô leṅiṅhabi nena nôṅm mavi anôṅ, êṅ ma Wapômbêṅ hayê nena nôṅm ôvathek.

* **16:10:** Luk 19:17-26 * **16:13:** Mat 6:24 * **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14

Yisu hanaŋ abô hathak balabuŋ

16* “Abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô iyom hayabiŋ avômalô aleba hayô Jon anêŋ waklavôŋ. Ma lêk yahananŋ Abô Mavi bêŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak. Ba avômalô bêŋ anôŋ lôklokwanŋ ek nîmbitak nêyô loŋ lôklinyak êŋ kapô ba ini. 17* Pik lo leŋ hatôm nêŋ yak. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bunate miŋ hatôm nêŋ yak ami.

18* “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yanŋ, êŋ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êŋ ma hadum sek haviŋ.”

Anyô lôkmaŋgiŋ lôk Lasalus

19 “Anyô lôkmaŋgiŋ te hamô ba wak nômbêŋ intu sapêŋ ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalalen kékêlô ba hayaŋ nôŋ mavi lomaloma lôk lamavi bêŋ anôŋ. 20 Ma anyô siv te anêŋ athêŋ nena Lasalus hêk ôpêŋ anêŋ malak badêŋ abôlêk. Ma palê hatêto liŋkupik lôkthô. 21 Ma yani lahaviŋ enjaŋ ôpêŋ anêŋ nôŋ mapmap atu ba ibi hi, ma doŋtom mi. Yani hamô ma avuŋ ethak êlêŋ elami anêŋ palê.

22 “Havenŋ yam ma anyô siv hama, ma aŋela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmaŋgiŋ êŋ hama haviŋ ba elav. 23 Anyô lôkmaŋgiŋ hamô nêŋ nama iniŋ loŋ ba hawa vovaŋ bêŋ. Yani hêv ma liŋ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô. 24 Êŋ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêŋ Lasalus ek etak baŋwasinŋ kupik êndôk ŋaŋ ba etak êyô êmô yadahalaŋ ek thilibuŋ ek malê nena yahawa vovaŋ bêŋ anôŋ hamô atum êntêk.’

25 “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ viyaŋ nena, ‘Yenaŋ okna, sêbôk ba hômô pik ma howa anêŋ nôŋ mavi yôŋ ma Lasalus hawa anêŋ kambom. Ma doŋtom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovaŋ. 26 Ma Wapômbêŋ bôk hatak kolosoŋ bêŋ te hêk malêvôŋ ek yêlô ma môlô. Ba intu miŋ hatôm môlô nôlêŋ êndêŋ yêlô ma yêlô nasôk êndêŋ môlô ami.’

27 “Ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Aêŋ ba wakamik, hatôm nêŋ Lasalus ba endeni wakamik anêŋ unyak 28 ma enaŋ abô lôklokwanŋ êndêŋ yenaŋ aiaŋ baheŋvi takatu ek miŋ nêlêŋ loŋ vovaŋ bêŋ êntêk imbiŋ ya ami.’

29 “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ, ‘Mose lo plopet iniŋ abô hêk ba thêlô nedaŋô ba nesopa.’

30 “Ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Wakamik Ablaham, miŋ hatôm ami. Ma doŋtom anyô ŋama te ni êndêŋ thêlô, êŋ ma tem thêlô nede kapôlôŋiŋ liliŋ.’

31 “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Thêlô miŋ elanô Mose lo plopet iniŋ abô ami. Êŋ ma anyô ŋama te haviyô hathak loŋbô, ma tem miŋ nedaŋô anêŋ abô imbiŋ ami.’ ”

17

*Kambom hathak habuliŋ êvhaviŋ
(Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)*

1 Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leŋiŋ ek nindum kambom. Ma doŋtom vovaŋ bêŋ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôŋ êŋ. 2 Ma anyô te hadum ba yenaŋ amena atu ba hêvhaviŋ ya te hêv yak, ôpêŋ tem êpôm malaiŋ bêŋ anôŋ. Ôpêŋ tem nêsôkwêŋ valu bêŋ te

* **16:16:** Mat 11:12-13 * **16:17:** Mat 5:18 * **16:18:** Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

esak laselo ba nimbi yani êndôk ñgwêk makidiñ ba ema. Malaiñ êñ ma yaôna ek malaiñ atu ba yani tem êpôm embenj yam. ³*Aêñ ba noyabiñ am.

“Mamuyan hadum kambom hadêñ o, êñ ma nu opesanj abô imbiñ yani. Ma yani hale kapô liliñ, êñ ma nê m anêñ kambom êñ vé. ⁴*Wak te iyom ma mamuyan hadum kambom hadêñ o hatôm bôlôñ bahenji ba lahavuju, ma bôlôñ bahenji ba lahavuju havôhalêm hananj hadêñ o nena, ‘Alikakna, yahadum kambom’, êñ ma nê m anêñ kambom vé.”

Êvhaviñ

⁵ Ma aposel enanj hadêñ Anyô Bêñ nena, “Undum yêlôaniñ êvhaviñ indumbak bêñ!”

⁶* Ma Anyô Bêñ hananj, “Môlônim ôêvhaviñ ma yaôna hatôm ava yaônate, êñ ma hatôm nonanj êndêñ alokwanj sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiñ ñgwêk,’ êñ ma tem endanjo môlônim abô.”

Nê ku iniñ auk

⁷ Ma Yisu hananj, “Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nô m hadêñ malak lôñ te. Êñ ma nê bêñbêñ tem nenanj êndêñ thêlô nena nejanj nô m êmôñ e? Mi. ⁸ Nê bêñbêñ tem nenanj êndêñ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniñ nô m êmôñ ma môlônim embenj yam.’ ⁹ Ma tem nê bêñbêñ nenanj leñijmavi bêñ êndêñ malak lôñ êñ e? Mi, thêlô idum iniñ ku iyom. ¹⁰ Ma môlô aêñ iyom, môlô udum ku sapêñ atu ba Anyô Bêñ hêv hadêñ môlô yôv, êñ ma nonanj, ‘Yêlô ma nê ku iyom ba adum yêlôaniñ ku iyom.’”

Yisu hadum anyô laumiñ mavi

¹¹ Yisu hi Jerusalem denanj ba hasopa loñôndê atu ba havenj Samalia lo Galili iniñ pik malêvôñ. ¹² Ma hi habobo malak te ma nê lepla laumiñ êlêm êpôni yani. Thêlô imiñ daim dokte ¹³* ma elam nena, “Anyô Bêñ Yisu, lem ek yêlô.”

¹⁴* Ma Yisu hayê thêlô ma hananj, “Môlô unu unjwik am thô êndêñ nê êbôk da.” Êñ ma thêlô evenj ba i denanj ma leñvijkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êñ te hayê nena liñkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêñ anêñ athêñ. ¹⁶ Ma hayô ma halek vadôñ lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêñ yani. Ôpêñ ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hananj, “Yahadum anyô laumiñ mavi. Ma anyô bahenji ba lahavuva êmô êsê? ¹⁸ Aisê ka anyô loñ buyanj iyom hale halêm ek habô Wapômbêñ anêñ athêñ?” ¹⁹ Ma Yisu hananj hadêñ ôpêñ aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hôêvhaviñ hadum ba o mavi.”

Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak tem êlêm (Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)

²⁰ Nê Palisi enanj hik Yisu liñ nena, “Anjê ka tem Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak êlêm?” Ma Yisu hananj viyanj nena, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak halêm ma tem miñ êlêm lôk lavôñij ek avômalô nêgê ami. ²¹ Aêñ ba tem miñ nenanj nena, ‘Ôñgô, Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak êntêk aêñ’ mena ‘Endaku aêñ’ ami. Mi, Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak lêk hamô môlô malêvôñ.”

* **17:3:** Mat 18:15 * **17:4:** Mat 18:21-22 * **17:6:** Mat 17:20; 21:21 * **17:13:** Wkp 13:45-46

* **17:14:** Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

²² Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiŋ bêŋ anôŋ ek ôŋgô Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma doŋtom môlô tem miŋ ôŋgô ami. ²³*Ma avômalô tem nenaŋ êndêŋ môlô nena, ‘Ôŋgô, yani hamiŋ loŋ êntêk!’ mena ‘hamiŋ loŋ endaku!’ Êŋ ma môlô nômo malinŋyaô ma miŋ nosopa thêlô ami ²⁴ ek malê nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ ma tem avômalô sapêŋ nêgê êtôm damak hêv ba habi deda haveŋ leŋ lôkthô. ²⁵ Ma doŋtom tem yanŋa vovaŋ lomalomama ma môlô nê bôlôŋ êntêk tem nômbôliŋ dômim êndêŋ ya vêmam.

²⁶ “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ tem êtôm sêbôk ba Noa anêŋ waklavôŋ. ²⁷ Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthôŋ paliŋ ma Noa hi yeŋ kapô. Êŋ ma ŋambô bêŋ hayô ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ²⁸*Aêŋ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêŋ waklavôŋ. Avômalô eyaŋ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniŋ unyak. ²⁹ Ma doŋtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaŋ solpa halôk anêŋ leŋ ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ³⁰ Waklavôŋ atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu injik i thô ma tem imbitak ketheŋ oyaŋ aêŋ iyom.

³¹* “Wak êŋ ma anyô te hamô unyak vôn ma anêŋ nômkama hamô unyak kapô, êŋ ma miŋ ni unyak kapô ek enŋa anêŋ nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêŋ iyom ma anyôla hamiŋ ku kapô ma miŋ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom. ³²*Môlô lemim imbi Lot yanavi! ³³*Anyô te hadum ek embalonŋ yanida anêŋ lôkmala loŋ ma anêŋ lôkmala tem nêŋ yak. Ma doŋtom anyô te hatak anêŋ lôkmala ma anêŋ lôkmala tem êmô mavi.

³⁴ “Yanaŋ êndêŋ môlô nena bôlôvôŋ êŋ ma anyô ju tem nêjêk yêŋ doŋtom ma tem neŋa anyô yaŋ ma yaŋ ênjêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesaŋ iniŋ palawa ma tem neŋa avi yaŋ ma yaŋ êmô.”*

³⁷ Nê ku enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Anyô Bêŋ, nôm êŋ tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanaŋ vyaŋ nena, “Menak lambek ethak doŋtom ba êmô loŋ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loŋ kapô hathak avi tôp lôk anyô halanô abô

¹*Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô ek neteŋ mek êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ma miŋ kapôlôŋiŋ enŋiap ami. ²Aêŋ ba yani hanaŋ aêntêk, “Malak lôŋ te ma anyô bêŋ halanô avômalô iniŋ abô hamô. Yani ma miŋ hakô Wapômbêŋ ami ma hapôlik ek avômalô iniŋ abô haviŋ. ³Ma avi tôp te hamô lôŋ êŋ. Ma yani hi hadêŋ anyô bêŋ êŋ lôbôlôŋ ma hanaŋ, ‘Anyô te habuliŋ ya. Ma ôlêŋ ondanô yenaŋ abô ba opesaŋ.’ ⁴Ma doŋtom anyô bêŋ hadô avi tôp êŋ anêŋ abô hatôm wak bêŋ anôŋ.

“Haveŋ yam ma anyô bêŋ êŋ lahabi nena, ‘Miŋ yahalaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ami ma yakapôlôŋ hadô avômalô iniŋ abô haviŋ, ⁵ ma doŋtom yahadô ek avi tôp êntêk êlêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ ba imbuliŋ yenaŋ auk. Aêŋ ba yandaŋô yani anêŋ abô ba yapesaŋ ketheŋ ek yani êmô tiŋiŋ.’”

* **17:23:** Mak 13:21; Luk 21:8 * **17:28:** Stt 18:20–19:25 * **17:31:** Mat 24:17-18 * **17:32:** Stt 19:17,26 * **17:33:** Luk 9:24 * **17:35-36:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neŋa yaŋ ma yaŋ êmô. * **18:1:** Kol 4:2; 1Te 5:17

⁶ Ma Anyô Bêŋ Yisu hanaŋ, “Noja auk esak anyô bêŋ kambom êntêk anêŋ kobom. ⁷ Aêŋ ba Wapômbêŋ tem endanô anêŋ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniŋ asêŋ atu ba elan bôlôvôŋ ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e? ⁸ Mi anôŋ! Yanaŋ avanôŋ biŋ nena yani tem endanô kethen ma tem epesaŋ. Ma donŋtom Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm pik hathak loŋbô, êŋ ma tem êpôm nena avômalô êvhaviŋ doho êmô mena mi e?”

Abô loŋ kapô hathak anyô ju eteŋ mek

⁹ Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ avômalô takatu ba lenŋŋhabi nena thêlô ma avômalô thêthôŋ iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, ¹⁰ “Anyô ju i unyak mather ek neteŋ mek. Anyô yaŋ ma Palisi ma yaŋ ma anyô hawa takis. ¹¹ Palisi êŋ da hamiŋ ba hateŋ mek nena, ‘Wapômbêŋ, mavi anôŋ ek ya anyô mavi ma ya miŋ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma nê vani lôk nê kambom lôk nê idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi. Ma ya ma mi anôŋ, ya ma miŋ hatôm anyô hawa takis endaku ami. ¹² *Sonda te anêŋ wak ju ma yahavak balabuŋ ek nôm. Ma nômkama nômbêŋ atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdôŋ laumiŋ ba yahêv ôdôŋ te hadêŋ o.’

¹³ * “Ma donŋtom anyô hawa takis hamiŋ daim ma hakô ek êŋjê leŋ. Ma yani hakôm ba hatak baŋ luvi hêk madaluk siŋ ma hanaŋ, ‘Wapômbêŋ, ya anyô kambom ba nêŋ kapôlôm ek ya.’ ”

¹⁴ * “Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ êndêŋ môlô nena anyô hawa takis havôhi anêŋ unyak ma lêk anyô thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ma anyô yaŋ ma mi. Ôpatu ba hêv anêŋ athêŋ liŋ ma tem Wapômbêŋ etauviŋ anêŋ athêŋ. Ma donŋtom ôpatu ba hatauviŋ i ma tem Wapômbêŋ nêŋ anêŋ athêŋ liŋ.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Avômalô ewa iniŋ avômena yaônena i hadêŋ Yisu ek etak baŋ êyô ênjêk thêlô. Ma anêŋ nê ku êyê ma ethaŋ i. ¹⁶ Ma donŋtom Yisu dalam avômena êlêm ma hanaŋ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêŋ ya ma miŋ numiŋ loŋ siŋ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêŋ mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma thêlôniŋ. ¹⁷ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba miŋ hawa Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak hatôm avômena yaônena ami ma miŋ hatôm imbitak êyô loŋ êŋ kapô ba ni ami. Ma mi.”

*Anyô lôk nômkama bêŋ hanaŋ abô haviŋ Yisu
(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)*

¹⁸ * Anyô bêŋ te hanaŋ hik Yisu liŋ nena, “Kêdôŋwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?”

¹⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miŋ mavi ami ma Wapômbêŋ iyom intu ba mavi. ²⁰ * Abô balabuŋ ma bôk hoyala yôv: ‘Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami. Miŋ nuŋgwik anyô vônô ami. Miŋ onja vani ami. Miŋ onan abôyaŋ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’ ”

* **18:12:** Ais 58:1-4; Mat 23:23 * **18:13:** Sng 51:1 * **18:14:** Mat 23:12 * **18:17:** Mat 18:3

* **18:18:** Luk 10:25 * **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

21 Ma anyô bêñ êñ hanan, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabun takêñ.”

22 Ma Yisu halarô ma hanan hadêñ ôpêñ nena, “Mavi anôn, ma donjom nômlate hamô denan. Nu nê m anê m nômkama sapêñ ek avômalô nê nê m vuli ma onja valuseñ sapêñ ba nê m êndêñ nê siv. Êñ ma tem anê m nômkama mavi lomaloma êmô malak leñ. Ma ôlê m osopa ya.”

23 Yani ma anyô lôk nômkama bêñ anôn. Ba intu halarô abô êñ ma hêv malain bêñ hadêñ yani ba hi lôk lamalain. 24 Yisu hayê yani lamalain ma hanan, “Nê lôk nômkama bêñ tem nêpôm malain bêñ ek nimbitak nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklyyak kapô ba ini. 25 Avanon biñ nena miñ malain bêñ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêñ abyan ba ni ami, ma donjom malain anôn ek anyô lôk nômkama bêñ te imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklyyak kapô.”

26 Avômalô elarô abô êñ ma enan nena, “Avanon e? Aêñ ba miñ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklyyak kapô ba ni ami e?”

27 Ma Yisu hanan, “Nôm takatu ba anyô miñ hatôm nindum ami, intu Wapômbêñ hatôm indum.”

28 Ma Pita hanan, “Yêlô bôk atak yêlôaniñ nômkama sapêñ ba alê m asopa o.”

29 Ma Yisu hanan hadêñ thêlô nena, “Yanan avanôn nena avômalô takatu ba leññhabi Wapômbêñ anêñ loñ lôklyyak ba etak iniñ unyak lo avi ma iviyan lôk lami ma nali, 30 ma thêlô êmô pik denan ma Wapômbêñ tem nê m iniñ nômkama lôkthô êndêñ i ba tem nê m bêñ anôn êyô êmô iniñ loñ imbiñ ma embeñ yam ma tem nê m lôkmala atu ba nê môtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i imbiñ.”

*Yisu hanan abô hathak anêñ nama bôlônj te lô
(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)*

31 *Yisu hawa nê ku laumiñ ba lahavuju takatu hathak donjom ma hanan, “Nodarô. Alalô ana daku Jerusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêñ Nakadun atu tem imbitak avanôn. 32 *Tem nê nê m yani êndôk nê loñ buyan Lom bahenñ. Ma tem nemalik esak yani ba nenan abô lomaloma esak yani ma nêsôvwapôk êyômô yani. 33 Ma nebali yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loñbô.”

34 *Ma donjom nê ku miñ eyala abô takêñ ami. Abô êñ anêñ ôdônj ma havun ek thêlô ba thêlô miñ eyala ami ma êthônj palin.

*Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)*

35 Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô loñônê dan vi ba hapetenak ek avômalô nê nê m yani sa. 36 Yani halarô avômalô bêñ anôn ele ba i ma hanan hik thêlô liñ nena, “Malê?” 37 Ma thêlô enan hadêñ yani nena, “Yisu anêñ Nasalet halê m.”

38 Êñ ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêñ Lim Lukmuk, nê m kapôlôm ek ya!”

39 Avômalô takatu ba êmônj ethan yani ba enan, “O bônônj.” Ma donjom yani halam lôklala nena, “Devit anêñ Lim Lukmuk, nê m kapôlôm ek ya!”

40 Êñ ma Yisu hamiñ ma hanan ek thêlô neja ôpêñ êlê m. Yani hayô ma Yisu hanan hik yani liñ nena, 41 “Lemhavin yandum malê êndêñ o?”

Ma ôpêḡḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, yalenḡhaviḡ yanḡê tak.”

⁴²Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ôpêḡḡ nena, “Nôḡḡô tak. Anêḡ hôêḡhaviḡ hadum ba hubitak mavi.” ⁴³Ma kethenḡ oyaḡ ma ôpêḡḡ madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. Ma avômalô nômbêḡ atu ba i haviḡ yani êyê nôḡ êḡ ba êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ haviḡ.

19

Yisu hi Sakius anêḡ unyak

¹Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ²Ma anyô lôk valuselenḡ bêḡ te hamô. Yani ma anyô bêḡ hawa takis ba anêḡ athêḡ nena Sakius. ³Yani lahaviḡ ênjê nena Yisu ma opalê, ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ ma Sakius anyô bidonḡ ba miḡ hatôm ênjê ami. ⁴Êḡ ma yani halanḡviḡ hamôḡ ba hi ma hathak alokwaḡ sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.

⁵Yisu hayô lonḡ êḡ ma hêv ma hathak lenḡ ma hanaḡ, “Sakius, ôndôk ba ôlêḡ kethenḡ. Yaô ma tem yamô anêḡ unyak.” ⁶Êḡ ma kethenḡ oyaḡ ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷*Ma avômalô sapêḡ êyê ba kapôlôḡniḡ diḡdiḡ ba enaḡ nena, “Yani hi hamô haviḡ anyô kambom te.”

⁸*Ma doḡtom Sakius haviyô hamiḡ ma hanaḡ hadêḡ Anyô Bêḡ nena, “Anyô Bêḡ, ondanô. Tem yambi yenaḡ nôḡkama sam ni ôdônḡ ju ba yanêḡ yanḡ êndêḡ ḡê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anêḡ valuselenḡ doho vani, êḡ ma tem yanêḡ valuselenḡ êtôm dum ayova êyômô lonḡ imbiḡ.”

⁹*Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Lêk ma Wapômbêḡ hêv avômalô unyak êntêk êḡ bulubiḡ ek malê nena yani ma Ablaham anêḡ nakaduḡ te. ¹⁰*Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêḡ ek êmbôlêḡ ḡê takatu ba êv yak ek nêḡ i bulubiḡ.”

Abô lonḡ kapô hathak anyô bêḡ te hêv valuselenḡ hadêḡ ḡê ku

(Mat 25:14-30)

¹¹Avômalô elanḡ abô êḡ yôv ma Yisu hanaḡ abô lonḡ kapô te haviḡ ek malê nena yani lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takêḡ lenḡḡḡhabi nena yani hayô Jelusalem, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ lonḡ lôkliḡyak tem imbitak êḡ pik. ¹²Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, “Anyô bêḡ te anêḡ namalô tem ni lonḡ buyanḡ ek enja athêḡ lôk kuluḡ kiḡ vêḡmam ka êmbôlêḡ anêḡ malak ôdônḡ esak lonḡbô ek eyabiḡ anêḡ avômalô. Lonḡ êḡ ma daiḡ kambom. ¹³Vêḡḡ ma yani halam anêḡ ḡê ku laumiḡḡ hathak doḡtom ma hêv valuselenḡ hatôm 100 hadêḡ thêlô toḡtom sapêḡ. Ma hanaḡ aêntêk, ‘Môlô noja valuselenḡ êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêḡ esak lonḡbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

¹⁴“Ma doḡtom yanida anêḡ avômalô kapôlôḡniḡ agiap ek yani. Êḡ ma yani hi lonḡ buyanḡ ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenaḡ aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniḡ kiḡ.’

¹⁵“Ma doḡtom yani habitak kiḡ yôv ma havôhalêḡ ma hanaḡ aêntêk, ‘Nodam ḡê ku takatu ba bôk yahêv valuselenḡ hadêḡ i ek yayala nena thêlô toḡtom bôk êvôn valuselenḡ vithê haviḡ.’

¹⁶“Êḡ ma anyô te hamôḡ hi ma hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, yahadum ku hathak anêḡ valuselenḡ êḡ ba yahavôn valuselenḡ hatôm 1,000.’

* **19:7:** Luk 15:2 * **19:8:** Kis 22:1; Nam 5:6-7 * **19:9:** Luk 13:16; Ap 16:31 * **19:10:** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

17* “Ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ nena, ‘Mavi anôḡ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiḡ nôm yaôna dedauḡ mavi ba intu oyabiḡ malak lôḡ laumiḡ.’

18 “Yôv ma anyô yaḡ halêm ma hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, hathak anêm valuseleḡ, yahavôv valuseleḡ hatôm 500.’

19 “Ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ hadêḡ yani, ‘Oyabiḡ malak lôḡ baherḡvi.’

20 “Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, anêm valuseleḡ atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô²¹ ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniḡ nômka ma ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yaḡ hapaliv yaḡvêk halôk ma hothak howa anêḡ anôḡ.’

22 “Êḡ ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanaḡ o bêḡ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniḡ nômka ma ba yahawa hatôm yenaḡ. Lôk pik atu ba anyô yaḡ hapaliv yaḡvêk halôk ma ya hathak yahawa anêḡ anôḡ. ²³ Ma aisê ka miḡ hotak yenaḡ valuseleḡ halôk anyak valuseleḡ ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loḡbô ma tem yanja doho êyômô loḡ imbiḡ?’

24 “Êḡ ma hanaḡ hadêḡ ḡê takatu ba imiḡ habobo nena, ‘Môlô noja anêḡ valuseleḡ hatôm 100 vê êḡjêk yani ba nônêm êndêḡ ôpatu ba hawa 1,000.’

25 “Ma thêlô enaḡ hadêḡ yani nena, ‘Anyô bêḡ, yani anêḡ 1,000 bôk hamô yôv.’

26* “Ma yani hanaḡ, ‘Yanaḡ êndêḡ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaḡ nômka ma ba habitak bêḡ, êḡ ma tem yatak doho êyômô loḡ imbiḡ ba yanêm êndêḡ ôpêḡ. Ma doḡtom ôpatu ba miḡ hadum ku hathak yenaḡ nômka ami, êḡ ma tem yanêm dokte atu ba havalor loḡ vê êḡjêk yani.’

27 “Ma doḡtom ḡê takatu leniḡmaniḡ hathak ya ba êdô ek yambitak iniḡ kiḡ, ‘Noja i êlêm loḡ êntêk ma unḡwik i pôpônô êḡjêk yamalen.’”

28 Yisu hanaḡ abô êḡ yôv ma hamôḡ ba hi Jelusalem.

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiḡ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

29 Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êḡ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêḡ ḡê ku ju ba i ma hanaḡ nena, ³⁰ “Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôḡḡ ekak bok doḡki map te loḡ ba hamiḡ. Bok êḡ ma miḡ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³¹ Ma anyôla hanaḡ nena, ‘Mamu opole eka’, êḡ ma nonaḡ viyaḡ nena, ‘Anyô Bêḡ lahaviḡ indum ku te esak.’”

³² Yisu hêv thai ba i ma êyê nômka ma sapêḡ hatôm atu ba yani hanaḡ. ³³ Thai epole bok doḡki êḡ anêḡ yak vê ma bok anêḡ alaḡsi enaḡ hadêḡ thai nena, “Mamu opole eka?”

³⁴ Ma thai enaḡ, “Anyô Bêḡ lahaviḡ indum ku te esak.”

³⁵ Êḡ ma thai ewa bok doḡki ba i êv hadêḡ Yisu. Ma thai ibi iniḡ kwêv thilibuḡ daim thô ba enḡgava hayôhêk bok doḡki dômlokwaḡ, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êḡ. ³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô enḡgava iniḡ kwêv thilibuḡ hêk loḡôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêḡ atu ba esopa yani leniḡmavi hathak nômbithi nômbêḡ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêḡ ba elam nena,

* 19:17: Luk 16:10 * 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18

38 * “Wapômbên nê m lamavi êndên kin atu ba halêm hathak Anyô Bê anên athên!
Kapya Yen 118:26

Avômalô malak len lenjnmavi ma alalô nanêm athên lôkmanjin êndên Wapômbên esak len ba ni.”

39 Ma Palisi doho imin avômalô takên kapô ba enan hadên Yisu aêntêk, “Kêdôwaga, osan anêm nê ku takêntêk.”

40 Ma Yisu hanan viyan nena, “Yanan êndên môlô nena thêlô bônôn ma tem valu nendam kaêk.”

41 Yisu habobo Jerusalem ma hayê vi tuvulu ba halan hathak avômalô Jelusalem 42 ba hanan, “Yalenhavin lêk oyala nô m takatu ba nundum ek Wapômbên indum môlô kapôlômim ênjêk yaô. Ma donjom mi, nô m takên hamô lon kapô ba môlô min hatôm ôngô ami. 43 Aên ba waklavôn hayô ma nê vovak tem nêyô ba nedav badên êwê emben Jerusalem sapên ba nê m kapô ba nindum ek nijik môlô vônô. 44 *Thêlô tem nimbulin môlônim lon sapên ba nijik môlô takatu ba ô m unim badên kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem min êyômô yan lon ami. Nôm malain ên tem êlêm ek malê nena môlô min oyala waklavôn atu ba Wapômbên halêm pik ek nê m môlô bulubin ami.”

*Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô
 (Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)*

45 Vê m ma Yisu habitak hayô Wapômbên anên unyak mathen anên piklêvôn. Ma hayê avômalô ewa nô mkama ba êdô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. Ên ma halupunin i ba hêv i vê hêk unyak mathen kapô ba ele yain ba i. Ma hanan hadên thêlô aêntêk, 46 * “Wapômbên anên kapya hanan nena, “Yenan unyak ma unyak neten mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani inin lon ekopak ê mô.”

47 *Ma wak nô mbên intu ma yain hadôn avômalô halôk unyak mathen. Ma nê bênbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun lôk Israel inin nê bênbên, thêlô êbôlêm lonôndê ek nijik Yisu vônô. 48 Ma donjom thêlô min hatôm nêpôm lonôndê te ami ek malê nena avômalô sapên lenjnmavi bên ek Yisu ba ê m ek nedanô anên abô sapên.

20

*Yisu, opalê hêv athên bên hadên o?
 (Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)*

1 Wak te ma Yisu hadôn avômalô hamô Wapômbên anên unyak mathen anên piklêvôn ba hanan Wapômbên anên Abô Mavi hadên i. Ma nê bênbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun ethak donjom havin nê bênbên ba i hadên Yisu. 2 Ma thêlô enan, “Opalê hêv athên bên hadên o lôk hêv ku hadên o ba intu hudum nô m takêntêk?”

3 Ma Yisu hanan viyan nena, “Tem yanin injik môlô lin esak abô te aên iyom. 4 Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk nan hadên Jon? Wapômbên len? Mena anyô pik?”

5 Ma thêlôda enan hadên i nena, “Alalô anan nena Wapômbên hêv ku ên hadên Jon ma tem yain enan, ‘Ma aisê ka môlô min ôvnhavin yain ami?’ 6 Ma

* 19:38: Luk 2:14 * 19:44: Luk 21:6 * 19:46: Ais 56:7; Jer 7:11 * 19:47: Luk 21:37

donptom alalô anan nena, ‘Anyô pik te hêv ku êṅ,’ êṅ ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhavinṅ nena Jon ma plopet te.”

7 Ma thêlô enanṅ hadêṅ Yisu nena, “Yêlô athônṅ palinṅ.”

8 Êṅ ma Yisu hananṅ hadêṅ thêlô, “Aêṅ ba miṅ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêṅ bêṅ hadêṅ ya anêṅ athêṅ bêṅ êndêṅ mólô ami. Ma mi.”

*Abô loṅ kapô hathak nê kambom eyabinṅ ku yak wainṅ
(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)*

9 *Ma Yisu hananṅ abô loṅ kapô te hadêṅ avômalô, “Anyô te havatho anêṅ ku yak wainṅ ma hêv hadêṅ nê ku doho ek neyabinṅ ba hananṅ nena, ‘Waklavônṅ yak wainṅ hik anônṅ ma nombak vose ni ôdônṅ ju ba nônêm vi êndêṅ ya ma noja vi êtôm mólônim vuli.’ Ma hi hamô loṅ buyanṅ sawa daim. 10 Ma waklavônṅ yak wainṅ hik anônṅ hayô ma hêv anêṅ anyô ku te ba hi hadêṅ thêlô ek enja anêṅ sam. Ma donptom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyanṅ. 11 Êṅ ma ku anêṅ alañ hêv anyô ku yanṅ ba hi hadêṅ thêlô, ma donptom thêlô idum kobom kambom hadêṅ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyanṅ ba hi. 12 Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma donptom nê ku takêṅ ibulinṅ yani ma êvôn yani ba ibi yani hi.

13 “Aêṅ ba ku alañ hananṅ hadêṅ yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêm yenanṅ okna atu ba yalenṅhavinṅ bêṅ anônṅ. Yahadum aêṅ ma tem nedarônô anêṅ abô.’ 14 Ma donptom nê ku êyê namalô hayô ma enanṅ hadêṅ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alañ anêṅ nakadunṅ ba tem eyabinṅ lambô anêṅ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êṅ tem imbitak alalôaninṅ.’ 15 Ba intu evalonṅ yani ba êvôn hale yainṅ ma ik yani vônô.

“Aêṅ ba ku anêṅ alañ tem indum malê êndêṅ thêlô? 16 Tem ni injik nê ku takêṅ vônô ma nêṅ ku êṅ êndêṅ anyô vi ek neyabinṅ.”

Ma avômalô elañô abô loṅ kapô êṅ ma enanṅ, “Yêlô adô abô loṅ kapô êṅ injik anônṅ!”

17 Ma donptom Yisu hatitinṅ thêlô lôklokwanṅ ma hananṅ, “Ma bôk eto abô êntêk aêṅ eka?

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landinṅ anônṅ.”

Kapya Yey 118:22

18 *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nena-nena. Mena valu êṅ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

19 Ma nê bêṅbêṅ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunṅ eyala nena Yisu hananṅ abô loṅ kapô êṅ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm loṅondê ek nebalonṅ yani, ma donptom êkô hathak avômalô.

*Nênêm takis êndêṅ Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)*

20 *Yôv ma nê bêṅbêṅ malenṅ hadahalinṅ Yisu ek nebalonṅ yani esak anêṅ abô. Ma thêlô êv nê kambom doho vuli ek nimitak êtôm nê thêthônṅ ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalonṅ Yisu anêṅ abô êndôk ba nêṅnêm yani êndêṅ Lom ininṅ anyô bêṅ Pailat. 21 Êṅ ma thêlô enanṅ hadêṅ Yisu nena, “Kêdônṅwaga, yêlô ayala nena anêṅ abô sapêṅ ma abô avanônṅ iyom. Ma hudum kobom donptom hadêṅ avômalô sapêṅ lôk hódônṅ avômalô hathak Wapômbêṅ anêṅ abô ma thêthônṅ iyom. 22 Aêṅ ba lemhabi aisê? Bumalô ininṅ balabunṅ hananṅ nena yêlô hatôm nanêm valuselenṅ êndêṅ Sisa mena mi e?”

²³ Yisu hayala thêlônij auk ba hanan hadêj thêlô, ²⁴ “Môlô unḡwik valuseleḡ te thô ek yanḡ. Opalê anêj dahô lôk athêj hêk valuseleḡ êntêk?” Ma thêlô enan, “Sisa.”

²⁵ Êj ma Yisu hanan hadêj thêlô nena, “Sisa anêj nômkama ma nônem êndêj Sisa da. Ma Wapômbêj anêj nômkama ma nônem êndêj Wapômbêj da.”

²⁶ Yisu hanan aêj ba avômalô sapêj elanô. Ba intu nê êj miḡ hatôm nebalon yan esak anêj abô ami. Ma eson kajbom hathak anêj abô ba thêlô bônôj.

*Abô hathak nê ḡama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)*

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêj Yisu. Thêlô ma ôdôj te atu ba enan nena nê ḡama tem miḡ nimbiyô esak lonbô ami. Aêj ba intu enan hik Yisu liḡ nena, ²⁸ * “Kêdôḡwaga, Mose hatô hadêj alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêj yan hamô, ma enja avi tôp êj ek imbi yan atu ba hama anêj nakaduḡ vê.’ ²⁹ Aêj ba nê lôk iviyan bahenḡi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduḡ mi. ³⁰ Ma nôk enja avi tôp êj, hawa ba hama ba nakaduḡ mi. ³¹ Ma ḡwa aêj iyom. Ma iviyan takatu ba êmô ma nesopa kobom doḡtom êj iyom. ³² Vêḡ ma avi tôp êj hama havinḡ. ³³ Ma waklavôḡ nê ḡama iviyô hathak lonbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyan bahenḡi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêj avi?”

³⁴ Ma Yisu hanan viyan hadêj thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, ³⁵ ma doḡtom avômalô takatu ba Wapômbêj hêv i bulubiḡ ba ewa lôkmala hathak lonbô, thêlô êj miḡ hatôm neja i esak lonbô ami. ³⁶ Thêlô ma tem nêtom anjela ba intu tem miḡ nema ami. Wapômbêj bôk hik thêlô liḡ yôv hêk ḡama ba intu hik thô nena thêlô ma yan anêj nali.

³⁷ * “Mose da anêj abô hik thô nena nê ḡama tem nimbiyô esak lonbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathanḡ hamô alokwanḡ liḡ ma halam Anyô Bêj nena ‘Ablaham lo Aisak ma Jekop iniḡ Wapômbêj.’ ³⁸ Alalô ayala nena Wapômbêj ma miḡ nê ḡama iniḡ Wapômbêj ami. Mî, yan ma nê lôkmala iyom iniḡ Wapômbêj ek malê nena yan hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”

³⁹ Nê lôkauk hathak abô balabuḡ doho elanô abô êj ma enan hadêj Yisu aêntêk, “Êê. Kêdôḡwaga, anêḡ abô ma mavi anôḡ!” ⁴⁰ Ma avômalô sapêj elanô anêj abô ba êkô ma miḡ enan hik yan liḡ ek nesau yan esak lonbô ami.

Mesia ma opalê anêj lim lukmuk?

(Mat 22:41–23:36; Mak 12:35–40; Luk 11:37–54)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanan hadêj thêlô nena, “Avômalô ethak enan nena Mesia ma Devit anêj lim lukmuk eka? ⁴² Hêk Kapya Yeḡ kapô ma Devit da hanan aêntêk,

“Anyô Bêj Wapômbêj hanan hadêj yenan Anyô Bêj Mesia nena,

“Ômô yabahenḡ vianôḡ

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêj o nêḡ vemkapô vibinḡ am.” ’

Kapya Yeḡ 110:1

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêj Anyô Bêj. Ma aisê ka Mesia ma yan anêj lim lôk anêj Anyô Bêj imbiḡ?”

⁴⁵ Avômalô elanô Yisu anêj abô iminḡ denan ma Yisu hanan hadêj anêj nêḡ ku aêntêk, ⁴⁶ “Môlô noyabinḡ am ek nê lôkauk hathak abô balabuḡ. Thêlô lenḡhavinḡ nijik kwêv daim kêkêlô ba nemberḡ ek avômalô nebam i. Ma

leñjinhavinj avômalô nenanj nena, ‘Waklêvôñ anyô bêñ’ êmô loñ ethak doñtom halôk. Ma leñjinhavinj nêmo êtôm nê bêñbêñ êmô unyak yeñ kapô. Ma avômalô engabôm nômbêñ ma leñjinhavinj nejanj nômbêñ êmô nê bêñbêñ ininj loñ ethak êmô.
⁴⁷Thêlô esau avi tôp ek neja ininj unyak ba eterj mek daim bomanj ek avômalô nêgê. Wapômbêñ tem nêmb vovanj kambom êndêñ i.”

21

Avi tôp te anêñ da (Mak 12:41-44)

¹Yisu hamô Wapômbêñ anêñ unyak ba hayê nê lôk nômkama bêñ etak ininj valuselenj halôk alapa da. ²Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôñ hayô ma hatak anêñ da hatôm valuselenj thalalenj ju iyom halôk alapa da êñ. ³*Yisu hayê ma hananj nena, “Yananj avanôñ binj êndêñ môlô nena avi tôp êntêk hêv valuselenj bêñ anôñ hamôñ ek avômalô takêntêk sapêñ. ⁴Avômalô nômbêñ êntêk ininj valu bêñ anôñ hamô ma doñtom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôñ ma lêk hêv anêñ valuselenj sapêñ ba miñ havalonj dokte loñ ami.”

Yisu hananj abô hathak unyak mathenj Jerusalem (Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵Nê ku doho enanj abô hathak valu kêkêlô lôk nômb da mavi anôñ atu ba etak hathak unyak mathenj ek anêñ lêlêyanj mavi anôñ. Êñ ma Yisu hananj,
⁶* “Odanô katô. Nôm takêntêk ba lêk môlô ôyê, malainj bêñ tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêñ êntêk pesa ba valu yanj miñ hatôm êyômô yanj loñ ami.”

Malainj lomaloma tem nimbitak (Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

⁷Ma thêlô enanj hik Yisu linj nena, “Kêdôñwaga, angê intu nômb takêñ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômb takêñ lêk habobo?”

⁸Ma Yisu hananj, “Noyabinj am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêmb esak yenanj athêñ ba nenanj nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenanj nena, ‘Waklavôñ pik lo leñ anêñ danj lêk habobo tem êyô.’ Ma doñtom miñ nômbêmbinjin ininj abô ba nosopa ami. ⁹Môlô olanjô vovak bêñ ba avômalô iki vônô, êñ ma miñ nôkô ami. Nôm takêñ tem imbitak êmôñ, ma doñtom pik lo leñ anêñ danj tem miñ imbitak kethenj oyanj ami.”

¹⁰Êñ ma Yisu hananj, “Ma avômalô ôdôñ yanj tem nijik vovak imbinj ôdôñ yanj. Ma kinj yanj lôk anêñ avômalô tem nijik vovak êndêñ kinj yanj. ¹¹Ma loñ lomaloma ma duvianj lôk bôm ma lijijn bêñ tem êyô injik avômalô bêñ anôñ vônô. Lavôñijnj lôkmanjinj lomaloma tem êñjêk leñlêvôñ ba indum avômalô nêkô kambom anôñ.

¹²“Ma nômb takêñ tem miñ imbitak ami denanj ma tem nebalonj môlô ba nindum kambom êndêñ môlô. Ma tem nenanj môlô bêñ iminj unyak yeñ lôk nindum abô ek etak môlô êndôk koladôñ. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numinj kinj lôk ininj nê bêñbêñ malenjinj. ¹³Ma nômb êñ tem imbitak êtôm loñondê ek nonanj yenanj Abô Mavi bêñ êndêñ i. ¹⁴*Ma miñ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nananj aisê êndêñ thêlô’ ami. ¹⁵*Ek malê nena yada tem

* 21:3: 2Ko 8:12 * 21:6: Luk 19:44 * 21:14: Luk 12:11-12 * 21:15: Ap 6:10

yanêm abô lôkauk mavi êndêḡ mólô. Ma nê takatu ba idum abô ek mólô ma miḡ hatôm nijik abô êḡ pesa ami. ¹⁶ *Avômalô tem nenaḡ mólô bêḡ ba tem nijik mólô doho vônô ma mólônim lemami lôk mólôviyaḡ lôk anêm thalalen lôk anêm anyô mólô tem nindum aêḡ iyom. ¹⁷ Mólô ma yenaḡ avômalô ba intu avômalô sapêḡ tem nêpôlik esak mólô. ¹⁸ Ma doḡtom Wapômbêḡ tem eyabiḡ mólô ba lemimkadôk ḡauḡ te miḡ hatôm nêḡ yak ami. ¹⁹ Ma mólô numiḡ lôklokwaḡ ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

Tem nimbuliḡ Jelusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

²⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Mólô ôyê nena nê vovak lodôḡlodôḡ êyô even Jelusalem luvi, êḡ ma mólô noyala nena tem nimbuliḡ malak lôḡ êḡ kethen. ²¹ Aêḡ ba mólô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma mólô takatu ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiḡ kethen. Ma mólô takatu ba ômô Jelusalem viyaiḡ, ma miḡ unu kapô ami. ²² *Ek malê nena waklavôḡ êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ wakma nêḡ vovan viyaḡ ek abô takatu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyi ma tem injik anôḡ. ²³ Ai, kikaknena. Waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bêḡ ek avi takatu ba esaben lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali ek malê nena malaiḡ lôk vovaḡ bêḡ tem imbitak Israel iniḡ pik êntêk, ma Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ tem êyô êmô avômalô pik êḡ. ²⁴ *Nê vovak tem ini Jelusalem ma iniḡ biḡ vovak tem injik avômalô Jelusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô loḡ buyaḡ tem nêyô nêḡmô Jelusalem ba neyabiḡ Jelusalem endeba nê loḡ buyaḡ iniḡ waklavôḡ anêḡ dan ḡam.”

Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêḡ

(Mat 24:29-35; 13:24-31)

²⁵ * “Ma lavôḡniḡ tem êpôm wak lo ayôḡ ma vuliḡ. Ma ḡḡwêk budum tem injik ba pôk lôklala bomaḡ ba avômalô pik sapêḡ tem nedaḡô ba nêkô kambom anôḡ ba iniḡ auk tem ni mayaliv. ²⁶ Ma nôḡ takatu ba hamô leḡ tem nedowaliḡ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiḡ bêḡ atu ba tem imbitak pik. ²⁷ *Ma wak êḡ ma tem thêlô nêḡê Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êyô êmô buliv ba êlêḡ imbiḡ anêḡ lôkliḡyak lôk anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ. ²⁸ Nômkaḡ takêḡ hadum ek imbitak ma numiḡ ba nônêḡ malemim esak leḡ ek malê nena waklavôḡ Wapômbêḡ nêḡ mólô vê êḡḡêk unim malaiḡ lêk habobo.”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwaḡ beleḡ * lôk alokwaḡ vi imbiḡ. ³⁰ Ôyê nena alokwaḡ takêntêk habi ḡauḡ belap, êḡ ma oyala nena wak mavi lêk habobo. ³¹ Ma aêḡ iyom, mólô ôyê nôḡ takêḡ habitak, êḡ ma noyala nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êyô kethen.

³² “Yanaḡ avanaḡ êndêḡ mólô nena avômalô bôlôḡ êntêk tem miḡ nema ami denaḡ ma nôḡ takêntêk sapêḡ tem imbitak. ³³ Pik lo leḡ tem nêḡ yak ba ni, ma doḡtom yenaḡ abô bute miḡ hatôm nêḡ yak ami.

³⁴⁻³⁵ “Mólô noyabiḡ am. Anyô Anêḡ Nakaduḡ tem êlêḡ esak loḡbô ba tem êpôm avômalô pik sapêḡ. Mólô udum pik anêḡ kobom ba unum waiḡ ba olo

* **21:16:** Mat 10:21-22 * **21:22:** Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 * **21:24:** Sng 79:1; ALK 11:2 * **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13 * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7 * **21:29:** Abô Bômbôm ma “fik”. Nôḡḡ Mat 24:32.

molo lôk lemimhikam hathak nômkama pik, ma wak êḡ tem enja môlô kethen êtôm gwasilim ba tem noson kambom. ³⁶ Aêḡ ba wak nômbêḡ intu ma môlô noyabin am lôklokwan ba noter mek ek Wapômbêḡ nêḡ môlô sa ek numin lôklokwan ek nôḡ takêntêk min hatôm imbulin môlô ami. Êḡ ma môlô hatôm numin Anyô Anêḡ Nakadun atu ma.”

³⁷ Wak nômbêḡ intu ma Yisu hadôḡ avômalô hamô Wapômbêḡ anêḡ unyak mathen. Ma bôlôvôn ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. ³⁸ Ma lôkbôk momanjiniḡ ma avômalô sapêḡ ethak i unyak mathen ek elanô Yisu anêḡ abô.

22

Judas hanaḡ Yisu bêḡ

(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

¹ Waklavôn anêḡ athêḡ nena Eyan Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavôn êḡ nena Hale Ba Hi.* ² Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ êbôlêḡ lonônê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êk ek avômalô. ³ Ma Sadan halôk Judas Iskaliot la. Yani ma ḡê ku laumin ba lahavuju takatu te. ⁴ Yani hi ba hanaḡ abô havin ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk unyak mathen inin sôp bidon nena yani tem enaḡ Yisu bêḡ aisê? ⁵ ḡê êḡ leḡḡmavi ma thêlô evak abô ek nêḡḡḡ valuselen êḡḡḡḡ yani. ⁶ Êḡ ma Judas halôk hathak thêlônin abô ba hadum ek nêḡ Yisu êḡḡḡ thêlô bahenḡḡ êḡḡḡ wak te atu ba avômalô min êḡḡ havin Yisu ami.

Nê ku lokwanju êpôpêk nôḡ

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ *Waklavôn anêḡ athêḡ nena Eyan Polom Yis Mi hayô. Wak êḡ ma thêlô ik boksipsip nakadun te vônô ek leḡḡḡḡḡ waklavôn anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi. ⁸ Êḡ ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hanaḡ, “Mamu unu nôpôpêk nôḡ waklavôn Hale ba Hi ek alalô anḡḡḡ.”

⁹ Ma thai enaḡ hik Yisu lin, “Yai napôpêk nôḡ êḡḡ êsê?”

¹⁰ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai nena, “Odanô. Mamu unu malak bêḡ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ḡḡḡ lôk un. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi. ¹¹ Êḡ ma nonaḡ êḡḡḡḡ unyak anêḡ alaḡ nena, “Kêḡḡḡwaga hanaḡ hik o lin nena unyak kapô atu ba yanḡḡḡ nôḡ waklavôn Hale ba Hi imbin yanḡ ḡê ku hamô êsê?” ¹² Êḡ ma tem injik unyak kapô bêḡ atu ba hêk vulin thô êḡḡḡḡḡ mamu. Unyak kapô êḡ ma nômkama sapêḡ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôḡ êḡḡ lon êḡ.”

¹³ Êḡ ma thai i ma êpôm nômkama sapêḡ hatôm atu ba yani hanaḡ. Êḡ ma thai êpôpêk waklavôn Hale ba Hi anêḡ nôḡ.

Yisu hêv polom lôk wain hadêḡ anêḡ ḡê ku

(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴ Wakma nejan nôḡ hayô ma Yisu hayaḡ nôḡ hamô havin anêḡ aposel. ¹⁵ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Ya vovaḡ ek yanḡḡḡ nôḡ waklavôn Hale ba Hi imbin môlô vêḡ ka yanja vovaḡ. ¹⁶ Yahanan avanôn nena tem min

* **22:1:** Sêbôk ba Wapômbêḡ hêv anêḡ anjela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik ḡê Iḡḡ inin nali vônô. Ma donḡḡḡ ḡê Israel esaba thalalen hathak unyak abôlêk ba intu anjela min hik inin nali ami. Yani hayê thalalen ma hatak ma hale ba hi. * **22:3:** Jon 13:2,27 * **22:7:** Kis 12:1-27

yanḡarj nôm êntêk esak loḡbô ami endeba waklavôḡ Hale ba Hi injik anôḡ ênjêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklijyak am.”

¹⁷ Ma yani hawa waiḡ lôk tase ma hêv lamavi ma hanaj, “Noja ba nunum imbiḡ am. ¹⁸ Yanaj êndêḡ môlô nena tem miḡ hatôm yanum waiḡ esak loḡbô ami endeba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklijyak êlêm am.”

¹⁹ Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêḡ thêlô ma hanaj, “Êntêk ma yenaḡ vathiap atu ba yahêv ek nêḡ môlô sa. Nundum aêḡ ek lemimimbi ya.”

²⁰ Eyaḡ vêḡ ma hadum aêḡ hathak tase lôk waiḡ ma hanaj, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenaḡ thalalenḡ ba tem yanḡasô ek nêḡ môlô sa. ²¹ *Ma doḡtom odanjô. Ôpatu ba tem enaḡ ya bêḡ lêk hayaḡ nôm haviḡ ya. ²² Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk hanaj yôv, ma doḡtom alikakna. Malaiḡ bêḡ ek ôpatu ba hanaj yani bêḡ.” ²³ Nê ku elanjô abô êḡ ma thêlôda enaḡ hik i liḡ nena, “Opalê te tem indum nôm êḡ?”

²⁴ *Ma Yisu anêḡ ḡê ku êkôki nena thêlônij opalê tem êtôm thêlônij anyô bêḡ êmô loḡ lôklijyak atu ba tem imbitak emberḡ yam. ²⁵ *Ma Yisu hanaj hadêḡ thêlô nena, “Avômalô daluk inij kiḡ ethak ebam i ba ibulinḡ ḡê takatu ba êḡ thêlô vibij. Ma ḡê lôk athêḡ lenijhaviḡ avômalô nebam thêlô nena ‘Nê wapôm mavi’. ²⁶ *Ma doḡtom môlô miḡ nundum aêḡ ami. Môlônim anyô lôk athêḡ indum êtôm anyô athêḡ mi. Ma môlônim anyô bêḡ indum ku êtôm anyô ku oyaḡ. ²⁷ *Opalê te ma anyô bêḡ, ôpatu ba halôk hamô ba hayaḡ nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayaḡ nôm, aêḡ e? Ma doḡtom yahamô haviḡ môlô hatôm anyô ku te.

²⁸ “Môlô takatu ba malaiḡ lomaloma habitak ma doḡtom ôḡ haviḡ ya denaḡ. ²⁹⁻³⁰ *Ma yahêv athêḡ ‘kiḡ’ hadêḡ môlô hatôm wakamik hêv hadêḡ ya ek môlô tem oḡḡwaḡ nôm lôk nunum ḡarj imbiḡ ya êḡ yenaḡ loḡ lôklijyak. Ma môlô tem nôtôm kiḡ ek noyabiḡ avômalô Israêl ôdôḡ laumiḡ ba lahavuju takatu.”

Yisu hanaj nena Pita tem enaḡ nena hathôḡ yani paliḡ
(*Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38*)

³¹ Ma Yisu hanaj, “Saimon, Saimon, ondanjô. Sadaḡ hanaj hik Wapômbêḡ liḡ ek yani êyôkwiḡ môlô êtôm lovak hayôkwiḡ alokwaḡ te ek ênjê nena o lôklokwaḡ mena mi e? ³² *Ma doḡtom lêk yahatenḡ mek yôv ek anêḡ hôêv haviḡ miḡ nêḡ yak ami. Ma hole o liliḡ, êḡ ma ombatho môlôvivaḡ loḡ.”

³³ Ma doḡtom Pita hanaj, “Anyô Bêḡ, ya anyô lôklokwaḡ ba ya hatôm yamô koladôḡ ba yama imbiḡ o.”

³⁴ Ma doḡtom Yisu hanaj nena, “Pita, yanaḡ êndêḡ o nena bôlôvôḡ êntêk ma tale miḡ halanj ami denaḡ, ma tem onanj êtôm bôlôḡ lô nena hôthôḡ ya paliḡ.”

Noja valuseleḡ lôk vak ma biḡ vovak

³⁵ *Yôv ma Yisu hanaj hadêḡ thêlô aêntêk, “Bôk yahêv môlô ba u ma miḡ môlô owa valuseleḡ lôk vak lôk vemimkapô bokḡḡôp haviḡ môlô ami. Wak êḡ ma môlô nôḡkama mi e?”

Ma thêlô enaḡ, “Mi, hamô.”

* **22:21:** Sng 41:9; Jon 13:21-22 * **22:24:** Luk 9:46 * **22:25:** Mat 20:25-27; Mak 10:42-45
* **22:26:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **22:27:** Jon 13:12-15 * **22:29-30:** Mat 19:28 * **22:32:** Jon 17:15 * **22:35:** Luk 9:3; 10:4

³⁶ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ma doŋtom lêk anêm valuselen lôk vak hamô ma noja. Ma o biŋ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nê-nêm vuli ma onja biŋ vovak esak. ³⁷*Ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êŋ tem injik anôŋ esak ya ma nômkama sapêŋ atu ba hathak ya ma anêŋ daŋ tem êyô.”

³⁸ Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, nôŋgô yêlôaniŋ biŋ vovak ju êntêk hamiŋ.”
Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yôv.”

*Yisu hateŋ mek hamô Dum Oliv
(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)*

³⁹ Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani. ⁴⁰ Yisu hayô loŋ êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Noten mek ek miŋ nô-nêm yak ba nundum kambom ami.” ⁴¹ Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ mek aêntêk, ⁴² “Wakamik, lemhaviŋ nêm tase êntêk vê ênjêk ya, ma nêm vê. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”

⁴³ Ma aŋela te anêŋ leŋ hayô ek yani ma havatho yani loŋ. ⁴⁴ Yisu kapô malaiŋ kambom ba hateŋ mek lôklokwaŋ ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalalenŋ.

⁴⁵ Yani hateŋ mek yôv ma haviyô hamiŋ ma hi hadêŋ anêŋ nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôniŋ kapôlôŋiŋ malaiŋ kambom. ⁴⁶ Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm eka? Numbiyô noten mek ek miŋ nô-nêm yak ba nundum kambom ami.”

*Thêlô evalonŋ Yisu
(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)*

⁴⁷ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indinŋ Yisu, ⁴⁸ ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ aêntêk, “Judas, hudum ek undinŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ek onaŋ yani bêŋ e?”

⁴⁹ Êŋ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô nanŋik thêlô esak biŋ vovak e?” ⁵⁰ Êŋ ma thêlôniŋ anyô te hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vianôŋ vê.

⁵¹ Ma Yisu hayê ma hanaŋ, “Dô.” Ma hatak baŋ hayôhêk ôpêŋ limbuk ma habitak mavi hathak loŋbô.

⁵² Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk unyak mathenŋ iniŋ sôp bidonŋ lôk nê bêŋbêŋ takatu ba êlêm ek nebalonŋ yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonŋ ya e?”

⁵³ Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahamô unyak mathenŋ anêŋ piklêvônŋ haviŋ môlô ma miŋ ovalonŋ ya ami eka? Ma doŋtom lêk ma momaniniŋ hayabiŋ pik ba intu môlônim waklavônŋ.”

*Pita hanaŋ nena yani hathôŋ Yisu palinŋ
(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)*

⁵⁴* Ma evalonŋ Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêŋ habôk da anêŋ unyak. Ma Pita hasopa haveŋ yam ma doŋtom haveŋ daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho ebanŋ atum hamô unyak êŋ anêŋ badêŋ kapô, ma Pita hi halôk hamô haviŋ thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitinŋ yani ma hanaŋ, “Anyô êntêk ma hathak hamô haviŋ Yisu.”

* 22:37: Ais 53:12 * 22:54: Mak 14:53-54

57 Ma donptom Pita hanan, “Livôñ, yahathôñ ôpêñ palin.”

58 Kasana ma anyô yan hayê yani ma hanan, “O ma nê takatu inin anyô te.”
Ma donptom Pita hanan, “Mi anôñ.”

59 Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yan hanan lôklokwan hathak lonbô nena, “Avanôñ bin, yani ma anyô Galili te. Aêñ ba yani ma Yisu anêñ anyô ku te.”

60 Ma Pita hanan, “Aian, yahathôñ anêm abô palin!” Pita hanan denan ma tale halan. 61 Ma Anyô Bêñ hik i liliñ ma hatitiñ Pita ma Pita lahabi anêñ abô atu ba hanan, “Tale min halan ami denan ma tem onan êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya palin.” 62 Êñ ma Pita hale yain ma lahiki ba halan bêñ.

*Ik Yisu lôk emalik hathak
(Mat 26:67-68; Mak 14:65)*

63 Nê takatu ba evalon Yisu enan abôma hathak yani ma ik yani. 64 Thêlô ivuliv thohavloma sin ma ik yani ba enan nena, “O plopet te ma onan nena opalê intu hik o?” 65 Ma enan abô kambom lomaloma hadêñ yani havin.

*Enan Yisu bêñ hamin Israel inin nê bêñbêñ malerin
(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)*

66 Haviyô hayan ma avômalô Israel inin nê bêñbêñ ethak donptom ek elanô abô. Nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balabun êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enan hik yani lin, 67* “Onan êndên yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanan hadêñ thêlô nena, “Yanan abô êñ êndên môlô, êñ ma môlô tem min nônemimbin ami. 68 Ma yanin injik môlô lin, ma tem min môlô nonan viyan ami. 69* Ma donptom yaô ma Anyô Anêñ Nakadun atu tem êyô êmô Wapômbên lôklokwan anêñ ban vianôñ êtôm wak nômbên intu sapên.”

70 Ma thêlô sapên enan hik yani lin, “Aên ba oda ma Wapômbên anêñ Nakadun e?”

Ma Yisu hanan hadêñ thêlô, “Môlôda oyala ba onan.”

71 Êñ ma thêlô enan, “Aisê ka alalô leñin havin nadanô abô doho imbin? Yani hanan yanida bêñ ba alalô lêk alanô yôv.”

23

*Enan Yisu bêñ hamin Pailat ma
(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)*

1 Ma nê bêñbêñ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. 2 Êñ ma enan yani bêñ aêntêk, “Ôpêntêk habulin yêlôanin avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabin yêlô ba hanan ek min nêñem takis êndên Sisa ami. Ma hanan nena yani ma Mesia. Mesia anêñ ôdôñ nena kin.”

3 Ma Pailat hanan hik Yisu lin, “O ma avômalô Israel inin kin e?”

Ma Yisu hanan nena, “Intu êñ, hatôm intu honan.”

4 Êñ ma Pailat hanan hadêñ nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô nômbên atu nena, “Min yahapôm yani anêñ kambom la ami.”

5 Ma donptom enan lôklokwan nena, “Yani hadôñ avômalô ba halela inin auk haven Judia lôkthô. Môñ hêk Galili aleba hayô lon êntêk.”

* 22:67: Jon 3:12 * 22:69: Ap 7:56

6 Pailat halarjô abô êj ma hanarj hik thêlô lij, “Ôpêj ma anyô Galili e?”
 7* Pailat halarjô nena Yisu halêm anêj Galili, êj ma hêv yani hi hadêj Helot ek malê nena yani hayabinj loj êj. Wak êj ma Helot hamô Jerusalem havinj.

8 Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêj anôj. Yani bôk halarjô abô hathak Yisu ba lahavinj ênjê yani ma dojtom mi aleba lêk hayê ma lahavinj Yisu indum lavôrijj te ek yani ênjê. 9 Ba intu Helot hanarj hik Yisu lij bêj anôj, ma dojtom yani bônôj iyom. 10 Ma jê bêjbêj êbôk da lôk jê lôkawk hathak abô balaburj takatu ba iminj loj êj enarj abô lôklokwanj ba ibi yani lijkupik hathak abô lomaloma. 11 Êj ma Helot lôk anêj jê vovak ewa kinj anêj kwêv thalalej daim te ma ik hathak Yisu ma enarj abôma ba emalik hathak yani. Vêm ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak lojbô. 12 Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma dojtom lêk ma thai ibitak jê môlô.

Pailat hanarj ba ik Yisu hathak a

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

13 Yôv ma Pailat halam jê bêjbêj êbôk da lôk jê bêjbêj lôk avômalô ba ethak dojtom. 14 Ma hanarj, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêj ya ma môlô onarj nena anyô êntêk hanarj abôyanj hadêj avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabinj thêlô. Ma môlô ômô ma yahanarj hik ôpêj lij hathak nôm takêj. Yôv ma môlô odanjô. Minj yahapôm ôpêntêk anêj kambom takatu ba môlô onarj yani bêj hathak ami. 15 Ma Helot anêj auk aêj iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêj alalô hathak lojbô. Odanjô. Anyô êntêk minj hadum kambom te ek yanarj nena nijik yani vônô ami. 16-17 Aêj ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

18 Ma dojtom avômalô sapêj elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêj yêlô.” 19 (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêj gavman Lom hamô Jerusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôj.)

20 Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êj ma yani halam hadêj avômalô hathak lojbô. 21 Ma dojtom thêlô elam lôbôlôj aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

22 Yôv ma Pailat hanarj bôlôj te lô hadêj thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôj te minj hamô ek yangik yani vônô ami. Aêj ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

23 Ma dojtom thêlô lôklokwanj kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlônijj kaêk êj ma bêj anôj ba Pailat halarjô. 24 Aêj ba Pailat hasopa thêlônijj abô 25 ba hatak Balabas hadêj thêlô ma hêv Yisu hadêj jê vovak hatôm ininj lenjinhavinj.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

26 Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk lojôndê ba anêj athêj nena Saimon. Yani halêm anêj loj buyarj ba hadum ek ni Jerusalem. Ma jê vovak evalonj yani ba êv Yisu anêj a ba hawa ba havenj Yisu yam.

27 Ma avômalô bêj anôj evenj Yisu yam, lôk avi doho elanj asêj malêj ba evenj yani yam. 28 Ma dojtom Yisu hik i lilinj ma hanarj hadêj thêlô aêntêk,

* **23:7:** Luk 3:1 * **23:16-17:** Jê lôkawk vi enarj nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denarj. Abô êj ma aêntêk: Kobom te hamô Jerusalem aêntêk, “Hananj aêj ek malê nena waklavôj nôm bêj êj anêj sondabêj tomtom ma hêv anyô koladôj te vê ba hi hadêj i”.

“Môlô avi Jêusalem, miñ nodan ek ya ami. Mi, nodan ek amda lôk nalumi. ²⁹ *Odanô, malain bêñ tem êyô ma tem avômalô nenan aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miñ bôk êv sum ami, thêlô nêmo mavi ek malê nena inin avômena miñ hatôm nêpôm vovan ami.’ ³⁰ *Wak êñ ma avômalô tem nenan êndên dumlolê nena, ‘Upu ba usivun yêlô.’” ³¹ Ma Yisu hanan abô lon kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadên alokwan lôkmala ma tem nindum malê êndên alokwan kapok?”

³² Ma thêlô ewa anyô kambom ju havin ek nijik vônô imbin Yisu. ³³ Thêlô i êyô lon te ba anên athên nena Lenkadôk Lokwan. Lon êñ ma thêlô êthôkwên Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwên yan hamin Yisu ban vianôn ma yan hamin ban viken. ³⁴ *Ma Yisu hanan, “Wakamik, nêmo thêlônin kambom vê ek malê nena thêlô êthônin palin ba idum.” Vêmo ma nê vovak ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anên kwên lo sôp.

³⁵ *Avômalô imin ba êyê iyom. Ma nê bêñbên ibi yani lilin ba enan, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubin. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbên bôk hatak yôv ek nêmo avômalô bulubin, êñ ma nêmo yanida bulubin.”

³⁶ *Ma nê vovak êyô havin ba enan abôma ma êv wain manin hadên yani. ³⁷ Ma enan, “O ma avômalô Israêl inin kin e? Êñ ma nêmo oda bulubin.” ³⁸ Ma eto abô te hamin Yisu vulin aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL ININ KIN

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwên havin Yisu ma yan hanan abôma hadên Yisu nena, “O ma Mesia e? Êñ ma nêmo oda bulubin lôk yai imbin.”

⁴⁰ Ma donjom yan halanô abô êñ ma hathan yan êñ ba hanan, “Alalô tem nama ba miñ hôkô ek Wapômbên ami e? ⁴¹ Alai adum kambom bêñ anôn ba intu êv vovan hadên alai, ma donjom ôpêntêk ma miñ hadum kambom te ami.” ⁴² Êñ ma hanan, “Yisu, hâyô anêm lon lôklinyak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hanan, “Yanan avanôn êndên o nena yaô ma tem ômô imbin ya êmo malak len.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo waklêvôn bin ma momanin hayô pik sapên vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêñ atu ba êthôkwên hamin unyak mathen kapô hapup hi luvi. ⁴⁶ Ma Yisu halam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabin yadahôlôn.” Yani hanan aên ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nômo êñ ma yani habô Wapômbên anên athên ba hanan, “Avanôn bin, ôpêntêk ma anyô thêthônin mavi.” ⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak donjom ba imin ek êyê, thêlô êyê nômo êñ ba kapôlônin malain kambom ba ik bin daluk ba êvdi. ⁴⁹ Ma donjom Yisu anên avômalô sapên lôk avi takatu ba even havin yani hêk Galili ba êlêm imin daim dokte ma êyê nômo takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Josep ma anyô Alimatia te anên Judia. Yani hayabin waklavôn atu ba Wapômbên anên lon lôklinyak tem êlêm pik. Yani ma anyô thêthônin mavi te ma

* **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; ALK 6:16 * **23:34:** Sng 22:18; Ais 53:12 * **23:35:** Sng 22:7-8 * **23:36:** Sng 69:21 * **23:44-45:** Hib 6:19-20; 10:19-20

Sanhedlin inin anyô bêñ te. Ma minj halôk hathak Sanhedlin inin auk atu ba ik Yisu vônô ami. ⁵² Ba intu hi hadêñ Pailat ma hanañ hik linj ek enja Yisu anêñ kupik. ⁵³ Êñ ma hawa Yisu linjkupik vê ma havuliv sinj hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyanj ek nedav nê ñama êndôk. Ma minj bôk êdô anyô ñama la hêk ami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyé valu abyanj atu ba êdô Yisu hêk. Wak êñ ma waktavônj atu ba avômalô Israel nêpôpêk i ek nêgê Sabat. ⁵⁶ *Aêñ ba avi takêñ i inin unyak ma êpôpêk nôm ôv mavi lôk nôm lênglêñ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabunj hanañ.

24

Yisu haviyô hathak lonjbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sonda êñ anêñ wak te môñ anêñ lôkbôk momaninij ma avi ewa nôm ôv mavi takatu ba bôk epesanj yôv ba i siô. ² Thêlô êyô ma êyé valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô danj. ³ Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma donjom thêlô minj êpôm Anyô Bêñ Yisu anêñ kupik ami. ⁴ Ma thêlô lenjinjhabi bêñ anônj iminj denanj ma kethenj oyanj ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv iminj havinj thêlô. ⁵ Êñ ma avi takêñ êkô ba êkôm ba êyé pik. Ma donjom thai enanj hadêñ thêlô aêntêk, “Aisé ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala havenj nê ñama ininj lonj? ⁶ *Yani minj hêk lonj êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanañ hadêñ môlô hêk Galili. ⁷ Yani hanañ aêntêk, “Tem nêñêm Anyô Anêñ Nakadunj atu êndôk nê kambom bahenij ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak lonjbô.” ⁸ Êñ ma thêlô lenjinjhabi abô êñ.

⁹ Êñ ma thêlô etak siô ba êvôi ma enanj abô takêñ sapêñ hadêñ nê ku lauminj ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êmô havinj. ¹⁰ Avi takêñ te ma Malia anêñ Magadala, ma Joana lo Jems anêñ talêbô Malia, lôk avi doho havinj. ¹¹ Ma aposel elanj avi takêñ ininj abô ba esonj nena enanj abô molo la ba minj êvhavinj ami. ¹² Ma donjom Pita haviyô ma halanvinj ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêñ unyak hathak lonjbô ma lahabi bêñ anônj hathak nôm takatu ba lêk habitak.

Yisu hapôm anyô lokwanju halôk lonjôndé

(Mak 16:12-13)

¹³ Wak êñ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Lonj êñ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. ¹⁴ Thai evenj lonjôndé ba i ma enanj hathak nôm takatu ba habitak. ¹⁵ Thai enanj abô bêñ anônj, ma Yisu da halêm havenj havinj thai, ¹⁶ ma donjom Yisu hik thai malenj lonj ba minj eyala yani ami.

¹⁷ Ma yani hanañ hik thai linj, “Mamu onanj malê?”

Êñ ma thai iminj ma idum hatôm thai elanj. ¹⁸ Anyô yanj anêñ athêñ nena Kelopas hanañ hik yani linj, “Êê, avômalô Jelusalem sapêñ eyala nôm atu ba lêk habitak hêk lonj êntêk, ma hovenj êsê ba minj hoyala ami?”

¹⁹ Ma Yisu hanañ hik thai linj, “Malê?”

Ma thai enanj hadêñ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêñ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêñbêñ ba anêñ abô ma lôklinjak

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14 * 24:6: Luk 9:22

kambom hamin Wapômbên ma lôk avômalô sapên malein. ²⁰⁻²¹ *Ma yêlô leinhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbên hêv ek nê Israel vê ênjêk inin malain. Ma donjom alalôanin nê bêjbên lôk nê bêjbên êbôk da enan yani bêj hadên Lom inin anyô bêj ba halôk hathak inin abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. ²² Ma yêlôanin avi doho elela yêlôanin auk. Hadên lôkbôk momanin ma thêlô i siô ²³ ma min êpôm Yisu anên kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enan nena thêlô êyê wên anjela doho ba enan nena Yisu hamô lôkmala. ²⁴ *Ma yêlôanin anyô doho i siô ma êyê nôm taken hatôm atu ba avi enan, ma donjom thêlô min êyê Yisu ami.”

²⁵ Ma Yisu hanan hadên thai nena, “Mamu nê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu min ôêvhavin plopet inin abô ami! ²⁶ *Thêlô bôk enan yôv nena Mesia tem enja vovan takên vêm ka tem enja anên athên lôkmanjin ênjêk lej.” ²⁷ *Vêm ma yani hawa Wapômbên anên abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadên thai. Mên ma hanan hathak Mose anên kapy vêm ma plopet sapên inin abô takatu ba bôk eto hathak yani havin.

²⁸ Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. ²⁹ Ma donjom thai enan lôklokwan, “Lêk yanin habôk ba tem bôlôvôn ba dô ma ômô imbin yayi.” Êj ma yani hi unyak kapô ek ênjêk imbin thai.

³⁰ Yôv ma thêlô êmô ek nejan nôm ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadên thai. ³¹ Thai êyê ma malej hakyav ba eyala yani. Ma kethen oyan ma yani mi. ³² Ma thai enan hadên i nena, “Êê, avanôn bin. Alai aven lonôndê ma yani hik Wapômbên anên abô thô ba alaianin kapôlônin hatôm atum hathan.”

³³ Ma bôlôn donjom ma thai etak lon êj ma ele i Jerusalem hathak lonbô. Thai êyô ma êpôm nê ku laumin ba lahavute lôk anyô doho ethak donjom havin ba êmô. ³⁴ *Ma thêlô enan hadên thai aêntêk, “Avanôn bin nena Anyô Bêj haviyô hathak lonbô ba yani hik i thô hadên Saimon.” ³⁵ Yôv ma anyô ju êj enan nôm takatu ba hapôm thai halôk lonôndê lôk polom atu ba yani haya, êj ma thai eyala nena Yisu.

Nê ku êyê Yisu hathak lonbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Nê ku enan abô êmô denan ma Yisu hamin thêlô malêvôn ma hanan, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!”

³⁷ *Ma thêlô eson nena ngôk anyô dahô ba êkô kambom. ³⁸ Ma donjom Yisu hanan, “Môlô eson ba unim auk hêv yak eka? ³⁹ Ôngô yabahan lo yaven. Yada êj êntêk ba nobalon yalenvinjukupik. Ma ngôk linjukupik mi, ma donjom yanin ma hamô.” ⁴⁰ Êj ma Yisu hik va lo ban thô hadên thêlô.

⁴¹ Thêlô êyê yani ma lejinmavi, ma donjom thêlônin auk mayaliv ba min êvhavin ami. Êj ma Yisu hanan, “Nôm doho hamô e?” ⁴² Êj ma êv alim êbôk kabuk te vi, ⁴³ ma yani hawa ba hayan ma thêlô êyê.

⁴⁴ *Ma Yisu hanan hadên thêlô, “Bôk yahamô lôkmala havin môlô, ma yahanan nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anên Abô Balabun lôk Kapy Plopet ma Kapy Yen tem injik anôn.” ⁴⁵ Ma yani hik inin auk lin ek neyala Wapômbên anên kapy ⁴⁶ ba hanan, “Wapômbên anên kapy

* **24:20-21:** Luk 19:11; Ap 1:6 * **24:24:** Jon 20:3-10 * **24:26:** Luk 9:22 * **24:27:** Sng 22:1-21;
Ais 53 * **24:34:** 1Ko 15:4-5 * **24:37:** Mat 14:26 * **24:44:** Luk 9:22

hanan nena Mesia tem enja vovan ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô ênjêk nê nãama iniñ loñ esak loñbô. ⁴⁷ Ma esak anêñ athêñ ma tem nenan êndêñ nê Jerusalem lôk Israel ma avômalô loñ buyan sapêñ nena nede kapôlôññ liliñ ek Wapômbêñ nê inñ kambom vê. ⁴⁸ *Môlô lék ôyê nô m takêñ yôv ba intu nonan lôkthô bêñ. ⁴⁹ *Odanô! Tem yanê m nô m atu ba Wakamik bôk havak abô ek nê m êyômô môlô. Aêñ ba nô mô Jerusalem endeba lôklokwan anêñ leñ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leñ ba hi

(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniñ loñ ma hêv ban liñ ba hêv mek hadêñ thêlô. ⁵¹ Hêv mek denan ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leñ ba hi. ⁵² Êñ ma thêlô êbô yani ma ele i Jerusalem lôk leññ mavi bêñ anôñ. ⁵³ Ma wak nô mbêñ intu sapêñ ma êbô Wapômbêñ êmô unyak mathen.

* 24:48: Jon 15:27; Ap 1:8 * 24:49: Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

Abô Mavi atu ba Jon hato Abô môḡ

Jon hato kapya êntêk. Yani ma anyô Israêl te. Yani ma anyô havôv alim vêm ma hasopa Yîsu. Yani ma Yîsu anêḡ ḡê ku lauminḡ ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nôḡ takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma 'ḡê ku ali atu ba Yîsu hathak lahavinḡ bêḡ anôḡ' (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêḡ abô môḡ hêk kapya êntêk ma hananḡ hathak Yîsu intu opalê. Ma hato kapya êntêk ek avômalô nesam ba nêḡnêḡmimbinḡ nena Yîsu ma Mesia atu lôk Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ. Ma hato ek nêḡnêḡmimbinḡ ek neja lôkmala esak anêḡ athêḡ (Jon 20:31).

Hato hadêḡ 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

¹*Sêbôk atu ba môḡ anôḡ ma Abô hamô. Ma Abô êḡ hamô havinḡ Wapômbêḡ ba Wapômbêḡ da intu abô êḡ ²ba hamô havinḡ Wapômbêḡ hadêḡ sêbôk ba môḡ anôḡ.

³*Abô êḡ intu Wapômbêḡ hapesanḡ nôḡkama sapêḡ hathak. Nôḡmlate atu ba miḡ habitak ami, êḡ ma miḡ yani hapesanḡ ami. ⁴*Abô êḡ hadum ba nôḡkama sapêḡ habitak lôkmala. Ma lôkmala êḡ ma avômalô ininḡ deda. ⁵*Deda êḡ habi hayô hêk momanjininḡ. Ma momanjininḡ êḡ hathôḡ palinḡ ba miḡ hatôm êḡḡek deda êḡ lonḡ sinḡ ami.

⁶*Ma Wapômbêḡ hêv anyô te halêm ba anêḡ athêḡ nena Jon. ⁷Yani halêm ek injik Abô deda êḡ thô ek avômalô sapêḡ nedaḡ ba nêḡnêḡmimbinḡ. ⁸Yanida ma miḡ deda êḡ ami ma halêm ek injik thô iyom. ⁹*Deda êḡ halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êḡ ma deda anôḡ.

¹⁰Wapômbêḡ bôk hapesanḡ avômalô hathak Abô êḡ ba halêm pik. Ma doḡtom êthôḡ palinḡ denaḡ. ¹¹Yani hi ek anêḡ avômalô, ma miḡ ewa yani thô ami. ¹²Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhavinḡ ma hatak avômalô takêḡ ek nimbitak Wapômbêḡ anêḡ nali. ¹³*Avômena takêḡ ma Wapômbêḡ da hapesanḡ lonḡndê ba intu ibitak yanida anêḡ nali. Ma miḡ ibitak hatôm avômalô pik sapêḡ atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miḡ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miḡ idum ba ibitak ami lôk miḡ ibitak hathak lami ininḡ leninḡhavinḡ ami. Mî.

¹⁴*Abô êḡ intu habitak anyô ba halêm hamô havinḡ yêlô ba bôk ayê nena anyô lôkmanḡinḡ anôḡ. Yani ma wapôm anêḡ ôdôḡ binḡ ba hik nôḡkama avanôḡ thô hadêḡ avômalô. Yani ma Lambô anêḡ Nakaduḡ doḡtom êḡ iyom ba intu Lambô hêv lôkmanḡinḡ êḡ hadêḡ yani.

¹⁵Jon hik anyô êḡ thô ba halam, "Bôk yahananḡ yôv hathak anyô êntêk êḡ nena, 'Anyô te tem embenḡ ya yam. Ma doḡtom yani hamô hadêḡ sêbôk ba miḡ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêḡ ek ya.'"

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13 * **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * **1:4:** Jon 5:26

* **1:5:** Jon 3:19 * **1:6:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 * **1:9:** Jon 8:12 * **1:13:** Jon 3:3-6; 1Pi 1:23

* **1:14:** Plp 2:7

16 Yani ma lôkmanjir anôj ba anêj wapôm hêv lij sirj ba halêm ek alalô lôbôlôj 17* aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuñ hadêj Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêj wapôm thô. 18* Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêj ami. Ma donjom Wapômbêj anêj Nakaduj donjom êj iyom intu Wapômbêj ba hamô haviñ Lambô ma hik Lambô thô hadêj alalô.

*Jon anyô hathik ñaj hanañ anêj ku bêj
(Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)*

19 Israël iniñ ñê bêjbêj takatu ba êmô Jerusalem êv ñê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadêj Jon ma enañ hik yani lij nena, “O ma opalê?” 20 Ma yani miñ bônôj ami ma hanañ bêj nena, “Ya ma miñ Mesia atu ba Wapômbêj hêv ek nêv avômalô bulubiñ ami. Mi anôj.” 21* Êj ma enañ hik yani lij, “Sêbôk ma enañ nena Elia tem êmôj vêm ka Mesia emberj yam. O êj êntêk e?”

Ma hanañ, “Mi.”

“Sêbôk ma Mose hanañ nena plopet te tem êlêm. O êj êntêk e?” *Lo 18:15-18*

Ma hanañ viyañ, “Mi.”

22 “Aêj ba o opalê? Onañ aisê esak oda? Onañ viyañ ek yêlô ana nanañ êndêj ñê bêjbêj.”

23 Êj ma Jon hawa plopet Aisaia anêj abô ba hanañ, “Ya ma kaêk atu ba halam halêm anêj loñ thiliv nena,

‘Nopesañ loñôndé ek Anyô Bêj êlêm.’”

Aisaia 40:3

Hasam Aisaia anêj abô êj yôv ma hanañ, “Ya êj êntêk.”

24 Vêm ma Palisi takatu ba êlêm haviñ ñê bêjbêj 25 enañ hik yani lij, “O ma miñ Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisê ka huthik avômalô halôk ñaj?”

26 Ma Jon hanañ viyañ, “Yahathik thêlô hathak ñaj, ma donjom anyô te hamô môlô malêvôj ba môlô ôthôj ôpêj palin. 27* Yani ma ôpatu ba tem emberj ya yam. Yani ma anyô lôk athêj bêj ma ya ma yaônalôk ba intu miñ hatôm yapole anêj vakapô bokjgôp anêj yak vê ami.”

28 Nôm êj habitak anêj Betani hêk Jolodañ vi, loñ atu ba Jon hathak hathik avômalô halôk ñaj.

Yisu ma Wapômbêj anêj Boksipsip Nakaduj

29* Haviyô hayañ ma Jon hayê Yisu halêm. Ma hanañ, “Ôngô, ôpêj ma Wapômbêj anêj Boksipsip Nakaduj atu ba hêv ek nêv avômalô pik iniñ kambom vê. 30* Yani ma ôpatu ba bôk yahanañ nena, ‘Anyô te tem emberj ya yam. Ma donjom yani hamô hadêj sêbôk atu ba miñ yahabitak ami denañ. Ba intu yani ma bêj ek ya.’ 31 Yada ma yahathôj ôpêj anêj ku palin. Ma donjom yahalêm yahathik avômalô halôk ñaj ek yangik ôpêj thô êndêj avômalô Israël.”

32-33* Êj ma Jon hanañ hathak nômlate atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hanañ nena, “Sêbôk ma yahathôj ôpêj anêj ku palin. Ma donjom Wapômbêj hêv ya ba yahalêm ek yasik avômalô êndôk ñaj. Ma yani hanañ hadêj ya nena, ‘Tem nongô Lovak Mathen êlêm anêj leñ ba êyô êmô anyô te. Ma ôpêj intu tem isik avômalô esak Lovak Mathen.’ Wapômbêj bôk hanañ abô êj

* 1:17: Kis 34:28; Lom 6:14 * 1:18: Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16 * 1:21: Mal 4:5; Mat 11:14
* 1:27: Jon 1:15 * 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32-33: Mat 3:16

hadêḡ ya. Êḡ ma yahayê Lovak Matherḡ hatak leḡ ma halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô ôpêḡ. Yada yahayê nôḡm êḡ. ³⁴*Avanôḡ! Yada bôk yahayê nôḡm êḡ. Ma yahanarḡ nena anyô êntêk ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêḡ ḡê ku

³⁵Haviyô hayarḡ ma Jon lôk anêḡ ḡê ku ju êḡmô loḡ atu hathak loḡbô. ³⁶*Ma hayê Yisu halêm ma hanarḡ, “Ôḡḡô, Wapômbêḡ anêḡ Boksipsip Nakaduḡ atu intu.”

³⁷ḡê ku ju êḡ elarḡ abô êḡ ma i esopa Yisu. ³⁸Êḡ ma yani hik i liliḡ ma hayê thai esopa yani ma hanarḡ hik thai liḡ, “Mamu lemimhaviḡ malê?”

Ma thai enarḡ, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai” anêḡ ôdôḡ nena “Kêdôḡwaga”).

³⁹Ma Yisu hanarḡ, “Mamu nôlêm nôḡḡô.”

Êḡ ma thai i êyê loḡ atu ba yani hamô. Nôḡm êḡ habitak hadêḡ ḡarḡsiḡ hatôm 4 kilok. Ma thai êḡmô haviḡ yani aleba bôlôvôḡ.

⁴⁰*Andulu ma Saimon Pita anêḡ ḡarḡ, yani ma Jon anêḡ anyô ku te atu ba halarḡ Jon anêḡ abô ba hi hasopa Yisu. ⁴¹Yani hayê Yisu vêḡm ma hi ketherḡ ba hapôm ḡarḡ Saimon ma hanarḡ, “Yêlô lêk ayê Mesia.” (Mesia anêḡ ôdôḡ nena “Kilisi, ôpatu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡm avômalô bulubiḡ”).* ⁴²*Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadêḡ Yisu. Yisu hayê ma hanarḡ, “O Saimon, Jon nakaduḡ. O ma tem nendam nena Sipas.” (Athêḡ “Sipas” êḡ ma hatôm “Pita”. Ma athêḡ ju êḡ anêḡ ôdôḡ nena “valu”).

Yisu dalam Pilip lo Nataniel

⁴³Haviyô hayarḡ ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hanarḡ, “Ôlêm osopa ya.”

⁴⁴Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êḡ ma Andulu lo Pita iniḡ malak ôdôḡ.

⁴⁵*Yani hapôm Nataniel ma hanarḡ nena, “Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapya balabuḡ hathak anyô te. Ma plopet doho bôk eto abô hathak ôpêḡ haviḡ. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêḡ ma Yisu anêḡ Nasalet, Josep nakaduḡ.”

⁴⁶Ma Nataniel hanarḡ nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hanarḡ, “Ôlêm nôḡḡô.” Êḡ ma thai i.

⁴⁷Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma hanarḡ, “Avanôḡ! Ôpêntêk ma anyô Israeḡ mavi te. Yani ma abôḡarḡ mi.”

⁴⁸Ma Nataniel hanarḡ, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hanarḡ, “Pilip miḡ halam o ami denarḡ. Ma yahayê hôḡmô alokḡarḡ avi te ôdôḡ ba yahayala o.”

⁴⁹*Nataniel halarḡ abô êḡ ma hanarḡ, “Kêdôḡwaga, o ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ ma avômalô Israeḡ iniḡ Kiḡ.”

⁵⁰Ma Yisu hanarḡ, “Thatu yahayê hôḡmô alokḡarḡ ôdôḡ ba intu hôêv haviḡ e? Ondarḡ! Nôḡm êḡ ma yaôna ek ḡarḡ atu ba tem emben ḡam.” ⁵¹*Ma hanarḡ abô doho haviḡ nena, “Yanarḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Tem môlô ôḡḡô leḡ ekyav ma arḡela nesak ba nêndôk ek ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ.”

* **1:34:** Mat 3:17 * **1:36:** Jon 1:29 * **1:40:** Mat 4:18-20 * **1:41:** “Mesia” ma abô Hiblu.

“Kilisi” ma abô Glik. * **1:42:** Mat 16:18 * **1:45:** Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23

* **1:49:** Mat 14:33; 16:16; Mak 3:11 * **1:51:** Stt 28:12

²⁰ Ma nê bêñbêñ enañ, “Avômalô idum ku hatôm sondabêñ 46 ek elav unyak êntêk ma donjom mi denañ! Ma hatôm ondav wak lô iyom e?” ²¹ *Unyak matherñ atu ba Yisu hanañ hathak êñ ma yanida liñkupik. ²² *Ba Yisu haviyô hathak loñbô hêk ñama ma anêñ nê ku leññhabi abô atu ba bôk hanañ. Êñ ma êvhaviñ abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapya lôk Yisu da hanañ.

²³ *Yani hamô Jelusalem ma hayê waklavôñ atu ba anêñ athêñ nena Hale ba Hi. Ma avômalô bêñ anôñ êyê lavôññ takatu ba hadum ba êvhaviñ. ²⁴ Ma donjom Yisu miñ hêvhaviñ i ami. Hayala anyô sapêñ inin auk. ²⁵ Anyô te miñ hêv auk hadêñ yani hathak avômalô inin kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapêñ inin kapôlôññ.

3

Yisu hêv auk hadêñ Nikodimus

¹ *Israël inin anyô bêñ te anêñ athêñ nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. ² Bôlôvôñ ma hi hadêñ Yisu ma hanañ, “Kêdôñwaga, hothak hudum lavôññ lomaloma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêñ hêv o ba hólêm hatôm kêdôñwaga. Ma Wapômbêñ miñ hamô haviñ anyô te ami, êñ ma miñ hatôm indum lavôññ êtôm atu ba hudum ami.”

³ *Ma Yisu hanañ viyan, “Yananñ avanôñ biñ êndêñ mólô. Ôpatu ba evathu hathak loñbô iyom intu tem êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô.”*

⁴ Ma ôpêñ hanañ, “Aisê ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk talêbô kapô ba nembathu esak loñbô e? Ma mi!”

⁵ *Ma Yisu hanañ viyan nena, “Yananñ avanôñ biñ êndêñ mólô. Ôpatu ba Wapômbêñ hathik hathak ñañ lôk Lovak Matherñ hatôm evathu hathak loñbô, ôpêñ iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô.

⁶ *Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêñ anêñ avômalô ibitak hathak Lovak Matherñ habi i vê. ⁷ Ma aisê ka hosonñ hathak abô êntêk ba yahanañ hadêñ o nena ‘nimbi o vê esak loñbô.’ ⁸ Lovak da hathak hayuv hatôm anêñ lahavinñ ma holañô anêñ diñdiñ iyom. Ma donjom hôthônñ nena halêm anêñ êsê ba hi êsê. Ma nê takatu ba Lovak Matherñ havathu i ma aêñ iyom.”

⁹ Ma ôpêñ hanañ hik liñ hathak loñbô, “Nôm takêñ tem imbitak aisê?”

¹⁰ Ma Yisu hanañ, “Ai! O Israël inin kêdôñwaga bêñ ma hôthônñ nôm êntêk paliñ, e? ¹¹⁻¹³ Ya Anyô Anêñ Nakadunñ iyom intu yahatak malak leñ ba yahalêm. Ma anyôla miñ bôk hi loñ êñ ba hale halêm hathak loñbô ami. Yananñ avanôñ biñ êndêñ mólô. Yêlô anañ hathak nôm takatu ba bôk ayala. Ma anañ bêñ hathak nôm takatu ba bôk ayê. Ma mólô miñ olanjô yêlôaniñ abô ami. Lêk yahanañ abô doho hathak nômkama pik ek oyala Wapômbêñ anêñ auk. Ma mólô miñ ôêvhaviñ ami. Ba intu nômkama malak leñ tem miñ nônêmimbiñ aêñ ami. ¹⁴ *Sêbôk ma avômalô Israël êmô loñ thiliv ma umya bêñ anôñ ethañ i. Êñ ma Mose hathôkwêñ umya dahô te hathak kôm ba hêv liñ haminñ leñ ek avômalô nêgê ba nimbitak mavi. Wapômbêñ anêñ lahavinñ ba

* **2:21:** 1Ko 6:19 * **2:22:** Luk 24:6-8; Jon 12:16 * **2:23:** Jon 7:31 * **3:1:** Jon 7:50; 19:39

* **3:3:** Mat 18:3; 1Pi 1:23 * **3:3:** Abô Glik “hathak loñbô” lôk “halêm anêñ vulinñ” thai luvi ma abô donjom iyom. Yisu anêñ auk nena “halêm anêñ vulinñ” ma donjom Nikodimus hasonñ nena “hathak loñbô”. * **3:5:** Ese 36:25-27 * **3:6:** Jon 1:13 * **3:14:** Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32

tem nêsôkwêḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ ba nêḡm liḡ aêḡ iyom ¹⁵* ek avômalô takatu ba êvhaviḡ tem neja lôkmala anôḡ atu ba nêḡm êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

¹⁶* “Wapômbêḡ lahaviḡ avômalô pik bêḡ anôḡ ba intu hêḡ Nakaduḡ doḡtom êḡ halêḡ ek ôpatu ba hêvhaviḡ tem enja lôkmala anôḡ atu ba êḡm êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma tem miḡ ema ami. ¹⁷* Wapômbêḡ hêḡ Nakaduḡ halêḡ pik ek nêḡ avômalô bulubiḡ. Ma miḡ hêḡ ek indum abô ek injik avômalô vônô ami. ¹⁸* Ôpatu ba hêvhaviḡ Nakaduḡ êḡ ma Wapômbêḡ miḡ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miḡ hêvhaviḡ Nakaduḡ doḡtom êḡ ami ma ôpêḡ lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêḡ bôk hadum abô hathak yani yôv. ¹⁹* Wapômbêḡ hadum abô hathak avômalô pik aêntêk. Deda bôk halêḡ pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomaloma ba intu lenḡhaviḡ momaḡiniḡ ma êdô deda êḡ. ²⁰ Deda tem injik avômalô iniḡ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu ḡê kambom ethak êpôlik ba miḡ ibitak êyô deda kapô ami. ²¹ Ma doḡtom ôpatu ba halanô Wapômbêḡ anêḡ abô nena avanôḡ, yani êḡ ma hatôm hamiḡ deda ba avômalô sapêḡ êyê anêḡ ku takatu ba hadum ma Wapômbêḡ da hêḡ yani sa.”

Jon anyô hathik ḡaḡ hik Yisu anêḡ ku thô

²²* Yôv ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku i Judia anêḡ loḡ kamuḡ ma hamô haviḡ anêḡ ḡê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ḡaḡ. ²³⁻²⁴ Aionon hêk habobo Salim. Loḡ êḡ ma ḡaḡ bêḡ anôḡ hêk ba avômalô ibi thêthô i loḡ êḡ. Jon miḡ hamô koladôḡ ami denaḡ, ba intu hamô loḡ êḡ ek isik thêlô. ²⁵ Ma anêḡ ḡê ku lôk anyô Israel te êkôki hathak auk nimbital mabuḡ êḡḡêk Wapômbêḡ ma. ²⁶ Êḡ ma ḡê ku i hadêḡ Jon ma enaḡ, “Kêdôḡwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviḡ o hamô Jolodaḡ vi ba honaḡ abô bêḡ anôḡ hathak yani. Ondaḡô! Ôpêḡ lêk hathik avômalô halôk ḡaḡ ba avômalô sapêḡ i hadêḡ yani!”

²⁷ Ma Jon hanaḡ, “Wapômbêḡ da anêḡ lahaviḡ ba nômlate habitak aêḡ hadêḡ anyô te ma yôv. ²⁸* Môlôda bôk olaḡ abô atu ba yahanaḡ. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêḡ hêḡ hamôḡ ek yanaḡ êndêḡ avômalô nena Mesia tem êlêḡ. Ya miḡ Mesia ami.’ ²⁹ Anyô te hawa avi te, êḡ ma tem enja êtôm yanida anêḡ. Ma doḡtom yapmalô ma tem êtôm ôpêḡ anêḡ anyô môlô atu ba imiḡ ek embatho yani loḡ. Ba halanô ôpêḡ anêḡ abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êḡ. Ba intu lêk yaleḡmavi bêḡ anôḡ hamô yakapôlôḡ siḡ. ³⁰ Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba yani habitak anyô bêḡ, ma yada yahabitak anyô oyaḡ.”

³¹* “Ôpêḡ bôk hamô leḡ ba halêḡ, yani ma bêḡ anôḡ ek avômalô pik sapêḡ. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêḡ ma anyô pik ba intu hanaḡ abô hathak nômkama pik iyom. Avanôḡ! Ôpatu ba halêḡ anêḡ malak leḡ, ôpêḡ ma bêḡ anôḡ ek avômalô pik sapêḡ. ³²* Yani hanaḡ hathak nôḡ takatu ba yanida bôk hayê lo halanô bêḡ. Ma avômalô miḡ êvhaviḡ abô êḡ ami. ³³⁻³⁴ Wapômbêḡ bôk hêḡ Lovak Matheḡ ba hamô ôpêḡ kapô siḡ ba halêḡ hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviḡ yani ma hik thô nena Wapômbêḡ ma hanaḡ abô avanôḡ iyom. ³⁵* Lambô lahaviḡ Nakaduḡ ba hêḡ nômkama sapêḡ ek

* **3:15:** Jon 20:31 * **3:16:** Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10 * **3:17:** Luk 19:10 * **3:18:** Jon 5:24 * **3:19:** Jon 1:5,9; 8:12 * **3:22:** Jon 4:1-2 * **3:28:** Mat 11:10; Jon 1:20 * **3:31:** Jon 8:23 * **3:32:** Jon 3:11 * **3:35:** Mat 11:27; Jon 5:20

eyabij. ³⁶ *Ôpatu ba hêvHAVIŃ NakaduŃ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêôm êtôm wak nômbêŃ intu sapêŃ. Ma ôpatu ba havôliŃ dôm hadêŃ NakaduŃ ma WapômbêŃ bôk hadum abô yôv ba ôpêŃ lêk hawa vovan. Ba intu tem miŃ enja lôkmala ami.”

4

Yisu hanaŃ abô haviŃ avi Samalia te

¹⁻² *Yisu da miŃ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leŃiŃHAVIŃ nesopa Yisu i hadêŃ anêŃ ñê ku ek nisik i êndôk ñaŃ. Ma Palisi elanô nena avômalô bêŃ anôŃ i hadêŃ Yisu ek isik i. Ma Jon anêŃ lêk auviŃna. ³ Yisu halanô abô êŃ ma hayê nena Palisi lêk ititiŃ anêŃ ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

⁴ Ma loŃôndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviŃ. ⁵ *ÊŃ ma yani havenŃ ba hi hayô Samalia iniŃ malak lôŃ te ba elam nena Sika. LoŃ êŃ ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadêŃ nakaduŃ Josep. ⁶ Ma Jekop bôk halav ñaŃ lôv te hamô loŃ êŃ. Yisu havenŃ aleba waklêvôŃ biŃ ma hayô ñaŃ lôv êŃ ma yani lêk vau ba halôk hamô biŃ. ⁷⁻⁸ Ñê ku lêk i malak ek nêñem vuli nôm. Ma avi Samalia te halêm ek enja ñaŃ. Ma Yisu hanaŃ hadêŃ avi êŃ, “ÑaŃ ek yanum.”

⁹ *Avômalô IsraeL ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êŃ hanaŃ, “O ma IsraeL ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honaŃ nena ñaŃ êlêm ek unum?”

¹⁰ *Ma Yisu hanaŃ hadêŃ avi êŃ, “Hoyala nôm mavi atu ba WapômbêŃ hêv lôk hoyala ôpatu ba hanaŃ, ‘ÑaŃ ek yanum’, êŃ ma tem onan injik yani liŃ ek nêŃ ñaŃ lôkmala êndêŃ o.”

¹¹ Ma avi êŃ hanaŃ hadêŃ yani, “Anyô BêŃ, lôv êntêk ma daim ba anêŃ uŃ onja ñaŃ êsê? Ma ñaŃ lôkmala êŃ tem onja anêŃ êsê? ¹² *YêlôaniŃ bumalô Jekop hêv ñaŃ lôv êntêk hadêŃ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêŃ bokmankaosapêŃ inum halôk ñaŃ lôv êntêk. Ma anêŃ ñaŃ ma mavi anôŃ ek ñaŃ êntêk lôk o ma bêŃ ek Jekop e?”

¹³ Ma Yisu hanaŃ, “ÑaŃ êntêk ba inum ma tem nesakmunij esak loŃbô.

¹⁴ *Ma doŃtom ôpatu ba hanum ñaŃ atu ba yahêv ma miŃ hatôm esakmunij esak loŃbô ami. Lôk ñaŃ êŃ ma tem imbitak êtôm ñaŃ onan te ênjêk o kapôlôm ba nêŃ lôkmala anôŃ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŃ intu sapêŃ.”

¹⁵ Ma avi êŃ hanaŃ hadêŃ Yisu, “Anyô bêŃ, nêŃ ñaŃ êŃ êndêŃ ya ek miŃ yasakmunij esak loŃbô ami. Lôk miŃ yalêm loŃ êntêk ek yanja ñaŃ esak loŃbô ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanaŃ hadêŃ yani, “Nu ondam vônim êlêm.”

¹⁷ Ma avi êŃ hanaŃ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hanaŃ hadêŃ yani, “Lêk honaŃ avanôŃ nena o anyô mi. ¹⁸ Sêbôk ma vônim bahenji. Ba anyô atu ba lêk hômô haviŃ yani ma miŃ vônim ami. Lêk honaŃ abô avanôŃ!”

¹⁹ Ma avi êŃ hanaŃ hadêŃ yani, “Anyô bêŃ, lêk yahayala nena o ma plopet te. ²⁰ *YêlôaniŃ bumalô ethak êv yeŃ halôk dumlolê êntêk. Ma doŃtom môlô avômalô IsraeL onan nena WapômbêŃ lahaviŃ alalô nanêŃ yeŃ êndôk Jelusalem.”

* 3:36: Jon 3:16-18; 1Jon 5:12

* 4:1-2: Jon 3:22

* 4:5: Stt 33:19; Jos 24:32

* 4:9: Esr 4:1-5

* 4:10: Jon 7:37-38; ALK 21:6

* 4:12: Jon 8:53

* 4:14: Jon 6:35

* 4:20: Lo 12:5-14; Sng

21 Ma Yisu hanaŋ, “Livôŋ! Ondaŋô! Wak te ma tem miŋ môlô nônêm yeŋ ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jerusalem ami. 22 *Môlô avômalô Samalia ma ôthôŋ ôpatu ba ôêv yeŋ hadêŋ. Ma Wapômbêŋ hêv anyô Isael te ek nêm avômalô bulubiŋ ba intu yêlô avômalô Isael ayala ôpatu ba yêlô êv yeŋ hadêŋ yani.

23-24 * “Wapômbêŋ ma lôkmala anêŋ ôdôŋ. Ba intu Wapômbêŋ habôlêm avômalô takatu ba êv yeŋ ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêŋ anêŋ lôkmala anôŋ yôv. Aêŋ ba avômalô takatu ba êvhaviŋ Wapômbêŋ intu nênem yeŋ aêŋ. Ma waklavôŋ atu ba nôm êŋ imbitak intu tem imbitak. Ma lêk hayô yôv.”

25 Ma avi êŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nômkama sapêŋ thô êndêŋ alalô.” (Ma “Mesia” êŋ intu elam nena “Kilisi”.)

26 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Ôpatu ba hanaŋ abô hadêŋ o ma yani êŋ.”

27 Enaŋ abô denaŋ ma Yisu anêŋ nê ku êvô êlêm hathak loŋbô ma êyê Yisu hanaŋ abô haviŋ avi êŋ ba esaŋ kambom. Ma doŋtom thêlô bônôŋ ma miŋ enaŋ hik yani liŋ nena, “Lemhaviŋ malê?” mena “Honaŋ abô haviŋ avi êntêk eka?”

28 Êŋ ma avi êŋ hatak anêŋ uŋ hawa ŋaŋ hamô ma havôhi malak ôdôŋ hathak loŋbô. Ma hanaŋ hadêŋ avômalô nena, 29 “Môlô nôlêm ôŋgô anyô te! Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêŋ hadêŋ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” 30 Avômalô elanô abô êŋ ma etak malak ba i hadêŋ Yisu.

31 Avi Samalia hamô malak denaŋ ma nê ku enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Kêdôŋwaga, nonŋwaŋ nôm.”

32 Ma hanaŋ, “Yenaŋ nôm hamô ek yanŋaŋ ma môlô ôthôŋ nôm êŋ paliŋ.”

33 Êŋ ma nê ku enaŋ hadêŋ thêlôda nena, “Betha anyôla lêk hêv nôm hadêŋ yani la?”

34 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yenaŋ nôm êntêk. Tem yasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba yandum anêŋ ku lôkthô atu ba hêv ya ba yahalêm. 35 *Môlô othak onaŋ, ‘Ayôŋ ayova iyom hêk, êŋ ma tem nôm injik anôŋ ba alalô naja.’ Yanaŋ êndêŋ môlô! Malemim ekyav ba ôŋgô ku katô! Nôm lêk hik anôŋ yôv! 36 Ôpatu ba halav nôm ma hawa anêŋ vuli. Yani halav nôm anôŋ ek nôm sapêŋ êŋ neja lôkmala anôŋ atu ba tem nêômô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek anyô havatho nôm lôk anyô halav nôm thai luvi lenŋmavi. 37 Aêŋ ba abô êntêk ma abô avanôŋ. ‘Anyô yaŋ habaŋ ku ba havatho ma anyô yaŋ halav anêŋ anôŋ.’ 38 Yahêv môlô ba u ek noja nôm êmô ku atu ba miŋ bôk môlô udum ku êŋ ami. Anyô vi idum ku êŋ. Ma môlô u olav anôŋ iyom.”

39 Avômalô Samalia bêŋ anôŋ êmô malak êŋ ba elanô avi êŋ hanaŋ, “Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêŋ hadêŋ ya!” Ba intu thêlô êvhaviŋ Yisu. 40 Êŋ ma nê Samalia takêŋ êlêm enaŋ hik yani liŋ, “Ômô imbiŋ yêlô wak doho!” Ma yani hamô haviŋ thêlô hatôm wak ju. 41 Ma hanaŋ abô haviŋ i ba intu bêŋ anôŋ êvhaviŋ yani.

* 4:22: 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 * 4:23-24: Lom 12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3 * 4:26: Mak 14:61-62 * 4:34: Jon 6:38 * 4:35: Luk 10:2

42 *Ma thêlô enaḡ hadêḡ avi êḡ nena, “Sêbôk yêlô alaḡô anêḡ abô ba êvhaviḡ. Ma lêk yêlôda alaḡô anêḡ abô ma ayala nena avanôḡ. Ôpêḡ ma ôpatu ba tem nêḡ avômalô pik bulubiḡ.”

Yisu hadum anyô bêḡ te nakaduḡ mavi

43-45 *Wak ju hale ba hi ma hatak loḡ êḡ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êḡmô Jelusalem hadêḡ waklavôḡ Hale ba Hi ba intu êyê nôḡ takatu ba hadum. Aêḡ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma doḡtom ewa yani thô oyaḡ hathak nêḡê nômbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaḡ nena plopet ma athêḡ mi hêk iniḡ malak ôdôḡ. 46 *Hamô Galili vêḡ ma havôhi Kena loḡ atu ba bôk hadum ḡaḡ ba habitak waiḡ. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêḡ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm lijij ba hadum ek ema. 47 *Ôpêḡ halaḡô nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êḡ ma hi hadêḡ Yisu ba halaḡ hadêḡ yani nena ni indum namalô mavi.

48 *Aêḡ ba Yisu hathaḡ yani aêntêk, “Môlô lemhaviḡ yandum lavôḡḡḡ lôk nômbithi lomaloma ek môlô nôḡnêḡmibiḡ ya e?”

49 Êḡ ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô bêḡ, ôlêḡ kethen! Yenaḡ okḡa tem ema!”

50 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Ondenu! Nalummalô tem êḡmô lôkmala.”

Yôv ma ôpêḡ hêvhaviḡ Yisu anêḡ abô ba hi 51 ma anêḡ ḡê ku êpôm yani ba enaḡ nena, “Nalummalô hamô lôkmala.” 52 Êḡ ma yani hanaḡ hik thêlô lijij nena wakma alê intu okna êḡ mavi. Ma enaḡ, “Wakbôk yaḡsiḡ hatôm 1 kilok ma lijij êḡ hatak yani.”

53 Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Nalummalô tem êḡmô lôkmala.” Ba intu yani lôk anêḡ avômalô sapêḡ êvhaviḡ.

54 *Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôḡḡḡ yaḡ êḡ ek hik thô nena Wapôḡmbêḡ hêv yani ba halêḡ.

5

Anyô lijij Betesda te

1 Vêḡ ma Yisu hi daku Jelusalem ek êḡḡê avômalô Israel iniḡ waklavôḡ te.

2 Kasuk te hêk Jelusalem ba avômalô Israel elam nena Betesda. Kasuk êḡ hêk habobo Jelusalem anêḡ badêḡ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniḡ Unyak Abôlêk. Ba kapo daḡ êyô êḡmô bahenvi hêk loḡ êḡ. 3-4 Ma ḡê lôk lijij hatôm ḡê malenij pusip lôk ḡê venij kambom ma ḡê ivuviḡ ethak êk kapo daḡ takêḡ.*

5 Ma anyô te hawa lijij havuviḡ ba hêk kapo daḡ êḡ te hatôm sondabêḡ 38.

6 Yisu hayê ôpêḡ ma hayala nena lijij bôk hamô bô ba hanaḡ hik yani lijij, “Lemhaviḡ umbitak mavi e?”

7 Ma ôpêḡ hanaḡ viyaḡ, “Anyô bêḡ, kasuk hathak lijijaliḡ ma anyôla miḡ hamô ek nêḡ ya sa ami. Yahadum ek yandôk êḡmôḡ ma doḡtom anyô vi êlôk êḡmôḡ ek ya.”

8 *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Umbiyô umin! Ma onja anêḡ yêḡ ma

* 4:42: 1Jon 4:14 * 4:43-45: Mat 13:57; Jon 2:23 * 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mat 8:5-6

* 4:48: Jon 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50: Mat 8:13 * 4:54: Jon 2:11 * 5:3-4: ḡê lôk kau vi enaḡ nena abô doho atu ba Jon hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: ḡê lijij takatu ba êk balê ek eyabiḡ Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te halôk ba hadum kasuk êḡ lijijaliḡ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamôḡ tem imbitak mavi. * 5:8: Mat 9:6

nu!”⁹ Kethej oyan ma yani habitak mavi ba hawa anêj yêm ba hi.

Wak êj ma Sabat. ¹⁰ *Ba intu Israeël iniñ nê bêñbêñ enañ hadêj anyô havuviñ atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuñ hatip ek miñ onja yêm ba ombey ami.”

¹¹ Ma ôpêj hanañ viyan, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanañ nena, ‘Onja anêm yêm ba nu.’”

¹² Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Opalê intu hanañ nena onja anêm yêm ba nu?”

¹³ Avômalô bêñ anôj êmô loj êj ba Yisu hêv i vè menañna ba hi. Ba intu ôpêj hathôj nena opalê.

¹⁴ Yôv ma Yisu habitak hayô unyak matherj anêj piklêvôj ma hayê ôpêj hamô ma hanañ, “Ondañô. O lêk mavi hathak lojbo ba otak anêm kambom. Yakô malain bêñ yan tem êpôm o.” ¹⁵ Êj ma ôpêj hi hanañ hadêj Israeël iniñ nê bêñbêñ, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

¹⁶ Yisu hadum nôm takêj hadêj Sabat. Ba intu Israeël iniñ nê bêñbêñ ethañ yani. ¹⁷ Ma Yisu hanañ, “Wakamik hathak hadum ku wak nômbêñ intu sapêj ba hadum ku takêj denañ. Ba intu ya tem yandum ku aêj iyom.” ¹⁸ *Israeël iniñ nê bêñbêñ elañô abô êj ma êyê nena Yisu lêk habuliñ abô balabuñ hathak Sabat ba hadum ku. Ma halam Wapômbêñ nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbêñ. Ba intu lenjñmanij kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbêñ Nakaduñ

¹⁹ *Ma Yisu hanañ hadêj nê bêñbêñ, “Yanañ avanôj biñ êndêj môlô. Ya ma Nakaduñ. Ma malê atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduñ indum aêj iyom. Ya miñ hatôm yandum nômlate êtôm yenañ auk ami. Aêj ba nômkama sapêj atu ba yahayê Wakamik hadum ma tem yasopa. ²⁰ Wakamik lahavij ya anêj Nakaduñ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadêj ya. Aêj ba Nakaduñ hatôm indum nôm takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêñ anôj thô êndêj Nakaduñ ba indum môlô nosoj kambom ek ku yan sêbôk. ²¹ Wakamik hathak hik nê ñama liñ ba hêv lôkmala hadêj i. Ma aêj iyom ma ya Nakaduñ tem yanêm lôkmala êndêj avômalô êtôm yada yalenjhavinj. ²² *Ma wakamik hatak ku nedañô avômalô iniñ abô halôk yabahen. Ma yanida miñ hadum ku êj ami. Aêj ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêj iyom ²³ *ek avômalô takatu ba elovak Nakaduñ vibij intu elovak Lambô aêj iyom. Ma nê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

²⁴ * “Yanañ avanôj biñ êndêj môlô. Ôpatu ba halañô yenañ abô ba hêvhavinj Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêj yôv. Ma Wapômbêñ tem miñ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ñama yôv ba lêk hamô lôkmala anôj. ²⁵ Yanañ avanôj biñ êndêj môlô. Avômalô ñama tem nedañô ya Wapômbêñ anêj Nakaduñ anêj abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêmo lôkmala. Wak te ma nôm takêj tem imbitak. Ma wak êj lêk hayô yôv.

²⁶ “Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakaduñ yahamô lôkmala aêj iyom. Ba intu hatôm yanêm lôkmala êj êndêj avômalô. ²⁷ Ma ya ma Anyô

* **5:10:** Neh 13:19; Jer 17:21 * **5:18:** Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30 * **5:19:** Jon 5:30 * **5:22:** Jon 5:27; Ap 10:42 * **5:23:** Plp 2:10-11; 1Jon 2:23 * **5:24:** Jon 3:15-18

Anêḡ Nakaduḡ atu. Aêḡ ba hatak ya ek yandum ku yandaḡ avômalô iniḡ abô.

²⁸ “Môlô miḡ nosoḡ esak yenaḡ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ḡê ḡama nedaḡo ya Nakaduḡ yalenḡselo ²⁹ *ba nimbiyô esak loḡbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêḡmô lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêḡôm abô ba nema. ³⁰ *Yada miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenaḡ auk ami. Yahasopa Wakamik anêḡ auk atu ek yandaḡo avômalô iniḡ abô ek yanêḡ lôkmala mena ḡama êndêḡ i la. Yahasopa Wakamik anêḡ lahaviḡ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miḡ yahasopa yenaḡ yalenḡhaviḡ ami. Ba intu yenaḡ abô yahadum ma thêthôḡ.

Anyô vi evatho Yisu anêḡ abô loḡ

³¹ “Yahavatho yenaḡ abô loḡ êḡ ma tem miḡ avômalô nêḡnêḡmimbiḡ ya ami. ³² Ma doḡtom anyô yaḡ bôk havatho yenaḡ abô loḡ yôv. Ma yahayala nena anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak ya ma avanôḡ.

³³ “Sêbôk ma môlô onaj hik Jon liḡ hathak ya ba yani bôk hanaḡ abô avanôḡ. ³⁴ Ma anyô pik te hatôm embatho yenaḡ abô loḡ e? Yahanaj hathak Jon anêḡ abô êḡ ek môlô noja bulubiḡ. ³⁵ Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma môlô othak ôlêlêk am hathak anêḡ deda êḡ sawa bidonḡ iyom.

³⁶ * “Ma doḡtom yahadum ku takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êḡ ma hamôḡ ek Jon anêḡ abô. ³⁷⁻³⁸ *Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma môlô miḡ ôêvhaviḡ ya ami. Aêḡ ba môlô miḡ bôk olanḡo Wakamik laselo lôk ôyê yani thohavloḡma ami ma anêḡ abô miḡ hêk haviḡ môlô ami aêḡ iyom. ³⁹ *Môlô othak utitiḡ Wapômbêḡ anêḡ kapyā ba osoḡ nena tem nêḡ lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ êndêḡ môlô. Abô êḡ ma hik ya thô, ⁴⁰ ma doḡtom môlô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anôḡ êḡ.

⁴¹ “Ya miḡ yahanaj abô êḡ ek avômalô nebam ya ami. ⁴² Ma doḡtom yahayala môlô! Môlô miḡ lemimhaviḡ Wapômbêḡ ami. ⁴³ Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yanaḡ anêḡ abô bêḡ. Ma môlô ôpôlik hathak ya. Ma doḡtom anyô te halêm ba hanaḡ yanida anêḡ abô, êḡ ma môlô othak owa yani thô! ⁴⁴ Môlô othak ôêv athêḡ lôkmaḡḡiḡ hadêḡ ôpatu ba lahaviḡ môlô. Ma doḡtom miḡ môlô malemkilik hathak Wapômbêḡ doḡtom atu anêḡ lamavi ami. Êḡ ma tem nôḡnêḡmimbiḡ aisê?

⁴⁵ “Môlô othak ôêv malem hadêḡ Mose. Ma doḡtom tem enaj môlô bêḡ. Ba intu miḡ môlô lemimimbi nena tem yanaḡ môlô bêḡ imiḡ Wakamik ma ami. Mi anôḡ! ⁴⁶ *Mose bôk hatô abô hathak ya yôv. Aêḡ ba môlô ôêvhaviḡ Mose anêḡ abô, êḡ ma tem nôḡnêḡmimbiḡ ya imbiḡ. ⁴⁷ Ma doḡtom môlô miḡ ôêvhaviḡ abô atu ba yani hatô ami. Ba intu môlô miḡ ôêvhaviḡ yenaḡ abô haviḡ ami.”

6

Yisu havakôḡ anyô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Yôv ma Yisu hi kasukthôm Galili anêḡ daḡ vi. Kasuk êḡ anêḡ athêḡ yaḡ nena Taibelias. ² Ma avômalô bêḡ anôḡ bôk êyê lavôḡḡiḡ takatu ba hadum hathak avômalô lijiḡ ba intu esopa yani. ³ Yisu hathak dum ba hi ma halôk

* 5:29: Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15 * 5:30: Jon 5:19; 6:38 * 5:36: Jon 3:2; 14:11 * 5:37-38: Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18 * 5:39: Luk 24:27 * 5:46: Ap 3:22

hamô binj havin anêj nê ku. ⁴ Avômalô Islael inij waklavônj elam nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayê avômalô bêj anônj êlêm ma hanañ hadêj Pilip. “Alalô nanêm vuli polom emberj êsê ek nabakônj avômalô takêntêk?” ⁶ Yani hayala nô m atu ba tem yani indum ba intu hanañ ek eyala Pilip anêj auk iyom.

⁷ Ma Pilip hanañ viyanj, “Alalô nandum ku êtôm ayônj bahenji ba lahavulô la anêj vuli ma minj hatôm nanêm polom vuli ek avômalô tomtom nejanj dokte dokte ami!”

⁸ Êj ma nê ku te anêj athênj nena Andulu, Saimon Pita anêj yanj molok, hanañ nena, ⁹ “Nôngô okna êntêk anêj polom bali yaônena bahenji lók alim yaóna lokwanju. Ba nô m êj hatôm avômalô nô mbênj êntêk e?”

¹⁰ Ma Yisu hanañ, “Nonanj êndênj avômalô ek nê ndôk nê m binj.” Kamunj bêj anônj hamô lonj êj ba anyô sapênj êlôk êmô. Thêlô hatôm 5.000. ¹¹ Êj ma Yisu hawa polom ma hateñ mek ba havani hatôm thêlôninj leñinj havinj vêm ma hadum aênj hathak alim ju atu havinj.

¹² Thêlô eyanj ba leñinj viyak ma Yisu hanañ hadêj anêj nê ku nena, “Môlô nusup nô m wata sapênj esak donjom ma minj nô mbi ni ami.” ¹³ Êj ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm lauminj ba lahavuju.

¹⁴ *Ma avômalô êyê lavônjinj êj ba enanj, “Avanônj! Sêbôk ma enanj nena plopet te tem êlêm. Ma êntêk lêk halêm yôv.” ¹⁵ *Êj ma idum ek nebalonj yani ek imbitak êtôm ininj kinj. Ma hayala ininj auk êj, ba intu hatak lonj êj ma havôhi dum atu hathak lonjbô.

Yisu havenj kasukthôm anêj dô mlê
(Mat 14:22-33; Mak 6:45-52)

¹⁶ Yanjsin ma anêj nê ku i tamu kasukthôm anêj danj. ¹⁷ Bôlônônj ma minj Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô iyom ethak yenj ba i tuvulu Kapaneam. ¹⁸ Ma lovak bêj te hayuv ba kasuk hik bêj. ¹⁹ Thêlô ivusin yenj ba i hatôm 6 kilomita la. Ma êyê Yisu havenj kasukthôm anêj dô mlê ba halêm habobo yenj ba hadum thêlô êkô kambom. ²⁰ Ma Yisu hanañ hadêj thêlô nena, “Yada êntêk! Minj nô kô ami.” ²¹ Êj ma thêlô leñinj mavi ba êlôk ek yani ni yenj kapô. Ma kasana ma yenj hi hathak linjanj.

²² Haviyô hayañ ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêj danj vi tuvulu eyala nena wakbôk ma yenj donjom iyom hamô ba nê ku iyom ethak yenj êj ba i. Ma Yisu minj hathak yenj êj havin anêj nê ku ba hi ami ma mi. ²³ Êj ma avômalô Taibelias ininj yenj doho êlêm ebobo lonj atu ba Anyô Bêj hava polom linj halôk ba thêlô eyanj. ²⁴ Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêj nê ku minj êmô ami. Êj ma thêlô ethak yenj ba i Kapaneam ek nê mbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lô kmala

²⁵ Avômalô i êpôm Yisu hêk lonj atu ma enanj, “Kêdônjwaga, anjê te intu hólêm lonj êntêk?”

²⁶ Ma Yisu hanañ nena, “Yananj avanônj binj êndênj môlô. Môlô bôk oan polom aleba lemimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma lavônjinj ma môlô bôk ôyê ma donjom ôthônj palinj denanj. ²⁷ *Nundum ku ek noja nô m atu ba tem nê m lô kmala ba nê mô êtôm wak nô mbênj intu sapênj. Wakamik Wapô mbênj bôk

* 6:14: Lo 18:15,18 * 6:15: Jon 18:36 * 6:27: Jon 6:48-58

havak sêk hayô hêk ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ ba tem nêḡ lôkmala êḡ êndêḡ mólô. Ma miḡ malemkilik esak nôḡm atu ba tem epalê ami!”

²⁸ Êḡ ma thêlô enaḡ, “Wapômbêḡ lahaviḡ yêlô nandum ku malê?”

²⁹* Ma Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ ku nena nôḡnêḡmimbiḡ ôpatu ba yani hêv ba halêḡm.”

³⁰⁻³¹ *Êḡ ma thêlô enaḡ hik yani liḡ, “Undum lavôḡḡiḡ te ek yêlô nagê ma tem nanêḡmimbiḡ anêḡm abô. Mose bôk hêv mana hadêḡ yêlôaniḡ bumalô ba eyaḡ hamô loḡ thiliv ba eto aêntêk, ‘Yani hêv polom anêḡ malak leḡ hadêḡ avômalô ba eyaḡ.’ *Etak Ijip 16:4* Ma o, tem undum lavôḡḡiḡ alê yaḡ?”

³²⁻³³ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mólô nena Anyô Bêḡ hêv anyô te ba halêḡm anêḡ malak leḡ ba hêv lôkmala hadêḡ avômalô hatôm polom anôḡ. Ba intu Wakamik iyom hêv nôḡm anôḡ anêḡ malak leḡ hadêḡ mólô. Ma miḡ Mose hêv ami.”

³⁴ Êḡ ma thêlô enaḡ, “Anyô Bêḡ, wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ ma nêḡm polom êḡ êndêḡ yêlô.”

³⁵ *Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêḡm hadêḡ ya ma tem miḡ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêvhaviḡ ya ma tem miḡ esakmunih ek inum ḡaḡ ami. ³⁶ Ma doḡtom bôk yahanaḡ hadêḡ mólô yôv. Mólô lêk ôyê ya ma miḡ mólô ôêvhaviḡ ami. ³⁷⁻⁴⁰ *Lêk yahalêḡm anêḡ malak leḡ ek yasopa ôpatu ba hêv ya ba yahalêḡm anêḡ lahaviḡ. Ma miḡ yahalêḡm ek yasopa yada yenaḡ yalenḡhaviḡ ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduḡ ba êvhaviḡ ma tem neja lôkmala anôḡ atu ba nêḡmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. Ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik thêlô liḡ. Êntêk ma Wakamik anêḡ lahaviḡ. Ba intu miḡ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya te ami. Milôk. Pik lo leḡ anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik thêlô liḡ. Êntêk ma yani atu ba hêv ya ba yahalêḡm anêḡ lahaviḡ. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya ma tem nêlêḡm êndêḡ ya. Ma opalê atu ba halêḡm hadêḡ ya ma tem miḡ yandupunih yani ami.”

⁴¹ Avômalô Israêl elañô Yisu anêḡ abô êḡ “Ya ma nôḡm atu ba halôk anêḡ malak leḡ ba halêḡm.” Êḡ ma enaḡ abô munuḡmunuḡ ⁴² *nena, “Anyô êntêk ma Yisu, Josep anêḡ nakaduḡ! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanaḡ nena halôk anêḡ malak leḡ ba halêḡm?”

⁴³ Ma Yisu hanaḡ, “Mólô bônôḡ! ⁴⁴ *Wakamik hêv ya ba yahalêḡm ba ôpatu ba halom hadêḡ ya iyom intu tem enja lôklokwaḡ ek êlêḡm êndêḡ ya. Ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik avômalô takêḡ liḡ nimbiiyô esak loḡbô. ⁴⁵ Plopet te bôk hatô abô halôk kapy aêntêk, “‘Wapômbêḡ tem nêḡm auk êndêḡ avômalô sapêḡ.’ *Aisaia 54:13*

Avômalô takatu ba elañô Wakamik anêḡ abô ba ewa auk, thêlô tem nêlêḡm ek ya. ⁴⁶ *Anyô te miḡ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu ba hamô haviḡ Anyô Bêḡ ba halêḡm iyom intu hayê. ⁴⁷ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mólô. Anyô hêvhaviḡ ya ma lêk hawa lôkmala anôḡ atu ba êḡmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ yôv. ⁴⁸ *Ya ma polom lôkmala. ⁴⁹ Mólônim bumalô takatu ba eyaḡ mana hamô loḡ thiliv

* **6:29:** 1Jon 3:23 * **6:30-31:** Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sng 78:24; Mat 16:1; Jon 2:18 * **6:35:** Jon 4:14 * **6:37-40:** Jon 10:28-29; 17:12 * **6:42:** Mat 13:55 * **6:44:** Jon 6:65 * **6:46:** Jon 1:18 * **6:47:** Jon 3:15-16 * **6:48:** Jon 6:32,58

bôk ema yôv. ⁵⁰ Ma polom atu ba halêm anêḡ malak leḡ ba avômalô eyaḡ tem miḡ nema ami. ⁵¹ Yada intu polom lôkmala ba yahalêm anêḡ malak leḡ. Anyô te hayaḡ, êḡ ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Polom êḡ ma yenaḡ vathiap ek yanêm ek avômalô pik neja lôkmala.”

⁵² Ma avômalô Israeḡ elañô abô êḡ ma kapôlôḡiḡiḡ ḡḡḡḡ ba enaḡ nena, “Anyô êntêk hatôm nêḡ anêḡ vathiap êndêḡ alalô ba anḡaḡ aisêḡ?”

⁵³ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Môlô miḡ oaḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ vathiap lôk unum anêḡ thalaleḡ ami, ma tem miḡ noja lôkmala ami. ⁵⁴⁻⁵⁵ Yenaḡ vathiap ma nôḡ anôḡ biḡ ek nejaḡ, ma yenaḡ thalaleḡ ma nôḡ anôḡ biḡ ek ninum. Ba intu anyô hayaḡ yenaḡ vathiap lôk hanum yenaḡ thalaleḡ ma yani hawa lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik yani liḡ. ⁵⁶ Ôpatu ba hayaḡ yenaḡ vathiap lôk hanum yenaḡ thalaleḡ intu hamô haviḡ ya ma yahamô haviḡ yani. ⁵⁷ *Wakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya ba yahalêm ba intu yada yahamô lôkmala aêḡ iyom. Aêḡ ba ôpatu ba hayaḡ ya ma tem êmô lôkmala aêḡ iyom. ⁵⁸ Êntêk ma polom atu ba lêk halêm anêḡ malak leḡ. Sêbôk ma bumalô eyaḡ mana ba bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayaḡ polom êḡ, ma tem enja lôkmala anôḡ atu ba êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.” ⁵⁹ Yisu hamô unyak yeḡ anêḡ Kapaneam ma hadôḡ avômalô hathak auk takêḡ.

Yisu anêḡ ḡê ku doho êdô yani

⁶⁰ Avômalô takatu ba esopa Yisu elañô abô takêḡ ma bêḡ anôḡ êpôlik ba enaḡ, “Abô êntêk ma abôḡ ma opalê hatôm endañô?”

⁶¹ Yisu hayala nena thêlô enaḡ abô munuḡmunuḡ hathak abô atu. Êḡ ma hanaḡ, “Abô êntêk habuliḡ môlô e? ⁶² Ma môlô ôyê ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu havôhi daku loḡ sêbôk atu ba yani hamô, êḡ ma tem môlô lemimimbi aisêḡ? ⁶³ Lovak Matherḡ da hêv lôkmala hadêḡ avômalô. Ma avômalô pik miḡ êtôm ami. Abô takatu ba yahananaḡ hadêḡ môlô ma ida hamô lôkmala ba halêm anêḡ Lovak Matherḡ ba hêv lôkmala êḡ hadêḡ môlô. ⁶⁴⁻⁶⁵ *Ma doḡtom môlô doho miḡ ôêvhaviḡ ami. Ba intu bôk yahananaḡ hadêḡ môlô nena ôpatu ba Wakamik halom hadêḡ ya iyom intu tem enja lôklokwaḡ ek êlêḡ êndêḡ ya.”

Aêḡ ba môḡ anôḡ ma Yisu hadôḡ avômalô ba hayala ḡê takatu ba miḡ êvhaviḡ ami. Ma hayala ôpatu ba tem enaḡ yani bêḡ aêḡ iyom.

⁶⁶ Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ elañô abô êḡ ma êpôlik hathak yani ba miḡ esopa yani hathak loḡbô ami.

⁶⁷ Yisu hanaḡ hik ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu liḡ, “Ma môlô lemimhaviḡ unu imbiḡ e?”

⁶⁸ *Ma Saimon Pita hanaḡ viyaḡ, “Anyô Bêḡ, yêlô ana êndêḡ opalê am? Anêm abô iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁶⁹ Ma yêlô êvhaviḡ ba ayala katô nena o ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Matherḡ.”

⁷⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Bôk yahatak môlô laumiḡ ba lahavuju ek numbitak yenaḡ ḡê ku. Ma doḡtom môlônim anyô te ma ḡgôk.” ⁷¹ Yani hanaḡ hathak judas, Saimon Iskaliot anêḡ nakaduḡ. Yani ma ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te ma doḡtom wak te am ka tem yani enaḡ Yisu bêḡ.

* 6:57: 1Jon 3:24 * 6:64-65: Jon 6:44; 13:11 * 6:68: Mat 16:16

7

Yisu hayê waktavônê bêñ halôk Jerusalem

¹*Vêm ma Israel iniñ nê bêñbêñ idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi havenê Galili lôbôlôbô iyom. ²*Ma avômalo Israel iniñ waktavônê te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkñaun. ³Êñ ma Yisu anêñ iviyañ ibi yani liliñ ba enañ, “Waktavônê Elav Unyak Alôkñaun lêk hayô ba otak loñ êntêk ma nu Judia ek anêm avômalo takatu ba esopa o tem nêgê lavônêñ takatu ba hothak hudum. ⁴Lemhaviñ avômalo sapêñ neyala o, êñ ma miñ umbuj o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yaiñ ek avômalo sapêñ neyala o!” ⁵*Yisu anêñ iviyañ miñ êvhaviñ yani ami ba intu enañ aêñ.

⁶Ma Yisu hanañ viyañ, “Yenañ waktavônê yana Jerusalem ma mi denañ. Ma môlô ma wak sapêñ ma mavi. ⁷Avômalo pik miñ hatôm nêpôlik ek môlô ami. Ma yahik avômalo pik iniñ kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸Môlô nu ôñgô waktavônê atu. Ma yenañ waktavônê yana Jerusalem miñ lêk hayô ami denañ ba intu tem miñ yana daku ami.” ⁹Êñ ma hamô Galili.

¹⁰Aêñ ba anêñ iviyañ êmôn ba i ek nêgê waktavônê êñ. Ma yani havenê i yam ma donjom miñ hik i thô ami. ¹¹Ma Israel iniñ nê bêñbêñ takatu ba êyê waktavônê êmô Jerusalem êbôlêm Yisu ba enañ, “Anyô êntêk hamô êsê?”

¹²Ma avômalo nômbêñ êñ enañ abô thikuthik bêñ anôn hadêñ i hathak yani. Vi enañ, “Yani anyô mavi anôn.” Ma vi enañ, “Mi. Yani hasau avômalo.” ¹³Ma avômalo êkô ek iniñ nê bêñbêñ ba intu miñ iniñ piklêvônê ek nenañ iniñ auk bêñ ami.

¹⁴Waktavônê Elav Unyak Alôkñaun anêñ wak te malêvônê hayô. Ma Yisu hi unyak mathenê anêñ piklêvônê ba hêv auk hadêñ avômalo. ¹⁵*Israel iniñ nê bêñbêñ elañô Yisu anêñ abô êñ ma esonê kambom ba enañ, “Aisê ka ôpêntêk hawa auk hathak alalôaniñ abô balabun? Kêdônwaga te miñ hadônê yani ami.”

¹⁶*Ma Yisu hanañ viyañ, “Auk atu ba yahêv hadêñ môlô halêm anêñ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yenañ auk ami. ¹⁷Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ, yani tem eyala nena yenañ auk êñ halêm anêñ Wapômbêñ mena halêm anêñ yada yenañ auk iyom. ¹⁸*Ôpatu ba habam yanida hadum aêñ ek enja athêñ lôkmañgîñ. Ma donjom ôpatu ba hadum ku ek avômalo nebam anyô atu ba hêv yani ba halêm, ôpêñ ma hanañ abô avanônê. Ma miñ hasau avômalo ami. ¹⁹*Mose bôk hêv abô balabun hadêñ môlô yôv. Ma donjom môlônim anyô te miñ hasopa abô balabun takêñ ami! Ma môlô udum ek uñgwik ya vônô eka?”

²⁰*Ma avômalo enañ viyañ, “Ngôk hamô haviñ o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”

²¹Ma Yisu hanañ, “Bôk yahadum ku te hadêñ Sabat nena yahadum anyô havuviñ atu mavi. Êñ ma hadum ba môlô osonê kambom! ²²*Odanô! Môlô osonê nena Mose hêv abô balabun nengothe anyô kupik hadêñ môlô. Ma donjom mi. Bumalo da êv. Ba intu ku êñ habitak hadêñ Sabat ma môlô othak osopa aêñ iyom. ²³*Abô balabun nengothe kupik ma bêñ ek abô balabun Sabat. Ba intu môlô ongothe okna kupik hadêñ Sabat ek môlô miñ numbuliñ

* 7:1: Jon 5:18 * 7:2: Wkp 23:34 * 7:5: Ap 1:14 * 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47 * 7:16: Jon 12:49; 14:10 * 7:18: Jon 8:50 * 7:19: Ap 7:53; Lom 2:21-24 * 7:20: Jon 8:48; 10:20

* 7:22: Stt 17:9-13; Wkp 12:3 * 7:23: Jon 5:8-10,16

Mose anêḡ abô balabuḡ atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bêḡ ek neḡgothe kupik! Aêḡ ba yahatôm yandum anyô te liḡkupik lôkthô mavi êndêḡ Sabat. Ma môlô lemimmaniḡ eka? ²⁴ Noja auk thêthônḡ esak ku lo loḡ vêmam. Ma miḡ ôḡḡ ijom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

²⁵ Êḡ ma avômalô Jelusalem doho enaḡ, “Ôpêntêk intu ba nê bêḡbêḡ idum ek nijik vônô, e? ²⁶ Ôḡḡô, yani hanaḡ abô hamiḡ piklêvônḡ ma nê bêḡbêḡ êyê ijom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpêḡ ma Mesia la. ²⁷ *Ma doḡtom ôpêntêk ma ayala anêḡ malak ôdôḡ. Ma Mesia atu halêm ma tem miḡ nayala anêḡ malak ôdôḡ ami.”

²⁸ *Yisu hamiḡ unyak mathenḡ anêḡ piklêvônḡ ma hanaḡ thêlôninḡ abô. Êḡ ma halam, “Môlô oyala ya lôk yenaḡ malak ôdôḡ e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapômbêḡ anôḡ atu ba môlô ôthônḡ yani paliḡ ba miḡ yahalêm hatôm yadanaḡ auk ami. ²⁹ Yahalêm anêḡ yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

³⁰ *Thêlô elañô abô êḡ ba idum ek nebalonḡ yani ma doḡtom anêḡ waklavônḡ miḡ hayô ami denaḡ. Ba intu miḡ hatôm anyôla embalonḡ yani ami. ³¹ Avômalô nômbêḡ atu ba êmô ma êyê. Bêḡ anôḡ ma êvhavinḡ yani ba enaḡ thikuthik, “Anyôla tem miḡ emberḡ yam ba indum lavônḡinḡ bêḡ anôḡ êmôḡ ek ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.” ³² Nê Palisi elañô thêlôninḡ abô. Êḡ ma thêlô lôk nê bêḡbêḡ êbôk da êv thêlôninḡ sôp bidoḡ ba i ek nebalonḡ Yisu.

³³ Ma Yisu hanaḡ, “Sawa bidoḡ ma tem yamô imbinḡ môlô vêm ma tem yambôna êndêḡ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁴ *Ma môlô tem nômbôlêm ya, ma doḡtom tem miḡ hatôm nôpôm ya ami lôk miḡ hatôm unu loḡ atu ba yahamô ami.”

³⁵ Ma Isael ininḡ nê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ thêlôda, “Tem ni êsê ba miḡ hatôm alalô napôm ami? Yani ni loḡ atu ba alalôaninḡ avômalô sêbôk ba ilupuninḡ i ba lêk êmô havinḡ nê daluk ek êndôḡ thêlô e? ³⁶ Yani anêḡ auk aisê ba intu hanaḡ aêḡ, ‘Tem môlô nômbôlêm ya, ma doḡtom tem miḡ hatôm nôpôm ya ami lôk miḡ hatôm unu loḡ atu ba yahamô ami.’”

Yisu ma ḡaḡ lôkmala

³⁷ *Waklavônḡ bêḡ êḡ anêḡ daḡ ma bêḡ ek wak vi. Ma Yisu haviyô hamiḡ unyak mathenḡ kapô ma halam, “Anyô te hathakmuninḡ ek inum ḡaḡ ma êlêm êndêḡ ya. ³⁸ *Abô te hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ba hanaḡ, ‘ḡaḡ atu ba hêv lôkmala tem endanḡvinḡ êndôk avômalô takatu ba êvhavinḡ ya ininḡ kapôlônḡinḡ ba endanḡ endeba ni.’” ³⁹ *Yisu hanaḡ abô êḡ hathak Lovak Mathenḡ atu ba tem nêḡ êndêḡ avômalô takatu ba êvhavinḡ. Yani miḡ hama ba haviyô ami denaḡ ba intu Lovak Mathenḡ miḡ halêm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdôḡ ju

⁴⁰ *Avômalô doho elañô Yisu anêḡ abô êḡ ma enaḡ, “Avanônḡ binḡ! Alalô ayabinḡ plopet te! Ôpêḡ êntêk êḡ!”

⁴¹⁻⁴² *Ma vi enaḡ, “Yani ma Mesia!”

* **7:27:** Jon 7:41; 9:29 * **7:28:** Mat 11:27; Jon 8:55 * **7:30:** Jon 7:44 * **7:34:** Jon 8:21; 13:36 * **7:37:** Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14 * **7:38:** Ais 58:11 * **7:39:** Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4
* **7:40:** Lo 18:15; Jon 6:14 * **7:41-42:** Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2

Ma vi enañ, “Mi. Wapômbêñ anêñ kapy a hanañ, ‘Mesia ma tem imbitak anêñ Devit anêñ thalalen anêñ malak Betlehem.’ Ma donptom yani ma anyô Galili te.” ⁴³ Aêñ ba avômalô evak i vose hi ôdôn ju. ⁴⁴ Anyô doho lenjñ havin nebalon yani, ma donptom minj evalon ami.

Israel ininj nê bêtjêñ minj êvhavinj Yisu ami

⁴⁵ Êñ ma nê bêtjêñ ininj sôp bidonj êvôi ek nê bêtjêñ êbôk da lôk nê Palisi. Ma thêlô enañ, “Aisê ba môlô minj ovalonj yani ba owa ba ôlêm ami?”

⁴⁶ *Ma sôp bidonj takêñ enañ, “Anyô êñ hanañ abô atu ba minj anyô la bôk hanañ ami.”

⁴⁷ Ma Palisi ethañ thêlô ba enañ, “Ôpêñ bôk hasau avômalô bêtj anônj. Ma lêk hasau môlô havinj e? ⁴⁸ *Ma alalôaniñ nê bêtjêñ lôk Palisi takêntêk ininj anyô te hêvhavinj yani e? ⁴⁹ Ma mi! Avômalô alonanj takêñ êthônj Mose anêñ abô balabunj paliñ. Ba intu Wapômbêñ tem injiki vônô!”

⁵⁰ *Nikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadêñ Yisu halanô abô takêñ ma hanañ hadêñ thêlô, ⁵¹ “Alalôaniñ abô balabunj hanañ nena nijik anyô te vônô oyanj e? Mi. Nadanô anêñ abô ba nayala nôm takatu ba hadum vêmam.”

⁵² *Ma thêlô enañ viyanj, “O Galili hatôm ôpêñ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy katô ma tem oyala nena plopet te tem minj êlêm anêñ Galili ami.”

[Avi sek]*

⁵³ Yôv ma avômalô i ininj unyak.

8

¹ Ma Yisu hi Dum Oliv. ² Haviyô hayañ wak hapup ma Yisu havôhi unyak mathen anêñ piklêvônj. Ma avômalô êlêm êdêñ yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadêñ thêlô. ³ Nê Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabunj êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô haminj nê bêtjêñ malenjinj. ⁴ Ma enañ hik Yisu linj, “Kêdônwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk havinj anyô lôk avi te. ⁵ *Ma Mose anêñ abô balabunj hanañ nena avi anêñ aêñ ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?” ⁶ Ininj auk êñ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenanj yani bêtj.

Ma donptom Yisu hakôm ba hato abô hêk pik hathak banjwasinj. ⁷ *Ma enañ hik linj mathalalenj aleba yani haviyô haminj ma hanañ hadêñ thêlô, “Môlô te hayala nena minj hadum kambom te ami êñ ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmônj.” ⁸ Êñ ma hakôm ba hato abô hêk pik hathak lonjô.

⁹ Thêlô elanjô abô êñ ma thêlô tomtom etak lonj êñ ba i. Nê ininj sondabêñ bêtj anônj êmônj ba i. Ma anyô vi evenj yam aleba Yisu lo avi êñ iyom êmô. ¹⁰ Ma Yisu haviyô haminj ma hanañ hadêñ yani, “Livônj, nê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?”

¹¹ *Ma avi êñ hanañ, “Anyô Bêtj, anyô mi.”

Êñ ma Yisu hanañ, “Ya minj yahadum abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêm kambom êñ!”]

Yisu ma pik anêñ deda

* **7:46:** Mak 1:22 * **7:48:** Jon 12:42 * **7:50:** Jon 3:1-2 * **7:52:** Jon 7:41-42 * **7:52:** Nê lôkawk vi lenjñhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da minj hato ami, ma anyôla hato havenj yam. * **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22-24 * **8:7:** Lo 17:7 * **8:11:** Jon 5:14

12 *Yisu hanaŋ abô hadêŋ avômalô hathak loŋbô nena, “Ya ma hatôm avômalô pik iniŋ deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja deda atu ba nêŋ lôkmala anôŋ ma tem miŋ embenŋ loŋ momaŋiniŋ ami. Milôk.”

13 Ma Palisi enaŋ, “Oda hovatho anêŋ abô loŋ ba abô êŋ ma miŋ abô avanôŋ ami.”

14 *Ma hanaŋ viyaŋ, “Avanôŋ, lêk yahavatho yenaŋ abô loŋ. Ma yahayala loŋ atu ba yahamô ba yahalêŋ lôk loŋ atu ba tem yana. Ba intu yenaŋ abô ma avanôŋ. Ma doŋtom môlô ôthôŋ loŋ atu ba yahamô ba yahalêŋ lôk loŋ atu ba tem yana paliŋ. 15 *Môlô othak osopa avômalô pik iniŋ auk ba udum abô aêntêk, ‘anyô êntêk ma mavi’ mena ‘avi êntêk ma kambom’. Ma doŋtom yada miŋ aêŋ ami. 16 *Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêŋ, yai adum ku êŋ haviŋ i. Ma miŋ yahadum abô hathak yada yenaŋ auk ami ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô, ma yenaŋ abô ma avanôŋ iyom. 17 *Môlôda unim abô balabuŋ hanaŋ aêntêk, ‘Anyô lokwanju idum abô ba enaŋ abô te iyom êŋ ma abô avanôŋ.’ 18 *Ma yada yahavatho yenaŋ abô loŋ. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêŋ intu havatho yenaŋ abô loŋ haviŋ.”

19 Êŋ ma nê Palisi enaŋ hik yani liŋ, “Lemambô hamô êsê?”

Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Môlô oyala ya, êŋ ma tem noyala Wakamik imbiŋ. Ma doŋtom môlô ôthôŋ ya ba intu ôthôŋ Wakamik haviŋ.” 20 *Yisu hanaŋ abô takêŋ lôk hadôŋ avômalô hamô unyak mathenŋ anêŋ piklêvôŋ hamô habobo loŋ êv da halôk. Ma anêŋ waklavôŋ miŋ lêk hayô ami denaŋ ba intu miŋ evalonŋ yani ami.

Yisu anêŋ malak ôdôŋ

21 *Yisu hanaŋ hathak loŋbô. “Tem yana. Ma môlô tem nômbôlêŋ ya ba unim kambom atu ôthôŋ ya paliŋ tem injik môlô vônô ba miŋ hatôm unu loŋ atu ba yaha ami.”

22 Israel iniŋ nê bêŋbêŋ elanô abô êŋ ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Aisé ka yani hanaŋ, ‘Môlô miŋ hatôm unu loŋ atu ba yaha ami?’ Yakô yanida injik i vônô la?”

23 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlônim loŋ ma pik êntêk. Ma yenaŋ loŋ ma malak leŋ. Môlô ma avômalô pik ma doŋtom ya ma miŋ anyô pik êntêk ami. 24 Ma miŋ môlô ôêvhaviŋ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êŋ ma tem noma. Ba intu bôk yahananŋ hadêŋ môlô yôv nena môlô othak udum kambom lomaloma ba tem noma.”

25 Thêlô enaŋ hik yani liŋ, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanaŋ, “Sêbôk ba môŋ anôŋ ma yahananŋ hadêŋ môlô. 26 Yahatôm yanaŋ môlônim kambom lomaloma bêŋ. Ma doŋtom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêŋ, yani ma avanôŋ. Ba yahalanô anêŋ abô ba yahananŋ hadêŋ avômalô pik.”

27 Thêlô êthôŋ Yisu anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak Lambô. 28 *Aêŋ ba yani hanaŋ hadêŋ thêlô, “Wak te am ka tem môlô nôsôkwêŋ ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu. Êŋ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahananŋ abô takatu ba Wakamik hik thô hadêŋ ya ma miŋ yahadum nômlate hatôm yada yenaŋ

* 8:12: Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46 * 8:14: Jon 5:31-32; 7:28 * 8:15: Jon 12:47 * 8:16: Jon 5:30; 8:29 * 8:17: Lo 19:15 * 8:18: 1Jon 5:9 * 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34; 13:33 * 8:23: Jon 3:31 * 8:28: Jon 3:14

auk ami. ²⁹ Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu hamô haviñ ya. Yahadum nômkama hatôm anêñ lahavinñ. Aêñ ba miñ hatak ya ba yahamô daluk ami.”
³⁰ Avômalô bêñ anôñ elañô Yisu anêñ abô êñ ba êvhavinñ.

Avômena ethak idum hatôm lami

³¹ Yisu hanañ hadêñ avômalô Israeël takatu ba êvhavinñ yani nena, “Môlô ovalonñ yenañ abô lonñ lôkkokwanñ, êñ ma môlô ma yenañ nê ku anôñ. ³² Ma tem noyala nôm avanôñ. Ma nôm avanôñ êñ tem epole yak atu ba havuvi môlô lonñ vê.”

³³ *Ma thêlô enañ viyanñ, “Aisé! Yêlô ma Ablaham anêñ limi ba anyôla ma miñ yêlôaniñ alañ ami. Ma honañ aêñ eka?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ viyanñ, “Yanañ avanôñ binñ êndêñ môlô nena nê takatu ba ethak idum kambom, êñ ma hatôm yak havalonñ i lonñ ba intu kambom habitak thêlôniñ alañ. ³⁵ Ma nê takatu ba ewa hêk lonñ buyañ ma iniñ alañ hamô. Ba intu nê êñ ma miñ unyak alañ anêñ thalalen te ami. Nakaduñ iyom intu unyak alañ anêñ avômalô wak nômbêñ intu sapêñ. ³⁶ Aêñ ba ya Nakaduñ yahapole môlônim yak vê, ma yak êñ tem miñ embalonñ môlô lonñ esak lonñbô ami. ³⁷ Yahayala nena môlô ma Ablaham anêñ limi, ma donjom yenañ abô ma miñ hamô môlônim kapôlômim ami. Ba intu udum ek ungwik ya vônô. ³⁸ Yahathak yahanañ abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadêñ ya. Ma môlô othak udum hatôm atu ba olanô hêk lemimambô.”

³⁹ *Thêlô enañ viyanñ, “Ablaham ma yêlôaniñ wakamik.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ma Ablaham anêñ limi, êñ ma tem nosopa anêñ bôk lo lonñ. ⁴⁰ Odañô! Wapômbêñ hanañ abô avanôñ hadêñ ya ba yahanañ abô êñ hadêñ môlô. Ma lêk môlô udum ek ungwik ya vônô! Ablaham miñ hadum aêñ ami. Ma môlô aisê? ⁴¹ *Môlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enañ, “Yêlô miñ avômena lonñ sawa ami. Wapômbêñ da intu yêlôaniñ wakamik. Ma o?”

⁴² Ma Yisu hanañ, “Yahalêm anêñ Wapômbêñ ba êntêk yahamô. Yani hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yahalêm hathak yenañ auk ami. Ba intu Wapômbêñ môlônim Lemambô, êñ ma tem môlô lemimimbinñ ya aêñ iyom. ⁴³ Môlô ôdô yenañ abô. Ba intu môlô ôthôñ yenañ abô denañ. ⁴⁴ *Sêbôk ba môtñ anôñ ma Sadan anyô hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum aêñ havenñ denañ. Nôm avanôñ te miñ hamô haviñ yani ami. Ba intu hadô nôm avanôñ sapêñ. Yani ma anyô abôyanñ lôk abôyanñ anêñ alañ. Aêñ ba abôyanñ ma anêñ abô anôñ ba intu hanañ abôyanñ iyom. Ma môlônim lemambô ma Sadan êñ ba anêñ nali ma môlô ba intu osopa anêñ lahavinñ. ⁴⁵ Ma ya anyô lonñ buyañ ba yahanañ abô avanôñ. Ba intu môlô miñ ôêvhavinñ ya ami. ⁴⁶ *Môlô te hatôm injik yenañ kambom thô e? Yakô yenañ abô ma avanôñ ma aisê ba miñ môlô ôêvhavinñ ya ami? ⁴⁷ *Wapômbêñ anêñ nali ma ethak elañô anêñ abô. Môlô ma miñ Wapômbêñ anêñ nali ami. Ba intu miñ olanô anêñ abô ami.”

Yisu hanañ abô hathak yanida

⁴⁸ *Avômalô Israeël enañ Yisu anêñ abô viyanñ, “Avanôñ! O anyô Samalia te ba ngôk hamô haviñ o!”

* 8:33: Mat 3:9 * 8:34: Lom 6:16,20 * 8:39: Mat 3:9 * 8:41: Ais 63:16 * 8:44: 1Jon 3:8
 * 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22 * 8:47: 1Jon 4:6 * 8:48: Mak 3:21-22

49 Ma Yisu hanaŋ, “Ngôk miŋ hamô haviŋ ya ami. Yahalovak Wakamik vibinŋ. Ma mólô miŋ olovak ya vibinŋ ami. 50 Miŋ yada yahadum ek avômalô nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma tem endanô avômalô iniŋ abô. 51 *Yanaŋ avanôŋ binŋ êndêŋ mólô. Ôpatu ba hasopa yenaŋ abô ma tem miŋ ema ami. Mi anôŋ.”

52 Avômalô Israel enaŋ, “Yêlô lêk ayala nena ngôk hamô haviŋ o. Ablaham lôk plopet sapêŋ bôk ema yôv. Ma donjom oda honaŋ, ‘Ôpatu ba hasopa yenaŋ abô ma tem miŋ ema ami.’ 53 O bêŋ ek yêlôaniŋ bumalô Ablaham, e? Yani bôk hama yôv! Ma plopet sapêŋ bôk ema haviŋ. Ma hosorŋ nena o anyô bêŋ e?”

54 Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Yahabam yada, êŋ ma nôm oyaŋ. Wakamik atu ba mólô olam nena unim Wapômbêŋ, yani êŋ intu habam ya. 55 Ma donjom mólô miŋ oyala yani ami ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba yahananŋ nena yahathôŋ yani paliŋ, êŋ ma tem yambitak anyô abôyaŋ êtôm mólô. Aêŋ ba yahayala yani ba intu yahasopa anêŋ abô. 56 Mólônim bumalô Ablaham bôk hayala nena tem yalêm ba lamavi anôŋ. Ma hayê yenaŋ waklavôŋ êŋ ma hadum yani lamavi anêŋ dôêŋ.”

57 Avômalô Israel enaŋ hadêŋ Yisu, “Anêm sondabêŋ miŋ hatôm 50 ami denaŋ ma honaŋ nena bôk hâyê Ablaham. Hosau!”

58 *Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ binŋ êndêŋ mólô. Ablaham miŋ habitak ami denaŋ, ma yada bôk yahamô yôv.” 59 Thêlô elanô abô êŋ ma ewa valu ek nijik yani esak. Ma donjom Yisu hêv i vê menaŋna hêk unyak matherŋ anêŋ piklêvôŋ ba hi.

9

Anyô madaluk pusip

1 Yisu havenŋ ba hi ma hayê anyô mapusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma mapusip. 2 *Ma anêŋ nê ku enaŋ hik yani liŋ, “Kêdôŋwaga, opalê intu hadum kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpêŋ da anêŋ kambom mena lambô lo talêbô iniŋ e?”

3 *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ hadum ku êŋ hathak ôpêŋ ek avômalô pik nêgê. Ma miŋ ôpêŋ mena lambô lo talêbô iniŋ kambom ami. Mi. 4 Deda hêk denaŋ ba alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêŋ ku. Bôlôvôŋ tem êyô ba miŋ hatôm anyô nindum ku ami. 5 *Yahamô pik ma ya ma avômalô pik iniŋ deda.”

6 *Êŋ ma yani hasôwapôk hathak pik ma hayelanŋ aleba habitak malim. Ma hawa ba hatak hathak anyô mapusip êŋ madaluk. 7 Ma hanaŋ hadêŋ yani, “Nu usik o êndôk kasuk Siloam.” (Athêŋ Siloam êŋ anêŋ ôdôŋ nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêŋ hi hathik i. Ma hale halêm hathak lonjô ma lêk hayê tak mavi.

8 Yanida anêŋ avômalô lôk avômalô takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêŋ ma enaŋ, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?” 9 Ma doho enaŋ, “Ôpêŋ intu.”

Ma vi enaŋ, “Mi, anyô yaŋ ba hatôm ôpêŋ.”

Ma donjom ôpêŋda hanaŋ, “Ya êŋ êntêk.”

10 Ma thêlô enaŋ hik yani liŋ, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

* 8:51: Jon 5:24 * 8:58: Jon 1:1 * 9:2: Ese 18:20; Luk 13:2,4 * 9:3: Jon 11:4 * 9:5: Mat 5:14; Jon 8:12 * 9:6: Mak 8:23

11 Ma hanan, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelan pik havin wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamalen. Yôv ma hanan nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êñ ma yaha yahathik ma yamalen hakyav.”

12 Ma thêlô enan hik yani lij, “Ôpêñ hamô êsê?”
Ma yani hanan, “Yahathôn palin.”

Palisi enan abô hadêñ anyô madaluk hakyav

13 Êñ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi. 14 Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êñ. 15 Aêñ ba Palisi enan hik yani lij hatôm atu ba avômâlô enan hik yani lij, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanan, “Ôpêñ hatak pik malim hathak yamalen ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

16 Ma Palisi doho enan, “Anyô êñ min halêm anêñ Wapômbêñ ami ek malê nena habulij Sabat.”

Ma doñtom vi enan, “Anyô kambom hatôm indum lavônjin anêñ aêñ e?” Ma thêlô evak i vose hi ôdôn ju.

17 *Yôv ma thêlô enan hik anyô madaluk pusip êñ lij hathak loñbô, “Yani hadum anêñ malem ba hakyav. Ma honan aisê hathak yani?”

Ma ôpêñ hanan, “Yani ma plopet te.”

18 Ma Israel inij nê bêñbêñ min êvhavin nena sêbôk ma yani mapusip ma doñtom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. 19 Ma enan hik thai lij, “Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

20 Ma talêbô lo lambô enan, “Avanôn! Ôpêntêk ma yaianin okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. 21 Ma doñtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êñ ma yai athôn palin. Yani bôk anyô muk yôv ba nonan injik yanida lij.” 22 Israel inij nê bêñbêñ bôk enan nena anyôla hanan nena Yisu ma Mesia, êñ ma tem nêñêm ôpêñ vê. Aêñ ba intu thai êkô 23 ba enan, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonan injik yanida lij.”

24 Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak loñbô ma enan, “Ondam Wapômbêñ anêñ athêñ ma onan abô avanôn! Ôpêñ ma anyô kambom! Aêñ e?”

25 Ma yani hanan, “Injo! Ôpêñ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamalen pusip ma lêk yamalen hakyav!”

26 Ma enan hik yani lij, “Yani hadum malê hadêñ o ba malem hakyav?”

27 Ma yani hanan, “Lêk yahanan yôv hadêñ môlô, ma môlô lemimôndôn kôtôn. Môlô udum ek nodanô esak loñbô ek numbitak anêñ nê ku e?”

28 Êñ ma Palisi enan abôma lôk ethan yani nena, “Oda intu hosopa ôpêñ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! 29 Alalô ayala nena Wapômbêñ bôk hanan abô hadêñ Mose. Ma doñtom ôpêñ anêñ loñ ma yêlô athôn palin.”

30 Ma ôpêñ hanan, “Aêñ e? Môlô ôthôn ôpêñ anêñ loñ, e? Odanô! Yani hadum yamalen mavi. 31 *Wapômbêñ hathak halanô nê idum kambom inij abô e? Mi. Halanô nê thêthôn atu ba esopa anêñ abô iyom. 32 Sêbôk aleba lêk ma min ayê anyô te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami. 33 Wapômbêñ min hêv ôpêñ ba halêm ami, êñ ma min hatôm indum nômlate ami.”

34 *Palisi elañô aêḡ ba enañ, “Waklavôḡ lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndôḡ yêlô? Dô!” Êḡ ma ilupunij ôpêḡ.

Palisi ma hatôm ḡe malenij pusip

35 Yisu halaḡô nena ilupunij ôpêḡ ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanaḡ, “Hôêvhavij Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu e?”

36 Ma yani hanaḡ, “Anyô bêḡ, anyô êḡ ma opalê? Onañ êndêḡ ya ek yanêmimeḡ yani.”

37 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Bôk hôyê yani yôv. Ondaḡô! Yani êḡ êntêk ba hanaḡ abô havij o.”

38 Ma ôpêḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, yahêvhavij.” Êḡ ma yani halek vadôḡ lêlô hadêḡ Yisu.

39 Ma Yisu hanaḡ, “Yahalêm pik ek yanaḡ avômalô inij kambom bêḡ ek ḡe malenij pusip tem nêḡê tak ma ḡe êyê tak tem malenij pusip.”

40 *Ma Palisi doho êmô ba elañô abô êḡ. Ma enañ hik yani lij, “Aisê! Yêlô ma ḡe malenij pusip havij e?”

41 Ma Yisu hanaḡ, “Malenij pusip, êḡ ma kambom mi. Ma donḡtom môlô oḡhak onañ, ‘Yêlô athak ayê tak.’ Ba intu môlônim kambom havalonj môlô lonj denañ.”

10

Yisu ma boksipsip inij alañ

1 Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miḡ habitak hayô kola abôlêk ek enja bôksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom. 2 Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlêk ba hi, intu boksipsip inij alañ. 3 Anyô hayabiḡ kola halate abôlêk vê ek boksipsip alañ enja anêḡ bok. Halam tomtom inij athêḡ ma elañô ba halom i hi yaiḡ. 4 Yani hawa anêḡ boksipsip sapêḡ ele yaiḡ yôv ma hamôḡ ma boksipsip evenj yam. Boksipsip eyala alaḡsi leḡselo ba intu esopa i. 5 Ma anyô yaḡ ma êḡhônḡ ôpêḡ laselo paliḡ ba intu êsôv ma miḡ ethak esopa ami.” 6 Yisu havuḡ abô ba miḡ eyala anêḡ ôdôḡ ami.

7 Aêḡ ba Yisu hanaḡ hathak lonḡbô nena, “Avanôḡ! Yanaḡ êndêḡ môlô nena yada ma hatôm kola abôlêk ek boksipsip nêyô kola kapô. 8 *Avômalô sapêḡ atu ba êmôḡ ek ya ma ḡe vani lôk ḡe kambom. Ma donḡtom boksipsip miḡ elañô thêlô leḡḡselo ami. 9 Yada ma kola abôlêk. Anyô te halêm hadêḡ ya ba hayô kola kapô ma Wapômbêḡ tem nêm yani bulubiḡ. Ôpêḡ tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôḡ mavi ek enjaḡ. 10 Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbuliḡ i. Ma donḡtom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlôḡḡ inij.

11 * “Ya ma boksipsip inij alañ mavi ba yahatak yenaḡ lôkmala ek nêm boksipsip sa. 12 *Alañ anêḡ ḡe ku ma miḡ boksipsip inij alañ ami. Ba êyê avuḡ yatap te halêm ma tem netak boksipsip nêḡmô ma nêsôv ba ini. Ma avuḡ yatap tem indupunij i ba nêsôv mayaliv. 13 Alañ anêḡ ḡe ku ma leḡḡḡhaviḡ vuli iyom ma miḡ leḡḡḡhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsôv ba i.

* 9:34: Sng 51:5 * 9:40: Mat 15:14 * 10:8: Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * 10:11: Sng 23:1; ALK 7:17 * 10:12: Ap 20:29

14 “Yada iyom intu boksipsip iniñ alañ mavi. Yahayala yenañ boksipsip ma thêlô eyala ya ¹⁵ *hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenañ lôkmala ek nê m boksipsip sa. ¹⁶ *Yenañ boksipsip doho miñ êmô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedanjo yalenjelo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbital ôdôñ donjom lôk alañ donjom iyom. ¹⁷ *Wakamik lahaviñ ya ba intu yalenjhaviñ yani ek yatak yenañ lôkmala ma tem yanja esak loñbô. ¹⁸ Anyôla miñ hatôm nê m yenañ lôkmala vê ami. Mi. Yada yenañ yalenjhaviñ ek yatak yenañ lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak loñbô. Wakamik hanañ ek yandum aêñ.”

¹⁹ Avômalô Israe elañ abô êñ ma evak i vose hi ôdôñ ju hathak loñbô. ²⁰ Ma bêñ anôñ enañ nena, “Ngôk kambom hamô haviñ yani ba anêñ auk molo. Aisê ka môlô olanjo anêñ abô?”

²¹ Ma donjom vi enañ, “Mi! Anyô lôk ngôk te miñ hatôm enañ abô takêñ ami. Ma ngôk kambom miñ hatôm indum maleñ pusip mavi ami. Mi.”

Nê Israe l miñ êvhaviñ ami

²² Waklavôñ Êv Mek Ek Unyak Matherñ hayô ba avômalô Israe l i Jelusalem ek nêgê.*

Lêk ma beleñ simbak ²³ ba Yisu haveñ unyak matherñ anêñ kapo dan te ba elam nena Solomon Anêñ Kapo Dan. ²⁴ Ma avômalô Israe l ekalabu yani siñ ma enañ, “Huvuñ abô ba angê ka tem onañ nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êñ ma onañ bêñ.”

²⁵ Ma Yisu hanañ viyan nena, “Bôk yahanañ yôv hadêñ môlô lôk lavôññ takatu ba yahadum hathak Wakamik anêñ athêñ hik ya thô hadêñ môlô. Ma miñ ôêvhaviñ ya ami. ²⁶ Ek malê nena môlô ma miñ yenañ boksipsip ami ba intu miñ ôêvhaviñ ya ami. ²⁷ Yenañ boksipsip ma ethak elañjo yalenjelo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya. ²⁸ *Yahêv lôkmala atu ba tem nê m ô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ hadêñ yenañ avômalô ek miñ nema ami lôk miñ hatôm anyôla enja i vê ênjêk yabaheñ ami. ²⁹ Wakamik hêv i hadêñ ya, ma yani ma bêñ ek nômkama sapêñ ba miñ hatôm anyôla nê m thêlô vê ênjêk Wakamik bañ ami. ³⁰ Yai lôk Wakamik ma donjom iyom.”

³¹ Avômalô Israe l ewa valu hathak loñbô ba idum ek nijik Yisu vônô. ³² Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô bôk ôyê lavôññ mavi bêñ anôñ atu ba yahadum yôv. Ku êñ ma Wakamik hêv hadêñ ya. Ma lavôñññ alisê intu yenañ kambom ba udum ek ungwik ya esak valu?”

³³ *Ma thêlô enañ viyan, “Yêlô adum ek nanjik o esak valu ek malê nena honañ abôma hathak Wapômbêñ nena oda ma Wapômbêñ. Ma donjom o ma anyô pik iyom. Ma miñ yêlô leññhabi lavôñññ la ami. Mi.”

³⁴ Ma Yisu hanañ, “Môlô da unim abô balabuñ te hanañ nena, ‘Wapômbêñ da halam môlô nena wapômbêñ.’ *Kapya Yen 82:6*

³⁵ “Odanjo! Abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy ma avanjoñ ba bôk hêv hadêñ avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêñ’. ³⁶ Ma hatak ya hatôm anêñ anyô ek yalê m pik êntêk ba intu ya ma wapômbêñ hatôm môlô. Ma donjom ya ma nakaduñ ba intu ya ma bêñ ek môlô. Aêñ ba yahanañ nena, ‘Ya

* **10:15:** Mat 11:27; 1Jon 3:16 * **10:16:** Ais 56:8; Ese 34:23 * **10:17:** Plp 2:8-9 * **10:22:** Sêbôk ba avômalô loñ buyañ ibulin unyak matherñ ma avômalô Israe l ik vovak. Vê m ma êv mek ek unyak matherñ hathak loñbô. Ba intu avômalô Israe l leññhabi waklavôññ êñ. * **10:28:** Jon 3:16; 6:39 * **10:33:** Wkp 24:16

ma Wapômbêḡ Nakaduḡ ma yahanaj abôma hathak Wapômbêḡ aisê ba intu onaj ya bêḡ? ³⁷ Yahadum ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêmimbiḡ ya. ³⁸ *Ma ôdô nônêmimbiḡ ya, êḡ ma nônêmimbiḡ lavôḡḡḡ iyom. Nônêmimbiḡ yenaḡ ku takatu ek êndôḡ mîlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” ³⁹ Êḡ ma idum ek nebalonḡ yani esak loḡbô. Ma doḡtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

⁴⁰ *Ma habup hayô ḡaj Jolodaḡ ba hi ma hamô loḡ sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk ⁴¹ ma avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ yani ma enaḡ, “Avanôḡ! Jon miḡ hadum lavôḡḡḡ te ami. Ma doḡtom abô takatu ba yani hanaḡ hathak ôpêntêk ma avanôḡ.” ⁴² Ma avômalô loḡ êḡ bêḡ anôḡ êvhavinḡ yani.

11

Lasalus hama

¹ *Anyô te hapôm liḡḡ ba anêḡ athêḡ nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êḡ ma avi loyaḡ Malia lo Mata iniḡ malak ôdôḡ. ² *Malia êḡ atu ba yani hanḡasô nôḡm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêḡ va ma haya lopali vê hathak wakadôk ḡauḡ. Anyô liḡḡ êḡ ma Lasalus, Malia atu limalô. ³ Ma avi lo yaḡ êv abô hadêḡ Yisu nena, “Anyô bêḡ, anêḡ anyô mîlô hapôm liḡḡ.”

⁴ *Yani halaḡô abô êḡ ma hanaḡ nena, “Lijḡ êḡ anêḡ anôḡ ma miḡ ḡama ami. Lijḡ êḡ habitak ek injik Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡḡ thô. Ma lôkmaḡḡḡ êḡ tem injik ya Nakaduḡ anêḡ lôkmaḡḡḡ thô aêḡ iyom.” ⁵ Yani lahavinḡ Mata lo yaḡ Malia ma Lasalus bêḡ anôḡ. ⁶ Ma doḡtom yani halaḡô nena Lasalus hapôm liḡḡ ma miḡ hi kethêḡ ami ma hamô loḡ êḡ hatôm wak ju.

⁷ Êḡ ma hanaḡ hadêḡ ḡê ku, “Alalô nabôana Judia.”

⁸ Ma thêlô enaḡ, “Kêdôḡwaga, loḡ êḡ ma waksêḡḡyôk ma avômalô Israêl idum ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

⁹ Ma hanaḡ, “Wakma laumiḡ ba lahavuju hadêḡ wak te, aêḡ e? Ma pik êntêk êḡ anêḡ deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem miḡ nêndôk ami. ¹⁰ Ma bôlôvôḡ ma deda mi ba anyô evenḡ ma tem nêndôk.”

¹¹ Vêḡ ma hanaḡ, “Alalôaniḡ anyô mîlô Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yaḡḡḡ liḡ.”

¹² Ma ḡê ku enaḡ, “Anyô Bêḡ, dô! Hêk sôm ek liḡḡ etak yani ba imbitak mavi.” ¹³ Thêlô esonḡ nena hanaḡ hathak Lasalus hêk sôm la. Ma doḡtom mi. Hanaḡ hathak Lasalus anêḡ ḡama.

¹⁴ Ba intu hanaḡ bêḡ nena, “Lasalus lêk hama ¹⁵ ba miḡ yahamô haviḡ ami ba intu yalenḡmavi. Ma tem yanêḡ mîlô sa ek nônêmimbiḡ. Alôana i!”

¹⁶ *Êḡ ma Tomas anêḡ athêḡ yaḡ nena Didimus* hanaḡ hadêḡ ḡê ku vi nena, “Alôana imbiḡ yani ek nijik alalô vônô imbiḡ.”

Yisu ma lôkmala anêḡ ôdôḡ

¹⁷ Yisu thêlô êyô Betani ma yani halaḡô nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova. ¹⁸ Loḡ êḡ hamô habobo Jelusalem ba hatôm kilomita lô iyom. ¹⁹ Ma avômalô Israêl bêḡ anôḡ êlêḡm ek nêḡḡḡ Malia lo Mata thêvô. ²⁰ Mata halaḡô nena Yisu lêk halêḡm êḡ ma hi ek êḡḡê. Malia ma hamô unyak.

* **10:38:** Jon 14:10-11 * **10:40:** Jon 1:28 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2:** Jon 12:3 * **11:4:** Jon 9:3 * **11:16:** Mak 14:31 * **11:16:** Abô Glik “Didimus” anêḡ ôdôḡ ‘anyô lopopek’.

²¹ Ma Mata hanan, “Anyô Bêḥ, hômô loḥ êntêk ma yenaḥ livôḥ tem miḥ ema ami. ²² Ma doḥtom yahayala nena malêla takatu ba honaḥ hik Wapômbêḥ liḥ, êḥ ma tem yani indum.”

²³ Ma Yisu hanan, “Livôm tem imbiyô esak loḥbô.”

²⁴ *Ma Mata hanan, “Avanôḥ! Pik lo leḥ anêḥ dan ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbiḥ.”

²⁵ Ma hanan, “Yada ma anyô yahik avômalô liḥ lôk yahêv lôkmala hadêḥ i. Ma ôpatu ba hama ma doḥtom hêvhaviḥ ya, ôpêḥ tem êmô lôkmala. ²⁶ Avômalô takatu ba êvhaviḥ intu ewa lôkmala anôḥ ma tem miḥ nema ami. Hôêvhaviḥ abô êntêk mena mi e?”

²⁷ *Ma Mata hanan, “Anyô Bêḥ! Avanôḥ! Yahêvhaviḥ nena o ma Mesia lôk Wapômbêḥ Nakaduḥ atu ba bôk hanan nena tem êlêm pik êntêk.”

²⁸ Êḥ ma Mata hi hanan yaôna hadêḥ Malia, “Kêdôḥwaga hayô ba halam o.” ²⁹ Malia halaḥ abô êḥ ma haviyô kethêḥ ba hi ek êḥjê. ³⁰ Yisu hamô loḥ atu ba Mata hapôm yani halôk ma miḥ hayô malaklêvôḥ ami. ³¹ Avômalô Israeḥ takatu ba êmô yunak haviḥ Malia ek nênem yani thêvô êyê haviyô kethêḥ ba hi yaiḥ ma esopa ba i. Thêlô eson nena hi ek endan emberḥ siô la. ³² Malia hi hayô loḥ atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadôḥ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanan, “Anyô Bêḥ, hômô loḥ êntêk ma tem miḥ livôḥ ema ami.”

³³ Yani halaḥ Malia lôk avômalô iniḥ asêḥ malêḥ ba lamalaiḥ lôk lahiki bêḥ anôḥ. ³⁴ Ma hanan, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enaḥ, “Anyô Bêḥ, ôlêm nôḥgô.”

³⁵ Enaḥ aêḥ ma halaḥ.

³⁶ Ma avômalô Israeḥ takêḥ enaḥ, “Alikak! Yani lahaviḥ ôpêntêk bêḥ anôḥ.”

³⁷ *Ma doḥtom doho enaḥ, “Anyô êḥ hadum ba ḥê maleniḥ pusip êyê tak. Ma tem indum aêḥ iyom êndêḥ ôpêntêk ba miḥ hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus liḥ hathak loḥbô

³⁸ Yisu lamalaiḥ ba lahiki bêḥ anôḥ hathak loḥbô aleba hi hayô siô. Siô êḥ ma valu abyanaḥ te ba epesaḥ hêk dumlolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk siḥ. ³⁹ Ma hanan, “Nônêm valu vê!”

Mata, anyô ḥama êḥ anêḥ livavi, hanan, “Anyô Bêḥ, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpalê.”

⁴⁰ Ma hanan, “Lêk yahanan hadêḥ o yôv! Hôêvhaviḥ, ma tem nôḥgô Wapômbêḥ anêḥ lôkmanḥiḥ.”

⁴¹ Êḥ ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leḥ ma hanan, “Wakamik! Hothak holaḥ yenaḥ abô ba yalenmavi. ⁴² Yada yahayala yôv nena wak nômbêḥ intu ma holaḥ yenaḥ abô. Ma doḥtom yahanan abô êntêk ek nênem avômalô takêntêk sa ek nênemimbiḥ nena hôêv ya ba yahalêm.”

⁴³ Êḥ ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlêm yaiḥ!” ⁴⁴ Ma hatak siô ba hale yaiḥ. Ivuvi va lo ban hathak sôp seleḥ ma thohavloma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanan hadêḥ thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

⁴⁵ *Ma avômalô Israeḥ takatu ba elan haviḥ Malia êyê nôm atu ba Yisu hadum ba bêḥ anôḥ êvhaviḥ. ⁴⁶ *Ma doḥtom vi i hadêḥ ḥê Palisi ma enaḥ hathak nôm takatu ba yani hadum. ⁴⁷ Êḥ ma ḥê bêḥbêḥ êbôk da lôk ḥê Palisi

* **11:24:** Jon 6:40 * **11:27:** Jon 6:69 * **11:37:** Jon 9:6-7 * **11:45:** Jon 7:31 * **11:46:** Luk 16:31

takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enañ nena, “Ôggô! Anyô êntêk hadum lavôñij bêñ anôñ. Ma alalô ayê loñ eka? ⁴⁸ Atak yani ba hadum ku êñ, ma tem avômalô sapêñ nêñemimbinj. Êñ ma Lom tem nêlêm nimbulinj alalôaniñ unyak matheñ lôk avômalô sapêñ.”

⁴⁹ Ma thêlônij anyô te anêñ athêñ nena Kaiapas. Ma sondabêñ êñ ma yani hatôm anyô bêñ habôk da ba hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô molo e? ⁵⁰ Odañô! Môlô ôthônj auk êntêk palinj e? Anyô te hama êñ ma nôñ yaôna. Ma avômalô Israël sapêñ ema êñ ma malainj bêñ. Aêñ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêñ avômalô bêñ anôñ sa.”

⁵¹⁻⁵² *Sondabêñ êñ ma Kaiapas hatôm anyô bêñ habôk da. Ba intu hanañ abô loñ kapô atu ba tem injik anôñ nena Yisu tem ema ek nêñ avômalô Israël sa lôk isup Wapômbêñ anêñ nali takatu ba êmô mayaliv esak doñtom ek malê nena miñ hama ek nêñ avômalô Israël iyom sa ami. Ma Kaiapas miñ hanañ abô êñ hatôm yanida anêñ auk ami. ⁵³ *Nê bêñbêñ elañô Kaiapas anêñ abô ma êbôlêm loñôndê ek nijik Yisu vônô.

⁵⁴ Êñ ma Yisu hatak avômalô Israël ma hi Eplaim atu hamô habobo loñ thiliv ek êmô imbinj anêñ nê ku doho ba intu miñ havenj Israël malêvônj ami.

⁵⁵ Avômalô Israël ininj waklavônj Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêñ anôñ i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêgê waklavônj êñ. ⁵⁶ Ma thêlô iminj unyak matheñ anêñ piklêvônj ek nêmbôlêm Yisu. Ma thêlôda enañ hadêñ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêm ênjê waklavônj êntêk imbinj mena mi e?”

⁵⁷ Ma doñtom nê bêñbêñ êbôk da lôk nê Palisi enañ lôklokwanj hadêñ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êñ ma enañ bêñ ek nebalonj yani.”

12

Malia hathik Yisu va (Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)

¹ *Wak bahenji ba lahavute hêk denañ ek êyô waklavônj Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêñ loñ, ôpatu ba yani hik linj hathak loñbô hêk ñama.

² *Êñ ma thêlô engabôm nôñ leñijmavi ek yani. Mata hathô nôñ ma Lasalus hamô havinj nê takatu ba eyañ nôñ havinj Yisu. ³ *Ma Malia hawa kolopak nôñ ôv mavi hamô kapô ba anêñ vuli ma bêñ anôñ ba hangasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk ñauñ. Ma nôñ ôv mavi atu anêñ ôv havenj unyak kapô êñ sapêñ.

⁴ Ma Yisu da anêñ nê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enañ yani bêñ hayê ba hanañ, ⁵ “Nôm ôv mavi êñ ma anyô hadum ku sondabêñ daluk te ek nêñ vuli! Ma lêk engasô oyanj iyom! Nanêm nôñ êñ ek anyô vi nêñem vuli ba naja valuselej ek nanêm êndêñ avômalô siv.” ⁶ Judas anêñ ku hayabinj avômalô êvhavinj ininj valuselej ma doñtom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêñ lahavinj. Ba intu hanañ aêñ. Ma miñ lahiki hathak avômalô siv ba hanañ ami.

⁷ Ma Yisu hanañ, “Notak yani. Avi êñ hapôpêk yenanj ñama. ⁸ *Avômalô siv tem nêñô imbinj môlô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma doñtom tem miñ yamô imbinj môlô sawa daim ami.”

* **11:47:** Elam ininj kaunsil nena “Sanhedlin”. * **11:51-52:** Jon 10:16 * **11:53:** Jon 5:18

* **12:1:** Jon 11:1,43 * **12:2:** Luk 10:40 * **12:3:** Luk 7:37-38 * **12:8:** Lo 15:11

⁹ Avômalô Isael bêñ anôñ elañô nena Yisu hamô Betani. Êñ ma i ek nêgê yani. Thêlô min i ek nêgê yani iyom ami. Mi. Lenjinhavin nêgê Lasalus imbinj, ôpatu ba Yisu hik lij hathak lonjbô hêk ñama. ¹⁰⁻¹¹ *Ba intu avômalô Isael bêñ anôñ êvhavin ba esopa Yisu. Ma ñê bêñbêñ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbinj Yisu.

Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kirj
(*Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:29-40*)

¹² Haviyô hayañ ma avômalô nômbêñ atu ba bôk i Jerusalem ek nêgê waklavôñ Hale ba Hi elañô nena Yisu havenj ba hi Jerusalem. ¹³ *Ma ewa nôkyalô thanañ ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena, “Osana!”

“Wapômbêñ nêm lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ!”
Kapya Yey 118:25-26

“Wapômbêñ nêm lamavi êndêñ avômalô Isael ininj Kirj!”

¹⁴ Yisu hawa bok donjki map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anêñ kapy a nena,

¹⁵ “Môlô avômalô Saion minj nôkô ami.

Ôñgô! Unim kirj halêm!

Yani hayô hamô bok donjki nakadunj te ba halêm!”

Sekalaia 9:9

¹⁶ *Ñê ku êyê nôm takêñ ma donjom êthôn anêñ ôdôn paliñ. Ma Yisu hama ba haviyô hathak lonjbô ma minj lenjinhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anêñ kapy a. Êñ ma eyala nena abô êñ eto hathak Yisu da lôk lenjinhabi nôm takatu ba idum hadêñ yani.

¹⁷ Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu halam Lasalus hêk siô ba hik lij hathak lonjbô enañ havenj denañ ba abô êñ hi mayaliv. ¹⁸ Aêñ ba avômalô bêñ anôñ elañô nena Yisu bôk hadum lavôñinj êñ. Ba intu etak Jerusalem ba i ek nêpôm yani. ¹⁹ Ñê Palisi êyê ma thêlôda enañ hadêñ i, “Ôñgô! Avômalô sapêñ lêk esopa yani ba alalôaniñ ku anôñ mi.”

Yisu anêñ ku hayô

²⁰ Avômalô lonj buyañ doho i daku Jerusalem ek nêgê waklavôñ Hale ba Hi ba nêñem yey imbinj avômalô Isael. ²¹ Ma i hadêñ Pilip, anyô Betsaida anêñ Galili. Ma enañ hik yani lij, “Anyô bêñ, yêlô adum ek nagê Yisu.” ²² Êñ ma Pilip hi hanañ hadêñ Andulu ba thai i enañ hadêñ Yisu.

²³ *Ma Yisu hanañ, “Wakma lêk hayô yôn ek injik Anyô Anêñ Nakadunj anêñ lôkmanjñ thô. ²⁴ *Yanañ avanônj binj êndêñ môlô. Yanvêk te minj evatho halôk pik ami, êñ ma tem minj injik anôñ ami. Tem ida êmô aêñ. Ma donjom yanvêk atu ba evatho halôk pik, êñ ma hama ba tem injik anêñ anôñ bêñ anôñ. ²⁵ *Anyô te lahavinj anêñ lôkmala bêñ anôñ êñ ma anêñ lôkmala êñ tem nêm yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêñ lôkmala pik êntêk êñ ma tem embalonj anêñ lôkmala êñ lonj wak nômbêñ intu sapêñ. ²⁶ Ôpatu ba hadum ek indum yenañ ku ma esopa ya ba lonj atu ba yahamô ma tem êmô imbinj. Ma Wakamik tem enañ abô mavi esak ôpêñ.

* **12:10-11:** Jon 11:45 * **12:13:** Jon 1:49 * **12:16:** Jon 2:22 * **12:23:** Jon 13:31-32; 17:1

* **12:24:** 1Ko 15:36 * **12:25:** Mat 16:25

27 * “Lêk yalen malain bêj ba hatôm yanaj nena, ‘Wakamik, nê m ya bulu-biņ.’ Dô! Yahalêm ek yandum ku êj. 28 Wakamik, nuņgwik anê m lôkmaņgij thô!”

Êj ma kaêk te halam anêj malak lej nena, “Bôk yahik yanaj lôkmaņgij thô yôv. Ma tem yandum esak loj bô.” 29 Avômalô nômbêj atu imiņ loj êj elanj abô êj ba enaj, “Kakalu!” Ma doho enaj, “Anjela te hanaj abô hadêj yani!”

30 Ma Yisu hanaj nena, “Kaêk êj halêm ek nê m môlô sa. Yani miņ halam ek nê m ya sa ami ma mi. 31 Ku nenaj avômalô pik bêj lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêj anyô bêj kambom atu ni. 32 *Ma tem nê nê m ya liņ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwêj umya dahô hathak a ek endom avômalô sapêj nêlêm êndêj ya.” 33 *Yisu hanaj abô êj ek injik lojôndê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalaņsij thô.

34 *Ma avômalô nômbêj atu enaj, “Abô balabuņ hanaj nena Mesia atu tem êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj ba yêlô ayala abô êj. Ma honaj nena nêsôkwêj o Anyô Anêj Nakaduņ esak a. Anyô Anêj Nakaduņ êj ma opalê?”

35 *Ma Yisu hanaj, “Sawa bidoņ iyom ma deda tem êmô imbiņ môlô. Ba ôpatu haveņ momaņiniņ ma hathôj nena tem ni êsê. Aêj ba intu môlô nombeņ yapiņ êja tem momaņiniņ êyô môlô vôv! 36 *Deda hamô haviņ môlô denaj. Aêj ba nô nê m imbiņ yani ek môlô tem numbitak deda anêj avômalô.” Yisu hanaj abô êj yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêj anôj miņ êvhaviņ Yisu ami

37 Yisu bôk hadum lavôjij lomalama hêk avômalô maleniņ. Ma doņtom miņ êvhaviņ yani ami 38 ek plopet Aisaia anêj abô injik anôj nena, “Anyô Bêj, opalê lêk hêvhaviņ alalôaniņ abô?”

Ma opalê lêk hayê anê m lôklokwaņ atu ba bôk huik thô? Mi anôj.” *Aisaia 53:1*

39 Avômalô iniņ lôklokwaņ mi ek nê m imbiņ ba intu plopet Aisaia bôk hanaj hêk Wapômbêj anêj kapy a aêntêk,

40 “Yani habi thêlô maleniņ siņ

ma hik thêlôniņ auk siņ

ek miņ nêgê esak maleniņ

lôk neyala ênjêk iniņ auk

ba nêmbô nêlêm êndêj ya ek yandum thêlô mavi ami.”

Aisaia 6:10

41 *Aisaia bôk hayê Yisu anêj lôkmaņgij. Aêj ba yani hanaj abô êj hathak Yisu.

42 *Ma avômalô Israe l iniņ nê bêjbêj doho êvhaviņ Yisu ma doņtom miņ enaj iniņ êvhaviņ bêj ami. Thêlô êkô ek Palisi nê nê m i vê 43 *ba intu leņiņhaviņ avômalô pik iniņ leņiņmavi bêj anôj hamôj ek Wapômbêj anêj lamavi. 44 Ma Yisu halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhaviņ ya ma hêvhaviņ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviņ. Miņ hêvhaviņ ya iyom ami. 45 *Ôpatu ba hayê ya, êj ma hatôm hayê ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. 46 Yahalêm hatôm deda hamô pik ek opalêla takatu ba êvhaviņ ya ma tem miņ nê mô momaņiniņ esak loj bô ami.

* 12:27: Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38 * 12:32: Jon 3:14 * 12:33: Jon 18:32 * 12:34: Sng 110:4;

Ais 9:7; Dan 7:14 * 12:35: Jon 8:12 * 12:36: Ep 5:8 * 12:41: Ais 6:1 * 12:42: Jon 9:22

* 12:43: Jon 5:44 * 12:45: Jon 14:9

47* “Yahalêm ek yanêm avômalô pik bulubiņ. Ma miņ yahalêm ek yandum abô ek avômalô pik ami. Aêņ ba opalêla takatu ba elañô yenaņ abô ba miņ esopa ami ma tem miņ yandum abô ek i ami. 48 Abô takêntêk ba yahanaņ êņ iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndêņ pik lo leņ anêņ dan ba opalê atu ba hadô ya ba miņ halaņô yenaņ abô ami, êņ ma tem yani indum abô. 49 Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êņ ba yahanaņ. Miņ yada yahanaņ yenaņ abô ami. Ba intu tem nindum abô esak abô êņ iyom. 50 Ma yahayala nena Wakamik anêņ abô tem nê m lômala atu ba nê m êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Aêņ ba yahanaņ abô takatu ba Wakamik hêv hadêņ ya iyom.”

13

Yisu hathik nê ku venjkapô

1 Avômalô Israel iniņ waklavôņ Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêņ waklavôņ etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani hathak lahaviņ anêņ avômalô takatu ba êmô pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anêņ lahaviņ anêņ anôņ thô êndêņ thêlô.

2* Yaņsiņ ma thêlô eyaņ nô m êmô. Ma Sadaņ bôk halôk Judas la yôv ek enaņ Yisu bêņ. Judas êņ ma Saimon Iskaliot nakaduņ. 3* Ma Yisu hayala nena Wapômbêņ hatak nômkama sapêņ halôk yanida baņ. Lôm hayala nena yanida halêm anêņ Wapômbêņ ba tem êmbôni êndêņ Wapômbêņ esak loņbô. 4 Êņ ma hatak nô m hamô. Ma habi anêņ kwêv thô hatôm anyô athêņ mi ma hawa sôp te ba havuvi hayô haven lamalim. 5 Ma han gasô ñaņ halôk belev te ba hathik anêņ nê ku venj kapô. Ma haya vê hathak sôp atu ba havak hawê haven lamalim.

6 Yani hathik anyô vi iniņ yôv ma hadum ek isik Saimon Pita anêņ. Ma Pita hanaņ, “Anyô Bêņ, hudum ek usik yavenkapô e?”

7 Ma hanaņ, “Hôthôņ nô m atu ba lêk yahadam. Wak te am ka tem oyala.”

8 Ma Pita hanaņ, “Dô! Miņ usik yavenkapô ami. Mi anôņ.”

Ma hanaņ viyaņ, “Miņ yahathik o ami ma tem miņ umbitak yenaņ avômalô te ami.”

9 Ma Saimon Pita hanaņ, “Anyô Bêņ, êņ ma usik yabaheņ lôm yalenkadôk imbiņ ma miņ usik yavenkapô iyom ami.”

10* Ma yani hanaņ hadêņ ôpêņ nena, “Anyô bôk hathik i yôv, ma miņ isik i esak loņbô ami. Isik ya iyom ek malê nena liņkupik ma mabuņ. Ma mólô ma mabuņ. Ma doņtom miņ sapêņ mabuņ ami.” 11 Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enaņ yani bêņ. Ba intu hanaņ, “Miņ sapêņ mabuņ ami.”

12 Yani havôkwij thêlô venj yôv ma hik anêņ kwêv hathak loņbô ma halôk hamô. Ma hanaņ hik thêlô liņ, “Mólô oyala nô m atu ba lêk yahadam anêņ ôdôņ e? 13 Ya mólônim Kêdôņwaga lôm mólônim Anyô Bêņ ba intu mólô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdôņwaga’ lôm ‘Anyô Bêņ’. 14* Ôņgô! Ya ma mólônim Anyô Bêņ lôm Kêdôņwaga ma doņtom lêk yahathik mólô vemim hatôm anyô athêņ mi. Aêņ ba mólô sapêņ nusik mólônim avômalô vi venj aêņ iyom.

15* Yahik tu êņ thô hadêņ mólô ek nosopa yaveņgwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadam hadêņ mólô. 16* Yanaņ avanôņ biņ êndêņ mólô. Anyô ku ma

* 12:47: Jon 3:17 * 13:2: Luk 22:3; Jon 13:27 * 13:3: Jon 3:35; 16:28 * 13:10: Jon 6:64,70-71; 15:3 * 13:14: Mat 20:28; Luk 22:27 * 13:15: Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * 13:16: Mat 10:24

minj bêḡ ek anêḡ anyô bêḡ ami. Ma anyô atu ba hi ma minj bêḡ ek ôpatu ba hêv yani ba hi ami. ¹⁷ Lêk môlô oyala auk takêḡ. Ba udum aêḡ ma tem Wapômbêḡ lamavi esak môlô.

Yisu hayala Judas anêḡ kambom

(Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

¹⁸ “Ma minj yahanaj abô êḡ hathak môlô sapêḡ ami. Yahayala môlô ḡê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma donḡtom abô atu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyra tem injik anôḡ aêntêk,

‘Ôpatu ba hayaḡ nôm haviḡ ya ma tem nêḡ vanḡwam liḡ ek embak ya esak.’
Kapya Yeḡ 41:9

¹⁹ * “Nôm êḡ habitak ami denaj ma lêk yahanaj hadêḡ môlô yôv ek waklavôḡ atu ba nôm êḡ habitak ma môlô tem nônêḡmimbinj ya nena Yada Yahamô. ²⁰ * Yanaḡ avanôḡ binj êndêḡ môlô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviḡ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêḡ thô haviḡ.”

²¹ Yisu hanaḡ yôv ma lamalaiḡ kambom. Ma hanaḡ bêḡ nena, “Yanaḡ avanôḡ binj êndêḡ môlô. Môlô te tem enaḡ ya bêḡ!”

²² Ma ḡê ku êthôḡ nena thêlô alisê intu tem indum nôm êḡ ba ititiḡ i mayaliv. ²³ ḡê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviḡ bêḡ anôḡ hamô habobo yani. ²⁴ Ma Saimon Pita hik thô hathak wakadôk nena, “Onaḡ injik yani liḡ nena yani hanaḡ hathak opalê.”

²⁵ Êḡ ma ôpêḡ hanaḡ thikuthik nena, “Anyô Bêḡ, honaḡ hathak opalê?”

²⁶ Ma Yisu hanaḡ, “Tem yatak polom te êndôk thôk ba yahêv hadêḡ môlô te. Êḡ ma ôpêḡ.” Ma hatak polom selenj êḡ halôk thôk ma hêv hadêḡ Judas, Saimon Iskaliot nakaduḡ. ²⁷ * Judas hawa polom êḡ ma Sadaḡ halôk yani kapô.

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Nu undum anêḡ ku kethêḡ.” ²⁸ ḡê takatu ba eyaḡ nôm haviḡ Yisu elañ ma donḡtom êthôḡ anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak Judas anêḡ ôdôḡ palin. ²⁹ Judas ma anyô hayabinj valuselenj. Aêḡ ba doho esonj nena Yisu hanaḡ ek ni nêḡ nômkaḡ vuli ek nêḡê waklavôḡ Hale ba Hi mena ni nêḡ nômkaḡ êndêḡ ḡê siv la. ³⁰ Judas hawa polom êḡ yôv ma hatak thêlô ba hi. Ma lêk bôlôvôḡ.

Yisu hêv abô balabuḡ lukmuk

³¹ * Judas hi yôv ma Yisu hanaḡ, “Dokte ma avômalô tem nêḡê ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ lôkmaḡḡin thô. Ma lôkmaḡḡin êḡ tem injik Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡin anôḡ thô. ³² * Ma kasana Wapômbêḡ tem injik ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ lôkmaḡḡin thô aêḡ iyom.

³³ * “Yenaḡ avômena, tem yamô vauna imbinj môlô. Ma môlô tem nômbôlêḡm ya. Ma donḡtom môlô minj ôtom unu loḡ atu ba tem yana ami. Bôk yahanaj abô êḡ hadêḡ avômalô Israeḡ ma lêk yahanaj abô bô êḡ hathak lonḡbô.

* **13:19:** Jon 14:29; 16:4 * **13:20:** Mat 10:40 * **13:27:** Jon 13:2 * **13:31:** Jon 12:23 * **13:32:** Jon 17:5 * **13:33:** Jon 7:33-34

34* “Ma yahêv balaburj lukmuk te hadêj mólô nena lemimimbiñ am êtôm atu ba lêk yalenhaviñ mólô. 35 Mólô lemimhaviñ am aêj ma tem avômalô sapêj nêgê mólô nena yenañ avômalô takatu ba esopa ya.”

*Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôj yani paliñ
(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)*

36 Saimon Pita hanañ hik Yisu liñ, “Anyô Bêj, nu êsê?”

Ma Yisu hanañ, “Loñ atu ba tem yana ma miñ hatôm osopa ya ami. Ma donjom wak te am ka tem osopa ya.”

37 Ma Pita hanañ, “Anyô Bêj, aisê ba miñ hatôm yasopa o êndêj yaô ami? Tem yatak yenañ lôkmala ek yanêm o sa!”

38 Ma Yisu hanañ, “Avanôj e? Lemhaviñ otak anêm lôkmala ek nêm ya sa e? Yanañ avanôj biñ êndêj o nena tale miñ halañ ami denañ ma tem onañ êtôm bôlôj lô nena hôthôj ya paliñ.”

14

Yisu da ma loñôndê

1 “Mólô miñ kapôlômim malaiñ ami. Nônêmbiñ Wapômbêj lôk nônêmbiñ ya. 2 Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anêj unyak ba yaha ek yapôpêk mólônim loñ. Abô êj ma abôyañ, ma tem miñ yanañ aêj ami.

3* Yaha ek yapôpêk mólônim loñ. Êj ma tem yandéalêm ek yanja mólô ek nômo loñ êj imbiñ ya. 4 Ma bôk oyala loñôndê atu ba hi loñ atu ba tem yana.”

5 Tomas hanañ, “Anyô Bêj, yêlô athôj loñ atu ba tem nu paliñ ma tem nayala loñôndê êj aisê?”

6* Ma Yisu hanañ, “Yada intu loñôndê lôk abô avanôj ma lôkmala. Ma anyô te miñ hatôm esak loñôndê yañ ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom. 7* Mólô oyala ya katô, êj ma tem noyala Wakamik aêj iyom. Avanôj! Bôk ôyê lôk oyala yani yôv!”

8 Ma Pilip hanañ hadêj Yisu, “Anyô Bêj, nunçwik Lemambô thô êndêj yêlô. Êj ma hatôm.”

9* Ma hanañ viyañ, “Pilip, bôk yahamô haviñ mólô sawa daim ma miñ hoyala ya ami denañ e? Anyô hayê ya ma hayê Wakamik. Ma honañ nena yançik Wakamik thô eka? 10* Ma miñ hêvhaviñ nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô ami e? Abô atu ba yahanañ hadêj mólô ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêj ku. Miñ yada yahanañ hathak yenañ auk ami. 11* Nônêmbiñ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma mólô ôdô nônêmbiñ abô êntêk, êj ma lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nêm mólô sa ek nônêmbiñ! 12* Yanañ avanôj biñ êndêj mólô. Anyô hêvhaviñ ya ma tem indum ku lomaloma êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêj ba ôpatu ba hêvhaviñ tem indum ku mavi lomaloma êmôj ek ku takatu ba yahadum. 13* Nôm takatu ba mólô onañ hathak yenañ athêj ek yandum ma tem yandum ek Nakaduñ injik Lambô anêj lôkmañgiñ thô. 14 Ma nôm takatu ba mólô onañ hik liñ hathak yenañ athêj ma tem yandum.”

* 13:34: Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5 * 14:3: Jon 12:26 * 14:6: Jon 11:25; Lom 5:1-2

* 14:7: Jon 8:19 * 14:9: Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * 14:10: Jon 12:49 * 14:11: Jon 10:38

* 14:12: Mak 16:19-20 * 14:13: Mat 7:7; Jon 15:16

Lovak Matherj tem êlêm

15* “Môlô lemimhaviñ ya, êñ ma tem nosopa abô takatu ba yahanañ. 16* Ma tem yanañ injik Wakamik liñ ek nêm anyô yañ ek embatho môlô loñ. 17* Ma anyô êñ tem êmô imbiñ môlô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ôpêñ ma Lovak Matherj ba hathak hik Wapômbêñ thô. Ma tem êmô imbiñ môlô ba êmô môlô kapôlômim ek noyala yani. Ma doñtom avômalô pik miñ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miñ neja ami. 18 Tem yandealêm esak loñbô ba miñ hatôm yatak môlô êtôm avômena bilak ami. 19 Dokte ma avômalô pik tem nêsôñ ya paliñ. Ma doñtom môlô tem ôñgô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem môlô nômô lôkmala imbiñ. 20* Wak êñ ma tem môlô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma môlô ômô ya kapô, ma yahamô môlô kapôlômim. 21 Ma ôpatu ba halañ yenañ abô balabuñ ba hasopa, ôpêñ lahaviñ ya. Ma ôpatu ba lahaviñ ya ma Wakamik tem laimbiñ yani. Ma aêñ iyom tem yalenjimbij yani ma tem yanjik ya thô êndêñ yani.”

22 Êñ ma Judas yañ, miñ Iskaliot ami, yani hanañ, “Anyô Bêñ, aisê ba lemhaviñ nuñgwik oda thô êndêñ yêlô ma avômalô pik mi?”

23 Ma Yisu hanañ, “Ôpatu ba lahaviñ ya tem esopa yenañ abô. Ma Wakamik tem laimbiñ ôpêñ, ma tem yai ana namô imbiñ yani. 24* Ma ôpatu ba miñ lahaviñ ya ami tem miñ esopa yenañ abô ami. Abô êntêk ba môlô olañô ma miñ yenañ abô ami. Mi. Abô takêñ ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêñ abô.

25 “Yahamô denañ ma yahanañ abô takêñ hadêñ môlô. 26 Ma Wakamik tem nêm anyô te ba êlêm esak yenañ athêñ ek embatho môlô loñ. Ôpêñ ma Lovak Matherj ba tem êndôñ môlô esak nôm takêñ sapêñ. Ma tem indum ba môlô lemimimbi abô taksêbôk ba yahanañ. 27 Yenañ labali yahêv lôk yahadô hamô haviñ môlô. Êñ ma yada yenañ. Miñ avômalô pik hatôm nêñêm êndêñ môlô ami. Lemim êndôk biñ ma miñ nôkô ami.

28* “Ma lêk olañô abô êntêk ba yahanañ hadêñ môlô, ‘Yaha. Ma tem yandealêm esak loñbô.’ Êñ ma môlô lemimmalain. Wakamik ma bêñ ek ya. Ma môlô lemimimbiñ ya, ma tem môlô lemimmavi ek yaha hadêñ Wakamik. 29* Nôm êñ miñ habitak ami denañ ma lêk yahanañ hadêñ môlô ek wak êñ hayô ma môlô nôñêmimbiñ. 30 Dokte ma pik êntêk anêñ anyô bêñ tem êlêm ba intu miñ hatôm yanañ abô pôk bêñ anôñ ami. Ma miñ hatôm indum nômla esak ya ami. 31 Ma doñtom yahadum ek avômalô pik neyala nena yalenjhaviñ Wakamik ba yahasopa nôm takatu ba yani hanañ hadêñ ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

15

Yisu ma yak lokwanj ta anôñ

1 Yisu hanañ, “Ya ma yak lokwanj ta anôñ. Ma Wakamik ma ku kapô anêñ alañ. 2* Yenañ thanañ sapêñ atu ba miñ hik anôñ ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thanañ sapêñ atu ba hik anôñ ma hêv katôñ vê ek injik limamôk. 3 Abô atu ba yahanañ hadum ba môlô ubitak mabuñ. 4 Môlô odahaliñ ya êñ ma tem yandahaliñ môlô. Yak thanañ da miñ hatôm injik anêñ anôñ

* 14:15: Jon 15:10; 1Jon 5:3 * 14:16: Jon 14:26; 15:26; 16:7 * 14:17: Jon 16:13 * 14:20: Jon 17:21-23 * 14:24: Jon 7:16 * 14:28: Jon 20:17 * 14:29: Jon 13:19 * 15:2: Mat 3:10

ami. Thanaj hadahalin yak lokwan ta ek injik limamôk. Aêj ba môlô min odahalin ya ami, êj ma tem min ungwik anôj ami.

5 “Yada ma hatôm yak lokwan ta. Ma môlô ma thanaj. Ôpatu ba hadahalin ya ma yahadahalin yani ba intu hik limamôk. Ma min yahêv môlô sa ami, ma môlô min hatôm nundum nômlate ami. 6 *Ma anyô te min hadahalin ya ami ma hatôm thanaj atu ba ibi halôk pik ba hakapok ba isup ek nêmbôk esak atum. 7 Ma môlô odahalin ya ba yena abô hêk môlô kapô ba onaj hik ya lin hathak malêla takatu ba môlô lemimhavin, êj ma tem noja. 8 *Ma avômalô takatu ba ethak ik anôj limamôk intu tem nêgê i nena yena. Êj ma uik Wakamik anêj lôkmanjin thô.

9 “Yalenhavin môlô hatôm atu ba Wakamik lahavin ya. Nômô yena yalenhavin êj kapô. 10 *Môlô osopa yena abô ma tem môlô nômlô yena yalenhavin kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêj abô ba yahamô yani anêj lahavin kapô. 11 Yahanaj abô takêntêk ek yena yalenmavi êmô imbin môlô lôk êmô môlô kapôlômim sin. 12 *Yana abô balabu te êndêj môlô nena môlô tomtom lemimimbin am êtôm atu ba bôk yalenhavin môlô yôv. 13 *Ma anyô te hatak anêj lôkmala ek hêv anêj anyô môlô bulubin, êj ma lahavin êj hamôj ek lejinhavin vi. 14 *Môlô udum aêj êj ma môlô ma yena anyô môlô. 15 Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma min hayala anyô bêj anêj auk ami. Ma donjom lêk yahik auk nômbêj atu ba Wakamik bôk hêv hadêj ya thô hadêj môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma min jê ku hathak lonbô ami. 16 Môlô min bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatak yabahej hayô hêk môlô ba hathak yena athêj nonaj injik Wakamik lin esak unim lemimhavin ma tem yanêm lemimhavin takêj êndêj môlô ek unu ungwik anôj atu ba tem êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj. 17 *Yena abô balabu ma môlô lemimimbin am.”

Nê pik tem nêpôlik esak jê ku

18 Yisu hana, “Avômalô pik êpôlik ek môlô, êj ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêj iyom. 19 *Môlô ma pik anêj ma tem avômalô pik lejinimbin môlô êtôm atu ba lejin havin thêlôda inin avômalô. Ma donjom môlô ma min avômalô pik êntêk ami. Bôk yahalam môlô yôv ek notak avômalô takêj ba intu êpôlik hathak môlô. 20 *Môlô lemimimbi abô êntêk ba yahanaj hadêj môlô katô. ‘Anyô ku min bêj ek anêj anyô bêj ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êv vovan hadêj ya ba intu tem nindum aêj iyom êndêj môlô. Ma aêj iyom doho bôk elanj yena abô ba intu tem nedanj môlônim abô imbin. 21 Môlô ma yena avômalô. Ma avômalô pik êthôn ôpatu ba hêv ya ba yahalêm pali. Ba intu tem nênem vovan êndêj môlô. 22 Ma min yahalêm ba yahêv abô hadêj avômalô takêj ami, êj ma tem min neja vuli esak inin kambom ami. Ma donjom lêk min hatôm nena abô te ami. 23 *Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêj iyom. 24 Ma ya min yahamô thêlô malêvôn ba yahadam ku atu ba min bôk anyô te hadum ami êj ma thêlônin kambom mi. Ma donjom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik. 25 *Aêj ba thêlôda inin abô balabu bute hik anôj aêntêk,

* 15:6: Mat 7:19; 13:42 * 15:8: Mat 5:16 * 15:10: Jon 14:15; 1Jon 2:5 * 15:12: Jon 13:34
 * 15:13: Jon 10:11; 1Jon 3:16 * 15:14: Mat 12:50 * 15:17: Jon 13:34 * 15:19: Jon 17:14
 * 15:20: Jon 13:16 * 15:23: Luk 10:16 * 15:25: Jon 13:16

‘Thêlô êdô ya oyan.’

Kapyã Yen 35:19; 69:4

26 * “Tem yanêm anyô te êlêm anêḡ Wakamik ek embatho môlô loḡ. Ôpêḡ ma Lovak Mathen̄ atu ba Wakamik tem nêm ek injik Wapômbêḡ thô. Ma tem enaḡ yenaḡ abô bêḡ. 27 Ma yenaḡ ku anêḡ môḡ ma môlô sapêḡ bôk ômô haviḡ ya aleba lêk. Êḡ ma môlô nonaḡ yenaḡ abô bêḡ imbiḡ.

16

1 “Yahanaḡ abô takêḡ ek môlô miḡ notak unim ôêvhaviḡ ami. 2-3 * Êthôḡ yai lôk Wakamik paliḡ ba intu tem nêḡnêm môlô vê lôk nijik môlô vônô ba nesôḡ nena êḡ ma êv yen̄ hadêḡ Wapômbêḡ. 4 Lêk yahanaḡ abô takêḡ yôv hadêḡ môlô ek waklavôḡ nôm takêḡ habitak, êḡ ma tem lemimimbi nena bôk yahanaḡ yôv. Sêbôk ma yada yahamô haviḡ môlô ba intu miḡ yahanaḡ abô êḡ hadêḡ môlô ami.

5-6 “Ma donḡtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yahanaḡ abô takêḡ hadêḡ môlô ba intu hadum môlô lemimmalain̄ kambom ba miḡ onaḡ hik ya liḡ nena ‘tem nu êsê’ ami e? 7 * Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena yaha ek Wakamik ek nêm môlô sa. Yaha ami êḡ ma Lovak Mathen̄, ôpatu ba embatho môlô loḡ tem miḡ êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêm yani ba êlêm êndêḡ môlô. 8 Yani tem êlêm ek enaḡ avômalô pik iniḡ kambom lokwanlô bêḡ aêntêk: iniḡ kambom atu idum bêḡ lôk auk atu elela auk thêthôḡ ma iniḡ auk lôkbaḡ hathak waklavôḡ idum abô. 9 Ku môḡ ma tem enaḡ avômalô iniḡ kambom atu ba miḡ êvhaviḡ ya ami bêḡ. 10 Ma ku yan̄ ma avômalô pik eson̄ nena ya miḡ anyô thêthôḡ ami. Ma donḡtom yaha ek Wakamik ba tem miḡ môlô nôḡgô ya ami ba intu ya ma anyô thêthôḡ. Aêḡ ba tem êlêm ek injik auk thêthôḡ êḡ thô. * 11 * Ma ku te lô nena avômalô pik esopa anyô môḡ atu ba hayabiḡ pik êntêk ba eson̄ nena tem miḡ nindum abô ami. Ma donḡtom ôpêḡ bôk hamô loḡ idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô imbiḡ. Aêḡ ba Lovak Mathen̄ tem injik auk êḡ thô êndêḡ i imbiḡ.

12 * “Yalen̄haviḡ yanêm abô bêḡ anôḡ imbiḡ êndêḡ môlô ma môlô miḡ hatôm nobalôḡ ami. 13 Ma donḡtom Lovak Mathen̄ ôpatu ba hik Wapômbêḡ thô tem êlêm ek eyabiḡ môlônim auk ek noyala Wapômbêḡ lôk enaḡ abô esak nôḡ takatu ba tem imbitak emben̄ yam. Yani tem enaḡ abô atu ba halanô iyom ma tem miḡ enaḡ abô êtôm yanida anêḡ auk ami. 14 Yani tem enja yenaḡ auk ba enaḡ bêḡ êndêḡ môlô ma tem injik yenaḡ lôkmanḡiḡ thô êndêḡ môlô imbiḡ. 15 Wakamik anêḡ auk ma hatôm yenaḡ. Ba intu yahanaḡ nena Lovak Mathen̄ tem enja yenaḡ auk ba injik thô êndêḡ môlô.”

Leḡmalain̄ tem imbitak leḡmavi anôḡ

16 * Yisu hanaḡ, “Dokte ma tem môlô nôsôḡ ya paliḡ. Ma vêm ka tem ôḡgô ya esak loḡbô.”

17 Ma nê ku doho enaḡ hadêḡ thêlôda, “Aisê ka yani hanaḡ nena dokte ma tem alalô nasôḡ yani paliḡ? Ma vêm ka tem nagê yani esak loḡbô lôk ni ek Lambô? Alalô athôḡ abô takêḡ paliḡ.”

18 Ma thêlô enaḡ lôbôlôḡ, “‘Dokte’ anêḡ ôdôḡ aisê? Alalô athôḡ abô êḡ paliḡ.”

* **15:26:** Jon 14:26 * **16:2-3:** Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21 * **16:7:** Jon 14:16 * **16:10:** Abô êḡ anêḡ ôdôḡ ma miḡ hêk yain̄ ami. * **16:11:** Jon 12:31 * **16:12:** 1Ko 3:1-2 * **16:16:** Jon 14:19

19 Yisu hayala nena idum ek nenan injik yani liŋ esak abô êŋ. Aêŋ ba hanaan, “Yahanaan ‘Dokte ma tem nôsôŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôngô ya esak loŋbô.’ Ba intu môlô onan hik môlôda liŋ hathak abô atu ba yahanaan anêŋ ôdôŋ e? 20 Yanan avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Avômalô pik tem leŋŋmavi. Ma doŋtom môlô tem nodan asêŋ malêŋ. Môlô tem kapôlômim malaiŋ. Ma doŋtom môlô lemimmalaiŋ êŋ tem imbitak lemimmavi anôŋ. 21 Avi anêŋ waklavôŋ embathu hayô êŋ ma hawa vovan ek embathu. Ma lêk havathu yôv ma miŋ lahabi vovan êŋ hathak loŋbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anôŋ. 22 Ma môlô aêŋ iyom. Lêk môlô kapôlômim malaiŋ. Ma doŋtom tem yanŋgê môlô esak loŋbô ba intu tem lemim mavi. Ma miŋ hatôm anyô la nêŋ lemim mavi êŋ vê ênjêk môlô ami. 23 *Yanan avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Tem yana ba nôŋ takatu ba môlô onan hik Wakamik liŋ hathak yenan athêŋ ma tem yani nêŋ êndêŋ môlô. Ma môlô tem miŋ nonan injik ya liŋ esak nômlate ami. 24 Ya ma Nakadun ba intu nonan injik yani liŋ esak yenan athêŋ ek noja lemimmavi bêŋ anôŋ êmô môlô kapôlômim siŋ. Sêbôk aleba lêk ma miŋ môlô onan hik yani liŋ hathak nômlate hathak yenan athêŋ ami.”

25 Yisu hanaan, “Bôk yahavun abô ba yahanaan abô sapêŋ hatôm abô loŋ kapô hadêŋ môlô. Ma wak te am ka tem yanan abô avanôŋ êndêŋ môlô esak Wakamik ba tem yanan bêŋ. 26 Wak êŋ ma môlôda tem nodam yenan athêŋ ba nonan injik Wakamik liŋ. Ma miŋ yada yanja môlônim abô ba yanan injik yani liŋ ami. 27 *Avanôŋ! Môlô lemimhaviŋ ya lôk ôêvhaviŋ nena yahalêŋ anêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Wakamik da lahaviŋ môlô ba môlôda tem nonan injik yani liŋ esak unim lemimhaviŋ. 28 Yahatak Wakamik ba yahalêŋ pik. Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

29 Êŋ ma Yisu anêŋ nê ku enan, “Lêk honan abô êŋ bêŋ ma miŋ huvun ami. 30 Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêŋ. Miŋ yêlô anan hik o liŋ ami denan ma hoyala yêlôaniŋ abô ba honan bêŋ. Ba intu yêlô êvhaviŋ nena hôlêŋ anêŋ Wapômbêŋ.”

31 Yisu hanaan, “Lêk môlô ôêvhaviŋ e? 32 *Odanô! Avômalô tem nidupunin môlô tomtom ba nôsôŋ mayaliv ba unu unim loŋ. Ma môlô tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma doŋtom Wakamik hamô haviŋ ya. Aêŋ ba tem miŋ yamô daluk ami. Wak te am ka nôŋ êŋ tem imbitak. Ma wak êŋ lêk habitak yôv.

33 *Lêk yahanaan abô takêŋ ek môlô nodahaliŋ ya ba nôŋmô yaô. Môlô tem nôpôm malaiŋ êmô pik êntêk. Ma doŋtom numiŋ lôklokwan! Ya bôk yahamô pik êntêk anêŋ lôklokwan lu yôv.”

17

Yisu hateŋ mek ek yanida

1-2 Yisu hanaan abô takêŋ yôv ma hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabiŋ avômalô takatu ba bôk hôêv hadêŋ ya ek yanêŋ lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i. Ba nuŋgwik Nalum anêŋ lôkmanŋiŋ thô ek yanŋik anêŋ lôkmanŋiŋ thô aêŋ iyom. 3 *Êntêk ma lôkmala atu ba tem nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Neyala nena O ma Wapômbêŋ avanôŋ biŋ doŋtom lôk ya

* 16:23: Mat 7:7 * 16:27: Jon 14:21,23 * 16:32: Mat 26:31,56 * 16:33: Jon 14:27; Lom 5:1;

1Jon 5:4 * 17:3: 1Jon 5:20

ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbênj hôtev ba halêm. ⁴⁻⁵ *Wakamik, lêk yahik anêm lôkmanjinj thô hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadêj ya aleba lêk anêj danj. Ma nê mavi lôk athêj bêj êndêj ya esak lonjbô êtôm sêbôk atu ba pik miñ habitak ami denanj ma yahawa athêj bêj êj havinj o ba yahamô mavi anôj.

Yisu hatej mek ek nê ku laumij ba lahavuju

⁶ “Bôk yahik o thô hadêj avômalô pik takatu ba hôêv hadêj ya yôv. Sêbôk atu ba thêlo ma anêm avômalô ba hôêv hadêj ya ba lêk esopa anêm abô. ⁷⁻⁸ Yahêv abô sapêj atu ba hôêv hadêj ya hadêj i ba esopa. Thêlo eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhavinj nena hôêv ya ba yahalêm. Aêj ba lêk eyala nena nô m takatu ba hôêv hadêj ya ma halêm anêj o iyom. ⁹ Yahatenj ek avômalô takatu ba bôk hôêv hadêj ya yôv. Thêlo ma anêm avômalô ba intu yahatenj mek ek i. Ma miñ yahatenj mek ek avômalô pik ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba yenanj êj ma anêm. Ma avômalô takatu ba anêm êj ma yenanj. Ma thêlo êj intu ik yenanj lôkmanjinj thô. ¹¹ Tem yatak pik ba yana ma tem miñ yamô pik esak lonjbô ami. Ma thêlo tem nê môt pik. Wakamik, o ma mathenj! Ba oyabinj i esak anêm athêj atu ba bôk hôêv hadêj ya ek thêlo kapôlônjinj donjom êtôm alai kapôlônjinj donjom. ¹² *Bôk yahamô havinj thêlo ba yahayabinj i hathak athêj atu ba hôêv hadêj ya. Ma kambom te miñ habulinj i ami lôk thêlo te miñ hatak o ami. Mi. Anyô te iyom intu tem ni lonj atum ek abô atu ba bôk hêk anêm kapya tem injik anôj.

¹³ “Ma donjom yahamô pik denanj ba yahananj abô êj ek yenanj yalenj mavi bêj anôj ê môt thêlo kapôlônjinj sinj ek malê nena tem yasôk. ¹⁴ Bôk yahêv anêm abô yôv hadêj i. Ma ya miñ anyô pik êntêk ami. Ma thêlo aêj iyom. Ba intu avômalô êpôlik hathak i. ¹⁵ *Wakamik yahananj hik o linj nena uminj anyô kambom lonj sinj ek thêlo ma miñ onja i vê ênjêk pik êntêk ami. ¹⁶ Ya miñ anyô pik êntêk ami ma thêlo aêj iyom. ¹⁷ Otak anêm abô êndôk thêlo kapôlônjinj ba undum i ek nimitak anêm avômalô ku mathenj. Anêm abô êj ma avanôj. ¹⁸ *Yahêv thêlo ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm. ¹⁹ Ma yahêv yada hadêj o ek thêlo nimitak anêm avômalô ku mathenj anôj.

Yisu hatej mek ek avômalô êvhavij sapêj

²⁰ “Miñ yahatenj mek hathak nê ku takêj iyom ami. Mi. Yahatenj mek hathak avômalô takatu ba tem nedarj nê ku takêj iniñ abô ba nê nê mimbij ya ²¹ ek thêlo sapêj nê môt kapôlônjinj donjom êtôm atu ba hômô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlo tem nê môt alai kapô imbinj ek avômalô pik nê nê mimbij nena hôêv ya ba yahalêm. ²² *Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmanjinj ba lêk yahik lôkmanjinj êj thô hadêj thêlo ek thêlo kapôlônjinj donjom êtôm alai kapôlônjinj donjom. ²³ Yahamô thêlo kapôlônjinj ma hômô ya kapô. Undum ba thêlo lôkthô nimitak kapôlônjinj donjom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhavinj thêlo hatôm atu ba lemhavinj ya.

²⁴ “Wakamik, yalenj havinj avômalô takêntêk ba hôêv hadêj ya nê môt imbinj ya ê môt lonj atu ba yahamô ek nê gê yenanj lôkmanjinj. Pik miñ habitak ami denanj ma lemhavinj ya ba intu hôêv lôkmanjinj êj hadêj ya.

²⁵ “Wakamik, o ma thêthônj. Avômalô pik êthônj o palinj ma donjom ya ma yahayala o. Ma yenanj avômalô takêntêk eyala nena hôêv ya ba yahalêm.

* 17:4-5: Jon 1:1-2; 4:34 * 17:12: Jon 6:39; 13:18 * 17:15: Mat 6:13; 2Te 3:3 * 17:18: Jon 20:21 * 17:22: Ap 4:32

²⁶ Bôk yahik o thô hadêj thêlô. Ma tem miñ yatak ku êj ami ek yada yamô thêlô kapôlônjin ek lenjinimbinj avômalô vi êtôm atu ba lemhavinj ya.”

18

Evalonj Yisu

(*Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53*)

¹ Yisu hatenj mek yôv ma lôk anêj nê ku ibup êyô nãj Kidlon. Nãj êj vi ma ku alokwanj oliv te hêk ba thêlô i loj êj.

² Loj êj ma thêlô ethak i lôbôlônj. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enanj Yisu bêj, hayala loj êj. ³ Êj ma Judas halom nê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk nê bêjbêj êbôk da ma ininj nê bêjbêj ba i loj êj. Thêlô ewa atum lam lôk atum abinj kapok ma nômkama nijik vovak.

⁴ Yisu hayala nôm takatu ba tem êpôm yani ba hi yainj ma hananj, “Môlô ôbôlêm opalê?”

⁵ Ma thêlô enanj, “Yisu anêj Nasalet.”

Ma yani hananj, “Ya êj êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enanj Yisu bêj intu haminj havinj nê êj. ⁶ Thêlô elanjô Yisu hananj, “Ya êj êntêk.” Êj ma ele i ma êv yak halôk pik.

⁷ Ma yani hananj hik thêlô linj hathak lojbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

Ma thêlô enanj, “Yisu anêj Nasalet.”

⁸ Ma hananj, “Lêk yahananj hadêj môlô yôv nena ya êj êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba notak nê êntêk ba ini.” ⁹ *Hananj aêj ek abô bôsêbôk tem injik anôj nena nina miñ hatôm etak avômalô takatu ba Lambô hêv hadêj yani te ami.

¹⁰ Êj ma Saimon Pita hawa binj vovak ma hale anyô bêj habôk da anêj anyô ku te limbuk vianônj vê. Anyô ku êj anêj athêj nena Malukus.

¹¹ *Ma Yisu hananj hadêj Pita, “Otak anêj binj êndôk anêj kupik esak lojbô! Tem yandum ku malainj atu ba Wakamik hêv hadêj ya.”

Ewa Yisu ba i hadêj Anas

(*Mat 26:57*)

¹² Êj ma Lom ininj nê vovak lôk anyô vovak laik lôk avômalô Israël ininj sôp bidonj evalonj Yisu ba ekak hathak yak. ¹³ Thêlônjin ku môj ma ewa yani ba i hadêj Anas, yani ma Kaiapas anêj yanjalô. Kaiapas ma anyô bêj habôk da hadêj sondabêj êj. ¹⁴ *Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô hadêj Israël ininj nê bêjbêj nena, “Mavi ek anyô te iyom ema ek nê avômalô Israël bêj anô sa.”

Pita hananj “Yahathôj Yisu”

(*Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57*)

¹⁵ Saimon Pita lôk anyô ku yanj esopa Yisu ba i. Anyô ku êj ma anyô bêj habôk da anêj anyô môlô te ba intu hasopa Yisu habitak hayô badêj abôlêk ba hi. ¹⁶ Ma Pita haminj badêj viyainj. Ma anyô ku yanj atu ba anyô bêj habôk da anêj anyô môlô havôhi ma hananj abô hadêj avi atu ba hayabinj badêj abôlêk ba hawa Pita hayô badêj kapô.

¹⁷ Avi atu ba hayabinj unyak abôlêk hananj hik Pita linj, “E! O ma ôpatu anêj anyô ku te e?”

Ma Pita hananj, “Mî.”

* **18:9:** Jon 6:39 * **18:11:** Mat 26:39 * **18:14:** Jon 11:49-51

18 Loj l k thilibuŋ. Ma n  ku l k n   b k da inin s p bidonj ebanj atum ba ivuŋu iminj. Ma Pita haminj haviŋ.

Any  b j hab k da hananj hik Yisu lij

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Luk 22:66-71)

19 Ma any  b j hab k da hananj hik Yisu lij hathak an j n  ku l k ab  takatu ba hananj ba had j av mal .

20 Ma Yisu hananj, “Yahathak yahaminj pikl v j ba yahananj ab  had j av mal . Ma yahad j av mal  ham  unyak yeŋ l k unyak mathenj ma loj atu ba av mal  Israel ethak donjom hal k. Ma minj yahavuŋ ab  ami. 21 Ma ais  ka honanj hik ya lij? Av mal  takatu ba elanj ab  takatu ba yahananj, th l  eyala ab   j kat . Ba intu onanj injik i lij.”

22 Hananj a j ma n   b k da inin s p bidonj atu ba haminj habobo hapetav Yisu ba hananj, “E! Honanj a j had j any  b j hab k da eka?”

23 Ma Yisu hananj, “Yahananj ab  kambom,  j ma onanj ab   j b j. Yahananj ab  avanôj, ma ais  ka huik ya?” 24  j ma Anas h v Yisu ba hi had j Kaiapas, any  b j hab k da. Ma yak atu ba ekak yani ham  denanj.

Pita hananj “Yahathôj Yisu” b l j yanj hathak lojb 

(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Saimon Pita havuŋu atum haminj ma enanj hik yani lij, “O ma  p j an j n  ku te e?”

Ma Pita hananj, “Mi.”

26  j ma any  b j hab k da an j n  ku te hananj, “Yahay  huminj alokwanj oliv kap  haviŋ yani.” Any  ku  j ma  patu ba Pita hanjasiv limbuk v  an j thalalenj te.

27 *Ma Pita hananj hathak lojb , “Mi.” Kasana ma tale halanj.

Ewa Yisu hi had j Pailat

(Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25)

28 Ewa Yisu h k Kaiapas an j unyak ba i any  b j Lom atu an j unyak. Waklav j Hale ba Hi an j l kb k momanjiniŋ l k hay  ba Israel ininj n  b jb j leŋinj haviŋ n m  mabuŋ  nj k Wap mb j ma ek n g  waklav j  j. Ba intu  d  nimbital n y  any  loj buyanj b j  j an j unyak. 29 Ma Pailat hi viyaiŋ ma hananj, “ p j hadum mal  ba m l  udum ab  ek yani?”

30 Ma enanj, “Ais ! Yani minj any  kambom ami,  j ma tem minj y l  naja yani  l m  nd j o ami!”

31 *Ma Pailat hananj, “Y v! M l da noja yani ba nundum ab  esak m l da unim ab  balabuŋ.”

Ma enanj, “M l  av mal  Lom unim ab  balabuŋ hananj nena y l  av mal  Israel minj hat m nanjik  patu ba hadum kambom v n  ami.” 32 *Enanj a j ek ab  s b k atu ba Yisu hananj hathak loj nd  atu ba tem ema esak tem injik an j.

33 A j ba Pailat hi unyak kapı hathak lojb  ma halam Yisu hal m ma hananj hik yani lij, “O ma av mal  Israel ininj kinj e?”

34 Ma Yisu hananj, “Oda an m auk ba honanj ab   j mena any la hananj had j o e?”

* 18:27: Jon 13:38 * 18:31: Jon 19:6-7 * 18:32: Jon 3:14; 12:33

35 *Ma Pailat hanañ, “Hoson nena ya anyô Israel e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk nê bêñbêñ êbôk da ewa o ba êlêm hadêñ ya?”

36 Ma Yisu hanañ, “Lonj lôklijak atu ba yahayabinj ma minj anêñ pik êntêk ami. Yayabinj lonj lôklijak pik êntêk ma yenañ nê ku tem nijik vovak ek minj anyô te etak ya êndôk Israel ininj nê bêñbêñ baheninj ami. Ba intu yenañ lonj lôklijak ma minj hamô pik êntêk ami.”

37 Aêñ ba Pailat hanañ, “O ma kinj!”

Ma Yisu hanañ “Intu êñ. Ya ma kinj. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yangik abô avanônñ thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanônñ êñ intu halanjô yenañ abô.”

38 Ma Pailat hanañ, “Abô avanônñ, êñ ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyainj ba hi hadêñ avômalô Israel hathak lonjbô ma hanañ, “Lêk yahalanjô abô ba ôpêntêk ma anêñ kambom mi. 39 Ma yahathak yahasopa môlônim lemimhavinj nena sondabêñ nômbêñ intu anêñ waklavônñ Hale ba Hi ma yahatak anyô koladônñ te ba hi hadêñ môlô. Aêñ ba lemimhavinj yatak môlô avômalô Israel unim kinj êntêk e?”

40 Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêñ nê bêñbêñ anêñ Lom takatu ba eyabinj avômalô Israel.

19

Pailat hanañ ek nijik Yisu vônô (Mat 27:26-31; Mak 15:15-20)

1 Yôv ma Pailat hanañ ba evali Yisu. 2 *Ma nê vovak ewa yak lôkmanjinj atu ba epesañ hatôm kinj ininj kuluj ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kinj anêñ kwêv thalalenj daim te ma ik hathak yani. 3 Ma i hadêñ yani ma enañ mathalalenj, “Waklêvônñ mavi, avômalô Israel ininj kinj!” ma epetav yani.

4 Ma Pailat hale yainj hathak lonjbô ma hanañ hadêñ avômalô, “Odanjô! Tem yanja yani ende yainj ek yangik thô êndêñ môlô nena lêk yahalanjô abô yôv ba ôpêntêk ma anêñ kambom mi.” 5 Êñ ma Yisu hale yainj ma kuluj yak lôkmanjinj hamô wakadôk ma kwêv thalalenj atu hamô lijkupik. Ma Pailat hanañ, “Ôñgô yani atu êntêk!”

6 Êñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk ininj sôp bidonj êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanañ, “Lêk yahalanjô abô yôv ba ôpêntêk anêñ kambom mi! Aêñ ba môlôda noja ba unjgwik vônô esak a!”

7 Ma enañ viyanj, “Anyô êntêk hanañ nena yani ma Wapômbêñ anêñ Nakadunj. Ma yêlôaninj abô balabunj te hanañ nena nanjik anyô anêñ aên vônô.”

8 Pailat halanjô abô êñ ba lijhaka. 9 *Ma hi unyak kapô ma hanañ hik Yisu lij, “Hôlêm anêñ êsê?” Ma donjom Yisu bônônñ iyom. 10 Ma Pailat hanañ, “Hôdô onanj yenañ abô viyanj e? Ondanjô! Ya ma anyô lôk athênj ba ya hatôm yananj ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holanjô e?”

11 *Ma hanañ, “Wapômbêñ minj hêv athênj bêñ êñ hadêñ o ami êñ ma minj hatôm undum nômlate êndêñ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida anêñ auk intu anêñ kambom ma bêñ anônñ ek anêm.”

12 *Pailat halanjô abô êñ ma habôlêm lonjondê ek etak Yisu ba ni. Ma donjom

* 18:35: Jon 1:11 * 19:2: Luk 23:11 * 19:9: Mat 27:12 * 19:11: Jon 10:18; Ap 2:23; Lom

Israel ininj nê bêñbêñ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miñ kinj Lom inin anyô te ami! Ôpatu ba hanan nena yani kinj, êñ ma hapôlik hathak Lom inin kinj.”

¹³ Pailat halanô abô êñ ma hawa Yisu hale yainj ma halôk hamô anêñ lon idum abô. Lonj êñ elam nena Lonj Valu. Ma avômalô Hiblu elam lonj êñ nena “Gabata”. ¹⁴ Habobo waktlêvôñ binj hadêñ wak atu ba avômalô ethak epesanj i ek nêgê waktlêvôñ Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yainj ma hanan hadêñ avômalô Israel, “Ôñgô, môlônim kinj êntêk.”

¹⁵ Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanan, “Yanjik môlônim kinj esak alovalanjanjin e?”

Ma nê bêñbêñ êbôk da enan, “Yêlôanin kinj intu Lom inin kinj!”

¹⁶ Êñ ma Pailat hatak Yisu halôk nê vovak bahenjin ek nijik vônô esak alovalanjanjin ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalanjanjin

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Yisu da hawa anêñ alovalanjanjin ba hi malak viyainj ba hayô lonj te atu ba elam nena Lenkadôk Lokwanj. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota. ¹⁸ Lonj êñ ma thêlô êthôkwênj Yisu lôk anyô lokwanju hathak alovalanjanjin. Anyô yanj hamin vi ma yanj hamin vi ma Yisu hamin malêvôñ.

¹⁹ Pailat hanan ba eto abô te hathak aselenj te ba ik lonj hathak alovalanjanjin aêntêk,

YISU ANÊÑ NASALET, AVÔMALÔ ISRAEL ININJ KINJ

²⁰ Eto abô êñ hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêñ anôñ êyê ba esam abô êñ. Lonj atu ba êthôkwênj Yisu ma habobo malak lôñ. Ma lonjondê êñ ma avômalô bêñ anôñ ethak elom ba intu esam. ²¹ Israel ininj nê bêñbêñ êbôk da êyê ma enan hadêñ Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hanan nena yanida intu Israel ininj kinj.’ Ma miñ oto nena, ‘Israel ininj kinj’ ami.”

²² Ma Pailat hanan, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma ênjêk aênj.”

²³ Nê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalanjanjin ewa anêñ kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôñ ayova. Ma nê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denan. Kwêv êñ ma idu hathak sôp donjom iyom ma miñ idu hathak sôp doho havin ami. ²⁴ Ma nê vovak enan, “Alalô nato athênj esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwijn ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma miñ nakakavin ami.”

Thêlô idum aênj ek abô atu ba hêk Wapômbênj anêñ kapya hik anôñ nena, “Thêlô ibi yenanj kwêv sam ba ewa,

ma ibi valu ek neja yenanj kwêv daim.”

Kapya Yej 22:18

Aênj ba intu nê vovak idum aênj.

²⁵ *Ma avi doho iminj habobo alovalanjanjin atu ba êthôkwênj Yisu hathak. Yisu anêñ talêbô lôk talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia anêñ Magadala. ²⁶ *Ma anyô ku atu ba Yisu lahavinj bêñ anôñ hamin habobo. Ma hayê talêbô lo anyô ku êñ ma hanan, “Wakatik, ôpêntu ma nalum.” ²⁷ Ma hanan hadêñ anyô ku atu nena, “Avi intu ma lemtambô.” Aênj ba ôpênj hayabinj Malia hatôm anêñ thalalenj te hamô yanida anêñ unyak.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

28* Ma Yisu hayala nena lèk hadum anêḡ ku yôv ma hanan, “Yahathakmu-niḡ” ek abô atu ba hamô Wapômbêḡ anêḡ kapyia injik anôḡ. 29* Kolopak waiḡ maninḡ te hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk ba eson halôk waiḡ aleba lôthôk. Ma etak hathak alokwanḡ thananḡ te anêḡ athêḡ nena “isop” ba êv halôk Yisu abôlêk. 30 Hanum vêm ma hanan, “Ku lèk yôv.” Êḡ ma laselo hanḡôli ma hatak dahô ba hi ma hama.

31* Wak êḡ ma wak nêpôpêk nômkama ek nêḡê Sabat. Ma Sabat êḡ ma waklavôḡ bêḡ te ba Israèl ininḡ nê bêḡbêḡ êdô ek nê takatu ininḡ kupik iminḡ alovalanḡsinḡ. Ba intu enanḡ hik Pailat linḡ nena nijik veninḡlokwanḡ lu ek nema kethenḡ ek nênem ininḡ kupik vê. 32 Êḡ ma nê vovak i ma ik anyô yanḡ atu ba êthôkwêḡ havinḡ Yisu valokwanḡ lu. Yôv ma idum aêḡ hadêḡ anyô yanḡ. 33-34 Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lèk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma kethenḡ oyanḡ ma thalalenḡ lôk nanḡ hanḡasô. Ma minḡ ik valokwanḡ lu ami. 35* Ôpatu ba hayê nôm êḡ hananḡ abô avanôḡ ba hayala nena anêḡ abô ma avanôḡ ba intu hananḡ bêḡ ek môlô nônemimbinḡ. 36 Nôm takêḡ habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyia injik anôḡ nena, “Tem minḡ nijik yani lokwanḡ te lu ami.” *Etak Ijip 12:46; Namba 9:12; Kapyia Yenḡ 34:20*

37* Ma

“Tem thêlô nêḡê anyô atu ba ibi.”

Sekalaia 12:10

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 Josep anêḡ Alimatia bôk halanḡ Yisu anêḡ abô ba hasopa. Ma donḡtom hakô ek Israèl ininḡ nê bêḡbêḡ ba intu havunḡ anêḡ hêvhavinḡ. Ik Yisu hathak alovalanḡsinḡ yôv ma hi hananḡ hik Pailat linḡ ek enja anêḡ linḡkupik. Ma Pailat halanḡ anêḡ abô ba halôk ma yani hi hawa. 39* Nikodimus hi havinḡ Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadêḡ bôlôvônḡ. Yani hawa kamunḡ ôv mavi ju ba hatak hathak donḡtom ba anêḡ malainḡ hatôm 30 kilo la. 40 Thai epesanḡ nama êḡ ba esopa avômalô Israèl ininḡ kobom ba ewa Yisu linḡkupik ba etak kamunḡ ôv mavi êḡ hathak ma ivuliv sinḡ hathak sôp selenḡ. 41 Ku te hêk habobo lonḡ atu ba êthôkwêḡ Yisu hathak. Ku êḡ ma valu abyanḡ lukmuk te hêk ba minḡ bôk êdô nama la hêk ami. 42 Wak êḡ ma waklavôḡ atu ba avômalô Israèl nêpôpêk i ek nêḡê Sabat. Ma valu abyanḡ êdô nama hêk habobo. Aêḡ ba thai ewa Yisu anêḡ kupik ba i êdô hêk valu abyanḡ êḡ.

20

Yisu haviyô hathak lonḡbô

(Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

1 Sonda êḡ anêḡ wak te môḡ anêḡ lôkbôk momanḡininḡ ma Malia anêḡ Magadala hi siô ma hayê nena lèk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê. 2 Ma halanḡvinḡ ba hi hadêḡ Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu lahavinḡ bêḡ anôḡ ma hananḡ, “Anyôla ewa Anyô Bêḡ anêḡ kupik vê hêk siô ba yêlô athônḡ nena êdô yani hêk êsê.”

3 Êḡ ma thai iviyô ba i siô. 4 Thai luvi elanḡvinḡ ba i ma anyô ku yanḡ atu hamônḡ ek Pita ba hayô siô môḡ. 5 Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp selenḡ takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma minḡ habitak hayô valu

* 19:28: Sng 22:15 * 19:29: Sng 69:21 * 19:31: Lo 21:22-23 * 19:35: Jon 21:24 * 19:37:

abyañ kapô ami. ⁶ Ma Saimon Pita haven̄ yam hayô ma habitak hayô valu abyañ kapô ba hi. Ma hayê sôp selen̄ takatu ba ivuliv hathak ⁷ lôk sôp ivuliv thohavloma sin̄ hathak intu hamô. Sôp ju êñ intu lêk epešan̄ ba êdô yañ hamô buyañ ma yañ hamô buyañ. ⁸ Êñ ma anyô ku yañ atu ba hayô siô môñ hi kapô ma hayê ba hêvHAVIN. ⁹ *Ma don̄tom thai êthôn̄ abô atu ba bôk hanañ hêk Wapômbên̄ anên̄ kapya nena tem injik Yisu lin̄ imbiyô ênjêk ñama esak loñbô paliñ. ¹⁰ Yôv ma ñê ku ju êñ êvôi malak.

Yisu hik i thô hadên̄ Malia anên̄ Magadala

(Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11)

¹¹ Malia halañ hamiñ valu abyañ vijaiñ ma hakôm ba hayê lôv kapô. ¹² Ma hayê an̄ela ju ba iniñ kwêv thapuk. Thai êmô loñ bu atu ba Yisu anên̄ kupik hêk. Yañ hamô wakadôk ma yañ hamô valuvi.

¹³ Ma thai enañ hik Malia lin̄, “Livôn̄, holañ eka?”

Ma hanañ, “Anyôla hawa yenañ Anyô Bên̄ anên̄ kupik vê ba miñ yahayala loñ atu ba êdô hêk ami.” ¹⁴ *Hanañ aên̄ ma hik i liliñ ma hayê Yisu hamiñ ma don̄tom hathôn̄ yani paliñ.

¹⁵ Ma Yisu hanañ, “Livôn̄, holañ eka? Ma hôbôlêm opalê?”

Malia hasoñ nena yani ma anyô hayabiñ ku kapô ba hanañ, “Livôn̄, howa anên̄ kupik ba hôdô hêk êsê ma onañ ek yana yanja.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ, “Malia.”

Ma hasoñ losauk ba hik i liliñ ma hanañ hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô êñ anên̄ ôdôn̄ nena “Kêdôn̄waga.”

¹⁷ *Ma Yisu hanañ, “Miñ yahavôha ek Wakamik ami denañ ba intu otak ya ma nu êndên̄ yenañ ñê ku ma onañ êndên̄ i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yenañ Wapômbên̄ ma môlônim Wapômbên̄.’ ”

¹⁸ Yôv ma Malia anên̄ Magadala hi ma hanañ hadên̄ ñê ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bên̄.” Ma abô takatu ba Yisu hanañ hadên̄ yani ma hanañ hadên̄ thêlô haviñ.

Yisu hik i thô hadên̄ ñê ku

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Sonda êñ anên̄ bôlôvôn̄ ma ñê ku ethak don̄tom. Thêlô êkô ek Israel iniñ ñê bên̄bên̄ ba intu ik unyak abôlêk sin̄. Ma Yisu halêm hamiñ thêlô malêvôn̄ ma hanañ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!” ²⁰ *Ma hik bañ kapô lôk baya thô hadên̄ thêlô. Ñê ku êyê Anyô Bên̄ ba leñiñmavi anôn̄.

²¹ Ma hanañ hathak loñbô, “Môlô kapôlômim ênjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêm.” ²² Êñ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanañ, “Noja Lovak Mathen̄. ²³ *Ma môlô ôêv anyô iniñ kambom vê êñ ma iniñ kambom tem nêm yak. Ma miñ ôêv anyô iniñ kambom vê ami êñ ma iniñ kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadên̄ Tomas

²⁴ Tomas ma ñê ku laumiñ ba lahavuju takatu te ba anên̄ athên̄ yañ nena Didimus. Yisu hayô ek ñê ku vi ma yani miñ hamô ami. ²⁵ Êñ ma ñê ku vi atu enañ hadên̄ yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bên̄ yôv!”

* 20:9: Sng 16:10; Ap 2:24-32

* 20:14: Luk 24:16; Jon 21:4

* 20:17: Lom 8:29; Hib 2:11-12

* 20:20: Jon 16:22; 1Jon 1:1

* 20:23: Mat 16:19

Ma Tomas hanañ, “Minj yahayê anêñ pôpô atu ba hamô banj lôk yahatak yabahengwasinj halôk yani baya êñ ami ma tem minj yanêmbinjinj ami ma milôk.”

²⁶ Sonda te hale ba hi ma Yisu anêñ nê ku ethak donjom hathak lonjbô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô haviñ. Thêlô ik unyak abôlêk sinj ma donjom Yisu halêm hamiñ thêlô malêvôn ma hanañ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali.” ²⁷ Ma hanañ hadêñ Tomas, “Nôñgô yabahen! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemgwasinj êndôk ya baya ek nôñgô kôm lavôn. Otak auk thekthek lôk nôñgô esak malem, ma nêmbinjinj iyom.”

²⁸ Ma Tomas hanañ, “Yenañ Anyô Bêñ lôk Wapômbêñ!”

²⁹ *Ma Yisu hanañ, “Lêk hâyê ba intu hôêvhavinj e? Wapômbêñ tem lamavi esak avômalô takatu ba minj êyê ami ma donjom êvhavinj.”

Kapya êntêk anêñ ôdôn

³⁰ Yisu hadum lavônjinj bêñ anôn haviñ ba anêñ nê ku êyê. Ma donjom minj yahato abô takêñ halôk kapya êntêk ami. ³¹ *Yahato abô takêntêk ek môlô nôñêmbinjinj nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêñ anêñ Nakaduñ. Lôk yahato ek môlô nôñêmbinjinj ba noja lôkmala esak anêñ athêñ.

21

Nê ku evov alim bêñ anôn

¹ Yôv ma nê ku êmô kasukthôm atu anêñ athêñ nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadêñ i hathak lonjbô.* ² Saimon Pita lo Tomas, anêñ athêñ yan nena Didimus, ma Nataniel anêñ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêñ nakaduñ luvi, ma Yisu anêñ nê ku lokwanju, thêlô sapêñ êmô lonj êñ. ³ *Ma Saimon Pita hanañ, “Yana yangik alim.” Ma enañ, “Yêlô nasôk nambinjinj o.” Êñ ma thêlô i ethak yey te ma bôlônônj êñ ma êvôn alim te ami.

⁴ Wak hapup ma Yisu hamiñ kasukthôm anêñ danj. Ma anêñ nê ku êyê yani ma donjom minj eyala ami.

⁵ Ma Yisu halam, “Aiyanj thêlô! Môlô alim mi, aêñ e?”

Ma enañ, “Intu êñ.”

⁶ Ma hanañ, “Notak yakseñ êndôk yey vianôn ma tem môlô noja alim doho.” Idum aêñ ma ewa alim bêñ anôn ba intu minj hatôm nêbôn yakseñ esak ami.

⁷ *Anyô ku atu ba Yisu lahavinj bêñ anôn hanañ hadêñ Pita, “Intu ma Anyô Bêñ!” Pita êñ intu bôk habi anêñ kwêv thilibuñ thô ek indum ku. Ma halanjô ôpêñ anêñ abô êñ ma hik hathak lonjbô ma hasôn kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi. ⁸ Thêlô ebobo kasukthôm danj hatôm 90 mita la ma nê ku vi êmô yey ba êvôn yakseñ havenj yam ma Pita hayam hamôn. ⁹ Thêlô êlêm ethak linjanj ma êyê atum te hathañ hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

¹⁰ Ma Yisu hanañ, “Alim doho êlêm!”

¹¹ *Ma Saimon Pita hayô hathak yey ma havôn yakseñ halêm hathak linjanj. Yakseñ êñ putup hathak alim daim lomaloma hatôm 153. Ma yakseñ minj hatip ami. ¹² Ma Yisu hanañ, “Nôlêm ongwaj alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêñ ba êkô ba te minj hanañ nena, “O ma opalê?” ami. ¹³ Ma

* **20:29:** 1Pi 1:8 * **20:31:** Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13 * **21:1:** Kasuk Galili intu elam athêñ yan nena “Taibelias”. * **21:3:** Luk 5:4-7 * **21:7:** Mat 14:29; Jon 13:23 * **21:11:** Luk 5:6

Yisu hawa polom ba hi hêv hadêḡ thêlô ma hadum aêḡ hathak alim. ¹⁴* Êntêk ma bôlôḡ te lô atu ba haviyô hathak loḡbô ba hik i thô hadêḡ anêḡ ḡê ku.

Yisu hapesaḡ abô haviḡ Pita

¹⁵ Eyaḡ nôḡ yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, anêḡ lemhaviḡ ya ma bêḡ hamôḡ ek ḡê ku vi mena mi e?”

Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ, hoyala nena yalenḡhaviḡ o bêḡ anôḡ.”

Ma Yisu hanaḡ, “Ombakôḡ yenaḡ boksipsip nali sapêḡ.”

¹⁶* Ma hanaḡ hathak loḡbô, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, lemhaviḡ ya e?”

Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ, hoyala nena yalenḡhaviḡ o.”

Ma Yisu hanaḡ, “Oyabiḡ yenaḡ boksipsip.”

¹⁷ Ma hanaḡ bôlôḡ te lô “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, lemhaviḡ ya e?”

Yisu lêk hanaḡ hik Pita liḡ hatôm bôlôḡ lô nena “Lemhaviḡ ya e?” ba Pita kapô malaiḡ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, o hoyala nôḡkama sapêḡ ba hoyala nena yalenḡhaviḡ o.”

Ma Yisu hanaḡ, “Ombakôḡ yenaḡ boksipsip. ¹⁸ Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ o. Sêbôk ba hômô anyô muk denaḡ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêḡ lemhaviḡ. Ma doḡtom hoyalôv ma tem nêḡ bahem ek anyô yaḡ injik anêḡ kwêv ma endom o ek nu loḡ atu ba miḡ lemhaviḡ nu ami.”

¹⁹* Yisu hanaḡ abô êḡ ek injik loḡôndê atu ba Pita tem ema esak ek nêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ êndêḡ Wapômbêḡ. Yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Pita, “Osopa ya!”

²⁰* Pita hik i liliḡ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviḡ bêḡ anôḡ hasopa thai. Ôpatu ba hayaḡ nôḡ hamô ma hakithiḡ Yisu ba hanaḡ, “Anyô Bêḡ, opalê intu tem enaḡ o bêḡ?”

²¹ Ma Saimon Pita hayê ôpêḡ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

²² Ma Yisu hanaḡ, “Yalenḡhaviḡ nena ôpêḡ tem êmô endeba yandeaḡ am, o Pita miḡ anêḡ nôḡmlate ami. Mi. Osopa ya iyom.” ²³ Ma abô êḡ hi mayaliv ba ḡê takatu ba esopa Yisu elanô haviḡ ba eson nena anyô ku êḡ tem miḡ ema ami. Yisu hanaḡ nena êmô endeba yaḡ endelêḡ am, ma miḡ Pita anêḡ nôḡmla ami. Ma doḡtom miḡ hanaḡ hathak ôpêḡ anêḡ ḡama ami.

²⁴* Anyô ku atu ba hanaḡ nôḡ takêḡ bêḡ ba hato halôk kapyâ êntêk intu yêlô ayala nena anêḡ abô ma avanôḡ.

²⁵* Yisu hadum ku lomaloma bêḡ anôḡ haviḡ. Pik ma yaôna ba yakô miḡ hatôm nêḡdô kapyâ nôḡmbêḡ atu ba eto lôkthô êmô ami.

* **21:14:** Jon 20:19,26 * **21:16:** Ap 20:28 * **21:19:** Mat 16:24-25; 2Pi 1:14 * **21:20:** Jon 13:23-25 * **21:24:** Jon 19:35 * **21:25:** Jon 20:30

yanan abô imin Judusalem lôk Judia sapêḡ ma Samalia lôk ni endeaba êndôk pik anêḡ dan.”

⁹Hanan abô êḡ yôv, ma ewa yani hathak leḡ ba hi. Thêlô êyê imin ma buliv hava yani sin ba êthôn. ¹⁰Thêlô ititin leḡ denan ma ketheḡ oyan ma anyô ju lôk nômkama thapuk ba imin thêlô malêvôn. ¹¹*Ma enan, “Nê Galili, umin ba utitin leḡ eka? Yisu doḡtom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk môlô ba hi leḡ ma tem endelêma aêḡ iyom.”

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anêḡ loḡ

¹²*Vêma ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Judusalem. Dum Oliv êḡ hêk habobo Judusalem hatôm kilomita te iyom. ¹³*Êyô Judusalem ma i unyak kapô vulin atu ba ethak êmô. Thêlô inin athêḡ ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Pilip lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpius nakadun, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakadun. ¹⁴Wak sapêḡ ma thêlô ethak doḡtom ba eter mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yisu talêbô, lôk anêḡ iviyan êmô havin.

¹⁵Ma wak te ma Pita haviyô hamin ḡ êvhavin hatôm 120 malêvôn ma hanan, ¹⁶*“Aiyan thêlô, abô te hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ba lêk hik anôḡ. Abô êḡ ma Lovak Matherḡ bôk hanan hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yisu thô hadêḡ ḡ takatu ba evalon yani. ¹⁷Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk havin alalô.”

¹⁸* (Judas hêv pik bute vuli hathak valuselen atu ba hadum kambom ba hawa. Êḡ ma hêv yak halôk pik buêḡ ba lasoan hapup ba la hanḡasô hale yain. ¹⁹Avômalô Judusalem sapêḡ elanô abô êḡ ba intu elam pik buêḡ hathak inin abô nena “Akeldama”. Anêḡ ôdôn nena, “Pik atu ba thalalen hathan.”)

²⁰Êḡ ma Pita hanan, “Hatôm bôk eto hêk Kapya Yen nena,
“ ‘Anêḡ unyak tem ḡgathinin;

ma min notak anyôla ek êmô ami.’

Kapya Yen 69:25

Ma buyan hanan nena,

“ ‘Anyô yan enja anêḡ loḡ lôk anêḡ ku.’

Kapya Yen 109:8

²¹Aêḡ ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bêḡ Yisu hamô havin alalô denan ma yani hamô havin alalô wak nômbêḡ intu sapêḡ, ²²*môn ma waklavôn atu ba Jon hathik Yisu halôk ḡan aleba hayô wakma Lambô hawa yani vê hêk alalô ba hi malak leḡ. Anyô êḡ tem imbin alalô ek enan Yisu anêḡ haviyô hathak loḡbô bêḡ êndêḡ avômalô.”

²³Yôv ma etak anyô lokwanju. Yan ma Josep, elam nena Balsabas, ma athêḡ yan ma Jastas. Ma anyô yan ma Matias. ²⁴Ma eter mek nena, “Anyô Bêḡ, hoyala avômalô sapêḡ inin kapôlônin. Nunḡwik thô nena hotak anyô ju êntêk yan sê ²⁵ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi anêḡ loḡ.” ²⁶Yôv ma ibi valu ek nêḡê nena athêḡ yan sê habitak. Êḡ ma etak Matias ek imbitak aposel imbin thêlô laumin ba lahavute takatu.

2

Lovak Matherḡ halôk ba halêma

* 1:11: Mat 26:64; Luk 21:27 * 1:12: Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4 * 1:16: Sng 41:9
* 1:18: Mat 27:3-8 * 1:22: Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27

¹ *Waklavôḡ Pentikos hayô, êḡ ma avômalô êvhavij ethak doḡtom ba êmô unyak te. ² Ma kethenḡ oyaḡ ma nômlate diḡdiḡ halêm anêḡ leḡ ba anêḡ pôk ma hatôm lovak bêḡ te ba hayô hamô unyak atu ba thêlô êmô siḡ. ³ *Ma êyê nômlate hatôm atum dahalaḡ hatakalek ba hayô hamô thêlô tomtom. ⁴ *Ma Lovak Matherḡ hayô hava thêlô sapêḡ kapôlôḡniḡ siḡ ba enaḡ abô masôm lomaloma hatôm Lovak Matherḡ hêv hadêḡ thêlô.

⁵ Avômalô Isael takatu ba êmô Wapômbêḡ vibij bôk etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jerusalem ek Pentikos. ⁶ Ma elanô diḡdiḡ ba êlêm ethak doḡtom. Ma eboloba kambom hathak elanô ḡê êḡ enaḡ abô hathak thêlô tomtom da iniḡ abô. ⁷ Ma eson kambom ba enaḡ hik thêlôda liḡ, “Thêlô ma ḡê Galili iyom. Malê te aêḡ am? ⁸ Aisê ba alalô alaḡô thêlô enaḡ abô hathak alalôaniḡ abô tomtom? ⁹ Alalô ma anêḡ Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo Kapadosia ma Pontus lo Esia ¹⁰ ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo Sailini ma ḡê doho anêḡ Lom. ¹¹ (Ma vi ma avômalô Isael, ma vi ma avômalô loḡ buyaḡ takatu ba ibitak êyô Isael iniḡ êvhavij kapô.) Ma doho anêḡ Klit lo Alebia. Ma doḡtom alalô alaḡô thêlô enaḡ abô hathak nômbêḡ atu ba Wapômbêḡ hadum hathak alalôaniḡ abô tomtom.” ¹² Ma avômalô sapêḡ eson kambom ba itutuniḡ leniḡkadôk ma enaḡ hik thêlôda liḡ nena, “Nôm êḡ anêḡ ôdôḡ ma aisê?”

¹³ Ma doḡtom vi ibi thêlô liliḡ ba enaḡ, “Inum waiḡ bêḡ anôḡ ba elo molo.”

Pita hanaḡ abô

¹⁴ Êḡ ma Pita haviyô hamiḡ aposel laumiḡ ba lahavute malêvôḡ ma halam lôklokwaḡ nena,

“Môlô avômalô Isael lôk avômalô takêntêk ba lêk ômô Jerusalem, nodanô yenaḡ abô katô. Tem yanaḡ nôm êḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ. ¹⁵ Lêk ma lôkbôk denaḡ hatôm 9 kilok. Ba intu miḡ noson nena ḡê êntêk inum waiḡ ba elo molo ami.

¹⁶ Mi, nôm êḡ ma hatôm plopet Joel bôk hanaḡ,

¹⁷ “Wapômbêḡ hanaḡ nena habobo pik lo leḡ anêḡ daḡ

ma tem yangasô yenaḡ Lovak Matherḡ êyômô avômalô sapêḡ.

Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenaḡ abô êndêḡ i ba nenaḡ abô êtôm plopet.

Ma môlônim apenena tem netulak ba nêgê wêḡ.

Ma môlônim anyô boḡnena tem nêgê niaviḡ.

¹⁸ Ma tem yangasô yenaḡ Lovak Matherḡ êyômô

yenaḡ anyô lo avi ku êndêḡ waklavôḡ êḡ

ma tem yanêm yenaḡ abô êndêḡ i ba nenaḡ abô êtôm plopet.

¹⁹ Ma tem yandum nômbithi êḡjêk leḡ,

ma yandum lavôḡniḡ êḡjêk pik.

Thalalen lôk atum ma atum yova bêḡ tem imbitak.

²⁰ Ma wak tem ende i liliḡ ba imbitak momaḡiniḡ,

ma ayôḡ tem ende i liliḡ ba imbitak êtôm thalalen.

Vêm ma Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ lôkmaḡiḡ bêḡ atu tem êlêm.

²¹ Ma avômalô takatu ba elam Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ,

tem nêḡ i bulubiḡ.’

Jol 2:28-32

²² “Avômalô Isael, nodanô abô êntêk. Wapômbêḡ bôk hadum ku lôklokwaḡ anôḡ lôk nômbithi ma lavôḡniḡ hathak Yisu anêḡ Nasalet anêḡ baḡ hamô môlô

* 2:1: Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11 * 2:3: Mat 3:11 * 2:4: Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

malêvôñ ba hik thô nena yanida hêv ôpêñ ba halêm. Ba bôk oyala nô m takêñ yôv. ²³ Ma Wapômbêñ hatak yani halôk môlô bahemim hatôm bôsêbôk ba lahabi lôk anêñ auk ek nô m takêñ imbitak aêñ. Ma môlô udum ba nê kambom ik yani loñ hathak alovalañañsñ ba hama. ²⁴ Ma doñtom Wapômbêñ hik yani liñ ba haviyô hathak loñbô ba hawa yani vê hêk ñama anêñ vovañ bêñ ek malê nena ñama miñ hatôm embalonñ yani loñ ami. ²⁵ Devit bôk hanañ hathak yani nena,

“Yahayê Anyô Bêñ hamô haviñ ya wak nômbêñ intu sapêñ.
Yani hamô habobo ya
ba intu miñ hatôm nômlate esale ya thô ami.

²⁶ Aêñ ba yalenñmavi anôñ
ba yahabôya.
Ma yalenñvñkupik hêv ma.

²⁷ Ek malê nena tem miñ ôndô ya êmô nê ñama iniñ loñ ami,
ma tem miñ otak anêm Anyô Matherñ ek epalê êñjêk siô ami.

²⁸ Bôk huik loñôndê lôkmala thô hadêñ ya yôv,
ma tem yamô imbiñ o ba undum yalenñmavi anêñ dôêñ.’ *Kapyayey*

16:8-11

²⁹ * “Aiyañ thêlô, yahanañ avanôñ biñ nena bumalô Devit bôk hama ba elav yôv. Ma anêñ siô êntêk hêk denañ aleba lêk. ³⁰ *Ma doñtom Devit ma plopet te ba hayala nena Wapômbêñ bôk havak abô nena emberñ yam ma tem etak lim lukmuk te ek imbitak kiñ êtôm yanida. ³¹ *Devit bôk hayala nô m atu ba tem imbitak emberñ yam ba hanañ hathak Mesia atu ba Wapômbêñ tem nêm lôkmala êndêñ yani ba imbiyô esak loñbô. Ba intu hanañ nena tem miñ nêndô yani êmô nê ñama iniñ loñ ba kupik epalê ami. ³² Ôpêñ ma Yisu atu ba Wapômbêñ bôk hik yani liñ. Ma yêlô sapêñ ayê nô m êñ haviñ ba êntêk anañ bêñ hadêñ môlô. ³³ *Ma Wapômbêñ hawa Yisu ba hatak yani hamô bañ vianôñ yôv. Ma hêv Lovak Matherñ atu ba bôk havak abô ek nêm êndêñ yani ma êntêk lêk hançasô hayô hamô yêlô ba intu lêk ôyê lo olanô. ³⁴ Devit da miñ hi malak leñ hatôm Yisu ami, ma doñtom hanañ,

“Anyô Bêñ Wapômbêñ hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,
“Ômô yabahañ vianôñ

³⁵ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêñ o
nêmô vemkapô vibinñ am.” ’

Kapyayey 110:1

³⁶ * “Aêñ ba môlô avômalô Israêl sapêñ, noyala abô êntêk katô. Yisu atu ba môlô uik hathak a, Wapômbêñ hadum ba habitak Anyô Bêñ lôk Mesia.”

Avômalô bêñ anôñ ele i liliñ ba ithik ñañ

³⁷ Thêlô elañô Pita anêñ abô takêñ ma habi thêlô kapôlôñññ vose. Ma enañ hadêñ yani lôk aposel vi nena, “Aiyañ thêlô, yêlô nandum malê?”

³⁸ Ma Pita hanañ, “Môlô tomtom node kapôlôñññ liliñ ba nusik ñañ esak Yisu Kilisi anêñ athêñ ek Wapômbêñ nêm môlôñnim kambom vê ma nêm Lovak Matherñ êndêñ môlô êtôm anêñ wapôm. ³⁹ *Havak abô êñ ek avômalô takatu ba alalôaniñ Wapômbêñ tem endam i, môlô lôk unim avômena ma avômalô takatu ba êmô daimbô.”

* **2:29:** 1Kiñ 2:10 * **2:30:** 2Sml 7:12; Sng 89:3-4; 132:11 * **2:31:** Sng 16:10 * **2:33:** Ap 5:32;
7:55-56 * **2:36:** Ap 5:30-31 * **2:39:** Ais 57:19

⁴⁰ Ma Pita hanan̄ abô bêñ anôñ havin̄ hadêñ thêlô ba hanan̄ nena, “Noyabin̄ am. Nônêm amda sa ba nôsôv êñjêk avômalô kambom takêñ ek min̄ nôpôm vovan̄ atu ba tem êpôm i ami.” ⁴¹ *Aêñ ba ñê takatu ba ewa Pita anêñ abô intu ithik ñan̄. Ma wak êñ ma avômalô hatôm 3,000 êlêm havin̄ avômalô takatu ba bôk êvhavin̄ yôv.

Nê êvhavin̄ ethak donjom havin̄ i

⁴² *Ma thêlô lôklokwan̄ ek nedan̄ô aposel inin̄ abô lôk ethak donjom havin̄ i ma eyan̄ polom lo inum wain̄ mathen̄ atu ba Yisu bôk hêv lôk eten̄ mek havin̄ i. ⁴³ Ma aposel idum lavôñin̄ lôk nômbithi bêñ anôñ ba avômalô sapêñ êyê ba eson̄ kambom. ⁴⁴ *Ma avômalô êvhavin̄ sapêñ ethak donjom havin̄ i ma min̄ len̄vi inin̄ nômkama ami. Inin̄ nômkama lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapêñ sa. ⁴⁵ Thêlô ethak êv inin̄ pik lôk nômkama ek nêñêm vuli ma ewa vuli takêñ ba êv avômalô takatu ba nômkama vi mi sa. ⁴⁶ Ma wak nômbêñ intu ma thêlô ethak donjom êmô unyak mathen̄ anêñ piklêvôn̄. Ma ethak eyan̄ nôm havin̄ i lôk len̄in̄mavi ma kapôlôn̄in̄ labalina. ⁴⁷ *Lôk êbô Wapômbêñ anêñ athêñ. Êñ ma avômalô sapêñ len̄in̄mavi anôñ hathak i. Ma wak nômbêñ intu sapêñ ma Anyô Bêñ hêv avômalô doho bulubin̄ ba hêv i ibitak êyô ñê êvhavin̄ kapô havin̄.

3

Anyô va kambom te habitak mavi

¹ Wak te ma Pita lo Jon i unyak mathen̄ hadêñ wakma eten̄ mek. Wakma êñ ma hatôm 3 kilok yan̄sin̄. ² Êyô ma êyê ewa anyô va kambom te ba êlêm. Bôk evathu yani aêñ. Ma wak nômbêñ intu ma ewa yani ba i êdô hamô unyak mathen̄ anêñ badêñ abôlêk atu ba elam nena Lon̄ Kêkêlô. Êdô yani hamô lon̄ êñ ek epetenak ek avômalô takatu ba i unyak mathen̄ anêñ piklêvôn̄ ek nêñêm valu êndên̄ yani. ³ Ôpêñ hayê Pita lo Jon êlêm ek ini unyak mathen̄ kapô, êñ ma halam ek thai nêñêm valu êndên̄ yani. ⁴ *Pita lo Jon ititin̄ yani lôklokwan̄. Ma Pita hanan̄, “Nôñgô yai!” ⁵ Êñ ma ôpêñ hik i lilin̄ hadêñ thai ma hason̄ nena tem nêñêm nômla êndên̄ yani la.

⁶ *Ma Pita hanan̄, “Ya valu mi. Ma donjom nôm atu ba yahawa ma tem yanêm êndên̄ o. Hathak Yisu Kilisi anêñ Nasalet anêñ athêñ, umbiyô omben̄.” ⁷ Ma Pita havalon̄ ôpêñ ban̄ vianôn̄ ba havôn̄ yani haviyô. Ma kethen̄ oyan̄ ôpêñ vagigin̄ lôk vakapô habitak lôklokwan̄. ⁸ Êñ ma yani hasôn̄ kisi ma haven̄. Ma hi unyak mathen̄ anêñ piklêvôn̄ havin̄ thai. Ma haven̄ ba hasôn̄ kisi hathak lolen̄ lolen̄ ba habô Wapômbêñ. ⁹ Ma avômalô sapêñ êyê yani haven̄ ba habô Wapômbêñ. ¹⁰ Ma eyala nena ôpêñ ma anyô petenak atu ba hathak hamô unyak mathen̄ abôlêk atu ba elam nena Lon̄ Kêkêlô, êñ ma eboloba ba dahôlôn̄in̄ hi.

Pita hanan̄ abô hamin̄ unyak mathen̄ kapô

¹¹ Ma anyô petenak atu havalon̄ Pita lo Jon, êñ ma avômalô sapêñ eson̄ kambom ba elan̄vin̄ êlêm hadêñ thêlô halôk kapo dan̄ atu ba elam nena Solomon anêñ Kapo Dan̄. ¹² Pita hayê ma hanan̄ hadêñ thêlô nena, “Avômalô Israe, oson̄ kambom ba utitin̄ yai lôklokwan̄ eka? Oson̄ nena yai adum ôpêntêk mavi hathak yaidanin̄ lôklokwan̄ lôk kobom mathen̄ e? Mi anôñ!

* 2:41: Ap 2:47; 4:4 * 2:42: Ap 20:7 * 2:44: Ap 4:32-35 * 2:47: Ap 6:7; 11:21 * 3:4: Ap 14:9 * 3:6: Ap 4:10; 16:18

13 *Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk alalôaniņ bumalô thêlô iniņ Wapômbêņ iyom intu hadum nôṁ êņ ek nêṁ athêņ lôkmanņiņ êndêņ anêņ anyô ku Yisu. Môlô bôk otak ôpêņ ek nijik vônô. Ma Pailat lahaviņ etak yani, ma doņtom môlô ôvôliņ dôṁim hadêņ yani. 14 Avanôņ, môlô ôvôliņ dôṁim hadêņ Anyô Matherņ lôk Anyô Thêthôņ atu ma onañ hik Pailat liņ ek etak ôpatu ba bôk hik anyô vônô êlêṁ êndêņ môlô. 15 Ôpatu ba lôkmala anêņ ôdôņ ma uik vônô. Ma doņtom Wapômbêņ hik yani liņ hathak loņbô hêk ṅama. Ma yai bôk ayê nôṁ takêņ ba êntêk lêk anañ abô hathak. 16 Êvhaviņ hathak Yisu anêņ athêņ iyom hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa lôklokwaņ. Yani habitak mavi anôņ hatôm ôyê hathak Yisu anêņ athêņ lôk êvhaviņ atu ba halêṁ anêņ yani.

17 * “Aiyaņ thêlô, yahayala nena môlô lôk unim avaka miņ oyala ôpêņ katô ami ba intu udum kambom hadêņ yani. 18 Ma doņtom sêbôk ma Wapômbêņ hanañ hadêņ plopet sapêņ ba eto nena anêņ Mesia tem enja vovaņ. Aêņ ba unim kambom atu udum ma Wapômbêņ anêņ abô êņ lêk hik anôņ.

19 * “Aêņ ba node kapôlômim liliņ ba nosopa Wapômbêņ ek nêṁ môlônim kambom vê lôk nêṁ lovak êndêņ môlô. 20 Ma nêṁ anêņ Mesia atu ba bôk hatak ek nêṁ êndêņ môlô. Mesia êņ ma Yisu atu. 21 Ma lêk yani hamô malak leņ ba hayabiņ waklavôņ atu ba Wapômbêņ bôk hatak ek nôṁkama sapêņ imbitak lukmuk esak loņbô êtôm sêbôk atu ba yani havak abô ba hanañ ba anêņ plopet matherņ enañ bêņ. 22 * Hatôm Mose bôk hanañ, ‘Wapômbêņ unim Anyô Bêņ tem etak plopet te êtôm ya ba imbitak anêņ môlô malêvôņ. Ba intu nodañô anêņ abô takatu ba hanañ bêņ hadêņ môlô katô. 23 Ma ôpatu ba miņ hanaņ plopet êņ anêņ abô ami, ma tem nêṁ nêṁ yani vê êņjêk anêņ avômalô ba nimbuliņ yani vi dedaņ.’

24 “Samuel lôk plopet takatu ba ibitak eveny yam bôk enañ hathak waklavôņ atu ba lêk habitak. 25 * Môlô ma plopet takêņ iniņ nali. Ma abô atu ba Wapômbêņ bôk havak haviņ libumi yôv, abô êņ êntêk havalonj môlô loņ denañ. Hatôm bôk hanañ hadêņ Ablaham, ‘Hathak anêṁ libumi, ma tem avômalô pik sapêņ neja mek mavi.’ 26 * Ba intu Wapômbêņ hik anêņ anyô ku liņ ma hêv halêṁ hadêņ môlô hamôņ ek nêṁ mek mavi êndêņ môlô lôk ende môlô tomtom liliņ êņjêk unim kambom takatu ba udum.”

4

Evalonj Pita lo Jon

1 Pita lo Jon enañ abô hadêņ avômalô imiņ denañ, ma ṅê êbôk da lôk unyak matherņ anêņ sôp bidonj iniņ anyô vovak laik ma Sadyusi doho êyô ek thai. 2 Thêlô leņiņmaniņ hathak thai êdôņ avômalô nena Yisu bôk haviyô hêk ṅama ba intu avômalô ṅama sapêņ tem nimbiyô esak loņbô aêņ iyom. 3 Lêk yaņsiņ habôk ba intu evalonj thai ba êdô hamô koladôņ aleba hayaņ wak bêņ. 4 * Ma doņtom avômalô bêņ anôņ elañô thai iniņ abô ba êvhaviņ. Ba ṅê takatu ba êvhaviņ lêk halumbak hi habobo 5,000.

5 Haviyô hayaņ ma ṅê bêņbêņ eyabiņ avômalô lôk ṅê bêņbêņ ma ṅê lôkauk hathak abô balabuņ ethak doņtom êṁô Jelusalem. 6 Anas, anyô bêņ habôk da, lôk Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôk anyô bêņ habôk da anêņ thalalenj vi êṁô

* 3:13: Kis 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23 * 3:17: Luk 23:34; 1Ti 1:13 * 3:19: Ap 2:38 * 3:22: Lo 18:15,18-19 * 3:25: Stt 22:18 * 3:26: Ap 13:46 * 4:4: Ap 2:41

haviņ. ⁷ Ma ewa thai êlêm ma enaņ hik thai liņ nena, “Lôklokwaņ lôk athêņ alê intu udum ôpêņ mavi hathak?”

⁸ Ma Lovak Matheņ hava Pita kapô siņ ba hanaņ hadêņ thêlô nena, “Nê bêņbêņ lôk nê eyabiņ avômalô, nodanô yenaņ abô! ⁹ Yai êv anyô va kambom êntêk sa ba intu udum ek nonaņ yai bêņ lôk lemimhaviņ noyala nena yai adum yani mavi aisê e? ¹⁰ *Aêņ ba mólô lôk avômalô Israeļ sapêņ noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba hamiņ mólô malemim hathak Yisu Kilisi anêņ Nasalet anêņ athêņ. Bôk uik yani vônô hathak a, ma doņtom Wapômbêņ hik yani liņ hêk ņama. ¹¹ Yani ma
“ ‘valu atu ba mólô nê olav unyak ôpôlik hathak,
ma lêk habitak valu landiņ anôņ.’

Kapyā Yēņ 118:22

¹² *Yisu da iyom anêņ athêņ hatôm nê m alalô bulubiņ. Ma athêņ yaņ miņ hêk pik lo leņ sapêņ ek nê m alalô bulubiņ ami. Mi.”

¹³ Ma thêlô êyê Pita lo Jon imiņ lôklokwaņ ma kô mi, ma eyala nena thai ma nê oyaņ ba miņ bôk ethak unyak ami. Êņ ma thêlô esoņ kambom ba leņiņhabi nena bôk êmô haviņ Yisu. ¹⁴ Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba hamiņ haviņ thai ba intu thêlô abô mi ek nenaņ. ¹⁵ Êņ ma enaņ ek neja Pita lo Jon vê êņjêk Sanhedlin* anêņ unyak ma nede yaiņ ba ini. Ma ele yaiņ ba i ma thêlô êbôlêm auk. ¹⁶ Ba enaņ, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk? Avômalô Jelusalem sapêņ lêk eyala yôv nena thai idum lavôņiņ bêņ te ba miņ hatôm alalô nasi ami. ¹⁷ Ma doņtom alalô napôm loņôndê te ek abô êņ miņ ni mayaliv êņjêk avômalô malêvôņ ami. Aêņ ba nanaņ lôklokwaņ êndêņ thai nena miņ nenaņ abô esak athêņ êņ êndêņ avômalô la esak loņbô ami.”

¹⁸ *Yôv ma elam thai êlêm hathak loņbô ma enaņ lôklokwaņ nena miņ nenaņ abô êņ lôk nêndôņ avômalô esak Yisu anêņ athêņ ami. ¹⁹ *Ma doņtom Pita lo Jon enaņ viyaņ, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbêņ ma ek yai nandum? Nasopa mólônim abô mena Wapômbêņ anêņ abô? ²⁰ Yai miņ hatôm bônôņ esak nô m takatu ba ayê lo alaņô ami.”

²¹ Ma Sanhedlin enaņ lôklokwaņ ek thai nê m bônôņ, êņ ma etak thai ba i. Avômalô sapêņ êbô Wapômbêņ anêņ athêņ hathak nô m atu ba lêk idum ba intu miņ hatôm nêpôm loņôndê la ek nê nê m vovaņ êndêņ thai ami. ²² Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêņ sondabêņ hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbêņ iyom hatôm indum nô m êņ.

Nê êvhaviņ inij mek

²³ Etak Pita lo Jon ba i hadêņ avômalô êvhaviņ. Ma enaņ abô takatu ba nê bêņbêņ êbôk da lôk nê bêņbêņ enaņ hadêņ thai. ²⁴ *Thêlô elañ aêņ ma lôkthô êv veņiņbôlêk liņ ba eteņ mek hadêņ Wapômbêņ nena, “Anyô Bêņ, nô mkama sapêņ anêņ alaņ, bôk hopenaņ pik lo leņ ma ņgwêk lôk nô mkama sapêņ atu ba êmô kapô. ²⁵ Sêbôk ma honaņ abô hathak Lovak Matheņ hale anê m anyô ku ma yêlôaniņ bumalô Devit abôlêk. Ba hanaņ aêntêk,
“ ‘Avômalô pik sapêņ leņiņņaņa eka?

Lôk ibutiņ abôyaņ ek nijik vovak êndêņ Wapômbêņ eka?

²⁶ Pik inij kiņ lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak.

Lôk nê bêņbêņ pik sapêņ ethak doņtom

* **4:10:** Ap 3:6,13-16 * **4:12:** Mat 1:21 * **4:15:** Israeļ elam inij kaunsil nena ‘Sanhedlin’.

* **4:18:** Ap 5:28 * **4:19:** Ap 5:29 * **4:24:** Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6

ek nêmo Anyô Bêj lôk anêj Mesia lu.’

Karya Yerj 2:1-2

²⁷*Avanônj binj, Helot Antipas lo Pontius Pailat ma nê loj buyanj lôk avômalô Islael bôk ethak donjom êmô malak lôj êntêk ba idum ek nêmo anêm anyô ku mathenj Yisu lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêm Mesia. ²⁸*Thêlô idum nômkama sapêj hatôm anêm auk lôk lôklokwanj atu ba bôk lemhabi nena tem imbitak aêj. ²⁹*Anyô Bêj, lemimbi abô takatu ba evak ba enanj ek indum yêlô nakô ba intu nêm yêlô anêm nê ku sa ek nananj anêm abô lôklokwanj ma minj nakô ami. ³⁰Ma otak bahem êyônjgêk avômalô lôk lijnj ba undum i mavi lôk undum lavônjinj lôk nômbithi lomaloma esak anêm anyô ku mathenj Yisu anêj athêj.”

³¹Thêlô etenj mek yôv ma loj atu ba êmô halowalinj. Ma Lovak Mathenj hayô hava thêlô lôkthô kapôlônjinj sinj. Ba enanj Wapômbêj anêj abô bêj ma minj êkô ami.

Nê êvhavinj sapêj kapôlônjinj donjom

³²*Ma nê êvhavinj sapêj ininj auk lôk kapôlônjinj donjom iyom. Ma ininj nômkama sapêj ma hatôm thêlô lôkthô ininj ma minj evasinj ami. ³³Ma aposel ethak enanj Yisu anêj haviyô hathak lojnbô bêj ba ininj abô êj anêj lôklokwanj ma bomanj. Ma Wapômbêj habi anêj wapôm hayô hamô thêlô lôkthô. ³⁴*Ma thêlô vi ininj pik lo unyak hamô ba ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu takêj ³⁵ba êv hadêj aposel ek neyabinj. Ma aposel ibi valuselenj takêj sam hadêj avômalô takatu ba êv yak hathak nômkama. Ba intu thêlô te minj hêv yak hathak nôm lôk nômkama ami.

³⁶Ma thêlô êj te ma Josep ba anêj loj ma ngavithôm Saiplus ma habitak anêj ôdônj Livaï. Ma aposel ethak elam yani nena Banabas, athêj êj anêj ôdônj nena, “Anyô hathak havatho avômalô kapôlônjinj loj.” ³⁷Yani hêv anêj pik bute ek nênem vuli. Ma hawa valu hathak pik êj ba hi hêv hadêj aposel.

5

Ananaias lo Sapaila

¹Ma anyô yanj hamô ba anêj athêj nena Ananaias ma yanavi ma Sapaila. Thai êv ininj pik bute ba êv vuli. ²*Ma hawa valu pik êj vi ek thaïda ma hêv vi hadêj aposel ma hasau i nena, “Valu lôkthô êntêk yahawa ba yahalêm.” Ma yanavi hayala nôm atu ba yamalô hadum.

³*Ma Pita hananj nena, “Ananaias, hotak Sadanj ba hava kapôlôm sinj ma hosau Lovak Mathenj, ba huvunj anêm valu pik êj vi eka? ⁴Minj bôk êv vuli pik êj ami denanj, êj ma anêm pik. Ma bôk êv vuli yôv, valu êj ma anêm aêj iyom. Ma donjom howa auk kambom êj anêj êsê ba honanj abôyanj? Hosau nêj pik lôk Wapômbêj havinj.”

⁵Ananaias halanjô abô êj ma hêv yak halôk binj ba hama. Ma avômalô takatu ba elanjô abô êj êkô ba binjaluk havali kambom. ⁶Êj ma apenena muk êlêm ma ivuliv anêj kupik ma ewa ba i elav.

⁷Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêm hayô ma hathônj nôm atu ba habitak palinj. ⁸Ma Pita hananj hik avi êj lijnj, “Valu êntêk ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”

* 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28: Ap 2:23 * 4:29: Ep 6:19 * 4:32: Ap 2:44
* 4:34: Ap 2:45 * 5:2: Ap 4:34-35 * 5:3: Jon 13:2

Ma avi êḡ hananḡ, “Intu êḡ, vuli êḡ intu hatôm.”

⁹ Êḡ ma Pita hananḡ hadêḡ avi êḡ, “Aisê ka mamu ubutinḡ abô ek nosaê Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Mathenḡ? Nôḡḡô! Nê takatu ba lêk elav vônim yôv, êntêk lêk iminḡ unyak abôlêk ba tem neja o ba ini nedav imbinḡ.”

¹⁰ Ma kethenḡ oyanḡ ma avi êḡ hêv yak halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma apenena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô. Ma êyê avi êḡ lêk hama. Êḡ ma ewa ba i elav yani hêk yamalô vi. ¹¹ Yôv ma avômalo êvhavinḡ sapêḡ lôk avômalo takatu ba elanô abô êḡ, lôkthô êkô kambom.

Aposel idum avômalo bêḡ anôḡ ibitak mavi

¹² *Ma aposel idum lavôḡinḡ lôk nômbithi lomaloma hêk avômalo malenḡinḡ. Ma nê êvhavinḡ sapêḡ ethak donḡtom lôbôlôḡ halôk unyak mathenḡ anêḡ kapo danḡ atu ba elam nena Solomon anêḡ Kapo Danḡ. ¹³ Ma avômalo vi atu ba minḡ êvhavinḡ ami êkô ek nesak donḡtom imbinḡ thêlô, ma donḡtom avômalo sapêḡ êyê thêlô nena nê mavi. ¹⁴ Ma anyô lo avi bêḡ anôḡ ethak êvhavinḡ Anyô Bêḡ ba ibitak êyô avômalo êvhavinḡ kapô. ¹⁵ Êḡ ma avômalo ethak ewa ininḡ nê lôk lijinḡ hayô hêk balê lo yêm ba i ililinḡ hêk lonḡndê anêḡ danḡ ek Pita havenḡ lonḡndê, êḡ ma dahô imbi êyôḡgêk i ek nimbital mavi esak lonḡbô. ¹⁶ Ma avômalo bêḡ anôḡ êlêm anêḡ lomalak takatu ba habobo Jelusalem ba êlêm ethak donḡtom. Ma ewa ininḡ nê lôk lijinḡ lôk nê takatu ba ḡḡôk lelaik habulinḡ i ma lôkthô ibitak mavi hathak lonḡbô.

Êv vovanḡ hadêḡ aposel

¹⁷ Ma anyô bêḡ habôk da lôk nê idum ku havinḡ yani, thêlô sapêḡ ma Sadyusi ba êyê nôm takatu ba aposel idum ba lenḡndanḡ hathak i. ¹⁸ Ba evalonḡ aposel ma etak i halôk malak lôḡ anêḡ koladôḡ. ¹⁹ *Ma bôlôvônê êḡ ma Anyô Bêḡ anêḡ anêḡ hik koladôḡ abôlêk vê ma hawa i ele yainḡ. Ma hananḡ, ²⁰ “Unu numinḡ unyak mathenḡ anêḡ piklêvônḡ ma nonanḡ abô sapêḡ esak lôkmala lukmuk êntêk êḡ bêḡ.”

²¹ Aposel elanô abô êḡ ba lôkbôk momanḡininḡ ma i unyak mathenḡ anêḡ piklêvônḡ. Ma êdônḡ avômalo.

Ma anyô bêḡ habôk da lôk anêḡ nê môlô êlêm ma elam nê Sanhedlin lôk Israei ininḡ nê bêḡbêḡ sapêḡ. Ma êv abô hadêḡ koladôḡ ek neja aposel ba nêlêm.

²² Êḡ ma nê koladôḡ ininḡ sôp bidonḡ i ek neja aposel ma donḡtom minḡ êmô ami. Ma êvôi ma enanḡ nena, ²³ “Yêlô ayê koladôḡ anêḡ abôlêk putup ma nê takatu ba eyabinḡ iminḡ habobo. Ma donḡtom yêlô ik koladôḡ abôlêk vê ma minḡ apôm anyô late hamô kapô ami.” ²⁴ Unyak mathenḡ anêḡ sôp bidonḡ ininḡ anyô vovak laik lôk nê bêḡbêḡ êbôk da elanô abô êḡ ba lenḡnḡhabi bêḡ anôḡ hathak ba enanḡ, “Malê te tem imbitak?”

²⁵ Ma anyô te hayô ma hananḡ hadêḡ i, “Nodanḡ! Nê takatu ba otak i hamô koladôḡ, lêk iminḡ unyak mathenḡ anêḡ piklêvônḡ ba êdônḡ avômalo.” ²⁶ Êḡ ma anyô vovak laik lôk anêḡ sôp bidonḡ i ewa thêlô. Êkô ek avômalo nijik i esak valu ba intu minḡ êpôvinḡ thêlô ami.

²⁷ Ewa aposel êyô ma etak i haminḡ Sanhedlin malenḡinḡ ek anyô bêḡ habôk da enanḡ inḡjik thêlô linḡ. ²⁸ * “Yêlô bôk ananḡ lôklokwanḡ hadêḡ môlô nena minḡ nôndônḡ avômalo esak ôpêḡ anêḡ athêḡ ami. Ma donḡtom lêk unim abô êḡ

* 5:12: Ap 2:43; 14:3 * 5:19: Ap 12:7-10 * 5:28: Mat 27:25

halanvin haven Jerusalem mayaliv. Lök lèk udum ek nonan nena yêlô intu angasô ôpên anên thalalen.”

²⁹ *Ma donjom Pita lök aposel vi enan hadên i nena, “Yêlô nasopa Wapômbên anên abô iyom ma min anyô iniñ abô ami. ³⁰ Mólô bök uik Yisu vônô hathak a. Ma donjom bumalô thêlô iniñ Wapômbên hik yani lin. ³¹ *Wapômbên bök hawa yani hathak ba hi daku len ba hadô hamô ban vianôn hatôm Anyô Môn lök Anyô hêv alalô bulubin ek nêm alalô Israel sa ek nande kapôlônin liliñ lök nêm alalôaniñ kambom vè. ³² Yêlô ma nê takatu ba bök ayê nôm takên ba lèk anan abô êñ bên. Ma Lovak Mathen atu ba Wapômbên hêv hadên avômalô takatu ba esopa anên abô hik nôm takên lon havin.”

Gameliel hanan ek Sanhedlin netak aposel

³³ Sanhedlin elanô abô êñ ma leninmaniñ kambom ba leninhavin nijik aposel vônô. ³⁴ Ma donjom Gameliel haviyô hamin Sanhedlin malêvôn. Yani ma anyô Palisi lök anyô lôkauk hathak abô balabur ma hadum ku Sanhedlin havin. Avômalô sapên ethak êv athên bên hadên yani. Yani hamin ba hanan ek netak aposel takên ba ini yain dokte vémam. ³⁵ Êñ ma hanan hadên thêlô, “Mólô nê Israel, lemimimbi katô nena tem nundum malê êndên nê takêntêk vémam. ³⁶ *Sêbök ma Teudas habitak anyô lök athên ba hanan, ‘Ya anyô bên’. Ma anyô hatôm 400 esopa yani. Ma donjom Lom ik yani vônô ma anên nê ku êsôn mayaliv. Ma anên abô êñ hêv yak. ³⁷ Vém ma waklavôn ewa avômalô iniñ athên, êñ ma Judas anên Galili habitak anyô lök athên ba havôn avômalô bên anôn ek nijik vovak êndên gavman. Ma donjom ik yani vônô, ma anên nê ku êsôn mayaliv aên iyom. ³⁸ Ba intu yahanan hadên mólô Sanhedlin: Notak nê takêntêk. Min nundum nômla esak i ami. Ku takatu ba idum halêm anên nê pik iniñ hatôm Teudas lo Judas, êñ ma iniñ ku takên tem nêm yak. ³⁹ Ma donjom ku takatu ba halêm anên Wapômbên, ma mólô min hatôm numin i lon sin ami. Yahakô tem ungwik vovak ni ba ni, êñ ma tem ôngô nena uik vovak êñ hadên Wapômbên.”

⁴⁰ *Yôv ma thêlô êlök hathak Gameliel anên abô. Ba elam aposel êlêm ma evali i. Ma enan lôklokwan hadên thêlô nena min nenan abô esak Yisu anên athên ami. Êñ ma etak i ba i.

⁴¹ *Aposel etak Sanhedlin ba ele yain ma thêlô leninmavi hathak Wapômbên hayê thêlô nena nê mavi ek ewa mama hathak Yisu anên athên. ⁴² Ma wak nômbên intu ma thêlô i unyak mathen anên piklêvôn lök lounyak lounyak ma êdôn avômalô ba enan Abô Mavi bên nena Yisu ma Mesia atu.

6

Etak anyô bahenvi ba lahavuju ek nênm aposel sa

¹ *Avômalô êvhavin ilumbak ba êv lin sin, êñ ma avômalô Israel vi atu ba êvhavin ba enan abô Glik, etatale avômalô Israel vi atu ba êvhavin ba enan abô Hiblu. Ba enan, “Wak nômbên intu ba ibi nôm sam ma min evani yêlôaniñ avi tôp iniñ sam ami.” ² Êñ ma aposel laumin ba lahavuju takatu elam nê êvhavin sapên ethak donjom ma enan, “Min mavi ek yêlô natak ku

* 5:29: Ap 4:19 * 5:31: Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2 * 5:36: Ap 21:38 * 5:40: Ap 4:18 * 5:41: Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 * 6:1: Ap 4:35

nanaan Wapômbêñ anêñ abô ma nandum ku nambi nôñ sam ami. ³ Aêñ ba, aiyan thêlô, nômbôlêm môlônim anyô lôkauk bahenji ba lahavuju takatu ba Lovak Matheñ hava kapôlônijij siñ ek nanêm ku êñ êndênj i. ⁴ Êñ ma tem yêlô hatôm namô tinijij ek natenj mek lôk nanaan Wapômbêñ anêñ abô lôk nandônj avômalô.”

⁵ Avômalô sapênj elanô abô êñ ma lenijmavi. Ma etak Stiven, yani anyô hêvhavijij lôklokwanj lôk Lovak Matheñ hava yani kapô siñ, ma Pilip lôk Plokulus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Israeñ inijij êvhavijij kapô vêm ma hêvhavijij Yisu. ⁶ Ewa nê êñ ba i hadênj aposel. Ma aposel etak bahenijij hayô hêk i ma etenj mek hathak i.

⁷ *Aêñ ba Wapômbêñ anêñ abô hi ba hi. Ma avômalô anêñ Jelusalem takatu ba êvhavijij ilumbak hi ba hi. Ma nê êbôk da bêñ anônj êvhavijij ba esopa Yisu havijij.

Evaloj Stiven

⁸ Ma Wapômbêñ habi anêñ wapôm sam ba hêv lôklokwanj bêñ anônj hadênj Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nômbithi lôk lavônijij lomaloma hêk avômalô malêvônj. ⁹ Ma donjom nê doho êpôlik hathak yani. Nê êñ inijij unyak yerj ma elam nena, “Nê takatu ba bôk inijij alanj hêv athênj ku vê hêk i ma êmô oyanj havijij i”. Thêlô sapênj ma avômalô Israeñ, doho anêñ Sailini ma doho anêñ Aleksandlia ma doho anêñ plovins Silisia lo Esia. Ma nê takênj êkôki hathak Stiven anêñ abô. ¹⁰ *Ma donjom Lovak Matheñ hêv auk mavi hadênj Stiven ba mijij hatôm nêñ anêñ abô lu ami.

¹¹ Êñ ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho lenijij lijij ek nenanj nena, “Yêlô bôk alanj ôpênj hananj abôma hathak Mose lo Wapômbêñ.”

¹² Aêñ ba thêlô ibi avômalô lôk nê bêñbêñ ma nê lôkauk hathak abô balabunj lenijij lijij. Ma i evaloj Stiven ba ewa ba i êdô hamijij Sanhedlin malenijij. ¹³ Ma êv anyô doho ek nenanj abôyanj esak yani. Ba enanj, “Wak nômbênj intu ma ôpêntêk hathak hananj abô kambom hathak unyak matheñ lôk Mose anêñ balabunj. ¹⁴ Yêlô alanj yani hananj, ‘Yisu anêñ Nasalet tem indinijij unyak matheñ êntêk ma injik Mose anêñ kobom sêbôk ba hêv hadênj alalô liliñ.’ ”

¹⁵ Ma nê nômbênj atu ba êmô Sanhedlin ititijij Stiven lôklokwanj ma êyê thohavloma lêk hatôm anjela te.

7

Stiven hananj abô hadênj Sanhedlin

¹ Ma anyô bêñ habôk da hananj, “Abô takênj ma avanônj e?”

² *Ma Stiven hananj, “Aijan thêlô lo wakamik thêlô, nodanô yenanj abô! Sêbôk atu ba alalôanijij bumalô Ablaham hamô Mesopotemia denanj ma mijij hi Halan ami, ma Wapômbêñ lôkmanjijij hayô ek yani. ³ *Ma hananj, ‘Otak anêm pik lôk avômalô ma nu pik atu ba tem yanjik thô êndênj o.’

⁴ *Êñ ma hatak Kaldia inijij pik ba hi hamô Halan. Vêm ba lambô hama ma Wapômbêñ hêv yani ba halêm pik êntêk atu lêk alalô amô. ⁵ *Ma wak êñ ma Wapômbêñ mijij hêv pik bute ek yani ami, milôk. Ma donjom havak abô nena embenj yam ma tem yani lôk anêñ limi neja pik bêñ êñ lôkthô. Waklavônj

* **6:7:** Ap 2:41; 16:5 * **6:10:** Luk 21:15 * **7:2:** Stt 11:31; 15:7 * **7:3:** Stt 12:1 * **7:4:** Stt 11:31–12:5 * **7:5:** Stt 12:7; 15:18; 17:8

atu ba Wapômbên hanan abô takên ma Ablaham nakaduŋ mi denan. ⁶* Ma donŋtom Wapômbên hanan nena, ‘Anêm libumi tem nêôm êtôm nê masôm êmô malak yan inin pik. Ma nê pik êŋ tem nimbitak thêlônin alaj ba nênem malain êndên i êtôm sondabên 400. ⁷*Vêm ma tem yanêm vovan êndên alaj takên. Ma ember yam ma tem netak pik yan êŋ ma nêbônêlêm pik êntêk ma nênem yer êndên ya.’ ⁸*Vêm ma Wapômbên havak abô haviŋ Ablaham ba hêv tabô nenŋothe kupik vê hadên yani. Ma haven yam ma Ablaham habitak Aisak anên lambô ma hatôm wak bahenji ba lahavulô ma hanŋothe Aisak anên kupik vê. Vêm ma Aisak habitak Jekop anên lambô, ma Jekop habitak hatôm bumalô laumin ba lahavuju takatu inin lambô. Ma thêlô sapên esopa tabô atu ba hêv.

⁹* “Bumalô thêlô leninŋan hathak Josep ba intu êv hadên nê loŋ buyan ba êv vuli ba intu anyô Ijip te habitak Josep anên alaj. Ma donŋtom Wapômbên hamô haviŋ yani ba ¹⁰*hêv yani bulubin hathak malain lomaloma. Ba hêv auk mavi hadên Josep ek indum Ijip inin kin Pelo lamavi esak yani. Ba intu hatak yani ek imbitak anyô bên ek eyabin Ijip lôk anên unyak lôkmanŋin sapên.

¹¹* “Haven yam ma bôm bên lôk malain lomaloma habitak Ijip lo Kenan inin loŋ sapên ba bumalô thêlô min hatôm nêpôm nômi. ¹² Ma Jekop halanô nena nômi hamô Ijip. Êŋ ma hêv bumalô thêlô ba i môŋ anôn. ¹³*Ma i bôlôn yan, ma Josep hanan yanida bên hadên iviyan. Ma Pelo halanô nena Josep anên lambô lôk iviyan êmô. ¹⁴*Êŋ ma Josep hêv abô ek lambô Jekop lôk anên avômalô sapên nêlêm. Thêlô hatôm 75. ¹⁵*Ma Jekop halôk ba hi Ijip ba hamô aleba hama ma bumalô thêlô ema haviŋ. ¹⁶*Ma ewa inin kupik ba i elav hêk malak Sekem. Siô êŋ ma Ablaham bôk hêv vuli hêk Hamol anên nali.

¹⁷* “Waklavôn atu ba Wapômbên bôk havak abô haviŋ Ablaham lêk habobo injik anôn, êŋ ma alalôaniŋ avômalô lêk ilumbak ba êv linŋin êmô Ijip. ¹⁸*Vêm ma kin yan habitak anên Ijip ba hathôn Josep palin. ¹⁹*Ôpên hasau alalôaniŋ avômalô ba hêv malain hadên bumalô thêlô lôk hanan lôklokwan nena neja avômena kasek ende yain ma nimbi i ni ek nema.

²⁰*“Êŋ ma Mose talêbô havathu yani, ma yani amena mavi hêk Wapômbên ma. Ma hatôm ayôn lô ma eyabin yani hamô lambô anên unyak. ²¹*Vêm ma êdô yani hamô yain ma Pelo nalavi hawa ba hi hayabin yani hatôm anên namalô. ²² Ma Mose hathak unyak ba êdôn yani hathak avômalô Ijip inin auk mavi sapên. Anên abô lôk ku ma lôklokwan anôn.

²³ “Mose anên sondabên hatôm 40 ma lahavin ni ek ênjê anên avômalô Israel. ²⁴*Ma hayê Ijip te habulin Israel yan. Êŋ ma hêv Israel êŋ sa ba hik anyô Ijip atu anên kambom liliŋ ba hik ôpên vônô. ²⁵ Ma lahabi nena tem anên avômalô neyala nena Wapômbên hêv yani ek nêmi thêlô bulubin. Ma donŋtom mi. ²⁶ Haviyô hayan ma Mose hi ma hayê anyô Israel ju ik i. Ma hadum ek nêmi thai thêvô ek leninjinbin i ba hanan, ‘Ai, mamu nê loyan. Ma uik am eka?’

* **7:6:** Stt 15:13-14; Kis 12:40 * **7:7:** Kis 3:12 * **7:8:** Stt 17:9-14; 21:4 * **7:9:** Stt 37:11,28; 39:2,21-23 * **7:10:** Stt 41:37-44 * **7:11:** Stt 41:54; 42:1-2 * **7:13:** Stt 45:1-4,16 * **7:14:** Stt 45:9-11; 46:27 * **7:15:** Stt 46:1-7; 49:33 * **7:16:** Stt 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 * **7:17:** Kis 1:7 * **7:18:** Kis 1:8 * **7:19:** Kis 1:11-22 * **7:20:** Kis 2:2 * **7:21:** Kis 2:3-10 * **7:24:** Kis 2:11-15

27 “Ma donptom ôpatu ba habulin yaŋ hathô Mose pôhêŋ ba hanaŋ, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniŋ anyô bêŋ lôk anyô nindum abô esak?’ 28* Tem nunŋwik ya vônô êtôm wakbôk ba huik Ijip alaŋ vônô e?’ 29* Mose hanaŋ abô êŋ ma hasôv ba hi hamô Midian iniŋ pik hatôm anyô masôm. Ma hawa nakaduŋ ju.

30* “Sondabêŋ 40 hale ba hi ma aŋela te hayô ek Mose hêk loŋ thiliv habobo dum Sainai. Aŋela êŋ hamô atum atu ba hathaŋ hamô alokwaŋ yaônate kapô. 31 Mose hayê ma hasoŋ kambom. Ma hi habobo ek ênjê katô, êŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, 32 ‘Ya libumi iniŋ Wapômbêŋ, Ablaham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.’ Êŋ ma Mose hakô kambom ba halowalin ba miŋ hatôm ênjê ami.

33 “Ma Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, ‘Ômbi anêŋ vem bokŋgôp thô. Loŋ êntêk ba humin ma loŋ mathen. 34 Yahayê kambom takatu ba Ijip idum hathak yenaŋ avômalô. Ma lêk yahalaŋô iniŋ asêŋ ba êntêk yahalêŋ ek yanêŋ thêlô vé. Aêŋ ba ôlêŋ ek yanêŋ o ba ondenu Ijip esak loŋbô.’

35* “Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba enaŋ nena, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniŋ anyô bêŋ lôk anyô nindum abô esak?’ Ma donptom hathak aŋela atu ba Mose hayê hatôm atum ba hathaŋ hamô alokwaŋ thaŋaŋ, Wapômbêŋ da hatak yani ek imbitak iniŋ anyô bêŋ lôk nêŋ thêlô bulubiŋ. 36* Mose hawa thêlô vé hêk Ijip ba hi ma hadum nômbithi lôk lavôŋiŋ hêk Ijip lôk Nŋwêk Thalalen ma loŋ thiliv hatôm sondabêŋ 40.

37* “Êntêk ma Mose atu ba hanaŋ hadêŋ avômalô Israel nena, ‘Wapômbêŋ tem etak môlôda te ba imbitak plopet. Ma tem enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êtôm êntêk ba lêk yahanaŋ hadêŋ môlô.’ 38* Yani êŋ intu hamô haviŋ bumalô takatu ba ethak donptom êmô loŋ thiliv. Ma hathak ba hi dum Sainai ma aŋela hanaŋ abô hadêŋ yani. Ma hawa Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba hêv lôkmala ek nêŋ êndêŋ alalô.

39 “Ma donptom bumalô thêlô êpôlik hathak anêŋ abô. Lôk êdô yani ma ik kapôlôŋiŋ liliŋ hale hi Ijip hathak loŋbô. 40* Ma enaŋ hadêŋ Alon nena, ‘Opesaŋ ŋgôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba hawa yêlô vé hêk Ijip ba alêŋ lêk hi doho ba yêlô athôŋ paliŋ.’ 41* Aêŋ ba intu epesaŋ bokmaŋkao map te anêŋ dahô ba êv da hadêŋ yani. Ma eŋgabôm nôŋ lôk eloyeŋ bêŋ ek êv athêŋ bêŋ hadêŋ nôŋ atu ba epesaŋ hathak baheŋiŋ. 42 Ba intu Wapômbêŋ havôliŋ dôŋ hadêŋ thêlô ba hatak thêlô ek nêŋem yeŋ êndêŋ wak lo ayôŋ ma vuliŋ. Hatôm bôk eto hêk plopet iniŋ kapa nena,

“ ‘Sêbôk atu ba môlô Israel

ômô sondabêŋ 40 hamô loŋ thiliv,

osoŋ nena uik bokmaŋkao lôk boksipsip ba ôêv hatôm da hadêŋ ya e?

Milôk.

43 Môlô bôk owa unim ŋgôk Molek anêŋ malak yeŋ

lôk ŋgôk Lepaŋ anêŋ vuliŋ dahô,

ma ŋgôk dahô takatu ba opesaŋ ek nôŋem yeŋ êndêŋ.

Aêŋ ba intu tem yanêŋ môlô vé ba unu Babilon vidôm doho.’ *Amos 5:25-27*

44 “Sêbôk atu ba bumalô thêlô êmô loŋ thiliv ma malak yeŋ hamô haviŋ thêlô hatôm tabô. Thêlô elav malak yeŋ êŋ hatôm Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ Mose nena endav aêŋ, lôk hatôm dahô atu ba Mose hayê. 45* Vêŋ ma Josua

* 7:28: Kis 2:14 * 7:29: Kis 2:21-22; 18:3-4 * 7:30: Kis 3:1-10 * 7:35: Kis 2:14 * 7:36:

Kis 7:3; 14:21; Nam 14:33 * 7:37: Lo 18:15 * 7:38: Kis 19:3 * 7:40: Kis 32:1 * 7:41: Kis

32:2-6 * 7:45: Jos 3:14-17

halom thêlô ba ewa avômalô takatu ba Wapômbêḡ haliti i ba i iniḡ pik. Ma iniḡ bumalô bôk êv malak yeḡ êḡ hadêḡ i ba ewa ba i pik lukmuk êḡ haviḡ i. Ma êmô pik êḡ aleba Devit habitak. ⁴⁶*Wapômbêḡ lamavi hathak Devit. Ma Devit hateḡ mek ek endav malak yeḡ ek Jekop anêḡ Wapômbêḡ êmô. ⁴⁷*Ma doḡtom nakaduḡ Solomon halav unyak êḡ.

⁴⁸“Ma Wapômbêḡ Lôkmaḡḡiḡ miḡ hathak hamô unyak atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanaḡ:

⁴⁹“Wapômbêḡ hanaḡ nena,

‘Leḡ ma yenaḡ balê atu ba yahayô hamô hatôm kiḡ,
ma pik ma yenaḡ balê yaôna ek yahatak yaveḡkapô hayô hamiḡ.

Ma môlô udum ek nodav unyak alê te ek ya?

Ma tem yamô êsê ek yanja lovak?

⁵⁰Ek malê nena yada yahapesaḡ nômkama takêḡ sapêḡ. Avanôḡ e?”

Aisaia 66:1-2

⁵¹*“Môlô ḡê lemimôndôḡ kôtôḡ. Môlô kapôlômim ma thektheḡ hatôm ḡê daluk. Wak nômbêḡ intu ma môlô ôpôlik hathak Lovak Matherḡ anêḡ abô hatôm libumi taksêbôk. ⁵²*Môlônim libumi bôk idum kambom hadêḡ plopet sapêḡ! Ma plopet takatu ba bôk enaḡ nena Anyô Thêthôḡ atu tem êlêm ma ik i pôpônô haviḡ. Ma lêk môlô onaḡ ôpêḡda bêḡ haviḡ ba uik vônô. ⁵³Môlô ma ḡê takatu ba bôk owa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ takatu ba aḡela êv, ma doḡtom miḡ osopa ami.”

Ik Stiven hathak valu ba hama

⁵⁴Thêlô elañ abô êḡ ma leḡḡmaniḡ kambom hadêḡ Stiven ma ethaḡ veḡḡbôlêk lokwaḡ loḡ. ⁵⁵*Ma doḡtom Lovak Matherḡ hadum ku lôklokwaḡ hamô Stiven kapô ba yani hayê leḡ lôklokwaḡ ma hayê Wapômbêḡ anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ lôk Yisu hamiḡ Wapômbêḡ baḡ vianôḡ. ⁵⁶*Êḡ ma hanaḡ nena, “Ôḡḡô! Yahayê leḡ abyanaḡ ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu hamiḡ Wapômbêḡ baḡ vianôḡ.”

⁵⁷Êḡ ma thêlô ibi leḡḡndôḡ siḡ ma elam kaêk lôklala bomaḡ ma elañviḡ ba i evaloḡ Stiven. ⁵⁸Ma êvôv yani hale malak lôḡ viyaiḡ ma ik yani hathak valu. ḡê takatu ba bôk enaḡ yani bêḡ, ibi iniḡ kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anêḡ valuvi ek eyabiḡ. Ôpêḡ anêḡ athêḡ nena Sol.

⁵⁹Ik Stiven hathak valu ma yani hateḡ mek nena, “Anyô Bêḡ Yisu, onja yadahôlôḡ.” ⁶⁰*Ma yani hêv yak ba habi vadôḡ halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêḡ, miḡ ombaloḡ iniḡ kambom êntêk viyanaḡ loḡ ami.” Halam aêḡ ma hama.

8

¹⁻²Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma ḡê vi atu ba esopa Wapômbêḡ anêḡ lahavinaḡ elav yani lôk kapôlôḡḡiḡ malainaḡ kambom.

Sol habuliḡ avômalô êvhaviḡ

Hadêḡ wak êḡ ba hi ma êv malainḡ lomaloma hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Jelusalem. Êḡ ma êsôv mayaliv ba i hadêḡ loḡ bêḡ Judia lo Samalia. Ma aposel iyom êmô Jelusalem denaḡ. ³*Êḡ ma Sol hadum ek imbuliḡ avômalô êvhaviḡ.

* **7:46:** 2Sml 7:1-16 * **7:47:** 1Kiḡ 6:1-38 * **7:51:** Ais 63:10 * **7:52:** Mat 23:31 * **7:55:** Sḡ 110:1 * **7:56:** Kol 3:1 * **7:60:** Luk 23:34 * **8:3:** Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

Yani hi lounyak lounyak ba havalon anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladôn.

Pilip hi Samalia

⁴ Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi haveŋ lon nômbeŋ atu ba êyô. ⁵ Ma Pilip hi hayô malak bêŋ te anêŋ Samalia ba hanaŋ abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu. ⁶ Avômalô bêŋ anôn elanô Pilip anêŋ abô ba êyê lavônŋŋ lôk nômbiti takatu ba hadum, ba intu elanô anêŋ abô takatu ba hanaŋ katô. ⁷ Ma Pilip hêv ngôk kambom bêŋ anôn vê hêk avômalô, ma ngôk takêŋ elan ba engaliak lôklokwan ba ele yain ba i. Ma hadum nê ivuvin lôk nê venŋŋ kambom bêŋ anôn mavi hathak lonbô. ⁸ Aêŋ ba avômalô malak bêŋ êŋ leŋŋŋmavi bêŋ anôn.

Saimon anyô lôk ngôk sonŋon

⁹ Anyô te hamô malak bêŋ êŋ ba anêŋ athêŋ nena Saimon. Yani ma anyô lôk ngôk sonŋon ba hadum anêŋ aloyak hamô lon êŋ sondabêŋ bêŋ anôn ba avômalô Samalia êyê ba eson kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athêŋ.” ¹⁰ Ma avômalô lôk athêŋ bêŋ lôk athêŋ yaô etak ititiŋ yani ba enaŋ nena, “Yani intu ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwan atu ba elam nena Lôklokwan Bêŋ.” ¹¹ Wak bêŋ anôn ma yani hadum nôm takêŋ ba intu avômalô esopa yanî ek êyê anêŋ aloyak takatu ba hadum ba nômbiti hathak habitak lôbôlôn. ¹² Ma donŋtom Pilip hayô ba hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ lon lôkŋŋŋŋ lôk Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. Êŋ ma anyô lo avi bêŋ anôn êvhavin ba ithik ŋaŋ. ¹³ Ma Saimon hêvhavin haviŋ ba ithik yanî halôk ŋaŋ. Ma hasopa Pilip haveŋ lon nômbeŋ atu ba yani hi ek hayê lavônŋŋ lôk nômbiti lomaloma takatu ba Pilip hadum. Êŋ ma hason kambom.

¹⁴ Aposel anêŋ Jelusalem elanô nena avômalô Samalia lêk êvhavin Wapômbêŋ anêŋ abô. Êŋ ma êv Pita lo Jon ba i hadêŋ thêlô. ¹⁵⁻¹⁶ Thai êyô ma elanô nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhavin lo ithik ŋaŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ, ma donŋtom miŋ ewa Lovak Matheŋ ami. Êŋ ma thai eteŋ mek ek thêlô neja Lovak Matheŋ. ¹⁷ *Etak bahen hayô hêk thêlô, ma Lovak Matheŋ hayô hamô i.

¹⁸ Saimon hayê aposel ju atu etak bahenŋŋ hayô hêk avômalô ma Lovak Matheŋ hayô hamô i. Êŋ ma hadum ek nêŋ valuselen êndêŋ thai ba hanaŋ, ¹⁹ “Nônêŋ lôklokwan intu êndêŋ ya imbiŋ ek yahatak yabahen hayô hêk anyô te, ma ôpêŋ tem enja Lovak Matheŋ.”

²⁰ Ma Pita hanaŋ nena, “Aisê? Hoson nena hatôm nêŋ Wapômbêŋ anêŋ wapôm vuli e? O nêŋ yak ba nu lon atum imbiŋ anêŋ valu! ²¹ O miŋ hatôm undum Wapômbêŋ anêŋ ku êntêk imbiŋ yêlô ami. Mi anôn! Kapôlôm miŋ thêthôn hêk Wapômbêŋ ma ami. ²² Aêŋ ba onde kapôlôm liliŋ ma otak anêŋ kambom êŋ. Ma oten mek êndêŋ Anyô Bêŋ ek etak anêŋ kapô esak anêŋ kambom takatu ba havuŋi hêk kapôlôm. ²³ Yahayê nena kapôlôm putup hathak kambom lomaloma ma kambom anêŋ lôklokwan havalon o lon majan bomaŋ.”

²⁴ Ma Saimon hanaŋ nena, “Noten mek êndêŋ Anyô Bêŋ esak ya ek malain takatu ba honaŋ miŋ êpôm ya ami.”

* 8:17: Ap 19:6

²⁵ Ma Pita lo Jon enañ Anyô Bêñ anêñ abô bêñ lôk enañ hathak nôm takatu ba bôk êyê. Vêm ma êvôi Jelusalem hathak loñbô ba enañ Abô Mavi bêñ haven Samalia iniñ malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

²⁶ Ma Anyô Bêñ anêñ anela hanañ hadêñ Pilip, “Umbiyô ma ôndôk ba nu tamu loñôndê atu ba hatak Jelusalem ma hi Gasa, loñ êñ ma loñ thiliv.” ²⁷ Êñ ma Pilip haviyô ma hasopa loñôndê êñ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêñ atu ba hayabin Itiopia iniñ kwin Kandas anêñ valuselen. Ôpêñ bôk êvê thalôk vê ek indum anêñ ku. Ma hi Jelusalem ek hêv yen hadêñ Wapômbêñ. ²⁸ Vêm ma hale hi anêñ loñ hathak loñbô. Ma hathak anêñ kalis ba hi ma hasam kapy a atu ba plopet Aisaia bôk hatô. ²⁹ Ma Lovak Matherñ hanañ hadêñ Pilip, “Nu bidonj ek kalis intu ma ombenj imbinj.”

³⁰ Êñ ma Pilip halarñvñ ba hi habobo kalis ma halarñ ôpatu hasam plopet Aisaia anêñ kapy a. Ma Pilip hanañ hik lin, “Hoyala abô intu ba hosam anêñ ôdônj e?”

³¹ Ma ôpêñ hanañ, “Tem yayala aisê? Anyôla minj hamô ek enañ anêñ ôdônj bêñ êndêñ ya ami.”

Êñ ma hanañ nena Pilip esak anêñ kalis ba ni êmô imbinj yani.

³² Ma Wapômbêñ anêñ abô atu ba ôpêñ hasam ma aêntêk, “Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom

hi ek nijik vônô.

Lôk hatôm boksipsip nakadunj atu ba ekapinj vuluk vê
ba bônônj iyom,

lôk minj halarñ ba hanañ abô te ami.

³³ Thêlô êv mama bêñ hadêñ yani,
ma minj idum abô thêthônj hathak yani ami.
Thêlô ik yani vônô,
ba intu limi mi.”

Aisaia 53:7-8

³⁴ Ma anyô êñ hanañ hik Pilip lin, “Plopet êñ hanañ hathak yanida, mena anyô yanj?” ³⁵ Êñ ma Pilip hanañ Abô Mavi bêñ anônj hathak Yisu hadêñ ôpêñ, mônj ma Aisaia anêñ abô atu ba lêk hasam vêm ma hanañ Wapômbêñ anêñ abô vi havinj.

³⁶⁻³⁷ *Thai evenj loñôndê aleba êyô ñañ te, ma ôpêñ hanañ hadêñ Pilip, “Nônjô, ñañ êntêk hêk. Hatôm usik ya mena mi e?”* ³⁸ Êñ ma ôpêñ hanañ ek nebalonj kalis loñ. Ma thai lôk Pilip ibup ñañ ma Pilip hathik yani. ³⁹ Etak ñañ ma ketherñ oyanj ma Anyô Bêñ anêñ Lovak Matherñ hawa Pilip vê. Ma ôpêñ minj hayê Pilip hathak loñbô ami. Ma hi lôk lamavi. ⁴⁰ *Ma Pilip hasonj kambom ek lêk habitak hayô Asotas. Êñ ma hi lomalak lomalak ba hanañ Abô Mavi bêñ havenj aleba hayô Sisalia.

9

Sol hale kapô lilin

* **8:36-37:** Ap 10:47 * **8:36-37:** Nê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denanj. Abô êñ ma aêntêk: Êñ ma Pilip hanañ, ‘Hôêvhavinj avanônj hêk kapôlôm, êñ ma o hatôm.’ Ma yani hanañ vianj, ‘Yahêvhavinj Yisu Kilisi Wapômbêñ anêñ Nakadunj.’ * **8:40:** Ap 21:8

1 *Ma Sol hanaŋ abô lôklokwaŋ denaŋ nena tem imbuliŋ lôk injik avômalô takatu ba esopa Anyô Bêŋ Yisu vônô. Ma hi hadêŋ anyô bêŋ habôk da ²ek eto kapyâ êndêŋ nê bêŋbêŋ takatu ba eyabiŋ Israeŋ iniŋ unyak yeŋ takatu hamô Damaskas. Kapyâ êŋ hanaŋ nena Sol hapôm avômalô la esopa Yisu anêŋ loŋôndê, anyô mena avi, êŋ ma embalon i ba enja ba êlêm Jelusalem êtôm nê koladôŋ. ³Êŋ ma hatak Jelusalem ma hi Damaskas. Ma habobo Damaskas ma ketheŋ oyaŋ ma deda bêŋ te anêŋ leŋ hatôm damak hêv ba habi hayô hêk yani. ⁴Ma hêv yak halôk pik ma halaŋô abô te dalam hadêŋ yani aêntêk, “Sol, Sol, hubuliŋ ya eka?”

⁵Ma Sol hanaŋ, “Anyô Bêŋ, o opalê?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Ya Yisu ôpatu ba hubuliŋ. ⁶Umbiyô ba nu malak lôŋ kapô. Ma tem nenaŋ êndêŋ o esak nôm atu ba undum.”

⁷Ma nê takatu ba even haviŋ Sol imiŋ bônôŋ iyom. Thêlô elañô abô, ma doŋtom miŋ êyê anyôla ami. ⁸Êŋ ma Sol haviyô ma doŋtom miŋ hatôm ênjê tak ami. Ba intu evalonŋ yani banŋ ma edadi ba i Damaskas. ⁹Hatôm wak lô ma yani mapusip ba miŋ hayaŋ nôm lo hanum ŋaŋ ami.

¹⁰Yisu anêŋ anyô ku te hamô Damaskas ba anêŋ athêŋ nena Ananaias. Ma hayê wêŋ te atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani nena, “Ananaias!”

Ma yani hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya êntêk yahamô.”

¹¹Ma Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, “Umbiyô ba nu Judas anêŋ unyak hêk loŋôndê atu anêŋ athêŋ nena Thêthônŋ. Ma onaŋ injik liŋ nena, ‘Sol anêŋ Tasus hamô mena mi e?’ Yani lêk hateŋ mek. ¹²Ma hatulak ma hayê wêŋ te nena anyô te anêŋ athêŋ nena Ananaias halêm hatak banŋ hayô hêk yani ek ênjê tak esak loŋbô.”

¹³Ma Ananaias hanaŋ viyaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yahalaŋô abô bêŋ anônŋ hathak ôpêŋ. Yani hadum nôm kambom lomaloma hadêŋ anêm avômalô mathen anêŋ Jelusalem. ¹⁴Ma nê bêŋbêŋ êbôk da êv lôklokwaŋ hadêŋ yani ba halêm loŋ êntêk ek embalon avômalô takatu ba êvhaviŋ anêm athêŋ.”

¹⁵*Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ Ananaias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpêŋ yôv ek imbitak yenaŋ anyô ku ba enja yenaŋ athêŋ ba ni ek avômalô loŋ buyaŋ lôk iniŋ kiŋ ma avômalô Israeŋ imbiŋ. ¹⁶*Ma tem yaŋgik malainŋ lomaloma takatu ba tem êpôm yani esak yenaŋ athêŋ thô êndêŋ yani.”

¹⁷Êŋ ma Ananaias hi unyak atu kapô ma hatak banŋ hayô hêk Sol ma hanaŋ, “Aiyaŋ Sol, Anyô Bêŋ Yisu atu ba hapôm o halôk loŋôndê hêv ya ba yahalêm ek nôŋgô tak esak loŋbô lôk Lovak Matherŋ êmbôlô kapôlôm siŋ.” ¹⁸Ma ketheŋ oyaŋ ma nômla hatôm alim anêŋ kalak hagililiŋ hêk Sol madaluk. Ma hayê tak hathak loŋbô. Haviyô ma Ananaias hathik yani. ¹⁹Vêm ma hayaŋ nôm doho ma hawa lôklokwaŋ hathak loŋbô.

Sol hanaŋ Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô haviŋ Yisu anêŋ nê ku takatu ba êmô Damaskas hatôm wak doho. ²⁰Vêm ma hi Israeŋ iniŋ unyak yeŋ takatu ba hamô loŋ êŋ, ma hanaŋ bêŋ nena Yisu ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. ²¹*Avômalô takatu ba elañô anêŋ abô esonŋ kambom ba enaŋ, “Ôpêntêk ma ôpatu ba bôk habuliŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu anêŋ athêŋ anêŋ Jelusalem e? Ma lêk halêm loŋ êntêk ek embalon thêlô êtôm nê koladôŋ ba enja ba ni ek nê bêŋbêŋ êbôk da, aêŋ e?” ²²*Ma

* 9:1: Ap 8:3 * 9:15: Ap 26:2; 27:24; Lom 1:5 * 9:16: 2Ko 11:23-28 * 9:21: Ap 8:3 * 9:22: Ap 18:28

donjom Sol anêḡ lôklokwanḡ halumbak hi ba hi. Ma anêḡ abô hik thô hadêḡ avômalô Israèl takatu ba êmô Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma thêlô esonḡ kambom ba miḡ hatôm nenanḡ abôla ami.

²³ Wak bêḡ anôḡ hale ba hi ma avômalô Israèl anêḡ loḡ êḡ ethak donjom ba ibutiḡ abô ek nijik Sol vônô. ²⁴ Ma donjom Sol halanô abô hathak iniḡ auk êḡ. Wak lo bôlôvônḡ ma nê takêḡ eyabiḡ malak lôḡ êḡ anêḡ badêḡ abôlêk ek nijik yani vônô. ²⁵ *Ma donjom bôlôvônḡ te ma Sol anêḡ nê ku ewa yani ba etak halôk vak sam bêḡ te kapô. Ma êlêlô halôk badêḡ anêḡ loḡ lovak te ba hi tamu badêḡ viyanḡ.

Sol hi Jerusalem

²⁶ *Vêm ma Sol hi Jerusalem. Hayô ma lahavinḡ êmô imbiḡ avômalô êvhavinḡ, ma donjom thêlô sapêḡ êkô ek yani lôk miḡ êvhavinḡ nena yani ma Yisu anêḡ anyô ku te ami. ²⁷ *Ma donjom Banabas hawa Sol ba hi hayô ek aposel. Ma hananḡ abô hathak Sol nena bôk hayê Anyô Bêḡ halôk loḡondê ma Anyô Bêḡ hananḡ abô hadêḡ yani. Ma hananḡ nena Sol hamô Damaskas ma hananḡ abô lôklokwanḡ hathak Yisu anêḡ athêḡ ma miḡ hakô ami. Ma aposel êvhavinḡ anêḡ abô. ²⁸ Aêḡ ba Sol hamô havinḡ i. Ma hi ba halêm hamô Jerusalem kapô ma hananḡ abô bêḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ ma kô mi. ²⁹ Ma yani hi hananḡ abô havinḡ avômalô Israèl takatu ba ethak enanḡ abô Glik. Ma hawa iniḡ auk vose ek nênemimbiḡ Yisu. Ma donjom thêlô leḡinḡmaninḡ ba idum ek nijik yani vônô. ³⁰ Ma abô êḡ hi hapôm nê êvhavinḡ. Ba intu ewa yani ba i Sisalia ma etak halôk yenḡ te ek ni Tasus.

³¹ Êḡ ma avômalô êvhavinḡ anêḡ Judia lo Galili ma Samalia êmô labali ba miḡ anyôla hêv malainḡ hadêḡ i ami. Ma thêlô ibitak lôklokwanḡ ma Lovak Mathenḡ havatha thêlô kapôlôḡinḡ loḡ. Thêlô êmô Anyô Bêḡ vibinḡ ma êbô anêḡ athêḡ. Ma avômalô êvhavinḡ ilumbak hi ba hi.

Pita hadum anyô havuviḡ te mavi

³² Pita hi havenḡ lomalak lomalak. Ma wak te ma hi ek êḡjê avômalô mathenḡ anêḡ Lida. ³³ Loḡ êḡ ma hapôm anyô te ba anêḡ athêḡ nena Ainias. Yani kupik bôk havuviḡ ma hêk biḡ iyom hatôm sondabêḡ bahenḡvi ba lahavulô. ³⁴ Ma Pita hananḡ, “Ainias, Yisu Kilisi lêk hadum o mavi. Umbiyô ma umbuvi anêm yêm.” Ma kethenḡ oyanḡ ma haviyô. ³⁵ Êḡ ma avômalô Lida lôk Salon sapêḡ êyê yani, ma ele i liliḡ ba esopa Anyô Bêḡ.

Pita hik avi ḡama te liḡ

³⁶ Anêḡ Jopa ma avi êvhavinḡ te ba anêḡ athêḡ nena Tabita, ma hathak abô Glik nena Dokas. Wak nômbêḡ intu ma yani hadum kobom mavi lomalama lôk hêv avômalô siv sa. ³⁷ Pita hamô Lida denanḡ ma Dokas hapôm liḡinḡ ba hama. Ma ithik anêḡ kupik ba êdô hêk unyak kapô te atu ba hêk daku vulinḡ. ³⁸ Jopa hamô habobo Lida ba intu avômalô êvhavinḡ elanô nena Pita lêk hamô Lida, êḡ ma êv anyô ju ba i hadêḡ yani ma enanḡ lôklokwanḡ nena, “Ôlêm kethenḡ!”

³⁹ Êḡ ma Pita hi havinḡ thai ba êyô Jopa. Ma ewa yani ba i unyak kapô ali atu ba hêk daku vulinḡ. Avi tôp bêḡ anôḡ êmô unyak kapô êḡ ba elanḡ. Thêlô ekalabu Pita siḡ ma ewa iniḡ kwêv thilibunḡ lôk sôp takatu ba Dokas bôk hamô ma hadu ba hêv hadêḡ i ma ik thô hadêḡ yani.

* 9:25: 2Ko 11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19 * 9:27: 1Ko 9:1

40 Ma Pita hanan̄ ba avômalô sapêḡ ele yaiḡ ba i. Ma halek vadôḡ lêlô ma hateḡ mek. Vêḡ ma hik i liliḡ hadêḡ avi ḡama êḡ ma hanan̄, “Tabita, umbiyô.” Ma madaluk hakyav ba hayê Pita ma haviyô hamô. 41 Ma Pita havalon̄ ban̄ ma hêv yani liḡ haviyô hamin̄. Ma halam avômalô matherḡ lôk avi tôp takatu ba êlêḡ. Ma hik thô nena yani lêk haviyô lôkmala hathak lon̄bô.

42 Abô hathak nôḡḡ atu ba Pita hadum halan̄viḡ havenḡ Jopa inin̄ lon̄ sapêḡ ba avômalô bêḡ anôḡ êvhavin̄ Anyô Bêḡ Yisu. 43 Ma Pita hamô Jopa sonda doho haviḡ Saimon, ôpatu ba hapesan̄ nôḡkama hathak alim kupik.

10

Konilias halam Pita

1 Anyô Lom te hamô Sisalia ba anêḡ athêḡ nena Konilias. Yani ma anyô vovak laik te ba hayabin̄ ḡê vovak ôdôḡ te hatôm 100 takatu ba êḡḡ Lom inin̄ ḡê vovak kapô ba elam i nena Nê Vovak Itali. 2 Yani ma anyô hêv lêlê ek esopa Wapômbêḡ anêḡ lahavin̄. Ba yani lôk vêḡḡi lôk nali ethak êḡḡ Wapômbêḡ vibiḡ. Yani hathak hêv valuseleḡ bêḡ anôḡ hadêḡ Israel inin̄ avômalô siv, ma wak nôḡbêḡ intu ma hathak hateḡ mek. 3 Wak te hatôm 3 kilok yan̄sin̄ ma hayê wêḡ te nena Wapômbêḡ anêḡ aḡela te halêḡ ma hanan̄, “Konilias!”

4 Ma Konilias hatitiḡ aḡela êḡ lôklokwan̄ ba hakô kambom ma hanan̄, “Anyô Bêḡ, aisê?”

Ma aḡela hanan̄, “Anêḡ mek nôḡbêḡ atu ba hoten̄ lôk wapôm takatu ba hôv hadêḡ avômalô siv, lêk habitak hatôm da mavi hêk Wapômbêḡ ma. 5 Aêḡ ba nêḡ anyô doho ba ini Jopa ek neja anyô te anêḡ athêḡ nena Saimon, ma athêḡ yan̄ nena Pita ba nêlêḡ. 6 Ôpêḡ hamô haviḡ anêḡ wase Saimon, ôpatu ba hapesan̄ nôḡkama hathak alim kupik. Anêḡ unyak hamô habobo ḡḡwêk daḡ.”

7 Aḡela hanan̄ abô takêḡ yôḡ ma hi. Êḡ ma Konilias halam anêḡ anyô ku ju lôk anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa Wapômbêḡ. Ôpêḡ ma Konilias anêḡ anyô hamô haviḡ yani. 8 Ma Konilias hanan̄ abô takêḡ sapêḡ hadêḡ thêlô yôḡ, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wêḡ te

9 Haviyô hayan̄ anêḡ wاكلêvôḡ biḡ ma thêlô lêk ebobo nêyô malak bêḡ Jopa. Ma wakma êḡ iyom ma Pita hathak unyak vôn̄ atu ba kalôḡ ek eteḡ mek. 10 Ma hama kisi ba lahavin̄ enjan̄ nôḡ. Ma doḡḡom êpôpêk nôḡ denan̄ ba ma hatulak ma hayê wêḡ te aêntêk. 11 Leḡ abyaj ma nôḡḡa hatôm sôp bêḡ te ba ibutiḡ anêḡ daḡ ayova lon̄ ma êlêlô halôk ba halêḡ. 12 Sôp êḡ kapô ma alim lomalomam hamô. Alim doho even̄ hathak ven̄iḡ lo bahen̄iḡ ma vi êyêyê hathak bôbôḡiḡ ma vi ma menak leḡlêvôḡ. 13 Ma abô te halêḡ hadêḡ yani nena, “Pita, umbiyô. Nunḡwik ba nonḡwan̄.”

14* Ma Pita hanan̄, “Anyô Bêḡ, ya milôk. Nôm takêḡ ma balabuḡ hanan̄ nena lelaik ba miḡ bôk yahan̄ ami.”

15* Ma abô êḡ hanan̄ hathak lon̄bô nena, “Nôm takatu ba Wapômbêḡ hadum ba habitak mabuḡ ma miḡ onan̄ nena lelaik ami.”

16 Nôm êḡ habitak hatôm bôlôḡ lô ma ketheḡ oyan̄ ma sôp lôk alim takêḡ hathak leḡ hathak lon̄bô ba hi.

* 10:14: Wkp 11:1-47; Ese 4:14 * 10:15: Mak 7:15,19

17 Ma Pita lahabi wêḡ êḡ anêḡ ôdôḡ denaḡ ma nê takatu ba Konilias hêv i ba êlêm êyô. Thêlô êbôlêm Saimon anêḡ unyak aleba êyô imiḡ unyak abôlêk.

18 Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?

19 Ma Pita lahabi wêḡ atu denaḡ ma Lovak Matherḡ hanaḡ, “Ondaḡô, anyô lokwanḡlô êbôlêm o evenḡ. 20 Ba intu nu tamu pik. Ma miḡ ôkô ek nu imbiḡ thêlô ami. Mi, yahêv thêlô ba êlêm ba intu nu imbiḡ i.”

21 Ma Pita habup ma hanaḡ, “Ya ôpatu ba môlô ôbôlêm êḡ êntêk. Môlô ôlêm eka?”

22 Ma thêlô enaḡ, “Konilias hêv yêlô ba alêm. Yani ma Lom iniḡ anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthôḡ ba hathak hamô Wapômbêḡ vibinḡ. Ma avômalô Israêl takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma aḡela matherḡ te hanaḡ hadêḡ yani ek endam o ba nu anêḡ unyak ek endanḡô abô takatu ba tem onanḡ.” 23 Pita hanaḡô iniḡ abô ma hanaḡ ek ini nêḡô unyak kapô imbiḡ yani.

Pita hayô Konilias anêḡ unyak

Lôkbôk ma Pita hi haviḡ thêlô ma nê êvhaviḡ doho anêḡ Jopa i haviḡ.

24 Thêlô evenḡ aleba êk lonḡondê, ma haviyô hayaḡ ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hêv ma ek thêlô. Ma halam anêḡ avômalô lôk anêḡ nê môlô ba thêlô ethak donḡtom êḡô anêḡ unyak kapô ba eyabiḡ Pita. 25 Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadôḡ lêlô hamô valuvi ma habô yani. 26* Ma donḡtom Pita hanaḡ nena, “Umbiyô, ya ma anyô pik hatôm o.”

27 Ma Pita hanaḡ abô haviḡ yani ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bêḡ anôḡ lêk ethak donḡtom ba êḡô. 28 Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô oyala nena Israêl iniḡ balabuḡ hanaḡ lôklokwanḡ nena yêlô Israêl miḡ hatôm namô imbiḡ avômalô lonḡ buyaḡ ba nambitak nayô iniḡ unyak kapô ami. Ma donḡtom Wapômbêḡ hik thô hadêḡ ya nena miḡ hatôm yandam anyô te nena lelaik mena kambom ami. 29 Ba intu ôêv anyô ba êlêm ek neja ya, ma miḡ yahanarḡ abôla ami. Mi, yahalêm iyom. Aêḡ ba hatôm onanḡ anêḡ auk atu ba holam ya ba yahalêm hathak bêḡ êndêḡ ya mena mi e?”

30 Ma Konilias hanaḡ, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenaḡ unyak kapô ba yahateḡ mek hadêḡ wakma êntêk hatôm 3 kilok yaḡsiḡ. Êḡ ma anyô te hamiḡ yamaleḡ ba anêḡ kwêv lôk sôp ma thapuk anôḡ oyaḡ. 31 Ma hanaḡ, ‘Konilias, Wapômbêḡ lêk hanaḡô anêḡ mek lôk wapôm takatu ba hôêv hadêḡ nê siv. 32 Aêḡ ba nêḡ abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita. Yani hamô haviḡ anêḡ wase Saimon ôpatu ba hapesaḡ nôḡkama hathak alim kupik. Anêḡ unyak hamô habobo ḡḡwêk danḡ.’ 33 Aêḡ ba yahêv abô ketheḡ ek o, ma hudum nôḡ mavi ba lêk hólêm yôv. Lêk yêlô sapêḡ athak donḡtom ba amô Wapômbêḡ ma ek nanaḡô abô takatu ba Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ o ek onanḡ êndêḡ yêlô.”

Nê lonḡ buyaḡ elanḡ Abô Mavi

34* Êḡ ma Pita hanaḡ abô hadêḡ thêlô nena, “Avanôḡ biḡ, lêk yahayala nena Wapômbêḡ hadum kobom donḡtom hadêḡ avômalô lodôḡlodôḡ. Ma miḡ lamavi hathak ôdôḡ te iyom ami. 35 Mi, yani lamavi hathak avômalô lodôḡlodôḡ sapêḡ atu ba elovak yani vibinḡ ba idum nôḡ takatu ba thêthôḡ. 36 Môlô oyala abô atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ yêlô avômalô Israêl. Abô êḡ hanaḡ hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avômalô nêḡô yôhok imbiḡ yani hathak Yisu

* 10:26: Ap 14:13-15; ALK 19:10 * 10:34: Lo 10:17; Lom 2:11

Kilisi anêḡ ku. Yani ma avômalô sapêḡ inin Anyô Bêḡ. ³⁷*Ma môlô bôk oyala nômbêḡ atu ba habitak Israeḡ inin loḡ yôv. Môḡ ma habitak anêḡ Galili ba Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ ek avômalô nisik ḡaḡ. ³⁸*Lôk oyala nena Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Mathêḡ lôk lôkḡiyak bêḡ hadêḡ Yisu anêḡ Nasalet hatôm mek ek indum ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum mavi. Wapômbêḡ hamô haviḡ yani ba intu hadum avômalô takatu ba êmô Sadaḡ anêḡ lôklokwaḡ vibin ibitak mavi hathak loḡbô.

³⁹“Ma yêlô aposel anaḡ hathak nôḡ takatu ba yêlô ayê yani hadum haveḡ Jelusalem lôk Israeḡ inin loḡ sapêḡ bêḡ hadêḡ avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba hama, ⁴⁰ ma doḡtom wak te lô ma Wapômbêḡ hik yani liḡ hathak loḡbô ek injik i thô êndêḡ avômalô. ⁴¹*Avômalô sapêḡ miḡ êyê yani ami. Mi, yêlô ḡê takatu ba bôk halam yôv ek nanaḡ nôḡ takêntêk bêḡ intu aḡ lo anum haviḡ yani hadêḡ waklavôḡ haviyô hathak loḡbô. ⁴²*Ma yani hanaḡ hadêḡ yêlô ek yêlô nanaḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ êndêḡ avômalô lôk nanaḡ bêḡ aêntêk, ‘Wapômbêḡ bôk hatak yani yôv ek endanô avômalô lôkḡmala lôk ḡama inin abô.’ ⁴³*Plopet bô sapêḡ bôk enaḡ nena avômalô takatu ba êvhaviḡ yani ma tem Wapômbêḡ nêḡ inin kambom vê esak anêḡ athêḡ.”

⁴⁴*Pita hanaḡ abô êḡ denaḡ ma Lovak Mathêḡ hayô hamô avômalô takatu ba elanô anêḡ abô. ⁴⁵⁻⁴⁶*Ma Israeḡ inin ḡê êvhaviḡ takatu ba ivinḡ Pita ba i, elanô thêlô enaḡ abô masôm lôk êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. Ba intu eson kambom ba enaḡ nena, “Wapômbêḡ hêv Lovak Mathêḡ hadêḡ avômalô loḡ buyaḡ hatôm alalô.”

Êḡ ma Pita hanaḡ, ⁴⁷“Thêlô ewa Lovak Mathêḡ hatôm alalô ḡê Israeḡ. Ma opalê hatôm iminḡ thêlô loḡ sinḡ ek nisik ḡaḡ?” ⁴⁸*Êḡ ma hanaḡ nena, “Môlô nusik ḡaḡ esak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.” Nê takêḡ ithik ḡaḡ yôv ma enaḡ ek Pita êmô wak doho imbinḡ thêlô.

11

Pita hanaḡ hathak ku takatu ba hadum haviḡ avômalô loḡ buyaḡ

¹Aposel lôk avômalô êvhaviḡ takatu ba êmô Judia elanô nena avômalô loḡ buyaḡ lêk ewa Wapômbêḡ anêḡ abô haviḡ. ²Vêḡ ma Pita havôhi Jelusalem hathak loḡbô ma ḡê êvhaviḡ takatu ba lôklokwaḡ ek neḡgothe kupik, ethaḡ yani ³*ba enaḡ, “Hu ḡê loḡ buyaḡ takatu ba miḡ enḡgothe kupik ami inin unyak ma hoanḡ nôḡ haviḡ i eka?”

⁴Êḡ ma Pita hanaḡ hathak nôḡkama takatu ba habitak ba hanaḡ nena, ⁵*“Yahamô malak bêḡ Jopa ba yahateḡ mek hamô, êḡ ma yahatulak ma yahayê wêḡ te aêntêk. Nôḡmlate hatôm sôp bêḡ te ba ibutinḡ anêḡ daḡ ayova loḡ ma êlêlô anêḡ leḡ halôk ba halêḡ habup ek ya. ⁶Ma sôp êḡ kapô ma yahayê alim pik lomalama takatu ba evenḡ hathak veḡḡ lo bahenḡḡ ma alim kamuḡ kambom lôk alim vi atu ba êyêyê hathak bôbôḡḡḡ ma menak lenjêlvôḡ haviḡ. ⁷Êḡ ma yahalanô abô te halam hadêḡ ya nena, ‘Pita, umbiyô, nungwik ba nonḡwaḡ.’

⁸“Ma doḡtom yahanaḡ, ‘Anyô Bêḡ, ya milôk. Nôḡ takêḡ ma balabuḡ hanaḡ nena lelaik ba miḡ bôk yahaḡ dokte ami.’

* **10:37:** Mat 4:12-17 * **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-21 * **10:41:** Luk 24:42-43; Ap 1:8 * **10:42:** Ap 17:31; 1Pi 4:5 * **10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38 * **10:44:** Ap 11:15; 15:8 * **10:45-46:** Ap 2:4; 19:6 * **10:48:** Ap 19:5 * **11:3:** Ap 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Ap 10:9-48

9 “Êḡ ma abô anêḡ leḡ hanaḡ hathak loḡbô nena, ‘Nôm takatu ba Wapômbêḡ hadum ba habitak mabuḡ, ma miḡ onan nena lelaik ami.’ 10 Abô êḡ habitak hatôm bôlôḡ lô. Ma nôḡ takêḡ hathak leḡ hathak loḡbô ba hi.

11 “Êḡ ma ketheḡ oyan ma anyô lokwanḡlô éyô imiḡ unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêḡ te anêḡ Sisalia hêv i ba êlêm ek ya. 12 Ma Lovak Mathen hanaḡ hadêḡ ya, ‘Nu umbiḡ thêlô ma miḡ ôkô ba lemluvi ami.’ Ma aiyar bahenḡvi ba lahavute anêḡ Jopa atu ba bôk i haviḡ ya êntêk lêk êlêm. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpêḡ anêḡ unyak kapô. 13 Ma ôpêḡ hanaḡ nena yani hayê anjela hayô anêḡ unyak kapô ba hanaḡ, ‘Nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêḡ athêḡ yan nena Pita ba êlêm. 14 *Yani tem enan abô êndêḡ môlô. Ma hathak abô êḡ ma Wapômbêḡ tem nêḡ o lôk anêḡ avômalô bulubiḡ.’

15 *Aêḡ ba yahadum ek yanar abô êndêḡ thêlô ma ketheḡ oyan ma Lovak Mathen halôk ba halêm hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba môḡ anôḡ ma hayô hamô alalô. 16 *Êḡ ma yalenḡhabi Anyô Bêḡ anêḡ abô atu ba bôk hanaḡ nena, ‘Jon hathik avômalô hathak ḡnar, ma doḡtom Wapômbêḡ tem isik esak Lovak Mathen.’ 17 Thêlô êvhaviḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhaviḡ yani. Êḡ ma Wapômbêḡ hêv anêḡ Lovak Mathen hatôm wapôm hadêḡ thêlô hatôm bôk ba hêv hadêḡ alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yanḡgêk Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ loḡ siḡ?”

18 *Thêlô elanḡ abô êḡ ma bônôḡ ba êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba enan, “Intu êḡ, avômalô takatu ba ele kapôlôḡḡiḡ liliḡ ma Wapômbêḡ tem enja thêlô ba nêḡ lôkmala êndêḡ i ma alalô Isael lôk ḡê loḡ buyanḡ imbiḡ.”

Avômalô êvhaviḡ anêḡ Antiok

19 *Ma ik Stiven vônô ma êv malaiḡ hadêḡ avômalô êvhaviḡ vi haviḡ. Ba intu ḡê êvhaviḡ bêḡ anôḡ anêḡ Jelusalem êsôv ba i livuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ḡgavithôm Saipulus ma vi i Antiok. Ma enan Yisu anêḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô Isael takatu ba êmô loḡ takêḡ iyom, ma ḡê loḡ buyanḡ ma mi. 20 Ma doḡtom ḡê êvhaviḡ doho anêḡ Saipulus lo Sailini, i Antiok ma enan Anyô Bêḡ Yisu anêḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô Glik haviḡ. 21 Ma Anyô Bêḡ anêḡ lôkliḡyak hamô haviḡ thêlô. Ba intu avômalô bêḡ anôḡ êvhaviḡ ba ik kapôlôḡḡiḡ liliḡ hadêḡ Anyô Bêḡ.

22 *Êḡ ma avômalô êvhaviḡ anêḡ Jelusalem elanḡ abô hathak nôḡ takatu ba habitak Antiok ma êv Banabas ba hi loḡ êḡ. 23 Ma hi hayô ma hayê Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapêḡ iniḡ auk liḡ ek nesopa Anyô Bêḡ êḡḡêk kapôlôḡḡiḡ êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. 24 Banabas ma anyô mavi ba hêvhaviḡ lôkliḡyak. Ma Lovak Mathen hadum ku lôklokwanḡ hamô yani kapô. Ma avômalô bêḡ anôḡ anêḡ loḡ êḡ êvhaviḡ Anyô Bêḡ.

25 *Vêḡ ma Banabas hi Tasus ek êmbôlêm Sol. 26 Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak loḡbô ba thai êmô hatôm sondabêḡ te haviḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Antiok ma êdôḡ avômalô bêḡ anôḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ abô. Antiok ma loḡ môḡ anôḡ atu ba elam avômalô êvhaviḡ nena Kilisi anêḡ avômalô.

27 Banabas lo Sol êmô Antiok denan ma plopet doho etak Jelusalem ba i tamu Antiok. 28 *Ma thêlô te, anêḡ athêḡ nena Agabas, hamiḡ ba hanaḡ hathak Lovak Mathen anêḡ lôklokwanḡ nena bôm bêḡ tem imbitak pik sapêḡ.

* 11:14: Ap 16:31 * 11:15: Ap 2:4 * 11:16: Ap 1:5 * 11:18: Ap 13:48; 14:27 * 11:19: Ap 8:1-4 * 11:22: Ap 4:36 * 11:25: Ap 9:30 * 11:28: Ap 21:10

(Hadêḡ waklavôḡ Klodias hamô hatôm Lom iniḡ kiḡ ma abô êḡ hik anôḡ.)
 29 Aêḡ ba avômalô êvhaviḡ evak abô ek nêḡnêḡ valuseleḡ ni ek iviyaḡ takatu
 ba êḡm Judia ek nêḡm thêlô sa. Nê êvhaviḡ tomtom êḡ valuseleḡ hatôm atu ba
 thêlô êpôm. 30 *Thêlô isup yôḡ ma êḡ hadêḡ Banabas lo Sol ek nêḡnêḡ êḡndêḡ
 avaka takatu ba eyabiḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Jelusalem.

12

Helot hik Jems vônô ma hadô Pita hamô koladôḡ

1 Waklavôḡ atu ba nôḡm takêḡ habitak ma Kiḡ Helot Aglipa havalonḡ avômalô
 êvhaviḡ doho ek nêḡm vovaḡ êḡndêḡ i imbiḡ. 2 Ma hanaḡ ba edabêḡ Jon anêḡ yaḡ
 Jems laselo kisi hathak biḡ vovak ba hama. 3 Ma hayê nena avômalô Israeḡ
 leḡḡḡmavi hathak nôḡm êḡ, êḡ ma evalonḡ Pita haviḡ. Yani hadum nôḡm êḡ hadêḡ
 waklavôḡ Eyaḡ Polom Yis Mi. 4 Havalonḡ Pita, êḡ ma hadô hamô koladôḡ ma
 hatak yani halôk ḡê vovak ôdôḡ ayova baheniḡ. Nê vovak ôdôḡ ayova êḡ iniḡ
 ḡê vovak hatôm ayova ayova eyabiḡ yani. Helot lahabi nena waklavôḡ Hale
 ba Hi anêḡ danḡ, ma tem enja Pita ende yaiaḡ ba imiḡ avômalô maleniḡ ek enaḡ
 yani bêḡ.

5 Pita hamô koladôḡ ma avômalô êvhaviḡ eteḡ mek lôklokwaḡ ek Wapômbêḡ
 nêḡm yaḡi sa.

6 Ma bôlôvôḡ te ma Pita hêk sôm hêk ḡê vovak lokwaḡju malêvôḡ. Ma ekak
 baḡ luvi hathak seḡ ju ba êthô hathak anyô vovak ju atu baheniḡ. Ma sôp
 bidonḡ vi eyabiḡ koladôḡ abôlêk. Helot bôk hanaḡ yôḡ nena biyamôḡ lôkbôk
 ma tem neja yani ende yaiaḡ ek indum abô. 7 Ma ketheḡ oyaḡ ma deda bêḡ
 habi halôk koladôḡ kapô ma Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te hayô. Ma hapetav Pita
 baya vi ma hik liḡ ba hanaḡ, “Umbiyô ketheḡ!” Ma seḡ ju atu hêḡ yak hêk
 Pita baḡ.

8 Êḡ ma aḡela hanaḡ hadêḡ yani, “Umbuliv o siḡ esak anêḡm sôp ma nuḡḡwik
 anêḡm bokḡḡp.” Ma Pita hadum aêḡ ma aḡela hanaḡ, “Nuḡḡwik anêḡm kwêḡ
 daim ba osopa ya.” 9 Êḡ ma Pita hasopa aḡela ba thai i, ma doḡtom hasonḡ nena
 yani hayê wêḡ ma miḡ nôḡm avanôḡ ami. 10 *Thai ele ba i ma êḡ ḡê eyabiḡ
 koladôḡ abôlêk lokwaḡju atu liliḡ ba ele ba i. Êḡ ma thai i êyô badêḡ abôlêk
 atu ba epesaḡ hathak aenḡ, ma badêḡ abôlêk êḡ da hakyav ma thai ele yaiaḡ ba
 i malak bêḡ. Ma esopa loḡôndê te ba i. Ma ketheḡ oyaḡ ma aḡela hatak Pita
 ba hi.

11 Yôḡ ma Pita anêḡ auk hathak ba hanaḡ, “Lêk yahayala avanôḡ nena Anyô
 Bêḡ hêḡ anêḡ aḡela ba halêḡm hawa ya vê hêk Helot baḡ lôk nôḡmkama sapêḡ atu
 ba avômalô Israeḡ esoḡ nena tem nindum aêḡ esak ya.”

12 Yani lahabi abô êḡ yôḡ ma hi Jon talêbô Malia anêḡ unyak. Jon anêḡ athêḡ
 yaḡ nena Mak. Avômalô bêḡ anôḡ lêk ethak doḡtom ba eteḡ mek êḡmô. 13 Ma
 Pita hapididiḡ unyak abôlêk hamiḡ viyaiaḡ ma avi ku te ba anêḡ athêḡ nena
 Loda, hi ek iniḡ unyak abôlêk vê. 14 Ma doḡtom halaḡô Pita laselo katô, êḡ
 ma lamavi anôḡ ba halaḡviḡ hi unyak kapô hathak loḡbô ma miḡ hik unyak
 abôlêk vê ami. Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Pita hamiḡ unyak abôlêk!”

15 Ma thêlô miḡ êvhaviḡ yani ami ba enaḡ, “O avi molo.” Ma doḡtom yani
 lôklokwaḡ ba hanaḡ, “Mi anôḡ, yanida intu hamiḡ.” Êḡ ma enaḡ nena, “Betha
 Pita anêḡ aḡela la.”

* 11:30: Ap 12:25 * 12:10: Ap 5:19

16 Ma donjtom Pita hapididiņ unyak abôlêk hamij denaņ. Êņ ma thêlô ik unyak abôlêk vê ma êyê Pita ba esonj kambom. 17 Ma Pita hik thô hathak ban nena thêlô bônôņ ma hananj hathak nô m takatu ba Anyô Bêņ hadum ba hawa yani vê hêk koladôņ. Ma hananj, “Nonanj abô êntêk êndêņ Jems lôk nê êvhavinj vi imbiņ.” Ma hatak i ba hi buyaņ.

18* Haviyô hayaņ ma nê vovak takatu ba eyabiņ koladôņ êyê nena Pita miņ hamô ami. Êņ ma eboloba ba enaņ mayaliv, “Pita hamô sê?” 19 Ma Helot hêv nê vovak ba i ek nêmbôlê m Pita, ma donjtom miņ êpôm ami. Êņ ma hananj hik nê takatu ba eyabiņ Pita hamô koladôņ liņ lôklokwaņ nena idum aisê? Ma donjtom thêlô enaņ nena injo. Êņ ma Helot hananj ek nijik sapêņ vônô.

Vê m ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi hamô Sisalia.

Kiņ Helot Aglipa hama

20 Ma Helot bôk lamaniņ hathak avômalô Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êņ ma thêlô evak abô ek ini nepesaņ abô imbiņ yani ek malê nena thêlô ethak ewa nô m halê m anêņ kiņ anêņ loņ. Ba intu thêlô enaņ abô haviņ Blastas ôpatu ba hayabiņ Helot anêņ unyak kapô ma yani halôk ek nê m thêlô sa. Êņ ma hatak wakma te ek thêlô nepesaņ abô imbiņ kiņ.

21 Ma wakma êņ hayô ma Helot hik kiņ iniņ nô mkama kêkêlô ma hi hamô anêņ loņ kiņ. Êņ ma hananj abô hadêņ avômalô takêņ. 22 Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miņ anyô leņselo ami. Mi, wapômbêņ te laselo.” 23* Ma Helot halanô iniņ abô ba lamavi hathak i ma miņ habam Wapômbêņ anêņ athêņ ami. Ba intu kethêņ oyaņ ma Anyô Bêņ anêņ aņela hik yani ba matiņyak yaô nena eyaņ yani ba hama.

24* Malaiņ lomalama hapôm avômalô êvhavinj, ma donjtom Wapômbêņ anêņ abô halumbak ba halanvini ba hi luvuluvu.

25* Ma Banabas lo Sol ik iniņ ku atu ba êv hadêņ thai daņ siņ halôk Jelusalem, ma ele i Antiok hathak loņbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi haviņ thai.

13

Êv Banabas lo Sol ek ini nenaņ Wapômbêņ anêņ abô

1 Êntêk ma plopet lôk nê êdôņ Wapômbêņ anêņ abô takatu ba êmô Antiok iniņ athêņ: Banabas lo Simeon elam nena Niga* ma Lusius anêņ Sailini lo Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kiņ Helot Antipas yaô na ma evenj haviņ i.

2* Wak te ma thêlô ethak donjtom ba evak balabuņ nô m ek neteņ mek ma êv yeņ hadêņ Anyô Bêņ. Êņ ma Lovak Matheņ hananj nena, “Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum.” 3* Êņ ma thêlô evak balabuņ ek netak nô m lôk neteņ mek esak loņbô. Vê m ma etak baheņiņ hayô hêk thai ma êv thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Matheņ hananj.

Banabas lo Sol i ngavithôm Saipus

4 Ma Lovak Matheņ hêv thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yeņ te ba i ngavithôm Saipus. 5* Thai ethak malak Salamis ma enaņ Wapômbêņ

* 12:18: Ap 5:22-24 * 12:23: Dan 5:20 * 12:24: Ais 55:11 * 12:25: Ap 11:29-30; 15:37

* 13:1: Niga anêņ ôdôņ nena nê kupik longavu. * 13:2: Ap 9:15 * 13:3: Ap 6:6 * 13:5: Ap 12:12; 15:39

anêḡ Abô Mavi hamô Israeḡ inḡ unyak yeḡ takatu ba êmô loḡ êḡ. Ma Jon Mak haveḡ haviḡ thai ek nêḡm thai sa.

⁶ Thai evenḡ ḡgavithôm Saiplus anêḡ lomalak nenanena aleba êyô Papos. Loḡ êḡ ma thai êyê anyô Israeḡ te atu ba hathak hadum ḡḡok songoḡ. Yani ma plopet abôyaḡ haviḡ. Ba anêḡ athêḡ nena Ba-Yisu. ⁷ Yani hathak hamô haviḡ Lom inḡ anyô bêḡ atu ba hayabiḡ loḡ êḡ, ba anêḡ athêḡ nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahavḡ endanô Wapômbêḡ anêḡ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêḡ. ⁸ Ma donḡtom Ba-Yisu hadum ek esale thai inḡ abô thô ma lahavḡ injik Lom inḡ anyô bêḡ anêḡ auk liliḡ ek miḡ nêḡmimbiḡ thai inḡ abô ami. (Ba-Yisu anêḡ athêḡ hathak abô Glik nena Elimas ma anêḡ ôdôḡ ma anyô lôk ḡḡok songoḡ.) ⁹ Êḡ ma Lovak Mathêḡ hava Sol atu ba elam nena Pol kapô siḡ, ma hatitiḡ Elimas lôklokwaḡ ma hanaḡ nena, ¹⁰ “O ma Sadaḡ anêḡ nakaduḡ ba intu hôpôlik hathak kobom takatu ba thêthônḡ! Kapôlôm hayô siḡ hathak abôyaḡ lôk kambom lomaloma sapêḡ. Wak nômbêḡ intu ma hothavuthiḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô thêthônḡ ba habitak hatôm abôyaḡ. ¹¹ *Aêḡ ba ondanô! Anyô Bêḡ anêḡ baḡ tem epetav o êndêḡ êntêk. Ba malem tem pusip ba miḡ hatôm nôḡḡo wak anêḡ deda ami ma tem ômô aêḡ dokte vêḡmam.”

Ma kethêḡ oyaḡ ma Elimas hayê nôḡmlate hatôm buliv lôk momaḡiniḡ hava madaluk siḡ. Ma yani havalonḡ nôḡmkama yakyak ek êpôm anyô te ek embalonḡ yani baḡ ba endom yani ba ni. ¹² Anyô bêḡ Lom atu hayê nôḡm êḡ ma hasonḡ kambom hathak Anyô Bêḡ anêḡ abô atu ba thai enaḡ ma hêḡhaviḡ.

Thai enaḡ Abô Mavi hamô Antiok anêḡ Pisidia

¹³ *Ma Pol thêlô etak Papos ma ewa yeḡ ba i Pega anêḡ plovinḡ Pampilia. Ma donḡtom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi Jelusalem hathak loḡbô. ¹⁴ Êḡ ma etak Pega ma i Antiok anêḡ Pisidia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô Israeḡ inḡ unyak yeḡ ma êlôk êmô. ¹⁵ Esam abô balabuḡ lôk plopet inḡ abô yôḡ, êḡ ma unyak yeḡ inḡ nêḡ bêḡ êḡ abô hadêḡ Pol thêlô ba enaḡ, “Aiyaḡ thêlô, unim abôla hamiḡ ek nobatho avômalô inḡ kapôlôḡniḡ loḡ, êḡ ma nonaḡ.”

¹⁶ Ma Pol haviyô hamiḡ ma hik thô hathak baḡ ba hanaḡ, “Môlô avômalô Israeḡ lôk nêḡ loḡ buyaḡ takatu ba ôêḡ yeḡ hadêḡ Wapômbêḡ, nodanô ya! ¹⁷ *Sêbôk ma Israeḡ inḡ Wapômbêḡ halam alalôaniḡ bumalô thêlô ba etak inḡ loḡ ba i êmô Ijip ma habi anêḡ wapôm sam hadêḡ i ba ibitak lôkmaḡniḡ. Ma haveḡ yam ma halom thêlô vê hêk Ijip hathak anêḡ lôklokwaḡ bêḡ. ¹⁸ *Ma êmô loḡ thiliv hatôm sondabêḡ 40 ba idum kambom lomaloma, ma donḡtom hayabiḡ thêlô mavi. ¹⁹ *Ma yani hêḡ avômalô Kenan ôdôḡ baheḡvi ba lahavuju vê ma hêḡ inḡ pik hadêḡ avômalô Israeḡ ba evalonḡ hatôm inḡ pik. ²⁰ *Nôm takêḡ bôk habitak ba hale ba hi hatôm sondabêḡ 450.

“Vêḡm ma Wapômbêḡ hatak nêḡ doho ek neyabiḡ avômalô Israeḡ. Ma hatak tomtom da inḡ waklavôḡ neyabiḡ endeba êyô plopet Samuel anêḡ waklavôḡ. ²¹ *Vêḡm ma avômalô Israeḡ enaḡ hik Wapômbêḡ liḡ ek nêḡm kiḡ êndêḡ thêlô ma Wapômbêḡ hatak Sol ek imbitak kiḡ. Yani ma Kis nakaduḡ ba habitak anêḡ Benjamin anêḡ ôdôḡ. Yani hayabiḡ Israeḡ hatôm sondabêḡ

* **13:11:** Ap 9:8 * **13:13:** Ap 15:38 * **13:17:** Kis 1:7; 6:6; 12:51 * **13:18:** Nam 14:34; Lo 1:31-32 * **13:19:** Lo 7:1; Jos 14:1 * **13:20:** Het 2:16; 1Sml 3:20 * **13:21:** 1Sml 8:5,19; 10:20-24

40. ²²*Vêm ma Wapômbêñ hêv yani vê ma hatak Devit habitak thêlô inij kin. Ma hanan̄ hathak Devit aêntêk, ‘Yahayê Jesi nakadun̄ Devit kapô ma hatôm yada yakapôlôn̄. Yani tem indum nômkama sapêñ êtôm yenan̄ yalen̄havin̄.’

²³*“Ma Devit anêñ limi ma Wapômbêñ hêv Yisu ôpatu ba nêñ Israêl bulubin̄ hatôm bôk ba habitin̄ abô havin̄ i. ²⁴*Yisu min̄ bôk hadum anêñ ku ami denan̄ ma Jon hanan̄ ek avômalô Israêl nede kapôlôn̄ñ liliñ ba nisik ñan̄. ²⁵*Jon anêñ ku anêñ dan̄ lêk habobo ma hanan̄, ‘Môlô lemimhabi aisê hathak ya? Ya ma min̄ Mesia atu ba môlô oyabin̄ ek nêñ môlô bulubin̄ ami. Mi, yani tem emben̄ ya yam. Yani ma anyô lôk athêñ ma ya ma yaômalôk ba intu min̄ hatôm yakôm ba yapole anêñ vakapô bokngôp anêñ yak vê ami.’

²⁶“Aiyañ thêlô, môlô takatu ba Ablahan̄ anêñ limi lôk môlô takatu ba ñê lon̄ buyañ ba ômô Wapômbêñ vibin̄, odan̄ô. Abô takatu ba hathak bulubin̄, êñ ma Wapômbêñ hêv ek alalô sapêñ. ²⁷Avômalô Jelusalem lôk inij ñê bêñbêñ min̄ eyala Yisu êñ ami. Ba intu thêlô enañ ek nijik yani vônô, êñ ma esopa plopet inij abô takatu ba esam hadêñ Sabat sapêñ ba abô takêñ intu hik anôñ. ²⁸*Thêlô min̄ êpôm anêñ kambom la ek nijik yani vônô ami, ma don̄tom enañ hik Pailat lin̄ ek injik yani vônô. ²⁹*Thêlô idum nômkama sapêñ hatôm bôk ba plopet eto hathak yani, êñ ma êv yani vê hêk alovalañsij ma êdô yani hêk siô. ³⁰Ma don̄tom Wapômbêñ hik yani lin̄ haviyô hêk ñama hathak lon̄bô, ³¹*ma wak bêñ anôñ ma anêñ avômalô takatu ba bôk even̄ havin̄ yani anêñ Galili ba i Jelusalem êyê yani. Ma ñê takatu ba bôk êyê nôñ takêñ intu lêk enañ bêñ hadêñ alalôanij avômalô.

³²⁻³³“Ma lêk yêlô anañ Abô Mavi êntêk bêñ hadêñ môlô nena Wapômbêñ lêk hik Yisu lin̄ hêk ñama ba intu abô takatu ba Wapômbêñ bôk havak havin̄ bumalô thêlô ma lêk hik anôñ hathak inij nali alalô. Hatôm bôk eto hêk Kapyã Yey anêñ abô ju nena,

“ ‘O ma yenan̄ Okna,

lêk yahabitak anêñ Lemambô.’

Kapyã Yey 2:7

³⁴“Wapômbêñ hik yani lin̄ hêk ñama ba min̄ hatôm ema esak lon̄bô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena,

“ ‘Yahan̄ñ avanôñ bin̄ nena tem yanêñ mek mathen̄ mavi êndên̄ môlô êtôm bôk ba yahabutin̄ ek yanêñ êndên̄ Devit.’

Aisaia 55:3

³⁵“Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyañ nena,

“ ‘Ma tem min̄ ôdô anêñ Anyô Mathen̄ anêñ kupik êñjêk siô ba epalê ami.’

Kapyã Yey 16:10

³⁶“Devit min̄ hatô abô êñ hathak yanida ami. Mi, Wapômbêñ halam yani ek indum anêñ ku êtôm anêñ waklavôn̄ñ atu ba hamô lôkmala vêm ma hama. Ma elav yani havin̄ limi ba anêñ kupik hapalê. ³⁷Ma don̄tom ôpatu ba Wapômbêñ hik lin̄, min̄ kupik hapalê ami.

³⁸“Aêñ ba aiyañ thêlô, nodan̄ô katô. Lêk yêlô anañ hadêñ môlô nena hathak Yisu ma Wapômbêñ tem nêñ môlônim kambom vê. ³⁹*Anyôla min̄ hatôm esopa Mose anêñ abô balabun̄ lôkthô ek Wapômbêñ endam yani nena anyô thêthôn̄ñ ami. Mi anôñ, ma don̄tom lêk avômalô takatu ba êvhavin̄ Yisu, Wapômbêñ hayê thêlô nena ñê thêthôn̄ñ ba min̄ lahabi inij kambom hathak

* **13:22:** 1Sml 13:14; 16:12; Sng 89:20

* **13:23:** 2Sml 7:12-16

* **13:24:** Mat 3:1-2

* **13:25:**

Jon 1:20,27 * **13:28:** Mat 27:22-23

* **13:29:** Mat 27:59-60

* **13:31:** Ap 1:3,8

* **13:39:**

Lom 10:4

lonbô ami. ⁴⁰ Noyabinj am ek abô takatu ba plopet bôk enanj minj injik anônj iminj môlô ami. Thêlô bôk enanj aêntêk,

⁴¹ “Môlô njê obi Wapômbênj lilinj, nodanjô katô!

Tem yandum nômla bênj te imbitak ênjêk môlô malêvônj.

Ba anyôla hanañ nôm atu ba tem imbitak bênj hadênj môlô,
ma tem minj nônêmbinjinj ami.

Ba intu tem indum môlô nosonj kambom lôk yambulinj môlô ba noma.’ ”

Habakuk 1:5

⁴² Pol hanañ abô yôv ma thai lôk Banabas idum ek nede yainj ma avômalô enanj nena, “Sabat yanj endake ma mamu nonanj abô esak nôm takêntêk esak lonbô.” ⁴³ Sa anênj danj ma avômalô Israel lôk njê lonj buyanj takatu ba ibitak êyô Israel ininj êvhavinj kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enanj abô doho havinj hadênj thêlô ek injik thêlôninj auk linj ek nesopa Wapômbênj anênj lahavinj ba niminj lôklokwanj ek anênj wapôm embatho thêlô lonj.

⁴⁴ Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok sapênj êyô ek nedanjô Wapômbênj anênj abô takatu ba thai tem nenanj. ⁴⁵ Ma donjtom njê bênjbênj Israel vi êyê avômalô nômbênj ênj ba lenjindanj ba enanj abôma hathak abô takatu ba Pol hanañ.

⁴⁶ *Ênj ma Pol lo Banabas minj êkô ami ma enanj hadênj thêlô nena, “Wapômbênj hêv yai ba alêk ek nanañ anênj abô êndênj môlô njê Israel êmônj. Ma donjtom môlô ôpôlik hathak abô ênj. Môlô ôdô lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbênj intu sapênj e? Aênj ba yai lêk atak môlô ba a ek avômalô lonj buyanj. ⁴⁷ Hatôm atu ba Anyô Bênj hanañ hadênj yai nena,

“Yahatak o hatôm deda ek avômalô lonj buyanj

ek onanj Abô Mavi esak bulubinj atu ba tem yanêk êndênj avômalô embenj pik bênj êntêk endeba êyô anênj danj.’ ”

Aisaia 49:6

⁴⁸ Avômalô lonj buyanj elanjô abô ênj ba lenjinjmavi ba enanj nena Anyô Bênj anênj abô ma mavi anônj. Ma avômalô takatu ba Wapômbênj bôk hatak i yôv ek nêmo lôkmala êtôm wak nômbênj intu sapênj, lôkthô êvhavinj.

⁴⁹ Ma Anyô Bênj anênj abô halilup havenj lonj ênj sapênj. ⁵⁰ Ma donjtom njê Israel doho i hadênj malak ênj anênj njê bênjbênj lôk avi bênjbênj takatu ba ethak êmô Wapômbênj vibinj ma ik ininj auk linj ek nimbulinj Pol lo Banabas. Ênj ma thêlô evatho avômalô malak ênj lonj ek nênmê vovanj êndênj thai. Idum aênj vêk ma êv thai vê hêk ininj lonj ba i. ⁵¹ *Ênj ma thai ik vonjgovanj vê hêk venjinjkapô ek injik thô nena thêlô idum kambom ma thai etak i ba i malak Aikoniam. ⁵² Ma donjtom njê êvhavinj anênj Antiok lenjinjmavi anônj ba Lovak Mathenj hava thêlô kapôlônj sinj.

14

Pol lo Banabas êmô Aikoniam

¹ Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa ininj kobom ba i Israel ininj unyak yenj. Ma thai enanj abô mavi anônj ba intu avômalô Israel lôk njê lonj buyanj bênj anônj êvhavinj. ² Ma donjtom njê Israel takatu ba minj êvhavinj ami ik avômalô lonj buyanj ininj kapôlônj linj ba idum thêlô lenjinjmaninj kambom hadênj avômalô êvhavinj. ³ *Aênj ba thai êmô lonj ênj sawa daim ma enanj Anyô Bênj anênj abô bênj ma kô mi. Ma Anyô Bênj havatho thai lonj ek nindum lavônjnj

* **13:46:** Ap 3:26; 18:6 * **13:51:** Mat 10:14; Ap 18:6 * **14:3:** Mak 16:20; Hib 2:4

lôk nômbithi lomalama. Hathak nôm êḡ ma hik thô hadêḡ avômalô nena anêḡ wapôm takatu ba hêv ek nêḡ avômalô bulubihḡ ma avanôḡ bir. ⁴ Êḡ ma avômalô malak êḡ evak i vose hi ôdôḡ ju. Ôdôḡ yanḡ imiḡ haviḡ avômalô Isael takatu ba miḡ êvhaviḡ ami ma yanḡ imiḡ haviḡ aposel. ⁵ *Vêḡ ma avômalô loḡ buyanḡ lôk avômalô Isael takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbuliḡ thai ba nitu thai vônô esak valu. ⁶ Ma doḡtom thai elanḡ abô êḡ ma êsôv ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loḡ vi atu ba hêk habobo loḡ êḡ. ⁷ Ma thai evenḡ loḡ takêḡ ba enanḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô.

Pol lo Banabas êḡ Listla

⁸ Malak Listla ma anyô vavuvihḡ te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miḡ bôk haveḡ dokte ami. ⁹ Wak te ma Pol hananḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô ma yani halanḡ anêḡ abô. Ma Pol hatitiḡ yani ma hayê nena anêḡ hêvhaviḡ hatôm indum yani mavi. ¹⁰ Êḡ ma Pol halam nena, “Umbiyô umiḡ.” Ma ketheḡ oyanḡ ma ôpêḡ haviyô hamiḡ ba haveḡ.

¹¹ *Ma avômalô takatu ba êḡ loḡ êḡ êyê nôḡ atu ba Pol hadum. Ma elam hathak iniḡ abô Likonia nena, “Lêk wapômbêḡ lokwanḡju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêḡ ek alalô!” ¹² Thêlô iniḡ wapômbêḡ môḡ ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniḡ wapômbêḡ atu ba hathak hananḡ abô hamôḡ. ¹³ Wapômbêḡ Sus anêḡ malakba hamô malak bêḡ viyaiḡ. Ma anêḡ anyô habôk da lôk avômalô sapêḡ leniḡhaviḡ nêḡnêḡ da êndêḡ thai. Aêḡ ba Sus anêḡ anyô habôk da hawa bokmanḡkao malô doho lôk alokwanḡ vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêḡ anêḡ badêḡ abôlêk ek nêḡnêḡ da êndêḡ thai.

¹⁴ Ma doḡtom aposel Banabas lo Pol elanḡ abô êḡ, ma ekakaviḡ iniḡ kwêv ma elanḡviḡ ba i imiḡ avômalô nômbêḡ atu malêvôḡ ma elam, ¹⁵ * “Avômalô Listla! Môlô udum aêḡ eka? Yai ma anyô pik hatôm môlô. Yai alêḡ ek nananḡ Abô Mavi êndêḡ môlô ek notak nôḡ oyanḡ takêntêk atu ba ôêv yerḡ hadêḡ i ma unu êndêḡ Wapômbêḡ lôkmala. Yani hapesanḡ pik lo lenḡ ma ḡgwêk lôk nôḡmkama sapêḡ atu ba hamô kapô. ¹⁶ *Sêbôk ma yani hatak avômalô sapêḡ ek nesopa thêlôda iniḡ auk. ¹⁷ *Ma doḡtom hathak lavôḡniḡ ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêḡ môlô ba hêv ôthôm lôk hadum ba unim nôḡ ku kapô hik anôḡ. Ma hêv nôḡ bêḡ anôḡ hadêḡ môlô lôk hadum ba môlô lemimmavi anôḡ.” ¹⁸ Thai enanḡ abô takêḡ, ma doḡtom avômalô nômbêḡ êḡ iniḡ auḡ ma mayaliv ba idum lôklokwanḡ ek nêḡnêḡ da êndêḡ thai.

¹⁹ *Vêḡ ma nêḡ Isael doho anêḡ Antiok lo Aikoniam êyô ma enanḡ abô bêḡ anôḡ hadêḡ avômalô Listla aleba ik iniḡ auk liliḡ ba êyê Pol lo Banabas nena ḡê kambom. Êḡ ma ik Pol hathak valu ma êvôv yani hale malak bêḡ viyaiḡ ba hi ba esonḡ nena lêk hama yôv. ²⁰ Ma doḡtom ḡê êvhaviḡ êyô ba ekalabu yani siḡ, êḡ ma yani haviyô ma havôhi malak bêḡ kapô hathak loḡbô. Haviyô hayanḡ ma thai lôk Banabas i malak Debi.

Thai êvôḡ Antiok anêḡ Silia

²¹ Thai enanḡ Abô Mavi haveḡ malak bêḡ Debi. Ma idum ba avômalô bêḡ anôḡ ibitak ḡê êvhaviḡ. Vêḡ ma êvôḡ Listla lôk Aikoniam ma Antiok hathak loḡbô ²² *ek evatho ḡê êvhaviḡ iniḡ kapôlôḡniḡ loḡ lôk enanḡ nena nebalonḡ

* **14:5:** Ap 14:19 * **14:11:** Ap 28:6 * **14:15:** Sng 146:6; Ap 10:26 * **14:16:** Ap 17:30
 * **14:17:** Jer 5:24 * **14:19:** Ap 17:13; 2Ko 11:25 * **14:22:** Ap 15:32; 1Te 3:3

ininj êvhavinj loj lôklokwanj. Ma enanj havinj nena, “Alalô tem naja malainj lomaloma ek nasopa Wapômbêj anêj loj lôklinjak anêj lojôndê.” ²³ Ma Pol lo Banabas etak avaka hatôm lomalak lomalak ek neyabinj avômalô êvhavinj. Êv mek hathak thêlô ma etak i halôk Anyô Bêj atu ba thêlô êvhavinj banj. Vêma ma thêlô sapêj evak balabunj ek nôma ma etej mek ek Anyô Bêj embalonj thêlô loj.

²⁴ Ma thai i plovins Pampilia ma elom hêk lojôndê atu hêk plovins Pisidia ba i êyô Pampilia. ²⁵ Êj ma thai enanj Yisu anêj abô hadêj avômalô Pega anêj Pampilia. Vêma ma êlôk ba i Atalia.

²⁶ *Ma anêj Atalia ma ethak yej ba i Antiok anêj Silia, loj sêbôk atu ba ewa mek ek Wapômbêj nêma anêj wapôm êndêj thai esak ku takatu ba idum aleba lêk anêj danj. ²⁷ *Êyô Antiok ma isup avômalô êvhavinj ethak donjom ma enanj hathak nôma takatu ba Wapômbêj hêv thai sa ba idum bêj. Lôk enanj nena, “Wapômbêj hakyav nê loj buyanj ininj unyak abôlêk êvhavinj vê ba vi dedaunj lêk êvhavinj.” ²⁸ Ma thai êmô loj êj sawa daim havinj avômalô êvhavinj.

15

Sam habitak Jelusalem

¹ *Ma nê Judia doho êlôk ba i Antiok ma êdôn avômalô êvhavinj ba enanj nena, “Môlô minj ongothe kupik vê hatôm bôk ba Mose hananj ami, êj ma Wapômbêj tem minj nêma môlô bulubinj ami.” ² *Pol lo Banabas elanjô ininj abô takatu ba enanj ma minj êlôk hathak ininj auk êj ami. Ba intu thêlô êkôki bêj anônj. Êj ma nê êvhavinj elam Pol lo Banabas lôk nê êvhavinj doho ek ini Jelusalem ek nepesanj abô êj imbinj aposel lôk avaka vi. ³ Ba intu êv i ba i. Ma evenj Pinisia lo Samalia malêvônj ba enanj hadêj avômalô êvhavinj anêj lomalak nenanena hathak nôma takatu ba Wapômbêj bôk hadum ba avômalô loj buyanj ele kapôlônjinj lilinj ba êvhavinj Wapômbêj. Ma avômalô êvhavinj takêj elanjô abô êj ma lejnjamavi anônj.

⁴ *Êyô Jelusalem ma avômalô êvhavinj lôk ininj avaka doho lôk aposel ewa thêlô thô. Ma Pol lo Banabas enanj hathak nôma takatu ba Wapômbêj hêv thai sa ba idum bêj. ⁵ Êj ma Palisi vi atu ba êvhavinj Yisu iviyô iminj ma enanj, “Avômalô loj buyanj takatu ba êvhavinj, êj ma nêma Mose anêj abô balabunj vibinj lôk nenjothe anyô ininj kupik vê. Ma êdô ma dô.”

⁶ Aêj ba aposel lôk avaka takatu ba êmô ethak donjom ek nekaksa esak abô êj. ⁷ *Thêlô enanj abô pôk bêj anônj aleba Pita haviyô haminj ma hananj, “Aijan thêlô, môlô oyala nena sêbôk ma Wapômbêj halam ya hêk môlô malêvônj ek yananj Abô Mavi êndêj avômalô loj buyanj ek nedanjô ba nênemimbinj. ⁸ *Wapômbêj hayala avômalô kapôlônjinj. Ma hêv anêj Lovak Matherj hadêj avômalô loj buyanj hatôm hêv hadêj alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlô imbinj. ⁹ Wapômbêj minj hadum nômlate hadêj alalô avômalô Israel ma hadum nômla yanj hadêj thêlô ami. Mi, thêlô êvhavinj yani ba intu yani havôkwinj thêlô kapôlônjinj. ¹⁰ *Ma alalô lôk bumalô thêlô minj hatôm naja malainj takatu ba Mose anêj balabunj hananj ami. Ma aisê ka môlô udum ek nônêma malainj êndêj avômalô loj buyanj takatu ba êvhavinj?

* 14:26: Ap 13:1-2 * 14:27: Ap 15:4,12 * 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal 2:1 * 15:4: Ap 14:27

* 15:7: Ap 10:1-43 * 15:8: Ap 10:44; 11:15 * 15:10: Mat 11:30; Gal 3:10

anyô êv hatôm da hadêj ngôk dahô ami. Lôk miñ nunum thalalen ami ma miñ onjwanj alim takatu ba ekak leñselo siñ ba thalalen hamô kapô ami, lôk notak sek walilij. Môlô udum aêj, ma mavi.

Waklêvôj mavi môlô lôkthô.

³⁰ Eto kapy a êj yôv ma êv hadêj thêlô ba ewa ba i tamu Antiok. Êyô Antiok ma elam avômalô êvhavij ethak doñtom ma êv kapy a êj hadêj thêlô. ³¹ Ma avômalô Antiok esam kapy a êj, ma kapy a êj havatho thêlô loj ba thêlô leñijmavi anôj. ³² Judas lo Silas, thai ma plopet. Ba enaj abô bêj anôj ek evatho nê êvhavij loj lôk idum thêlô nimbitak lôklokwanj. ³³⁻³⁴ Êmô loj êj wak doho vêm ma avômalô êvhavij anêj loj êj êv mek labali hadêj thai ma êv thai ba êvôi hadêj nê taksêbôk ba êv thai ba êlêm.* ³⁵ Ma doñtom Pol lo Banabas êmô Antiok ma idum ku havij avômalô bêj anôj ek enaj lo êdôj avômalô hathak Anyô Bêj anêj abô.

Pol lo Banabas evak i vose

³⁶ Wak doho hale ba hi ma Pol hanaj hadêj Banabas, “Alai ana ek nagê avômalô êvhavij embenj malak nenanena taksêbôk ba alai anaj Anyô Bêj anêj abô hadêj i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?” ³⁷* Ma Banabas lahavij enja Jon atu ba elam nena Mak imbij thai, ³⁸* ma doñtom Pol hanaj nena, “Ôpêj bôk hatak alai halôk plovin Pampilia ma miñ havij alai ba hadum ku ami. Ba intu dô.” ³⁹ Thai êkôki mathalalen aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak havij yani ba thai ethak yej ba i ngavithôm Saipulus. ⁴⁰ Ma Pol hawa Silas havij yani. Êj ma avômalô êvhavij anêj Antiok êv mek ek Wapômbêj anêj wapôm êmô imbij thai. Vêm ma etak i ⁴¹ ba i plovin Silia lôk Silisia inij malak nenanena ba evatho avômalô êvhavij loj.

16

Timoti hi havij Pol lo Silas

¹* Pol hi hayô Debi lo Listla. Loj êj ma anyô hêvhavij te hamô ba anêj athêj nena Timoti. Talêbô ma avi Israel te atu ba hêvhavij. Ma lambô ma anyô Glik te. ²* Ma avômalô êvhavij anêj Listla lo Aikoniam enaj nena Timoti ma anyô mavi. ³ Aêj ba Pol lahavij ôpêj ni imbij yani. Ma doñtom lahabi nena avômalô Israel takatu ba êmô loj êj eyala nena Timoti anêj lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek nenjothe anêj kupik vê. ⁴* Ma thêlô everj ba i lomalak lomalak ma enaj abô takatu ba aposel lôk avaka bôk evak anêj Jelusalem ek avômalô nesopa. ⁵ Aêj ba avômalô êvhavij ibitak lôklokwanj hathak inij êvhavij ba wak nômbêj intu ma êvôv avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wêj hathak anyô Masedonia te

⁶* Ma Lovak Matherj miñ halôk ek Pol thêlô ini nena Wapômbêj anêj abô embenj plovin Esia ami. Ba intu i Plijia lo Galesia inij malak nenanena. ⁷ Ma êyô pik Misia anêj danj ma idum ek ini plovin Bitinia, ma doñtom Yisu anêj Lovak Matherj miñ halôk ek ini loj êj ami. ⁸ Ba intu thêlô êv Misia lilij ma i

* **15:33-34:** Nê lôkawk vi enaj nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaj. Abô êj ma aêntêk: Ma doñtom Silas hik auk lilij ba hamô Antiok ba miñ havôhi ami. * **15:37:** Ap 12:12,25 * **15:38:** Ap 13:13; Kol 4:10 * **16:1:** Ap 14:6; 2Ti 1:5 * **16:2:** Plp 2:19-22 * **16:4:** Ap 15:23-29 * **16:6:** Ap 18:23

tamu Tloas. ⁹ Ma bôlôvôn ma Pol hatulak ma hayê wêj te nena anyô plovins Masedonia te hamiñ ma hapetenak nena, “Ôlêm Masedonia ek nêm yêlô sa.” ¹⁰ Pol hayê wêj êj yôv ma yêlô apesañ i kethen ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbênj halam yêlô ek ana nananj Abô Mavi êj bêj êndênj thêlô.

Lidia halanjô Pol anêj abô ba hêvhavinj Yisu

¹¹ Vêm ma yêlô athak yenj te hêk Tloas ba a nôjnônj hadênj ngavithôm Samotles ma wak yanj ma a Niapolis. ¹² Vêm ma yêlô a Pilipai. Malak êj ma Masedonia iniñ malak bêj ma avômalô Lom takatu ba eyabiñ pik takêj ethak êmô loñ êj. Ma yêlô amô wak doho hamô loñ êj.

¹³ Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bêj anêj badênj abôlêk ba a ñanj te hêk viyaiñ. Yêlô lenjñhabi nena loñ etenj mek hêk habobo ñanj êj la. Ma ñanj êj ma yêlô ayê avi doho ethak donjom ba êmô. Êj ma yêlô alôk amô havinj thêlô ma ananj abô hadênj i. ¹⁴ Ma avi Taiataila te halanjô abô êj, ba anêj athênj nena Lidia. Avi êj hadum ku valu hathak sôp thalalenj ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yenj hadênj Wapômbênj. Anyô Bêj hik avi êj anêj kapô lilij ek halanjô Pol anêj abô ba hêvhavinj. ¹⁵ Vêm ma yani lôk avômalô takatu ba êmô anêj unyak sapênj ithik ñanj. Êj ma yani hananj hadênj yêlô, “Môlô lêk ôyê ya hatôm avi yahêvhavinj Anyô Bêj, êj ma nôlêm nômô yenanj unyak.” Ma yani hanjasi yêlô aleba yêlô a anêj unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladônj

¹⁶ Wak te ma yêlô a loñ netenj mek ma avi te atu ba anêj alañsi êmô hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ngôk ba anêj ngôk hathak hêv yani sa ek hayala nôm takatu ba tem imbitak embenj yam ba hananj bêj. Yani hathak havôn valu bêj hathak anêj ku êj ba hêv hadênj anêj alañsi. ¹⁷ *Yani hasopa yêlô lôk Pol ma halam kaêk lôbôlônj aêntêk, “Nê êntêk êj ma Wapômbênj Lenj Anônj Binj anêj nê ku. Ba lêk enanj hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbênj nêm môlô bulubinj.” ¹⁸ Wak bêj anônj ma yani hathak halam aênj aleba habulinj Pol kapô kambom anônj. Ba intu hik i lilij ma hananj hadênj ngôk êj nena, “Hathak Yisu Kilisi anêj athênj ma yananj êndênj o nena otak avi intu ba nu!” Ma kethenj oyanj ma ngôk êj hatak avi êj.

¹⁹ Ma avi êj anêj alañsi êyê nena iniñ loñôndê nêbôn valuselej lêk mi, êj ma evalonj Pol lo Silas ba êvôn thai ba i malak lônj êj anêj loñ ethak donjom halôk ek niminj nê idum abô hathak maleninj. ²⁰⁻²¹ *Ewa thai ba êyô ek nê takatu ba idum abô hathak ba enanj, “Anyô ju êntêk ma nê Islael. Thai enanj ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêj êntêk lenjñ linj ba lenjññanja mayaliv.”

²² *Ma avômalô bêj anônj enanj abô lôk lenjñmaninj hathak thai havinj. Êj ma nê takatu ba idum abô hathak enanj ek nimbi iniñ kwêv thô ma neballi thai esak yak wabenj. ²³ Evali thai kambom anônj vêm ma ibi thai halôk koladônj kapô. Ma enanj hadênj ôpatu ba hayabiñ koladônj nena eyabiñ thai dedaunj mavi. ²⁴ Ôpênj halanjô abô êj, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu koladônj kapô ali atu ba hêk vibinj anônj ma esonj veninj halôk alokwanj abyanj ba hadahalinj veninj loñ.

²⁵ Ma bôlôvônj binj ma Pol lo Silas etenj mek ba êv yenj hadênj Wapômbênj, ma nê koladônj vi elanjô. ²⁶ Ma kethenj oyanj ma duvianj bêj te hayô ba hayôkwij

* 16:17: Mak 1:24 * 16:20-21: Mak 13:9 * 16:22: 2Ko 11:25; 1Te 2:2

koladôḡ anêḡ landiḡ. Ma koladôḡ abôlêk sapêḡ hakyav ma seḡ takatu ba ibutiḡ thêlô veniḡ lo baheriḡ sapêḡ hêv yak. ²⁷* Ma ôpatu ba hayabiḡ koladôḡ haviyô ma hayê koladôḡ anêḡ abôlêk sapêḡ lêk abyariḡ. Ma lahabi nena nê koladôḡ sapêḡ lêk êsôv ba i, ba intu hadadi anêḡ biḡ vovak ek embatho yanida vônô esak. ²⁸ Ma donḡtom Pol halam lôklokwaḡ, “Miḡ ômbi o vônô ami! Yêlô sapêḡ êntêk amô!”

²⁹ Êḡ ma ôpêḡ halam ek neja atum êlêm ma halariḡviḡ ba hi koladôḡ kapô, ma hakô ba halowaliḡ ba hêv yak halôk Pol lo Silas maleniḡ. ³⁰* Vêḡ ma hawa thai ba hi yaiḡ ma hanariḡ, “Anyô bêḡ luvi, yandum malê ek yanja bulubiḡ?”

³¹ Ma thai enariḡ viyariḡ, “Ônêḡmibiḡ Anyô Bêḡ Yisu ma tem Wapômbêḡ nêḡ o lôk anêḡ avômalô bulubiḡ.” ³² Êḡ ma thai enariḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô hadêḡ yani lôk avômalô takatu ba êḡ anêḡ unyak kapô. ³³ Bôlôvôḡ denariḡ ma yani hawa thai ba hi hathik iniḡ palê. Vêḡ ma Pol lo Silas ithik ôpêḡ lôk anêḡ avômalô sapêḡ. ³⁴ Ma yani hawa thai ba hi anêḡ unyak ma hêv nôm hadêḡ thai. Yani lôk anêḡ avômalô sapêḡ leḡiḡmavi anôḡ ek lêk êvhaviḡ Wapômbêḡ.

³⁵ Haviyô hayariḡ lôkbôk ma nê takatu ba idum abô hathak êv iniḡ sôp bidonḡ ba i hadêḡ ôpatu ba hayabiḡ koladôḡ ma enariḡ nena, “Otak anyô ju intu ba ini.” ³⁶ Ma ôpatu ba hayabiḡ koladôḡ hi hanariḡ hadêḡ Pol nena, “Nê takatu ba idum abô hathak enariḡ nena mamu lôk Silas notak koladôḡ ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

³⁷ Ma donḡtom Pol hanariḡ hadêḡ sôp bidonḡ takêḡ nena, “Yai ma nê Israeḡ ma Lom hariḡ.* Ma donḡtom ik yai oyarḡ ma miḡ enariḡ yaianiḡ kambom bêḡ ami. Ma ibi yai halôk koladôḡ kapô. Ma Lom iniḡ balabuḡ hanariḡ nena miḡ hatôm nindum aêḡ êndêḡ nê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menariḡna ba ana e? Mi anôḡ! Thêlôda nêlêm ma neja yai vê ênjêk koladôḡ.”

³⁸ Ma sôp bidonḡ ewa abô êḡ ba i enariḡ hadêḡ nê takatu ba idum abô hathak. Ma elariḡ nena thai ma nê Lom hariḡ, êḡ ma thêlô êkô kambom. ³⁹ Ma thêlô i ma ibui hadêḡ Pol lo Silas ma ewa thai ele yaiḡ. Ma enariḡ nena, “Hatôm mamu notak loḡ êntêk ba unu e?” ⁴⁰ Êḡ ma thai etak koladôḡ ma ele yariḡ ma i Lidia anêḡ unyak. Ma êyê avômalô êvhaviḡ ma enariḡ abô doho ek embatho iniḡ kapôlôḡiḡ loḡ. Vêḡ ma etak i ba i.

17

Pol lo Silas êḡḡ Tesalonaika

¹ Pol lo Silas êv malak Ampipolis lo Apolonia liliḡ ma i thêthô ba êyô Tesalonaika. Ma Israeḡ iniḡ unyak yeḡ te hamô loḡ êḡ. ² Sabat te lô ma Pol hasopa anêḡ kobom ba habitak hayô unyak yeḡ êḡ kapô. Ma hadôḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ kapya. ³ Ma hik thô nena kapya êḡ ma hanariḡ nena Mesia tem enja vovariḡ ba ema ma imbiyô esak loḡbô. Êḡ ma Pol hik thô nena, “Yisu atu ba yahanaḡ hadêḡ môlô, ôpêḡ intu Mesia êḡ.” ⁴ Ma avômalô Israeḡ doho lôk avômalô Glik bêḡ anôḡ atu ba êḡḡ Wapômbêḡ vibiḡ lôk avi lôk athêḡ bêḡ doho elariḡ ma êvhaviḡ ba i iviḡ Pol lo Silas.

* **16:27:** Ap 12:18-19 * **16:30:** Ap 2:37 * **16:37:** Abô êḡ anêḡ ôdôḡ hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hanariḡ nena thai ma Israeḡ citizen lôk Lom citizen hariḡ. Lom iniḡ abô majariḡ te nena miḡ hatôm nijik Lom iniḡ citizen te oyarḡ ami. Ba intu nê bêḡ idum abô hathak ibuliḡ Lom iniḡ abô majariḡ. Nôḡḡ abô êḡ vi hêk Aposel 22:25-29.

⁵ Ma donjtom avômalô Israèl leñjdanj ba ewa nê kambom doho anêj loj ethak donjtom halôk ba isup avômalô bêj anôj ethak donjtom ek nijik avômalô malak êj iniñ kapôlôñjñ liñ. Ma thêlô elanjvñj ba i Jeson anêj unyak ek nêmbôlê m Pol lo Silas ek nebalonj thai ba neja ende yainj ba ini nê nê m êndêj avômalô nômbêj atu. ⁶ Ma donjtom miñ êpôm thai ami, êj ma êvôn Jeson lôk nê êvhavij doho ba ewa i hi hadêj nê bêjbêj loj êj malenij ma elam aentêk, “Nê êntêk êj idum nô m kambom havenj pik lôkthô aleba lêk êyô loj êntêk. ⁷ * Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêj unyak. Nê takêj êdô nê m Lom iniñ Kinj Sisa anêj abô majanj vibij ba enanj nena, ‘Kinj yanj hamô ba anêj athêj nena Yisu.’ ” ⁸ Nê bêjbêj lôk avômalô nômbêj atu elanjô abô êj ma esonj kambom ba kapôlôñjñ haliñ i kambom. ⁹ Yôn ma malak êj anêj nê bêjbêj enanj hadêj Jeson thêlô nena, “Nônê m valuselej ek injik thô nena tem miñ nundum kambom êj esak lonjô ami. Ba ô môt tinij, ma tem noja unim valu esak lonjô.” Êj ma êv valu ma etak i ba i.

Avômalô Belia bêj anôj êvhavij Yisu

¹⁰ Bôlôvônj êj iyom ma nê êvhavij êv Pol lo Silas vê hêk Tesalonaika ba i Belia. Êyô Belia ma i Israèl iniñ unyak yej. ¹¹ Avômalô Belia iniñ kobom ma mavi anôj ek avômalô Tesalonaika iniñ. Thêlô elanjô Pol lo Silas iniñ abô lôk kapôlôñjñ mavi ba wak nômbêj intu ma êyê Wapômbêj anêj kapya ek nêgê nena iniñ abô ma avanôj mena mi. ¹² Êj ma avômalô Israèl bêj anôj êvhavij ma avi Glik lôk athêj bêj doho lôk anyô Glik bêj anôj êvhavij aêj iyom.

¹³ Vê m ma avômalô Israèl anêj Tesalonaika elanjô nena Pol hananj Wapômbêj anêj abô hadêj avômalô Belia. Êj ma thêlô i loj êj ma elela iniñ auk ek thêlô leñjmanij. ¹⁴ Kethenj oyanj ma nê êvhavij anêj Belia êv Pol ba hi ñgwêk danj, ma Silas lo Timoti iyom ê môt Belia. ¹⁵ Ma nê takatu ba elom Pol ba i ma ivij yani ba i Atens. Ma etak Pol ek nêbôn i, ma hêv abô hadêj i ek nenanj êndêj Silas lo Timoti nena ini kethenj.

Pol hamô Atens

¹⁶ Pol hayabinj thai hamô Atens ma hayê nena nê lôj êj iniñ ngôk dahô bêj anôj ê môt ba kapô malanj kambom. ¹⁷ * Aêj ba yani hi avômalô Israèl iniñ unyak yej kapô ma hananj abô havij avômalô Israèl lôk avômalô loj buyanj takatu ba ê môt Wapômbêj vibij. Ma wak nômbêj intu ma yani hathak hi loj ethak donjtom halôk ek enanj abô imbij avômalô takatu ba ê môt loj êj. ¹⁸ Ma nê lôkawk ôdônj ju ê môt, yanj iniñ athêj nena Epikulian ma yanj ma Stoik. Thêlô elanjô Pol hananj Abô Mavi hathak Yisu lôk anêj haviyô hathak lonjô. Ba intu thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enanj, “Anyô abô mayaliv êntêk hadum ek enanj malê?” Ma vi enanj, “Yani hananj hathak wapômbêj masôm doho.” ¹⁹ Yôn ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô Aliopagas, loj atu ba avômalô ethak donjtom ek enanj abô hathak auk lomaloma anêj ôdônj. Ma thêlô enanj, “Yêlô leñjhavij nayala auk lukmuk takatu ba honanj hadêj avômalô. ²⁰ Abô takatu ba honanj ma hatôm abô masôm ek yêlô. Aêj ba yêlô leñjhavij nayala anêj ôdônj.” ²¹ Wak nômbêj intu ma avômalô Atens lôk avômalô loj buyanj takatu ba ê môt Atens ethak donjtom ek nedanjô abô esak auk lukmuk takatu ba hayô ek nenanj abô pôk esak. Ma miñ idum nômla yanj havij ami. Ba intu leñjhavij nedanjô Pol anêj abô.

* 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12 * 17:17: Ap 18:19

22-23 Êj ma Pol haviyô hamiñ Aliopagas malenij ma hanañ, “Môlô nê Athens, lêk yahavenj môlônim loj ba yahayê nômk takatu ba môlô ôêv yenj hadêj. Ma yahapôm loj êbôk da te ba abô te hanañ nena, ‘Loj êntêk ma wapômbêj te atu ba yêlô athôj paliñ anêj loj êbôk da.’ Ba intu yahayala nena môlô udum nômk lomaloma ek ôêv athêj bêj hadêj unim wapômbêj lomaloma. Ma wapômbêj atu ba môlô ôthôj paliñ ba ôêv yenj hathak, êntêk tem yanañ bêj êndêj môlô.

24 * “Wapômbêj atu ba hapesañ pik lôk anêj nômkama sapêj, ma yani ma pik lo lej iniñ alañ. Ma miñ hamô unyak mathenj atu ba elav hathak bahenij ami. 25 *Yanida hêv lovak kapôlôñij lôk lôkmala ma nômkama sapêj hadêj avômalô lôkthô. Ma yani miñ hêv yak hathak nômlate ek anyôla nêmk yani sa ami, ma mi. 26 Hathak anyô doñtom iyom ma yani habi avômalô lodôj lodôj sapêj vê ek nêmk pik bêj êntêk sapêj. Yanida hatak iniñ waklavôj lôk iniñ loj takatu ba nêmk. 27 *Wapômbêj hadum nômk takêj ek avômalô sapêj nêgê ba nêmbôlêmk yani atu ba êthôj. Ma doñtom miñ hamô daim ek alalô tomtom ami.

28 “Mi, hatôm anyô lôk kau te bôk hatô nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vov ba awa lôkmala lôk avenj ma lôkmala anêj ôdôj ma halêmk anêj yani iyom.’ Ma unim nê lôk kau te bôk hatô nena, ‘Alalô ma yani anêj nali.’

29 * “Avanôj biñ nena alalô ma Wapômbêj anêj nali ba intu miñ mavi ek leñjimbi nena yani ma hatôm dahô takatu ba epesañ hathak gol lo seleva ma valu ami. Mi, dahô takêj ma anyô epesañ hathak bahenij lôk iniñ auk iyom. 30 Sêbôk ma avômalô êthôj Wapômbêj paliñ ba intu yani miñ hêv kambom êj anêj viyañ hadêj i ami. Ma doñtom yani lêk hanañ lôklokwañ hadêj avômalô pik sapêj nena nede kapôlôñij liliñ. 31 *Yani bôk hatak waklavôj te yov ek nindum abô. Ma bôk hatak anyô te ek indum ku êj thêthôj. Ôpêj bôk hama ma Wapômbêj hik liñ hêk ñama ek injik thô nena yani tem endanô avômalô sapêj iniñ abô.”

32 Thêlô elañô Pol anêj abô hathak anyô haviyô hêk ñama, êj ma vi ibi anêj abô êj liliñ ma doñtom vi enañ, “Yêlô leñjihavinj nadanô anêmk abô esak nômk êntêk esak loñbô.” 33 Vêmk ma Pol hatak thêlô ba hi. 34 Thêlô doho êvhavinj ba esopa yani. Thêlô êj te ma Dionisius, yani ma Aliopagas iniñ anyô te, lôk avi te ba anêj athêj nena Damalis, ma doho havinj.

18

Pol hi Kolin

1 Vêmk ma Pol hatak Athens ma hi Kolin. 2 *Ma hapôm anyô Israêl te ba anêj athêj nena Akwila. Yani anêj malak ôdôj ma plovins Pontus. Bôk lovêj Plisila êmk malak Lom anêj Itali vêmk ma Kiñ Klodias hanañ ek avômalô Israêl sapêj netak Lom ba ini. Aêj ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek ênjê thai. 3 *Thai ethak idum ku epesañ unyak hathak alim kupik ek nênkêmk vuli. Ku êj ma Pol anêj ku hathak hadum ba intu hamô havinj thai ba hadum ku êj havinj. 4 Sabat sapêj ma Pol hi Israêl iniñ unyak yenj ma hanañ abô havinj thêlô ek injik avômalô Israêl lôk Glik iniñ auk liliñ ek nênkêmkimbiñ.

* 17:24: 1Kiñ 8:27; Ap 7:48 * 17:25: Sng 50:12; Ais 42:5 * 17:27: Sng 145:18; Jer 23:23

* 17:29: Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26 * 17:31: Sng 96:13 * 18:2: Lom 16:3 * 18:3: Ap

⁵ *Ma Silas lo Timoti etak Masedonia ma êlôk ba i Kolin, êḡ ma Pol hatak anêḡ ku epesañ sôp ma hananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô iyom. Ba hananḡ bêḡ hadêḡ avômalô Israeḡ nena, “Yisu ma Mesia atu.” ⁶ *Vêm ma thêlô êpôlik hathak Pol ma enanḡ abôma hathak yani. Êḡ ma yani hik vonḡovanḡ vê hêk anêḡ kwêv ek injik Wapômbêḡ anêḡ lamaninḡ thô ma hananḡ hadêḡ thêlô, “Malainḡ atu ba tem êpôm môlô, êḡ ma môlôda unim kambom ma minḡ yenanḡ kambom ami. Ma lêk yahatak môlô avômalô Israeḡ ma yaha ek avômalô loḡ buyanḡ.”

⁷ Êḡ ma Pol hatak unyak yeḡ hêk ma hi hamô Titius Jastas anêḡ unyak. Ôpêḡ ma anyô loḡ buyanḡ atu ba hathak hêv yeḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba anêḡ unyak hamô habobo unyak yeḡ atu. ⁸ Ma Klispus, anyô bêḡ atu ba hayabinḡ Israeḡ ininḡ unyak yeḡ, lôk anêḡ avômalô takatu ba êmô anêḡ unyak êvhavinḡ Anyô Bêḡ. Ma avômalô Kolin bêḡ anôḡ elanô Pol anêḡ abô ba êvhavinḡ ma ithik ḡanḡ.

⁹ Ma bôlôvônḡ te ma Pol hayê wêḡ ma Anyô Bêḡ hananḡ hadêḡ yani nena, “Onanḡ abô takêḡ bêḡ ma minḡ ôkô ba o bônônḡ ami. ¹⁰ *Yahamô havinḡ o ba minḡ hatôm anyô late êyô ba imbulinḡ o ami. Mî, yenanḡ avômalô bêḡ anôḡ êmô malak êntêk.” ¹¹ Aêḡ ba Pol hamô Kolin ba hadônḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô hatôm sondabêḡ te lôk ayônḡ bahenḡvi ba lahavute havinḡ.

¹² Waklavônḡ Galio hayabinḡ plovins Akaia, êḡ ma avômalô Israeḡ anêḡ Kolin ethak donḡtom ba idum leḡinḡḡanḡ hathak Pol ba ewa yani ba i loḡ idum abô. ¹³ Êḡ ma thêlô enanḡ, “Ôpêntêk hadônḡ avômalô ek nênem yeḡ êndêḡ Wapômbêḡ hathak loḡondê yanḡda atu ba habulinḡ abô balabuḡ.”

¹⁴ Pol hadum ek enanḡ abô êḡ viyanḡ, êḡ ma Galio hananḡ hadêḡ avômalô Israeḡ takatu nena, “Môlô avômalô Israeḡ, môlô ôyê nena ôpêntêk hadum nômlate ba habulinḡ Lom ininḡ abô majanḡ mena hadum kambom bêḡ te, êḡ ma mavi ek yandanḡ môlônim abô. ¹⁵ Ma donḡtom abô takatu ba môlô onanḡ hathak ôpêntêk ma hathak abô lôk athêḡ doho ma môlô Israeḡ da unim abô balabuḡ. Ba intu tem minḡ yandanḡ abô êḡ ami. Mî, môlôda nopesanḡ abô êḡ.” ¹⁶ Ba intu hêv thêlô vê hêk loḡ idum abô. ¹⁷ Êḡ ma thêlô evalonḡ Israeḡ ininḡ unyak yeḡ anêḡ anyô bêḡ te anêḡ athêḡ nena Sostenes hêk ba ik yani habobo loḡ atu ba idum abô viyanḡ. Ma Galio hayê ma hadum hatôm hathônḡ palinḡ.

Pol havôhi Antiok

¹⁸ *Pol hamô Kolin sawa daim dokte. Vêm ma hatak ḡê êvhavinḡ ma hi tamu Senkḡia ek enja yeḡ ba ni Silia. Ma Plisila lo Akwila ivinḡ yani ba i. Pol bôk havak abô havinḡ Wapômbêḡ hathak nômlate ba intu minḡ hakapinḡ wakadôk ḡauḡ ami aleba hayô Senkḡia. Êḡ ma abô êḡ anêḡ danḡ ba intu hakapinḡ wakadôk ḡauḡ vê. ¹⁹⁻²¹ Vêm ma ethak yeḡ te ba i Epesus. Ma Pol hi Israeḡ ininḡ unyak yeḡ ma hananḡ abô havinḡ avômalô Israeḡ. Ma thêlô enanḡ ek yani êmô imbinḡ thêlô wak doho vêmam, ma donḡtom yani minḡ halôk hathak ininḡ abô ami. Ba hathak yeḡ ma hananḡ hadêḡ thêlô nena, “Wapômbêḡ anêḡ lahvavinḡ ma tem yambôalêm êndêḡ môlô esak loḡbô.” Êḡ ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êmô Epesus. ²² Ma yeḡ hi Sisalia ma Pol hatak yeḡ êḡ ma hathak ba hi Jelusalem ek êḡjê avômalô êvhavinḡ anêḡ loḡ êḡ. Vêm ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

* **18:5:** Ap 17:14-15 * **18:6:** Ap 13:46,51; 20:26 * **18:10:** Jos 1:9; Ais 41:10 * **18:18:** Nam 6:18; Ap 21:24

²³ Pol hamô wak doho hamô Antiok vêm ma hi plovins Galesia lo Plijia iniñ malak nenanena ek embatho avômalô êvhavinj kapôlônij loj.

Apolo hanañ abô hamô Epesus lo Kolin

²⁴ Ma anyô Israel te anêj athênj nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anêj malak ôdônj ma Aleksandlia. Yani ma anyô lôkauk bêj ba hayala Wapômbênj anêj abô dedaunj mavi. ²⁵ Bôk êdônj yani hathak Anyô Bêj anêj lojônndê ba intu kapô lôklokwanj ek êdônj avômalô esak auk thêthônj êj. Ma hanañ abô thêthônj hathak Yisu anêj bôk lo loj vi. Ma donjom hayala ñañ atu ba Jon hathik avômalô hathak iyom. ²⁶ Yani hi avômalô Israel iniñ unyak yej ma hanañ abô hathak Yisu ma miñ hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elañô anêj abô ma elam yani ba hi iniñ unyak ma ewa Wapômbênj anêj abô atu ba miñ hayala ami sa hadêj yani.

²⁷ Vêm ma Apolo lahavinj ni plovins Akaia, ma avômalô êvhavinj anêj Epesus evatho yani anêj auk loj ek indum aêj. Ba eto kapyra hadêj avômalô êvhavinj anêj Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, êj ma hêv avômalô takatu ba êvhavinj Wapômbênj hathak anêj wapôm sa bêj anônj. ²⁸ *Yani hamiñ lôklokwanj ba hanañ avômalô Israel iniñ abô viyanj hêk avômalô sapêj malenij. Ma hawa Wapômbênj anêj kapyra sa ba hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbênj bôk havak abô yôv ek nêm êlêm.

19

Pol hi Epesus hathak loj bô

¹ *Apolo hamô Kolin denañ ma Pol hi havenj plovins Galesia lo Plijia kapô ba havenj aleba hayô Epesus. Loj êj ma hapôm avômalô êvhavinj doho ² *ma hanañ hik thêlô lij, “Bôk ôêvhavinj ba owa Lovak Mathenj e?”

Ma thêlô enañ, “Mi, yêlô miñ bôk alañô abô te hathak Lovak Mathenj ami.”

³ Êj ma Pol hanañ, “Ñañ malê intu bôk môlô uthik?” Ma enañ, “Jon anêj ñañ.”

⁴ *Ma Pol hanañ, “Jon bôk hathik avômalô hathak ñañ nede kapôlônij liliñ ma hanañ ek avômalô nênimibiñ ôpatu ba havenj yani yam. Ôpênj ma Yisu.”

⁵ Thêlô elañô abô êj, ma ithik ñañ hathak Anyô Bêj Yisu anêj athênj. ⁶ *Ma Pol hatak banj hayô hêk thêlô, êj ma Lovak Mathenj hayô hamô thêlô ba enañ abô masôm lôk abô plopet. ⁷ Nê takênj ma hatôm laumiñ ba lahavuju la.

⁸ Êj ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayônj lô. Ma hathak hi avômalô Israel iniñ unyak yej ma hanañ abô hathak Wapômbênj anêj loj lôklinyak ek thêlô nênimibiñ ma miñ hakô ami. ⁹ Ma donjom thêlô doho evalonj kapôlônij loj ba miñ êvhavinj ami ma enañ abôma hathak Anyô Bêj anêj lojônndê bêj ek avômalô sapêj nedanô. Aênj ba Pol hatak thêlô ma hawa ñê êvhavinj ba i Tailanus anêj kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbênj intu ma thêlô enañ abô hamô loj êj. ¹⁰ Pol hadum aênj hatôm sondabênj ju. Aênj ba intu avômalô Israel lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovins Esia elañô Anyô Bêj anêj abô.

Skeva nali

* **18:28:** Ap 9:22 * **19:1:** 1Ko 3:6 * **19:2:** Ap 8:16 * **19:4:** Mat 3:11 * **19:6:** Ap 8:17; 10:44,46

11 *Wapômbêḡ hêv lôklokwanḡ hadêḡ Pol ba hadum nômbithi yanḡa loma-loma. 12 *Ba intu sôp selerḡ lo sôp danḡ takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk lijij ba ibitak mavi ma ḡgôk etak i ba i.

13 Ma avômalô Israeḡ doho idum ku nêḡnêḡ ḡgôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku êḡ, ma elam Anyô Bêḡ Yisu anêḡ athêḡ hayô ḡê lôk ḡgôk takêḡ vôn ba enaḡ, “Hathak Yisu atu ba Pol hananḡ abô hathak anêḡ athêḡ, yahananḡ nena otak ôpêḡtêk ba nu.” 14 Ma Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da ta anêḡ athêḡ nena Skeva namalô baherḡvi ba lahavuju idum aêḡ havij. 15 Ma wak te ma ḡgôk hawê iniḡ abô viyanḡ ba hananḡ, “Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môlô ma opalê?” 16 Êḡ ma ôpatu ba ḡgôk havalonḡ lonḡ hasôv kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomanḡ aleba thêlô sapêḡ ewa thalalenḡ ba êsôv leḡvinḡpopam ele unyak viyaiḡ ba i.

17 *Ma avômalô Israeḡ lo Glik anêḡ Epesus elanô abô êḡ, ma êkô kambom ba êv athêḡ bêḡ hadêḡ Anyô Bêḡ Yisu. 18 Ma avômalô êvhavinḡ bêḡ anôḡ êlêm ma enaḡ iniḡ kambom lomalama bêḡ. 19 Thêlô vi êbôk sinij ma vi idum aloyak, aêḡ ba isup iniḡ kapyā aloyak sapêḡ hathak doḡtom ma êbôk hathak atum hêk avômalô malerḡij. Ekatonḡ kapyā takêḡ ba anêḡ vuli hatôm 50,000 seleva. 20 Hathak kobom êḡ ma Anyô Bêḡ anêḡ abô halanḡvinḡ ba hi mayaliv ma anêḡ lôklokwanḡ halumbak bêḡ.

21 *Nôm takêḡ habitak vêm ma Pol lahabi ni Jelusalem ba halom hêk lonḡndê yanḡ atu hi plovins Masedonia lo Akaia. Ma hananḡ, “Yaha Jelusalem vêm ma tem yana Lom imbiḡ.” 22 Ma yani hêv Timoti lo Elastus, anyô ju atu ba idum ku havij yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovins Esia dokte vêmam.

Ngalakḡgalak bêḡ habitak Epesus

23 *Wak êḡ ma avômalô ethanḡ i hathak Yisu anêḡ lonḡndê ba ḡgalakḡgalak bêḡ habitak. 24 Anyô atu ba hadum ba nôḡm êḡ habitak anêḡ athêḡ nena Demitlius. Ôpêḡ ma anyô hapesanḡ nôḡmkama hathak seleva. Ba hathak hapesanḡ ḡgôkba avi Atemis anêḡ malakba anêḡ dahô ek avômalô nêḡndô êḡmô iniḡ unyak kapô. Yani lôk anyô doho ethak êvôn valu bêḡ hathak iniḡ ku êḡ. 25 Wak te ma ôpêḡ halam ḡê ku êḡ sapêḡ ethak doḡtom ba hananḡ, “Aiyāḡ thêlô, odanô. Môlô oyala nena alalô avôn valu bêḡ hathak alalôaniḡ ku êḡntêk. 26 Ma doḡtom lêḡ ôyé lo olanô abô hathak nôḡm atu ba Pol hadum. Ôpêḡ hathak hananḡ nena ḡgôk takatu ba anyô epesanḡ hathak baherḡij, êḡ ma miḡ wapômbêḡ anôḡ ami. Yani hananḡ aêḡ ba avômalô bêḡ anôḡ êvhavinḡ anêḡ abô ba etak alalôaniḡ ḡgôkba Atemis. Yani hadum aêḡ hamô Epesus ma bidonḡ oyanḡ ma tem anêḡ abô êḡ endanḡvinḡ embenḡ plovins Esia sapêḡ. 27 Nôm êḡ tem indum ba avômalô nêḡê alalôaniḡ ku êḡtôm nôḡm kambom. Lôk nêḡê ḡgôk lôk athêḡ bêḡ ḡgôkba avi Atemis anêḡ malakba êḡtôm nôḡm oyanḡ. Ma ḡgôk avi êḡ atu ba avômalô plovins Esia lôk avômalô pik bêḡ êḡntêk sapêḡ ethak êv yenḡ hathak, yanida anêḡ athêḡ tem nêḡm yak.”

28 Thêlô elanô abô êḡ ma leḡḡnmanij kambom ba elam kaêk lôklala nena, “Atemis anêḡ Epesus ma ḡgôkba lôkmanḡij anôḡ!” 29 *Bidonḡ oyanḡ ma ḡgalakḡgalak bêḡ êḡ havenḡ Epesus sapêḡ. Ma avômalô evalonḡ Gaius lo Alistakas, thai ma ḡê Masedonia ju atu ba ethak evenḡ havij Pol, ma elanḡvinḡ

* 19:11: Ap 14:3 * 19:12: Ap 5:15 * 19:17: Ap 5:11 * 19:21: Ap 23:11; Lom 1:13 * 19:23:

2Ko 1:8 * 19:29: Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

hathak donptom ba i inij loj evalonj sa bējbēj halôk. ³⁰ Ma Pol lahavinj ni loj êj kapô ek enañ abô êndēj avômalô nômbēj êj, ma donptom nê êvhavinj iminj yani loj sinj. ³¹ Ma nê bējbēj doho anēj plovins Esia takatu ba êmô Epesus, thêlô ma Pol anēj nê môlô ba êv abô hadēj Pol ba enañ nena, “Minj ôyô kapô ami. Tem nijik o vônô ba dô.”

³² Ma avômalô nômbēj atu ba êmô loj êj kapô inij auk hêv yak ba elam kaêk lomalama. Ma bēj anôj minj eyala inij ethak donptom êj anēj ôdôj ami. ³³ Ma avômalô Israeël isisunj inij anyô te anēj athēj nena Aleksanda ek ni iminj avômalô nômbēj atu malenij ek enañ abô esak malainj êj. Êj ma Aleksanda hêv banj hathak lej ek avômalô bônôj ek enañ abô. ³⁴ Ma donptom avômalô nômbēj êj êyê nena yani ma anyô Israeël te, êj ma thêlô êvôlô venjnbôlêk hathak donptom ba elam lôklala nena, “Atemis anēj Epesus ma ngôkba lôkmanj anôj!” Elam aēj halôk ba halôk hatôm wakma lokwanju.

³⁵ Vēm ma Epesus inij anyô bēj hapesanj kapy a hanañ ek avômalô lôkthô bônôj. Êj ma hanañ, “Avômalô Epesus, avômalô pik sapēj eyala nena Epesus ma malak bēj atu ba hayabinj ngôkba lôkmanjij Atemis anēj malakba lôk anēj valu mathēj atu ba hêv yak halôk lej ba habup. ³⁶ Auk êj ma hêk yainj ba avômalô pik sapēj eyala. Ba intu môlô bônôj ma noyabinj am ek minj nundum nômlate mayaliv ami. ³⁷ Môlô ovalonj anyô ju êntêk ba owa ba ôlēm, ma donptom minj enañ abôma hathak alalôanij ngôkba avi mena ewa malakba anēj nômla vani ami. Mi. ³⁸ Ma alalôanij unyak nedañ abô lôk anēj nê bējbēj nindum abô esak i intu êmô. Aēj ba Demitlius lôk nê takatu ba epesanj nômkama hathak seleva inij malainj la hêk, êj ma neja ba ini ek nê idum abô hathak. ³⁹ Aēj ba abô yanj haminj denanj, êj ma waklavôj atu nê idum abô hathak ethak donptom, ma nēm êndēj i. ⁴⁰ Noyabinj am mavi. Nê bēj Lom idum abô ek alalô hathak nôm ngalakngalak takatu ba lêk habitak, êj ma tem alalô abô mi ek malê nena nôm ngalakngalak êj anēj ôdôj mi.” ⁴¹ Yani hanañ abô êj yôv ma hêv avômalô ba i inij loj mayaliv.

20

Pol hadum ku hamô plovins Masedonia lo Glis

¹ Ngalakngalak bēj êj lêk yôv, ma Pol halam avômalô êvhavinj ethak donptom. Ma hanañ abô doho ek embatho thêlô loj. Vēm ma hanañ waklêvôj hadēj i ma hatak Epesus ba hi Masedonia. ² Yani havej loj êj anēj lomalak nenanena ma hanañ abô bēj anôj ek embatho i loj aleba hayô Glis. ³ Êj ma hamô loj êj ayôj lô. Ma hadum ek enja yēj ba ni Silia, ma donptom halarô nena avômalô Israeël ibutinj abô nena hathak yēj ma thêlô nesak imbinj ek nijik yani vônô. Aēj ba Pol lahabi nena êmbôni endom plovins Masedonia esak lonbô. ⁴ Êntêk ma nê takatu ba ethak evenj havinj Pol inij athēj: Sopata anēj Belia, yani ma Pailas anēj nakadunj, ma Alistakas lo Sekandas anēj Tesalonaika, ma Gaius anēj Debi, ma Tikikus lo Tlopmas anēj plovins Esia, ma Timoti. ⁵ Nê takêntêk êmôj ba i eyabinj yêlô êmô Tloas. ⁶ Ma yêlô a amô Pilipai aleba avômalô Israeël inij waklavôj Eyanj Polom Yis Mi hale ba hi. Êj ma yêlô atak Pilipai ma athak yēj ba avenj hatôm wak bahenji ma yêlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yêlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas lij

7-9 Sonda te anêḡ wak môḡ ma yêlô lôk ḡê êvhaviḡ athak doḡtom ek nanḡan Anyô Bêḡ anêḡ polom mathenḡ. Yêlô athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te lô atu hêk vuliḡ ma avômalô êtôm atum lam bêḡ anôḡ ba êthôkwêḡ havenḡ. Pol lahabi etak thêlô êndêḡ lôkbôk ba intu hanaḡ abô daim aleba bôlôvôḡ biḡ. Ma anyô muk te anêḡ athêḡ nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma halaḡô Pol anêḡ abô aleba ma hayaḡ ma hêk sôm. Êḡ ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma doḡtom lêk hama yôv. ¹⁰ Ma Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêḡ ma havalonḡ yani ma hanaḡ, “Môlô miḡ noboloba ami. Yani hêk lôkmala.” ¹¹ Vêm ma Pol thêlô êvôi unyak vuliḡ hathak lonḡbô ma eyaḡ Anyô Bêḡ anêḡ polom mathenḡ. Êḡ ma Pol hanaḡ abô bêḡ anôḡ hathak lonḡbô aleba hayaḡ wak bêḡ ma hi. ¹² Ma anyô muk atu ba Pol hik liḡ anêḡ avômalô ewa yani ba i unyak lôk lenḡmavi anôḡ.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

¹³ Pol lahaviḡ emberḡ pik ba ni Asos ma hanaḡ ek yêlô nasak yeḡ ba ana napôm yani êndôk lonḡ êḡ. ¹⁴ Pol hapôm yêlô halôk Asos ma yêlô awa yani hathak yeḡ ba a Mitilini. ¹⁵ Ma haviyô hayaḡ ma atak Mitilini ma yêlô a ḡgavithôm Kios ma doḡtom miḡ athak liḡ ami. Ma hayaḡ hathak lonḡbô ma yêlô a ayô apôm ḡgavithôm Samos. Ma hayaḡ te ma yêlô ayô Miletus. ¹⁶ Pol lahaviḡ êḡjê waktavôḡ Pentikos êndôk Jerusalem ba intu lahaviḡ ni kethenḡ. Aêḡ ba hadô ni Epesus ek malê nena hi lonḡ êḡ ma tem êmô plovinḡ Esia sawa daim.

Pol hanaḡ waktêvôḡ hadêḡ ḡê bêḡbêḡ anêḡ Epesus

¹⁷ *Pol hamô Miletus ma hêv abô hadêḡ Epesus nena avômalô êvhaviḡ iniḡ avaka sapêḡ ini êndêḡ yani. ¹⁸ *Thêlô êyô ma yani hanaḡ, “Môlô oyala ku takatu ba yahayô Esia môḡ anêḡ ma yahamô haviḡ môlô ba yahadum aleba lêk. ¹⁹ Avômalô Islael ethak êv malaiḡ lomaloma hadêḡ ya lôk ibutiḡ abô ek nimbuliḡ ya lôbôlôḡ. Ma doḡtom yahatauviḡ ya aleba yaôna ma yahadum Anyô Bêḡ anêḡ ku lôk yamalenḡ thôk. ²⁰ Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv môlô sa, êḡ ma yahanaḡ abô takêḡ bêḡ lôk yalenḡvidonḡ iyom. Ma yahadôḡ môlô hamô lonḡ yaiḡ lôk havenḡ môlônim unyak nenanena haviḡ. ²¹ Ma yahanaḡ abô doḡtom êntêk hadêḡ avômalô Islael lôk avômalô lonḡ buyaḡ nena nene kapôlôḡniḡ liliḡ êndêḡ Wapômbêḡ ba nênemimbiḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu.

²² *Ma lêk Lovak Mathenḡ hakak ya ek yana Jerusalem. Ma miḡ yahayala nena malê intu tem êpôm ya anêḡ lonḡ êḡ ami. ²³ *Nôm doḡtom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbêḡ atu ba yahayô ma Lovak Mathenḡ hanaḡ hadêḡ ya nena, “Tem malaiḡ lomaloma êpôm o lôk ômô koladôḡ.” ²⁴ *Ma miḡ yalenḡ hik ya hathak nôk takêḡ ami. Lôk miḡ yahayê yalenḡvinḡkupik hatôm nômbêḡ ek ya ami. Mî, yenaḡ auk bêḡ ma yamiḡ lôklokwaḡ ba yandum ku takatu ba Anyô Bêḡ Yisu hêv hadêḡ ya endeba êyô anêḡ danḡ am. Ku êḡ ma aêntêk: yanaḡ Abô Mavi bêḡ esak Anyô Bêḡ anêḡ wapôm.

²⁵ *Ma môlô takatu ba bôk yahamô haviḡ ba yahanaḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ lonḡ lôkliḡyak, ondanḡô. Lêk yahayala nena môlô te tem miḡ êḡjê yamalenḡ esak lonḡbô ami. ²⁶ Aêḡ ba yahanaḡ bêḡ hadêḡ môlô nena anyôla hadô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hapôm malaiḡ, êḡ ma miḡ yenaḡ kambom ami.

* 20:17: Ap 18:21 * 20:18: Ap 18:19-19:41 * 20:23: Ap 9:16; 21:11 * 20:24: Ap 21:13; 2Ti 4:7

27 Ek malê nena yahanarj Wapômbêj anêj lojônôdê sapêj bêj hadêj môlô ma miñ yahakô ami. 28 *Noyabiñ am lôk avômalô takatu ba bôk Lovak Matherj hêv hadêj môlô ek noyabiñ i. Ma noyabiñ Wapômbêj anêj avômalô êvhavij takatu ba yani bôk hêv i vuli hathak yanida anêj thalalenj. 29 *Yahayala nena yahatak môlô ba yaha, êj ma kêdôñwaga abôyarj tem nêlêm êtôm avuy yatap ek nimbuliñ boksipsip. 30 Ma môlôda doho tem nonarj abôyarj ba nunduvij abô avanôj ek nôbôv jê êvhavij vi ek nesopa i. 31 *Aêj ba noyabiñ am ma lemimimbi nena hatôm sondabêj lô anêj wak lo bôlôvôj ma yahanarj abô hadêj môlô lôk yamalenj thôk ek yambatho môlô lôj.

32 “Ma lêk yahatak môlô halôk Wapômbêj banj lôk anêj abô hathak anêj wapôm. Abô êj ma hatôm embatho môlô loj ba nê m loj ênjêk malak lej ek môlô imbiñ jê matherj takatu ba bôk êmô yôv. 33 *Ma miñ yamalenjikilik hathak anyôla anêj seleva lo gol ma sôp ami. 34 *Ma môlôda oyala nena yada yahadum ku hathak yabaherj ek yahêv yada sa lôk jê takatu ba idum ku ivij ya. 35 Ku takatu ba yahadum hik thô hadêj môlô nena mavi ek alalô nandum ku bêj ek nanêm avômalô siv sa. Ma lemimimbi abô takatu ba Anyô Bêj Yisu bôk hanarj nena, ‘Anyô yarj hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma doñtom hôêv nômlate ek nê m anyô yarj sa, êj ma tem lemmavi anôj.’”

36 Pol hanarj abô takêj yôv, ma halek vadôj lêlô ma hatenj mek havij thêlô. 37 Ma thêlô sapêj evalonj yani ba iliñu ma elanj bêj hathak yani. 38 Êj ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yerj. Thêlô leñijmalaiñ kambom hathak abô takatu ba bôk hanarj nena tem miñ nêgê yani ma esak loj bô ami.

21

Pol hi Jerusalem

1 Yêlô atak thêlô lôk kapôlôñij malaiñ, ma yerj hatak ngwêk danj anêj Miletus ba hi nôñnôñ hadêj ngavithôm Kos. Haviyô hayarj ma yêlô ayô ngavithôm Lodes vêm ma a Patala. 2 Ma yêlô atak yerj êj ma apôm yerj yarj atu ba tem ni Pinisia, êj ma yêlô athak yerj êj ba a. 3 Ma yêlô a aleba ayê ngavithôm Saiplus hamô vituvulu baherjvi kerj ma yêlô alom baherjvi anôj aleba ayô Taia hêk plovinis Silia. Loj êj ma yerj hadum ek etak anêj nômkama êndôk biñ. 4 *Êj ma yêlô apôm jê êvhavij anêj loj êj ba amô havij thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Matherj ma thêlô enanj lôklokwanj hadêj Pol nena miñ ni Jerusalem ami. 5 Ma doñtom sonda daluk êj anêj danj, ma yêlô a ek nasak yerj esak loj bô. Ma jê êvhavij lôk vênj lôk nali elom yêlô ibup ngwêk danj. Ma ngwêk danj ma yêlô alek venij lêlô ma aterj mek. 6 Vêm ma ekam yêlô ma yêlô athak yerj ba a ma thêlô êvôi iniñ loj hathak loj bô.

7 Ma yerj hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêj Tolemes ma yêlô a ek nagê jê êvhavij ba namô imbiñ thêlô êtôm wak te. 8 *Haviyô hayarj ma yêlô athak yerj ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêj unyak. Yani ma anyô hanarj Anyô Bêj anêj abô bêj. Bôk etak jê baherjvi ba lahavuju ek nê nê m aposel sa ba Pilip ma jê êj te. 9 Yani anêj nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enanj abô hatôm plopet.

* 20:28: 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * 20:29: Mat 7:15; Jon 10:12 * 20:31: 1Te 2:11 * 20:33: 1Ko 9:11-12 * 20:34: Ap 18:3; 1Te 2:9 * 21:4: Ap 20:23 * 21:8: Ap 6:5; 8:40

10 *Yêlô amô wak doho ma plopet te anêḡ athêḡ nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêm Sisalia. 11 *Yani halêm hayô ek yêlô ma hawa Pol anêḡ bokḡgôp ba hakak yanida baḡ lo va loḡ hathak ma hananḡ, “Lovak Mathenḡ hananḡ nena, ‘Avômalô Israeḡ anêḡ Jelusalem tem nekak bokḡgôp êntêk anêḡ alaḡ aêḡ iyom ba nêḡnêḡ yani êndôk avômalô loḡ buyanḡ baheḡḡiḡ.’”

12 Yêlô alaḡô abô êḡ, ma yêlô lôk avômalô loḡ êḡ alaḡ ba ananḡ hadêḡ Pol nena miḡ ni Jelusalem ami. 13 *Êḡ ma Pol hananḡ nena, “Môlô olaḡ ba ômô yabiḡdaluk lu eka? Ya lêk yahapesanḡ ya yôv ek yamô koladôḡ mena ik ya vônô halôk Jelusalem hathak Anyô Bêḡ Yisu anêḡ athêḡ la. Êḡ ma hatôm.” 14 Yêlô ayê nena yani miḡ hatôm endanḡô yêlôaniḡ abô ami ba intu yêlô atak auk êḡ ma ananḡ, “Anyô Bêḡ anêḡ lahavinḡ injik anôḡ.”

Pol hayô Jelusalem

15 Vêḡ ma yêlô apesanḡ i ek ana Jelusalem. 16 Ma ḡê êvhavinḡ doho anêḡ Sisalia elom yêlô ba i Neson anêḡ unyak ek namô. Yani ma anyô Saipḡḡu te atu ba bôk hêvhavinḡ môḡ anôḡ.

17 Yêlô ayô Jelusalem ma ḡê êvhavinḡ ewa yêlô thô lôk leḡḡḡmavi anôḡ. 18 Haviyô hayanḡ ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhavinḡ ininḡ avaka sapêḡ êmô havinḡ. 19 *Ma Pol hakam thêlô ma hananḡ hathak nôḡ takatu ba Wapômbêḡ hadum hathak yani hêk avômalô loḡ buyanḡ malêvôḡ.

20 *Thêlô elanḡô abô êḡ, ma êbô Wapômbêḡ. Ba enanḡ hadêḡ Pol, “Aiyanḡ, ondanḡô. Avômalô Israeḡ lubuḡlubuḡ bôk êvhavinḡ Yisu yôv ba thêlô lôklokwanḡ ek nesopa Mose anêḡ balabuḡ. 21 Ma thêlô bôk elanḡô yôv nena hôdôḡ avômalô Israeḡ takatu ba êmô ḡê loḡ buyanḡ malêvôḡ nena netak Mose anêḡ balabuḡ lôk miḡ neḡgothe nali ininḡ kupik vê ami lôk miḡ nebalonḡ yêlôaniḡ kobom ami.

22 Tem nedaḡô nena lêk hôlêm ba alalô nandum malê? 23 *Osopa yêlôaniḡ auk êntêk. Yêlôaniḡ anyô ayova êmô ba bôk ibutinḡ abô havinḡ Wapômbêḡ ek nindum nôḡḡate ek nimbitak mathenḡ. 24 Onja ḡê takêntêk ba nu unyak mathenḡ ma umbinḡ thêlô esak loḡondê atu ba esopa ek indum thêlô nimbitak mabuḡ êḡḡêk Wapômbêḡ ma. Ma nêḡḡ valu ek thêlô nêḡnêḡ êtôm ininḡ da vêḡ ma neḡḡulu leḡḡḡkadôk ḡauḡ sapêḡ vê. Undum aêḡ ma tem avômalô sapêḡ neyala nena abô takatu ba elanḡô ma abôyanḡ. Ma oda hôwê balabuḡ vibinḡ havinḡ. 25 *Ma hathak avômalô loḡ buyanḡ takatu ba êvhavinḡ, yêlô bôk ato kapya hadêḡ thêlô yôv ek nenanḡ abô takatu ba alalô bôk abutinḡ nena thêlô miḡ nejanḡ alim takatu ba êv hatôm da hadêḡ ḡḡôk dahô ami, lôk miḡ ninum thalalenḡ ami, ma miḡ nejanḡ alim takatu ba ekak leḡselo sinḡ ami, ma netak sek walilinḡ.”

26 *Haviyô hayanḡ ma Pol lôk ḡê ayova atu i unyak mathenḡ ba esopa loḡondê atu ba indum thêlô nimbitak mabuḡ êḡḡêk Wapômbêḡ ma. Vêḡ ma hi unyak mathenḡ kapô ma hananḡ hadêḡ ḡê êbôk da nena wak baheḡḡiḡ ba lahavuju hale ba hi, ma tem ininḡ waklavôḡ nêḡmô mabuḡ anêḡ danḡ ba intu tem nêlêm esak loḡbô ek nêḡmbôk thêlôda tomtom ininḡ da.

Evalonḡ Pol

27 Wak baheḡḡiḡ ba lahavuju atu habobo anêḡ danḡ ma avômalô Israeḡ anêḡ plovinḡ Esia êyê Pol haminḡ unyak mathenḡ. Êḡ ma ibi avômalô nôḡmbêḡ atu

* 21:10: Ap 11:28 * 21:11: Ap 20:23; 21:33 * 21:13: Ap 20:24 * 21:19: Ap 15:12 * 21:20: Ap 15:15 * 21:23: Nam 6:1-20; Ap 18:18 * 21:25: Ap 15:29 * 21:26: 1Ko 9:20

lenj̄n̄ ba evalon̄ Pol. ²⁸ Ma elam kaêk aêntêk, “Môlô nê Israēl, nônnêm yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hanan̄ abô kambom hathak alalô lôk abô balabuñ ma unyak mathen̄ êntêk haven̄ lomalak nenanena ba hadôn̄ avômalô sapêñ hathak auk êñ. Ma nômla yan̄ havin̄ aêntêk. Yani halom nê lon̄ buyan̄ doho ba ibitak êyô unyak mathen̄ êntêk kapô ba idum lon̄ mathen̄ habitak lelaik.” ²⁹ *Thêlô enan̄ aêñ ek malê nena bôk êyê Tlopmas anêñ Epesus hamô Jelusalem havin̄ Pol ba eson̄ nena bôk Pol halom yani ba hi unyak mathen̄ kapô.

³⁰ Êñ ma avômalô Jelusalem sapêñ lenj̄n̄ñan̄a kambom ba elan̄vin̄ ethak don̄tom ma evalon̄ Pol ba êvôn̄ hale unyak mathen̄ viyaiñ ba hi. Ma kethen̄ oyan̄ ma ik unyak mathen̄ anêñ badêñ abôlêk sin̄ ek min̄ ini kapô esak lon̄bô ami. ³¹ Thêlô idum ek nijik yani vônô haven̄ denan̄, ma abô halan̄vin̄ hi hayô Lom inin̄ anyô vovak laik môñ nena avômalô Jelusalem sapêñ idum pôk lili bêñ anôn̄. ³² Êñ ma yani hawa nê vovak lôk nê vovak laik doho ba elan̄vin̄ ba i hadên̄ avômalô nômbên̄ atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môñ lôk anêñ nê vovak êlêm, êñ ma etak Pol ba min̄ ik yani hathak lon̄bô ami. ³³ Anyô vovak laik môñ hayô ma havalon̄ Pol ma hanan̄ hadêñ nê vovak nena nekak Pol lon̄ esak sen̄ ju. Ma hanan̄ hik avômalô lin̄ nena, “Yani ma opalê ba hadum malê te?”

³⁴ Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yan̄. Pôk lili bêñ habitak ba anyô vovak laik môñ min̄ hatôm êpôm malain̄ êñ anêñ ôdôn̄ ami. Ba intu hanan̄ hadêñ nê vovak ek neja Pol imbitak êyô inin̄ lon̄ êmô. ³⁵ Thêlô ewa Pol êyô lon̄ êñ anêñ alêlê ma avômalô lenj̄n̄ñan̄a kambom ek nijik yani vônô ba intu nê vovak êv Pol lin̄ hathak len̄ ek min̄ hatôm nijik yani ami. ³⁶ *Ma avômalô nômbên̄ atu ba even̄ yam elam mathalalen̄ nena, “Uñgwik yani vônô! Uñgwik yani vônô!”

³⁷ Ma nê vovak ebobo inin̄ lon̄ êmô, êñ ma Pol hanan̄ hathak abô Glik hadêñ anyô vovak laik môñ nena, “Hatôm yanan̄ abô te êndên̄ o e?” Ma anyô vovak laik môñ hason̄ ba hanan̄, “Hoyala abô Glik, e? ³⁸ *Yahason̄ nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadêñ Lom ba howa nê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu lon̄ thiliv̄ la.”

³⁹ Ma Pol hanan̄, “Mi. Ya anyô Israēl te ba yenan̄ lon̄ ma Tasus hêk plovin̄s Silisia. Yenan̄ lon̄ ma lon̄ lôk athên̄. Hatôm yanan̄ abô dokte êndên̄ avômalô takêntêk e?”

⁴⁰ Ma anyô vovak laik môñ halôk, ma Pol hamin̄ alêlê ma hêv ban̄ hathak len̄ ek avômalô bônôn̄. Thêlô bônôn̄, êñ ma Pol hanan̄ abô hadêñ thêlô hathak abô Hiblu.

22

¹ Ba hanan̄ nena, “Aiyar̄ thêlô lo wakamik thêlô, nodanô. Tem yanan̄ nômm êñ bêñ êndên̄ môlô.” ² Ma elanô Pol hanan̄ abô hathak abô Hiblu, êñ ma thêlô imin̄ tin̄j̄n̄.

Êñ ma Pol hanan̄, ³ * “Ya anyô Israēl. Wakatik havathu ya hêk Tasus anêñ plovin̄s Silisia, ma don̄tom yahalumbak bêñ hamô lon̄ êntêk. Ma Gameliel bôk hadôn̄ ya dedauñ mavi hathak bumalô inin̄ balabuñ. Ma ya bôk lôklokwan̄ boman̄ ek yasopa Wapômbên̄ hatôm môlô êntêk lêk udum. ⁴ *Bôk yahêv

* **21:29:** Ap 20:4 * **21:36:** Luk 23:18 * **21:38:** Ap 5:36-37 * **22:3:** Ap 5:34 * **22:4:** Ap 8:3

vovañ hadêñ nê takatu ba esopa Yisu anêñ loñôndê ba yahatak anyô lo avi halôk koladôn lôk yahanañ ek nijik thêlô vônô. ⁵ Anyô bêñ habôk da lôk Israèl iniñ nê bêñbêñ eyala nômm takêntêk. Thêlô eto kapyà te hadêñ iniñ iviyañ anêñ Damaskas ek nijik ku takatu tem yandum thô êndêñ thêlô. Ku êñ ma yambalon nê takatu ba esopa Yisu anêñ loñôndê ba yanja i ba yalêm Jelusalem ek nênm vovañ êndêñ i.

⁶ “Yaha ek yandum ku êñ ba hatôm waktêvôn biñ ma yahabobo Damaskas. Ma kethen oyañ ma deda bêñ te anêñ leñ habi hayô hêk ya. ⁷ Ma yahêv yak halôk pik ma yahalanô abô te hanañ hadêñ ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubulin ya?’

⁸ “Ma yahanañ vinyañ, ‘Anyô Bêñ, o ma opalê?’

“Ma hanañ nena, ‘Ya Yisu anêñ Nasalet, ôpatu ba hôêv vovañ hadêñ.’ ⁹ Nê takatu ba iviñ ya êyê deda êñ, ma donjom miñ elañô ôpatu anêñ abô atu ba hanañ hadêñ ya ami.

¹⁰ “Ma yahanañ, ‘Anyô Bêñ, yandum malê?’

“Ma Anyô Bêñ hanañ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enañ êndêñ o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’ ¹¹ Deda bêñ êñ habi yamalen sin ba miñ hatôm yanjê loñ ami. Aêñ ba nê takatu iviñ ya evalon yabahan ba edadi ya hi Damaskas.

¹² “Ma anyô te anêñ athêñ nena Ananiaas hamô loñ êñ ba halêm ek ênjê ya. Yani hathak hasopa abô balabun dedaun mavi, ma avômalô Israèl takatu ba êmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi. ¹³ Yani hamin habobo ya ma hanañ, ‘Aiyañ Sol, nôngô tak esak loñbô!’ Ma kethen oyañ ma yahayê yani.

¹⁴ “Ma hanañ, ‘Bumalô thêlô iniñ Wapômbêñ hatak o ek oyala anêñ lahavin lôk nôngô anêñ Anyô Thêthôn Yisu lôk ondanô laselo. ¹⁵ Tem umbitak êtôm anêñ anyô onañ anêñ abô bêñ êndêñ avômalô sapêñ esak nômm takatu ba hôyê lo holanô. ¹⁶ Lêk aisê, hoyabin malê? Umbiyô ma usik o êndôk njan lôk ondam anêñ athêñ ek êmbôkwin anêm kambom sapêñ vê.’

¹⁷ “Vêm ma yahaleha Jelusalem ma wak te ma yahaten mek hamô unyak mathen kapô ma yahatulak ba yahayê wêñ te. ¹⁸ *Ma yahayê Anyô Bêñ hanañ abô hadêñ ya ba hanañ, ‘O kethen, otak Jelusalem ba nu. Ek malê nena avômalô loñ êntêk tem miñ nedanô anêm abô takatu ba honañ hathak ya ami.’

¹⁹ * “Ma yahanañ, ‘Anyô Bêñ, thêlô eyala nena bôk yahaven avômalô Israèl iniñ unyak yen nenanena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvhavin o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladôn. ²⁰ *Ma ik Stiven anêm anyô atu ba hanañ anêm abô bêñ vônô ma lêk yahamin loñ êñ havin ba intu yahalôk hathak auk êñ ba yahayabin nê ik yani vônô iniñ sôp.’

²¹ * “Êñ ma Wapômbêñ hanañ hadêñ ya, ‘Nu, tem yanêm o êndêñ avômalô loñ buyañ takatu ba êmô daimbô.’ ”

²² Avômalô Israèl elañô Pol anêñ abô aleba hanañ bute nena, “Wapômbêñ hêv yani ba hi ek nê loñ buyañ”, êñ ma thêlô elam lôklala nena, “Uñgwik yani vônô! Miñ notak yani ek êmô lôkmala ami.” ²³ Ma thêlô elam lôklala ba ibi iniñ kwêv daim thô ma ibi vongovañ hathak leñ ek injik thô nena leninmanin hathak abô takatu ba Pol hanañ. ²⁴ Êñ ma anyô vovak laik môñ hanañ ek nê vovak neja Pol ba ini iniñ loñ. Ma hanañ nena nebali yani esak yak waben lôk

* 22:18: Ap 9:29-30 * 22:19: Ap 8:3; 26:9-11 * 22:20: Ap 8:1 * 22:21: Ap 9:15

nenan injik yani lin ek neyala nena avômalô leñinñan̄a hathak malê ba elam kaêk lôklala. ²⁵*Thêlô eto Pol va lo ban̄ thêthôn̄ ma ekak lon̄ ek nebali yani, êñ ma Pol hanan̄ hadêñ anyô vovak laik atu ba hamiñ habobo yani nena, “Lom inin̄ balabun̄ hanan̄ aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobali anyô Lom te atu ba min̄ hadum abô ba êpôm anêñ kambom ami denan̄ e?”

²⁶Anyô vovak laik halan̄ô abô êñ ma hi hanan̄ hadêñ anyô vovak laik môñ nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”

²⁷Ma anyô vovak laik môñ hi hadêñ Pol ma hanan̄ hik yani lin̄, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanan̄, “Intu êñ.”

²⁸Ma anyô vovak laik môñ hanan̄, “Bôk yahêv valuseleñ bêñ anôn̄ hadêñ Lom ek yambitak anyô Lom te.” Ma Pol hanan̄, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom havin̄.”

²⁹*Êñ ma nê takatu ba idum ek nenan̄ injik yani lin̄, etak yani ba i kethen̄. Ma anyô vovak laik môñ hason̄ kambom ek malê nena hakak Pol anyô Lom te ban̄ lo va lusu hathak sen̄.

Pol hamiñ kaunsil malêvôn̄

³⁰Ma anyô vovak laik môñ lahavin̄ eyala katô nena avômalô Israeal enan̄ Pol bêñ hathak malê. Aên̄ ba haviyô hayan̄ ma hapole sen̄ vê hêk Pol ma hêv abô hadêñ nê bêñbêñ êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak don̄tom. Êñ ma hawa Pol ba hi hadô hamiñ thêlô malen̄in̄.

23

¹Pol hatitin̄ Sanhedlin ma hanan̄, “Aian̄ thêlô, yahadum Wapômbêñ anêñ ku dedaun̄ mavi hêk Wapômbêñ ma ba yakapôlôn̄ min̄ hanan̄ ya bêñ hathak nômlate ami aleba lêk.” ²*Êñ ma anyô bêñ habôk da Ananias hanan̄ hadêñ nê takatu ba imin̄ habobo yani ek nepetav yani abôlêk. ³*Ma Pol hanan̄, “Lemvimkupik ma thêthê mavi, ma don̄tom kapôlôm ma lôn̄gôn̄ ba Wapômbêñ tem epetav o. Hômô lon̄ êntêk ek onan̄ ya bêñ esak balabun̄, ma don̄tom oda huik balabun̄ pesa ba honan̄ nena nepetav ya.”

⁴Ma nê takatu ba imin̄ habobo yani enan̄, “Honan̄ abô kambom hathak Wapômbêñ anêñ anyô bêñ habôk da eka?”

⁵*Ma Pol hanan̄, “Aian̄ thêlô, min̄ yahayala nena yani ma anyô bêñ habôk da ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Min̄ nonan̄ abô kambom esak anyô bêñ atu ba hayabin̄ anêm avômalô ami.’”

⁶*Ma Pol hayala nena avômalô Sanhedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadêñ thêlô nena, “Aian̄ thêlô, wakamik ma anyô Palisi ma ya aên̄ iyom. Ba yahêvhavin̄ nena nê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak lon̄bô, ma hathak abô êñ ma lêk udum abô ek ya.” ⁷Yani hanan̄ abô êñ ma Palisi lôk Sadyusi enan̄ i aleba evak i vose hi ôdôn̄ ju. ⁸*Evak i vose ek malê nena nê Sadyusi inin̄ auk nena nê ñama tem min̄ nimbiyô esak lon̄bô ami, lôk enan̄ nena añela lôk ngôk min̄ êmô ami. Ma don̄tom Palisi êvhavin̄ nena nôm takên̄ ma avanôn̄.

⁹Êñ ma pôk lili bêñ habitak ma nê lôkauk hathak abô balabun̄ doho atu ba Palisi, iviyô imin̄ ma enan̄ lôklala nena, “Yêlô min̄ lêk apôm ôpêntêk anêñ

* **22:25:** Ap 16:37 * **22:29:** Ap 16:38 * **23:2:** Jon 18:22-23 * **23:3:** Wkp 19:15; Mat 23:27

* **23:5:** Kis 22:28 * **23:6:** Ap 26:5 * **23:8:** Mat 22:23

kambom la ami. Betha ngôk mena anjela te hanañ abô êñ hadêñ yani la.”¹⁰ Ma lenjñmanij halumbak hi bêñ ba anyô vovak laik môñ hakô nena tem nèbôv Pol endeba itip ni loviañ. Ba intu hanañ hadêñ nê vovak nena nèbôv Pol vê ênjêk i ba neja ba ini iniñ loj.

¹¹ *Wak êñ anêñ bôlôvôn ma Anyô Bêñ hamiñ habobo Pol ma hanañ, “Umiñ lôklokwañ ma miñ ôkô ami! Bôk honañ abô hathak ya bêñ hamiñ Jerusalem ma tem onañ imiñ Lom aêñ iyom.”

Avômalô Isael evak abô ek nijik Pol vônô

¹² Haviyô hayañ ma avômalô Isael doho ethak doñtom ma evak abô hathak Wapômbêñ anêñ athêñ nena, “Alalô miñ hatôm nanğañ nôm lo nanum ñañ ami endeba nanğik Pol vônô am.”¹³ Nê takatu ba evak abô êñ, ma hatôm 40 ba havôhi. ¹⁴ Ma thêlô i êyô nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ Isael ma enañ, “Yêlô avak abô hathak Wapômbêñ anêñ athêñ nena miñ hatôm anğañ nôm lo nanum ñañ ami endeba nanğik Pol vônô am. ¹⁵ *Aêñ ba môlô lôk Sanhedlin nôñem abô êndêñ anyô vovak laik môñ ba nosau yani nena neja Pol êlêm êndêñ môlô ek nonañ injik yani liñ ek enañ anêñ abô doho anêñ ôdôñ bêñ. Ek malê nena yêlô lêk apesañ i yôv ek nanğik yani vônô êndôk loñôndê.”

¹⁶ Ma doñtom Pol livavi anêñ namalô halañô abô takatu ba thêlô ibutiñ. Ma hi nê vovak iniñ loj kapô ma hanañ hadêñ Pol. ¹⁷ Pol halañô anêñ abô, êñ ma halam anyô vovak laik te halêm ma hanañ, “Ondom anyô muk êntêk ni anyô vovak laik môñ ek enañ anêñ abô te êndêñ yani.”¹⁸ Êñ ma anyô vovak laik êñ hawa yani ba hi hadêñ anyô vovak laik môñ ma hanañ, “Pol anyô koladôn halam ya ek yanja anyô muk êntêk êlêm êndêñ o. Ek malê nena anêñ abô te hêk ek enañ imbiñ o.”

¹⁹ Êñ ma anyô vovak laik môñ havalon anyô muk atu bañ ba halom yani hi daim dokte ma hanañ hik yani liñ, “Hudum ek onañ malê êndêñ ya?”²⁰ Ma ôpatu hanañ, “Avômalô Isael lêk evak abô ek nenañ injik o liñ nena yamuñ ma nêñ Pol êndêñ Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenañ injik Pol liñ esak anêñ abô doho anêñ ôdôñ. ²¹ Ma miñ ondanô iniñ abô ami. Thêlô ma hatôm 40 ba havôhi evak abô majañ hathak Wapômbêñ anêñ athêñ nena miñ hatôm nejañ nôm lo ninum ñañ ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesañ i yôv ba êmô loñôndê ek nijik yani vônô, ma doñtom eyabiñ o ek ôndôk esak iniñ abô am.”

²² Ma anyô vovak laik môñ hatak anyô muk atu ba hi ma hanañ lôklokwañ nena, “Miñ onañ êndêñ anyôla nena honañ abô êntêk hadêñ ya ami.”

Anyô vovak laik môñ hêv Pol hadêñ Peliks

²³ Êñ ma anyô vovak laik môñ halam nê vovak laik ju ma hanañ, “Nusup nê vovak êtôm 200 takatu ba even pik lôk 70 takatu ba êyô êmô bokhos ma 200 takatu ba ik vovak hathak kôm jañak ek nêpôpêk i ek dokte bôlôvôn êtôm 9 kilok ma ini Sisalia. ²⁴ Ma nopesañ bokhos doho ek Pol ek noja yani dedaun mavi endeba notak êndôk Peliks anyô bêñ atu ba hayabiñ Judia bañ.”²⁵ Lôk hatô kapya te aêntêk:

²⁶ Ya Klodias Lisias, yahato kapya êntêk hadêñ o Peliks,

O ma anyô bêñ mavi atu ba hoyabiñ Judia. Wاكلêvôn mavi o!

* 23:11: Ap 27:24; 28:16,23 * 23:15: Ap 25:3

27 *Nê Israe! evalonj anyô êntêk ba idum ek nijik yani vônô, ma donjom bôk yahalanjô yôv nena yani ma anyô Lom te. Ba intu ya lôk yenanj nê vovak ayô aêv yani sa. 28 *Ma yalenjhavinj yandanjô nena avômalô Israe! leñjdanj ba enanj ôpêntêk bêñ hathak malê. Ba intu yahawa yani hi hadêñ ininj Sanhedlin. 29 Ma ininj abô takatu ba enanj hathak yani ma hathak Israe! da ininj balabunj, ma minj yahapôm abôla hatôm nanjik yani vônô mena nandô yani êmô koladôñ ami. 30 *Ma yahalanjô nena nê Israe! doho evak abô ek nijik yani vônô, ba intu yahêv yani kethenj oyanj ba hathôk ek o. Ma yahananj hadêñ nê takatu ba enanj yani bêñ nena thêlôda nenanj abô êñ bêñ êndêñ o.

31 Hato kapy a êñ yôv, ma hêv hadêñ anêñ nê vovak. Ma thêlô esopa anêñ abô takêñ ma ewa Pol ba i malak Antipatlis hadêñ bôlôvônj. 32 Ma haviyô hayanj ma nê êyô êmô bokhos iyom ewa Pol ba i Salsia. Ma nê vovak vi êvôi ininj lonj hathak lonjbô. 33 Ma nê bokhos êyô Salsia, êñ ma êv kapy a atu lôk Pol hadêñ anyô bêñ hayabinj Judia. 34 Ma hasam kapy a êñ ma hananj hik Pol linj, “O anêñ plovinj alê?” Ma Pol hananj, “Ya anêñ Silisia.” 35 Ma ôpêñ hananj, “Nê takatu ba idum abô ek o êyô, ma tem yandanjô anêm abô.” Ma hananj ek nê vovak doho neyabinj Pol êmô unyak bêñ atu ba Helot bôk halav bô.

24

Nê bêñbêñ anêñ Israe! idum abô ek Pol

1 Wak bahenji hale ba hi, ma Ananias anyô bêñ habôk da lôk Israe! ininj nê bêñbêñ doho ma Tetulus ôpatu ba ewa hatôm ininj anyô indum abô, thêlô sapêñ êlôk ba i Salsia. Ma enanj Pol bêñ hadêñ Peliks anyô bêñ atu ba hayabinj avômalô Judia. 2-3 Ewa Pol ba êyô lonj nedanjô abô. Êñ ma Tetulus hananj Pol anêñ kambom bêñ ba hananj nena, “Anyô bêñ Peliks, o anyô mavi anônj. Hoyabinj yêlô mavi anônj ba intu yêlô amô labali mavi. Ma hathak anêm auk mavi hopesanj nôm takatu ba bôk hêv malainj hadêñ yêlô ba lêk habitak mavi hathak lonjbô. Aêñ ba yêlô lôk avômalô lomalak nenanena sapêñ ananj leñjnmavi anônj hathak nôm takêñ hatôm wak nômbêñ intu sapêñ. 4 Ma kambom ek yambalonj o lonj bêñ anônj lôk nanêm malainj êndêñ o ba intu lem ek yêlô ba ondanjô yêlôaninj abô bidonja êntêk.

5 * “Ôpêntêk hêv malainj bêñ anônj hadêñ yêlô ba hik avômalô Israe! kapôlônjinj linj havenj pik sapêñ. Yani ma anyô bêñ ek ôdônj lukmuk te atu ba esopa anyô Nasalet atu anêñ abô kambom. 6-8 *Ma yani hadum ek imbulinj yêlôaninj unyak matherj ba imbitak lelaik êñjêk Wapômbêñ ma. Ba intu yêlô avalonj yani. * Oda onanj injik ôpêñ linj ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô ananj hathak yani ma avanônj.”

9 Tetulus hananj abô takêñ yôv ma avômalô Israe! takatu ba ivinj yani ik Tetulus anêñ abô lonj havinj ba enanj nena abô takatu ba hananj ma avanônj.

10 Ma anyô bêñ atu habi banj hadêñ Pol nena enanj anêñ abô. Êñ ma Pol hananj viyanj, “Yahayala nena hoyabinj avômalô Judia sondabêñ bêñ anônj ba

* 23:27: Ap 21:30-33; 22:25-27 * 23:28: Ap 22:30 * 23:30: Ap 23:16-23; 24:1-9 * 24:5: Ap

17:6 * 24:6-8: Ap 21:28-30 * 24:6-8: Nê lôk auk vi enanj nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denanj. Abô êñ ma aêntêk: Ma leñjhavinj nananj yani bêñ esak yêlôaninj abô balabunj. Ma donjom anyô vovak laik môñ Lissias halêma havôn yani vê hêk yêlô. Ma hananj nena nê takatu ba idum ek nenanj yani bêñ, nêlêm nindum abô esak o.

holarjo ininj abo ba hopesan thêthôj. Ba intu yalerj mavi ek yanarj yenarj abo bêj êndêj o ek opesan. ¹¹ Ma onarj injik anyô doho lij ma tem ôpôm nena wak lauminj ba lahavuju iyom intu hale ba hi ma yaha Jelusalem ek yanêm yej. ¹² Ma wak êj ma nê IsraeI takatu ba enarj ya bêj minj êyê yahanarj abo lôk vovak hadêj anyôla hamô unyak mathenj ami, lôk minj yahabi avômalô lenj hamô malak yej la mena loj la hamô malak bêj Jelusalem havinj ami. Mi. ¹³ Abô kambom takatu ba enarj hathak ya, abôla minj hêk ek injik thô nena ininj abo ma avanôj ami. ¹⁴ Ma dorjtom abo êntêk ma abo avanôj: Yahêv yej hadêj bumalô thêlô ininj Wapômbêj ba yahasopa Yisu anêj lojondê atu ba elam nena lojondê lokbanj. Ma yahêvhavinj Mose anêj balabunj lôk plopet ininj abo takatu ba bôk eto. ¹⁵ *Ma ya hatôm nê takêntêk ba yahêv yamalerj ek Wapômbêj injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv lij, avômalô thêthôj lôk avômalô kambom. ¹⁶ Aêj ba wak nômbêj intu sapêj ma ya lôklokwanj ek yakapôlôj ênjêk mabunj ma kambom mi ênjêk Wapômbêj lo avômalô malerinj.

¹⁷ “Bôk yahatak Jelusalem sondabêj doho ma lêk yahavôhalêm ek yanêm wapôm êndêj yenarj avômalô IsraeI takatu ba êv i sêkêya lôk yambôk da êndêj Wapômbêj. ¹⁸ *Yaha unyak mathenj anêj piklêvôj ma yahadum nôm êj lôk yahasopa kobom yambitak mabunj ênjêk Wapômbêj ma. Êj ma thêlô êpôm ya. Avômalô bêj anôj minj êmô havinj ya ami lôk minj yahadum thôthô bêj ami. Mi. ¹⁹ Avômalô IsraeI doho anêj plovins Esia ininj abôla haminj ek nenarj ya bêj, êj ma mavi ek thêlô nêlêm niminj malem ma nenarj ya bêj. Ma dorjtom nê êj la minj halêm ami. ²⁰ Ba intu onarj ek nê takatu ba lêk êmô nenarj yenarj kambom takatu ba bôk êpôm hadêj waklavôj atu ba idum abo ek ya haminj Sanhedlin malerinj bêj. ²¹ *Betha thêlô êpôm yenarj kambom dorjtom iyom la. Kambom êj ma bôk yahalam haminj thêlô malerinj nena, ‘Yahêvhavinj nena Wapômbêj tem injik avômalô nama lij esak lojbô. Ma hathak nôm êj iyom intu lêk môlô udum abo ek ya.’” Pol hanarj aêj.

²² *Peliks bôk halanj abo bêj anôj hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anêj lojondê. Ba intu hakak abo danj sinj ba hanarj nena, “Anyô vovak laik môj Lisias halêm hayô ma tem yanarj yenarj auk bêj esak anêm abo.” ²³ Ma hanarj hadêj sôp bidoj nena etak yani êndôk koladôj, ma dorjtom nepole yak sêj vé ênjêk yani banj ek êmô oyarj ma anêj nê môlô êyô ma netak i ek nê nê m yani sa.

Eyabinj Pol hamô Sisalia

²⁴ Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk yanavi Dlusila, yani ma avi IsraeI te, i êyô ininj loj ekaksa halôk. Ma Peliks halam Pol halêm ma halanj Pol hanarj abo hathak anêj hêvhavinj Yisu Kilisi. ²⁵ Ma hanarj abo hathak lojondê thêthôj lôk bôk lo loj nipuk i loj lôk waklavôj Wapômbêj tem indum abo, êj ma Peliks hakô ba hanarj, “Lêk hatôm, ma nu. Ma wakla ya ku mi, ma tem yanêm abo ek ôlêm esak lojbô.” ²⁶ Peliks lahabi nena Pol tem nê m valu doho êndêj yani ek indum yani lamavi ek nê m Pol sa. Ba intu halam Pol lôbôlôj ek thai nenarj abo.

²⁷ Sondabêj ju hale ba hi ma Posias Pestas hawa Peliks anêj ku. Ma Peliks lahavinj indum avômalô IsraeI lenj mavi ba intu hadô Pol hamô koladôj denarj.

* 24:15: Jon 5:28-29 * 24:18: Ap 21:17-28 * 24:21: Ap 23:6 * 24:22: Ap 23:26

25

Idum abô ek Pol hamij Pestas ma

1 Pestas hawa ku eyabin Judia ba hamô Sisalia hatôm wak lô. Vêm ma hi Jelusalem. 2 *Êḡ ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk nê bêḡbêḡ Israeḡ i hadêḡ yani ma enaḡ Pol bêḡ. 3 *Ba enaḡ nena, “Lemmavi hathak yêlô, êḡ ma nêḡm ôpêntêk ba êlêḡm Jelusalem ek indum abô.” Ma doḡtom iniaḡ auk loḡ kapô ma bôk evak abô ek netak anyô doho ek nekopak êḡmô loḡôndê ek nijik Pol vônô. 4 Ma Pestas hanaḡ iniaḡ abô vianaḡ nena, “Pol ma eyabin hamô Sisalia. Ma tem yana Sisalia esak loḡbô. 5 Ba intu nôḡnêḡm unim nê bêḡbêḡ doho nêlêḡm imbiaḡ ya ek nenaḡ kambom takatu ba onaḡ nena bôk hadum bêḡ êḡndôk loḡ êḡ.”

6 Pestas hamô haviḡ thêlô hatôm wak baherivi ba lahavulô mena laumiaḡ la vêm ma halôk ba hi Sisalia hathak loḡbô. Ma haviyô hayaḡ ma hi loḡ idum abô ma hanaḡ ek neja Pol ba ini loḡ êḡ. 7 *Pol hayô, êḡ ma nê Israeḡ takatu ba êlêḡm anêḡ Jelusalem ekalabu yani siaḡ ma enaḡ yani bêḡ hathak abô malain lomaloma, ma doḡtom iniaḡ abô miḡ hatôm iniaḡ nôḡmla thô nena iniaḡ abô ma avanôḡ ami. 8 Êḡ ma Pol hanaḡ iniaḡ abô vianaḡ nena, “Miḡ yahadum kambom la hathak Israeḡ iniaḡ balabuḡ lôk iniaḡ unyak matherḡ ma Sisa anêḡ abô majarḡ ami. Milôk.”

9 Ma doḡtom Pestas lahaviḡ indum avômalô Israeḡ leḡiaḡmavi ba hanaḡ hadêḡ Pol, “Lemmavi ek nu Jelusalem ek yandaḡô anêḡm abô takêntêk êḡndôk loḡ êḡ e?”

10 Ma Pol hanaḡ, “Unyak êntêk lêk yahaminḡ, êḡ ma Sisa anêḡ unyak idum abô halôk. Ya ma anyô Lom ba intu loḡ êntêk ma thêthôḡ ek yandum abô êḡndôk. Ma oda hoyala nena miḡ yahadum nôḡmla kambom hadêḡ avômalô Israeḡ ami. 11 Ma yahadum nôḡmla kambom ba abô majarḡ hanaḡ nena yama, êḡ ma mavi ek nijik ya vônô. Ma doḡtom abô takêntêk ba thêlô enaḡ hathak ya miḡ avanôḡ ami, êḡ ma miḡ mavi ek otak ya êḡndôk thêlô baherijḡ ami. Ba intu yalenḡhaviḡ Sisa da endanô yenaḡ abô êḡndôk Lom.”

12 Pestas halaḡô abô êḡ ma hanaḡ abô haviḡ anêḡ nê lôkauk vêm ma hanaḡ bêḡ nena, “Holam Sisa ek endanô anêḡm abô ba intu tem nu ek Sisa endanô.”

Pestas hanaḡ abô haviḡ Kinḡ Aglipa hathak Pol

13 Wak doho hale ba hi ma Kinḡ Aglipa lo livavi Benaisi êlêḡm Sisalia ek nêḡnêḡm leḡiaḡmavi êḡndêḡ Pestas. 14 *Thai êḡmô loḡ êḡ wak bêḡ anôḡ ma wak te ma Pestas hanaḡ abô hathak Pol hadêḡ kinḡ ba hanaḡ nena, “Anyô te hamô loḡ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk koladôḡ. 15 Wak atu ba yaha Jelusalem ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk Israeḡ iniaḡ nê bêḡbêḡ enaḡ ôpêntêk anêḡ kambom bêḡ, ba enaḡ ek yandum abô ba yanaḡ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô. 16 Ma yahanarḡ hadêḡ i nena, ‘Yêlô Lom iniaḡ abô majarḡ hanaḡ aêntêk, yêlô miḡ hatôm nanḡik anyô te vônô oyaḡ ami. Mi, môḡ ma imiaḡ nê takatu ba idum abô hathak yani maleḡiaḡ ek endanô iniaḡ abô. Vêm ma enaḡ iniaḡ abô vianaḡ.’ 17 Thêlô iviaḡ ya ba êlêḡm, êḡ ma miḡ yahayabinḡ wak doho ami. Mi, haviyô hayaḡ ma yaha loḡ idum abô ba yahanarḡ ek neja Pol ba nêlêḡm. 18 Ma nê takatu ba idum abô ek yani iviyô imiaḡ ma yahasonḡ nena tem nenaḡ yani anêḡ kambom anôḡ la bêḡ, ma doḡtom mi. 19 Thêlô enaḡ hathak loḡôndê takatu ba nesopa iniaḡ Wapômbêḡ ba enaḡ nena Pol miḡ hasopa loḡôndê êḡ

* 25:2: Ap 24:1 * 25:3: Ap 23:15 * 25:7: Ap 24:5-6 * 25:14: Ap 24:27

thêthôn ami. Lôk enañ hathak anyô nãma te anêñ athêñ nena Yisu atu ba Pol hanañ nena hamô lôkmala. ²⁰ Miñ yahapôm loñôndê la hatôm yapesañ malain êñ ami. Ba intu yahanañ hik yani liñ nena, ‘Lemhaviñ nu Jerusalem ek yandañô anêm abô êñ êndók loñ êñ e?’ ²¹ Ma donjom yani hanañ nena yani lahaviñ Sisa endañô anêñ abô êndók Lom. Ba intu yahanañ hadêñ yenañ nê vovak nena neyabiñ yani endeba yanêm yani ni Lom ek ênjê Sisa.”

²² Êñ ma Aglipa hanañ hadêñ Pestas, “Yalenhaviñ yandañô ôpêñ da anêñ abô.” Ma Pestas hanañ viyañ, “Mavi, biyamôñ ma tem ondanô.”

Pol hamiñ Aglipa ma

²³ Haviyô hayañ ma Aglipa lo Benaisi ik iniñ nômkama kêkêlô ba i malak bêñ atu ethak elañô abô halôk. Ma nê vovak laik môñ lôk nê bêñbêñ malak êñ êlêm haviñ thai. Ma Pestas hanañ ba ewa Pol halêm.

²⁴ Ma Pestas hanañ, “Kiñ Aglipa lôk môlô avômalô takatu ba lêk ômô haviñ yêlô. Ôpêntêk ma avômalô Israeñ sapêñ anêñ Jerusalem lôk loñ êntêk bôk elam lôklala hadêñ ya ek yandók esak iniñ abô ba yanañ ek nijik ôpêntêk vônô.

²⁵ Ma donjom miñ yahapôm ôpêntêk anêñ kambomlate hatôm yanañ ek nijik yani vônô ami. Ma yanida lahaviñ ni ek Sisa endañô anêñ abô ba intu tem yanêm yani ni ek ênjê Sisa. ²⁶ Ma donjom yato malê esak yani êndók kapya êntêk êndêñ anyô bêñ Sisa? Ba intu yahawa yani halêm ek o, Kiñ Aglipa, lôk môlô sapêñ ek alalô nadañô anêñ abô katô ek apôm ôpêñ anêñ malain anêñ ôdôñ bêñ, êñ ma tem yato êndók kapya êntêk. ²⁷ Yanêm anyô koladôñ te oyañ ni êndêñ Sisa ma miñ yahato abô atu ba enañ yani bêñ hathak halôk kapya ami, êñ ma kambom.”

26

Pol hamiñ Kiñ Aglipa ma

¹ Êñ ma Aglipa hanañ hadêñ Pol, “Yahêv thalek ek onañ anêm abô.”

Ma Pol hêv bañ liñ ma hanañ anêñ abô nena, ² “Kiñ Aglipa, tem yangik thô nena nê Israeñ iniñ abô takatu ba enañ hathak ya ma miñ abô avanôñ ami. Yalenmavi anôñ ek yanañ abô êñ imiñ malem ³ ek malê nena o ma anyô lôkauk bêñ hathak yêlô Israeñ iniñ kobom sapêñ. Ma hoyala abô takatu ba yêlô avak i vose hathak. Aêñ ba yahalan hadêñ o nena ondanô yenañ abô vêmam.

⁴ “Avômalô Israeñ sapêñ bôk eyala yenañ bôk lo loñ takatu ba yahasopa hadêñ sêbôk atu ba ya yaôna ba yahamô yenañ loñ aleba lêk. Lôk eyala loñôndê takatu ba yahasopa hamô Jerusalem haviñ. ⁵ *Thêlô bôk eyala ya bô ba hatôm nenañ nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapômbêñ lôk anêñ balabun lôklokwañ ba êmôn ek Israeñ iniñ ôdôñ vi. ⁶ *Ma yahathak yahêv yamalen ek malêla takatu ba Wapômbêñ bôk havak abô haviñ bumalô thêlô ek nêm. Ma hathak ôdôñ êñ, ma lêk idum abô ek ya. ⁷ Yêlô ma lodôñlodôñ hatôm laumiñ ba lahavuju, ma wak lo bôlôvôn ma athak aêv yerj lôklokwañ hadêñ Wapômbêñ lôk aêv maleñ ek nôk takatu ba yani bôk havak ek nêm injik anêñ anôñ. Kiñ, yahêv yamalen ek nôk takêñ ba intu lêk avômalô Israeñ enañ ya bêñ. ⁸ Aisê ka môlô doho lemimhabi nena Wapômbêñ miñ hatôm injik nê nãma liñ esak loñbô ami e?

⁹ * “Sêbôk ma yenañ auk thekthekek ek yandum nômkama bêñ anôñ ek yamiñ avômalô takatu ba esopa Yisu anêñ Nasalet loñ siñ ek miñ nesopa ami. ¹⁰ Ma

* 26:5: Plp 3:5-6 * 26:6: Ap 23:6; 28:20 * 26:9: Ap 8:3

bôk yahadum aêḡ havenḡ Jelusalem. Nê bêḡbêḡ êbôk da anêḡ loḡ êḡ bôk êv athêḡ hadêḡ ya ba intu yahavalonḡ avômalô mathenḡ bêḡ anôḡ ba yahadô i hamô koladônḡ. Ma ik i vônô ma yahalôk hathak ininḡ auk êḡ havinḡ. ¹¹ Ma wak bêḡ anôḡ ma yaha unyak yerḡ nenanena ek yanêḡ vovanḡ êndêḡ i. Lôk yahabi thêlô leninḡ linḡ ek nenanḡ abôma esak Yisu. Yalenḡmaninḡ kambom anôḡ hathak thêlô ba intu yaha malak lôḡ takatu ba êmô loḡ buyanḡ ek yanêḡ malainḡ êndêḡ i imbinḡ.

¹² “Wak te ma yaha Damaskas ek yambulinḡ nê êvhavinḡ ma nê bêḡbêḡ êbôk da êv athêḡ lôk lôklokwanḡ hadêḡ ya ek yandum ku êḡ. ¹³ Kinḡ, hatôm waktêvônḡ binḡ ma yahabup hathak loḡondê denanḡ ma deda lôkmanḡinḡ anôḡ te anêḡ lenḡ habi hayô hêk ya lôk nê takatu ba evenḡ havinḡ ya. Wak anêḡ deda ma yaôna lôk ek deda êḡ anêḡ. ¹⁴ Ma yêlô lôkthô êv yak halôk pik ma yahalanḡ abô te halêm hadêḡ ya hathak abô Hiblu nena, ‘Sol, Sol, hubulinḡ ya eka? O hatôm bokmanḡkao atu ba habô i ba minḡ hasopa anêḡ alanḡ anêḡ lahavinḡ ami ba hapam i velevele hathak kôm damoma ba hawa vovanḡ.’

¹⁵ “Ma yahananḡ, ‘Anyô Bêḡ, o opalê?’

“Ma Anyô Bêḡ hananḡ, ‘Ya ma Yisu atu ba hubulinḡ. ¹⁶ Umbiyô uminḡ. Yahik ya thô hadêḡ o ek yatak o ek umbitak yenanḡ anyô ku. Ma tem onanḡ abô esak nôḡ takatu ba lêk hâyê lôk nôḡ takatu ba tem yanḡik thô êndêḡ o embenḡ yam bêḡ êndêḡ avômalô. ¹⁷ Ma tem yanêḡ o bulubinḡ ênjêk anêḡ avômalô lôk avômalô loḡ buyanḡ baheninḡ. Ma yanêḡ o êndêḡ thêlô ¹⁸ *ek okyav thêlô maleninḡ lôk nunḡwik i lilinḡ ênjêk momanḡininḡ ni êndêḡ deda. Ma nunḡwik thêlô lilinḡ ênjêk Sadaḡ anêḡ lôklokwanḡ ni êndêḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklokwanḡ ek yanêḡ ininḡ kambom vê lôk neja loḡ imbinḡ avômalô takatu ba bôk ibitak mathenḡ hathak ininḡ êvhavinḡ ya.’

¹⁹ “Aêḡ ba, Kinḡ Aglipa, wêḡ atu ba yahayê anêḡ lenḡ ma yahawê anêḡ abô vubinḡ. ²⁰ Ma yahananḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô ek nede kapôlônḡinḡ lilinḡ êndêḡ Wapômbêḡ ma nindum kobom thêthônḡ ek injik thô nena avanônḡ lêk ele kapôlônḡinḡ lilinḡ yôv. Môḡ ma yahananḡ abô êḡ halôk Damaskas vêm ma Jelusalem lôk Judia sapêḡ aleba yahananḡ abô êḡ hadêḡ nê loḡ buyanḡ havinḡ. ²¹ Aêḡ ba intu avômalô Israêl evalonḡ ya hêk unyak mathenḡ anêḡ piklêvônḡ ma idum ek nijik ya vônô. ²² Ma donḡtom Wapômbêḡ hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahaminḡ loḡ êntêk ba yahananḡ abô hadêḡ nê athêḡ mi lôk nê athêḡ bêḡ havinḡ. Ma abô takatu ba yahananḡ ma minḡ abô yanḡa ami. Mi, abô êḡ iyom intu plopet lo Mose bôk enanḡ nena tem imbitak. ²³ *Ba enanḡ Mesia tem enja vovanḡ ba ema, ma tem imbiyô môḡ ek avômalô ḡama sapêḡ ba enanḡ abô esak deda êndêḡ anêḡ avômalô Israêl lôk avômalô loḡ buyanḡ imbinḡ.”

²⁴ Pol hananḡ abô denanḡ ma Pestas halam lôklala nena, “Pol, anêḡ auk lêk hêv yak! Auk bêḡ takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo.”

²⁵ Ma Pol hananḡ, “Anyô bêḡ Pestas, abô takatu ba yahananḡ ma thêthônḡ ma avanônḡ binḡ. Ma minḡ ya molo ami. ²⁶ Ma nôḡ takêḡ ma hêk loḡ yainḡ ma minḡ hêk loḡ kapô ami. Ba intu Kinḡ Aglipa minḡ hananḡ hatôm êsônḡ ami. Mi, yani bôk hayala nôḡ takêḡ yôv ba intu yahananḡ abô takêḡ bêḡ hadêḡ yani. ²⁷ Kinḡ Aglipa, hêv hêv hêv plopet ininḡ abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hêv hêv hêv.”

²⁸ Ma Aglipa hananḡ hadêḡ Pol, “Hosonḡ nena sawa bidonḡ êntêk hatôm undum ba yambitak Kilisi anêḡ anyô te e?”

* **26:18:** Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13 * **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

²⁹ Ma Pol hanañ, “Sawa bidonj mena sawa daim, ma donptom yalenhabî nômdonptom iyom ba intu yahatenj mek hadêñ Wapômbênj nena o lôk avômalô takatu ba lêk elañô yenañ abô, môlô lôkthô numbitak êtôm ya. Ma donptom yahadô señ embalonj môlô lonj êtôm êntêk lêk havalonj ya lonj.”

³⁰ Pol hanañ abô êñ, ma Kirj Aglipa lôk anyô bêñ hayabinj Judia ma Benaisi lôk nê takatu ba êmô havinj thêlô, lôkthô iviyô iminj ³¹ ma etak lonj êñ ba i. Ma thêlôda enañ hadêñ i nena, “Anyô êntêk minj hadum nômlate kambom ek nijik yani vônô mena nêndô êmô koladônj ami. Mi.” ³² Ma Aglipa hanañ hadêñ Pestas nena, “Ôpêntêk bôk halam Sisa yôv ek endañô anêñ abô. Ma mi, ma tem nanêm yani vê ba ni.”

27

Nê vovak ewa Pol ba i Lom

¹ Havenj yam ma thêlô epesañ abô ek Pol lôk nê koladônj doho neja yen ba ini pik bêñ Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te banj, yani anêñ athêñ nena Julias. Yani hayabinj Sisa anêñ nê vovak ôdônj takatu ba lôkmanjinj anônj. ²*Thêlô ethak yenj te ma yai lôk anyô Tesalonaika te anêñ athêñ nena Alistakas athak yenj êñ havinj ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovins Masedonia kapô. Yenj êñ halêm anêñ lonj Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovins Esia kapô.

³ Haviyô hayañ ma yêlô athak Saidon ma Julias hadum mavi hadêñ Pol ba hatak yani ek ni ênjê anêñ avômalô môlô ek nênmêm yani sa esak nômkama takatu ba yani mi. ⁴Yêlô atak Saidon ba a ma lovak bêñ te hayuv yêlô vôkê ba intu yêlô asopa Njavithôm Saiplus vidôm. ⁵Ma yenj halom hêk ngwêk malêvônj binj hêk plovins Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anêñ plovins Lisia. ⁶Lonj êñ ma anyô vovak laik atu hayê yenj te halêm anêñ Aleksandlia ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yenj êñ. ⁷Ma lovak hayuv kambom ba intu yenj hi yaôyaô hatôm wak bêñ anônj ba hêv malainj bêñ ek yenj ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, êñ ma lovak bêñ hayuv ba yenj minj hatôm esopa yenj anêñ lonj atu ba hathak halom ba hi Itali ami. Ba intu yenj hik i liliñ ba halom hêk Njavithôm Klit anêñ viyaiñ ba hi habobo lonj te anêñ athêñ nena Salmoni. ⁸Yenj anêñ nê ku idum ku bêñ ba yêlô asopa ngwêk danj iyom aleba ayô lonj atu elam nena Lonj Mavi Ek Yenj Êmô. Lonj êñ hamô habobo malak Lasia.

⁹Wak bêñ anônj bôk hale ba hi yôv lôk Israel iniñ waklavônj Evak Balabunj Ek Nôm bôk hale ba hi havinj ba intu lêk ma waklavônj kambom ek yenj embenj ngwêk. Êñ ma Pol hanañ hadêñ thêlô, ¹⁰“Aiañ thêlô, yahayala nena alalô a ma malainj bêñ tem êpôm alalô ba imbulinj yenj lôk nômkama takatu ba hamô yenj ma alalô bêñ anônj tem nama imbinj.” ¹¹Ma donptom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yenj lôk yenj anêñ alañ iniñ abô, ma minj hasopa Pol anêñ abô ami. ¹²Lonj Mavi Ek Yenj Êmô êñ ma minj mavi ek yenj êmô êndêñ waklavônj ngwêk belenj lokwanj hik ami. Ba intu avômalô bêñ anônj lenjinhabî nena yêlô natak lonj êñ ma ana Piniks ek namô lonj êñ endeba ngwêk belenj lokwanj ende êndôk am. Piniks ma Njavithôm Klit anêñ lonj te atu ba havova hêk ngwêk malêvônj ba intu lonj mavi ek yenj êmô êndêñ waklavônj ôthôm belenj lokwanj.

Lovak bêñ hayuv

* 27:2: Ap 19:29

13 Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô esonj nena hatôm yêlô ana mavi. Êñ ma êvôv anja hathak ma idum ek nesopa Klit anêñ ngwêk danj ba ini Piniks. 14 Ma minj yêlô a daim ami ma lovak lôklokwanj bêñ te hayuv yêlô vôkê hêk linjanj ba yeñ hi ngwêk malêvôñ binj. 15 Lovak hayuv lôklokwanj bomanj ba yeñ minj hatôm imbup êndôk ngwêk danj ami. Ba intu yêlô atak ma yeñ hasopa lovak anêñ lahavinj. 16 Lovak hayuv yêlô vôkê aleba ayô ngavithôm yaônate atu elam nena Kauda vidôm. Ma Kauda hêk lovak lonj sinj dokte. Ba intu yêlô avôv yêlôaninj yeñ yaôna hathak ba halêm. Ma donjom yêlô avôv mathalalenj kambom ek malê nena lovak bêñ hayuv denanj. 17 Thêlô êvôv yeñ yaô ba etak halôk yeñ bêñ kapô ma ibutinj yeñ lokwanj lonj hathak yak balawa doho ek embalonj yeñ lonj. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv thêlô endeba nesak thathe atu ba hamô ngwêk malêvôñ habobo Siltis anêñ Aplika. Ba intu ibi anja halôk ngwêk ek embalonj yeñ lonj ek ni yaôyaô dokte. 18 Haviyô hayan ma lovak lôk ngwêk hik yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yeñ hawa doho halôk ngwêk ba hi. 19 Ma wak te lô ma evalonj yeñ anêñ alokwanj havalonj sôp lonj lôk anêñ yak ba ibi halôk ngwêk ba hi. 20 Wak bêñ anôñ ma yêlô minj ayê wak lo vulinj ami ek malê nena lovak lôk ôthôm bêñ hayuv denanj ba hadum ba yêlô sapêñ akô kambom nena tem nama.

21 Wak bêñ anôñ ma yêlô sapêñ minj anj nôm ami, êñ ma Pol halam thêlô hathak donjom ma hananj, “Aiyanj thêlô, bôk yahananj nena minj alalô natak Klit ami, ma namô vêmam. Êñ ma tem minj napôm malainj êntêk lôk minj hatôm nômkama la nêm yak ami. 22 Ma donjom lêm ma yananj êndênj môlô nena numinj lôklokwanj ma minj nôkô ami ek malê nena anyôla tem minj ema ami. Mi, yeñ iyom intu tem kambom. 23 Bôkam ma yenanj alanj Wapômbêñj atu ba yahadum anêñ ku anêñ anjela haminj habobo ya ma hananj, 24 * ‘Pol, minj ôkô ami. Tem uminj Sisa ma ek undum abô. Aênj ba ondanjô. Wapômbêñj lêm halanjô anêm mek ba nê takatu ba êmô yeñ havinj o, sapêñ tem nêmo lôkmala.’ 25 Aênj ba numinj lôklokwanj ma minj nôkô ami! Yahêvhavinj Wapômbêñj nena tem indum ba nômkama sapêñ tem imbitak êtôm atu ba anêñ anjela hananj hadênj ya. 26 *Yeñ tem esak ngavithôm te anêñ linjanj ma alalô sapêñ tem namô lôkmala.”

Yeñ hathak linjanj

27 Ma wak te lauminj ba lahavuva anêñ bôlôvôñj ma lovak hayuv yêlô lôklokwanj denanj ba yêlô amô Ngwêk Adliatik.* Ma habobo bôlôvôñj binj ma nê ku yeñ elanjô nena yeñ lêm habobo ngwêk danj. 28 Aênj ba thêlô ililu yeñ anêñ lavôñinj ma êyê nena ngwêk anêñ daim ma lêm hatôm 37 mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak lonjbô ma êyê nena lêm hatôm 27 mita. 29 Êñ ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yeñ anêñ anja ayova halôk yeñ layuk ma etenj mek ek eyanj wak bêñ kethenj. 30 Ma yeñ anêñ nê ku idum ek nêsôv ba ini. Ba intu etak yeñ yaô atu halôk ngwêk ma esau nena imbi anja doho halôk yeñ anêñ thohav. 31 Ma donjom Pol hananj hadênj anyô vovak laik lôk anêñ nê vovak nena, “Nê takêntêk etak yeñ ba i, ma tem môlô sapêñ noma.” 32 Êñ ma nê vovak edabêñj yeñ yaô anêñ yak kisi ba hêv yak halôk ngwêk.

* 27:24: Ap 23:11 * 27:26: Ap 28:1 * 27:27: Ngwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

³³ Habobo eyañ wak bêñ ma Pol hasañ thêlô lokwanj ba hanañ ek thêlô sapêñ nejan nôm. Ma hanañ nena, “Wak lauminj ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma môlô ômô lôk kapôlômim daluk ba miñ oañ nôm ami. ³⁴ Ma lêk yahanañ hadêñ môlô nena tem miñ malainj la êpôm môlô ami. Mi. Ba intu yahasonj môlô lokwanj nena oñgwanj nôm dokte ek embatho môlô loñ ek nômô mavi.” ³⁵ Yani hanañ aêñ vêm ma hawa polom ba hêv lamavi hadêñ Wapômbênj haminj thêlô malenjinj. Ma hanğôli polom atu ba hayañ. ³⁶ Êñ ma anyô sapêñ leñinj halôk binj ma ewa nôm ba eyañ. ³⁷ Yêlô sapêñ atu ba amô yeñ ma hatôm 276. ³⁸ Eyañ nôm takatu ba leñinj haviñ yôv, ma ibi wit halôk ñgwêk ek yeñ vumvum.

³⁹ Lu hayañ wak bêñ hayô, ma thêlô êyê liñdanj, ma doñtom êthônj loñ êñ palinj. Ma êyê loñ mavi te hêk ek yeñ êmô ba loñ êñ ma loñ thathe mavi. Ba intu leñinj havi nena nimbusinj yeñ ba ni nôñnônj êndênj loñ êñ. ⁴⁰ Êñ ma thêlô edabêñ yeñ anêñ aña takatu ba havalonj yeñ loñ kisi ba êv yak halôk ñgwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havalonj yeñ anêñ nôm nimbusinj vê. Ma thêlô êthôkwêñ yeñ anêñ sôp lovak hathak ma lovak hayuv yeñ hi ek esak liñdanj. ⁴¹ Ma doñtom yeñ halanjinj ba hi hathak thathe atu ba hamô ñgwêk malêvônj ba havalonj yeñ loñ lôklokwanj. Ma ñgwêk budum bêñ hik yeñ layuk aleba hapup nenanena.

⁴² Ma ñê vovak leñinj havi nena nijik ñê koladônj sapêñ vônô ek miñ neyam ba nêsôv ami. ⁴³ Ma doñtom anyô vovak laik lahavinj nêm Pol sa ba intu hêk thêlô loñ sinj. Ma hanañ hadêñ ñê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk ñgwêk êmônj ba neyam ba ini liñ. ⁴⁴ Ma takatu ba êthônj neyam, êñ ma vi nêyô nêjêk aselenj ma vi neja yeñ anêñ nômkama takatu hapup loselenj loselenj ba nêyô nêjêk selenj tomtom ba neyam ba ini liñdanj. Thêlô idum aêñ ma sapêñ ethak liñ mavi.

28

Pol hamô ñgavithôm Molta

¹ Yêlô sapêñ athak liñ mavi vêm ma ayala nena ñgavithôm êñ ma elam nena Molta. ^{2*} Ma avômalô ñgavithôm êñ ewa yêlô thô ba idum kobom mavi anôn hadêñ yêlô. Ôthôm hik ba loñ lêk thilibunj kambom ba intu thêlô ebanj atum ek yêlô nabunju. ³ Ma Pol hasup ayôk doho ba habañ hathak atum ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum haliñ ba vovanj. Êñ ma hale yainj ma hathañ Pol banj. ⁴ Ma avômalô loñ êñ êyê umya hakêlô haminj Pol banj ma enañ hadêñ thêlôda nena, “Avanônj binj, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la. Ma doñtom ñgwêk miñ halok yani vônô ami ba intu umya hadum ek injik loñôndê thêthônj thô.” ^{5*} Ma doñtom Pol havalı banj ma umya êñ hêv yak hayô hêk atum ma miñ nômla hapôm yani ami. ^{6*} Avômalô loñ êñ leñinj havi nena Pol liñkupik tem isinj bêñ mena nêm yak ba ema la. Ma doñtom thêlô eyabinj aleba lêk sawa daim ma miñ nômlate hapôm yani ami. Êñ ma thêlô ik ininj auk liliñ ma enañ, “Yani ma ngôk te la.”

⁷ Anyô loñ êñ te anêñ athêñ nena Publias ma yani ma ñgavithôm êñ ininj anyô bêñ. Ma anêñ loñ hamô habobo loñ atu ba yeñ hathak. Ôpêñ hawa yêlô ba hi anêñ unyak ma hayabinj yêlô mavi anônj hatôm wak lô. ⁸ Ôpêñ anêñ lambô

* 28:2: 2Ko 11:27 * 28:5: Mak 16:18 * 28:6: Ap 14:11

bôk hapôm lijn lijnkupik vovaj lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek ênjêk yani. Hayô ma hatenj mek vëm ma hatak banj hayô hêk yani ma hadum ôpênj habitak mavi hathak lojnbô. ⁹ Avômalô ngavithôm êyê nôm ênj, ma iniñ avômalô lôk lijn sapênj i hadênj Pol ma yani hadum ba thêlô sapênj ibitak mavi. ¹⁰ Thêlô êv athênj bênj hadênj yêlô hathak kobom mavi lomaloma. Aênj ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nômkama takatu ba yêlô mi.

Pol hi Lom

¹¹ Yêlô amô ngavithôm ênj hatôm ayônj lô, ênj ma yêlô athak yenj te atu ba bôk hamô loj ênj hadênj waklavônj ngwêk belenj lokwanj. Yenj ênj halêm anênj malak Aleksandlia. Ma yenj thohav ma etak ngôkba lopopek dahô hamô, ngôkba yanj anênj athênj nena Kasto ma yanj ma Polaks. Ênj ma yêlô athak yenj ênj ba a. ¹² Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô loj ênj hatôm wak lô. ¹³ Ma yêlô atak loj ênj ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayanj ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yanj ma yêlô athak malak Puteoli. ¹⁴ Ma loj ênj ma yêlô apôm nê êvhavinj doho ba ewa yêlô thô ma enanj ek yêlô namô imbinj i êtôm sonda te. Vëm ma yêlô atak i ma avenj pik ba a Lom. ¹⁵ Ma avômalô êvhavinj anênj Lom elanjô nena yêlô avenj lojôndê ek nayô Lom, ênj ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk lojôndê. Doho i malak te anênj athênj nena “Apias Anênj Loj Êv Vuli Nômkama”, ma doho i malak yanj ba anênj athênj nena “Únyak Lô Ek Vathi”. Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadênj Wapômbênj ma kapô halôk binj. ¹⁶ Yêlô ayô Lom ma enanj nena Pol ênjêk unyak te êtôm yani da anênj lahavinj. Ma anyô vovak te eyabinj yani.

Pol hanañ Abô Mavi bênj hamô Lom

¹⁷ Wak lô hale ba hi ma Pol halam Israeël iniñ nê bênjbênj takatu ba êmô Lom ethak doñtom ma hanañ, “Aijan thêlô, miñ yahadam nômla kambom hadênj alalôaniñ avômalô mena yahabulinj bumalô thêlô iniñ kobom ami. Ma doñtom anênj Jelusalem ma evalonj ya ba etak ya halôk Lom bahenjinj. ¹⁸ *Ma avômalô Lom elanjô yenañ abô ma enanj nena miñ yahadam nômlate kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô lenjinjhavinj nênem ya vê ênjêk koladônj. ¹⁹ *Ma doñtom avômalô Israeël êdô ba iminj lôklokwanj aleba ya lojôndê mi ba intu yahalam ek Sisa endanjô yenañ abô. Miñ yahadam aênj ek yananj thêlô bênj êndênj Sisa esak kambom takatu ba idum hadênj ya ami. Mi. ²⁰ *Ba intu yahalam mólô ek nôlêm ek yangê mólô lôk yananj abô imbinj mólô. Miñ yahadam kambom la ami, ma doñtom senj havalonj ya loj. Ek malê nena yahêv yamalenj hathak nôm doñtom atu ba avômalô Israeël ethak êv malenjinj hathak. Nôm ênj ma Mesia.”

²¹ Ma enanj viyanj, “Miñ anyô Judia la hato kapya hadênj yêlô ba hanañ abôla hathak o mena nê Israeël takatu ba êlêm loj êntêk, miñ enanj abô kambom la hathak o ami. Mi. ²² *Ma doñtom yêlô ayala nena loj nômbênj intu sapênj ma avômalô enanj abô kambom hathak lojôndê nênemimbinj Yisu. Ba intu yêlô lenjinjhavinj nadañô anêm auk nena honanj aisê hathak lojôndê ênj.” ²³ Ênj ma etak wak yanj ek nesak doñtom imbinj yani.

Wak ênj hayô ma avômalô Israeël bênj anônj êyô unyak atu ba Pol hamô. Lôkbôk hi aleba bôlôvônj ma Pol hanañ abô hadênj thêlô. Ma hik Wapômbênj anênj loj lôklinjak anênj ôdônj thô hadênj i. Ma hik iniñ auk lijn hathak Mose

* **28:18:** Ap 26:31 * **28:19:** Ap 25:11 * **28:20:** Ap 26:6-7 * **28:22:** Ap 24:14

anêḡ balabuḡ lôk plopet iniḡ abô ek thêlô nêñêmimbiḡ nena Yisu ma Mesia atu. ²⁴ Ma thêlô doho êvhaviḡ abô takatu ba hananḡ ma doho ma mi. ²⁵ Ma thêlôda enanḡ abô lôk vovak ba evak i vose hi ôdôḡ ju. Ba idum ek ini ma Pol hananḡ abô te havenḡ yam nena, “Lovak Matherḡ bôk hananḡ abô avanôḡ hadêḡ libumi halôk plopet Aisaia ba hananḡ aêntêk,

²⁶ “ ‘Nu êndêḡ avômalô takêntêk ba onanḡ êndêḡ i nena,
“Wak nômbêḡ intu ma tem nodanḡ abô,

ma doḡtom tem miḡ hatôm noyala anêḡ ôdôḡ ami;

Ma wak nômbêḡ intu ma tem ôḡgô nômlate,

ma doḡtom miḡ hatôm nôpôm anêḡ ôdôḡ ami.”

²⁷ Ek malê nena avômalô takêḡ iniḡ auk ma thektheḡ,

ma ibi leḡiḡôndôḡ siḡ,

lôk ivuliv maleḡiḡ siḡ.

Ma mi, ma tem nêgê tak esak maleḡiḡ,

lôk nedanḡ êndôk leḡiḡôndôḡ,

lôk neja êñjêk iniḡ auk

ma tem nede kapôlôḡiḡ liliḡ ek yandum thêlô ba nimbatak mavi.’ *Aisaia*

6:9-10

²⁸ “Aêḡ ba noyala katô nena Wapômbêḡ hêv anêḡ abô hathak anêḡ bulubiḡ hadêḡ avômalô loḡ buyanḡ ba tem thêlô neja thô.” ²⁹ [Pol hananḡ abô êḡ yôv, êḡ ma avômalô Israeḡ etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêḡ abô takatu.]*

³⁰ Hatôm sondabêḡ ju ma Pol hamô unyak atu ba yanida hêv vuli ma hawa avômalô takatu ba êlêm ek nêgê yani thô lôk lamavi. ³¹ Ma yani hamiḡ lôklokwanḡ ma kô mi ma hananḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma hadôḡ avômalô hathak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi. Ma anyôla miḡ hamiḡ yani loḡ siḡ ami.

* **28:29:** Nê lôkauḡ vi leḡiḡhabi nena abô 28:29, ma Luk da miḡ hato ami, ma anyôla hato havenḡ yam.

Kapyra atu ba Pol hato hi

Lom Abô môn

Pol hamô Kolin mena Senkia la ma hato kapyra êntêk hadêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba êmô Lom. Yani da miḡ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miḡ hamô haviḡ thêlô ek êndônḡ i ami. Thêlô bêḡ anônḡ ma ḡê loḡ buyaḡ, ma doho intu ḡê Israeḡ. Pol anêḡ auk nena tem ni Lom ek êḡjê thêlô, ma doḡtom mônḡ ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniḡ da takatu ba êv ek nêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Jelusalem takatu ba bôm bêḡ hapôm i ba ewa malaiḡ sa am. Ba intu hato ek injik thô nena tem ni ek êḡjê thêlô vêm ma ni Spen ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ i. Thêlô ma ḡê daluk ba miḡ bôk elanô abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hato kapyra êntêk ek hanaḡ bêḡ halêm yaiḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡondê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthônḡ hathak iniḡ êvhaviḡ. Ma hadum ek enaḡ bêḡ nena aisê ba avômalô Israeḡ bêḡ anônḡ êvôliḡ dômiḡ hadêḡ Yisu. Hato nena embeḡ yam ka tem avômalô Israeḡ bêḡ anônḡ nedanô Yisu anêḡ abô ba nesopa.

Hato kapyra êntêk hadêḡ 57 AD la.

Pol hato anêḡ lamavi hadêḡ avômalô Lom

¹ *Ya Pol, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku, yahato kapyra êntêk. Wapômbêḡ bôk halam ya ek yambitak aposel ma hatak ya ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi êḡ bêḡ.

² *Abô Mavi êḡ ma bôk habutiḡ ek nêḡ ba anêḡ plopet bôk enaḡ bêḡ hêk kapyra mathenḡ atu. ³ Abô Mavi êḡ ma hanaḡ hathak anêḡ Nakaduḡ atu ba halêm pik hatôm anyô ba habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalalenḡ. ⁴ Wapômbêḡ hik yani liḡ hêk ḡama ba hathak Lovak Matheḡ hik yani thô nena Wapômbêḡ Nakaduḡ Lôklokwaḡ. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniḡ Anyô Bêḡ. ⁵ *Hathak yani, Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡ yêlô ba hadum yêlô abitak anêḡ aposel ek nandom avômalô loḡ buyaḡ lôkthô ek nêḡnimbiḡ ba nesopa yani ek nêḡnêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ yani. ⁶ Ma halam môlô aêḡ iyom ek numbitak Yisu Kilisi anêḡ imbiḡ.

⁷ *Yahato kapyra êntêk hadêḡ môlô takatu ba Wapômbêḡ lahaviḡ anêḡ Lom. Yani halam môlô ek numbitak anêḡ avômalô matheḡ. Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êmô imbiḡ môlô.

Pol lahaviḡ êḡjê avômalô Lom

⁸ Abô takatu ba yahadum ek yanaḡ êmônḡ ma avômalô pik bêḡ êntêk lôkthô enaḡ hathak unim ôêvhaviḡ. Ba intu yalenḡhabi môlô ba yahêv yalenḡmavi hadêḡ yenaḡ Wapômbêḡ hathak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. ⁹ Yahathak yahadum Wapômbêḡ anêḡ ku lôk yakapôlônḡ lôkthô ba intu yahananḡ Abô Mavi hathak Nakaduḡ bêḡ. Ma yanida hayala nena yahathak yahateḡ mek velevele ek môlô ¹⁰ *ma miḡ yalenḡpaliḡ ami. Bôk yahateḡ mek bôbô ba yahananḡ hik anêḡ lahaviḡ liḡ hatôm êpôm loḡondê te ek yasôk yanḡê môlô mena mi e? ¹¹ Yahêk lêlê ek yanḡê môlô ek yanêḡ môlô Lovak Matheḡ anêḡ mek mavi doho ek

* **1:1:** Ap 9:15 * **1:2:** Lom 16:25-26 * **1:5:** Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 * **1:7:** Nam 6:25-26

* **1:10:** Ap 19:21; Lom 15:23

embatho mólônim ôêvhavij loj. ¹² Ek batu mólônim ôêvhavij embatho yena loj ma yena embatho mólônim loj. ¹³ *Aiyan thêlô, noyala katô nena wak bêj anôj yalenhabi yasôk yanê mólô, ma donjom nô momaloma habitak ba havasi ya. Yahadum ku lomaloma havij avômalô loj buya ba yahayê ku takêj anêj anôj habitak. Ba intu yalenhavij yasôk ek yandum ku imbij mólô ek anêj anôj imbitak aêj iyom. ¹⁴ Wapômbêj hêv ku hadêj ya ek yana anêj Abô Mavi êndêj avômalô sapêj, avômalô ngwêk lôk avômalô alona, ma nê lôkau lôk nê thôjôthôj. Ba intu mij hatôm yatak ku êj ami. ¹⁵ Aêj ba yahapôvij ya ek yana Wapômbêj anêj Abô Mavi êndêj mólô avômalô Lom imbij.

Abô Mavi ma Wapômbêj anêj lôklokwa

¹⁶ *Abô Mavi ma Wapômbêj anêj lôklokwa ek nê avômalô sapêj atu ba êvhavij bulubij. Ba intu ya mij mama ek yana abô êj bêj ami. Môj ma hêv avômalô Isael bulubij vêm ma avômalô loj buya. ¹⁷ *Abô Mavi êj intu hik Wapômbêj anêj lojôndê atu ba endam avômalô nena thêthôj thô. Lojôndê êj ma êvhavij iyom, ma mij lojôndê ya hêk ek nimbitak thêthôj ênjêk Wapômbêj ma ami. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êvhavij Wapômbêj, ma tem endam i nena avômalô thêthôj ek nê mólô lôkma.”

Habakuk 2:4

Avômalô sapêj êvôlij dômin hadêj Wapômbêj

¹⁸ Wapômbêj lej lêk hik anêj lamanij thô hadêj avômalô lôkthô atu ba êvôlij dômin hadêj yani ba idum kambom lomaloma. Inij kambom takêj intu haluvij abô avanôj. ¹⁹ *Bôk Wapômbêj hik auk anôj hathak yanida thô hadêj avômalô sapêj ba intu bôk eyala yôv hêk kapôlôij. ²⁰ *Anyôla mij hatôm ênjê Wapômbêj esak ma ami. Ma donjom yani hapesa pik lo lej ma hathak nô takêj, thêlô hatôm neyala nena yani ma yan da ek malê nena yani ma Wapômbêj. Ma anêj lôklokwa bôk hamô bô ba tem êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj. Aêj ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba mij hatôm nesavuthij ba nena nena êthôj Wapômbêj ami. ²¹ *Avanôj, thêlô bôk eyala Wapômbêj ma donjom mij êbô anêj athêj lôk êv lenijmavi hadêj yani ami. Mi, inij auk hi mayaliv ba êtôm nê molo ba intu momanij inij havalon inij auk molo êj loj dena. ²² *Thêlô eson nena thêlô ma nê lôkau bêj ma donjom mi, thêlô lôkthô ibitak nê molo. ²³ *Ba intu mij êv yea hadêj Wapômbêj lôkmanij atu ida hamô aêj ami. Mi, êv yea hadêj dahô takatu ba epesa hatôm nê pik takatu ba êmô vauna lôk mena ma alim lôk umya.

²⁴ Aêj ba Wapômbêj hatak thêlô ek nindum sek lôngôlôj lomaloma hatôm inij thethajak habi alak ba intu thêlô êv mama hadêj thêlôda levijkupik. ²⁵ Thêlô êdô neja auk anôj esak Wapômbêj ba ethavuthij hathak abôja. Ma êv yea hadêj nô takatu ba Wapômbêj hapesa ba idum inij ku, ma nômkama lôkthô anêj ala atu ba hapesa ma mi. Wapômbêj êj intu nambô wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.

²⁶ Aêj ba Wapômbêj hatak thêlô ek nesopa inij thethajak mama takêj. Ba intu inij avi êdô auk mavi atu nêjêk imbij anyô ma êwê hathak auk lokba.

* **1:13:** Ap 19:21 * **1:16:** Mak 8:38; Ap 13:46; 1Ko 1:18-24 * **1:17:** Lom 3:21-22 * **1:19:** Ap 14:15-17; 17:24-28 * **1:20:** Jop 12:7-9; Sng 19:1 * **1:21:** Ep 4:17-18 * **1:22:** Jer 10:14; 1Ko 1:20 * **1:23:** Lo 4:15-19; Sng 106:20

27* Ma anyô aêñ iyom êdô auk mavi nêjêk imbiñ avi ba iniñ thethanjak haliñ i ek nêndêñ i. Ba intu idum nômm mama bêñ hathak anyô yan ba ewa kambom êñ anêñ vuli viyanñ hathak thêlôda leñvinjukipik.

28 Thêlô êdô neyala Wapômbêñ ba intu hatak i ek nesopa iniñ auk ôvathek takêñ ek nindum nômm takatu ba miñ mavi ami. 29 Thêlô kapôlôñiñ putup hathak kambom lomaloma lôk lokbarñ ma palonñ lôk leñinñdarñ. Ma malenjikilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyanñ lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô 30 lôk enañ abôma hathak anyô yan. Ma êpôlik ek Wapômbêñ, ma epek hathak avômalô vi, ma leñinñhabi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêmm kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma miñ êwê taluvi lo lami iniñ abô vibiñ ami. 31 Thêlô ma nê auk mi, lôk miñ esopa iniñ abô ami, ma leñinñhaviñ mi, lôk miñ ethak êv kapôlôñiñ ami. 32 Thêlô eyala abô thêthônñ takatu ba Wapômbêñ bôk hananñ nena nê takatu ba idum nômm takêñ tem nêpôm ñama. Ma donñtom idum havôhi thêthô lôk leñinñmavi ek vi atu ba idum nômm takêñ haviñ.

2

Wapômbêñ anêñ hadum abô ma thêthônñ

1* Mólô doho lêk lemimhabi nena, “Avanônñ biñ, avômalô takêñ ma nê kambom.” Ma donñtom yahananñ nena mólô ma nê kambom aêñ iyom ba intu mólô bônônñ. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena mólô udum hatôm atu ba thêlô idum. 2 Wapômbêñ halanñ abô, êñ ma hêv malainñ hadêñ avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala nômkama sapêñ ba intu anêñ hadum abô ma thêthônñ iyom. 3 Ma tem endanñô iniñ abô ba nêmm malainñ êndêñ i esak iniñ kambom. Ma mólô udum kambom aêñ iyom ba osonñ nena tem miñ endanñô mólônim abô ba nêmm malainñ êndêñ mólô imbiñ ami e? Mi. 4* Wapômbêñ hadum mavi anônñ hathak alalô ba intu hamô malinñyaô ba miñ hêv kambom anêñ vuli viyanñ kethenñ ami. Hosonñ nena êñ ma nômm oyanñ e? Miñ hoyala nena Wapômbêñ hadum mavi êñ ek hêv thalêk hêk ek mólô node kapôlômim lilinñ ba nosopa yani ami e?

5 Ma donñtom mólônim auk ma thekthek kambom ba miñ ole kapôlômim lilinñ ami. Aêñ ba mólô usup Wapômbêñ anêñ lamaninñ hathak amda ba tem êpôm mólô êndêñ anêñ waklavônñ endanñô abô. Wak êñ ma anêñ lamaninñ atu ba thêthônñ tem êlêmm yainñ. 6* Ma tem nêmm anyô tomñtom iniñ vuli êtôm nômm takatu ba bôk idum. 7 Nê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neja lôkmanñginñ lôk athêñ bêñ ma lôkmala atu ba anêñ darñ mi ma Wapômbêñ tem nêmm lôkmala atu ba nêmmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i. 8* Ma donñtom nê takatu ba idum palonñ lôk êpôlik hathak abô avanônñ ma idum kambom thêthô ma tem nêpôm Wapômbêñ anêñ lamaninñ lôk vovanñ. 9 Avanônñ biñ, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêñ tem nêmm malainñ lôk vovanñ êndêñ i, avômalô Israel êmônñ ma avômalô lonñ buyanñ nemberñ yam. 10 Ma donñtom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neja lôkmanñginñ lôk athêñ bêñ ma kapôlôñiñ êñjêk yaô, avômalô Israel êmônñ ma avômalô lonñ buyanñ nemberñ yam. 11 Ek malê nena Wapômbêñ hadum kobom donñtom hadêñ avômalô lôkthô, avômalô Israel lôk avômalô lonñ buyanñ haviñ.

* 1:27: Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9 * 2:1: Mat 7:1-2; Jon 8:7 * 2:4: Ep 1:7; 2Pi 3:15 * 2:6: Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10 * 2:8: 2Te 1:8

¹² Avômalô loŋ buyaŋ idum kambom ma tem Wapômbêŋ indum abô ba nêmvovaŋ êndêŋ i. Thêlô miŋ eyala Mose anêŋ balabuŋ ami ba intu Wapômbêŋ tem miŋ enja balabuŋ êŋ ba indum abô ek i ami. Aêŋ iyom ma avômalô Israêl idum kambom ma tem Wapômbêŋ indum abô ba nêmvovaŋ êndêŋ i. Thêlô eyala Mose anêŋ balabuŋ ba intu tem Wapômbêŋ enja balabuŋ êŋ ba indum abô ek i. ¹³ Ek malê nena nê takatu ba elañô abô balabuŋ ma miŋ êwê vibinŋ ami ma Wapômbêŋ miŋ halam i nena nê thêthôŋ ami. Mî, nê takatu ba êwê vibinŋ iyom, intu Wapômbêŋ halam i nena nê thêthôŋ. ¹⁴ *Avômalô loŋ buyaŋ miŋ eyala Mose anêŋ abô balabuŋ ami, ma doŋtom doho esopa abô balabuŋ êŋ vi hathak ida iniŋ leŋiŋhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom. ¹⁵ Aêŋ ba iniŋ kobom hik thô nena eyala Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ hêk kapôlôŋiŋ. Ma wak doho ma iniŋ auk hanaŋ thêlôda bêŋ, ma wak doho ma iniŋ auk hanaŋ nena thêlô idum mavi. ¹⁶ Nôm takêŋ tem imbitak êndêŋ waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek Yisu Kilisi endañô abô. Ma tem indum abô esak avômalô iniŋ auk loŋ kapô. Abô Mavi atu ba yahananŋ intu hanaŋ aêŋ.

Avômalô Israêl lôk abô balabuŋ

¹⁷ Mólô vi olam am nena Israêl. Mólô lemimhabi nena owa Mose anêŋ abô balabuŋ ba intu Wapômbêŋ tem enja mólô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô.” ¹⁸ Ma Wapômbêŋ anêŋ abô bók hadôŋ mólô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêŋ lahaviŋ ma malêla takatu ba mavi anôŋ. ¹⁹⁻²⁰ *Ma mólô lemimhabi nena abô balabuŋ ma mólô unim ba oyala auk lôk abô avanôŋ sapêŋ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom nê maleŋiŋ puspip lôk nônêmvovaŋ deda êndêŋ avômalô takatu ba êmô momanŋiniŋ lôk unŋgwik auk thô ek avômalô auk thôŋôthôŋ lôk auk pulusik e?

²¹ *Avanôŋ, ôdôŋ avômalô vi, ma aisê ka miŋ ôdôŋ amda ami? Ma onanŋ nena avômalô miŋ neja vani ami. Ma mólôda? ²² Ma onanŋ nena miŋ nindum sek imbinŋ anyô yanŋ yanavi ami, ma mólôda udum mena mi e? Ma ôdô ŋgôk, ma doŋtom owa iniŋ nôm kama vani hayô iniŋ malak matherŋ e? ²³ Ma obam am hathak abô balabuŋ ma doŋtom ômô lu êŋ ma hatôm otauviŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ²⁴ Hatôm bók eto nena,

“Mólô Israêl udum kambom ba intu avômalô loŋ buyaŋ enanŋ abôma hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.”

Aisaia 52:5

²⁵ Mólô osopa balabuŋ, êŋ ma tabô neŋgothe anyô iniŋ kupik ma nôm mavi. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu, êŋ ma ubitak hatôm nê takatu ba miŋ enŋgothe iniŋ kupik ami. ²⁶ *Ma aêŋ iyom ma nê takatu ba miŋ enŋgothe iniŋ kupik ami ma doŋtom esopa balabuŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem ênjê i êtôm nê enŋgothe kupik haviŋ. ²⁷ Avanôŋ, mólô avômalô Israêl owa Wapômbêŋ anêŋ kapya balabuŋ ba onŋgothe unim kupik vê. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu ba avômalô loŋ buyaŋ takatu ba miŋ enŋgothe iniŋ kupik vê ami ma esopa abô balabuŋ tem nenanŋ mólônim kambom bêŋ. ²⁸⁻²⁹ *Ôpatu ba habitak anêŋ Israêl ba enŋgothe anêŋ kupik vê, ma doŋtom kapô lôk auk miŋ hamô haviŋ Wapômbêŋ ami, miŋ Israêl anôŋ ami. Mî, Israêl anôŋ ma ôpatu ba anêŋ kapô hamô haviŋ Wapômbêŋ. Ma tabô enŋgothe kupik anôŋ ma miŋ kupik viyaiŋ hatôm balabuŋ hanaŋ ami. Mî, tabô enŋgothe kupik anôŋ ma Lovak Matherŋ da hanŋgothe tabô

* **2:14:** Ap 10:35 * **2:19-20:** 2Ti 3:5 * **2:21:** Mat 23:3-4 * **2:26:** Gal 5:6 * **2:28-29:** Lo 30:6; Kol 2:11

¹⁹ Alalô bôk ayala yôv nena abô balabuŋ takêŋ ma hananŋ hathak avômalô Israeŋ takatu ba êmô balabuŋ vibinŋ. Ba intu avômalô Israeŋ lôk avômalô pik sapêŋ bônônŋ iyom hathak Wapômbêŋ hananŋ ininŋ kambom bêŋ. ²⁰ *Aêŋ ba anyôla minŋ hatôm esopa balabuŋ ba imbitak thêthônŋ ênjêk Wapômbêŋ ma ami. Mi, balabuŋ hathak hik alalôaniŋ kambom thô hadêŋ alalôda.

Alalô abitak thêthônŋ hathak aêvhavinŋ iyom

²¹ Ma donŋtom lêk Wapômbêŋ hik loŋôndê yanŋda thô hadêŋ alalô ek nambitak thêthônŋ ênjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enanŋ hathak loŋôndê êŋ yôv. Ma loŋôndê êŋ minŋ hananŋ hathak nesopa balabuŋ ami. Mi. ²² *Loŋôndê êŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ halam avômalô takatu ba êvhavinŋ Yisu Kilisi nena thêthônŋ. Avômalô Israeŋ lôk avômalô loŋ buyanŋ sapêŋ ma imbitak thêthônŋ hathak loŋôndê donŋtom êŋ iyom. ²³ Ek malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba minŋ hatôm nêôm lôkmanŋinŋ êtôm Wapômbêŋ ami. ²⁴ *Aêŋ ba intu Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hapesanŋ loŋôndê ek avômalô nimbatak thêthônŋ. Hadum aêŋ hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole nê takatu ba êvhavinŋ ininŋ kambom anêŋ malainŋ vé. ²⁵ Wapômbêŋ hatak Yisu Kilisi hêk avômalô malenŋinŋ ek ema ba engasô anêŋ thalalenŋ êtôm da ek enja alalôaniŋ kambom anêŋ vovanŋ. Ba intu alalô aêvhavinŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem etak anêŋ lamanŋinŋ atu hathak alalô. Êŋ ma hik thô nena yani bôk hadum thêthônŋ hathak avômalô takatu ba bôk êmô hamônŋ vêm ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma minŋ hadum abô kethenŋ ek i ami. Mi, havalonŋ lôkthô ininŋ kambom loŋ aleba hatak hayô hamô Yisu iyom. ²⁶ Ma lêk hik thô nena yanida ma thêthônŋ ba hapesanŋ loŋôndê ek halam avômalô takatu ba êvhavinŋ Yisu nena thêthônŋ.

²⁷ Aêŋ ba opalê hatôm embam yanida? Mi anônŋ, ek malê nena alalô minŋ adum ku asopa balabuŋ ek nambitak thêthônŋ ênjêk Wapômbêŋ ma ami. Mi, aêvhavinŋ iyom. ²⁸ Alalô aêvhavinŋ nena ôpatu ba hêvhavinŋ iyom intu hamô thêthônŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ma ku esopa balabuŋ minŋ hatôm indum ôpêŋ imbitak thêthônŋ ami. Mi. ²⁹ *Wapômbêŋ ma avômalô Israeŋ iyom ininŋ Wapômbêŋ e? Mi, yani ma avômalô loŋ buyanŋ ininŋ Wapômbêŋ havinŋ. ³⁰ *Ek malê nena Wapômbêŋ ma donŋtom iyom. Ma hik loŋôndê donŋtom iyom thô ek nambitak thêthônŋ ênjêk yani ma. Nê takatu ba engothe ininŋ kupik ba êvhavinŋ ma Wapômbêŋ tem endam i nena nê thêthônŋ. Ma nê takatu ba minŋ engothe ininŋ kupik ami ba êvhavinŋ ma Wapômbêŋ tem endam i imbinŋ nena nê thêthônŋ. ³¹ *Lêk aisê? Alalô adum êvhavinŋ hi bêŋ ma balabuŋ tem imbitak êtôm nôm oyanŋ e? Mi, êvhavinŋ havatho balabuŋ loŋ.

4

Wapômbêŋ halam Ablaham nena anyô thêthônŋ hathak anêŋ hêvhavinŋ

¹ Alalô lenŋinŋimbi bumalô Ablaham. Yani hadum aisê ba habitak thêthônŋ?
² Yani hadum ku ba habitak thêthônŋ ba intu yani hatôm êmbô, e? Mi anônŋ, Wapômbêŋ minŋ lahabi aêŋ ami. ³ *Bôk eto aisê? Eto nena, “Ablaham hêvhavinŋ Wapômbêŋ ba intu halam yani nena anyô thêthônŋ.” *Mônŋ Anônŋ 15:6*

* 3:20: Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16 * 3:22: Gal 2:16 * 3:24: Lom 5:1 * 3:29: Lom 10:12
 * 3:30: Lo 6:4; Gal 3:20 * 3:31: Mat 5:17 * 4:3: Gal 3:6

⁴ Anyô te hadum ku ba anêḡ anyô bêḡ hêv yani vuli, êḡ ma nananḡ nena hêv anêḡ anyô ku vuli ma miḡ nananḡ nena anêḡ anyô bêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ yani ami. ⁵ Ma doḡtom anyô miḡ hatôm indum ku ek imbitak thêthôḡ ami. Mi, hêvhaviḡ Wapômbêḡ iyom, ma tem Wapômbêḡ endam yani nena anyô thêthôḡ. Wapômbêḡ ma ôpatu ba halam nê kambom nena thêthôḡ. ⁶ Devit bôk hananḡ aêḡ iyom hathak avômalô takatu ba miḡ idum ku ek nimbitalak thêthôḡ ami, ma Wapômbêḡ halam i nena nê thêthôḡ. Yani hananḡ nena thêlô lêk êmô lôk lenḡmavi ba hatô hathak i nena,

⁷ “Nê takatu ba Wapômbêḡ bôk hêv iniḡ kambom vê
lôk haluviḡ iniḡ sek,
thêlô lêk êmô lôk lenḡmavi.

⁸ Ma nê takatu ba bôk Wapômbêḡ lapaliḡ iniḡ kambom,
lêk êmô lôk lenḡmavi.”

Kapyā Yēḡ 32:1-2

⁹ Mólônim auk aisê? Mek mavi êḡ ma nê Israeḡ takatu ba enḡothe kupik iyom iniḡ e? Ma nê loḡ buyanḡ takatu ba miḡ enḡothe kupik ami? Alalô bôk ananḡ nena Ablaham hêvhaviḡ ba intu halam yani nena anyô thêthôḡ. ¹⁰ Ma enḡothe yani kupik vêm ka Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthôḡ e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthôḡ. ¹¹ *Miḡ enḡothe Ablaham kupik ami denanḡ ma hêvhaviḡ ba Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthôḡ. Vêm ma Wapômbêḡ havak balabuḡ nenḡothe kupik hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôḡ yôv. Aêḡ ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek nê êvhaviḡ takatu ba miḡ enḡothe iniḡ kupik ami ek Wapômbêḡ endam i nena nê thêthôḡ. ¹² Ma aêḡ iyom ma Ablaham ma nê takatu ba enḡothe kupik lôk esopa anêḡ vanḡwam hathak êvhaviḡ iniḡ lambô. Iniḡ êvhaviḡ ma hatôm bumalô Ablaham anêḡ ba hêvhaviḡ vêm ka enḡothe anêḡ kupik havenḡ yam.

¹³ *Wapômbêḡ habutiḡ abô haviḡ Ablaham lôk anêḡ limi nena tem nêḡm pik sapêḡ êndêḡ i hathak anêḡ thêthôḡ atu ba halêm anêḡ hêvhaviḡ. Ma miḡ hathak anêḡ hasopa balabuḡ ami. ¹⁴ *Avômalô esopa abô balabuḡ ba ewa nôḡm atu ba Wapômbêḡ habutiḡ abô hathak, êḡ ma êvhaviḡ lêk habitak hatôm nôḡm oyanḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba habutiḡ haviḡ Ablaham habitak hatôm yavoyav oyanḡ. ¹⁵ *Ek malê nena balabuḡ hathak havôv Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ halêm hadêḡ avômalô takatu ba miḡ esopa ami. Balabuḡ mi, ma tem namô balabuḡ lu aisê?

¹⁶ *Aêḡ ba avômalô ewa nôḡm takatu ba Wapômbêḡ habutiḡ abô hathak anêḡ anôḡ hathak iniḡ êvhaviḡ. Ba intu hathak anêḡ wapôm ma Wapômbêḡ hadum nôḡm êḡ. Ma Wapômbêḡ hik anêḡ abô habutiḡ haviḡ Ablaham loḡ hathak anêḡ limi sapêḡ atu ba êvhaviḡ, avômalô Israeḡ takatu ba bôk ewa anêḡ balabuḡ lôk avômalô loḡ buyanḡ haviḡ. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô. ¹⁷ Hatôm abô atu ba Wapômbêḡ bôk hananḡ ba eto nena,
“Lêk yahatak o ek umbitalak avômalô lodôḡlodôḡ iniḡ lim.” *Môḡ Anôḡ 17:5*
Abô êḡ ma avanôḡ hêk Wapômbêḡ ma. Ablaham hêvhaviḡ yani atu ba hathak hêv lôkmala hadêḡ nê ḡama ma hathak halam nôḡmkama takatu ba miḡ hamô ami, ma lôkthô ibitalak aêḡ.

¹⁸ Avômalô sapêḡ lenḡḡhabi nena nôḡm êḡ miḡ hatôm imbitak ami. Ma doḡtom Wapômbêḡ hik vuliḡ lenḡsawa thô hadêḡ yani ba hananḡ,
“Anêḡ libumi tem nimbitalak aêḡ.” *Môḡ Anôḡ 15:5*

* 4:11: Stt 17:10-11 * 4:13: Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 * 4:14: Gal 3:18 * 4:15: Lom

3:20; 5:13 * 4:16: Gal 3:7

Ma Ablaham hêvhavij ba hêv ma ba intu habitak lodôḡlodôḡ iniḡ lambô.
 19 *Ablaham hayala nena yani anêḡ sondabêḡ hatôm 100 ba lêk liḡkupik hayalôv. Ma Sala liḡkupik bôk hayalôv aêḡ iyom. Ma doḡtom nôḡ êḡ miḡ hatauviḡ anêḡ hêvhavij ami. Mi, havalon loḡ lôklokwaḡ. 20 Ma miḡ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêḡ havak havij yani ami. Mi, anêḡ hêvhavij halumbak bêḡ ba hêv athêḡ lôkmaḡḡij hadêḡ Wapômbêḡ. 21 Yani hayala yôv nena Wapômbêḡ hatôm indum êtôm atu ba bôk habutiḡ. 22 Ba intu “Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthôḡ.” *Môḡ Anôḡ 15:6*
 23-24 Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthôḡ,” miḡ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhavij Wapômbêḡ atu ba hik alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu liḡ hêk ḡama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhavij nena ḡê thêthôḡ. 25 *Yisu êḡ intu Wapômbêḡ hatak ek ema esak alalôaniḡ kambom ma hik liḡ hathak loḡbô ek êpôpêk loḡôndê ek alalô nambitak thêthôḡ.

5

Alalô lêk amô labali havij Wapômbêḡ

1 Alalô aêvhavij ba Wapômbêḡ halam alalô nena avômalô thêthôḡ. Aêḡ ba lêk amô labali havij Wapômbêḡ hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi.
 2 Hathak aêvhavij ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêḡ anêḡ wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv maleniḡ lôk leniḡmavi ek namô Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡij kapô. 3 *Ma aêḡ iyom ma alalô leniḡmavi esak malaiḡ takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malaiḡ takêḡ tem indum ba alalô namiḡ lôklokwaḡ. 4 Ma amiḡ lôklokwaḡ, êḡ ma hik thô nena alalô amô malaiḡ takêḡ lu. Ma amô malaiḡ takêḡ lu, êḡ ma havatho alalô loḡ ek nanêm maleniḡ. 5 Ma aêv maleniḡ êḡ miḡ hatôm indum alalô kapôlôḡij malaiḡ ami. Mi, Wapômbêḡ bôk ḡangasô anêḡ lahavij halôk alalô kapôlôḡij hathak anêḡ Lovak Matheḡ atu ba hêv hadêḡ alalô.
 6 Nodarô. Bôk alalô lokwaḡ mi ba apôlik hathak Wapômbêḡ ma hadêḡ anêḡ waklavôḡ atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô.
 7 Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthôḡ yaḡ anêḡ loḡ e? Injo, betha wakla intu anyô yaḡ hêv anêḡ lôkmala ek nêḡ anyô mavi yaḡ sa la. 8 *Ma doḡtom Wapômbêḡ hik anêḡ lahavij alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denaḡ ma Kilisi hêv anêḡ lôkmala ba hama ek alalô. 9 *Ma lêk Wapômbêḡ halam alalô nena thêthôḡ hathak Yisu anêḡ thalalen. Aêḡ ba intu nayala nena hathak yani ma tem nêḡ alalô vê êḡjêk anêḡ lamanij. 10 Sêbôk ma alalô lôk Wapômbêḡ apôlik hathak i, êḡ ma hapesaḡ abô havij alalô hathak Nakaduḡ anêḡ ḡama ek nambitak anêḡ ḡê môlô. Ma lêk alalô ma anêḡ ḡê môlô ba intu ayala katô nena tem nêḡ alalô bulubij esak anêḡ lôkmala. 11 Ma nôḡ mavi yaḡ ma aêntêk. Hathak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbêḡ anêḡ ḡê môlô ba intu alalô athak leniḡmavi anôḡ hathak Wapômbêḡ.

ḡama halêm anêḡ Adam ma lôkmala halêm anêḡ Kilisi

12 *Kambom halêm pik hathak anyô doḡtom iyom ma ḡama halêm pik hathak kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu ḡama hapôm

* 4:19: Stt 17:17 * 4:25: Ais 53:4-5 * 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * 5:8: Jon 3:16; 1Jon 4:10
 * 5:9: Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5 * 5:12: Stt 3:6; Lom 6:23

sapêḡ. ¹³ *Abô balabuḡ mi denaḡ ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêḡ miḡ hakatuḡ avômalô iniḡ kambom tomtom ami ek malê nena balabuḡ mi denaḡ. ¹⁴ Avômalô takatu ba evenḡ Adam yam ba hi hayô waklavôḡ Wapômbêḡ hêv balabuḡ hadêḡ Mose ma miḡ êmô balabuḡ lu hatôm Adam ami. Êk malê nena thêlô miḡ êmô balabuḡ kapô ami. Ma doḡtom ḡama hayabiḡ thêlô sapêḡ.

Ma Adam ma hatôm anyô yaḡ atu ba haveḡ yam anêḡ dahô. ¹⁵ Adam ma anyô doḡtom, ma doḡtom hamô Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ lu ba avômalô bêḡ anôḡ ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô doḡtom aêḡ iyom. Ma doḡtom hathak yani anêḡ wapôm ma Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam ba hêv liḡsiḡ ek hêv nôḡ mavi hadêḡ avômalô bêḡ anôḡ. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêḡ hêv ma miḡ hatôm kambom atu ba Adam hadum ami. ¹⁶ Avanôḡ biḡ, wapôm êḡ lôk kambom êḡ iniḡ anôḡ ma yaḡda yaḡda. Kambom anêḡ anôḡ ma aêntêk, Wapômbêḡ hadum abô ba hik kambom êḡ anêḡ malaiḡ thô. Ma wapôm anêḡ anôḡ ma aêntêk, hadum ḡê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthôḡ. ¹⁷ Anyô doḡtom hadum kambom ba intu ḡama hayabiḡ avômalô pik sapêḡ hathak anêḡ kambom. Ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ wapôm ma hamô vuliḡ ek ḡama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêḡ anêḡ wapôm atu ba hêv liḡsiḡ tem nimbitak thêthôḡ. Thêlô tem lovak ek kambom lo ḡama ma nêḡmô lôkmala êtôm kiḡ esak anyô doḡtom, ôpêḡ ma Yisu Kilisi.

¹⁸ *Aêḡ iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêḡ hadum abô hathak avômalô sapêḡ ba hik iniḡ malaiḡ thô. Ma doḡtom anyô yaḡ hadum nôḡ thêthôḡ yaḡ ba intu Wapômbêḡ halam alalô sapêḡ nena thêthôḡ ba hêv lôkmala hadêḡ alalô. ¹⁹ *Avanôḡ, anyô te anêḡ lêḡndôḡ kôtôḡ hadum avômalô bêḡ anôḡ ibitak ḡê idum kambom. Ma doḡtom anyô yaḡ anêḡ halanô abô hadum avômalô bêḡ anôḡ ibitak thêthôḡ hêk Wapômbêḡ ma.

²⁰ Wapômbêḡ hêv balabuḡ ek avômalô neyala nena thêlôniiḡ kambom ma nôḡ kambom anôḡ. Ma doḡtom iniḡ kambom habitak bêḡ anôḡ, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm halumbak hi ba hi. ²¹ *Sêbôk ma kambom hathak hayabiḡ avômalô lôkthô ba hêv ḡama. Ma doḡtom lêk ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm hayabiḡ alalô ba halam alalô nena thêthôḡ ek nêḡmô lôkmala atu ba tem êḡmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.

6

Kambom anêḡ lôklokwaḡ lêk hêv yak

¹ Môlônim auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêḡ anôḡ, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêḡ ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbêḡ anêḡ wapôm indumbak ni ba ni e? ² Mi anôḡ! Alalô bôk atôm ḡê ḡama ek kambom anêḡ lôklokwaḡ miḡ êḡbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi. ³ *Alalô takatu ba athik ḡaḡ lôk athak doḡtom haviḡ Yisu Kilisi bôk athik hathak anêḡ ḡama haviḡ. Lemimpaliḡ e? ⁴ *Ba intu athik ḡaḡ, êḡ ma hatôm alalô ama ba elav haviḡ Kilisi. Ma hathak ôdôḡ êḡ ma Wapômbêḡ atu ba bôk hik Kilisi liḡ hêk ḡama hathak anêḡ lôklokwaḡ lôkmaḡḡiḡ lêk hadum aêḡ hadêḡ alalô ek namô imbiḡ lôkmala lukmuk êḡ.

* 5:13: Lom 4:15 * 5:18: 1Ko 15:22 * 5:19: Ais 53:11 * 5:21: Lom 6:23 * 6:3: Gal 3:27

* 6:4: Kol 2:12

⁵ Alalô bôk athak donptom avinj Kilisi lôk anêj ñama yôv ba intu avanôj bin nena tem nasak donptom imbinj anêj haviyô aêj iyom. ⁶ *Alalô nayala nena alalôaniñ kapôlôñij bô bôk ik vônô hathak a havinj yani ek kambom anêj lôklokwan mij hatôm eyabinj alalô esak lojbo ami. Ba intu kambom ma mij lêk alalôaniñ alañ ami. ⁷ Ek malé nena ôpatu ba bôk hama yôv havinj Kilisi ma mij hamô kambom anêj lôklokwan vibinj ami.

⁸ Avanôj bin nena alalô bôk ama yôv havinj Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbinj yani. ⁹ Kilisi hama vêm ma Wapômbêj hik yani lij ba intu alalô nayala nena yani mij hatôm ema esak lojbo ami. Ñama anêj lôklokwan ma lêk nôm oyanj ek yani. ¹⁰ Yani hama bôlôj te iyom ek imbulinj kambom anêj lôklokwan. Ma lêk hamô lôkmala ek nêm athêj lôkmanjij êndêj Wapômbêj. ¹¹ *Aêj iyom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm ñê ñama ma amô lôkmala havinj Kilisi ek nanêm athêj bêj êndêj Wapômbêj. ¹² *Ba intu mij notak kambom ek eyabinj lemvimkupik ba nosopa anêj thethanjak ami. ¹³ *Wapômbêj bôk hik môlô lij hêk ñama ba ômô lôkmala. Ba intu nônêm amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêj êndêj Wapômbêj ek nindum ku takatu ba thêthôj. Ma mij notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêj ku ami. ¹⁴ *Môlô ômô Wapômbêj anêj wapôm kapô ma mij ômô balabuj vibinj ami. Ba intu kambom mij môlônim anyô bêj hathak lojbo ami.

Thêthôj ma alalôaniñ alañ

¹⁵ Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêj anêj wapôm kapô ma mij amô balabuj vibinj ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôj. ¹⁶ *Ôpatu ba olanj anêj abô ba osopa, êj ma hatôm môlônim anyô bêj. Ba osopa kambom, êj ma kambom hatôm môlônim anyô bêj ba tem endom môlô ni ñama. Ma aêj iyom ma olanj Wapômbêj anêj abô ba osopa, êj ma hatôm môlônim anyô bêj ba tem indum ba môlô numbitak avômalô thêthôj. ¹⁷ Sêbôk ma kambom ma môlônim alañ, ma donptom Wapômbêj hatak môlô hamô abô avanôj vibinj ba lêk môlô ôêv kapôlônim ek olanj abô êj ba osopa. Hathak nôm êj ma nanêm leñijmavi êndêj Wapômbêj. ¹⁸ Kilisi bôk hêv môlô vê hêk kambom, môlônim alañ bô. Ma thêthôj lêk habitak môlônim alañ lukmuk. ¹⁹ Auk êj ma malainj ek môlô avômalô pik noyala ba intu yahêv lilinj hathak auk pik. Sêbôk ma môlô ôêv lemvimkupik bula ek lôñgôlôj imbitak môlônim alañ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma donptom lêk ma nônêm lemvimkupik lôkthô ek thêthôj imbitak môlônim alañ ek êmbôv môlô ni êndêj mathenj.

²⁰ Sêbôk ma môlônim alañ ma kambom. Ba mij ômô thêthôj anêj lôklokwan vibinj ami. ²¹ Ma bôk owa anôj alêla hêk kambom anêj? Mi, nôm takêj anêj anôj ma ñama iyom ba lêk môlô mama hathak. ²² Ma donptom lêk Kilisi hapole môlô vê hêk kambom anêj lôklokwanj ba Wapômbêj lêk habitak môlônim alañ. Ba ku êj anêj anôj lêk hadum môlô ubitak mathenj ba tem nômô lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj. ²³ *Avômalô takatu ba idum kambom anêj ku tem neja kambom anêj vuli, êj ma ñama. Ma donptom avômalô takatu ba êmô havinj alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi ma Wapômbêj tem imbi anêj wapôm sam oyanj binj ba nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêj intu sapêj êndêj i.

* **6:6:** Gal 5:24 * **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 * **6:12:** Stt 4:7 * **6:13:** Lom 12:1 * **6:14:** 1Jon 3:6 * **6:16:** Jon 8:34; 2Pi 2:19 * **6:23:** Lom 5:12,15

7

Lêk asopa lojôndê lukmuk

¹ Aiyaj thêlô, môlô oyala balabuŋ katô ba intu oyala nena balabuŋ hayabiŋ avômalô takatu ba êmô lôkmala iyom. Ma takatu ba bôk ema ma mi. ² Anêŋ ôdôŋ ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala ma balabuŋ havalonŋ thai lonŋ. Ma yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalonŋ yanavi lonŋ ami. ³ Aêŋ ba yamalô hamô lôkmala denaŋ ma yanavi hadô ba hi hawa anyô lukmuk, êŋ ma elam yani nena avi sek. Ma doŋtom yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalonŋ yani lonŋ ami ba intu hatôm enja anyô lukmuk ma miŋ nendam yani neŋa avi sek ami.

⁴ *Aiyaj thêlô, môlô ma Kilisi anêŋ liŋkupik. Ba hathak ôdôŋ êŋ, ma oma hathak balabuŋ ek miŋ eyabiŋ môlô ami ek nosak doŋtom imbiŋ anyô yaŋ. Ôpêŋ ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbêŋ hik liŋ hêk ŋama. Aêŋ ba môlô ma Kilisi anêŋ ek unŋwik anôŋ mavi êtom atu ba Wapômbêŋ lahavij. ⁵ Sêbôk atu ba alalôaniŋ kapôlôŋiŋ bô hayabiŋ alalô ma balabuŋ habisôk ek nandum kambom. Ba intu leŋviŋkupik habi alak ek nandum kambom ba anêŋ anôŋ ma ŋama. ⁶ *Ma doŋtom lêk alalô ama ek balabuŋ ba intu balabuŋ anêŋ lôklokwaŋ miŋ havalonŋ alalô lonŋ hathak loŋbô ami. Ma nandum Wapômbêŋ anêŋ ku ba nasopa lojôndê lukmuk atu ba Lovak Matherŋ hik thô hadêŋ alalô. Ma miŋ nasopa balabuŋ atu ba bôk eto anêŋ lojôndê ami.

Balabuŋ hik kambom thô

⁷ *Aêŋ ba intu yahanaj nena balabuŋ ma nôm kambom e? Mi anôŋ. Balabuŋ mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabuŋ te hanaj aêntêk, “Miŋ malemkilik esak anyô yaŋ anêŋ nômkama ami.” Hathak abô êŋ iyom, yahayala nena yamalenkilik hathak avômalô vi iniŋ nômkama, êŋ ma kambom. ⁸ Ma doŋtom kambom hawa balabuŋ êŋ ba habisôk ek yamalenkilik esak avômalô vi iniŋ nômkama lomalama. Balabuŋ mi, ma kambom anêŋ lôklokwaŋ ma mi hatôm ŋama. ⁹ Sêbôk atu ba yahathôŋ balabuŋ paliŋ, êŋ ma yahasonŋ nena ya ma anyô lôkmala. Ma doŋtom balabuŋ halêm, êŋ ma hatôm kambom hawa anêŋ lôkmala hathak loŋbô ba intu yahayala nena ¹⁰ ya hatôm anyô ŋama. Aêŋ ba yahasonŋ nena balabuŋ tem nêŋ lôkmala êndêŋ ya. Ma doŋtom mi, hêv ŋama hadêŋ ya. ¹¹ *Kambom hawa balabuŋ ba hasau ya hathak ek yandum kambom ek injik ya vônô. ¹² *Aêŋ ba nanaj aisê esak abô balabuŋ? Balabuŋ ma nôm kambom e? Mi, Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ ma matherŋ lôk thêthôŋ ma mavi.

¹³ Aêŋ ba nanaj nena nôm mavi êŋ hik ya vônô e? Mi anôŋ! Kambom da hawa nôm mavi êŋ ba hadum ek injik ya vônô esak. Ba intu ayê nena kambom ma nôm ôvathek anôŋ.

¹⁴ Alalô nayala nena balabuŋ halêm anêŋ Lovak Matherŋ, ma doŋtom yada ma anyô pik ba kambom ma yenaŋ alaŋ ba yahadum ku hamô yani vibij.

¹⁵ *Miŋ yahayala nôm atu ba yahadum ami. Malêla takatu ba yalenŋhaviŋ yandum ma miŋ yahadum ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êŋ ma yahathak yahadum. ¹⁶ Yahadum kambom atu ba yahapôlik hathak, êŋ ma hik thô nena yenaŋ auk halôk hathak balabuŋ anêŋ auk lôk hayala nena balabuŋ ma nôm mavi. ¹⁷ Kambom atu ba hamô yakapôlôŋ iyom intu

* 7:4: Lom 6:2,11 * 7:6: Lom 6:4; 8:2 * 7:7: Kis 20:17; Lo 5:21 * 7:11: Stt 3:13 * 7:12:

1Ti 1:8 * 7:15: Gal 5:17

havôv ya ek yandum kambom. Ma miñ yenañ auk havôv ya ek yandum kambom takêñ ami. ¹⁸ Yalenhaviñ yandum malê atu ba mavi, ma doñtom miñ yahatôm yandum ami. Ba intu yahayala nena nômla mavi te miñ hêk yakapôlôñ bô ami. ¹⁹ Nôm mavi atu ba yalen hik ya hathak ek yandum ma miñ yahadam ami. Ma kambom takatu ba yahadô, êñ ma yahadam havôhi thêthô. ²⁰ Avanôñ, nôm kambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadam, ba intu hik thô nena yada miñ yahadam ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlôñ da intu hadum nôm êñ.

²¹ Aêñ ba avanôñ biñ nena wak nômbêñ atu ba yalenhaviñ yandum mavi ma kambom hamij ya loñ sij. ²² Ya dahôlôñ lamavi hathak Wapômbêñ anêñ balabuñ, ²³ *ma doñtom lôklokwañ yanja hadum ku hathak yalenvinjupik ba hik vovak hadêñ balabuñ atu ba yalenhaviñ yasopa. Lôklokwañ êñ ma kambom anêñ ba lovak ek yalenhaviñ atu ba havalon ya ek yandum anêñ ku. ²⁴⁻²⁵ *Aêñ ba yenañ auk ma aentêk. Yalenhaviñ Wapômbêñ anêñ balabuñ imbitak yenañ alañ, ma doñtom yakapôlôñ bô hathak hadum ba kambom habitak yenañ alañ. Ai, malain êñ habulin ya kambom anôñ! Yalenvinjupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loñôndê ñama. Opalê intu hatôm nêma ya sa? Wapômbêñ hathak alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêma ya vé ênjêk kambom anêñ lôklokwañ, ba intu yahanañ yalenmavi hadêñ Wapômbêñ.

8

Lêk asopa Lovak Mathen anêñ loñôndê lukmuk

¹ Abô takatu ba bôk yahanañ yôv anêñ ôdôñ ma aentêk. Wapômbêñ tem miñ indum abô ba nêma malain êndêñ avômalô takatu ba êmô haviñ Yisu Kilisi ami. ² Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anêñ ku, ma Lovak Mathen atu ba hêv lôkmala anêñ lôklokwañ hêv alalô vé hêk kambom anêñ lôklokwañ atu ba havôv alalô hi ek nama. ³ Alalôaniñ kapôlôñij bô miñ hatôm esopa balabuñ ami ba intu balabuñ êñ miñ hatôm nêma alalô vé ênjêk kambom anêñ lôklokwañ ami. Ma doñtom Wapômbêñ da hadum nôm êñ hathak hêv Nakadun halêm hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniñ kambom ba hawa anêñ vovañ. ⁴ *Yani hadum aêñ ek balabuñ injik anêñ anôñ imiñ alalô atu ba asopa Lovak Mathen anêñ loñôndê ma miñ kapôlôñij bô anêñ loñôndê ami.

⁵ Avômalô takatu ba êmô kapôlôñij bô vibin ethak lenjñhabi auk takatu ba kapôlôñij bô lahaviñ. Ma doñtom avômalô takatu ba êmô Lovak Mathen vibin ethak lenjñhabi auk takatu ba Lovak Mathen lahaviñ. ⁶ Ma avômalô takatu ba iniñ auk hasopa kapôlôñij bô anêñ auk tem nema. Ma doñtom avômalô takatu ba iniñ auk hasopa Lovak Mathen anêñ auk tem neja lôkmala ba nêma labali. ⁷ Avômalô takatu ba evalon kapôlôñij bô miñ hatôm nesopa Wapômbêñ anêñ balabuñ ami. Ba intu miñ esopa ami ba iniñ auk hapôlik hathak yani. ⁸ Ma avômalô takatu ba kapôlôñij bô hayabin i miñ hatôm nindum Wapômbêñ lamavi ami.

⁹ *Ma doñtom mólônim kapôlômim bô miñ hayabin mólô ami ma mi. Wapômbêñ anêñ Lovak Mathen da intu hamô mólô kapôlômim ba hayabin mólô. Ma avômalô takatu ba Kilisi anêñ Lovak Mathen mi, thêlô êñ intu

* 7:23: Gal 5:17; 1Pi 2:11

* 7:24-25: 1Ko 15:57

* 8:4: Gal 5:16,25

* 8:9: 1Ko 3:16; 12:3

miñ yani anêḡ ami. ¹⁰ *Udum kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma donḡtom Kilisi hamô mólô kapólôlimim ba bók ubitak avômalô thêthônḡ yôv. Aêḡ ba dahôlôlimim lêk hawa lôkmala anônḡ yôv. ¹¹ Wapômbêḡ bók hik Yisu Kilisi liḡ hêk ḡama. Ma anêḡ Lovak Matherḡ hamô mólô kapólôlimim, ba hathak Lovak Matherḡ anêḡ ku ma Wapômbêḡ tem nêḡm lôkmala êndêḡ kupik atu ba tem ema aêḡ iyom.

Lovak Matherḡ hadum ba alalô abitak Wapômbêḡ nali

¹² Aêḡ ba aiyarḡ thêlô, alalôaniḡ ku hêk ek nasopa Lovak Matherḡ anêḡ auk ma miñ nasopa kapólônḡ bô anêḡ auk esak loḡbô ami. ¹³ *Mólô osopa unim kapólôlimim bô anêḡ auk, êḡ ma tem noma. Ma donḡtom uik kambom atu ba kapólôlimim bô lahavinḡ vônô hathak Lovak Matherḡ, êḡ ma tem nôḡm lôkmala. ¹⁴ Wapômbêḡ anêḡ avômena ma avômalô takatu ba Lovak Matherḡ halom i. ¹⁵ *Wapômbêḡ hêv anêḡ Lovak Matherḡ hadêḡ alalô. Ma Lovak Matherḡ hadum ek alalô nambitak Wapômbêḡ da anêḡ avômena ba intu alarḡ nena, “Aba, Wakamik!”* Ma miñ hatak alalô hamô yani vibinḡ ek nakô esak loḡbô ami. ¹⁶ *Ma Lovak Matherḡ hathak hik alalôaniḡ auk loḡ nena alalô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena anônḡ. ¹⁷ Alalô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena ba intu tem alalô naja nôḡm mavi takatu ba yani bók habitinḡ havinḡ anêḡ avômalô. Avanônḡ, tem naja nôḡm mavimavi takêḡ anêḡ Wapômbêḡ imbinḡ Kilisi. Ma lêk awa vovarḡ hatôm yani bók hawa, êḡ ma tem naja athêḡ lôkmaḡinḡ imbinḡ yani.

Lôkmaḡinḡ tem imbitak embenḡ yam

¹⁸ Avanônḡ, Wapômbêḡ tem injik anêḡ lôkmaḡinḡ thô ek namô kapô. Ba intu yalenḡhabi nena malairḡ lomaloma takatu ba lêk hapôm alalô, êḡ ma nôḡm oyarḡ lôkthô. ¹⁹ Nôḡmkama sapêḡ atu ba Wapômbêḡ hapesarḡ ma êvsonḡ ba eyabinḡ ek nêḡê waklavônḡ atu ba tem yani injik anêḡ avômena thô. ²⁰⁻²¹ *Ek malê nena nôḡmkama pik sapêḡ lêk êḡmô mayaliv. Wapômbêḡ habulinḡ hathak Adam anêḡ kambom ba hêv malairḡ hadêḡ nôḡm takêḡ. Ma nôḡm takêḡ miñ lenḡinḡhavinḡ aêḡ ami. Nôḡmkama takatu ba hapesarḡ lêk epalê ba hatôm êḡmô koladônḡ. Ma donḡtom wak te tem nêḡm nôḡm takêḡ vé êḡnjêk koladônḡ êḡ ba nede yarḡ imbinḡ Wapômbêḡ anêḡ avômena takatu ba êḡmô anêḡ lôkmaḡinḡ kapô. Ba intu nôḡmkama lôkthô lêk êv malenḡinḡ.

²² Alalô ayala nena nôḡmkama sapêḡ atu ba Wapômbêḡ bók hapesarḡ ma lôkthô lêk elarḡ ba elom evenḡ hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk. ²³ *Vovarḡ êḡ lêk hapôm alalô havinḡ ma miñ nôḡmkama iyom ami. Wapômbêḡ bók hêv Lovak Matherḡ yôv hatôm nôḡm mavi môḡ hadêḡ alalô. Ba intu alalôaniḡ kapólônḡ halanḡ ba halom havenḡ ba hayabinḡ wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêḡ da anêḡ avômena anônḡ lôk nêḡm kupik lukmuk êndêḡ alalô. ²⁴ Avanônḡ, Wapômbêḡ bók hêv alalô bulubinḡ yôv, ma donḡtom miñ alalô ayê balabuḡ anêḡ anônḡ sapêḡ hathak malenḡinḡ ami denarḡ. Ba intu aêv malenḡinḡ ba ayabinḡ anêḡ anônḡ. Avômalô miñ ethak eyabinḡ nôḡm takatu ba bók ewa yôv ami. Mî. ²⁵ Ma aêḡ iyom ma alalô aêv malenḡinḡ hathak nôḡm takatu ba miñ bók ayê ami denarḡ. Ba intu amô malinḡyaô ba ayabinḡ.

* **8:10:** Gal 2:20 * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** 2Ti 1:7 * **8:15:** Gal 4:5-7; ALK 21:7

* **8:15:** ‘Aba’ anêḡ ôdônḡ nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nôḡḡô Mak 14:36. * **8:16:** 2Ko 1:22

* **8:20-21:** Stt 3:17-19 * **8:23:** 2Ko 5:2-4

26 Ma Lovak Matherj hathak hêv alalô sa haviñ. Alalô lokwarj mi ba athôñ nena naterj mek aisê. Êñ ma Lovak Matherj da hêv alalô sa ba haterj mek hatôm kapô halanj iyom ma abô mi. 27 *Ma Wapômbêñ atu ba hayala kapôlônij sapêñ halanjô ba hayala Lovak Matherj anêñ mek êñ. Ek malê nena Lovak Matherj haterj mek ek avômalô matherj hatôm Wapômbêñ anêñ lahavij.

Avômalô takatu ba Wapômbêñ halam tem nêtom Kilisi

28 *Alalô ayala nena Wapômbêñ hathak hawa nômkama nômbêñ atu ba habitak ba hadum ek nôm mavi imbitak ek avômalô takatu ba lenijhavij yani. Thêlô ma yani bôk halam i yôv hatôm yanida anêñ lahavij. 29 *Sêbôk atu ba môñ anôñ ma Wapômbêñ bôk hayala i yôv ba habi banj hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida Nakaduñ Kilisi. Hadum aêñ ek Kilisi imbitak anyô môñ ek iviyanj lôk livi nômbêñ atu ba evenj yam. 30 Ma avômalô takatu ba bôk habi banj hayô hêk i yôv intu halam i haviñ. Ma takatu ba bôk halam i yôv ma hayê i nena nê thêthôñ haviñ. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêthôñ ma tem nê m deda lôkmanjij êndêñ i imbij.

Nômlate mij hatôm nê m alalô vê ênjêk Wapômbêñ anêñ lahavij ami

31 *Aêñ ba alalô nanañ aisê esak nô m takatu ba Wapômbêñ hadum? Yani hamiñ haviñ alalô, êñ ma opalê hatôm êmô alalô lu? Mi anôñ! 32 Wapômbêñ hatak Nakaduñ halôk nê kambom baherij ba hama hathak alalô sapêñ ma mij havasiñ ami. Aêñ ba intu nayala nena tem injik anêñ lawapôm sam ba nê m mek lomaloma êyô êmô loñ imbij ek nê m alalô sa. 33 *Wapômbêñ da bôk habi banj hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enañ alalôaniñ kambom bêñ? Mi anôñ, Wapômbêñ da bôk halam alalô yôv nena thêthôñ! 34 Ba intu opalêla tem nenañ nena alalô naja kambom anêñ vovanj? Mi anôñ. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama ma haviyô hathak loñbô ba lêk hamô Wapômbêñ banj vianôñ ba hathak hanañ hik lambô lij ek nê m alalô sa.

35 Malê te hatôm êmbôv alalô vê ênjêk Kilisi anêñ lahavij alalô? Malainj lomaloma lôk vovanj ma avômalô ethañ alalô lôk bôm bêñ lôk amô thavuthij hathak nômkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak bij, nô m takêñ hatôm êmbôv alalô vê e? Mi anôñ! 36 Hatôm bôk eto nena, “Yêlô ma anê m avômalô ba intu ethak idum ek nijik yêlô vônô wak nômbêñ intu.

Yêlô hatôm boksipsip atu ba evalonj ek nijik vônô.” *Kapya Yey 44:22*

37 Ma donjom malainj takêñ mij hatôm êmô alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahavij alalô, alalô lovak ba ik nô m takêñ sapêñ sesonj. 38 Yenanj auk thekthek nena nômlate mij hatôm êmbôv alalô vê ênjêk Wapômbêñ anêñ lahavij ami. Mi anôñ! Alalô ama mena amô lôkmala, mena añela la lôk ngôk la, mena nô m takatu ba lêk hamô mena tem nimbitak emberj yam, mena lôklokwarj la, 39 mena nômkama vulij lôk nômkama vibij, mena nômlate atu ba Wapômbêñ hapesanj tem nê m alalô vê ênjêk Wapômbêñ anêñ lahavij atu ba halê m anêñ alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi e? Mi anôñ!

* 8:27: Sng 139:1 * 8:28: Ep 1:11 * 8:29: Kol 1:18; Hib 1:6 * 8:31: Sng 118:6 * 8:33: Ais 50:8-9

9

Pol lahiki hathak avômalô Israel

1 Yahamô haviñ Kilisi ba intu abô alêla takatu ba tem yanar ma avanôñ yiom. Miñ yahasau môlô ami. Mi, yanar auk ma Lovak Matheñ hik loñ haviñ. 2 Wak nômbêñ intu ma yakapôlôñ malaiñ kambom ba vovar bêt haliñ ya 3 *hathak yanar avômalô, thêlô ma yêlô ôdôñ te yiom. Yalenhaviñ thêlô nêñemimbiñ ek Wapômbêñ nêñ thêlô bulubiñ. Hêv thêlô bulubiñ, êñ ma hatôm nêñ ya vê êñjêk Kilisi ba imbi ya êndôk loñ atum ek nêñ thêlô sa. 4 *Yahanañ hathak avômalô Israel yiom. Wapômbêñ bôk halam i yôv ek nimbitak anêñ avômena ma hik anêñ lôkmanññ thô hadêñ i. Ma havak tabô lôk habutiñ abô haviñ iniñ limi. Ma hêv balabuñ lôk hadôñ i ek nêñem yêñ êndêñ yanî. 5 Iniñ limi bôbô ma nêñ lôk athêñ bêt. Ma Kilisi halêm pik hatôm anyô ba habitak anêñ iniñ thalalen. Yanida ma Wapômbêñ ma nômkama lôkthô anêñ alan. Nambô anêñ athêñ esak len êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ.

Wapômbêñ anêñ loñôndê halam anêñ avômalô

6 Wapômbêñ bôk havak abô haviñ avômalô Israel. Ma lêk Israel bêt anôñ êdô Kilisi, ma doñtom Wapômbêñ anêñ abô miñ hêv yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibitak anêñ Israel, vi atu ba Wapômbêñ halam yiom intu Israel anôñ ma vi ma mi. 7 Ma aêñ yiom ma limi lukmuk takatu ba ibitak anêñ Ablaham ma miñ Ablaham nali sapêñ ami. Mi, vi atu ba ibutiñ abô hathak yiom intu nali anôñ ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbêñ bôk hanañ hadêñ Ablaham nena,

“Aisak nali yiom intu libumi lukmuk tem nimbitak.”

Môñ Anôñ 21:12

8 *Abô êñ anêñ ôdôñ nena avômena takatu ba Wapômbêñ habutiñ abô hathak yiom intu ba Wapômbêñ anêñ nali. Ma avômena takatu ba Ablaham habi vê, thêlô ma miñ Ablaham nali anôñ ami. 9 Abô êñ ma hatôm abô atu ba bôk ibutiñ ba hanañ,

“Sondabêñ yan endake yahale halêm hathak loñbô ma Sala tem embathu okna te.”

Môñ Anôñ 18:10,14

10 Okna êñ ma bumalô Aisak. Vêñ ma hawa Lebeka ba havathu amena lopepek. 11-12 Amena ju êñ mi denar ma Wapômbêñ hanañ hadêñ Lebeka aêntêk,

“Amena yan bêt tem imbitak yan molok anêñ anyô ku.”

Môñ Anôñ 25:23

Odanô! Amena ju êñ mi denar ba miñ idum kambom lo mavi la ami. Ma doñtom abô êñ habitak môñ ba hik thô nena Wapômbêñ hathak habi ban hayôhêk avômalô hatôm yanida anêñ auk atu ba bôk lahabi. Ma miñ hathak iniñ ku ami. Mi, halam i hathak yanida anêñ lahaviñ. 13 Hatôm bôk eto nena, “Yalenhaviñ Jekop, ma yahadô yan bêt Isau”.

Mal 1:2-3

14 Aêñ ba nanañ aisê? Wapômbêñ hadum aêñ ma miñ thêthôñ ami e? Mi anôñ! 15 Yani bôk hanañ hadêñ Mose nena,

“Yakapôlôñ hik ya hathak anyôla, êñ ma tem yanêñ yakapôlôñ ek ôpêñ.

Ma yalenhaviñ yanêñ anyôla sa, êñ ma tem yanêñ ôpêñ sa.” *Etak Ijip 33:19*

16 *Aêḡ ba intu Wapômbêḡ habi baḡ hayôhêk avômalô hathak yanida anêḡ lahiki. Ma miḡ hathak iniḡ ku lôk leḡḡhaviḡ ami. 17 Hatôm bôk eto Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ Pelo aêntêk,

“Yahatak o hatôm kiḡ ek yaḡḡik yenaḡ lôklokwaḡ thô esak o ek avômalô pik sapêḡ neyala yenaḡ athêḡ.” *Etak Ijip 9:16*

18 Ba intu Wapômbêḡ lahaviḡ nêḡ kapô ek anyôla, êḡ ma hêv kapô ek ôpêḡ. Ma lahaviḡ indum avômalô vi leḡḡndôḡ kôtôḡ, êḡ ma hadum thêlô leḡḡndôḡ kôtôḡ.

19 Mólô te tem endanô abô êḡ ba enaḡ, “Aisê ka Wapômbêḡ hanaḡ avômalô leḡḡndôḡ kôtôḡ iniḡ kambom bêḡ? Thêlô miḡ hatôm netak Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba nesopa iniḡ leḡḡhaviḡ ami, aêḡ e?” 20 *Ma donḡtom o anyô alê ba hôwê Wapômbêḡ anêḡ abô viyaḡ? Hatôm nôḡm atu ba epesaḡ, enaḡ êndêḡ ôpatu ba hapesaḡ yani nena, “Hopesaḡ ya aêḡ eka?” 21 *Ôpatu ba hapesaḡ uḡ hatôm enja pik tôktôk ba epesaḡ uḡ ek indum ku mavimavi esak lôk epesaḡ uḡ ek indum ku oyaḡ esak imbiḡ e?

22 Ma aêḡ iyom ma Wapômbêḡ da hatôm esopa anêḡ lahaviḡ ba injik anêḡ lôkliḡyak lôk lamaniḡ thô ba imbuliḡ ḡê takatu ba bôk epesaḡ i yôv ek neja vovaḡ. Ma donḡtom mi, havalonḡ kapô lonḡ ba miḡ habuliḡ ḡê takêḡ kethêḡ ami.

23 Yani hadum aêḡ ek injik anêḡ lôkmaḡḡiḡ anôḡ thô êndêḡ avômalô ôdôḡ yaḡ atu ba lahiki hathak. Yani bôk hapesaḡ i yôv ek nêḡm anêḡ lôkmaḡḡiḡ êndêḡ i.

24 Avômalô takêḡ ma alalô takatu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv, avômalô Israel lôk avômalô lonḡ buyaḡ haviḡ. 25 Hathak avômalô lonḡ buyaḡ ma Wapômbêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Hosea nena,

“Avômalô takatu ba miḡ yenaḡ ami ma tem yandam i nena ‘yenaḡ avômalô’.

Ma avômalô takatu ba miḡ yaleḡhaviḡ i ami ma tem yandam i nena ‘avômalô takatu ba yaleḡhaviḡ videdauḡ.’” *Hosea 2:23*

26 Lôk hanaḡ nena,

“Lonḡ atu ba bôk yahanaḡ hadêḡ thêlô nena, ‘Mólô ma miḡ yenaḡ avômalô ami’,

lonḡ êḡ ma tem nendam thêlô nena, ‘Wapômbêḡ Lôkmala anêḡ nali.’” *Hosea 1:10*

27 Ma hathak avômalô Israel ma plopet Aisaia bôk halaḡ nena,

“Avômalô Israel ma hatôm thathe ḡḡwêk daḡ,

ma donḡtom Anyô Bêḡ tem nêḡm auviḡna iyom bulubiḡ.

28 Ek malê nena Anyô Bêḡ tem esopa anêḡ indum abô esak avômalô pik sapêḡ ba injik daḡ siḡ kethêḡ oyaḡ.” *Aisaia 10:22-23*

29 Abô êḡ ma hatôm abô yaḡ atu ba Aisaia bôk hato nena,

“Anyô Bêḡ Lôklokwaḡ Lôkthô Anêḡ Ôdôḡ miḡ hadô alalô doho ek namô lôkmala ami,

êḡ ma alalô lôkthô tem nambitak vonḡgovaḡ oyaḡ êtôm Sodom lo Gomola.” *Aisaia 1:9*

Avômalô Israel miḡ esopa lonḡndê êvhaviḡ ami

30 Aêḡ ba alalô nanaḡ aisê? Avômalô lonḡ buyaḡ miḡ idum ek nimbatak thêthônḡ ami, ma donḡtom ibitak thêthônḡ hathak iniḡ êvhaviḡ. 31 Ma avômalô Israel esopa balabuḡ ek nimbatak thêthônḡ, ma donḡtom miḡ ibitak thêthônḡ ami.

32 Eka? Thêlô esonḡ nena tem nimbatak thêthônḡ esak iniḡ ku esopa balabuḡ

* 9:16: Ep 2:8

* 9:20: Ais 29:16; 45:9

* 9:21: Jer 18:6

ma miñ hathak iniñ êvhaviñ ami. Thêlô evak valu vuviyathiñ atu silili ba habi i pônêñ. ³³ Hatôm bôk eto nena, “Odanô! Yahatak valu yañate hamô Saion ek ende anyô liliñ ba imbi i pônêñ lôk valu bêñ te ek nembak silili ba nêñem yak. Ma avômalô takatu ba êvhaviñ yani tem miñ nêñem mama êndêñ i ami.” *Aisaia 8:14; 28:16*

10

Israel miñ eyala Wapômbêñ anêñ loñôndé ek nimbitak thêthôñ ami

¹ Aiyar thêlô, yakapôlôn lahaviñ yenañ avômalô Israel nêpôm Wapômbêñ anêñ bulubiñ ba intu yahater mek ek thêlô. ² Yahanar avanôn nena thêlô ethak lôklokwar ek nesopa Wapômbêñ, ma donjom miñ eyala loñôndé êñ katô ami. ³ Thêlô miñ eyala loñôndé atu ba Wapômbêñ bôk hapôpêk ek endam avômalô nena thêthôñ ami. Mi, esopa thêlôda iniñ loñôndé ek nimbitak thêthôñ. Ba intu miñ êwê Wapômbêñ anêñ lahaviñ êñ vihiñ ami. ⁴ Kilisi ma balabuñ anêñ dan ba intu avômalô takatu ba êvhaviñ yani ibitak thêthôñ hêk Wapômbêñ ma.

⁵ Mose bôk hato abô hathak loñôndé balabuñ atu ba avômalô nesopa ek nimbitak thêthôñ ma aêntêk, “Nê takatu ba esopa abô balabuñ dedauñ mavi ma miñ êv yak hathak bute ami intu tem neja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*

⁶ Ma donjom loñôndé atu ba avômalô nimbitak thêthôñ esak nêñemimbiñ ma miñ malaiñ hatôm loñôndé nesopa abô balabuñ ami, ma mi. Hatôm bôk eto nena,

“Môlô miñ noson nena unim ku bêñ hêk ek nosak leñ ba unu ami.” *Lo 30:12*
Mi, Kilisi bôk halêm yôv ba intu notak auk êñ. ⁷ Ma hatôm bôk eto nena,
“Môlô miñ noson nena unim ku bêñ hêk ek unu loñ nãma ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbêñ bôk hik yani liñ yôv hêk loñ nãma ba intu notak auk êñ. ⁸ Loñôndé nanêmbimbiñ miñ hanar hathak nandum ku takêñ ami. Mi, hanar nena,

“Wapômbêñ anêñ abô lêk habobo môlô ba hamô vemimbôlêk lôk kapôlômim yôv.” *Lo 30:14*

Abô nêñemimbiñ êntêk intu yêlô athak anar hadêñ môlô. ⁹ Aêntêk nena honar bêñ hale vembôlêk nena, “Yisu ma Anyô Bêñ” lôk hôêvhaviñ hêk kapôlôm nena Wapômbêñ hik yani liñ hêk nãma, êñ ma Wapômbêñ tem nêñ o bulubiñ. ¹⁰ Ek malê nena hêk kapôlônij ma avômalô ethak êvhaviñ ba Wapômbêñ halam i nena nê thêthôñ. Ma hale venijbôlêk ma avômalô ethak enar iniñ êvhaviñ bêñ ba Wapômbêñ hêv i bulubiñ.

¹¹ Hatôm Wapômbêñ anêñ kapyã bôk hanar nena, “Opalêla takatu ba êvhaviñ yani ma tem miñ nêñem mama êndêñ i ami.” *Aisaia 28:16*

¹² * Anyô Bêñ donjom êñ iyom intu avômalô pik sapêñ iniñ Anyô Bêñ. Ba intu abô êñ hanar hathak avômalô sapêñ, avômalô Israel lôk avômalô loñ buyar haviñ. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêñ wapôm anôn hadêñ i.

¹³ * Hatôm bôk eto nena, “Lôkthô atu ba elam Anyô Bêñ anêñ athêñ ma tem neja bulubiñ.” *Jol 2:32*

¹⁴⁻¹⁵ Avômalô takatu ba miñ êvhaviñ Anyô Bêñ ami ma tem nendam yani aisê? Môñ ma nanêñ anyô ek enar Abô Mavi êñ bêñ. Ma hanar bêñ ba elarjô,

iyom intu ibitak thêthôṛ. Ma vi dedauṛ ma hadum thêlôniṛ auk thekthek.

⁸Hatôm Wapômbêṛ anêṛ kapyā hanaṛ,

“Wapômbêṛ bôk hadum ba thêlô leṛviṛmalaiṛ.

Ma bôk hik maleṛiṛ siṛ ek miṛ nêgê ami.

Ma bôk habi leṛôndôṛ siṛ ek miṛ nedaṛô ami.

Ba bôk êmô aêṛ aleba lêk.”

Lo 29:4; Aisaia 29:10

⁹Ma hatôm bôk ba Devit hanaṛ hadêṛ Wapômbêṛ hathak avômalô Israeṛ nena,

“Undum nôṛ mavi atu ba thêlô ethak eyaṛ imbitak êtôm adêk ek embalonṛ
thêlô lonṛ

ek nêṛnêṛ yak ba neja malaiṛ êtôm iniṛ vuli.

¹⁰Ômbi thêlô maleṛiṛ siṛ ek miṛ nêgê tak ami,

ma wak nôṛmbêṛ intu ma thêlô dômiṛ lokwaṛ da lokbaṛ êṛjêk aêṛ.”

Kapyā Yeṛ 69:22-23

*Wapômbêṛ hawa alokwaṛ bomaṛ thaṛaṛ ba hagêgê lonṛ haviṛ alokwaṛ
yôhók*

¹¹*Ba intu yahanaṛ hadêṛ mólô hathak Israeṛ aêṛtêk. Thêlô êv yak ba miṛ hatôm nimbiyô esak lonṛbô ami e? Mi anôṛ, tem nimbiyô esak lonṛbô. Ma doṛtom hathak iniṛ kambom ma Wapômbêṛ hêv avômalô lonṛ buyaṛ bulubiṛ ek batu nêgê ba maleṛiṛkilik esak. ¹²Hathak iniṛ kambom lôk etak Wapômbêṛ ma avômalô pik sapêṛ lôk avômalô lonṛ buyaṛ ewa mek mavi. Vêṛ ma ele i liliṛ, êṛ ma oyala nena tem neja mek mavi bêṛ anôṛ êmôṛ ek yaṛ bô.

¹³Yahato abô êṛtêk hadêṛ mólô avômalô lonṛ buyaṛ. Wapômbêṛ bôk halam ya ek yambitak avômalô lonṛ buyaṛ iniṛ aposel ba yaleṛmavi hathak ku êṛ. Ba intu yahadam ku êṛ dedauṛ mavi ¹⁴ek batu yenaṛ avômalô Israeṛ nêgê nôṛ mavi takatu ba Wapômbêṛ hadum hathak mólô ba maleṛiṛkilik esak ek Wapômbêṛ nêṛ doho bulubiṛ. ¹⁵Lêk ma Wapômbêṛ hatak avômalô Israeṛ ba intu avômalô pik sapêṛ ethak doṛtom haviṛ Wapômbêṛ. Ma haveṛ yam atu ba Wapômbêṛ hawa i hathak lonṛbô, êṛ ma tem êtôm iviyô hêk ṛama.

¹⁶Alalô ayala nena êbók polom ba êv bute hadêṛ Wapômbêṛ, êṛ ma polom lôkthô habitak matherṛ. Ma alokwaṛ oliv ṛgalôk matherṛ ma anêṛ thaṛaṛ sapêṛ ma matherṛ haviṛ. Ma aêṛ iyom ma avômalô Israeṛ iniṛ limi bôbô bôk matherṛ ba intu limi lukmuk ma tem matherṛ aêṛ iyom. ¹⁷*Avômalô Israeṛ ma hatôm alokwaṛ oliv yôhók êṛ. Ma mólô avômalô lonṛ buyaṛ ma hatôm alokwaṛ oliv bomaṛ. Ma Wapômbêṛ hale oliv yôhók anêṛ thaṛaṛ doho vê, ma hawa mólô oliv bomaṛ anêṛ thaṛaṛ ba hagêgê lonṛ hathak oliv yôhók. Ba intu mólô othak doṛtom haviṛ thaṛaṛ vi atu ba hamô denaṛ ba owa pik anêṛ lêṛlêṛ atu ba oliv ṛgalôk havôv. ¹⁸Aêṛ ba miṛ nobam amda ba nonaṛ nena yêlô awa alokwaṛ yôhók thaṛaṛ anêṛ lonṛ ami. Mólô ma thaṛaṛ oyaṛ ma Israeṛ limi ma ṛgalôk, ma ṛgalôk êṛ intu havatho mólô lonṛ ma miṛ mólô ovatho a êṛ anêṛ ṛgalôk lonṛ ami.

¹⁹Ma doṛtom mólô doho tem nonaṛ nena, “Wapômbêṛ hale thaṛaṛ doho vê ek yêlô naja iniṛ lonṛ.” ²⁰Avanôṛ, ma doṛtom lemimimbi nena Wapômbêṛ hadabêṛ i kisi hathak miṛ êvhaviṛ ami ma hawa mólô hathak unim ôêvhaviṛ. Ba intu nôkô ek Wapômbêṛ ba miṛ nobam amda ami. ²¹Wapômbêṛ bôk hadabêṛ alokwaṛ yôhók da anêṛ thaṛaṛ vi kisi yôv, ma hatôm edabêṛ mólô kisi imbiṛ. ²²*Ba intu lemimimbi nena Wapômbêṛ hathak mayôhók lôk

* **11:11:** Ap 13:46 * **11:17:** Ep 2:11-19 * **11:22:** Jon 15:2,4

mathêlêv havin. Yani mathêlêv hadêḡ avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhók hadêḡ môlô takatu ba ômô anêḡ mayôhók kapô ba miḡ notak ami. Ma otak, ma tem edabêḡ môlô kisi imbiḡ. ²³ Ma avômalô Israèl ele i lilin ba êvhavin, êḡ ma tem Wapômbêḡ êgêgê i loḡ esak alokwaḡ atu esak loḡbô. Yani hatôm indum aêḡ. ²⁴ Ek malê nena Wapômbêḡ bók hale môlô vê hêk oliv bomaḡ ba hagêgê loḡ hathak oliv yôhók yôv. Alokwaḡ êḡ ma miḡ unim ami. Ba intu miḡ malaiḡ ek êgêgê oliv yôhók da anêḡ thaḡaḡ esak loḡbô ami.

Wapômbêḡ lahavinḡ injik anêḡ lahiki thô êndêḡ avômalô sapêḡ

²⁵ Aiyaḡ thêlô, yalenḡhavinḡ môlô noyala abô lôk kup êntêk ek miḡ nômbôam ami. Abô lôk kup êḡ ma aêntêk. Avômalô Israèl vi iniḡ kapôlôḡḡḡ lêk thektheḡ ba tem nêmo aêḡ endeba avômalô lôḡ buyaḡ takatu ba Wapômbêḡ halam i, nênemimbiḡ ba nêyo ek yani am. ²⁶ *Êḡ ma tem yani nêm Israèl sapêḡ bulubiḡ. Hatôm bók eto abô atu ba Wapômbêḡ hanaḡ nena, “Anyô hêv bulubiḡ tem êlêm anêḡ Saion, ma tem injik avômalô Israèl lilin êḡḡek iniḡ kambom.

²⁷ *Êḡ ma tem yalenḡimbi tabô atu ba bók yahavak havinḡ i nena tem yanêm iniḡ kambom vê.”

Aisaia 59:20-21

²⁸ Avômalô Israèl miḡ ewa Abô Mavi thô ami ba intu Wapômbêḡ hapôlik hathak i. Nôm êḡ hêv môlô avômalô loḡ buyaḡ sa. Ma donḡom Wapômbêḡ bók halam thêlô ba havak balabuḡ havinḡ iniḡ limi ba intu lahavinḡ thêlô denaḡ. ²⁹ Ek malê nena Wapômbêḡ hathak halam avômalô ba hêv mek hadêḡ i ma tem miḡ lapalinḡ i ba nêm anêḡ mek vê esak loḡbô ami. ³⁰ Bók môlô avômalô loḡ buyaḡ lemimôndôḡ kôtôḡ hadêḡ Wapômbêḡ. Havenḡ yam ma avômalô Israèl lenḡḡndôḡ kôtôḡ havinḡ ba intu Wapômbêḡ hêv kapô hadêḡ môlô. ³¹ Ma aêḡ iyom ma avômalô Israèl lêk lenḡḡndôḡ kôtôḡ ba Wapômbêḡ hêv kapô ek môlô. Hadum aêḡ ek wak te ma tem nêm kapô ek thêlô imbiḡ. ³² Wapômbêḡ hatak avômalô sapêḡ ek nesopa iniḡ lenḡḡndôḡ kôtôḡ ek injik anêḡ lahiki thô êndêḡ thêlô sapêḡ.

Nambô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ

³³ *Aiyê, yahasonḡ kambom hathak Wapômbêḡ anêḡ wapôm lôk anêḡ auk lôk anêḡ hayala nômkama ma anêḡ daḡ mi!

Opalê hatôm eyala anêḡ auk atu ba lahabi am? Mi anôḡ.

Anyô late miḡ hatôm eyala anêḡ loḡḡndê atu ba hapesaḡ ami.

³⁴ *Opalê hatôm eyala Wapômbêḡ anêḡ tabilôk? Mi.

Ma opalê hatôm nêm auk êndêḡ yani? Mi anôḡ.

Aisaia 40:13

³⁵ Ma opalê hatôm nêm nômlate êndêḡ yani ek êwê viyaḡ. Milôk! *Job 41:11*

³⁶ *Nômkama lôkthô halêm anêḡ yani ba imiḡ hathak anêḡ lôklokwaḡ lôk êmo ek nêmbô yani.

Nanêm athêḡ lôkmaḡḡiḡ êndêḡ yani êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ biḡ.

12

Nanêm i êtôm da êndêḡ Wapômbêḡ

* 11:26: Ais 59:20-21 * 11:27: Ais 27:9; Jer 31:33-34 * 11:33: Ais 55:8-9 * 11:34: 1Ko 2:16
* 11:36: 1Ko 8:6

1 *Aêḡ ba, aiyar thêlô, Wapômbêḡ lahiki lôbôlôḡ hathak alalô. Ba intu yahasonḡ môlô lokwarḡ nena nôñêm am vidonḡ êndêḡ yani êtôm alim takatu ba ik vônô hêk loḡ êbôk da. Da êḡ ma lôkmala lôk mathêḡ ba hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ. Êḡ ma hatôm ôêv yerḡ anôḡ hadêḡ Wapômbêḡ. 2 Ba nôñêm loḡ êḡḡk kapôlômim ek Wapômbêḡ epesarḡ môlônim auk imbitak lukmuk ek môlô numbitak yanḡda. Ma miḡ nosopa avômalô pik verḡḡḡḡwam ami. Êḡ ma tem noyala ba nosopa nôñm takatu ba Wapômbêḡ lahavinḡ. Lahavinḡ êḡ ma mavi lôk mabuḡ anôḡ ba tem indum Wapômbêḡ lamavi.

Nandum ku esak wapôm takatu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ alalô tomtom

3 *Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam ba hêv ya ku aposel. Ba intu yahanarḡ hadêḡ môlô nena lemimimbi am ba nutitiḡ am katô esak êvhavinḡ atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ môlô tomtom. Ma miḡ nosorḡ nena môlô ma ḡê bêḡḡbêḡ ami. 4 *Anyô liḡkupik ma doḡtom iyom, ma doḡtom anêḡ lôbôlôbô ma bêḡ anôḡ. Ma lôbôlôbô takêḡ ethak idum ku lomaloma. 5 Ma alalô aêḡ iyom. Alalô ma bêḡ anôḡ ma doḡtom athak doḡtom havinḡ Kilisi ba abitak kupik doḡtom. Ba intu alalô amô hatôm ḡê ôdôḡ te iyom.

6 *Ma Wapômbêḡ hik anêḡ wapôm sam ba hêv auk ku lomaloma hadêḡ alalô tomtom. Ôpatu ba hawa auk ek enarḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êtôm plopet, êḡ ma yani indum ku êḡ êtôm anêḡ hêvhavinḡ. 7 Ma yanḡ hawa auk ek indum ku nêñ avômalô sa, êḡ ma nêñ i sa. Ma te hawa auk ek êndôḡ avômalô esak Wapômbêḡ anêḡ abô, ma êndôḡ. 8 Ma yanḡ hawa auk ek embatho avômalô vi loḡ, êḡ ma embatho i loḡ. Ma te hawa auk ek nêñ avômalô sa esak nôñkama, êḡ ma nêñ lôk lavidonḡ. Ma te hawa auk ek eyabinḡ avômalô, êḡ ma eyabinḡ dedauḡ mavi. Ma te hawa auk nêñ kapô ek avômalô, êḡ ma indum lôk lamavi.

Kobom leḡhavinḡ

9 Lemimbiniḡ avômalô lôk lemvidonḡ. Ma nôpôlik esak nôñm takatu ba kambom ma nobalonḡ nôñm takatu ba mavi loḡ. 10 *Lemimbiniḡ avômalô takatu ba êvhavinḡ videdauḡ êtôm lemhavinḡ mamuyarḡ. Ma nêñ athêḡ bêḡ êndêḡ i êmôḡ ek o. 11 Ma nôñêm am lôkthô ek nundum Anyô Bêḡ anêḡ ku ma miḡ o vau ami. Ma notak Lovak Mathêḡ ek esarḡ êtôm atum êmô môlô kapôlômim. 12 *Ma nôñêm malemim lôk lemimmavi. Ma malainḡ hapôm o ma ômô malinḡyaô. Ma otenḡ mek thôthô. 13 *Ma avômalô mathêḡ takatu ba êv i sêkêya, êḡ ma nêñ i sa. Ma avômalô malak yanḡ êlêm, onja i thô ba oyabinḡ i mavi.

14 *Nêñ mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêḡ o. Nêñ mek ma miḡ ondarḡ ek Wapômbêḡ nêñ malainḡ êndêḡ i ami. 15 Avômalô takatu ba leḡḡḡmavi ma lemmavi imbinḡ i. Ma avômalô takatu ba elarḡ asêḡ malêḡ ma ondarḡ imbinḡ i. 16 *Nômô malinḡyaô imbinḡ am. Ma miḡ osorḡ nena o anyô bêḡ ami. Mi, otauinḡ o ba ômô imbinḡ ḡê athêḡ mi. Ma miḡ osorḡ nena o anyô lôkauk bêḡ ami. Mi.

17 *Anyôla hadum kambom hadêḡ o ma miḡ nuḡḡwik kambom êḡ liliḡ êndêḡ yani ami. Undum malêla takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom êḡḡk thêlô malenḡḡ. 18 Ombatho o loḡ lôklokwarḡ ek ômô labali imbinḡ avômalô

* 12:1: Lom 6:11,13; 1Pi 2:5 * 12:3: 1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3 * 12:4: 1Ko 12:12,27 * 12:6: 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * 12:10: 1Pi 1:22 * 12:12: 1Te 5:16-18 * 12:13: Hib 13:2 * 12:14: Mat 5:44; 1Ko 4:12 * 12:16: Snd 3:7 * 12:17: 1Te 5:15

sapêḡ. ¹⁹ *Aiyar thêlô, miḡ nôwê kambom viyar ami ma notak êndôk Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ kapô. Hatôm bôk eto nena, “Ya Anyô Bêḡ yahanar nena ku nijik anyô leḡkadôk liḡ ma yenar ku ba tem yandum.”

Lo 32:35

²⁰ *Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nêḡ nôm êndêḡ yani.

Ma hathakmuniḡ ma nêḡ ḡar ek inum.

Hudum aêḡ ma tem nêḡ yani mama bêḡ.” *Gutpela Sindaun 25:21-22*

²¹ Aêḡ ba undum mavi iyom ek ôḡô kambom lu, ma miḡ otak kambom ek êḡô o lu ami.

13

Alalô namô gavman vibij

¹ *Gavman pik sapêḡ ma Wapômbêḡ hatak i ba hêḡ lôklokwar hadêḡ i ek neyabiḡ avômalô. Gavman te miḡ habitak oyar ami ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêḡô thêlô vibij. ² Aêḡ ba anyôla hadô êḡô gavman vibij, êḡ ma hadô ek êḡô Wapômbêḡ baḡ vibij. Ba intu ôpêḡ tem indum abô ba enja malaiḡ. ³ *Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, ḡê takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman miḡ nêḡ vovar êndêḡ o ami, ma embam o iyom. Êḡ ma tem miḡ ôkô ek gavman ami. ⁴ Gavman ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku ek nêḡnêḡ o sa ek ôḡô mavi. Wapômbêḡ hêḡ lôklokwar hadêḡ i ek nêḡnêḡ anêḡ vovar êndêḡ avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô miḡ ewa lôklokwar êḡ oyar ami. Mi, ba intu hudum kambom, êḡ ma ôkô. ⁵ Aêḡ ba alalô miḡ namô gavman vibij esak akô ek naja vovar iyom ami. Mi, esak nayala êḡjêk kapôlôḡiḡ nena êḡ ma mavi.

⁶ *Aêḡ ba intu alalô athak êḡ takis. Gavman ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku ba ethak idum iniḡ ku thêthôḡ. ⁷ Ba intu malêla takatu ba enar nena nêḡ ma nêḡ. Elam takis alêla ma nêḡ. Ma anyôla hamô o vuliḡ ma ôḡô yani vibij. Ma opalêla takatu ba ewa athêḡ bêḡ ma nêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ i.

Lemimbiḡ avômalô vi

⁸ *Ôwê anêḡ malêla takatu ba viyar hêk denar. Ma undum ku esak viyar doḡtom atu hêk nena lemimbiḡ avômalô. Hudum aêḡ ma hatôm abô balabuḡ lôkthô hik anôḡ hamiḡ o. ⁹ *Abô balabuḡ hanar aêntêk, “Miḡ undum sek imbiḡ anyô yar yanavi ami. Miḡ nunḡwik anyô vônô ami. Miḡ onja vani ami. Ma miḡ malemkilik esak anyô vi iniḡ nôḡkama ami.” Ma hanar abô balabuḡ vi haviḡ. Balabuḡ nômbêḡ êḡ hamô balabuḡ ali êntêk kapô nena, “Lemimbiḡ anyô yar êtôm lemhaviḡ oda.” ¹⁰ *Alalô leḡiḡhaviḡ avômalô vi ma tem miḡ nandum i kambom ami. Ba intu alalô leḡiḡhaviḡ avômalô vi, êḡ ma hatôm balabuḡ lôkthô hik anôḡ.

Waklavôḡ naja bulubiḡ lêk habobo

¹¹ *Oyala waklavôḡ êntêk ba lêk alalô amô, aêḡ ba nosopa abô takatu ba lêk yahanar yôḡ hadêḡ môlô. Sêbôk atu ba alalô aêḡhaviḡ môḡ anôḡ ma hamô daim dokte, ma doḡtom waklavôḡ naja bulubiḡ lêk habobo. Ba intu

* **12:19:** Mat 5:39 * **12:20:** Mat 5:44 * **13:1:** Snd 8:15; Tit 3:1 * **13:3:** 1Pi 2:13-14 * **13:6:** Mat 22:21 * **13:8:** Mat 22:39-40; Jem 2:8 * **13:9:** Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21 * **13:10:** 1Ko 13:4-7 * **13:11:** Ep 5:14; 1Te 5:6-7

notak malemim hayaŋ ma numbiyô. ¹²* Bôlôvôŋ anêŋ daŋ lêk habobo ma wak tem imbi. Ba intu nômbi momaŋiniŋ anêŋ ku thô ma noba deda anêŋ nômkama vovak. ¹³* Aêŋ ba alalô nasopa waktlavôŋ êŋ anêŋ kobom mavi. Ba miŋ nandum nômkama mayaliv lôk nanum waiŋ ba nambitak molo ami. Ma miŋ nandum sek waliliŋ lôk nasopa thethaŋak ami. Ma natak leŋiŋŋaŋa lôk leŋiŋdaŋ. ¹⁴* Miŋ nandum kobom takêŋ ami, ma mi. Omba Anyô Bêŋ Yisu Kilisi êtôm anêm kwêv ma miŋ ômbôlêm kambom anêŋ loŋôndê ek undum thethaŋak lamavi ami.

14

Miŋ ôŋgô môlôviyaŋ ba nonaŋ nena nê kambom ami

¹* Onja nê takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusik thô. Ma hathak auk atu ba Wapômbêŋ anêŋ abô miŋ hik thô halêm yaiŋ ami ma miŋ otatale i esak iniŋ auk atu ba leŋiŋhabi nena malê intu mavi lo kambom hêk Wapômbêŋ ma ami.

²* Ma anyô yaŋ anêŋ êvhaviŋ ma lôklokwaŋ ba hatôm enjaŋ nôm lomalama sapêŋ. Ma yaŋ anêŋ hêvhaviŋ ma pulusikna ba intu hayaŋ nôm ku kapô iyom ma hatip ek alim atu ba êv hadêŋ ŋgôk. ³* Ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ma miŋ enaŋ nena ôpatu ba hatip ek nôm doho ma anyô kambom ami. Ma ôpatu ba hatak nôm doho ma miŋ etatale ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ami. Mi, Wapômbêŋ bôk hawa yani yôv. ⁴* Ma o opalê ba hotatale anyô yaŋ anêŋ anyô ku? Ôpêŋ da anêŋ anyô bêŋ tem enaŋ nena ôpêŋ hamiŋ mena hêv yak. Ma Anyô Bêŋ da tem embatho ôpêŋ loŋ ek imiŋ.

⁵* Ma avômalô vi leŋiŋhabi nena wak doho ma mathêŋ ma doho ma mi. Ma vi leŋiŋhabi nena wak lôkthô ma hatôm doŋtom iyom. Hathak auk êŋ ma anyô tomtom da leŋiŋimbi katô am ka nesopa iniŋ êvhaviŋ. ⁶ Avômalô takatu ba leŋiŋhabi nena wak doho ma mathêŋ ma ethak idum aêŋ ek êv athêŋ bêŋ hadêŋ Anyô Bêŋ. Ma vi atu ba ethak eyaŋ alim ma êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ ba eyaŋ ek nênem athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma avômalô takatu ba itip ek alim ma êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ ba eyaŋ iniŋ nôm ek nênem athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. ⁷ Alalô nê êvhaviŋ miŋ adum nômlate ek alalô da iyom ami. Mi, nômkama lôkthô atu ba adum, amô lôkmala mena ama, ma adum ek Anyô Bêŋ. ⁸* Alalô amô lôkmala, ma amô ek nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma ama, ma ama ek nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ aêŋ iyom. Ba intu alalô amô mena ama, alalô ma Anyô Bêŋ da anêŋ. ⁹ Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loŋbô ek imbitak nê lôkmala lôk nê ŋama iniŋ Anyô Bêŋ.

¹⁰* Aêŋ ba aisê ka môlô otatale môlôviyaŋ? Ma aisê ka môlô ôyê môlôviyaŋ ba onaŋ nena thêlô ma nê kambom? Wapômbêŋ tem indum abô ba alalô sapêŋ tem namiŋ yani ma êndêŋ wak êŋ. ¹¹* Hatôm bôk eto nena, “Yada Anyô Bêŋ, yahamô aêŋ, ba yahaŋaŋ avanôŋ biŋ nena avômalô sapêŋ tem nedek veŋiŋdôŋ lêlô ma nênem athêŋ bêŋ êndêŋ ya Wapômbêŋ.”

Aisaia 45:23

* **13:12:** 1Jon 2:8 * **13:13:** Luk 21:34; Ep 5:18 * **13:14:** Ep 5:11 * **14:1:** Lom 15:7 * **14:2:** Stt 9:3-4 * **14:3:** Kol 2:16 * **14:4:** Mat 7:1; Jem 4:11-12 * **14:5:** Gal 4:10-11 * **14:8:** Gal 2:20 * **14:10:** 2Ko 5:10 * **14:11:** Plp 2:10-11

¹² Ba intu alalô tomtom tem namiņ Wapômbêņ ma ek nandum abô esak alalôaniņ nôm takatu ba adum.

Miņ undum mamuyaņ nê m yak ami

¹³ Wapômbêņ tem endanô avômalô lôkthô iniņ abô ba intu notak auk notatale avômalô êvhaviņ vi. Ma lemimimbi katô ek miņ nundum nômlate ek nosale lôk numbuliņ môlôviyaņ ami. ¹⁴ *Yahamô haviņ Anyô Bêņ Yisu ba yahayala lôk yahêvhaviņ nena nôm takatu ba êv hadêņ ņgôk lôk nôm sapêņ ma mavi hêk Wapômbêņ ma ek nejaņ. Ma doņtom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêņ ma, êņ ma nôm êņ lêk lelaik ek ôpêņ. ¹⁵ *Hoanê nômlate atu ba mamuyaņ hêvhaviņ nena lelaik ba hôêv malaiņ hadêņ yani, êņ ma miņ hosopa leņhaviņ anêņ loņôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêņ ba intu miņ undum ek yani nê m yak esak nôm atu ba hoanê ami. ¹⁶ Aêņ ba hoyala nena nôm lôkthô ma mavi ek nejaņ, êņ ma auk mavi. Ma doņtom mamuyaņ atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êņ ma oyabiņ o ek anê m auk mavi êņ miņ imbuliņ yani ba enaņ abô kambom esak anê m auk êņ ami. ¹⁷ Nôm eyaņ lo inum, êņ ma nôm oyaņ. Nômbêņ hêk Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak ma nandum nômkama thêthôņj lôk namô labali imbiņ i ma namô lôk leņiņmavi. Nôm takêņ halê m anêņ Lovak Matheņ. ¹⁸ Ôpatu ba hadum Kilisi anêņ ku takêņ hêv lamavi hadêņ Wapômbêņ ba avômalô êbam yani.

¹⁹ *Aêņ ba alalô nandum ek namô yôhok imbiņ i lôk nambatho alalôaniņ êvhaviņ loņ. ²⁰ *Ma miņ umbuliņ Wapômbêņ anêņ ku esak nôm eyaņ ami. Nôm lôkthô ma mabuņ hêk Wapômbêņ ma, ma doņtom hoanê nômla te atu ba hadum ba anyô yaņ hêv yak, êņ ma hudum kambom. ²¹ Aêņ ba hoanê alim mena hunum waiņ mena hudum nômla yaņ atu ba hadum mamuyaņ hêv yak, êņ ma mavi ek otak.

²² Anê m auk hathak nôm takatu ba lêk yahanajaņ, êņ ma êmô imbiņ oda lôk Wapômbêņ iyom. Avômalô takatu ba esopa iniņ êvhaviņ lôk kapôlôņiņ labali lêk êmô lôk leņiņmavi. ²³ Ma doņtom avômalô takatu ba eyaņ nôm lôk auk ju, êņ ma miņ esopa iniņ êvhaviņ ami ba intu idum kambom hêk Wapômbêņ ma. Malêla takatu ba hudum ma miņ halê m anêņ hôêvhaviņ ami, êņ ma hatôm hudum kambom.

15

Nundum nômkama lôkthô ek nô nê m môlôviyaņ sa

¹ Alalô takatu ba aêvhaviņ lôklokwaņ miņ nasopa alalôaniņ leņiņhaviņ iyom ami. Mi, nanê m avômalô takatu ba iniņ êvhaviņ pulusikna sa ba naja iniņ malaiņ imbiņ. ² *Ma alalô tomtom leņiņimbi alalôaniņ iviyaņ ek nanê m i sa ek iniņ êvhaviņ imbitak lôklokwaņ. ³ Êtôm Kilisi da bôk hadum ba miņ hasopa yanida anêņ lahaviņ ami. Mi, bôk eto nena,

“Wapômbêņ, abôma atu ba enaņ hathak o ma lêk hapôm ya haviņ.” *Kapya Yen 69:9*

⁴ *Abô lôkthô atu ba bôk eto hêk Wapômbêņ anêņ kapya ma eto ek êndôņ alalô ek namô malijaô lôk nê m alalô thêvô ek alalô nanê m maleniņ ek Wapômbêņ anêņ bulubiņ.

* **14:14:** Ap 10:15; Tit 1:15 * **14:15:** 1Ko 8:11-13 * **14:19:** Lom 12:18; 15:2 * **14:20:** 1Ko 8:13 * **15:2:** 1Ko 10:24,33 * **15:4:** 2Ti 3:16

⁵ Wapômbêj atu ba hathak havatho mólô loj ek nôômô malinyaô lôk hêv mólô thêvô ma tem indum ba mólô kapôlômim imbitak donptom êtôm Yisu Kilisi anêj lahaviñ. ⁶ Ek mólô sapêj kapôlômim donptom lôk auk donptom ba nônem athêj lôkmanjñj êndêj Wapômbêj alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj Lambô.

Yisu halêm ek nê m avômalô Israel lo avômalô loj buyañ sa

⁷ Aêj ba onja nê êvhaviñ vi thô êtôm mólôviyañ hatôm Kilisi bôk hawa mólô thô. Nundum aêj ek nê m athêj lôkmanjñj êndêj Wapômbêj. ⁸ *Yahanaj avanôj nena Kilisi habitak hatôm nê Israel iniñ anyô ku ek hik thô nena Wapômbêj hasopa anêj abô takatu ba bôk habutiñ haviñ iniñ limi. ⁹ *Ma Kilisi hadum ku êj ek avômalô loj buyañ hatôm nê nê m athêj lôkmanjñj êndêj Wapômbêj hathak anêj hêv kapô hadêj thêlô. Hatôm bôk eto nena, “Tem yambam anê m athêj ênjêk nê loj buyañ malêvôj.

Lôk yanê m yej êndêj o.”

Kapya Yej 18:49

¹⁰ Ma buyañ hanaj nena,

“Mólô nê loj buyañ, lemimmavi imbiñ Wapômbêj anêj avômalô.” *Lo 32:43*

¹¹ Ma bute hanaj nena,

“Mólô avômalô loj buyañ sapêj nômbô Anyô Bêj.

Lôk avômalô pik sapêj nônem yej ba nômbô yani.”

Kapya Yej 117:1

¹² *Ma Aisaia bôk hato abô te aêntêk,

“Jesi anêj ôdôj ma su lukmuk tem ipililip.*

Yani tem imbitak kiñ ba eyabiñ avômalô loj buyañ sapêj.

Ma thêlô tem nê nê m malej ek nô m atu ba yani bôk havak abô hathak.”

Aisaia 11:10

¹³ Mólô dêvhaviñ ma Wapômbêj ma nô m mavi lôkthô atu ba ôêv malem hathak anêj ôdôj tem êmbôlô mólô kapôlômim siñ esak leñjñmavi lôk labali. Ma hathak Lovak Matherj anêj lôklokwañ ma tem indum ek mólô malemim endahaliñ nô m takatu ba tem Wapômbêj nê m.

Pol anêj ku hawa Abô Mavi hi loj buyañ

¹⁴ Aiyañ thêlô, yahayala nena mólôda othak udum mavi lomaloma ba unim auk mavi ma bêj ba intu hatôm nôndôj amda. ¹⁵ Wapômbêj habi anêj wapôm sam hadêj ya ba hêv anêj ku hadêj ya ba intu yahato abô lôkliñyak doho hêk kapya êntêk hadêj mólô ek lemimimbi esak lojbô. ¹⁶ *Yani halam ya ek yambitak êtôm Yisu Kilisi anêj anyô habôk da ek mólô avômalô loj buyañ. Ba intu yahanaj Wapômbêj anêj Abô Mavi hadêj mólô ek yanê m mólô êtôm da ôv mavi êndêj Wapômbêj. Lovak Matherj hadum ba da êj habitak matherj.

¹⁷ Aêj ba Yisu Kilisi hadum ku bêj hathak ya ek yandum Wapômbêj anêj ku ba intu hathak ku takêj ma yahabam yada. ¹⁸ Tem miñ yanaj abô esak malêla takatu ba yada yahadam ami. Mi, tem yanaj esak nô m takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loj buyañ nê nê m imbiñ Wapômbêj esak nô m takatu ba yahadam lôk yahanaj. ¹⁹ Ma êyê nômbithi lôk lavôñjñj lomaloma takatu ba yahadam hathak Lovak Matherj anêj lôklokwañ. Ba intu nê loj buyañ esopa Wapômbêj anêj abô. Aêj ba bôk yahanaj Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jelusalem ba hi loj sapêj aleba hayô plovins

* 15:7: Lom 14:1 * 15:8: Mat 15:24 * 15:9: Ap 3:25 * 15:12: ALK 5:5 * 15:12: Jesi ma Kiñ Devit anêj lambô. * 15:16: Lom 1:5; 11:13

Ililikum. ²⁰ *Yahathak yalen hik ya lôklokwan ek yanar Abô Mavi ember lon takatu ba minj bôk elanjô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êyômô lon lavôn atu ba anyô yanj bôk halav halôk yôv. ²¹ Hatôm atu ba bôk eto nena, “Avômalô takatu ba minj bôk enanj abô hathak yani hadêj i ami ma tem nêgê katô.

Ma avômalô takatu ba minj bôk elanjô ami ma tem neyala katô anôj.”

Aisaia 52:15

Pol hadum ek ni Lom

²² *Ku takêj hathak havalonj ya lon bêj anôj ba intu minj yahathôk ek môlô ami. ²³ Sondabêj lôbôlônj ya thôthô ek yasôk yanggê môlô ma donjom mi. Ma yenanj ku lon êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk. ²⁴ Yahadum ek yana Spen, êj ma yalenjhabi nena tem yande yanggê môlô vêmam ek alalô lenjnmavi imbinj i. Vêm ma môlô nônmê ya sa esak lonjôndê ek yana Spen.

²⁵ *Ma donjom lêk êntêk ma tem yana Jerusalem ek yanêm i sa esak da vêmam. ²⁶ *Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia êv da takêj lôk lenjnmavi anôj ek nênmê avômalô mathen takatu ba êv i sêkêya êmô Jerusalem sa.

²⁷ *Thêlô lenjnmavi ek nênmê da êj êndêj avômalô Jerusalem ek malê nena avômalô Israeël bôk êv nômkama malak lenj hadêj thêlô nê lon buyanj ba intu viyanj hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyanj esak nômkama pik. ²⁸ Tem yada yanja da êj ba yana Jerusalem ek yanêm da êj solop êndêj i. Vêm ma yana Spen ma tem yanggê môlô vêmam ka yana. ²⁹ *Yahayala nena yahathôk ek môlô ba alalô amô, êj ma Kilisi tem nênmê mek bêj anôj êndêj alalô.

³⁰ *Aijan thêlô, Wapômbêj anêj Lovak Mathen hadum ba alalô lenjnhavinj i. Aêj ba yahasonj môlô lokwanj hathak Yisu Kilisi anêj athêj nena nônmê lêlê esak mek imbinj ya ek Wapômbêj nênmê ya sa. ³¹ Môlô notenj mek ek Wapômbêj eyabinj ya mavi ek nê Israeël takatu ba lenjndônj kôtônj minj nimbulinj ya ami. Ma notenj mek imbinj ek avômalô mathen anêj Jerusalem lenjnmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô. ³² Ek Wapômbêj anêj lahavinj yasôk, êj ma tem yasôk ek alalô lenjnmavi lôk yambatho môlô lonj ma môlô nobatho ya lonj.

³³ Wapômbêj, labali lôkthô anêj alanj, êmô imbinj môlô. Avandêj.

16

Pol hêv anêj lamavi hadêj avômalô

¹ Yahêv abô ek môlô hathak livônj Pibi atu ba hathôk ek ênjê môlô. Yani ma avômalô êvhavinj anêj Senklia ininj avi ku te. ² Ba noja yani thô esak Anyô Bêj anêj athêj êtôm Wapômbêj anêj avi ku mathenj te. Yani bôk hayabinj ya lôk avômalô bêj anôj hathak anêj nômkama. Ba nônmê yani sa esak malainj malêla takatu ba hapôm yani.

³ *Nônmê yenanj yalenjmavi êndêj Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêj ku havinj ya. ⁴ Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhavinj lodônjlodônj anêj lonj buyanj sapêj lenjnmavi hathak thai. ⁵ Ma nônmê yalenjmavi ni êndêj avômalô êvhavinj takatu ba ethak êv yerj halôk thai ininj unyak imbinj.

* 15:20: 2Ko 10:15-16 * 15:22: Lom 1:13 * 15:25: 1Ko 16:1-4 * 15:26: Ap 24:17; 1Ko 16:1;

2Ko 8:1; 9:2,12 * 15:27: 1Ko 9:11 * 15:29: Lom 1:11 * 15:30: 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1

* 16:3: Ap 18:2

Nônêm yalenmavi êndêḡ yenaḡ aiyarḡ anôḡ Epainetus. Yani anyô môḡ anêḡ plovins Esia atu ba hêvhaviḡ Kilisi vêm ka vi êvhaviḡ havenḡ yam. ⁶ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Malia. Yani hathak hadum ku bêḡ ek hêv môlô sa. ⁷ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenaḡ avômalô Israeḡ ba bôk êvhaviḡ Kilisi hamôḡ ek ya. Ma bôk yêlô amô koladôḡ haviḡ i. Thai ma aposel lôk athêḡ bêḡ.

⁸ Nônêm yalenmavi êndêḡ Ampliatus atu ba yalenhaviḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ. ⁹ Nônêm yalenmavi êndêḡ Ulbanus, yani hadum Kilisi anêḡ ku haviḡ alalô. Lôk nônêm yalenmavi êndêḡ yenaḡ aiyarḡ Stakis. ¹⁰ Nônêm yalenmavi êndêḡ Apeles, yani hawa malaiḡ lomaloma ma doḡtom hamiḡ lôklokwarḡ hathak Kilisi. Ma nônêm yalenmavi êndêḡ avômalô sapêḡ atu ba êmô haviḡ Alistobulus. ¹¹ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Helodion, yani ma yenaḡ avômalô Israeḡ te. Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Anyô Bêḡ anêḡ avômalô sapêḡ atu ba êmô haviḡ Nalsisus.

¹² Nônêm yalenmavi êndêḡ Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêḡ anêḡ ku. Nônêm yalenmavi êndêḡ livôḡ Pelsis, yani hadum Anyô Bêḡ anêḡ ku lôklokwarḡ haviḡ. ¹³ *Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Lupus atu ba Anyô Bêḡ bôk habi barḡ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenaḡ wakatik. ¹⁴ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Asinklitus lo Plegon ma Helmes lo Patlobas ma Helmas lôk avômalô êvhaviḡ takatu ba ethak êmô haviḡ thêlô. ¹⁵ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Pilologus lôk Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpas lôk avômalô matherḡ lôkthô atu ba êmô haviḡ thêlô.

¹⁶ *Ma nokam môlôviiyarḡ esak kobom yôhok matherḡ.

Kilisi anêḡ avômalô êvhaviḡ lodôḡlodôḡ sapêḡ êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ môlô.

Noyabiḡ am

¹⁷ *Aiyarḡ thêlô, yahathô môlô loḡ lôklokwarḡ nena noyabiḡ am esak ḡê takatu ba idum ek nembak môlô vose. Thêlô iniḡ abô ma yanḡa ek abô avanôḡ atu ba bôk olanḡ ba ôêvhaviḡ. Ba intu imiḡ môlô loḡ siḡ hathak ôêvhaviḡ. Aêḡ ba nômô daim ek i. ¹⁸ *Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa iniḡ kobom idum ku hathak thêlôda iniḡ leniḡhaviḡ ma miḡ idum alalôaniḡ Anyô Bêḡ Kilisi anêḡ ku ami. Enarḡ abô vasiḡ mavi lôk abô lôk thok ek nesau avômalô takatu ba iniḡ auk volonḡ. ¹⁹ *Avômalô êvhaviḡ lôkthô bôk elanḡ yôv nena môlô ma avômalô olanḡ abô ba osopa. Ba intu yalenmavi anôḡ hathak môlô. Ma doḡtom yalenhaviḡ môlô nômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuḡ ek malêla takatu ba kambom. ²⁰ *Ma Wapômbêḡ ma labali anêḡ alarḡ ba kasana ma tem etak Sadarḡ êmô vemimkapô vibiiḡ ek nombak pesa.

Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm êmô imbiḡ môlô.

Avômalô doho êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ avômalô Lom

²¹ *Timoti atu ba hadum ku haviḡ ya hêv anêḡ lamavi hadêḡ môlô. Ma Lusius lo Jeson ma Sosipatel, thêlô ma yenaḡ avômalô Israeḡ ba êv iniḡ leniḡmavi haviḡ.

²² Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anêḡ abô halok kapya êntêk, yahanarḡ yenaḡ yalenmavi hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ hadêḡ môlô haviḡ.

* **16:13:** Mak 15:21 * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * **16:17:** Mat 7:15; Tit 3:10 * **16:18:** Plp 3:19; 2Pi 2:3 * **16:19:** Lom 1:8; 1Ko 14:20 * **16:20:** Stt 3:15 * **16:21:** Ap 16:1-2; 19:22; 20:4

23-24 *Gaius hêv anêᶇ lamavi hadêᶇ môlô. Yani hathak hayabinᶇ ya lôk avômalô êvhavinᶇ sapêᶇ atu ba êlêm êmô anêᶇ unyak. Ma Elastus atu ba hayabinᶇ malak bêᶇ êntêk ininᶇ valu lôk yêlôaninᶇ aiyarᶇ Kwaltus êv ininᶇ leᶇinᶇmavi hadêᶇ môlô havinᶇ.*

Nanêm athêᶇ bêᶇ êndêᶇ Wapômbêᶇ

25 *Alalô nambô Wapômbêᶇ anêᶇ athêᶇ. Yani hatôm embatho unim ôêvhavinᶇ loᶇ esak Abô Mavi takatu ba yahanarᶇ hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êᶇ intu hik auk loᶇ kapô takatu ba bôk havuᶇ i bô halêm yainᶇ. 26 Plopet bôk eto hathak auk loᶇ kapô êᶇ ma Wapômbêᶇ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ hanarᶇ ek auk loᶇ kapô êᶇ lêk halêm yainᶇ ek avômalô pik lôkthô hatôm nêᶇnêᶇmimbinᶇ ba nesopa. 27 Aêᶇ ba alalô nanêm athêᶇ lôkmanᶇinᶇ êndêᶇ Wapômbêᶇ, yanida iyom intu Wapômbêᶇ lôkauk lôkthô anêᶇ ôdôᶇ hatôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ esak Yisu Kilisi. Avanôᶇ.

* **16:23-24:** Ap 19:22; 1Ko 1:14 * **16:23-24:** Nê lôkauk vi enarᶇ nena abô doho atu ba Pol hato ma hêk denarᶇ. Abô êᶇ ma aêntêk: Yisu Kilisi anêᶇ wapôm êmô imbinᶇ môlô. Avanôᶇ. * **16:25:** Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Kapya môḥ atu ba Pol hatô hi Kolin Abô môḥ

Pol hatô kapya êntêk hadêḥ avômalô êvhaviḥ anêḥ Kolin. Kolin ma malak bêḥ ba anêḥ avômalô ma hatôm 600,000. Avômalô Kolin ethak idum sek waliliḥ bêḥ anôḥ ba intû hathak abô Glik ma abô aêntêk, ‘Yahadum Kolin’, êḥ ma abô loḥ kapô te. Ma anêḥ ôdôḥ nena, ‘Yahadum sek waliliḥ’.

Pol hamô Epesus ma halaḥô nena avômalô êvhaviḥ anêḥ Kolin ethak esopa kobom kambom takêḥ lôk evaki vose ba intû hato kapya êntêk hadêḥ thêlô. Ma Pol bôk hatô kapya te hadêḥ thêlô ba thêlô vi miḥ eyala katô ami ba intû hato kapya êntêk hadêḥ thêlô ek injik anêḥ abô êḥ anêḥ ôdôḥ thô êndêḥ i. Ma avômalô Kolin doho bôk enaḥ hik Pol liḥ hathak abô doho halôk kapya te atu ba bôk eto hadêḥ yani ba intû hato iniḥ kapya êḥ viyaḥ. Ma hato ek embatho iniḥ êvhaviḥ loḥ lôk hêv takatu ba bôk êv yak sa.

Hato kapya êntêk hadêḥ 55 AD la.

Abô môḥ

¹ Ya Pol ma Wapômbêḥ halam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêḥ aposel hatôm anêḥ lahaviḥ. Yai lôk ² alalôaniḥ aiyarḥ Sostenes ato kapya êntêk ek môlô avômalô ôdôḥ takatu ba ôêvhaviḥ Wapômbêḥ anêḥ Kolin. Kilisi hadum ba thêlô ibitak matherḥ ma halam i nena Wapômbêḥ anêḥ avômalô haviḥ avômalô luvuluvu takatu ba elam alalôaniḥ Anyô Bêḥ Yisu Kilisi anêḥ athêḥ. Yani ma alalôaniḥ Anyô Bêḥ ma thêlôniḥ haviḥ.

³ Wakamik Wapômbêḥ lôk Anyô Bêḥ Yisu Kilisi nênem iniḥ wapôm lôk labali êndêḥ môlô.

Pol hanaḥ lamavi hadêḥ Wapômbêḥ

⁴ Wapômbêḥ hêv anêḥ wapôm hadêḥ môlô hathak Yisu Kilisi. Ba intû yahanarḥ yalerḥmavi lôbôlôḥ hadêḥ yani hathak môlô. ⁵⁻⁶ Yani lêk havatho Yisu anêḥ abô loḥ lôklokwaḥ hamiḥ môlô ba môlô ôêvhaviḥ ba Wapômbêḥ lêk haḥgasô nôm mavi halôk môlô kapôlômim ba hayô siḥ hatôm auk mavi lôk abô mavi. ⁷ Aêḥ ba môlô ma avômalô ôpôviḥ alalôaniḥ Anyô Bêḥ Yisu Kilisi anêḥ waklavôḥ endelêm ek injiki thô ba intû môlô miḥ ôêv yak hathak wapôm la ami. ⁸⁻⁹ *Yani halam môlô ek numbitak Nakaduḥ Yisu Kilisi, alalôaniḥ Anyô Bêḥ anêḥ avômalô môlô lôk malêla takatu ba hanaḥ ma hatôm indum. Ba intû yani tem embatho môlô loḥ endeba anêḥ daḥ ek miḥ môlônim abô la ênjêk êndêḥ alalôaniḥ Anyô Bêḥ Yisu Kilisi anêḥ waklavôḥ ami.

Avômalô êvhaviḥ êkôki

¹⁰⁻¹² *Aiyarḥ thêlô, Kaloe anêḥ avômalô doho enaḥ hadêḥ ya nena môlô intû ôkôkam ba tomtom onaḥ nena, “Yêlô ma Pol anêḥ” ma vi enaḥ nena, “Apolo anêḥ” ma vi enaḥ nena, “Sipas anêḥ” ma vi ma “Kilisi anêḥ”. Ba intû aiyarḥ thêlô, hathak Yisu Kilisi anêḥ athêḥ ma yalerḥ hik ya nena miḥ nombak am vose ami ek nobaloḥ auk lôk kapôlômim dorḥtom iyom.

* **1:8-9:** 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3

* **1:10-12:** Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2

13 Aisé. Hatôm nombak Kilisi vose ni nenanena e? Mena ik ya Pol hathak alovalañsij ek môlô e? Mena môlô uthik ñañ hathak Pol anêñ athêñ e? 14 *Yahathik Klispus lo Gaius iyom ma miñ yahathik anyôla havij ami ba intu yalenmavi anôñ hadêñ Wapômbêñ 15 ek môlô te miñ hatôm enañ nena yahathik môlô hathak yenañ athêñ ami. 16 *Bôk yahathik Stepanas anêñ avômalô doho. Ma injo betha bôk yahathik avômalô vi havij la. 17 Odañô! Kilisi hêv ya ba yahalém ek yanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ma miñ hêv ya ek yasik avômalô ami. Yahadô yambuliñ Kilisi anêñ alovalañsij imbitak êtôm nôm oyañ. Ba intu miñ yahanañ anêñ Abô Mavi êñ ek yandôk thêlô lenij êtôm ñê lôk auk bêñ ethak idum ami.

Ñê lôk auk bêñ miñ hêv ya sa ami

18 *Ma avômalô takatu ba esopa loñôndê ñama elañô abô hathak alovalañsij êñ ba esonñ nena abô molo. Ma donjom alalô takatu ba Wapômbêñ hêv bulubiñ ayala nena nôm êñ ma Wapômbêñ anêñ lôklokwañ. 19 *Hatôm bôk eto nena,

“Tem yambuliñ ñê lôk auk bêñ iniñ auk

ma tem yambak iniñ auk takêñ pesa ba imbitak êtôm nôm oyañ.” *Aisaia*

29:14

20 *Ma ñê lôk auk bêñ lôk ñê ethak lôm bêñ lôk kédôñwaga takatu ba evalon kapya auk bêñ bôlôñ êntêk, thêlô aisê? Wapômbêñ hik thô nena auk bêñ takêñ habitak auk molo. 21 *Wapômbêñ ma anyô auk mavi ba hadô ek avômalô neyala yani esak auk luvôñij. Aêñ ba hawa abô molo ek nêñ vi atu ba êvhavij bulubiñ. 22 Ma avômalô Israel lenijhavij ñêgê lavôñij ek nêñêñimbiñ. Ma Glik êbôlêñ auk lôm bêñ ek nêñêñimbiñ. 23 *Ma donjom yêlô anañ bêñ nena Kilisi hama hathak alovalañsij. Auk êñ habuliñ avômalô Israel ba intu êpôlik. Ma ñê loñ buyañ elañô nena auk êñ ma auk molo. 24-25 *Wapômbêñ anêñ auk molo êñ ma auk bêñ ek ñê pik iniñ auk. Ma Wapômbêñ anêñ pulusik ma lôklokwañ bêñ ek ñê pik iniñ. Ba intu avômalô Israel lo Glik ma avômalô loñ buyañ takatu ba Wapômbêñ halam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbêñ anêñ lôklokwañ lôk anêñ auk bêñ.

26 *Aiyañ thêlô, môlô lemimimbi esak sêbôk atu ba elam môlô. Avômalô lôkthô miñ êyê môlô bêñ anôñ nena ñê lôk auk bêñ mena anyô lôkmañgij mena anyô lôk athêñ bêñ te ami. Mi. 27 Wapômbêñ hawa auk molo anêñ pik ek nêñ mama êndêñ ñê lôk auk bêñ ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nêñ mama êndêñ ñê lôklokwañ. 28 Ñê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lôk nôm ôvathêk lôk nôm oyañ lomaloma pik êntêk intu yani halam ek nêñ auk bôlôñ êntêk vê esak, 29 *ek anyô late miñ hatôm êmbôï imiñ Wapômbêñ ma ami. 30 *Ma môlô ma Wapômbêñ da hadum ba lêk ômô havij Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbêñ anêñ auk atu ba hêv ek nêñ alalô sa ek nêñ kambom vuli lôk hapole alalô vê hêk kambom anêñ ba lêk abitak thêthôñ lôk matherñ hamij Wapômbêñ ma. 31 Ba intu eto nena,

“Opalêla takatu ba êbôï ma nêmbôï esak Wapômbêñ iyom.”

Jelemia 9:24

* 1:14: Ap 18:8; Lom 16:23 * 1:16: 1Ko 16:15 * 1:18: Lom 1:16 * 1:19: Ais 29:14 * 1:20: Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25 * 1:21: Mat 11:25 * 1:23: Lom 9:32; 1Ko 2:14 * 1:24-25: Kol 2:3; 2Ko 13:4 * 1:26: Mat 11:25; Jem 2:5 * 1:29: Ep 2:9 * 1:30: Jer 23:5-6

2

Pol hêv auk hadêḡ avômalô Kolin

¹ Aiyarḡ thêlô, sêbôk atu ba yahayô ek môlô ma yahanarḡ Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba hik thô hadêḡ ya ma miḡ yahanarḡ abô mavi mena auk mavi hatôm ḡê lôk auk iniḡ ami. ² Mi anôḡ. Yahadum ek yanarḡ abô esak Yisu Kilisi atu ba hama hathak alovalarḡarḡsin iyom. ³ *Yahamô havinḡ môlô ma ya anyô vau lôk bômko ma yahalowalinḡ bêḡ anôḡ. ⁴ *Ma donḡtom Lovak Matherḡ da hik anêḡ lôklokwarḡ thô ba yahanarḡ abô ba miḡ yahanarḡ hatôm ḡê lôk auk iniḡ abô ek yandôk môlô lemim ami ⁵ ek môlô nônmimbinḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklinḡyak ma miḡ ḡê lôk auk iniḡ abô ami.

Lovak Matherḡ hêv auk

⁶⁻⁷ ḡê talarḡ elarḡô yêlôaniḡ abô hatôm auk bêḡ. Sêbôk bôlada ma Wapômbêḡ havuḡ auk nêḡ alalô bulubunḡ ek indum ba alalô nambitak avômalô lôkmarḡinḡ. Ma yêlôaniḡ auk êḡ ma miḡ hatôm ḡê bêḡbêḡ iniḡ auk bôlôḡ êntêk ami. Thêlô takêḡ tem nênmê yak. ⁸⁻⁹ *Hatôm bôk eto hathak auk êḡ nena, “Wapômbêḡ bôk hapesarḡ nômkama yôv ek nêḡ ek avômalô takatu ba lenḡinḡhavinḡ yani.

Ma donḡtom malenḡinḡ miḡ êyê nôḡ takêḡ lôk lenḡondôḡ miḡ elarḡô abô takêḡ ami.

Ba intu avômalô êthôḡ nôḡ takêḡ palinḡ.” *Aisaia 64:4*
^{ḡê bêḡbêḡ bôlôḡ êntêk miḡ eyala auk êḡ ami. Bôk neyala ma tem miḡ nijik Anyô Bêḡ Lôkmarḡinḡ êḡ vônô esak a ami. ¹⁰⁻¹¹ Alalôaniḡ dahôlôḡinḡ da hayala alalôaniḡ auk. Ma Wapômbêḡ da anêḡ dahô hayala anêḡ aêḡ iyom. Ba intu Lovak Matherḡ hayala nômkama lôkthô lôk hayê Wapômbêḡ anêḡ auk anôḡ bin ba lêk hik nômkama lôkthô thô hadêḡ alalô.}

¹² Wapômbêḡ hêv anêḡ Lovak Matherḡ êḡ hadêḡ alalô ek nayala anêḡ wapôm takatu ba hêv hadêḡ alalô. Ma miḡ hêv auk pik ami. ¹³ Auk takêḡ ma Lovak Matherḡ intu hêv hadêḡ yêlô ba anarḡ bêḡ lôk adôḡ avômalô takatu ba êḡ havinḡ Lovak Matherḡ hathak anêḡ auk. Anyôla miḡ hadôḡ yêlô ba anarḡ abô êḡ ami. ¹⁴ Lovak Matherḡ hêv avômalô sa ek neyala Wapômbêḡ anêḡ auk. Ba opalê atu ba miḡ hawa Lovak Matherḡ ami hasorḡ nena auk êḡ ma auk molo ba intu miḡ hatôm ititiḡ ba eyala auk takatu ba halêḡ anêḡ Wapômbêḡ anêḡ Lovak Matherḡ ami.

¹⁵⁻¹⁶ * “Ba opalê intu hayala Anyô Bêḡ anêḡ auk ba tem êndôḡ yani? Mi.”

Aisaia 40:13

Ma ôpatu ba hawa Lovak Matherḡ anêḡ auk tem ititiḡ nômkama lôkthô. Ma ôpatu ba miḡ hayala Anyô Bêḡ anêḡ auk ami tem miḡ ititiḡinḡ alalô takatu ba awa Lovak Matherḡ anêḡ auk ami. Aêḡ ba alalô ma awa Kilisi da anêḡ auk.

3

Avômalô Kolin evak i vose

¹⁻² * Aiyarḡ thêlô, sêbôk ma môlô osopa avômalô pik êntêk venḡinḡwam ba osopa Kilisi hatôm amena kasek ba miḡ oarḡ nôḡ thekthek ami. Ba intu yahêv sum hadêḡ môlô ba miḡ yahanarḡ abô hatôm ḡê bôk ilumbak yôv iniḡ abô ami. Ba êntêk unum sum denarḡ e? ³ *Môlô othak udum hatôm ḡê pik ba môlô

* **2:3:** Ap 18:9; 2Ko 10:1 * **2:4:** 1Te 1:5 * **2:8-9:** Ais 64:4 * **2:15-16:** Ais 40:13 * **3:1-2:**

Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 * **3:3:** 1Ko 1:10-11

lemimdañ lók lemimñaña ⁴* ma ôdôñ yan enañ nena, “Yêlô ma Pol anêñ” ma vi enañ, “Yêlô ma Apolo anêñ.” Êñ ma hathak uik unim auk thô nena môlô ma ñê pik.

⁵* Aêñ ba ya Pol ma opalê? Ma Apolo ma opalê? Yai ma Anyô Bêñ anêñ ñê ku iyom! Yani hêv anyô tomtom da iniñ ku ba hêv yaianiñ ba intu môlô bôk ôêvhaviñ yôv. ⁶*Yahavatho yanvêk ma Apolo hathak hêv ñañ ma Wapômbêñ da hadum ba yanvêk êñ halumbak. ⁷Ba ôpatu ba havatho mena hêv ñañ thai luvi ma nôm oyañ. Ma Wapômbêñ iyom intu ba nôm avanôñ. ⁸*Opalê atu ba havatho mena opalê atu ba hêv ñañ, thai idum ku donptom ba tem neja vuli êtôm ida iniñ ku atu idum.

⁹*Yai adum Wapômbêñ anêñ ku iyom haviñ i ma môlô ma anêñ unyak lók anêñ ku kapô. ¹⁰⁻¹¹*Wapômbêñ hêv wapôm hadêñ ya ba yahabitak anyô lôkmanjiñ ek yandav unyak. Ba yahalav landiñ. Ma anyô vi etak pam thalók lôk unyak vov hayô hamô. Ma miñ anyôla endav landiñ yan da imbiñ ami. Yisu Kilisi da intu landiñ êñ ba bôk hamiñ yôv. Ba môlô ñê ku tomtom noyabiñ am katô ek nodav Wapômbêñ anêñ unyak êñ. ¹²⁻¹³*Waklavôñ Idum Abô hayô ma tem injik ñê ku takêñ iniñ ku sapêñ êlêm yaiñ. Ma atum tem esañ anyô tomtom iniñ ku ek êñjê nena elav unyak êñ mavi mena kambom. Ba intu uik siñ hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwañ kapi mena kamuj kondañ mena sesalik la, ma hêk môlôda. ¹⁴Ma opalêla takatu ba iniñ ku elav unyak êñ mavi ma tem neja vuli. ¹⁵Ma ôpatu ba atum hathañ anêñ ku ma tem miñ enja vuli ami. Ma donptom bulubiñ hamô ba tem nêñ ôpêñ vê êñjêk atum.

Môlôda ma Wapômbêñ anêñ unyak

¹⁶*Môlô ma Wapômbêñ anêñ unyak matherñ atu ba yanida hamô kapô. Oyala nôm êñ mena mi? Ma Wapômbêñ anêñ Lovak Matherñ hamô môlô kapôlômim. ¹⁷Môlô ma Wapômbêñ anêñ unyak matherñ atu ba yanida hamô kapô ba intu loñ êñ ma matherñ! Ma ôpatu ba habuliñ unyak matherñ êñ ma tem Wapômbêñ imbuliñ ôpêñ aêñ iyom.

Miñ nobam anyô vi ami

¹⁸Miñ môlô nosau am ami! Môlô lemimhabi nena môlô ma ñê lôkauk bêñ hatôm ñê lôk luvôñiñ bôlôñ êntêk, êñ ma notak. Ma noja alovalañsiñ anêñ auk molo ek numbitak anyô lôk auk mavi. ¹⁹Auk pik êntêk ma auk molo hêk Wapômbêñ ma hatôm eto nena,

“Yani havalon ñê lôk auk bêñ hathak thêlôda iniñ auk ba êv yak.” *Jop 5:13*

²⁰Ma abô yan hanañ nena,

“Anyô Bêñ hayala nena ñê lôk auk bêñ iniñ auk ma anôñ mi.” *Kapya Yen*

94:11

²¹Aêñ ba miñ nobam anyô te êmôñ ek vi ami. Thêlô sapêñ ma ñê ku ek nêñem môlô sa iyom. ²²Pol lo Apolo ma Sipas lôk pik êntêk ma lôkmala lo ñama ma lêk lo emberñ yam ma nômkama lôk avômalô ma nôm takêñ ma môlônim iyom. ²³Ma môlô ma Kilisi anêñ ma Kilisi ma Wapômbêñ anêñ.

* **3:4:** 1Ko 1:12 * **3:5:** Ap 18:24 * **3:6:** Ap 18:4-11,27-28 * **3:8:** Mat 16:27 * **3:9:** Ep 2:20-22 * **3:10-11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * **3:12-13:** 1Ko 4:5 * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16

4

Kilisi anêḡ aposel

¹ Aêḡ ba avômalô sapêḡ nêgê yêlô nena Yisu Kilisi anêḡ nê ku oyaḡ iyom ek ayabiḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ kapô atu ba hik thô hadêḡ anêḡ avômalô. ² *Aêḡ ba intu nayabiḡ ku êḡ mavi êtôm anyô hamôḡ ek ku. ³⁻⁴ Yakapôlôḡ miḡ hanaḡ ya bêḡ nena yahadum Wapômbêḡ anêḡ ku tombêḡ ami. Aêḡ ba môlô otha ya mena owa ya hi loḡ idum abô êḡ ma nôḡm oyaḡ. Ma yenaḡ auk miḡ hatôm ami. Aêḡ ba miḡ yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêḡ da intu tem ititiniḡ ya. ⁵ *Waklavôḡ Anyô Bêḡ endelêḡ ma tem imbi anêḡ deda êyô êḡjêk nôḡkama takatu ba havuḡi hêk loḡ momaḡiniḡ kapô ba injik avômalô iniḡ auk takatu ba hêk kapôlôḡniḡ thô. Ma wak êḡ ma tomtom tem neja iniḡ leḡniḡmavi êḡjêk Wapômbêḡ. Aêḡ ba miḡ nosa avômalô vi iniḡ ku ami.

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

⁶ *Aiyaḡ thêlô, bôk yahanaḡ hathak yai lôk Apolo ek nêḡm môlô sa ek lemimimbi abô êntêk “Nosopa abô balabuḡ atu ba eto,” nena miḡ nobam anyôla êḡmôḡ ek vi ami. ⁷ *Ma opalê hatak môlô ba ubitak anyô bêḡ? Môlôda unim lôklokaḡ ba owa auk e? Mi! Wapôm takêḡ intu hêv hadêḡ môlô. Ma aisê ka obam amda?

⁸ Môlô lêk ubitak ôyô unḡlôv yôv e? Ma môlô lêk nê lôkmaḡniḡ e? Mena môlô lêk hatôm kiḡ e? Kikaknena! Alalô nê lôk iviyaḡ ba lêk môlô ubitak kiḡ ma tem yêlô aêḡ iyom! ⁹ Nôḡgô! Wapômbêḡ hatak yêlô aposel hatôm nê oyaḡ ba amiḡ piklêvôḡ ma avômalô lôk aḡjela ititiḡ yêlô hatôm nê kambom takatu ba enaḡ nena, “Unḡwik thêlô vônô.” ¹⁰ Yêlô ma nê auk molo hathak Kilisi e? Ma môlô nê lôk auk bêḡ hathak Kilisi e? Ma yêlô nê vau ma môlô nê lôkliḡnyak e? Môlô nê lôk athêḡ bêḡ ma yêlô nê athêḡ mi e? ¹¹ *Sêbôk aleba lêk ma yêlô ama kisi lôk athakmuniniḡ ma ik nôḡkama titip lôk ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôaniḡ malak namô mi. ¹² *Ma adum ku hathak baheḡniḡ aleba yêlô lêk vau. Enaḡ ek nimbuliḡ yêlô, êḡ ma yêlô êv leḡniḡmavi iyom. Iliḡi yêlô ba êv vovaḡ, êḡ ma yêlô amiḡ leḡvidôḡ. ¹³ Enaḡ abômapopak hathak yêlô ma yêlô anaḡ viyaḡ lôk labali mavi. Wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ ma yêlô hatôm matiḡnyak pik lôk nôḡm ôvpalê.

Pol lahaviḡ avômalô Kolin nesopa yani

¹⁴ Môlô ma yenaḡ avômena takatu ba yalenḡhaviḡ ba intu yahadôḡ môlô. Ma miḡ yahato nôḡm takêntêk ek indum môlô mama ami. ¹⁵ *Nê êvḡhaviḡ bêḡ anôḡ ethak eyabiḡ môlô, ma doḡtom lemambô doḡtom iyom. Yada bôk yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô hatôm yahavathu môlô ba môlô ubitak Yisu Kilisi anêḡ avômalô. ¹⁶ *Aêḡ ba yalenḡ hik ya nena nosopa yaveḡḡwam. ¹⁷ *Ba intu yahêv Timoti hathôk ek nêḡm môlô sa. Yani ma anyô ku anôḡ lôk yenaḡ okna atu ba hasopa Anyô Bêḡ ba yalenḡhaviḡ yani. Ma tem injik môlônim auk liḡ esak yenaḡ bôk lo loḡ atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadôḡ avômalô êvḡhaviḡ takatu ba êḡmô luvuluvu hathak. ¹⁸ Môlô doho osoḡ nena tem miḡ yasôk esak loḡbô ami ba intu môlô lemimôḡndôḡ kôḡtôḡ. ¹⁹⁻²⁰ *Nodaḡ katô! Wapômbêḡ anêḡ avômalô miḡ enaḡ hathak abô oyaḡ ami.

* 4:2: Luk 12:42 * 4:5: 1Ko 3:8 * 4:6: Lom 12:3 * 4:7: Lom 12:6 * 4:11: 2Ko 11:23-27

* 4:12: Mat 5:44; 2Te 3:8 * 4:15: Gal 4:19 * 4:16: Plp 3:17 * 4:17: Ap 19:22 * 4:19-20:

1Ko 2:4

Mi. Lovak Matherj hêv lôkliņyak ba idum Wapômbêņ anêņ lahaviņ. Anyô Bêņ lahaviņ ma tem yasôk ketherj ek yanggê nena avômalô takêņ bôk ewa lôklokwanj êņ mena mi e? ²¹ Lemimhabi aisê? Yasôk ek yambali môlô ek noja auk mena yasôk êtôm anyô yaô ek yanarj abô labalina?

5

Nutiņ nê sek êndôk kamuj

¹*Yahalanô nena môlô avômalô ôêvhaviņ te hadum sek haviņ lambô yanavi lukmuk lôbôlôņ. Ma doņtom nê daluk miņ ethak idum aêņ ami. ² Aisê ka môlô ôbô am? Lemiminjikam ba nutiņ ôpêņ êndôk kamuj! ³*Ya miņ yahamô haviņ môlô ami. Mi. Ma doņtom yakapôlôņ hamô haviņ môlô hatôm lêk yahamô haviņ môlô. Ma lêk yahanarj ôpatu ba bôk hadum kambom êņ bêņ yôv hathak Yisu Kilisi anêņ athêņ. ⁴ Aêņ ba othak doņtom, êņ ma yakapôlôņ lêk hamô haviņ môlô. Ma alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu anêņ lôkliņyak lêk hamô haviņ. ⁵*Ba nônêm ôpêņ êndêņ Ngôk Bêņ ek imbuliņ ôpêņ anêņ auk ek Anyô Bêņ anêņ Waklavôņ Nindum Abô ma tem yani enja bulubiņ.

⁶*Môlô ôbô am ma miņ mavi ami. Lôk miņ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêņ anôņ kapô ba isiņ bêņ ami e? ⁷*Sêbôk ma avômalô Israêl ethak ik boksipsip nakaduņ Waklavôņ Hale ba Hi. Ma alalôaniņ boksipsip nakaduņ Waklavôņ Hale ba Hi intu Yisu. Killisi hama ek môlô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aêņ ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Israêl ethak ibi yis bô hi ek leņiņhabi Waklavôņ Hale ba Hi. ⁸*Ba intu alalô leņiņimbi Waklavôņ Hale ba Hi wak nômbêņ intu sapêņ ma nambitak êtôm polom atu ba anêņ yis mi. Polom êņ ma nôm anôņ ba anêņ lelaik mi. Ma yis bô atu êņ ma adum kambom lo miņ asopa Wapômbêņ ami. Ba intu nabi ni.

⁹Bôk yahato yenaņ kapyia hadêņ môlô ek miņ nômô imbiņ nê takatu ba idum sek lomaloma ami. ¹⁰Ma doņtom miņ yahanarj hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomaloma lo nê esau avômalô ba ewa iniņ nômkama vani lôk nê palonj ma nê esopa ngôk ami. Mi. Nê takêņ ma êmô pik haviņ alalô ba natak i aisê? ¹¹*Yenaņ abô anêņ ôdôņ ma aentêk. Ôpatu ba hanarj nena, “Yahêvhaviņ Wapômbêņ” ma doņtom hadum sek lomaloma mena hadum palonj mena hêv yeņ hadêņ ngôk mena hanarj abôma mena hanum waiņ ba malo mena hawa vani. Anyô anêņ aêņ miņ nonjgarj nôm lo ômô imbiņ yani ami. Dôlôk!

¹²Nosa nê takatu ba êmô avômalô êvhaviņ kapô iyom. Ma miņ nosa ôpatu ba miņ alalôaniņ te ami. Ku êņ ma miņ bôk êv hadêņ alalô ami. ¹³*Aêņ ba Wapômbêņ tem indum abô ek nê daluk. Ba intu nê takatu ba indum kambom ma “Nônêm i vê êņjêk môlô.”

Lo 17:7

6

Kobom nepesaņ malaiņ

¹Aisê ka môlô doho lemimmaniņ hathak môlô doho ma othak u nê daluk iniņ loņ idum abô? Yahasonj kambom hathak môlô uik kobom êņ liliņ!

* **5:1:** Wkp 18:7-8; Lo 22:30 * **5:3:** Kol 2:5 * **5:5:** 1Ti 1:20 * **5:6:** Gal 5:9 * **5:7:** Ais 53:7; 1Pi 1:19 * **5:8:** Lo 16:3 * **5:11:** 2Te 3:6; Tit 3:10 * **5:13:** Lo 13:5; 17:7

2* Mólô oyala nena Waklavônê Idum Abô ma nê mathen tem nedanô nê daluk inin abô. Mólô nê auk pulusik ba min hatôm nopesan malain pik lomaloma ami e? 3 Nodañô! Tem alalô nadanô anjela inin idum abô. Aên ba malain pik lôkthô ma yaôna ek alalô napesan. 4-6 Mólô te min anyô lôk auk bêê hatôm epesan abô imbin avômalô êvhavin vi ami e? Ma nê êvhavin yan lamanin hathak yan ma mólô olam nê daluk ek napesan abô êê eka? Nê daluk elanô ma mólô min mama ami e? Aên ba mólônim malain lomaloma hamô ma mólônim anyô bêê la min hamô ami, ma nodam mólônim anyô hêvhavin takatu ba athên mi ek nedanô abô êê. Ma min nodam nê daluk ami.

7 Dô! Hu ek undum abô, êê ma hik thô nena lêk hêv yak yôv. Ma anyôla habulin o mena hasau o la ma ômô yaô. 8 Ma donjom mólôda intu udum tomberê êê ba osau mólôviyan ba ubulin i hamô nê daluk inin lon idum abô.

9* Avômalô takatu ba idum kambom tem nêmo imbin Wapômbênê êmo lon atu ba yan hayabin, e? Mi anôn. Noyabin am. Avômalô takatu ba idum sek lomaloma lôk êv yen hadên ngôk ma idum sek havin anyô yan yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma 10 vani lo palon ma inum wain ba elo molo lôk enan abôma ma esau avômalô ba ewa inin nômkama vani. Nê takên min hatôm nêmo Wapômbênê anên lon lôklinyak ami. 11* Sêbôk ma mólô vi udum kambom takên havin. Ma donjom Wapômbênê hathik mólô ba ubitak mathen lôk thêthên hathak Anyô Bêê Yisu Kilisi anên athên lôk alalôanin Wapômbênê anên Lovak Mathen.

Alalôanin leñvinkupik ma Lovak Mathen anên unyak

12* Mólô onan nena, “Balabuñ te min havalon ya lon ami. Ba malêla takatu ba yalenhavin yandum ma ya hatôm.” Ma donjom ya Pol yahanan nena auk takên tem min nêma ya sa ami ba yahadô nômlate eyabin ya. 13* Mólô onan nena, “Nôm eyan hêv leñsoam sa ma leñsoam hêv nôm eyan sa. Ma thai luvu ma nôm pik iyom ba Wapômbênê tem nêma vê.” Ma mólô osoñ nena sek walilin ma nôm oyan hatôm nôm eyan lôk leñsoam e? Ma yahanan nena kupik ma Anyô Bêê anên ek indum anên ku. Aên ba kupik lôk sek min ethak donjom ami. 14* Wapômbênê da anên lôklinyak hik Anyô Bêê lin ba tem injik alalô lin aên iyom. 15-17* Mólônim lemvimkupik sapên ma hatôm Kilisi da anên linkupik bute. Mólô ôthôn auk êê e? Ma ôpatu ba hathak donjom havin Anyô Bêê thai inin dahôlônin habitak donjom. Ma Wapômbênê anên abô bute hanan nena, “Thai tem nimbitak êtôm kupik donjom.”

Môn Anôn 2:24

Aên ba anyô te hathak donjom havin avi sek te, êê ma thai lêk ibitak kupik donjom. Ma naja Kilisi anên linkupik bute ba nanêm êndên avi sek e? Mi anôn!

18 Nôsôv ek sek walilin. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyain. Ma opalê atu ba hadum sek walilin êê ma yanida habulin anên linkupik ba hadum sek hathak. 19-20* Mólô lemvimkupik ma Lovak Mathen anên unyak mathen atu ba hamô kapô ba Wapômbênê da hêv hadên alalô. Avanôn e? Ma hêv alalô vuli ba min o anyô bêê ek oyabin oda ami. Ba intu ômbô Wapômbênê esak lemvimkupik.

* 6:2: ALK 20:4 * 6:9: Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15 * 6:11: Tit 3:3-7 * 6:12: 1Ko 10:23

* 6:13: 1Te 4:3-5 * 6:14: Lom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * 6:15-17: Mat 19:5; Jon 17:21-23;

Lom 8:9-11; Ep 5:30 * 6:19-20: 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19

7

Abô hathak ewa i

¹ Yahato môlônim abô viyan nena mavi ek nômo daluk ma miñ noja avi ami. ² Ma doñtom avômalô ethak idum sek walilin. Aêñ ba mavi ek ñê ewa i, anyô êñjêk imbiñ yanavi ma avi êñjêk imbiñ yamalô. ³ Ma anyô lahavij êñjêk imbiñ yanavi êñ ma yanavi miñ embasiñ i ami. Ma yanavi lahavij êñjêk imbiñ yamalô ma yamalô indum aêñ iyom ek malê nena ñê lôk vênj inij viyan hêk. ⁴ Avi miñ hayabin yanida liñkupik ami. Mi. Anyô hayabin. Ma anyô miñ hayabin yanida liñkupik ami. Mi. Avi hayabin. ⁵ Ba intu ovasiñ am, êñ ma hatôm udum vani! Anyô hadum ek eteñ mek ma miñ bônôñ ami. Enañ êndêñ yanavi. Ma avi hadum ek eteñ mek ma miñ bônôñ ami. Enañ bêñ êndêñ yamalô ba thai nêndôk am. Êñ ma netak inij êk havij i êtôm wak vithê. Ma mek anêñ dañ ma nêjêk esak lonbô ek Sadañ miñ hatôm enja inij thethañak ek êndôk thai lenjñ ami. ⁶ Miñ yahavak balabuñ te ek avi lo anyô miñ nêjêk imbiñ i wak la ami. Mi. Yahanañ ek yanêm môlônim auk sa iyom. ⁷ Yada ma anyô muk ba yalerhaviñ anyô lôkthô nimbitak êtôm yada. Ma doñtom anyô tomtom da ewa inij wapôm lomaloma halêm anêñ Wapômbêñ. Aêñ ba nôm takatu ba Wapômbêñ habi sam ma yanña yanña.

⁸ Abô êntêk ba tem yanañ ma hathak aluñ lo avi tốp. Mavi ek thêlô nêmo daluk êtôm ya. ⁹ *Thethañak miñ êmbôk môlô êtôm atum hathañ ami, êñ ma mavi anôñ. Aêñ ba anyô te miñ hatôm ipuki lonñ ami, êñ ma enja avi.

¹⁰ *Yahanañ abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te miñ hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bêñ anêñ abô balabuñ ma miñ yenañ abô ami. ¹¹ Avi hadô yamalô êñ ma epesañ abô imbiñ yamalô ma miñ enja anyô yanñ ami. Ma anyô aêñ iyom.

¹²⁻¹³ Yahanañ abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yanñ miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami. Ba anyô te hawa avi te ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ma doñtom lahavij êmô imbiñ yani, ma miñ êndô avi êñ ami. Ma avi te hawa anyô te ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ma doñtom lahavij êmô imbiñ yani, ma miñ êndô ôpêñ ami. Êntêk ma yenañ auk iyom. Ma miñ Anyô Bêñ anêñ abô balabuñ te ami. ¹⁴ Anyô te hawa avi atu miñ hêvhaviñ ami, êñ ma anyô anêñ hêvhaviñ hatôm nêm avi êñ lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôm mabuñ hêk Wapômbêñ ma. Ma avi hawa anyô atu ba miñ hêvhaviñ ami ma aêñ iyom. Ma mi, êñ ma tem Wapômbêñ êñjê nali takêñ nena lelaik. Aêñ ba miñ ôndô vônim atu ba anêñ hêvhaviñ mi ami.

¹⁵ *Ma howa avi atu ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ba hadum ek êndô o, êñ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ba hadum ek êndô o, êñ ma otak yani ek ni aêñ iyom. Tem miñ undum abô esak nôm êñ ami. Wapômbêñ halam alalô hathak kobom namô malinnyaô imbiñ i. ¹⁶ *Ba injo. Yanavi tem nêm yamalô sa ek imbitak anyô hêvhaviñ mena yamalô nêm yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviñ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêñ lahavij alalô namô

¹⁷ Hômo aisê ba Wapômbêñ halam o ma ômô aêñ. Êñ ma hatôm Anyô Bêñ anêñ wapôm atu ba hik sam hadêñ môlô tomtom. Abô balabuñ êntêk ma yahêv hadêñ ñê êvhaviñ lodôñlodôñ lôkthô. ¹⁸ Ôpatu ba bôk engothe anêñ kupik

* 7:9: 1Ti 5:14 * 7:10: Mat 5:32 * 7:15: Lom 14:19 * 7:16: 1Pi 3:1

ami. ³⁷ Ma ôpatu ba hapesañ yanida anêḡ auk ma miḡ hasopa anyôla anêḡ auk ami ba hasopa anêḡ lahaviḡ iyom nena hadô enja avi muk, ôpêḡ hadum nôḡ mavi haviḡ. ³⁸ Aêḡ ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôḡ mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êḡ ma anêḡ malaiḡ ma yaô ba intu hadum nôḡ mavi anôḡ.

³⁹* Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denaḡ ma hatôm ibutinḡ thai loḡ endeba anyô ema am. Êḡ ma hatôm enja anyô yaḡ atu ba hasopa Anyô Bêḡ esak loḡbô êtôm yanida anêḡ lahaviḡ. ⁴⁰ Yenaḡ auk nena yani êḡmô daluk ma tem yani lamavi bêḡ anôḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ Lovak Matheḡ hamô haviḡ ya ba intu ya anyô lôk auk hatôm môlô.

8

Ngôkba anêḡ nôḡ lôk ya

¹* Yahanaḡ abô êntêk hathak ḡgôkba anêḡ nôḡ lôk ya.* Môlô onaḡ nena, “Alalô lôkthô ma ḡê lôkkauk.” Môlônim auk êḡ hadum ba môlô ôyê am daḡ ba ubuliḡ avômalô êvhaviḡ vi. Ma môlô lemimhaviḡ avômalô takêḡ, êḡ ma tem nôḡnêḡ i sa. ²* Môlô osoḡ nena môlô oyala nôḡkama lôkthô e? Mi. Môlô ôthôḡ auk anôḡ palinḡ! ³ Opalê atu ba lahaviḡ Wapômbêḡ ma Wapômbêḡ hayala yani.

⁴* Yenaḡ auk hathak eyaḡ ḡgôkba iniḡ nôḡ ma aêntêk. Alalô ayala nena Wapômbêḡ ma doḡtom iyom. Ma ḡgôkba takatu avômalô êv yeaḡ hathak miḡ Wapômbêḡ anôḡ ami. ⁵ Avômalô elam nôḡ lomaloma nena iniḡ ḡgôkba lo iniḡ anyô bêḡ. Aêḡ ba nôḡ takêḡ hatôm iniḡ wapômbêḡ lo anyô bêḡ. ⁶* Ma doḡtom alalô ayala nena Wakamik Wapômbêḡ yani iyom intu Wapômbêḡ ba hapesañ nôḡkama lôkthô ba alalô abitak ek nandum anêḡ ku. Ma Yisu Kilisi yani iyom intu Anyô Bêḡ anôḡ ba Wapômbêḡ hapesañ nôḡkama lôkthô hathak yani. Ma Yisu êḡ hadum ba alalô abitak Wapômbêḡ anêḡ avômalô.

⁷ Ma avômalô doho miḡ leḡiḡhabi auk takêḡ hêk kapôlôḡiḡ ami. Sêbôk ma thêlô engabôm ḡgôkba anêḡ nôḡ ma lêk êdô ba esopa Wapômbêḡ. Ma doḡtom eyaḡ ḡgôkba anêḡ nôḡ ma hatôm esopa ḡgôkba hathak loḡbô. Thêlôniḡ auk ma pulusikna ba intu leḡiḡmalaiḡ. ⁸ Avômalô takatu ba leḡiḡ malaiḡ hathak nôḡ êḡ ba miḡ eyaḡ ami ma Wapômbêḡ miḡ hatatale i ami. Ma môlô avômalô takatu ba oaḡ nôḡ lomaloma ma Wapômbêḡ miḡ habam môlô ami. Aêḡ ba oaḡ mena ôdô ma nôḡ oyaḡ hêk Wapômbêḡ ma.

⁹* Aêḡ ba o anyô hôêvhaviḡ lôklokwaḡ, oyaḡiḡ o! Anêḡ malaiḡ mi ek noḡgwaḡ ḡgôkba anêḡ nôḡ ba hoaḡ êḡ ma miḡ onaḡ êndêḡ avômalô takatu ba auk pulusik ek nindum aêḡ ami êḡa tem indum thêlô nêḡnêḡ yak. ¹⁰ Hu malakba ba hoaḡ ḡgôkba anêḡ nôḡ ma anyôla lamalaiḡ hathak nôḡ êḡ te hayê hoaḡ, hosoaḡ nena hôêv yani sa ba tem eyala nena nôḡ êḡ ma nôḡ oyaḡ e? ¹¹* Êḡ ma hubuliḡ yani ek endeni anêḡ kobom bô esak loḡbô ba anêḡ auk êḡ habuliḡ anyô hêvhaviḡ pulusik atu ba Yisu hama ek nêḡm yani sa. ¹² Anyô te anêḡ auk pulusik ba hubuliḡ yani êḡ ma hudum kambom hathak Kilisi.

* **7:39:** Lom 7:2-3 * **8:1:** Ap 15:29 * **8:1:** Avômalô Kolin ethak êbôk nôḡm ek êv da hadêḡ ḡgôk. Ma ḡê êvhaviḡ leḡhaviḡ nejaḡ nôḡm takêḡ. Thêlôniḡ auk aêntêk nena êḡ ma miḡ wapômbêḡ anôḡ ami ba intu thêlô hatôm nejaḡ. Aêḡ ba thêlô eto kapyra hadêḡ Pol ek nedanô anêḡ auk. * **8:2:** Gal 6:3

* **8:4:** Lo 4:39; 6:4; Gal 4:8 * **8:6:** Ep 4:5,6 * **8:9:** Lom 14:13-15; Gal 5:13 * **8:11:** Lom 14:15,20

13 *Ba intu yahañ nôm êñ ba habuliñ yenañ aiyañ ba hadum kambom êñ ma tem miñ yanğañ alim esak loñbô ami. Yakô yandum ba yenañ aiyañ nêm yak.

9

Pol hadô vuli

1 *Odañô! Abô balabuñ lomaloma miñ havalon ya loñ ami! Ma bôk yahayê Yisu alalôaniñ Anyô Bêñ yôv! Ya ma aposel ba yada yenañ ku lôk Wapômbêñ anêñ lôklokwañ hadum ba intu mólô ubitak! 2 *Avômalô doho êpôlik nena ya Pol ma miñ aposel ami. Ma donjom mólônim ôêvhaviñ hik ya thô nena ya ma Anyô Bêñ anêñ aposel. Aêñ ba mólônim aposel ma ya.

3 Avômalô doho ibi yalen nena yahabuliñ yenañ ku aposel ba yahêv yada kisi aêntêk. 4 *Avômalô ethak êv nôm hadêñ yêlô hatôm nê lôk athêñ bêñ takatu ba idum Wapômbêñ anêñ ku. 5 Ma Anyô Bêñ anêñ iviyañ lôk Sipas ma aposel vi ethak ewa avi takatu ba êvhaviñ hatôm vêñi. Ma yêlô hatôm nandum aêñ imbiñ. 6 Ma yai hatôm natak ku baheniñ ek nandum Wapômbêñ anêñ ku êtôm aposel vi. Ma mólô osoñ nena yai lôk Banabas iyom intu nê athêñ mi e? Mi. Yêlô lôkthô ma aposel iyom. 7 *Nê vovak da miñ êv vuli iniñ nôm ami. Ma avômalô takatu ba idum iniñ ku ethak eyañ anêñ anôñ. Ma nê takatu ba eyabiñ bok ethak eyañ bok takêñ. 8 Abô takêñ ma auk pik e? Mi. Wapômbêñ anêñ abô balabuñ bôk hanañ 9 *ba Mose bôk hato nena, “Bok oks hadum ku ma miñ nokak abólêk siñ ami.”

Lo 25:4

Ma Wapômbêñ lahiki hathak bok oks mena? 10 *Mi. Abô êñ ma hathak yêlô. Avanoñ! Abô êñ hathak yêlô opalêla takatu ba adum Wapômbêñ anêñ ku. Nê takatu ba ele ku lôk evatho ku, lôkthô êv maleniñ ek nejañ nôm. 11-12 *Mólô othak ôêv avômalô ku vi sa. Ma yêlô avatho Wapômbêñ anêñ abô halôk mólô. Aêñ ba awa nôm anêñ mólô ma ôyê nena malaiñ e? Mi! Yêlôaniñ athêñ hêk ba intu yêlô amôñ ek naja mólônim nôm!

Ma donjom miñ yêlô asopa loñôndê êñ ami. Ba awa malaiñ lomaloma ek miñ embasiñ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ami. 13 *Mólô oyala nena nê takatu ba idum ku hamô unyak matherñ ma eyañ nôm takatu ba êv hadêñ unyak êñ. Ma nê takatu ba idum ku hamô loñ êbôk da ma eyañ nôm takatu ba êv hatôm da. 14 *Anyô Bêñ bôk hanañ aêñ iyom nena nê takatu ba enañ Wapômbêñ anêñ abô ma neja iniñ nôm êlêm anêñ iniñ ku takatu ba idum. 15 Ma donjom yada miñ bôk yahasopa loñôndê takêñ ami. Ma miñ yahato abô êntêk ek mólô nobakôñ ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miñ yanêm malaiñ êndêñ mólô ami ek anyôla miñ enja nôm takatu ba yahabam ya hathak vê ami. 16 *Miñ yahabam ya hathak yahanañ Wapômbêñ anêñ abô ami. Mi. Wapômbêñ hêv ku êñ hadêñ ya. Ba miñ yahanañ Wapômbêñ anêñ abô ami, êñ ma malaiñ bêñ ek ya. 17 Yahapetenak ek yandum ku êntêk êñ ma tem yanja vuli. Ma donjom miñ yada yenañ auk ami. Ba intu yahadam eyañ hatôm yenañ ku atu ba Wapômbêñ hêv ek yayabiñ. 18 Vuli alête intu tem yanja? Yenañ vuli

* 8:13: Lom 14:21 * 9:1: Ap 9:1-9; 26:16; 1Ko 15:8-9 * 9:2: 2Ko 3:2-3 * 9:4: Luk 10:8
 * 9:6: Pol hayala Kolin iniñ auk lôkbañ ba intu havuñ abô ba hadô ek enja Kolin iniñ da. Aêñ ba hadum thêlô lenjiñmaniñ. * 9:9: Lo 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10: 2Ti 2:6 * 9:11-12: Lom 15:27; Ap 20:34; 2Ko 11:9 * 9:13: Lo 18:1-3 * 9:14: Mat 10:10; Gal 6:6 * 9:16: Jer 20:9

ma aêntêk. Yahanarj Wapômbênj anêj Abô Mavi ma miñ avômalô nênmê vuli ami. Ênj ma hatôm yenañ vuli atu ba yahabam ya hathak.

¹⁹ Aênj ba yabaheñ miñ ekak loñ lôk anyôla miñ hayabiñ ya ami. Ma doñtom yenañ auk nena avômalô lôkthô nimbítak yenañ alañ ek yangik loñôndê thô ek bêñ anôñ ini nesopa Kilisi. ²⁰ *Yahamô haviñ avômalô Israél ma yahabitak hatôm thêlô. Ma yahamô haviñ avômalô esopa abô balabuñ takatu ênj ma yahabitak hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma doñtom abô balabuñ miñ hayabiñ ya ami. ²¹ Yahamô haviñ nê daluk takatu ba iniñ abô balabuñ mi, ênj ma yahabitak hatôm thêlô ba miñ yahasopa alalô avômalô Israél iniñ abô balabuñ lomaloma ami ek yandom thêlô ini êndênj Kilisi. Ma yahasopa Wapômbênj lôk Kilisi iniñ abô ba intu eyabiñ ya. ²² *Ma yahamô haviñ nê takatu ba iniñ auk pulusik ma yahabitak pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô iniñ auk lomaloma ek auk anênj aênj ma hatôm yanêm vi dedaun sa. ²³ Yahadum aênj ek avômalô lôkthô nedanô Wapômbênj anênj abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubiñ.

Nadarviñ lôklokwarj ek nayô urjôlv

²⁴ Avômalô takatu ba elarviñ sapênj ewa vuli e? Mi. Ôpatu ba hamônj iyom. Aênj ba ondarviñ ek onja anêm vuli aênj iyom. ²⁵ *Avômalô takatu ba ik mambênj ma ethak êdôn i wak nômbênj intu ek neja kuluj atu ba tem ekapok kethej. Ma doñtom alalô adum ek naja kuluj atu ba tem êmô wak nômbênj intu sapênj. ²⁶ Ba intu ya miñ yahalarviñ hatôm anyô halarviñ mayaliv ami. Ma miñ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loñ oyan ami. ²⁷ *Mi! Yahik yalenviñkupik ek batu yenañ auk pik etauviñ. Yakô yanañ Wapômbênj anênj Abô Mavi êndênj avômalô ba nênmimbiñ ma yada mi.

10

Yakô ek alalô nanêm yak esak saé

¹ *Aiyarj thêlô miñ môlô lemimpaliñ ami! Sêbôk ma alalôaniñ bumalô esopa buliv lôk evenj ngwêk malêvônj. ² Ma buliv lo ngwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose. ³ *Thêlô sapênj eyarj nôm matherj atu ⁴ *ma sapênj inum narj valu matherj atu ba haverj haviñ i. Valu ênj ma Yisu da. ⁵ *Ma doñtom Wapômbênj miñ lamavi hathak thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk mayaliv hêk loñ thiliv.

⁶ *Nôm takênj habitak ek alalô lenjinimbi esak ma miñ imbisôk imiñ alalô ek nandum kambom ami. ⁷ Bôk eto hathak thêlô nena, “Avômalô ênj esopa ngôk ba eloyenj hathak lôk eyarj ba inum ba idum sek lomaloma.”

Etak Ijip 32:6

Aênj ba miñ môlô nundum aênj ami. ⁸ *Miñ alalô nandum sek walilij êtôm bôk ba alalôaniñ bumalô idum ba avômalô hatôm 23,000 ema wak doñtom iyom ami. ⁹ *Alalô miñ natatale Anyô Bênj êtôm avômalô vi atu ba bôk idum ba umya hatharj i pôpônô ami. ¹⁰ *Ma miñ nanarj abô munurmunurj êtôm bôk ba doho idum ba anjela vovak hiki pôpônô ami.

* 9:20: Ap 21:20-26 * 9:22: 2Ko 11:29 * 9:25: Plp 3:14; 2Ti 2:4-5; 4:7-8 * 9:27: Lom

8:13; 13:14 * 10:1: Kis 13:21-22; 14:22-29 * 10:3: Kis 16:35 * 10:4: Kis 17:6; Nam 20:11

* 10:5: Nam 14:29-30 * 10:6: Nam 11:4,34; 1Ko 10:11 * 10:8: Nam 25:1-9 * 10:9: Nam

21:5-6 * 10:10: Nam 16:41-49

11 Nôm takatu ba bôk habitak hathak avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô avômalô bôlônê êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo leŋ anêŋ dan leŋiŋimbi katô ba nayabiŋ i. 12 Aêŋ ba o atu ba hoson nena humiŋ lôklokwaŋ êŋ ma oyabiŋ o ek miŋ nêŋ yak ami. 13 Kambom hathak halôk avômalô leŋiŋ ek nindum kambom. Ma hudum ek undum kambom ma Wapômbêŋ tem miŋ imbuliŋ dôŋ ek o ami. Tem yani êmbôlêŋ loŋôndê ek otak auk êŋ ek umiŋ lôklokwaŋ. Ma tem miŋ etak o ek nêŋ yak ami.

Minj nônêŋ yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma ŋgôkba imbiŋ ami

14 Aêŋ ba aiyar thêlô, nônêŋ am vê ênjêk ŋgôkba anêŋ ku lo loŋ. 15 Môlô avômalô lôkauk ba intu nutitiŋ abô êntêk nena thêthônêŋ mena mi e? 16 *Kilisi anêŋ thalaleŋ hadum ba alalô abitak doŋtom lôk anum ba leŋiŋhabi hathak nôm mavi takatu ba yani hadum ek hêv alalô sa. Ma polom doŋtom êŋ ma hatôm Kilisi liŋ kupik ba intu alalô ŋgôli ba aŋ. 17 *Ma alalô avômalô bêŋ anônêŋ aŋ ek injik thô nena alalô sapêŋ lêk athak doŋtom haviŋ Kilisi ba abitak ôdônê te iyom.

18 *Ma lemimimbi esak avômalô Israeŋ. Thêlô êv iniŋ da hadêŋ nê êbôk da ba êbôk ma sapêŋ eyaŋ nôm da êŋ ma hatôm ethak doŋtom haviŋ Kilisi ba ibitak ôdônê te iyom. 19 *Ma yahanar nena ŋgôk iniŋ nôm lôk alokwaŋ ma valu iniŋ athêŋ hêk e? 20 *Mi. Nê daluk êv da hadêŋ ŋgôk. Ma ŋgôk takêŋ ma Wapômbêŋ e? Miŋ yaleŋhaviŋ môlô nosak doŋtom imbiŋ ŋgôk ami. 21 *Miŋ hatôm nunum êndôk Anyô Bêŋ anêŋ tase lôk ŋgôk anêŋ imbiŋ ami. Ma miŋ hatôm nonŋwaŋ ŋgôk anêŋ nôm lôk Anyô Bêŋ anêŋ imbiŋ ami. 22 *Hatôm alalô nadôk Anyô Bêŋ la ek ladaŋ e? Ma hêv vovaŋ hadêŋ alalô êŋ ma tem namô lôklokwaŋ ma miŋ nanêŋ yak ami e?

Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

23 *Môlô onaŋ nena, “Balabur te miŋ havalon alalô loŋ ami. Ba malêla takatu alalô leŋiŋhaviŋ nandum ma hatôm.” Ma doŋtom ya Pol yahanar nena nômkama sapêŋ tem miŋ nêŋ môlô sa lôk embatho môlô loŋ ami. 24 *Ba miŋ lemimimbi oda anêŋ mavi iyom ami ma lemimimbi anyô vi iniŋ mavi imbiŋ.

25-30 *Ma

“Nôm kama pik lôkthô ma Anyô Bêŋ anêŋ.”

Kapya Yeŋ 24:1

Yahabô Wapômbêŋ ba yahaŋ lôk yaleŋmavi êŋ ma anyôla miŋ hatôm esaŋ ya ami. Yenar auk nena yaŋgar ma tem yaŋgar. Ma yahadô ma dô. Anyô vi iniŋ auk miŋ havalon ya loŋ ami. Aêŋ ba noja alim vathiap lôkthô atu ba ôêv vuli ba onŋwaŋ. Miŋ lemim malaiŋ ami.

Ma nê daluk doho elam o ek nu nonŋwaŋ nôm imbiŋ i ba hudum ek nu ma miŋ onaŋ injik i liŋ ami. Nonŋwaŋ iyom. Ma doŋtom anyôla hanaŋ hadêŋ o nena nôm êntêk ma nôm ŋgôkba, êŋ ma miŋ nonŋwaŋ ami ek nêŋ anyô daluk êŋ sa ek miŋ lamalaiŋ esak o ami. Ma miŋ yahanar hathak nê êvhaviŋ ami. Mí. Yahanar hathak nê daluk.

31 *Aêŋ ba oaŋ mena unum mena udum aisê, nundum lôkthô aêŋ iyom ek nobam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. 32 *Avômalô Israeŋ lo Glik lôk Wapômbêŋ

* 10:16: Mat 26:26-28 * 10:17: Lom 12:5 * 10:18: Wkp 7:6 * 10:19: 1Ko 8:4 * 10:20: Lo 32:17; ALK 9:20 * 10:21: 2Ko 6:15-16 * 10:22: Lo 32:21 * 10:23: 1Ko 6:12 * 10:24: Lom 15:1-2 * 10:25-30: Sng 24:1; 1Ko 8:7; 1Ti 4:4 * 10:31: Kol 3:17 * 10:32: Lom 14:13

anêḡ avômalô êvhaviḡ takatu, ma miḡ nundum nômla ek nosale i thô ami.
 33 *Nôm kama lôkthô atu ba yahadum ma yahadum ek yanêḡ avômalô vi sa ek neja bulubiḡ. Miḡ yahabôlêḡ nôm lenḡḡmavi ek yada ami.

11

1 *Yahasopa Kilisi ba intu nosopa yaveḡgwam.

Pol hanaḡ hathak nendam lenḡkadôk siḡ

2 Yahayê nena môlô miḡ lemimpaliḡ yenaḡ abô ami ba yahanaḡ abô mavi hathak môlô. Môlô ovaloḡ yenaḡ auk taksêbôk atu ba êdôḡ ya ba yahadôḡ môlô hathak.

3 *Yalenḡhaviḡ môlô noyala nena Kilisi ma hamô vuliḡ ek anyô ma anyô hamô vuliḡ ek avi ma Wapômbêḡ hamô vuliḡ ek Kilisi.* 4 Ba ôpatu ba hadum ek eterḡ mek mena hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ ba hakôk kuluj, êḡ ma hêv mama hadêḡ Kilisi atu ba hamô vuliḡ ek yani. 5 Avi takatu ba enaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ êterḡ mek nendam lenḡkadôk siḡ ma miḡ nekapiḡ lenḡkadôk ḡauḡ ba popam ami. Edam lenḡkadôk siḡ ami lôk ekapiḡ lenḡkadôk ḡauḡ ba popam, êḡ ma hatôm êv mama hadêḡ ôpatu ba hamô vuliḡ ek i. 6 Avi atu ba miḡ lahaviḡ endam wakadôk ami êḡ ma nekapiḡ wakadôk ḡauḡ. Ma doḡtom nôm êḡ ma nôḡ mama. Ba intu avi nesak nendam lenḡkadôk siḡ. 7-9 *Anyô ma hatôm Wapômbêḡ da ba hik Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô. Ba intu yani êkôk nômla êḡ wakadôk ami. Anyô ma miḡ epesaḡ hathak avi lokwaḡ ami ma mi. Avi ma epesaḡ hathak anyô lokwaḡ. Miḡ epesaḡ anyô ek nêḡ avi sa ami, mi, avi ek nêḡ anyô sa. Ba intu avi hik anyô anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô. 10 Aêḡ ba avi nendam lenḡkadôk siḡ êtôm lavôḡḡiḡ te ek aḡela nêḡê.

11-12 Avi ibitak anêḡ anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêḡ anêḡ avi aêḡ iyom. Ma doḡtom nôḡ kama sapêḡ halêḡ anêḡ Wapômbêḡ. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bêḡ miḡ hatôm nenaḡ nena, “Yêlô avi iyom ba yôv” mena anyô nenaḡ nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi. 13 Lemimhabi aisê? Avi miḡ edam lenḡkadôk siḡ ami ba eterḡ mek hadêḡ Wapômbêḡ êḡ ma mavi e? 14-15 Alalô lôkthô ayala alalôaniḡ auk. Avi iniḡ lenḡkadôk ḡauḡ hamô ek imbuliv lenḡkadôk siḡ. Ma alalô anaḡ nena yani ma avi mavi. Ma doḡtom anyô atu ba wakadôk ḡauḡ daim yani tem mama. 16 Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodanô! Yêlôaniḡ avi lôk avi takatu ba êvhaviḡ Anyô Bêḡ ba êḡḡ luvuluvu ethak edam lenḡkadôk siḡ ba intu môlô nundum aêḡ iyom.

Kolin ibuliḡ Wapômbêḡ anêḡ nôḡ mathenḡ

17 Môlô othak doḡtom ma miḡ udum mavi hadêḡ avômalô vi ami. Môlô ubuliḡ i ba intu ya miḡ hatôm yanaḡ abô mavi esak môlô ami. 18 *Yahanaḡ môlô ḡê êvhaviḡ othak doḡtom ma ovak am vose hi lodôḡlodôḡ. Yakô abô êḡ bute ma avanôḡ. 19 Yakô môlô osoḡ nena lodôḡlodôḡ êḡ ma mavi ek nêḡê nena opalêla esopa Wapômbêḡ mavi ba hanaḡ mavi ma opalêla mi. Aisê? 20 Môlô othak doḡtom hatôm ḡê êvhaviḡ ma osoḡ nena oḡḡ Anyô Bêḡ anêḡ nôḡ e? Mi!

* 10:33: 1Ko 9:20-22 * 11:1: 1Ko 4:16 * 11:3: Stt 3:16; Ep 5:23 * 11:3: Abô Glik hathak “vuliḡ” anêḡ ôdôḡ yan nena “lokwaḡ ta”. Aêḡ ba abô 11:3 haveḡ aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anêḡ lokwaḡ ta ma anyô sapêḡ ma epesaḡ hathak Kilisi ba êtôm thanaḡ. Ma anyô hatôm a anêḡ lokwaḡ ta ma avi halêḡ anêḡ anyô ba êtôm thanaḡ. Ma Anyô Bêḡ hatôm a anêḡ lokwaḡ ta ma hêv Kilisi ba halêḡ ma hatôm thanaḡ.” * 11:7-9: Stt 1:26-27; 2:18-23 * 11:18: 1Ko 1:10-12

²¹ Mólô doho ômôn ba ovasiñ nô m ba oañ palon. Ma doho ema kisi ma doho eyañ ba inum aleba leñsoam bok. ²² Mólô unyak onğwan lo nunum êmô mi e? Yakô mólô nôpôlik ek Wapômbêñ anêñ avômalô êvhaviñ takatu ba nômkama mi ba ôñğô i nena avômalô ôvathek. Ba yanañ aisé êndêñ mólô? Yambam mólô e? Mi anôn!

²³ Anyô Bêñ hadôn ya ba intu yandôn mólô aêntêk. Bôlôvôn atu ba tem nenan Anyô Bêñ Yisu bêñ ma hawa polom ²⁴ ma hêv lamavi ma haya ba hanañ, “Êntêk ma yanañ yalenvinçkupik ba yahêv ek nê m mólô sa. Nundum aêñ ek lemimimbi ya.” ²⁵ *Eyañ vêm ma hawa tase te aêñ iyom ma hanañ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yanañ thalaleñ. Waklavôn atu ba unum ma nundum aêñ ek lemimimbi ya.” ²⁶ Waklavôn mólô oañ polom êntêk lôk unum halôk tase êntêk ma hanañ hathak Anyô Bêñ anêñ ñama lôk endelêm.

Alalô nasô i ba naya vêmam ka naja Anyô Bêñ anêñ nô m

²⁷ *Aêñ ba anyôla hayañ lo hanum palon êñ ma habuliñ polom lôk tase êñ ba Anyô Bêñ anêñ liñkupik lo thalaleñ lôk ñama habitak hatôm nô m oyañ ba ôpêñ tem indum abô. ²⁸ Avômalô idum ek nejañ polom lôk ninum êndôk tase êñ ma nêsô i ba neya vêmam ka nejañ. ²⁹ Anyôla hayañ lo hanum nô m mathen êntêk ma miñ lahabi Yisu Kilisi liñkupik lôk anêñ avômalô ami, ôpêñda hadum ba tem Wapômbêñ nê m malaiñ êndêñ ôpêñ. ³⁰ Aêñ ba intu mólô doho lokwan mi lôk ôpôm lijiñ ma bêñ anôn ema. ³¹ Ma doñtom alalôda nasô i ba naya êña Wapômbêñ miñ hatôm indum abô ek alalô ami. ³² *Anyô Bêñ hanañ alalô bêñ ba hêv malaiñ hadêñ alalô ek êndôn alalô ek pik lo leñ anêñ ðañ atu ba Wapômbêñ hêv avômalô pik vê ma tem miñ nê m alalô vê imbiñ ami.

³³ Aêñ ba aiyañ thêlô, waklavôn atu ba mólô ôlêm othak doñtom ek onğwan, êñ ma noyabiñ mólôviyañ. ³⁴ Ma mólô doho oma kisi ma onğwan nô m êmô unim unyak vêm ka nôlêm nosak doñtom ek miñ abô la êpôm o ami.

Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanê m auk doho imbiñ.

12

Lovak Matherñ anêñ wapôm lomalomama

¹ Aiyañ thêlô yahadum ek yapesañ mólônim auk lokbañ takatu ba hathak wapôm lomalomama atu ba Lovak Matherñ hêv hadêñ avômalô. ² *Sêbôk ba mólô avômalô daluk ma elom mólô hi mayaliv ek ôêv yey hadêñ nô m takatu ba miñ hatôm enañ abô ami. ³ *Aêñ ba yanañ êndêñ mólô nena Anyô Bêñ anêñ Lovak Matherñ hayabiñ anyôla, êñ ma tem miñ yani esañ Yisu ba enañ abôma ami. Ma Lovak Matherñ iyom intu hatôm indum ôpêñ ba enañ nena Yisu ma Anyô Bêñ.

⁴ *Wapôm ma lomalomama ma Lovak Matherñ ma doñtom iyom intu hêv. ⁵ Ma kobom nê nê m avômalô sa ma lomalomama ma Anyô Bêñ ma doñtom iyom. ⁶ Ma ku lomalomama hêk ma doñtom Wapômbêñ ma doñtom iyom intu hêv lôklokwan hadêñ avômalô lôkthô ek nindum.

⁷ Lovak Matherñ hadum ku hamô anyô tomtom ek hêv alalô sa ek namô mavi imbiñ. ⁸ Anyô yañ ma hêv Wapômbêñ anêñ abô auk lôkmañgiñ ek

* **11:25:** Kis 24:6-8; Hib 8:8-13 * **11:27:** Hib 10:29 * **11:32:** Hib 12:5-6 * **12:2:** Hab 2:18-19

* **12:3:** 1Jon 4:2-3 * **12:4:** Lom 12:6

enanj bêñ. Ma yanj ma Lovak Matherj êñ hêv auk eyala Wapômbêñ anêñ auk lomaloma. ⁹ Ma te ma hêv auk hêvhavinj lôklokwanj. Ma te ma hêv lôklokwanj ek nindum anyô lijñ mavi. ¹⁰ Ma te ma hêv ek indum nômbithi lôklokwanj ma yanj ma enanj Wapômbêñ anêñ auk bêñ ek embatho avômalô loñ ma te ma hatitiñ nê evatho avômalô loñ hathak iniñ ku ma te ma hêv abô masôm hadêñ avômalô ma te ma hêv auk ek enanj abô masôm takêñ anêñ ôdôñ bêñ. ¹¹ *Ku takêñ lôkthô ma halêm anêñ Lovak Matherj doñtom êñ iyom ba hêv hadêñ anyô tomtom hatôm yanida anêñ lahavinj.

Alalô lôkthô ma kupik doñtom êñ anêñ lôbôlôbô

¹² *Kupik ma doñtom iyom, ma doñtom anêñ lôbôlôbô hamô. Anêñ lôbôlôbô takêñ ma bêñ anôñ, ma doñtom kupik doñtom hayabinj. Ma Kilisi da anêñ aêñ iyom. ¹³ *Alalô lôkthô athik athak Lovak Matherj doñtom ba abitak kupik doñtom, avômalô Israel lôk avômalô Glik ma nê lôk alañsi lôk nê alañsi mi, alalô sapêñ abitak hatôm kupik doñtom iyom. Ma Lovak Matherj doñtom intu hamô alalô lôkthô kapôlôñij.

¹⁴ Ma kupik ma miñ epesanj hathak nômla doñtom ami. Mi. Bêñ anôñ. ¹⁵ Venj kapô hananj nena, “Bahenj ma yanja ma venj kapô ma yanja. Ba intu ya miñ kupik bute ami.” Êñ ma abô avanôñ e? Mi. Venj kapô ma kupik êñ bute. ¹⁶ Lenjôndôñ hananj nena, “Malenjaluk ma yanja ma lenjôndôñ ma yanja. Ba intu ya miñ kupik bute ami.” Êñ ma abô avanôñ e? Mi. Lenjôndôñ ma kupik êñ bute. ¹⁷ Aêñ ba kupik lôkthô ma malenjaluk iyom ma tem alalô nadanjô aisê? Ma kupik lôkthô ma lenjôndôñ iyom, ma tem alalô nadinju ôv aisê? ¹⁸ Odanjô! Wapômbêñ hapesanj kupik êñ bu tomtom halôk ida iniñ loñ hatôm yanida anêñ lahavinj. ¹⁹ Ba intu kupik êñ bute iyom ma kupik lôkthô tem aisê? ²⁰ Aêñ ba kupik êñ anêñ lôbôlôbô hamô ma doñtom anêñ kupik ma doñtom.

²¹ Malenjaluk miñ hatôm êpôlik esak bahenj ba enanj, “O dô!” Ma lenjakôk miñ hatôm êpôlik esak venjkapô ba enanj, “O dô!” ²² Mi! Kupik lôkthô ma anêñ loñ pulusik hamô ba loñ pulusik takêñ ma bêñ ek eyabinj o mavi. ²³ Kupik anêñ loñ mama alalô athak apesanj lôk aluvinj mavi ba adô hêk loñ kapô. ²⁴ Ma kupik anêñ loñ mama mi ma miñ alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêñ hapesanj kupik anêñ lôbôlôbô atu ba ethak doñtom ma hêv athêñ bêñ hadêñ loñ mama ²⁵ ek batu miñ nabaki vose ni lodôñlodôñ ami ma nanêm i sa ni ba êlêm. ²⁶ Bute hawa vovanj, lôkthô ewa vovanj. Ma bute hawa athêñ bêñ, êñ ma lôkthô êbôi.

²⁷ *Môlô ma Kilisi lijñkupik ba môlô tomtom ma hatôm yani anêñ kupik lôbôlôbô atu. ²⁸ *Nê êvhavinj Anyô Bêñ ma hêv ku lomaloma hadêñ i. Môñ anôñ ma aposel, hayô hêk ma plopet, ma havenj yam ma kêdôñwaga, vêm ma nê ku idum nômbithi lôk nê takatu ba idum avômalô mavi lôk nê takatu ba êv avômalô sa lôk avaka ku lôkthô ma nê enanj abô masôm. ²⁹ Aêñ ba môlô doho lêk aposel ma doho plopet ma doho kêdôñwaga lôk doho idum nômbithi ³⁰ ma doho idum avômalô mavi lôk doho enanj abô masôm ma doho ik abô masôm lilij êñ ma mavi. ³¹ *Wapôm lomaloma takatu ba hamôñ ek vi, êñ ma ôpôvinj o ek onja.

Êntêk ma loñjôndê mavi anôñ te intu tem yangik thô êndêñ môlô.

* 12:11: 1Ko 7:7 * 12:12: 1Ko 10:17 * 12:13: Gal 3:28 * 12:27: Lom 12:5 * 12:28: Ep 4:11-12 * 12:31: 1Ko 14:1

13

Loŋôndê lenjinhaviŋ

¹ Ôpatu ba hanaj abô masôm lôk anjela iniŋ abô lomaloma ma doŋtom lahaviŋ avômalô ami, yani êŋ hatôm subim atu ba ik ba halan mayaliv lôk yeŋ beleŋ atu ba ibi ba pôk lili oyan. ² *Ma ôpatu ba hanaj Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ mena hawa auk hathak auk loŋ kapô ba hanaj auk lôkmanjŋ mena anyô hêvhaviŋ ba hanaj ba dumlolê haviyô ba hi, ma doŋtom lahaviŋ mi hêk ôpêŋ ma anêŋ ku ma nôm oyan. ³ Ma anyôla hêv anêŋ nômkama ek hêv ŋê siv sa lôk hêv ida hatôm da atum ma doŋtom miŋ lahaviŋ avômalô ami, nôm êŋ miŋ hêv yanida sa ami.

⁴ Ôpatu ba lahaviŋ avômalô, yani ma yôhok mavi ba nêma la êndêŋ avômalô. Yani miŋ ladan lôk ebam yanida ba êmbôî ami. ⁵ Ma miŋ indum nôm mama lôk êtôm anyô palonj lôk miŋ lanjaŋa kethen oyanj lôk embalonj auk esak kambom bôsêbok ami. ⁶ *Lenjaviŋ ma miŋ habôî hathak kambom ami, mi, habôî hathak abô avanonj iyom. ⁷ *Ôpatu ba lahaviŋ avômalô hathak hamô maliŋyaô ma anêŋ hêvhaviŋ hamiŋ lôklokwanj. Ma hathak hêv ma ek Wapômbêŋ ba hamiŋ majan.

⁸ Kobom lenjinhaviŋ i ma anêŋ danj mi. Ma opalêla takatu ba enanj abô plopet ma thêlônij ku tem anêŋ danj. Lôk abô masôm lomaloma, jijaŋ takêŋ tem ênjêk tinjŋ. Lôk auk lôkmanjŋ tem ende ba ni. ⁹ Ma alalô ayala Wapômbêŋ anêŋ auk dokte iyom lôk ananj anêŋ auk dokte iyom. ¹⁰ Ma waklavonj atu ba Yisu endelêm ma ku sapêŋ tem êyô anêŋ danj ba injik anonj ma tem enja loŋ ek ku takêŋ lôkthô. ¹¹ Sêbok ma ya amena ma yahananj abô inanj amena lôk yalenjhabi inanj amena ma yenanj auk inanj amena. Ma yahabitak anyô ma yahatak auk amena. ¹² Lêk ma alalô ayê lôk anonj ami. Mi. Ayê dahô oyan. Ma embenj yam ma tem nagê lôk anonj. Lêk ayala dokte iyom ma embenj yam ma tem nayala anonj biŋ hatôm Wapômbêŋ lêk hayala alalô lôkthô katô anonj.

¹³ *Ma nôm lô êntêk iyom hêk. Êvhaviŋ lôk êv malenj ek Wapômbêŋ ma lenjaviŋ. Ma doŋtom lenjaviŋ iyom intu bêŋ ek nôm lô êntêk.

14

Alalô lenjinhaviŋ anêŋ ek nananj Wapômbêŋ anêŋ abô

¹ *Nosopa loŋôndê lenjinhaviŋ iyom ba nondanjinj ek nonanj Lovak Mathen anêŋ abô lomaloma. Lôk nômbêŋ ba nôpônij am lôklokwanj ek nonanj Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô loŋ. ² Ma opalê atu ba hanaj hathak abô masôm miŋ hanaj hadêŋ avômalô pik ami. Mi. Hanaj hadêŋ Wapômbêŋ ba hanaj abô loŋ kapô atu ba Lovak Mathen hêv hadêŋ yani. Ba anyôla miŋ hatôm eyala anêŋ ôdônj ami. ³ Ma opalêla takatu ba idum ek nembatho avômalô loŋ ma nenanj Wapômbêŋ anêŋ abô esak avômalô pik iniŋ abô, ôpêŋ havatho thêlô loŋ lôk hathô thêlô ba haya lôk hêv abô labali hadêŋ i. ⁴ Ma ôpatu ba hanaj abô masôm havatho yanida loŋ. Ma doŋtom ôpatu ba hanaj Wapômbêŋ anêŋ auk hathak avômalô pik iniŋ abô, yani havatho avômalô êvhaviŋ loŋ. ⁵ Yalenjaviŋ môlô lôkthô nonanj abô masôm. Ma doŋtom yenanj auk lôklokwanj nena nonanj Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô loŋ. Ôpatu ba havatho avômalô êvhaviŋ loŋ ma bêŋ anonj

* 13:2: Mat 17:20 * 13:6: Lom 12:9 * 13:7: 1Pi 4:8 * 13:13: 1Te 1:3 * 14:1: 1Ko 12:31; 14:39

ek ôpatu ba hanaŋ hathak abô masôm. Ma donptom anyôla hik abô êŋ liliŋ ba havatho avômalô êvhaviŋ lôkthô loŋ, êŋ ma mavi anôŋ aêŋ iyom.

⁶ Aêŋ ba aiyar thêlô, nodanô! Yahathôk ek môlô ba yahanar abô lôk auk mena yahik Wapômbêŋ anêŋ auk loŋ kapô thô mena yahadôŋ avômalô mena yahanar Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ, êŋ ma hatôm yahavatho môlô loŋ. Ma donptom yahanar abô masôm ba miŋ môlô oyala ami, êŋ ma yahavatho môlô loŋ aisê? ⁷ Ma môlô lemmimibi esak abiŋ lôk gita. Thêlô ma miŋ nôm lôkmala ami. Ma donptom iniŋ asêŋ hamô. Ma thêlôniŋ pôk halaŋ mayaliv êŋ ma tem miŋ alalô nadanô iniŋ asêŋ mavi ami. ⁸ Ma lavuak miŋ halaŋ mavi ami ma avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê am? ⁹ Ma môlô vemimbôlêk ma aêŋ iyom. Môlô onar abô masôm ma avômalô tem neyala aisê? Abô êŋ ma hatôm lovak ba miŋ eyala ami. ¹⁰ Yakô ek abô lomalomatakatu ba hêk pik bêŋ êntêk lôkthô iniŋ ôdôŋ hamô. ¹¹ Aêŋ ba miŋ yahayala abô atu ba anyô yar hanaŋ anêŋ ôdôŋ ami, êŋ ma hatôm ya anyô loŋ buyar ma yani anyô loŋ buyar. ¹² Ma môlô aêŋ iyom. Môlô othak ôpôviŋ ek nundum Lovak Mather anêŋ ku lomalomata. Aêŋ ba nundilup esak ku yar atu ba tem embatho avômalô êvhaviŋ lôkthô loŋ.

¹³ Ba intu opalêla takatu ba enar abô hathak abô masôm ma neteŋ mek ek nijik iniŋ abô êŋ liliŋ ek avômalô lôkthô neyala. ¹⁴ Ma yahateŋ mek hathak abô masôm, êŋ ma yadahôlôŋ hateŋ mek êŋ. Ma donptom yenaŋ auk miŋ havalon ami. ¹⁵ Aêŋ ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôŋ hateŋ ma yenaŋ auk eteŋ imbiŋ. Lôk yeŋ atu ba yadahôlôŋ hêv ma yenaŋ auk nêv imbiŋ. ¹⁶ Hôêv lemmavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak abô masôm ma ôpatu ba miŋ halaŋô ami tem miŋ hatôm eyala abô atu ba honar ami. Ba tem miŋ enar nena “avanôŋ” esak anêv mek êŋ ami. ¹⁷ Odanêv mek êŋ mavi ma donptom miŋ havatho ôpêŋ loŋ ami.

¹⁸ Yahamôŋ ek môlô lôkthô hathak yahanar abô masôm ba intu yahanar yalenmavi hadêŋ Wapômbêŋ. ¹⁹ Ma yahamô nê êvhaviŋ malêvôŋ ba yahanar abô bidoŋna hathak avômalô da iniŋ abô ek yanêv auk êndêŋ i, êŋ ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êŋ ma tem thêlô neja auk aisê?

²⁰ *Aiyar thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miŋ eyala nômla ami ma noja nê bôk talar yôv iniŋ auk. ²¹ *Eto hêk abô balabuŋ nena Wapômbêŋ hanaŋ avômalô Islel bêŋ ba hanaŋ,

“Tem yanjik vovak ba yanar abô masôm

lôk nê pik yar iniŋ abô

êndêŋ avômalô,

ma donptom thêlô tem miŋ nedanô ya ami.”

Anyô Bêŋ hanaŋ aêŋ.”

Aisaia 28:11-12

²² Ba intu abô masôm ma hatôm lavôŋiŋ ba êv hadêŋ nê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enar ek havatho avômalô loŋ ma hatôm lavôŋiŋ ba êv hadêŋ nê êvhaviŋ. ²³ *Avômalô êvhaviŋ lôkthô ethak donptom ba enar abô masôm lôk vi atu ba miŋ êvhaviŋ ami ba miŋ êdôŋ i ami, elanô abô êŋ, ma tem nenaŋ nena môlô ma avômalô molo. ²⁴ *Ma donptom môlô onar Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô vi loŋ, ma auk êŋ intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliŋ. ²⁵ Malêla takatu ba havuŋi hamiŋ yani kapô tem imbitak yaiŋ.

* 14:20: Ep 4:14

* 14:21: Ais 28:11-12

* 14:23: Ap 2:13

* 14:24: Jon 16:8

Êñ ma tem yani endek vadônñ lèlô ba nêñ yeñ êndênñ Wapômbênñ ba enañ bênñ nena, “Avanônñ biñ! Wapômbênñ lèk hamô havinñ mólô!”

Ku nêñem yeñ lôkthô imbitak thêthônñ

²⁶* Aênñ ba aiyañ thêlô, alalô nanañ aisê? Alalô ayô athak donjom ma doho nêñem yeñ ma doho nêndônñ avômalô ma doho nenañ Wapômbênñ anênñ abô lonñ kapô ma doho nenañ abô masôm ma doho nenañ abô êñ anênñ ôdônñ bênñ. Nômbênñ êñ imbitak aênñ ek embatho avômalô êvhavinñ lonñ. ²⁷ Ba intu anyô ju mena lô la nenañ abô masôm ma te êmônñ ma yañ embenñ yam ma te embenñ yam anônñ ek anyô lôkauk la hamô ma enañ abô êñ anênñ ôdônñ bênñ. ²⁸ Aênñ ba ôpatu ba hanañ abô masôm anênñ ôdônñ bênñ te miñ hamô avômalô malêvônñ ami, êñ ma ôpatu ba hanañ abô masôm bônônñ ba iminñ. Yani enañ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbênñ.

²⁹* Lokwanju mena lô la takatu ba Wapômbênñ hêv abô hadênñ i ek nenañ ma takatu ba êmô ek elañô nititiñ abô takênñ katô. ³⁰ Anyôla hanañ Wapômbênñ anênñ abô hamiñ ba Wapômbênñ hêv abô halôk anyô yañ kapô ek enañ, ma ôpênñ êndôk êmô biñ ma yañ atu imbiyô enañ ³¹ ek mólô sapênñ tomtom nonañ abô ek avômalô sapênñ nedañô ba neja auk ek embatho i lonñ. ³²⁻³⁴* Wapômbênñ hathak hasup avômalô sapênñ ethak donjom lôk kapôlônñiñ donjom. Ma miñ hadum nômla mayaliv ami. Aênñ ba avômalô enañ Wapômbênñ anênñ abô bênñ, thêlô ethak eyabiñ veñiñbôlèk.

Avômalô êvhavinñ ethak donjom êñ ma avi nêñmô bônônñ. Avômalô ôdônñ êvhavinñ takatu ba êmô luvuluvu ethak idum aênñ. Thêlô miñ hatôm nenañ abô ami. Ma thêlôda nêñmô anyô vibinñ êtôm atu ba abô balabunñ hanañ. ³⁵ Avômalô êvhavinñ lèk ethak donjom ek nêñem yeñ, ma avi la hamiñ ba hanañ abô, êñ ma nôñ mama. Aênñ ba avi idum ek neja auk ma ini unyak am ka miñ nenañ injik vênñ liñ.

³⁶ Ma mólô osonñ nena mólôda intu Wapômbênñ anênñ abô anênñ alañ e? ³⁷* Anyô la hasonñ nena yani anyô hanañ Wapômbênñ anênñ abô hadênñ avômalô vi mena hadum Lovak Matherñ anênñ ku lomalama, êñ ma enañ bênñ nena abô êntêk yahato ma Wapômbênñ anênñ balabunñ mena mi e? ³⁸ Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aênñ iyom.

³⁹ Aênñ ba aiyañ thêlô, nôpôvinñ am ek nonañ Wapômbênñ anênñ auk bênñ ek embatho avômalô lonñ ma miñ nôñgwêk abô masôm lonñ siñ ami. ⁴⁰ Ma nundum ku lôkthô thêthônñ ma miñ mayaliv ami.

15

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak lonjô

¹ Aiyañ thêlô, yahadum ek yanjik mólônim auk liñ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanañ hadênñ mólô yôv. Mólô bôk olanjô ba lèk uminñ lôklokwanñ. ² Ma donjom yakô mólônim ôêvhavinñ êñ anênñ anônñ mi. Mólô ovalonñ abô takatu ba bôk yahanañ bênñ hadênñ mólô lôklokwanñ êñ ma tem nêñ mólô bulubinñ.

³* Abô bôk êdônñ ya hathak ma yahadônñ mólô aêntêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anênñ ôdônñ. Kilisi hama ek hêv alalôaniñ kambom lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁴* Ba elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba bôk

* **14:26:** 1Ko 12:8-10 * **14:29:** 1Te 5:21 * **14:32-34:** 1Ko 11:3; 1Ti 2:12 * **14:37:** 1Jon 4:6
* **15:3:** Ais 53:5-12 * **15:4:** Mat 12:40; Ap 2:24-32

eto yôv. ⁵*Pita hayê yani vêm ma aposel laumin̄ ba lahavuju êyê yani. ⁶Vêm ma avômalô êvhavin̄ hatôm 500 ethak doŋtom êmô ba êyê yani. Bêŋ anôŋ êmô lôkmala ma vi bôk ema. ⁷*Ma yani hik i thô hadêŋ Jems vêm ma aposel lôkthô. ⁸*Ma ya hatôm amena atu ba evolon̄ ba intu yani hiki thô hadêŋ ya haven̄ yam anôŋ.

⁹*Yahabulin̄ Wapômbêŋ anêŋ avômalô êvhavin̄ ba intu yahatôm aposel yaônalôk ba ya miŋ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami. ¹⁰*Ma Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ba hik anôŋ ek yambitak aposel. Yahadam ku bêŋ anôŋ hamôŋ ek aposel vi. Ma doŋtom yada miŋ yahadam ku takêŋ ami ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm atu ba hamô havin̄ ya. ¹¹Yêlô lôk aposel sapêŋ athak anan̄ abô doŋtom hadêŋ môlô ba abô takêŋ intu bôk ôêvhavin̄ yôv.

Avômalô ŋama tem nimbiyô

¹²Yêlô athak anan̄ nena Yisu haviyô anêŋ ŋama ma aisê ka môlô vi onan̄ nena miŋ hatôm imbiyô ami? ¹³Aêŋ ba ŋê ŋama miŋ iviyô ami, êŋ ma Kilisi miŋ bôk haviyô anêŋ ŋama ami. ¹⁴Ma Kilisi miŋ bôk haviyô hathak loŋbô ami, êŋ ma yêlôaniŋ abô takatu ba anan̄ ma anêŋ anôŋ mi hatôm môlônim ôêvhavin̄ anêŋ anôŋ mi aêŋ iyom. ¹⁵Yêlô anan̄ nena Wapômbêŋ bôk hik Kilisi lin̄. Ma ŋê ŋama miŋ iviyô hathak loŋbô ami, êŋ ma Wapômbêŋ miŋ bôk hik Kilisi lin̄ ami ba yêlô êv Wapômbêŋ anêŋ abô lelalin̄ ba adum hatôm abôyan̄. Êŋ ma malain̄ bêŋ. ¹⁶Ma ŋê ŋama miŋ iviyô ami, êŋ ma Kilisi miŋ bôk haviyô havin̄ ami. ¹⁷Ma Kilisi miŋ haviyô ami, êŋ ma môlônim kambom hamô denan̄ ba môlônim ôêvhavin̄ miŋ hatôm nêv môlô sa ami. ¹⁸Ba avômalô takatu ba bôk êmô havin̄ Yisu Kilisi ba ema ma thêlô êŋ bôk êv yak havin̄. ¹⁹Ma alalô ason̄ nena alalôaniŋ êvhavin̄ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êŋ ma alalô kambom anôŋ ma ŋê pulin̄ takatu ba avômalô vi enan̄ nena “Alikaknena!” êmô mavi ek alalô.

Yisu haviyô anêŋ ŋama

²⁰Ma doŋtom Kilisi bôk haviyô yôv anêŋ ŋama. Yani hatôm vuŋ môŋ atu ba halôk môŋ ba hayôk. Ba alalô ayê vuŋ môŋ êŋ ma ayala nena bêŋ anôŋ tem êyôk emben̄ yam. Ma Yisu haviyô môŋ ba ŋê ŋama lôkthô tem nimbiyô esak loŋbô aêŋ iyom. ²¹*Ma anyô yan̄ hadum ba ŋama habitak. Ma yan̄ hadum ba ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô. ²²Aêŋ ba alalô ma Adam anêŋ avômalô ba intu tem nama. Ma doŋtom vi atu ba êvhavin̄ Kilisi tem neja lôkmala esak loŋbô. ²³*Ba ôdôŋ ju êŋ inin̄ wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vuŋ yôk môŋ atu ba bôk haviyô ba tem endelêm ek anêŋ avômalô nimbiyô aêŋ iyom. ²⁴⁻²⁵*Kilisi tem eyabin̄ anêŋ nômkama lôkthô endeba etak ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ yani nêvô vakapô vibin̄ am. Êŋ ma pik lo len̄ anêŋ dan̄ tem êyô ma tem imbulin̄ kin̄ lo ŋê bêŋbêŋ ma ngôk lomaloma. Ma nêv loŋ lôklin̄yak êmbôni êndêŋ Lambô Wapômbêŋ. ²⁶*Ma nôv kambom anôŋ atu ba yani imbulin̄ emben̄ yam, êŋ ma ŋama ²⁷*hatôm bôk enan̄ nena, “Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibin̄.”

Kapya Yeŋ 8:6

* **15:5:** Mat 28:16-17; Luk 24:34 * **15:7:** Ap 1:3-4 * **15:8:** Ap 9:3-6 * **15:9:** Ep 3:8; 1Ti 1:15
 * **15:10:** 2Ko 11:23 * **15:21:** Lom 5:12 * **15:23:** 1Te 4:16; ALK 20:5 * **15:24-25:** Mat 22:44
 * **15:26:** ALK 20:14 * **15:27:** Sng 8:6

Aêḡ ba Wapômbêḡ da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibinḡ. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmô Kilisi vakapô vibinḡ ma doḡtom Wapômbêḡ da hamô vulinḡ. ²⁸ Wapômbêḡ hadum anêḡ ku hatak nômkama sapêḡ hamô Kilisi vakapô vibinḡ endeba anêḡ daḡ ma tem etak Nakaduḡ êmô yani vibinḡ, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakaduḡ vibinḡ ek Wapômbêḡ êmô nômkama sapêḡ vulinḡ.

²⁹ Ma ḡê ḡama miḡ ewa lôkmala hathak loḡbô ami ma aisê hathak ḡê takatu ba ithik ḡaḡ ek nêḡnêḡ ḡê ḡama sa? Aêḡ ba ḡê ḡama miḡ iviyô ami ma idum aêḡ eka? ³⁰ *Ma aisê ka yêlô ana loḡ takatu ba yêlô apôm malainḡ lomalomama? ³¹ Wak nômbêḡ intu ma yahama! Aiyaḡ thêlô, yahabôya hathak môlô ek môlônim ôvḡhaviḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ Anyô Bêḡ atu ba hadum ku hamiḡ môlô ba yahanaiḡ abô avanôḡ, ³² *Bôk yaha Epesus yôv ek yanḡik vovakimbiḡ alim kambom atu. Ma abô hathak ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô ma abô êḡ abôyaḡ, êḡ ma tem miḡ yandum aêḡ ami. Mi. Tem yasopa avômalô iniḡ abô nena,

“Alalô nanḡaḡ ba nanum yapiḡ ek yamuḡ ma tem alalô nama.” *Aisaia 22:13*

³³ Abô bute hanaiḡ nena, “Avômalô kambom ethak ibulinḡ avômalô mavi.” Ba intu miḡ nosopa avômalô takatu ba esau môlô ami. ³⁴ Môlô doho miḡ oyala Wapômbêḡ ami. Ba intu yahanaiḡ ek nêḡ mama êḡndêḡ môlô. Aêḡ ba môlô nubiyô nombeḡ thêthôḡ ba notak unim kambom.

Kupik atu ba haviyô hathak loḡbô ma tem yanḡa

³⁵ Ma doho enaiḡ, “Avômalô ḡama tem nimbiiyô aisê? Ma tem neja kupik alê?” ³⁶ *Môlô avômalô auk mi! Miḡ hovatho yanḡvêk ami êḡ ma tem enja lôkmala esak loḡbô aisê? ³⁷ Hovatho ku te ma hovatho anêḡ anôḡ e? Mi. Hovatho anêḡ vêk iyom. ³⁸ Wapômbêḡ da hêv yanḡvêk takêḡ iniḡ liḡkupik hatôm yanida anêḡ lahaviḡ. Yani hêv yanḡvêk takêḡ da leḡviḡkupik tomtom. ³⁹ Vathiap lôkthô miḡ hatôm doḡtom ami. Anyô iniḡ vathiap yanḡa, ma alim iniḡ te da, menak iniḡ te da, ma alim ḡḡwêk iniḡ te da. ⁴⁰ Ma nômkama leḡ hamô ma nômkama pik hamô. Ma nômkama leḡ da anêḡ lêlêyaḡ hamô ma nômkama pik anêḡ lêlêyaḡ da hamô aêḡ iyom. ⁴¹ Ma wak anêḡ lêlêyaḡ yanḡa ek ayôḡ anêḡ ma vulinḡ anêḡ te da. Ma vulinḡ lomalomama da iniḡ lêlêyaḡ hamô aêḡ iyom.

⁴² Ma kupik takatu ba iviyô hathak loḡbô iniḡ lêlêyaḡ hamô aêḡ iyom. Ma kupik atu ba elav halôk lôv ma hapalê. Ma kupik atu ba haviyô êḡ ma yanḡa ba tem miḡ epalê ami. ⁴³ *Kupik atu ba elav êḡ ma anêḡ athêḡ mi. Ma kupik atu ba haviyô hathak loḡbô êḡ ma lôkmaḡiḡ. Ma kupik atu ba elav, êḡ ma vauna. Ma kupik atu ba haviyô hathak loḡbô ma anêḡ lôklokwaḡ bomaḡ. ⁴⁴ Kupik atu ba elav ma kupik pik. Ma kupik atu ba haviyô hathak loḡbô ma kupik dahô lôkmala. Avanôḡ. Kupik pik hamô ba intu kupik leḡ hamô aêḡ iyom.

⁴⁵ *Bôk eto nena,

“Adam môḡ habitak hatôm nôḡm lôkmala.”

Môḡ Anôḡ 2:7

Ma doḡtom Adam yanḡ atu ba havenḡ yam ma kupik dahô lôkmala anêḡ ôdôḡ ba tem nêḡm lôkmala. ⁴⁶ Aêḡ ba dahô êḡ miḡ habitak môḡ ami. Ma kupik pik atu ba hamôḡ vêḡmam ka miḡ dahô lôkmala êḡ havenḡ yam. ⁴⁷ Ma anyô môḡ habitak anêḡ pik ma anyô yanḡ havenḡ yam halêḡm anêḡ malak leḡ aêḡ iyom. ⁴⁸ Aêḡ ba

* 15:30: Lom 8:36 * 15:32: Ais 22:13 * 15:36: Jon 12:24 * 15:43: Plp 3:20-21 * 15:45: Stt 2:7

avômalô takatu ba êmô pik, êj ma anyô pik atu anêj. Ma avômalô malak leŋ ma êtôm anyô malak leŋ atu anêj. ⁴⁹ Alalô lêk awa leŋviŋkupik anyô pik anêj ma embenj yam ka tem naja anyô malak leŋ anêj liŋkupik aêj iyom.

⁵⁰ Aiyaŋ thêlô, yahanarj nena kupik lôk thalaleŋ atu ba hapalê tem miŋ êmô Wapômbêj anêj loŋ lôkliŋyak ami. Ma nôm atu ba hapalê tem miŋ enja nôm atu ba tem miŋ epalê anêj loŋ ami. ⁵¹ *Nodaŋô! Ya tem yanarj abô loŋ kapô te êndêj môle. Alalô sapêj tem miŋ nama ami ma leŋviŋkupik sapêj tem imbitak yaŋda. ⁵² Alalô tem nadaŋô abij ali atu ba anêj daŋ anêj asêj ma kasana ma tem nê ŋama nimbiyô ma kupik palê mi ma alalô tem nambitak yaŋda. ⁵³ *Ma kupik palê êj imbuliv i esak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ epalê ami. Ma kupik ŋama êj imbuliv i esak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ ema ami.

⁵⁴ *Ma kupik palê êj havuliv i hathak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ epalê ami lôk kupik ŋama havuliv i hathak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ ema ami aêj iyom, êj ma abô atu ba bôk eto tem imbitak avanôj nena,

“Lôklokwaŋ lovak ba hatôkwêj ŋama.”

Aisaia 25:8

⁵⁵ *Ŋama ma anêm lôklokwaŋ o lovak êsê?

Ŋama ma anêm siniŋ nuŋgwik anyô vônô êsê?”

Hosea 13:14

⁵⁶ *Ŋama anêj siniŋ ma kambom lomalama. Ma kambom hawa lôklokwaŋ hêk balabuŋ. ⁵⁷ Ba nanêm leŋiŋmavi êndêj Wapômbêj! Yani hêv alalôaniŋ Anyô Bêj Yisu Kilisi atu ba hadum ba alalô athak lovak.

⁵⁸ Yenaŋ aiyaŋ lôkma anôj, môle oyala nena udum Anyô Bêj anêj ku ba ku êj tem miŋ anôj mi ami. Mi. Ba intu numiŋ lôklokwaŋ ma miŋ notak nômla ek êyôkwiŋ môle ami. Ma nônêm am dedaŋ ek nundum Wapômbêj anêj ku êj.

16

Pol hanarj hathak da atu ni Jelusalem

¹ *Yahanarj abô êntêk hathak da takatu ba tem môle nônêm êndêj Wapômbêj anêj avômalô mathenj. Nundum êtôm atu ba yahanarj hadêj avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô Galesia. ² Sonda lôkthô anêj wak te môle ma vithêla atu ba ôpôm ma nômbi sam ni lodôj lodôj ba notak valuseŋ da êndôk kolopak te ek imbitak bêj anôj ek yahayô ma da takêj bôk usup yôv. ³ Ma nodam anyô doho ek yato kapy a te imbiŋ ek injik i thô ek neja môle nim wapôm takêj ba ini Jelusalem. ⁴ Injo. Tem yana mena mi la. Yaha ma tem nê êj nimbiŋ ya ek yêlô ana.

Pol lahaviŋ ni Kolin

⁵ *Tem yana Masedonia ba yamô wak doho vêm ka tem yasôk ek môle. ⁶⁻⁷ *Yahathôn. Miŋ yalenjhaviŋ yaŋgê môle ma yatak môle kethenj ami. Yalenjhaviŋ nena yamô imbiŋ môle êtôm wak doho vêmam êtôm Anyô Bêj anêj lahaviŋ. Ba intu beleŋ simbak haviŋ ba tem yamô imbiŋ môle wak doho mena injo ek batu môle nônêm ya sa ek loŋ alêla takatu ba tem yana. ⁸⁻⁹ *Avômalô Epesus bêj anôj ethak êdô yenaŋ ku. Ma doŋtom loŋôndê nindum ku ek nê nêm i sa lêk abyarj ba intu tem yamô loŋ êj endeba Pentikos.

* **15:51:** Mat 24:31; 1Te 4:15-17 * **15:53:** 2Ko 5:4 * **15:54:** Ais 25:8 * **15:55:** Hos 13:14

* **15:56:** Lom 7:13 * **16:1:** Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9 * **16:5:** Ap 19:21 * **16:6-7:** Lom 15:24

* **16:8-9:** Ap 19:8-10; 2Ko 2:12

¹⁰*Timoti hadum Anyô Bêḡ anêḡ ku hatôm ya. Ba intu yani hathôk ma môlô noyabiḡ am ek yani miḡ êkô esak môlô ami. Ma wak takatu ba hamô haviḡ môlô ma noyabiḡ yani mavi. ¹¹*Ma miḡ nôndô ek noja yani thô ami. Ma hatak môlô ma nônmê yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndêḡ ya. Tem yayabiḡ yani lôk iviyaḡ takatu ba tem nêlêm nimbiḡ yani.

¹²*Yahanaḡ hathak alalôaniḡ aiyaḡ Apolo. Yahanaḡ abô lôklokwaḡ ek yani êsôk imbiḡ iviyaḡ doho ek nêgê môlô. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndêḡ wak alê atu ba yanida lahaviḡ.

¹³Nômô lêlê lôk nobaloḡ êvhaviḡ loḡ. Numiḡ lôklokwaḡ êtôm anyô ḡê. ¹⁴Ma nundum nômkama lôkthô esak leniḡhaviḡ iyom.

¹⁵*Môlô oyala nena Stepanas lôk anêḡ avômalô, thêlô ma avômalô êvhaviḡ môḡ hamô Akaia. Ma thêlô êv i dedaḡ ek êv avômalô mathêḡ sa. Aiyaḡ thêlô, yahêv abô lôklokwaḡ hadêḡ môlô ¹⁶ek nômô avômalô takêḡ lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbêḡ anêḡ ku vibinḡ. ¹⁷Ya miḡ yahamô haviḡ môlô ami ba yalenḡ hik ya bêḡ anôḡ. Ma doḡtom Stepanas lo Potunatus ma Akaikus lêk êlêm ba intu yalenḡ halôk biḡ ¹⁸lôk yalenḡ mavi. Ma môlô aêḡ iyom. Aêḡ ba noja ḡê anêḡ aêḡ thô êtôm ḡê athêḡ bêḡ.

Abô anêḡ daḡ

¹⁹*Avômalô êvhaviḡ anêḡ plovins Esia êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ môlô. Akwila lo Plisila enaḡ iniḡ leniḡhaviḡ anôḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ lôk avômalô vi atu ba êv yeḡ êmô thai iniḡ unyak. ²⁰Nê êvhaviḡ lôkthô anêḡ loḡ êntêk êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ môlô. Ma nokam am esak kobom yôhok mathêḡ.

²¹Ya Pol da yahato yalenḡmavi êntêk hathak ya da yabahaḡ.

²²*Anyôla miḡ lahaviḡ Anyô Bêḡ ami, vovaḡ tem êpôm yani. Ôlêm, Anyô Bêḡ.

²³Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm êmô imbiḡ môlô.

²⁴Yenaḡ yalenḡhaviḡ êmô imbiḡ môlô lôkthô esak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hi Kolin Abô môŋ

Kêdôŋwaga abôyaŋ êmô Kolin ba enaŋ nena Pol miŋ aposel anôŋ ami. Lôk enaŋ nena Pol ma anyô abôyaŋ. Pol halaŋô abô takêŋ ba intu hato kapya êntêk ek injik thô nena nê takêŋ iniŋ abô ma abôyaŋ. Ma hanaŋ haviŋ nena da takatu ba thêlô bôk enaŋ nena tem nê nê m ma nê nê m ni.

Pol hamô Masedonia ba hato kapya êntêk hadêŋ 55 AD la.

¹ Ya Pol atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ aposel yai lôk aiyar Timoti ato kapya êntêk hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô anêŋ Kolin lôk avômalô matherŋ takatu ba êmô plovins Akaia.

² Wapôm lôk labali êlêm anêŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.

Wapômbêŋ atu hêv alalô thêvô

³ *Nambô Wapômbêŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ lambô ma lahiki anêŋ alaŋ ba hêv alalô thêvô lôk hêv alalô sa. ⁴⁻⁵ *Alalô athak apôm Kilisi anêŋ malaiŋ lomaloma ba hayô siŋ ba halelope. Ma doŋtom yani hathak hêv alalô thêvô aêŋ iyom. Aêŋ ba alalô apôm malaiŋ ma hêv alalô thêvô ek nanêm avômalô takatu ba ewa malaiŋ thêvô esak thêvô atu ba bôk Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô. ⁶ Ma yêlô apôm malaiŋ ek môlô noja bulubiŋ lôk thêvô. Ma Kilisi hêv yêlô thêvô êŋ ek môlô noja aêŋ iyom. Aêŋ ba ôpôm malaiŋ hatôm yêlô êŋ ma thêvô êŋ hadum ba tem numiŋ lôklokwaŋ lôk maliŋyaô. ⁷ Môlô unim malaiŋ hatôm yêlôaniŋ ma yêlô aêv maleniŋ nena môlô tem numiŋ lôklokwaŋ ba noja thêvô êtôm intu yêlô awa.

⁸ *Aiyar thêlô, nodaŋô! Yêlô bôk amô plovins Esia ma awa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ aleba hamô yêlô lu ba malimmalim ba asoŋ nena tem nama.

⁹ Avanôŋ! Yêlô kapôlôŋiŋ hanaŋ nena tem yêlô nama êtôm enaŋ hathak anyô kambom hamiŋ loŋ idum abô. Malaiŋ êŋ hadum ba yêlô anaŋ nena, “Wapômbêŋ da iyom hatôm ma yêlô mi. Yani iyom intu hik nê ŋama liŋ.”

¹⁰⁻¹¹ *Yani hêv yêlô vê hêk malaiŋ takatu ba hadum ek injik yêlô vônô ma hawa yêlô hathak loŋbô. Môlônim ku hêk ek noteŋ mek ma yêlô aêv maleniŋ nena tem yani nê yêlô bulubiŋ. Avanôŋ! Avômalô bêŋ anôŋ neteŋ mek êndêŋ Wapômbêŋ ma tem nê m wapôm êndêŋ yêlô. Ma tem avômalô bêŋ anôŋ nêgê lôk nenaŋ leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

Pol miŋ hasau avômalô Kolin ami

¹²⁻¹⁴ *Yêlô miŋ asopa auk pik ami. Mi. Wapômbêŋ hêv wapôm ba intu yêlô lêk atitiŋ yêlôaniŋ ku ba ayê nena avaloŋ Wapômbêŋ anêŋ auk ba anaŋ abô anôŋ ma miŋ avôv môlônim auk ek yêlô aêv yêlôda liŋ ami. Yêlô adum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô. Ma sêbôk atu ba amô haviŋ môlô ma yêlô ayabiŋ i dedaŋ mavi ek nandum aêŋ iyom. Ma abô takatu ba bôk yêlô ato hadêŋ môlô êŋ ma yêlôaniŋ auk anôŋ ba môlô lêk osam ba oyala yôv. Aêŋ ba yêlô ayê yêlôaniŋ ku nena mavi. Ma lêk môlô oyala yêlôaniŋ auk dokte. Yakô vêmam ka tem môlô noyala yêlôaniŋ auk lôkthô ma tem alalô napesaŋ abô imbiŋ i.

* **1:3:** Lom 15:5 * **1:4-5:** Sng 34:19 * **1:8:** Ap 19:23; 1Ko 15:32 * **1:10-11:** 2Ti 4:18

* **1:12-14:** 2Ko 5:12; Plp 2:16

Ma waklavôḡ Anyô Bêḡ Yisu anêḡ endelêḡ ma tem môlô nobam yêlô êtôm atu ba tem yêlô nabam môlô aêḡ iyom.

15-16 *Ma yahayala nena môlônim auk ma hatôm yenaḡ. Ba intu yalenḡhaviḡ yasôk ek môlô vêm ka yana plovins Masedonia ma yambôalêḡ esak lonḡb ek môlô nôḡnêḡ ya sa ek nôḡpêḡpêḡ nôḡmkama ek yana Judia. Ba intu yalenḡhaviḡ yasôk ek môlô bôlônḡ ju ma yanêḡ yalenḡmavi bôlônḡ ju êndêḡ môlô. 17 Ma doḡtom yahik yenaḡ auk liliḡ. Ba lêk môlô onanḡ nena ya anyô auk pik ba yahasau môlô ba miḡ yahathôk ami. Ba môlô onanḡ nena ya hathak yahananḡ abô luvi nena “avanôḡ” lo “mi”, aêḡ e?

18 Wapômbêḡ hathak hanaḡ abô avanôḡ iyom. Ba intu yêlôaniḡ abô takatu ba ananḡ ma avanôḡ aêḡ iyom ba miḡ ananḡ abô takêḡ lôk leḡ luvi ami. 19 *Yisu Kilisi ma Wapômbêḡ nakaduḡ ôpatu ba ya lôk Silas ma Timoti ananḡ anêḡ abô bêḡ hadêḡ môlô ba Wapômbêḡ hanaḡ abôla hathak yani ma miḡ hasau ami. Mi! Yisu Kilisi ma Wapômbêḡ anêḡ “avanôḡ!” 20 *Wapômbêḡ habutiḡ abô lomalom ba hanaḡ, “Avanôḡ! Yisu Kilisi tem injik yenaḡ abô sapêḡ thô.” Ba intu alalô aêḡhaviḡ Kilisi ba ananḡ nena “avanôḡ” ek Wapômbêḡ enja athêḡ lôkmaḡḡiḡ. 21 Ma Wapômbêḡ da hanaḡ nena alalô ma Kilisi anêḡ avômalô ba habi baḡ hayô hêk yani lôk alalô aêḡ iyom ek embatho alalô lonḡ ek nambitak anêḡ avômalô. 22 *Ma hakak sêk hayô hêk alalô ek injik thô nena alalô ma anêḡ avômalô ma hatak anêḡ dahô halôk alalô kapôlônḡiḡ ek nayala nena anêḡ abô tem injik anôḡ.

23-24 *Yêlô miḡ anyô bêḡ ek nasaḡ môlô ba nanaḡ nena, “Nôḡnêḡmibiḡ.” Mi! Môlôda bôk ôêḡhaviḡ ba umiḡ lôklokwaḡ yôv. Ba intu alalô ḡê lôk iviyaḡ ek nandum ku imbiḡ i ma nanêḡ leḡiḡmavi ni ba êlêḡ. Aêḡ ba yahamiḡ Wapômbêḡ ma ba yahananḡ abô êntêk. Yakô yasôk Kolin ma tem yanêḡ malaiḡ êndêḡ môlô ba intu miḡ yahathôk ami.

2

1 *Ba yenaḡ auk thektheḡ nena tem miḡ yasôk lôk malaiḡ bôlônḡ te imbiḡ ami. 2 Yahêḡ malaiḡ hadêḡ môlô ma opalê te tem indum yalenḡmavi? Môlô takatu ba yahêḡ malaiḡ e? Yakô mi. 3 Môlô ma avômalô takatu ba othak udum yalenḡmavi. Aêḡ ba bôk yahato kapya ek alalô miḡ naja malaiḡ ami. Yenaḡ auk ma thektheḡ nena alalô lôkthô lêk athak doḡtom lôk leḡiḡmavi iyom. 4 *Yalenḡmalaiḡ lôk yalenḡ hik ya ma yahalaḡ ma bôk yahato kapya bôsêḡbôk lôk yamalenḡ thôk. Miḡ yahato kapya êḡ ek nêḡ môlô malaiḡ ami. Mi. Yahato ek injik thô nena yalenḡhaviḡ môlô bêḡ anôḡ.

Nodate kapôlômim ek ḡê idum kambom

5 Malaiḡ takatu ba ôpatu hêḡ hadêḡ ya Pol ma hatôm hêḡ malaiḡ êḡ hadêḡ alalô lôkthô. Betha ya iyom mena alalô lôkthô la. 6 Malaiḡ takatu ba bôk avômalô êḡhaviḡ êḡ hadêḡ yani ma hatôm. 7 Ma ôpatu ba kapô malaiḡ kambom ma nodate kapôlômim ek yani ma noja yani itup siḡ ek miḡ la injiki ami. 8 Ba intu yahananḡ lôklokwaḡ nena môlô nopesaḡ abô ba lemimmavi esak yani. 9 Bôk yahato hathak malaiḡ takatu ek injik môlô thô ek yangêḡ nena môlô ôtôm avômalô osopa abô mena mi e? 10 Injo. Betha ôpêḡ hadum kambom ami la. Ba intu nodate kapôlômim ek ôpêḡ ek yandate yenaḡ aêḡ iyom. Yahamiḡ Kilisi

* 1:15-16: 1Ko 16:5-6 * 1:19: Ap 18:5 * 1:20: ALK 3:14 * 1:22: 2Ko 5:5; Ep 1:13-14

* 1:23-24: 1Pi 5:3 * 2:1: 1Ko 4:21 * 2:4: Ap 20:31

ma, ma tem ênjê nena lêk yahalate yakapôlôñ ek yani ek yanêm môlô sa ¹¹* ek alalô miñ natak sawa bute ênjêk ek Sadan esau alalô ami. Alalô ayala anêñ auk êñ.

Aposel ma tabô lukmuk anêñ jê ku

¹²* Anyô Bêñ da hadum ba yaha Tloas ek yanan anêñ Abô Mavi atu ba hathak Kilisi bêñ. ¹³* Ma donjom miñ yahapôm Titi ami denan ba yakapôlôñ malain ba yahanan yanşin ma yaha plovins Masedonia.

¹⁴ Aêñ ba nanêm lenjımavi êndêñ Wapômbêñ. Yani lovak ba halom alalô takatu ba Yisu Kilisi anêñ avômalô ba aloyen lôk lenjımavi. Wapômbêñ hadum ku hamô alalô kapôlôñin ba intu avômalô tem neja anêñ auk êtôm nômla ôv mavi ember luvuluvu. ¹⁵ Alalô ma Kilisi anêñ da atu ba ôv mavi ba êv hadêñ Wapômbêñ ba avômalô lôkthô ilinju ôv êñ. Avômalô takatu ba ewa bulubinj lôk takatu ba i lonj nimbulinj i. ¹⁶* Avômalô vi ilinju alalô hatôm nôm ôvpalê takatu ba hadum ek ema ba havôv thêlô i ek nema. Ma vi ilinju alalô hatôm nôm ôv lôkmala takatu ba havôv i ek nêñ lôkmala. Aêñ ba anyôla miñ lôkmanjın anôñ ek indum Wapômbêñ anêñ ku ami. ¹⁷ Avômalô doho iluvinj Wapômbêñ anêñ abô ek neja valuselenj. Yêlô ma Kilisi anêñ avômalô takatu ba Wapômbêñ hêv ba aminj thohavloma. Aêñ ba anan abô te ma avanôñ iyom.

3

¹* Mólô oson nena yêlô aêv i linj e? Mi. Yêlô miñ anan hadêñ môlô nena noto kapy a lôk abô mavi ek avômalô vi neja yêlô thô ami. Mi. Avômalô vi idum aêñ. Ma yêlô ma mi. ²* Mólôda intu yêlôanin kapy a atu eto hêk yêlô kapôlôñin. Ba avômalô lôkthô esam ba eyala. ³* Mólô uik thô nena môlô ma kapy a halêm anêñ Yisu. Ba yêlôanin ku anêñ anôñ ma miñ eto hathak kêlêpê ami ma hathak Wapômbêñ lôkmala anêñ Lovak Matherj. Miñ eto hathak valu petap ami ma halôk anyô kapôlôñin.

⁴ Yêlô ma Kilisi anêñ avômalô takatu ba aminj Wapômbêñ ma. Aêñ ba intu alalô ayala avanôñ binj nena abô takêñ ma avanôñ iyom. ⁵ Yêlô da ma lôkmanjın ba hatôm nanan, “Yêlô hatôm.” e? Mi. Wapômbêñ da hadum ba ku takatu ba yêlô adum ma habitak mavi. ⁶* Tabô bô takatu ba eto hathak hik avômalô vônô. Ma donjom Lovak Matherj hêv lôkmala. Wapômbêñ hadum yêlô abitak lôklokwanj ek nandum tabô lukmuk anêñ ku atu ba miñ eto ami. Mi. Lovak Matherj da hayabinj.

Tabô lukmuk anêñ lôkmanjın

⁷* Tabô bô ma edabêñ valu ba eto hathak. Ma deda bêñ habi hayô hêk Mose ba habi avômalô Israeñ malenjın lonj ba miñ hatôm nêgê Mose thohavloma ami. Vêm ma deda hale hi yaôna ma donjom thêlô miñ hatôm nêgê ami denan. Odañô! Tabô halêm lôk deda bêñ ma donjom anêñ ku ma havôv njama halêm havinj. ⁸ Ma Lovak Matherj anêñ ku hamôñ lôk anêñ deda ma lôkmanjın anôñ ek tabô bô anêñ. ⁹* Odañô! Tabô bô anêñ ku ma halêm lôk deda. Ma donjom avômalô miñ esopa ami ba intu Wapômbêñ hanan, “Mólô noma.” Ma tabô lukmuk anêñ ku ma hapesanj lonjôndê ek indum avômalô nimbital thêthônj.

* **2:11:** Luk 22:31 * **2:12:** Ap 14:27; 1Ko 16:9 * **2:13:** Ap 20:1 * **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6
 * **3:1:** Ap 18:27; 2Ko 5:12 * **3:2:** 1Ko 9:2 * **3:3:** Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27 * **3:6:** Jer 31:31; Jon 6:63; 1Ko 11:25 * **3:7:** Kis 34:29 * **3:9:** Lo 27:26; Lom 1:17

Ba intu anêḡ deda ma mabuḡ anôḡ hamôḡ ek tabô bô anêḡ. ¹⁰ Deda haveḡ yam hamôḡ ek yaḡ bô ba deda bô lêk hi ba mi. ¹¹ Ma yaḡ halêm lôk deda ma doḡtom lêk hale hi mabô. Ma yaḡ ma tem ida imbi deda wak nômbêḡ intu. Ba intu anêḡ deda ma lôkmaḡḡin anôḡ ek yaḡ.

¹² Aêḡ ba yêlô aêv maleḡḡin hadêḡ tabô lukmuk. Ba intu miḡ akô ami ma anaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ. ¹³ *Yêlô miḡ avuliv maleḡḡin siḡ hatôm Mose ami. Deda thohavloma hale hi yaôna ma doḡtom yani havuliv ma siḡ ba miḡ hatôm avômalô Israeḡ nêḡê ami. ¹⁴ Thêlô esam balabuḡ tabô takêḡ ma doḡtom iniḡ auk thektheḡ hatôm ivuliv i siḡ ba intu miḡ eyala abô takêḡ ami aleba lêk êntêk. Anyôla miḡ hatôm nêḡm sôp êḡ vê êḡḡêk anêḡ auk ek eyala abô takêḡ ami. Mi. Kilisi iyom. ¹⁵ Avanôḡ! Lêk êntêk ḡê bêḡbêḡ esam Mose anêḡ balabuḡ ma doḡtom sôp êḡ havuliv kapôlôḡḡin siḡ denaḡ. ¹⁶ *Ma anyôla hale i liliḡ ba hasopa Anyô Bêḡ êḡ ma hatôm hêv sôp êḡ vê. ¹⁷ *Anyô Bêḡ ma hatôm Lovak Matherḡ. Ma loḡ atu ba Lovak Matherḡ haveḡ, êḡ ma hatôm hapole alalôaniḡ yak vê. ¹⁸ Alalô maleḡḡin ma miḡ avuliv siḡ ami ba lêk ayê Anyô Bêḡ anêḡ deda lôkmaḡḡin hatôm alalô ayê thonaḡḡin lo maleḡḡin halôk liyali. Yanida intu Lovak Matherḡ êḡ ba hêv deda lôkmaḡḡin anôḡ halêm ba halêm aleba abitak yaḡda hatôm yanida. Alalô ma hatôm liyali ba ik deda êḡ thô ek avômalô vi nêḡê.

4

Aposel ma êtôm uḡ anôḡ

¹ Ma Wapômbêḡ laḡiki hathak yêlô ba hêv ku êntêk hadêḡ yêlô. Ba intu yêlô namiḡ lôkloḡwaḡ ma miḡ natak ami. ² *Yêlô avôliḡ dômiḡ ek nôḡ mama takatu ba hêk loḡ kapô ba miḡ avuḡ abô ba asau avômalô lôk aluviḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ami. Wapômbêḡ hayê yêlô. Aêḡ ba yêlô ik abô avanôḡ thô ma avômalô ititiḡ yêlôaniḡ ku ba eyala nena yêlô adum thêthôḡ. ³⁻⁴ *Ma doḡtom anyô bêḡ bôlôḡ êntêk Sadaḡ bôk havuliv avômalô maleḡḡin siḡ ba miḡ êvhaveḡ ami. Ba intu yêlôaniḡ Abô Mavi hêk loḡ kapô ma avômalô takêḡ lêk idum ek nema ba miḡ hatôm nêḡê Abô Mavi anêḡ deda atu ba enaḡ hathak anyô lôkmaḡḡin Yisu Kilisi ami. Yanida ma Wapômbêḡ. ⁵ Yêlô anaḡ bêḡ nena Yisu Kilisi ma Anyô Bêḡ. Ma yêlôda atôm môlônim ḡê ku ek nandum Yisu anêḡ ku. Ma yêlô miḡ aêv yêlôda liḡ ami. ⁶ *Wapômbêḡ bôk hanaḡ, “Deda tem imbi êyô êḡḡêk momaḡḡiniḡ ba imbitak deda”.

Môḡ Anôḡ 1:3

Ba Wapômbêḡ êḡ iyom intu habi deda êḡ halôk alalô kapôlôḡḡin ek naḡê Kilisi thohavloma. Êḡ ma hatôm alalô ayê Wapômbêḡ lôkmaḡḡin aêḡ iyom.

⁷ *Ma deda lôk Abô Mavi êḡ ma hatôm payeḡ atu ba halôk uḡ anôḡ kapô ek injik thô nena anêḡ lôkloḡwaḡ lôkmaḡḡin ma Wapômbêḡ anêḡ ma miḡ halêm anêḡ alalô ami. ⁸ *Vovaḡ lomalama hapôm yêlô ma doḡtom miḡ hakapiḡ yêlô loḡ ami. Hadum ek injik yêlô sesoḡ aleba nanaḡ aisê. Ma doḡtom miḡ hadum yêlô popabuk ami. ⁹ Maleḡ thêlêv hathak yêlô ma doḡtom ayala nena Anyô Bêḡ miḡ hatak yêlô ami. Êpêḡ yêlô ba ama yak ma doḡtom miḡ ama ami. ¹⁰⁻¹¹ *Wak nômbêḡ intu yêlô takatu ba asopa Yisu ba amô lôkmala ma avômalô

* **3:13:** Kis 34:33 * **3:16:** Kis 34:34 * **3:17:** Jon 8:36; Lom 8:2 * **4:2:** 2Ko 2:17; 1Te 2:5

* **4:3-4:** Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 * **4:6:** Ais 9:2; 2Ko 3:18 * **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8; 7:5

* **4:10-11:** 1Ko 15:31; Lom 8:36

idum ek nijik yêlô vônô êḡ ma hatôm ik Yisu anêḡ lôkmala atu ba hamô yêlôaniḡ kupik pik thô. Aêḡ ba Yisu anêḡ ḡama lêk hamô yêlô leḡviḡkupik kapô ek injik Yisu anêḡ ḡama lôk lôkmala thô. Luvi êntêk lêk hamô. ¹² Aêḡ ba ḡama hadum ku hamô yêlô ma doḡtom lôkmala hadum ku hamô môlô.

¹³ Bôk eto hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya nena, “Yahêvhaviḡ ba intu yahananḡ.”

Kapya Yeh 116:10

Ma yêlô aêvhaviḡ aêḡ iyom. Ba intu yêlô ananḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô mavi.

¹⁴ *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hik Anyô Bêḡ Yisu liḡ hêk ḡama ma tem indum aêḡ êndêḡ yêlô ba endom alalô lôkthô ba ana namô imbiḡ Yisu. Aêḡ ba intu yêlô ananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ. ¹⁵ Yahawa malaiḡ takêntêk ek nêḡm môlô sa ek Wapômbêḡ imbi anêḡ wapôm sam êndêḡ avômalô bêḡ anôḡ endeba leḡḡmavi indumbak ni ba ni ek nebam anêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ esak leḡ.

¹⁶ *Aêḡ ba miḡ hadum yêlô apôlik ba atak ku takêḡ ami. Mi. Alalô leḡviḡkupik lêk hapalê ma doḡtom dahôlôḡḡiḡ halumbak ba habitak lukmuk hi ba hi. ¹⁷ *Ma alalôaniḡ malaiḡ ma vumvum ba hamô vauna. Ma doḡtom tem injik anêḡ anôḡ lôkmaḡḡiḡ atu ba êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba êḡmô vuliḡ ek nômkama lôkthô. ¹⁸ *Ma nôḡ takatu ba hôyê ma tem nêḡm yak ba ni. Ma nôḡ takatu ba miḡ hôyê ami ma tem êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ba intu miḡ maleḡḡikilik hathak nôḡm takatu ba ayê iyom ami. Mi. Alalô athak atitiḡ nôḡm takatu ba miḡ hatôm nagê ami.

5

Leḡviḡkupik lukmuk

¹ *Alalôaniḡ leḡviḡkupik ma hatôm unyak kudum. Ma ayala nena ibuliḡ unyak êḡ ma tem naja leḡviḡkupik yaḡ atu ba hatôm unyak anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ ba hamô malak leḡ ba tem êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Unyak êḡ ma miḡ ḡê pik epesaḡ hathak baheḡḡiḡ ami. ² *Ma alalô alaḡ ba adum ek naḡḡik leḡviḡkupik malak leḡ atu êtôm kwêv ba aêv lêlê ³ ek imbi êyô alalô vôn ek miḡ nambeḡ kôlôlôḡ ami. ⁴ Alalô amô pik hatôm avômalô leḡ popam ba intu alaḡ lôk leḡḡmalaiḡ ek naja kupik malak leḡ ek lôkmala êtôkwêḡ kupik pik. ⁵ Wapômbêḡ hapesaḡ alalô ek nambitak aêḡ ma hatak anêḡ dahô halôk alalô kapôlôḡḡiḡ ek nayala nena anêḡ abô ma tem injik anôḡ.

⁶⁻⁷ *Aêvhaviḡ hayabiḡ alalô. Ma miḡ aêv alalôaniḡ auk ek nôḡm atu ba ayê hathak maleḡḡaluk ami. Aêḡ ba alalô ayala avanôḡ nena alalô amô lôk kupik pik ba intu miḡ amô haviḡ Anyô Bêḡ ami. ⁸ *Avanôḡ! Alalô ayala auk êḡ ba apôviḡ ek natak kupik êntêk ba ana namô imbiḡ Anyô Bêḡ. ⁹⁻¹⁰ *Ma alalô lôkthô tem namiḡ Kilisi ma ek nandum abô esak malêla takatu ba adum mavi mena kambom ek alalô tomtom naja alalôaniḡ vuli. Ba intu amô pik mena amô haviḡ Anyô Bêḡ ma nanêḡm i videdauḡ ek nandum yani lamavi.

Avômalô kapôlôḡḡiḡ esak doḡtom imbiḡ Wapômbêḡ

¹¹ Yêlô ayala nena amô Anyô Bêḡ vibiḡ ba tem nandum abô. Aêḡ ba yêlô alôk avômalô leḡḡiḡ ek nesopa yani. Wapômbêḡ hayala yêlôaniḡ kapôlôḡḡiḡ. Ma yahêvhaviḡ nena môlô kapôlôḡḡiḡ hayala yêlô aêḡ iyom. ¹² Yêlô adum ek

* **4:14:** 1Ko 6:14 * **4:16:** Ep 3:16 * **4:17:** Lom 8:17-18 * **4:18:** Kol 1:16 * **5:1:** 2Ko 4:7
* **5:2:** Lom 8:23 * **5:6-7:** Hib 11:13-16 * **5:8:** Plp 1:23 * **5:9-10:** Kol 1:10; 1Te 4:1; Sav 12:14

môlô nobam am esak yêlôaniņ ku lôk nonaņ bêņ êndêņ avômalô takatu ba êv thêlôda liņ hathak nômkama viyaiņ ma leņiņpaliņ nômkama kapôlôniņ. Ma miņ yêlô aêv yêlôda liņ ami. ¹³ Ma avômalô doho enaņ nena yêlô adum molo. Yôv lôk. Hêk Wapômbêņ da. Ma vi enaņ nena yêlô awa auk mavi. Yôv lôk. Êņ ma hêv môlô sa. ¹⁴ Alalô ayala nena anyô te iyom intu bôk hama ek hêv avômalô lôkthô sa ba intu lôkthô bôk ema yôv. Aêņ ba Kilisi anêņ lahaviņ hayabiņ alalô. ¹⁵ *Avanôņ! Yani hama ek avômalô lôkthô. Ba alalô ñê lôkmala takatu ba asopa yani nasôņ alalôda paliņ ma lemiņimbi ôpatu ba bôk hama ba haviyô hathak loņbô ek hêv alalô sa.

¹⁶ Aêņ ba miņ alalô nabalon avômalô esak auk pik ami. Sêbôk ma adum aêņ hathak Kilisi. Ma doņtom lêk ayala yani thêthôņ. ¹⁷ *Aêņ ba anyôla haveņ haviņ Kilisi êņ ma ku lukmuk lêk hayô ma nômkama bô lôkthô lêk hale ba hi ma nômkama lukmuk lêk habitak hayô ba halêm. ¹⁸ *Ma Wapômbêņ hadum nôm takêņ lôkthô. Yani hêv Kilisi ek embak tabô. Ma hêv ku hadêņ yêlô ek nanêm avômalô sa ek neyala ku êņ. ¹⁹ *Ku êņ ma aêntêk. Wapômbêņ hêv Kilisi hatôm tabô ek yani lapaliņ alalôaniņ kambom ek alalô namô labali mavi imbiņ yani. Ma hêv ku ek nanaņ abô êņ êndêņ avômalô. ²⁰ Yêlô ma Kilisi anêņ ñê ku. Ba intu alaņ ba awa Wapômbêņ abôlêk lôk alôk môlô lemim hathak Kilisi anêņ athêņ nena môlô nôlêm noja Wapômbêņ anêņ tabô. ²¹ *Kilisi ma kambom mi. Ma doņtom Wapômbêņ hêv alalô sa ba hêv alalôaniņ kambom hayô hamô yani hatôm vuli ek nambitak thêthôņ êņjêk Wapômbêņ ma esak Kilisi anêņ ku êņ.

6

¹⁻² Yêlô lôk Wapômbêņ adum ku haviņ i. Yani hanaņ,

“Bôk yahatak wak te yôv ek yanêm môlô sa.

Ba môlô olaņ ma yahalaņô

ba yahêv môlô bulubiņ yôv.”

Aisaia 49:8

Môlô bôk owa Wapômbêņ anêņ wapôm yôv. Ba intu yêlô asoņ môlô lokwaņ,

“Lêk êntêk hêv môlô sa. Lêk êntêk hêv môlô bulubiņ.”

Ba intu miņ nundum ku êņ imbitak êtôm nôm oyaņ ami.

Aposel ewa malaiņ bêņ hathak iniņ ku

³ Yêlô adô ek anyôla enaņ abôma esak Wapômbêņ anêņ ku. Ba intu adum ku êņ ek miņ nambuliņ avômalô iniņ auk ami. ⁴⁻⁵ *Yêlô ma Wapômbêņ anêņ ñê ku. Ba intu yêlô awa iniņ ku mavi takatu sa hadêņ môlô. Yêlô awa vovaņ lôk malaiņ hathak ku êntêk ba hakakô yêlô kambom. Epetav yêlô lôk etak yêlô halôk koladôņ ma êkôki hathak abô. Yêlô adum ku lôk vovanik bêņ ba aêv lêlê lôk nôm mi ba ama kisi. Malaiņ nômbêņ êntêk hapôm yêlô ma doņtom amiņ lôklokwaņ. ⁶ *Lovak Matheņ hamô haviņ yêlô ba ayala Wapômbêņ anêņ auk ba kapôlôniņ ida hêk mabuņ ma yêlô ñê maliniyaô lôk yôhók ma wapôm. Ma yêlô leņiņhaviņ avômalô ba miņ asau thêlô ami. ⁷ Yêlô anaņ abô avanôņ iyom haviņ Wapômbêņ anêņ lôklokwaņ lôk avaloņ anêņ thêthôņ hatôm nômkama vovak hamô bahêņ luvi. ⁸ Avômalô vi ebam yêlô ma vi etatale yêlô. Doho enaņ abô mavi hathak yêlô ma doho enaņ abôma. Yêlô ñê abô anôņ iyom ma

* 5:15: Lom 14:7-8 * 5:17: Lom 8:1; Gal 6:15 * 5:18: Lom 5:10 * 5:19: Lom 3:23-25

* 5:21: Hib 4:15 * 6:4-5: 2Ko 11:23-27 * 6:6: 1Ti 4:12

donptom avômalô vi elam yêlô nena nê abôyan. ⁹*Avômalô pik êthônj yêlô palinj ma donptom Wapômbêj hayala yêlô. Yêlô adum ek nama ma donptom nôngô, lêk amô lôkmala. Ik yêlô kambom ma donptom minj ama ami. ¹⁰Leinjmalainj ma donptom leinjnavi wak nômbêj intu. Yêlô ma nê nômkama mi ma donptom adum ba avômalô bêj anôj ibitak nê lôk nômkama bêj. Yêlô nômkama mi ma donptom nômkama sapêj ma yêlôaninj.

¹¹O yenanj avômalô Kolin! Yêlô ananj abô lôkthô hi yainj ek môlô ma yêlô kapôlônjij hik i ek môlô nôlêm. ¹²Yêlô minj avasinj kapôlônjij ek môlô ami. Mi. Môlô da. ¹³*Aêj ba yahananj hadêj môlô hatôm lambô hananj hathak nakaduj. Malêla takatu ba yêlô adum hathak môlô ma nundum aêj iyom lôk nodate kapôlônim ek yêlô.

Nê daluk lôk nê êvhavinj minj nesak donptom ami

¹⁴*Môlô minj nômô imbinj nê daluk ami. Thêthônj lôk lokbanj hatôm donptom e? Deda lo momanjiniij hatôm donptom e? ¹⁵Sadanj Belial lo Kilisi hatôm leinjnavi imbinj i e? Mena nê êvhavinj lo nê daluk hatôm nesak donptom e? ¹⁶*Ma Wapômbêj anêj unyak mathenj lôk ngôkba hatôm nê mômô imbinj i e? Milôk. Alalô ma Wapômbêj lôkmala anêj unyak mathenj hatôm anêj abô hananj,

“Tem yamô lôk yamberj imbinj i
ma ya tem êtôm thêlôninj Wapômbêj
ma thêlô tem nimbitak yenanj avômalô.

Wok Plis 26:12

¹⁷*Aêj ba notak avômalô takêj ma nô mômô daim.
Ma minj nobalonj lelaik takêj ami ek batu yanja môlô thô.

Aisaia 52:11;

Esekiel 20:34,41

Ya Anyô Bêj yahananj aêj.

¹⁸*Ya tem yambitak môlônim lemambô
ma môlô tem numbitak êtôm yenanj okna lo avena.

2 Samuel 7:8, 14

Ya Anyô Bêj Lôklokwanj yahananj aêj.”

7

¹Aiyanj thêlô, Wapômbêj bôk habitinj abô havinj alalô ba amô yani vibinj. Ba intu natip ek nô m takatu ba hadum alalô leinjvinkupik lôk dahôlônjij habitak lelaik ek nayô unjôv ba nambitak mabuj lôk mathenj anôj.

Avômalô Kolin ele kapôlônjij liliij ba Pol lamavi

²Nodate kapôlônim ek yêlô. Yêlô minj adum kambom lôk abulinj anyôla lôk asau i ami. ³Minj yahananj abô êj ek yasanj môlô ami. Mi. Bôk yahananj nena môlô ma yenanj avômalô môlô. Ba intu môlô ômô ma yahamô. Môlô oma ma yahama aêj iyom. ⁴Yahayala avanôj nena môlô avômalô mavi ba yahabam môlô. Alalôaninj malainj lomaloma hamô ma donptom yalenjnavi hamô yakapôlôj sij aleba yalenj halôk binj.

⁵*Yêlô ayô Masedonia ma malainj lomaloma hapôm yêlô aleba hik yêlô sesonj. Ibulinj yêlô lôbôlôjij lôk ik vovak hadêj yêlô ma yêlô leinjnhiki hathak malainj lomaloma vi havinj. ⁶Ma donptom Wapômbêj atu ba hêv avômalô leinjmalainj thêvô, hêv Titi ba hayô. ⁷Yani hananj hadêj ya nena môlô lemhlakam bêj anôj hathak malainj lomaloma ba môlô vovanj ek alalô

* **6:9:** 2Ko 4:10 * **6:13:** 1Ko 4:14 * **6:14:** Ep 5:11 * **6:16:** 1Ko 3:16 * **6:17:** ALK 18:4

* **6:18:** Jer 31:9 * **7:5:** 2Ko 2:13

napesañ malaiñ takêñ imbiñ i. Titi halañô môlônim abô êñ ma hêv yani thêvô. Ba intú Wapômbêñ hêv yani hayô ek ya ba hêv ya thêvô aêñ iyom ba yalenmavi anêñ dôêñ.

8 *Bôk yahato kapya ba hêv malaiñ hadêñ môlô. Ma donjom yada ma malaiñ mi. Alikaknena. Yahêv malaiñ atu ba hamô vauna ma yalenmalaiñ aêñ iyom. 9 Ma donjom lêk yalenmavi anôñ. Ma yenañ kapya hêv malaiñ hadêñ môlô ba intú hadum yalenmavi e? Mi. Wapômbêñ intú hadum ba hêv malaiñ takêñ hadêñ môlô ba intú ole kapôlômim liliñ. Aêñ ba abô takatu ba yêlô anañ miñ habuliñ môlô ami. Ba intú hadum yalenmavi. 10 *Wapômbêñ hêv malaiñ hadêñ avômalô ek nede kapôlôñiñ liliñ ek neja bulubiñ. Êñ ma miñ malaiñ bêñ ami. Ma donjom malaiñ pik hathak hadum anêñ ku nena hik avômalô vônô. 11 Odañô! Môlônim malaiñ halêm anêñ Wapômbêñ ba hik môlô thô nena môlô vovañ ek notak auk kambom lôk udum ek uñgwik môlôda thô nena môlô ma kambom mi. Môlô lemimmaniñ lôk ôkô ma vovañ ek ôñgô ya ek napesañ malaiñ êñ ek nanêm malaiñ êndêñ ôpatu ba hadum kambom êñ. Avanoñ! Môlô udum aêñ ba intú hik thô nena môlô kambom mi. 12 Aêñ ba kapya atu ba bôk yahato ma miñ yahato ek imbuliñ ôpatu ba hamiñ yenañ ku loñ siñ lôk nêm yada liñ ami. Mi. Yahato ek môlô numiñ Wapômbêñ ma ek injik môlôda thô nena môlô lemimhaviñ yêlô bêñ anôñ. 13 Ma nôm takêñ hadum ba havatho yêlô kapôlôñiñ loñ.

Ba môlô ôêv Titi thêvô ba yani lamavi bêñ anôñ ba intú yêlô leñiñmavi bêñ anôñ aêñ iyom. 14 Yahabam môlô ba yahanañ hadêñ yani nena môlô ma avômalô mavi. Ba lêk udum mavi ba miñ ôêv mama hadêñ ya ami. Mi. Abô nômbêñ atu ba yêlô anañ hadêñ môlô, êñ ma avanoñ ba yêlôaniñ abô mavi atu ba anañ hathak môlô hadêñ Titi, ma abô êñ hik anôñ mavi aêñ iyom. 15 Môlô ôkô ba olowaliñ ma owa yani thô lôk olañô anêñ abô. Hayê aêñ ba lahaviñ môlô bêñ anôñ. 16 Lêk yahayala avanoñ nena môlô ma avômalô mavi ba intú yalenmavi anôñ.

8

Numbitak avômalô wapôm

1 *Aiyañ thêlô, yêlô leñiñhaviñ môlô noyala wapôm atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ avômalô êvhaviñ takatu ba êmô plovins Masedonia. 2 Thêlô ewa malaiñ bêñ anôñ ba êv i sêkêya. Ma donjom leñiñmavi bêñ anôñ ba hayô siñ ba halelope ma iniñ malaiñ êv i sêkêya anêñ anôñ ma wapôm ba êv bêñ anôñ hatôm da. 3 Yahanañ avanoñ biñ nena êv iniñ nômkama aleba miñ hatôm ami. Êñ ma thêlô êv doho haviñ. Thêlôda iniñ auk ma miñ anyôla hanañ hadêñ i ami. 4 Thêlô elañ hadêñ yêlô nena, “Yêlô vovañ ek nandum ku imbiñ avômalô vi ek nanêm Wapômbêñ anêñ avômalô matheñ sa. Ba intú nundum mavi êndêñ yêlô ba notak yêlô ek nandum ku êñ.” 5 Ma yêlô asoñ kambom! Avômalô takêñ iniñ ku môñ ma êv i hadêñ Wapômbêñ vêm ma esopa Wapômbêñ anêñ auk ba êv i hadêñ yêlô haviñ. 6 Aêñ ba yêlô apôviñ Titi nena, “Nu Kolin ma undum anêm ku wapôm atu ba lêk habitak yôv endeba anêñ dañ am.” 7 *Môlô avômalô vuliñ biñ ba udum unim ku mavi ba hêv liñsiñ. Ôêvhaviñ ba onañ abô batôñ oyañ lôk oyala auk ma ôpôviñ ek nundum ku lôk

* 7:8: 2Ko 2:4 * 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17 * 8:1: Lom 15:26; 2Ko 9:1-2 * 8:7: 1Ko 16:1-2

lemimhaviñ yêlô. Aêñ ba intu nôñêm lêlê esak ku wapôm atu ba hêv liñsin aêñ iyom.

⁸ Ya miñ hatôm anyô bêñ te ek yanañ nena, “Undum aêñ” ami. Mi. Ma doñtom yahayê avômalô takatu ba êv i sêkêya leññhiki ek nêñêm avômalô vi sa. Ba intu yalenhaviñ yanğê nena mólônim lemimhaviñ êñ ma avanôñ hatôm thêlô iniñ mena mi e? ⁹ *Ma mólô oyala Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm. Yani lôkmañgin. Ma doñtom yani habitak hatôm anyô hêv i sêkêya ek nêñêm mólô sa ek batu numbitak lôkmañgin.

¹⁰ Mólô ma avômalô mavi ba yenañ auk ma aêntêk. Sondabêñ yañ wakbôk ma mólô ômôñ ek ôêv unim da. Ma miñ ôêv oyañ ami. Mi. Kapôlômim hik am ba ôêv. ¹¹ Aêñ ba valuseleñ vithê la takatu ba ôpôm ma nôñêm vi ek nundum ku esak ek mólônim kapôlômim lôk unim ku imbitak doñtom iyom. ¹² *Nôñêm lôk kapôlômim, êñ ma mavi. Ba miñ lemimbi nena nôñêm nômkama sapêñ êtôm da êndêñ Wapômbêñ ami. Nôñêm êtôm vithêla takatu ba ôpôm ma tem indum Wapômbêñ lamavi. ¹³ Yêlôaniñ auk nena miñ nôdêlêk am ba nôñêm nômkama lôkthô ek nêñ avômalô vi sa ma mólô mi ami. Mi. Nômbi sam esopa avômalô iniñ bôk lo loñ êmô. ¹⁴ Ma lêk mólônim bêñ anôñ hamô ba intu nôñêm thêlô sa. Yakô embeñ yam ma tem iniñ bêñ anôñ ma tem nêñêm mólô sa aêñ iyom. Êñ ma lôkthô tem êtôm doñtom. ¹⁵ Hatôm bôk eto nena, “Opalê atu ba hawa bêñ anôñ ma tem miñ êpôm bêñ anôñ ami, ma opalê atu ba hawa auviñna ma tem miñ nêñ yak ami.”

Etak Ijip

16:18

Pol hêv Titi lôk anyô doho ba i Kolin

¹⁶⁻¹⁷ Yêlô anañ hik Titi liñ ek êsôk ek mólô ba yani lamavi ba halôk ek êsôk. Ma miñ yêlô alôk yani la ek êsôk ami. Mi. Yanida lahaviñ ba hapôviñ ek êsôk. Wapômbêñ hêv yenañ auk hadêñ Titi ba lahiki hathak mólô. Aêñ ba yahêv yalenhaviñ hadêñ Wapômbêñ. ¹⁸ Tem yêlô nanêm anyô yañ imbiñ yani. Ôpêñ ma avômalô êvhaviñ êyê nena anyô hadum Wapômbêñ anêñ ku mavi ba ebam yani. ¹⁹ Ba intu avômalô êvhaviñ elam ôpêñ ek ni imbiñ yêlô ek nêñ da wapôm atu ek Wapômbêñ enja athêñ lôkmañgin lôk injik thô nena yêlô leññhaviñ nanêm thêlô sa. ²⁰ Yêlô akô ek avômalô netatale yêlô esak da wapôm atu ba yêlô ayabiñ. Ba intu yêlô apesañ ku êñ mavi ²¹ ek Anyô Bêñ lôk avômalô sapêñ nêğê nena yêlô adum ku êñ thêthôñ.

²² Ba intu yêlô êv anyô te havin ba hathôk. Yani hik i thô nena lamavi ek nêñ ku lomaloma sa lôbôlôñ. Bôk hayê nena mólô ma avômalô mavi ba intu hapôviñ ek êsôk. ²³ Titi ma yenañ anyô mólô atu ba hadum ku havin ya hamô mólô malêvôñ. Ma aiyañ takêñ ma avômalô êvhaviñ iniñ nê ku takatu ba êv athêñ lôkmañgin hadêñ Kilisi. ²⁴ *Aêñ ba uñgwik am thô êndêñ nê êntêk nena mólô ma avômalô lemimhaviñ avômalô vi. Ba intu yêlô abam mólô. Ma tem avômalô êvhaviñ lodôñlodôñ lôkthô nêğê nena yêlôaniñ abô ma avanôñ.

9

Kolin êv da ek nêñ Wapômbêñ anêñ avômalô sa

¹ *Mólô bôk ovaloñ ku da takatu ba ôêv ek nêñ Wapômbêñ anêñ avômalô mather sa. Ma doñtom yalenhaviñ yanañ abô doho imbiñ. ² Yahayala nena

* 8:9: Mat 8:20; Plp 2:6-7

* 8:12: Mak 12:43-44

* 8:24: 2Ko 7:13-14

* 9:1: 2Ko 8:1-7

môlô lemimhaviñ nônêm i sa. Ba yahabam môlô hadêñ avômalô Masedonia nena sondabêñ yañ waktbôk atu ma môlô avômalô Akaiia kapôlômim hakak am ek nônêm da. Ba intu avômalô Masedonia doho elañô ba elom everj ek nindum aêñ. ³Aêñ ba yahêv aiañ doho ba êthôk êtôm atu ba yêlô abam môlô ek miñ imbitak êtôm abôyañ ami ma êtôm ku ek môlô nopesañ am êtôm atu ba yahanañ. ⁴Sêbôk ma yahabam môlô ba yakô ñê Masedonia doho nêlêm imbiñ yêlô ba nêgê nena miñ ôpôpêk am ami êñ ma tem ya mama ma môlô ma tem noja mama bêñ anôñ lôk. ⁵Aêñ ba yahanañ hik aiañ takatu liñ ek nêmoñ nêsôk nêgê môlô ek nêpôpêk da takatu ba bôk môlô ubutiñ abô ek nônêm ek batu da êñ imbitak êtôm da wapôm ma miñ da palonj ami.

⁶*Lemimbi nôm êntêk. Opalê atu ba havatho yañvêk auviñna ma tem enja dokte. Ma opalê atu ba havatho bêñ anôñ ma tem enja limamôk. ⁷Wapômbêñ lamavi hathak ôpatu ba hêv i lôk lavidonj. Ba intu avômalô tomtom nêném malêla êtôm iniñ leñjinhaviñ. Ma miñ nêpôlik ami. Ma anyô yañ miñ êndôk anyô yañ la ek nêm ami. ⁸Wapômbêñ anêñ wapôm tem indum ba anêm nômkama tem imbitak bêñ anôñ êtôm wak nômbêñ intu ek anêm ku lomaloma indilup mavi. ⁹Hatôm bôk eto nena, “Yani hathak hapaliv anêñ wapôm hadêñ ñê nômkama mi takatu ba êmô lôbôlôbô, ma anêñ thêthônj hêk wak nômbêñ intu sapêñ.”

Kapya Yey 112:9

¹⁰*Wapômbêñ hêv yañvêk ek nembatho ma polom ek nejañ. Ma tem nêm yañvêk bêñ anôñ ek indum môlô numbitak thêthônj êtôm yañvêk atu ba hêv liñsiñ. ¹¹*Yani tem indum ba môlô numbitak lôkmanjñ ek nundum wapôm lôbôlôñ ek yêlô nanêm da êntêk êndêñ avômalô ma tem nêném iniñ leñjñmavi êndêñ Wapômbêñ.

¹²Ku takatu ba môlô udum ma miñ ôêv Wapômbêñ anêñ avômalô mathêñ iyom sa ami. Mi. Thêlô enañ iniñ leñjñmavi bêñ hadêñ Wapômbêñ aleba leñjñmavi takêñ hayô siñ ba halelope. ¹³Ma da êñ hik môlônim wapôm thô ek avômalô nêgê nena ôêvhaviñ Kilisi ba osopa anêñ Abô Mavi ba udum wapôm hadêñ thêlô lôk avômalô vi haviñ. Êñ ma tem nêmbô Wapômbêñ. ¹⁴Ma thêlô tem nêgê Wapômbêñ anêñ wapôm takatu ba hêv hadêñ môlô ba hayô siñ ba halelope ma tem leñjñjiki ba neteñ mek ek môlô. ¹⁵Nanêm leñjñmavi êndêñ Wapômbêñ esak anêñ wapôm takatu ba hêv hadêñ alalô aleba hik alalôaniñ auk vônô.

10

Pol hêv yanida kisi

¹*Ya Pol yahasopa Kilisi ôpatu ba hatauviñ i ba hamô malinjaô. Ma yaleñ hik ya ek môlô ba yahanañ nena avômalô enañ nena yahamô haviñ môlô ma ya anyô kupik. Ma donjom enañ nena yahamô daim ma yahakôk havenj ek yambitak anyô bêñ. ²*Ma doho enañ nena yêlô asopa auk pik. Yakô tem yasôk êtôm anyô bêñ ba yasañ i la. Ba intu yahanañ hik môlô liñ lôklokwañ ek nopesañ abô êñ vêmam ka yasôk nena mi ma tem yasôk êtôm anyô bêñ. ³Yêlô amô pik ma donjom miñ ik vovak hatôm avômalô ethak idum ami. ⁴*Ma yêlô awa Wapômbêñ anêñ lôklokwañ ek abuliñ nômkama pik takatu ba lôklokwañ ba

* **9:6:** Snd 11:24-25 * **9:10:** Ais 55:10 * **9:11:** 2Ko 1:11; 4:15 * **10:1:** 1Ko 2:3 * **10:2:** 1Ko 4:21 * **10:4:** Ep 6:13-17

nômkama vovak takatu ba yêlô ik vovak hathak ma miñ nômkama pik êntêk ami. ⁵ Abô ebam i lôk êkôki takatu ba hamin Wapômbên anêñ auk loñ sin intu yêlô avak pesa. Ma yêlô ato auk lokbañ takêñ ek imbitak thêthôn êñjêk Wapômbên ma. ⁶ Ba intu node kapôlômim lilin yapiñ ek yêlô athôk ma nanêm vovan êndên nê takatu ba lenôndôn kôtôn iyom. Ma miñ ole kapôlômim lilin ami ma ku êñ tem mi.

⁷ Mólô othak ôyê nômkama hêk viyaiñ iyom. Ma ôpatu ba habam yani nena Kilisi anêñ, nodanô! Yêlô ma Kilisi anêñ haviñ. ⁸ *Yahabam yada bêñ anôn nena Anyô Bêñ hêv athêñ bêñ hadêñ yêlô ek nambatho môlô loñ lôklokwañ ma miñ nambulin môlô ami. Ba intu miñ ya mama ami. ⁹⁻¹⁰ Avômalô enañ nena yahato kapya hatôm anyô bêñ lôk yamalen thêlêv ba yahathan avômalô. Lôk enañ nena yahalêm ma thêlô êyê ya hatôm anyô kupik lôk yenañ abô ma volonna. Nodañô! Mólô miñ noson nena yahato kapya yañ atu ek indum môlô nôkô ami. Mi. ¹¹ Mólô opalêla takatu ba oson nena ya anyô kupik, ma nodek lemôndôn ba nodanô! Malêla takatu ba môlô osam hêk yêlôaniñ kapya, nôm takêñ iyom intu tem yêlô nasopa.

¹² Hatôm yambam yada êtôm nê mavi takatu ba ebam thêlôda? Yanañ nena ya anyô lôkauk hatôm thêlô e? Alikaknena! Ya mi. Nê molo ethak idum aêñ! Thêlô ethak êyê iniñ ku ba ebam nena thêlôniñ ku lêk habitak mavi. ¹³ *Yêlô abam yêlôaniñ athêñ hathak ku takatu ba Wapômbên hêv hadêñ yêlô iyom. Ba môlô ma ômô ku êñ kapô. Ma vi atu ba miñ hêv ami ma miñ abam yêlôda ba anañ abô mayaliv ami. ¹⁴ Ma avômalô doho enañ nena yêlô abam i hathak ku takatu ba miñ yêlôaniñ ami. Mi. Yêlô ma nê môñ anôn ek ayô ek môlô haviñ Kilisi anêñ Abô Mavi. ¹⁵ Ba intu yêlô miñ abam yêlôaniñ athêñ hathak ku takatu ba anyô vi idum ami. Yakô môlônim ôêvhaviñ tem indumbak ma yêlôaniñ ku tem ni emben môlônim loñ sapên ¹⁶ ek yêlô nanañ Wapômbên anêñ Abô Mavi emben luvuluvu. Aên ba tem yêlô nabam yêlôaniñ athêñ esak ku kapô takatu ba anyô yañ hadum ami. ¹⁷⁻¹⁸ *Ôpatu ba Anyô Bêñ habam yani intu tem Anyô Bêñ imbi binôn esak. Ma ôpatu ba habam yanida intu tem athêñ mi. Hatôm bôk eto nena, “Opalêla takatu ba êbô ma nêmbô esak Anyô Bêñ iyom.” *Jelemaia 9:24*

11

Pol miñ kêdôñwaga abôyañ ami

¹ Yahanañ abô molo ma donjom nômô malinÿaô vêmam. ² *Yalenÿañ hathak môlô hatôm atu ba Wapômbên ladañ hathak alalô. Yahapesañ abô ek noja anyô donjom iyom intu Kilisi ba yahadum ek môlô kapôlômim êñjêk mabun êtôm avi muk atu ba lêk êlôk la yôv ma donjom miñ elom ami denañ. ³ *Ma yakô avômalô doho nimbulin môlônim auk endeba nôndô abô takatu ba ovak haviñ Kilisi hatôm sêbôk atu ba umya havuñ abô ba hasau Ewa. ⁴ *Nê takêñ êlêm enañ ba môlô osopa Yisu yañda ma miñ Yisu atu ba yêlô bôk anañ hathak ami. Ma owa dahô yañda ma miñ yañ atu ba sêbôk ba môlô owa ami. Ma osopa abô yañda ma miñ abô mavi sêbôk ba môlô osopa ami. Aisê ka owa nê êñ thô? ⁵ *Mólô oson nena kêdôñwaga takatu ba olam nena “aposel lôkmanÿin”

* **10:8:** 2Ko 13:10 * **10:13:** Lom 12:3 * **10:17-18:** 1Ko 1:31; 4:4 * **11:2:** Ep 5:26-27 * **11:3:** Stt 3:4,13 * **11:4:** Gal 1:8-9 * **11:5:** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11

êmô vuliņ ek ya e? Mi. Miņ yahamô thêlô vibiņ ami. ⁶*Ya anyô yaverņbôlêk malaiņ ba yahanaj abô thôthô. Ma doņtom yenaņ auk hamô ba bôk yahik lôkthô thô hadêņ mólô ba oyala yôv.

⁷*Yahanaj Wapômbêņ anêņ Abô Mavi hadêņ mólô ma doņtom yahadô vuli ek yatauviņ ya ma yanêm mólô liņ. Êņ ma kambom e? ⁸*Nodaņô! Ya ma hatôm anyô vani ba yahawa nê êvhaviņ vi iniņ valuselen ek batu yandum ku yanêm mólô sa esak. ⁹*Yahamô haviņ mólô ba yahêv yak hathak nômkama ma doņtom miņ yahêv malaiņ hadêņ mólô ami. Aiyaņ doho êlêm anêņ Masedonia ba êv ya sa. Wak takêņ ma yahadô yanêm malaiņ lomaloma êndêņ mólô ba tem miņ yatak auk êņ ami. ¹⁰Kilisi anêņ abô ma avanôņ. Ma yenaņ abô aêņ iyom ba intu yahabam ya hathak nôm takêņ. Mólô avômalô plovins Akaia miņ hatôm numiņ ya loņ siņ ami. ¹¹Miņ yalenhaviņ mólô ami ba intu yahadum aêņ e? Wapômbêņ intu hayala.

¹²⁻¹⁵Sadaņ hêv i liliņ hatôm aņela lôk deda. Ma anêņ nê ku ele i liliņ hatôm nê thêthôņ aêņ iyom ba ibitak aposel oyaņ ma esau mólô nena thêlô ma Kilisi anêņ aposel. Êņ ma Sadaņ da anêņ kobom ba hathak hadum aêņ ba intu miņ nosoņ kakapuk ami. Aêņ ba tem yandum êtôm aêsêbôk ba yahadum ek miņ yanja vuli esak Wapômbêņ anêņ abô takatu ba yahanaj ami ek yadabêņ nê takêņ iniņ auk kisi. Thêlô idum ek nenaņ nena, “Yêlô ma aposel hatôm Pol” ba intu idum ek yanaņ injik mólô liņ esak vuli. Êņ ma tem thêlô nênem iniņ athêņ liņ esak iniņ ku. Nê takêņ iniņ lôkmala anêņ daņ tem êtôm iniņ ku kambom takatu ba idum.

Pol hadum ku aposel ba hawa malaiņ lomaloma

¹⁶Bôk yahanaj yôv nena miņ lemimimbi nena ya ma anyô molo te ami. Ma doņtom tem yanaņ abô molo ba yambam ya êtôm kêdôņwaga abôyaņ takêņ ba intu nodaņô bônôņ êtôm atu ba othak udum hadêņ nê molo vi. ¹⁷Yahasopa auk molo ba yahabam ya ma miņ yahasopa Anyô Bêņ anêņ abô ami. ¹⁸Ma kêdôņwaga abôyaņ ethak ebam i hatôm avômalô pik ethak idum. Aêņ ba intu tem yambam ya. ¹⁹Mólô othak ômô labalina haviņ nê auk molo. Êņ ma mólô nê lôkauk e? ²⁰Odaņô! Nê êņ êyê mólô nena ôvathek lôk ibuliņ mólô ma êv vovaņ lôk êv thêlôda liņ ma epetav mólô malemim daņ. Ma doņtom mólô miņ ôpôlik ami! ²¹*Betha ya anyô vau lôk miņ yahadum hatôm thêlô ami ba intu ôpôlik hathak ya? Ai! Lêk ya mama.

Nê takêņ miņ êkô ami ma êv iniņ athêņ liņ ba intu tem yandum êtôm anyô auk molo ek yambam yada aêņ iyom. ²²⁻²³*Thêlô ma Hiblu e? Mena Israeļ e? Mena Ablaham anêņ limi e? Ma thêlô ma Kilisi anêņ nê ku e? Ma ya? Ya ma bêņ anôņ lôk ek thêlô. Aêņ ba ya hatôm anyô molo ba tem yambam ya da. Bôk yahadum ku bêņ anôņ lôk yahamô koladôņ ma ik ya hathak yak lôkmaņgiņ lôk idum ek nijik ya vônô lôbôlôņ hamôņ ek i. ²⁴*Avômalô Israeļ bôk ik ya bôlôņ bahenvi hathak yak lôkmaņgiņ hatôm 39.* ²⁵*Ik ya hathak okdiba hatôm bôlôņ lô ma ik ya hathak valu bôlôņ te. Ma yahathak yeņ ba yaha ma kakalu lôk damak ba yeņ kambom hatôm bôlôņ lô. Ma yahamô

* **11:6:** 1Ko 2:1,13 * **11:7:** 1Ko 9:18 * **11:8:** Plp 4:15,18 * **11:9:** 2Ko 12:13; Plp 4:15,18
* **11:21:** Plp 3:4 * **11:22-23:** Ap 16:23; Plp 3:5 * **11:24:** Lo 25:3 * **11:24:** Israeļ iniņ abô balabuņ hanaņ nena nijik anyô esak yak lôkmaņgiņ êņ êtôm bôlôņ 40 êņ ma tem anyô ema. Ma 39 ma tem anyô êmô lôkmala. Ba intu evali Pol hatôm 39 iyom. * **11:25:** Ap 16:22; 14:19

ngwêk malêvôn hatôm bôlôvôn yaŋ ma wak daluk yaŋ. ²⁶*Yaha ba yahalêm lôbôlôn ba ŋaŋbô lôk nê vani ma yada yenaŋ avômalô lôk nê loŋ buyaŋ ma avômalô malak bêŋbêŋ lôk loŋ oyaŋ ma ŋgwêk kambom lôk nê esau nena yenaŋ aiaŋ lôkthô idum ek nimbuliŋ ya. ²⁷Yahadum ku malaiŋ lôk vovanik bêŋ ba miŋ yahêk ami. Yahathakmuniŋ lôk yahama kisi ma yaha yalenŋ oyaŋ. Ya nômkama mi ba yahasimbak. ²⁸Ma malaiŋ te haviŋ nena yalenŋ hik ya wak nômbêŋ intu hathak avômalô êvhaviŋ lôkthô. ²⁹Nê takatu ba lêk vau, êŋ ma ya lêk vau aêŋ iyom. Ma anyôla havôv anyô yaŋ ek indum kambom, êŋ ma yakapôlôn hathaŋ hatôm atum.

³⁰Lemimhaviŋ yambam ya aêŋ ba intu tem yambam ya esak yenaŋ ku vaunena takatu ba bôk yahadum iyom. ³¹Wapômbêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lambô atu ba nêmbô wak nômbêŋ intu sapêŋ hayala nena miŋ yahananŋ abôyaŋ ami. ³²*Aletas hatôm kiŋ ma yahamô Damaskas. Ma kiŋ anêŋ anyô bêŋ te hanaŋ hadêŋ nê vovak takatu ba eyabiŋ loŋ êŋ ek nebalonŋ ya. ³³Ma doŋtom etak ya halôk vak sam bêŋ te ba êlêlô ya halôk unyak lôk abyaŋ ba yahasôv ma miŋ evalonŋ ya ami.

12

Pol hayê wêŋ

¹Abô êntêk miŋ hatôm nê avômalô sa mavi ami. Ma doŋtom tem yambam ya esak loŋbô esak wêŋ lôk auk takatu ba Anyô Bêŋ hik thô hadêŋ ya. ²Yahayala anyô atu ba hêvhaviŋ Kilisi. Sondabêŋ 14 hale ba hi ma ewa yani ba i malak leŋ te lô. Ewa ôpêŋ lôk liŋkupik mena injo, êŋ ma yahathôŋ. Wapômbêŋ da hayala. ³Yahayala nena anyô êŋ ewa lôk liŋkupik mena mi, êŋ ma yahathôŋ ma Wapômbêŋ iyom intu hayala ⁴ba ewa yani ba i malak leŋ elam nena “Paladais”. Yani halaŋô abô loŋ kapô lomaloma ba ik yani kisi ek miŋ enaŋ bêŋ ami. ⁵Anyô anêŋ aêŋ ma tem yambam yani. Ma doŋtom yada ma tem yambam yenaŋ ku vaunena takatu.

Nômla hatôm yak lôkmaŋgiŋ havatho Pol

⁶⁻⁷*Wapômbêŋ bôk hêv ku lôk abô ma auk lôkmaŋgiŋ hadêŋ ya yôv. Aêŋ ba yahadam ek yambam yada esak auk êŋ, êŋ ma yanaŋ abô avanônŋ iyom ba miŋ ya anyô auk volonŋ ami. Ma yakô avômalô nesonŋ nena ya anyô lôkmaŋgiŋ ba miŋ ya anyô oyaŋ hatôm nê vi ami. Aêŋ ba hêv Sadaŋ anêŋ nê ku ba i ibi yalenŋkupik hathak yak lôkmaŋgiŋ ba hêv malaiŋ hadêŋ ya ek miŋ yaŋgê ya daŋ ami. ⁸Yahalaŋ hadêŋ Wapômbêŋ hatôm bôlônŋ lô ek nêv vê ênjêk ya. ⁹*Ma doŋtom hanaŋ hadêŋ ya, “Yenaŋ lôklokwaŋ hik i thô hadêŋ waklavônŋ o vau lôk yenaŋ wapôm ma hatôm ek o.” Aêŋ ba yalenŋmavi ek yambam yenaŋ ku vaunena takatu ek injik Kilisi anêŋ lôklokwaŋ thô. ¹⁰Ya anyô vau ma doŋtom lêk ya anyô lôklokwaŋ. Ba intu yahasopa Kilisi vaŋgwam ma yalenŋmavi nena ya anyô vau lôk enaŋ abôma hathak ya ma yahadam ku lôk vovanik lôk êv vovaŋ lôk malaiŋ lomaloma hadêŋ ya.

Pol hathô avômalô Kolin ba haya

¹¹*Môlôda udum ba yahabam yada ba intu lêk yahabitak anyô molo. Ya anyô oyaŋ ma doŋtom miŋ ya anyô oyaŋ anônŋ ek aposel lôkmaŋgiŋ takatu ami. Thêlô êlêm ek môlô ma môlô ôêv yak ba miŋ onaŋ yenaŋ ku anêŋ

* 11:26: Ap 9:23; 14:5 * 11:32: Ap 9:23-25 * 12:6-7: Jop 2:6 * 12:9: Plp 4:11-13 * 12:11:

lavôḡ mavi hadêḡ i ami. ¹² *Wapômbêḡ haminḡ lôklokwaḡ haviḡ ya ba intu hik yenaḡ ku thô nena ya ma aposel te. Ma hêv avômalô sa ek neyala yanida mavi hathak lavôḡinḡ lôk nômbithi ma ku lôklokwaḡ lomalomama ma miḡ ya popabuk ami. Ma môlô bôk ôyê nôm takêḡ yôv. ¹³ *Aisê ba môlô onaḡ nena yakapôlôḡ hagiap hathak môlô ma yalenḡhaviḡ avômalô êvhaviḡ vi? Sêbôk ba yahamô haviḡ môlô ma yahadô yanêḡ malaiḡ êndêḡ môlô ba intu miḡ yahawa môlônim da hatôm yahadum hadêḡ avômalô êvhaviḡ vi ami. Ma môlô lemmaniḡ eka? Kikaknena! Notak kapôlômim ek ya.

¹⁴ Odaḡô! Lêk bôlôḡ te lô ba tem yasôk ek môlô. Miḡ yalenḡhaviḡ môlô nônêḡ nômkama êndêḡ ya ami. Yalenḡhaviḡ môlôda. Avômena miḡ isup valuselenḡ ek nêḡnêḡ lami sa ami. Mi. Lami isup valuselenḡ ek nêḡnêḡ nali sa. Ba intu tem miḡ yanêḡ môlô malaiḡ ek yasup môlônim da ek nêḡm ya sa ami. ¹⁵ Aêḡ ba yalenḡmavi anôḡ ek yanêḡm yenaḡ nômkama lôkthô êndêḡ môlô ma yanêḡm yada imbinḡ aêḡ iyom. Yalenḡhaviḡ môlô bêḡ anôḡ ma yakô ek môlô nôndô ya. ¹⁶ Avômalô enaḡ nena yahamô haviḡ i ba miḡ yahêv malaiḡ ami. Ma doḡtom elam ya nena anyô yahasau avômalô lôk yahanaḡ abô yaḡ. ¹⁷ Aisê! Nê ku takatu ba yahêv hathôk ma doho ibuliḡ môlô e? ¹⁸ *Yahapôviḡ Titi ek êsôk ek môlô ma yahêv alalôaniḡ aiyaḡ te haviḡ. Ma Titi habuliḡ môlô e? Mi. Titi hathak hasopa yavenḡgwam iyom ma yaianiḡ auk ma doḡtom.

¹⁹ Môlô olaḡô abô takatu ba osoḡ nena yêlôda êv i kisi e? Mi. Yêlô ma Kilisi anêḡ avômalô ba amiḡ Wapômbêḡ ma ba anaḡ abô êntêk. Aiyaḡ thêlô, nômkama lôkthô atu ba yêlô adum ek embatho môlô loḡ. ²⁰ Yahakô ek yasôk ma tem miḡ yalenḡmavi ek môlô ami ma môlô tem miḡ lemimmavi ek ya aêḡ ami. Yahakô ek abô lôkthaḡgo ma leḡdaḡ lôk leḡḡaḡa, lôk ovak am vose hi lodôḡlodôḡ, abôma lôk onaḡ abôyaḡ hathak anyô yaḡ ma otatale am lôk ôyê am daḡ lôk ôthô avômalô ba i mayaliv. ²¹ *Yahakô ek yasôk esak loḡbô ma yenaḡ Wapômbêḡ tem indum ba ya mama esak môlônim kambom takatu. Ma tem yakapôlôḡ malaiḡ bêḡ anôḡ esak ḡê takatu ba miḡ ele kapôlôḡinḡ liliḡ hathak iniḡ lelaik lôk thethaḡak ma sek waliliḡ takatu ba idum ami.

13

Kolin neyabinḡ iniḡ êvhaviḡ

¹ *Bôk yahathôk bôlôḡ ju yôv ma êntêk yahathôk ma tem bôlôḡ te lô. Lemimimbi esak abô êntêk,
 “Ju mena lô la enaḡ anyô te anêḡ kambom bêḡ, êḡ ma abô avanôḡ.” *Lo 19:15*
²⁻³ Sêbôk atu ba yahathôk bôlôḡ yaḡ ma yahêv abô lôkliḡyak hadêḡ môlô. Ma lêk yahamô haviḡ môlô ami, ma doḡtom yahanaḡ hathak loḡbô nena môlô lemimhaviḡ ôḡḡô nena yada yenaḡ abô mena Kilisi anêḡ abô. Ba intu tem yasôk esak loḡbô ek yanḡê nena avômalô takatu ba idum kambom lôk avômalô kambom vi ma tem miḡ yatak i ek nêsoḡv ami. Kilisi ma miḡ anyô vau ami. Mi. Anyô lôklokwaḡ kambom ba tem eyabinḡ môlô dedauḡ mavi.
⁴ *Avanôḡ, yani hatôm anyô vauna te ba ik yani hathak a. Ma doḡtom hamô lôkmala hathak Wapômbêḡ anêḡ lôkliḡyak. Yêlô ma vaunena aêḡ iyom ma doḡtom hathak Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ ba intu yêlô amô lôkmala haviḡ yani ek nanêḡm môlô sa.

* **12:12:** Lom 15:19 * **12:13:** 2Ko 11:9 * **12:18:** 2Ko 8:6,16-18 * **12:21:** 2Ko 13:2 * **13:1:** Mat 18:16; 1Ti 5:19 * **13:4:** Plp 2:7-8

⁵* Nôsoam ba noya ek ôngô nena unim ôêvHAVIN hamô mena mi e? Nutitiŋ amda ek noyala nena intu ômô havinŋ Yisu Kilisi mena bôk ôêv yak yôv. Injo. Yakô mi la. ⁶ Yalenŋhavinŋ môlô nutitiŋ yêlô ma tem ôngô nena miŋ bôk aêv yak ami. ⁷ Ba yêlô miŋ aêv yak ami ba avômalô êyê yêlô hatôm aposel, êŋ ma nôm oyaŋ. Mena enaŋ nena yêlô aêv yak ba yêlô nê vau ba miŋ aposel ami, êŋ ma nôm oyaŋ aêŋ iyom. Ma doŋtom nômbêŋ ma nundum nômkama lôkthô thêthôŋ iyom. Ma yahananŋ hik Wapômbêŋ liŋ ek miŋ môlô nundum kambom la ami. ⁸ Yêlô miŋ hatôm nandum nômla eso abô avanôŋ ami. Mi. Nambatho abô avanôŋ loŋ iyom. ⁹ Môlô lôklokwanŋ ma yêlô vau, êŋ ma yêlô lenŋmavi. Yêlô aterŋ mek ek môlô nopesaŋ unim kambom takêŋ ba numbitak mavi esak loŋbô. ¹⁰* Anyô Bêŋ hêv ku lôk athêŋ êŋ hadêŋ ya ek yato môlô ek numbitak thêthôŋ ma miŋ yambi môlô ni ami. Aêŋ ba miŋ yahamô havinŋ môlô ami ba intu yahato abô takêntêk ek waklavôŋ atu ba yahathôk ma tem yanja yenaŋ lôklokwanŋ ek yapesanŋ môlôniŋ auk. Ma miŋ yanêŋ vovanŋ êndêŋ môlô ami.

Pol hanaŋ anêŋ lamavi

¹¹ Aiyanŋ thêlô, lêk yôv. Ba lemimmavi ma nopesaŋ malainŋ sapêŋ. Nobatho am loŋ esak abô ni ba êlêŋ ma noja auk doŋtom lôk nômô yôhok ma Wapômbêŋ anêŋ lahavinŋ lôk anêŋ labali êmô imbiŋ môlô.

¹² Ma nokam môlôviyanŋ esak kobom yôhok mathenŋ.

Nê mathenŋ lôkthô êv iniŋ lenŋmavi havinŋ.

¹³ Alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm lôk Wapômbêŋ anêŋ lahavinŋ ma Lovak Mathenŋ anêŋ lamavi êmô imbiŋ môlô lôkthô.

Kapyá atu ba Pol hato hi Galesia Abô môŋ

Pol hato abô éntêk hi hadêŋ avômalô évhaviŋ takatu ba êmô plovins Galesia. Bôk hamô haviŋ thêlô ba hananŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ thêlô ba intu évhaviŋ Yisu (Ap 16:6; 18:23). Thêlô bêŋ anôŋ ma miŋ nê Islael ami ma nê loŋ buyaŋ.

Havenŋ yam ma nê Islael doho êlêm ma enanŋ hadêŋ thêlô ek nebalonŋ Mose anêŋ abô balabunŋ loŋ lôk nenŋothe iniŋ kupik êtôm nê Islael ek nimbatak thêthônŋ ênjêk Wapômbêŋ ma. Pol halaŋô abô êŋ, ma hato kapyá éntêk nena nê takatu ba évhaviŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ halam i nena nê thêthônŋ. Ma nê takatu ba esopa balabunŋ iyom miŋ hatôm nimbatak thêthônŋ ami.

Hato hadêŋ 53 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya ma aposel Pol. Avômalô la miŋ elam ya ek yandum ku éntêk ami lôk miŋ anyôla hêv ku éntêk hadêŋ ya ami. Yisu Kilisi lo Kamik Wapômbêŋ thai da év ku éntêk hadêŋ ya, ôpatu ba hik Yisu Kilisi liŋ hêk ŋama. ² Ya lôk aiyay thêlô aêv kapyá éntêk hadêŋ môlô avômalô ôdônŋ takatu ba ôêvhaviŋ ômô malak lôŋ nenanena anêŋ plovins Galesia.

³ Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi nênem iniŋ wapôm lôk labali êndêŋ môlô. ⁴ *Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba Kilisi hêv yanida ek nêem alalô sa ek nêem kambom vê lôk epole kambom bôlônŋ éntêk anêŋ yak takatu ba havalonŋ alalô loŋ vê. ⁵ Aêŋ ba nambô Kamik Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmarŋiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avandôŋ!

Abô Mavi ma donŋtom iyom

⁶ Ya kapôlônŋ hasonŋ kambom nena kethenŋ oyanŋ ma môlô ôvônŋ dômim hadêŋ ôpatu ba bôk halam môlô hathak Yisu Kilisi anêŋ wapôm ma lêk môlô osopa abô yanŋa. ⁷ *Ma donŋtom abô êŋ ma miŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ami. Yakô anyô doho lêk nendela môlônim auk ba nindum ek ninduviŋ Kilisi anêŋ Abô Mavi. ⁸ *Odanô! Yêlôda ananŋ abô yanŋa mena anêla la anêŋ malak lenŋ hananŋ abô yanŋa hadêŋ môlô ba miŋ hatôm Abô Mavi sêbôk ba yêlô ananŋ hadêŋ môlô ami, êŋ ma tem yandam Wapômbêŋ ek imbuliŋ ôpêŋ. ⁹ Bôk yêlô ananŋ hadêŋ môlô yôn ma lêk yahananŋ hathak lonŋbô. Anyô late hananŋ Abô Mavi hadêŋ môlô ba miŋ hatôm atu ba bôk owa anêŋ yêlô ami, êŋ ma tem yandam Wapômbêŋ ek imbuliŋ ôpêŋ.

¹⁰ *Ba yahananŋ abô êŋ ek yandôk avômalô lenŋiŋ lôk Wapômbêŋ la e? Mena yahadam ek avômalô nêgê ya nena mavi e? Yahananŋ abô êŋ ba hatôm sêbôk atu ba yahadam ku ek avômalô nêgê ba nebam ya, êŋ ma ya miŋ Kilisi anêŋ anyô ku te ami.

Pol hananŋ anêŋ ku lavônŋ

¹¹⁻¹² *Aiyay thêlô, yalenŋhaviŋ môlô noyala nena Abô Mavi atu ba yahananŋ hadêŋ môlô, êŋ ma Yisu Kilisi da hik thô hadêŋ ya. Ma miŋ anyôla hananŋ

* 1:4: Gal 2:20 * 1:7: Ap 15:1,24 * 1:8: 1Ko 16:22 * 1:10: 1Te 2:4 * 1:11-12: Mat 16:17

mena yahawa hêk anyôla anêḡ auk lôk miḡ anyôla hadôḡ ya hathak abô êḡ ami. Milôk.

13* Môlô bôk olanô hathak yenanḡ bôk lo loḡ sêbôk ba yahasopa Israeḡ ininḡ abô balabuḡ, ba yahêv vovanḡ bêḡ hadêḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhavinḡ ba yahabulinḡ i. 14* Ma ya lôklokwanḡ ek yasopa bumalô ininḡ bôk lo loḡ ba yahatitinḡ Mose anêḡ balabuḡ aleba yenanḡ auk hamôḡ ek apenena muk Israeḡ vi ininḡ. 15-17* Ma doḡtom Wapômbêḡ da hadum ba hik nakaduḡ thô hadêḡ ya ek yanar Abô Mavi esak nakaduḡ bêḡ êndêḡ avômalô loḡ buyanḡ. Sêbôk ba yahaminḡ wakatik kapô denanḡ, ma bôk habi banḡ hayô hêk ya lôk halam ya yôv hathak anêḡ wapôm. Ba intu yaha Alebia vêm ma yahavôhalêm Damaskas hathak loḡbô. Miḡ yahananḡ hik anyôla linḡ lôk yaha Jelusalem ek yangê aposel takatu ba ibitak êmôḡ ek ya ami.

18* Sondabêḡ lokwanlô hale ba hi, êḡ ma yaha daku Jelusalem ek yanar abô imbinḡ Pita. Ma yahamô havinḡ yani hatôm wak lauminḡ ba labahenḡvi. 19 Ma doḡtom miḡ yahayê aposel vi ami ma yahayê Jems iyom, Yisu yanḡ molok. 20 Ba intu abô êntêk ba yahato hadêḡ môlô, ma yahananḡ abô avanôḡ haminḡ Wapômbêḡ ma. Ma miḡ abôyanḡ ami. 21* Vêm ma yaha plovins Silia lo Silisia. 22 Ma avômalô ôdôḡ takatu ba êvhavinḡ Yisu Kilisi êmô Judia êthôḡ ya palinḡ. 23 Thêlô elanô abô takatu ba avômalô vi enanḡ hathak ya iyom nena, "Sêbôk ma ôpêḡ hêv vovanḡ hadêḡ alalô ba habulinḡ abô êvhavinḡ. Ma doḡtom lêk hananḡ abô êḡ bêḡ." 24 Ma avômalô takêḡ êyê yenanḡ ku ba êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.

2

Aposel êlôk hathak Pol anêḡ ku

1-2* Sondabêḡ hatôm 14 hale ba hi yôv ma Wapômbêḡ miḡ hik anêḡ lahavinḡ thô ek yana Jelusalem. Aêḡ ba yahavôha daku hathak loḡbô. Ma Banabas hi havinḡ ya ma yahawa Titi havinḡ. Ma yahalam avômalô êvhavinḡ ininḡ ḡê bêḡbêḡ ba yêlô amô unyak kapô ma yahananḡ yenanḡ ku lavôḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi atu ba yahêv hadêḡ avômalô loḡ buyanḡ ek yêlô sapêḡ kapôlôḡinḡ doḡtom ek ku êḡ injik anôḡ. 3 Nê bêḡbêḡ takêḡ elanô yenanḡ abô ba leninḡmavi hathak ma miḡ enanḡ nena yêlô nanḡothe Titi anyô Glik atu anêḡ kupik ami. 4* Ku êḡ anêḡ ôdôḡ nena sêbôk ba aiyar doho atu ba esopa abô yanḡa ivunḡ ininḡ auk ma ibitak êyô yêlô kapô ba êlêm ek neyala yêlôaninḡ auk esak Yisu Kilisi lôk aisê ba balabuḡ nenḡothe kupik miḡ havalonḡ alalô loḡ hathak loḡbô ami. Yakô ininḡ auk êḡ embalonḡ alalô loḡ ba namô balabuḡ vibinḡ esak loḡbô. 5 Ma yêlô miḡ alôk hathak ḡê êḡ ininḡ auk nenḡothe Titi anêḡ kupik ami, ma milôk ek Abô Mavi êḡ anêḡ anôḡ injik iminḡ môlô.

6 Ma doḡtom ḡê bêḡbêḡ takêḡ miḡ eyabinḡ yenanḡ auk ami. Môlôda obam thêlô nena ḡê bêḡbêḡ ma doḡtom Wapômbêḡ miḡ hayê nômkama takatu ba hêk loḡ yainḡ ami. Aêḡ ba yada yenanḡ auk nena thêlô ma ḡê bêḡbêḡ, êḡ ma nôm oyanḡ. 7* Nê bêḡbêḡ takêḡ êyê nena Wapômbêḡ bôk hêv ku yanar anêḡ Abô Mavi bêḡ êndêḡ avômalô loḡ buyanḡ hatôm hêv ku hadêḡ Pita ek enanḡ êndêḡ avômalô Israeḡ. 8 Wapômbêḡ hêv lôklokwanḡ êḡ hadêḡ Pita ek indum ku aposel êmô avômalô Israeḡ malêvôḡ. Ma hêv lôklokwanḡ hadêḡ ya aêḡ iyom ek yandum

* 1:13: Ap 8:3 * 1:14: Ap 22:3 * 1:15-17: Ais 49:1; Gal 2:7 * 1:18: Ap 9:26-27 * 1:21: Ap 9:30 * 2:1-2: Ap 15:2 * 2:4: Gal 1:7; 5:1,13 * 2:7: Ap 22:21

ku aposel êmô avômalô loŋ buyaŋ malêvôŋ. ⁹Jems lo Pita ma Jon nê takatu ba môlô ôyê hatôm nê bêŋbêŋ, thêlô takêŋ êyê nena Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm ek yandum ku êŋ imbiŋ. Ba intu ekam yai lôk Banabas ma ewa yai hatôm iniŋ iviyaŋ ek nandum ku êmô avômalô loŋ buyaŋ malêvôŋ ma thêlôda nindum ku nêmo avômalô Isael malêvôŋ. ¹⁰*Ma thêlô êv abô donŋtom iyom hadêŋ yai ek nanêk avômalô sawa takatu ba êvhaviŋ sa. Ku êŋ bôk halinŋ ya bô ba hapôvinŋ ya ek yandum.

Pol hanaŋ Pita anêŋ kambom bêŋ

¹¹Sêbôk atu ba yahamô Antiok ma Pita hayô ba yai amô vêm ma hadum kambom te. Yahayê ma yahathanŋ yani nena, ¹²*“O ma anyô hothak hoanŋ nôk haviŋ avômalô loŋ buyaŋ takatu ba miŋ enŋgothe iniŋ kupik ami ma êvhaviŋ Yisu Kilisi. Ma donŋtom Jems anêŋ nê ku takatu ba evalonŋ auk nenŋgothe kupik loŋ êyô, ma hôkô ba hôpôlik lôk hôvôlinŋ dômim ek avômalô loŋ buyaŋ takêŋ. ¹³Ma anêk auk lôkbaŋ êŋ havôv avômalô êvhaviŋ vi anêŋ Isael aleba havôv Banabas haviŋ.”

¹⁴Yahayê nena lêk etak Abô Mavi anêŋ loŋôndê ba evenŋ mayaliv, êŋ ma yahaminŋ piklêvôŋ ma yahananŋ Pita bêŋ nena, “O ma anyô Isael te ma donŋtom lêk hôyô loŋ êntêk môŋ ma hotak avômalô Isael iniŋ kobom ba hoanŋ nôk mayaliv haviŋ avômalô loŋ buyaŋ. Ma donŋtom lêk huik auk êŋ liliŋ ba hudum ek osopa Mose anêŋ balabuŋ esak loŋbô ba hôpôlik hathak avômalô loŋ buyaŋ takêŋ. Aisê, hudum ek ôpôvinŋ avômalô loŋ buyaŋ ek nesopa Mose anêŋ abô balabuŋ e?”

Ôpatu ba hêvhaviŋ Yisu ma anyô thêthôŋ

¹⁵Yêlôaniŋ wakatik lo wakamik ma avômalô Isael ba yêlô ma miŋ abitak anêŋ avômalô loŋ buyaŋ takatu ba elam nena nê daluk ami. ¹⁶*Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hêvhaviŋ Yisu Kilisi, ma Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthôŋ. Ma ôpatu ba hasopa Mose anêŋ abô balabuŋ, yani ma mi. Ma yêlô bôk abitak thêthôŋ hatôm avômalô loŋ buyaŋ hathak ale kapôlôŋinŋ liliŋ ba aêvhaviŋ Yisu Kilisi. Ma miŋ hathak abô balabuŋ ami ek malê nena abô balabuŋ miŋ hatôm indum ba anyôla imbitak thêthôŋ ami.

¹⁷Ma donŋtom anyôla hanaŋ nena balabuŋ ma nôk oyaŋ ma êvhaviŋ iyom intu nôk anôŋ ba hadum mayaliv, êŋ ma avômalô tem nêgê Kilisi êtôm kambom anêŋ alaŋ. Êŋ ma auk lokbaŋ anôŋ! ¹⁸Yahavôlinŋ yadôminŋ ek abô balabuŋ ma donŋtom haveŋ yam ma yahik auk êŋ liliŋ ba yahayê nena balabuŋ ma lêk nômbêŋ ba yahasopa. Êŋ ma hik thô nena ya ma anyô yahabulinŋ abô balabuŋ. ¹⁹Lôk abô balabuŋ êŋ hik ya vônô ek batu yamô lôkmala imbiŋ Wapômbêŋ. ²⁰*Bôk ik yai lôk Kilisi vônô hathak alovalaŋaŋsinŋ. Yada ma miŋ yahamô lôkmala hathak loŋbô ami. Ma donŋtom Kilisi da lêk hamô lôkmala hamô yakapôlôŋ. Lôkmala êŋ intu hamô yalenŋvinŋkupik hatôm yahêvhaviŋ Wapômbêŋ Nakaduŋ, ôpatu ba lahaviŋ ya ba hêv i ek nêk ya sa. ²¹Avômalô doho enaŋ nena yahananŋ abôma hathak abô balabuŋ lôk yahavôlinŋ yadôminŋ hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ wapôm. Ma donŋtom miŋ yahadum aêŋ ami. Abô balabuŋ hadum ba alalô abitak thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma, êŋ ma Kilisi anêŋ ŋama lêk habitak hatôm nôk oyaŋ.

* **2:10:** Ap 11:29-30 * **2:12:** Ap 11:3 * **2:16:** Ap 15:10-11; Lom 3:20-28; Gal 3:11 * **2:20:** Gal 1:4

3

Kobom nasopa balabuy lôk êvhaviŋ

1 Galesia môlô avômalô molo. Ya bôk yahik Yisu Kilisi thô hadêŋ môlô yôv hatôm lêk môlô ôyê êthôkwêŋ hamin alovalaŋsinŋ ba opalê intu halela môlônim auk? 2 Yalenŋhaviŋ yandaŋô môlônim auk. Môlô bôk osopa balabuy ba owa Lovak Mathenŋ? Mena olaŋô Abô Mavi lôk ôêvhaviŋ ba intu owa Lovak Mathenŋ êŋ? 3 Môlô molo e? Lovak Mathenŋ bôk hadum ku ba bôk ôêvhaviŋ yôv. Ma donŋtom môlô osoŋ nena miŋ ôyô unlôv ami denaŋ ba intu owa lôklokwaŋ hêk balabuy ek unŋwik ku êŋ daŋ sinŋ e? 4 Aêŋ ba malaiŋ takatu ba bôk ôpôm hêk ôêvhaviŋ êŋ ma nôm oyaŋ e? Yakô anôŋ êŋ la. 5 Môlô othak osopa abô balabuy ba intu Wapômbêŋ hêv Lovak Mathenŋ lôk hadum nômbithi hêk môlô malêvôŋ e? Mi. Hêv hathak olaŋô Abô Mavi ba ôêvhaviŋ. 6 Môlô lemimimbi esak Ablaham. Bôk eto nena,

“Ablaham hêvhaviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba intu halam yani nena anyô thêthôŋ.”

Môŋ Anôŋ 15:6

7 Ba intu noyala nena nê takatu ba êvhaviŋ iyom intu Wapômbêŋ hayê thêlô hatôm Ablaham nali. 8 *Wapômbêŋ anêŋ kapyâ hanaŋ nena avômalô loŋ buyaŋ tem nênemimbiŋ ba Wapômbêŋ endam i nena nê thêthôŋ hatôm bôk hanaŋ Abô Mavi êŋ bêŋ hadêŋ Ablaham nena,

“Esak o iyom ma avômalô lodôŋlodôŋ anêŋ loŋ buyaŋ tem neja mek mavi.”

Môŋ Anôŋ 12:3

9 Ablaham ma ôpatu ba bôk hêvhaviŋ ba intu Wapômbêŋ hadum mavi hadêŋ yani. Ma avômalô takatu ba êvhaviŋ ma tem indum mavi êndêŋ i êtôm bôk hadum hadêŋ Ablaham.

10 *Avômalô takatu ba eson nena esopa balabuy ma tem nimbitak thêthôŋ ênjêk Wapômbêŋ ma lêk êmô malaiŋ bêŋ kapô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êv yak hathak abô balabuy bute lôk miŋ esopa balabuy takatu ba bôk eto hêk kapyâ balabuy dedauŋ mavi ami ma lêk êmô malaiŋ bêŋ kapô yôv.”

Lo 27:26

11 *Ma buyaŋ hanaŋ nena,

“Avômalô takatu ba êvhaviŋ intu ibitak thêthôŋ ba tem neja lôkmala.” *Habakuk 2:4*

Aêŋ ba auk êntêk lêk habitak yaiŋ yôv nena abô balabuy miŋ hatôm indum ba avômalô nimbitak thêthôŋ ami. Milôk. 12 Ma bôk eto hathak abô balabuy nena,

“Anyô hasopa abô balabuy sapêŋ,

êŋ ma balabuy hadum ba ôpêŋ tem enja lôkmala.”

Wok Plis 18:5

Aêŋ ba êvhaviŋ miŋ hamô balabuy êŋ kapô ami. 13 *Lôk eto abô buyaŋ nena, “Wapômbêŋ tem imbulinŋ nê takatu ba êthôkwêŋ hamin alovalaŋsinŋ.” *Lo 21:23*

Ma Wapômbêŋ habulinŋ Kilisi ba intu hêv alalô vuli hêk balabuy anêŋ vovaŋ 14 ek avômalô loŋ buyaŋ tem nênemimbiŋ Yisu Kilisi imbiŋ ba neja Lovak Mathenŋ atu ba bôk habitinŋ abô hathak ek thêlô neja mek mavi takatu ba Wapômbêŋ bôk hêv hadêŋ Ablaham lôk anêŋ nali.

Wapômbêŋ anêŋ tabô lôk balabuy

* **3:8:** Stt 18:18; 22:18; Lom 4:3,16 * **3:10:** Lo 27:26 * **3:11:** Gal 2:16 * **3:13:** Lo 27:26; Lom 8:3

15 Aiyarj thêlô, môlô lêk oyala alalôaniñ kobom katô. Avak tabô ma hatôm nanêm vê, e? Mena hatôm nambak tabô yarj imbiñ e? 16 *Wapômbêñ bôk havak abô haviñ Ablaham lôk anêñ su lukmuk yôv. Ma miñ hanañ hathak su lukmuk lôkthô ami. Hanañ hathak doñtom iyom. Su lukmuk êñ intu Kilisi.

17 *Aêñ ba Wapômbêñ havak tabô haviñ Ablaham. Ma sondabêñ hatôm 430 hale ba hi ma abô balabuñ hayô. Ba intu balabuñ atu ba haveñ yam miñ hatôm edabêñ Wapômbêñ anêñ abô atu vê ami. Bôk havak yôv haviñ Ablaham ba lôklokwanj ba miñ hatôm nêm vê ami. 18 *Wapômbêñ hêv anêñ wapôm ba havak tabô ba hêv anêñ lamavi hadêñ Ablaham ma miñ hêv hathak balabuñ ami. Ba intu balabuñ havatho lamavi êñ loñ, êñ ma tem nêm tabô êñ vê.

19 *Ma hêv balabuñ eka? Avômalô idum kambom ba intu hêv balabuñ halêm ek injik iniñ kambom thô endeba Kilisi imbitak am, Ablaham anêñ su lukmuk atu ba Wapômbêñ havak abô hathak ek êlêm. Añjela êv hadêñ Mose ma Mose hi hêv hadêñ avômalô. 20 Mose hamiñ malêvôñ ek avômalô Israeal ma Wapômbêñ. Ma doñtom Wapômbêñ ma doñtom iyom ma yanida intu havak abô haviñ Ablaham, ma miñ hêv hadêñ anyôla yarj ba hi hêv ami.

21 *Abô balabuñ lôk evak tabô evaki vose e? Mi. Balabuñ hatôm nêm lôkmala, êñ ma tem nambitak thêthôñ esak balabuñ. 22 Ma doñtom mi. Wapômbêñ anêñ abô hanañ nena avômalô pik sapêñ idum kambom ba hatôm êmô koladôñ te ek injik iniñ kambom thô endeba nede kapôlôñij liliñ ba nêñemimbiñ Yisu Kilisi ek neja lenijmavi sêbôk ba Wapômbêñ havak abô hathak.

23 *Sêbôk ma alalô miñ aêvhaviñ ami ba intu abô balabuñ hatôm alañ ek injik Kilisi thô êndêñ alalô endeba nanêmimbiñ yani am. 24 *Abô balabuñ ma hatôm kamik atu ba hayabiñ alalô ek nanêmimbiñ Kilisi endeba nambitak thêthôñ am. 25 Ma loñôndê êvhaviñ lêk hayô yôv ba intu abô balabuñ miñ hayabiñ alalô hathak loñbô ami.

Nê êvhaviñ intu Wapômbêñ nali

26-27 *Môlô ôêvhaviñ Yisu Kilisi ba intu ithik môlô ma Kilisi ma hatôm kwêv atu ba ik hathak môlô ba môlô lôk Kilisi lêk ubitak doñtom. Ba intu lêk ubitak Wapômbêñ nali. 28 *Aêñ ba môlô ma lêk ôdôñ te iyom. Ma miñ nosôñ nena môlô ma ñê Israeal mena ñê Glik la ami. Lôk miñ nosôñ nena môlô ma ñê udum ku hamô alañ vibij mena môlô ñê lôk alañsi mi ami. Ma miñ nosôñ nena môlô anyô mena avi ami. Milôk. 29 *Môlô ma Kilisi anêñ ba intu môlô ma Ablaham anêñ limi takatu ba tem noja lenijmavi takatu ba Wapômbêñ bôk havak abô yôv ek nêm êndêñ yani.

4

1 Yenañ abô ma aêntêk. Okna te lambô anêñ nômkama ma nakaduñ anêñ ma doñtom tem miñ enja ketheñ ami. Yani ma alañ ma doñtom okna denañ ba intu tem êmô êtôm ôpatu ba hadum ku hamô alañ vibij vêmam. 2 Yani hamô ñê takatu ba eyabiñ yani vibij ma miñ hatôm enja anêñ nômkama sapêñ ami endeba êyô waktavôñ atu ba lambô hatak am. 3 *Ma yêlô Israeal ma aêñ iyom.

* 3:16: Stt 12:7; 13:15; 24:7 * 3:17: Kis 12:40 * 3:18: Lom 4:14 * 3:19: Ap 7:38; Lom 5:20

* 3:21: Lom 8:2-4 * 3:23: Gal 4:3 * 3:24: Lom 10:4 * 3:26-27: Jon 1:12; Lom 6:3 * 3:28:

Lom 10:12 * 3:29: Lom 4:13 * 4:3: Kol 2:20

Yêlô ma hatôm okna atu ba balabuñ havalonj loñ denañ ⁴* endeba Wapômbêñ etak anêñ waklavônj atu ba nêñ Nakaduñ êlêm am. Avi havathu yani ba habitak anyô ba hamô balabuñ vibinñ ⁵ ek nêñ yêlô avômena seka takatu ba amô balabuñ vibinñ vê ek nambitak Wapômbêñ anêñ nali anôñ.

⁶* Ma môlô avômalô loñ buyañ lêk ubitak Wapômbêñ anêñ nali haviñ. Ba intu Wapômbêñ hêv Nakaduñ anêñ Lovak Matherñ halêm hamô alalôaniñ kapôlônjinñ lôk Lovak Matherñ êñ hadum ba alalô alam kaêk nena, “Aba wakamik.”* ⁷ Aêñ ba môlô ma nali ma miñ hatôm nê idum ku hamô alañsi vibinñ hathak loñbô ami. Ba intu Wapômbêñ hadum ba tem noja nômkama mavi êtôm nali ethak ewa.

Pol lamalaiñ ek avômalô Galesia

⁸ Sêbôk atu ba miñ oyala Wapômbêñ ami, êñ ma ngôkba hamô hatôm môlônim alañ. Ngôkba takêñ ma miñ wapômbêñ anôñ ami. ⁹⁻¹⁰* Ma lêk môlô osopa Wapômbêñ. Ma donjom Wapômbêñ da anêñ ku nena bôk havôn môlô vê ba lêk ubitak yani anêñ ma miñ môlôda unim auk ami. Ma aisê ka môlô osopa Mose anêñ balabuñ hathak loñbô? Ayônj lukmuk lôk ku kapô lôk sondabêñ inin balabuñ ma êntêk osopa denañ. Ku takêñ ma pulusikna lôk vaunena ma donjom havôn môlô halehi bumalô inin auk pik hathak loñbô. Ba lemimhaviñ nôñ takêñ imbitak môlônim alañ esak loñbô e? Môlôda. ¹¹ Yalenñ hik ya hathak môlô. Yakô ku taksêbôk ba yahadam ma lêk hêv yak ba miñ hik anôñ ami.

¹² Aiyañ thêlô, bôk yahabitak hatôm môlô ma yahatak avômalô Israêl inin balabuñ. Ba intu yahalañ hadêñ môlô ek numbitak êtôm ya. Sêbôk ma miñ ôdô ya ami. ¹³ Môlô oyala nena yahapôm lijinñ ma yahathôk ba yahanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi môñ anôñ hadêñ môlô. ¹⁴ Lijinñ êñ hêv malaiñ hadêñ môlô ma donjom owa ya thô hatôm owa Wapômbêñ anêñ ajeña te mena Yisu Kilisi da la thô. Ma miñ ôvôlinñ dôñim lôk ôpôlik hathak ya ami. ¹⁵ Yahayala katô nena môlô hatôm nôñbi malemim daluk vê ba nôñêm êndêñ ya. Lemimmavi êñ lêk hasôv ba hi êsê? ¹⁶ Yahanañ abô avanônj hadêñ môlô ma ôpôlik hathak ya eka?

¹⁷ Nê takêñ malenjinñkilik ek môlô nôpôlik esak ya ma lemimimbinñ i. Ma miñ idum aêñ ek môlô nôpôm nômla mavi êñjêk i ami. ¹⁸ Avômalô ethak êv lenjinñmavi hadêñ nê loñ buyañ, êñ ma mavi. Ma donjom miñ yahamô haviñ môlô ami, ma aisê ka môlô uluvinñ ku êñ ma ôv lemimmavi hadêñ nê auk kambom takêñ? ¹⁹ Yenanñ avômena anôñ, ya hatôm avi atu ba hawa vovañ hathak loñbô ek embathu endeba Kilisi êmô môlô kapôlômim am. ²⁰ Môlônim auk haliñ ya ba intu yalenñhaviñ yasôk yamô imbinñ môlô ek yatak abô lôklokwanñ ma yananñ abô labali iyom.

Abô loñ kapô hathak Sela lo Haga

²¹ Môlô takatu ba udum ek nôñmô Mose anêñ abô balabuñ vibinñ ma yahadam ek yananñ injik môlô linñ nena, “Môlô oyala abô balabuñ anêñ loñôndê anêñ danñ sapêñ e?” ²²* Eto nena Ablaham habi okna ju vê. Ma yanavi Sala da havathu yanñ, yani ma alañ mi. Ma avi ku Haga havathu yanñ, yani ma avi

* **4:4:** Jon 1:12-14; Lom 1:3 * **4:6:** Lom 8:15-17 * **4:6:** “Aba” êñ ma abô Alam ba anêñ ôdônj nena ‘kamik’. * **4:9-10:** Lom 14:5; Kol 2:16 * **4:22:** Stt 16:15; 21:2

lôk alañ. ²³*Ma Haga havathu nakaduñ hathak nê pik iniñ loñôndê. Ma Sala ma havathu hathak Wapômbêñ bôk havak abô havinñ Ablaham yôv.

²⁴⁻²⁵ Avi ju êntêk ma abô loñ kapô hathak ik tabô lokwanju thô. Tabô yan ma evak hêk dum Sainai hamô loñ Alebia kapô. Haga ma hatôm tabô atu ba havathu nali ba idum ku êmô alañsi vibinñ. Ma avômalô Israeël takatu ba êmô Jelusalem, thêlô êmô balabuñ vibinñ hatôm nê lôk alañsi takêñ. Aêñ ba tabô êñ ma Haga ma Haga êñ ma malak Jelusalem bôlôñ êntêk.

²⁶*Ma tabô yan ma avi atu ba alañ mi, êñ ma Jelusalem atu ba hamô malak leñ ma yani miñ hadum ku hamô alañ vibinñ ami. Yani ma alalôaniñ wakatik.

²⁷ Hatôm bôk eto nena,

“O avi yamu, miñ howa avômena ami,
ômô lôk lemmavi.

Ma o avi atu ba miñ howa vovañ ek ombathu avômena ami,
nêm yerñ lôk lemmavi lôk lêlô,

ek malê nena o avi yamu, nalumi lêk bêñ anôñ
hamôñ ek avi lôk anyô atu.”

Aisaia 54:1

²⁸*Aiyanñ thêlô, Wapômbêñ havak abô ba Aisak habitak. Ma môlô lêk ubitak aêñ iyom. ²⁹*Ma okna yan atu ba habitak hathak nê pik iniñ loñôndê hêv vovañ hadêñ yan atu ba evathu hathak Lovak Matheñ. Lêk êntêk aêñ iyom.

³⁰ Ma doñtom Wapômbêñ anêñ kapyã hanañ aisê?

“Nakaduñ yan atu ba talêbô ma alañ mi tem enja lambô anêñ nômkama.

Ma yan atu ba talêbô hamô alañ vibinñ ma mi.

Ba intu nêm avi êñ lôk anêñ nakaduñ vê.”

Môñ Anôñ 21:10

³¹ Aêñ ba aiyanñ thêlô, alalô ma avi alañ atu anêñ nali. Ma miñ avi lôk alañsi anêñ nali ami.

5

Kilisi hêv alalô vê hêk balabuñ

¹ Kilisi hêv alalô vê hêk balabuñ ek balabuñ miñ eyabinñ alalô ami. Aêñ ba numiñ lôklokwanñ ek balabuñ miñ imbitak alalôaniñ alañ esak loñbô ami.

² Nodañô! Ya Pol yahanañ hadêñ môlô nena nongothe unim kupik, êñ ma Kilisi anêñ ku tem imbitak êtôm nôm oyan. ³Ma yahanañ hathak loñbô nena opalêla takatu ba engothe iniñ kupik, ma balabuñ anêñ ku miñ hama ami ma lôkmala denañ ek nesopa lôkthô. ⁴Aêñ ba ôpatu ba hasopa balabuñ ek imbitak thêthônñ, êñ ma hatôm hadabêñ yanida kisi hêk Kilisi anêñ wapôm. Lôk hêv yanida vê hêk Kilisi. ⁵Ma doñtom Lovak Matheñ hadum ba alalô aêvhavinñ ba apôviñ thêthônñ atu ba aêv malenñ hathak ek êlêm. ⁶*Engothe kupik mena miñ engothe kupik ami ma alalô takatu ba aêvhavinñ Yisu Kilisi ayê nena nôm oyan. Êvhavinñ ma nômbêñ ba hik anêñ anôñ ma leñinñhavinñ avômalô vi.

⁷Sêbôk ma môlô olañviñ mavi. Ma opalê intu lêk hathale môlô thô ba ôêv yak hathak abô avanôñ? ⁸Auk êñ miñ halêm anêñ ôpatu ba halam môlô ami.

⁹*Yis dokte iyom hatôm idum polom isinñ bêñ. ¹⁰*Ma doñtom yahayala nena môlô ma Anyô Bêñ anêñ avômalô ba tem miñ nobaloñ auk yanñ ami. Ma opalê atu ba habuliñ môlônim auk tem enja anêñ vuli.

* **4:23:** Lom 9:7-9 * **4:26:** Hib 12:22; ALK 21:2,10 * **4:28:** Stt 15:4-5; Lom 9:7 * **4:29:** Stt 21:9 * **5:6:** 1Ko 7:19; Gal 6:15 * **5:9:** 1Ko 5:6 * **5:10:** 2Ko 11:15; Gal 1:7

¹¹ Aiyanj thêlô, avômalô doho esonj nena yahavatho auk nengethe kupik loj hatôm sêbôk ba yahasopa abô balabuñ. Ma donjom yahavatho auk nengethe kupik loj, êj ma tem miñ avômalô takêj nesaj ya ami. Lôk yahalôk ek nengethe kupik, êj ma yahêv alovalarajsiñ atu ba avômalô êpôlik hathak vê. ¹² Ma nê takatu ba ibulinj môlônim auk, êj ma mavi ek nengethe inij kupik lôk nimbi thalôk vê imbinj!

¹³ *Yenaj aiyanj thêlô, Wapômbêj halam môlô ba hapole môlô vê hêk abô balabuñ anêj ku. Balabuñ miñ hayabinj môlô hathak lojbô ami ba intu miñ nodenu kapôlômim bô esak lojbô ami. Mi. Lemimimbinj avômalô vi ba nônmê i sa. ¹⁴ *Balabuñ sapêj anêj ôdôj ma donjom iyom nena, "Lemimbinj anyô yanj êtôm lemhavinj oda." *Wok Plis 19:18*

¹⁵ Môlô hatôm avuj yatap ba otharj am mayaliv ba intu noyabinj am. Yakô môlôda numbulinj am.

Lovak Matherj anêj lojôndê

¹⁶ Yahanaj nena nosopa Lovak Matherj ek lemvimkupik anêj thetharjak miñ imbi alak iminj môlô ami. ¹⁷ *Kapôlôrijj bô hapôlik ek Lovak Matherj anêj auk ma Lovak Matherj hapôlik ek kapôlôrijj bô anêj thetharjak. Nôm ju êj ethak ik i aleba môlô miñ hatôm nundum ku mavi takatu ba môlô lemimhavinj ek nundum ami. ¹⁸ Ma donjom môlô lêk osopa Lovak Matherj anêj abô ba intu miñ ômô abô balabuñ vibinj ami.

¹⁹ *Kapôlôrijj bô anêj bôk lo loj atu ba havôv avômalô ma aêntêk. Sek walilinj lôk anyô lo avi maleñjñkilik ek i ma kobom mama lomalomá ²⁰ lôk êv yerj hadêj ngôkba lôk êbôk siniñ ma ik vovak ba leñjmaninj lôk kapôlôrijj kambom ba etharj i ma leñjdarj ba idum paloj lôk enaj abô lôk vovak ek nembak i vose. ²¹ Ma maleñjñkilik hathak nômkama lôk inum wainj ba molo ma êbôi ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom lomalomá havinj. Nôm takêj bôk yahanaj hadêj môlô yôv, ma lêk yahanaj hathak lojbô nena avômalô takatu ba idum aêj tem miñ hatôm nimbitak nêyô Wapômbêj anêj loj lôklijyak kapô ami. Mi anôj.

²² Ma donjom Lovak Matherj anêj bôk lo loj atu ba hik anôj ma aêntêk. Leñjñhavinj i lôk leñjñmavi havinj i ma êmô yôhókna lôk êmô malinjyaô ma êv avômalô vi sa lôk idum mavi hadêj i ma êmô batôj oyanj ²³ lôk etauvinj i ma ipuki loj. Ma balabuñ la miñ hêk kobom takêntêk êj loj siñ ami. ²⁴ *Ma Yisu Kilisi anêj avômalô bôk ik kapôlôrijj bô lôk thetharjak takatu ba habi alak haminj i vônô hathak alovalarajsiñ. ²⁵ Lovak Matherj lêk hayabinj alalô ba intu nasopa vanjwam. ²⁶ *Ma miñ alalô nambô: lôk nambi anyô yanj la ek injik vovak ma leñjdarj ami.

6

Kobom mavi anêj ôdôj

¹ *Aiyanj thêlô, môlônim anyô hêvhavinj te hadum kambom, êj ma môlô takatu ba osopa Lovak Matherj nonaj abô yaô ek nôbôv yani êmbôlê esak lojbô. Ma oyabinj o ek miñ êmbôv o ami. ² *Nônmê avômalô takatu ba ewa malainj sa. Êj ma hatôm hosopa Kilisi anêj balabuñ. ³ Alalô lôkthô ma nê

* 5:13: 1Pi 2:16 * 5:14: Lom 13:9 * 5:17: Lom 7:15-23 * 5:19: 1Ko 6:9-10 * 5:24: Lom 6:6; Kol 3:5 * 5:26: Plp 2:3 * 6:1: Mat 18:15 * 6:2: Lom 15:1

athêḡ mi. Ba intu anyô te hasoḡ nena yani anyô lôk athêḡ bêḡ, êḡ ma hasau yanida. ⁴ Anyô tomtom nêsôi ba neya ek leḡḡḡmavi esak iniḡ kobom ma miḡ netatale anyô vi ami. ⁵ *Aêḡ ba môlôda tomtom noja unim vak atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ o.

⁶ *Ma nuḡḡwik anêḡ nôm kama mavi sam êndêḡ kêdôḡwaga takatu ba êdôḡ môlô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô.

⁷ *Nôm alêla takatu ba ovatho halôk unim ku intu tem nodav. Ba intu miḡ nosoḡ nena hatôm nosau Wapômbêḡ esak nômla ami. Mi anôḡ. ⁸ Ma ôpatu ba hapaliv kapôlôḡḡḡ bô anêḡ vêk ma tem enja anêḡ anôḡ ma ḡama. Ma ôpatu ba hapaliv Lovak Mathen anêḡ vêk ma tem enja anêḡ anôḡ ma lôkmala atu ba êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁹ Alalô nandum ku lôklokwaḡ ma miḡ natak ku takêḡ ami ek naja anêḡ anôḡ mavi êndêḡ anêḡ waklavôḡ. Ba intu alalô miḡ kapôlôḡḡḡ egiap ek nandum mavi lomaloma ami. ¹⁰ Aêḡ ba alalô napôpêk i ek nandum kobom mavi êndêḡ avômalô sapêḡ. Ma nandum kobom êḡ mathalalen êndêḡ ôdôḡ takatu ba êvhavinḡ.

Abô anêḡ daḡ

¹¹ Môlô ôyê abô anêḡ daḡ êntêk ba eto bêḡbêḡ ma yahato hathak yada yabahanḡ.

¹² Nê takêḡ êkô ek neja vovaḡ esak Kilisi anêḡ alovalaḡḡḡḡḡ. Ba intu eyanda môlô ek noḡḡḡthe unim kupik ek thêlô nêmbôi esak nômkama takatu ba hamô yaiḡ iyom. ¹³ Nê takatu ba êlôk hathak auk neḡḡḡthe kupik, ma thêlôda miḡ esopa balabuḡ lôkthô ami. Ma doḡtom idum ek môlô noḡḡḡthe kupik ek avômalô vi nêḡê ba nêḡnêḡ athêḡ lôkmaḡḡḡḡ êndêḡ i. ¹⁴ Ma Yisu Kilisi hama hathak alovalaḡḡḡḡḡ. Ba intu hik auk pik vônô aleba yahathôḡ auk êḡ paliḡ. Ma hik ya vônô aleba auk pik hathôḡ ya paliḡ aêḡ iyom. Aêḡ ba yada tem yambôya esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ alovalaḡḡḡḡḡ iyom.

¹⁵ *Eḡḡḡthe kupik mena miḡ eḡḡḡthe kupik ami, êḡ ma nôḡ oyaḡ. Nômbêḡ ma alalô lêk abitak avômalô lukmuk. ¹⁶ Yôhôk lôk nanêḡ kapôlôḡḡḡḡḡ ni êndêḡ avômalô takatu ba esopa abô êḡ, thêlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô Islael anôḡ.

¹⁷ *Ma yôv. Pôpô takatu ba yahawa hathak Yisu hêk yaleḡḡḡḡkupik ma hatôm. Ba intu notak nôḡ takêḡ ek miḡ nêḡ malaiḡ êndêḡ ya esak loḡbô ami.

¹⁸ Aiyaḡ thêlô, Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ wapôḡ eyabinḡ môlônim dahôlôḡmim. Avanôḡ.

* 6:5: Lom 14:12 * 6:6: 1Ko 9:11,14 * 6:7: Lom 8:13 * 6:15: Gal 5:6; 2Ko 5:17 * 6:17: 2Ko 4:10

Kapyu atu ba Pol hato hi Epesus Abô môŋ

Pol hato kapyu êntêk hadêŋ avômalô Epesus. Epesus ma malak lôk athêŋ bêŋ. Pollo Silas bôk i lomalak lomalak ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ avômalô aleba êyô Epesus haviŋ (Ap 18:18-21; 19:1-41). Haverŋ yam ma Pol hi hamô Epesus hathak loŋbô ba hamô hatôm sondabêŋ lô. Vêma hatak Epesus ba hi ma hato kapyu êntêk.

Hato ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ. Ma miŋ hato ek enaŋ iniŋ kambom bêŋ ami. Hadôŋ thêlô hathak Wapômbêŋ anêŋ wapôm lomalama. Ma hik êvhaviŋ anêŋ loŋôndê mavi thô hadêŋ i.

Pol hamô koladôŋ ma hato kapyu êntêk hadêŋ 60 AD la.

Pol hêv lamavi

¹*Ya Pol, Yisu Kilisi anêŋ aposel hathak Wapômbêŋ da anêŋ lahaviŋ. Yahato kapyu êntêk hadêŋ avômalô mathêŋ anêŋ Epesus takatu ba êvhaviŋ ba esopa Yisu Kilisi. ² Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi nênmê iniŋ wapôm lôk labali êndêŋ môlô.

Wapômbêŋ hêv nôma mavi lomalama hadêŋ alalô hathak Kilisi

³*Alalô nambô Wapômbêŋ, alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Lambô. Yani bôk hêv Lovak Mathêŋ anêŋ mek mavi hathak nômkama lomalama anêŋ malak leŋ yôv hadêŋ alalô takatu ba amiŋ haviŋ Kilisi. ⁴*Sêbôk atu ba miŋ hapesaŋ pik ami denaŋ ma halam alalô takatu ba amô haviŋ Kilisi ek nambitak mathêŋ lôk kambom mi ênjêk yani ma. ⁵*Ma lahaviŋ alalô ba intu hathak anêŋ lamavi lôk anêŋ auk ma bôk habi sêk yôv ek nambitak anêŋ nali esak Yisu Kilisi. Hadum aêŋ ⁶ek avômalô nêmbô anêŋ wapôm lôkmaŋgiŋ. Yani haŋgasô anêŋ wapôm êŋ oyaŋ biŋ ek alalô takatu ba amiŋ haviŋ Nakaduŋ, anêŋ biŋdaluk anôŋ.

⁷*Yani hawa alalô vê hathak Kilisi anêŋ thalaleŋ ba hale alalôaniŋ kambom liliŋ hathak anêŋ wapôm anêŋ sam valaluk. ⁸Ma haŋgasô anêŋ wapôm takatu ba hayô abôlêk siŋ ba halelope hayô hamô alalô lôk hêv auk bêŋ ek nayala nômkama lomalama sapêŋ. ⁹*Sêbôk ma yani kapô mavi ba havak auk loŋ kapô hathak Kilisi. Ma lêk hik anêŋ auk êŋ thô hadêŋ alalô. ¹⁰*Auk êŋ ma auk isup nômkama takatu ba hamô pik lo leŋ esak doŋtom ba nêmo Kilisi vibiŋ. Nôm êŋ tem imbitak êndêŋ anêŋ waklavôŋ.

¹¹*Nômkama takatu ba Wapômbêŋ lahabi nimbatak ma lôkthô tem nimbatak aêŋ. Ma bôsêbôk ma lahabi nena tem enja yêlô nê Israêl ba habitiniŋ anêŋ sêk hayô hêk yêlô. Ba intu hathak Kilisi yani hawa yêlô hatôm anêŋ sam. ¹²Yani hadum aêŋ ek yêlô nê môŋ takatu ba aêv maleŋiŋ ek Kilisi nabam anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ. ¹³Ma haverŋ yam ma môlô olaŋô abô avanôŋ aêŋ iyom. Abô êŋ ma Abô Mavi atu ba nêma môlô bulubiŋ. Môlô olaŋô ba ôêvhaviŋ, êŋ ma Wapômbêŋ habitiniŋ anêŋ sêk hayô hêk môlô. Sêk êŋ ma Lovak Mathêŋ

* **1:1:** Ap 18:19-21; 19:1 * **1:3:** Ep 2:6 * **1:4:** Jon 15:16 * **1:5:** Jon 1:12 * **1:7:** Ep 2:7;
Kol 1:14 * **1:9:** Lom 16:25 * **1:10:** Kol 1:16,20 * **1:11:** Lom 8:28-29

atu ba Wapômbêḡ bôk havak abô yôv ek nêḡ êlêḡ. ¹⁴*Wapômbêḡ hêv Lovak Matheḡ hadêḡ alalô hatôm nôḡ mavi atu ba havak abô ek nêḡ anêḡ dahô, ek waklavôḡ êḡ ma tem nêḡ anêḡ avômalô vê êḡḡk kambom lomalomama. Ba intu nabam anêḡ athêḡ lôkmaḡḡḡ esak leḡ.

Pol hateḡ mek ek avômalô Epesus

¹⁵Yahalaḡô abô takêḡ hathak môlô ôêvhaviḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi lôklokwaḡ lôk lemimhaviḡ avômalô mathenḡ lôkthô. Aêḡ ba ¹⁶yahanaḡ yalenḡmavi velevele hadêḡ Wapômbêḡ hathak môlô halôk yenaḡ mek. ¹⁷*Yahateḡ mek lôbôlôḡ ek Wapômbêḡ nêḡ anêḡ Lovak Matheḡ êḡḡḡḡ môlô ek nêḡ auk mavi lôk injik abô lôk kup thô êḡḡḡḡ môlô ek noyala yani katô anôḡ. Yani ma alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô lôkmaḡḡḡ. ¹⁸Ma yahateḡ mek ek Wapômbêḡ nêḡ deda mavi êḡḡôk môlô kapôlômim ek noyala nôḡbêḡ atu ba halam môlô ek nôḡnêḡ malemim esak. Nôm takêḡ ma wapôm lôkmaḡḡḡ anôḡ ek anêḡ avômalô mathenḡ neḡa embenḡ yam. ¹⁹*Ma yahateḡ ek môlô noyala anêḡ lôklokwaḡ anôḡ biḡ atu ba hathak hadum ku ek hêv alalô takatu ba aêvhaviḡ yani sa. Lôklokwaḡ êḡ iyom intu ²⁰*bôk hik Kilisi liḡ hêk ḡama hathak ba hadô yani hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ anêḡ leḡ. ²¹*Loḡ êḡ ma Kilisi hamô vuliḡ anôḡ ek ḡḡôkba lôk ḡḡôk bêḡ lomalomama ma aḡela bêḡ lôk lôklokwaḡ sapêḡ ma ḡê lôk athêḡ bêḡ lôkthô takatu ba tem nêḡmô êḡḡḡḡ lêk ma embenḡ yam imbiḡ. ²²*Wapômbêḡ hataḡ nôḡkama lôkthô hamô Kilisi anêḡ lôklokwaḡ vibihḡ ma hêv yani ek imbitak nôḡkama sapêḡ anêḡ alaḡ ek nêḡ anêḡ avômalô ôḡḡḡ takatu ba êvhaviḡ yani sa. ²³*Avômalô êvhaviḡ ma hatôm yanida liḡkupik. Yani hamô thêlô kapô lôk nôḡkama sapêḡ kapô ba hayô abôlêk siḡ.

2

Wapômbêḡ hêv lôkmala hadêḡ alalô ḡê ḡama

¹*Sêbôk ma môlô ovalaki abô balabuḡ ba udum kambom lomalomama ba intu môlô kapôlômim bôk hama yôv. ²*Bôk olaḡô pik anêḡ auk ba osopa ḡḡôk Sadaḡ anêḡ abô. Yani ma anyô bêḡ ek ḡḡôk takatu ba êḡmô pik vuliḡ. Ma lêk hadum ku haviḡ avômalô takatu ba ibi leḡḡḡḡḡ siḡ ek nedaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô. ³*Bôk alalô lôkthô amô hatôm thêlô ba asopa kapôlôḡḡḡḡ bô anêḡ thethaḡak lôk anêḡ auk. Alalô lôk avômalô takatu ba evathu hamô pik ayabiḡ Wapômbêḡ anêḡ lamanḡḡḡ iyom.

⁴⁻⁵*Ba intu kambom takatu ba bôk adum ma bôk hik alalôaniḡ kapôlôḡḡḡḡ vônô yôv. Ma donḡtom Wapômbêḡ anyô hêv kapô lôk lahaviḡ alalô bêḡ anôḡ ba hêv lôkmala hadêḡ alalô haviḡ Kilisi. Avanaḡḡḡ biḡ nena Wapômbêḡ hêv alalô bulubiḡ hathak anêḡ wapôm. ⁶*Ma hik alalô liḡ haviḡ Kilisi ba hadô alalô amô malak leḡ haviḡ yani. Alalô amô haviḡ Yisu Kilisi ba intu hadum nôḡm takêḡ aêḡ. ⁷Yani hadum nôḡm mavi takêḡ ek alalô hathak Yisu Kilisi ek wak nôḡbêḡ atu ba tem imbitak embenḡ yam ma yani hatôm injik anêḡ wapôm anôḡ biḡ atu thô. ⁸Avanaḡḡḡ, Wapômbêḡ anêḡ wapôm hêv môlô bulubiḡ hathak unim ôêvhaviḡ. Hêv oyaḡḡḡ biḡ ba miḡḡḡ udum nôḡmlate ek owa bulubiḡ êḡ ami.

* **1:14:** 2Ko 1:22 * **1:17:** Kol 1:9 * **1:19:** Kol 1:11 * **1:20:** Sḡḡ 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12
 * **1:21:** Kol 1:16; 2:10 * **1:22:** Sḡḡ 8:6 * **1:23:** Lom 12:5; Ep 4:10,15; Kol 1:18 * **2:1:** Kol 1:21; 2:13 * **2:2:** Kol 3:7; Tit 3:3 * **2:3:** Kol 3:6 * **2:4-5:** Lom 6:11-13 * **2:6:** Kol 2:12

9*Ma miŋ hayê mólô unim ku ba hêv ami. Ba intu miŋ hatôm anyôla embam yanida ami. 10*Mi, alalô takatu ba amô haviŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ da baŋ hapesaŋ lukmuk ek nandum ku mavi takatu ba bôk hapôpêk yôv ek nandum.

Kilisi hadum avômalô Israeël lôk avômalô loŋ buyaŋ ibitak doŋtom

11Aêŋ ba mólô nê loŋ buyaŋ lemimimbi nena bôk ômô viyaiŋ ek avômalô Israeël. Thêlô ethak elam mólô nena, “Nê miŋ engothe kupik ami”. Ma elam thêlôda nena, “Nê engothe kupik”. Ku êŋ ma ku baheniŋ iyom. 12*Mólô bôk ômô daimbô ek Kilisi ma mólô miŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô hatôm Israeël ami. Ma tabô takatu ba Wapômbêŋ bôk havak haviŋ Israeël ma miŋ hathak mólô ami. Ma mólô miŋ ôêv malemim ek nôm mavi la ami lôk ômô pik oyaŋ ma Wapômbêŋ mi. 13*Sêbôk ma mólô ômô daimbô ek Wapômbêŋ, ma doŋtom lêk ômô haviŋ Yisu Kilisi ba intu Wapômbêŋ hawa mólô halêm bidonŋ oyaŋ ek yani hathak Kilisi anêŋ thalaleŋ.

14*Kilisi da ma alalôaniŋ yôhók ba hadum ek yêlô Israeël lôk mólô avômalô loŋ buyaŋ nambitak ôdôŋ doŋtom. Sêbôk ma alalô apôlik hathak i ba hatôm badêŋ hayaŋ thêlô lôk alalô kisi, ma doŋtom lêk Kilisi hamô badêŋ êŋ lu. 15*Badêŋ êŋ ma Israeël iniŋ abô balabuŋ lomalama. Ma Kilisi hama ba hapole abô takêŋ vê ek indum ôdôŋ ju êŋ nimbitak ôdôŋ lukmuk doŋtom nêmoŋ yani kapô. Hadum aêŋ ba intu yôhók habitak. 16*Ma ôdôŋ ju êŋ ma yani hakapo i hathak doŋtom ek nimbitak kupik doŋtom hathak ik yani vônô hathak a ek indum yôhók imbiŋ ôdôŋ lukmuk êŋ ma Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Yisu hik alalôaniŋ apôlik êŋ vônô hathak a. 17*Yani halêm ba hanaŋ abô yôhók hadêŋ mólô takatu ba ômô daimbô lôk yêlô takatu ba amô bidonŋ. 18Aêŋ ba hathak Kilisi anêŋ ku ma Lovak Matheŋ doŋtom iyom hapesaŋ loŋôndê ek mólô lôk yêlô ana bidonŋ ek Kamikbêŋ.

Alalô ma Anyô Bêŋ anêŋ unyak matheŋ

19*Aêŋ ba sêbôk ma mólô ôtôm avômalô takatu ba etak iniŋ loŋ ba i buyaŋ ma pik mi. Ma doŋtom lêk mólô ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak anêŋ avômalô haviŋ avômalô matheŋ sapêŋ. Ma mólô ômô Wapômbêŋ anêŋ unyak lo loŋ. 20*Alalô nê aêvhaviŋ hatôm unyak atu ba Wapômbêŋ halav. Aposel lo plopet êtôm unyak êŋ anêŋ bum ma Yisu Kilisi da ma hatôm landiŋ. 21*Anyô Bêŋ Kilisi hagêgê unyak êŋ lôkthô loŋ ba hadum ba halumbak bêŋ ba habitak unyak matheŋ ek yanida. 22*Ma Kilisi halav unyak êŋ hathak mólô avômalô loŋ buyaŋ haviŋ. Halav mólô hathak doŋtom haviŋ anêŋ avômalô lôkthô hatôm unyak matheŋ ek Wapômbêŋ êmô esak anêŋ Lovak Matheŋ.

3

Pol hik Wapômbêŋ anêŋ auk loŋ kapô thô hadêŋ nê loŋ buyaŋ

1*Wapômbêŋ hadum nôm mavi takêŋ ba intu ya Pol yahathak yahalek yaveŋdôŋ lêlô hadêŋ Kamikbêŋ. Ma yahamô koladôŋ ek malê nena yahadum Yisu Kilisi anêŋ ku ek yahêv mólô nê loŋ buyaŋ sa. 2*Mólô bôk olaŋô yôv

* 2:9: 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * 2:10: Tit 2:14 * 2:12: Lom 9:4; Kol 1:21 * 2:13: Kol 1:20

* 2:14: 1Ko 12:13 * 2:15: Kol 2:14 * 2:16: Sek 9:10; Kol 1:20,22 * 2:17: Ais 57:19 * 2:19:

Ep 3:6 * 2:20: 1Ko 3:11 * 2:21: 1Ko 3:16 * 2:22: 1Pi 2:5 * 3:1: Plp 1:7,13 * 3:2: Kol

1:25

nena Wapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ ya ba hêv ku yanêm mólô sa. ³ *Ma hik anêñ auk loñ kapô êñ thô hadêñ ya hatôm atu ba bôk yahato abô dokte hathak yôv hêk kapya êntêk. ⁴ Osam abô êñ, ma tem noyala yenañ auk esak auk loñ kapô takatu ba hathak Kilisi. ⁵ Wapômbêñ miñ bôk hik auk loñ kapô takêñ thô hadêñ avômalô bôsêbôk ami. Ma doñtom lêk Wapômbêñ hik nôm takêñ thô hadêñ anêñ plopet lôk aposel mathen hathak Lovak Mathen. ⁶ *Ma auk loñ kapô êñ ma aêntêk. Hathak Abô Mavi ma mólô avômalô loñ buyañ takatu ba ômô havin Yisu Kilisi ma tem Wapômbêñ imbi sam doñtom êndêñ mólô êtôm sam atu ba habi hadêñ yêlô avômalô Israe. Ma mólô lêk ubitak kupik doñtom havin yêlô Israe. Ma mólô lôk yêlô Israe tem naja nôm takatu ba Wapômbêñ bôk havak abô hathak imbiñ i.

⁷ *Hathak anêñ lôklokwañ ma Wapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ ya ek yambitak Abô Mavi êñ anêñ anyô ku. ⁸ *Ya ma yaôna lôk ek Wapômbêñ anêñ avômalô mathen lôkthô, ma doñtom hêv anêñ wapôm hadêñ ya ek yanañ anêñ Abô Mavi esak Kilisi anêñ nômkama kêkêlô êndêñ mólô ñê loñ buyañ. Nômkama takêñ halôk ba hi bomañ ba miñ hatôm anyôla eyala anêñ ôdôñ ami. ⁹ Ma yani hêv ya ek yanğik auk loñ kapô êñ thô êlêm yañ ek avômalô sapêñ nêgê. Wapômbêñ atu ba hapesañ pik lo leñ bôk havuñ auk loñ kapô êñ hadêñ môñ anôñ aleba lêk ma hik thô. ¹⁰ Yani hadum aêñ ek ñgôk bêñ ma añela lôk athêñ anêñ leñ sapêñ nêgê nena yani lêk hakapo avômalô loñ buyañ lôk Israe ba ibitak avômalô êvhavin doñtom. Ek batu neyala anêñ auk kêkêlô lôkmañgin takêñ. ¹¹ Wapômbêñ hadum aêñ ek hasopa anêñ auk atu ba bôk lahabi hadêñ môñ anôñ. Ma hathak alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi ma nôm takêñ lêk hik anôñ.

¹² *Alalô aêvhavin Kilisi ba amô havin yani ba intu miñ akô ek ana bidon ek Wapômbêñ ami. Mi, ayala avanôñ biñ nena yani lamavi ek alalô. ¹³ Aêñ ba mólô miñ kapôlô mim malaiñ esak vovañ takatu ba yahawa hathak mólô ami. Mi, mólô ma nômbêñ hêk Wapômbêñ ma ba intu yahawa vovañ takêñ.

Pol hateñ mek

¹⁴ Yalenhabi nôm takatu ba Wapômbêñ hadum ba yahathak yahalek yavenjôn lélô hadêñ Kamikbêñ. ¹⁵ Yani bôk hapesañ avômalô pik lo leñ ba hêv athêñ hadêñ thêlô lôkthô. ¹⁶ Yahateñ mek ek nômkama lôkthô anêñ alañ lôkmañgin nena nêv Lovak Mathen êndôk mólô kapôlô mim ek embatho mólô loñ esak yanida anêñ lôklokwañ bêñ ¹⁷ *ek Kilisi enja loñ êmô mólô kapôlô mim esak unim ôêvhavin. Ma yahateñ mek nena Wapômbêñ anêñ lahavin ma indum ba numiñ lôklokwañ êtôm a anêñ ñgalôk halôk pik ba havalon loñ ¹⁸ ek mólô lôk ñê mathen lôkthô hatôm noyala nena Kilisi anêñ lahavin ma bêñ anôñ ba anêñ daim hathak bomañ ma halôk bomañ ba hi ma anêñ vova ma hi ba hi iyom. ¹⁹ Kilisi anêñ lahavin ma hi bomañ ba miñ hatôm anyôla eyala anêñ dañ ami. Ma doñtom yahateñ mek ek Wapômbêñ injik lahavin êñ thô êndêñ mólô ek anêñ nômkama mavi lôkthô atu ba hamô yanida kapô ma êmbôlô mólô kapôlô mim siñ.

²⁰ Wapômbêñ anêñ lôklokwañ hathak hadum ku hamô alalô kapôlôñiñ. Ma hathak lôklokwañ êñ ma yani hatôm indum nômkama takatu ba alalô anañ lo leñjhabi hathak. Ma malêla takatu ba alalô miñ hatôm leñjimiñ ami ma yani

* 3:3: Ep 1:9-10; Kol 1:26 * 3:6: Ep 2:13,16-19 * 3:7: Kol 1:25 * 3:8: 1Ko 15:9-10 * 3:12:

Jon 14:6; Lom 5:2 * 3:17: Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7

hatôm indum nô m takêj imbiñ. ²¹ Aêj ba alalô takatu ba aêvhaviñ nabam Wapômbêj lókmañgiñ esak Yisu Kilisi anêj athêj ni ba ni êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avanoñ.

4

Avômalô êvhaviñ ma Kilisi anêj liñkupik

¹ *Aêj ba ya Pol, ôpatu ba hamô koladôj hathak Anyô Bêj anêj athêj, yahasonj mólô lokwanj ek nô m êtôm atu ba Wapômbêj halam mólô ek nô m ô aêj. ² *Ba intu notauviñ am anôj biñ ma nô m ô labalina imbiñ avômalô. Nô m ô malinãô ma malaiñ takatu ba mólôviyañ êv hadêj mólô ma noja lók lemimmavi iyom esak unim lemimhaviñ. ³ *Lovak Matherj hatak kapólôñjiñ doñtom halók alalô ba nubuvi am esak yak nô m ô yôhók êj. ⁴ Kilisi anêj liñkupik ma doñtom, ma Lovak Matherj ma doñtom aêj iyom. Ma Wapômbêj halam alalô sapêj ek nanêm malej ek nô m doñtom iyom. ⁵ Ma Anyô Bêj ma doñtom, ma êvhaviñ ma doñtom aêj iyom, ma ithik ñañ ma doñtom aêj haviñ. ⁶ *Ma Wapômbêj doñtom ma Kamikbêj doñtom aêj iyom. Yani habibôm hayô hêk alalô lókhô vov ma hadum ku hathak alalô lókhô ma hamô alalô lókhô kapólôñjiñ.

⁷ *Ma Kilisi habi anêj wapôm sam hadêj alalô tomtom hatôm yanida anêj lahaviñ. ⁸ Hatôm Wapômbêj anêj kapyã bók hanañ nena, “Yani hamô anêj ñê vovak lu,

ma halom i hatôm ñê ku koladôj ba ethak vuliñ ba i,
ma hik anêj wapôm sam hadêj anêj avômalô.”

Kapyã Yej 68:18

⁹ *Ma abô atu ba enañ nena, “ethak vuliñ ba i” hik thô nena yani bók halók ba halêm pik. ¹⁰ Ma ôpatu ba halók ba halêm, yanida intu hathak ba hi lej lókhô anêj vuliñ ek êmbólô nômkama sapêj ba êyô siñ. ¹¹ *Ma yanida intu habi anêj wapôm sam ba doho ibitak aposel, ma doho plopet, ma doho ñê enañ Abô Mavi hadêj ñê daluk, ma doho ñasakiñ, ma doho kédôñwaga êdôñ avômalô hathak Wapômbêj anêj abô. ¹² Yani habi anêj wapôm sam hadêj avômalô takêj ek nêpôpêk Wapômbêj anêj avômalô mathen sapêj ek nindum ku nê nê m avômalô sa ek embatho Kilisi anêj liñkupik lonj ek imbitak lóklókwanj. ¹³ *Ku takêj lókhô tem ni ba ni endeba alalôaniñ aêvhaviñ lók auk esak Wapômbêj Nakadunj imbitak bêj lók indum ek alalô sapêj nambitak kapólôñjiñ doñtom. Êj ma tem alalô nambitak êtôm anyô talañ te atu ba halumbak ba anêj dai m êtôm Kilisi da.

¹⁴ Êj ma tem miñ namô êtôm avômena esak lonjbô ami. Ma ñê takatu ba êdôñ abôyanj lók êbôlêm lonjondê ek nesau alalô ek nimbuliñ alalôaniñ aêvhaviñ ma tem miñ hatôm nêyókwiñ alalôaniñ aêvhaviñ ni ba êlêm êtôm lovak hayuv baselak vuak lók ñgwêk hik ami. ¹⁵ *Mi, alalô lenjiñimbiñ avômalô ba nanañ abô avanoñ iyom êndêj i. Adum aêj ma tem nandumbak ba nambitak êtôm Kilisi da. Yani ma avômalô êvhaviñ sapêj iniñ wakadók. ¹⁶ Yani havalonj lenjiñkupik lóbólóbô sapêj ba hagêgê lonj hathak doñtom. Bu tomtom da idum iniñ ku ba idum lenjiñkupik takêj halumbak bêj lók lóklókwanj ma lenjiñhaviñ i.

* **4:1:** Kol 1:10 * **4:2:** Kol 3:12-13 * **4:3:** Kol 3:14-15 * **4:6:** 1Ko 12:6 * **4:7:** Lom 12:3,6
* **4:9:** Jon 3:13 * **4:11:** 1Ko 12:28 * **4:13:** Kol 1:28 * **4:15:** Kol 1:18; 2:19

Nosopa lojôndê lukmuk

¹⁷ *Aêj ba yenaŋ abô te hêk ek yanaŋ imbiŋ môlô. Ma yahanaj hathak Anyô Bêj anêj athêj nena miŋ nômô êtôm nê daluk ethak êmô aêj esak lojôbô ami. Mi, iniŋ auk ma nôm oyaŋ. ¹⁸ Lôk iniŋ eyala nômkama ma hatôm êmô momaŋiniŋ bêj kapô denaŋ. Thêlônij auk ma thekthek lôk iniŋ auk mavi mi ba intu êmô daimbô ek Wapômbêj anêj lôkmala. ¹⁹ Thêlô kapôlôrij halôk biŋ hathak kambom ba intu êv i vidonj ek nesopa iniŋ thethaŋak ma miŋ mama ami. Lôk maleŋij kilik ek nindum nôm lôngôlôj lomaloma ni ba ni.

²⁰ Ma doŋtom sêbôk atu ba ôêvhaviŋ Kilisi ma êdôj môlô hathak lojôndê yaŋda. ²¹ Ma olaŋô abô hathak yani ba ôêvhaviŋ yani ma êdôj môlô hathak abô avanôj takatu ba hêk Yisu kapô. ²² *Ba êdôj aêntêk. Kapôlômim bô hathak havôv môlô ek osopa thethaŋak lomaloma takatu ba hasau môlô ek imbulij môlô. Ba intu notak kapôlômim bô takatu ba osopa ²³ *ek Wapômbêj indum môlônim auk imbitak lukmuk anôj. ²⁴ *Ma noja kapôlômim lukmuk takatu ba Wapômbêj hapesaŋ ek numbitak êtôm yanida esak anêj matherj lôk thêthôj anôj.

²⁵ *Aêj ba notak abôyaŋ. Alalô tomtom bôk abitak hatôm leŋviŋkupik doŋtom yôv ba intu nonaŋ abô avanôj imbiŋam. ²⁶ *Môlô lemimmaniŋ ma noyabiŋ am ek miŋ nundum kambom ami. Wak hamiŋ denaŋ ma nopesaŋ unim lemmaniŋ êj ma miŋ noyabiŋ endeba wak êndôk jalôm ami ²⁷ ek batu miŋ node loj ek Sadaŋ imbitak êyô ba êlêm ami.

²⁸ Môlô te anyô vani ma etak anêj vani. Ma indum ku mavi esak baŋ ek êpôm nôm. Êj ma yani hatôm nê m avômalô vi atu ba nômkama mi sa.

²⁹ *Oyabiŋ vembôlêk esak abô kambom. Onaŋ abô mavi iyom ek embatho môlôviyaŋ loj ek nê m i sa lôk nê m Wapômbêj anêj wapôm êndêj avômalô takatu ba elañô.

³⁰ *Miŋ undum Wapômbêj anêj Lovak Matherj kapô malaiŋ ami. Lemimimbi nena Lovak Matherj ma Wapômbêj anêj sêk atu ba bôk habutiŋ haviŋ o endeba yani enja o lôk avômalô takatu ba hêv i vuli hêk kambom anêj ku êndêj waklavôj pik lo leŋ anêj daŋ.

³¹ *Môlô notak kobom ômô lôkthaŋgo lôk lemimmaniŋ kethêj lôk lemimnaŋa ba olam kaêk lôklala ma othaŋ anyô vi hathak abô kambom. Avanôj biŋ, notak kapôlômim kambom lomaloma takatu ba lemimhabi hathak anyô yaŋ. ³² *Ma miŋ nundum aêj ami. Mi, nundum mavi êndêj môlôviyaŋ lôk nô nê m kapôlômim êndêj i. Ma otak kapôlôm ek ôpatu ba hadum kambom hadêj o êtôm Wapômbêj bôk hatak kapô hathak môlônim kambom hathak Kilisi anêj athêj.

5

Nômô êtôm deda anêj avômena

¹ *Môlô ma Wapômbêj anêj avômena ba lahaviŋ môlô bêj anôj ba intu nosopa vaŋgwam. ² *Ma nômô lôk lemimimbiŋ avômalô vi êtôm Kilisi bôk

* 4:17: Lom 1:21; 1Pi 1:14 * 4:22: Lom 8:13; Kol 3:9 * 4:23: Lom 12:2 * 4:24: Stt 1:26;

Kol 3:10 * 4:25: Sek 8:16; Kol 3:8-9 * 4:26: Sng 4:4; Jem 1:19-20 * 4:29: Kol 4:6 * 4:30:

Ais 63:10; Ep 1:13-14; 1Te 5:19 * 4:31: Kol 3:8 * 4:32: Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 * 5:1:

Mat 5:48 * 5:2: Kis 29:18; Hib 10:10

lahaviņ alalô ba hêv ida ek hêv alalô sa. Yani hêv anêņ lôkmala hadêņ Wapômbêņ hatôm da atu ba ôv vasiņ mavi anôņ.

³ Môlô nômô daimbô ek sek waliliņ lôk kobom lelaik lomaloma ma notak malemimkilik. Môlô ma Wapômbêņ anêņ avômalô mathen ba kobom takêņ ma miņ mavi ek môlô ami. ⁴ Ma miņ nonaņ abô kambom mena abô lokbaņ lôk abô sop esak nôm mama ami. Abô takêņ ma kambom ek môlô ba notak ma nonaņ lemimmavi iyom êndêņ Wapômbêņ. ⁵ *Odaņô, abô avanôņ ma aêntêk. Wapômbêņ tem miņ enja nê takatu ba ethak idum sek waliliņ lôk idum kobom lelaik lomaloma ma maleņiņkilik thô ami. Maleņiņkilik ma hatôm êv yeņ hadêņ ņgôk. Nê takêņ tem miņ nêmo Wapômbêņ lo Kilisi iniņ loņ lôkliņyak kapô ami. ⁶ *Wapômbêņ anêņ lamaniņ hathak hapôm nê leņôndôņ kôtôņ takatu ba idum nôm takêņ. Ba intu oyabiņ o ek anyôla miņ esau o esak abô oyaņ oyaņ ami. ⁷ Aêņ ba oyabiņ o ek miņ omben imbiņ i ami.

⁸ *Sêbôk ma môlô hatôm momaņiniņ, ma dorjtom lêk ma Anyô Bêņ hadum ba môlô hatôm deda. Ba intu nômô êtôm deda anêņ avômena. ⁹ Deda anêņ anôņ ma aêntêk. Alalô nandum mavi lomaloma ba nasopa loņôndê thêthôņ ma nabaloņ nôm avanôņ loņ ¹⁰ lôk nambôlêm malêla takatu ba Anyô Bêņ lamavi hathak. ¹¹ Ma avômalô takatu ba idum momaņiniņ anêņ ku, ma miņ undum ku êņ dokte imbiņ i ami. Ku êņ ma anêņ anôņ mi ba miņ undum ami. Mi, nuņgwik kambom êņ thô ni yaiņ ek avômalô lôkthô nêgê. ¹² Nôm mama bêņ ek nenaņ abô esak nê leņôndôņ kôtôņ iniņ kambom takatu ba idum hamô loņ kapô. ¹³ *Ma dorjtom deda habi hayô hêk nôm takêņ, êņ ma hik thô nena nôm takêņ ma kambom anôņ ¹⁴ *ek malê nena deda habi hayô hêk ma nômkama sapêņ habitak yaiņ. Ba intu nôm takêņ tem imbitak deda imbiņ hatôm abô atu ba hanaņ nena,

“Môlô takatu ba ôêk sôm,
numbiyô êņjêk ņama.

Ma Kilisi tem imbi êyôņgêk môlô êtôm deda.”

¹⁵ *Aêņ ba noyabiņ am ek nômô êtôm nê lôkkauk ma miņ êtôm nê auk mi ami. ¹⁶ Kambom lomaloma lêk habitak lôklokwaņ ba intu nobatho am loņ lôklokwaņ esak mavi lomaloma. Yakô wakma êņ ni oyaņ. ¹⁷ Ba intu numiņ lôklokwaņ ek nôpôm Anyô Bêņ anêņ lahaviņ. Ma miņ nômô êtôm nê auk thôņôthôņ ami. ¹⁸ *Lôk miņ nondo molo esak waiņ atu ba tem imbuliņ môlô ami. Mi, notak Lovak Mathen ek êmô môlô kapôlômim siņ. ¹⁹ *Êņ ma tem nônêm yeņ imbiņam wak nômbêņ intu, yeņ takatu ba hêk kapya yeņ lôk ebam Wapômbêņ anêņ athêņ ma yeņ atu ba mathen. Nônêm yeņ takêņ lôk kapôlômim ni êndêņ Anyô Bêņ. ²⁰ *Wak nômbêņ intu sapêņ ma nônêm lemimmavi êndêņ Kamik Wapômbêņ esak nômkama sapêņ esak alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ athêņ.

Anyô lo avi ewa i iniņ abô

²¹ *Môlô othak ôyê Kilisi anêņ athêņ nena mathen ba intu nômô môlôviyaņ vibin.

* **5:5:** 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * **5:6:** Lom 1:18; Kol 2:4,8 * **5:8:** Jon 12:36; Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9 * **5:13:** Jon 3:20-21 * **5:14:** Ais 26:19; Lom 13:11 * **5:15:** Kol 4:5 * **5:18:** Luk 21:34
* **5:19:** Kol 3:16 * **5:20:** Kol 3:17 * **5:21:** 1Pi 5:5

22 *Môlô avi takatu ba bôk owa anyô yôv ma nômô vônimi vibin̄j êtôm atu ba ômô Anyô Bêj vibin̄j 23 *ek malê nena yamalô hamô vulin̄j ek yanavi hatôm atu ba Kilisi hamô vulin̄j ek avômalô êvhavin̄j lôkthô. Kilisi ma avômalô ôdôj êvhavin̄j inin̄j wakadôk ma avômalô ôdôj êvhavin̄j ma Kilisi anêj lin̄jkupik. Yanida intu hêv i bulubin̄j. 24 Avômalô êvhavin̄j ethak êmô Kilisi vibin̄j ma aêj iyom ma yanavi êmô yamalô vibin̄j esak nômkama lôkthô.

25 *Ma môlô anyô, lemimibin̄j vônimi êtôm Kilisi lahavin̄j avômalô ôdôj êvhavin̄j ba hêv anêj lôkmala ek hêv i sa. 26 *Yani hadum aêj ek êmbôkwin̄j anêj avômalô ôdôj êvhavin̄j inin̄j kambom esak n̄aj lôk abô avanôj ek nimbitak mathen̄j. 27 *Yani hadum aêj ek avômalô ôdôj êvhavin̄j nimbitak êtôm avi muk te atu ba palumbak mavi lôk lin̄jsin̄j mavi ma lelaik lo pôpô mi ma êmô mathen̄j ma kambom mi. Êj ma Kilisi tem endom avi êj êndêj yanida. 28 Aêj iyom môlô anyô lemimibin̄j vônimi êtôm atu ba lemimhavin̄j lemvimkupik. Ôpatu ba lahavin̄j yanavi ma hatôm lahavin̄j yanida. 29 Anyô late min̄j hapôlik hathak yanida lin̄jkupik ami. Mi anôj, havakôj ba hayabin̄j mavi hatôm Kilisi hadum hadêj avômalô êvhavin̄j 30 ek malê nena alalô tomtom ma hatôm anêj lin̄jkupik anêj lôbôlôbô.

31 *Hatôm Wapômbêj anêj kapy a hanañ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak don̄tom imbin̄j yanavi ek thai nimbitak êtôm kupik don̄tom iyom.” *Môj Anôj 2:24*

32 *Abô êj ma abô lôk kup anôj bin̄j. Ma don̄tom yahayala nena hanañ hathak Kilisi lôk avômalô êvhavin̄j. 33 Ba intu môlô anyô tomtom lemimibin̄j vônimi êtôm oda lemhavin̄j oda. Ma môlô avi nônêm athên̄j bêj êndêj vônimi.

6

Avômena lôk lami inin̄j abô

1 *Avômena, môlô ma Anyô Bêj anêj ba intu nosopa lemami lo lemtami inin̄j abô. Êj ma mavi. 2 *Wapômbêj anêj tabô balabuñ laumin̄j takatu bute hanañ nena, “Nodovak lemami lo lemtami.” Abô balabuñ êntêk êj ma balabuñ môj atu ba Wapômbêj habutin̄j abô hathak ba hanañ, 3 “Udum aêj ma tem nômô mavi êmô pik sawa daim.”

4 *Ma yahanañ hadêj môlô avômena inin̄j lami nena noyabin̄j nalumi mavi lôk noto i ma nôndôj i êtôm Anyô Bêj anêj lahavin̄j. Ma min̄j nondela inin̄j auk ba nundum i leñin̄jañ aami.

Alañsi lôk inin̄j nê ku inin̄j abô

5 *Môlô nê takatu ba unim alañ êmô* nosopa unim alañ takatu ba êmô pik inin̄j abô. Nônêm athên̄j bêj êndêj i ma nômô thêlô vibin̄j. Nundum aêj lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi da anêj ku. 6 Ma min̄j nundum unim alañ anêj ku mavi êndêj wak takatu ba êmô havin̄j môlô iyom ami. Mi, nundum

* 5:22: Kol 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23: 1Ko 11:3; Ep 1:22 * 5:25: Kol 3:19; 1Pi 3:7 * 5:26: Tit 3:5

* 5:27: 2Ko 11:2; Kol 1:22 * 5:31: Mat 19:5 * 5:32: ALK 19:7 * 6:1: Kol 3:20 * 6:2:

Lo 5:16 * 6:4: Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21 * 6:5: Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pi 2:18 * 6:5: Nê takatu ba inin̄j alañ êmô ma anêj ôdôj aêntêk. Gavman anêj abô majañ hanañ nena thêlô min̄j hatôm netak inin̄j ku lôk alañsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba nê lovak hathak vovak ewa i hatôm inin̄j nê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho min̄j êwê inin̄j viyañ ami. Ma doho ma lami ma inin̄j alañsi êmô ba intu nali ibitak aêj.

unim ku mavi wak nômbêḡ intu sapêḡ, êndêḡ wakma atu ba êmô mena miḡ êmô ami. Wapômbêḡ lahaviḡ nundum ku êḡ lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi môlônim alaḡ anêḡ ku. ⁷ Nundum unim ku lôk lemimimbiḡ êtôm udum Anyô Bêḡ anêḡ ku ma miḡ anyô iniḡ ku ami. ⁸ *Lemimimbi nena Anyô Bêḡ tem nêḡm vuli êndêḡ avômalô tomtom esak iniḡ ku mavi takatu ba idum, ḡê êmô alaḡsi vibinḡ lôk ḡê takatu ba idum ida iniḡ ku havinḡ.

⁹ *Ma môlô alaḡ takatu ba oyabinḡ unim ḡê ku, noyabinḡ i mavi. Miḡ onan abô takatu ba indum thêlô nêkô ami. Lemimimbi nena môlô lôk thêlô unim Alaḡ ma donḡtom iyom hamô malak leḡ. Yani tem indum abô ma miḡ hathak lahabi avômalô iniḡ athêḡ lôk ku ami. Mi, hathak hadum kobom donḡtom hadêḡ avômalô lôkthô ba intu noyabinḡ am.

Noba Wapômbêḡ anêḡ nômkama vovak

¹⁰ Êntêk ma yenaḡ abô anêḡ daḡ ba nodanḡ katô. Numiḡ lôklokwaḡ esak Anyô Bêḡ anêḡ lôkliḡyak bêḡ. ¹¹ *Sadaḡ anêḡ auk loḡ kapô hadum ek esau môlô ba intu noba Wapômbêḡ anêḡ nômkama vovak sapêḡ êndôk am ma numbiyô numiḡ ek uḡḡwik vovak. ¹² *Alalô ik vovak hadêḡ ḡḡôkba lôk ḡḡôk lôk athêḡ ma ḡḡôk takatu ba eyabinḡ pik anêḡ momanḡiniḡ lôk ḡḡôk boman takatu ba êmô leḡ. Ma miḡ alalô ik vovak hadêḡ ḡê pik ami.

¹³ Aêḡ ba noba Wapômbêḡ anêḡ nômkama vovak sapêḡ ek waklavôḡ kambom êḡ hayô, ma tem numiḡ lôklokwaḡ ba uḡḡwik vovak mavi endeba anêḡ daḡ ma tem numiḡ denaḡ. ¹⁴ *Numiḡ lôklokwaḡ ba nobaloḡ abô avanôḡ loḡ êtôm bokḡḡôp vovak atu ba ovak hayô hêk lemimmalim. Ma nobanḡinḡ kobom thêthôḡ êtôm moko bôbôḡinḡ. ¹⁵ *Ma nôpôpêk am ek nonaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi takatu ba hêv labali. Udum aêḡ, ma hatôm uik vemimkapô bokḡḡôp ek vovak. ¹⁶ Lôk nobaloḡ unim ôêvhavinḡ loḡ êtôm moko ek uḡḡwik ḡḡôk kambom atu anêḡ kôm lôk atum sapêḡ vôkê. ¹⁷ *Ma noja bulubinḡ atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ môlô êtôm kulunḡ thekthek. Lôk noja Lovak Matherḡ anêḡ binḡ vovak, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ Abô. ¹⁸ *Ma notenḡ mek ek nômkama lôkthô êtôm wak sapêḡ esak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ ba nonaḡ injik yani liḡ ek nêḡm môlô sa. Lôk nômô lêlê ma notenḡ mek lôk lemimvidonḡ ek avômalô matherḡ lôkthô.

¹⁹ *Ma notenḡ mek ek ya imbinḡ ek Wapômbêḡ nêḡm abô êndêḡ ya ek yanḡik Abô Mavi anêḡ auk loḡ kapô thô ma miḡ yakô ami. ²⁰ *Lêk ma yahamô koladôḡ hathak yahawa Wapômbêḡ anêḡ abôlêk ba yahananḡ Abô Mavi êḡ. Aêḡ ba notenḡ mek ek yandum yenaḡ ku dedaunḡ mavi ba yanaḡ abô êḡ bêḡ ma miḡ yakô ami.

Abô anêḡ daḡ lôk mek

²¹ *Tikikus tem enaḡ êndêḡ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya ek noyala nena yahamô aisê. Yani ma aiyān anôḡ te ba hadum Anyô Bêḡ anêḡ ku dedaunḡ mavi. ²² Ma yahêv yani ba hathôk ek êḡḡê môlô ba enaḡ esak malêla takatu ba hapôm yêlô ek indum môlô lemimmavi.

* **6:8:** 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * **6:9:** Lom 2:11; Kol 4:1 * **6:11:** Lom 13:12; 2Ko 10:4 * **6:12:** 1Pi 5:8-9 * **6:14:** Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * **6:15:** Lom 10:15 * **6:17:** Hib 4:12 * **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 * **6:19:** Kol 4:3-4; 2Te 3:1 * **6:20:** 2Ko 5:20; Plm 9 * **6:21:** Ap 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12

²³ Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi nênem yôhok êndêŋ mólô yenaŋ aiyaŋ sapêŋ ma nindum ek mólô lemimimbiŋ am lôk unim ôêvhaviŋ imbitak lôklokwaŋ. ²⁴ Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ mólô lôk avômalô nômbêŋ atu ba lemimhaviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Kapyá atu ba Pol ható hi Pilipai Abô môñ

Pol bók hanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ avômalô Pilipai (Ap 16:11-40). Ba intú ethak êv yani sa ek indum anêñ ku enañ Wapômbêñ anêñ abô bêñ emberj loñ luvuluvu. Ma havenj yam ma Pol hamô koladôñ anêñ Lom. Ma avômalô êvhavij anêñ Pilipai elañô nena yani hamô koladôñ ma êv yani sa hathak loñbô. Ba intú Pol ható kapyá êntêk ek hanañ anêñ lamavi bêñ hadêñ i. Lôk hanañ hathak lêk yani aisê lôk hanañ ek embatho inij êvhavij loñ ek nimij lôklokwañ. Yani hanañ havij ek thêlô nesopa Yisu vanjwam lôk nebalonj auk donjom. Ma hanañ nena Timoti lo Eaploditus ma ñê mavi luvi. Ma hanañ lôklokwañ ek thêlô neyabinj i esak kêdôñwaga abôyanj.

Pilipai ma malak lôk athêñ bêñ ba hamô plovins Masedonia kapô.
Hato kapyá êntêk hadêñ 61 AD la.

1 *Pol lo Timoti, yai ma Yisu Kilisi anêñ ñê ku ba ato kapyá êntêk hadêñ avômalô mathenj takatu ba êvhavij Yisu Kilisi anêñ Pilipai lôk ñê takatu ba eyabinj i lôk ñê takatu ba idum ku êv avômalô êvhavij sa. 2 Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ lôk Anyô Bêñ Yisu Kilisi inij wapôm lôk labali êmô imbinj môlô.

Pol hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ

3 Wak nômbêñ intú ma yalenjhabi môlô ba yahanañ yalenjmavi hadêñ Wapômbêñ hathak môlô. 4-5 Sêbók ba môlônim ôêvhavij hadêñ môñ aleba lêk, ma môlô ovatho ya loñ hathak ku yanañ Abô Mavi bêñ ba intú yalenjmavi ba yahatenj mek hathak môlô wak nômbêñ intú sapêñ. 6 *Ma yahayala nena sêbók ma Wapômbêñ hadum anêñ ku mavi ba hatak halók môlô kapôlônim ma tem indum ku êñ endeaba êyô Yisu Kilisi anêñ waklavôñ ma tem injik ku êñ anêñ danj sinj. 7 Yahamô koladôñ mena yahamô yainj ma yahêv Wapômbêñ anêñ Abô Mavi bulubinj lôk yahik Abô Mavi êñ thô, ma môlô sapêñ owa Wapômbêñ anêñ wapôm havij ya. Ba intú môlô ma hatôm yenañ avômalô vulinj binj. Aêñ ba yenañ auk atu ba yalenjhabi hathak môlô ma thêthôñ hatôm mek atu ba yahatenj ek môlô. 8 Ma Wapômbêñ hayala nena Yisu Kilisi lahiki bêñ anôñ hathak môlô ma lêk yalenj hik ya hathak môlô bêñ anôñ aêñ iyom.

9 Yahatenj mek aêntêk nena môlônim lemimhavij indumbak ni ba ni ek noyala auk anôñ ba nutitij mavi lo kambom 10 *ek noyala loñôndê atu ba mavi anôñ ek Kilisi anêñ waklavôñ ma tem nômô mabunj anôñ ek minj êpôm môlônim kambom la ami. 11 Yisu da tem indum ba thêthôñ injik anôñ êmô môlô kapôlônim sinj ek avômalô ñêgê ba nebam Wapômbêñ anêñ athêñ lôkmanjij.

Pol anêñ malainj havatho Abô Mavi loñ

12 Aiyañ thêlô, yalenjhavij môlô noyala katô nena malainj takatu ba hapôm ya intú hadum ba Wapômbêñ anêñ Abô Mavi habitak bêñ hêk avômalô loñ êntêk malêvôñ. 13 *Aêñ ba ñê vovak takatu ba eyabinj anyô bêñ môñ anêñ unyak lôk avômalô takatu ba êmô loñ êntêk intú eyala nena etak ya halók

* 1:1: Ap 16:12-40 * 1:6: 1Ko 1:8 * 1:10: 1Te 5:23 * 1:13: Ap 28:30

koladôḡ ek malê nena yahasopa Kilisi. ¹⁴ Ma Anyô Bêḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ bêḡ anôḡ imiḡ lôklokwaḡ ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ma miḡ êkô ami.

¹⁵ Avômalô doho lenḡdanḡ hathak ya ba enaḡ Kilisi anêḡ abô ek nebam thêlôda ek nembak i vose ni lodôḡlodôḡ. Ma doḡtom avômalô vi enaḡ Kilisi anêḡ abô lôk lenḡmavi haviḡ ya. ¹⁶ Thêlô eyala nena Wapômbêḡ hatak ya ek yanêm anêḡ Abô Mavi bulubiḡ ba intu yahamô koladôḡ. Aêḡ ba thêlô evatho yenaḡ ku loḡ hathak lenḡhaviḡ ya. ¹⁷ Ma avômalô ôdôḡ yaḡ enaḡ Yisu anêḡ abô ma doḡtom ivuḡ iniḡ auk nembak avômalô vose ni lodôḡlodôḡ hêk kapôlôḡniḡ. Yahamô koladôḡ ba intu thêlô esoḡ nena tem nênem malaiḡ bêḡ êndêḡ ya. ¹⁸ Hatôm. Avômalô ivuḡ iniḡ auk ba enaḡ abô hathak Kilisi mena enaḡ abô avanôḡ, êḡ ma nôḡ oyaḡ. Ku bêḡ hamôḡ ma enaḡ abô hathak Kilisi. Ba intu yalenḡmavi anôḡ. Avanôḡ! Yalenḡmavi! ¹⁹ *Yahayala nena môlô oteḡ mek ek ya ma Yisu Kilisi anêḡ Lovak Matherḡ tem nêḡ ya sa, aêḡ ba tem injik ya thô lôk yanja lububiḡ. ²⁰ Yahamô lôkmala mena yahama ma ya vovaḡ ba yahêvhaviḡ nena tem yamiḡ êtôm anyô ḡê ek avômalô nêḡê ya lôk nêmbô Kilisi êtôm sêbôk atu ba yahadum aleba lêk. ²¹ *Yahamô lôkmala, êḡ ma yahamô haviḡ Yisu. Ma yahama, êḡ ma tem yamô mavi aêḡ iyom. ²² Yahamô lôkmala, êḡ ma tem yandav ku êḡ anêḡ anôḡ la. Ba intu yasopa loḡôndê yaḡ sê? Injo. ²³ *Aêḡ ba auk ju êḡ havôv ya. Yahamô haviḡ Kilisi, êḡ ma mavi anôḡ hamôḡ ek nômkama sapêḡ ba intu yahapôviḡ ek yana. ²⁴ Ma doḡtom yahamô lôkmala, êḡ ma mavi anôḡ ek môlô. ²⁵ Aêḡ ba yahayala katô nena tem yamô imbiḡ môlô ma miḡ yana ami ek môlô nundumbak ba lemimmavi esak unim ôêvhaviḡ ²⁶ ek môlô nômbôam esak Yisu Kilisi ek malê nena yahamô haviḡ môlô hathak loḡbô.

²⁷ *Yenaḡ auk bêḡ doḡtom iyom nena môlô nôḡô batôḡ oyaḡ êtôm ḡê esopa Yisu Kilisi anêḡ Abô Mavi. Aêḡ ba yahathôk mena yahamô daim ek môlô ma tem yandaḡô nena môlô umiḡ lôklokwaḡ hathak kapôlômim doḡtom lôk uik vovak hathak dahôlômim doḡtom iyom ek nobatho Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi loḡ ek avômalô nênemimbiḡ ²⁸ lôk miḡ oka hathak ḡê takatu ba êpôlik ek môlô ami. Êḡ ma hik thô nena Wapômbêḡ tem nêḡ môlô bulubiḡ ma imbuliḡ ḡê takêḡ. ²⁹ *Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ môlô ba ôêvhaviḡ. Ma hêv wapôm noja vovaḡ esak Kilisi aêḡ iyom. Ba intu malaiḡ takêḡ lêk hapôm môlô. ³⁰ Ma yada yahik vovak hathak malaiḡ aêḡ iyom hatôm atu ba môlô ôyê lo olaḡô.

2

Avômalô êvhaviḡ netauviḡ i

¹ Aêḡ ba nodanô. Kilisi havatho môlônim kapôlômim loḡ lôk lahaviḡ môlô ba hêv thêvô hadêḡ môlô. Ma môlô ôḡô haviḡ Lovak Matherḡ ma Wapômbêḡ hêv kapô lôk lahiḡi hathak môlô. ² Ba intu môlô sapêḡ noja auk doḡtom iyom lôk lemimimbiḡ am ma nôḡô kapôlômim doḡtom ek nundum ku doḡtom iyom ek yalenḡmavi êmbôlô yakapôlôḡ siḡ. ³ *Ma môlô toḡtom notauviḡ am ba ôḡô anyô vi nena bêḡ ek môlô. Ma miḡ nundum paloḡ ba nobam amda ami. ⁴ *Ma miḡ lemimimbi môlôda iyom ami. Mi. Lemimimbiḡ avômalô vi imbiḡ.

* 1:19: 2Ko 1:11 * 1:21: Gal 2:20 * 1:23: 2Ko 5:8 * 1:27: Ep 4:1; 1Te 2:12 * 1:29: Ap 16:19-40 * 2:3: Gal 5:26 * 2:4: 1Ko 10:24

Yisu Kilisi hatauvij i ma Wapômbêj hêv yani lij

- ⁵ Ma mólô nobalonj auk donjom atu ba Yisu Kilisi havalonj aêntêk.
- ⁶⁻⁷ *Yanida ma Wapômbêj
ma donjom yani hatauvij i aleba yaôna lôk ba
hatôm ôpatu ba hamô alanj vibin
ma habitak hatôm anyô pik.
Ma miñ lahabi lôklokwanj ek embalonj anêj lonj atu ba êtôm Wapômbêj ami.
- ⁸ *Avômalô êyê yani hatôm anyô anôj,
ma hatauvij i
ba hasopa Wapômbêj anêj abô aleba hama hathak a hatôm anyô kam-
bom anôj.
- ⁹ *Ba intu Wapômbêj hadô yani hamô vulinj anôj ek nômkama sapêj
lôk hêv athêj te atu ba hamôj ek athêj lôkthô hadêj yani
- ¹⁰ *ek avômalô takatu ba êmô lej lo pik ma pik kapô lôkthô
tem nedañô anêj athêj ma nedek venijdôj lêlô êndêj yani.
- ¹¹ *Ma thêlô sapêj tem nenañ ende venijbôlêk nena, “Yisu Kilisi ma Anyô
Bêj”
ba lôkmanjij ni êndêj Kamik Wapômbêj.

Namô êtôm pik anêj deda

¹²⁻¹³ Aêj ba yenañ aiyañ lôkma anôj thêlô, mólô nôkô ba nodowalinj ba nundum ku ek mólônim bulubinj ni êyô anêj danj. Wapômbêj da hik mólô kapôlômim lij ba hêv lôklokwanj hadêj mólô ek nundum ku takatu ba yani lahavinj. Sêbôk ba yahamô havinj mólô ma mólô osopa yenañ abô. Ma lêk yahatak mólô ma nosopa yenañ abô takêj dedaunj mavi aêj iyom.

¹⁴ Ma nôm takatu ba mólô udum ma miñ kapôlômim diñdinj lôk nôkôkam esak ami ¹⁵ *ek numbitak mabuñ lôk anyôla miñ hatôm enañ mólô bêj ami. Ma tem mólô nômô êtôm Wapômbêj anêj nali mavi êmô avômalô lokbanj takatu ba idum kambom lomaloma malêvôj êtôm vulinj hêv deda hadêj lej.

¹⁶ *Ma mólô nobalonj abô lôkmala lonj ek waklavôj Kilisi hale halêm hathak lonj bô ma tem yambôya esak mólô ek injik thô nena lêk yenañ ku hik anôj ma miñ yahalanjvinj oyanj ami. ¹⁷ Mólô ma avômalô ôêvhavinj ba ôêv mólôda hatôm da hadêj Wapômbêj. Betha ik ya vônô ma tem yambitak êtôm wainj atu ba engasô halôk da. Êj ma tem yambôya ba yalenj mavi imbinj mólô sapêj.

¹⁸ *Ma mólô aêj iyom tem nôbôam ba lemimmavi imbinj ya.

Timoti lo Epaploditus

¹⁹ Anyô Bêj Yisu anêj lahavinj, êj ma tem yanêm Timoti ba êsôk ek mólô kethenj. Ma halehalêm ma tem enañ êndêj ya esak mólô ek nêk thêvô êndêj ya. ²⁰ Anyô late miñ hamô havinj ya ba anêj auk hatôm Timoti ami ma Timoti iyom. Yani lahiki hathak mólô ba hadum ku lomaloma ek eyabinj mólô mavi anôj. ²¹ *Ma donjom avômalô vi ethak leñijhiki hathak ininj leñijhavinj ma miñ leñijhiki hathak Yisu Kilisi anêj lahavinj ami. ²² Ma mólôda oyala nena Timoti bôk hik yanida thô ba hêv ya sa hathak ku hananj Abô Mavi bêj hatôm amena hathak hêv lambô sa. ²³ Aêj ba yahêv yamalenj ek yangê nena malê

* **2:6-7:** Jon 1:1-2,14; 17:5; 2Ko 8:9 * **2:8:** Hib 5:8; 12:2 * **2:9:** Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib 1:3-4
* **2:10:** Lom 14:11 * **2:11:** Lom 10:9 * **2:15:** Dan 12:3 * **2:16:** Plp 1:10; 1Te 2:19 * **2:18:**
Plp 3:1; 4:4 * **2:21:** 2Ti 4:10

intu tem êpôm ya vêm ka yanêm yani ba êsôk kethen ek ênjê mólô. ²⁴ Ma donptom yahêvhavin nena yada tem yasôk kethen ek yangê mólô imbinj.

²⁵⁻²⁶ *Mólô bôk ôêv Eapaloditus halêm hadênj ya ek nêm ya sa. Yani hatôm yenañ aiyañ atu ba yañ adum ku vovak havin i. Ma donptom yani lamalain lôk lahiki hathak mólô ek malê nena mólô bôk olanô abô hathak yani hapôm lijij. Ba intu tem yanêm ôpêj imbinj ba êsôk ek mólô. ²⁷ Avanônj, yani bôk hapôm lijij ba hadum ek ema, ma donptom Wapômbênj hêv la ek yani. Ma minj hêv la ek yani iyom ami. Mi. Hêv la ek ya havin ek malê nena hadô malain bêj anônj êpôm ya. ²⁸ Aênj ba yahapôvinj ek yanêm yani ba êsôk ek mólô ôngô yani esak lonjbô ek lemimmavi ma tem yakapôlônj êndôk binj. ²⁹⁻³⁰ Ba intu noja yani thô esak Anyô Bêj anênj athênj lôk lemimmavi anônj. Yani habobo ema esak Kilisi anênj ku ma minj havalonj anênj lôkmala lonj ami ek hêv ya sa ek malê nena mólô ômô lonj buyañ ba minj hatôm ami. Aênj ba nônêm athênj bêj êndênj nê takatu ba êtôm yani.

3

Yisu ma thêthônj anênj ôdônj

¹ Aiyañ thêlô, yenañ abô lêk habobo êyô anênj dañ. Ma alalô ma Anyô Bêj anênj avômalô ba intu yahanañ nena lemimmavi. Yahato abô takênj hadênj mólô hathak lonjbô ma minj yakapôlônj hagiap ami ek yanêm mólô sa.

² Mólô noyabinj am ek nê takatu ba idum kambom hatôm avunj yatap ba enjgothe anyô leñvinjkupik mayaliv ek nimbitak êtôm Wapômbênj anênj nali.

³ *Alalô ma nê takatu ba Wapômbênj anênj Lovak Mathenj hêv lôklokwañ ek nanêm yerj. Alalô ma nê takatu ba abôî hathak Yisu Kilisi iyom ma minj aêvhavinj leñvinjkupik ininj nômkama ami. Ba intu alalô ma hatôm nê takatu ba bôk anjgothe kupik anônj.

⁴ *Odanô, yahamônj ek nê takatu ba êbôî hathak nômkama leñvinjkupik. Ba intu nômkama leñvinjkupik hatôm nêm alalô sa, ênj ma tem yada yamô mavi anônj. ⁵ *Wak bahenji ba lahavulô ma enjgothe yenañ kupik. Ya ma anyô Israêl ba yahabitak anênj Benjamin anênj lukmuk. Yahanañ abô Hiblu palapa hatôm wakatik lo wakamik. Ya ma Palisi te ba yahasopa Palisi ininj abô majañ mavi anônj. ⁶ *Ma ya vovañ ek yasopa Wapômbênj aleba yahabulinj yanida anênj avômalô êvhavinj bêj anônj. Ma ya anyô thêthônj anônj ba minj yahabulinj balabunj la ami.

⁷ *Ma donptom yahayê nôm mavi takênj nena nôm oyañ ek yahasopa Kilisi. ⁸ Avanônj! Yahayê nômkama mavimavi takatu ba hamô pik nena nôm oyañ havin. Nôm mavi anênj dôênj ma yambitak yenañ Anyô Bêj Yisu Kilisi anênj anyô. Ba intu yahavôlinj yadôminj hadênj nômkama pik mavi takênj ba yahayê hatôm sinjusik ek yanja Yisu Kilisi ⁹ *ba yamô imbinj yani. Yahêvhavinj Kilisi iyom ba intu Wapômbênj hadum ba yahabitak anyô thêthônj. Ma minj yada yenañ ku yahasopa balabunj ba yahabitak anyô thêthônj ami. ¹⁰ *Yalenj havinj yayala Kilisi avanônj lôk Wapômbênj anênj lôklokwañ atu ba hadum ba Yisu haviyô hathak lonjbô. Ma yalenj havinj yanja anênj malainj lomalama ek yama imbinj yani ¹¹ ek yapôm lonjondê atu ba tem yambiyô esak lonjbô ênjêk njama.

* 2:25-26: Plp 4:18 * 3:3: Lom 2:29 * 3:4: 2Ko 11:21 * 3:5: Luk 1:59; Ap 23:6; 2Ko 11:22
* 3:6: Ap 8:3 * 3:7: Mat 13:44-46 * 3:9: Lom 3:21-22 * 3:10: Lom 6:3-5; 8:17

Nadarviñ lóklokwañ

12 *Minj noson nena lèk yahayala Kilisi katô anôn ba yenañ ku lèk hayô anêñ dan ami. Mi. Kilisi bók havalon ya lon ba yahalanviñ ek yambalon nôm takatu ba Kilisi havalon lon ek nê m êndên ya. 13 Aiyañ thêlô, minj yahavalon nôm êñ ami denañ. Aêñ ba yahapôviñ ba yahathôn nôm kama bô paliñ ma yahato yabahen ek yanja nôm kama takatu ba hamô uñlôv. 14 *Yahalanviñ lóklokwañ ek yayô uñlôv ek yanja vuli atu ba Wapômbên tem endam ya ek yamô imbiñ yani êmô malak lenj wak nômbên intu sapên ek malê nena yahêvhaviñ Yisu Kilisi.

15 *Aêñ ba alalô vi ma nê talar ba nabalon auk êñ lon. Ma donjom môlô doho owa auk yanja, êñ ma tem Wapômbên injik auk thêthôn thô êndên môlô. 16 Aêñ ba alalô nasopa auk takatu ba bók avalon yôv. Êñ ma nômbên.

17 *Aiyañ thêlô, môlô kapôlômim donjom ba nosopa yavenjwam. Ma avômalô vi atu ba esopa yêlô venjwam, nutitiñ nê takên iniñ bók lo lon ba nosopa. 18 Bók yahanañ lóbôlôn ma lèk yahanañ hathak lonbô lók yamalen thók nena avômalô bên anôn lèk ik vovak hathak Kilisi anêñ a. 19 *Thêlônin Anyô Bên ma thethanjak. Thêlô ethak idum kambom lomaloma takatu ba hêv mama, ma donjom êbôi hathak. Ma thêlô ethak lenjñhabi nôm pik iyom. Ku takên anêñ anôn tem imbuliñ i. 20 *Ma donjom alalôaniñ malak ôdôn ma hamô malak lenj ba intu alalô ayabiñ ek Anyô Bên Yisu Kilisi endelêm ek nê m alalô bulubiñ. 21 *Ôpên tem enja anêñ lóklokwañ ek injik alalôaniñ kupik pulusikna liliñ ba nambitak êtôm yanida anêñ kupik lókmanjñ. Hathak lóklokwañ êñ ma yani tem êndô nôm kama sapên êmô yani vibin.

4

1 *Aêñ ba yenañ aiyañ lókma anôn, nosopa yenañ abô takên ba numin lóklokwañ esak Anyô Bên anêñ athên. Môlô ma hatôm yenañ kuluj kékêlô atu ba yahawa hatôm ku anêñ vuli. Ba yahêk lêlê ek yanjê môlô yenañ avômalô takatu ba yalenmavi hathak.

Pol hik lonjôndê auk mavi thô

2 Yuodia lo Sintike, mamu ma avi ôêvhaviñ Anyô Bên. Ba intu yahanañ hik mamu lin nena notak auk ôkôkam ma nobalon kapôlômim donjom iyom.

3 *Aêñ ba yenañ aiyañ atu ba humin lóklokwañ hathak ku êntêk êñ haviñ ya, yahanañ hadên o nena nê m avi ju êntêk êñ sa. Thai ethak idum ku lóklokwañ haviñ ya ek enañ Abô Mavi haviñ Klemen lók yenañ nê ku vi atu ba yêlô adum ku haviñ i. Nê takên iniñ athên hêk kappya lókmalâ.

4 Môlô ma Anyô Bên anêñ avômalô ba lemimmavi wak nômbên intu sapên. Aêñ ba yenañ esak lonbô nena lemimmavi. 5 *Yalenhaviñ avômalô lókthô nêgê môlô nena avômalô ômô malinjaô. Anyô Bên anêñ endelêm lèk habobo. 6 *Ma wak nômbên intu noten mek ba nonañ lemimmavi êndên Wapômbên lók nonañ injik yani lin esak môlônim lemimhaviñ. Ma minj kapôlômim daluk ami. 7 *Môlô ma avômalô ôêvhaviñ Yisu Kilisi ba intu Wapômbên anêñ labali atu ba hayô sinj ba halelope tem eyabin môlônim auk lók kapôlômim.

* 3:12: 1Ti 6:12,19 * 3:14: 1Ko 9:24 * 3:15: 1Ko 2:6 * 3:17: 1Ko 4:16 * 3:19: Lom 16:18 * 3:20: Ep 2:6,19 * 3:21: 1Ko 15:28,42-53 * 4:1: 1Te 2:19-20 * 4:3: Luk 10:20 * 4:5: Hib 10:25; Jem 5:8-9 * 4:6: Mat 6:25-34; Kol 4:2 * 4:7: Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15

⁸ Aiyarj thêlô, yenañ abô lêk habobo anêñ dañ. Aêñ ba nobalonj kobom takêntêk êñ loñ. Kobom avanôñj lôk nômo batôñj oyarj ma nômo thêthôñj lôk nômo mabuñj lôk bôk lo loñ nundum avômalô kapôlôñjñ mavi esak lôk malemimkilik esak nosopa auk mavi. Kobom takêntêk intu hadum ba avômalô sapêñ êyé nena mavi ba leñjñmavi anôñ. ⁹ *Nôm takatu ba yahik thô lôk yahanañ ba môlô olanôj lôk ôyé yahadum intu nosopa. Ma Wapômbêñ anyô yôhók anêñ ôdôñ da tem êmô imbinj môlô.

Pol hêv lamavi hadêñ avômalô Pilipai

¹⁰ Yalenjmavi anôñj hathak Anyô Bêñ. Lêk ma môlôda uik unim auk liñ ba ôêv ya sa. Yahayala nena sêbók ma môlô lemimhabi ya, ma doñtom loñôndê atu ba nônem ya sa ma mi. ¹¹ Malêla takatu ba hapôm ya, êñ ma yalenjmavi iyom. Auk êñ intu yahayala ba miñ nosonj nena ya nômkama mi ba intu yahanañ abô êntêk ami. ¹² Ya anyô lôkmanjñ mena ya anyô thavuthiñ, yalenjviyak mena yahama kisi, ya anyô nômkama bêñ mena ya anyô nômkama mi, auk takêñj bôk hapôm ya lôbôlôñj ba yahayala katô anôñj ba intu miñ nômbêñ ami. ¹³ *Kilisi anêñj lôklokwañ iyom intu havalonj ya loñ ba hêv malainj takêntêk vé hêk ya.

¹⁴ Ma doñtom malainj takatu ba hapôm ya ma môlô lêk udum kobom mavi ba lemimhikam hathak ya ba ôêv ya sa. ¹⁵ *Yalenjhabi môñ anôñj sêbók atu ba yahanañ Abô Mavi bêñ hadêñj môlô avômalô Pilipai. Vêm ma yahatak môlônim plovins Masedonia ba yaha ma môlô Pilipai iyom ôêv da ek hêv ya sa ma nê êvhaviñ ôdôñ yañ miñ idum aêñ ami. Môlôda intu oyala ku êñ. ¹⁶ Ma yahamô Tesalonaika ma môlô ôêv ya sa vêm ma môlô ôêv ya sa hathak loñbô. ¹⁷ Ma doñtom miñ yamalenjkilik hathak môlônim da lomaloma ami. Mi. Yamalenjkilik hathak ku atu ba halumbak ba hadum Wapômbêñ lamavi anôñ hadêñj môlô. ¹⁸ Môlônim da takatu ba Eaploditus hêv hadêñj ya ma lêk hayô abôlêk siñj ba halelope ba intu miñ lemimmalainj ami. Da takêñj ma hatôm da ôv mavi ba Wapômbêñ hawa lôk lamavi. ¹⁹ Ma yenañ Wapômbêñ tem eyabinj môlô esak anêñj lôkmanjñj atu ba hamô Yisu Kilisi kapô. ²⁰ Aêñ ba nanêm alalôaniñ Kamik Wapômbêñ anêñj athêñj lôkmanjñj esak leñj êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñj.

Pol hananj waklêvôñj hadêñ avômalô Pilipai

²¹ Nônêm yalenjmavi êndêñj avômalô mathenj lôkthô esak Yisu Kilisi anêñj athêñj. Ma nê êvhaviñ takatu ba êmô haviñ ya êv iniñ leñjñmavi hadêñj môlô haviñ. ²² Avômalô mathenj lôkthô êv iniñ leñjñmavi hadêñj môlô. Ma nê takatu ba idum ku hamô Sisa anêñj unyak êpôvñj ek nênem leñjñmavi êndêñj môlô imbinj.

²³ Anyô Bêñj Yisu Kilisi anêñj wapôm eyabinj môlô dahôlômim.

* 4:9: Lom 16:20 * 4:13: 2Ko 12:10 * 4:15: 2Ko 11:9

Karya atu ba Pol hato hi

Kolosi Abô môn

Pol hato karya êntêk hadêj avômalô êvhavij anêj Kolosi. Pol miñ bôk hi Kolosi ami. Ma donjom Eaplas bôk hamô Epesus ba halanjô Pol anêj abô ba hêvhavij. Êj ma hawa Abô Mavi êj ba hi hananj bêj hadêj avômalô Kolosi.

Kêdônwaga abôyan êv auk lokban hadêj avômalô êvhavij anêj Kolosi. Ba intu Pol hato ek epesan inij auk lôk embatho inij êvhavij loj.

Hamô koladôn ma hato karya êntêk hadêj 60 AD la.

Pol hananj anêj lamavi

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêj aposel hathak Wapômbêj da anêj lahavij lôk alalôanij aiyanj Timoti, yai ato karya êntêk ² hadêj avômalô mathen takatu ba êmô majanj anêj Kolosi. Môlô ma yêlôanij aiyanj takatu ba ômô havij Kilisi.

Alalôanij Kamik Wapômbêj anêj wapôm lôk labali êmô imbijn môlô.

Mek lenijnmavi hathak avômalô Kolosi

³ *Yêlô atenj mek ma athak ananj lenijnmavi wak nômbêj intu hathak môlô hadêj Wapômbêj, alalôanij Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj Lambô ⁴⁻⁵ *ek malê nena bôk alanjô nena môlô ôêv malemim ek nôm mavi takatu ba Wapômbêj bôk hapôpêk yôv ek môlô hêk malak lenj. Môlô bôk olanô abô hathak nôm mavi takêj yôv halôk Wapômbêj anêj Abô Mavi atu ba avanônj. Aêj ba yêlô alanjô nena môlô ôêvhavij Yisu Kilisi lôklokwanj ba lemimhavij avômalô mathenj lôkthô. ⁶ Abô Mavi êj bôk halêm ek môlô ma lêk hik anônj ba hêv lijnsij havej pik lôkthô. Hatôm atu ba bôk hadum hadêj môlô hadêj wak atu ba olanô lôk oyala abô avanônj hathak Wapômbêj anêj wapôm aleba lêk. ⁷ *Eaplas bôk hadônj môlô hathak abô êj yôv. Yani ma yêlôanij aiyanj ba hadum ku havij yêlô ma yêlô lenijnhavij yani. Yani ma Kilisi anêj anyô ku majanj te ek hêv môlô sa. ⁸ Ma bôk hananj hadêj yêlô hathak môlônim lemimhavij takatu ba Lovak Mathenj hêv.

⁹ *Waklavônj abô êj hayô ek yêlô ma miñ atak mek ek môlô ami. Ma athak atenj mek ek Wapômbêj anêj Lovak Mathenj nêv auk lomaloma êndênj môlô ek noyala Wapômbêj anêj lahavij katô. ¹⁰ Yêlô atenj mek êj ek môlô nômô êtôm Anyô Bêj anêj lahavij ek indum yani lamavi esak nômbêj atu ba môlô udum. Êj ma tem unim ku mavi lomaloma injik anônj lôk auk hathak Wapômbêj tem indumbak bêj. ¹¹ *Ma embatho môlô loj esak lôklokwanj lôkthô atu ba halêm anêj yanida anêj lôklokwanj lôkmanjinj ek malainj la hapôm môlô, ma numinj lôklokwanj lôk nômô malinjaô. ¹² *Ma nômbôam ba nônêv lemimmavi êndênj Kamikbêj. Yani hêv athênj hadêj môlô ek noja unim sam imbijn avômalô mathenj takatu ba êmô anêj loj deda. ¹³ *Yani hawa alalô vê hêk momanjninj anêj lôklokwanj ba hadô alalô hamô Namalô

* **1:3:** Ep 1:15-16 * **1:4-5:** Ep 1:15; 1Pi 1:4 * **1:7:** Kol 4:12; Plm 23 * **1:9:** Ep 1:16-17
* **1:11:** Ep 1:19; 3:16 * **1:12:** Ep 1:11,18 * **1:13:** Luk 22:53; Ep 2:2

anêj loj lôklijyak kapô. Yani lahavij Namalô êj ba ¹⁴* Namalô êj iyom intu hêv alalôanij kambom vê ba halate alalô hale yaij.

Kilisi hamô nômkama lôkthô vulij

¹⁵* Kilisi hawa Wapômbêj atu ba anyôla mij hatôm ênjê ami anêj dahô. Yani ma Wapômbêj nakaduñ mông ba hamô vulij ek nômkama lôkthô atu ba Wapômbêj hapesañ. ¹⁶ Hathak Kilisi ma Wapômbêj hapesañ nômkama lôkthô anêj lej lo pik, vi ma hatôm nagê ma vi ma mij hatôm nagê ami hatôm aņela lôk iniñ avaka ma iniñ ñê bêj bêj lôk lôklokwañ takatu ba hêk kapô. Hapesañ nômkama lôkthô hathak Kilisi ek nê m athêj bêj êndêj yani. ¹⁷* Kilisi hamô hamông vêm ka nômkama lôkthô habitak. Ma havalonj nômkama lôkthô loj ba intu êmô tinij. ¹⁸* Yani bôk hadum ba avômalô ôdông êvhavij lôkthô ibitak ba intu hamô hatôm avômalô êvhavij lôkthô iniñ wakadôk. Ma thêlô ma yani lijkupik. Yani ma anyô mông atu ba havij anêj ñama ek avômalô ñama lôkthô ba intu hamô vulij ek nômkama lôkthô. ¹⁹* Wapômbêj lamavi ek anêj auk lôkmala lôkthô hamô Namalô kapô. ²⁰* Hathak Kilisi Wapômbêj hapôpêk lojondê ek etauvij nômkama sapêj anêj lej lo pik ek nê mô labali imbij yani. Hadum nô m êj hathak Kilisi anêj thalalej atu ba hanğasô hathak a.

²¹* Sêbôk ma mólô ômô daimbô ek Wapômbêj. Ba udum kambom loma-loma ba intu unim auk hapôlik hathak yani. ²²* Ma doņtom lêk hathak Kilisi anêj ñama lijkupik, hatauvij mólô ek nô mô labali imbij yani lôk matherj ma mabuj lôk kambom ni ênjêk yani ma. ²³ Aêj ba nobalorj unim ôêvhavij loj ba numij lôklokwañ ek mij nupu ami. Ma nô nê m malemim ek nô m mavi takatu ba Abô Mavi hik thô ma mij notak ami, êj ma tem nô pôm mek mavi takêj. Mólô bôk olañ Abô Mavi êj yôv. Ma bôk enañ bêj hadêj avômalô pik luvuluvu. Ya Pol intu, Abô Mavi êj anêj anyô ku.

Pol hêv avômalô matherj sa

²⁴ Ma lêk yaleñ mavi hathak vovañ takatu ba hapôm ya ek nê m mólô sa. Kilisi bôk hawa vovañ vi, aêj ba anêj avômalô êvhavij tem neja vovañ êj vi imbij. Thêlô ma yani lijkupik ma vovañ êntêk ba yahawa hêv Kilisi anêj lijkupik sa ek vovañ sapêj atu ba Kilisi hawa ni êyô anêj dañ. ²⁵* Wapômbêj hêv ku hadêj ya ba yahabitak avômalô êvhavij iniñ anyô ku ek yanañ anêj abô lôkthô bêj êndêj mólô avômalô loj buyañ. ²⁶* Abô êj ma abô lôk kup ba bôk havuñj hêk loj kapô ek avômalô bôsêbôk bôlada halêm ba halêm. Ma doņtom lêk hik thô halêm yaij ek anêj avômalô matherj. ²⁷ Wapômbêj lahavij thêlô neyala abô lôk kup êj. Ma abô lôk kup êj ma abô lôkmañgij anông atu ba habitak ek nê m mólô avômalô loj buyañ sa hatôm hêv avômalô Israel sa. Ma abô lôk kup êj ma aêntêk. Kilisi hamô mólô ñê loj buyañ kapô ba intu ôêv malemim ek nô mô Kilisi anêj lôkmañgij kapô. ²⁸ Aêj ba intu yêlô anañ Kilisi bêj hadêj avômalô sapêj. Yêlô adông lôk anañ abô lôklokwañ hathak auk mavi sapêj ek thêlô lôkthô nimbitak ñê mabuñ anông imbij Kilisi ek ini nê mô Wapômbêj ma. ²⁹* Ba intu yahadam ku bêj lôk vovanik hathak Kilisi anêj lôklokwañ atu ba hadum ku bêj hamô yakapôlôrj.

* **1:14:** Ep 1:7 * **1:15:** Jon 1:18; 2Ko 4:4 * **1:17:** Jon 1:1; 8:58 * **1:18:** Ap 26:23; Ep 1:22-23; ALK 1:5 * **1:19:** Kol 2:9 * **1:20:** Ep 1:10 * **1:21:** Lom 5:10; Ep 2:12 * **1:22:** Lom 5:10; Ep 5:27 * **1:25:** Ep 3:2,7-8 * **1:26:** Lom 16:25-26; Ep 3:5,9 * **1:29:** Ep 3:7,20; Plp 4:13

2

1 Yalenḡhaviḡ mólô noyala nena yahadum ku lôk vovanik bêḡ ek mólô lôk avômalô Laodisia lôk avômalô êvhaviḡ lôkthô atu ba miḡ bôk êyê ya ami. 2 Yahadum ku êḡ ek yambatho mólô lôkthô kapôlômim loḡ ek nosak doḡtom lôk lemimbiḡ am ek noja auk lôkmaḡḡiḡ sapêḡ ek noyala Wapômbêḡ anêḡ auk atu ba havuḡi katô. Auk êḡ ma Kilisi da. 3 *Ma auk lôkmaḡḡiḡ lôk auk bêḡ sapêḡ havuḡi hamô yani kapô hatôm payerḡ mavi ek nêḡm alalô sa.

4 *Yahanaḡ abô takêḡ ek anyôla miḡ êmbôv mólônim auk esak abô lêlêyaḡ mavi la ba esau mólô ami. 5 *Miḡ yahamô haviḡ mólô ami, ma doḡtom yadahôlôḡ hamô haviḡ mólô. Ma yahayê mólô ômô thêthôḡ mavi ba ôêvhaviḡ Kilisi lôklokwaḡ ba intu yalenḡmavi anôḡ.

Lôkmala lukmuk

6 Bôk owa Yisu Kilisi hatôm unim Anyô Bêḡ yôv. Ba intu nôôm imbiḡ yani aêḡ iyom. 7 *Numiḡ lôklokwaḡ êtôm alokwaḡ lôk ḡgalôk ma nodav unim ôêvhaviḡ êyômô yani ek unim ôêvhaviḡ imbitak lôklokwaḡ êtôm atu ba bôk êdôḡ mólô. Ma nôḡnêḡ lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ êtôm ḡḡaḡ hasôv halôk bôḡ.

8 Noyabiḡ am dedaḡ mavi ek avômalô vi miḡ nesau mólô esak auk pik lôk abô takatu ba hayovak oyaḡ ami. Ôêvhaviḡ iniḡ abô ma hatôm etak o halôk kola kapô. Thêlô ewa auk takêḡ halêḡm anêḡ auk bô lôk ḡḡok takatu ba eyabiḡ pik ma miḡ Kilisi ami 9 *ek malê nena Wapômbêḡ anêḡ auk lôkmala sapêḡ hamô Kilisi liḡkupik kapô. 10 *Yani hamô vuliḡ ek lôklokwaḡ lôk athêḡ bêḡ lôkthô. Mólô ômô haviḡ yani ba intu Wapômbêḡ hêv anêḡ lôkmala hadêḡ mólô ba lôkmala êḡ intu haḡḡasô hayô mólô vôv. 11 *Ma tabô enḡgothe kupik hik anôḡ hamiḡ mólô takatu ba ôêvhaviḡ Kilisi. Miḡ enḡgothe kupik hathak baheniḡ ami. Mí, Kilisi da hadum ku hêk mólô kapôlômim ba hadabêḡ mólônim kapôlômim bô vê. 12 *Ba uthik ḡḡaḡ ma Wapômbêḡ halav mólô haviḡ Kilisi. Ma hathak unim ôêvhaviḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ atu ba hik Kilisi liḡ ma hik mólô liḡ haviḡ.

13 *Sêbôk atu ba Kilisi miḡ haḡgothe kapôlômim bô vê ami denaḡ, ma kapôlômim bô êḡ havalonḡ mólô loḡ ba udum kambom lomaloma lôk ômô hatôm ḡê ḡama. Êḡ ma Wapômbêḡ hêv unim kambom sapêḡ vê ba hadum ba ômô lôkmala haviḡ Kilisi. 14 *Sêbôk ma alalô lenḡḡiḡndôḡ kôtôḡ ba abuliḡ abô balabuḡ ba intu tem injik i liliḡ ba nêḡm vovaḡ êndêḡ alalô. Ma doḡtom Wapômbêḡ hamiḡ abô balabuḡ anêḡ vovaḡ takêḡ loḡ siḡ ba hik loḡ hathak a haviḡ Kilisi. 15 Ma hathak Kilisi anêḡ ḡama hathak a, ma Wapômbêḡ hamô ḡḡok bêḡbêḡ lôk ḡḡok lôk athêḡ lu ba hêv iniḡ nôḡmkama vovak vê. Vêḡm ma halom thêlô ba hi hadô hamiḡ avômalô malaḡiḡ ma hêv mama bêḡ hadêḡ thêlô.

Abô hathak ḡê pik iniḡ balabuḡ

16 *Aêḡ ba ḡê doḡto etatale mólô hathak nôḡm takatu ba oḡḡ lo unum ma waklavôḡ ôêv yerḡ lo waklavôḡ ayôḡ lukmuk ma waklavôḡ Sabat, êḡ ma miḡ

* 2:3: 1Ko 1:24,30 * 2:4: Lom 16:18 * 2:5: 1Ko 5:3 * 2:7: Ep 3:17 * 2:9: Jon 1:14,16
 * 2:10: Ep 1:21-22 * 2:11: Lom 2:29 * 2:12: Lom 6:4 * 2:13: Ep 2:1,4-5 * 2:14: Ep
 2:14-16; 1Pi 2:24 * 2:16: Lom 14:1-13

nodaŋô iniŋ abô ami.* ¹⁷* Nôm takêŋ lôkthô ma yaôna ma hatôm dahô atu ba halêm hamôŋ ek alalô nagê vémam ka miŋ nôm anôŋ emberŋ yam. Ma nôm anôŋ êŋ ma Kilisi da. ¹⁸ Avômalô doho esopa iniŋ auk bô ba ebam i oyaŋ hathak iniŋ kobom êv yeŋ. Thêlô enaŋ nena thêlô etauviŋ i ba esopa iniŋ niaviŋ takatu ba êyê ba intu êv yeŋ hathak aŋela. Miŋ notak i ek netatale môlô ba nêném unim vuli mavi vê ami. ¹⁹* Nê êŋ miŋ evaloŋ Kilisi atu ba hatôm leŋviŋkupik anêŋ wakadôk loŋ ami. Leŋviŋkupik êŋ ma nê êvhaviŋ Kilisi. Ma hathak hayabiŋ leŋviŋkupik êŋ lôkthô dedauŋ mavi ek nimbitak lôklokwaŋ ba nedahaliŋ i mavi ma nindumbak esak lôklokwaŋ atu ba Wapômbêŋ hêv.

²⁰* Môlô bôk oma yôv haviŋ Kilisi ba intu ŋgôk takatu ba eyabiŋ pik êntêk ma miŋ eyabiŋ môlô ami. Ma osopa pik anêŋ balabuŋ hatôm pik hayabiŋ môlô denaŋ eka? ²¹ Pik anêŋ balabuŋ hanaŋ nena, “Miŋ ombaloŋ ami! Miŋ nonŋwaŋ ami! Miŋ ôsôm ami!” ²²* Balabuŋ takêŋ halêm anêŋ avômalô pik iniŋ auk lôk iniŋ abô takatu ba êdôŋ ba enaŋ hathak nôm takatu ba aŋ lo anum iyom vêm ma mi. ²³ Nê takatu ba êdôŋ balabuŋ takêŋ eson nena balabuŋ êŋ ma auk mavi ek nê m avômalô sa ek nê nê m yeŋ lôk nê nê m vovaŋ êndêŋ leŋviŋkupik ek indum Wapômbêŋ lamavi. Ma doŋtom mi, balabuŋ takêŋ miŋ hatôm nê m avômalô sa ek netak iniŋ thethaŋak ami.

3

Alalô aviŋô ba awa lôkmala haviŋ Kilisi

¹* Aêŋ ba Wapômbêŋ bôk hik môlô liŋ haviŋ Kilisi ba ômô lôkmala. Ma lêk Kilisi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ hamô malak leŋ. Ba intu nô mô lêlê esak nô mkama malak leŋ iyom. ²* Ma nô nê m auk esak nô mkama vuliŋ, ma miŋ nô mkama pik ami. ³ Môlô bôk oma yôv ba unim lôkmala hakopak hamô haviŋ Kilisi atu ba hadahaliŋ haviŋ Wapômbêŋ. ⁴ Kilisi ma môlônim lôkmala ba anêŋ waklavôŋ endelêm ma tem nôlê m yayiŋ imbiŋ yani lôk anêŋ lôkmanŋiŋ.

⁵* Aêŋ ba ŋŋgwik kambom pik sapêŋ atu ba hamô môlô kapôlô mím vônô: sek waliliŋ lôk auk lôŋgôlôŋ ma thethaŋak lôk leŋiŋhaviŋ kambom lôk maleŋiŋkilik hathak nô mkama. Maleŋiŋkilik ma hatôm êv yeŋ hathak ŋgôk. ⁶ Avômalô leŋôndôŋ kô tôŋ intu ethak idum nô m takêŋ ba intu tem nêpôm Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ. ⁷ Sébôk ma môlô ô mô aêŋ ba osopa loŋôndê kambom takêntêk haviŋ. ⁸* Ma doŋtom lêk ma notak kambom sapêŋ atu ba hamiŋ môlô kapôlô mím aêntêk: lemimmaniŋ lôk lemimŋaŋa ma kapôlô mím kambom lôk onaŋ abôma hathak avômalô vi lôk onaŋ abô kambom. ⁹* Môlô bôk otak kapôlô mím bô lôk anêŋ kambom lomaloma yôv. Ba intu miŋ nonaŋ abôyaŋ êndêŋ môlôviyaŋ ami. ¹⁰* Ma lêk owa kapôlô mím lukmuk. Ma wak nô mbêŋ intu ma Wapômbêŋ atu ba hapesaŋ kapôlô mím lukmuk êŋ hadum ek imbitak êtôm yanida anêŋ dahô ek noyala yani mavi anôŋ. ¹¹* Ba intu avômalô takatu ba bôk ewa kapôlôŋiŋ lukmuk yôv, lôkthô ma êtôm doŋtom iyom. Avômalô Israe l lôk avômalô loŋ buyaŋ, ma vi atu ba engothe kupik lôk vi atu ba miŋ engothe ami, ma vi atu ba nê kamuŋ lôk vi atu ba alonaŋ anôŋ, ma

* **2:16:** ‘Sabat’ ma abô Hiblu ma anêŋ ôdôŋ nena, ‘Waklavôŋ neja lovak.’ * **2:17:** Hib 8:5 * **2:19:**

Ep 2:21; 4:16 * **2:20:** Gal 4:3,9; 1Ti 4:3 * **2:22:** Mat 15:9 * **3:1:** Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20

* **3:2:** Mat 6:33 * **3:5:** Lom 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6 * **3:8:** Ep 4:25-29; 5:4 * **3:9:** Ep 4:22,25

* **3:10:** Ep 4:24 * **3:11:** Gal 3:28

vi atu ba êmô alaŋsi vibinġ lôk vi atu ba idum ida ininġ ku, lôkthô êtôm donġtom iyom. Kilisi intu bêġ ek nômbêġ takêġ lôkthô ba hamô havinġ alalô sapêġ.

12 *Wapômbêġ lahavinġ môlô ba bôk habi barġ hayô hêk môlô ek numbitak anêġ avômalô mathenġ. Ba intu numbuliv am sinġ esak kobom lenġinġhiki hatôm vovarġ halinġ anyô lôk nundum mavi êndêġ anyô yarġ ma notauvinġ am ba nômô labalina lôk malinġyaô. 13 *Ma anyô te hawa auk lokbarġ hathak yarġ ma embalorġ kapô lorġ. Ma malem thêlêv hathak anyô yarġ ma otak anêm kapôlôm kambom êġ. Anyô Bêġ bôk hêv anêm kambom vê yôv, ba intu undum aêġ iyom. 14 *Ma ôkôk lenġinġhavinġ êyôġġêk nôm takêġ vôv. Lenġinġhavinġ havalorġ lôkthô lorġ majarġ anôġ.

15 *Môlô lôkthô bôk othak donġtom ba ubitak Kilisi anêġ linġkupik donġtom ba halam môlô ek nômô yôhôk imbinġam. Ba intu notak Kilisi anêġ yôhôk ek eyabinġ môlô kapôlôlim. Ma nônêm lemimmavi êndêġ Wapômbêġ wak nômbêġ intu sapêġ. 16 *Nômbôlô Kilisi anêġ abô êmô kapôlôlim sinġ ek nôndôġ lôk unġwik auk mavi sapêġ thô imbinġ am. Nônêm yeġ atu ba hêk Wapômbêġ anêġ kapyarġ yeġ lôk yeġ mathenġ lôk yeġ atu ba Lovak Mathenġ hêv ek nônêm lemimmavi êndêġ Wapômbêġ êndôk kapôlôlim. 17 *Nômkama lôkthô atu ba môlô udum ba onarġ ma nundum lôkthô esak Anyô Bêġ Yisu Kilisi anêġ athêġ. Ma hathak yani ma nônêm lemimmavi êndêġ Kamik Wapômbêġ.

Pol anêġ abô hadêġ ġê mathenġ lodôġlodôġ

18 *Môlô avi lôk anyô, nômô unim anyô vibinġ. Êġ ma mavi ek avi atu ba hasopa Anyô Bêġ.

19 *Ma môlô anyô, lemimimbinġ vônimi ma miġ nosarġ i ami.

20 *Ma môlô avômena, nôwê lemami lo lemtami ininġ abô sapêġ vibinġ. Nôm êġ hadum Anyô Bêġ lamavi.

21 *Ma môlô lami miġ nosarġ i kakapuk ami, êġ ma tem undum nalumi malenġinġ tiyamtiyam.

Pol anêġ abô hanarġ hadêġ ġê ku lôk anêġ alaŋsi

22 *Ma môlô vi atu ba lôk alaŋsi, nôwê unim alaŋ ininġ abô sapêġ vibinġ. Ma unim alaŋ hamô mena mi la, ma nundum ininġ ku dedaurġ mavi. Ma miġ nundum unim ku mavi êndêġ wak takatu ba yani hamô ek nêm lamavi êndêġ yani iyom ami. Mi, nôkô ek Anyô Bêġ ba nundum unim ku sapêġ lôk kapôlôlim. 23 Ba intu ku alêla takatu ba udum ma nundum lôk kapôlôlim êtôm udum Anyô Bêġ anêġ ku ma miġ ġê pik ininġ ami. 24 Êġ ma oyala nena ku takatu ba udum ek unim anyô bêġ, êġ ma Anyô Bêġ Kilisi anêġ ku ba lemimimbi nena tem injik ku anêġ vuli sam êndêġ môlô. 25 *Ma donġtom opalêla takatu ba idum kambom ma tem neġa kambom êġ anêġ vuli viyarġ. Wapômbêġ hathak hadum aêġ hadêġ avômalô lôkthô ba miġ lahavi ininġ athêġ ami.

* 3:12: 1Pi 2:9 * 3:13: Ep 4:2,32 * 3:14: Lom 13:8-10 * 3:15: 1Ko 12:27; Ep 4:4; Plp 4:7
 * 3:16: Ep 5:19 * 3:17: 1Ko 10:31; Ep 5:20 * 3:18: Ep 5:22 * 3:19: Ep 5:25 * 3:20: Ep 6:1
 * 3:21: Ep 6:4 * 3:22: Ep 6:5-8 * 3:25: Lom 2:11

4

1 *Ma mólô alaŋsi takatu ba unim nê ku êmô, noyala nena unim Anyô Bêŋ doŋtom aêŋ iyom hamô malak leŋ. Ba intu nundum kobom thêthôŋ lôk mavi êndêŋ i.

Pol hapôviŋ thêlô ek neteŋ mek

2 *Mólô nônmê lêlê ba noteŋ mek lemimvidonŋ lôk nônmê lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ. 3 *Ma noteŋ mek ek yêlô imbiŋ ek Wapômbêŋ nêmbalaŋ vê ek yêlô nanaŋ anêŋ abô hathak Kilisi atu ba havuŋi êlêm yaiŋ. Abô êŋ intu lêk yahamô koladôŋ hathak. 4 Ba intu noteŋ mek ek yanaŋ abô êŋ ni yaiŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ek avômalô sapêŋ neyala.

5 *Ômô haviŋ nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami, ma nombenŋ lôk auk mavi wak nômbêŋ intu ma nômbôlêm loŋôndê atu ba nuŋgwik Kilisi thô êndêŋ i.

6 *Undum ek anêmbô abô sapêŋ ida yôhókna êtôm nômbô lôk ŋgwêk ek oyala loŋôndê owê avômalô tomtom iniŋ abô viyaŋ mavi.

Pol hêv Tikikus lo Onesimiba i Kolosi

7 *Alalôaniŋ aiyaŋ anôŋ Tikikus tem enaŋ êndêŋ mólô esak malêla takatu ba hapôm ya. Yani ma anyô ku majanŋ te ba hathak hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku haviŋ ya. 8 *Yahêv yani hathôk hathak ôdôŋ êntêk ek enaŋ nena lêk yêlô amô aisê ek indum mólô kapôlômim mavi. 9 *Ma yahêv alalôaniŋ aiyaŋ anôŋ Onesimi hathôk haviŋ Tikikus. Yani ma mólôda te atu ba hamiŋ majanŋ. Thai tem nenaŋ esak nômbô takatu ba habitak loŋ êntêk.

Pol hêv thêlônŋ leŋŋmavi hadêŋ avômalô Kolosi

10 *Alistakas atu ba hamô koladôŋ haviŋ ya hêv anêŋ lamavi hadêŋ mólô. Ma Mak, Balabas anêŋ naha hêv anêŋ lamavi hadêŋ mólô haviŋ. Mak hathôk ek mólô ma nosopa abô takatu ba bôk yahananŋ ba noja yani thô. 11 Ma Yisu ôpatu ba elam nena Jastas hêv anêŋ lamavi haviŋ. Anyô lô êntêk êv ya thêvô bêŋ anôŋ. Thêlô êŋ ma nê Israeël ba idum ku enaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak haviŋ ya. Israeël miŋ bêŋ anôŋ êmô haviŋ ya ami. Mi, thêlô lô êntêk iyom.

12 *Eaplas, ma mólôda te, hêv anêŋ lamavi hadêŋ mólô. Yani ma Yisu Kilisi anêŋ anyô ku ba hathak havalonŋ mólô loŋ lôklokwanŋ hathak mek ek mólô numiŋ êtôm nê talaŋ ek noyala Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ katô. 13 Yahananŋ avanôŋ biŋ nena yani hathak hadum ku bêŋ hathak mólô lôk avômalô Laodisia lo Hielapolis. 14 *Alalôaniŋ aiyaŋ anôŋ dokta Luk lôk Dimas êv iniŋ leŋŋmavi hadêŋ mólô haviŋ.

15 Nônmê yenaŋ yalenŋmavi êndêŋ aiyaŋ thêlô anêŋ Laodisia lôk Nimpa ma nê êvhaviŋ takatu ba êv yeŋ êmô anêŋ unyak.

16 Mólô te hasam kapyâ êntêk hadêŋ mólô yôv, ma nônmê ni êndêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Laodisia ek nesam imbiŋ. Ma kapyâ atu ba yahato ek Laodisia, thêlô nindum aêŋ iyom ek mólô nosam. 17 *Ma nonanŋ êndêŋ Alkipus nena, “Ku atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o, ma undum ku êŋ dedauŋ mavi.”

* 4:1: Ep 6:9 * 4:2: Ep 6:18; Plp 4:6 * 4:3: Lom 15:30; Ep 6:19 * 4:5: Ep 5:15-16 * 4:6: Ep 4:29; 1P1 3:15 * 4:7: Ep 6:21 * 4:8: Ep 6:22 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Ap 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Ti 4:11 * 4:12: Kol 1:7; Plm 23 * 4:14: Plm 24 * 4:17: Plm 2

¹⁸ *Ya Pol, hathak yada yabaher ma yahato yaler mavi êntêk hadêr mômô.*
Yahamô koladôr ba intu lemimimbi ya. Wapômbêr anêr wapôm êmô imbir mômô.

* **4:18:** 1Ko 16:21 * **4:18:** Anyô yan hev Pol sa ba hatô anêr abô halôk kapy. Ma Pol da hatô anêr lamavi iyom hathak yanida bar. Nôgô Lom 16:22.

Kapya môḥ atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô môḥ

Tesalonaika ma malak bêḥ hamô ḡgwêk danḡ. Avômalô loḡ êḡ ma hatôm 200,000. Plovins Masedonia ininḡ gavman êmô Tesalonaika ba eyabinḡ plovins.

Pol bôk hawa Abô Mavi ba hi Tesalonaika, ma donḡtom ḡê Israêl doho lenḡḡmaniḡ. Ba intu hasôv ba hi Belia vêm ma hi Atens vêm ma hi Kolin (Ap 17-18). Yani hayô loḡ êḡ ma hato kapya êntêk hadêḡ avômalô Tesalonaika. Yani bôk hamô havinḡ avômalô Tesalonaika sawa bidonḡ ma hatak i kethenḡ ba hi ba intu hato ek embatho ininḡ êvhavinḡ loḡ ek nininḡ lôklokwanḡ esak malainḡ. Ma hato abô hathak Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ takatu ba nêḡmô lo nemberḡ esak lôk malêla takatu ba tem êpôm ḡê êvhavinḡ takatu ba bôk ema hadêḡ waklavônḡ atu ba Yisu minḡ halêm pik ami denanḡ.

Êntêk ma Pol anêḡ kapya môḥ atu ba hato hi ek thêlô hadêḡ 51 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ *Ya Pol ma Silas lo Timoti ato kapya êntêk hadêḡ môlô avômalô ôêvhavinḡ takatu ba ôḡmô havinḡ Kamik Wapômbêḡ lo Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Tesalonaika.

Wapôm lôk labali êḡmô imbinḡ môlô.

Pol lamavi hathak avômalô Tesalonaika ininḡ êvhavinḡ

² Wak nômbêḡ intu sapêḡ ma yêlô aêv lenḡḡmavi hadêḡ Wapômbêḡ hathak môlô sapêḡ ba aterḡ mek ek môlô ma minḡ atak ami. ³ *Yêlô amô alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ thohavloma ba lenḡḡhabi môlônim ôêvhavinḡ anêḡ ku lôk lemimhavinḡ avômalô ba ôêv i sa lôk ôêv malemim ek alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavônḡ endelêm ba uminḡ lôklokwanḡ.

⁴ Aiyarḡ thêlô, Wapômbêḡ lahavinḡ môlô ba yêlô ayala nena bôk halam môlô yôv ek numbitak yani anêḡ ⁵ *ek malê nena môḥ anôḡ ma yêlô aêv Abô Mavi hadêḡ môlô ma minḡ halêm hatôm abô oyarḡ ami. Mi, halêm havinḡ lôklinḡyak lôk Lovak Matherḡ ma kapôlônḡḡḡ anôḡ. Ma môlô oyala kobom takatu ba yêlô bôk adum amô môlô malêvônḡ ek hêv môlô sa. ⁶ *Wak êḡ ma môlô ôpôm malainḡ lomaloma, ma donḡtom owa abô takatu thô lôk kapôlômim mavi atu ba halêm anêḡ Lovak Matherḡ. Udum aêḡ ba intu osopa yêlô lôk Anyô Bêḡ venḡḡgwam. ⁷ Êḡ ma hatôm môlô uik loḡḡndê mavi thô hadêḡ avômalô êvhavinḡ sapêḡ anêḡ plovins Masedonia lo Akaia. ⁸ Ma anêḡ môlô ma Anyô Bêḡ anêḡ abô hi yainḡ ba halanḡ hatôm lavuak hêk Masedonia lo Akaia. Ma donḡtom minḡ hamô loḡ êḡ iyom ami. Mi, avômalô pik sapêḡ elanô abô hathak môlônim ôêvhavinḡ Wapômbêḡ. Aêḡ ba yêlô a loḡ buyarḡ ma thêlô bôk elanô yôv. ⁹ Ma enarḡ nena môlô owa yêlô thô mavi anôḡ ba otak unim ḡḡôk ma ole am liliḡ ek udum Wapômbêḡ avanôḡ atu ba hamô lôkmala anêḡ ku. ¹⁰ Lôk oyabinḡ anêḡ Nakaduḡ atu ba bôk hik liḡ hêk ḡama. Yisu tem êlêm anêḡ lenḡ ek nêḡm alalô vê êḡḡk waklavônḡ lamaninḡ atu ba tem imbitak emberḡ yam.

* 1:1: Ap 17:1-9 * 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 * 1:5: 1Ko 2:4-5 * 1:6: Ap 17:5-9

2

Pol anêḡ ku takatu ba bôk hadum hêk Tesalonaika

1 Aiyar thêlô, môlô oyala nena yêlô bôk ayô amô haviḡ môlô ma miḡ aêv yak ami. Mi, ku êḡ hik anôḡ. ²*Ma môlô oyala nena yêlô bôk awa vovan lôk mama hêk Pilipai. Vêḡ ma yêlô atak Pilipai ba a môlônim loḡ ma Wapômbêḡ havatho yêlô loḡ ba hêv yêlô sa ek miḡ nakô esak ḡê lôklokwaḡ takatu ba imiḡ yêlô loḡ siḡ ami. Aêḡ ba intu anar Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô. ³Abô takatu ba yêlô asonḡ môlô lokwaḡ miḡ halêm anêḡ auk lokbaḡ lôk auk lôḡgôlôḡ ma adum ek nasau môlô ami. ⁴*Mi anôḡ, Wapômbêḡ bôk hayê yêlô nena hatôm ba intu hatak ku nanar anêḡ Abô Mavi bêḡ halôk yêlô baherḡ. Aêḡ ba yêlô miḡ anar abô ek indum avômalô lenḡmavi ami. Mi, yêlô adum ek indum Wapômbêḡ atu ba hatitiḡ yêlô kapô mavi. ⁵Môlô oyala nena yêlô miḡ anar abô ek nadôk môlô lemim mena nasau môlô ek naja môlônim nômlate ami. Mi anôḡ, Wapômbêḡ da hamô ba hayê yêlô. ⁶Ba intu miḡ adum ek môlô mena avômalô la nebam yêlô ami.

⁷Yêlô ma Kilisi anêḡ aposel ba intu hatôm naterḡ môlô ek nôḡnêḡ yêlô sa. Ma doḡtom dô, yêlô bôk amô labali mavi haviḡ môlô hatôm avi te hayabiḡ anêḡ nali. ⁸Sêbôk ma yêlô lenḡmhaviḡ môlô bêḡ anôḡ ba intu yêlô lenḡmavi ba aêv Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô lôk yêlô aêv yêlôda haviḡ ek malê nena yêlô lenḡmhaviḡ môlô bêḡ anôḡ. ⁹*Aiyar thêlô, lemimimbi ku takatu ba yêlô bôk adum amô haviḡ môlô. Yêlô amô ek anar Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi, ma doḡtom wak lo bôlôvôḡ ma adum ku bêḡ haviḡ ek napôm nôḡ nanḡar ek nêḡ lenḡvkupik sa. Yêlô adum aêḡ ek miḡ nanêḡ malaiḡ te êḡdêḡ môlô ami. ¹⁰Môlô lôk Wapômbêḡ oyala nena yêlô bôk adum kobom matherḡ lôk thêthôḡ ma kambom mi hêk avômalô malerḡ hadêḡ môlô avômalô takatu ba ôêvhaviḡ. ¹¹*Ma môlô oyala nena yêlô bôk adum hadêḡ môlô tomtom hatôm lambô hayabiḡ nali. ¹²Ba asonḡ môlô lokwaḡ lôk athô môlô ba aya ma aêv auk mavi ek nôḡ êtôm Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ. Yani ma ôpatu ba halam môlô ek nôḡmô anêḡ loḡ lôkliḡyak lôk lôkmaḡḡiḡ kapô.

¹³*Ma yêlô athak anar lenḡmavi hadêḡ Wapômbêḡ hatôm wak nôḡmbêḡ intu hathak yêlô bôk anar Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ môlô ba olanô ba ôêvhaviḡ nena abô êḡ ma Wapômbêḡ da anêḡ abô, ma miḡ nosonḡ nena anyô late anêḡ abô ami. Mi, abô êḡ ma halêm anêḡ Wapômbêḡ ba hadum ku hamô môlô ḡê ôêvhaviḡ kapôlômim. ¹⁴*Aiyar thêlô, môlô bôk owa vovan hatôm Wapômbêḡ anêḡ avômalô anêḡ Israel takatu ba êvhaviḡ Yisu Kilisi. Môlô da unim avômalô bôk êv vovan hadêḡ môlô hatôm avômalô Israel bôk êv hadêḡ iniḡ avômalô takatu ba êvhaviḡ Yisu. ¹⁵*Avômalô Israel êḡ bôk ik Anyô Bêḡ Yisu lôk plopet pôpônô ma êv yêlô vê haviḡ. Wapômbêḡ miḡ lamavi hathak thêlô ami, ma thêlô ethak êpôlik ek avômalô pik sapêḡ ¹⁶ba idum ek nimiḡ yêlô loḡ siḡ ek miḡ nanar Wapômbêḡ anêḡ abô êḡdêḡ ḡê loḡ buyar ek Wapômbêḡ nêḡ thêlô bulubiḡ ami. Ba intu thêlôniḡ kambom hathak halumbak ba Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ lêk hayô hamô i yôv.

Pol lahiki ek êḡjê avômalô Tesalonaika

* 2:2: Ap 16:19-24; 17:1-9 * 2:4: Gal 1:10 * 2:9: Ap 20:34 * 2:11: Ap 20:31 * 2:13: 2Te 2:13 * 2:14: Ap 17:5 * 2:15: Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19

¹⁷ Aiyarj thêlô, bôk êv yêlô vê hêk môlô vauna ba abitak hatôm avômalô balonj, ma donjom yêlô kapôlônij hamô havinj môlô denanj. Ba intu yêlô lenjnhiki bênj anônj ek nagê môlô, lôk adum lôklokwanj ek nasôk esak lonjbô. ¹⁸ Yêlôanij auk lôklokwanj ek nasôk nagê môlô ma ya Pol yahadum lôbôlônj ek yasôk, ma donjom Sadanj haminj yêlô lonj sinj. ¹⁹ *Malê te intu tem indum yêlô malenij mavi lôk lenjnmavi lôk êtôm kulunj kêkêlô atu ba nêma athênj bênj êndênj yêlô ênjêk Anyô Bênj Yisu thohavloma êndênj waklavônj endelêm? Môlô iyom! ²⁰ Avanônj, môlô ma yêlôanij lôkmanjij lôk lenjnmavi anônj.

3

Pol hêv Timoti hi Tesalonaika

¹ *Bôk yêlô lenjmalainj hathak môlô ba minj hatôm nayabinj sawa daim ami. Ba intu yêlô lenjnhabi nena yai iyom namô Atens ² *ma nanêm Timoti êsôk. Yani ma yêlôanij aiyarj ba yêlô lôkthô ma Wapômbênj anênj nê ku havinj i ek ananj Kilisi anênj Abô Mavi bênj. Yêlô êv yani ek embatho môlô lonj lôk êsô môlô linj esak unim ôêvhavinj ³ *ek malainj lomaloma minj imbulinj môlô ami. Môlô bôk oyala yôv nena Wapômbênj bôk hatak malainj takênj ek êpôm alalô takatu ba aêvhavinj. ⁴ Sêbôk atu ba yêlô amô havinj môlô ma ananj lôbôlônj nena tem alalô naja malainj lomaloma. Ma môlô oyala nena nôma takênj lêk habitak yôv. ⁵ Ba intu minj hatôm yêlô namô sawa daim ami ba yahêv Timoti hathôk ek ênjê môlônim ôêvhavinj. Yakô ek anyô halôk avômalô lenjij atu* esau môlô ba yêlôanij ku takatu ba adum hathak môlô tem imbitak êtôm nôma oyanj.

Timoti hêv Pol thêvô hathak Tesalonaika inij êvhavinj

⁶ *Ma lêk Timoti hatak môlô ba halêm hathak lonjbô ma hawa abô mavi hathak môlônim ôêvhavinj lôk lemimhavinj. Yani hanañ nena môlô othak lemimhavi yêlô lôk lemimmavi. Ma lemimhavinj lôklokwanj ek ôngô yêlô ma yêlô aênj iyom. ⁷ *Ba intu aiyarj thêlô, môlônim ôêvhavinj hêv yêlô thêvô hathak malainj lôk vovanj lomaloma takatu ba hapôm yêlô. ⁸ Ênj ma yêlô ayala nena môlô uminj lôklokwanj hathak Wapômbênj ba intu hadum yêlô amô lôkmala hathak lonjbô. ⁹ Ma yêlô abôij ba lenjnmavi anênj dôênj hathak môlô hêk Wapômbênj ma ba intu minj hatôm nabam lenjnmavi ênj katô êndênj Wapômbênj ami. ¹⁰ Wak lo bôlôvônj ma yêlô aterj mek lôklokwanj ek nasôk nagê môlô lôk nanêm môlô sa esak nôma takatu ba mi denanj ek unim ôêvhavinj injik lôkanônj.

Pol hateñj mek hathak avômalô Tesalonaika

¹¹ *Alalôanij Kamik Wapômbênj da lôk alalôanij Anyô Bênj Yisu tem nepesanj lonjondê thêthônj te ek yêlô nasôk nagê môlô. ¹² Ma Anyô Bênj indum ek môlô lemimimbij avômalô êvhavinj lôk avômalô sapênj bênj anônj êtôm yêlô adum hadênj môlô. ¹³ Ma yani embatho môlô kapôlômim lonj ek môlô nômô matherj ma kambom mi ênjêk alalôanij Kamik Wapômbênj ma êndênj wak atu ba alalôanij Anyô Bênj Yisu endelêm imbinj anênj nê matherj.

4

Nasopa Wapômbênj anênj lahavinj

* **2:19:** Plp 2:15-16; 4:1; 2Te 1:4 * **3:1:** Ap 17:15 * **3:2:** Ap 16:1-3 * **3:3:** 2Ti 3:12 * **3:5:** Anyô ênj ma Sadanj. * **3:6:** Ap 18:5 * **3:7:** 2Te 1:4 * **3:11:** 2Te 2:16-17

¹ Yôv, aiyarj thêlô, yêlô bôk adôḡj môlô hathak Wapômbêḡj anêḡj loḡndê nômo lo nomberj ek nundum yani lamavi ma lêk osopa yôv. Ma yêlô asonj môlô lokwarj hathak Anyô Bêḡj Yisu anêḡj athêḡj nena nosopa loḡndê êḡj mathalalerj. ² Môlô oyala abô takatu ba yêlô bôk aêv hadêḡj môlô hathak Anyô Bêḡj Yisu anêḡj lôklokwarj yôv.

³ Êntêk ma Wapômbêḡj anêḡj lahavij nena môlô numbitak mathêḡj ba notak sek walilij. ⁴ *Yani lahavij môlô tomtom noyabij unim kupik êtôm Wapômbêḡj anêḡj ek avômalô lôkthô nebam. ⁵ Miḡj thetharjak êmbôv o inarj nê daluk ami. Thêlô miḡj eyala Wapômbêḡj ami. ⁶ Ma miḡj môlô nosau môlôviiyarj ba nundum sek esak vêḡji ami. Yêlô bôk anarj lôklokwarj hadêḡj môlô yôv nena Wapômbêḡj tem nêḡm vovarj viyarj esak nôḡm takêḡj lôkthô. ⁷ *Wapômbêḡj miḡj halam alalô ek namô lelaik ami. Mi, halam alalô ek namô mathêḡj. ⁸ *Aêḡj ba ôpatu ba hadô abô êntêk ma hadô Wapômbêḡj atu ba hêv anêḡj Lovak Mathêḡj hadêḡj môlô. Ma miḡj hadô anyô iyom inij abô ami.

Alalô leḡijimbiḡj avômalô

⁹ *Wapômbêḡj bôk hadôḡj môlô yôv hathak kobom leḡijimbiḡj môlôviiyarj ba intu yêlô miḡj hatôm nato abô esak kobom êḡj ami. ¹⁰ Môlô bôk udum aêḡj hadêḡj môlôviiyarj takatu ba êḡm malak nenanena anêḡj plovin Masedonia kapô. Ma doḡtom aiyarj thêlô, yêlô asonj môlô lokwarj ek nundum aêḡj mathalalerj. ¹¹ *Ma nundum ek nôḡm labalina lôk noyabij amda unim ku. Ma nundum ku ek nôḡnêḡm am sa êtôm atu ba yêlô bôk anarj hadêḡj môlô yôv. ¹² Nundum aêḡj ek miḡj nôḡnêḡm malaiḡj êndêḡj anyô yarj ek eyabij môlô ami, lôk nê takatu ba miḡj êvhavij ami tem nêḡê môlônim kobom nena mavi anôḡj.

Waklavôḡj Yisu endelêḡm

¹³ Aiyarj thêlô, yêlô leḡijhavij môlô noyala katô esak malêla takatu ba tem êpôm nê êvhavij takatu ba bôk ema yôv. Yakô môlô kapôlôḡmim malaiḡj êtôm nê daluk takatu ba miḡj êv malenij ek nimbiyô esak loḡbô ami. ¹⁴ *Alalô êvhavij nena Yisu hama ba haviyô hathak loḡbô. Ba intu alalô aêvhavij nena nê êvhavij Yisu takatu ba bôk ema yôv ma tem Wapômbêḡj injik i liḡj êtôm hik Yisu liḡj ba nimbiyô esak loḡbô ba nêlêḡm imbiḡj Yisu. ¹⁵ *Êntêk ma Anyô Bêḡj Yisu da anêḡj abô takatu ba lêk yêlô anarj. Alalô takatu ba amô lôkmala denarj ma Anyô Bêḡj anêḡj waklavôḡj endelêḡm hayô ma tem miḡj ana namôḡj ek avômalô takatu ba bôk ema yôv ami. ¹⁶ Mí, Anyô Bêḡj da tem êndôk anêḡj leḡj lôk kaêk ma arjela bêḡj atu tem endam ma Wapômbêḡj anêḡj lavuak tem niyuv. Êḡj ma nê ḡama takatu ba bôk êvhavij Kilisi tem nimbiyô môḡj. ¹⁷ Êḡj ma Wapômbêḡj tem isup alalô takatu ba amô lôkmala denarj lôk nê ḡama takatu ba êvhavij ek napôm Anyô Bêḡj êndôk buliv. Ma tem namô imbiḡj yani wak nômbêḡj intu sapêḡj. ¹⁸ Aêḡj ba nôḡnêḡm am da thêvô esak abô êntêk.

5

Nôpôpêk am ek Anyô Bêḡj anêḡj endelêḡm

¹ Aiyarj thêlô, yêlô miḡj hatôm nato abô êndêḡj môlô esak wak lo ayôḡj alê intu ba Anyô Bêḡj tem endelêḡm esak loḡbô ami. ² *Mí. Môlô bôk oyala yôv

* 4:3: 1Te 5:23; 1Pi 1:16 * 4:4: 1Ko 6:13 * 4:7: Hib 12:14; 1Pi 1:15-16 * 4:8: Luk 10:16;
2Ko 1:22 * 4:9: Jon 13:34 * 4:11: Ep 4:28 * 4:14: Lom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * 4:15: 1Ko
15:51-52 * 5:2: Mat 24:42-43; 2Pi 3:10; ALK 3:3

nena Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ ma tem êlêm êtôm anyô vani halêm hadêḡ bôlôvôḡ. ³ *Avômalô tem nenaḡ nena, “Alalô lêk amô mavi ma malaiḡ mi.” Êḡ ma kethen oyaḡ ma malaiḡ bêḡ tem imbuliḡ thêlô êtôm vovaḡ hapôm avi lôk lasabeḡ ek embathu. Ba tem miḡ nêsôv ami.

⁴ Ma doḡtom, aiyaḡ thêlô, môlô miḡ ômô momaḡiniḡ ek waklavôḡ êḡ indum môlô noboloba êtôm anyô vani te ami. ⁵ *Mi, alalô sapêḡ ma wak lo deda iniḡ avômena ma miḡ bôlôvôḡ lo momaḡiniḡ iniḡ ami. ⁶ Ba intu napuki loḡ ba namô lêlê ma miḡ naḡgêk êtôm avômalô vi ami. ⁷ Ma vi atu ba êk sôm, ma êk hadêḡ bôlôvôḡ. Ma vi atu ba inum waiḡ ba elo molo, ma elo molo hadêḡ bôlôvôḡ. ⁸ *Ma doḡtom alalô ma wak anêḡ ba intu napuki loḡ. Ma alalôaniḡ aêvhaviḡ lôk leḡiḡhaviḡ tem êtôm moko biḡdaluk. Ma nanêm maleḡ ek waklavôḡ Wapômbêḡ nêḡ alalô bulubiḡ tem êtôm akôk kuluḡ vovak.

⁹ Wapômbêḡ hatak alalô ek nêḡ alalô bulubiḡ esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ma miḡ hatak alalô ek naja anêḡ lamaniḡ ami. Mi. ¹⁰ *Yani hama ek alalô ba intu alalô amô lôkmala mena ama ma hatôm amô lôkmala haviḡ yani. ¹¹ Aêḡ ba nônêm amda thêvô lôk nobatho am loḡ êtôm intu othak udum.

Nê êvhaviḡ iniḡ loḡôndê nesopa

¹² Aiyaḡ thêlô, yêlô anaḡ ek môlô nodovak ḡê takatu ba idum ku bêḡ hathak môlô lôk eyabiḡ môlô hathak Anyô Bêḡ anêḡ ku lôk ik auk mavi thô hadêḡ môlô ek notak kobom kambom. ¹³ Ma lemimimbiḡ i ba nônêm athêḡ bêḡ êndêḡ ḡê takêḡ esak iniḡ ku. Ma nôḡmô yôhok mavi imbiḡ am.

¹⁴ *Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, yêlô asoḡ môlô lokwaḡ ek nonaḡ lôklokwaḡ êndêḡ ḡê ku mi ek nindum ku lôk nônêm ḡê takatu ba êkô thêvô ma nônêm ḡê vau hathak êvhaviḡ sa. Ma nôḡmô maliḡyaô imbiḡ avômalô sapêḡ. ¹⁵ *Noyabiḡ am ek wak nômbêḡ intu ma nundum mavi imbiḡ am lôk avômalô sapêḡ. Ma môlô te miḡ injik anyô yaḡ anêḡ kambom liliḡ ami. Mi.

¹⁶ *Wak nômbêḡ intu sapêḡ ma lemimmavi. ¹⁷ Lôk noteḡ mek ma miḡ notak ami. ¹⁸ *Ma nônêm lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ esak malêla takatu ba habitak. Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ nena môlô takatu ba ôḡmô haviḡ Yisu Kilisi nundum aêḡ. ¹⁹ *Ma miḡ numiḡ Lovak Matheḡ anêḡ ku loḡ siḡ ami. ²⁰ Lôk miḡ nôndô abô plopet takatu ba Lovak Matheḡ hêv hadêḡ môlô ami. ²¹ *Noyawê nôḡkama sapêḡ ma nobaloḡ nôḡm takatu ba mavi loḡ. ²² Ma nobasiḡ am ek kambom lomalama sapêḡ.

²³ *Wapômbêḡ da ma yôhok anêḡ ôdôḡ ba tem indum môlô numbitak matheḡ anôḡ lôk eyabiḡ unim dahôlômim lôk auk ma kupik dedaḡ mavi ek kambom mi êndêḡ waklavôḡ atu ba alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi endelêm. ²⁴ Ôpatu ba halam môlô hathak hasopa anêḡ abô ba tem indum aêḡ ek abô takêḡ injik anôḡ.

²⁵ *Aiyaḡ thêlô, noteḡ mek ek yêlô. ²⁶ Ma nokam môlôviyaḡ esak kobom yôhok matheḡ. ²⁷ Yahananḡ lôklokwaḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ nena nosam kapya êntêk êndêḡ môlôviyaḡ lôkthô.

²⁸ Alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ wapôḡm êḡmô imbiḡ môlô sapêḡ.

* **5:3:** Mat 24:39; Luk 21:34-35 * **5:5:** Lom 13:12 * **5:8:** Ais 59:17; Ep 6:14,17 * **5:10:** Lom 14:8-9; 1Te 4:14 * **5:14:** 2Te 3:6,11 * **5:15:** Lom 12:17; 1Pi 3:9 * **5:16:** Plp 4:4 * **5:18:** Ep 5:20 * **5:19:** Ep 4:30 * **5:21:** 1Jon 4:1 * **5:23:** 2Te 3:13 * **5:25:** Kol 4:3; 2Te 3:1

Kapya yañ atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô môn

Hatôm ayônj bahenvi ba lahavute la atu ba Pol hamô Kolin ma hato kapya yañ havenj yam êntêk hadêj avômalô Tesalonaika. Pol hato ek embatho ininj êvhavinj loj ma hananj abô doho havinj ek epesanj ininj auk esak waklavônj atu ba tem Yisu endelêm.

Hato hadêj 51 mena 52 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol ma Silas lo Timoti, yêlô ato kapya êntêk hadêj mólô avômalô ôêvhavinj takatu ba ômô havinj alalôanianj Kamik Wapômbêj lo Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj Tesalonaika.

² *Kamik Wapômbêj lo Anyô Bêj Yisu Kilisi ininj wapôm lôk labali êmô imbinj mólô.

Avômalô Tesalonaika mij êv yak hathak malainj ami

³ Aiyanj thêlô, yêlô athak aêv lenjijmavi hadêj Wapômbêj hathak mólô hatôm wak nômbêj intu sapêj. Êj ma mavi ek malê nena mólônim ôêvhavinj halumbak hi ba hi ma mólô tomtom unim lemimhavinj mólôvivanj habitak bêj. ⁴ *Ba intu yêlô abam mólô hadêj avômalô êvhavinj anêj luvuluvu. Ba ananj nena avômalô ibulinj mólô ba owa malainj lomalomama, ma donjtom ôêvhavinj Yisu ba uminj lôklokwanj denanj.

Wapômbêj tem indum abô

⁵ Nôm takêj hik thô nena Wapômbêj anêj hadum abô ma thêthônj iyom ba tem enanj nena mólô hatôm nômô yani anêj loj lôklinjak kapô atu ba lêk owa malainj hathak. ⁶ *Avanônj, Wapômbêj tem indum abô thêthônj ba nêmmalainj êndêj njê takatu ba êv malainj hadêj mólô. ⁷ *Ma nêmmalainj êndêj njê takatu ba owa malainj lôk yêlô imbinj êndêj waklavônj atu ba Anyô Bêj Yisu lôk anêj anjela lôklokwanj netak lenj ba nêlêmmalainj yainj lôk atum dahalanj. ⁸ *Ma nêmmalainj vovanj viyanj êndêj njê takatu ba êthônj Wapômbêj lôk njê takatu ba mij esopa alalôanianj Anyô Bêj Yisu anêj Abô Mavi ami. ⁹ *Vovanj bêj tem imbulinj njê takêj êtôm wak nômbêj intu sapêj ba tem nêmmalainj daimbô ênjêk Anyô Bêj ma lôk anêj lôklokwanj lôkmanjinj. ¹⁰ *Nôm takêj tem imbitak êndêj waklavônj yani endelêm ek anêj avômalô mathenj takatu ba êvhavinj nêmbô anêj athênj lôk nebam yani. Ma mólô aêj iyom ek malê nena mólô ôêvhavinj yêlôanianj abô havinj.

Etej mek ek avômalô Tesalonaika

¹¹ *Ba intu yêlô atenj mek wak nômbêj intu ek mólô nena alalôanianj Wapômbêj indum ek mólô nômô êtôm atu ba yani bôk halam mólô ek nômô aêj, lôk nêmmalainj lôklokwanj êndêj mólô ek nundum nômmalainj takatu ba lemimhavinj nundum lôk nundum ôêvhavinj anêj ku sapêj. ¹² Ma yahatenj

* **1:2:** Lom 1:7 * **1:4:** 2Ko 7:4; 1Te 2:19 * **1:6:** Lom 12:19 * **1:7:** 1Te 3:13 * **1:8:** Ais 66:15 * **1:9:** Ais 2:10 * **1:10:** Kol 3:4 * **1:11:** Kol 1:9; 1Te 1:2-3

mek takêḡ ek Anyô Bêḡ Yisu enja athêḡ bêḡ esak môlô ma môlô noja athêḡ bêḡ esak yani esak alalôaniḡ Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm.

2

Anyô lëndôḡ kôtôḡ atu tem êyô

¹ Aiyarḡ thêlô, yêlôaniḡ abô te hêk ek nanarḡ êndêḡ môlô esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ endelêḡ ba isup alalô esak dorḡtom ek napôm yani. ² Anyô late hasau nena Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ lêk halêḡ yôv, êḡ ma miḡ noson kakapuk ba unim auk endowaliḡ kethen ami. Anyô late hanarḡ nena Lovak Matherḡ hêv abô êḡ mena yêlô ato abô êḡ halôk kapya ma miḡ nôñêmimbiḡ thêlô ami. ³ *Lôk miḡ notak thêlô ek nesau môlô ami. Mi, waklavôḡ êḡ tem imbitak embenḡ yam ek waklavôḡ êvôliḡ dômiḡ hadêḡ Wapômbêḡ lôk anyô lëndôḡ kôtôḡ anêḡ waklavôḡ êlêḡ yaiḡ. Yani ma anyô pik atu ba tem Wapômbêḡ imbuliḡ. ⁴ *Yani tem nêḡ ida liḡ ba êpôlik ek Wapômbêḡ lôk nômkama sapêḡ takatu ba avômalô elam nena matherḡ. Ma tem ni êyô êmô Wapômbêḡ anêḡ unyak matherḡ kapô ba enarḡ nena yanida ma Wapômbêḡ.

⁵ Bôk yahamô havinḡ môlô ma yahanarḡ nôḡm takêḡ yôv. Lemim hêv siḡ e? ⁶ Ma lêk oyala nôḡm atu ba havalonḡ yani lonḡ ba hayabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek ende yaiḡ. ⁷ Kobom leḡôndôḡ kôtôḡ lêk hadum anêḡ ku menarḡna hamô kapô. Tem indum aêḡ endeba Wapômbêḡ nêḡm anyô atu ba hamiḡ lonḡ siḡ vê am. ⁸ *Êḡ ma anyô lëndôḡ kôtôḡ êḡ tem ende yaiḡ. Vêḡm ma tem Anyô Bêḡ Yisu endelêḡ ma anêḡ abôlêk auk tem injik ôpêḡ vônô lôk anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ injik ôpêḡ anêḡ lôklokwarḡ pesa. ⁹ *Anyô lëndôḡ kôtôḡ êḡ tem êlêḡ lôk lôklokwarḡ bêḡ ek indum Sadarḡ anêḡ ku lôk lavôḡḡiḡ ma nômbithi oyarḡ lomaloma. ¹⁰ Tem indum kambom lomaloma ek esau avômalô takatu ba everḡ lonḡôndê ḡama ek malê nena thêlô miḡ êvhavinḡ abô avanôḡ takatu ba hatôm nêḡm i bulubiḡ ami. ¹¹ Ba intu Wapômbêḡ tem nêḡm auk lokbarḡ lôkliḡyak ek esau thêlô ek nêñêmimbiḡ abôyarḡ takatu. ¹² Aêḡ ba avômalô takatu ba miḡ êvhavinḡ abô avanôḡ ami ma leḡḡiḡmavi hathak iniḡ kambom ma Wapômbêḡ tem enarḡ iniḡ kambom bêḡ.

Numiḡ lôklokwarḡ

¹³ *Aiyarḡ thêlô takatu ba Anyô Bêḡ lahavinḡ, yêlô athak aêv leḡḡiḡmavi wak nômbêḡ intu hadêḡ Wapômbêḡ hathak môlô. Êḡ ma mavi ek malê nena môḡ anôḡ ma yani hatak môlô ek nêḡm môlô bulubiḡ. Ma hêv môlô bulubiḡ hathak môlônim ôêvhavinḡ abô avanôḡ lôk Lovak Matherḡ anêḡ ku takatu ba hadum ek môlô numbitak matherḡ. ¹⁴ Yani halam môlô hathak Abô Mavi atu ba yêlô anarḡ ek alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu anêḡ lôkmaḡḡiḡ imbi êyô môlô vôv.

¹⁵ Ba intu aiyarḡ thêlô, numiḡ lôklokwarḡ ba nobalonḡ abô avanôḡ takatu ba yêlô ato anarḡ hadêḡ môlô lonḡ.

Pol anêḡ mek

¹⁶⁻¹⁷ Alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu da lo Kamik Wapômbêḡ nêñêm môlô thêvô ma nembatho môlô lonḡ esak nômkama mavi nômbêḡ atu ba môlô udum lo onarḡ. Wapômbêḡ lahavinḡ alalô ba hathak anêḡ wapôm ma hêv alalô thêvô atu ba

* **2:3:** 1Ti 4:1; 1Jon 2:18; 4:3 * **2:4:** Ese 28:2; Dan 11:36 * **2:8:** Ais 11:4; ALK 19:15 * **2:9:** ALK 13:11-13 * **2:13:** Ep 1:4; 2Te 1:3

tem miñ nê m yak ami lôk havak abô hathak nô m mavi takatu ba nanê m malen esak.

3

Noten mek êndêj Wapômbêj ek nê m yê lô sa

1 Ma aiyar thê lô, noten mek ek Wapômbêj nê m yê lô sa ek Anyô Bêj anê j abô ni pik sapê j kethen ek enja athê j bê j êtô m atu ba bô k udum. 2 Ma noten mek ek Wapômbê j nê m yê lô vê ênjê k nê sek lô k nê kambom ek malê nena avô malô vi miñ êvhaviñ ami dena j.

3 Ma doñtom Anyô Bê j hasopa anê j abô iyom ba tem embatho mô lô loñ ma eyabiñ mô lô ek ngô k kambom atu. 4 *Hathak Anyô Bê j anê j lôklokwañ ma yê lô ayala avanô j nena abô takatu ba anañ, ma mô lô lê k udum ba tem nundum ni thê thô. 5 Anyô Bê j injik mô lônim kapô lômim liñ ek noyala Wapômbê j anê j kobom lahaviñ lô k Kilisi anê j kobom hamiñ lôklokwañ hathak malaiñ lomaloma.

Avô malô lôkthô nindum iniñ ku

6 *Aiyar thê lô, yê lô anañ lôklokwañ hadê j mô lô hathak alalô aniñ Anyô Bê j Yisu Kilisi anê j athê j nena nô mô daim ek mô lôviyañ takatu ba ê mô ku mi ba miñ esopa abô takatu ba yê lô ê v hadê j mô lô ami. 7 *Mô lô oyala nena mavi ek nosopa yê lô venjngwam. Ma sê bô k atu ba yê lô amô haviñ mô lô, ma miñ amô ku mi ami. 8 *Mi, yê lô adum ku lôklokwañ bô lôvô j ba wak ek miñ nanê m malaiñ êndê j mô lô ek noyabiñ yê lô ami. Lô k yê lô miñ añ anyô la anê j nô m oyañ ami. 9 *Yê lô hatô m nanañ ek mô lô nô nê m yê lô sa esak nô m. Ma doñtom yê lô miñ bô k adum aê j ami ek añgik loñô ndê thô êndê j mô lô. 10 Sê bô k ba yê lô amô haviñ mô lô ma aê v abô êntê k hadê j mô lô nena, “Anyô te miñ hadum ku ami ma miñ enjañ nô m ami.” 11 *Ma doñtom yê lô alañô nena mô lô vi ôê k vau ma ku mi ma olom ovenj lounyak ba ôê v vemimbô lê k yakyak hathak avô malô vi. 12 *Ma hathak Anyô Bê j Yisu Kilisi anê j athê j, yê lô anañ lôklokwañ hadê j avô malô anê j aê j ek nê mô malinjaô ba nindum ida iniñ ku ek nejan nô m. 13 *Ma aiyar thê lô, miñ mô lô vau ek nundum nô m takatu ba mavi ami.

14 Anyô late miñ hasopa yê lô aniñ abô takatu ba ato ami, ê j ma ôngô ôpê j katô. Ma nô mô daim ek yani ek yani mama esak kobom ê j. 15 *Ma doñtom miñ nô ngô yani êtô m anyô atu ba hik vovak haviñ o ami. Mi, onañ abô imbiñ yani êtô m mamuyañ ek nê m auk mavi êndê j yani.

Abô anê j dañ

16 Anyô Bê j ma yô hô k anê j ôdô j ba tem nê m yô hô k êndê j mô lô esak nô mkama sapê j êtô m wak nô mbê j intu. Anyô Bê j ê mô imbiñ mô lô sapê j.

17 Ya Pol yahathak yahato abô dañ êntê k iyom hathak yada yabahañ hê k kapya takatu ba yahanañ ba eto ek hik thô nena kapya takê j halê m anê j ya.

18 Alalô aniñ Anyô Bê j Yisu Kilisi anê j wapô m ê mô imbiñ mô lô lôkthô.

* 3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10 * 3:6: Lom 16:17 * 3:7: Plp 3:17 * 3:8: 1Te 2:9 * 3:9: 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * 3:11: 1Ti 5:13 * 3:12: 1Te 4:11 * 3:13: Gal 6:9 * 3:15: 1Te 5:14

Kapyra môñ atu ba Pol hato hadêñ

Timoti Abô môñ

Pol hato kapyra êntêk hadêñ Timoti. Timoti ma anyô Listla te (Ap 16:1). Lambô ma anyô Glik te ma talêbô ma avi Islael. Pol lo Silas bôk i enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi even ma ewa Timoti haviñ (Ap 16:1-4). Vêm ma Pol hi hamô Epesus hatôm sondabêñ lô ba hanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ma Timoti hamô ba hadum ku êñ haviñ (Ap 19:1-22). Haven yam ma Pol hatak Timoti ek eyabin avômalô êvhaviñ anêñ Epesus ma hi plovins Masedonia. Ma Pol hayê nena tem êmô loñ êñ sawa daim ba intu hato kapyra êntêk ek nêñ Timoti sa. Hato hathak loñôndê eyabin ñê êvhaviñ lôk kobom nêñem yen êndêñ Wapômbêñ lôk eyabin i esak kêdôñwaga abôyan.

Hato hadêñ 64 AD la.

1 Ya Pol, Yisu Kilisi anêñ aposel yahato kapyra êntêk. Wapômbêñ anyô hêv alalô bulubiñ lôk Yisu Kilisi ôpatu ba alalô aêv maleñiñ, thai enañ abô ba yahabitak Yisu Kilisi anêñ aposel.

2* Hadêñ o Timoti yenañ okna anôñ atu ba hôêvhaviñ.

Kamik Wapômbêñ lôk Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêñ iniñ wapôm lôk kapôlôñiñ ma labali êmô imbiñ o.

Narjik abôyan pesa

3 Sêbôk atu ba yaha plovins Masedonia ma yahason o lokwan nena ômô Epesus ek onañ êndêñ ñê takatu ba êdôñ avômalô hathak êvhaviñ anêñ ôdôñ yan nena netañ iniñ ku êñ. 4* Ma miñ thêlô nimbi kukuthiñ abôyan bô lôk nekatuñ limi bôbô takatu ba êthôñ palin ami. Nôm takêñ hadum ba avômalô leñiñhabui ma miñ hêv thêlô sa ek nêñemimbiñ Wapômbêñ anêñ auk ami. 5 Yahanañ abô takêñ ek alalôaniñ kapôlôñiñ êñjêk mabun lôk nasôï ba naya lôk nanêmmimbiñ avanôñ ek leñiñimbiñ avômalô vi. 6 Avômalô doho lêk etak auk takêñ ba idum mayaliv hatôm abô anêñ ôdôñ mi. 7 Thêlô miñ eyala abô takatu ba enañ hathak ami ba leñiñhaviñ nimbital êtôm anyô êv auk hathak abô balabun ba idum hatôm thêlôda ñê lôkawk.

8* Ma doñtom alalô ayala nena anyôla miñ halela abô balabun ami, êñ ma nôñ mavi anôñ. 9 Ma bôk ayala yôv nena balabun ma miñ eto ek ñê thêthôñ ami. Mi. Eto ek ñê takatu ba miñ esopa Wapômbêñ anêñ abô ami lôk ñê leñôndôñ kôtôñ lôk ñê miñ êvhaviñ ami lôk ñê kambom lomaloma lôk ñê miñ matheñ ami lôk ñê ibuliñ Wapômbêñ lôk ñê ik lami lo taluvi vônô lôk ñê ik anyô vônô. 10 Ma eto ek ñê idum sek haviñ anyô yan yanavi lôk anyô da idum i ma avi da idum i, lôk ñê ewa anyô vi vani hatôm iniñ ñê ku lôk ñê enañ abôyan êmô loñ idum abô. Eto balabun êñ ek kambom takêñ lôk nôñ lada takatu ba miñ esopa auk thêthôñ ami. 11 Auk thêthôñ êñ ma abô mavi atu ba hik Wapômbêñ atu ba ida hamô mavi anêñ lôkmanñiñ thô ma bôk hêv hadêñ ya ek yayabin.

Pol hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ

* 1:2: Ap 16:1-3; Tit 1:4 * 1:4: 1Ti 4:7; Tit 1:14 * 1:8: Lom 7:12,16

12 *Yisu Kilisi hêv lôklokwan hadêj ya ba hayala yenan ku mavi. Ba intu hêv ya ek yandum anêj ku. Aêj ba intu yahêv yalenmavi hadêj Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêj. 13 *Sêbôk atu ba miñ yahêvhavinñ ami ba yahason nena yahadum mavi ba yahanañ abôma hathak Wapômbêj lôk yahêv vovan hadêj anêj avômalô ma ya anyô yalenñaña. Ma donjom Wapômbêj hêv kapô ek ya. 14 Anyô Bêj ma anyô wapôm ba hançasô êvhavinñ lôk lenjinmavi atu ba yahapôm hêk Yisu Kilisi aleba anêj dan mi.

15 *Êntêk ma abô avanônj binj ba avômalô sapêj nênemimbinj. Yisu Kilisi halôk pik ba halêm ek nê avômalô kambom bulubinj. Ma yada ma anyô ôvathek anônj. 16 Ba intu Wapômbêj hêv kapô ek ya anyô ôvathek kambom êj ek yani injik Yisu Kilisi anêj malinjaô atu ba anêj dan mi thô ek avômalô nêgê ba nênemimbinj ma neja lôkmala atu ba nê mô wak nômbêj intu sapêj. 17 Wapômbêj ma kin hatôm wak nômbêj intu sapêj ba ida hamô lôkmala. Ma avômalô miñ hatôm nêgê ami. Yanida ma Wapômbêj. Aêj ba nanêm athêj lôkmanjinñ êndêj Wapômbêj wak nômbêj intu sapêj. Avanônj.

Timoti injik vovak lôklokwan esak kobom kambom

18 Timoti yenan okna, sêbôk ma plopet enañ abô hathak o. Yahavatho thêlônij abô loñ hathak ku takatu ba bôk yahêv hadêj o yôv. Lemimbi abô takêj ek nuñgwik vovak mavi atu. 19 Ombalonj hôêvhavinñ loñ lôk ôsô o ba oya. Doho bôk êpôlik hathak auk êj ba iniñ êvhavinñ hatôm yej hamô ôthôm lôk lovak bêj ba hamô yej vose. 20 *Himeneus lo Aleksanda bôk idum aêj ba yahêv i hadêj Sadanj ek thai neja auk ek miñ thai nenan abôma esak Wapômbêj ami.

2

Natej mek ek nê avômalô vi sa

1 Aêj ba nodanô! Môlô noten mek bêj anônj ba nonanj môlônim lemimhavinñ bêj lôk nônêm lemimmavi esak avômalô sapêj. Ma nonanj injik Wapômbêj linj ek nê avômalô takatu ba lenjinmalain sa. Ma noten mek ek 2 kin lôk nê bêjbêj takatu imbinj ek alalô namô labali mavi lôk namô malinjaô ek alalô nasopa Wapômbêj ba namô yani vibinj. 3 Mek takêntêk ma mavi ba tem indum alalôaniñ Wapômbêj anyô hêv alalô bulubinj lamavi. 4 Yani lahavinñ avômalô lôkthô neyala abô avanônj ek nê thêlô bulubinj aêntêk nena 5 Wapômbêj ma donjom. Ma Yisu Kilisi iyom intu anyô yôhok ek embak avômalô loñ imbinj Wapômbêj. 6 *Ma Wapômbêj bôk hatak anêj waklavônj te yôv ba intu hêv Yisu Kilisi êj ek nê avômalô vuli lôk injik thô nena Wapômbêj lahavinñ nê avômalô sapêj bulubinj. 7 *Yisu habi ban hayô hêk ya ek yandum ku aposel ek yanañ abô mavi êntêk bêj. Ya anyô yahêv auk hathak êvhavinñ anônj hadêj nê daluk. Yahanañ avanônj binj. Ma miñ yahanañ abôyanj ami.

8 Ba yalenhavinñ anyô sapêj netak lenjinñaña lôk abô êkôki lôk nimbital mathen ma nênem bahenjinñ linj ba neten mek.

Avi iniñ kobom nindum

* 1:12: Ap 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16 * 1:13: Ap 8:3; 9:1-5 * 1:15: Luk 19:10 * 1:20: 1Ko 5:5; 2Ti 4:14-15 * 2:6: Gal 1:4 * 2:7: Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11

9 *Ma yalenhaviņ avi nijik kwêv mavi lôk nipuk sôp mavi lôk nepesaņ i mavi êtôm atu ba miņ êbôi ami. Ma miņ nibutiņ leniņkadôk detaim lôk nebanu kômkom gol lôk kômkom kékêlô esak leniņkupik ma nijik kwêv lo sôp lôkmaņgiņ ami. 10 *Thêlô leniņimbi auk ek nindum mavi lomaloma. Êņ ma iniņ kwêv lo sôp. Avi takatu ba elañô Wapômbêņ anêņ abô ba esopa ethak idum aêņ.

11 Mólô othak doņtom ek nônêm yeņ, êņ ma avi nêmo anyô vibiņ iyom ba nêmo bônôņ ek neja auk. 12-13 *Wapômbêņ hapesaņ Adam hamôņ ma Ewa haveņ yam. Ba intu miņ yahatak avi ek nênem auk mena nêmoņ ek anyô ami. Thêlô nêmo bônôņ iyom. 14 *Ma Sadaņ miņ hasau Adam ami. Yani hasau Ewa ba habitak avi lëndôņ kôtôņ. 15 Ma doņtom avi te tem embathu amena ba avi takatu ba êvhaviņ ba êmô mathen ma leniņhaviņ lôk eyabiņ i mavi ma tem neja bulubiņ.

3

Avaka iniņ abô

1 *Êntêk ma abô avanôņ. Anyôla anêņ auk nena imbitak avaka, êņ ma mavi. 2 *Ma avômalô nêgê ôpêņ nena anyô thêthôņ vêmam ka nendam ek imbitak anyô bêņ. Ma êmô tiņiņ imbiņ yanavi. Yani anyô auk mavi lôk hapuki loņ ma hamô batôņ oyaņ lôk hawa avômalô thô ma hadôņ avômalô mavi. 3 Yani miņ inum waiņ ba endo molo lôk lamaniņ ba injik vovak ami. Yani êmô yôhok ma miņ laimbiņ valuseleņ ami. 4 Yani eyabiņ yanavi lôk nali mavi ma êndôņ nali ek nesopa anêņ abô ba nêmo yani vibiņ. 5 Anyô miņ hayabiņ yanavi lo nali mavi ami ma miņ hatôm eyabiņ Wapômbêņ anêņ avômalô ôdôņ takatu ba êvhaviņ mavi ami. 6-7 *Anyô kambom te hiki liliņ ba habitak mavi ma miņ enja athêņ bêņ ba indum ku te kethen ami endeba nê daluk nêgê imbiņ nena yani anyô mavi am. Yakô tem yani êmbôi ba enja mama ba êndok Sadaņ anêņ lek ba nêma yak imbiņ Sadaņ êndêņ waklavôņ indum abô.

Nê êv avômalô sa iniņ abô

8 Ma nê takatu ba idum ku ba êv avômalô êvhaviņ sa ma nêmo thêthôņ êtôm avaka. Thêlô nenaņ abô avanôņ iyom. Ma miņ ninum waiņ bêņ anôņ lôk netañtaņi esak avômalô vi iniņ valuseleņ ami. 9 Thêlô nêsôi ba neya ma nênemimbiņ nômkama nômbêņ atu ba Wapômbêņ hik thô ma nebalon loņ lôklokwaņ. 10 Nutitiņ iniņ ku nena thêthôņ vêmam ka nônêm ku nênem avômalô sa êndêņ i.

11 *Ma vêņi ma thêthôņ êtôm thêlôda. Ma miņ nenaņ abô kambom esak avômalô vi ami. Ma nipuki loņ esak auk mayaliv. Ma miņ nenaņ abôyaņ lôk neja vani ami.

12 Ma nêmo tiņiņ imbiņ vêņi ba neyabiņ vêņi lôk nali ma iniņ nômkama sapêņ mavi. 13 Ma idum ku mavi ma avômalô tem nebam i ma miņ hatôm nêkô ek nenaņ iniņ abô bêņ esak iniņ hêvhaviņ Yisu Kilisi ami.

Wapômbêņ hik anêņ thêthôņ thô

14-15 Yalenhaviņ yanğê o kethen oyaņ. Ma doņtom yahakô ek nômla embalon ya loņ. Ba intu yahato abô êntêk ek oyala Wapômbêņ anêņ auk esak yani anêņ

* 2:9: 1Pi 3:3-5 * 2:10: 1Ti 5:10 * 2:12-13: 1Ko 14:34; Stt 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 * 2:14: Stt 3:1-6; 2Ko 11:3 * 3:1: Ap 20:28 * 3:2: Tit 1:6-9 * 3:6-7: 2Ko 8:21 * 3:11: Tit 2:3

avômalô ininj kobom. Yani ma Wapômbêj lôkmala. Wapômbêj anêj thalalen ma avômalô takatu ba êvhavinj. Avômalô takêj ma hatôm unyak landinj lôk bum vumak takatu ba havalonj Wapômbêj anêj abô avanônj lonj. ^{16*}Avanônj! Êntêk êj ma nômbêj. Wapômbêj hik anêj thêthônj thô aêntêk. Yani hawa linjkupik pik ba halêm pik, ma Lovak Mathenj hik yani thô, ba anjela êyê yani, ma anyô enanj yani bêj hadêj njê pik lôkthô, ba njê pik elanjô ba êvhavinj yani, ma Wapômbêj hawa yani ba hi hadô hamô anêj lonj lôkmanjinj anônj.

4

Kêdôjwaga abôyanj

¹ Lovak Mathenj hananj avanônj binj nena habobo pik lo lenj anêj danj ma avômalô doho tem nêmbôlinj dôminj esak ininj êvhavinj Wapômbêj ba nesopa njgôk takatu ba evenj ek esau avômalô lôk elanjô auk takatu ba halêm anêj njgôk. ² Ma avômalô takatu ba ethak esopa njgôk ininj abô lôk êv auk hadêj avômalô ba enanj abô mavi aleba avômalô esonj nena thêlô ma avômalô thêthônj. Ma donjom thêlô ma njê abôyanj. Thêlô êthô: ba eya ma donjom idum kambom thêthô aleba ininj auk mavi bôk habitak hatôm atum la. Thêlô hatôm bok mathanjô ba minj lejinjmalainj ami. ^{3*}Thêlô itip ek avômalô minj neja i lôk nejanj nômlaloma ami. Ma donjom Wapômbêj hapesanj nôml takêj ek avômalô takatu ba êvhavinj lôk eyala abô avanônj ma neja ek nênbem lejinjmavi êndêj Wapômbêj. ⁴⁻⁵ Howa Wapômbêj anêj nôml takêj ba hotenj mek lôk lemmavi êj ma nôml takêj tem imbitak mavi. Anêml lemmavi lôk Wapômbêj anêj abô hadum nôml êj habitak mavi. Aêj ba nômkama sapêj atu ba Wapômbêj hapesanj ma mavi. Ba intu minj utip ek nômlate ami.

Yisu anêj anyô ku mavi

⁶ Onanj abô takêj katô êndêj Wapômbêj anêj avômalô. Ma nonjwanj Wapômbêj anêj abô avanônj lôk osopa anêj auk mavi takatu ba bôk holanjô yôv. Êj ma avômalô tem nêgê nena o ma Yisu Kilisi anêj anyô ku mavi. ^{7-8*}Minj onja kukuthinj abôyanj ba onanj lôk minj ondanjô avôdôjnena ininj auk thônjôthônj ami. Ôpatu ba hadum ku lomaloma ek nêml lôklokwanj êndêj linjkupik tem êmô mavi dokte. Ma donjom ôpatu ba hadum ku hasopa Wapômbêj, yani tem êmô mavi anônj. Wapômbêj habitinj abô ek nêml avômalô sa êmô pik êntêk. Ba ema ma tem nêml i sa aêj iyom. Aêj ba nundum Wapômbêj anêj ku ek nosopa yani.

⁹ Êntêk ma abô lôklokwanj anônj ba avômalô sapêj nênbemimbinj. ^{10*}Alalô lêk aêv maleninj hadêj Wapômbêj. Yani ma Wapômbêj atu ba hamô lôkmala ba hêv avômalô sapêj bulubinj. Ba intu yêlô adum ku lôk vovanik ek nanêml avômalô sapêj sa ek ôpatu ba hêvhavinj ma tem enja bulubinj êj.

¹¹ Timoti yahananj hadêj o nena ôndônj avômalô esak nôml takêntêk lôk osonj i lokwanj ek nesopa. ^{12*}O ma anyô muk. Ba onanj abô mavi iyom lôk undum thêthônj ma lemimbinj avômalô lôk ônbemimbinj Wapômbêj ma ômô mabuj ek

* **3:16:** Mak 16:19; Jon 1:14; Kol 1:23

* **4:3:** Stt 9:3; Lom 14:6; 1Ko 10:30-31

* **4:7-8:** 1Ti 1:4

* **4:10:** 1Ti 2:3-4

* **4:12:** Tit 2:15

avômalô nêgê o ba nesopa vemgwam. Êŋ ma avômalô miŋ hatôm nêpôlik esak o ami. ¹³ Osam Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô wak nômbêŋ intu sapêŋ lôk onaj anêŋ abô bêŋ lôk nêŋ auk êndêŋ thêlô endeba êtôm wakma atu ba yahayô. ¹⁴ *Plopet enaj abô hathak wapôm takatu ba Wapômbêŋ hêv ma avaka etak baherij hayô hêk o ma miŋ ômbi wapôm êŋ thô ami.

¹⁵ Osopa abô êntêk katô oyan ba nêŋ anêŋ auk lôkthô ek undum ku êntêk ek avômalô lôkthô nêgê nena anêŋ hôêvhavij halumbak. ¹⁶ Oyabij nôŋ takatu ba hudum lôk auk takatu ba hôêv hadêŋ avômalô katô. Ma osopa Wapômbêŋ lôk onaj anêŋ abô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Êŋ ma tem odanêŋ o bulubij lôk avômalô takatu ba elanj anêŋ abô.

5

Noyabij nê êvhavij mavi

¹ Onaj abô yaô êndêŋ anyô bêŋ atu ba hadum kambom inaj honaj hadêŋ lemambô. Ma miŋ osaj yani ami. Undum mavi êndêŋ nê muk inaj hudum hadêŋ mamuyan molok. ² Ma avi bêŋbêŋ ma undum aêŋ iyom êtôm hudum hadêŋ lemtambô. Ma onja auk mabuj esak avi muk inaj hudum hadêŋ livômi.

Opalé eyabij avi tôp

³ Avi tôp takatu ba inij avômalô mi ma oyabij thêlô mavi. ⁴ Ma donjom avi tôp te anêŋ nali lôk limi êmô, êŋ ma inij ku môŋ anôŋ ma nindum thêthôŋ ek neyabij yani êtôm lami lôk limi bôk idum hadêŋ i ek nêwê mavi taksêbôk viyaiŋ. Êŋ ma tem indum Wapômbêŋ lamavi. Ba intu nundum aêŋ ma miŋ nonaj esak abô iyom ami. ⁵ Avi tôp takatu ba inij thalalen mi ethak êv maleŋij hadêŋ Wapômbêŋ bôlôvôŋ ba wak ma enaj hik yani liŋ ek nêŋ thêlô sa. ⁶ Ma avi tôp takatu ba êbôlêŋ nôŋ pik mavimavi lôk idum sek mayaliv, êŋ ma inij leŋvijkupik ma lôkmala ma donjom inij dahô bôk hama yôv. ⁷ Ma ôndôŋ avômalô esak auk takêŋ ek anyô te miŋ hatôm enaj nena thêlô ma avômalô kambom ami. ⁸ Ôpatu ba miŋ hayabij anêŋ ôdôŋ katô ami êŋ ma anyô kambom. Ma ôpatu ba miŋ hayabij anêŋ thalalen katô ami, êŋ ma hatôm havôliŋ dôŋ ek anêŋ hêvhavij. Yani ma kambom anôŋ ek nê daluk.

⁹⁻¹⁰ Avi tôp takatu ba inij sondabêŋ bôk hatôm 60 ba havôhi ma sêbôk ma êk havij vêŋij iyom ba eyabij inij avômena lôk ewa avômalô loŋ buyan thô ba ithak avômalô mathen venij lôk êv avômalô ewa malaiŋ sa lôk idum ku mavi lomaloma wak nômbêŋ intu sapêŋ, êŋ ma oto inij athêŋ êndôk kapya.

¹¹ Ma miŋ oto avi tôp muk inij athêŋ êndôk kapya êntêk ami. Thêlônij thethajak tem imbitak bêŋ ba leŋijimbij neja anyô ¹² ma tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ Kilisi ba nepole abô takatu ba bôk ekak yôv. Êŋ ma tem nindum abô. ¹³ *Ba avi tôp muk takêŋ ida ethak êmô oyan ba elom everj lomalak. Nôm êŋ ma kambom. Lôk enaj abô kambom hathak avômalô lôk êv venijbôlêk yakyak hathak avômalô lôk enaj avômalô inij abô loŋ kapô bêŋ. Êŋ ma kambom anôŋ. ¹⁴⁻¹⁵ Doho bôk êvôliŋ dômiŋ hadêŋ Yisu ba esopa Sadaj. Aêŋ ba yahanaj hadêŋ avi tôp muk ek neja anyô ba nembathu avômena ba neyabij unyak ek nê takatu ba êpôlik hathak alalô tem miŋ nenan abô kambom esak alalô ami ma mi.

* 4:14: 2Ti 1:6 * 5:13: 2Te 3:11

¹⁶ Aêḡ ba ôdôn la iniḡ avi tōp te hamô, ma iniḡ avi nêḡnêḡ yani sa ek miḡ nêḡnêḡ malaiḡ êḡdêḡ avômalô êvhaviḡ vi ami. Ma avi tōp takatu ba iniḡ avômalô mi ma avômalô êvhaviḡ nêḡnêḡ i sa.

Nê bêḡbêḡ iniḡ abô

¹⁷⁻¹⁸ *Wapômbêḡ anêḡ abô hanaḡ nena, “Bokmaḡkao atu ba hêv mōlô sa ma miḡ numiḡ yani loḡ siḡ ek enjaḡ nôm ami.” *Lo 25:4*

Ma abô yaḡ haviḡ nena, “Anyô ku enja anêḡ vuli.” Ba intu nônêḡ vuli mavi êḡdêḡ avaka takatu ba eyabiḡ avômalô êvhaviḡ mavi. Ma avaka takatu ba enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô lôk êv auk mavi, ma nônêḡ iniḡ vuli êḡmôḡ.

¹⁹⁻²¹ *Timoti, Wapômbêḡ lo Yisu Kilisi lôk aḡela mathêḡ lêk êyê o. Aêḡ ba yahananḡ abô lôklokwaḡ hadêḡ o nena anyô te iyom hanaḡ avaka te anêḡ kambom ma miḡ ondanô ami. Ju mena lô la enaḡ ma ondanô nena abô êḡ avanônḡ mena abôyaḡ. Ma onaḡ ôpêḡ anêḡ kambom bêḡ êḡdêḡ avômalô ek lôkthô atu ba elanô ma nêkô. Undum aêḡ êḡdêḡ avaka takatu ba idum kambom. Ma anêḡ anyô mōlô te hatôm anyô bêḡ ba hadum kambom ma osopa abô êḡ iyom.

²² Ma miḡ ômbi bahem êyômô anyô te kethêḡ ek imbitak ḡê êvhaviḡ iniḡ anyô bêḡ ami. Nônḡô am. Yakô anêḡ malaiḡ imbitak ba nêḡ malaiḡ êḡdêḡ o. Ba dô. Ma ôḡmô mabuḡ.

²³ Timoti, o ma anyô lemhaviḡ unum ḡaḡ iyom. Ma donḡtom lemvoḡaḡ ba hôpôm lijiḡ bêḡ anônḡ. Ba intu unum waiḡ dokte imbiḡ.

²⁴ Anyô doho idum kambom ba iniḡ kambom hik i thô hamônḡ ba avômalô êyê nena tem neja vovaḡ êḡdêḡ waklavônḡ idum abô. Ma doho idum kambom ba iniḡ kambom hamiḡ kapô ba avômalô êthônḡ aleba waklavônḡ idum abô hayô ma iniḡ kambom takêḡ tem injik i thô. ²⁵ Kobom mavi ma aêḡ iyom. Kobom mavi vi hamiḡ yaiḡ ma vi hêk loḡ kapô. Ma donḡtom waklavônḡ idum abô ma kobom mavi takêḡ tem miḡ imbuḡi ami.

6

Nê ku nêḡmô alaḡsi vibij

¹ *Avômalô takatu ba iniḡ alaḡ hamô ma nindum mavi êḡdêḡ i ek miḡ avômalô nenaḡ abô kambom esak yêlôaniḡ abô lôk Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ami. ² *Ma anyô ku te lôk anêḡ alaḡ thai esopa Wapômbêḡ, ma ôpêḡ miḡ indum kambom êḡdêḡ anêḡ alaḡ ba enaḡ nena, “Alai ma ḡê loyaḡ. Ba miḡ yamô o vibij ami.” Miḡ onaḡ aêḡ ami. Anyô ku êḡ laimbiḡ anêḡ alaḡ êtôm anyô loyaḡ ba nêḡ yani sa êtôm Wapômbêḡ anêḡ avômalô te. Aêḡ ba indum ku mavi êḡmônḡ ek ku mavi sapêḡ. Nuḡḡwik auk êḡ thô êḡdêḡ avômalô ba onaḡ lôklokwaḡ ek nesopa.

Avômalô takatu ba leḡiḡhaviḡ valuselen

³ *Anyô te hik auk lokbaḡ thô ma miḡ hanaḡ abô hathak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ abô avanônḡ lôk auk thêthônḡ ami, ⁴ ôpêḡ habôḡ ba hasonḡ nena yani anyô lôk auk bêḡ. Nê êḡ ma kêdônḡwaga abôyaḡ ba êthônḡ iniḡ kambom paliḡ. Lelaik hamô iniḡ auk aleba enaḡ abô lôk vovak hathak auk lomaloma ba leḡiḡdanḡ lôk êpêḡ vovak ma enaḡ abô kambom. Thêlô esonḡ nena anyô yaḡ

* **5:17-18:** Mat 10:10; Luk 10:7; 1Ko 9:9 * **5:19-21:** 2Ko 13:1; Ep 5:11 * **6:1:** Ep 6:5 * **6:2:**

hawa auk êḡ ek indum kambom êndêḡ i la. ⁵ *Wak nômbêḡ intu ma thêlôda idum ba êpôlik hathak thêlôda. Ma Sadarḡ hawa Wapômbêḡ anêḡ abô vani hêk i lôk habuliḡ iniḡ auk. Thêlô esorḡ nena thêlô êmô thêthôḡ ba tem thêlô neja valuseleḡ bêḡ anôḡ.

⁶ *Ôpatu ba hasopa Wapômbêḡ ma miḡ makilik lôk la hiki hathak nômkama pik ami, yani tem êmô mavi. ⁷ *Alalô alêm pik êntêk oyaḡ. Ba ama ma tem ana oyaḡ aêḡ iyom. ⁸ Ba intu alalô miḡ maleḡiḡkilik esak nômkama pik andô. Ma alalôaniḡ nôḡm lôk sôp iyom hamô êḡ ma hatôm ek alalô. ⁹ Ma avômalô leḡiḡ hiki ek neja valu lôk nômkama bêḡ anôḡ, ma tem auk êḡ êndôk thêlô leḡiḡ lôk êmbôv thêlô ek ini nesak gwasilim. Iniḡ auk thethaḡak êḡ habuliḡ i aleba hamô leḡiḡkupik lôk dahôlôḡiḡ sesorḡ ba mi. ¹⁰ *Avanôḡ! Leḡiḡhaviḡ valuseleḡ ma kambom sapêḡ anêḡ vêk. Avômalô doho iniḡ auk hathak valuseleḡ habi thethaḡak ba hadum thêlô etak Wapômbêḡ. Êḡ ma hatôm biḡ havatho thêlôda biḡ daluk lu ba malaiḡ bêḡ.

Loḡôndê nasopa

¹¹ *Ma doḡtom o ma Wapômbêḡ anêḡ anyô. Ôsôv ba nu ek nôḡm kambom takêḡ. Undum nôḡm takatu ba Wapômbêḡ lamavi hathak. Ômô thêthôḡ. Osopa Wapômbêḡ anêḡ abô ba nêḡmibiḡ yani. Lemimbiḡ avômalô. Ombatho o loḡ lôk ômô labali. Ma ondarḡviḡ embeḡ abô nômbêḡ êḡ yam. ¹² *Ma vovak êvḡhaviḡ êntêk ma nôḡm mavi. Êḡ ma nuḡgwik vovak endeba onja lôkmala atu ba Wapômbêḡ halam o yôv hathak. Honarḡ anêḡm hôêvḡhaviḡ ba avômalô bêḡ anôḡ bôk êyê o yôv. ¹³ *Timoti, Wapômbêḡ atu ba hêv lôkmala hadêḡ nômkama nômbêḡ êntêk thai lôk Yisu Kilisi atu ba hadum abô ba hanarḡ avanôḡ hadêḡ Pontius Pailat ma lêk thai êyê o. Aêḡ ba yahanarḡ abô lôklokwaḡ hadêḡ o nena ¹⁴ osopa abô êḡ ma miḡ undum tombeḡ ek anyôla etatale o ami. Undum ku êḡ endeba Yisu Kilisi alalôaniḡ Anyô Bêḡ endelêm. ¹⁵ *Wapômbêḡ hadum ba waklavôḡ atu ba Yisu endelêm tem imbitak. Yanida ma alaḡ ba yanida hamô mavi. Yani ma Kiḡ iniḡ Kiḡ ma ḡê bêḡbêḡ iniḡ Anyô Bêḡ. ¹⁶ Yanida tem miḡ ema ami. Yani hamô deda atu ba miḡ hatôm anyô te ni ebobo ami. Anyô te miḡ bôk hayê yani ami. Nê pik iniḡ lôklokwaḡ mi ba intu miḡ hatôm nêḡê Wapômbêḡ ami. Nêḡm athêḡ bêḡ êndêḡ yani iyom. Anêḡ lôklokwaḡ da hamô ba tem êmô aêḡ. Avanôḡ.

Nê lôk valuseleḡ bêḡ iniḡ abô

¹⁷ *Nonarḡ êndêḡ ḡê valuseleḡ bêḡ takatu ba êmô pik nena, “Nônêḡm malemim êndêḡ Wapômbêḡ. Yani anyô wapôm mavi ba intu hêv nômkama nômbêḡ êntêk ek alalô leḡiḡmavi. Ma miḡ nômbôam esak lôk miḡ nôḡnêḡm malemim êndêḡ valuseleḡ lôk nômkama takatu ba tem nêḡm yak ami.” ¹⁸⁻¹⁹ *Ma onarḡ êndêḡ i ek nisup nômkama mavi lôkthô esak doḡtom. Lôk nindum mavi lomaloma bêḡ anôḡ ba nêḡm liḡ siḡ. Lôk nindum wapôm lôk nêpôpêk iniḡ nômkama ek nimbi sam. Nôm takêḡ ma lôkmala anêḡ ôdôḡ atu ba tem imbitak embeḡ yam ek neja lôkmala anôḡ.

Timoti eyabiḡ anêḡ ku

* **6:5:** 2Ti 3:8; 4:4; Tit 1:14 * **6:6:** Plp 4:11-12; 1Ti 4:8; Hib 13:5 * **6:7:** Jop 1:21 * **6:10:** Ep 5:5
 * **6:11:** 2Ti 2:22 * **6:12:** 1Ko 9:25-26; 2Ti 4:7 * **6:13:** Jon 18:36-37 * **6:15:** ALK 17:14
 * **6:17:** Luk 12:20-21 * **6:18-19:** Mat 6:20

²⁰ Timoti oyabinj o ek ku takatu ba êv hadêj o. Ômbôlinj dômmim esak abô mayaliv lôk auk lokbanj takatu ba elam nena “auk thêthôj”. Êj ma abôyanj.

²¹* Ma avômalô doho esopa auk lokbanj êj ba evenj mayaliv aleba ininj êvhavinj mi.

Wapômbêj anêj wapôm êmô imbinj o.

* **6:21:** 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

Kapya yanj atu ba Pol hato hadêñ Timoti Abô môñ

Pol hamô koladôñ anêñ Lom ma hato kapya êntêk hadêñ Timoti. Pol lahabi nena tem yani ema. Ma anêñ ñê molo bêñ anôñ etak yani ba i. Luk iyom intu hamô havin Pol ba intu yani kapô malain ba lahavin Timoti ni Lom ek thêlô nêmo. Ba intu hato kapya êntêk. Malain lomaloma hapôm ñê êvhavin ba intu hanan abô ek embatho Timoti loñ ek imin lôklokwan. Ma hanan ek Timoti eyabin Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ba enan abô êñ thêthôn iyom.

Hato kapya êntêk hadêñ 66 AD la.

¹ Ya Pol yahato kapya êntêk. Wapômbêñ lahavin yambitak Yisu Kilisi anêñ aposel ek yanaj abô êntêk bêñ ek alalô nasopa Yisu Kilisi ba naja lôkmala atu ba Anyô Bêñ bôk hakak abô hathak yôv.

² *Hadêñ o Timoti yenan okna anôñ. Wapôm lôk lahiki ma labali anêñ Kamik Wapômbêñ lo Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêñ.

Alalô minj mama ek Wapômbêñ anêñ abô ami

³ *Yahayala hêk yakapôlôñ nena minj yahadam Wapômbêñ anêñ ku tombeñ ami. Wapômbêñ êñ ma bumalô thêlô inin Wapômbêñ atu ba esopa. Bôlôvôn lo wak ma yahanan yalenmavi lôk yahateñ mek hadêñ yani hathak o. ⁴ Sêbôk ba yahatak o ma malem thôk hêv yak ba lêk yalenhabi malem thôk êñ. Ma lêk yalen hik ya kambom ek yangê o ek itu auk êñ vônô ek yalenmavi. ⁵ *Yalenhabi anêm hôêvhavin anôñ. Êvhavin êñ intu hamô havin lemtambô Yunis lo libum Lois. Ba lêk yahayê êvhavin êñ intu hamô havin o aêñ iyom. ⁶ *Ba intu yahanan hathak loñbô ek undum wapôm takatu ba Wapômbêñ hêv hadêñ o êtôm huyuv atum ek esan bêñ. Sêbôk ba yahatak yabaheñ hayô hêk o ma Wapômbêñ hêv lôklinyak ek undum ku êñ. ⁷ *Ma Wapômbêñ hêv dahô lôklinyak lôk dahô leñinjavin avômalô lôk dahô hapôvin anyô ek nindum mavi. Ma minj hêv dahô atu ba indum anyô ba nêkô ami.

⁸ Yahanan Anyô Bêñ anêñ abô bêñ ba intu yahamô koladôñ. Ma Wapômbêñ bôk hik malain sam ba hêv anêm ek onja ma anêñ lôklokwan tem nêmo o sa. Aêñ ba minj o mama ek onan Anyô Bêñ anêñ abô bêñ ami. Lôk minj o mama ek ya ami. ⁹ *Yani ma anyô wapôm ba lahavin nêmo avômalô sa. Ma hêv alalô bulubin ba halam nena matheñ. Minj alalô adum nômlate mavi ami. Mí anôñ. Anêñ wapôm êñ hamô havin Yisu Kilisi hadêñ sêbôk atu ba môñ anôñ ba hêv hadêñ alalô. ¹⁰ *Ma lêk hik anêñ wapôm êñ thô hathak hêv Yisu Kilisi, ôpatu ba hêv alalô bulubin. Ôpêñ intu habulin ñama ma hatak deda hayô hamô Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ek alalô naja lôkmala atu ba hamô wak nômbêñ intu sapêñ. ¹¹ *Ma habi ban hayô hêk ya ba hêv ya hatôm aposel ek yanaj Abô Mavi êntêk lôk yanêm auk esak Abô Mavi êñ. ¹² Aêñ ba yahawa malain takêntêk ma dorñtom ya minj mama ami ek malê nena yahayala ôpatu

* 1:2: Ap 16:1; 1Ti 1:2

* 1:3: Ap 23:1

* 1:5: Ap 16:1

* 1:6: 1Ti 4:14

* 1:7: Lom 8:15

* 1:9: Ep 2:8-9; Tit 3:5

* 1:10: Hib 2:14

* 1:11: 1Ti 2:7

ba yahêvHAVIŃ. Yahayala katô nena tem eyabiŃ ya lôk yenaŃ ku mavi endeba êyô waklavôŃ nindum abô.

13 Abô takatu ba bôk holaŃô anêŃ ya ma osopa. ÊŃ ma auk thêthôŃ. Ba hosopa abô êntêk ma Yisu Kilisi tem nêM o sa ek ôNêMimbiŃ WapômbêŃ lôk lemimbiŃ avômalô. 14*Ma oyabiŃ nôM mavi takatu ba WapômbêŃ hêv hadêŃ o hathak Lovak MathêŃ ôpatu ba hamô haviŃ alalô.

15 Hoyala nena Pigelus lo Helmogenes lôk avômalô nômbêŃ atu ba êmô plovins Esia bôk êdô ya.

16-17 Yahamô koladôŃ ma Onesipolus miŃ mama hathak yenaŃ malaiŃ êŃ ami. Yani hayô Lom ma habôlêM ya lôklokwaŃ haveŃ aleba hapôM ya ma hêv ya thêvô. AêŃ ba Anyô BêŃ nêM kapô ek Onesipolus lôk anêŃ thalaleŃ.

18 Ma Anyô BêŃ nêM lahiki êndêŃ yani êndêŃ waklavôŃ nindum abô. Hoyala loŃôndê mavi bêŃ anôŃ atu ba yani hêv ya sa hamô Epesus.

2

Timoti ma Yisu anêŃ anyô vovak

1 AêŃ ba Timoti yenaŃ okna umiŃ lôklokwaŃ esak wapôM takatu ba halêM anêŃ Yisu Kilisi. 2 O lôk avômalô doho bôk olaŃô abô nômbêŃ atu ba bôk yahanaŃ yôv. AêŃ ba nômbôlêM anyô mavi doho ek neyabiŃ abô êntêk lôk nêndôŃ anyô vi ek miŃ abô êntêk nêM yak ami. 3*Ma umiŃ lôklokwaŃ imbiŃ yêlô êtôM Yisu Kilisi anêŃ anyô vovak mavi. 4 Anyô vovak miŃ hatak anêŃ auk ek indum ku malaklêvôŃ ami. Yani hapesaŃ i ek injik vovak ek indum Ńê vovak laik môŃ leŃiŃmavi. 5*Ôpatu ba hayabiŃ i mavi ba halaŃviŃ tem lovak ba enja anêŃ vuli êmôŃ aêŃ iyom. 6 Ma ôpatu ba hadum ku kapô lôk vovanik tem êmôŃ ek enja anêŃ anôŃ. 7 AêŃ ba lemimbi abô takatu ek batu Anyô BêŃ nêM auk êndêŃ o.

8*Lemimbi Yisu Kilisi Devit anêŃ lim atu ba bôk hik liŃ haviyô hathak loŃbô. Abô êŃ ma WapômbêŃ anêŃ Abô Mavi atu ba yahanaŃ bêŃ. 9*AêŃ ba intu yahawa malaiŃ. AvanôŃ! Ekak ya loŃ hatôM Ńê vani. Ma doŃtom anyô te hatôM ekak WapômbêŃ anêŃ abô loŃ ami. 10 Ba intu yahamiŃ lôklokwaŃ ba yahawa malaiŃ lomalama ek yanêM avômalô takatu ba WapômbêŃ bôk habi baŃ hayô hêk i yôv sa ek Yisu Kilisi nêM alalô bulubiŃ ek naja lôkmala lôk namô WapômbêŃ anêŃ lôkmaŃgiŃ kapô wak nômbêŃ intu sapêŃ.

11*Êntêk ma abô avanôŃ.

Alalô bôk ama haviŃ yani ba tem alalô namô aêŃ iyom imbiŃ yani.

12*Alalô awa malaiŃ lôk vovaŃ ba amiŃ lôklokwaŃ êŃ ma tem nayabiŃ ku imbiŃ yani.

Ma alalô athôŃ yani paliŃ ma tem êsôŃ alalô paliŃ aêŃ iyom.

13*Ma anêŃ abô miŃ hatôM yani etak ami. Ba intu alalô avak abô ek nasopa yani ma doŃtom aêv yak, êŃ ma yani tem esopa anêŃ abô takatu ba habutiŃ.

Timoti imbitak WapômbêŃ anêŃ anyô ku anôŃ

* 1:14: 1Ti 6:20 * 2:3: 2Ti 1:8 * 2:5: 2Ti 4:8 * 2:8: Lom 1:3; 1Ko 15:4 * 2:9: Ep 3:1,13;
Plp 1:12-14 * 2:11: 2Ko 4:11 * 2:12: Mat 10:33 * 2:13: Lom 3:3-4; Tit 1:2

14 *Wapômbêj lêk hayê o ba onaj lôbôlôj ek avômalô miñ nêkôki esak auk lomaloma ami. Dô. Tem imbuliñ thêlô ma nêm i sa ami. 15 *Undum ku lôklokwanj lôk ôndôj Wapômbêj anêj abô avanôj thêthôj. Ma Wapômbêj tem ênjê anêm ku êj ma enaj nena hudum ku mavi. Ba tem miñ o mama ami. 16 *Avômalô takatu ba esopa abô mayaliv evenj lokbanj aleba ibitak kambom anôj. Êj ma otak abô lôk auk mayaliv takatu ba miñ hasopa Wapômbêj anêj abô ami. 17 *Auk êj ma hatôm palê hatêtô anyô liñkupik sapêj. Nôngô Himeneus lo Piletus. 18 Thai bôk evenj daim ek Wapômbêj anêj abô avanôj ma êdôj avômalô ba esau nena alalô leñviñkupik tem miñ imbiyô esak lonjô ami ba intu ibuliñ avômalô doho iniñ êvhaviñ. 19 *Ma donjom Wapômbêj anêj unyak landiñ lôklokwanj kambom ba miñ hatôm êngôli ami. Ma habutiñ sêk nena, “Anyô Bêj hayala anêj avômalô” ma “Nê takatu ba elam Anyô Bêj anêj athêj ba esopa ma nêmbôliñ dômiñ esak kambom.”

20 Ma unyak bêj te ma anêj uñ gol doho lôk seleva doho lôk uñ adaluk doho lôk uñ anôj doho hamô unyak kapô. Doho ma etak nôm mavi halôk ma doho ma etak yavoyav halôk. 21 Aêj ba anyô te habi lelaik thô ba hathik i ba habitak mabuñ ma hatôm uñ mavi atu ba Wapômbêj hadum ba habitak mathej ba hamô ek Wapômbêj nêm ku mavi lomaloma êndêj yani.

22 *Ba intu ôsôv ênjêk ngôk anêj thethajak takatu ba hamô anyô muk kapôlôliñ. Ma ondarviñ endom lonjôndê thêthôj lôk ônêmimbiñ Wapômbêj lôk lemimbiñ avômalô lôk osopa auk yôhok. Môlô takatu ba olam Anyô Bêj anêj athêj ba osopa yani ma yani bôk hathik môlônim kapôlômim yôv ba nosopa kobom thêthôj takêntêk. 23 *Oyala nena abô mayaliv lomaloma hadum ba avômalô ik vovak ba ômbôliñ dômiñ ek abô thôjôthôj takêj. 24 Anyô Bêj anêj anyô ku ma êmô labali imbiñ avômalô lôkthô lôk anêj auk ma thêthôj ek êndôj avômalô katô. Lôk êmô malinjaô ma miñ injik vovak ami. 25 Ma yani miñ lamanij kethej esak avômalô takatu ba miñ elanj anêj abô ami ma êndôj thêlô esak abô labali. Injo Wapômbêj tem nêm i sa ek nede kapôlôliñ liliñ ek nesopa auk avanôj mena mi la. 26 Ma ewa auk mavi hathak lonjô ma tem nêsôv ênjêk Sadanj anêj gwasilim, ôpatu ba havôv thêlô ek nindum anêj ku.

3

Pik lo leñ anêj danj

1 *Odarjô! Waklavôj pik lo leñ anêj danj ma tem malaiñ lomaloma imbitak. 2 Avômalô tem leñjimbiñ thêlôda lôk leñjimbiñ valuselej ma nêmbôli lôk nêgê i danj ma nenanj abôma lôk leñjôndôj kôtôj êndêj taluvi lo lami. Ma tem miñ leñjimmavi esak nôm takatu ba anyô vi êv hadêj i ami lôk êpôlik hathak kobom mathej 3 ma leñjihaviñ mi lôk miñ etak kapôlôliñ kambom ami. Ma tem nenanj abô kambom esak avômalô vi lôk nipuki lonj ami ma nimbitak nê maleñj thêlêv lôk nêpôlik esak kobom mavi. 4 Ma tem thêlô nimbuliñ iniñ nê môlô ma nindum nômkama mayaliv ma thêlôda tem nênem iniñ athêj liñ ba nindum nômkama takatu ba indum thêlô leñjimmavi ma kobom leñjihaviñ Wapômbêj ma êdô. 5 *Avômalô takêj tem nindum thêthôj êtôm nê esopa

* 2:14: 1Ti 6:4; Tit 3:9 * 2:15: 1Ti 4:6 * 2:16: 1Ti 4:7 * 2:17: 1Ti 1:20 * 2:19: Nam 16:5; Ais 52:11; Jon 10:14; 1Ko 8:3 * 2:22: 1Ti 6:11 * 2:23: 1Ti 4:7 * 3:1: 1Ti 4:1 * 3:5: Mat 7:15,21; Tit 1:16

Wapômbêḡ ma doḡtom thêlô bôk etak Wapômbêḡ anêḡ lôklokwanḡ ba intu nômbôliḡ dômiḡ êndêḡ i.

⁶ Ma anyô takêḡ ethak êyêyê hathak bôbôḡriḡ ba êyô unyak ma êyê avi takatu ba iniḡ auk mayaliv ma ewa iniḡ auk. Avi takêḡ bôk idum kambom bêḡ anôḡ ba êmô lôk kapôlôḡriḡ malaiḡ. Ma thêlôniḡ thethanḡak lomalomâ hayabiḡ i ba êbôlêm auk lukmuk wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁷ Avi takêḡ elanḡ ḡê êḡ iniḡ abô lôbôlôḡ ba miḡ êpôm Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ ek nêḡ thêlô sa ami. ⁸ *Nê êḡ bôk êvôliḡ dômiḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ hatôm Janes lo Jambles bôk êvôliḡ dômiḡ hadêḡ Mose. Sadanḡ habuliḡ thêlô iniḡ auk aleba ibitak kambom anôḡ ba êvhaviḡ ami ba intu Wapômbêḡ hadô thêlô. ⁹ Ma ḡê êḡ iniḡ kambom takêḡ tem imbitak yaiḡ ba avômalô tem nêḡê êtôm bôk êyê Janes lo Jambles iniḡ auk kambom. Ba intu auk êḡ tem miḡ imbitak bêḡ ami.

Timoti ombalonḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ lôklokwanḡ

¹⁰ Ma doḡtom o Timoti hoyala yenanḡ auk lôk yenanḡ bôk lo loḡ takatu ba yahadôḡ lôkthô katô ma auk takatu ba hamô haviḡ ya lôk yalenḡhaviḡ avômalô ma yahêvhaviḡ ba yahamiḡ lôklokwanḡ lôk miḡ yahasôv ami. ¹¹ *Ma vovanḡ lomalomâ lôk malaiḡ hapôm ya halôk Antiok lo Aikoniam ma Listla. Ma Anyô Bêḡ hêv ya bulubiḡ ek nôḡ kambom takêḡ. ¹² *Avanôḡ! Avômalô lôkthô atu ba lenḡhaviḡ nêḡnêḡmibiḡ Yisu Kilisi ba esopa Wapômbêḡ tem nêpôm vovanḡ takêḡ imbiḡ. ¹³ Ma ḡê lôk ḡgôk lôk ḡê takatu ba esau avômalô tem nindum iniḡ auk kambom takêḡ endeba imbitak kambom anôḡ. Bôk esau thêlôda yôv ba tem nesau avômalô vi imbiḡ. ¹⁴⁻¹⁵ Ma doḡtom Timoti hoyala kêdôḡwaga takatu ba bôk êv o auk ba hoyala nena o ma okna ba Wapômbêḡ anêḡ abô mathenḡ hik auk thô hadêḡ o aleba lêk. Abô êḡ hik avômalô liḡ ek neja auk mavi ek nêḡnêḡmibiḡ Yisu Kilisi ma tem yani nêḡ thêlô bulubiḡ. Bôk howa auk hathak nôḡ takêḡ ba intu hoyala katô nena abô avanôḡ. Ba ombalonḡ auk êḡ loḡ. ¹⁶ *Wapômbêḡ anêḡ abô lôkthô ma hayuv halêm yaiḡ ba bôk eto halôk kapya ek êndôḡ avômalô lôk hêv avômalô sa hathak auk lokbanḡ. Ma hik loḡḡndê nepesanḡ i thô ek nimbitak thêthôḡ ¹⁷ ek Wapômbêḡ anêḡ avômalô neja nôḡkama ek nindum ku mavi.

4

Timoti enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô

¹ Timoti, Wapômbêḡ lo Yisu Kilisi elanḡ yenanḡ abô. Yani tem indum abô esak avômalô lôkmala lôk ḡê ḡama. Yani tem êlêm ek eyabiḡ alalô. Aêḡ ba yahanaḡ lôklokwanḡ hadêḡ o nena ² onanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô. Miḡ oyabiḡ waklavôḡ mavi iyom ami. Onanḡ iyom. Nunḡwik avômalô iniḡ kambom thô ma onanḡ ek netak. Osanḡ thêlô ek nesopa Wapômbêḡ anêḡ abô. Ombatho avômalô loḡ ma ôḡ malinḡyaô lôk ôndôḡ avômalô katô oyanḡ. ³ *Yakô wak te ma avômalô tem nimbî lenḡḡndôḡ siḡ ek nedaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk thêthôḡ. Thêlô tem venḡḡ thethanḡak ba nêḡmbôlêm kêdôḡwaga vi ek nenanḡ abô takatu ba indum thêlô lenḡḡmavi. ⁴ Thêlô tem nede dômiḡ liliḡ êndêḡ abô avanôḡ ma nembenḡ mayaliv ba nesopa kukuthiḡ oyanḡ. ⁵ Ma doḡtom o Timoti ma onja auk katô esak ku nômbêḡ atu ba hudum. Tem malaiḡ lôk vovanḡ êpôm o. Êḡ

* **3:8:** Kis 7:11 * **3:11:** Ap 13:14-52; 14:5,8-20 * **3:12:** Mat 16:24; Jon 15:20; Ap 14:22 * **3:16:**

Lom 15:4 * **4:3:** 1Ti 4:1

ma umiņ lōklokwaņ. Onaņ Wapōmbēņ anēņ Abō Mavi lōk undum Wapōmbēņ anēņ ku lōkthō atu ba hēv hadēņ o.

Pol hadum ek ema

⁶*Timoti, yenaņ thalaleņ lēk haņgasō hatōm waiņ atu ba haņgasō halōk da. Ma wakma ēņ lēk hayō ek yana. Ba intu undum ku nōmbēņ ēņ. ⁷*Lēk yahik vovak mavi yōv ba yahalaņviņ aleba hayō anēņ daņ. Ma yahavaloneņ yenaņ yahēvhaviņ loņ denaņ. ⁸*Ba intu Wapōmbēņ lēk havaloneņ vuli mavi te loņ ek ya aēntēk. Waklavōņ nindum abō ma Anyō Bēņ atu ba hanaņ abō avanōņ hathak avōmalō tem enaņ nena ya anyō thēthōņ. Ba tem enaņ ēndēņ ya iyom ami. Mi. Avōmalō lōkthō atu ba ēpōviņ waklavōņ yani endelēm ma tem enaņ aēņ ēndēņ i imbiņ.

Timoti ēlēm ketheņ ek Pol

⁹⁻¹⁰*Dima lahaņviņ nōmkama pik ēntēk. Ēņ ma yani bōk hatak ya ba hi Tesalonaika. Ma Klesens bōk hi plovins Galesia ma Titi bōk hi Dalmesia. Ba intu ōpōpēk o ba ōlēm ketheņ ēndēņ ya. ¹¹Luk iyom hamō haņviņ ya. Ma Mak hathak hēv ya sa hathak yenaņ ku ba intu ondom yani ēlēm ēndēņ ya. ¹²Ma Tikikus ma yahēv yani hi Epesus. ¹³*Yahatak yenaņ kwēv hamō Tloas ba hamō Kapus anēņ unyak ba onja ba ēlēm. Ma onja yenaņ kapya lōkthō. Ma ya vovaņ ek kapya ali atu ba epesaņ hathak boksipsip kupik. ¹⁴*Aleksanda ma anyō hadum ku hapesaņ nōmkama hathak aēņ thektheke ba bōk hadum kambom bēņ hadēņ ya. Anyō Bēņ tem indum aēņ ēndēņ yani esak nōm atu ba hadum. ¹⁵Yani hik vovak lōklokwaņ hathak yēlōaniņ abō. Ba intu oda oyabiņ o mavi esak yani imbiņ.

¹⁶Yahadum abō mōņ ma doho miņ ēv ya sa ami. Thēlō sapēņ etak ya. Ma yaleņhaviņ nena thēlō miņ nindum abō esak nōm ēņ ami. ¹⁷Ma doņtom Anyō Bēņ hamiņ ya dōmiņ ba hēv ya lōklokwaņ ek yanaņ Wapōmbēņ anēņ abō takēņ bēņ ēndēņ nē daluk ek thēlō nedaņō. Yaleņhabi nena ya lēk yahamō alim kambom te abōlēk. Ma doņtom Anyō Bēņ hēv ya sa. ¹⁸Anyō Bēņ tem nēm ya bulubiņ ēņjēk ņgōk iniņ vovak lomalama. Nōmlate miņ hatōm imbuliņ ya ami endeba enja ya vē ni anēņ loņ lōkliņyak atu ba hamō malak leņ am. Nēnēm athēņ lōkmaņgiņ ēndēņ yani iyom wak nōmbēņ intu sapēņ. Avanōņ.

¹⁹*Nēm yaņsiņ mavi lōk lōkbōk mavi ēndēņ Plisila lo Akwila ma Onesipulus lōk anēņ avōmalō. ²⁰*Elastus hamō Kolin. Tlopiņas hapōm lijiņ ma yahadō yani hēk Miletus. ²¹Ōmbōlēm anēm loņōndē ek ōlēm loņ ēntēk ēmōņ vēmam ka beleņ simbak. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia lōk iviyaņ sapēņ enaņ yaņsiņ mavi lōk lōkbōk mavi hadēņ o.

²²Anyō Bēņ eyabiņ o dahōlōm lōk anēņ wapōm ēmō imbiņ o.

* **4:6:** Plp 2:17 * **4:7:** 1Ti 6:12 * **4:8:** 1Ko 9:24-25 * **4:9-10:** Ap 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol 4:14

* **4:13:** Ap 20:6 * **4:14:** Lom 2:6 * **4:19:** Ap 18:2; 2Ti 1:16-17 * **4:20:** Ap 19:22; 20:4; Lom

Kapyá atu ba Pol hato hadêŋ

Titi Abô môŋ

Lom êv Pol vê hêk koladôŋ (Ap 28), êŋ ma thai lôk Titi i ŋgavithôm Klit lôbôlôbô ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ thêlô. Vêm ma Pol hanaŋ ek Titi indum ku êŋ endebe anêŋ danj lôk etak avaka êtôm malak lôkthô ma hatak Klit ba hi loŋ buyaŋ. Titi hadum ku êŋ denaŋ, ma Pol hato kapyá êntêk hadêŋ yani. Hato ek embatho Titi loŋ esak anêŋ ku lôk nêŋ auk ek êmbôv nê takatu ba êvôliŋ dômiŋ hathak abô anôŋ ek nêbônêlêm ma nêŋ auk esak êvhaviŋ lôk iniŋ ku ma eyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ.

Hato kapyá êŋ hadêŋ 64 AD la.

Pol hêv lamavi

¹Ya Pol, Wapômbêŋ anêŋ anyô ku ma Yisu Kilisi anêŋ aposel, yahato kapyá êntêk. Yisu Kilisi hêv ya ek yanaŋ anêŋ abô bêŋ ma yambatho nê takatu ba bôk habi baŋ hayô hêk i iniŋ êvhaviŋ loŋ. Lôk yanêŋ auk ek neyala abô avanôŋ atu ba halom avômalô ek nêŋô êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaŋiŋ ²*ek nêŋêm maleniŋ esak neja lôkmala atu ba tem nêŋô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Môŋ anôŋ ma Wapômbêŋ bôk havak abô yôv nena tem nêŋ êndêŋ i ba miŋ hatôm esau ami. ³Alalôaniŋ bulubiŋ Wapômbêŋ bôk hatak waklavôŋ te yôv ba hatak ku halôk yabahaŋ lôk hanaŋ lôklokwaŋ ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ êndêŋ avômalô ek batu Abô Mavi êŋ êlêm yaŋ.

⁴*Yahato hadêŋ o Titi, yenaŋ okna anôŋ hathak alaianiŋ aêvhaviŋ.

Kamik Wapômbêŋ lo alalôaniŋ Bulubiŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ o.

Titi endam avaka ek neyabiŋ avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ

⁵Bôk yahatak o hamô Klit ek undum ku takatu ba hêk denaŋ lôk otak avaka doho anêŋ lomalak êtôm atu ba bôk yahanaŋ hadêŋ o. ⁶*Otak i êtôm aentêk. Anyô atu ba abô mi hêk avômalô maleniŋ ma hamô tiŋiŋ haviŋ yanavi. Ma anêŋ nali êvhaviŋ ba avômalô miŋ enaŋ abô hathak iniŋ maleniŋ thanô lôk leŋôndôŋ kôtôŋ ami. ⁷Nê takatu ba eyabiŋ avômalô êvhaviŋ idum Wapômbêŋ da anêŋ ku ba intu thêlô abô mi ênjêk avômalô maleniŋ. Ma miŋ thêlô nesor nena thêlô ma nê bêŋ ek avômalô vi ami, lôk miŋ leŋiŋmaniŋ ketheniŋ ami, ma miŋ ninum waiŋ ba molo ami, lôk miŋ maleniŋ thêlêv ami, ma miŋ netanŋaniŋ esak avômalô vi iniŋ valuseleŋ ami. ⁸Mi. Neja avômalô thô lôk leŋiŋimbiŋ kobom atu ba mavi ma nipuk i loŋ lôk nêŋô thêthôŋ lôk matheniŋ ma neyabiŋ i mavi. ⁹Ma nebaloniŋ abô avanôŋ biŋ atu ba bôk êdôŋ loŋ lôklokwaŋ ek nêndôŋ avômalô esak auk thêthôŋ ek nembatho iniŋ êvhaviŋ loŋ lôk nijik avômalô leŋôndôŋ kôtôŋ iniŋ auk lokbaŋ thô ek netak.

Nê leŋôndôŋ kôtôŋ bêŋ anôŋ êmô Klit

¹⁰*Otak avaka anêŋ aeniŋ ek neyabiŋ avômalô êvhaviŋ ek nimiŋ loŋ siŋ ek nê nômbêŋ atu ba ibi leŋôndôŋ siŋ anêŋ Klit. Thêlô ma nê enaŋ abô mayaliv ba esau avômalô. Nê Israel takatu ba evaloniŋ kobom nenŋothe kupik vê ethak

* **1:2:** Kol 1:27 * **1:4:** Lom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3 * **1:6:** 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26 * **1:10:** 1Ti 4:7

¹¹ Alalô nasopa kobom mavi takêj ek malê nena Wapômbêj anêj wapôm bôk halêm yain yôv ba hawa bulubinj halêm ek avômalô sapêj nênemimbinj. ¹²*Ma wapôm êj hadôj alalô ek natak kobom avôlinj dôminj ek Wapômbêj lôk pik anêj thethanjak ma napuki loj lôk namô thêthôj ba nasopa Wapômbêj anêj lahavinj êndêj waklavôj êntêk. ¹³Ma alalô nasopa lojôndê êj ba nanêm maleninj ek mek mavi atu ba tem êlêm. Mek mavi êj ma waklavôj atu ba Yisu Kilisi anêj deda lôkmanjinj êlêm yainj. Yani ma Anyô Bêj Wapômbêj, alalôaninj bulubinj. ¹⁴*Yani hêv yanida halêm ba hama hathak alalô ek nêmalalô vê ênjêk kambom lomaloma lôk havôkwinj alalô ek nambitak yanida anêj avômalô takatu ba êk lêlê ek nandum ku mavi.

¹⁵*Ba intu onja abô takêntêk anêj ôdôj sa êndêj avômalô êvhavinj. Lôk osonj i lokwanj ek nesopa ma avômalô lenjinjôndôj kôtôj ma osanj i. Onanj abô takêj esak Wapômbêj anêj lôklokwanj. Ma minj otak anyôla atu ba hoyabinj i ek enanj nena anêm abô ma nôm oyanj ami.

3

Nandum malêla takatu ba mavi

¹*Nunjwik avômalô ininj auk linj esak lojbô ek nedovak gavman lôk ininj nê bêjbêj ba nesopa ininj abô. Lôk nêpôpêk i ek nindum ku mavi lomaloma. ²Ma minj nenanj abô kambom esak anyô vi lôk minj nêkôki ami. Mi, netauvinj i dedauj ba nêmo yôhokna imbinj avômalô sapêj.

³*Ek malê nena sêbôk ma alalô thôjôthôj hatôm thêlô. Alalô lenjôndôj kôtôj lôk êvhavinj abôyanj ba atak Wapômbêj anêj lojôndê ma amô thethanjak lôk alak lomaloma vibinj. Ma amô lôk lenjindanj ba awa auk kambom hathak anyô vi. Alalô apôlik ek i ma thêlô êpôlik ek alalô. ⁴Ma donjom lêm ma Wapômbêj, ôpatu ba hêv alalô bulubinj, hik anêj kobom mavi lôk anêj lahavinj thô hadêj alalô. ⁵*Yani hêv alalô bulubinj hathak yanida anêj lahiki. Ma minj hathak alalôaninj ku thêthôj ami. Mi, havôkwinj alalôaninj kambom ma hadum ba alalô abitak lukmuk hathak Lovak Mathej ba hêv lôkmala lukmuk hadêj alalô. ⁶*Hathak ôpatu ba hêv alalô bulubinj, Yisu Kilisi, ma Wapômbêj hanjasô anêj Lovak Mathej bêj anôj hayô hamô alalô. ⁷Yani habi anêj wapôm sam ba halam alalô nena avômalô thêthôj. Ba intu alalô awa athêj ek naja lôkmala atu ba tem namô êtôm wak nômbêj intu sapêj. Ma lêk aêv maleninj ek nôm êj.

⁸Abô takêj ma avanôj binj. Ba intu yalenjavinj ombatho i loj lôklokwanj ek nesopa abô takêj sapêj ek vi atu ba bôk êvhavinj Wapômbêj yôv ma neyabinj i ek nindum ku mavi thêthô. Abô takêj ma mavi anôj ba tem nêmalalô avômalô lôkthô sa.

⁹*Nômô daim ek auk molo takatu ba avômalô êkôki hathak lôk ekatunj Irael ininj limi bôbô ininj athêj ma abô lôkthango ma ethanj i hathak Mose anêj balabunj. Nôm takêj ma nôm oyanj ba minj hatôm nêmalalô anyôla sa ami. ¹⁰*Anyôla havak avômalô vose hi lodôj lodôj ma onanj bôlôj ju êndêj ôpêj nena etak auk êj. Ma mi ma otak yani ba nu. ¹¹Alalô ayala nena avômalô

* **2:12:** 1Jon 2:16 * **2:14:** Kis 19:5; Lo 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pi 2:9 * **2:15:** 1Ti 4:12 * **3:1:** Lom 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * **3:3:** 1Ko 6:9-11; Ep 2:1-2; 5:8 * **3:5:** 2Ti 1:9; Hib 10:22 * **3:6:** Ap 2:17-18 * **3:9:** 2Ti 2:14,16 * **3:10:** Mat 18:15-17

anêṅ aêṅ iniṅ auk ma lokbaṅ ba idum kambom thêthô. Ba intu iniṅ bôk lo loṅ takêṅ da hik thêlô thô nena ṅê idum kambom.

Abô anêṅ daṅ

¹²*Tem yanêm Altema mena Tikikus la ba êsôk, êṅ ma o lôklokwaṅ ek nu Nikopolis ek ôpôm ya. Yenaṅ auk nena tem yana yamô Nikopolis êndêṅ waklavôṅ belej simbak. ¹³*Sena, anyô lôkauk hathak abô majaṅ, lo Apolo etak mômô ba i buyaṅ, ma noyabiṅ i esak nômkama takatu ba thai mi ek nêm thai sa. ¹⁴*Ôndôṅ alaianiṅ avômâlô ek nindum ku mavi ni thêthô lôk nênm avômâlô vi atu ba êv yak hathak nômkama sa ek iniṅ êvhaviṅ injik anôṅ.

¹⁵Avômâlô takatu ba êmô haviṅ ya êv iniṅ leṅiṅmavi hadêṅ o. Ma nêm yenaṅ aêṅ êndêṅ ṅê êvhaviṅ takatu ba leṅiṅhaviṅ yêlô.

Wapômbêṅ anêṅ wapôm êmô imbiṅ mômô lôkthô.

* **3:12:** Ep 6:21-22; Kol 4:7-8

* **3:13:** Ap 18:24; 1Ko 3:5-6

* **3:14:** Ep 4:28

Kapya atu ba Pol hato hadêḡ

Pilemon Abô mônḡ

Pilemon ma anyô hêvhaviḡ te anêḡ Kolosi. Yani ma alaḡ ek ḡê doho atu ba êmô yani vibiy ba idum anêḡ ku. Ma anêḡ anyô ku êḡ te ma Onesimi. Yani hawa Pilemon anêḡ nômla doho vani ba hasôv ba hi. Lom iniḡ balabuḡ hanaḡ nena ôpatu ba hamô alaḡ vibiy hatak anêḡ ku ba hasôv ba hi, êḡ ma anêḡ alaḡ hatôm injik yani vônô. Haveḡ yam ma Onesimi hapôm Pol hamô koladôḡ ma halaḡô Abô Mavi ba hêvhaviḡ. Ba intu Pol hato abô hadêḡ Pilemon nena Onesimi ma lêk anyô hêvhaviḡ ba nêḡ anêḡ kambom vê.

Hatôm 60 AD la ma Pol hamô koladôḡ ba hato kapya ju êntêk, yaḡ ma Pilemon ma yaḡ hi Kolosi.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol, yahamô koladôḡ hathak Yisu Kilisi. Yai lôk alalôaniḡ aiyarḡ Timoti ato kapya êntêk hadêḡ o, Pilemon. O ma yaianiḡ aiyarḡ anôḡ atu ba alalô adum ku doḡtom êntêk haviḡ i. ² *Lôk ato hadêḡ livôḡ Apia lo Alkipus haviḡ. Yani ma Wapômbêḡ anêḡ anyô vovak te atu ba hamiḡ haviḡ yai. Ma yai ato hadêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba ethak êv yerḡ hamô anêḡ unyak kapô haviḡ.

³ Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êmô imbiḡ môlô sapêḡ.

Pol hanaḡ lamavi hathak Pilemon anêḡ ku

⁴⁻⁵ Yahalaḡô hathak anêḡ lemhaviḡ avômalô matheriḡ sapêḡ lôk anêḡ hôêvhaviḡ hathak Anyô Bêḡ Yisu. Ba intu mek sapêḡ atu ba yahaterḡ ma yalerḡhabi o ba yahanaḡ yalerḡmavi hadêḡ yenaḡ Wapômbêḡ. ⁶ Hôêvhaviḡ Wapômbêḡ ba intu o anyô wapôm. Ma yahaterḡ mek ek anêḡ wapôm êḡ injik anôḡ ba Wapômbêḡ nêḡ auk mavi êndêḡ o ek oyala nômkama mavi lôkthô atu ba alalô awa halêḡ anêḡ Kilisi. ⁷ *Aiyarḡ, abô hathak hôthô avômalô matheriḡ iniḡ kapôlôḡiḡ liḡ hayô ek ya. Ba intu anêḡ kobom lemhaviḡ êḡ hêv ya thêvô lôk yalerḡmavi bêḡ anôḡ.

Pol hanaḡ ek Pilemon êḡḡ Onesimi êtôm yaḡ anôḡ

⁸ Aêḡ ba yahadam ek yanaḡ injik anêḡ lemhaviḡ liḡ ek undum nômlate êtôm atu ba oda lemhaviḡ undum. Nôm êḡ ma thêthôḡ mavi ba intu ya hatôm yanaḡ lôklokwaḡ ek undum aêḡ esak Kilisi anêḡ athêḡ. ⁹ Ma doḡtom hathak lerḡhaviḡ êḡ iyom intu yahanaḡ hik o liḡ. Ya ma anyô boḡ Pol atu ba lêk yahamô koladôḡ hathak Yisu Kilisi, ¹⁰ *yahanaḡ hik o liḡ hathak yenaḡ okna Onesimi ek nuḡgwik anêḡ lemhaviḡ thô êndêḡ yani. Yahamô koladôḡ ma yani hêvhaviḡ ba intu habitak yenaḡ okna. ¹¹ Sêbôk ma yani miḡ hatôm nêḡ o sa ami. Ma doḡtom lêk habitak anyô mavi ek nêḡ alai luvi sa.*

¹² Lêk yahêv yani hatôm yabiḡdaluk anôḡ hathôk ek o hathak lonḡbô. ¹³ Yahamô koladôḡ hathak Abô Mavi ba intu yalerḡmavi ek yani enja anêḡ lonḡ ba êmô imbiḡ ya ek nêḡ ya sa. ¹⁴ Ma doḡtom yahadô yapôviḡ o ek undum

* **1:2:** Kol 4:17; 2Ti 2:3 * **1:7:** 2Ko 7:4 * **1:10:** 1Ko 4:15; Kol 4:9 * **1:11:** Onesimi anêḡ athêḡ anêḡ ôdôḡ nena, "Hêv sa"

malêla takatu ba mavi. Ba intu miŋ hatôm yandum nômlate atu ba miŋ honaŋ ami ek undum ku mavi êtôm atu oda lemhaviŋ undum. ¹⁵ Betha Onesimi hatak o vauna ek nêmbiŋ Yisu Kilisi vêm ba havôhathôk hathak loŋbô ma tem êmô imbiŋ o wak nômbêŋ intu sapêŋ la. ¹⁶*Yani hathôk ek o ma onja yani êtôm mamuyaŋ anôŋ ma miŋ êtôm o alaŋ ek yani esak loŋbô ami. Yalenhaviŋ yani bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yani ma anêm mamuyaŋ lôk o ma alaŋ ek yani haviŋ ba intu tem lemimbiŋ yani bêŋ anôŋ êmôŋ ek ya.

¹⁷ Aêŋ ba lemhabi nena alai ma nê ku te iyom, êŋ ma onja Onesimi thô êtôm intu howa ya thô. ¹⁸ Yani hadum nômla kambom hadêŋ o mena hawa anêm nômla, êŋ ma otak êndôk yabahaŋ. ¹⁹ Ya Pol yada yahato hathak yabahaŋ nena tem yanêm vuli êŋ viyaŋ êndêŋ o. Ma doŋtom lemimbi nena bôk yahik loŋôndê nêmlô lôkmala thô hadêŋ o ba anêm vuli viyaŋ hêk haviŋ ya denaŋ.

²⁰ Avanôŋ, aiyaŋ, yalenhaviŋ onja Onesimi thô esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ. Êŋ ma hatôm hôthô yakapôlôŋ liŋ hathak Kilisi. ²¹ Yahato kapya êntêk hadêŋ o ba yahêvhaviŋ nena tem ondovak yenaŋ abô vibiŋ ma onja Onesimi lôk lemmavi bêŋ anôŋ êmôŋ ek abô nômbêŋ atu ba lêk yahato.

²²*Nômla yaŋ nena opesaŋ loŋ êmô anêm unyak kapô ek ya. Yalenhabi nena tem Wapômbêŋ endanô môleŋnim mek ma nêŋ ya vê ênjêk koladôŋ ba yambô yasôk esak loŋbô.

Pol anêŋ kapya anêŋ daŋ

²³*Eaplas ôpatu ba hamô koladôŋ haviŋ ya hathak Yisu Kilisi, yani hêv anêŋ lamavi hadêŋ o. ²⁴*Ma Mak, Alistakas, Dima lo Luk, yêlô nê ku te iyom, thêlô êv iniŋ leniŋmavi haviŋ.

²⁵ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm embalon môle sapêŋ kapôlômim loŋ.

* 1:16: 1Ti 6:2 * 1:22: Plp 1:25; 2:24 * 1:23: Kol 1:7 * 1:24: Kol 4:10-14

Kapyá hi hadêḡ avômalô

Hiblu Abô môḡ

Ôpatu ba hato kapyá êntêk miḡ hato anêḡ athêḡ ami. Ma hadêḡ 200 AD ma avômalô ḡaḡ iniḡ avaka te anêḡ athêḡ nena Teetulian hato nena Banabas hato kapyá êntêk. Ma lêk doho enaḡ nena Apolo hato ma doho enaḡ nena Silas hato. Ma thêlô lôkthô enaḡ nena ôpatu ba hato kapyá êntêk ma hato hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahaḡiḡ.

Ôpatu ba hato ma anyô Israeḡ te atu ba hêvhaviḡ Yisu. Hato hadêḡ avômalô Israeḡ takatu ba êvhaviḡ Yisu. Kapyá êntêk hik thô nena Yisu ma bêḡ ek Israeḡ iniḡ plopet lôk aḡela ma Mose lôk ḡê êbôk da. Ma hik thô haviḡ nena Yisu ma anyô malêvôḡ ek Wapômbêḡ lôk alalô ma anêḡ athêḡ ma bêḡ ek Alon anêḡ lôk Israeḡ iniḡ ḡê êbôk da sapêḡ. Lôk hanaḡ ek ḡê bôk êvhaviḡ nimiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nendeni nesopa Israeḡ iniḡ kobom bô ami. Yakô vovaḡ êpôm i êtôm sêbôk ba hapôm avômalô Israeḡ halôk loḡ thiliv.

Hato kapyá êntêk hadêḡ 68 AD la.

Wapômbêḡ Nakaduḡ hamôḡ ek aḡela

¹ Sêbôk bôlada ma Wapômbêḡ hanaḡ abô hadêḡ alalôaniḡ bumalô lôbôlôḡ hathak lavôḡiḡ lomaloma hale plopet veḡiḡbôlêk. ² *Ma lêk êntêk ma pik lo leḡ anêḡ daḡ lêk habobo ba yani hawa Nakaduḡ abôlêk ba hanaḡ abô hadêḡ alalô. Wapômbêḡ habi baḡ hayô hêk yani ma hêv nômkama sapêḡ lôk hapesaḡ nômkama sapêḡ hathak yani iyom. ³ *Yani hik Lambô anêḡ deda lôkmaḡiḡ thô ma alalô ayê yani hatôm ayê Lambô da. Ma yani havatho avômalô lôk nômkama sapêḡ loḡ aleba ilumbak mavi hathak anêḡ abô anêḡ lôklokwaḡ. Yani havôkwiḡ alalôaniḡ lelaik lôkthô vê ma halôk hamô Wapômbêḡ Lôkmaḡiḡ anêḡ baḡ vianôḡ hamô malak leḡ. ⁴ *Aêḡ ba yani hamô vuliḡ ek aḡela ma athêḡ atu ba êv hadêḡ yani ma bêḡ aêḡ iyom.

⁵ *Ma abô atu ba Anyô Bêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Yisu ma miḡ hanaḡ hadêḡ aḡela te ami. Mi. Hanaḡ hadêḡ Yisu iyom nena,

“O ma yenaḡ okna,
ma lêk êntêk ma yahabitak lemambô.”

Kapyá Yeḡ 2:7

Lôk hanaḡ nena,
“Ya anêḡ lemambô,
ma o ma yenaḡ okna.”

2 Samuel 7:14

⁶ *Ma Wapômbêḡ hêv namalô bôp halôk ba halêḡ pik ma hanaḡ abô bute haviḡ nena,

“Wapômbêḡ anêḡ aḡela lôkthô nêḡnêḡ yeḡ êndêḡ yani.”

Lo 32:43

⁷ Ma hanaḡ hathak aḡela nena,
“Anyô Bêḡ hapesaḡ anêḡ aḡela hatôm lovak
ma anêḡ ḡê ku takêḡ ma hatôm atum dahalaḡ.”

Kapyá Yeḡ 104:4

⁸ Ma doḡtom hanaḡ hathak Nakaduḡ nena,
“Wapômbêḡ, oda tem ômô anêḡ loḡ lôkliḡyak wak nômbêḡ intu sapêḡ,

* 1:2: Jon 1:3 * 1:3: Jon 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1 * 1:4: Plp 2:9 * 1:5: 1Sto 17:13; Ap 13:33

* 1:6: Lom 8:29

ma tem oyabinj avômalô esak kobom thêthônj iyom.

⁹ Lemhavinj auk thêthônj ma hôpôlik ek auk lokbanj.

Ba intu Wapômbênj anêm Anyô Bênj dalam o ba hangasô anênj nômj lênglêng hayô hamô o ek onja athênj bênj ek indum lemmavi.

Ma aņjela lôk avômalô miņj êmônj ek o ami.” *Kapya Yej 45:6-7*

¹⁰ Ma abô yanj hanaņj nena,

“Sêbôk ba mônj anônj ma O Anyô Bênj da holav pik anênj landiņj,

ma leņjêlvônj ma oda anêm ku hopesaņj hathak bahem.

¹¹ Lôkthô tem ititip êtôm sôp ba mi.

Ma o iyom intu tem ômô thêthô.

¹² Tem unduņunduņ pik êtôm kwêv daim,

ma tem ômbi sôp bô atu thô ma nuņgwik lukmuk.

Ma oda tem ômô aênj,

ma anêm sondabênj anênj daņj ma mi.”

Kapya Yej 102:25-27

¹³ Ma Wapômbênj bôk hanaņj hadênj Nakaduņj nena,

“Ômô yabaheņj vianônj endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadênj o nêmjô vemkapô vibinj am.”

Kapya Yej 110:1

Ma miņj bôk hanaņj abô ênj hadênj aņjela te ami ma mi.

¹⁴* Aņjela ma êtôm ŋgôk yôhok ek nindum Wapômbênj anênj ku ek nênjêm nê takatu ba tem neja bulubiņj sa.

2

Nodaņj katô ba nosopa!

¹ Aênj ba alalô nadaņjô nômj takatu ba bôk alaņjô yôv ek miņj natôm yeņj atu ba lovak hayuv vôkê ami. ²* Ma abô takatu ba hale anênj aņjela veņjriņbôlêk ba enaņj intu bôk hik anônj yôv. Sêbôk ma avômalô miņj elañjô abô ênj ami ba leņjôndônj kôtônj ba bôk ewa iniņj vuli kambom ênj yôv. ³* Ma lêk Anyô Bênj da halôk ba halêm pik ba hanaņj bênj nena tem alalô naja bulubiņj. Ma avômalô bôk elañjô ba esopa ma alalô ayê nena abô avanônj. Aênj ba anyô te havôliņj dômj hadênj alalôaniņj bulubiņj bênj atu ma ôpênj miņj hatôm êsôv êņjêk vovaņj ênj ami ma mi. ⁴* Ma Wapômbênj da hadum lavônjij lo nômbithi ma ku lôkmaņgiņj lomalama. Ma hêv Lovak Matherj ek injik nômj mavi lomalama sam êndênj avômalô hatôm Anyô Bênj anênj lahavij ek injik thô nena abô avanônj.

Yisu hatôm alalô nê pik

⁵ Yêlô anaņj hathak pik lukmuk atu ba tem êlêm. Ma Wapômbênj miņj hatak aņjela ek neyabinj pik lukmuk ênj ami. ⁶ Bôk hanaņj hêk kapya nena, “Yêlô avômalô pik ma nômj oyaņj.

Ma doņtom O Wapômbênj ma hothak lemhabi yêlô

lôk lemhavinj ba hoyabinj anyô anênj nakaduņj mavi.

⁷ Ma hotak yani hamô aņjela vibinj vauna,

ma hopesaņj yani hatôm anyô bênj ba hôêv athênj bênj lôk deda lôkmaņgiņj hadênj yani,

⁸ ma hotak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibinj.” *Kapya Yej 8:4-6*

Wapômbênj hatak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibinj. Ba nômlate miņj hamô vuliņj ek yani ami. Ma doņtom miņj hayabinj nômkama sapênj ami denaņj.

* **1:14:** Sng 34:7; 91:11 * **2:2:** Gal 3:19 * **2:3:** Hib 10:29; 12:25 * **2:4:** Mak 16:20; 1Ko 12:4,11

9*Ma hadum ba Yisu intu yaôna lôk ek aŋela vauna ek Wapômbêŋ nê m anêŋ wapôm êndêŋ alalô esak yani anêŋ ŋama. Yani hawa vovaŋ ba hama ek nê m avômalô lôkthô sa. Ma lêk hawa athêŋ bêŋ lôk deda lôkmaŋŋin.

10 Ma Wapômbêŋ hapesaŋ nômkama lôkthô ba hêv lôkmala hadêŋ sapêŋ. Yani hadum anêŋ ku thêthôŋ ba Yisu habitak anyô vovak laik môŋ anôŋ ek enja vovaŋ ek nê m avômalô lôkthô bulubiŋ ek endom avômalô ba ini ek neja lôkmala lôkmaŋŋin. Aêŋ ba Yisu anêŋ ku êŋ bôk hayô unlôv yôv. 11*Ba intu Yisu atu ba hadum ba avômalô ibitak matheŋ ma yani lôk avômalô takêŋ lêk ibitak ôdôŋ doŋtom. Aêŋ ba yani miŋ mama ek endam i nena iviyaŋ lo livi ami 12 ma hanaŋ nena,

“Tem yandam anê m athêŋ êndêŋ yenaŋ aiyaŋ thêlô,

ma tem yambô anê m athêŋ êmô avômalô êvhaviŋ malêvôŋ.” *Kapya Yey*
22:22

13 Ma abô yaŋ hanaŋ nena,

“Tem yanê mimiŋ Wapômbêŋ.”

Aisaia 8:17

Ma abô te hanaŋ nena,

“Yêlô lôk avômena takatu ba Wapômbêŋ bôk hêv yôv hadêŋ ya êntêk.” *Aisaia*
8:18

14-15*Avômena takêŋ ma iniŋ leŋviŋkupik lôk thalaleŋ hamô. Ba thêlô êkô ek nema ba êmô hatôm ŋê ekak veŋiŋ lo baheniŋ lusu wak nômbêŋ intu sapêŋ. Aêŋ ba Yisu êntêk habitak hatôm thêlôda ek ema ek imbuliŋ Sadaŋ, ôpatu ba havalonŋ ŋama anêŋ lôklokwaŋ lôk epole yak êŋ vê êŋjêk avômalô. 16 Ma miŋ hêv aŋela sa ami. Mi. Hêv Ablaham anêŋ limi sa. 17 Ba intu Wapômbêŋ hapesaŋ Yisu êntêk êŋ hatôm iviyaŋ anôŋ ek imbitak êtôm avômalô iniŋ anyô bêŋ habôk da. Yani lahiki ba havalon anêŋ ku lon ek indum Wapômbêŋ anêŋ ku ek nê m avômalô iniŋ kambom vê. 18 Ma Sadaŋ êŋ bôk halôk yani la ba hawa vovaŋ. Aêŋ ba tem nê m avômalô takatu ba Sadaŋ halôk leŋiŋ sa aêŋ iyom.

3

Yisu ma bêŋ ek Mose

1*Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, môlô ma avômalô takatu ba Wapômbêŋ bôk halam yôv ek nômô imbiŋ yani êmô malak leŋ ba intu môlô ma matheŋ. Ma môlô lemimimbi Yisu atu ba Wapômbêŋ hêv hatôm alalôaniŋ aposel lôk anyô bêŋ habôk da, ôpatu ba alalô anaŋ iniŋ êvhaviŋ bêŋ hathak. 2*Yani ma anyô ku anôŋ ba hadum ku takatu ba êv hadêŋ yani ek indum êtôm atu ba Mose bôk hadum ku hathak Wapômbêŋ anêŋ avômalô. 3-4 Unyak atu ba anyô halav. Ma anyô ma bêŋ ek unyak êŋ. Ma Wapômbêŋ da hapesaŋ nômkama sapêŋ. Aêŋ ba Wapômbêŋ ma bêŋ ek nômkama sapêŋ. Ma Yisu êntêk intu bêŋ ek Mose aêŋ iyom. 5*Mose thai lôk Yisu ma ŋê ku anôŋ. Ma Mose ma hatôm anyô ku ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô ba hanaŋ anêŋ abô atu ba tem imbitak embeŋ yam. 6 Ma doŋtom Yisu êntêk intu nakaduŋ ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô hatôm unyak alaŋ. Aêŋ ba alalô nabalon iniŋ aêvhaviŋ lon lôklokwaŋ. Ma alalô namiŋ êtôm anyô ŋê ba nanê m maleŋiŋ, êŋ ma tem nambitak êtôm Wapômbêŋ anêŋ avômalô.

* 2:9: Plp 2:8-9 * 2:11: Mat 25:40 * 2:14-15: 1Jon 3:8; ALK 12:10 * 3:1: Hib 4:14; 7:26

* 3:2: Nam 12:7; Hib 3:5 * 3:5: Hib 3:2; Nam 12:7; Lo 18:15-19

Abô lôklokwarj hathak nê takatu ba miñ êvhavij ami

7* Ba intu Lovak Matherj hanañ,
 “Lêk êntêk holañô Wapômbêñ abôlêk,

8* ma miñ ôpôlik êtôm
 sêbôk ba libumi êmô loñ thiliv ba êvôliñ dômiñ ek yani
 ma elañ mathalalenj

9 lôk ethañ yani aleba hanañ nena,
 ‘Sondabêñ 40 ma bôk yahadum ku lomalama ba thêlô êyê yôv.

10 Ba intu yalenjmanij hathak thêlô nê bôlôñ yanj sêbôk atu.
 Ba yahananj, “Thêlô kapôlôñ hi mayaliv wak nômbêñ intu sapêñ
 ba miñ eyala yenañ loñôndê ami.”

11* Êñ ma yalenjmanij ba yahavak balabuñ nena,
 “Thêlô miñ hatôm nimbitak nêyô yenañ bamtu ami.” ’ ’ *Kapya Yej*
95:7-11

12 Aiyanj thêlô, ôñgô katô. Môlô miñ nobaloñ kambom loñ ba notak unim
 ôêvhavij ba nômbôliñ dômim êndêñ Wapômbêñ lôkmalama ami. 13 Lovak Matherj
 bôk hanañ yôv nena “lêk êntêk”. Ma lêk êntêk ma lêk êntêk êñ ba wak êñ miñ
 bôk hale ba hi ami denanj. Ba intu môlô nôsôam ba noya wak nômbêñ intu
 ek kambom miñ esau môlô ek lemimôndôñ kôtôñ ami. 14 Ma alalô nabalôñ
 alalôaniñ aêvhavij môñ loñ endeba pik lo leñ anêñ danj, êñ ma tem injik thô
 nena alalô abitak Kilisi anêñ avômalô. 15* Lêk yahananj Lovak Matherj anêñ
 abô atu,

“Lêk êntêk holañô Wapômbêñ abôlêk,
 ma miñ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êvôliñ dômiñ ek yani ami.” *Kapya*
Yej 95:7-8

16* Nê alêla takatu ba bôk elañô ba êvôliñ dômiñ? Nê takatu ba Mose hawa
 i vê hêk Ijip! 17* Nê alêla takatu ba Wapômbêñ lamanij ek i hatôm sondabêñ
 40? Nê takatu ba idum kambom ba iniñ kupik hêv yak hêk loñ thiliv! 18 Nê
 alêla takatu ba Wapômbêñ havak balabuñ ek thêlô miñ nimbitak nêyô anêñ
 bamtu ami? Nê takatu ba miñ elañô abô ami! 19 Ba intu alalô ayê nena nê
 takêñ ma thêlônij êvhavij mi. Êñ ma miñ hatôm nêyô Wapômbêñ anêñ bamtu
 ami.

4*Wapômbêñ anêñ bamtu*

1 Wapômbêñ bôk habutij abô ek avômalô nimbitak nêyô anêñ bamtu kapô
 ba ini. Ma miñ bôk hapole vê ami. Aêñ ba alalô nayabinj i ek Wapômbêñ
 miñ ênjê nena alalô te intu hamiñ yaiñ ami. 2 Ma avômalô doho bôk enañ
 Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ alalô hatôm atu ba bôk enañ hadêñ avômalô
 bôsêbôk. Ma doñtom thêlô miñ êvhavij ami. Ba intu abô takatu ba thêlô
 elañô ma miñ hêv thêlô sa ami. 3-4* Wapômbêñ hapesanj pik lo leñ aleba anêñ
 danj ma hawa lovak aleba lêk êntêk. Ma hêk Wapômbêñ anêñ kapya bute ma
 hanañ hathak wak te bahenji ba lahavuju nena,

“Wak te bahenji ba lahavuju êñ ma Wapômbêñ hawa lovak hathak anêñ ku
 takatu ba hadum.” *Môñ Anôñ 2:2*

* 3:7: Sng 95:7-11 * 3:8: Kis 17:7; Nam 20:2-5 * 3:11: Nam 14:21-23 * 3:15: Hib 3:7-8
 * 3:16: Nam 14:1-35 * 3:17: 1Ko 10:10 * 4:3-4: Hib 3:11

Ba alalô takatu ba aêvhavij lêk ayô bamtu êj havij hatôm Wapômbêj bôk hanañ yôv nena,

“Yalenmanij ba yahavak balabuñ nena,

‘Thêlô mij hatôm nimbitak nêyô yenañ bamtu ami.’” *Kapya Yej 95:11*

5* Avanôj! Wapômbêj bôk hanañ abô atu yôv nena,

“Thêlô mij hatôm nimbitak nêyô yenañ bamtu ami.”

6 Avômalô takêj bôk elanj Abô Mavi ma donjom mij esopa ami. Ba intu mij bôk ibitak êyô bamtu êj ami. Ma donjom avômalô doho tem nimbitak nêyô loj lovak êj. 7 Aêj ba Wapômbêj hatak wak yan ba halam nena “Lêk êntêk”. Josua bôk hama bô ma Wapômbêj hêv abô hadêj Devit ba hanañ,

“Lêk Êntêk holanô Wapômbêj abôlêk,
ma mij ôpôlik ami.”

Kapya Yej 95:7-8

8* Josua mij bôk hêv lovak hadêj avômalô takêj ami ba intu Wapômbêj hanañ hathak wak yan ek nêv lovak êndêj alalô. 9 Aêj ba sonda lenijmavi lêk hayô yôv ek Wapômbêj anêj avômalô nêmo anêj bamtu. 10* Ma opalê atu ba habitak hayô Wapômbêj anêj bamtu êj ma yani hawa lovak hathak anêj ku hatôm atu ba Wapômbêj hadum aêj iyom. 11 Aêj ba alalô mathalalej ek nambitak nayô bamtu êj ek mij anyôla esopa limi inij venijgwam lenjondôj kôtôj ba nênev yak ami.

12* Wapômbêj anêj abô ma lôkmala ba lôklokwan bomañ. Ba anêj ma, ma ma bomañ hamôj ek biñ vovak atu ba ma hêk luvi ek edabêj dahô lôk lôkmala ma lokwan lôk tabilôk kisi. Ma hatitij anêv auk lôk kapôlôm ba hayala katô anôj. 13 Nômplate hamô pik êntêk êj mij hatôm imbun i ênjêk Wapômbêj ma ami. Nôm takatu ba havun i, lôkthô tem nimbitak yaij ba niniñ oyan ek nindum abô esak yani.

Yisu ma anyô bêj habôk da

14* Alalôaniñ anyô bêj habôk da bôk hathak ba hi malak lenj. Yani êj intu Yisu, Wapômbêj anêj namalô. Ba intu êvhavij atu ba alalô anañ bêj ma nabalon loj lôklokwan. 15 Alalôaniñ anyô bêj habôk da bôk êlôk la lôbôlôj ek indum kambom lomaloma hatôm êntêk ba alalô. Yani ma kambom mi. Ma donjom lahiki hathak alalôaniñ kambom. 16* Ba intu alalô ana bidonj ek Wapômbêj ma mij nakô ami. Ma awa malaij ma tem nêv kapô ek alalô ba napôm wapôm atu ba hêv ek nêv alalô sa.

5

1 Sêbôk aleba lêk ma Wapômbêj da hathak halam anyô pik te ek imbitak anyô bêj habôk da. Hatak yani ek imij malêvônj ek avômalô pik lôk Wapômbêj. Ba intu habôk avômalô inij da êv lenijmavi hadêj Wapômbêj lôk da êv inij kambom vê. 2 Thêlô ma nê pik ba eyala nena alalô sapêj ma hatôm donjom iyom ba vau hakalabu alalô sij. Aêj ba intu thêlô lenijhiki hathak alalô atu ba auk mi lôk avej mayaliv. 3* Yanida ma anyô hadum kambom hatôm alalô sapêj. Ba intu yani hathak habôk da ek yanida anêj kambom lôk habôk da hathak avômalô lôkthô inij kambom.

* 4:5: Sng 95:11 * 4:8: Lo 31:7; Jos 22:4 * 4:10: Hib 4:4 * 4:12: Ep 6:17; ALK 1:16; 19:13-15

* 4:14: Hib 3:1; 10:23 * 4:16: Hib 10:19 * 5:3: Wkp 9:7; 16:6

4 *Ma anyô te miñ hawa ku lôk athêñ êñ hatôm yanida anêñ lahavîñ ami. Mi. Wapômbêñ da endam êtôm atu ba halam Alon am. 5 Ma Kilisi aêñ iyom. Yani miñ hawa athêñ anyô bêñ habôk da hathak yanida anêñ lahavîñ ami. Mi. Wapômbêñ hanañ hadêñ yani nena, “O ma yenañ okna, lèk êntêk ma yahabîtak lemambô.” *Kapya Yey 2:7*

6 *Ma hanañ hêk buyañ aêntêk, “O ma anyô ômbôk da êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êtôm Melkisedek.” *Kapya Yey 110:4*

7 *Yisu hamô pik ma hateñ mek hadêñ Wapômbêñ atu ba hatôm enja yani vê êñjêk ñama ba hanañ hik ôpêñ liñ lôklala lôk mathôk bêñ. Yani hamô Wapômbêñ vibîñ ba intu halañô anêñ abô. 8 *Ondañô! Yani ma Wapômbêñ nakaduñ. Ma doñtom hawa vovañ ek êndônñ yani ek esopa lambô. 9 Ôpêñ hadônñ yani ba hadum anêñ ku aleba hayô unlôv ba intu hadum ba avômalô takatu ba esopa yani ewa bulubîñ. 10 Ma Wapômbêñ halam yani ek imbitak êtôm anyô bêñ habôk da êtôm Melkisedek.

Miñ notak unim ôêvhavîñ ami

11 Abô bêñ anônñ hêk ek nanañ. Ma doñtom môlô lèk vau ba unim auk ma thônôthônñ. Aêñ ba malain ek nanañ abô êñ anêñ ôdônñ bêñ. 12 *Môlô bôk oyalôv yôv ma doñtom miñ ubitak kédônñwaga ami denañ! Ba anyô yañ êlêm ek êndônñ môlô esak loñbô êtôm ñê daluk esak Wapômbêñ anêñ abô. Môlô unum sum denañ ba miñ hatôm oñgwañ nôm atu ba thekthek ami. 13 Ôpatu ba hanum sum denañ, ôpêñ hatôm amena ba hathônñ nôm thêthônñ paliñ. 14 Ma doñtom nôm thektheke êñ ma avômalô bêñ inîñ nôm. Wak nômbêñ intu ma thêlôda nêndônñ i ek neyala mavi lo kambom.

6

1-2 Abô takêntêk hathak nêñêmbîñ ma avômena inîñ auk ba môlô bôk oyala auk takêñ yôv. Yahanañ hathak nede kapôlônñ liliñ ek nôm takatu ba injik alalô vônô, nisik ñañ, lôk netak bahenñ êyô êñjêk avômalô, ma ñê ñama tem nimbiyô lôk waklavônñ nedañô abô. Alalô natak auk avômena takêntêk ma naja avômalô bêñ inîñ auk. 3 Ma Wapômbêñ hêv alalô sa ek nambîtak avômalô bêñ, êñ ma tem nambîtak aêñ.

4-6 *Ba ñê takatu ba bôk êyê deda lôk eyañ nôm mavi anêñ malak leñ ma ewa Lovak Matherñ lôk ewa Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk lôklokwañ atu ba tem êlêm êndêñ waklavônñ êñ, thêlô êñ te hawa nôm takêñ lôkthô vêm ma hatak anêñ hêvhavîñ. Alikakna! Ôpêñ habulinñ yanida ba hamîñ piklêvônñ ma hanañ abôma hathak Yisu ek nijik yani vônô esak a esak loñbô. Ba intu miñ hatôm êmbôv yani ek ende kapô liliñ esak loñbô ami. Mi anônñ!

7 Ma pik takatu ba ôthôm hik halôk anêñ nôm lôk ya ma halumbak mavi ek ñê takatu ba idum ku êñ, pik êñ tem enja Wapômbêñ anêñ mek mavi. 8 *Ma doñtom pik atu ba kapañgik lôk sôkôsôk ibitak ma tem miñ nêñ avômalô sa ami. Ma pik êñ ma Wapômbêñ tem esañ ba embenñ yam ma tem êmbôk esak atum.

* 5:4: Kis 28:1 * 5:6: Hib 6:20; 7:1 * 5:7: Mat 26:36-46 * 5:8: Plp 2:6-8 * 5:12: 1Ko 3:1-3 * 6:4-6: Mat 10:22; 12:31; Hib 10:26-27; 1Jon 5:16 * 6:8: Stt 3:17-18; Mat 13:7,22

⁹ Aiyar thêlô, yêlô atharj môlô. Ma donjom yêlô ayala nena nô mavi lomaloma tem êpôm môlô. Avanôj! Tem noja nô mavi yarj atu ba mavi anôj, êj ma bulubinj. ¹⁰*Ma môlô bôk ôêv anêj avômalô mathenj sa ba êntêk udum aêj ômô. Êj ma hik thô nena môlô lemimhavinj yani. Wapômbêj ma thêthôj ba tem minj lapalinj môlônim ku takêj ami. ¹¹ Ma yêlô lenjinhavinj môlô nundum ku lôklokwarj aêj ende ba anêj danj ek lôkmala atu ba ôêv malemim êj ma tem noja. ¹² Minj nôjgwêk vau ami. Malemkilik esak avômalô vi atu ba êvhavinj ba iminj lôklokwarj. Thêlô tem neja nômkama takatu ba Wapômbêj habitinj abô hathak.

Abô atu ba havak ma minj hatôm epole vê ami

¹³ Ma Wapômbêj halam anêj athêj ba habitinj abô havinj Ablaham. Athêj la minj bêj ek yani ami. Aêj ba intu havak abô hathak ¹⁴ ba hananj, “Avanôj! Tem yanêm mek mavi êndêj o ek anêm libumi nimbitak bêj anôj.”

Môj Anôj 22:17

¹⁵ Ablaham hayabinj ba hamô malinjaô sawa daim vêm ka minj hapôm anêj abô atu ba habitinj anêj anôj.

¹⁶ Anyô te havak abô hathak anyô yarj atu ba anêj athêj bêj ek yani ma injik abô êj loj lôklokwarj. Ma minj anyôla imbulav nena abô êj ma abôyarj ami. ¹⁷ Wapômbêj bôk habitinj abô havinj anêj avômalô yôv. Ma lahavinj thêlô neyala katô nena tem minj injik anêj auk liliinj ami. Ba intu havak abô ek injik abô êj anêj anôj thô. ¹⁸*Ma bôk havak abô ba habitinj yôv ba tem minj enanj abôyarj ami. Ma nô mavi ju êj havatho alalô loj ba hik thô nena tem minj injik anêj auk liliinj lôk epole abô êj vê ami ek alalô takatu ba alanjavinj hadêj yani ek naja bulubinj ma tem naja nômkama takatu ba aêv malenjinj hathak. ¹⁹*Alalôaninj bulubinj êj hatôm yenj anêj anga ek alalô dahôlôj iminj lôklokwarj ba minj hatôm endowalinj ami. Ma bulubinj êj iyom intu habitak hayô loj mathenj atu ba sôp haminj loj sinj. ²⁰ Yisu intu ba hamôj ek alalô ba habitak hayô unyak kapô êj ba hi ek nê m alalô sa. Yani lêk habitak hatôm anyô bêj habôk da wak nômbêj intu sapêj hatôm Melkisedek.

7

Melkisedek ma bêj ek jê Livai

¹*Melkisedek êj ma Selem ininj kinj ma Wapômbêj Lôkmanjinj anêj anyô habôk da. Ablaham hik vovak hadêj kinj doho ba hamô i lu ma havôhi. Ma Melkisedek hapôm ba hêv mek hadêj yani. ² Ablaham hawa nômkama vovak ba habi sam hi ôdôj lauminj ba hêv ôdôj te hadêj yani. Yani anêj athêj anêj ôdôj nena “Anyô Thêthôj”. Anêj athêj yarj nena “Selem ininj Kinj” ba anêj ôdôj nena “Kinj Yôhok”. ³ Yani anêj lambô lo talêbô mi ma minj ekatuj anêj limi ami. Minj eyala anêj waklavôj evathu lôk hama ami. Yani hatôm Wapômbêj nakaduj atu ba habôk da wak nômbêj intu sapêj.

⁴ Odañô! Melkisedek êj ma anyô lôk athêj bêj. Ablaham ma avômalô Islael ininj lim, anyô lôk athêj bêj aêj iyom. Ma havak nômkama takatu ba hik vovak ba hawa vose hi ôdôj lauminj ba hêv ôdôj te hadêj Melkisedek. ⁵*Ma abô balabuj hananj nena avômalô Islael nê nê m ininj nômkama takatu ba evak vose hi ôdôj lauminj ba nê nê m ôdôj te êndêj jê êbôk da. Nê êbôk da takêj ma

* **6:10:** Hib 10:32-34 * **6:18:** Nam 23:19 * **6:19:** Wkp 16:2-3 * **7:1:** Stt 14:17-20 * **7:5:** Nam 18:21

Livai anêj limi. Thêlô lôkthô ma avômalô Isral ba nê lôk iviyan. Thêlô ma Ablaham anêj limi. ⁶Yani ma miñ Livai anêj thalalen te ami. Ma donjom hawa nômkama ôdôn laumiñ takatu te ba hêv mek hadêj Ablaham atu ba Wapômbêj habitij abô haviñ yani. ⁷Alalô lôkthô ayala nena anyô lôk athêj bêj hêv mek hadêj anyô lôk athêj yaô. ⁸Nê ôdôn ju atu ba ewa nômkama ôdôn laumiñ anêj ôdôn te. Nê êbôk da takêj ma ôdôn yan êlêm anêj Livai anêj ba bôk ema. Ma yan ma Melkisedek ba Wapômbêj anêj abô hanaj nena yani miñ hama ami. ⁹⁻¹⁰Auk yan ma aêntêk. Yani hapôm Ablaham ma hayê nena Livai hamij Ablaham kapô denaj. Ba intu Ablaham lo Livai êj ewa nôm ôdôn ali êj ba êv hadêj yani. Aêj ba ôpatu ba hathak hawa nôm ôdôn êj, lêk yani hêv hadêj anyô yan.

Da lukmuk anêj lôklokwanj ma bêj ek da bô

¹¹Wapômbêj hêv abô balabuj hadêj avômalô. Ma hanaj hadêj Livai anêj thalalen nena thêlô nimbitak nê êbôk da. Ma donjom thêlô miñ idum Wapômbêj anêj ku ba êyô anêj unjlov ami. Aêj ba Wapômbêj hêv anyô habôk da lukmuk. Anyô lukmuk atu ba habôk da ma hatôm Melkisedek. Yani miñ hatôm Alon lôk nê Livai ami. ¹²Ma ôpatu ba habôk da lukmuk ma yan da ek nê êbôk da vi. Ba intu abô balabuj lukmuk habitak. ¹³Abô balabuj hanaj nena nê êbôk da takêj ibitak anêj ôdôn te iyom iniñ thalalen. Ma anyô habôk da lukmuk êntêk ma miñ habitak anêj nê êbôk da bô takatu iniñ thalalen te ami. Mi. Ôpêj anêj thalalen miñ ethak idum ku êmô lonj êbôk da êj ami. ¹⁴*Alalô lôkthô ayala nena alalôaniñ Anyô Bêj ma habitak anêj Juda anêj thalalen. Ma Mose bôk hanaj nena Livai anêj thalalen ma tem nimbitak nê êbôk da ma Juda ma mi. ¹⁵⁻¹⁷*Avanônj! Alalô ayê katô nena anyô êntêk êj habôk da ma yan da. Wapômbêj hanaj,

“O ma anyô hōbōk da hatôm wak nômbêj intu sapêj hatôm Melkisedek.”

Kapya Yej 110:4

Ôpêj habôk da hatôm Melkisedek ma donjom miñ habitak anêj nê êbôk da iniñ thalalen hatôm abô balabuj hanaj ami. Mi. Anêj lôklokwanj ma bêj ba anyôla miñ hatôm imbulij yani ami. Aêj ba ôpêj ma anyô lukmuk ek habôk da.

¹⁸⁻¹⁹*Abô balabuj môn ma anêj lôkliñyak mi ba miñ hatôm injik ku anêj dan sij ami. Ba intu Wapômbêj hêv abô balabuj êj vê. Ma hêv nôm mavi anônj yan ba hawa balabuj bô êj anêj lonj. Ma alalô aêv malenij hadêj nôm lukmuk êj ek ana bidonj ek Wapômbêj.

²⁰Ma Wapômbêj hêv ku nêmbôk da hadêj Livai anêj thalalen. Ma donjom havak abô hathak anyô yan. ²¹*Avanônj! Wapômbêj havak abô haviñ ôpêj ek imbitak anyô habôk da ba hanaj,

“Anyô Bêj bôk havak abô ma miñ hatôm injik anêj auk lilij ami,

‘O ma anyô hōbōk da wak nômbêj intu sapêj.’ ”

Kapya Yej 110:4

²²*Ba intu Yisu ma hatôm Wapômbêj anêj tabô lukmuk atu ba mavi anônj ba hamônj ek tabô bô.

²³Sêbôk ma nê êbôk da ema ma yan habitak hawa lonj ek indum ku ba intu nê êbôk da bêj anônj. ²⁴⁻²⁵*Ma donjom Yisu hamô hatôm wak nômbêj intu sapêj ek enaj injik Wapômbêj lij ek nê avômalô sa ba hik ku anêj dan

* **7:14:** Ais 11:1; Mat 2:6; ALK 5:5 * **7:15-17:** Hib 5:6 * **7:18-19:** Lom 3:30; 7:7-8; 8:3; Gal 3:21;

Hib 10:1 * **7:21:** Hib 5:6 * **7:22:** Hib 8:6; 12:24 * **7:24-25:** Lom 8:34

siŋ. Aêŋ ba hêv bulubiŋ hadêŋ avômalô takatu ba êvhaveŋ yani ek ini êndêŋ Wapômbêŋ. Ma anêŋ ku êmbôk da intu anêŋ daŋ mi.

²⁶Avanôŋ. Anyô bêŋ habôk da atu tem nê m alalô sa. Yani ma matheŋ ma kambom lo lelaik mi ma hamô seka ek nê kambom lôk hamô vuliŋ anôŋ ek nômkama nômbêŋ intu sapêŋ. ²⁷*Yisu hêv i hatôm da ek nê m kambom vê. Da êŋ ma da lôkthô anêŋ daŋ. Nê bêŋ êbôk da vi ma wak nômbêŋ intu ma êbôk da ek nê m thêlôda iniŋ kambom vê vê m ka nê mbôk avômalô iniŋ da nê nê m iniŋ kambom vê embeŋ yam. Ma Yisu êŋ ma miŋ hatôm nê êbôk da takêŋ ami. ²⁸Abô balabuŋ halam nê voloŋ ek nimbitak nê bêŋ êbôk da. Ma doŋtom abô atu ba havak haveŋ yam ma halam nakaduŋ ba hadum ku êŋ aleba hayô uŋlôv ek êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

8

Yisu ma tabô lukmuk

¹Abô takatu ba lêk yêlô anar yôv anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Alalôaniŋ anyô bêŋ habôk da te hamô. Yani bôk hamô Wapômbêŋ Lôkmanŋiŋ anêŋ loŋ yôv hamô baŋ vianôŋ anêŋ malak leŋ. ²Yani hadum ku hamô unyak matheŋ, êŋ ma malak yeŋ anôŋ atu ba Anyô Bêŋ da halav ma miŋ anyô elav ami.

³Anyô bêŋ habôk da tomtom ma elam thêlô ek nê nê m da leŋiŋmavi lôk da atu ba ik alim ba êbôk. Ba intu yani hadum aêŋ iyom. ⁴Nê êbôk da êmô pik ma êbôk hatôm balabuŋ hanaŋ. Ma Yisu êntêk atu ba hamô pik ma habitak anêŋ nê ôdôŋ yan da ba intu miŋ hatôm indum ku êmbôk da êŋ ami. ⁵*Ma nê êbôk da takêŋ idum iniŋ ku êmô malak yeŋ. Ma unyak êŋ hik malak leŋ anêŋ dahô thô. Ba intu Mose halav malak yeŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ abô lôkliŋyak hadêŋ yani nena, “Ondav katô. Opesaŋ nômkama lôkthô êtôm dahô atu ba yahik thô hadêŋ o halôk dumlolê.” ⁶*Ma doŋtom hêv ku hadêŋ Yisu ek imbitak tabô lukmuk ba hamô vuliŋ ek nê êbôk da iniŋ ku. Ma havak tabô lukmuk êŋ ba anêŋ abô hamô vuliŋ ek tabô bô. Aêŋ ba tabô bô anêŋ lôklokwaŋ yaôna lôk ek tabô lukmuk ma Yisu êŋ anêŋ ku anêŋ lôklokwaŋ ma hamôŋ ek nê êbôk da iniŋ ku.

Tabô lukmuk ma bêŋ ek tabô bô

⁷Abô tabô bô anêŋ kambom mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ nê m tabô lukmuk ami. ⁸Ma Wapômbêŋ hapôm kambom hêk tabô bô ba intu hanaŋ, “Anyô Bêŋ hanaŋ, ‘Wak te tem êlê m ek yambak tabô lukmuk imbiŋ avômalô Israe l lo Juda.*

⁹Sêbôk ma yahavak tabô haveŋ thêlôniŋ limi ma yahavalonŋ thêlô baheniŋ ba yahadadi thêlô vê hêk Ijip. Thêlô miŋ êwê yenaŋ abô tabô vibiŋ ami ba yahavôliŋ yadômiŋ hadêŋ thêlô. Aêŋ ba intu tabô lukmuk êntêk ma tem miŋ êtôm tabô bô ami.

Ya Anyô Bêŋ yahanaŋ aêŋ.

¹⁰Wak êŋ ma tem yambak tabô imbiŋ avômalô Israe l aêntêk.

Tem yato yenaŋ abô balabuŋ ênjêk thêlôniŋ auk

lôk yato ênjêk thêlô kapôlôŋiŋ.

Ma tem yambitak thêlôniŋ Wapômbêŋ

ma thêlô tem nimbitak yenaŋ avômalô.

* **7:27:** Hib 5:3 * **8:5:** Kis 25:40; Kol 2:17; Hib 9:23 * **8:6:** Hib 7:22 * **8:8:** Israe l lo Juda thai ma ôdôŋ te iyom. Ma doŋtom evak i vose hi ôdôŋ ju ba intu elam nena “Israe l lo Juda”.

Ya Anyô Bêḡ yahanarḡ aêḡ.

11-12 Yahêv thêlônîḡ kambom vê

ma tem miḡ yalenḡimbi thêlônîḡ kambom esak loḡbô ami.

Aêḡ ba ku mi ek anyô yarḡ êndôḡ yarḡ mena iviyarḡ la ba enarḡ, “Oyala Anyô Bêḡ”

ek malê nena lôkthô tem neyala ya, ḡê athêḡ mi lôk ḡê athêḡ bêḡ.” *Jelemmaia 31:31-34*

13 Wapômbêḡ halam abô tabô êntêk êḡ nena “lukmuk”. Aêḡ ba tabô bô lêk pulusikna ba mi. Ma nôḡm atu ba lêk hayalôv ba hatak anêḡ lôklinyak, nôḡm êḡ tem nêḡm yak ba ni.

9

Malak yeḡ atu ba hamô pik

1 *Tabô bô atu lôk anêḡ abô majarḡ hathak nêḡnêḡm yeḡ lôk anêḡ unyak mathêḡ bôk hamô pik êntêk yôv. 2 Ma elav malak yeḡ te. Anêḡ kapô môḡ ma êdô atum lam lôk balê polom mathêḡ hamô. Loḡ êḡ ma elam nena Loḡ Matherḡ. 3 *Ma kapô yarḡ atu ba sôḡ hayarḡ kisi ma elam nena Loḡ Matherḡ Anôḡ Bîḡ. 4 *Ma kapô mathêḡ anôḡ êḡ ma alapa êmbôk kamurḡ ôv mavi lôk alapa evak tabô atu ba ik siḡ hathak gol êdô hamô loḡ êḡ. Ma alapa tabô êḡ anêḡ kapô ma êdô tase gol atu ba mana hamô kapô lôk Alon anêḡ kôm atu ba havuak ma valu abô tabô. 5 *Alapa anêḡ vov ma aḡela ju imiḡ ba Wapômbêḡ anêḡ deda lôkmarḡḡin habi hayô hêk i. Ma anêḡ ḡgabôm ma loḡ thalaleḡ hamô ek nêḡm avômalô iniḡ kambom vuli. Wakma lêk mi ba miḡ hatôm yanarḡ limamôk ami.

6 *Nômkaḡma sapêḡ lêk hapesarḡ i yôv, ma ḡê êbôk da ibitak êyô unyak kapô mathêḡ ek nindum iniḡ ku wak nômbêḡ intu sapêḡ. 7 *Ma Loḡ Matherḡ Anôḡ Bîḡ êḡ ma sonda bêḡ tomtom anêḡ wak te iyom ma anyô bêḡ habôk da hawa alim thalaleḡ ba hi hayô ma hêv da êḡ ek nêḡm avômalô takatu ba idum kambom ba leḡiḡpalîḡ lôk yanida anêḡ kambom vê. Ma thalaleḡ mi ma ku êḡ mi. 8 Ma Lovak Matherḡ hadôḡ alalô nena kapô mathêḡ êḡ êntêk hamô denarḡ ba avômalô miḡ hatôm nimbitak nêyô Loḡ Matherḡ Anôḡ Bîḡ êḡ ba ini ami. 9 *Êntêk ma abô dahô ek êdôḡ avômalô bôlôḡ êntêk. Nê êbôk da ethak êv da lôk nôḡmkaḡma leḡiḡmavi. Ma da takêḡ miḡ hêv alalô thêvô hathak kambom takatu ba adum ami. 10 Da takêntêk ma nôḡm leḡiḡḡkupik iyom, eyarḡ nôḡm mena inum ḡarḡ mena ithik i ek nêḡm lelaik vê. Ma dorḡtom loḡôndê lukmuk tem êlêḡm ek êsô loḡôndê bô êḡ pôḡêḡ.

Kilisi anêḡ thalaleḡ hatôm da

11 Ma dorḡtom Kilisi halêḡm ba hadum anyô bêḡ habôk da anêḡ ku ba hadum nôḡm mavi habitak. Yani habitak hayô malak yeḡ atu ba thêthôḡ anôḡ ba hamô vuliḡ ek malak yeḡ takatu ba hamô pik êntêk lôkthô. Unyak êḡ miḡ ḡê pik elav lôk miḡ nôḡm pik ami. 12 Yani miḡ hawa bokmeme lôk bokmarḡkao nakadurḡ iniḡ thalaleḡ ba habitak hayô Loḡ Matherḡ Anôḡ Bîḡ êḡ ami. Mi anôḡ. Yanida hawa anêḡ thalaleḡ ba habitak hayô Loḡ Matherḡ Anôḡ Bîḡ êḡ bôlôḡ dorḡtom iyom ek epole kambom takatu ba havalorḡ alalô loḡ vê ek miḡ

* 9:1: Kis 25:23-26:30 * 9:3: Kis 26:31-33 * 9:4: Kis 16:33; 25:10-16; 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5 * 9:5: Kis 25:18-22 * 9:6: Nam 18:2-6 * 9:7: Wkp 16:2-34 * 9:9: Hib 10:1-2

embaloŋ alalô loŋ esak loŋbô wak nômbêŋ intu ami. ^{13*}Ma ewa bokmeme lôk bokmaŋkao malô iniŋ thalaleŋ ma bokmaŋkao tiŋ atu ba êbôk ba kabukla ma epaliv hayô hamô ñê lôŋgôlôŋ ek nimbitak matheŋ ek nêômô mabuŋ anôŋ. Ma doŋtom nôm êŋ ma hapesaŋ avômalô leŋviŋkupik iyom ek nênem yeŋ. ^{14*}Ma Kilisi anêŋ thalaleŋ ma hamôŋ ek alim iniŋ thalaleŋ ba hik ku êŋ anêŋ daŋ siŋ. Lovak Matheŋ atu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ havatho yani loŋ ba intu hêv ida hatôm da atu ba kambom mi ek Wapômbêŋ. Yani havôkwiŋ alalôaniŋ kapôlôŋiŋ ma hawa nôm takatu ba tem injik alalô vônô vê ek alalô nanêŋ yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ atu ba hamô lôkmala.

Thalaleŋ havatho tabô lukmuk loŋ

¹⁵Tabô bô bôk hayabiŋ avômalô takatu ba idum kambom ma Kilisi hama ek hapole thêlôniŋ kambom takêŋ vê. Aêŋ ba yani hatôm alalôaniŋ anyô môlô atu ba havak tabô lukmuk ek avômalô pik takatu ba Wapômbêŋ halam ma tem neja lôkmala atu ba tem nêômô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êtôm atu ba Wapômbêŋ bôk havak abô hathak. ¹⁶Avômalô ethak ik alim ek hik thô nena thêlô evak tabô ek miŋ nema ami. ¹⁷Alim hama êŋ ma tabô hamiŋ lôklokwaŋ. Ma alim hama ami, êŋ ma tabô êŋ anêŋ lôklokwaŋ mi. ¹⁸Aêŋ ba thalaleŋ haŋgasô ek nêôm lôklokwaŋ ek embatho tabô lukmuk lôk tabô bô loŋ. ^{19*}Mose hasam abô balabuŋ lôkthô hadêŋ avômalô vêm ma hawa bokmaŋkao map iniŋ thalaleŋ haviŋ ŋaŋ lôk boksipsip kasa anêŋ vuluk haviŋ alokwaŋ isop thaŋaŋ ma hasoŋ halôk thalaleŋ ma hapaliv hathak kapyra tabô lôk avômalô. ²⁰Ma hanaŋ, “Wapômbêŋ havak tabô ba thalaleŋ êŋ hêv lôklokwaŋ ba hanaŋ nena nosopa.” ^{21*}Ma Mose hapaliv alim thalaleŋ hayô hamô malak yeŋ lôk anêŋ nômkama êv yeŋ sapêŋ. ^{22*}Ma abô balabuŋ hanaŋ nena thalaleŋ tem isik nômkama sapêŋ ba nimbitak mabuŋ. Ma thalaleŋ mi, ma miŋ hatôm nênem kambom vê ami.

Kilisi hêv da bôlôŋ te iyom

^{23*}Nômkama pik hik nôm malak leŋ thô ba intu ñê êbôk da êv da takêŋ ek nômkama malak yeŋ lôkthô imbitak mabuŋ. Ma nômkama malak leŋ ma nênem da ek imbitak mabuŋ aêŋ iyom. Da êŋ hamôŋ ek da yaŋ êntêk ek êmbôkwiŋ nômkama malak leŋ. ²⁴Aêŋ ba Kilisi habitak hayô malak leŋ ba hi hamiŋ Wapômbêŋ ma ek nêôm alalô sa. Ma miŋ habitak hayô unyak matheŋ atu ba epesaŋ hathak baheniŋ atu ba loŋ anôŋ anêŋ dahô oyaŋ iyom ami. ²⁵Ma ôpêŋ miŋ hatôm anyô bêŋ habôk da ba habitak hayô Loŋ Matheŋ Anôŋ Biŋ lôbôlôŋ hadêŋ sondabêŋ lôkthô haviŋ thalaleŋ atu ba miŋ yanida anêŋ ami. ^{26*}Mi! Sêbôk atu ba pik habitak aleba lêk ma Kilisi hawa vovaŋ lôbôlôŋ e? Ai! Mi! Wak lêk ma hatôm wak lôkthô anêŋ daŋ ma pik lo leŋ anêŋ daŋ ba yani halêm hêv yanida hatôm da ek imbuliŋ kambom lôkthô. ²⁷Alalô avômalô pik ama bôlôŋ doŋtom iyom vêm ma tem alalô nandum abô. ²⁸Ma Wapômbêŋ hêv Kilisi êntêk êŋ hatôm da bôlôŋ te aêŋ iyom ek nêôm avômalô lôkthô iniŋ kambom vê. Ma avômalô takatu ba eyabiŋ yani ma tem endelêm esak loŋbô ek nêôm i bulubiŋ. Ma hêv avômalô iniŋ kambom vê, ku êŋ bôk yôv ba ôpêŋ tem miŋ indum ku êŋ esak loŋbô ami.

* 9:13: Wkp 16:15-16; Nam 19:9,17-19; Hib 10:4 * 9:14: 1Pi 1:18-19 * 9:19: Kis 24:6-8 * 9:21: Wkp 8:15,19 * 9:22: Wkp 17:11 * 9:23: Hib 8:5; 10:1 * 9:26: Hib 10:10

10

Kilisi da hêv i hatôm da

¹ Aêṅ ba abô balabuṅ ma abô dahô hathak nôm mavi lomaloma takatu ba tem imbitak. Nôm kama takatu ba tem imbitak emberṅ yam ma nôm anôṅ. Ma balabuṅ tem miṅ injik ku anêṅ danṅ siṅ ba isik avômalô takatu ba êlêm ek nê nêṅ miṅ inij kambom lôkthô vê ami. Avanôṅ. Da êv lôbôlôṅ hadêṅ sondabêṅ lôkthô miṅ hatôm indum ku êṅ ami. ² Ma da takêṅ hik ku danṅ siṅ, êṅ ma ṅê êbôk da tem netak inij ku êv da. Ma hathik avômalô takatu ba êv yeṅ ba ibitak mabuṅ, êṅ ma tem thêlô leṅiṅ malaiṅ esak inij kambom esak loṅbô ami. ³⁻⁴ *Ma bokmanṅ^{ka0} malô lôk bokmeme inij thalalen êntêk êṅ miṅ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôṅ. Aêṅ ba sondabêṅ nômbêṅ intu ma ethak êv da takêṅ ek avômalô leṅimbi inij kambom.

⁵ Aêṅ ba Kilisi halôk ba halêm pik ma hananṅ,
“Alim lôk ya lomaloma atu ba êbôk hatôm da ma miṅ hatôm anêm lemhaviṅ
ami,

aêṅ ba bôk hopesanṅ yalenṅ viṅkupik yôv.

⁶ Da êbôk hathak atum lôk kambom anêṅ da
miṅ lemmavi ami.

⁷ Êṅ ma yahananṅ, ‘Ya êntêk. Bôk eto hêk kapya hathak ya nena
yahalêm ek yandum O Wapômbêṅ anêm lemhaviṅ.’ ” *Kapya Yeṅ 40:6-8*

⁸ Abô balabuṅ hananṅ nena nê nêṅ da, ma doṅtom Yisu hananṅ, “Alim lôk
ya lomaloma takatu ba êbôk hatôm da lôk da êbôk hathak atum lôk kambom
anêṅ da ma miṅ lemhaviṅ lôk lemmavi ami.” ⁹ Vêṅ ma yani hananṅ, “Ya êntêk.
Yahalêm ek yandum anêm lemhaviṅ.” Yani hatak nôm lukmuk ek enja yanṅ bô
anêṅ loṅ. ¹⁰ *Ma hasopa Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ ba hêv anêṅ liṅkupik hatôm
da ek indum alalô nambitak mathenṅ ba hik ku êṅ anêṅ danṅ siṅ.

¹¹ *ṅê êbôk da imiṅ wak nômbêṅ intu ek nindum inij ku nêmbôk da. Thêlô
êbôk da êṅ lôbôlôṅ. Ma doṅtom inij da êṅ miṅ hathak hêv kambom vê ami.
Mi anôṅ. ¹² Ma anyô yanṅ atu ba hadum anêṅ ku habôk da ma habôk bôlôṅ
doṅtom iyom ma da êṅ hadum ku hamô hatôm wak nômbêṅ intu sapêṅ ek
hêv kambom vê. Vêṅ ma hi hamô Wapômbêṅ banṅ vianôṅ ¹³ *ma hayabiṅ
waklavôṅ atu ba netak ṅê ik vovak hadêṅ yani nêṅmô yani vakapô vibij am.
¹⁴ Yani hêv da bôlôṅ doṅtom iyom. Ba intu hadum ba avômalô ibitak mathenṅ
ba lêk êyô unṅlôv atu ba nêṅmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.

¹⁵ Ma Lovak Mathenṅ hathak hananṅ hadêṅ alalô hathak nôm êṅ nena,

¹⁶ * “Anyô Bêṅ hananṅ nena,

‘Wak êṅ ma tem yambak tabô imbiṅ thêlô nena,

“Tem yatak yenanṅ abô balabuṅ êndôk thêlô kapôlôṅiṅ lôk yato êṅjêk inij
auk.” ’ ” *Jelemaia 31:33*

¹⁷ Êṅ ma hananṅ,

“Thêlôniṅ kambom lôk ibuliṅ abô balabuṅ
ma tem miṅ yalenṅimbi esak loṅbô ami.” *Jelemaia 31:34*

¹⁸ Aêṅ ba nôm takatu ba bôk êv vê, êṅ ma tem miṅ nêmbôk kambom anêṅ da
esak loṅbô ami.

Alôana bidonṅ ek Wapômbêṅ

19 *Aiyaj thêlô, avanôñ! Nômla miñ havalonj alalô lonj ek nayô Lonj Matherj Anôñ Bij kapô ba ana ami. Ma Yisu anêñ thalalej 20 *hadabêñ sôp êñ kisi ba habitak hatôm alalôaniñ lonjôndê lôkmala lukmuk atu ba hêv lijñkupik hatôm da ek ku êñ. 21 Ba yani ma alalôaniñ anyô habôk da mavi anôñ atu ba hayabinj Wapômbêñ anêñ avômalô. 22 *Ma yani hapaliv thalalej halôk alalô kapôlôñij ba hêv alalôaniñ leñijmalainj vê. Ma alalôaniñ leñvijñkupik ma bôk ithik hathak ñaj mabuñ. Aêñ ba alalô nanêm kapôlôñij lôk nabalonj alalôaniñ aêvhavinj lonj lôklokwanj ek alalô ana bidonj ek Wapômbêñ. 23 Ôpatu ba havak abô êñ ma miñ hanañ abôyanj ami. Ba intu bôk alalô aêv maleñij hadêñ aêvhavinj atu ba anañ hi yainj lôklokwanj. Ma alalô nabalonj aêvhavinj êñ lonj ma miñ nande lelalinj ami. 24 Lôk nanjik alalôaniñ auk lijñ ma nambatho i lonj esak kobom leñijimbinj i ma nandum mavi lomalama. 25 *Avômalô vi êdô anêñ nesak donjom. Ma alalô ma miñ nandum aêñ ami ma nasôi ba naya ek malê nena waklavôñj lêk habobo.

Alalô miñ nandô Wapômbêñ ami

26 *Ôpatu ba hayala Wapômbêñ anêñ abô anôñ ma donjom hêv anêñ auk ek indum kambom lôbôlôñ, êñ ma kambom anêñ da bôk hale ba hi yôv. 27 *Ba intu ôpêñ hakô ba hayabinj ek indum abô lôk êndôk atum dahalanj atu ba tem imbulij ñê takatu ba leñijmanij hathak Wapômbêñ. 28 *Sêbôk ba anyô te havôlij dôm ek Mose anêñ abô balabuñ ba anyô ju la êpôm ba enañ yani bêñ, ôpêñ ma ik vônô ba avômalô la miñ kapôlôñ malainj hathak ôpêñ ami. 29-30 *Aêñ ba lemhabi aisê? Alalô bôk ayala yani atu ba hanañ,

Lo 32:35

“Nijik anyô leñkadôk lijñ, êñ ma yenañ ku ba tem yandum.”

Lo 32:36

“Anyô Bêñ tem indum abô ek anêñ avômalô.”

Ba intu ôpatu ba havak Wapômbêñ Nakadunj pesa ma hayê thalalej tabô atu ba hadum yani habitak matherj hatôm nôñ oyanj ba hanañ abôma hathak Lovak Matherj anêñ wapôm, êñ ma tem enja anêñ vuli atu ba kambom anôñ ek ñê takatu ba evak Mose anêñ balabuñ pesa. 31 Alikakna. Hôêv yak halôk Wapômbêñ Lôkmala barj ba havalonj o, êñ ma malainj bomañ.

Alalôaniñ êvhavinj imijñ lôklokwanj

32 Lemimimbi sêbôk ba owa deda. Ma uik vovak bêñ ba owa vovanj ma donjom umijñ lôklokwanj. 33 Wak doho ma etak môlô umijñ piklêvôñj ba ethañ môlô ma ik môlô. Ma wak doho ma othak umijñ yani lonj sijñ ek hôêv yani thêvô. 34 *Ma môlô lemimhikam hathak thêlô takatu ba êmô koladôñ. O kambom mi ma sôp bidonj ewa anêm nômkama oyanj. Ma hoyala nena anêm nômkama mavi takatu ba anêñ danj mi êntêk hovalonj lonj denañ. Aêñ ba lemimmavi.

35 Anêm payej mavi tem êpôm o. Ba intu miñ ôkô ba ômbi anêm hôêvhavinj ni ami. 36 Ma umijñ lôklokwanj ba undum Wapômbêñ anêñ lahavinj ek onja nôñ takatu ba yani bôk havak abô yôv havijñ avômalô takatu ba êvhavinj. 37 Kasana iyom,

“Yani atu ba halêm ma tem êlêm ma tem miñ esau ami.

* **10:19:** Hib 4:16 * **10:20:** Mat 27:51 * **10:22:** Wkp 8:30; Ese 36:25; Ep 5:26 * **10:25:** Hib 3:13 * **10:26:** Hib 6:4-8 * **10:27:** Ais 26:11 * **10:28:** Lo 17:6; 19:15 * **10:29-30:** Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29; Sng 135:14 * **10:34:** Mat 5:11-12; 6:20

38 Ma nê thêthôj ida êvhavij wak nômbêj intu sapêj.

Ma ôpatu ba havôlinj dôm

ma tem mij yalerj mavi esak yani ami.”

Habakuk 2:3-4

39 Yôv. Alalô mij hatôm nê takatu ba êdô Wapômbêj ba tem nêpôm malainj ami. Mi. Alalô ma avômalô aêvhavij ba tem Wapômbêj nê m alalô bulubinj.

11

Êvhavij anêj vuli

1 *Anyô hêv ma ek nômlate ba mij hayê ami ma donjom hayala katô nena tem enja, ôpêj ma anyô hêvhavij. 2 Bumalô thêlô idum aêj ba intu Wapômbêj hanaj abô mavi hathak thêlô.

3 *Alalô êvhavij ba intu ayala nena sêbôk ma Wapômbêj hanaj abô ba hapesanj nômkama lôkthô. Ma mij hawa nômla ba hapesanj nômkama hathak ami. Mi, hanaj hathak abôlêk iyom ma nômbêj êj habitak.

4 *Abel hêvhavij ba hêv da mavi hadêj Wapômbêj ba hamôj ek Kain anêj da. Yani hêvhavij ba Wapômbêj hanaj abô mavi hathak anêj da ba hanaj, “O anyô thêthôj anôj.” Yani hama ma donjom anêj hêvhavij êntêk hanaj abô hadêj alalô denaj.

5 *Ma Inok, yani hêvhavij ba Wapômbêj hawa yani lôk linj kupik ba mij hama ami. Ba intu mij êpôm yani ami ek malê nena Wapômbêj hawa yani vê. Avanôj. Enaj nena Anyô Bêj lamavi bêj anôj hathak yani ba intu hawa vê. 6 Ôpatu ba mij hêvhavij ami tem mij nê m lamavi êndêj Wapômbêj ami. Ma opalê atu ba halêm ek yani ma nê mimbij nô m lokwanju êntêk. Wapômbêj da hamô aêj ma ôpatu ba habôlê m Wapômbêj tem êpôm vuli mavi anôj.

7 *Ma Noa hêvhavij. Ba Wapômbêj hanaj hathak nô m takatu ba mij bôk habitak ami denaj. Ma hakô ba halanjô Wapômbêj ba hapesanj yej te ek nê m anêj thalalenj sa. Ma anêj hêvhavij hik avômalô inij kambom thô ma hadum ba yani habitak thêthôj anôj.

8 *Ma Ablaham hêvhavij ba Wapômbêj halam yani, “Nu loj atu ba tem yanê m êndêj o ek oyabij.” Ma halanjô Wapômbêj anêj abô ba hi ma donjom mij hayala loj êj ami. 9-10 *Ablaham hapôvij ek ni pik atu ba Wapômbêj halav unyak lôk landij lôklokwanj hatôm anêj auk. Ma Wapômbêj bôk havak abô nena Ablaham lôk limi takatu ba tem neja loj mavi êj. Ba intu ôpêj hêvhavij ba hi hatôm anyô loj buyanj ma halav unyak kudum halôk hatôm bôk ba Aisak lo Jekop elav.

11 *Yani hêvhavij ba Sala avi yamu atu ba bôk hayalôv. Ma donjom hayala nena Wapômbêj tem indum nô m atu ba yani havak. Aêj ba hawa lôklokwanj ba hêv amena hadêj Sala. 12 *Ma yani ma anyô donjom iyom ba bôk anyô boj lôk hatôm anyô nâma. Ma donjom limi ibitak bêj anôj hatôm vulinj lenjsawa lôk thathe njgwêk danj.

13 *Ma avômalô takêntêk êvhavij ba êmô aleba ema. Ma mij thêlô êyê nô m takatu ba Wapômbêj bôk havak havij i ami. Mi. Thêlô lenj mavi iyom ba eyabij nô m takatu ba lêk êyê ma donjom hêk daimbô denaj. Ma thêlô eyala

* 11:1: 2Ko 5:7 * 11:3: Stt 1:1; Sng 33:6; Jon 1:3 * 11:4: Stt 4:3-10 * 11:5: Stt 5:21-24

* 11:7: Stt 6:13-7:1 * 11:8: Stt 12:1-5 * 11:9-10: Stt 35:12 * 11:11: Stt 18:11-14; 21:2; Lom

4:19 * 11:12: Stt 15:5; 22:17 * 11:13: Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sng 39:12; 1Pi 2:11

katô nena thêlô hatôm nê loŋ buyaŋ ba pik êntêk ma miŋ thêlôninŋ ami. ¹⁴ Ma avômalô takatu ba enaŋ aêŋ hik thô nena êbôlêm pik buyaŋ ek êtôm thêlôda ininŋ loŋ. ¹⁵ Ma avômalô takêntêk miŋ leŋinŋhiki hathak pik takatu ba thêlô etak lôk leŋinŋhiki ek nendeni esak loŋbô ami. Mi. ¹⁶ Thêlô leŋinŋhiki hathak loŋ lukmuk mavi êŋ, malak leŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ malak lôŋ êŋ ek thêlô. Ba intu miŋ mama ek endam i nena anêŋ avômalô ami.

¹⁷⁻¹⁸ *Avanôŋ biŋ! Ablaham ma ôpatu ba Wapômbêŋ bôk habutinŋ abô haviŋ yani ba hanaŋ nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbatak.”

Môŋ Anôŋ 21:12

Ma doŋtom saê hayô ma Ablaham hêvhaviŋ ba hadum ek nêŋ nakaduŋ doŋtom atu êtôm da. ¹⁹ *Yani anêŋ auk nena, “Wapômbêŋ hatôm injik yani liŋ imbiyô ênjêk ŋama.” Ba intu havayuninŋ nakaduŋ laselo hathak biŋ ba hatôm hama ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ ba hêv hadêŋ lambô hathak loŋbô.

²⁰ *Ma Aisak hêvhaviŋ aêŋ iyom ba intu yani hêv mek hadêŋ Jekop lo Isau hathak nôŋ takatu tem imbitak embeŋ yam.

²¹ *Ma Jekop hêvhaviŋ ba hadum ek ema ma habi i loŋ hathak anêŋ kôm ba hamiŋ ma hêv mek hathak Josep nali lôk hêv yeŋ.

²² *Ma Josep hêvhaviŋ ba habobo ema ma hanaŋ hadêŋ avômalô Israeŋ ek waklavôŋ atu ba etak Ijip ma neja anêŋ lokwaŋ imbiŋ.

²³ *Ma Mose talêbô lo lambô êvhaviŋ ba talêbô havathu yani ma êyê nena okna vulinŋ biŋ ba ivuŋ yani hatôm ayôŋ lô ma miŋ êkô ek kinŋ anêŋ abô balabuŋ ami.

²⁴ Yani halumbak ma hêvhaviŋ ba hadô nendam yani nena Pelo nalavi anêŋ nakaduŋ ba hanaŋ, ²⁵ “Yaleŋhaviŋ yamô imbiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô ek yanja malaiŋ. Ma yahapôlik hathak leŋmavi atu ba halêm anêŋ kambom anêŋ ba hamô wak doho iyom.” ²⁶ Avanôŋ. Yani ma hadahalinŋ vuli mavi atu ba tem enja embeŋ yam. Ba anêŋ auk nena, “Ya ma Mesia anêŋ avômalô te ba avômalô enaŋ abô kambom hathak ya, êŋ ma nôŋ mavi anôŋ hamô vulinŋ ek Ijip ininŋ nômkama mavi lôkthô.” ²⁷ Yani hêvhaviŋ ba hatak Ijip ma miŋ hakô ek kinŋ anêŋ laŋaŋa ami. Ma hawa malaiŋ ma doŋtom hayê ôpatu ba hamô loŋ kapô ba hamiŋ lôkklokwaŋ. ²⁸ *Yani hêvhaviŋ ba hayabiŋ waklavôŋ Hale ba Hi ma hapaliv thalaleŋ ek aŋela atu ba hik amena môŋ vônô miŋ injik avômalô Israeŋ ininŋ bôp vônô ami.

²⁹ *Ma avômalô êvhaviŋ ba ibup êyô ŋgwêk elam nena “Thalaleŋ” hatôm pik moma. Ma doŋtom Ijip êlêm ek nindum aêŋ, ma ŋgwêk hayô i vôn ba halok i vônô.

³⁰ *Thêlô êvhaviŋ ba êwê lawê malak lôŋ Jeliko hatôm wak bahenŋi ba lahavuju ma badêŋ haŋgôli.

³¹ *Ma avi sek walilinŋ Lahap hêvhaviŋ ba hawa nê êyê loŋ vani thô ba intu miŋ hama haviŋ nê leŋôndôŋ kôtôŋ ami.

³² *Bêŋ anôŋ hêk ek yanaŋ ma doŋtom wakma halanŋinŋ. Ba tem miŋ yanaŋ esak Giðion lo Balak ma Samson lo Jepta ma Devit lo Samuel ma plopêt lôkthô ami. ³³ *Thêlô bôk êvhaviŋ ba ik vovak ba ewa kinŋ vi ininŋ loŋ lôk idum thêthônŋ

* **11:17-18:** Stt 22:1-14 * **11:19:** Lom 4:17 * **11:20:** Stt 27:27-29,39-40 * **11:21:** Stt 47:31-48:20 * **11:22:** Stt 50:24-25; Kis 13:19 * **11:23:** Kis 1:22; 2:2 * **11:28:** Kis 12:21-30 * **11:29:** Kis 14:21-31 * **11:30:** Jos 6:12-21 * **11:31:** Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25 * **11:32:** Het 4:6-5:31; 6:11-8:32 * **11:33:** Dan 6:1-27

ba ewa nô m takatu ba bôk havak abô hathak yôv. Ma thêlô ik avuŋ laion abôlêk siŋ ³⁴* ma ik atum dahalaŋ vônô. Ma idum ek nembatho thêlô esak biŋ vovak ma doŋtom êv yak. Thêlô ma vaunena ma doŋtom ibitak lôklokwaŋ ma ik vovak lôklokwaŋ ba ilupunij nê loŋ buyaŋ ba i. ³⁵* Ma avi vi atu ba nali ema ma iviyô hêk ŋama ba êmô haviŋ taluvi hathak loŋbô. Ma avômalô vi ma ibuliŋ i kambom anôŋ ma doŋtom evaloŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ ek tem nijik i liŋ esak loŋbô ba nê mô mavi. ³⁶* Doho ma enaŋ abôma lôk ik hathak yak wabeŋ maŋgiŋ. Ma vi ma ekak loŋ ba êdô i hamô koladôŋ. ³⁷* Ma doho ma ik hathak valu ma doho ma engothe hathak sege hi buju ma doho ma ik vônô hathak biŋ vovak. Ma thêlôniŋ kwêv lo sôp ma boksipsip kupik lôk bokmeme kupik ba miŋ mavi ek nipuk lo nijik ami. Thêlô unyak lo nômkama mi ma ewa vovaŋ bêŋ lôk idum kambom lomaloma hadêŋ i. ³⁸ Thêlô takêŋ ewa athêŋ bêŋ ek avômalô pik. Thêlôniŋ loŋ nê mô mi ba intu evenŋ mayaliv haveŋ loŋ thiliv lo dumlolê ma valu abyariŋ lo pik abyariŋ.

³⁹ Thêlô miŋ bôk ewa nô m atu ba Wapômbêŋ havak abô hathak ami. Ma doŋtom avômalô takêŋ êvhaviŋ ba intu Wapômbêŋ hanaŋ abô mavi hathak iniŋ ku. ⁴⁰ Ma alalô avômalô bôlôŋ êntêk ma Wapômbêŋ bôk hêv nô m mavi êŋ hadêŋ alalô ek endom alalô lôk avômalô bôsêbôk lôkthô ba ana nayô loŋ mavi atu.

12

Wapômbêŋ hêv malaiŋ ek êndôŋ alalô

¹* Môlô olaŋô e? Avômalô bôsêbôk takatu ma ekalabu alalô siŋ ba evatho alalô loŋ. Ba intu nambi nômkama kambom takatu ba hatôm gwasilim havalonŋ alalô loŋ ni. Ma nadaŋviŋ ni êyô anêŋ daŋ ma miŋ natak ami. ² Alalô nagê Yisu iyom. Yani miŋ makilik ek nô m mavi lôk hakô ek alovalaŋaŋsiŋ ma miŋ lahiki hathak mama ami. Ma yani hamôŋ ek alalô ba intu hik anêŋ ku lôkthô anêŋ daŋ siŋ ek nanê mimiŋ. Ma hi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ hamô anêŋ loŋ hayabiŋ pik lo leŋ. ³ Nê kambom ibuliŋ yani bêŋ anôŋ. Aêŋ ba alalô leŋiŋimbi yani ek miŋ nambitak vau lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ ba natak yani ami.

⁴ Môlô uik vovak hathak nô m kambom, ma doŋtom môlônim thalaleŋ miŋ haŋgasô ami. ⁵⁻⁶* Wapômbêŋ havatho nali loŋ hathak abô êntêk nena, “Yenaŋ okna, ya Wapômbêŋ yahêv malaiŋ hadêŋ avômalô takatu ba yaleŋhaviŋ

lôk yahavali avômalô takatu ba yahawa i hatôm yenaŋ avômena.

Ma wakma atu ba hik o thô ba hêv malaiŋ, ma miŋ lemimbi nena nô m yaôna ami.

Ma hudum kambom ba yani hathariŋ o, ma miŋ lemmalaiŋ ami.” *Gutpela*

Sindaun 3:11-12

Bôk lempaliŋ abô êŋ e?

⁷* Lami ethak êv malaiŋ hadêŋ nali ek êndôŋi. Ma Wapômbêŋ hadum aêŋ iyom hathak alalô hatôm nali ek namiŋ lôklokwaŋ esak auk thêthôŋ. ⁸ Ma aêŋ iyom ma avômena neja malaiŋ ek nindumbak lôk auk. Malaiŋ êŋ miŋ hapôm o ami, êŋ ma o hatôm amena loŋ sawa. ⁹ Alalôaniŋ wakamik pik hathak hêv malaiŋ ek êdôŋ alalô ba alaŋô anêŋ abô. Ma Wapômbêŋ ma dahôlôŋiŋ anêŋ

* **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Kinj 17:17-24; 2Kinj 4:25-37 * **11:36:** 1Kinj 22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21 * **12:1:** 1Ko 9:24-25 * **12:5-6:** Jop 5:17; ALK 3:19 * **12:7:** Lo 8:5

alaŋ. Ba intu namô yani vibinġ ek naja lôkmala. ¹⁰ Ma alalôaniġ wakamik hêv malaiġ lomaloma ek êndôġ alalô bidonġa hatôm iniġ auk takatu ba êyê nena mavi. Ma doŋtom Wapômbêġ hêv malaiġ ek imbi anêġ mathêġ anôġ sam êndêġ alalô. ¹¹ *Howa malaiġ lôk vovaġ bêġ ba intu miġ lemmavi ami. Ma doŋtom malaiġ takêġ tem injik anêġ anôġ mavi êtôm aêntêk, thêthôġ lôk malinġyaô.

¹² *Aêġ ba noto bahemim lo vemim takatu ba havuviġ ba thotho.

¹³ *Ombeġ loŋôndê thêthôġ ek avômalô venġvuvinġ nimbital mavi ma miġ nênem yak ami.

Alalô miġ nambôlinġ dômiġ ek Wapômbêġ ami

¹⁴ Môlô lôkthô nundum ku lôklokwaġ ek numbital yôhok lôk mathêġ. Mathêġ mi, ma miġ hatôm anyôla ênjê Anyô Bêġ ami. ¹⁵ Noyabiġ am ek anyôla miġ êmbôlinġ dôm ek Wapômbêġ anêġ wapôm ami. Ma nôġġô katô ek livuk maniġ kambom te miġ indumbak ek imbuliġ avômalô ba nimbital lelaik ami. ¹⁶ *Nôġġô ek anyôla miġ indum sek waliliġ ami mena lapaliġ Wapômbêġ êtôm Isau ami. Yani ma okna môġ ek eyabiġ lambô anêġ nômkama lôkthô ma doŋtom hêv nôm takêġ vuli hathak nôm belev te. ¹⁷ *Hoyala nena malê habitak. Yani lahaviġ lambô enaġ abô mavi lôk nê m anêġ nômkama êndêġ yani, ma doŋtom hadô ba hêv yani vê. Ma halaġ ek enja nôm takêġ ma doŋtom miġ hatôm injik anêġ kambom liliġ ami.

¹⁸ *Lemimimbi dum Sainai. Môlô ôlê m ek Wapômbêġ hatôm sêbôk ba môlô ôyô dum Sainai e? Mi. Sainai ma hamô pik ba avômalô bôsêbôk êyê dumlolê êġ hatôm atum hathaġ ba momaġiniġ hatôm bôlôvôġ, maputup bomaġ lôk kakalu lôk damak. ¹⁹⁻²⁰ *Thêlô elanô lavuak halaġ lôk abô habitak. Ba êkô kambom ba enaġ, “Ai! Sêbôk atu ba enaġ nena, ‘Malêla takatu ba hasôm dumlolê êntêk, alim yaô nena mena anyô, ma tem nitu vônô esak valu.’ ” Êġ ma enaġ hadêġ Mose nena miġ enaġ abô êndêġ i ami. ²¹ *Thêlô êyê nô m takêġ ba êkô kambom ma Mose hanaġ, “Ya lêk yahakô kambom ba yahalowaliġ haviġ.” Lêk ôlê m ek Wapômbêġ ma miġ hatôm aêsêbôk ami. Sêbôk ma yaŋda ma lêk ma yaŋda.

²² Lêk môlô ôlê m ôyô dumlolê Saion ba ubital ôyô Wapômbêġ lôkmala anêġ malak lôġ, Jelusalem atu ba hamô malak leġ. Ma lêk môlô ôlê m ôyô haviġ aġela lubuġlubuġ takatu ba ethak doŋtom ba ekaksa lôk leġinġmavi. ²³ Ma môlô lêk ôyô ek avômalô êvhaviġ takatu ba ibital hatôm avômalô ôdôġ môġ ba iniġ athêġ bôk eto yôv hêk malak leġ. Ma lêk ôyô ek Wapômbêġ atu ba avômalô idum abô hathak lôk nê thêthôġ iniġ dahô atu ba Wapômbêġ bôk hapesaġ yôv aleba êyô unġlôv. ²⁴ *Môlô ôyô ek Yisu, anyô môlô atu ba hapesaġ abô tabô lukmuk lôk môlô ôlê m ek thalaleġ atu ba epaliv ba hanaġ abô mavi anôġ ba hamô vuliġ ek Abel anêġ thalaleġ.

²⁵ *Noyabiġ am! Miġ lemôndôġ kôtoġ ek nodanô Wapômbêġ atu ba hanaġ abô ami. Sêbôk ma hanaġ abô hamô pik. Ma avômalô êdô anêġ nedanô ba miġ hatôm nêsôv ami. Ma doŋtom lêk ma hanaġ abô hadêġ alalô hamô leġ, loġ mavi anôġ atu ba hamô vuliġ ek pik êntêk. Ba intu alalô adô, êġ ma miġ

* **12:11:** Jem 3:17-18 * **12:12:** Ais 35:3 * **12:13:** Snd 4:26 * **12:16:** Stt 25:29-34 * **12:17:**

Stt 27:30-40 * **12:18:** Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 * **12:19-20:** Kis 19:12-13; 20:18-21; Lo 5:22-27

* **12:21:** Lo 9:19 * **12:24:** Stt 4:10; Hib 8:6 * **12:25:** Hib 2:1-3; 10:26-29

hatôm nasôv ami. ²⁶ Sêbôk atu ma anêḡ abô bôk hayôkwij pik yôv halôk dum Sainai. Ma lêk habutiḡ abô ba hananḡ nena, “Tem êyôkwij pik esak loḡbô lôk leḡ imbiḡ.”

Hagai 2:6

²⁷ Ba hananḡ, “Tem yayôkwij pik esak loḡbô.” Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena tem nêḡ nômka takatu ba yani hapesanḡ vé. Nôm takêḡ tem êyôkwij lôkthô ek nômka vi atu ba miḡ hatôm yani êyôkwij ami, êḡ ma tem nêḡ.

²⁸⁻²⁹ *Ba alalô tem naja loḡ êḡ, loḡ atu ba miḡ hatôm nêyôkwij ami. Ma alalôaniḡ Wapômbêḡ ma hatôm atum ek esanḡ nômka sapêḡ. Ba intu nanêḡ leḡiḡmavi êndêḡ yani lôk nanêḡ yeḡ ma nakô lôk nanêḡ i ni namô yani vibij.

13

Abô anêḡ daḡ

¹ Môlô nobaloḡ auk lemimimbiḡ môlôviyanḡ loḡ lôklokwanḡ. ² *Ma noja avômalô loḡ buyanḡ thô. Avômalô doho bôk idum aêḡ ba ewa aḡeta thô ma doḡtom êthôḡ paliḡ. ³ Ma lemimimbi ḡê takatu ba êḡ koladôḡ ba nônêḡ i sa. Onja iniḡ malaiḡ êtôm atu ba oda hômô haviḡ i. Ma lemimimbi vi atu ba ewa vovanḡ. Onja iniḡ vovanḡ êtôm atu ba thêlô ewa.

⁴ *Avômalô takatu ba ewa i ma avômalô lôkthô miḡ nêḡê nena nôm oyanḡ ami. Ma Wapômbêḡ tem indum abô esak ḡê takatu ba idum sek haviḡ anyô yanḡ yanavi lôk ḡê takatu ba idum sek waliliḡ. Ba intu ḡê takatu ba ewa i miḡ nimbuliḡ iniḡ loḡ êk ami. ⁵ *Miḡ malemkilik limamôk esak valuseleḡ ami. Wapômbêḡ bôk hananḡ,

“Tem miḡ yatak o

lôk yambi o ni ami.”

Lo 31:6

Ba intu onanḡ, “Yenanḡ nômka sapêḡ ma hatôm ba yalenḡmavi”. ⁶ Aêḡ ba alalô abitak avômalô ḡê ba ananḡ nena,

“Anyô Bêḡ hêv yêlô sa

ba tem miḡ nakô ami.

Ma opalê hatôm indum malê esak yêlô?”

Karya Yeḡ 118:6-7

⁷ *Lemimimbi ḡê bêḡ takatu ba eyabiḡ môlô lôk enanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ môlô. Ma ôḡgô iniḡ bôk lo loḡ lôk iniḡ êvhaviḡ ba nosopa venḡḡwam.

⁸ Yisu Kilisi da hatôm wakbôk ma lêk êntêk ma wak nômbêḡ intu sapêḡ.

⁹ *Ba intu miḡ nosopa auk thôḡôthôḡ lomaloma ami. ḡê doho enanḡ auk mavi nena Wapômbêḡ anêḡ wapôm tem embatho alalôaniḡ kapôlôḡiḡ loḡ. Ma doḡtom esau nena nôm takatu ba êbôk hatôm da ma hêv ḡê eyanḡ sa, ma doḡtom miḡ hêv thêlô sa dokte ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba idum ku êḡ malak yeḡ bô iniḡ athêḡ mi ek nindum ku nêḡ alalôaniḡ loḡ êbôk da.

¹¹ *Alim anêḡ thalaleḡ ma anyô bêḡ habôk da hawa ba habitak hayô Loḡ Matherḡ Anôḡ Biḡ hatôm kambom lomaloma iniḡ da. Ma doḡtom iniḡ leḡviḡkupik êbôk hêk malak lôḡ viyaiḡ atu. Ma miḡ eyanḡ ami. ¹² *Aêḡ ba Yisu hawa vovanḡ hêk malak lôḡ viyaiḡ ek indum avômalô nimbitak matherḡ hathak yanida anêḡ thalaleḡ. ¹³ *Aêḡ ba alôana ek yani êndôk malak lôḡ êḡ viyaiḡ ek naja anêḡ mama atu ba bôk yani hawa. ¹⁴ *Pik êntêk ma tem êḡ

* **12:28-29:** Lo 4:24; 9:3 * **13:2:** Stt 18:1-8; 19:1-3; Lom 12:13 * **13:4:** Ep 5:5 * **13:5:** Lo 31:6,8; Jos 1:5 * **13:7:** 1Ko 4:16 * **13:9:** Lom 14:17 * **13:11:** Wkp 16:27 * **13:12:** Jon 19:17 * **13:13:** Hib 12:2 * **13:14:** Hib 11:10,16; 12:22

vauna. Ma donptom alalô ayabiŋ malak lôŋ atu ba tem êlêm ba êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

15 *Yisu hêv i hatôm da. Ba intu alalô nandam anêŋ athêŋ ba nanêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ba alalôaniŋ ku nanêm yeŋ hêk alalô veŋiŋbôlêk ek nanêm êtôm alalôaniŋ da ni êndêŋ Wapômbêŋ. 16 *Ba alalô ma avômalô wapôm ba nandum mavi êndêŋ avômalô vî, êŋ ma Wapômbêŋ lamavi hathak da mavi êŋ. Ba intu alalô miŋ leŋiŋpaliŋ wapôm êŋ ami.

17 *Môlônim nê bêŋbêŋ idum ku eyabiŋ môlô dahôlômim ma nê êŋ tem nenan inŋ ku lavôŋ êndêŋ Wapômbêŋ. Ba intu nodanô inŋ abô ba nodovak vibin ek thêlô nindum inŋ ku lôk leŋiŋmavi ma miŋ leŋiŋmalain ami. Malain êŋ tem miŋ nê m môlô sa ami.

18 *Yêlô kapôlôŋiŋ miŋ hanaŋ yêlô bêŋ ami ba intu yêlô ayala nena yêlô leŋiŋhaviŋ namô batôŋ oyaŋ. 19 Yahanaŋ lôklokwaŋ ek môlô noten mek ek yasôk kethen.

20 *Wapômbêŋ bôk hawa alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu, boksipsip anêŋ alaŋ anôŋ vê hêk ŋama hathak thalalen tabô atu ba anêŋ daŋ mi. Ma Wapômbêŋ labali anêŋ ôdôŋ 21 nê m môlô auk mavi lôk lôklokwaŋ ek nundum malêla takatu ba yani lahaviŋ ma indum ku êmô alalô esak Yisu Kilisi ek indum yani lamavi. Athêŋ lôkmanŋiŋ êndêŋ yani êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

22 Aiyaŋ thêlô, yahato kapy bidoŋna iyom. Aêŋ ba yahanaŋ lôklokwaŋ ek môlô nodanô yenaŋ abô katô ek yambatho môlô loŋ.

23 Odaŋô! Alalôaniŋ aiyaŋ Timoti bôk hale yain yôv. Ba yani hayô kethen ma tem yambiŋ yani ba yasôk.

24 Nônêm yêlôaniŋ leŋiŋmavi êndêŋ môlônim nê bêŋbêŋ lôk Wapômbêŋ anêŋ avômalô matherŋ sapêŋ. Avômalô Itali êv inŋ leŋiŋmavi haviŋ.

25 Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ môlô lôkthô.

* 13:15: Sng 50:14,23 * 13:16: Plp 4:18 * 13:17: 1Te 5:12 * 13:18: Ap 24:16; 2Ko 1:12
* 13:20: Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pi 2:25

Jems anêḡ kapya Abô mônḡ

Jems ma Yisu anêḡ yaḡ molok. Yani hatô hadêḡ avômalô Israeḡ takatu ba êvhaviḡ Yisu ba êmô pik luvuluvu. Yani lahaviniḡ iniḡ êvhaviḡ imbitak lôklokwaḡ ba hadônḡ thêlô ek neyabiḡ i esak malêla takatu ba enaḡ. Ma hik thô nena êvhaviḡ anônḡ ma anêḡ ku hêk haviḡ. Ma hanaḡ nena miḡ onaḡ abôma esak avômalô vi ami. Ma hadônḡ i nena mek ma nôḡm lôklokwaḡ anônḡ.

Hato kapya êntêk hadêḡ 50 mena 61 AD la. Ma 62 AD ma ik yani vônô.

Jems anêḡ lamavi

¹*Ya Jems, Wapômbêḡ lo Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ anyô ku. Yahato kapya êntêk hi ek avômalô Israeḡ ôdônḡ laumiḡ ba lahavuju takatu ba êsôv mayaliv ba i êmô luvuluvu anêḡ pik bêḡ êntêk lôkthô. Wاكلêvônḡ mavi!

Malainḡ havatho ôêvhaviḡ lonḡ

²*Aiyarḡ thêlô, malainḡ lomaloma hapôm mômlo, êḡ ma lemimimbi nena nôḡm takêḡ ma nôḡm leḡniḡmavi iyom. ³*Môlô oyala nena malainḡ takêḡ hasôm môlônim ôêvhaviḡ ba hadum ek numiḡ lôklokwaḡ. ⁴Ma numiḡ lôklokwaḡ endeba ku êḡ injik anônḡ ba numbitak êtôm ḡê talanḡ ba nundum nôḡmkama sapêḡ thêthônḡ iyom ek nôḡmla yaḡ miḡ êḡnjêk ami. ⁵*Môlô te hêv yak hathak auk, êḡ ma eteḡ Wapômbêḡ ma tem nêḡm. Yani hathak habi anêḡ wapôm sam hadêḡ avômalô lôkthô ma miḡ hatatale i ami. ⁶Yani atu ba haterḡ ma nêḡmimbiḡ iyom ma miḡ anêḡ auk mayaliv ami. Anyô auk mayaliv ma hatôm ḡḡwêk budum ba lovak hayuv hi ba halêḡm. ⁷Anyô anêḡ aêḡ miḡ laimbi nena tem enja nôḡmlate êlêḡm anêḡ Anyô Bêḡ anêḡ ami. ⁸Yani ma anyô auk ju ba hadum nôḡmkama sapêḡ mayaliv.

Nê valu mi lôk ḡê valu bêḡ

⁹Aiyarḡ mena livônḡ la atu ba athêḡ mi hathak nôḡmkama pik ma êmô lôk lamavi. Wapômbêḡ hayê thêlô hatôm ḡê lôk athêḡ bêḡ. ¹⁰*Ma ḡê lôk athêḡ bêḡ hathak nôḡmkama pik ma nêḡmô lôk leḡniḡmavi. Wapômbêḡ hayê thêlô hatôm ḡê athêḡ mi ba tem nêḡnêḡm yak êtôm kamuḡ anêḡ vuak hêv yak. ¹¹Wak hapup ba habi lôklokwaḡ ba habôk kamuḡ ba iniḡ vuak lôk lêlêyanḡ mavi hakapok. Ma aêḡ iyom ḡê lôk valu bêḡ idum iniḡ ku denaḡ ba ema ma iniḡ nôḡmkama tem egelelonḡ.

Wapômbêḡ miḡ halôk anyô leḡ ek nindum kambom ami

¹²Nê takatu ba imiḡ lôklokwaḡ hathak malainḡ ma Wapômbêḡ lêk lamavi hathak i. Thêlô lovak ba tem neja lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ êtôm iniḡ vuli. Wapômbêḡ bôk habitiniḡ abô ek nêḡm êndêḡ ḡê takatu ba leḡniḡhaviḡ yani. ¹³Kambomlate miḡ hatôm êndôk Wapômbêḡ la ek indum kambom ami. Ma yani miḡ halôk anyôla la ek indum kambom ami. Ba intu nôḡmlate halôk lem ek undum kambom ma miḡ onaḡ nena, “Wapômbêḡ halôk yalenḡ ami.” ¹⁴Mi. Alalôaniḡ thethanḡak ma hatôm etak alim halôk lôḡm ek

* 1:1: Mat 13:55; Ap 15:13; Gal 1:19; 1Pi 1:1 * 1:2: Lom 5:3-5 * 1:3: 1Pi 1:7 * 1:5: Snd

2:3-6 * 1:10: Ais 40:6-7

nêbôv alim esak ba hakôk alalô leŋiŋ ek nandum kambom. ¹⁵ Ma thethanjak êŋ halumbak bêŋ ba anêŋ anôŋ ma kambom. Ma kambom êŋ anêŋ palumbak lôkthô ma ŋama.

¹⁶ Yenaj aiyaj lôkma anôŋ, noyabiŋ am ek anyôla miŋ esau môlô ami. ¹⁷ Wapôm lôk nôm mavi anôŋ sapêŋ ma halôk ba halêm anêŋ leŋ. Kamik Bêŋ atu ba hapesaj deda leŋ sapêŋ hêv wapôm mavi takêŋ. Wak lo bôlôvôŋ iniŋ deda hathak habitak yanja yanja, ma doŋtom Wapômbêŋ da hamô aêŋ iyom hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. ¹⁸ *Yani anêŋ lahaviŋ ba intu alalô abitak anêŋ nali hathak abô avanôŋ. Hadum aêŋ ek alalô nambitak êtôm anêŋ nôm môŋ anôŋ ek nômkama vi atu ba hapesaj haviŋ.

Nodanjô ba nosopa

¹⁹ Yenaj aiyaj lôkma anôŋ, môlô nodanjô katô. Anyôla hanaj nômla ma nômô tiŋiŋ ba nodanjô bônôŋ ma miŋ lemimmaniŋ ba nonaj viyanj ketheŋ ami. ²⁰ *Avômalô iniŋ leŋiŋmaniŋ miŋ hatôm eto avômalô ba nimbatak thêthôŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ami. ²¹ *Aêŋ ba notak nôm lônŋôlôŋ lôk kambom nômbêŋ êŋ. Ma nômô yaô ba nobaloŋ Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba havatho halôk môlô loŋ. Abô êŋ ma hatôm nêv môlô bulubiŋ.

²² *Ma môlô nodanjô abô êŋ ba nundum anêŋ ku imbiŋ. Olanô oyanj, êŋ ma hatôm osau amda. ²³ Anyôla te halanjô Wapômbêŋ anêŋ abô ba miŋ hasopa ami ma hatôm ôpatu ba hayê thohavloma halôk liyali. ²⁴ Ma hatak liyali ba hi ma ketheŋ oyanj ma lapaliŋ nena yanida ma aisê. ²⁵ *Ma doŋtom ôpatu ba hatitiŋ balabuŋ mabuŋ êŋ ma miŋ lapaliŋ ami ma indum êtôm atu ba hanaj, êŋ ma Wapômbêŋ tem nêv mek ek anêŋ ku sapêŋ. Balabuŋ mabuŋ êŋ hêv alalô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ.

²⁶ *Anyôla hanaj nena hasopa Wapômbêŋ ma doŋtom miŋ hayabiŋ abôlêk ami, êŋ ma hasau yanida ba nômkama sapêŋ atu ba hadum ek esopa Wapômbêŋ ma nôm oyanj. ²⁷ Lemhaviŋ osopa Kamik Wapômbêŋ ek êŋjê môlô êtôm nôm mabuŋ thêthê mavi, êŋ ma nundum aêntêk. Noyabiŋ avômena bilak lôk avi tôp esak iniŋ malaiŋ. Ma noyabiŋ amda ek pik malim miŋ esak môlô ami.

2

Noyabiŋ avômalô sapêŋ esak auk doŋtom

¹ *Yenaj aiyaj thêlô, alalô aêvhaviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi, yani ma deda lôkmanjiŋ anôŋ. Ba intu noyabiŋ avômalô sapêŋ esak auk doŋtom ma miŋ nônêv nê lôk athêŋ bêŋ liŋ ma nosale nê lôk athêŋ mi thô ami. ² Odanjô. Anyôla halêm hêv yeŋ haviŋ môlô ba hik kwêv mabuŋ anôŋ lôk mote gol. Ma anyô siv lôk nômkama mabô habitak hayô haviŋ. ³ Êŋ ma môlô ôêv athêŋ bêŋ hadêŋ anyô lôk kwêv mabuŋ ba onaj, “Ôlêm ômô loŋ mavi êntêk.” Ma onaj hadêŋ anyô siv nena, “Umiŋ loŋ intu” mena “Ôndôk ômô biŋ.” ⁴ Môlô udum aêŋ ma hatôm ovak avômalô vose hi ôdôŋ ju ba udum abô lokbaŋ hathak i.

⁵ *Yenaj aiyaj lôkma anôŋ, nodanjô katô. Avômalô takatu ba avômalô pik êyê nena nê siv ma Wapômbêŋ bôk hatak i yôv ek nimbatak nê lôkmanjiŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ba tem nêv athêŋ bêŋ êndêŋ i ek nêvô anêŋ loŋ lôkliŋyak

* **1:18:** Jon 1:13 * **1:20:** Sav 7:9 * **1:21:** Kol 3:8; 1Pi 2:1 * **1:22:** Mat 7:26; Lom 2:13

* **1:25:** Lom 8:2; Jem 2:12 * **1:26:** Sng 141:3 * **2:1:** Ap 10:34; Jem 2:9 * **2:5:** 1Ko 1:26-28

êtôm bôk habutiņ abô ek nê m êndêņ nê takatu ba leņiņhaviņ yani. Aêņ e? ⁶Ma doņtom ôpôlik ek nê siv. Ma opalê hathak hêv malaiņ hadêņ môlô ba havôv môlô hi loņ idum abô? Nê siv e? Mi, nê valu bêņ iyom. ⁷Ma thêlô êņ iyom intu enaņ abôma hathak unim alaņ Kilisi ba ibuliņ anêņ athêņ mavi.

⁸*Ma alalôaniņ kiņ Wapômbêņ anêņ abô balabuņ te hanaņ hêk anêņ kapyā nena, “Lemimbiņ avômalô êtôm atu ba lemhaviņ oda”. Udum aêņ ma mavi.

⁹*Ma doņtom ôêv nê lôk athêņ bêņ liņ ma ôpôlik hathak nê athêņ mi, êņ ma udum kambom ba balabuņ hik thô nena môlô ma nê ômô abô balabuņ lu.

¹⁰*Ma ôpatu ba hayabiņ balabuņ sapêņ ma doņtom hêv yak hathak bute, êņ ma habuliņ abô balabuņ lôkthô. ¹¹*Ôpatu ba hanaņ nena, “Miņ undum sek imbiņ anyô yaņ yanavi ami” lôk hanaņ haviņ nena “Miņ nuņgwik anyô vônô ami.” Ba intu miņ hudum sek haviņ anyô yaņ yanavi ami ma doņtom huik anyô vônô, êņ ma hômô abô balabuņ lu.

¹²*Aêņ ba malêla takatu ba udum lo onaņ ma lemimimbi nena Wapômbêņ tem indum abô esak balabuņ takatu ba hêv alalô vê hêk kambom anêņ lôklokwaņ. ¹³*Ma miņ hêv kapôlôm ek avômalô vi ami, êņ ma waklavôņ nindum abô ma Wapômbêņ tem miņ nê m kapô ek o ami. Ma doņtom hêv kapôlôm ek avômalô vi, êņ ma tem Wapômbêņ nê m kapô ba nê m môlô vê êņjêk loņ nindum abô.

Êvhaviņ anêņ ku mi, êņ ma ņama

¹⁴Yenaņ aiyaņ thêlô, anyô te hanaņ nena yani ma anyô hêvhaviņ ma doņtom miņ hadum mavi ami, êņ ma mavi e? Mi. Êvhaviņ anêņ aêņ tem nê m yani bulubiņ e? Mi. ¹⁵*Aiyaņ te mena livôņ late nô m lôk sôp mi ba hêv i sêkêya. ¹⁶Ma môlô te hanaņ hadêņ yani nena, “Nu lôk lemmavi, upuk sôp lôk noņgwaņ nô m.” Ma doņtom miņ hêv yani sa ami, êņ ma mavi aisê? ¹⁷Ma aêņ iyom ma êvhaviņ atu ba hêk wavo ma ku mi, êņ ma ņama.

¹⁸*Ma doņtom anyô late hanaņ nena, “Avômalô vi idum ku ma vi êvhaviņ iyom, ma luvi ma hatôm.” Ma doņtom yahanā nena, “Ya miņ hatôm yaņgê êvhaviņ atu ba ku mi ami. Ba intu tem yaņgik yenaņ yahêvhaviņ thô esak yenaņ ku.”

¹⁹Môlô ôêvhaviņ nena Wapômbêņ doņtom iyom hamô ba intu osoņ nena unim ôêvhaviņ ma anêņ ku mi ma hatôm e? Auk êņ ma auk mavi, ma doņtom miņ osoņ nena auk êņ intu mavi ek o ami. Mi, ņgôk eyala auk êņ haviņ, ma doņtom thêlô ma Wapômbêņ anêņ nê kambom ba intu êkô ba elowaliņ.

²⁰Môlô nê auk thôņôthôņ, lemimhaviņ noyala nena êvhaviņ atu ba hêk wavo ma anêņ ku mi, êņ ma nô m oyaņ e? ²¹*Lemimimbi alalôaniņ bumalô Ablaham. Yani bôk hêv nakaduņ Aisak hatôm da hayô hêk loņ êbôk da. Yani hadum ku êņ ba intu Wapômbêņ hanaņ nena yani ma anyô thêthôņ, aêņ e? ²²*Intu êņ, Ablaham anêņ hêvhaviņ lôk anêņ ku idum ku haviņ i. Ma anêņ ku hadum ba anêņ hêvhaviņ hik anôņ. ²³*Êņ ma habitak hatôm Wapômbêņ anêņ kapyā hanaņ, “Ablaham hêvhaviņ Wapômbêņ ba intu hayê yani nena anyô thêthôņ.” Ma halam yani nena anêņ anyô môlô. ²⁴Aêņ ba oyala nena ôpatu

* 2:8: Mat 19:19; Gal 5:14 * 2:9: Lo 1:17 * 2:10: Wkp 19:37; Nam 20:7-12,24; Mat 5:19

* 2:11: Kis 20:13-14; Lom 13:9 * 2:12: Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * 2:13: Mat 5:7; 18:32-35

* 2:15: 1Jon 3:17 * 2:18: Gal 5:6 * 2:21: Stt 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18 * 2:23: Stt

15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8

ba hêvhavîj lôk hadum anêj ku havîj ma Wapômbêj dalam yani nena anyô thêthônj. Ma miñ hanañ abô êj hathak ôpatu ba hêvhavîj iyom ma anêj ku mi ami.

²⁵* Ma lemimimbi avi sek walilîj Lahap imbiñ. Yani ma aêj iyom. Hawa Israel iniñ nê êyê loñ yani ba hêv i sa ek elom buyañ ba i. Yani hadum ku êj ba intu Wapômbêj dalam yani nena avi thêthônj. ²⁶ Kupik atu ba auk lôkmala miñ hamô ami, êj ma nãama. Ma êvhavîj atu ba anêj ku mi ma nãama aêj iyom.

3

Oyabinj vembôlêk mavi

¹ Aiyañ thêlô, alalô nayala nena Wapômbêj tem indum abô lôklokwañ ek yêlô atu ba adônj avômalô hathak êvhavîj. Ba intu miñ môlô bêj anônj nundum ek numbitak nê êdônj avômalô ami.

² Alalô lôkthô athak avak i silili ba adum kambom lomalomama. Anyôla miñ havak i silili hathak anêj abô ami, êj ma yani mabuñ anônj ba hatôm eyabinj liñkupik sapêj. ³ Odañô. Avômalô ethak etak nômu yaônate hapalañaniñ hêk bokhos abôlêk ek êvôn hamô yak ma bok bêj êj hasopa iniñ leñjñhavîj. ⁴ Ma nômla yanñ ma yeñ ñgwêk. Yeñ ñgwêk ma nômbêj ma lovak bêj hayuv ma hathak hasisuñ yeñ êj ba hi. Ma doñtom nômu yaôna anônj te hêk dômlokwañ ek havusiñ hi loñ atu ba alañ lahavîj ni. ⁵ Ma aêj iyom venjôlêk ma nômu yaôna ek leñjñkupik. Ma doñtom hatôm indum ku bêj lomalomama.

Lemimimbi nena atum yaôna hatôm esañ ba êmbôk kamuñ bêj anônj.

⁶* Ma venjôlêk ma hatôm atum. Venjôlêk êj ma hayô siñ hathak kambom lomalomama ba halumbak bêj ba hadum leñjñkupik sapêj habitak lelaik. Atum êj halêm anêj loñ atum da hamô ba intu hatôm esañ alalôaniñ lôkmala sapêj, lêk êntêk êj endeaba êyô anêj dañ.

⁷ Avômalô ethak ewa menak lo umya ma alim ñgwêk lôk alim lomalomama ba eyabinj ba êmô tiñj. ⁸* Ma doñtom anyô late miñ hatôm eyabinj abôlêk ek ênjêk tiñj ami. Mi, kambom hapiñiyap hêk abôlêk ba hatôm siniñ habôk avômalô vônô.

⁹ Alalô êv yeñ hathak venjôlêk hadêj alalôaniñ Kamik Anyô Bêj. Ma venjôlêk doñtom êj iyom intu hanañ ek Wapômbêj imbuliñ avômalô takatu ba yani hapesañ i hatôm yanida. ¹⁰ Venjôlêk doñtom êj iyom intu habô Wapômbêj lôk hanañ abôma havîj. Aiyañ thêlô, êj ma kambom anônj. ¹¹ Nãañ lôk ñgwêk hatôm nede valu abyañ te e? Mi anônj. ¹² Aiyañ thêlô, ñgwêk miñ hatôm nêmu nãañ mavi êndêj alalô ami. Ma ñgôbêj miñ hatôm injik êtôm sabo ami. Ma yak te miñ hatôm injik êtôm ñgôbêj ami. Mi anônj.

Auk mavi halêm anêj Wapômbêj

¹³ Môlô opalê atu ba lôkauk bêj ba hayala Wapômbêj anêj lahavîj? Injik anêj auk mavi êj thô esak anêj kobom thêthônj lôk ku takatu ba hadum ba hamô maliñyaô. ¹⁴ Ma doñtom lemdañ hathak athêj bêj hêk kapôlôm ba hudum ek osale anyô vi thô ba ômônj, êj ma miñ ômbô o ba onañ nena hosopa abô avanônj ami. Êj ma honañ abôyan ba hubuliñ abô avanônj. ¹⁵ Auk êj ma auk pik lôk kapôlônj bô ba halêm anêj Sadañ. Ma miñ halêm anêj leñ ami. ¹⁶ Loñ atu ba kobom ethale anyô vi thô lôk leñdañ hathak athêj bêj hêk, êj

* 2:25: Jos 2:1-21; Hib 11:31

* 3:6: Mat 12:36-37; 15:11,18-19

* 3:8: Lom 3:13

Miñ nobam amda ami

13 *Odañô katô! Mólô takatu ba onañ, “Yaô mena yamuñ la ma tem yêlô ana malak bêñ te ek nandum ku valu êtôm sondabêñ te êmô loñ êñ ek napôm valuselej bêñ.” 14 *Aisê ka onañ aêñ? Oyala nôm atu ba tem imbitak e? Mi, ôthônñ nôm atu ba tem imbitak êndêñ yamuñ! Ma mólônim lôkmala ma hatôm atum yova atu ba hamô dokte iyom ma tem mi. 15 Aêñ ba mavi ek mólô nonañ aêntêk, “Anyô Bêñ anêñ lahavinñ, êñ ma tem yêlô namô lôkmala ba nandum nôm takatu ba leññjhabi ek nandum.” 16 Ma donjom mólô othak ôbôam ba obam am. Êñ ma kambom. 17 *Aêñ ba opalê atu ba hayala kobom mavi ma donjom miñ hadum ami, êñ ma hadum kambom.

5

Nê lôk nômkama bêñ nôkô ek am

1 Mólô avômalô lôk nômkama bêñ, odañô katô! Malainñ lomalomama tem êpôm mólô ba intu nodañ asêñ malêñ. 2 *Mólônim nômkama sapêñ lêk hapalê ma didu lêk edabêñ unim kwêv lo sôp ba hatitip 3 ma da lêk hathañ unim gol lo seleva. Ma da êñ tem imbitak êtôm atum ek esañ mólô lemvimkupik lôk injik mólônim kambom thô. Waklavônñ pik lo leñ anêñ danñ lêk habobo, ma donjom ôvôlô nômkama denañ. 4 *Lemimimbi esak unim nê ku takatu ba idum ku êmô unim ku kapô. Miñ ôêv i vuli hatôm iniñ ku ami ba iniñ asêñ hi hapôm Anyô Bêñ Lôklokwanñ Lôkthô Anêñ Ôdônñ ba lêk halañô yôv. 5 *Mólô ômô pik ma osopa unim lemimhavinñ lôk thethanñak ba oañ nôm bêñ hatôm etak bok halôk balam lukmuk ba êthônñ iniñ waklavônñ nijik i vônô lêk habobo. 6 Mólô othak udum abô ek nijik nê thêthônñ vônô ma miñ êwê kambom êñ viyanñ ami.

Ôpôm malainñ ma nômô malinñyaô

7 *Aêñ ba aiyañ thêlô, nômô malinñyaô ma noyabinñ Anyô Bêñ anêñ endelêm. Lemimimbi nê takatu ba evatho nômkama halôk ku kapô. Thêlô êmô malinñyaô ba eyabinñ ôthôm lo wak ek nindum iniñ ku vêmam. Êñ ma tem nôm indumbak ba injik anônñ mavi. 8 *Ma nômô malinñyaô aêñ iyom ma nobatho kapôlôlimin loñ. Anyô Bêñ anêñ waklavônñ endelêm lêk habobo.

9 Aiyañ thêlô, miñ kapôlônñ diñdiñ esak am ami ek Anyô Bêñ miñ indum abô esak mólô ami. Odañô, balabunñ anêñ alañ lêk haminñ unyak abôlêk yôv ek nundum abô!

10 Aiyañ thêlô, lemimimbi plopet taksêbôk ba enañ abô hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ. Ewa vovanñ ma donjom êmô malinñyaô. 11 *Ma avômalô takatu ba ewa malainñ ba imiñ lôklokwanñ ma ayala nena thêlô ewa Wapômbêñ anêñ mek mavi. Ma bôk olanñô Jop anêñ kukuthinñ e? Hawa malainñ bêñ ma donjom haminñ lôklokwanñ. Anyô Bêñ ma anyô lahiki lôk kapô malainñ hathak anêñ avômalô ba intu havenñ yam ma hadum mavi hadêñ yani.

Miñ alalô nanañ avanônñ binñ dake ami

12 *Aiyañ thêlô, nômbêñ ma aêntêk. Miñ nonañ nena avanônñ binñ dake esak leñ lo pik mena nômla ek embatho unim abô loñ ami. Mi, hudum aêñ, êñ ma

* 4:13: Luk 12:18-20 * 4:14: Sng 39:5,11; Snd 27:1 * 4:17: Luk 12:47 * 5:2: Mat 6:19

* 5:4: Lo 24:14-15 * 5:5: Luk 16:25 * 5:7: Lo 11:14; Jer 5:24 * 5:8: Lom 13:11-12; 1Pi 4:7

* 5:11: Kis 34:6; Jop 1:21-22; 2:10; Sng 103:8 * 5:12: Mat 5:34-37

yakô osau ba tem Anyô Bêᶇ nêᶇ vovañ êᶇdêᶇ o. Ba intu honañ nena tem undum nôᶇlate, êᶇ ma undum êᶇtôm atu ba honañ. Ma hôᶇdô ek undum, êᶇ ma onañ nena mi ek miᶇ undum ami.

Nê êᶇhaviᶇ iniᶇ mek ma lôᶇklokwaᶇ

¹³ Malaiᶇ la hapôm môᶇlô te, êᶇ ma eteᶇ mek. Ma môᶇlô te lamavi, êᶇ ma nêᶇᶇ yeᶇ ek êᶇᶇbô Wapôᶇᶇbêᶇ. ¹⁴*Ma môᶇlô te hapôm lijiᶇ, êᶇ ma endam avôᶇmalô êᶇhaviᶇ iniᶇ avaka ek neteᶇ mek êᶇyô yani vôᶇv lôᶇ nisik esak nôᶇᶇ lêᶇlêᶇ esak Anyô Bêᶇ anêᶇ athêᶇ. ¹⁵*Ma iniᶇ mek atu ba eteᶇ lôᶇ êᶇhaviᶇ ma tem indum ôᶇpêᶇ mavi ma Anyô Bêᶇ tem êᶇsô yani liᶇ. Ma bôᶇ hadum kambom la, êᶇ ma tem Anyô Bêᶇ nêᶇᶇ anêᶇ kambom êᶇᶇ vê. ¹⁶Ba intu môᶇlô toᶇᶇᶇ nonañ unim kambom bêᶇᶇ imbiᶇ am ma noteᶇ mek esak am ek numbitak mavi. Anyô thêᶇthôᶇ anêᶇ mek ma lôᶇklokwaᶇ ba tem injik anôᶇᶇ.

¹⁷*Lemimbi plopet Elia. Yani ma anyô hatôm alalô. Lavidonᶇ ba hateᶇ mek ek miᶇ ôᶇthôm injik ami, êᶇ ma ôᶇthôm miᶇ hik ami hatôm sondabêᶇᶇ lô ma wata te. ¹⁸*Vêᶇᶇ ma hateᶇ mek hathak loᶇᶇbô ma ôᶇthôm hik ba nôᶇᶇkama pik hik anôᶇᶇ mavi.

Ôᶇᶇatu ba hêᶇᶇ yak ma noja yani esak loᶇᶇbô

¹⁹*Yenaᶇ aiyaᶇ thêᶇlô, môᶇlô te hêᶇᶇ yak hathak abô avanôᶇᶇ ba môᶇlô te hawa ôᶇpêᶇ hatup, ²⁰*êᶇᶇ ma lemimimbi nena, “Ôᶇᶇatu ba hêᶇᶇ anyô hadum kambom te anêᶇᶇ auk sa ek hatak anêᶇᶇ kambom, êᶇᶇ ma hêᶇᶇ ôᶇpêᶇᶇ vê hêᶇᶇ ᶇama ma haluviᶇ anêᶇᶇ kambom bêᶇᶇ anôᶇᶇ.”

* 5:14: Mak 6:13 * 5:15: Mat 17:18-20 * 5:17: 1Kiᶇ 17:1; 18:1 * 5:18: 1Kiᶇ 18:42-45
 * 5:19: Gal 6:1 * 5:20: Snd 10:12; 1Pi 4:8

Pita anêḡ kapyã mōḡ Abô mōḡ

Pita ma Yisu anêḡ aposel laumiḡ ba lahavuju takatu te. Hato kapyã êntêk ek embatho ḡê êvhaviḡ takatu ba avômalô vi êv malaiḡ lomaloma hadêḡ i loḡ. Ma hato ek injik loḡndê atu ba Wapômbêḡ lahavij ḡê êvhaviḡ nesopa. Hato ek avômalô Israêl lôk avômalô loḡ buyanj havij.

Hato kapyã êntêk hadêḡ 64 AD la.

Pita anêḡ lamavi

¹Ya Pita, Yisu Kilisi anêḡ aposel, yahato kapyã êntêk hadêḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba êsôv mayaliv ba i êmô loḡ luvuluvu anêḡ Pontus lo Galesia ma Kapadosia lo Esia ma Bitinia. ²*Wakamik Wapômbêḡ bôk hayala mólô lôkthô ba bôk halam mólô yôv. Ma Lovak Mathen hadum ba ubitak mathen ma bôk hapaliv Yisu anêḡ thalalen ek nosopa Wapômbêḡ. Ma wapôm lôk labali êmbôlô mólô kapôlômim siḡ.

Alalô aêv maleḡij ek naja bulubiḡ

³Nambô Wapômbêḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô Wapômbêḡ. Yani hêv kapô ek alalô bêḡ anôḡ ba hik Yisu Kilisi liḡ hêk ḡama ek embathu alalô esak loḡbô ek namiḡ lôklokwaḡ ba nanêm maleḡij ⁴*ek naja lôkmala atu ba ḡama lôk lelaik mi ba miḡ hatôm ekapok ami. Ma yani hayabiḡ lôkmala êḡ hamô malak leḡ. ⁵*Alalô aêvhaviḡ ba intu anêḡ lôklokwaḡ hakalabu alalô siḡ ek nêḡ alalô bulubiḡ endeba pik lo leḡ anêḡ dan ma avômalô sapêḡ tem nêḡê. ⁶⁻⁷*Aêḡ ba mólô lemimmavi anêḡ dôêḡ. Gol ma pulusikna ba tem mi. Ma atum hathaḡ gol êḡ ek injik anôḡ thô. Ba êvhaviḡ anêḡ mavi hamôḡ ek gol. Ba intu malaiḡ lomaloma hamô vauna ba hadum ek injik unim ôêvhaviḡ anêḡ anôḡ thô ek Yisu endelêm ma tem nêḡ mólô athêḡ bêḡ lôk deda lôkmaḡij ma nêḡ mólô liḡ. ⁸⁻⁹*Mólô lemimhaviḡ Yisu ba ôêvhaviḡ yani ma doḡtom miḡ bôk ôyê yani ami. Ma lêk owa êvhaviḡ anêḡ anôḡ ma bulubiḡ atu ba Wapômbêḡ tem nêḡ êndêḡ mólô. Ba intu lêk mólô lemimmavi anôḡ ba ôbôam.

¹⁰*Sêbôk ma plopet enaḡ abô hathak wapôm atu ba tem êlêm êndêḡ mólô. Ma bulubiḡ êḡ, ma thêlô leḡijhabi lôklokwaḡ lôk êbôlêm auk hathak. ¹¹*Ma Kilisi anêḡ Lovak Mathen atu ba hamô thêlôniḡ kapôlôḡij hik auk thô hadêḡ i ba hanaḡ hathak vovaḡ takatu ba tem Kilisi enja vêm ka enja athêḡ lôkmaḡij embenjam. Ma plopet êbôlêm auk hathak wak alête intu nôḡ êḡ tem imbitak ba imbitak aisê? ¹²Ma hik abô takêḡ thô hadêḡ plopet nena ku taksêbôk bôlada idum ma miḡ idum ek nêḡ thêlôda iyom sa ami. Mi. Nêḡ alalô lôkthô sa. Ma doḡtom lêk hêv Lovak Mathen anêḡ leḡ ba halêm ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi takêḡ lôkthô bêḡ êndêḡ mólô. Ma aḡela vovaḡ ek neja auk takêntêk imbiḡ.

Nômô mathen

* **1:2:** Lom 8:29; 2Te 2:13 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Jon 10:28; 17:11 * **1:6-7:** Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:2-3; 1Pi 5:10 * **1:8-9:** Jon 20:29; 2Ko 5:7 * **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27

13 Ba intu nôpôpêk am lôk nupuk am loŋ ma malem endahaliŋ Yisu Kilisi anêŋ waklavôŋ atu ba tem endelêm ek noja wapôm atu ba tem nê m êndêŋ môlô. 14-16 *Môlô nô m ô êtôm avômena takatu ba ethak esopa abô hatôm bôk eto nena,

“Ya mathen. Ba intu nô m ô mathen.”

Wok Plis 11:44-45

Yani ma mathen. Aêŋ ba môlô nô m ô mathen êtôm yani atu ba halam môlô. Ma miŋ nosopa thetharjak êtôm sêbôk atu ba môlô nê auk mi ami.

17 *Pik êntêk ma hatôm unyak kudum iyom ba unim unyak anôŋ ma hamô buyan. Aêŋ ba ôpatu ba olam nena Wakamik intu nô m ô tiŋiŋ ê m ô yani vibin ek malê nena yani hathak hatitiŋ avômalô lôkthô iniŋ ku ba miŋ hathale nê loŋ buyan thô ma hêv anêŋ avômalô liŋ ami. Mi. 18-19 *Libumi iniŋ bôk lo loŋ sêbôk ba esopa ma miŋ hik anôŋ mavi ami. Ma doŋtom lêk oyala nena Wapômbêŋ hapole môlô vê hathak Kilisi anêŋ thalalen atu ba anêŋ vuli bêŋ ba hatôm boksipsip atu ba anêŋ kambom lo palê mi lôk miŋ hapole môlô hathak nô m pulusikna hatôm seleva lo gol ami. 20 *Sêbôk atu ba epesan pik ma Wapômbêŋ halam Kilisi. Ma doŋtom lêk pik lo leŋ anêŋ daŋ ba Wapômbêŋ bôk hik yani thô yôv ek nê m môlô sa. 21 *Yani iyom intu hik Kilisi liŋ hêk ŋama ba hêv athêŋ lôkmanŋiŋ hadêŋ yani ek môlô nô nê m imbiŋ lôk nô nê m malemim êndêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba Kilisi intu hadum ba môlô ôêvhaiŋ Wapômbêŋ.

22-25 *Môlô bôk osopa Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ lôk ôvôkwiŋ am yôv. Ma lêk môlô lemimhaiŋ môlôviyaŋ katô anôŋ. Ma Wapômbêŋ anêŋ abô anêŋ lôkmala hamô ba tem ê m ô wak nô mbêŋ intu sapêŋ. Ma hadum ku ba havathu môlô hathak loŋbô. Ma anêŋ vêk atu ba môlô upup habitak miŋ vêk ŋama ami ma mi anôŋ. Yan vêk êŋ intu ida hamô lôkmala wak nô mbêŋ intu sapêŋ hatôm bôk eto nena,

“Anyô lôkthô ma hatôm kavik dahô,

ma iniŋ lôkmanŋiŋ ma hatôm thiliŋ vuak;

kavik dahô hakapok

ma thiliŋ vuak êv yak

ma doŋtom Anyô Bêŋ anêŋ abô tem ida ê m ô aêŋ wak nô mbêŋ intu sapêŋ.”

Aisaia 40:6-8

Aêŋ ba lemimimbiŋ am lôk nô nê m kapôlô m im êndêŋ am. Ma abô êŋ iyom intu bôk anar hadêŋ môlô yôv.

2

1 *Ba intu nô nê m nô m lomaloma takêntêk vê. Siniŋ, abôyaŋ, iluviŋ auk kambom hathak auk thêthôŋ, leŋdaŋ, lôk etatale anyô yaŋ. 2-3 *Môlô bôk osaê Anyô Bêŋ anêŋ va nena vasiŋ. Aêŋ ba nupipiyap ek nunum sum atu ba mabuŋ anôŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ hatôm amena lukmuk atu ba evathu ek môlô nundumbak esak bulubiŋ.

Alalô ma hatôm valu lôkmala ek nedav unyak mathen

4-5 *Yani ma valu lôkmala atu ba avômalô êpôlik hathak. Ma doŋtom yani ma Wapômbêŋ anêŋ payen anôŋ atu ba halam. Ma môlô hatôm valu lôkmala êŋ haiŋ ba nôlêm êndêŋ yani ek endav anêŋ unyak mathen êŋ esak môlô. Ba

* 1:14-16: Wkp 19:2; 20:7; Mat 5:48; Lom 12:2; Ep 2:3; 4:17-18 * 1:17: Lom 2:11; ALK 2:23

* 1:18-19: Ap 20:28; Hib 9:12-14 * 1:20: Ep 1:4; 2Ti 1:9-10 * 1:21: Jon 14:6; Lom 5:1-2

* 1:22-25: Ais 40:6-8; Jon 13:34; Lom 12:10 * 2:1: Ep 4:22; Jem 1:21 * 2:2-3: Sng 34:8

* 2:4-5: Ep 2:21-22; ALK 1:6

lêk ubitak anêḡ ḡê êbôk da matherḡ ek nôbôk anêḡ da. Da takêḡ ma Yisu Kilisi anêḡ ku ba Wapômbêḡ hawa lôk lamavi. ⁶*Hatôm bôk eto halôk Wapômbêḡ anêḡ kapya aêntêk,

“Ôḡgô. Bôk yahadó valu lôklokwanḡ te hamô Saion
ba tem embalonḡ unyak lonḡ.

Yada yahatak hatôm payerḡ anôḡ.

Ma ôpatu ba hêvhavinḡ yani

ma tem miḡ nêḡm mama êḡḡerḡ yani ami. Mi anôḡ.” *Aisaia 28:16*

⁷*Aêḡ ba môlô vi lêk ôêvhavinḡ ba ôyé valu êḡ hatôm payerḡ anôḡ. Ma vi miḡ êvhavinḡ ami ba intu Wapômbêḡ anêḡ abô hanarḡ nena,

“Valu atu ba ḡê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landinḡ anôḡ.”

Kapya Yerḡ 118:22

⁸*Ma abô yanḡ hanarḡ nena,

“Valu yaôna te ek ende anyô liliḡ ba imbi i pôḡêḡ
lôk valu bêḡ te ek nembak sisilimbiḡ ba nêḡm yak.”

Aisaia 8:14

ḡê takatu ba êḡḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ma tem indum ba thêlô nêḡm yak.

⁹*Ma donḡtom môlô ma avômalô takatu ba bôk Wapômbêḡ halam yôv. Môlô ma kinḡ anêḡ ḡê êbôk da lôk avômalô ôḡḡerḡ matherḡ. Yani bôk halam môlô ba otak momanjininḡ ba ôlêḡ uminḡ anêḡ deda lôkmanḡḡinḡ anôḡ kapô. Aêḡ ba môlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô takatu ek nonarḡ anêḡ nôḡkama mavi takatu ba hadum lôkthô bêḡ. ¹⁰*Sêbôk ma môlô avômalô palinḡ. Ma donḡtom lêk ma môlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô. Sêbôk ma miḡ hêv kapô hadêḡ môlô ami. Ma donḡtom lêk hêv kapô.

Alalô namô thêthôḡ

¹¹*Aiyarḡ thêlô, môlô ma hatôm ḡê lonḡ buyarḡ lôk ḡê takatu ba etak ininḡ lonḡ. Ba intu yahalarḡ ek notak thetharḡak takatu ba hik vovak hadêḡ dahôlôḡmim.

¹²*Nômô batôḡ oyarḡ ek ḡê daluk esonḡ nena môlô ḡê lemimmaninḡ ba etharḡ môlô, êḡ ma tem nêḡê môlônim ku mavi atu ba udum ma nebam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ êḡḡerḡ anêḡ waklavôḡ endelêḡ.

Nômô ḡê bêḡbêḡ vibinḡ

¹³⁻¹⁵*Wapômbêḡ laharvinḡ môlô nundum mavi êḡḡerḡ avômalô takatu ba miḡ ewa auk mavi ami ek thêlô nesarḡ veninḡbôlêk sinḡ. Aêḡ ba nôḡḡ gavman ininḡ ḡê bêḡbêḡ sapêḡ vibinḡ êtôm atu ba Anyô Bêḡ anêḡ laharvinḡ. Nômô kinḡ vibinḡ. Yani hamôḡ ek eyabinḡ avômalô lôkthô. Ma nôḡḡ kinḡ anêḡ ḡê ku takatu ba hêv ek nêḡm malainḡ êḡḡerḡ avômalô takatu ba idum kambom ma nêḡbô avômalô takatu ba idum mavi. ¹⁶Môlô ma hatôm avômalô takatu ba bôk epole yôv. Ma donḡtom môlô ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku. Ba intu miḡ nunduvinḡ am esak auk nundum kambom ami. ¹⁷*Nômô tinḡinḡ imbinḡ avômalô sapêḡ. Lemimbinḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô. Thêlô ma môlôvianḡ. Ma nôkô ek Wapômbêḡ ba nôḡḡm athêḡ bêḡ êḡḡerḡ kinḡ.

¹⁸*Ma môlô ḡê takatu ba udum ku hamô anyô yanḡ vibinḡ nosopa unim ḡê bêḡbêḡ ininḡ abô. Vi ma yôhok ma vi ma leḡinḡḡarḡa ma donḡtom nôḡḡ thêlô vibinḡ. ¹⁹Ba intu ôyé nena êv vovanḡ oyarḡ hadêḡ môlô takatu ba osopa

* **2:6:** Ais 28:16; Ep 2:20 * **2:7:** Sng 118:22 * **2:8:** Ais 8:14 * **2:9:** Lo 7:6; 14:2; Ais 9:2; Ap 26:18; Ep 5:8 * **2:10:** Hos 2:23 * **2:11:** Gal 5:17,24 * **2:12:** Mat 5:16 * **2:13-15:** Tit 3:1; 1Pi 3:16 * **2:17:** Lom 12:10 * **2:18:** Ep 6:5

Wapômbêḡ, êḡ ma numiḡ lôklokwaḡ ma tem Wapômbêḡ lamavi esak môlô.
 20 *Ma môlô udum kambom ba ik môlô ba umiḡ lôklokwaḡ ma tem nebam môlô e? Mi. Udum mavi ba owa vovaḡ oyaḡ, êḡ ma tem Wapômbêḡ lamavi êndêḡ môlô. 21 *Kilisi hawa vovaḡ ek nêḡ môlô sa. Ma aêḡ iyom ma Wapômbêḡ halam môlô ba hapesaḡ loḡôndê ek nosopa Kilisi vaḡgwam.
 22 **“Yani miḡ hadum kambom lôk miḡ hanaḡ abôyaḡ te ami.” Aisaia 53:9*
 23 *Ma thêlô enaḡ abôḡma hathak yani ma doḡtom yani miḡ hanaḡ viyaḡ ami. Êv vovaḡ hadêḡ yani ma doḡtom miḡ hadum nôḡma ek hawê kambom êḡ viyaḡ ami. Mi. Yani hêv ida hi hadêḡ ôpatu ba hadum abô thêthôḡ anôḡ iyom ek indum anêḡ abô. 24 *Yanida liḡkupik hawa alalôaniḡ kambom hathak alovalaḡaḡsiḡ ek alalô nambôliḡ dômiḡ esak kambom ma namô thêthôḡ iyom. Ma anêḡ bêlêḡma hadum o mavi. 25 *Sêbôk ma môlô hatôm boksipsip mathaḡô ma lêk ôvô ôlêḡm unim alaḡ lôk ôpatu ba hayaḡiḡn môlô.

3

Nê ewa i iniḡ abô

1-2 *Ma môlô avi nôḡmô mayaô ba nôḡmô unim anyô vibiḡ ek yani êḡjê nena hosopa Wapômbêḡ ba hômô mathêḡ. Ku êḡ tem êḡbôv yamalô atu ba hapôlik hathak Wapômbêḡ endelêḡ esopa yani. 3 *Miḡ nubutiḡ lemkaḡôk ḡaḡḡ lôk notak mote gol lomaloma lôk noba sôḡ kêkêlô lomaloma ek numbitak êtôm vuliḡ biḡ ami. 4 Mi. Môlô kapôlômim indum môlô êtôm vuliḡ biḡ. Avi yôhok labalinena iniḡ sôḡ takêḡ tem miḡ nema ami ma Wapômbêḡ hayê hatôm nôḡmlate anêḡ vuli bêḡ. 5 Sêbôk ma avi mathêḡ takêḡ êv maleḡiḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba êḡmô iniḡ anyô vibiḡ. Êḡ ma loḡôndê êḡ hadum thêlô ibitak vuliḡ biḡ 6 *hatôm Sala. Yani halaḡô yamalô ba halam yani nena anyô bêḡ. Aêḡ ba nôḡmô batôḡ oyaḡ lôk miḡ nôkô ek malaiḡ ami, êḡ ma tem numbitak Saḡa nali.

7 *Ma anyô aêḡ iyom. Avi iniḡ lôklokwaḡ ma vauna ek anêḡ ba intu onja auk mavi ba ôḡmô mavi imbiḡ vônim ek Wapômbêḡ endaḡô anêḡ mek. Mamu luvu tem noja Wapômbêḡ anêḡ wapôm doḡtom atu ba nôḡmô lôkḡmala. Ba intu undum mavi êndêḡ vônim.

Nômô yôhok imbiḡ am

8 Yôv. Môlô lôkthô nôḡmô esak auk doḡtom imbiḡ am. Ma môlô te hawa malaiḡ ma nôḡnêḡ yani thêvô. Ma lemimimbiḡ am êtôm môlôviyaḡ. Lôk lemim injik am esak ḡê takatu ba ewa malaiḡ ma nôḡmô maliḡyaô. 9 Wapômbêḡ bôk halam o. Ba intu anyôla habuliḡ o mena hanaḡ abôḡma hathak o ma miḡ nuḡḡwik kambom êḡ liliḡ ami ek onja nôḡm mavi embenḡ yam. 10-12 *Wapômbêḡ hanaḡ,
 “Anyô Bêḡ ma hayê ḡê thêthôḡ

ma léndôḡ hakyav ek endaḡô thêlôniḡ mek.

Ma doḡtom mathêlêv hathak ôpatu ba hadum kambom.
 Aêḡ ba opalê atu ba lahaviḡ anêḡ lôkḡmala êḡmô mavi,

* 2:20: 1Pi 3:14,17 * 2:21: Mat 16:24; Jon 13:15 * 2:22: Ais 53:9 * 2:23: Ais 53:7; 1Pi 3:9
 * 2:24: Ais 53:5-6; Lom 6:11 * 2:25: Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 * 3:1-2: Ep 5:22 * 3:3: 1Ti 2:9 * 3:6: Stt 18:12 * 3:7: Ep 5:25 * 3:10-12: Sng 34:12-16

ma eyabinj dahalañ esak abô kambom
 ma abôlêk kupik esak abôyañ.
 Ma nêmi liliñ esak kambom ma indum mavi.
 Ma endañviñ esak êmbôlêm auk êmô yôhok.”

Kapya Yeñ 34:12-16

Avômalô mavi atu ba ewa vovay

13 Nôpôviñ am ek nundum mavi, êñ ma opalê hatôm imbuliñ môlô? Mi.
 14 *Ma donjom howa malaiñ hathak mavi takatu ba hudum ma Wapômbêñ tem lamavi esak o. Ba intu
 “miñ ôkô lôk lemmalaiñ esak nê kambom takêñ ami.” *Aisaia 8:12*
 15 Ma undum ek kapôlôm êmô Anyô Bêñ Kilisi vibiñ. Ma ôpôpêk oda wak nômbêñ intu ek anyôla hanañ hik o liñ ma onañ bêñ esak nômi takatu ba hêv malem hathak. 16 *Ma ômô maliñyaô ba onañ abô êñ ma miñ otatale avômalô vi ami. Ma ôsô o ba oya ek anyôla hanañ abôma hathak o mena hathañ o hathak hosopa Kilisi, êñ ma tem yanida mama. 17 Wapômbêñ lahavij onja vovay ba intu hudum mavi ba howa vovay, êñ ma mavi anôñ. Ma donjom hudum kambom ba howa vovay, êñ ma miñ mavi ami. 18 Kilisi hawa vovay bôlôñ te iyom ek injik kambom anêñ ku vônô. Anyô thêthônj hêv avômalô kambom sa ek endom i ba ini êndêñ Wapômbêñ. Ik yani vônô hamô pik ma Lovak Matherj hêv lôkmala hadêñ yani. 19 Vêm ma hi hanañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ ngôk takatu ba êmô koladônj. 20 *Sêbôk ma miñ thêlô elañj Wapômbêñ anêñ abô ami. Yani hanañ hadêñ Noa ek epeañ yeñ. Ma hamô maliñyaô ba hayabinj ek thêlô nedañj anêñ abô. Ma donjom naju hatôm bahenji ba lahavulô iyom elañj ba intu ñañ hêv i bulubiñ. 21 Ma ñañ êñ ma hatôm lavôñij ek ôpatu hathik ñañ tem enja bulubiñ aêñ iyom. Ma ñañ êñ miñ hathik leñvijkupik anêñ lelaik vê ami. Mi. Ôpêñ hathô ida ba haya ek havak abô haviñ Wapômbêñ. Êñ ma hatôm Yisu anêñ haviyô hêv ôpêñ bulubiñ. 22 Yisu intu bôk hi malak leñ ba hamô Wapômbêñ ban vi anôñ. Ma añela lôk nômi lôklokwañ ma iniñ lôklijyak sapêñ êmô yani vibiñ.

4

Ôpôpêk o ek osopa Wapômbêñ

1 *Kilisi hawa vovay hamô pik. Ba intu ôpôpêk oda ma onja auk êñ iyom. Ôpatu ba hawa vovay bôk hatak kambom yôv ba 2 hathak hasopa Wapômbêñ anêñ lahavij iyom. Ma miñ hathak hasopa avômalô pik iniñ thethanj lomaloma aleba hama ami. 3 *Sêbôk ma osopa nê daluk iniñ auk takêntêk, thethanj lomaloma lôk inum waiñ ba molo ma sek waliliñ lôk ibi anyô leñij hathak auk mayaliv ma kobom mama takatu ba êv yeñ hadêñ ngôkba. Bôk udum lôbôlônj ba hatôm. 4 Ma miñ hôpôviñ o ba hôsôv halôk lôv daim bomañ atu haviñ thêlô ami ba intu thêlô esoñ kambom ba etatale o. 5 Ma donjom tem nindum abô esak yani atu ba lêk hapôpêk i yôv ek endañj nê lôkmala lôk nê ñama iniñ abô. 6 Aêñ ba intu bôk enañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ nê takatu ba bôk ema yôv. Thêlô bôk ema hatôm avômalô pik lôkhô ma donjom Lovak Matherj hatôm nêmi lôkmala êndêñ i ek thêlô nêmi lôkmala imbiñ Wapômbêñ.

* 3:14: Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20; 4:14

* 3:16: 1Pi 2:12

* 3:20: Stt 6:1-7:24

* 4:1:

Lom 6:2,7 * 4:3: Ep 2:2-3

7 *Nômkama lôkthô anêj darj lèk habobo. Aêj ba ôpôpêk o esak auk mavi lomaloma lôk upuk o loj ek oterj mek. 8 *Lejinhavij i hathak havuliv kambom bêj anôj sinj. Ba intu ôpôvij o esak kobom lejhavij i. Êj ma nômbêj. 9 *Ma noja avômalô êvhavij thô ma mij nosa i ami. 10 *Wapômbêj habi anêj wapôm sam hadêj avômalô tomtom. Ba noyabij wapôm takêj ek nundum ku esak ek nêm avômalô vi sa. 11 Ma anyôla hanaj Wapômbêj anêj abô ma enaj katô ma mij endela ami. Ma anyôla hêv avômalô sa ma indum esak Wapômbêj anêj lôklokwanj takatu ba hêv hadêj yani ek nebam Wapômbêj anêj athêj esak Yisu Kilisi anêj ku. Athêj bêj lôk lôkmanjij ma yanida anêj wak nômbêj intu sapêj. Avanoj.

Avômalô êvhavij takatu ba ewa vovaj

12 Aijan thêlô mij nosoj kambom ba nonaj nena, “Aisé ba malaj hapôm ya?” Mólô owa vovaj hatôm atum hathaj mólô ek injik am thô. 13 *Howa vovaj hatôm Kilisi ma ômbô o ek waklavôj atu ba Wapômbêj hik anêj deda lôkmanjij thô ma tem mólô nômbô am bêj anôj. 14 *Mólô ma Kilisi anêj avômalô ba Wapômbêj anêj Lovak Matherj lôkmanjij lèk hayô hamô mólô. Ba intu anyôla hatatale am, ma Wapômbêj lèk lamavi hathak mólô. 15 Ma huik anyô vônô mena howa vani mena hudum kambom lomaloma mena howa ku anêj ôv oyanj hathak o ba howa vovaj bêj, êj ma mij mavi ami. 16 Ma o anyô hôêvhavij Kilisi ba howa vovaj mij o mama ami. Ômbô Wapômbêj esak athêj mavi atu ba howa. 17 Ma lèk waklavôj hayô ek Wapômbêj anêj avômalô nindum abô. Alalô atu ba aêvhavij tem ana êmôj ek nandum abô. Ma vi atu ba mij esopa Wapômbêj anêj Abô Mavi ami, kikaknena. Vuli alê intu tem neja?

18 “Aêntu malaj ek nê thêthôj neja bulubij, ma malê te tem êpôm nê daluk lôk nê idum kambom?”

Gutpela Sindaun

11:31

19 Ba intu Wapômbêj hadum ek anyôla hawa malaj ma ôpêj nêm ida êndêj Wapômbêj ba indum mavi iyom. Yani hapesaj nômkama lôkthô ba intu tem eyabij alalô dedauj mavi.

5

Abô ek avaka

1 Ya Pita avaka hatôm mólô vi atu ba alalô anaj Kilisi anêj vovaj bêj. Kasana ma Wapômbêj tem injik anêj deda lôkmanjij thô ma alalô lôkthô tem naja inij sam wapôm tomtom. Ba intu yahanaj hadêj avaka takatu ba êmô havij mólô 2 *nena noyabij Wapômbêj anêj avômalô takatu ba bôk êv hadêj mólô hatôm boksipsip anêj alaj hayabij anêj bok. Wapômbêj lahavij nena nônem lêlê esak anêj ku takatu ba lahavij nundum. Mij mólô popabuk ami. Ma nôpôvij am esak ku êj. Ma mij nôkôkam esak valuselj ami. Mi. 3 *Ômô malinjaô ek avômalô nêgê ba nesopa vemgwam. Ma mij ombam o esak nê atu ba êmô o vibij ami. 4 Ma Alaj Bêj hayô ma tem onja kuluj lôkmanjij atu ba tem mij imbitak yaôna ami.

Noba kwêv nômô malinjaô

* 4:7: Lom 13:11-12 * 4:8: 1Pi 1:22 * 4:9: Hib 13:2 * 4:10: Lom 12:6-8 * 4:13: Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7
* 4:14: 1Pi 2:20 * 5:2: Jon 21:15-17; Ap 20:28 * 5:3: 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tit 2:7

⁵* Ma anyô muk nôôm nê bêñbêñ vibin aêñ iyom. Ma avômalô lôkthô neba kwêv nêôm malinÿaô.

“Wapômbêñ havôlinj dôm ek nê ebam i, ma donjtom hêv anêñ wapôm hadêñ nê êmô malinÿaô.” *Gutpela Sindaun 3:34*

⁶* Aêñ ba nôôm malinÿaô êmô yani baj lôklokwanj vibin ek anêñ waklavôñ ma tem nêv mólô linj. ⁷* Wapômbêñ lahiki hathak mólô ba intu nôñem unim malainj lôkthô ni êndêñ yani.

Uñgwik vovak lôklokwanj

⁸* Nupuk am loñ ba nôñgwêk lêlê. Ôpatu ba lamaninj ek mólô ma Sadan atu ba kapôñôñô inan avunj laion ba habôlêv mólô havenj ek esanj ba enjanj lêvôkê. ⁹* Hoyala nena vovanj êñ intu lêk hapôm mólôvianj anêñ pik êntêk ba intu nobalonj unim ôêvhavinj loñ ma uñgwik vovak lôklokwanj esak yani.

¹⁰ Ma tem noja vovanj bidonj oyanj. Ma Wapômbêñ ôpatu ba hêv mólô wapôm ba halam mólô hathak Kilisi ek nôôm anêñ lôkmanjginj atu ba tem êmô wak nômbêñ intu sapêñ, yani tem epesanj mólô esak loñbô ba nêv lôklokwanj ma embatho mólô loñ lôk indum mólô numinj majanj êtôm landinj havalonj unyak loñ. ¹¹ Wapômbêñ ma lôkmanjginj hatôm wak nômbêñ intu êñ sapêñ. Avanôñ.

Abô anêñ danj

¹²* Silas, ôpatu ba hêv ya sa bêñ anôñ ba yahayê hatôm yenanj aiyanj hatô yenanj auk lôkthô halôk kapya bidonj êntêk. Yahananj lôklokwanj hadêñ mólô nena auk nômbêñ êntêk ma Wapômbêñ anêñ wapôm avanôñ ek yambatho mólô loñ. Ba intu numinj lôklokwanj. ¹³* Avi atu ba hamô Babilon ma bôk elam yani yôv havinj mólô, yani lôk yenanj okna Mak êv inin leñinjmavi hadêñ mólô. ¹⁴ Nokam am tomtom esak kobom leñhavinj i. Yôhók êmô imbinj mólô atu ba ômô havinj Kilisi.

* **5:5:** Snd 3:34; Ep 5:21; Jem 4:6 * **5:6:** Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10 * **5:7:** Mat 6:25-30

* **5:8:** 1Te 5:6 * **5:9:** Ep 6:11-13; Jem 4:7 * **5:12:** Ap 12:2,25; 13:13; 15:22,37-40 * **5:13:** Ap 12:2; 2Ti 4:11

Pita anêṅ kapyaya yaṅ Abô môm

Aposel Pita hatô kapyaya êntêk. Yani havatho ṅê évhavij loṅ ek nêṁô mathenṅ. Ma hananṅ ek nindum ku ek neyala Kilisi mavi. Hato ek neyabinṅ i esak kédôṅwaga abôyaṅ takatu ba êṁô avômalô évhavij kapô. Lôk hatô nena Kilisi tem endelêṁ ba leṅṅimbi nôm êṅ ba nêṁô thêthônṅ.

Hato kapyaya êntêk hadêṅ 67 AD la.

Pita hêv lamavi

¹ Ya Saimon Pita, Yisu Kilisi anêṅ anyô ku ma aposel atu yahato kapyaya êntêk hadêṅ avômalô takatu ba bôk évhavij yôv. Ma alalôaniṅ Wapômbêṅ da lôk Yisu Kilisi atu ba év mólô bulubinj intu thêthônṅ. Ba yêlôaniṅ évhavij ma anêṅ vuli bêṅ hatôm mólônim ôêvhavij. ² Bôk oyala Wapômbêṅ lo alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi ba wapôm lo labali êmbôlô mólô kapôlôṁim sinṅ.

Loṅôndê nindumbak mavi

³ Yani ma lôkmaṅṅin anêṅ ôdônṅ ba hamô batônṅ oyaṅ ba halam alalô. Anêṅ lôklokwaṅ ma halêṁ anêṅ Wapômbêṅ ba hêv nômkama lôkthô hadêṅ alalô ek nasopa anêṅ lahavij ba namô lôkmala. ⁴ Ba intu habutinṅ abô ba abô êṅ ma lôkmaṅṅin ba anêṅ vuli ma bêṅ ek epole alalô vê ênjêk pik anêṅ palê ôvathek atu ba halêṁ anêṅ thethaṅak ek nambitak êtôm Wapômbêṅ da.

⁵ Ba intu ôpôvinṅ o esak évhavij ek ômbôlô nôm takêntêk, ôṁô batônṅ oyaṅ lôk onja auk katô ⁶ *ma upuk o loṅ lôk uminj lôklokwaṅ lôk osopa Wapômbêṅ anêṅ lahavij ⁷ lôk undum mavi êndêṅ mamuyan ma lemimbinṅ avômalô ⁸ ek nôm takêntêk indumbak ni ba ni ek indum ku endeba injik anôṅ ek onja auk katô esak alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi. ⁹ Anyôla hêv yak hathak nôm takêntêk ma hatôm anyô mabapu lôk mapusip ba bôk évôkwinṅ anêṅ kambom yôv ma doṅtom lapalinṅ.

¹⁰ Aêṅ ba aiyaṅ thêlô nôpôvinṅ am ek nundum nôm takêṅ ek injik thô nena Wapômbêṅ bôk halam mólô ba habi banṅ hayô hêk mólô ba tem minṅ nônêṁ yak ami. Milôk. ¹¹ Ma Anyô Bêṅ Yisu Kilisi alalôaniṅ bulubinj tem êmbôlô mólô esak anêṅ wapôm ba enja mólô thô ek numbitak nôyô anêṅ loṅ lôklinyak atu ba anêṅ daṅ mi.

Nodaṅô Wapômbêṅ anêṅ abô avanônṅ

¹² Mólô bôk oyala nôm takêṅ sapêṅ ba bôk olaṅô Wapômbêṅ anêṅ abô avanônṅ ba ôêv havij lôklokwaṅ. Ma doṅtom yahavatho mólô loṅ lôbôlônṅ hathak abô êṅ ek minṅ mólô lemimpalinṅ ami. ¹³⁻¹⁴ *Kasana ma yenaṅ unyak kudum tem neja vê hatôm alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi hik thô hadêṅ ya. Ba intu yahamô unyak kudum êntêk ek yandum yenaṅ ku katô ek yangik mólônim auk liṅ iyom. ¹⁵ Ma yalenṅvidonṅ ek waklavônṅ atu ba yaha ma tem mólô lemimimbi esak abô nômbêṅ atu ba bôk yahananṅ.

¹⁶ *Yêlô bôk ayê anêṅ lôkmaṅṅin hathak yêlô maleṅṅin ba intu anaṅ hadêṅ mólô nena alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu anêṅ lôklokwaṅ ma bêṅ anôṅ ba tem

* **1:6:** Gal 5:22-23 * **1:13-14:** Jon 21:18-19; 2Ko 5:1 * **1:16:** Mat 17:1-5

endelê m esak loꝛbô. Ba yêlô miꝛ abi môlô lemim hathak kukuthiꝛ êntêk ami.

¹⁷ *Yani hawa deda lôk athêꝛ lôkmaꝛgiꝛ halê m anêꝛ Kamik Wapômbêꝛ. Ma kaêk te dalam yani hêk Deda Lôkmaꝛgiꝛ ba hanaꝛ nena, “Ôpêntêk ma yenaꝛ okna atu ba yaleꝛhaviꝛ videdaui. Ma ya kapôlôꝛ mavi hathak yani.”

¹⁸ Yêlô amô dumlolê matheꝛ haviꝛ yani ma alaꝛjô abô êꝛ halê m anêꝛ leꝛ.

¹⁹ Ma yêlô ayala nena plopet iniꝛ abô ma avanôꝛ ba intu nodanô abô êꝛ katô ba nosopa endeba wak ipup lôk vuliꝛ lôkbôk imbi êndôk môlô kapôlô m im. Abô êꝛ ma hatôm wak hapup ba habi deda halôk loꝛ momaꝛiniꝛ ek nô m mavi. ²⁰⁻²¹ *Ba auk bêꝛ atu ba noyala ma aêntêk. Miꝛ anyô da iniꝛ auk ba enaꝛ abô plopet ami. Mi. Lovak Matheꝛ hadum ku ba hêv Wapômbêꝛ anêꝛ abô ba enaꝛ bêꝛ. Ba plopet iniꝛ abô ma miꝛ thêlôda iniꝛ auk ami. Mi.

2

Wapômbêꝛ tem imbuliꝛ kêdôꝛwaga abôyaꝛ

¹ *Ma doꝛtom kêdôꝛwaga abôyaꝛ doho tem nê m môlô malêvôꝛ êtôm plopet abôyaꝛ doho bôk ê m avômalô bô sêbôk malêvôꝛ. Ma tem nimbi môlô lemim liꝛ esak auk lokbaꝛ ba nimbuliꝛ môlônim ôêvhaviꝛ. Ma iniꝛ auk êꝛ tem indumbak endeba nêpôlik esak alaꝛ atu ba bôk hêv i vuli yôv. Aêꝛ ba kasana ma Wapômbêꝛ tem imbuliꝛ i. ² Ma avômalô bêꝛ anôꝛ tem nesopa iniꝛ auk ba nindum sek lôk mama lomaloma endeba avômalô daluk nêgê ba nenaꝛ abôma esak Wapômbêꝛ anêꝛ abô avanôꝛ. ³ Thêlô malenꝛkilik ek neja nômkama bêꝛ anôꝛ. Ba tem nenaꝛ abôyaꝛ lôk nimbi môlô lemim ek neja môlônim valuseleꝛ. Sêbôk ma Wapômbêꝛ hanaꝛ nena tem thêlô nema ba yani miꝛ hêk sôm ami. Ba intu tem imbuliꝛ thêlô. Avanôꝛ.

⁴ *Ma anêꝛ aꝛela idum kambom ba hatak i halôk loꝛ atum ba havalonꝛ i loꝛ hamô lôv momaꝛiniꝛ endeba nindum abô am. Ma miꝛ hêv thêlô vê ba i oyaꝛ ami. ⁵ *Ma avômalô bô sêbôk takatu ba bôk êdô Wapômbêꝛ ma hêv ꝛaꝛbô ba habuliꝛ i ma miꝛ hêv thêlô vê ba i oyaꝛ ami. Mi. Hêv Noa ôpatu ba hanaꝛ abô thêthôꝛ lôk avômalô bahenꝛvi ba lahavulô iyom bulubiꝛ. ⁶ *Ma hanaꝛ ba atum hathaꝛ Sodom lo Gomola ba kabukla ba ema ek avômalô nêgê nena avômalô takatu ba miꝛ esopa Wapômbêꝛ ami tem neja malaiꝛ. ⁷⁻⁸ *Ma Lot anyô thêthôꝛ atu ba hamô haviꝛ avômalô takatu ba êvôliꝛ dômiꝛ ek Wapômbêꝛ anêꝛ abô ma hayê lôk halaꝛjô thêlôniniꝛ thethaꝛak lo kambom lomaloma. Ba yani lamalaiꝛ lôk lahiki bêꝛ ba Wapômbêꝛ hêv yani iyom bulubiꝛ. ⁹ Anyô Bêꝛ bôk hadum nô m takêꝛ yôv. Ba intu tem nê m avômalô takatu ba esopa yani bulubiꝛ esak malaiꝛ lomaloma. Ma embalonꝛ nê leꝛjôndôꝛ kôtôꝛ sapêꝛ loꝛ ba neja vovaꝛ ê m endeba waklavôꝛ nindum abô. ¹⁰ *Avanôꝛ biꝛ. Nê êꝛ esopa leꝛviꝛkupik anêꝛ thethaꝛak lelaik lomaloma ba êpôlik hathak nê bêꝛbêꝛ iniꝛ abô ma tem neja vovaꝛ bêꝛ ek avômalô vi. Nê takêꝛ êv ida liꝛ lôk leꝛjôndôꝛ kôtôꝛ. Ma miꝛ êkô ek nenaꝛ abôma esak aꝛela lôk athêꝛ takatu ba ê m malak leꝛ ami. ¹¹ *Aꝛela ma iniꝛ lôklokwaꝛ bêꝛ ba hamôꝛ. Ma doꝛtom miꝛ ê m Wapômbêꝛ anêꝛ loꝛ hadum abô ba etatale nê lôkmaꝛgiꝛ takêꝛ ami. Mi. ¹² *Ma doꝛtom kêdôꝛwaga abôyaꝛ takêꝛ ethak enaꝛ abôma hathak auk

* **1:17:** Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35 * **1:20-21:** 2Ti 3:16; 1Pi 1:11-12 * **2:1:** Mat 24:11; Jut 4

* **2:4:** Jut 6 * **2:5:** Stt 6:5-8-19; 2Pi 3:6; Hib 11:7; 1Pi 3:20 * **2:6:** Stt 19:24; Jut 7 * **2:7-8:** Stt

19:1-16 * **2:10:** Jut 7-8,16 * **2:11:** Jut 9 * **2:12:** Jut 10

takatu ba miŋ eyala ami. Thêlô hatôm alim lomaloma takatu ba iniŋ auk mi ba evalonj i lonj ek nijik i vônô ma thêlô intu tem mi aêŋ iyom.

¹³ Thêlô êv vovanj hadêŋ avômalô vi ma Anyô Bêŋ tem injik vovanj êŋ liliŋ. Wاكلêvônj biŋ ma thêlô miŋ mama ami ma leŋiŋmavi hathak nindum iniŋ thethanjak lomaloma. Thêlô eyaŋ nôm haviŋ mólô ba leŋiŋmavi hathak iniŋ kambom ma donjom thêlô ma hatôm nôm palê lôk lelaik. ¹⁴ Ma thêlô maleŋiŋkik ba idum sek haviŋ avi wak nômbêŋ intu ma miŋ etak ami. Ma êvôn avômalô takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusikna ek nesopa i. Thêlô bôk êdônj i yôv hathak auk nêbôn valuseleŋ lôk nômkama mavi ênjêk avômalô vi. Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv nena tem imbuliŋ i. ¹⁵ *Ma thêlô bôk etak lonjôndê thêthônj ba everj mayaliv ba esopa Beo nakaduŋ Balam, ôpatu ba lahaviŋ kambom anêŋ vuli. ¹⁶ *Ma bok donji abôlêk putup ma donjom hanaŋ abô hatôm anyô ba hayanda plopet Balam êŋ ek nêma anêŋ auk molo atu vê.

¹⁷ *Thêlô ma hatôm ŋaŋma, ma donjom hamoma. Wak hêk sawa daim ba thêlô ma hatôm buliv lelaik ba avômalô leŋiŋmavi. Ma donjom lovak hayuv vôkê. Aêŋ ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ lonj momaŋiniŋ kambom anônj ek thêlô.

¹⁸ Thêlô ebam i hathak abô takatu ba anêŋ anônj mi. Ma avômalô êvhaviŋ lukmuk takatu ba bôk etak nê daluk iniŋ auk ba ik kapôlônjiŋ liliŋ, ma donjom ibi thêlô leŋiŋ hathak pik anêŋ thethanjak lomaloma ba êvôn i hatup. ¹⁹ Thêlô ibutiŋ abô ba enaŋ nena, “Yêlô tem napole mólônim yak vê.” Ma donjom bumalô bôbô bôk eto abô hathak nê takêŋ nena, “Thêlôda iniŋ alaŋ hamô ba alaŋ êŋ ma kambom takatu ba havalonj i lonj ek imbuliŋ i.”

²⁰ *Opalêla takatu ba bôk eyala Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ ba êsôn hêk lelaik pik êntêk ba i vêm ma idum hathak lonjô aleba evalonj i, êŋ ma tem nêmo kambom anônj ek bôsêbôk. ²¹ *Avômalô takatu ba êthônj lonjôndê thêthônj paliŋ tem nêmo mavi ek avômalô takatu ba eyala Wapômbêŋ anêŋ abô mathen takatu ba hêv hadêŋ i ma donjom êvôliŋ dômiŋ. ²² Abô bute bôk hanaŋ avanônj hathak i nena, “Avuŋ te hamoterj ma havôhi hayaŋ anêŋ moterj hathak lonjôb.” *Gutpela*

Sindaun 26:11

Ma buyaŋ hanaŋ nena,
“Bok te hathik i ba mabuŋ mavi
ma hathak havôhi hik tumutum hathak lonjôb.”

3

Kapya êntêk anêŋ ôdônj

¹ Aiaŋ thêlô, yenaŋ kapya yaŋ sêbôk lôk yaŋ êntêk ma yahato luvi hathôk ek mólô ek yaŋgik mólônim auk liŋ esak auk mabuŋ. ² *Yaleŋhaviŋ nena abô mônj taksêbôk ba plopet mathen enaŋ lôk abô majaŋ takatu ba Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ bôk hêv ba yêlô mólônim aposel anaŋ hadêŋ mólô ma nobalonj lonj.

Anyô Bêŋ anêŋ wاكلavônj

³ *Odanô katô. Pik lo leŋ anêŋ daŋ ma nê abôma tem nêlêm nêyo ek mólô ba nesopa ida iniŋ thethanjak ba nenaŋ abôma lomaloma nena, ⁴ * “Bôk ibutiŋ

* **2:15:** Nam 22:7; Jut 11; ALK 2:14 * **2:16:** Nam 22:28-35 * **2:17:** Jut 12-13 * **2:20:** Mat 12:45 * **2:21:** Luk 12:47-48 * **3:2:** Jut 17 * **3:3:** 1Ti 4:1; Jut 18 * **3:4:** Mat 24:48

abô yôv nena Kilisi tem endelê. Ma alalôaniņ kamik aposel bôk ema yôv. Ma anêņ anôņ êsê? Ôņgô. Môņ anôņ sêbôk ba Wapômbêņ hapesaņ pik êntêk aleba lêk ma nô. 5 *Thêlô bôk etak abô taksêbôk ba Wapômbêņ hanaņ ba leņ habitak. Ma hawa ņaņ ba hapesaņ pik ma hasuņ ņaņ ba pik moma habitak hêk. 6 *Vêm ma hawa ņaņ êņ ba hasuņ hayô pik vôv ba habuliņ nômkama sapêņ. 7 Ma abô êņ ma Wapômbêņ da hanaņ ba bôk hatak wak te yôv ek êmbôk pik lo leņ êntêk. Ma hayabiņ waklavôņ nindum abô ek imbuliņ avômalô takatu ba miņ esopa yani ami.

8 *Aêņ ba aiaņ thêlô, miņ lemimpaliņ abô êntêk ba tem yanaņ ami. Anyô Bêņ hayê sondabêņ 1,000 ma hatôm wak te iyom ma wak te iyom ma hatôm sondabêņ 1,000. 9 *Ba intu Anyô Bêņ hamô malinġaô ek alalô nande kapôlôņiņ liliņ ek miņ nanêm yak ami. Lôk miņ hapôviņ abô takatu ba habutiņ ami haleba avômalô eson nena yani hasau la.

10 *Ma waklavôņ atu ba Yisu endelê. Ma tem êtôm anyô vani. Ma diņdiņ bêņ tem indili leņ ba nômkama takatu ba hamô leņ tem imbuliņ ba atum esaņ. Ma pik lôk anêņ nômkama sapêņ tem ende liliņ ba êmô oyaņ.

11-12 Ma nômkama lôkthô tem imbuliņ aêņ iyom. Aêņ ba tem umbitak anyô aisê? Ba intu oyabiņ Wapômbêņ anêņ waklavôņ endelê. Ma ômô mathen ma osopa Wapômbêņ anêņ abô ek waklavôņ êņ êlêm kethen. Wak êņ ma tem atum esaņ leņ ba nômkama takêņ tem vovaņ indin i ba nipulusik. 13 *Ma doņtom Wapômbêņ bôk habutiņ abô yôv ba intu alalô nayabiņ leņ lo pik lukmuk atu ba tem imbitak êtôm ñê thêthôn inin loņ.

Abô anêņ daņ

14 Aiaņ thêlô, môlô lêk oyabiņ nômkama takêņ ba intu nôpôviņ am ek Wapômbêņ êņjê nena môlô ñê mabuņ lôk lelaik mi ek nômkama labali imbinġ yani.

15 *Lemimbi abô êntêk. Anyô Bêņ hamô malinġaô ek avômalô nedaņô anêņ abô ek nêmkama bulubiņ. Wapômbêņ bôk hêv auk êņ hadêņ alalôaniņ aiaņ anôņ Pol ba intu hato abô hadêņ alalô. 16 Yani hato hathak nômkama takêņ lôkthô halôk anêņ kapa. Vi ma auk lôkmaņġiņ ba malaiņ ek avômalô neyala. Ma avômalô doho inin auk ma pulusikna lôk mayaliv ba iluviņ Pol anêņ abô hatôm bôk iluviņ Wapômbêņ anêņ abô takatu ba eto ba intu tem neja malaiņ.

17 *Aiaņ thêlô, môlôda bôk oyala auk takêntêk. Aêņ ba noyabiņ am ek ñê kambom takatu ba inin auk ma lokbaņ ek miņ nêbôv môlô vê êņjêk pik thektheke êntêk ba lêk umiņ ami. 18 Ma nundumbak esak wapôm lôk auk mavi hathak Anyô Bêņ Yisu Kilisi alalôaniņ bulubiņ. Nanêm yani liņ êndêņ êntêk ma wak nômkama intu sapêņ. Avanôņ.

* 3:5: Stt 1:6-9 * 3:6: Stt 7:11; 2Pi 2:5 * 3:8: Sng 90:4 * 3:9: Hab 2:3; 1Ti 2:4 * 3:10: Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Te 5:2 * 3:13: Ais 65:17; 66:22; ALK 21:1,27 * 3:15: Lom 2:4 * 3:17: Mak 13:33; 1Ko 10:12

Jon anêᶇ kapyā mōᶇ Abô mōᶇ

Sebedi namalô aposel Jon hato kapyā êntêk hadêᶇ avômalô êvhavîᶇ. Kêdônᶇwaga abôᶇaᶇ bôk êlêm ba enaᶇ nena dahôlônᶇ ma nôᶇ mavi ma kupik ma kambom ba thai ma nôᶇ lokwanᶇju. Ba enaᶇ nena Kilisi anêᶇ dahô iyom intu halêm anêᶇ leᶇ ma anêᶇ kupik ma miᶇ Kilisi ami. Ma enaᶇ nena kupik hatôm idum kambom ma dahô ma mabuᶇ mavi denaᶇ. Jon halaᶇô abôᶇaᶇ êᶇ ba intu hato kapyā êntêk ek thêlô neyabinᶇ i esak abôᶇaᶇ takêᶇ.

Hato kapyā êntêk hadêᶇ 85 lo 95 AD malêvônᶇ doho la.

Abô lôkmala halêm yaiᶇ

¹*Yêlô ato hathak Abô atu ba hêv lôkmala ba hêk hadêᶇ sêbôk atu ba mōᶇ anôᶇ. Yêlô bôk alañô lôk ayê hathak maleᶇiᶇ lôk atitiᶇ ba baheriᶇ hasôm havîᶇ. ²*Lôkmala êᶇ bôk habitak yaiᶇ ba yêlô ayê ba ik loᶇ ba intu anaᶇ abô hathak lôkmala atu ba nêᶇ wak nôᶇbêᶇ intu sapêᶇ bêᶇ hadêᶇ môlô. Bôk hamô havîᶇ Lambô vêm ma hik i thô hadêᶇ yêlô. ³Nôᶇkama takatu ba yêlô bôk ayê lôk alañô yôᶇ ma lêk anaᶇ bêᶇ hadêᶇ môlô ek nôᶇmô esak doᶇtom imbiᶇ yêlô. Avanôᶇ biᶇ nena alalô lêk amô hathak doᶇtom havîᶇ Lambô lo Namalô Yisu Kilisi. ⁴*Yêlô ato abô takêntêk ek alalô lôkthô leᶇiᶇmavi bêᶇ anôᶇ êᶇmô kapôlônᶇiᶇ siᶇ.

Alalô namberᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ deda kapô

⁵*Abô takatu ba bôk alañô anêᶇ yani, êntêk yêlô anaᶇ bêᶇ hadêᶇ môlô nena Wapômbêᶇ ma deda ba momaᶇiniᶇ la miᶇ hamô havîᶇ yani ami. Mi. ⁶*Alalô anaᶇ nena amô hathak doᶇtom havîᶇ yani ma doᶇtom aveᶇ momaᶇiniᶇ denaᶇ, êᶇ ma anaᶇ abôᶇaᶇ ba miᶇ asopa abô avanôᶇ ami. ⁷Ma doᶇtom alalô aveᶇ deda kapô hatôm yani hamô deda kapô, êᶇ ma alalô amô hathak doᶇtom havîᶇ i. Ma Namalô Yisu anêᶇ thalaleᶇ hathak havôkwiᶇ alalôaniᶇ kambom lôkthô vê.

⁸*Alalô anaᶇ nena kambom miᶇ hamô alalô kapôlônᶇiᶇ ami, êᶇ ma asau alalôda ba abô avanôᶇ miᶇ hamiᶇ alalô kapôlônᶇiᶇ ami. ⁹Alalô anaᶇ alalôaniᶇ kambom bêᶇ ma yani ma anyô thêthônᶇ ba abô takatu ba hanaᶇ ma tem indum ba injik anôᶇ ba intu tem nêᶇ kambom takêᶇ vê ma êᶇbôkwiᶇ alalôaniᶇ lelaik lôkthô. ¹⁰Aêᶇ ba alalô anaᶇ nena miᶇ bôk adum kambom te ami, êᶇ ma adum yani hatôm anyô abôᶇaᶇ ba anêᶇ abô miᶇ hamiᶇ alalô kapôlônᶇiᶇ ami.

2

Yisu, anyô hêv alalô thêvô

¹*Yenaᶇ avômena, yahato abô takêntêk hadêᶇ môlô ek miᶇ nundum kambom ami. Ma anyôla hadum kambom, êᶇ ma alalôaniᶇ anyô hêv alalô thêvô hamô ba hathak hanaᶇ abô havîᶇ Lambô ek hêv alalô bulubiᶇ. Yani ma

* **1:1:** Jon 1:1 * **1:2:** Jon 1:14 * **1:4:** Jon 16:24 * **1:5:** 1Ti 6:16; Jem 1:17 * **1:6:** 1Jon 2:4
* **1:8:** Sng 32:5; Snd 28:13 * **2:1:** Hib 7:25-26

Yisu Kilisi ôpatu ba thêthôn anôn. ^{2*}Yani hêv i hatôm da ek alalôaniḡ kambom anêḡ malaiḡ miḡ êpôm alalô ami. Ma yani miḡ hadum ku êḡ ek nêḡ alalô iyom sa ami. Mi, hadum ek nêḡ avômalô pik sapêḡ sa.

³Alalô asopa anêḡ abô balabuḡ, êḡ ma hik thô nena ayala yani. ⁴Anyôla hananḡ nena, “Yahayala Wapômbêḡ” ma doḡtom miḡ hasopa anêḡ abô balabuḡ ami, êḡ ma anyô abôyanḡ ba abô avanônḡ miḡ hamiḡ ôpêḡ kapô ami. ^{5*}Ma doḡtom anyôla hasopa Wapômbêḡ anêḡ abô, êḡ ma avanônḡ biḡ nena Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ hik anônḡ hamiḡ yani kapô. Aêḡ ba intu ayala nena alalô amô havinḡ yani. ⁶Anyôla hananḡ nena, “Yahamô havinḡ Wapômbêḡ”, êḡ ma esopa Yisu vanḡwam.

Balabuḡ leḡimbiḡ iviyaḡ

^{7*}Aiyaḡ thêlô, balabuḡ atu ba yahato hadêḡ mólô ma miḡ balabuḡ lukmuk ami. Mi, balabuḡ bô ba bôk hamô havinḡ mólô môn anôn. Balabuḡ bô êḡ ma abô atu ba bôk olaḡ yôv. ^{8*}Ma doḡtom balabuḡ bô êḡ ma hatôm balabuḡ lukmuk havinḡ ek malé nena hik anônḡ hamiḡ yani lôk mólô ba momaninḡ lêk hale ba hi ma deda anônḡ lêk habi hayô yôv.

^{9*}Opalê atu ba hananḡ nena hamô deda kapô ma doḡtom hapôlik ek iviyaḡ, êḡ ma hamô momaninḡ denanḡ. ^{10*}Ma opalê atu ba lahavinḡ iviyaḡ hamô deda kapô ba nômlate miḡ hamô yani kapô ek indum yani nêḡ yak ami. ^{11*}Ma doḡtom opalê atu ba hapôlik ek iviyaḡ ma yani hamô momaninḡ kapô ba momaninḡ habulinḡ yani madaluk ba intu hasimô haverḡ ba miḡ hayala loḡ atu ba hi ami.

¹²Avômena, hathak yani anêḡ athêḡ bôk hêv mólônim kambom vê yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

¹³Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêḡ môn anônḡ yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

Anyô muk, mólô bôk lovak ba ômô Sadaḡ atu lu yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

Avômena, bôk oyala Lemambô yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

¹⁴Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêḡ môn anônḡ yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

Anyô muk, mólô othak uminḡ lôklokwanḡ lôk ovalonḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ ba intu lovak ba ômô Sadaḡ atu lu yôv. Aêḡ ba intu yahato hadêḡ mólô.

Miḡ lemimbiḡ nômkama pik ami

^{15*}Miḡ lemimbiḡ kobom pik lôk anêḡ nômkama ami. Ôpatu ba lahavinḡ kobom pik ma miḡ lahavinḡ Lambô ami. ^{16*}Pik anêḡ nômkama sapêḡ lôk anêḡ alak lôk malenḡkilik lôk habô i hathak anêḡ nômkama miḡ halêm anêḡ Lambô ami. Mi, pik anêḡ. ^{17*}Pik lôk anêḡ alak lêk hadum ek nêḡ yak, ma doḡtom ôpatu ba hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ tem êmô wak nômbêḡ intu sapêḡ.

Anyô hapôlik ek Kilisi

* **2:2:** Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jon 4:10 * **2:5:** Jon 14:21,23 * **2:7:** Jon 13:34; 2Jon 5-6 * **2:8:** Jon 1:9; Lom 13:12 * **2:9:** 1Jon 4:20 * **2:10:** Lom 14:13 * **2:11:** Jon 12:35 * **2:15:** Lom 8:7
* **2:16:** Lom 13:14 * **2:17:** Mat 7:21

18*Yenan avômena, waklavôṅ pik lo leṅ anêṅ daṅ lêk habobo. Ma môlô bôk olaṅô nena anyô hapôlik ek Kilisi atu tem êlêm. Ma lêk bêṅ anôṅ êlêm yôv. Ba intu ayala nena waklavôṅ pik lo leṅ anêṅ daṅ lêk habobo. 19*Bôk thêlô êmô haviṅ alalô ma doṅtom lêk etak ba i. Thêlô miṅ alalôaniṅ te ami. Thêlô ma alalôaniṅ ma tem miṅ netak alalô ami. Ma doṅtom etak alalô ma hik thô nena thêlô ma miṅ alalôaniṅ te ami.

20*Ma doṅtom Anyô Matherṅ Yisu bôk hêv Lovak Matherṅ hadêṅ môlô yôv ba intu môlô lôkthô oyala abô avanôṅ. 21 Miṅ yahakô nena môlô ôthôṅ abô avanôṅ paliṅ ba yahato abô takêntêk hadêṅ môlô ami. Mi, môlô bôk oyala yôv ma abôyaṅ miṅ hamô abô avanôṅ kapô ami. Ba intu yahato hadêṅ môlô.

22*Opalê intu anyô abôyaṅ? Ôpatu ba hanaṅ nena Yisu ma miṅ Mesaya ami. Yani êṅ intu anyô hapôlik ek Kilisi ma havôliṅ dôm hadêṅ Lambô lo Nakaduṅ. 23*Ôpatu ba havôliṅ dôm hadêṅ Nakaduṅ miṅ hamô haviṅ Lambô ami. Ma doṅtom ôpatu ba hanaṅ anêṅ hêvhaviṅ Nakaduṅ bêṅ, êṅ ma hamô haviṅ Lambô aêṅ iyom.

24 Noyabiṅ am ek abô takatu ba bôk olaṅô hadêṅ môṅ anôṅ ma nobaloṅ loṅ lôklokwaṅ. Abô êṅ hamô haviṅ môlô, êṅ ma tem nômô imbiṅ Nakaduṅ lo Lambô aêṅ iyom. 25 Ma yani bôk havak abô yôv haviṅ alalô nena tem nêṅ lôkmala atu ba nêṅ wak nômbêṅ intu sapêṅ êndêṅ alalô.

26 Yahato abô takêntêk hadêṅ môlô hathak ṅê takatu ba idum ek nesau môlô. 27*Kilisi bôk hêv Lovak Matherṅ hadêṅ môlô ba hamô haviṅ môlô denaṅ. Ma Lovak Matherṅ êṅ hathak hadôṅ môlô hathak nômkama lôkthô ma anêṅ abô ma avanôṅ iyom ma abôyaṅ mi. Aêṅ ba miṅ notak anyôla ek êndôṅ môlô esak loṅbô ami. Mi, nosopa auk takatu ba Lovak Matherṅ hadôṅ môlô nena nômô Yisu kapô.

28 Yenan avômena, nôṅ imbiṅ yani thêthô ek waklavôṅ yani hale halêm ma tem numiṅ lôklokwaṅ ma mama mi êṅjêk yani ma. 29*Môlô bôk oyala yôv nena yani ma anyô thêthôṅ lôk oyala haviṅ nena opalêla takatu ba êṅ thêthôṅ ma bôk ibitak Wapômbêṅ nali yôv.

3

Alalô ma Wapômbêṅ nali

1*Kamik Bêṅ lahaviṅ alalô bomaṅ anôṅ ba intu halam alalô nena anêṅ nali. Avanôṅ biṅ nena alalô ma anêṅ nali. Ma avômalô pik miṅ bôk eyala yani ami ba intu miṅ eyala alalô ami. 2*Aiyaṅ thêlô, alalô ma lêk Wapômbêṅ anêṅ nali. Ma embeṅ yam ka tem alalô nambitak aisê? Injo, Wapômbêṅ miṅ hik thô ami denaṅ ba intu athôṅ paliṅ. Ma doṅtom waklavôṅ yani endelêm ma tem alalô nagê anêṅ lôkmaṅgiṅ thô êtôm atu ba yani hamô. Ba intu nayala nena alalô tem nambitak êtôm yanida. 3 Avômalô sapêṅ atu ba êv maleṅiṅ ek yani ethak epesaṅ kapôlôṅiṅ ek nimbatak mabuṅ mavi êtôm yani atu ba mabuṅ mavi.

4 ṅê takatu ba idum kambom thêthô ma êvôliṅ dômiṅ ek abô balabuṅ. Avanôṅ, kambom anêṅ ôdôṅ nena êvôliṅ dômiṅ hathak abô balabuṅ. 5*Môlô

* 2:18: Mat 24:5,24; 2Jon 7 * 2:19: Ap 20:30 * 2:20: 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Jon 2 * 2:22: 1Jon 4:3; 2Jon 7 * 2:23: Jon 5:23; 1Jon 4:15; 5:1 * 2:27: Jon 16:13 * 2:29: 1Jon 3:10 * 3:1: Jon 1:12-13; 16:3 * 3:2: 2Ko 3:18 * 3:5: Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jon 2:2

oyala nena Kilisi halêm pik ek nê m alalôaniñ kambom vê, ma yanida ma kambom mi. ⁶ Ôpatu ba hamô haviñ yani miñ hadum kambom thêthô ami. Ma ôpatu ba hadum kambom thêthô miñ bôk hayê lo hayala yani ami.

⁷ Yenañ avômena, noyabiñ am ek anyôla miñ esau môlô ami. Ôpatu ba hadum kobom thêthôn, yani ma thêthôn hatôm Kilisi atu ba thêthôn. ⁸ *Sadañ bôk hadum kambom hadêñ môñ anôn ba halêm. Ba intu ôpatu ba hadum kambom thêthô, êñ ma Sadañ anêñ. Ba intu Wapômbêñ Nakaduñ halêm pik ek imbuliñ Sadañ anêñ ku. ⁹ *Ôpatu ba bôk habitak Wapômbêñ nakaduñ yôv miñ hadum kambom thêthô ami ek malê nena Wapômbêñ anêñ yanvêk hamiñ yani kapô. Yani bôk habitak Wapômbêñ nakaduñ yôv ba intu miñ hatôm indum kambom thêthô ami. ¹⁰ Ba intu yêlô ayala nena Wapômbêñ anêñ nali ma opalêla ma Sadañ anêñ ma opalêla. Nê takatu ba miñ idum kobom thêthôn ami lôk miñ leniñhaviñ iviyañ ami, thêlô ma miñ Wapômbêñ anêñ nali ami.

Lemimbiñ môlôviyañ

¹¹ *Abô atu ba bôk môlô olañô môñ anôn yôv nena môlô lemimimbiñ môlôviyañ. ¹² *Ma miñ nosopa Kain ami. Yani ma ngôk kambom atu anêñ ba hik yañ molok vônô. Ma hik eka? Ek malê nena hathak hadum kambom ma yañ molok hathak hadum mavi. ¹³ *Aêñ ba aiyañ thêlô, avômalô pik êpôlik ek môlô ma miñ noson ami. ¹⁴ *Alalô leniñhaviñ iviyañ, êñ ma hik thô nena bôk atak ñama ma lêk awa lôkmala yôv. Ma donjom ôpatu ba miñ lahaviñ iviyañ ami ma ñama havalon yañ lon dena. ¹⁵ *Nê takatu ba êpôlik hathak iviyañ ma hatôm nê ik anyô vônô. Ma môlô oyala nena nê ik anyô vônô tem miñ nê mô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ami.

¹⁶ *Yisu hêv anêñ lôkmala ek alalô ba intu ayala leniñhaviñ anêñ ôdôn. Ma natak alalôaniñ lôkmala aêñ iyom ek nanêm alalôaniñ iviyañ sa. ¹⁷ *Ma opalêla takatu ba iniñ nômkama hamô ba êyê iviyañ nômkama mi ba êv i sêkêya ma miñ lenihiki hathak i ami, êñ ma Wapômbêñ anêñ lahaviñ miñ hamô haviñ i ami. ¹⁸ *Yenañ avômena, miñ lemimbiñ avômalô esak abô lôk venbôlêk iyom ami. Mi, nuñgwik thô esak kobom avanôn nena nônêm i sa.

¹⁹⁻²⁰ Kobom êñ hik thô nena abô avanôn hamô haviñ alalô. Ma donjom kapôlônij malain hathak alalôaniñ kambom, êñ ma lenjimi nena Wapômbêñ hayala nômkama sapêñ ba anêñ lahiki hamôn ek alalô kapôlônij. Ba intu umiñ thohavloma ma kapôlômim êñjêk yaô. ²¹ *Aêñ ba aiyañ thêlô, alalô kapôlônij miñ hanañ alalô bêñ ami, êñ ma hatôm amiñ lôklokwañ ma kô mi hêk Wapômbêñ ma. ²² Ma malêla takatu ba alalô atej yani ek nê m, ma tem nê m iyom ek malê nena alalô asopa anêñ abô balabuñ lôk adum nô m takatu ba hadum yani lamavi. ²³ *Ma anêñ abô balabuñ hanañ nena nônê m imbiñ anêñ Nakaduñ Yisu Kilisi anêñ athêñ lôk lemimimbiñ môlôviyañ êtôm atu ba hanañ. ²⁴ *Ôpatu ba hasopa Wapômbêñ anêñ abô balabuñ ma hamô haviñ yani ma yani hamô haviñ ôpêñ. Ma Lovak Mathêñ atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ alalô intu hik thô nena Wapômbêñ hamô haviñ alalô.

* **3:8:** Jon 8:44 * **3:9:** 1Jon 5:18 * **3:11:** Jon 13:34 * **3:12:** Stt 4:8 * **3:13:** Jon 5:18-19
 * **3:14:** Jon 5:24 * **3:15:** ALK 2:18 * **3:16:** Jon 13:1; Gal 1:4 * **3:17:** Lo 15:7 * **3:18:** Jem
 2:15-16 * **3:21:** Hib 4:16 * **3:23:** Jon 6:29; 13:34 * **3:24:** 1Jon 4:13

4

Noyawê ba ôngô nena halêm anêj êsê

¹ *Aiyan thêlô, nê plopet abôyan bêj anôj bôk i pik mayaliv. Ba intu miñ nônêmimbinj nê takatu ba enañ nena Lovak Mathej hêv abô hadêj i ami. Mi, noyawê katô ba ôngô nena iniñ abô halêm anêj Wapômbêj anêj Lovak Mathej mena mi e? ² *Ma tem noyala abô takatu ba halêm anêj Wapômbêj anêj Lovak Mathej ma aêntêk. Ôpatu ba hanaj anêj hêvhavij bêj nena, “Yisu Kilisi bôk habitak anyô anôj” ma Lovak Mathej hêv abô êj hadêj ôpêj. ³ *Ma doñtom ôpatu ba miñ hanaj anêj hêvhavij Yisu bêj aêj ami, ôpêj anêj abô miñ halêm anêj Wapômbêj ami. Mi, halêm anêj ôpatu ba hapôlik hathak Kilisi atu. Mólô bôk olañô nena anyô hapôlik ek Kilisi êj tem êlêm ma lêk anêj auk hamô pik yôv.

⁴ *Ma doñtom yenan avômena, mólô ma Wapômbêj anêj ba ôpatu ba hamô havij mólô ma bêj ek ôpatu ba hamô pik. Ba intu mólô bôk ômô nê takêj lu yôv. ⁵ *Thêlô ma pik anêj ba intu enañ pik anêj abô ba avômalô pik elañô. ⁶ Ma doñtom alalô ma Wapômbêj anêj ba avômalô takatu ba eyala Wapômbêj elañô alalôaniñ abô. Ma doñtom avômalô takatu ba miñ Wapômbêj anêj ami miñ elañô alalôaniñ abô ami. Ma aêj iyom, alalô tem nayala Lovak Mathej anêj abô avanôj lók auk pik anêj abôyan.

Wapômbêj ma leñhavij anêj ôdôj

⁷ Aiyan thêlô, leñhavij halêm anêj Wapômbêj ba intu mólô lemimimbinj am. Avômalô takatu ba leñhavij hamô havij i, thêlô ma Wapômbêj anêj nali ba eyala yani. ⁸ Wapômbêj ma leñhavij anêj ôdôj ba intu opalêla takatu ba leñhavij mi hêk i ma miñ eyala Wapômbêj ami. ⁹ *Wapômbêj anêj Nakaduñ doñtom iyom ba hêv halêm pik ek alalô namô lôkmala esak yani. Kobom êj hik thô nena yani lahavij alalô bêj anôj. ¹⁰ *Miñ oson nena leñhavij anôj ma alalôaniñ leñhavij Wapômbêj. Mi, leñhavij anôj ma aêntêk. Wapômbêj lahavij alalô ba hêv Nakaduñ ba hama ek alalôaniñ kambom anêj malaiñ miñ êpôm alalô ami.

¹¹ Aêj ba aiyan thêlô, Wapômbêj bôk lahavij alalô bêj anôj ba intu mavi ek mólô lemimimbinj mólôvianj aêj iyom. ¹² *Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêj ami. Ma doñtom alalô leñhavij i ma Wapômbêj hamô havij alalô ma anêj lahavij êj hik anôj hamij alalô.

¹³ *Wapômbêj bôk hêv anêj Lovak Mathej yôv hadêj alalô ba intu nayala nena lêk amô havij yani ma yani hamô havij alalô. ¹⁴ Ma yêlô bôk ayê hathak maleñj ba lêk anaj bêj nena Lambô bôk hêv Nakaduñ halêm ek nêv avômalô pik bulubij. ¹⁵ Opalêla takatu ba enañ iniñ êvhavij bêj nena, “Yisu ma Wapômbêj anêj Nakaduñ”, êj ma Wapômbêj hamô havij thêlô ma thêlô êmô havij Wapômbêj. ¹⁶ Ba intu alalô ayala lók aêvhavij nena Wapômbêj lahavij alalô.

Wapômbêj ma leñhavij anêj ôdôj ba intu opalêla takatu ba leñhavij hamô havij i ma êmô havij Wapômbêj ma Wapômbêj hamô havij i. ¹⁷ Alalô amô aêj, êj ma leñhavij hik anôj hamij alalô ba intu tem alalô namiñ

* 4:1: Mat 7:15; 1Te 5:21; 1Jon 2:18; 2Jon 7 * 4:2: 1Ko 12:3 * 4:3: 1Jon 2:18 * 4:4: Mat 12:29; 1Jon 5:4-5 * 4:5: Jon 8:47; 15:19 * 4:9: Jon 3:16 * 4:10: Lom 5:8-10; 1Jon 2:2 * 4:12: Jon 1:18 * 4:13: 2Ko 1:22; 1Jon 3:24

lôklokwanj ma kô mi êndênj waklavôj Wapômbênj indum abô. Pik êntêk ma asopa lonjôndê thêthônj hatôm yani bôk hasopa yôv ba intu tem miñ nakô ami. ¹⁸ Wapômbênj lahavinj alalô ba intu miñ nakô ami. Anênj lahavinj ma mabunj anônj ba intu hêv kô vê. Ma opalê atu hakô ek waklavôj nindum abô hik thô nena lenjnhavinj miñ hik anônj haminj yani ami.

¹⁹ Wapômbênj lahavinj alalô hamônj ba intu lenjnhavinj hamô havinj alalô.

²⁰ Anyôla atu ba miñ lahavinj iviyanj atu ba hayê i ami, êj ma miñ hatôm laimbij Wapômbênj atu ba miñ hayê ami. Ba intu anyôla hananj nena, “Yalenjhavinj Wapômbênj” ma donjom hapôlik ek iviyanj, ôpênj ma anyô abôyanj.

²¹ *Wapômbênj bôk hêv abô balabunj yôv hadênj alalô nena, “Opalêla takatu ba lenjnhavinj Wapômbênj ma lenjnimbinj iviyanj imbinj.”

5

Êvhavinj Wapômbênj Nakadunj

¹ *Avômalô takatu ba êvhavinj nena Yisu ma Mesaya bôk ibitak Wapômbênj nali yôv. Ma avômalô takatu ba lenjnhavinj Lambô ma ethak lenjnhavinj anênj nali aênj iyom. ² Alalô lenjnhavinj Wapômbênj lôk asopa anênj balabunj, êj ma hik thô nena alalô lenjnhavinj Wapômbênj nali havinj. ³ *Alalô lenjnhavinj Wapômbênj, êj ma athak asopa anênj abô balabunj. Ma anênj balabunj miñ malainj ek nasopa ami ⁴ ek malê nena Wapômbênj anênj nali sapênj ik vovak ba êmô pik anênj lôklokwanj lu hathak êvhavinj. ⁵ Ma avômalô takatu ba ik vovak havinj pik anênj lôklokwanj ba êmô lu ma opalêla? Thêlô ma avômalô takatu ba êvhavinj nena Yisu ma Wapômbênj Nakadunj.

Lavônjij atu ba hik Yisu thô

⁶ *Ma Yisu Kilisi halêm pik ba anênj hathik njanj lo anênj thalalenj hanjasô hik yani thô. Miñ njanj iyom ami. Mi, njanj lo thalalenj. Ma Lovak Matherj atu ba hananj abô avanônj iyom hik yani thô havinj. ⁷ Aênj ba intu nômlô lokwanj lô hik yani thô aêntêk, ⁸ *Lovak Matherj lo njanj ma thalalenj. Ma thêlô lô êj êlôk hathak auk donjom iyom. ⁹ *Alalô athak êvhavinj nê pik takatu ba ik nômla thô ininj abô. Ma Wapômbênj anênj abô ma hamô vulinj ek malê nena halêm anênj Wapômbênj da. Ma yani hik Nakadunj thô hathak nômlô êntêk. ¹⁰ *Opalêla takatu ba êvhavinj Wapômbênj Nakadunj eyala hêk kapôlônjinj nena abô takênj ma avanônj. Ma donjom avômalô takatu ba miñ êvhavinj Wapômbênj ami ma idum ba yani habitak hatôm anyô abôyanj ek malê nena miñ êvhavinj abô takatu ba hananj hathak Nakadunj ami.

¹¹ Ma abô takatu ba Wapômbênj hêv hadênj alalô ma aêntêk. Hêv alalô lôkmala namô wak nômbênj intu sapênj. Ma lôkmala êj anênj ôdônj ma Nakadunj.

¹² *Ôpatu ba hamô havinj Nakadunj ma hawa lôkmala êj. Ma donjom opalêla takatu ba miñ êmô havinj Wapômbênj Nakadunj ami ma miñ ewa lôkmala êj ami.

Lêk awa lôkmala yôv

* **4:21:** Mak 12:29-31 * **5:1:** 1Jon 4:15 * **5:3:** Jon 14:15,23-24 * **5:6:** Jon 1:29-34 * **5:8:** Jon 15:26 * **5:8:** Mose anênj balabunj hananj nena anyô ju mena lô la enanj abô te ma avanônj (Lo 19:15). * **5:9:** Jon 5:32-37 * **5:10:** Jon 5:36-40 * **5:12:** Jon 3:36

¹³ *Yahato abô takêntêk hadêj mólô takatu ba ôêvhaviņ Wapômbêj Nakaduņ anêj athêj ek noyala nena lêk owa lôkmala atu ba nômô wak nômbêj intu sapêj yôv. ¹⁴ *Ma alalô atenj yani hathak nômlate hatôm yani anêj lahaviņ, êj ma tem endañô. Ba intu miņ nakô nena tem miņ endañô alalôaniņ abô ami. Mi, tem endañô. ¹⁵ Alalô ayala nena yani hathak halañô alalôaniņ apetenak. Ba malêla takatu ba anañ hik yani liņ ma nayala katô nena yani tem nê.

¹⁶⁻¹⁷ Ma kobom lokbarj sapêj ma kambom iyom. Kambom vi tem miņ endom anyô ni loņ atum ami. Ba hâyê mólôviyanj idum kambom êj, ma notenj mek ma Wapômbêj tem nê thêlô lôkmala. Ma doņtom kambom vi halom anyô hi loņ atum ba miņ yahanañ ek notenj mek esak thêlô êj ami.*

Abô anêj daņ

¹⁸ *Alalô ayala nena avômalô takatu ba bôk ibitak Wapômbêj nali miņ idum kambom thêthô ami. Mi, Wapômbêj Nakaduņ hayabiņ thêlô ba ŋgók kambom atu miņ hatôm êsôm thêlô ami. ¹⁹ Alalô ayala nena alalô ma Wapômbêj anêj, ma doņtom pik sapêj ma êmô ŋgók kambom atu anêj lôkliņyak kapô. ²⁰ Alalô ayala nena Wapômbêj Nakaduņ bôk halêm yôv ba hêv auk hadêj alalô ek alalô hatôm nayala Wapômbêj ôpatu ba avanôj. Ma alalô amô haviņ yani atu ba avanôj lôk Nakaduņ Yisu Kilisi. Yani ma Wapômbêj anôj biņ lôk lôkmala atu ba nê mô wak nômbêj intu sapêj.

²¹ Yenanj avômena, nô mô daim ek malêla takatu ba hawa Wapômbêj anêj loj.

* **5:13:** Jon 20:31 * **5:14:** Jon 14:13-14; 1Jon 3:21-22 * **5:16-17:** Nôngô Mak 3:29 ma Matyu 12:31 lôk Hiblu 6:4-6 lo 10:29-31. * **5:18:** 1Jon 3:9

Jon anêḡ kapyayān Abô mōḡ

Aposel Jon hato kapyayān êntêk. Nê lôkawk enay nena hato hadêḡ avômalô êvhavij anêḡ malak te. Waklavôḡ êḡ ma kêdôḡwaga ewa Yisu anêḡ Abô Mavi ba i luvuluvu ma avômalô êvhavij eyabij thêlô. Ma doḡtom kêdôḡwaga abôyay evenḡ havij ba intu Jon hato ek thêlô neyabij nê takatu ba esopa Yisu anêḡ abô avanôḡ iyom.

Hato kapyayān êntêk hadêḡ 85 lo 95 AD malêvôḡ doho la.

Jon hêv lamavi

¹ Ya Biḡsu Jon ba yahato abô êntêk hadêḡ o avi atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv lôk nalumi.* Yalenḡhavij mōlô hathak abô avanôḡ ba miḡ ya iyom ami. Mi, avômalô takatu ba eyala abô avanôḡ êḡ havij. ² Abô avanôḡ êḡ hamô alalô kapôlôḡij ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba intu yêlô lenḡhavij mōlô.

³ Kamik Wapômbêḡ lo Namalô Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk lenḡjihiki ma labali êmô imbiḡ alalô takatu ba amô abô avanôḡ lôk lenḡhavij kapô.

Nobalonḡ abô avanôḡ loḡ

⁴*Yahapôm nalumi doho atu ba esopa abô avanôḡ hatôm atu ba Wakamik bôk havak havij alalô ba intu yalenḡmavi anôḡ. ⁵*Livôḡ, lêk yahathô o lokwaj nena alalô lenḡjimbiḡ i. Balabuḡ êntêk ba yahato ma miḡ lukmuk ami. Mi, mōḡ anôḡ ma bôk alalô awa yôv. ⁶ Ma lenḡhavij anêḡ ôdôḡ ma aêntêk nena alalô nasopa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ. Ma abô balabuḡ êḡ ma mōlô bôk olaḡ hadêḡ mōḡ anôḡ nena nomberḡ imbiḡ lenḡhavij.

⁷*Kêdôḡwaga abôyay bêḡ anôḡ bôk i pik mayaliv ek nesau avômalô. Thêlô miḡ êvhavij nena Yisu bôk habitak anyô ba halêm pik ami. Anyô anêḡ aêḡ ma anyô abôyay lôk anyô hapôlik ek Kilisi. ⁸ Noyabiḡ am ek miḡ nônmê yak esak vuli takatu ba alalô adum ku hathak ek naja ami. Êḡ ma tem noja unim vuli mavi lôkthô. ⁹ Ôpatu ba hawa auk yanḡda ba miḡ havalonḡ Kilisi anêḡ abô loḡ ami ma miḡ hamô havij Lambô ami. Ma doḡtom ôpatu ba havalonḡ Kilisi anêḡ abô loḡ hamô havij Lambô lo Namalô. ¹⁰ Anyôla hayô ek mōlô ba miḡ hawa abô êḡ ami, êḡ ma miḡ nônmê lemimmavi lôk noja yani thô ba unu unim unyak ami. ¹¹ Hôêv lemmavi hadêḡ yani, êḡ ma hudum ku kambom êḡ havij yani.

¹² Abô bêḡ anôḡ hêk ek yanay êndêḡ mōlô, ma doḡtom yahadô ek yato êndôk kapyay. Yalenḡhabi yasôk ek alalô nanay abô imbiḡ i ek alalô lenḡjmavi bêḡ anôḡ.

¹³ Mamuyanḡ atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv anêḡ nali* êv lenḡjmavi hadêḡ mōlô.

* **1:1:** Nê lôkawk doho enay nena, "Avi lôk nali êḡ ma abô lôk kup ma anêḡ ôdôḡ nena avômalô êvhavij anêḡ unyak mathen te. Ma yanḡ lôk nali (2 Jon 13) ma hatôm unyak mathen yanḡ." * **1:4:** 3Jon 3

* **1:5:** 1Jon 2:7 * **1:7:** 1Jon 4:1-3 * **1:13:** Hatôm unyak mathen yanḡ anêḡ avômalô êvhavij.

Nôḡḡ 2 Jon 1.

Jon anêᶇ kapyā te lô Abô môm

Aposel Jon hato kapyā êntêk hadêᶇ Gaius. Diotlepes ma avômalo êvhaviᶇ anêᶇ malak te iniᶇ avaka. Ma yani hadô ek enja kêdômᶇwaga takatu ba Jon hêv i ba i loᶇ êᶇ thô. Ma doᶇtom Gaius hawa i thô ba intu Jon hato hadêᶇ yani ek indum yani lamavi.

Hato kapyā êntêk hadêᶇ 85 lo 95 AD malêvômᶇ doho la.

Jon hêv lamavi hadêᶇ Gaius

¹ *Ya Biᶇsu Jon ba yahato kapyā êntêk hadêᶇ o yenaᶇ aiyāᶇ Gaius. Yalenᶇhaviᶇ o hathak abô avanômᶇ.

² Aiyāᶇ, yahateᶇ mek ek lemᶇvimkupik lôk anêᶇ ku lôkthô imbitak mavi êtôm anêᶇ hêvᶇhaviᶇ hamô mavi. ³ *Aiyāᶇ doho êvô êlêᶇ ba enaᶇ nena hosopa abô avanômᶇ dedaunᶇ mavi hathak nôᶇmkama sapêᶇ atu ba hudum ba intu yalenᶇmavi anômᶇ. ⁴ Yahalaᶇô nena yenaᶇ avômēna esopa abô avanômᶇ atu, êᶇ ma hadum yalenᶇmavi anêᶇ dôêᶇ.

Gaius hadum kobom mavi

⁵ Aiyāᶇ, hoyabiᶇ kêdômᶇwaga abô avanômᶇ takatu ba êlêᶇ anêᶇ loᶇ buyaᶇ ma thêlô ma ᶇê masôm ek o, êᶇ ma hudum nôᶇm mavi anômᶇ. ⁶ *Thêlô bôk enaᶇ hathak anêᶇ lemᶇhaviᶇ atu bêᶇ hadêᶇ avômalo êvhaviᶇ anêᶇ loᶇ êᶇ yôv. Ba êthôk hathak loᶇbô ma mavi ek undum aêᶇ ba nêᶇm thêlô sa êtôm Wapômᶇbêᶇ da anêᶇ lahaviᶇ ek ini buyaᶇ. ⁷ *Hathak athêᶇ êᶇ, ma thêlô i ma miᶇ ewa nôᶇmlate anêᶇ ᶇê daluk ami. ⁸ Ba intu mavi ek nanêᶇ ᶇê takêᶇ sa ek alalô nambitak ᶇê ku imbiᶇ thêlô esak abô avanômᶇ.

Diotlepes hadum kambom

⁹ Bôk yahato kapyā hi avômalo ôdômᶇ êvhaviᶇ yôv hathak nôᶇm takatu, ma doᶇtom Diotlepes miᶇ hathak halaᶇô yêlôaniᶇ abô ami. Mi, lahaviᶇ imbitak anyô bêᶇ. ¹⁰ Aêᶇ ba yahathôk ma tem yanaᶇ anêᶇ kambom êᶇ bêᶇ. Yani hathak hanaᶇ abô kambom takatu ba ôdômᶇ mi hathak yêlô. Ma hadum kambom bêᶇ yaᶇ haviᶇ nena hadô ek enja kêdômᶇwaga abô avanômᶇ takatu ba êlêᶇ thô. Ma hamiᶇ loᶇ siᶇ ek avômalo takatu ba lenᶇiᶇhaviᶇ neja i thô lôk hadum ek nêᶇm i vê êᶇjêk avômalo ôdômᶇ êvhaviᶇ.

Demitlius hadum mavi

¹¹ *Aiyāᶇ, miᶇ undum ek osopa ᶇê kambom venᶇiᶇgwam ami. Mi, osopa mavi iyom. Ôpatu ba hadum mavi ma Wapômᶇbêᶇ anêᶇ. Ma ôpatu ba hadum kambom ma miᶇ bôk hayê Wapômᶇbêᶇ ami.

¹² Avômalo lôkthô enaᶇ abô mavi hathak Demitlius ma abô avanômᶇ hik loᶇ haviᶇ. Ma yêlô anaᶇ aêᶇ iyom ma hoyala nena yêlôaniᶇ abô ma avanômᶇ.

Abô anêᶇ daᶇ

* **1:1:** Ap 19:29; Lom 16:23 * **1:3:** 2Jon 4 * **1:6:** Tit 3:13 * **1:7:** 1Ko 9:11-12 * **1:11:** 1Jon 3:6-10

¹³ *Abô bêṅ anôṅ hêk ek yato êndêṅ o, ma donṭom yahadô ek yato.

¹⁴ Yalenṅhaviṅ yasôk yanṅê o kethenṅ oyaṅ ek alai nanaṅ abô imbiṅ i.

¹⁵ Yôhôk êmô imbiṅ o. Anêm avômalô môlô êv iniṅ lenṅimavi hathôk ek o. Ma nêm yalenṅmavi êndêṅ yenaṅ avômalô môlô tomtom atu ba êmô haviṅ o.

* 1:13: 2Jon 12

Jut anêṅ kapya Abô mōṅ

Yisu yaṅ molok Jut hato kapya êntêk. Abô Glik ma elam nena Judas (Matyu 13:55; Mak 6:3). Hato ek nê êvhaviṅ neyabiṅ i esak kédôṅwaga abôyaṅ takatu ba ekopak êmô thêlô malêvôṅ. Kédôṅwaga abôyaṅ enaṅ nena avômalô êvhaviṅ hatôm nindum kambom ek malê nena Wapômbêṅ anêṅ lahiki ma bêṅ anôṅ ba intu avômalô êvhaviṅ idum kambom ma tem miṅ nêṅ vovaṅ êndêṅ i ami.

Hato kapya êṅ hadêṅ 65 AD la.

Jut hêv lamavi

¹*Ya Jut, Yisu Kilisi anêṅ anyô ku ma Jems anêṅ yaṅ molok. Yahato kapya êntêk ek mōlô takatu ba bôk halam yôv ek nôṁô Kamik Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ kapô lôk Kilisi eyabiṅ mōlô.

²Wapômbêṅ anêṅ kapô lôk labali ma lahaviṅ êmô imbiṅ mōlô bêṅ anôṅ.

Noyabiṅ am ek kédôṅwaga abôyaṅ

³Aiyaṅ thêlô, ya vovaṅ ek yato abô esak Wapômbêṅ anêṅ bulubiṅ atu ba bôk hapôm alalô yôv. Ma doṅtom lêk malain bêṅ te habitak. Ba intu yahato ek yasoṅ mōlô lokwaṅ ek numiṅ lôklokwaṅ ba nobaloṅ abô avanôṅ takatu ba alalô aêvhaviṅ loṅ. Wapômbêṅ bôk hêv abô avanôṅ êṅ yôv hadêṅ anêṅ avômalô mathêṅ ek neyabiṅ katô. ⁴*Malain êṅ ma aêntêk. Nê abôyaṅ doho lêk eyenak ba ekopak êmô mōlô kapô. Thêlô êpôlik ek alalôaniṅ Wapômbêṅ. Ma ethalamuniṅ anêṅ wapôm ek nindum sek waliliṅ lomaloma esak. Ma êvôliṅ dômiṅ ek alalôaniṅ Avaka atu Anyô Bêṅ, Yisu Kilisi. Bôsêbôk ma eto abô hathak vovaṅ takatu ba tem êpôm thêlô.

⁵*Abô takêntêk ba tem yanaṅ ma bôk olaṅô yôv. Ma doṅtom tem yanaṅ esak loṅbô ek lemimimbi katô. Sêbôk ma Anyô Bêṅ hêv anêṅ avômalô bulubiṅ ba hawa i vê hêk Ijip. Ma doṅtom vêṅ ma hik takatu ba miṅ êvhaviṅ ami pôpônô. ⁶*Ma lemimimbi aṅela taksêbôk atu ba etak iniṅ loṅ ba i mayaliv ma miṅ êmô iniṅ loṅ lôkliṅyak tiṅiṅ ami. Ba intu Wapômbêṅ bôk hakak i loṅ hathak yak atu ba miṅ hatôm itip ami. Ma hadô i hamô loṅ momaṅjiniṅ bêṅ kapô ek neyabiṅ waklavôṅ bêṅ nindum abô. ⁷*Ma aêṅ iyom, bôk Sodom lo Gomola ma malak vi takatu ba êmô habobo êv i ek idum sek waliliṅ lôk ethak i mayaliv. Êṅ ma Wapômbêṅ habôk malak takêṅ hathak atom ba hik vovaṅ atom atu ba tem êpôm nê kambom thô hadêṅ alalô ek miṅ nasopa veniṅgwam ami. Atom êṅ tem esan êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.

⁸Ma doṅtom lêk ma nê abôyaṅ takêṅ idum kambom takêṅ aêṅ iyom. Thêlô esopa iniṅ niaviṅ ba idum iniṅ leṅviṅkupik habitak lôṅgôlôṅ lôk êdô nêwê Anyô Bêṅ lôk nê bêṅbêṅ vibin ma esokwaṅ aṅela lôk athêṅ anêṅ leṅ. ⁹*Ma doṅtom Maikel, aṅela lôk athêṅ bêṅ atu, miṅ hadum aêṅ ami. Mi, sêbôk ba thai lôk Sadan êkôki hathak Mose liṅkupik ma Maikel miṅ hasokwaṅ Sadan ba hanaṅ anêṅ kambom bêṅ ami. Mi. Yani hanaṅ nena, “Anyô Bêṅ da tem

* **1:1:** Mat 13:55 * **1:4:** Gal 2:4; 2Pi 2:1 * **1:5:** Kis 12:51; Nam 14:29-30 * **1:6:** 2Pi 2:4

* **1:7:** Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10 * **1:9:** Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pi 2:11; ALK 12:7

esaj o.” ¹⁰ *Ma donjom l k n  ab yaj tak j esokwan n mkama takatu ba min eyala ami. Hat m alim boman, th l  eyala lenjinkupik an j thethanjak iyom ba n m tak j habulin th l .

¹¹ *Kikaknena, malainj b j tem  p m i! Th l  esopa Kain atu ba hik yanj molok v n  vanjwam l k esopa Balam an j kambom lahavinj vuli ba hav v av mal  ek nindum kambom. L k  t m Kola atu ba kap  hagiap ek Wap mb j ba intu tem nema  t m yani.

¹² *M l  othak donjom ek onjwan n m lemimhavinj am,  j ma n  tak j l k  t m n m lelaik ham  m l  mal v j. Esonj nena n m  j ma n m oyanj ba min lenjinhabi Wap mb j ami. Ma lenjinhabi th l da iyom ba eyanj ma lenjinpali nj av mal  vi. Th l  minj ik an j ami hat m buliv atu ba lovak hayuv v k  ba minj  th m hik ami. Th l   t m alokwanj takatu ba minj hik an j had j an j waklav j ami ba intu elav  d j th ,  j ma hat m njama hap m i b l j ju. ¹³ Th l  hat m njgw k belej lokwanj ba ininj kambom hat m njgw k budum hang li ba an j wap k thapuk hik ininj mama th . Ma  t m vulinj atu ba i mayaliv. Wap mb j b k hapesanj b l v j momanj ininj kambom bomanj b j te ek th l  n m  a j  t m wak n mb j intu sap j.

¹⁴ *Inok ma Adam an j lim  d j te bahenji ba lahavuju. B k hana nj ab  plopet hathak n  ab yaj takatu ba l k ibitak nena, “Odan ! Any  B j tem  l m imbinj an j anja mathenj lubunlubun ¹⁵ ek endanj av mal  sap j ininj ab . Ma av mal  takatu ba minj esopa Wapômbêj ami ma tem n m ininj vuli viyanj  nd j i esak ininj kambom takatu ba idum l k  p lik hathak yani ba enanj ab  lôklala.” ¹⁶ Th l  ethak kapôlônj di nj di nj l k etha av mal  vi. Ma esopa ininj auk thethanjak. Ma  v ida lij l k ebam av mal  vi ek th l  lenjinmavi esak i ma n n m nômkama  nd j i.

Numinj lôklokwanj

¹⁷ O aijan th l , lemimimbi ab  takatu ba alalôaninj Any  B j Yisu Kilisi an j aposel b k enanj ¹⁸ *had j m l  nena, “Waklavôj l kth  an j danj ma tem av mal  vi nimbi Wapômbêj l k an j av mal  lij nj l k nesopa ininj thethanjak ma n p lik ek Wapômbêj.” ¹⁹ Ab   j hana nj hathak n  ab yaj takatu ba evak m l  vose hi lod jlod j. Lovak Mathenj minj ham  havinj i ami ba intu esopa auk pik iyom.

²⁰ *O aijan th l , nodav unim l kmala esak unim  v havinj atu ba mathenj an j. L k notenj mek esak Lovak Mathenj an j l klokwanj. ²¹ N m  Wap mb j an j lahavinj kap  l k noyabinj alal aninj Any  B j Yisu Kilisi an j lahiki atu ba tem n m l kmala atu ba tem  m   t m wak n mb j intu sap j  nd j m l .

²² Lemim injik am esak av mal  vi atu kap l nj ju. ²³ *Ma vi atu ba ebobo lo nj atum ma n b v i v  kethenj ek n m i bulubinj. Ma vi atu ba lelaik hathak ininj kambom, kap l mim ek i l k n k  esak ininj lelaik ek minj esale m l  th  ami.

Alal  namb  Wap mb j an j ath j

²⁴⁻²⁵ *Hathak alal aninj Any  B j Yisu Kilisi ma namb  Wap mb j donjom atu ba h v alal  bulubinj. Yani hat m eyabinj o mavi ek minj n m yak ami. Ma tem enja m l  takatu ba kambom mi ba etak m l  numinj Wapômbêj

* **1:10:** 2Pi 2:12 * **1:11:** Stt 4:7-8; Nam 16:1-35; 2Pi 2:15; 1Jon 3:12 * **1:12:** 2Pi 2:13,17 * **1:14:** Stt 5:18,21-24 * **1:18:** 2Pi 3:3 * **1:20:** Kol 2:7 * **1:23:** Sek 3:2; ALK 3:4 * **1:24-25:** Lom 16:27; 2Pi 3:18

thohavloma anêᶇ deda lôkmaᶇᶇiᶇ kapô lôk lemimmavi bêᶇ anôᶇ. Alalô nanêm deda lôkmaᶇᶇiᶇ lôk athêᶇ lôkmaᶇᶇiᶇ ma lôklokwaᶇ lôk lôklinyak ni êndêᶇ yani. Yanida intu hamô aêᶇ hadêᶇ sêbôk ma lêk ma wak nômbêᶇ intu sapêᶇ! Avanôᶇ.

Yisu hik Auk Loj Kapô thô hadêᶇ Jon Abô môᶇ

Aposel Jon hato kapyâ êntêk hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ takatu ba Lom inin gavman lôk avômalô vi êv malainᶇ hadêᶇ i. Hato hathak wêᶇ takatu ba Wapômbêᶇ hik thô hadêᶇ yani ek injik malêla takatu ba tem imbitak ketheᶇ thô. Kapyâ êntêk ma auk loj kapô bêᶇ anôᶇ hêk kapô.

Hato ek embatho avômalô êvhaviᶇ loj ek niminᶇ lôklokwanᶇ endeba êyô waklavôᶇ Yisu endelêm. Yisu halehalêm, êᶇ ma Sadar lôk anêᶇ avômalô takatu ba esopa yani tem nêpôm malainᶇ bêᶇ. Ma avômalô êvhaviᶇ tem nêôm mavi imbinᶇ Yisu êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ.

Hato kapyâ êntêk hadêᶇ 95 AD la.

Abô môᶇ

1* Auk loj kapô êntêk ma Wapômbêᶇ hêv hadêᶇ Yisu Kilisi ek injik thô êndên anêᶇ avômalô ku esak nôᶇ takatu ba tem imbitak ketheᶇ. Yisu hêv anêᶇ anjela ba hi hananᶇ ba hik thô hadêᶇ anêᶇ anyô ku Jon. 2 Ma Jon hayê Wapômbêᶇ anêᶇ abô lôk abô avanôᶇ takatu ba Yisu hananᶇ ma hananᶇ lôkthô bêᶇ. 3* Ma ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi. Ma ôpatu ba halanô ba hasopa ma êmô lôk lamavi ek malê nena waklavôᶇ lêk habobo.

Jon hato abô hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ ôdôᶇ bahenᶇvi ba lahavuju

4* Ya Jon yahato kapyâ êntêk hi hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ anêᶇ malak bahenᶇvi ba lahavuju takatu ba êmô plovins Esia. Anyô Bêᶇ atu ba lêk hamô ma bôk hamô ba tem êlêm, yani anêᶇ wapôm lôk labali êmô imbinᶇ môlô. Ma lovak mathenᶇ bahenᶇvi ba lahavuju atu ba êmô Anyô Bêᶇ atu anêᶇ loj hayabinᶇ avômalô anêᶇ wapôm lôk yôhôm êmô imbinᶇ môlô. 5* Ma Yisu Kilisi atu ba haminᶇ lôklokwanᶇ hathak Wapômbêᶇ anêᶇ abô anêᶇ wapôm lôk labali êmô imbinᶇ môlô aêᶇ iyom. Yani anyô haviyô môᶇ hêk ᶇama lôk hayabinᶇ kinᶇ pik sapêᶇ.

Yani lahaviᶇ alalô ba anêᶇ thalalenᶇ hapole alalô vê hêk alalôaniᶇ kambom.

6* Ma yani hatak alalô ek nambitak ᶇê nambôk da êmô Kamik Wapômbêᶇ anêᶇ loj lôklinᶇyak kapô. Nanêm athêᶇ lôkmanᶇginᶇ lôk lôklokwanᶇ êndên yani êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ. Avanôᶇ.

7* Ôᶇgô! Yani hamô buliv kapô ba halêm ba tem avômalô sapêᶇ nêgê yani. Avômalô takatu ba bôk ibi yani lôk avômalô pik sapêᶇ tem nêgê yani ba nedanᶇ asêᶇ malêᶇ. Avanôᶇ, tem imbitak aêᶇ.

8* Anyô Bêᶇ Wapômbêᶇ hananᶇ nena, “Ya anyô môᶇ anôᶇ lôk havenᶇ yam haviᶇ. Bôk yahamô ma lêk yahamô ma tem yasôk. Lôklinᶇyak sapêᶇ ma ya iyom yenanᶇ.”

Jon hayê Yisu

* 1:1: ALK 22:6 * 1:3: ALK 22:7,10 * 1:4: Kis 3:14-15; ALK 3:1; 4:5 * 1:5: Sng 89:27; Kol 1:18
* 1:6: 1Pi 2:9; ALK 5:10; 20:6 * 1:7: Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Jon 19:34-37; 1Te 4:17
* 1:8: ALK 21:6; 22:13

⁹ Ya Jon môlônim aiyanj. Wapômbênj hayabinj alalô sapênj hamô anênj loj lôklokwaj kapô ba alalô athak awa malainj lomaloma ba aminj lôklokwaj hathak Yisu. Yahamô ngavithôm anênj Patmos hathak yahananj Wapômbênj anênj abô lôk yahananj abô hathak Yisu. ¹⁰ Hadênj Anyô Bênj anênj waklavônj ma Lovak Mathen anênj lôklokwaj hawa ya. Ma yahalanj kaêk bênj hatôm lavuak halanj havenj ya yam ¹¹ ba hananj, “Oto nô m takatu ba hôyê êndôk kapya ba nê m êndênj avômalô êvhavinj ôdônj bahenji ba lahavuju takatu. Oto ni Epesus lo Smelna ma Pelgamum lo Taiataila ma Saldis lo Piladelpia ma Laodisia.”

¹² Ma yahik ya liliñ ek yanjê kaêk atu ba elam hadênj ya, ênj ma yahayê atum lam gol bahenji ba lahavuju haminj. ¹³ *Ma yahayê anyô hamô atum lam takênj malêvônj ba hatôm anyô te nakadunj. Yani hik kwêv daim ba hayô va luvi ma havanjinj sôp gol te hawê havenj bôm kabum. ¹⁴ *Ma anênj wakadôk njanj ma thapuk anônj hatôm boksipsip vuluk lôk hatôm buliv thapuk anônj. Ma anênj madaluk ma hatôm atum dahalanj. ¹⁵ Ma anênj vakapô ma hatôm aenj mayav mabunj mavi atu ba êbôk hamô atum ba habi kêdêkêdê. Ma anênj abô anênj pôk ma diñdinj hatôm nanj bênj halanj. ¹⁶ *Yani havalonj vulinj bahenji ba lahavuju hamô yani banj vianônj. Ma binj vovak daim te ba ma hêk luvi hale yani abôlêk. Ma yani thohavloma ma hatôm wak habi mathalalenj kambom.

¹⁷ *Yahayê yani ma yahêv yak halôk hêk yani va hatôm anyô nãama. Ma yani hatak banj vianônj hayô hêk ya ma hananj, “Minj ôkô ami. Ya anyô mônj ba havenj yam havinj. ¹⁸ Ya ma ôpatu ba hamô lôkmala. Bôk yahama ma donjom lêk yahamô lôkmala hatôm wak nômbênj intu sapênj. Ma yahavalonj nãama lôk anênj loj ininj vovalenj. ¹⁹ Oto nô m takatu ba hôyê. Nôm takatu vi lêk hamô ma vi tem imbitak embenj yam. ²⁰ Êntêk ma abô loj kapô hathak vulinj bahenji ba lahavuju takatu ba hôyê hamô yabahenj vianônj lôk atum lam gol bahenji ba lahavuju. Anênj ôdônj ma aêntêk: vulinj bahenji ba lahavuju takênj ma anjela bahenji ba lahavuju takatu ba eyabinj avômalô êvhavinj ôdônj bahenji ba lahavuju takatu. Ma atum lam gol bahenji ba lahavuju takatu ma avômalô êvhavinj ôdônj bahenji ba lahavuju.”

2

Abô hi Epesus

¹ *Ma ôpênj hananj hadênj ya nena, “Oto abô ni êndênj anjela atu ba hayabinj avômalô êvhavinj anênj Epesus aêntêk:

Abô êntêk halê m anênj ôpatu ba havalonj vulinj bahenji ba lahavuju hamô banj vianônj ma havenj atum lam gol bahenji ba lahavuju malêvônj. Ba hananj nena: ² *Yahayala môlônim bôk lo loj lôk unim ku takatu ba udum ba uminj lôklokwaj. Ma ôpôlik hathak nê kambom. Ma bôk olanô nê takatu ba esau nena thêlô ma aposel ba oyala nena thêlô ma nê abôyanj. ³ Ma ovalonj yenanj athênj loj ba malainj lomaloma hapôm môlô ma donjom uminj lôklokwaj lôk lemimvidonj ma minj vau ami.

⁴ Ma donjom môlônim kambom te hamô ba yahadô. Môlô minj lemimhavinj ya hatôm mônj sêbôk ami. ⁵ *Aênj ba lemimimbi kobom mavi

* **1:13:** Dan 7:13; 10:5 * **1:14:** Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; ALK 2:18; 19:12 * **1:16:** Hib 4:12; ALK 2:12; 19:15 * **1:17:** Ais 44:6; 48:12; ALK 2:8; 22:13 * **2:1:** ALK 1:16 * **2:2:** 1Jon 4:1 * **2:5:** ALK 3:3

sêbôk ma tem ôngô nena môlô lêk ôêv yak bêj anôj. Aêj ba node kapôlômim lilij ek nosopa lojôndê mavi sêbôk atu. Ma mi ma tem yasôk ek yanêm môlônim atum lam vê. ⁶ Ma dojtom môlô othak udum nôm mavi te nena môlô ôpôlik hathak avômalô takatu ba esopa Nikolas anêj kobom hatôm atu ba yahapôlik aêj iyom.

⁷*Opalê atu ba lôk lêndôj ma endanjô abô takatu ba Lovak Mathen hanaj hadêj avômalô ôdôj takatu ba êvhavij. Nê takatu ba lenjividoj ba mij êv yak ami ma tem yatak thêlô ek nejaj alokwanj va atu ba hêv lôkmala hamô Wapômbêj anêj loj mavi anôj kapô.”

Abô hi Smelna

⁸Ma ôpêj hanaj hathak lojbô nena, “Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabin avômalô êvhavij anêj Smelna aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj ôpatu ba hamôj ba havenj yam ma bôk hama ba haviyô hathak lojbô. Ma yani hanaj aêntêk: ⁹*Yahayala malainj lomalama hapôm môlô ba ômô thavuthij, ma dojtom môlô ma nê lôk nômkama bêj hêk Wapômbêj ma. Ma yahayala abô kambom takatu ba avômalô vi enaj hathak môlô. Thêlô esau nena thêlô ma Wapômbêj anêj avômalô Islael ma dojtom mi. Thêlô ma Sadanj anêj avômalô. ¹⁰*Mij môlô nôkô esak malainj takatu ba tem êpôm môlô kethenj ami. Odanô! Sadanj tem indum ek avômalô netak môlô doho êndôk koladôj ek nesaê môlô. Ma môlô noja malainj êtôm wak lauminj. Numij lôklokwanj endeba noma ma tem yanêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêj intu sapêj anêj kuluj gol êndêj môlô.

¹¹*Opalê atu ba lôk lêndôj ma endanjô abô takatu ba Lovak Mathen hanaj hadêj avômalô ôdôj takatu ba êvhavij. Nê takatu ba lenjividoj ba mij êv yak ami ma tem mij neja malainj esak njama atu ba havenj yam ami.”

Abô hi Pelgamum

¹²Ma ôpêj hanaj hathak lojbô nena, “Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabin avômalô êvhavij anêj Pelgamum aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj ôpatu ba havalonj binj vovak ba ma hêk luvi. Hanaj aêntêk: ¹³Yahayala loj atu ba môlô ômô. Loj êj ma Sadanj da hamô ba hayabin, ma dojtom môlô ômô loj êj ba ovalonj yenanj athêj loj lôklokwanj. Ma hadêj waklavôj atu ba ik Antipas vônô hêk môlônim malak ma môlô mij otak unim ôêvhavij ya ami. Yani hêvhavij ya bêj anôj ba hanaj yenanj abô bêj hêk Sadanj anêj loj.

¹⁴*Ma dojtom môlônim kambom doho hêk ba yahadô. Môlô doho osopa plopet bô Balam anêj abô. Sêbôk ma yani hêv auk hadêj Moap inij kinj Balak ek êndôk avômalô Islael lenj ek nindum kambom ba nejaj nôm takatu ba bôk hêv hadêj ngôk lôk nindum sek walilij. ¹⁵Aêj iyom ma môlô doho osopa Nikolas anêj abô. ¹⁶Aêj ba node kapôlômim lilij. Mí ma tem yasôk kethenj oyanj ba yanjik vovak esak yenanj binj vovak atu ba hale yavenjôlêk êndêj môlô takatu ba mij ole am lilij ami.

¹⁷*Opalê atu ba lôk lêndôj ma endanjô abô takatu ba Lovak Mathen hanaj hadêj avômalô ôdôj takatu ba êvhavij. Nê takatu ba lenjividoj ba

* **2:7:** Stt 2:9; ALK 22:2,19 * **2:9:** 2Ko 11:14-15; ALK 3:9 * **2:10:** 2Ti 4:8; Jem 1:12 * **2:11:** ALK 20:14; 21:8 * **2:14:** Nam 22:1-25:2; 31:16; 2Pi 2:15 * **2:17:** Kis 16:4,14-15,33-34; Ais 62:2; Jon 6:48-50

miñ êv yak ami ma tem yanêm nôm ‘mana’ êndêñ thêlô hatôm bôk yahêv hadêñ Israêl êmô loj thiliv. Mana êñ ma lêk hamô loj kapô. Ma tem yanêm thêlô valu thapuk te lôk athêñ lukmuk atu ba eto hathak. Anyôla miñ hayala athêñ lukmuk êñ ami ma ôpatu ba hawa iyom intu hayala.”

Abô hi Taiataila

18 *Ma ôpêñ hanañ hathak loj bô nena, “Oto abô ni êndêñ añela atu ba hayabiñ avômalô êvhaviñ anêñ Taiataila aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ Wapômbêñ anêñ Nakaduñ atu ba madaluk hatôm atum dahalañ ma vakapô hatôm aen mayav atu ba habi kêdêkêdê. Hanañ aêntêk: 19 Yahayala mólônim kobom. Yahayala mólônim lemimhaviñ lôk ôêvhaviñ ma ôêv avômalô sa ba umiñ lôklokwañ iyom. Hadêñ môñ ma mólô udum ku dokte, ma doñtom lêk mólô udum ku bêñ.

20 *Ma doñtom mólônim kambom te hêk ba yahadô. Avi te hatôm Jesebel hamô haviñ mólô. Yani hasau nena yani ma avi plopet te, ma doñtom yani anêñ abô halom yenañ nê ku ek nindum sek waliliñ lôk nejan nôm takatu ba êv da hadêñ ngôk. Yani hadum kambom takêñ, ma doñtom mólô miñ ôev yani vê ami! 21 Yahêv waklavôñ ek yani ende kapô liliñ ba etak anêñ sek waliliñ, ma doñtom mi. Yani hadô. 22 Odañô! Tem yanêm lijiñ bêñ êndêñ yani lôk yanêm malaiñ bêñ êndêñ nê takatu ba idum sek haviñ yani ba miñ ele kapôlôñiñ liliñ ami. 23 *Ma tem yangik yani anêñ avômena pôpônô. Aêñ ba avômalô ôdôñ êvhaviñ lôkthô tem neyala nena ya ôpatu ba yahayê avômalô kapôlôñiñ lôk iniñ auk. Ba tem yanêm vuli êndêñ mólô tomtom êtôm nôm takatu ba udum. 24 Ma doñtom lêk yahêv ku doñtom iyom hadêñ mólô vi anêñ Taiataila atu ba miñ osopa yani anêñ abô ami. Lôk miñ oyala nôm atu ba elam nena, ‘Sadañ anêñ auk loj kapô’ ami. Ku êñ ma 25 *nobaloñ unim auk loj ende ba yatup am.

26 Nê takatu ba leñiñvidon ba miñ êv yak ami ma idum yenañ yalenhaviñ aleba hayô anêñ dañ, ma tem yanêm athêñ bêñ êndêñ thêlô ek neyabiñ avômalô pik lôkthô. 27 *Thêlô tem neja kôm aen ek neyabiñ avômalô pik lôklokwañ ba nimbi thêlô ba nipup nenanena êtôm uñ anôñ. Wakamik bôk hêv athêñ bêñ hadêñ ya ba tem yandum aêñ iyom êndêñ thêlô. 28 *Ma tem yanêm vuliñ lôkbôk êndêñ thêlô imbiñ. 29 Opalê atu ba lôk lêndôñ ma endañô abô takatu ba Lovak Mathen hanañ hadêñ avômalô ôdôñ takatu ba êvhaviñ.”

3

Abô hi Saldis

1 *Ma ôpêñ hanañ hathak loj bô nena, “Oto abô ni êndêñ añela atu ba hayabiñ avômalô êvhaviñ anêñ Saldis aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ ôpatu ba hayabiñ Wapômbêñ anêñ lovak mathen bahenvi ba lahavuju ma havalon vuliñ bahenvi ba lahavuju. Ma yani hanañ aêntêk: Yahayala mólônim kobom. Avômalô eson nena mólô ômô lôkmala. Ma doñtom mi, mólô bôk oma yôv. 2 Numbiyô! Mólônim ôêvhaviñ lêk habobo ema ba intu nobatho am loj ek malê nena mólônim ku ma

* 2:18: ALK 1:14-15 * 2:20: 1Kin 16:31; 2Kin 9:22 * 2:23: Sng 7:9; Jer 17:10; ALK 20:12-13
* 2:25: ALK 3:11 * 2:27: Sng 2:9 * 2:28: ALK 22:16 * 3:1: ALK 1:4,16

volon oyan hêk yenan Wapômbêj ma. ³* Lemimimbi abô takatu ba bôk olanô ba ovalon. Ma node kapôlômim liliñ ba nodovak abô êj vibiñ. Mólô miñ oviyô ami, ma tem yasôk êtôm anyô vani ba mólô noboloba.

⁴* Ma donjom mólô naju iyom anêj Saldis intu unim sôp mabuñ denañ. Unim kobom ma mavi ba intu embeñ yam ma hatôm noba sôp thapuk ba nombeñ imbiñ ya. ⁵* Nê takatu ba leñjvidon ba miñ êv yak ami tem nipuk sôp thapuk êtôm thêlô. Tem miñ yanêm thêlônij athêj vê ênjêk kapya lôkmala ami ma mi. Tem yanaj êndêj Wapômbêj lôk anêj anjela nena, 'Thêlô êj ma yenan.' ⁶ Opalê atu ba lôk lêndôn ma endanjô abô takatu ba Lovak Mathen hanaj hadêj avômalô ôdôn takatu ba êvhavinj."

Abô hi Piladelpia

⁷* Ma ôpêj hanaj hathak lojbô nena, "Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabiñ avômalô êvhavinj anêj Piladelpia aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj ôpatu ba mathen ma hanaj abô avanônj iyom. Yani hayabiñ Jelusalem lukmuk anêj badêj abôlêk anêj vovaleñ hatôm Devit bôk hayabiñ Jelusalem bô anêj. Yani hik vê ma miñ hatôm anyôla injik siñ ami. Ma yani hik siñ ma miñ hatôm anyôla injik vê ami. Yani hanaj aêntêk: ⁸* Yahayala mólônim kobom. Odañô. Yahik unyak abôlêk te vê ek mólô ma miñ hatôm anyôla injik siñ ami. Yahayala nena anêm lôklokwanj ma yaôna, ma donjom mólô osopa yenan abô ba miñ ôvôlinj dômim hathak yenan athêj ami. ⁹* Sadañ anêj avômalô takatu ba enañ nena thêlô ma Wapômbêj anêj avômalô Islael, ma donjom mi, thêlô enañ abôyanj iyom. Tem yandom thêlô ba nêlêm ek nede venjndônj lêlô êndêj mólô ma neyala nena yalenhavinj mólô. ¹⁰* Mólô othak osopa yenan abô balabuñ lôk umiñ lôklokwanj. Ba intu tem yayabiñ mólô mavi êndêj waklavônj malainj atu ba tem esaê avômalô pik bêj êntêk lôkthô. ¹¹ Tem yasôk kethen. Nobalonj unim nômkama anônj loj lôklokwanj ek anyô yan miñ enja mólônim vuli ami.

¹²* Nê takatu ba leñjvidon ba miñ êv yak ami tem yatak thêlô ek nimbitak êtôm yenan Wapômbêj anêj unyak mathen anêj landin. Thêlô tem miñ netak ami. Ma tem yato yenan Wapômbêj anêj athêj lôk Wapômbêj anêj malak lôj anêj athêj nena Jelusalem lukmuk êyôngêk thêlô. Malak êj tem yenan Wapômbêj nêm anêj leñ ba êndôk ba êlêm. Ma tem yato yenan athêj lukmuk êyôngêk thêlô imbiñ. ¹³ Opalê atu ba lôk lêndôn ma endanjô abô takatu ba Lovak Mathen hanaj hadêj avômalô ôdôn takatu ba êvhavinj."

Abô hi Laodisia

¹⁴ Ma ôpêj hanaj hathak lojbô nena, "Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabiñ avômalô êvhavinj anêj Laodisia aêntêk:

Abô êntêk ma halêm anêj ôpatu ba anêj athêj nena Avanônj Binj. Yani ma anyô haminj lôklokwanj ek hik Wapômbêj anêj nôm avanônj thô. Ma yani pik lo leñ sapêj anêj alañ. Ba hanaj nena: ¹⁵* Yahayala nôm takatu ba mólô othak udum ba mólô miñ vovanj mena thilibunj la ami. Yalenhavinj mólô vovanj mena thilibunj la ma donjom mi. ¹⁶ Mólô vovanj dokte ma thilibunj

* **3:3:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2; ALK 2:5; 16:15 * **3:4:** Jut 23 * **3:5:** Kis 32:32-33; Mat 10:32; Luk 12:8 * **3:7:** Ais 22:22 * **3:8:** 1Ko 16:9 * **3:9:** Ais 45:14; 49:23; 60:14; ALK 2:9 * **3:10:** Luk 21:19; 2Ti 2:12 * **3:12:** Ais 62:2; 65:15; ALK 14:1; 21:2 * **3:15:** Lom 12:11

dokte iyom ba yahadô. Ba intu tem yambululup môlô vê ende yavenbôlêk. ¹⁷*Môlô othak onañ nena, ‘Ya anyô valuselenj bêñ ma ya anyô lôkmanjñ ba yada hatôm.’ Ma donjom môlô ôthônj paliñ nena môlô kapôlômim daluk kambom! Alikaknena, môlô avômalô thavuthinj ma malemim pusip ba ômô kôlôlônj. ¹⁸*Yahanañ ek môlô nôñêm vuli yenañ gol atu ba êbôk hamô atum ba mavi ek numbitak lôkmanjñ. Ma nôñêm vuli sôp thapuk ek nupuk ek miñ mama esak lemvimpopam ami. Ma nôñêm vuli yak thôk ek êndôk malemim daluk ek ôngô tak. ¹⁹*Takatu ba yalenjhavinj i ma yahayanda thêlô ma yahêv vovanj hadêñ i ek nedanjo abô. Aêñ ba môlô nôñgwêk lêlê ek node kapôlômim lilinj.

²⁰*Odanô. Yahaminj unyak abôlêk ba yahapididinj. Ma ôpatu ba halanô ya ba hik unyak abôlêk vê, ma tem yayô kapô ba yana ek yanjanj nôm imbinj yani ma enjanj nôm imbinj ya. ²¹Nê takatu ba lenjinvidonj ba miñ êv yak ami tem yatak i nêmo yenañ loj yahayabinj avômalô imbinj ya, hatôm ya bôk lovak yôv ma yahamô havinj Wakamik hamô anêñ loj hayabinj avômalô. ²²Opalê atu ba lôk lêndônj ma endanjo abô takatu ba Lovak Mathenjan hanañ hadêñ avômalô ôdônj takatu ba êvhavinj.”

4

Anyô Bêñ lôk anêñ loj hayabinj avômalô

¹*Vêm ma yahayê hathak lojbo ma unyak abôlêk anêñ malak leñ ida bôk hakyav ba haminj. Ma venbôlêk atu ba bôk yahalanô hatôm lavuak hanañ hadêñ ya, “Osak ba ôlêm ek yanjik nôm takatu ba tem imbitak emberj yam thô êndênj o.” ²*Kethenjan oyanj ma Lovak Mathenjan anêñ lôklokwanj hawa ya ba yahayê Anyô Bêñ anêñ loj hayabinj avômalô hamô malak leñ ba anyô te hayô hamô. ³*Ma ôpênj anêñ kupik habi kêdêkêdê hatôm valu te anêñ athênj nena jaspalôk valu thalalenj te anêñ athênj nena konilian. Ma okthenjulinj te hawê havenj Anyô Bêñ êñ anêñ loj hayabinj avômalô ba habi deda hatôm valu sanjek atu ba elam nena emelal. ⁴*Anyô Bêñ anêñ loj hayabinj avômalô hamô ma avaka hatôm 24 ininj loj êmô eyabinj avômalô hawê havenj ba hathanjinj. Ma ininj sôp ma thapuk ma kinj ininj kulanj epesanj hathak gol hamô lenjnkadok. ⁵*Damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala halêm anêñ Anyô Bêñ anêñ loj hayabinj avômalô. Ma Anyô Bêñ anêñ loj vima ma atum lam bahenji ba lahavuju hathanjan hamô. Ma atum takênj ma Wapômbênj anêñ lovak mathenjan bahenji ba lahavuju. ⁶*Ma Anyô Bêñ anêñ loj êñ vima ma nômlate hatôm ngwêk hêk ma mabunjan mavi anônj hatôm liyali.

Ma yahayê nômlôkmala ayova êmô malêvônj ba êwê evenj Anyô Bêñ anêñ loj. Nôm lôkmala ayova atu ba êmô ma malenjaluk hêk lenjinjkupik lôkthô, hêk maleñ ba dôminj havinj. ⁷*Nôm lôkmala môñ ma hatôm avunjan laion, ma yanjan havenj yam hatôm bokmanjkaomalô. Ma te lu thohavloma hatôm anyô. Ma te ayova hatôm menak jenjan hayovak havenj. ⁸*Nôm lôkmala ayova takênj

* **3:17:** Luk 12:21; 1Ko 4:8 * **3:18:** Ais 55:1 * **3:19:** 1Ko 11:32; Hib 12:6; ALK 2:5 * **3:20:** Jon 14:23 * **4:1:** ALK 1:1,10 * **4:2:** Ais 6:1 * **4:3:** Ese 1:28 * **4:4:** ALK 3:18 * **4:5:** Ese 1:13; Sek 4:2; ALK 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * **4:6:** Ese 1:5-10,22; 10:14 * **4:7:** Ese 1:10; 10:14 * **4:8:** Ais 6:2,3; Ese 1:18; 10:12

tomtom iniñ banik bahenji ba lahavute ma malenjiñ hêk leñvinjukupik lôkthô viyaiñ ba vikapô. Wak lo bôlôvônji sapênji ma enañ nena,

“Mathen, mathen, mathen.

Wapômbênji Lôklokwanj Anôji ma anyô mathen.

Yani bôk hamô, ma lêk hamô, ma tem êsôk.”

⁹ Nôm lôkmala takênji ethak êv athênji lôkmanjiniñ hadênji yani lôk enañ nena yani ma Anyô Bênji lôk êv leñjiniñ mavi hadênji ôpatu ba hamô Anyô Bênji anênji loj hayabiñ avômalô ba hamô lôkmala hatôm wak nômbênji intu sapênji. Thêlô idum aênji, ¹⁰ *ênji ma avaka 24 takatu êv yak êlôk êk Anyô Bênji atu ba hamô anênji loj hayabiñ avômalô ma, ma êv yeñ hadênji ôpatu ba hamô hatôm wak nômbênji intu sapênji. Thêlô etak iniñ kulunji gol halôk hamô Anyô Bênji anênji loj hayabiñ avômalô ma enañ,

¹¹ “Anyô Bênji iyom intu yêlôaniñ Wapômbênji.

O iyom hatôm onja deda lôkmanjiniñ lôk athênji bênji ma lôklokwanj ek malê nena o iyom hopesañ nômkama lôkthô.

Ma nômkama lôkthô habitak ba hamô ek malê nena oda lemhavinji.”

5

Boksipsip Nakadunji hawa kapyia

¹ *Ma yahayê ôpatu ba hamô anênji loj hayabiñ avômalô. Ma havalonji kapyia lôku bênji te hêk banji vianônji. Ba eto abô hêk vi ba vi. Ma ik sinji hathak nômtôktôk bahenji ba lahavuju. ² Ma yahayê anjela lôklokwanji te halam kaêk bênji, “Opalê te hatôm nêmtôm tôktôk vê ba ekak kapyia êntêk?” ³ Ma donjom anyôla te anênji leñ mena pik mena pik kapô la miñ hatôm ekak kapyia êñji ba êñjê kapô ami. ⁴ Ba intu yahalanji ba yahalanji ek malê nena miñ êpôm anyô late ek ekak kapyia êñji ba êñjê kapô ami. ⁵ *Ma donjom avaka takatu te hananji hadênji ya, “Asênji dô. Nôngô avunji laion atu ba habitak anênji ôdônji Juda. Êñji ma su lukmuk atu ba habiluk anênji Devit. Bôk hik vovak ba hamô lu ba intu hatôm nêmtôm tôktôk bahenji ba lahavuju takênji vê ma ekak kapyia êñji.”

⁶ *Ma yahayê Boksipsip Nakadunji te hamiñ ba anênji pôpô hêk inañ bôk ik vônô. Yani hamiñ Anyô Bênji anênji loj hayabiñ avômalô ba hamiñ malêvônji ek nômtôm lôkmala ayova atu lôk avaka takatu. Anênji yakik bahenji ba lahavuju* ma madaluk bahenji ba lahavuju. Madaluk takênji ma Wapômbênji anênji lovak mathenji bahenji ba lahavuju atu ba bôk hêv hi pik lôkthô. ⁷ Ma Boksipsip Nakadunji hi hawa kapyia hêk ôpatu ba hamô anênji loj hayabiñ avômalô banji vianônji. ⁸ *Yani hawa kapyia yôv ma nômtôm lôkmala ayova atu lôk avaka 24 takatu êv yak halôk biñ hêk Boksipsip Nakadunji ma. Tomtom ewa yeñ gita ma unji gol yaôna lôk kamunji êbôk ba ôv mavi hamô kapô ba hayô abôlêk sinji. Atum yova lôk ôv mavi êñji ma avômalô mathenji iniñ mek. ⁹ *Ma thêlô êv yeñ lukmuk te aêntêk,

“O iyom hatôm onja kapyia ba okak ma nêmtôm tôktôk vê ek malê nena bôk ik o vônô ba hathak anêmtôm thalalenji ma hôêv avômalô vuli.

Oda hôêv avômalô ôdônji lomalomama lôk abô lomalomama ma leñvinjukupik lomalomama lôk pik lomalomama sapênji vuli ek hôêv hadênji Wapômbênji.

* **4:10:** ALK 19:4 * **5:1:** Ais 29:11; Ese 2:9-10 * **5:5:** Stt 49:9; Ais 11:1,10; ALK 22:16 * **5:6:** Sek 4:10; Jon 1:36; ALK 13:8 * **5:6:** Yakik bahenji ba lahavuju êñji hik thô nena yani ma anyô lôklokwanji kambom. * **5:8:** Sng 141:2; ALK 8:3-4 * **5:9:** Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1

10 *Hudum thêlô ibitak alalôaniņ Wapômbêņ anêņ avômalô takatu ba nêmo anêņ loj lôkliņyak kapô lôk nindum anêņ ku nêmbôk da. Ma tem nêtom kiņ ba neyabiņ avômalô pik.”

Thêlô êv yeņ hadêņ Boksipsip Nakaduņ

11 *Ma yahayê hathak loņbô ma yahalaņô aņela lubuņlubuņ ba dumsêlê mi. Thêlô êwê lawê Anyô Bêņ anêņ loj hayabiņ avômalô lôk nôm lôkmala ayova atu ma avaka takatu. 12 Ma elam lôklala bêņ aêntêk, “Boksipsip Nakaduņ atu ba ik vônô ma yani hatôm enja lôklokwaņ bêņ lôk nômkama bêņ lôk auk bêņ lôk lôkliņyak bêņ lôk athêņ bêņ lôk deda lôkmaņgiņ lôk leņiņmavi bêņ.”

13 Ma yahalaņô nôm lôkmala lôkthô anêņ malak leņ lo leņlêvôņ ma pik lo pik kapô ma ŋgwêk lo ŋgwêk kapô sapêņ êv yeņ aêntêk, “Anyô Bêņ atu ba hamô anêņ loj hayabiņ avômalô lôk Boksipsip Nakaduņ thai neja leņiņmavi bêņ lôk athêņ bêņ lôk deda lôkmaņgiņ lôk lôklokwaņ bêņ êtôm wak nômbêņ intu sapêņ.”

14 Ma nôm lôkmala ayova atu enaņ, “Avanôņ biņ”. Ma avaka takatu êv yak halôk biņ ma êv yeņ.

6

Boksipsip Nakaduņ hakyav kapy aņêņ nôm tôktôk vê

1 *Ma yahayê Boksipsip Nakaduņ hakyav nôm tôktôk te môm vê. Ma yahalaņô nôm lôkmala ayova takatu te halam kaêk hatôm kakalu ba hanaņ, “Ôlêm yaiņ ek nu pik.” 2 *Êņ ma yahayê bokhos thapuk te ma anyô te hayô hamô ba havalonj lunak lokwaņ. Ma êv kiņ inij kuluņ hadêņ yani. Ma hawa anêņ bok ma hi pik hatôm anyô vovak laik te ek injik vovak ba êmô vovak sapêņ lu.

3 Yôv ma Boksipsip Nakaduņ hakyav nôm tôktôk te ju ma nôm lôkmala te ju hanaņ, “Ôlêm yaiņ ek nu pik.” 4 Ma bokhos thalalenj te hale yaiņ. Ma êv athêņ hadêņ ôpatu ba hayô hamô ek ni pik ba nêm avômalô pik sapêņ inij kapôlôņiņ mavi vê ek nijik i vônô mayaliv. Ma êv biņ vovak bêņ te hadêņ yani.

5 Vêem ma hakyav nôm tôktôk te lô vê ma yahalaņô nôm lôkmala te lô hanaņ, “Ôlêm yaiņ ek nu pik.” Ma yahayê bokhos loņgavu te ma ôpatu ba hayô hamô ma havalonj skel ek enja nôm anêņ malaiņ. 6 Ma yahalaņô abô te halêm anêņ nôm lôkmala ayova atu malêvôņ ba hanaņ, “Nu undum ba bôm bêņ imbitak pik. Anyô hadum ku wak daluk te ma anêņ vuli dokte aêntêk: wit êtôm kilo doņtom mena bali êtôm kilo lokwaņlô. Ma doņtom miņ umbuliņ alokwaņ lêņlêņ lôk yak waiņ ami.”

7 Yani hakyav nôm tôktôk te ayova vê ma yahalaņô nôm lôkmala te ayova hanaņ, “Ôlêm yaiņ ek nu pik.” 8 *Ma yahayê bokhos mayav hatôm nê ŋama inij kupik. Ma ôpatu ba hayô hamô ma anêņ athêņ nena, “Ŋama” ma “Nê Ŋama Inij Loj” havenj yani yam. Ma êv athêņ hadêņ thai ek ini pik ba nijik nê pik ôdôņ te ayova vônô esak biņ vovak lôk bôm bêņ ma lijiņ bêņ lôk alim kamuņ kambom lomalama.

9 Boksipsip hakyav nôm tôktôk te bahenji vê ma yahayê nê ŋama dahôlôņiņ hamô loj êbôk da vibij anêņ malak leņ. Thêlô ma nê takatu ba bôk êvhaņiņ

* 5:10: Kis 19:6; Ais 61:6; ALK 1:6; 20:6 * 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22 * 6:1: ALK 4:6; 5:1

* 6:2: Sek 1:8; 6:1-6 * 6:8: Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; 14:21

Wapômbêj ba enaj anêj abô bêj ba ik i pôpônô. ¹⁰ Ma elam lôklala nena, “Pik anêj alaj Wapômbêj, o ma anyô mathen ma honaj abô avanôj iyom. Anjê am ka tem nê m vuli viyanj êndêj avômalô pik takatu ba ik yêlô vônô?”

¹¹ *Êj ma hêv sôp thapuk daim tomtom hadêj i ma hanaj nena, “Nômô yaô dokte vêmam endeba nijik môlôviyanj takatu ba idum yanaj ku vônô imbinj am. Thêlô ik sapêj atu ba yahatak, êj ma tem yandum abô.”

¹² *Ma yahayê ma Boksipsip Nakaduj hakyav nô m tôktôk te bahenji ba lahavute vê. Ma duvianj bêj te hêv ma wak habitak lojgavu hatôm sôp êkôk ek nê nãma. Ma ayôj anêj lêlêyanj habitak thalalenj. ¹³ *Ma vulinj lej êv yak halôk pik hatôm yavinj hayuv ba alokwanj va hageleloj halôk pik. ¹⁴ *Ma lej havuvi i kethen oyanj hatôm ivuvi yêm. Ma dumlôlê lôk njgavithôm sapêj etak inij loj.

¹⁵ *Ma pik inij kinj lôk inij nê bêjbêj lôk nê vovak laik lôk nê lôk nômkama bêj lôk nê lôklokwanj lôk nê idum ku êmô alaŋsi vibinj lôk nê takatu ba alaŋsi mi, thêlô sapêj ekopak êmô loj abyaj lôk valu abyaj anêj dumlôlê. ¹⁶ *Ma thêlô enaj hadêj dumlôlê lôk valu nena, “Nôsô êyômô yêlô ba nubuj yêlô ênjêk Anyô Bêj atu ba hamô anêj loj hayabinj avômalô malenj lôk Boksipsip Nakaduj anêj lamanij. ¹⁷ *Thai inij waklavôj lejinjmanij bêj atu lêk halêm ba opalê te hatôm iminj loj sinj am? Milôk.”

7

Ekavu Wapômbêj anêj lêlêyanj hayô hêk Islael hatôm 144,000

¹ *Vêm ma yahayê anjela ayova iminj pik êntêk êj anêj sanjanêj ôdôj dan ayova. Thêlô iminj pik ayova atu inij lovak sinj ek lovak minj iyuv embenj pik mena njgwêk mena alokwanj ami. ² Ma yahayê anjela yanj haviyô anêj loj wak hathak ma hawa Wapômbêj Lôkmala anêj tinde nekavu lêlêyanj esak ba halêm. Ma halam kaêk lôklokwanj hi ek anjela ayova atu ba ewa athêj ek nimbulinj pik lo njgwêk. Ba hanaj nena, ³ * “Minj numbulinj pik lo njgwêk ma alokwanj ami endeba yêlô nakavu lêlêyanj êyôngêk alalôanij Wapômbêj anêj nê ku luvôjinj am.” ⁴ *Ma yahalanjô ekatuj nê takatu ba ekavu lêlêyanj hayôhêk i ma hatôm 144,000 anêj Islael anêj ôdôj lauminj ba lahavuju takatu. ⁵ Aêj ba Juda anêj ôdôj hatôm 12,000. Ma Luben anêj 12,000. Ma Gat anêj 12,000. ⁶ Ma Asel anêj 12,000. Ma Naptali anêj 12,000. Ma Manasa anêj 12,000. ⁷ Ma Simeon anêj 12,000. Ma Livai anêj 12,000. Ma Isaka anêj 12,000. ⁸ Ma Sebulun anêj 12,000. Ma Josep anêj 12,000. Ma Benjamin anêj 12,000. Thêlô lôkthô ma ekavu lêlêyanj êj iyom.

Avômalô lubujlubuj lôk kwêv thapuk

⁹ Vêm ma yahayê hathak lojnbô ma avômalô lubujlubuj anêj pik lomaloma lôk ôdôj lomaloma lôk lejnijkupik lomaloma lôk abô lomaloma sapêj iminj Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô lôk Boksipsip Nakaduj ma. Minj hatôm nekaturj i ami. Thêlô ik kwêv daim thapuk lôk evaloj nôkjalô thanaj hamô baherinj. ¹⁰ *Ma elam kaêk lôklokwanj ba enaj, “Wapômbêj intu hamô Anyô

* **6:11:** ALK 7:9,13; 19:14 * **6:12:** Mat 24:29; Ap 2:20; ALK 8:12; 11:13; 16:18 * **6:13:** Ais 34:4

* **6:14:** ALK 16:20 * **6:15:** Ais 2:10,19,21 * **6:16:** Luk 23:30 * **6:17:** Jol 2:11; Mal 3:2

* **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2 * **7:3:** Ese 9:4,6; ALK 9:4 * **7:4:** ALK 14:1,3 * **7:10:** ALK 5:6-7

Bêj anêj loj hayabin avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ iyom intu êv avômalô bulubiŋ.”

¹¹ Ma aŋela takêj lôkthô imiŋ êwê even Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô lôk avaka takatu lôk nôm lôkmala ayova atu. Ma thêlô êv yak halôk maleniŋ hêk Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô ma êv yeŋ hadêj Wapômbêj. ¹² *Ba enaŋ, “Avanôj. Leŋmavi bêj lôk deda lôkmanŋiŋ lôk auk bêj lôk mavi anôj lôk athêj bêj lôk lôklokwanj lôk lôkliŋyak ni êndêj alalôaniŋ Wapômbêj êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.”

¹³ Ma avaka takatu te hanaŋ hik ya liŋ nena, “Nê lôk sôp thapuk takêntêk ma nê alêla ba êlêm anêj êsê?” ¹⁴ *Ma yahanaŋ hadêj yani, “Yenaŋ anyô bêj, oda hoyala.” Ma yani hanaŋ hadêj ya, “Thêlô ma nê takatu ba bôk etak Malaiŋ Bêj ba ithik iniŋ kwêv halôk Boksipsip Nakaduŋ anêj thalaleŋ ba intu iniŋ kwêv ma habitak thapuk. ¹⁵ Aêj ba thêlô imiŋ Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô ba idum anêj ku wak ba bôlôvôŋ imiŋ anêj unyak matheniŋ. Ma ôpatu ba hamô Anyô Bêj anêj loj êj tem imbi anêj unyak êyôŋgêk thêlô vôv ¹⁶ *ek thêlô miŋ nema kisi ami ma miŋ nesakmunij ami lôk wak miŋ esaŋ i ami ma vovaŋ la miŋ êmbôk i ami. ¹⁷ *Boksipsip Nakaduŋ atu ba hamiŋ Anyô Bêj anêj loj malêvôŋ tem imbitak thêlôniŋ alaŋ ma tem endom thêlô ba ni ŋaŋ lôkmala anêj loj. Ma tem Wapômbêj esav thêlô maleniŋ thôk vê.”

8

Nôm tôktôk baheniŋ ba lahavuju

¹ Yôv ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk baheniŋ ba lahavuju takatu te vê ma malak leŋ lêk taktiŋ hatôm wakma te vi. ² Vêv ma yahayê aŋela baheniŋ ba lahavuju takatu ba imiŋ Wapômbêj ma. Ma êv lavuak baheniŋ ba lahavuju hadêj thêlô.

³ *Ma aŋela yaŋ halêm hamiŋ loj êbôk da ba havalonj uŋ yaônate atu ba epesaŋ hathak gol ek nêmbôk nôm ôv mavi êndôk. Ma nôm ôv mavi bêj anôj êv hadêj yani ek yani etak êyômô avômalô matheniŋ iniŋ mek takatu ba hamô loj êbôk da epesaŋ hathak gol ba hamô habobo Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô. ⁴ Ma nôm ôv mavi takatu anêj yova haviŋ avômalô matheniŋ iniŋ mek hatak aŋela êj baŋ ba hi daku ek Wapômbêj. ⁵ *Ma aŋela havalonj uŋ yaô êj ba hawa atum êbôk da halôk kapô ma habi halôk pik. Êj ma kakalu lôk damak bêj hik mayaliv ma duvianj bêj hayôkwiŋ.

Lavuak baheniŋ ba lahavuju

⁶ Ma aŋela baheniŋ ba lahavuju takatu ewa iniŋ lavuak baheniŋ ba lahavuju ba epesaŋ i ek niyuv.

⁷ *Aŋela môŋ hayuv anêj ba halaŋ. Êj ma ôthôm valokwanj hatôm ais lôk atum hathak doŋtom haviŋ thalaleŋ ba ibi halôk pik ma atum hathaŋ pik ôdôŋ te lô ma alokwanj lôk kamuŋ buêj lôkthô.

⁸ Ma aŋela te ju hayuv anêj ba halaŋ ma nômlate hatôm atum hathaŋ dumlolê bêj te ba ibi halôk ŋgwêk. Ma ŋgwêk ôdôŋ te lô habitak thalaleŋ. ⁹ Ma nômkama lôkmala takatu ba êmô ŋgwêk buêj lôkthô ema, ma yeŋ loj êj lôkthô kambom.

* 7:12: ALK 5:12 * 7:14: Dan 12:1; Mat 24:21 * 7:16: Ais 49:10 * 7:17: Sng 23:2; Ais 25:8; ALK 21:4 * 8:3: Kis 30:1-3; ALK 5:8 * 8:5: Kis 19:16-19; Wkp 16:12; ALK 11:19; 16:18 * 8:7: Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30

10-11 *Ma aŋela te lô hayuv anêŋ ba halan ma vuliŋ bêŋ te hêv yak anêŋ leŋ ba hathan inan atum abiŋ. Ma hêv yak halôk ŋaŋ lôk kasukthôm ôdôŋ te lô. Vuliŋ êŋ anêŋ athêŋ nena ‘Maniŋ’ ba intu ŋaŋ sapêŋ anêŋ ôdôŋ te lô habitak maniŋ kambom anôŋ. Ma avômalô bêŋ anôŋ inum ŋaŋ êŋ ba ema ek malê nena ŋaŋ lêk habitak maniŋ kambom.

12 *Ma aŋela te ayova hayuv anêŋ ba halan ma wak anêŋ deda ôdôŋ te lô lôk ayôŋ anêŋ deda ôdôŋ te lô lôk vuliŋ ôdôŋ te lô miŋ ibi deda ami. Wak lo bôlôvôŋ anêŋ ôdôŋ te lô momaŋiniŋ bêŋ hêk.

13 *Ma yahayê hamiŋ ma yahalanô menak jeŋ hayovak haven leŋlêvôŋ ma halam kaêk, “Malaiŋ, malaiŋ, malaiŋ tem êpôm avômalô pik ek malê nena aŋela lokwanlô eyabiŋ denaŋ ba tem niyuv iniŋ lavuak kethen.”

9

Aŋela te bahenŋvi hayuv lavuak

1 *Ma aŋela te bahenŋvi hayuv anêŋ lavuak. Ma yahayê vuliŋ te hêv yak anêŋ leŋ ba habup pik. Ma êv ku neyabiŋ Viv atu anêŋ abôlêk anêŋ vovaleŋ hadêŋ vuliŋ êŋ. 2 *Ma hakyav Viv abôlêk vê ma atum yova bêŋ habitak anêŋ Viv abyariŋ êŋ ba hatôm atum dahaya bêŋ te. Ma Viv anêŋ yova hava wak lo leŋ loŋ siŋ ba habitak momaŋiniŋ kambom. 3 Ma atum yova êŋ habitak lôk kôm sopek ba halôk pik. Ba êv lôklokwan hadêŋ thêlô hatôm danŋaviŋ pik anêŋ lôklokwan. 4 *Ma enaŋ hadêŋ thêlô nena, “Miŋ numbuliŋ kamuŋ lomaloma lo alokwan ami. Ma numbuliŋ ŋê takatu ba Wapômbêŋ anêŋ lêlêyaŋ miŋ hayôhêk thêlô luvôŋiŋ ami.” 5 Miŋ êv thêlô ek nijik anyô vônô ami, ma nênem vovaŋ bêŋ iyom êtôm ayôŋ bahenŋvi. Ba iniŋ vovaŋ êŋ hatôm danŋaviŋ layuk habi anyô ba vovaŋ kambom. 6 *Wak takêŋ ma avômalô idum ek nema ma donŋtom ŋama hêv i vê hêk thêlô. Ba miŋ ema ami.

7 *Ma kôm takêŋ êpôpêk i hatôm bokhos ba epesaŋ i ek nijik vovak. Thêlôniŋ malariniŋ hatôm anyô ma leŋiŋkadôk ma êkôk nômlate hatôm kuluŋ kiŋ ba epesaŋ hathak gol. 8 *Ma thêlôniŋ leŋiŋkadôk ŋauŋ hatôm avi iniŋ ma veniŋbôlêk yakik hatôm avuŋ laion abôlêk yakik. 9 *Ma thêlôniŋ bôbôŋiŋ hatôm moko epesaŋ hathak aen. Ma thêlôniŋ banik pôk ba diŋdiŋ bêŋ hatôm yeŋ vovak takatu ba bokhos êvôv. 10 Ma iniŋ leŋyuk ma hatôm danŋaviŋ ba iniŋ lôklokwan hamô leŋyuk takêŋ ba ibi anyô hathak ma tem nênem vovaŋ bêŋ êndêŋ i êtôm ayôŋ bahenŋvi. 11 Ma iniŋ kiŋ te hayabiŋ thêlô ba yani ma Viv anêŋ aŋela. Anêŋ athêŋ hathak abô Hiblu nena, “Abadon” ma hathak abô Glik nena, “Apolon”. Ma athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena “Anyô Habuliŋ Nômkaŋa Sapêŋ”.

12 Malaiŋ môŋ hale ba hi, ma donŋtom malaiŋ ju tem embenŋ yam.

Aŋela te bahenŋvi ba lahavute hayuv lavuak

13 Ma aŋela ali bahenŋvi ba lahavute hayuv anêŋ lavuak ba halan ma yahalanô abô te halêm anêŋ loŋ êbôk da anêŋ saŋanêŋ danŋ ayova. Loŋ êbôk da êŋ epesaŋ hathak gol ba hamiŋ Wapômbêŋ ma. 14 Abô êŋ hanaŋ hadêŋ aŋela ali bahenŋvi ba lahavute atu ba hawa lavuak nena, “Opole aŋela ayova

* 8:10-11: Jer 9:15 * 8:12: Ese 32:7; ALK 6:12-13 * 8:13: ALK 9:12; 11:14 * 9:1: ALK 20:1

* 9:2: Stt 19:28; Kis 10:12-15; Jol 2:2,10 * 9:4: ALK 7:3 * 9:6: Jop 3:21; Jer 8:3 * 9:7: Jol 2:4

* 9:8: Jol 1:6 * 9:9: Jol 2:5

takatu ba bôk ekak i loj ba êmô njan bêj Yupletis vê ek ini.” ¹⁵ Êj ma epole aņela ayova êj ek nijik avômalô pik ôdôj te lô pôpônô. Wapômbêj bôk hakak i loj ek neyabiņ sondabêj lôk ayôj ma wakma atu ba lêk habitak ek nindum iniņ ku êj. ¹⁶ Yahalaņô nê vovak takatu ba êyô êmô bokhos ma lubuņlubuņ hatôm 200 milion.

¹⁷ Êntêk ma nôm takatu ba yahatulak ba yahayê nena bokhos lôk nê takatu ba êyô êmô bokhos takêj. Thêlônin moko bôbôjij anêj lêlêyan hatôm atum ba bôsôk lôk mayav hatôm solpa. Ma bokhos takêj iniņ leņiņkadôk hatôm avuņ laion iniņ leņiņkadôk. Ma atum lôk atum yova ma valu vovaņ solpa hale veņiņbôlêk kapô ba hi. ¹⁸ Nôm malain lô êj hale veņiņbôlêk ba hik avômalô ôdôj te lô lôkthô vônô. ¹⁹ Bokhos iniņ lôklokwaņ ma hamô veņiņbôlêk lôk leņyuk. Thêlônin leņyuk ma hatôm umya ma umya takêj iniņ leņiņkadôk ethak êv vovaņ hadêj avômalô.

²⁰ *Ma avômalô nômbêj atu ba malain lô êj miņ hik i vônô ami ma evaloņ iniņ kambom lomaloma takatu loj. Thêlô êv yeņ hadêj ŋgôk takatu ba epesaņ hathak gol lo seleva ma aeņ mayav lôk valu ma alokwaņ. Ŋgôk takêj ma miņ hatôm nêgê tak lo nedaņô abô ma nembej ami. ²¹ Lôk miņ etak iniņ kobom ik anyô vônô lôk êbôk sinij ma idum sek walilin lôk iniņ vani ami.

10

Aņela lôk kapyā yaômate

¹ Ma yahayê aņela lôklokwaņ yaņ halôk ba halêm anêj leņ. Ba havuliv i hathak buliv lôk okthenuliņ hêk wakadôk. Ma thohavloma hatôm wak. Ma va luvi hatôm atum hathaņ hamô alokwaņ daim. ² Ma yani havaloņ kapyā yaômate ba hakak hêk baņ. Ma havakselap ba va vianôj hayô hamiņ ŋgwêk ma viker hamiņ pik. ³ Ma yani halam kaêk hatôm laion te halaņ. Yani halam, êj ma kakalu bahenji ba lahavuju enaņ abô. ⁴ *Yahalaņô kakalu bahenji ba lahavuju enaņ abô, êj ma yahadum ek yato. Ma doņtom yahalaņô abô halêm anêj leņ nena, “Miņ oto kakalu iniņ abô êj ami ma ênjêk oda anêm auk iyom.”

⁵ *Êj ma aņela atu ba hamiņ ŋgwêk lo pik hêv baņ vianôj hathak leņ. ⁶ Ma havak balabuņ hathak ôpatu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêj intu sapêj ba hapesaņ pik lo leņ ma ŋgwêk lôk nômkama sapêj anêj athêj. Ba hanaņ nena, “Wakma lêk habobo anêj daņ. ⁷ *Aņela te bahenji ba lahavuju hayuv anêj lavuak, êj ma Wapômbêj anêj abô lôk kup tem anêj daņ êtôm bôk ba hanaņ hadêj anêj nê ku plopet.”

⁸ Ma yahalaņô abô atu ba halêm anêj leņ hathak loņbô nena, “Nu ek aņela atu ba hayô hamiņ ŋgwêk lo pik ek onja kapyā atu ba bôk ekak hêk baņ.”

⁹ *Êj ma yaha hadêj aņela êj ma yahanaņ ek nêm kapyā yaôna êj êlêm. Ma hanaņ hadêj ya nena, “Onja ba noņgwaņ. Tem vasiņ mavi êtôm bio thôk êmô vembôlêk, ma doņtom tem eyelaņ lemsoam ba maniņ kambom.” ¹⁰ Êj ma yahawa kapyā yaôna êj ba yahaņ ba hamô yavenbôlêk ma vasiņ mavi hatôm bio thôk. Ma doņtom yahatôkwêj ma yalensoam maniņ kambom. ¹¹ Vêm ma yani hanaņ hadêj ya, “Nu onaņ abô plopet esak nôm takatu ba tem êpôm avômalô kupik lomaloma lôk pik lomaloma lôk abô lomaloma lôk iniņ kiņ sapêj esak loņbô.”

* **9:20:** Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; ALK 16:9,11 * **10:4:** Dan 12:4,9 * **10:5:** Lo 32:40; Dan 12:7 * **10:7:** Amo 3:7 * **10:9:** Ese 2:8-3:3

11

Wapômbêj anêj anyô ju atu ba enaj anêj abô

1*Ma aŋela te hêv kôm êv dôj nômkama hathak hadêj ya. Ma hanaj, “Nu otak ênjêk Wapômbêj anêj unyak mathen lôk loj êbôk da lôk avômalô takatu ba êmô kapô ek nôjgô nena anêj daim vithê. 2*Ma donjom miŋ otak ênjêk unyak mathen anêj piklêvônj ami ek malê nena loj êj ma Wapômbêj hêv hadêj nê loj buyaj. Thêlô tem nembak unyak mathen Jerusalem pesa êtôm ayônj 42. 3Ma tem yanêm yenaj anyô ju ba thai neba kwêv kapôlôjij malain ma neja yenaj abô ba ini nena bêj êtôm wak 1,260.”

4*Anyô ju êj êtôm alokwanj oliv ju atu lôk atum lam ju atu ba iminj pik anêj alaj thohavloma. 5*Ma anyôla hadum ek injik thai, êj ma tem atum ende thajevinj bôlêk ba esaj ôpêj vônô. Avandôj biŋ, avômalô takatu ba idum ek nimbuling thai tem nema aêj iyom. 6*Anyô ju êj enaj Wapômbêj anêj abô, êj ma thai iniŋ lôklokwanj hêk ek nenaŋ ba ôthôm mi lôk njan imbitak thalalen ma malain lomaloma imbitak pik êtôm thai iniŋ lenjinhavinj.

7*Thai idum ku enaj Wapômbêj anêj abô yôv ma alim bomanj atu ba hathak halêm anêj Viv atu kapô tem êyô ba injik vovak êndêj thai ba embak thai pesa ba nema. 8*Ma thai iniŋ kupik tem ênjêk malak bêj anêj lojôndê bêj. Malak lôj êj anêj athêj kapô ma Sodom lo Ijip, loj êj bôk ik iniŋ Anyô Bêj vônô hathak alovalanjanjin. 9Ma avômalô lenjinvkupik lomaloma lôk ôdôj lomaloma lôk abô lomaloma lôk pik lomaloma sapêj tem nêlêm nêgê anyô ju êj iniŋ kupik hêk lojôndê êtôm wak daluk lô ma wata te imbinj. Êtôm bôk enaj nena miŋ hatôm nedav i ami. 10Ma avômalô pik tem lenjinv mavi lôk lêlô ma nêlêm nômkama êndêj i ek malê nena plopet ju atu ba êv malain hadêj thêlô lêk ema.

11*Ma donjom wak lô lôk wak te viyanj havinj hale ba hi, ma Wapômbêj hayuv auk lôkmala halôk thai ba thai iviyô iminj. Ma avômalô êyê thai ba êkô kambom. 12*Ma kaêk lôklokwanj anêj lenj hanaj hadêj thai, “Nosak ba nôlêm.” Êj ma thai ethak ba i lenj ma buliv hava thai sinj ba nê takatu ba bôk ik vovak hadêj thai iminj ba êyê. 13*Kethen oyanj ma duvianj bêj te hayô ba habulinj malak lôj ôdôj te lauminj ba hik avômalô hatôm 7,000 vônô. Ma avômalô vi atu ba êmô lôkmala êkô kambom ba êv athêj lôkmanjin hadêj Wapômbêj anêj lenj.

14*Malainj te ju hale ba hi yôv. Ma malainj te lô tem êyô kethenj.

Aŋela te bahenji ba lahavuju hayuv lavuak

15*Ma aŋela te bahenji ba lahavuju hayuv anêj lavuak ba halan ma kaêk bêj anôj halêm anêj lenj ba elam aêntêk, “Pik lêk hamô Anyô Bêj lôk anêj Kilisi bahenjin ma Anyô Bêj tem eyabinj wak nômbêj intu sapêj.”

16Ma avaka 24 takatu ba êmô iniŋ loj eyabinj avômalô hamô Wapômbêj thohavloma êkôm ba malenj halôk ma êv yenj hadêj Wapômbêj. 17Ma enaj, “Anyô Bêj Wapômbêj Lôklokwanj Anôj,

* 11:1: Ese 40:3; Sek 2:1-2 * 11:2: Luk 21:24; ALK 13:5 * 11:4: Sek 4:3,11-14 * 11:5: 2Sml 22:9; Sng 97:3 * 11:6: Kis 7:17-20; 1Sml 4:8; 1Kinj 17:1 * 11:7: Dan 7:21; ALK 12:17; 13:7; 17:8 * 11:8: Luk 13:34 * 11:11: Ese 37:5,10 * 11:12: 2Kinj 2:11 * 11:13: ALK 6:12; 16:18 * 11:14: ALK 9:12 * 11:15: Kis 15:18; Sng 10:16; Dan 2:44; 7:14

lêk hômô ma sêbôk oda hômô aêŋ.

Mavi anôŋ ek lêk hoyabiŋ nômka ma sapêŋ hathak anêm lôklokwaŋ.

18 *Avômalô daluk leŋiŋmaniŋ ek o,
ma doŋtom anêm lemmaniŋ lêk hayô.

Anêm waklavôŋ hayô ek undum abô ek avômalô ŋama.

Êŋ ma tem nêm iniŋ vuli mavi êndêŋ anêm ŋê ku plopet lôk anêm avômalô
mathen takatu ba elanô anêm abô, avômalô bêŋ lôk avômalô yaô.

Wakma hayô ek nimbuliŋ avômalô takatu ba ibuliŋ pik.”

19 *Ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen atu ba hamô leŋ anêŋ abôlêk hakyav
ba yahayê alapa tabô hamô unyak mathen êŋ kapô. Ma damak hêv lôk pôk
lôk kakalu bêŋ lôk duviaŋ lôk ôthôm valokwaŋ hatôm ais hêv yak halôk.

12

Avi lo Wa bomaŋ

1 Ma lavôŋiŋ bêŋ te havova hêk leŋ: avi te hamô ma wak hawê haveŋ
yani hatôm sôp ma hatak vakapô luvi hayô hamiŋ ayôŋ. Ma vuliŋ laumiŋ
ba lahavuju hamiŋ wakadôk hatôm kiŋ iniŋ kuluŋ. 2 *Yani hasabeŋ ba halan
ek embathu.

3 *Ma lavôŋiŋ yaŋ habitak leŋ: Wa thalalen bomaŋ bêŋ te ba anêŋ wakadôk
baheŋvi ba lahavuju ma wakadôk lôkthô ma kiŋ iniŋ kuluŋ hamô. Ma
wakadôk yakik hatôm laumiŋ hamô. 4 *Ma layuk haveli vuliŋ ôdôŋ te lô
ba havalonŋ ba habi halêm pik. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hamiŋ avi atu ba
hapesan i ek embathu anêŋ thohavloma ek havathu ma enjaŋ amena êŋ
kethen oyaŋ. 5 *Êŋ ma avi êŋ havathu namalô atu ba tem eyabiŋ avômalô pik
sapêŋ lôklokwaŋ esak yani ban malaiŋ. Aêŋ ba kethen oyaŋ ma ewa yani ba
i daku Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. 6 Ma avi êŋ hasôv
ba hi loŋ thiliv atu ba Wapômbêŋ bôk hapesan yôv ek eyabiŋ yani êtôm wak
1,260.

7 *Ma vovak bêŋ hêk malak leŋ ba Maikel lôk anêŋ aŋela ik vovak hadêŋ
Wa bomaŋ bêŋ atu. Ma Wa atu lôk anêŋ aŋela imiŋ viyaŋ ba ik vovak êŋ. 8 Ma
Wa anêŋ lôklokwaŋ miŋ hatôm ami. Ba intu miŋ hatôm êmô malak leŋ esak
lonbô ami. 9 *Aêŋ ba êv Wa bomaŋ bêŋ êŋ lôk anêŋ aŋela vê hêk malak leŋ ba
ekaliv i êlêm pik. Yani ma umya bôsêbôk ba elam nena Ngôk Bêŋ ma Sadaŋ.
Yani hathak hasau avômalô pik sapêŋ. 10 *Ma yahalanô kaêk te anêŋ leŋ ba
hanaŋ, “Lêk ma alalôaniŋ Wapômbêŋ hêv alalô bulubiŋ ma anêŋ lôklokwaŋ
habitak yaŋ ba yani hamô hatôm kiŋ. Ma anêŋ Kilisi hadum ku athêŋ bêŋ
ek malê nena aŋela lêk ibi ôpatu ba hanaŋ ayaŋ thêlô bêŋ hamô Wapômbêŋ
thohavloma bôlôvôŋ lo wak halôk pik. 11 Thêlô êmô yani lu hathak Boksipsip
Nakaduŋ anêŋ thalalen lôk Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba thêlô enaŋ. Thêlô
imiŋ lôklokwaŋ ba miŋ êkô ek avômalô nijik thêlô vônô ami. 12 *Aêŋ ba mólô
avômalô leŋ lemimmavi. Ma doŋtom malaiŋ ek pik lo ŋgwêk ek malê nena
Sadaŋ lêk halôk ba hathôk ek mólô. Yani lamaniŋ kambom ek malê nena
yani hayala nena anêŋ waklavôŋ lêk bidonŋ.”

* 11:18: Sng 110:5; 115:13; Lom 2:5; ALK 20:11-13 * 11:19: Hib 9:4; ALK 8:5; 15:5; 16:21 * 12:2:
Mai 4:10 * 12:3: Dan 7:7 * 12:4: Dan 8:10 * 12:5: Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; ALK 19:15 * 12:7:
Jut 9 * 12:9: Stt 3:1,14; Luk 10:18; 22:31; ALK 20:2 * 12:10: Jop 1:9-11; Sek 3:1 * 12:12: Ais
44:23; 49:13

13 Wa bomaŋ bêŋ atu hayala nena lêk ibi yani halêm pik ba halupunij avi atu ba havathu okna atu. 14*Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv menak jeŋ bok anêŋ banik luvi hadêŋ avi êŋ ek yani eyovak ba ni loŋ atu ba bôk epesaŋ yôv ek neyabiŋ yani êtôm sondabêŋ lô ma wata te imbiŋ ek miŋ Wa imbuliŋ yani ami. 15 Ma Wa havululup ŋaŋ ba hatôm ŋaŋ bêŋ te habitak yani abôlêk ba havenŋ avi êŋ yam ek enja yani ba ni. 16 Ma doŋtom pik hêv avi êŋ sa ba hakyav abôlêk ba hanum ŋaŋ êŋ sapêŋ. 17*Êŋ ma Wa lamanij kambom hathak avi êŋ ba hi ek injik vovak êndêŋ avi êŋ anêŋ avômena vi. Thêlô ma nê takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk enaŋ iniŋ êvhavij atu hathak Yisu bêŋ. 18 Ma Wa hamiŋ ŋgwêk anêŋ thathe daŋ.

13

Alim bomaŋ anêŋ ŋgwêk

1*Ma yahayê alim bomaŋ te habitak ŋgwêk. Yani wakadôk bahenji ba lahavuju ba anêŋ yakik laumiŋ hamiŋ wakadôk. Ma kiŋ iniŋ kuluŋ laumiŋ hamô anêŋ yakik. Ma wakadôk takatu ma eto abôma hathak Wapômbêŋ nena, “Yada ma Wapômbêŋ”. 2*Ma alim bomaŋ atu ba yahayê hatôm avuŋ nyau bomaŋ bêŋ te ma va hatôm avuŋ bea va ma abôlêk ma hatôm avuŋ laion te abôlêk. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hêv anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. 3*Ma yahayê wakadôk te inaŋ bôk ik vônô ba pôpô bêŋ te hêk ma doŋtom bôk hayôv. Ba intu avômalô pik sapêŋ eson kambom ba esopa yani. 4 Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ Wa bomaŋ bêŋ atu ek malê nena yani hêv anêŋ athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ ba enaŋ, “Opalê hatôm alim bomaŋ êntêk ma hatôm injik vovak êndêŋ yani? Mi anôŋ.” 5*Wapômbêŋ hatak alim bomaŋ êŋ ek êmbôdi ba enaŋ abômapopak esak yani lôk eyabiŋ avômalô êtôm ayôŋ 42.*

6 Ma alim bomaŋ êŋ hanaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ da lôk anêŋ athêŋ lôk anêŋ unyak mathenŋ lôk nê takatu ba êmô malak leŋ. 7*Ma Wapômbêŋ hatak yani ek injik vovak êndêŋ anêŋ avômalô mathenŋ ba nênem yak. Ma enja athêŋ ek eyabiŋ avômalô ôdôŋ lomalama lôk leŋviŋkupik lomalama lôk abô lomalama ma pik lomalama sapêŋ. 8*Ma avômalô pik lôkthô atu ba iniŋ athêŋ miŋ hêk kapyia lôkmala ami hadêŋ sêbôk ba miŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik lo leŋ ami denaŋ ma tem nênem yeŋ êndêŋ alim bomaŋ êŋ. Kapyia lôkmala êŋ ma Boksipsip Nakaduŋ atu ba bôk ik vônô anêŋ kapyia.

9 Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endanô abô êntêk. 10*Wapômbêŋ hatak anyô te ek ni koladôŋ ma tem yani ni koladôŋ. Wapômbêŋ hatak anyô te ek nijik yani vônô esak biŋ vovak ma tem nijik yani vônô esak biŋ vovak. Ba nôm êŋ habitak ma avômalô mathenŋ lôkthô nimiŋ lôklokwaŋ ma nebalonŋ iniŋ êvhavij loŋ majaŋ.

Alim bomaŋ anêŋ pik

* 12:14: Dan 7:25; 12:7 * 12:17: ALK 11:7 * 13:1: ALK 12:3; 17:3,7-12 * 13:2: Dan 7:4-6
 * 13:3: ALK 17:8 * 13:5: Dan 7:8,25; 11:36; ALK 11:2 * 13:5: Ayôŋ 42 ma hatôm wak 1,260
 (12:6) ma hatôm sondabêŋ lô ma wata te (12:14). * 13:7: ALK 11:7 * 13:8: Sng 69:28; ALK 17:8;
 20:12,15; 21:27 * 13:10: Jer 15:2; 43:11; ALK 14:12

11 Ma yahayê alim bomaŋ yaŋ habitak anêŋ pik kapô ba halêm yaŋ. Ma anêŋ yakik lokwanju hatôm boksipsip nakaduŋ. Ma doŋtom hanaŋ abô hatôm Wa bomaŋ bêŋ atu. 12 Yani hawa alim bomaŋ môŋ anêŋ lôklokwan ek indum anêŋ ku. Yani hadum ba avômalô pik sapêŋ êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ môŋ atu ba bôk ik vônô ma doŋtom anêŋ palê bôk hayôv. 13 *Ma yani hadum lavôŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomalama ba bêŋ te ma atum hathaŋ ba hêv yak anêŋ leŋ ba halêm pik ba avômalô sapêŋ êyê. 14 Ma etak yani ek indum lavôŋiŋ takêŋ esak alim bomaŋ yaŋ môŋ anêŋ athêŋ ba esau avômalô pik. Yani hanaŋ ek avômalô nepesaŋ alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô te ek nênem athêŋ bêŋ êndêŋ ôpatu ba bôk ik vônô hathak biŋ vovak ma doŋtom hamô lôkmala denaŋ. 15 Ma etak yani ek iyuv auk êndôk alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô ek dahô êŋ enaŋ abô. Ma avômalô takatu ba miŋ êv yeŋ hadêŋ dahô êŋ ami, ma tem nijik thêlô vônô. 16 *Ma yani hapôviŋ avômalô lôkthô ek neja lêlêyaŋ ênjêk baheniŋ vianôŋ mena ênjêk luvôŋiŋ. Avômalô athêŋ bêŋ lôk athêŋ mi ma nê valu bêŋ lôk nê valu mi ma nê takatu ba êmô alaŋsi viŋiŋ lôk nê takatu ba alaŋsi mi lôkthô neja lêlêyaŋ êŋ. 17 Avômalô takatu ba lêlêyaŋ mi miŋ hatôm nênem vuli nômkama lôk nênem iniŋ nômkama ek anyô vi nênem vuli ami. Lêlêyaŋ êŋ ma alim bomaŋ anêŋ athêŋ ma anêŋ athêŋ anêŋ lavôŋ. 18 Lêlêyaŋ êŋ anêŋ ôdôŋ ma hamô kapô anôŋ. O anyô lôkauk bêŋ, êŋ ma undum ku ek oyala alim bomaŋ atu anêŋ lêlêyaŋ êŋ anêŋ ôdôŋ. Lêlêyaŋ êŋ ma anyô te anêŋ lêlêyaŋ. Ma ôpêŋ anêŋ lêlêyaŋ êŋ ma hatôm 666.

14

Boksipsip Nakaduŋ lôk anêŋ avômalô

1 Ma yahayê hathak loŋbô ma Boksipsip Nakaduŋ atu hamiŋ dum Saion ma avômalô hatôm 144,000 imiŋ haviŋ yani. Ma anêŋ athêŋ lôk Lambô anêŋ athêŋ bôk eto yôv hêk thêlôniŋ luvôŋiŋ. 2 *Ma yahalaŋô thêlôniŋ kaêk halêm anêŋ leŋ hatôm ŋambô diŋdiŋ ma hatôm kakalu bêŋ hêv yak. Kaêk êŋ ma hatôm avômalô êv yeŋ gita. 3 *Thêlô êv yeŋ lukmuk te hêk Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk hêk nôm lôkmala ayova lôk avaka takatu maleŋiŋ. Anyôla miŋ hatôm eyala yeŋ êŋ ami, ma avômalô 144,000 takatu ba bôk Anyô Bêŋ hêv vuli i yôv hêk pik iyom intu eyala. 4 Thêlô ma nê takatu ba miŋ bôk eyov avi ami ek malê nena thêlô itip majaŋ. Thêlô esopa Boksipsip Nakaduŋ haveŋ loŋ nômbêŋ atu ba yani hi. Wapômbêŋ hêv thêlô vuli hêk avômalô pik malêvôŋ ma thêlô ibitak hatôm da môŋ ek Wapômbêŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ. 5 Abôyaŋ te miŋ hale thêlô veŋiŋbôlêk ami lôk kambom mi hêk Wapômbêŋ ma.

Aŋela lokwanjô iniŋ abô

6 Ma yahayê aŋela yaŋ hayovak haveŋ leŋlêvôŋ. Yani havalonŋ Abô Mavi atu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek enaŋ êndêŋ avômalô anêŋ pik lomalama lôk ôdôŋ lomalama ma abô lomalama lôk leŋviŋkupik lomalama sapêŋ. 7 Ma yani halam kaêk nena, “Nôkô Wapômbêŋ ma nônêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani ek malê nena waklavôŋ nindum abô lêk hayô. Nônêm yeŋ êndêŋ yani atu ba hapesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lo ŋaŋ sapêŋ.”

* 13:13: 1Kinj 18:24-39; Mat 24:24; ALK 19:20
1:15; 19:6 * 14:3: Ais 42:10; ALK 5:9; 7:4

* 13:16: ALK 14:9-11; 16:2; 20:4 * 14:2: ALK

⁸*Yôv ma aņela te ju hayô ma hanaņ, “Hêv yak, hêv yak. Malak lôk athêņ bêņ Babilon hêv yak. Yani bôk hadum ba avômalô pik lôkthô inum anêņ waiņ lôklokwaņ ba elo molo ba idum sek lomaloma.”

⁹*Ma aņela te lô havenj thai yam hayô ma halam lôklala aêntêk, “Anyô late hêv yerj hathak alim bomaņ atu lôk anêņ dahô atu ba epesaņ ma hawa anêņ lêlêyaņ hêk uvôv mena baņ, ¹⁰*êņ ma tem yani inum Wapômbêņ anêņ lamaniņ êtôm waiņ. Waiņ êņ ma daluk ba maniņ bomaņ. Ôpatu ba hanum ma tem enja vovaņ bêņ êņjêk aņela lôk Boksipsip Nakaduņ maleņiņ ba atum valu solpa tem esaņ yani. ¹¹*Ma atum atu ba hêv vovaņ hadêņ thêlô anêņ yova tem esak ba ni wak nômbêņ intu sapêņ. Thêlô takatu ba êv yerj hadêņ alim bomaņ lôk anêņ dahô atu ba epesaņ ba ewa anêņ athêņ anêņ lêlêyaņ tem miņ neja lovak dokte ami.” ¹²*Aêņ ba avômalô matherj takatu ba esopa Wapômbêņ anêņ abô balabaņ lôk êvhaviņ Yisu ma nebalonj iniņ êvhaviņ loj ba nimiņ lôklokwaņ.

¹³Ma yahalaņô abô te anêņ leņ hanaņ, “Oto aêntêk, ‘Lêk ba hi ma ñê takatu ba esopa Yisu ba ema tem nêôm mavi.’” Ma Lovak Matherj hik abô êņ loj haviņ nena, “Avanôņ, thêlôniņ kobom mavi tem ni imbiņ thêlô ba intu tem neja lovak esak iniņ ku malaiņ.”

Ewa pik anêņ nôm anôņ

¹⁴*Yahamô ma yahayê anyô te hayô hamô buliv thapuk. Yani hatôm anyô te nakaduņ. Yani hakôk kuluj gol ma havalonj biņ kamuņ te ba ma kambom. ¹⁵Ma aņela yaņ hale yaiņ anêņ unyak matherj atu ma halam kaêk hadêņ ôpatu ba hamô buliv ba hanaņ, “Onja anêm biņ kamuņ ba onde nôm esak ek malê nena waklavôņ neja nôm anêņ anôņ lêk hayô.” ¹⁶Êņ ma ôpatu ba hamô buliv havalî anêņ biņ halôk pik ba hadabêņ pik anêņ nôm anôņ lôkthô ba hasup hathak doņtom ba hawa.

¹⁷Ma aņela yaņ hale unyak matherj atu ba hamô malak leņ ba hawa biņ kamuņ ba ma kambom hatôm anyô hamôņ hawa. ¹⁸*Ma aņela yaņ atu ba hayabiņ atum êbôk da hale yaiņ ba halam kaêk bêņ hadêņ aņela havalonj biņ lôk ma atu nena, “Onja anêm biņ ba odabêņ yak waiņ anêņ maņgayak takatu ba hamô pik ek malê nena anêņ anôņ bôk hayôk yôv ba usup esak doņtom.”

¹⁹Êņ ma yani havalî anêņ biņ hayô pik ma hasup yak waiņ anôņ hathak doņtom ba hatak halôk loj evak waiņ anôņ pesa ek neja anêņ thôk. Loj êņ ma Wapômbêņ anêņ loj lamaniņ. ²⁰*Hamô malak bêņ viyaiņ ma evak yak waiņ anôņ pesa hamô loj evak pesa ba halom ba hale abyañ. Ma avômalô iniņ thalaleņ haņgasô halôk pik ba hasuņ aleba hayô bokhos abôlêk ma anêņ bêņ ma hatôm 300 kilomita.

15

Malaiņ anêņ daņ

¹Ma yahayê nômbithi bêņ yaņ hêk leņ ba yahasonj kambom. Nôm êņ ma aêntêk: aņela baherji ba lahavuju evalonj nôm malaiņ anêņ daņ baherji ba lahavuju ek malê nena Wapômbêņ anêņ lamaniņ lêk anêņ daņ. ²Ma yahayê

* **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7-8; ALK 17:2; 18:2,3 * **14:9:** ALK 13:12-17 * **14:10:** Stt 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; ALK 16:19; 20:10 * **14:11:** Ais 34:10 * **14:12:** ALK 13:10
* **14:14:** Dan 7:13 * **14:18:** Jol 3:13 * **14:20:** Ais 63:3; ALK 19:15

nômplate hatôm ngwêk ba thêthê mavi hatôm liyali ba eyelanj havinj atum. Ma nê takatu ba leninjvidonj ba minj etak injinj êvhavinj ami ba intu êmô alim bomanj lôk anênj dahô atu ba epesanj lôk anênj athênj anênj lêlêyanj lu, thêlô iminj ngwêk danj ba ewa yenj gita atu ba Wapômbênj hêv hadênj thêlô. ^{3*}Ma êv Wapômbênj anênj anyô ku Mose lôk Boksipsip Nakadunj injinj yenj ba êv nena,

“Anyô Bênj Wapômbênj Lôklokwanj Lôkthô anênj Ôdônj,

hudum ku bênj ba intu yêlô asonj kambom.

Anêm kobom ma thêthônj ma avanônj.

O ma kinj atu ba hoyabinj nômkama sapênj hadênj mônj anônj ba hi hayô wak nômbênj intu sapênj.

^{4*}O iyom ma mathenj, aênj ba avômalô lôkthô nêmbô anêm athênj ba nêkô ek o. Avômalô sapênj êyê anêm ku ma thêthônj ba intu thêlô tem nêlêm ek nêlêm yenj êndênj o.”

^{5*}Vêm ma yahayê hathak lonjô ma malak yenj anênj lonj mathenj anônj anênj lej hakyav. Wapômbênj anênj abô balabunj atu ba hêv hadênj Mose hêk lonj ênj. ⁶Ma aņela bahenji ba lahavuju takatu ba ewa malainj bahenji ba lahavuju takatu êlêm anênj unyak mathenj kapô ba ele yainj. Thêlô injinj sôp ma thapuk ba mabunj mavi ba habi kêdêkêdê ma evanjinj bokņgôp gol hawê lawê injinj bôm kabum. ⁷Ma nôm lôkmala ayova takatu te hêv kabum gol bahenji ba lahavuju hadênj aņela bahenji ba lahavuju takatu. Kabum takênj ma Wapômbênj atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbênj intu sapênj anênj lamaninj halôk ba hayô abôlêk sinj. ^{8*}Ma Wapômbênj anênj lôkmanjinj lôk anênj lôklokwanj anênj yova hava unyak mathenj kapô sinj ba anyô late minj hatôm imbitak êyô unyak mathenj ênj kapô ami endeba aņela bahenji ba lahavuju takatu injinj malainj bahenji ba lahavuju takatu ende êndôk am.

16

Aņela engasô malainj hatôm bahenji ba lahavuju halôk pik

¹Ma yahalanjô kaêk halêm anênj unyak mathenj ba hananj hadênj aņela bahenji ba lahavuju takatu aêntêk, “Unu nonņasô Wapômbênj anênj lamaninj atu ba hamô kabum bahenji ba lahavuju êndôk pik.”

^{2*}Aņela mônj hi ma hanņasô anênj kabum halôk pik ba habitak palê bênj ba vovanj kambom ba hatêtô avômalô takatu ba ewa alim bomanj anênj lêlêyanj lôk êv yenj hadênj anênj dahô atu ba epesanj.

^{3*}Ma aņela te ju hi hanņasô anênj kabum halôk ngwêk ba habitak hatôm anyô nana injinj thôk mandalinj. Ma nômkama takatu ba êmô ngwêk lôkthô ema.

⁴Ma aņela te lô hanņasô anênj kabum halôk njanj bêņbênj lôk njanj yaônena sapênj ba lôkthô ibitak thalalenj. ⁵Ma yahalanjô aņela atu ba hayabinj njanj sapênj hananj,

“O Anyô Mathenj, lêk hômô ba bôk hômô. O ma anyô thêthônj ba intu anêm hudum abô ma thêthônj.

⁶Thêlô bôk engasô avômalô mathenj lôk plopet injinj thalalenj, ba intu hêv thalalenj ek thêlô ninum êtôm injinj kambom anênj viyanj.”

^{7*}Ma yahalanjô abô te halêm anênj lonj êbôk da ba hananj nena,

* **15:3:** Kis 15:1; Sng 111:2; 139:14; 145:17

* **15:4:** Sng 86:9; Jer 10:6-7

* **15:5:** Kis 38:21

* **15:8:** 1Kinj 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4

* **16:2:** Kis 9:10; ALK 13:12-17

* **16:3:** Kis 7:17-21

* **16:7:** Sng 19:9; ALK 15:3

“Intu êŋ, O Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ Ôdôŋ,
ba holaŋô abô ba hôêv vovaŋ viyaŋ, êŋ ma thêthôŋ anôŋ.”

8 Ma aŋela te ayova haŋgasô anêŋ kabum halôk wak ma Wapômbêŋ hatak wak ek imbi lôklokwaŋ ba êmbôk avômalô êtôm atum hathaŋ i. 9 *Êŋ ma wak hathaŋ avômalô ba êyôk bubulik ba esokwaŋ Wapômbêŋ ek malê nena yani ma malaiŋ nômbêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ. Ma doŋtom thêlô miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba êv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ yani ami.

10 *Ma aŋela te baheŋvi haŋgasô anêŋ kabum halôk alim bomaŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba momaŋiniŋ bêŋ hayô anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma avômalô ethaŋ dahalaŋiŋ ek malê nena vovaŋ kambom. 11 Ma thêlô esokwaŋ Wapômbêŋ leŋ hathak vovaŋ lo palê, ma doŋtom miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba esopa Wapômbêŋ ami.

12 *Ma aŋela te baheŋvi ba lahavute haŋgasô anêŋ kabum halôk ŋaŋ bêŋ Yupletis ba ŋaŋ êŋ hamoma ek epesaŋ loŋôndê ek kiŋ takatu ba tem nêlêm anêŋ loŋ wak hathak. 13 Êŋ ma yahayê ŋgôk lelaik lokwaŋlô hatôm kôkwêk êlêm ele Wa bomaŋ bêŋ atu abôlêk lôk alim bomaŋ atu abôlêk ma plopet abôyaŋ atu abôlêk. 14 *Thêlô ma ŋgôk ba idum lavôŋiŋ lomaloma. Thêlô i ek nisup kiŋ sapêŋ esak doŋtom ek nijik vovak. Vovak êŋ tem imbitak êndêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Anôŋ anêŋ waklavôŋ bêŋ.

15 *“Odaŋô! Tem yasôk ketheŋ êtôm anyô vani. Ôpatu ba hêv lêlê ba anêŋ sôp hamô haviŋ yani ma tem êmô mavi ek malê nena tem yani miŋ embeŋ kôlôlôŋ ba mama ami.”

16 *Êŋ ma ŋgôk lô atu isup kiŋ sapêŋ ethak doŋtom halôk loŋ te atu ba elam hathak abô Hiblu nena Amagedoŋ.

17 Ma aŋela te baheŋvi ba lahavuju haŋgasô anêŋ kabum halôk leŋlêvôŋ ba kaêk bêŋ te halêm hale unyak mathaŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô nena, “Lêk yôv!” 18 *Êŋ ma damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala hayô hamô ba hayô hamô. Ma duviaŋ bêŋ te hayô ba miŋ bôk aêŋ habitak pik ami ek malê nena duviaŋ êŋ ma hayôkwiŋ lôklokwaŋ kambom anôŋ. 19 *Ma malak bêŋ Babilon hapup hi ôdôŋ lô ma avômalô lodôŋlodôŋ iniŋ malak bêŋbêŋ êv yak. Wapômbêŋ lahabi malak bêŋ Babilon anêŋ sek ba intu hêv waiŋ laŋaŋa kambom hadêŋ yani. 20 *Ma ŋgavithôm lôk dumlolê sapêŋ i ba mi. 21 *Ma ôthôm valokwaŋ hatôm ais halôk anêŋ leŋ ba hik avômalô. Ôthôm ais êŋ anêŋ malaiŋ ma hatôm 50 kilo. Ba intu avômalô esokwaŋ Wapômbêŋ hathak nôm malaiŋ êŋ ek malê nena nôm êŋ ma malaiŋ bomaŋ.

17

Avi lôk athêŋ hathak sek waliliŋ hawa vuli kambom

1 *Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba ewa kabum malaiŋ baheŋvi ba lahavuju te halêm hadêŋ ya ma hanaŋ, “Ôlêm, tem yangik avi lôk athêŋ hathak sek waliliŋ anêŋ vovaŋ atu ba tem enja anêŋ vuli thô êndêŋ o. Yani hayô hamô

* 16:9: ALK 9:20-21 * 16:10: Kis 10:22; Ais 8:21-22 * 16:12: Ais 11:15 * 16:14: ALK 19:19
* 16:15: Mat 24:43-44; ALK 3:3 * 16:16: Sek 12:11 * 16:18: ALK 4:5; 8:5 * 16:19: ALK
14:10 * 16:20: ALK 6:14 * 16:21: Kis 9:23-24; ALK 11:19 * 17:1: Jer 51:12-13

ņarj bêj anôj vov. ^{2*}Kiņ pik ethak idum sek havij yani ma avômalô pik inum anêj yak waij sek havij ba ibitak molo.”

^{3*}Vêm ma Lovak Mathêj hakôk ya liņ ba aņela êj hawa ya ba hi loj thiliv. Ma yahayê avi te hayô hamô alim bomaņ thalalen te. Abôma lomalama hathak Wapômbêj hatêto alim êj liņkupik sapêj ma anêj wakadôk ma baherji ba lahavuju ma yakik laumiņ. ^{4*}Ma avi êj hapuk sôp bôsok lôk thalalen hatôm nê valu bêj ma evaņgij nôm kêdêkêdê epesaņ hathak gol lôk valu kêkêlô lôk kômkom. Yani havaloj tase gol ma nôm ôvathek lomalama lôk anêj sek walilij anêj lôņgôlôj halok ba hayô siņ. ⁵Athêj loj kapô te ma eto hêk uvov nena,

“Malak lôk athêj bêj Babilon,
avi sek walilij iniņ talêbô,
ma kobom ôvathek pik sapêj iniņ talêbô.”

^{6*}Ma yahayê avi êj hanum nê mathenj lôk nê takatu ba enaņ abô avanôj hathak Yisu iniņ thalalen ba intu halo molo hatôm hanum waij bêj anôj.

Yahayê yani ba yahasoņ kambom. ^{7*}Êj ma aņela hanaņ hadêj ya aentêk, “Aisê ka hosoj kambom? Tem yanaņ avi êj lôk alim bomaņ lôk wakadôk baherji ba lahavuju lôk yakik laumiņ takatu ba hawa yani anêj ôdôj bêj êndêj o. ^{8*}Alim bomaņ atu ba hâyê ma bôk hamô ma lêk miņ hamô ami ma tem etak Viv atu ba ni ek nimbuliņ yani. Avômalô pik takatu ba iniņ athêj miņ hamô kapyia lôkmala hadêj sêbok atu ba Wapômbêj miņ hapesaņ pik ami denaņ, thêlô tem nêgê alim bomaņ êj ba nesoj kambom ek malê nena yani bôk hama yov.

⁹“Nê lôkawk ma tem neyala nôm êj anêj ôdôj ma aentêk: Wakadôk baherji ba lahavuju êj ma hatôm dum baherji ba lahavuju atu ba avi êj hayô hamô loj. ¹⁰Ma anêj ôdôj yaņ nena kiņ baherji ba lahavuju, ba baherji bôk êv yak yov, ma te êntêk hamô, ma te ma miņ habitak ami denaņ. Yani habitak ma tem êmô bidona iyom. ¹¹Ma alim bomaņ atu ba bôk hamô ma lêk mi, yanida hatôm kiņ te baherji ba lahavulô. Yani habitak anêj kiņ baherji ba lahavuju takatu iniņ. Ba tem ni ek nimbuliņ yani.

^{12*}“Yakik laumiņ takatu ba hâyê ma kiņ laumiņ. Thêlô miņ bôk ewa iniņ athêj ami denaņ, ma doņtom thêlô tem neja athêj êtôm kiņ imbiņ alim bomaņ êtôm wak te iyom. ¹³Thêlô tem iniņ auk doņtom ma nênem iniņ lôklokwaņ lôk iniņ athêj êndêj alim bomaņ. ¹⁴Thêlô tem nijik vovak êndêj Boksipsip Nakaduņ, ma Boksipsip Nakaduņ tem êmô thêlô lu ek malê nena yani ma nê bêjbêj iniņ Anyô Bêj ma kiņ iniņ Kiņ. Ma nê takatu ba bôk halam lôk hatak i yov ba êvhavij yani dedaņ tem nêmo imbiņ yani.”

¹⁵Ma aņela atu hanaņ hadêj ya aentêk, “Ņarj atu ba hâyê ma avi sek walilij hayô hamô ma hatôm avômalô lodôj lodôj lôk avômalô lubuņ lubuņ lôk pik sapêj lôk abô sapêj. ^{16*}Yakik laumiņ lôk alim bomaņ atu ba hâyê, thêlô tem leņiņņa esak avi sek atu ma tem nimbuliņ yani ba imiņ kôlôlôj. Thêlô tem nejaņ anêj vathiap ma nêmbok yani esak atum. ¹⁷Nôm êj habitak ek malê nena Wapômbêj da hatak anêj auk êj halok thêlô kapôlôj ek thêlô iniņ auk doņtom ba nênem iniņ loj lôkliņyak êndêj alim bomaņ ek nindum anêj ku atu

* **17:2:** Ais 23:17; Jer 51:7; ALK 14:8 * **17:3:** ALK 13:1 * **17:4:** Jer 51:7; ALK 18:16 * **17:6:**

ALK 18:24; 19:2 * **17:7:** ALK 13:1 * **17:8:** Dan 12:1; ALK 11:7; 13:7 * **17:12:** Dan 7:7,24

* **17:16:** ALK 18:8

ba yani lahavinj ende ba Wapômbêj anêj abô sapêj injik anôj am. ¹⁸ Ma avi atu ba hôyé ma malak lôk athêj bêj atu ba hayabinj kinj pik lôkthô.”

18

Babilon hêv yak

¹Yôv ma yahayê aŋela yanj halôk ba halêm anêj malak leŋ ba anêj lôklokwanj bêj anôj ma anêj deda habi hayôhêk pik lôkthô. ²*Ma yani halam kaêk lôklala ba hananj,

“Hêv yak, hêv yak, malak lôk athêj bêj Babilon hêv yak.

Loj êj lêk ŋgathinij ba avômalô lêk mi ba ŋgôk lelaik lôk menak kambom lomaloma iyom êmô loj êj.

³Ek malê nena Babilon ma hatôm avi sek te ba avômalô pik lôkthô inum anêj wainj lôklokwanj ba elo molo ba idum sek lomaloma.

Ma kinj pik lôkthô ethak idum sek havinj yani.

Avi êj hathak hêv inij nômkama mavi bêj anôj vuli wak nômbêj intu sapêj ba intu pik inij ŋê eyabinj nômkama ibitak ŋê lôk athêj bêj hathak valuselenj.”

⁴*Ma yahalaŋô kaêk yanj halêm anêj leŋ ba hananj,

“Yenanj avômalô, notak loj intu ma nôlêm yainj

ek minj nosopa anêj kobom kambom lôk noja anêj malainj ami.

⁵*Ek malê nena anêj sek lêk hatôm dumlolê daim te ba hi leŋ ba Wapômbêj minj lapalinj anêj kambom êj ami.

⁶*Nônêm malainj êndêj yani êtôm atu ba bôk hêv hadêj avômalô vi, lôk nokapo vi êyômô loj imbinj.

Ma wainj lôklokwanj atu ba bôk hanjgasô ek avômalô inum,

ma nokapo vi êyômô loj imbinj ek inum.

⁷*Yani bôk habam i ba hamô lôk lamavi hathak anêj nômkama bêj anôj,

êj ma nônêm vovanj lôk malainj êtôm sêbôk atu ba yani habam i.

Hatôm intu hananj halôk yanida kapô nena,

‘Ya kwin ba yahamô loj neyabinj avômalô. Ya minj avi tôp ami ma minj hatôm yandanj asêj malêj êtôm avi tôp ami ma mi.’

⁸*Aêj ba malainj bêj lomaloma tem êpôm yani kethenj oyanj.

Anyô Bêj Wapômbêj atu ba hadum abô ek yani ma lôklokwanj. Ba intu ŋama lôk asêj ma bôm bêj tem êpôm yani ma atum tem esanj yani ba kabukla.”

⁹* “Ma kinj pik takatu ba bôk idum sek havinj yani lôk êyô êmô anêj nômkama bêj anôj loj tem nêgê anêj atum yova ba nedanj asêj malêj esak yani. ¹⁰Thêlô êkô hathak yani anêj vovanj ba iminj daim ba elanj,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêj bêj Babilon, o ma malak lôklokwanj.

Ma kethenj oyanj ma anêm sek anêj vovanj lêk hapôm o.’

¹¹* “Ma pik anêj ŋê eyabinj nômkama nênem vuli elanj asêj malêj bêj hathak yani ek malê nena anyô late minj hêv vuli thêlôninj nômkama hathak loj bô ami. ¹²*Thêlôninj nômkama ma gol lo seleva ma valu vuli bêj lôk gwasunj ŋgwêk ma sôp kêkêlô lôk sôp bôsôk ma sôp thalalerj lôk sôp mavi anôj

* **18:2:** Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; ALK 14:8 * **18:4:** Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17

* **18:5:** Stt 18:20-21; Jer 51:9 * **18:6:** Sng 137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6 * **18:7:** Ais 47:7-9

* **18:8:** ALK 17:16 * **18:9:** Ese 26:17; 27:30-35 * **18:11:** Ese 27:36 * **18:12:** Ese 27:12-13,22

haviŋ lôk alokwaŋ ôv mavi lomaloma lôk nômkama lomaloma epesaŋ hathak bok elepaŋ yakik lo alokwaŋ valuselaŋ bêŋ lôk aeaŋ ma aeaŋ mayav lôk valu kêdêkêdê bêŋbêŋ atu ba ethak elav unyak mavi hathak ¹³ lôk kamuaŋ vasiŋ mavi ma nôm ôv mavi ma nôm êbôk ba ôv mavi lôk nôm ôv mavi epesaŋ hathak alokwaŋ thôk lôk yak waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ lo plawa êbôk polom lôk wit eyaŋ ma bokmaŋkao ma boksiŋ ma bokhos lôk iniŋ yeaŋ pik takatu ba êvôv lôk nê takatu ba êdô hamô ek nênem i vuli, thêlô ma nê lôk dahôlôŋiŋ.

¹⁴ “Ma nê eyabiŋ nômkama nênem vuli takêŋ tem nenaŋ nena, ‘Babilon, nôm takatu ba lemhaŋiŋ lêk êv i vê hêk o. Anênm nômkama mavi mavi lôk nômkama kêkêlô lôkthô lêk mi ba miŋ hatôm ôpôm i esak loŋbô ami.’

¹⁵ * “Ma nê takatu ba ewa valu bêŋ hathak nômkama takatu ba Babilon êv vuli ma tem nêkô ek anêŋ vovaŋ ba nimiŋ daim ¹⁶ * ma nedaŋ asêŋ malêŋ nena,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ,

bôk ik kwêv kêkêlô mavi, bôsôk lo thalalaŋ,
ma ik lêlêyaŋ gol lôk valu mavi ma kômkom hathak o,

¹⁷ * ma doŋtom nômkama kêkêlô bêŋ êŋ lêk mi kethaŋ oyaŋ!’

“Ma nê bêŋ yeaŋ ŋgwêk sapêŋ lôk nê ethak yeaŋ lôk nê idum ku hamô yeaŋ lôk nê sapêŋ atu ba idum ku valuselaŋ hamô ŋgwêk tem nimiŋ daim. ¹⁸ * Ma nêgê anêŋ atum yova ba nedaŋ nena, ‘Malak alê yaŋ hatôm Babilon? Ma mi.’ ¹⁹ Thêlô ibi pik anêŋ vonŋovaŋ hayô hamô leŋiŋkadôk ba elaaŋ asêŋ malêŋ nena,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ. Yêlô atu ba awa yeaŋ ŋgwêk bôk avôv valu bêŋ hêk yani hathak anêŋ nômkama.

Ai, kethaŋ oyaŋ ma lêk ŋgathiniŋ.’

²⁰ * Nê leŋ, lemimmavi esak malaiŋ atu ba hapôm yani!

Avômalô mathaŋ lôk aposel ma plopet, lemimmavi anôŋ.

Yani bôk habuliŋ môlô ba intu

Wapômbêŋ hêv vovaŋ êŋ viyaŋ hadêŋ yani.”

²¹ * Ma aŋela lôklokwaŋ te hêv valu lôŋgôlôŋ bomaŋ te liŋ ba habi halôk ŋgwêk ba hanaŋ,

“Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon,

tem nimbi o lôk leŋiŋmaniŋ aêŋ iyom ba miŋ hatôm nêpôm o esak loŋbô ami.

²² * Yeaŋ belêŋ lôk yeaŋ gita lo abinŋ ma lavuak tem miŋ hatôm nedaŋ esak loŋbô êmô o ami.

Lôk nê takatu ba epesaŋ nômkama hatôm nêmo esak loŋbô ami.

Ma valu êpôpêk nôm ma tem miŋ pôk esak loŋbô ami.

²³ * Atum lam te tem miŋ esaŋ deda esak loŋbô ami.

Anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami.

Anênm nê ewa nômkama ek êv vuli bôk ewa athêŋ bêŋ hêk avômalô pik maleŋiŋ.

Oda hosau avômalô pik sapêŋ hathak anênm aloyak.

²⁴ * Plopet lôk avômalô mathaŋ ma avômalô pik nômbêŋ atu ba bôk ik vônô, êŋ ma oda hongasô iniŋ thalalaŋ. Ba intu malaiŋ êŋ hapôm o.”

* **18:15:** Ese 27:31,36 * **18:16:** ALK 17:4 * **18:17:** Ais 23:14; Ese 27:27-29 * **18:18:** Ese 27:32 * **18:20:** Lo 32:43; Ais 44:23; Jer 51:48 * **18:21:** Jer 51:63-64; Ese 26:21 * **18:22:** Ais 24:8; Ese 26:13 * **18:23:** Jer 7:34; 16:9; 25:10 * **18:24:** Jer 51:49; ALK 17:6

19

Avômalô leŋ êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

1 Yôv ma yahalaŋô kaêk te hatôm avômalô bêŋ anôŋ vojvoj anêŋ leŋ ba enaŋ,

“Aleluya!

Alalôaniŋ Wapômbêŋ iyom hatôm nêŋ avômalô bulubin,
ma yani ma lôklokwaŋ lôk athêŋ lôkmaŋgiŋ anêŋ alaŋ.

2 *Ek malê nena yani halaŋô abô ba anêŋ abô ma avanôŋ ma thêthôŋ.

Yani hêv vovaŋ hadêŋ avi sek waliliŋ atu ba hasau avômalô pik ek nindum
kambom lomalama,

ma hik anêŋ nê ku leŋkadôk liŋ.”

3 Hathak loŋbô ma thêlô enaŋ,

“Aleluya!

Anêŋ atum yova hathak ba hi wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

4 Ma avaka 24 takatu lôk nôŋ lôkmala ayova atu êv yak halôk biŋ ma êv yen
hadêŋ Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ba enaŋ,

“Avanôŋ. Aleluya!”

5 Ma abô halêm anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hanaŋ,

“Môlô atu ba Wapômbêŋ anêŋ nê ku

lôk nê takatu ba ôkô ek yani,

ma nê athêŋ yaô lôk athêŋ bêŋ,

môlô lôkthô nômbô alalôaniŋ Wapômbêŋ.”

6 *Ma yahalaŋô vojvoj bêŋ hatôm avômalô lubuŋlubuŋ hatôm ŋaŋ bêŋ
halaŋ ba pôk ma hatôm kakalu lôklokwaŋ hik hamiŋ ba halam,

“Aleluya,

lêk alalôaniŋ Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ hayabiŋ nômkama lôkthô!

7 *Boksipsip Nakaduŋ anêŋ waklavôŋ enja avi lêk halêm

ba yanavi lêk hapôpêk i yôv.

Ba intu alalô nambô i ba leŋiŋmavi ma nanêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani.

8 Sôp kêkêlô thapuk mabuŋ mavi bôk êv yôv hadêŋ avi êŋ ek ipuk.”

Sôp kêkêlô thapuk anêŋ ôdôŋ nena avômalô matheŋ iniŋ ku mavi.

9 *Ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya nena, “Oto aêntêk: Nê takatu ba bôk elam i yôv
ek nêyô nejaŋ Boksipsip Nakaduŋ anêŋ waklavôŋ enja avi anêŋ nôŋ nêŋô
lôk leŋiŋmavi.” Vêŋ ma hanaŋ hadêŋ ya nena, “Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ
abô avanôŋ.”

10 *Ma yahêv yak hêk yani valuvi ek yanêŋ yen êndêŋ yani. Ma doŋtom yani
hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku hatôm o lôk môlôviyaŋ takatu ba ovaloŋ abô
atu ba Yisu hanaŋ bêŋ. Wapômbêŋ hathak hêv abô hadêŋ plopet ek nenaŋ
abô avanôŋ esak Yisu. Ba intu nêŋ yen êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

Anyô hayô hamô bokhos thapuk

11 *Ma yahayê leŋ hakyav ba bokhos thapuk te hamiŋ. Ma ôpatu ba hayô
hamô ba elam nena “Anyô Hasopa Anêŋ Abô” ma “Anyô Abô Avanôŋ”. Yani
hathak hadum abô ba hik vovak thêthôŋ iyom. ¹² *Yani madaluk hatôm atum
dahalaŋ, ma anêŋ wakadôk ma kiŋ iniŋ kuluŋ bêŋ anôŋ hamô. Athêŋ te eto

* 19:2: Lo 32:43; ALK 6:10 * 19:6: ALK 14:2 * 19:7: Ais 61:10; ALK 21:2 * 19:9: Mat 22:2

* 19:10: Ap 10:25-26; ALK 22:8-9 * 19:11: Sng 96:13; Ais 11:4; ALK 1:5; 6:2 * 19:12: Dan 10:6;
ALK 1:14; 2:17

hêk yani ba anyô te miñ hayala ami, ma yanida iyom hayala. ¹³*Yani hik kwêv daim te atu ba esonj halôk thalalenj. Yani anêñ athêñ nena, “Wapômbêñ Anêñ Abô”. ¹⁴Ma nê vovak anêñ lenj ipuk sôp thapuk mabunj mavi kékêlô ba ethak bokhos thapuk ba esopa yani evenj yam. ¹⁵*Ma biñ vovak ma te hale yani abôlêk ek injik vovak êndêñ avômalô pik. Yani tem eyabinj thêlô esak anêñ lôklokwanj lôk anêñ kôm aenj. Yani tem embak avômalô êtôm evak wainj anôñ pesa ek malê nena Wapômbêñ Lôklokwanj lanjanja kambom. ¹⁶*Ma anêñ kwêv daim anêñ vavunj ma eto athêñ hayôhêk aêntêk, “Kinj ininj Kinj ma nê bêñbêñ ininj Anyô Bêñ.”

¹⁷*Ma yahayê anjela te hamiñ wak ba halam kaêk lôklala ba hananj hadêñ menak nômbêñ atu ba eyovak evenj lenjêvônj nena, “Wapômbêñ hapôpêk nômbêñ ba nôlêm nosak donjom ¹⁸ek onjwanj kinj lôk nê vovak laik ma nê lôklokwanj lo bokhos lôk nê takatu ba êyômô lôk avômalô lôkthô ininj vathiap. Ma onjwanj nê takatu ba êmô alanj si vibiñ lôk nê takatu ba alanj si mi ma nê bêñbêñ lôk nê yaônena ininj vathiap.”

¹⁹Ma yahayê alim bomanj atu lôk pik ininj kinj lôk ininj nê vovak ethak donjom ek nijik vovak êndêñ bokhos anêñ alanj lôk anêñ nê vovak. ²⁰*Ma evalonj alim bomanj lôk plopet abôyanj. Plopet abôyanj bôk hadum lavônjinj hathak alim bomanj anêñ lahavinj ba hasau avômalô takatu ba ewa alim bomanj anêñ lêlêyanj ba êv yenj hathak anêñ dahô atu ba epesanj. Êñ ma ibi plopet abôyanj lôk alim bomanj halôk atum kasukthôm atu ba hathanj hathak atum valu solpa. ²¹Ma ik nê vovak vi atu ba êmô denanj vônô hathak biñ vovak atu ba hale ôpatu ba hayô hamô bokhos abôlêk. Ma menak sapêñ eyanj ininj vathiap ba lenjinjyvak.

20

Sadanj hamô koladônj hatôm sondabêñ 1,000

¹*Ma yahayê anjela te halôk anêñ malak lenj ba halêm. Yani hawa Viv abôlêk atu anêñ vovalenj lôk havalonj yak senj bêñ te hêk yani banj. ²⁻³*Ma havalonj Wa bomanj bêñ atu lonj. Wa êñ ma umya bôsêbôk atu ba anêñ athêñ nena Sadanj, yani ma ngôk ininj anyô bêñ. Ba hakak va lo banj lonj ba habi halôk Viv atu ma hik abôlêk sinj ma hakak lonj ba hamô hatôm sondabêñ 1,000 ek miñ yani esau avômalô pik esak lonjô ami endeba êtôm sondabêñ 1,000 atu anêñ danj am. Vêm ma Wapômbêñ tem nêñ miñ ende yainj ba êmô bidonja iyom.

⁴*Ma yahayê nê bêñbêñ ininj lonj eyabinj avômalô lôk nê takatu ba êmô lonj êñ ba Wapômbêñ hêv lôklokwanj hadêñ thêlô ek nedanjô abô. Ma yahayê avômalô dahôlônjinj takatu bôk enanj abô hathak Yisu lôk evalonj Wapômbêñ anêñ abô lonj ba intu edabêñ lenjselo kisi. Thêlô miñ êv yenj hathak alim bomanj lôk anêñ dahô atu ba epesanj lôk miñ ewa anêñ lêlêyanj hêk luvônjinj lôk bahenjinj ami. Ma thêlô iviyô ba ewa lôkmala hathak lonjô ba eyabinj pik havinj Kilisi hatôm sondabêñ 1,000. ⁵Waklavônj êñ ma avômalô iviyô ba ewa lôkmala anêñ mônj. Ma nê nãma vi ma tem miñ nimbiyô ami denanj endeba sondabêñ 1,000 atu anêñ danj am. ⁶*Nê takatu ba iviyô ba ewa lôkmala hamônj tem nêñ mavi lôk nêñ mathenj. Nãma havenj yam miñ hatôm imbulinj thêlô dokte ami, milôk.

* 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14 * 19:15: Sng 2:9; ALK 1:16; 14:20 * 19:16: ALK 17:14 * 19:17:

Ese 39:17-20 * 19:20: ALK 13:12-17; 20:10 * 20:1: ALK 9:1 * 20:2-3: Stt 3:1; ALK 12:9

* 20:4: Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; ALK 13:17 * 20:6: ALK 1:6

Ma tem nimbitak Wapômbêj lo Kilisi iniņ nê êbôk da ba neyabiņ pik imbiņ Kilisi êtôm sondabêj 1,000.

Sadaņ hêv yak

7 Sondabêj 1,000 anêj daņ, ma tem nedate koladôj abôlêk vê ek Sadaņ ende yaiņ. 8 *Ma yani tem ni pik sapêj ek esau avômalô lodôj lodôj ek isup i esak doņtom ek nijik vovak. Thêlô hatôm thathe ŋgwêk ba thêlôniņ athêj nena Gok lo Magok.

9 *Ma Sadaņ lôk anêj nê vovak i pik sapêj ba ekalabu avômalô mathêj hêk malak atu ba Wapômbêj lahaviņ siņ. Ma doņtom atum halôk anêj leņ ba hathaņ i thô. 10 *Êj ma ibi Sadaņ atu ba bôk hasau avômalô halôk kasukthôm atu ba hathaņ hathak atum valu solpa. Loj êj bôk ibi alim bomaņ lôk plopet abôyaņ halôk yôv. Thêlô tem neja vovaņ êtôm wak lo bôlôvôj nômbêj intu sapêj.

Anyô Bêj hadum abô

11 Ma yahayê Anyô Bêj hayô hamô anêj balê kiņ thapuk mavi atu ba hathak hamô ek hayabiņ avômalô pik sapêj. Ma pik lo leņ êsôv ek yani ba i. Ba iniņ loj mi. 12 *Ma yahayê nê ŋama sapêj, nê lôk athêj bêj lôk nê athêj mi, imiņ habobo Anyô Bêj anêj loj hayabiņ avômalô. Ma ekyav kapyâ doho vê. Ma ewa kapyâ yanja ba ekyav haviņ ba kapyâ êj ma kapyâ lôkmala. Ma Anyô Bêj hadum abô hathak nê ŋama hathak iniņ kobom takatu ba bôk eto hêk kapyâ doho atu lêk ekyav hamôj. 13 *Ma ŋgwêk hêv nê ŋama takatu ba êmô yani kapô ba i. Ma ŋama lôk ŋama iniņ loj thai êv nê ŋama takatu ba êmô thai kapô ba i. Ma sapêj i ek Anyô Bêj indum abô esak thêlôniņ kobom takatu ba bôk idum. 14 Ma Wapômbêj habi kobom ŋama lôk ŋama iniņ loj halôk atum atu ba hathaņ hêk hatôm kasukthôm. Atum kasukthôm êj ma ŋama haveņ yam. 15 Avômalô takatu ba miņ êpôm iniņ athêj hêk kapyâ lôkmala atu ami ma ibi thêlô halôk atum kasukthôm êj.

21

Jelusalem lukmuk

1 *Ma yahayê pik lo leņ bô ele i liliņ ma pik lo leņ lukmuk ibitak êk. Ma ŋgwêk mi haviņ. 2 *Ma yahayê unyak mathêj Jelusalem lukmuk halêm anêj Wapômbêj anêj leņ ba epesaņ yani hatôm avi hik nômkama mavi ek enja anyô. 3 *Ma yahalaņô abô bêj halêm anêj Anyô Bêj anêj loj hayabiņ avômalô ba hanaņ nena, “Lêk Wapômbêj hamô haviņ avômalô ba tem yani êmô imbiņ thêlô. Tem thêlô nimbitak yani anêj avômalô ma Wapômbêj da tem êmô imbiņ thêlô ba imbitak thêlôniņ Wapômbêj. 4 *Yani tem esav thêlô malarņj thôk sapêj vê. Ba ŋama lo asêj malêj ma kapôlôniņ malaiņ lôk vovaņ tem miņ êmô ami ma mi ek malê nena kobom bô takêj lêk hi ba mi.”

* **20:8:** Ese 38:2,9,15-16 * **20:9:** 2Kiņ 1:10 * **20:10:** Sng 11:6; ALK 19:20; 21:8 * **20:12:** Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; ALK 13:8 * **20:13:** Lom 2:6; 1Pi 1:17; ALK 2:23; 22:12
* **21:1:** Ais 65:17; 2Pi 3:13 * **21:2:** Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; ALK 3:12 * **21:3:** Wkp 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4:** Ais 35:10; 65:19; ALK 7:17

5*Ma ôpatu ba hamô loj hayabiñ avômalô hanan nena, “Ondañô! Yahape-sañ nômka sapêñ habitak lukmuk!” Êñ ma yani hanan nena, “Abô êntêk ma abô avanôñ ek avômalô nêñemimbiñ ba intu oto êndôk kapyâ.”

6*Ma yani hanan hadêñ ya, “Lêk yôv! Ya anyô môñ lôk haven yam haviñ. Môñ anôñ ma yahamô ma nômka sapêñ anêñ dan ma tem yamô aêñ iyom. Avômalô lôkthô atu ba ethakmunin ma tem yanêm ñañ atu ba hêv lôkmala anêñ onañ ek ninum ma anêñ vuli mi. 7*Ôpatu ba lavidon ma miñ hêv yak ami ma tem enja nômka takêntêk. Lôk tem yambitak anêñ Wapômbêñ ma yani imbitak yenañ okna. 8*Ma donjom nê êkô ba etak inin êvhavin lôk nê êvhavin ami ma nê idum sek ôvathek anôñ lôk nê ik anyô vônô lôk nê idum sek walilin ma nê sinin ma nê êvhavin ñgôk lôk nê abôyan, thêlô sapêñ tem ini atum kasukthôm atu ba hathañ hathak valu vovañ solpa. Êñ ma ñama yañ haven yam.”

9Ma aña bahen vi ba lahavuju takatu ba bôk ewa kabum malain bêñ anêñ dan bahen vi ba lahavuju takatu te halêm hanan hadêñ ya nena, “Ôlêm ek yangik avi lukmuk atu ba Boksipsip Nakadun tem enja thô êndên o.” 10*Êñ ma Lovak Mathen hakôk ya lin ba aña atu hawa ya ba hi dumlolê daim bêñ te ma hik unyak mathen Jerusalem atu ba hamô haviñ Wapômbêñ halôk ba halêm thô hadêñ ya. 11*Malak êñ habi Wapômbêñ anêñ deda lôkmangin loj. Ma habi kêdêkêd hatôm valu mavi anôñ te anêñ athên nena jaspâ ba mabun anôñ hatôm liyali. 12*Ma anêñ badên ma lôklokwan ba daim kabom lôk abôlêk laumin ba lahavuju. Ma aña laumin ba lahavuju eyabin badên abôlêk tomtom. Ma Israel inin ôdôn laumin ba lahavuju inin athên eto hêk badên abôlêk takên tomtom. 13Badên abôlêk lokwanlô hêk loj wak hathak, ma lô hêk loj wak halôk ma lô hêk vi ba vi. 14Ma badên anêñ landin ma valu laumin ba lahavuju hamin ba Boksipsip Nakadun anêñ aposel laumin ba lahavuju inin athên hayôhêk.

15*Ma aña atu ba hanan abô haviñ ya hawa kôm êv dôn epesañ hathak gol ek nêm dôn ek malak anêñ daim lôk anêñ badên lôk anêñ abôlêk. 16Ma malak êñ anêñ daim lôk bidon hatôm donjom iyom. Ma aña hawa anêñ kôm ba hêv dôn hathak malak anêñ daim ba bidon ba tibum sapêñ ma lôkthô hatôm 12,000 stadia.* 17Ma aña hêv dôn hathak malak anêñ badên ba anêñ valaluk ma hatôm 144 kubit. Dôn êñ ma aña anêñ ma donjom anyô inin dôn ma aên iyom.* 18*Malak anêñ badên epesañ hathak valu anêñ athên jaspâ, ma malak lôkthô epesañ hathak gol atu ba mabun anôñ hatôm liyali. 19Ma malak anêñ badên landin ma valu bêñbên ba epesañ hathak valu léléyan mavi mavi. Valu môñ ma thalalen mabômabô ba anêñ athên nena jaspâ, ma valu haven yam ma bôsôk ba anêñ athên nena sapaia, ma valu te lô ma léléyan thapuk ba anêñ athên nena aget, ma valu te ayova ma sanjek ba anêñ athên nena emelañ, 20ma valu te bahen vi anêñ léléyan ma thalalen ba anêñ athên nena sadonikis, ma valu bahen vi ba lahavute ma thalalen ba anêñ athên nena konilian, ma valu bahen vi ba lahavuju ma mayav ba anêñ athên nena klisolait, ma valu

* 21:5: 2Ko 5:17 * 21:6: Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; ALK 1:8,17; 22:17 * 21:7: 2Sml 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27 * 21:8: Mat 25:41; ALK 20:15; 22:15 * 21:10: Ese 40:2 * 21:11: Ais 60:1-2,19 * 21:12: Ese 48:30-35 * 21:15: Ese 40:3; ALK 11:1 * 21:16: 12,000 stadia ma hatôm 2,200 kilomita. * 21:17: 144 kubit ma hatôm 65 mita. * 21:18: Ais 54:11-12

baherji ba lahavulô ma bôsôk ba anêj athêj nena belil, ma valu baherji ba lahavuva ma thalalen hayavônô ba anêj athêj nena topas, ma valu laumiñ ma thapuk ba anêj athêj nena klisoples, ma valu laumiñ ba lahavute ma bôsôk ba anêj athêj nena haiasin ma valu laumiñ ba lahavuju ma bôsôk mabô ba anêj athêj nena ametis. Thêlô epesaj badêj anêj landiñ hathak valu mavi takêj. ²¹ Ma badêj abôlêk laumiñ ba lahavuju tomtom ma epesaj hathak gwasuj thapuk dôj dôj mavi te anêj ñgwêk. Ma malak anêj lojôndê ma epesaj hathak gol mabuj hatôm liyali thapuk anêj.

²² Ma Anyô Bêj Wapômbêj Lôklokwanj Lôkthô anêj Ôdôj lôk Boksipsip Nakaduj thaida intu loj êj anêj unyak mathen ba intu miñ yahayê unyak mathen yaj ami. ²³ *Ma malak êj ma Wapômbêj anêj deda lôkmanjginj habi hayô hêk ma Boksipsip Nakaduj hatôm anêj atum lam. Aêj ba intu wak lo ayôj miñ ibi ami. ²⁴ *Avômalô pik sapêj tem nemberj malak êj anêj deda. Ma pik iniñ kinj lôkthô tem neja iniñ athêj lôkmanjginj ba ini loj êj. ²⁵ *Bôlôvônj tem ênjêk loj êj ami ba intu badêj abôlêk tem abyanj iyom. ²⁶ Ma avômalô sapêj iniñ nômkama lôkmanjginj lomalama lôk athêj bêj tem neja ba ini loj êj. ²⁷ *Ma doñtom nôm lelaik lôk ñê idum kobom ôvathek lôk ñê enaj abôyanj miñ hatôm nêyô malak êj kapô ami. Mi, ñê takatu ba iniñ athêj hêk Boksipsip Nakaduj anêj kapyia lôkmala iyom hatôm nêyô malak êj.

22

Ñaj lôk alokwanj atu êv lôkmala

¹ *Êj ma añela hik ñaj atu ba hêv lôkmala thô hadêj ya. Ñaj êj ma mabuj hatôm liyali ma anêj onaj hêk Wapômbêj lo Boksipsip Nakaduj iniñ loj eyabinj avômalô. ² *Ma ñaj êj halanj hasopa malak êj anêj lojôndê bêj malêvônj. Ñaj êj anêj danj luvi ma alokwanj atu ba hêv lôkmala haminj ba hik anêj va hatôm ayôj lôkthô. Sondabêj te ma hik anêj hatôm bôlôj laumiñ ba lahavuju. Ma anêj ñauñ hathak hadum avômalô lodôñlodôj sapêj iniñ lijij mavi. ³ Ma malainj atu ba bôk hapôm pik sapêj hadêj bôsêbôk ba Adam lo Ewa idum kambom ba êv yak ma tem miñ imbitak esak loj bô ami.

Wapômbêj lôk Boksipsip Nakaduj iniñ loj eyabinj avômalô hamô loj êj ba anêj ñê ku tem nênem yej êndêj yani. ⁴ *Tem thêlô nêgê yani thohavloma lôk anêj athêj ênjêk thêlô luvôjij. ⁵ *Bôlôvônj mi hêk loj êj ek malê nena Anyô Bêj Wapômbêj da hamô hatôm thêlônij deda. Aêj ba atum lam lôk wak iniñ ku mi. Ma wak nômbêj intu sapêj ma avômalô loj êj tem nêmô êtôm kinj ba neyabinj loj êj.

Yisu tem êlêm kethen

⁶ *Ma añela hanañ hadêj ya, “Abô takêntêk ma abô avanôj ek nênemimbinj. Ma Anyô Bêj Wapômbêj atu ba hêv anêj Lovak Mathen hadêj anêj plopet, yani hêv anêj añela ek injik nôm atu ba tem imbitak kethen thô êndêj anêj avômalô ku.”

⁷ *Ma Yisu hanañ nena, “Odanô! Tem yasôk kethen. Ba ôpatu ba hêv havin abô plopet takatu ba hêk kapyia êntêk êj, yani êj êmô mavi.”

* **21:23:** Ais 60:19-20; ALK 22:5 * **21:24:** Ais 60:3,5 * **21:25:** Ais 60:11 * **21:27:** Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10 * **22:1:** Ese 47:1 * **22:2:** Stt 2:9; Ese 47:12; Jol 3:18; Sek 14:8 * **22:4:** Mat 5:8; ALK 3:12 * **22:5:** Dan 7:18,27; ALK 5:10; 20:6; 21:23,25 * **22:6:** ALK 1:1 * **22:7:** ALK 1:3

8 *Ya ma Jon atu ba yahalaŋô lôk yahayê nô m takêntêk. Ma yahalaŋô lôk yahayê yôv, ma yahêv yak halôk hêk aŋela atu ba hik nô m takêŋ thô hadêŋ ya valuvi ek yanê m yeŋ êndêŋ yani. 9 Ma donjom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku haviŋ o lôk môlôviyaŋ plopet lôk avômalô lôkthô atu ba esopa kapy a êntêk anêŋ abô. Nê m yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

10 Ma yani hanaŋ hadêŋ ya nena, “Waklavôŋ lêk habobo ba miŋ umbuŋ abô plopet takatu ba hêk kapy a êntêk ênjêk loŋ kapô ami. 11 *Ôpatu ba hadum kambom, yani tem indum kambom thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom lelaik, yani tem indum kobom lelaik thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom thêthôŋ, yani tem indum kobom thêthôŋ thêthô. Ma ôpatu ba hamô mathenŋ, yani tem êmô mathenŋ thêthô.”

12 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Odaŋô! Tem yasôk ketheŋ ba yanê m vuli viyaŋ êndêŋ avômalô sapêŋ êtôm nô m takatu ba idum. 13 *Ya anyô môŋ ba anyô haveŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ ma yahamô ma nômkama sapêŋ anêŋ daŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Ya ma nômkama sapêŋ anêŋ ôdôŋ lôk nômkama sapêŋ anêŋ daŋ. 14 *Nê takatu ba ithik iniŋ sôp ma nê m mavi ek malê nena thêlô hatôm nejaŋ alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va ma nimbital nêyô malak anêŋ badêŋ abôlêk ba ini kapô. 15 Ma donjom nê takatu ba iniŋ kobom hatôm avuŋ lôk nê siniŋ lôk nê sek lôk nê ik anyô vônô lôk nê êvhaviŋ ŋgôk lôk nê lenjŋhaviŋ nenaŋ abôyaŋ ba idum hi thêthô, thêlô sapêŋ tem nê m malak êŋ anêŋ badêŋ viyaŋ.

16 * “Ya ma Yisu. Yahêv yenaŋ aŋela ek nê m abô êntêk êndêŋ môlô ek avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Ya ma Devit anêŋ ôdôŋ anêŋ su lukmuk lôk anêŋ lim. Ya ma vuliŋ damiŋ atu ba habi deda bêŋ.”

17 *Ma Lovak Mathenŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ avi lukmuk atu ba tem thai neja i enaŋ nena, “Ôlê m.”

Ma avômalô takatu ba elanô abô êntêk ma lôkthô enaŋ nena, “Ôlê m.”

Opalêla takatu ba ethakmuniŋ ma nêlê m. Ma thêlô lenjŋhaviŋ ninum ŋaŋ atu ba hêv lôkmala ma nêlê m ninum ŋaŋ lôkmala atu ba anêŋ vuli mi.

Jon hanaŋ abô balabuŋ

18 *Yahanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ avômalô lôkthô atu ba elanô abô plopet takatu ba hêk kapy a êntêk nena anyô te hatak abô yanja hayôhêk kapy a êntêk loŋ, ma tem Wapômbêŋ nê m malaiŋ atu ba hêk kapy a êntêk viyaŋ êndêŋ yani. 19 Ma aêŋ iyom ma anyôla hêv abô plopet bute vê hêk kapy a êntêk, ma Wapômbêŋ tem nê m yani vê ênjêk alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va lôk unyak mathenŋ atu ba enaŋ hêk kapy a êntêk.

20 *Yisu da hik abô takêŋ loŋ nena, “Avanôŋ biŋ, tem yasôk ketheŋ.”

Anyô Bêŋ Yisu ôlê m! Avanôŋ.

21 Anyô Bêŋ Yisu anêŋ wapô m êmô imbiŋ avômalô mathenŋ lôkthô. Avanôŋ.

* 22:8: ALK 19:10 * 22:11: Dan 12:10 * 22:12: Ais 40:10; Jer 17:10; ALK 2:23 * 22:13: Ais 44:6; ALK 1:8,17; 21:6 * 22:14: Stt 2:9; 3:22 * 22:16: Nam 24:17; Ais 11:1,10; Lom 1:3; ALK 2:28; 5:5 * 22:17: Ais 55:1; ALK 21:6 * 22:18: Lo 4:2; 12:32 * 22:20: Mat 24:30-31; 1Ko 16:22